

Ru Lok' Pixab Ri Dios

K'iche' Cantel New Testament, traditional spelling

Contents

Ri Utzalaj Tzij Re Ri Evangelio Ri Xutz'ibaj Ri San Mateo	1
Ri Utzalaj Tzij Re Ri Evangelio Ri Xutz'ibaj Ri San Marcos	59
Ri Utzalaj Tzij Re Ri Evangelio Ri Xutz'ibaj Ri San Lucas	96
Ri Utzalaj Tzij Re Ri Evangelio Ri Xutz'ibaj Ri San Juan	156
Ri Wuj Ri Cätzijox Wi Ri Qui Banom Ri Apóstoles	199
Ri Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Chque Ri Cojonelab Aj Roma	259
Ri Nabe Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Chque Ri Cojonelab Aj Corinto	284
Ri Ucab Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Chque Ri Cojonelab Aj Corinto	308
Ri Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Chque Ri Cojonelab Aj Galacia	323
Ri Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Chque Ri Cojonelab Aj Éfeso	333
Ri Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Chque Ri Cojonelab Aj Filipos	342
Ri Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Chque Ri Cojonelab Aj Colosas	349
Ri Nabe Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Chque Ri Cojonelab Aj Tesalónica	355
Ri Ucab Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Chque Ri Cojonelab Aj Tesalónica	360
Ri Nabe Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Che Ri Timoteo	363
Ri Ucab Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Che Ri Timoteo	370
Ri Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Che Ri Tito	376
Ri Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pablo Che Ri Filemón	380
Ri Carta Ri Xutz'ibaj Chque Ri Winak Hebreos	382
Ri Carta Ri Xutz'ibaj Ri Santiago	400
Ri Nabe Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pedro	407
Ri Ucab Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Pedro	414
RI NABE CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN JUAN	419
Ri Ucab Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Juan	425
Ri Urox Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Juan	426
Ri Carta Ri Xutz'ibaj Ri San Judas	428
Ri Xk'alajisax Chuwäch Ri San Juan	431

Ru Lok' Pixab Ri Dios

New Testament in K'iche' Cantel; quc (GT:quc:K'iche'), traditional spelling

Language: K'iche'

Provided by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

bc30a07b-ae45-51f0-90f4-34352b7f2770

ISBN: 978-1-5313-0547-5

RI UTZALAJ TZIJ RE RI EVANGELIO RI XUTZ'IBAJ RI SAN MATEO

Waral cätzijox wi jachin tak ru mam ri Jesús ojer

1 Are wa' ri qui bi' ri u mam ri Jesús ojer. Ri Jesús Are rachalaxic ri ka mam David xukuje' ri ka mam Abraham ojer.

²Ri ka mam Abraham are u tat ri ka mam Isaac. Ri ka mam Isaac are u tat ri ka mam Jacob. Ri ka mam Jacob are u tat ri ka mam Judá xukuje' tak ri e rachalal ri are'. ³Ri ka mam Judá are u tat ri ka mam Fares xukuje' ri ka mam Zara. Ri qui nan c'ut are ri nan Tamar. Ri ka mam Fares are u tat ri ka mam Esrom. Ri ka mam Esrom are u tat ri ka mam Aram.

⁴Ri ka mam Aram are u tat ri ka mam Aminadab. Ri ka mam Aminadab are u tat ri ka mam Naasón. Ri ka mam Naasón are u tat ri ka mam Salmón. ⁵Ri ka mam Salmón are u tat ri ka mam Booz. Ru nan ri ka mam Booz are ri nan Rahab. Ri ka mam Booz are u tat ri ka mam Obed. Ru nan ri ka mam Obed are ri nan Rut. Ri ka mam Obed are u tat ri ka mam Isaí. ⁶Ri ka mam Isaí are u tat ri ka mam David ri nim takanel. Ri ka mam David ri nim takanel ruc' ri chichu' ri xrixokilaj na ri tat Urías, e are' u nan u tat ri ka mam Salomón.

⁷Ri ka mam Salomón are u tat ri ka mam Roboam. Ri ka mam Roboam are u tat ri ka mam Abías. Ri ka mam Abías are u tat ri ka mam Asa. ⁸Ri ka mam Asa are u tat ri ka mam Josafat. Ri ka mam Josafat are u tat ri ka mam Joram. Ri ka mam Joram are u tat ri ka mam Uzías. ⁹Ri ka mam Uzías are u tat ri ka mam Jotam. Ri ka mam Jotam are u tat ri ka

mam Acaz. Ri ka mam Acaz are u tat ri ka mam Ezequías. ¹⁰Ri ka mam Ezequías are u tat ri ka mam Manasés. Ri ka mam Manasés are u tat ri ka mam Amón. Ri ka mam Amón are u tat ri ka mam Josías. ¹¹Ri ka mam Josías are u tat ri ka mam Jeconías, xukuje' ri e rachalal. Pa tak ri k'ij ri' xec'am bi ri winak aj Israel, xeopan c'u pa ri tinimit Babilonia.

¹²Aretak ri winak aj Israel e c'o chic pa ri tinimit Babilonia, ri ka mam Jeconías xc'oji jun u c'ojol, Salatiel u bi'. Ri ka mam Salatiel are u tat ri ka mam Zorobabel. ¹³Ri ka mam Zorobabel are u tat ri ka mam Abiud. Ri ka mam Abiud are u tat ri ka mam Eliaquim. Ri ka mam Eliaquim are u tat ri ka mam Azor. ¹⁴Ri ka mam Azor are u tat ri ka mam Sadoc. Ri ka mam Sadoc are u tat ri ka mam Aquim. Ri ka mam Aquim are u tat ri ka mam Eliud. ¹⁵Ri ka mam Eliud are u tat ri ka mam Eleazar. Ri ka mam Eleazar are u tat ri ka mam Matán. Ri ka mam Matán are u tat ri ka mam Jacob. ¹⁶Ri ka mam Jacob are ru tat ri a José ri rachajil ri María. We María ri' are c'u wa' ru nan ri Jesús ri cäbix Cristo* che.

¹⁷Je ri' chi cajlajuj juch'ob tataxelab cachi'l ri qui c'ojol e oc'owinak xchaptaj lok ruc' ri ka mam Abraham c'ä ruc' ri ka mam David. Cajlajuj chic xchaptaj lok ruc' ri ka mam David c'ä aretak xec'am bi ri winak aj Israel, xeopan pa ri tinimit Babilonia. Te c'u ri' e c'o chi cajlajuj chic c'ä xil na u wäch ri Cristo.

Quil u wäch ri alaj a Jesús

¹⁸Are je wa' xbantajic aretak xil u wäch ri alaj a Jesús: Ri k'apoj al María ru nan u yo'm chi u tzij che c'ulanem ruc' ri a José. Mäja' c'u quec'uli'c aretak ri al María xcanaj yawab winak rumal ru chuk'ab ri Lok'alaj Espíritu. ¹⁹Ri a José c'ut ri rachajil are jun achi ri jicom ran-

*1:16 Ri tzij “Cristo” o “Mesías” quel cubij “cha'tal rumal ri Dios”.

ima' cho ri Dios, man craj tä c'ut cäresaj u q'uixbal ri al María chquiwäch ri winak. Rumal ri' xuchomaj u ya'ic canok xak chi c'uyal. ²⁰Aretak je' tajin cuchomaj wa', xpe jun ángel ri takom lok rumal ri Dios ri xuc'ut rib chuwäch ri a José pa ri u waram, xubij che: A José, at ba' at rachalaxic ri tat David. Maxej awib chuc'amic ri al María che awixokil, rumal chi ri ral ri quil na u wäch, are rech ri Lok'alaj Espíritu wa'. ²¹Ri are' cäc'o'ji na jun ral ala, cacoj c'u na JESÚS che u bi'. (Ri "Jesús" quel cubij "To'l Ke".) Je' u bi' wa' rumal chi queuto' na ru winakil, queresaj na pa ri qui mac, —xcha ri ángel.

²²Ronojel wa' xbantajic rech kas je' quel wi jas ru bim ri Kajaw Dios rumal ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri cubij:

²³Ri k'apoj ali cäcanaj na can yawab winak,

cäril c'u na u wäch jun ral ala

ri cäbix na Emanuel che,

—cächa'. Quel cubij wa': Ri Dios c'o kuc', —cächa ri'.

²⁴Aretak xc'astaj ri a José che ru waram, xunimaj ri xbix che rumal ri ángel ri takom lok rumal ri Dios. Xuc'am ri al María che rixokil. ²⁵Man xquirik tä c'u na quib, xane c'ä te' aretak xil na u wäch ri ral ri al María. Ri a José xucoj c'u JESÚS che u bi'.

Ri ajno'jab queopan che rilic ri alaj a Jesús

2 Ri alaj a Jesús xil u wäch pa ri tinimit Belén, ri c'o pa Judea. Are chi' c'o ri tat Herodes che nim takanel puwi' ronojel ri Judea. Xeopan c'u jujun achijab ajno'jab pa ri tinimit Jerusalén, jela' c'u quepe pa relbal k'ij. ²Xquita' c'u u tzi-jol chila', xquibij: ¿Jawije' cärikta'j wi ri nim takanel ri cätakan na pa qui wi' ri winak aj Israel ri c'ä te' xil u wäch? Xa

xkil ru ch'imil pa relbal k'ij, rumal ri' xujpe chuk'ijilaxic, —xecha'.

³Aretak ri tat Herodes ri nim takanel xuta wa', sibalaj xsach u c'ux, je' xukuje' conojel ri niq'ui'aj winak aj Jerusalén. ⁴Xtakan c'u ri nim takanel che qui siq'ui'xic ri qui nimakil sacerdot, xukuje' ri tijonelab re ri Pixab, xuta' c'u chque jawije' quil wi na u wäch ri Cristo. ⁵Ri e are' xquibij che: Pa ri tinimit Belén ri c'o pa Judea, rumal chi ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios je wa' xutz'ibaj:

⁶Ri at tinimit Belén,

at ri' ri rech ri rulew ri Judá,

machomaj chi ri at man nim tä a k'ij at chquiwäch ri k'atal tak tzij ri e c'o chila', rumal chi awuc' at quel wi na jun nim

c'amal be,

ri cuc'am na qui be ri nu winak aj Israel, —cächa', —xecha ri tijonelab re ri Pixab.

⁷Are c'u ri tat Herodes chelak'al xeusiq'uij ri ajno'jab, xuta' c'u chque jampa' kas xc'utun ri ch'imil. ⁸Te ri' xeutak bi pa Belén, xubij bi chque: Jix ba' jela', chitatabela' jawije' c'o wi ri ac'al. Aretak quiriko, chixpe chubixic chwe, rech ri in xukuje' quine' na chuk'ijilaxic, —xcha chque.

⁹Ri ajno'jab xuwi xquito ri xbix chque rumal ri nim takanel, xebe'c. Are c'u ri ch'imil ri xquil pa relbal k'ij xnabej chquiwäch, c'ä xopan na puwi' ri c'o wi ri ac'al, xtaq'ui c'u chila'. ¹⁰Ri ajno'jab, aretak xquil ri ch'imil, sibalaj xequicotic. ¹¹Xeboc c'u bi pa ri ja, xquil c'u ri ac'al c'o ruc' ri al María ru nan. Xexuqui'c, xquik'ijilaj ri ac'al. Te c'u ri' xquijak u wi' ri qui c'olibal, xquisipaj k'an puak, incienso, xukuje' mirra[†] che ri Are'. ¹²Te c'u ri' xbix chque pa achic' chi meoc'ow chi jela' jawije' c'o wi ri tat Herodes. Xetzelej c'u bi pa ri qui tinimit, xquic'am bi jun be chic.

[†]2:11 Ri mirra are jun cunabal ri sibalaj pakil rajil.

Waral cätzijox wi jas xban che ri alaj a Jesús xc'am bi pa Egipto

¹³ Aretak e benak chi ri ajno'jab, xpe jun ángel ri takom lok rumal ri Dios, xuc'ut rib chuwäch ri a José pa achic', xubij che: Chatwalijok, chac'ama bi ri ac'al, rachi'l ru nan, chixanimaj bic. Jix pa Egipto, chixcanaj c'u na can chila' c'ä quinbij na chiwe jampa' quixpetic. Je ri' chibana rumal chi ri tat Herodes cutzucuj na u cämisaxic ri ac'al, —xcha ri ángel che.

¹⁴ Xwalij c'u ri a José, xuc'am ri ac'al, rachi'l ru nan, chak'ab c'ut xebel bic, xebe' pa Egipto. ¹⁵ Chila' xec'o'ji wi na c'ä xcäm na ri tat Herodes. Je' xbantaj wa' rech kas je' quel wi jas ri xubij ri Dios rumal ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri cubij: “Pa Egipto xinsiq'uij wi lok ri nu C'ojol,” —cächa'.

Ri tat Herodes cutak qui cämisaxic ri ac'alab

¹⁶ Aretak ri tat Herodes xretamaj chi man are tä kas tzij ri xbix can che cumal ri ajno'jab, sibalaj xpe royowal. Xutak c'u qui cämisaxic conojel ri ac'alab alabom ri tz'akat chi quieb qui junab xukuje' ri mäja' cätz'akat quieb qui junab ri e c'o pa ri tinimit Belén xukuje' ri e c'o pa tak ri tinimit chunakaj ri Belén, je' jas ri k'ij ri xquibij can ri ajno'jab. ¹⁷ Xa je ri' kas je' xel wi jas ri xutz'ibaj can ri ka mam Jeremías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij:

¹⁸ Xtataj c'ut chi c'o jun ri curak u chi' pa ri tinimit Ramá, nimalaj ok'e'j wa', nimalaj bis cäbanic. Are ri nan Raquel ri cubisoj qui wäch ri ral, ri man cuya' taj cäcu'bisax u c'ux rumal chi ya e cäminak chic ri ral, —cächa'.

¹⁹ Aretak c'ut cäminak chic ri tat Herodes, jun ángel ri takom lok ru-

mal ri Dios xuc'ut rib chuwäch ri a José pa achic' jela' pa Egipto, xubij che: ²⁰ Chatwalijok, chac'ama bi ri ac'al awuc', xukuje' ru nan, chixtzelej chi na jumul pa Israel. Xecäm c'u conojel ri cäcaj cäquicämisaj ri ac'al, —xcha che.

²¹ Xwalij c'u ri a José, xuc'am bi ri ac'al rachi'l ru nan, xtzelej chi na jumul pa Israel. ²² Aretak c'ut ri a José xuto chi are ri tat Arquelao chic c'o che nim takanel pa Judea chuqu'exel ri Herodes ru tat, xuxej rib xe' jela'. Xch'abex c'u rumal ri Dios pa achic', rumal ri' jela' xe' wi pa Galilea. ²³ Aretak xopan chila', jela' xec'ol wi pa ri tinimit Nazaret. Je' xbantaj wa' rech kas je' quel wi ri xquibij can ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, chi ri Jesús cäbix na aj Nazaret che.

Ri Juan Kasal Ja' cutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios pa tak ri juyub ri quetz'inowic

3 Pa tak ri k'ij ri' ri tat Juan Kasal Ja' xopan pa Judea, pa tak ri juyub ri cätz'inowic. Tajin cutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios. ² Cubij c'u chque ri winak: Chiq'uexa ri iwanima', chiq'uexa ri i chomanic, rumal chi xa jubik' chic man cuchaplej ru takanic ri Dios, —xcha chque.

³ We tat Juan ri' are wa' ri xtz'ibax can chrij ojer rumal ri ka mam Isaías, ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij: C'o jun ri co cäch'aw pa tak ri juyub ri quetz'inowic, cubij:

“Chibana u banic ri nim be ri cäbin wi ri Kajaw. Chisuc'umaj, chibana sibalaj jicom che,” —xcha ri ka mam Isaías.

⁴ Are c'u ri tat Juan xucoj atz'iak ri banom ruc' ri rismal jun awaj, camello u bi', tz'um c'u ru pas. Xa sac' xukuje' uwal che' xutijo. ⁵ Xepe c'u ri winak aj Jerusalén, xukuje' ri e c'o pa tak niq'uij tak tinimit chic re Judea xukuje' ri e c'o chunakaj ri nima' Jordán, xeopan c'u ruc' ri tat Juan chutatabexic ri cubij. ⁶ Are-

tak xquik'alajisaj ri qui mac, xban c'u qui kasna' rumal ri tat Juan pa ri nima' Jordán.

⁷Aretak c'ut xril ri tat Juan chi e q'uia chque ri tata'ib fariseos xukuje' ri tata'ib saduceos xepetic rech cäban qui kasna',[‡] xubij chque: ¡Ri alak subanelab tak winak![¶] ¿Jachin c'u ri xbin chech alak chi rajwaxic canimaj alak chuwäch ri nimalaj royowal ri Dios ri cäpetic?⁸ Bana ba' alak ri takal u banic, ri cuk'alajisaj chi kas tzij xq'uxetaj ri anima' alak, ri chomanic alak. ⁹Mächaplej c'u alak u bixic pa anima' alak: "Ri uj, uj rachalaxic can ri ka mam Abraham." Quinbij c'u chech alak chi ri Dios cäcowinic cuban chque tak we abaj ri' chi e rachalaxic can ri ka mam Abraham. ¹⁰Cämïc ri' tajin cäcoj ri iquiäj che tak ri qui xera' ri che' rech quet'oyic. Ronojel che' ri man cuya tä utzalaj u wäch, cät'oy c'u na wa', cäporox na pa ri k'ak'. ¹¹Ri in kas tzij quinban kasna' alak ruc' joron, c'utbal wa' chi q'uexom chi anima' alak, q'uexom chi ri chomanic alak. Cäpe chi c'u na jun chic ri cuban na kasna' alak ruc' ri Lok'alaj Espíritu xukuje' ruc' k'ak'. Ri Are' nim na u k'ij chnuwäch in, nim c'u na u banic. Man takal tä chwe in chi quinqür ru c'amal u xajäb. ¹²Ri Are' are jas jun achi ri cujosk'ij ru trico. Ruc'am chi ru pala, cujopij c'u na ri trico, cutas che ri pajo. Cuc'ol na ri trico pa ri c'uja. Are c'u ri pajo cuporoj na pa jun k'ak' ri man cächup tä chic, —xcha chque.

Cäban u kasna' ri Jesús

¹³Xel c'u lok ri Jesús pa Galilea, xopan chuchi' ri nima' Jordán ri c'o wi ri tat Juan rech cäban u kasna' rumal. ¹⁴Man

xraj tä c'u ri tat Juan, xane xubij che ri Jesús: Ri in man takal tä chwe chi quinban kasna' la. Rajwaxic ne chi ri lal cäban la nu kasna' in, —cächa'. ¿Jas che xpe la wuc' in? —xcha che ri Jesús.

¹⁵Xubij c'u ri Jesús che: Che we chanim ri', chaya chwe chi je' quinban wa'. Are c'u wa' takalic rech cäka'no jachique ri cätakan wi ri Dios, —xcha che.

Ri tat Juan c'ut xunimaj ri xubij. ¹⁶Aretak c'ut xbantaj u kasna' ri Jesús, xel lok ri Are' pa ri ja'. ¡Chanim xjakjob ri caj! Ri Jesús c'ut xril ri Lok'alaj Espíritu xkaj lok puwi' ri Are', je' u banic jun palomäx. ¹⁷Te ri' xtataj c'ut chi cäch'aw lok jun chicaj ri xubij: Are ri Lok'alaj nu C'ojol wa'. Cäquicot ri wanima' rumal, —xcha'.

Cätakchi'x ri Jesús che mac

4 Te c'u ri' ri Lok'alaj Espíritu xuc'am bi ri Jesús pa tak juyub ri quetz'inowic, rech cätakchi'x che mac chila' rumal ri Itzel.

²Cawinak k'ij, cawinak ak'ab xc'oji chila', man c'o tä c'u jas ri xutijo. Te c'u ri' sibalaj xnumic. ³Xpe c'u ri Itzel, xopan ruc' ri Jesús rech cutakchi'j ri Are' che mac, xubij che: We kas tzij chi lal u C'ojol ri Dios, takan la chque tak we abaj ri' chi cäca'n na wa, —xcha che.

⁴Xch'aw ri Jesús, xubij che: Ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cubij: "Man xak tä xuwi rumal ri wa quec'asi na ri winak, xane xukuje' rumal ronojel ru Tzij ri Dios," —cächa', —xcha ri Jesús che.

⁵Ri Itzel xuc'am bi ri Jesús pa ri lok'alaj tinimit Jerusalén, xupakba c'u puwi' ri nimalaj rachoch Dios. ⁶Te ri' xu-

[‡]3:7 Ri tata'ib fariseos e are' winak wa' aj Israel ri sibalaj xquikatej u nimaxic ru Pixab ri Moisés. Xca'n c'u nimal, xquichomaj c'ut chi e utz na chquiwäch conojel ri winak. Q'uia qui nak'atisam wi quib ri man kas tä are ri cubij ru Tzij ri Dios. Ri tata'ib saduceos e are' xukuje' nimak tak winak wa' aj Israel. Ri e are' c'ut man cäquicoj taj chi kas tzij quec'astaj na ri cämínakib (Hechos 23:6-8).

[¶]3:7 Ri mero tzij waral are "Ri alak, alak ral'c'ual ri cumätz".

bij che: We kas tzij chi lal u C'ojol ri Dios, q'uiäka bi ib la iquim, rumal chi ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cubij: Ri Dios queutak na lok ri ángeles awuc' che a chajixic.

Catquichap na che ra k'ab che a to'ic rech man cachak'ij tä rawakan cho abaj,

—cächa', —xcha ri Itzel che.

⁷Ri Jesús xch'awic, xubij che: Xukuje' cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: “Mayac royowal ri Awajaw, ri a Dios,” —cächa', —xcha che.

⁸Te c'u ri' ri Itzel xuc'am bi ri Jesús puwi' jun nimalaj juyub. Xeuc'ut c'u conojel tak ri tinimit ajuwächulew chuwäch ri Are', xukuje' ri qui k'inomal. ⁹Xubij c'u che ri Jesús: Ronojel wa' quinya che la, we cäxquui la, quink'ijilaj la, —xcha che.

¹⁰Xch'aw ri Jesús, xubij che: Jat, Satanás, chatel chnuwäch rumal chi ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cubij: “Chak'ijilaj ri Awajaw ri a Dios, xuwi c'u ri Are' chatatänij,” —cächa', —xcha che.

¹¹Xel c'u bi ri Itzel ruc' ri Jesús. Xepe c'u jujun ángeles rech quepatänin che ri Are'.

Ri Jesús cuchaplej tzijonem pa Galilea

¹²Ri Jesús, aretak xuto chi c'o ri tat Juan pa che', xe' pa Galilea. ¹³Man xcanaj tä c'u can pa ri tinimit Nazaret, xane xa xc'oji pa Capernaum, jun tinimit Romano wa' ri c'o chi' ri mar chquinakaj ri ojer tak tinimit Zabulón ruc' Neftalí.

¹⁴Je' xbantaj wa' rech kas je' quel wi jas ri xutz'ibaj can ri ka mam Isaías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij: ¹⁵Winak aj Zabulón, winak aj Neftalí, ix ri' ri nakaj ix c'o wi che ri mar, ch'äkäp che ri nima' Jordán, chila' pa Galilea jawije' e c'o wi winak ri man aj Israel taj.

¹⁶Ri winak ri je' ta ne e c'o pa k'ekum

xquil jun nimalaj sakil.

E are' winak wa' ri e c'o pa ri qui mac, ri e c'o cho ri cämical, xpe jun nimalaj sakil pa qui wi', —xcha ri ka mam Isaías.

¹⁷C'ä te ri' c'ut ri Jesús xuchaplej u tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios, xubij c'u chque ri winak: Chiq'uexa ri iwanima', chiq'uexa ri i chomanic, rumal chi xa jubik' chic man cuchaplej ru takanic ri Dios, —xcha chque ri winak.

Ri Jesús queusiq'uij quiejeb chapal tak cär rech quebe' ruc'

¹⁸Oc'owem cuban ri Jesús chuchi' ri mar re Galilea, xeril c'u quieb achijab cachalal quib. Ri jun are ri tat Simón ri xukuje' cäbix Pedro che, ri jun chic are ri tat Andrés. Tajin cäquiq'uiäk bi jun c'at chapäbal cär pa ri cho rumal chi e chapal tak cär ri e are'. ¹⁹Ri Jesús xubij chque: Chixsa'j wuc'. Quinban c'u na chiwe chi quixoc che qui mulixic winak che qui q'uexwäch ri cär, —xcha chque.

²⁰Chanim xquiya can ri qui c'at, xebe' ruc' ri Jesús.

²¹Oc'owinak chi apan jubik' ri Jesús, xeril chi c'u quieb achijab chic cachalal quib. E are' ri tat Jacobo rachi'l ri tat Juan. E u c'ojol ri tat Zebedeo wa'. E c'o pa jun barco cachi'l ri qui tat, tajin cäquic'ojoj c'u ri qui c'at. Xesiq'uix c'u rumal ri Jesús. ²²Ri e are' c'ut chanim xquiya can ri barco ruc' ri Zebedeo ri qui tat, xebe' ruc' ri Jesús.

Ri Jesús cuya tijonic chque q'uia winak

²³Ri Jesús xbin pa conojel tak ri tinimit re Galilea, xuya tijonic chque ri winak pa tak ri rachoch Dios. Xutz'ijoj ri Uztalaj Tzij re ri Evangelio chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak. Xukuje' xucunaj ronojel u wäch yabil ri c'o chque. ²⁴Xtataj c'u u tzijol ri Jesús cumal ri winak pa conojel tak ri tinimit

re Siria. Ri winak c'ut xequic'am lok conojel ri qui rikom c'äx rumal q'uia u wäch c'äxc'ol, yabil, k'oxom. Xequic'am lok ri e c'o itzel tak espíritus chque, xukuje' ri winak ri man utz tä chi qui jolom rumal chi e elinak ch'uj, xequic'am c'u lok ri cäminak qui cuerpo. Ri Jesús c'ut xeucunaj conojel. ²⁵E q'uia winak c'ut aj Galilea xebe' ruc' ri Jesús. Xukuje' e c'o winak aj Decápolis, aj Jerusalén, aj Judea, e c'o c'u ri xepe ch'äkáp che ri nima' Jordán.

Ri Jesús cäpaki puwi' jun juyub rech cuya tijonic

5 Aretak ri Jesús xeril ri q'ualaj winak, xpaki puwi' ri juyub, xt'uyi chila'. Xquimulij c'u quib ru tijoxelab ruc'. ²Ri Jesús xuchaplej qui tijoxic, je wa' xubij chque:

Waral cäkil wi jachin tak ri utz que

³Utz que ri cäquina' pa anima' chi c'o ri rajwaxic chque ri cäpe chila' chicaj. Ri Dios c'ut cätakan na pa qui wi'.

⁴Utz que ri quebisonic rumal chi ri Dios cäcu'bisan na qui c'ux.

⁵Utz que ri man cäca'n tä nimal. Ri e are' c'ut cäquechbej na ri ulew ri u bim ri Dios chi cuya chque.

⁶Utz que ri quenumic, ri cächaki'j qui chi' che jun c'aslemal jicom. Are c'u ri Dios cäyo'w na wa' chque.

⁷Utz que ri quel qui c'ux chque niq'ui'aj winak chic. Ri Dios c'ut cutok'obisaj na qui wäch ri e are'.

⁸Utz que ri sak canima'. Ri e are' c'ut cäquil na u wäch ri Dios.

⁹Utz que ri cäquituzucuj u ya'ic utzil chquixol ri winak. Ri Dios cubij na chi e are' ralc'ual ri Are'.

¹⁰Utz que ri quetzelaq qui wäch rumal ru banic ri jicomal cho ri Dios. Ri Dios c'ut cätakan na pa qui wi'.

¹¹Utz iwe ix aretak cäban c'äx chiwe cumal ri winak, quixyok' cumal, cäquibij

ronojel u wäch ri man kas tzij taj chi-wij, xa rumal chi quixcojon chwe in. ¹²Chixquicot ba', chixtze'nok rumal chi quic'am na jun nimalaj tojbal iwe chila' chicaj. Je c'u c'äx wa' xban chque ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ri xec'o'ji can ojer, —xcha ri Jesús.

Ri ix, je' ta ne ix sakil, je' ta ne ix atz'am chque ri winak cho ruwächulew

¹³Ri ix, je' ta ne ix atz'am chque ri winak cho ruwächulew. We c'u man c'o chic u tzayil ri atz'am, ¿jas ta c'u lo cäban che rech c'o chi cupatänij? Man c'o tä chi u patän ri', xane xa cäq'uiäk na apanok, cätac'alex c'u na cumal ri winak.

¹⁴Ri ix, je' ta ne ix sakil chque ri winak cho ruwächulew je' jas jun tinimit ri c'o puwi' jun juyub, ri amak'el cäk'alajinic. ¹⁵Man cätzij tä jun chäj, te c'u ri' cäyi' chuxe' jun coxon, xane xa cäyi' ri' pa jun c'olibal chicaj rech cätunun pa qui wi' conojel ri e c'o pa ri ja. ¹⁶Je wa' chibana ix xukuje', chibana' chi ri sakil ri c'o iwuc' cätunun chquiwäch ri winak. Je ri' rech aretak cäquil ri utzil ri quibano, cäquiya u k'ij ri i Tat ri c'o chila' chicaj.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri Pixab

¹⁷Michomaj ix chi in petinak che resaxic ri Pixab ri xutz'ibaj can ri ka mam Moisés, o ri qui tijonic ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. Man in petinak tä che resaxic, xane in petinak chubixic ri kas u banic ri Pixab xukuje' ri qui tijonic ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. ¹⁸Kas tzij quibij chiwe, man c'o tä quesax na che ri Pixab, xane xa ronojel cäbantaj na. C'ä mä'jok cäsach u wäch ri caj ulew, man c'o tä jun punto, man c'o tä jun alaj tz'ib ri quesax na che ri Pixab. ¹⁹Rumal ri' jachin ri man cunimaj tä jun chque ri takanic re ri Pixab, pune are ri man nim tä u banic, xukuje' cuc'ut chquiwäch niq'ui'aj winak chic chi

man kas rajwaxic taj cänimax wa', ri are' man nim taj quil wi na chquixol ri winak ri cätakan na ri Dios pa qui wi'. Are c'u ri winak ri cunimaj ri Pixab, xukuje' cuc'ut chquiwäch niq'uiaj winak chic chi cäquinimaj wa', kas nim na u banic wa' chquixol ri winak ri cätakan na ri Dios pa qui wi'. ²⁰Quinbij c'u chiwe, chi we man jicom na ri i c'aslemal ix chuwäch ri qui c'aslemal ri tata'ib fariseos xukuje' ri tijonelab re ri Pixab,[§] man quixoc tä ri' chquixol ri winak ri cätakan na ri Dios pa qui wi'.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri oyowal

²¹Ri ix i tom chi xbix chque ri ka mam ojer: “Mixcämisanic, apachin c'u ri cäcämisanic cäk'at na tzij puwi',” —cächa'. ²²Are c'u ri in quinbij chiwe chi jachin ri cuyac royowal chrij ri rachalal cäk'at na tzij puwi'. Jachin ri c'äx cäch'aw che ri rachalal cäk'at na tzij puwi' cumal ri k'atal tak tzij. Xukuje' jachin ri cubij che ri rachalal chi xa are jun con, chi man c'o tä chi u patän, que' na ri' pa ri k'ak'.

^{23–24}Rumal c'u ri', we cac'am bi ri a sipanic cho ri ta'bal tok'ob, chila' c'ut cäna'taj chawe chi c'o jun c'äx ri cuna' ri awachalal chawij, chaya can ri a sipanic cho ri ta'bal tok'ob. Jat na ruc' ri awachalal rech catutzir ruc' nabe, te c'u ri' cuya' cattzelej cho ri ta'bal tok'ob chuya'ic ra sipanic cho ri Dios.

²⁵We c'o jun winak cuban u c'ulel chawe, catuc'am c'u bi pa ri k'atbal tzij, chatutzir na ruc' pa ri be rech man catujach tä pu k'ab ri k'atal tzij. We ta mat je ri', ri k'atal tzij catujach na pa qui k'ab ri mayor, ri mayor c'ut catquicoj na pa che'. ²⁶Kas tzij ba' ri quinbij chawe chi man c'o tä awelic lok chila' c'ä catoj na ronojel ri a multa, —xcha ri Jesús.

Ri Jesús cätzijon chrij ri nimalaj mac ri äwas u banic ruc' ri rixokil o ri rachajil jun winak chic

²⁷Ri ix i tom chi xbix can nabe: “Maban ri nimalaj mac ri äwas u banic chrij ra c'ulaj,” —cächa'.

²⁸Are c'u ri in quinbij chiwe, chi jachin ri cuca'ej jun ixok, xak xuwi ruc' ru rayixic u wäch xmacun ri' ruc' pa ranima', —cächa ri Jesús.

²⁹We ri awak'äch re ri awiquiäk'ab cubano chi catzak pa mac, chawesaj, chaq'uiäka apanok. Are utz na chawe we quel jun ch'äkap che ra cuerpo, chuwäch wa' chi ronojel ra cuerpo cäq'uiäk bi pa ri k'ak'. ³⁰We c'u are ri a k'ab re ri awiquiäk'ab cubano chi catzak pa mac, chak'ata', chaq'uiäka apanok. Are c'u utz na chawe we quel jun ch'äkap che ra cuerpo, chuwäch wa' chi ronojel ra cuerpo cäq'uiäk bi pa ri k'ak', —xcha ri Jesús.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ru jachic quib juc'ulaj winak

³¹(Cäch'aw chi ri Jesús, cubij:) Xukuje' xbix can nabe: “Apachin ri cujach bi ri rixokil, rajwaxic cuya bi jun wuj che ri cubij wi chi jachom canok,” —cächa'.

³²Ri in c'ut quinbij chiwe, chi we jun achi cujach bi ri rixokil man rumal tä u ch'abexic jun achi chic, cuban ri' chi ri rixokil cuban ri nimalaj mac ri äwas u banic. Jachin c'u ri cäc'uli ruc' jun ixok ri jachom bic, cuban ri' ri nimalaj mac ri äwas u banic, —xcha ri Jesús.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri juramento ri cäca'n ri winak

³³Xukuje' i tom ri' ri xbix chque ri ka mam ojer: “Kas chabana' jas ri xachi'j u banic ruc' juramento cho ri Kajaw

[§]5:20 Ri tijonelab re ri Pixab e are' achijab wa' ri sibalaj xquitijoj quib chrij ru Pixab ri Moisés, xquic'utu wa' chquiwäch ri winak.

Dios,” —xeuchixic. ³⁴Ri in c'ut quinbij chiwe, chi miban juramento aretak c'o ri quichi'j che jun winak chic. Miban juramento ruc' ri caj rumal chi chila' c'o wi ri Dios. ³⁵Miban juramento ruc' ruwächulew rumal chi are je' ta ne u tac'alibal ri rakan ri Dios. Miban juramento ruc' ri tinimit Jerusalén rumal chi are u tinimit ri Dios ri Nimalaj Takanel. ³⁶Xukuje' miban juramento ruc' ri i jolom, rumal chi man quixcowin taj quiban sak o k'ek che xa jun i wi'. ³⁷Xane xak xuwi chibij “je', je ri” o “man je' taj”, —quixcha'. Are c'u ri tzij ri xak u wi' tzij chic, rech ri Itzel ri', —xcha ri Jesús chque.

**Ri Jesús cuya tijonic chrij
ri jun winak ri cutzelej u
qu'uxel ri c'äx ri cäban che**

³⁸Ri ix i tom chi xbix can nabe: “We jun cäresaj u wak'äch jun winak chic, quesax na ru wak'äch ri are'. We jun cäresaj u ware jun winak chic, quesax na ru ware ri are',” —cächa'. ³⁹Are c'u ri in quinbij chiwe: Chixel chuwäch ri itzel achi ri craj cäch'ojin iwuc'. Xane we c'o jun catch'ayow che ri juperaj a palaj, chaya ri juperaj a palaj chic chuwäch. Mitzelej u qu'uxel ri c'äx ri cäban chiwe. ⁴⁰We c'o jun craj catusiq'uij pa k'atbal tzij, craj c'ut cumaj ri a camixa', chaya bi ra chaquet che xukuje'. ⁴¹We c'o jun cucoj u chuk'ab chawe chi cac'am bi jun eka'n ri cäbinibej jun legua, chac'ama bi quieb legua ruc'. ⁴²Apachin ri c'o jas cuta' chawe, chaya che. Macowirisaj ri awanima' chuwäch ri winak ri craj cäkan awuc'.

Cheiwaj ri i c'ulel

⁴³Xukuje' i tom ri' ri xbix can nabe: “Lok' chawila wi ri awachi'l, chawetzelay c'u u wäch ri a c'ulel,” —cächa'. ⁴⁴Are c'u ri in quinbij chiwe: Lok' chiwila wi ri i c'ulel. Chibij: Ri Dios c'o pi wi',

—quixcha chque ri winak ri queyok'on chiwe. Chibana utzil chque ri cäquetzelaj i wäch, chibana ba' orar pa qui wi' ri xak cäca'n c'äx chiwe. ⁴⁵We je' quiban wa' k'alaj ri' chi kas ix ralc'ual ri ka Tat ri c'o chila' chicaj. Are c'u ri ka Tat quesana lok ri k'ij pa qui wi' ri utzalaj tak winak, xukuje' pa qui wi' ri itzel tak winak. Cuta' c'u lok ri jäb pa qui wi' ri cäca'n ri jicomal, xukuje' pa qui wi' ri man cäca'n tä ri jicomal. ⁴⁶Are c'u we xak xuwi queiwaj ri quixcaj ix, ¿jas ta c'u che cäyi' na tojbal re wa' chiwe rumal ri Dios? Xukuje' ne ri tok'il tak alcabal cäcaj quib ri e are'. ⁴⁷We xak xuwi quiya rutzil qui wäch ri iwachalal, ¿a quichomaj lo ri' chi i banom jun nimalaj utzil? Je c'u ne wa' xukuje' cäca'n ri man kas quetam tä u wäch ri Dios. ⁴⁸Je ba' chibana ix jas ri ka Tat ri c'o chila' chicaj. Ri Are' tz'akat pa ru chomabal. Ri ix xukuje' chibana tz'akat pa ri i chomabal, —xcha ri Jesús.

**Ri Jesús cuya tijonic chrij
ri utzil ri cuban jun winak**

6 Ru patänixic ri Dios ri quibano, miban wa' chquiwäch ri winak xak rech cäquilo, cäquiya c'u i k'ij. We je' quiban wa', ri ka Tat ri c'o chila' chicaj man c'o tä tojbal iwe cuya na. ²Rumal ri aretak queito' ri c'o qui rajwaxic, mitzijoj chque conojel ri winak, je' jas ri cäca'n ri winak ri xak quieb qui wäch cäquitzijoj chque conojel ri winak pa tak ri rachoch Dios, pa tak ri be. Je' cäca'n wa' xak xuwi rech utz quech'aw ri winak chquij. Kas tzij c'ut quinbij chiwe chi ri cäbix chquij xuwi wa' ri tojbal que cäquirik na. ³Xane ri ix aretak c'o jas u wäch jun tobanic ri quiya chque ri c'o qui rajwaxic, c'o jun metamanic. Mitzijoj ne wa' che ri utzalaj iwachi'l. ⁴Chibana ba' ri utzil xak chelak'al. Ri ka Tat c'ut ri quilow ronojel ri quiban chelak'al, are cäyo'w na ri tojbal iwe, —xcha ri Jesús.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri u banic orar

⁵Ri ix aretak quiban orar miban iwe jas ri cäca'n ri winak ri xak quieb qui wäch, ri cäkaj chquiwäch xak e tac'atoj cäca'n orar pa tak ri rachoch Dios, pa tak ri u cruz tak be. Xak are cäcaj chi que'ilitaj cumal ri winak. Kas tzij quin-bij chiwe chi xuwi wa' ri tojbal que cäquirik na. ⁶Xane ri ix aretak quiban orar, chixoc pa ja, chitz'apij ri uchija. Chibana orar chuwäch ri ka Tat ri c'o iwuc' pa i tuquiel wi. Ri ka Tat c'ut ri quilowic chi tajin quiban orar chelak'al, are cäyo'w na ri tojbal iwe.

⁷Aretak quiban orar, mibij q'uia tzij ri man c'o tä qui patän, jas ri cäca'n ri winak ri man kas quietam tä u wäch ri Dios. Ri e are' cäquichomaj chi ri Dios queutatabej xa rumal chi q'uia ri cäquibij pa tak ri oración ri cäca'no. ⁸Miban ba' iwe jas ri cäca'n ri e are'. Rumal chi ri ka Tat retam chic jas ri rajwaxic chiwe c'ä mäja' quita' wa' che. ⁹Rumal ri' aretak quiban orar, je wa' chibij:

Ka Tat ri c'o la pa ri caj,
chnimarisax ta na u k'ij ri bi' la.

¹⁰Takan na la pa qui wi'
conojel winak.

Bana ba' na la ri rayibal la
cho ruwächulew,
jas ri cäban chila' chicaj.

¹¹Ya la chkawäch ri cäkatijo,
jas ri rajwaxic chke cämïc.

¹²Sacha la ri ka mac ri ka'nom
je' jas ri uj cäkasach ri qui mac
ri cäca'n c'äx chke.

¹³Mäya la chke chi cujtakchi'x
che mac, xane chujto' la
cho ri Itzel.

Ronojel wa' cäkata' che la
rumal chi ri lal
cätakan la puwi' ronojel.
C'o nimalaj chuk'ab uc' la
puwi' ronojel,

chnimarisax ta ba' k'ij la amak'el
pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic.
Amén.

(Je wa' quibij aretak quiban orar, —xcha
ri Jesús chque.)

¹⁴We ri ix quisach qui mac niq'uiaj
winak chic ri ca'nom c'äx chiwe, ri ka Tat
ri c'o chila' chicaj xukuje' cusach na ri i
mac ix. ¹⁵Are c'u we man quisach qui
mac niq'uiaj winak chic, ri ka Tat man
cusach tä na ri i mac ix, —xcha ri Jesús
chque ru tijoxelab.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri ayuno

¹⁶Aretak ri ix quiban ayuno miban iwe
jas ri cäca'n ri achijab ri xak quieb qui
wäch. Ri e are' cäca'n che quib chi que-
bisonic. Je' cäca'n wa' xak rech cäquil
ri winak chi tajin cäca'n ayuno. Kas tzij
quinbij chiwe chi xuwi wa' ri tojbal que
cäquirik na. ¹⁷Ri ix c'ut aretak quiban
ayuno, chich'aja ri i palaj, utz quiban
chuxayic ri i wi'. ¹⁸Je wa' quibano rech
ri winak man cäquich'ob taj chi tajin
quiban ayuno, xane xak xuwi ri ka Tat
ri c'o iwuc' pa i tuquiel wi quilowic. Are
c'ut cäyo'w na ri tojbal iwe.

Waral cätzijoxic wi ri k'inomal ri c'o chila' chicaj

¹⁹Mimulij i k'inomal waral cho
ruwächulew, rumal chi waral xa
quechicopir ri jastak, xa quek'elobic,
xa quelak'axic. ²⁰Xane are chimulij i
k'inomal chila' chicaj, jawije' ri man
quechicopir tä wi, man quek'elob taj,
man quelak'ax tä c'ut. ²¹Ri c'o wi ri i
k'inomal, chila' ri' benak wi ri iwanima',
—xcha ri Jesús.

Ri ka wak'äch are je' jas jun candela ri cuya sakil

²²Ri a wak'äch are je' jas jun candela
ri cuya sakil chawe. We utz ri a wak'äch,
k'alaj ri' ri a be chawäch. ²³We c'u man
utz ra wak'äch, man k'alaj tä ri' ra be, at

c'o ri' pa k'ekum. We ri sakil ri c'o pa ri awanima' cuban k'ekum, ¡sibalaj nim na ri k'ekum ri! —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Rajwaxic chi xa jun ri cäkapatänij, ri Dios o ri k'inomal

²⁴ Man c'o tä jun winak cäcowinic que-upatänij quieb patrón. Cäretzelaj c'u na u wäch ri jun, lok' cäril na ri jun chic. Cuban ri jicomal ruc' ri jun, man nim tä c'u cäril wi ri jun chic. Jun winak man cuya' taj cupatänij ri Dios we benak u c'ux ruc' ri k'inomal, —xcha ri Jesús chque.

Ri Dios queuchajij ri ralc'ual

²⁵ Rumal ri' quinbij chiwe: Mixoc il che jas ri quiban chuch'aquic ri i wa o ri quitijo. Mixoc il che ri iwatz'iak ri quicojo. Are c'u nim na u banic ri c'aslemal chuwäch ri quitijo, are c'u nim na u banic ri i cuerpo chuwäch ri atz'iak ri quicojo. ²⁶ Chiwilampe ri chicop ri querapap chicaj. Man cäca'n tä tico'n, man cäquiyac tä c'u u wäch ri tico'n chuc'olic wa' pa tak c'uja. Pune je ri', ri ka Tat ri c'o chila' chicaj quetzukuwic. Nim c'u na i k'ij ix chquiwäch ri chicop ajuwocaj. ²⁷ ¿A c'o lo jun chiwe ri cäcowinic cäc'asi chi na quieb oxib junab xa rumal chi sibalaj coc il che? ¡Man c'o taj! —xcha ri Jesús chque.

²⁸ ¿Jas c'u che sibalaj quixoc il che ri iwatz'iak? Chiwilampe ri cotz'ij pa tak ri juyub jas cäca'no quequiyic. Man quebatz'in taj, xukuje' man quequiemmen taj. ²⁹ Quinbij c'u chiwe chi pune ta ne je ri', ri nim takanel Salomón, ruc' ronojel ru k'inomal, man xcowin tä xucoj jun ratz'iak je' jas jun chque we cotz'ij ri', —xcha chque. ³⁰ We ri Dios je wa' u banom che ri catz'iak ri k'ayes ri e c'o cämïc pa juyub, chuwek c'ut xa queyi' na pa ri k'ak', je ta c'u lo ri ix! ¿A mat quixrilij na

ri Dios che ri iwatz'iak? Ri ix xa jubik' quixcojonic, —xcha chque. ³¹ Rumal ri', mixoc ba' il, mibij: “¿Jawije' cäpe wi ri ka wa? o ¿jawije' cäpe wi ri cäkatijo? o ¿jawije' cäpe wi ri katz'iak?” —mixcha', —xcha chque. ³² Conojel c'u we jastak ri' are ri cäquitzucuj ri winak. Are c'u ri ix c'o ri i Tat chila' chicaj ri retam chi queajwataj wa' chiwe. ³³ Rumal ri' are nabe chitzucuj chi ri Dios cätakan pa ri i c'aslemal, xukuje' chibana ri jicomal chuwäch ri Are', cäya'taj c'u na ronojel ri cajwataj chiwe. ³⁴ Mixoc ba' il che ri chuwek. Ri chuwek c'o na ri c'äx cärik-tajic jas ri cämïc. Ruc' wa' ri i cosic re ri k'ij cämïc, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Mik'at tzij pa qui wi' niq'uiaj winak chic

7 Mik'at tzij pa qui wi' niq'uiaj winak chic, rech ri Dios man cuk'at tä tzij pi wi' ix. ² Ri Dios je' u k'atic tzij cuban na pi wi' ix jas ru k'atic tzij quiban ix pa qui wi' niq'uiaj winak chic. Jas ri pajbal ri quicoj ix chque niq'uiaj winak chic, je' cäcoj na chiwe ix. ³ ¿Jas che cabij tzij chquij niq'uiaj winak chic? ¡Je' ta ne chi cawil ri in nitz' mes ri c'o pa ru wak'äch ri awachalal, man cawil tä c'u ri a mac at ri je' jas jun cuta'm ri c'o pa ra wak'äch! ⁴ We ri at c'o jun cuta'm pa ra wak'äch, ¿a cuya' lo ri' cabij che ri awachalal: “Chaya chwe chi quinwesaj cok ri in nitz' mes ri c'o pa ra wak'äch”? ⁵ ¡Ri at xak quieb a wäch! Chawila' nabe jas u banic ra c'aslemal at, je' ta ne chi cawesaj jun cuta'm ri c'o pa ra wak'äch. Je ri' kas catca'y na che resaxic cok ri in nitz' mes ri c'o pa ru wak'äch ri awachalal.

⁶ Meiya ri lok'alaj tak jastak ri rech ri Dios chque tak ri tz'i', mepe c'u ne chiwij, cäca'n c'u ch'akatak chiwe. Meiya ri je'lalaj tak abaj perlas chquiwäch tak ri ak, xak c'u ne mäquitac'alej.

**Chibana orar, chita'
ri quiwaj. Chitzucuj ruc' ri
Dios, chic'oroc'a ri uchija**

⁷Chita' ri quiwaj, cäya'taj c'u na wa' chiwe rumal ri Dios. Chitzucuj ruc' ri Dios, quirik c'u na. Chic'oroc'a ri uchija, cäjaktaj c'u na wa' chiwäch. ⁸Je ri', rumal chi jachin ri c'o jas cuta', cäya'taj na che. Jachin ri c'o cutzucuj, c'o curiko, jachin c'u ri cuc'oroc'a ri uchija, cäjaktaj na wa' chuwäch.

⁹¿A c'o lo jun chiwe ri cuya jun abaj che ri u c'ojol aretak cuta' u wa? ¹⁰¿A cuya ne lo jun cumätz che aretak cuta' jun cär? ¹¹We ri ix, ix ajmaquib, quix-cowin chuya'ic utzalaj tak jastak chque ri iwalc'ual, ¿a mat ri i Tat ri c'o chila' chicaj queuya na utzalaj tak jastak chque ri cäquita' che?

¹²Je c'u ri', jas ri quiwaj ix chi cäca'n ri winak chiwe, je' chibana ix chque ri e are' xukuje'. Are c'u je wa' ri cubij ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, xukuje' je wa' cubij tak ri wuj ri xquitz'ibaj can ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios.

Waral cäkil wi ri uchibe ri latz' u wäch

¹³Chixoc bi pa ri uchibe ri latz' u wäch. Ri uchibe xukuje' ri be ri que' pa ri c'äx jawije' cäsach wi qui wäch ri winak, nim qui wäch. E q'uia c'ut ri quebec pa ri uchibe ri'. ¹⁴Are c'u ri uchibe xukuje' ri be ri que' pa ri c'aslemal ruc' ri Dios, nu'ch qui wäch xukuje' sibalaj c'äx. Man e q'uia tä c'ut ri querikowic.

**Etamtal jun che' we utz o man
utz taj rumal ru wächinic**

¹⁵Chichajij iwib chquiwäch ri achi-jab ri xak e banal tak tzij, ri cäca'n che quib chi e k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. E are c'u wa' quepe iwuc', sibalaj utz quepetic je' ta ne hij ri quij, are c'u chquipam e jik'ab tak utiw. ¹⁶Ri

ix quich'ob na jachin tak wa' rumal ri cäca'no. Je' jas jun che' cäch'obtaj u wäch rumal ru wächinic. ¿A c'o lo jumul ri quetam uvas chrij ri q'uix? ¿A quetam lo higos chrij ri tzäcäm? ¡Man je' taj! ¹⁷Je c'u ri' ronojel utzalaj che' utz ri u wäch ri cuya'. Are c'u ri che' ri man utz taj, man utz tä ru wäch ri cuya'. ¹⁸Ri utzalaj che' man cäcowin taj cuya ru wäch ri man utz taj. Ri che' ri man utz taj man cäcowin taj cuya utzalaj u wäch ri'. ¹⁹Ronojel che' ri man cuya tä utzalaj u wäch, cät'akix na, cäq'uiäk na ri' pa ri k'ak'. ²⁰Je wa ri' ri ix kas quich'ob na jas qui banic ri winak rumal ri cäca'no, —xcha chque.

**Man conojel tä ri winak queopan na
chila' jawije' cätakan wi ri Dios**

²¹Man conojel tä winak quebec chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios, pune cäquibij chwe: “Kajaw, Kajaw,” — quecha ri', xane xak xuwi ri quebanow ru rayibal ri nu Tat ri c'o chila' chicaj. ²²E q'uia ri cäquibij na chwe pa ri k'ij ri': “Kajaw, Kajaw, ri uj ka yo'm tzijonem pa ri bi' la. Pa ri bi' la xekesaj bi itzel tak espíritus chque ri winak, xukuje' are pa ri bi' la ri xka'n q'uia u wäch cajmabal,” —quecha na. ²³Ri in c'ut quinq'ij na chque: “Man wetam tä i wäch. Chixel bi chnuwäch, ri ix xak ix banal tak etzelal,” —quincha na chque, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

**Waral cäkil wi ri quieb
u wäch tac'alibal ja**

²⁴Je c'u ri' jachin ri cutatabej ri nu tzij, cuban c'ut jas ri quinq'ij, are je ri' jas jun achi ri c'o u no'j, ri xuyac ri rachoch pa abaj. ²⁵Xkaj c'u ri jäb, xeq'uiy tak ri ja', xpe jun nimalaj quiäkik' chrij ri ja, man xtzak tä c'ut rumal chi ru tac'alibal are abaj. ²⁶Jachin c'u ri cutatabej ri nu tzij, man cuban tä c'ut jas ri quinq'ij, junam ri' ruc' jun achi ri man cuch'ob taj jas ri cubano, ri xuyac ri rachoch puwi' ri

senyäb. ²⁷Xkaj ri jäb, xeq'uiy tak ri ja', xpe jun nimalaj quiäkik' chrij ri ja, xtzak c'u ri ja. ¡Ronojel xa xwulijic! —xcha ri Jesús.

²⁸Aretak ri Jesús xto'taj che tzijonem, ri winak sibalaj xquicajmaj ru tijonic. ²⁹Je ri', rumal chi ri u tijonic cuc'utu chi are je' jas jun ri c'o u takanic pa qui wi', man je' taj jas ri xca'n ri tijonelab re ri Pixab.

Ri Jesús cucunaj jun achi ri c'o itzel ch'a'c che

8 Aretak ri Jesús xkaj lok cho ri juyub, e q'uia winak xeteri lok chrij. ²Xopan c'u ruc' ri Jesús jun achi ri c'o itzel ch'a'c che.** Xxuqui chuwäch ri Jesús, xubij che: Tat, ri in wetam chi cä-cowin la che nu cunaxic we caj la, —xcha che.

³Xuyuk c'u ru k'ab ri Jesús, xuchap cok ri achi, xubij che: ¡Cwaj! Chutzir ba' la, —xcha che.

Xuwi wa' xubij ri Jesús. Xutzir c'u ri achi ri c'o ri itzel ch'a'c che. ⁴Xubij c'u ri Jesús che: ¡Tampe la! C'o jas mäbij la che jachin jun. Oj la, jec'utu ib la cho ri sacerdote.†† Ya la ri sipanic ri takom can rumal ri ka mam Moisés chi cäyic aretak cäcunataj jun ri c'o itzel ch'a'c che. Are c'u k'alajisabal wa' chquiwäch ri winak chi utzirinak chi la, —xcha che.

Ri Jesús cucunaj jun ala patänil re jun qui nimal soldados

⁵Aretak xopan ri Jesús pa ri tinimit Capernaum, xpe jun achi ruc'. Are jun chque ri qui nimal soldados aj Roma. Xuta' c'u jun tok'ob che ri Jesús. ⁶Je wa' xubij: Tat, ri ala ri patänil we kajinak pa ch'at cho ja, cäminak u cuerpo. Sibalaj c'äx u rikom rumal ri yabil, —xcha che.

⁷Ri Jesús xubij che: Quine' na chucunaxic, —xcha che.

⁸Ri qui nimal soldados xch'awic, xubij che ri Jesús: Tat, man takal tä chwe chi coc la pa ri wachoch. Xak xuwi takan la chi quel ri yabil che ri patänil we, ruc' c'u wa' cutzir na, —xcha che. ⁹Ri in xukuje' c'o jun ri cätakan pa nu wi' ri nim u banic. Xukuje' ri in e c'o nu soldados ri quintakan pa qui wi'. Aretak quinbij che jun chque ri nu soldados chi que'c, que' c'ut. Aretak quinbij che jun chic chi cäpetic, cäpe c'u ri are'. Aretak quintak ri patänil we chubanic jun chac, ri are' cuban ri quinbij, —xcha ri qui nimal soldados che ri Jesús.

¹⁰Aretak ri Jesús xuta wa', sibalaj xucajmaj, xubij c'u chque ri winak ri e teren chrij: Kas tzij quinbij chiwe, chi man c'o tä jumul ri nu rikom chquixol ri winak aj Israel jun achi jas we achi ri' ri sibalaj cäcojon chwe, —xcha chque. ¹¹Quinbij c'u chiwe chi e q'uia ri quepe na chrel-bal k'ij, xukuje' chukajbal k'ij, ri quet'uyi na junam ruc' ri ka mam Abraham, ri ka mam Isaac, ri ka mam Jacob chuchi' ri mesa chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios. ¹²Are c'u ri xa xquichomaj quebec chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios, man quebec taj rumal chi man xecojon taj. Xane xa queq'uiäk na bi pa ri k'ekum. Chila' c'ut quebok' wi na, chila' cäquikuch'uch'ej wi na ri qui ware, —xcha ri Jesús chque ri winak.

¹³Te ri' xubij ri Jesús che ri qui nimal soldados: Oj la cho ja. Rumal chi xcoj la chi cäcunataj ri ala, je c'u cäbantaj na, —xcha che.

Tzare chi' c'ut xutzir ri ala aretak xubij ri Jesús wa' we tzij ri'.

**8:2 Ri itzel ch'a'c are jun yabil ri sibalaj c'äx ri cusipaj rib.

††8:4 “Sacerdote aj Israel”: Chawila' ri San Lucas 1:8, xukuje' ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

**Ri Jesús cucunaj ru ji'
chichu' ri tat Pedro**

¹⁴Ri Jesús xe' cho rachoch ri tat Pedro, xril c'u ru ji' chichu' ri tat Pedro kajinaj pa ch'at rumal jun nimalaj k'ak'.

¹⁵Ri Jesús xuchap ri chichu' che ru k'ab, xel c'u ri k'ak' chrij. Chanim c'ut xwalijic, xuchap qui patänixic.

Ri Jesús queucunaj q'uia yawabib

¹⁶Aretak xk'ekal chic, e q'uia winak ri c'o itzelalaj tak espíritus chque xec'am bi cho ri Jesús. Xa c'u ruc' jun tzij ri xubij ri Jesús xebel bi ri itzelalaj tak espíritus, xukuje' xeucunaj conojel tak ri yawabib.

¹⁷Je' xbantaj wa' rech je' quelic jas ri xubij ri ka mam Isaías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios: "Ri Are' xurik c'äx rumal kech, xuya ka chuk'ab, xujucunaj che ri ka yabilal," —xcha ri ka mam Isaías.

Waral cäkil wi ri winak ri xquibij chi cäcaj quebe' ruc' ri Jesús

¹⁸Ri Jesús xrilo chi e q'uia winak qui mulim quib ruc', xubij chque ru tijoxelab: Chujk'ax ch'äkäp che ri mar, —xcha chque. ¹⁹Xpe c'u jun tijonel re ri Pixab, xkeb c'u ruc' ri Jesús, xubij che: Ajtij, cwaj quine' uc' la apawije' ta ne ri que' wi la, —xcha che.

²⁰Xch'aw c'u ri Jesús, xubij che: Ri yac c'o qui jul, xukuje' ri chicop ri querapap cho ri caj c'o qui soc. Are c'u ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak,^{‡‡} man c'o tä jawije' ri quinwar wi, —xcha che.

²¹Jun achi chic, jun chque ru tijoxelab, xubij che ri Jesús: Tat, ya la chwe chi nabe quine'c, quinmuk can ri nu tat aretak cäcäm, —xcha che.

²²Xch'aw c'u ri Jesús, xubij che: Tasa'j at wuc', chaya chque ri cäminakib chi

chquimuku ri qui cäminak, —xcha ri Jesús che.

Ri Jesús cubano chi cätäni ri quiäkik'

²³Te ri' xoc ri Jesús pa ri barco, ru tijoxelab c'ut xebe' ruc'. ²⁴Xpe c'u jun nimalaj quiäkik' ri sibalaj c'äx puwi' ri ja', je ri' chi ri nimak tak uwoja' tajin que-boc pa ri barco. Are c'u ri Jesús tajin cäwaric. ²⁵Xebe' c'u ru tijoxelab, xequic'asuj, xquibij che: ¡Kajaw Jesús, chujto' la! ¡Tajin cujcäm! —xecha che.

²⁶Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: ¿Jas che sibalaj quixej iwib? ¡Ri ix kas tzij man nim tä más ri i cojon! —xcha chque.

Xwalij c'u ri Jesús, xuyaj ri quiäkik' xukuje' ri mar. Xtäni c'u ri quiäkik', xlilob ronojel ru wi' ri mar. ²⁷Ri achijab sibalaj xquicajmaj, xquibij c'ut: ¿Jachin lo ri' we achi ri', chi ri quiäkik' xukuje' ri ja' re ri mar queniman che? —xecha ri achijab.

E c'o quieb achijab aj Gadara ri e c'o itzel tak espíritus chque

²⁸Aretak xeopan ch'äkäp che ri mar, pa ri qui tinimit ri winak aj Gadara, xebel lok quieb achijab pa ri campo santo chquixol tak ri mukubal, xeopan c'u ruc' ri Jesús. E c'o itzel tak espíritus chque we achijab ri'. Sibalaj xibibal quepetic, je ri' chi man c'o tä chi jun cäcowinic coc'ow pa ri be ri'. ²⁹Xquichap c'u u rakic qui chi', co xech'awic, xquibij che ri Jesús: ¿Jas caj la chke uj, Jesús, lal ri' ri u C'ojol ri Dios? ¿A petinak la waral chubanic c'äx chke pune mäja' curik ri k'ij? —xecha che ri Jesús.

³⁰E q'uia c'u ri ak tajin queyuk'ux apan chila' pa ri juyub ri'. ³¹Ri itzel tak espíritus xebochi'n che ri Jesús, xquibij che:

^{‡‡}8:20 Ri Jesús xucoj we bi'aj ri' chbil rib chuc'utic chi are ri Cristo o ri Mesías ri xtz'ibax ojer pa ru Lok' Pixab ri Dios chi are ri To'l Ke ri cäpetic.

We cujesaj bi la, ya la chke chi cujoc chque ri ak, —xecha che.

³²Xubij c'u ri Jesús chque: Jix ba', chixoc chque ri ak, —xcha chque.

Xebel c'u bi ri itzel tak espíritus chque ri achijab, xeboc bi chque ri ak. Conojel c'u ri ak xquiquiäak bi quib chutza'm ri juyub, xekaj c'u pa ri mar, xejik'ic.

³³Are c'u ri ajoyuk'ab tak ak sibalaj xquixej quib, xeanimaj bic, xebe'c. Aretak xeopan pa ri tinimit xquesaj u tzi-jol wa' ri xquilo, xukuje' ri xbantaj cuc' ri achijab ri xec'oji ri itzel tak espíritus chque. ³⁴Conojel c'u ri winak ri e c'o pa ri tinimit xebe'jela' jawije' c'o wi ri Jesús. Aretak xquil ri Jesús, xquibochi'j, xquibij che chi chel bi pa ri qui tinimit.

Ri Jesús cucunaj jun achi ri cäminak u cuerpo

9 Te c'u ri' xoc ri Jesús pa jun barco, xk'ax ch'äkäp che ri cho, xopan c'u pa ru tinimit ri Are'. ²Xc'am c'u bi jun achi cho ri Jesús ri cäminak u cuerpo, k'oyol c'u ri' cho jun alaj ch'at. Aretak ri Jesús xrilo chi ri achijab ri e teleninak lok sibalaj quecojon che, xubij che ri yawab: Mäbison chi la, tat, ri mac la xesachtajic, —xcha che.

³Jujun c'u chque ri tijonelab re ri Pixab tajin quechomanic, xquibij pa canima': "We achi ri' cubij ri äwas u bixic chrij ri Dios," —xecha'. ⁴Ri Jesús retam chic jas ri tajin cäquichomaj, xubij c'u chque: ¿Jas che c'o we itzel tak chomanic ri' pa anima' alak? —xcha chque. ⁵¿Jachique ri man c'äx tä u bixic: "Ri mac la xesachtajic", o ru bixic: "Walij la, oj la cho ja"? —xcha ri Jesús chque. ⁶Rech ba' quetamaj alak chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, c'o c'u nu takanic pa qui wi' ri winak cho ruwächulew chusachic ri qui mac, jtampe alak ri quinbij! —xcha chque.

Xubij c'u ri Jesús che ri achi ri cäminak u cuerpo: Walij la, oj la cho ja, c'ama bi la ri soc la, —xcha che.

⁷Xwalij c'u bi ri achi ri cäminak u cuerpo, xe' cho rachoch. ⁸Aretak xquil ri winak wa', xquixej quib. Xquinimarisaj c'u u k'ij ri Dios, rumal chi u yo'm pa qui k'ab winak chi takal u banic we cajmabal ri'.

Ri Jesús cusiquij ri tat Mateo rech que' ruc'

⁹Xel bi ri Jesús chila'. Oc'owem cuban ri Are' jawije' ri cätoj wi ri alcabal, xril c'u u wäch jun achi, Mateo u bi', t'uyl chila'. Xubij c'u che: Tasa'j wuc', —xcha che.

Xwalij c'u ri tat Mateo, xe' ruc' ri Jesús.

¹⁰Pa jun k'ij c'ut t'uyl ri Jesús chi' ri mesa cho rachoch ri tat Mateo. E q'uia c'u ri tok'il tak alcabal, xukuje' niq'uijaj ajmaquib chic e t'uyl ruc' ri Jesús chi' ri mesa junam cuc' ru tijoxelab. ¹¹Xepe c'u ri tata'ib fariseos, xquil ronojel wa'. Xquita' c'u chque ru tijoxelab, xquibij: ¿Jas che cäwi' ri Jesús ri iwajtij cuc' ri tok'il tak alcabal xukuje' cuc' ri ajmaquib? —xecha chque.

¹²Aretak xuta ri Jesús wa', xubij chque: Ri winak ri utz qui wäch, ri c'o qui chuk'ab, man rajwaxic tä cunal que, xane are rajwaxic wa' chque ri yawabib, —xcha chque. ¹³Oj alak, jetamaj alak jas quel cubij wa' we tzij ri' ri tz'ibtal can pa ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij: "Ri in are cwaj chi ri ix quitok'obisaj qui wäch ri winak. Man are tä cwaj chi queicämisaj tak awaj che qui sipaxic chnuwäch," —cächa ri Dios, —xcha chque. Ri in, man in petinak tä che qui siquixic winak ri jicom canima' cho ri Dios, xane in petinak che qui siquixic ri ajmaquib rech cäquiquex canima', cäquiquex c'u qui chomanic, —xcha chque.

**E c'o winak ri xquita' che ri
Jesús chrij ri ayuno**

¹⁴Ru tijoxelab ri tat Juan Kasal Ja' xeopan ruc' ri Jesús, xquibij che: ¿Jas che ri uj xukuje' ri tata'ib fariseos amak'el cäka'n ri ayuno,^f are c'u ri tijoxelab la man cäca'n tä ri ayuno? —xecha che.

¹⁵Ri Jesús xch'awic, xubij chque: ¿A quebison lo ri winak ri e c'o pa jun c'ulanem aretak ri achi ri te' xc'uli'c c'o cuc'? Copan c'u na ri k'ij aretak quesax bi we achi ri' chquixol. Te c'u ri' cäca'n na ri ayuno pa ri k'ij ri', —xcha ri Jesús chque.

¹⁶Xukuje' xubij ri Jesús chque: Man c'o tä jun winak ri cut'is jun c'ac' c'ojobal chrij jun k'el atz'iak. We ta je ri' ri c'ac' c'ojobal cuc'ol rib, cäresaj c'u bi jubik' che ri k'el atz'iak, cänimar c'u ru tek'tobic, —xcha chque. ¹⁷Man c'o tä jun ri cuya c'ac' vino pa k'el tak k'ebal re tz'um. We ta je ri', ri vino cut'ubij na ri tz'um, quetzeletaj c'u na ri vino xukuje' tak ri tz'um. Rajwaxic c'ut chi ri c'ac' vino cäyi' pa tak c'ac' tak k'ebal re tz'um, rech ri vino xukuje' tak ri tz'um man quetzeletaj, —xcha ri Jesús chque.

**Cäcunax jun ixok yawab,
xukuje' cäc'astajisax ru mia'l ri
tat Jairo ri xcäm na**

¹⁸Je wa' tajin cubij ri Jesús chque ri winak aretak xopan jun tata' qui nimal ri winak aj Israel. Xxuqui chuwäch ri Jesús, xubij che: Ri alaj nu mia'l c'ä te' xcäm canok. We c'u ri lal que' la wuc', cäya la ri k'ab la puwi', cäc'asi na, —xcha che.

¹⁹Xe' c'u ri Jesús ruc' ri tata', e rachi'l ru tijoxelab. ²⁰C'o c'u jun ixok yawab, ri xque' cablajuj junab xak quel u quiq'uel. Xkeb c'u chrij ri Jesús, xuchap cok ru

chi' ru k'u'. ²¹Xubij c'u pa ranima': "Xuwi ta ne we quinchap cok ru k'u', quintuzir na," —xcha ri ixok. ²²Ri Jesús c'ut xutzolk'omij rib, xril ri ixok, xubij che: Mäbison chi la, nan, xcunataj c'u la, rumal chi xcojon la chwe, —xcha che.

Tzare chi' c'ut xutzir ri ixok.

²³Aretak ri Jesús xopan cho rachocho ri tata' ri qui nimal ri winak aj Israel, xriolo chi e c'o chi ri ajk'ojomab ri quebe' che ri muknajic, xukuje' xeril ri winak chi sibalaj cäquiquis quib che ok'ej, sibalaj cäquirak qui chi'. ²⁴Xubij c'u chque: ¡Chel na apan alak cho ja! Man cäminak tä ri ali, xane xa cäwaric, —xcha chque.

Are c'u ri winak xa xquitze'j u wäch ri Jesús. ²⁵Ri Jesús c'ut xeresaj bi ri winak cho ja, te c'u ri' xoc bic. Xuchap ri ali che ru k'ab. Ri ali c'ut xwalijic. ²⁶Xel c'u u tzijol wa' ri xbantajic pa tak conojel ri tinimit chila'.

**Ri Jesús queucunaj quieb achijab ri
man quecowin taj queca'yic**

²⁷Aretak xel bi ri Jesús chila', quieb moyab xeteri bi chrij, xquirak qui chi', xquibij: ¡Tat, lal ri' ri Ralc'ual can ri ka mam David, tok'obisaj la ka wäch! —xecha che.

²⁸Aretak ri Jesús xoc bi pa ri ja, ri quieb moyab xekeb ruc'. Ri Jesús xuta' chque: ¿A cäcoj alak chi quincowin chubanic wa'? —xcha chque.

Cäkacojo, Tat, —xecha ri e are'.

²⁹Ri Jesús xuchap cok ri qui wak'äch, xubij chque: Je' ta ba' chbantajic jas ri xcoj alak chi quincowin chubanic, —xcha chque.

³⁰Xutzir c'u ri qui wak'äch. Ri Jesús sibalaj xeupixbaj, xubij chque: Mätzijojoj alak wa' che jachin jun, —xcha chque.

³¹Te c'u ri', aretak xebel bic, xquichap u tzijoxic wa' jas ri xuban ri Jesús cuc' pa conojel tak ri tinimit ri c'o jela'.

^f9:14 Chawila' ri tzij "Ayuno" pa ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

**Ri Jesús cucunaj jun achi ri man
cäcwin tä chic cäch'awic**

³²Tajin quebel bi ri quieb moyab ri xecunaxic, aretak xc'am lok chuwäch ri Jesús jun achi mem ri c'o jun itzel espíritu che. ³³Aretak xesax bi ri itzel espíritu rumal ri Jesús, ri achi ri mem xuchaplej tzijonem. Ri winak sibalaj xquicajmaj wa', xquibij: Man c'o tä jumul ri je' kilom wa' waral pa Israel, —xecha'.

³⁴Are c'u ri tata'ib fariseos xquibij: We achi ri' queresaj bi ri itzel tak espíritus chque ri winak ruc' ru chuk'ab ri qui nimal ri itzel tak espíritus, —xecha'.

Ri Jesús quel u c'ux chque ri winak

³⁵Ri Jesús xeusolij ri nimak tak tinimit xukuje' ri alaj tak tinimit. Pa tak ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak xuya tijonic, xutzizoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak. Xucunaj ronojel u wäch yabil, xukuje' xresaj ronojel u wäch c'äx chque ri winak. ³⁶Aretak xeril ri q'uialaj winak, xel u c'ux chque rumal chi quebisonic, man c'o tä cäcu'bisan qui c'ux. E je' ta ne chij ri man c'o tä cajuuk'. ³⁷Xubij c'u chque ru tijoxelab: Kas tzij sibalaj nim ri k'atoj, xa c'u e quieb oxib ri ajchaquib. ³⁸Chibochi'j ba' ri Ajchak'el ri k'atoj chi queutak bi niq'uiaj ajchaquib chic pa ru chac, —xcha chque.

**Quecha' ri cablajuj
apóstoles rumal ri Jesús**

10 Ri Jesús xeusiq'uij ri cablajuj u tijoxelab. Xuya chque chi cäc'oji takanic pa qui k'ab che quesaxic bi ri itzel tak espíritus, xukuje' che qui cunaxic ri winak che ronojel u wäch yabil o ronojel u wäch c'äx ri c'o chque.

²Are wa' ri qui bi' ri cablajuj apóstoles:^{§§} nabe ri tat Simón ri xukuje' cäbix Pedro che, ruc' ri tat Andrés ri rachalal. Ri tat Jacobo ruc' ri tat Juan ri rachalal ri e u c'ojol ri tat Zebedeo. ³Ri tat Felipe, ri tat Bartolomé, ri tat Tomás, xukuje' ri tat Mateo ri tok'il alcabal. Ri tat Jacobo ru c'ojol ri tat Alfeo. Ri tat Lebeo ri xukuje' cäbix Tadeo che. ⁴Ri tat Simón ri cäbix u nimal tinimit che, xukuje' ri tat Judas Iscariote ri xjachow ri Jesús.

**Ri Jesús queutak bi ri cablajuj
u tijoxelab chutzijoxic ri
Utzalaj Tzij re ri Evangelio**

⁵Ri Jesús xeutak bi we achijab ri', xepixbaj bic, xubij chque: Mixe' pa tak ri qui tinimit ri winak ri man aj Israel taj. Man quixoc tä c'ut pa tak ri qui tinimit ri winak aj Samaria. ⁶Xane are quixe' cuc' ri winak aj Israel, ri e je' ta ne chij e sachinak can pa tak juyub. ⁷Jix, jibij chque chi xa jubik' man cuchaplej ru takanic ri Dios. ⁸Cheicunaj ri yawabib, cheic'astajisaj ri cäminakib, cheicunaj ri c'o itzel tak ch'a'c chquij, cheiwesaj c'u bi ri itzel tak espíritus chque ri winak. Ri ix xak sipam wa' we cuinem ri' chiwe, c'o c'u ba' mita' che ri qui to'ic ri winak, —xcha chque.

⁹Mic'am bi i rajil. Ri k'än puak, ri sak puak, ri quiäk puak mic'am c'u bic. ¹⁰Mic'am bi ri i chim che ri be. Xa jun i camixa' quic'am bic. Mic'am bi i xajäb. Mic'am bi i ch'imiy. Je ri', rumal chi takal che ri ajchac chi cäyi' ri cajwataj che.

¹¹Apachique tinimit ri quixopan wi, we nim, we ch'utin, chitzucuj jun winak chila' ri kas quixc'ulaj. Chixcanaj can chila' c'ä quichap na bi jumul chic ri i be. ¹²Aretak quixoc pa jun ja, chiya rutzil qui wäch ri e c'o pa ri ja. Quibij chque chi are utzil quiwaj chque. ¹³We

§§10:2 Ri tzij “apóstol” quel cubij “takom”. E cablajuj u tako'n ri Jesús ri e cha'tal rumal.

takal chque ri winak ri e c'o pa ri ja chi quiya can rutzil qui wäch ruc' utzil, chiya canok. We c'u man takal chque, miya can rutzil qui wäch. ¹⁴ Are c'u we man quixc'ulax cumal, we man cäcaj taj cäquitatabej ri i tzij, chixel bi cho ri ja ri' o pa ri tinimit ri'. Chitota' can ri ulew ri c'o che tak ri iwakan. (Chibana wa' chuk'alajisaxic chquij ri winak re ri tinimit ri' chi man utz tä ri cäca'no, c'o qui mac.) ¹⁵ Kas tzij quinbij chiwe chi pa ri k'ij ri cäk'at na tzij pa qui wi' ri winak ri' rumal ri Dios, nim na ri c'äjisabal qui wäch ri winak re ri tinimit ri' chuwäch ri c'äjisabal qui wäch ri winak aj Sodoma xukuje' ri winak aj Gomorra,* —xcha chque.

Cäban na c'äx chque ri cojonelab

¹⁶ ¡Chiwilampe! Ri in quixintak bic je' ta ne chi ix chij chquixol ri utiw. Chixsac'laj ba' je' jas ri cumätz, chibana c'ut je' jas ri cuban ri palomäx ri man cuban tä c'äx. ¹⁷ Chiwila ba' iwib, rumal chi ri winak quixquijach na pa qui k'ab ri qui nimakil ri winak, quixquich'ay na pa tak ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak. ¹⁸ Quixquic'am na bi chquiwäch k'atal tak tzij, xukuje' chquiwäch nimak tak takanelab rumal wech in, rech quik'alajisaj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chquiwäch ri e are' xukuje' chquiwäch ri winak ri man aj Israel taj. ¹⁹ Aretak c'ut quixc'am bic rech quixjach chquiwäch ri k'atal tak tzij, mixej iwib. Michomaj bic jas ri quibij, o jas ri quiban chubixic wa'. C'ol ba' pa i jolom chi aretak rajwaxic quixch'awic, ri Dios cäyo'w na chiwe ri tzij ri quibij. ²⁰ Man ix tä c'u ri' ri quixtzijon na, xane are ri Lok'alaj Espíritu rech ri ka Tat cäyo'w na ri tzij pa ri iwanima', —xcha chque.

²¹ Ri winak quequijach na ri cachalal pa cämisaxic. Ri nan tat quequijach na ri calc'ual pa cämisaxic. Ri alc'ualaxelab cäquiyac na quib chquij ri qui nan qui tat, quequijach na pa cämisaxic. ²² Quetzelay na i wäch cumal conojel ri winak xa rumal wech in. Apachin c'u ri cuch'ij ri c'äx c'ä cäqu'uis na ronojel curik na ru tobanic ri Dios. ²³ Aretak cäban c'äx chiwe pa jun tinimit, chixanimaj bi pa jun tinimit chic. Kas tzij quinbij chiwe chi mäja' quixcowin chusolixic tak conojel ri tinimit ri e c'o wi ri winak aj Israel aretak quinpe in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, —xcha chque ru tijoxelab.

²⁴ Ri tijoxel man are tä nim na u banic chuwäch ru tijonel. Ri ajchac c'ut man are tä nim na u banic chuwäch ri u patrón. ²⁵ Ri tijoxel rajwaxic cäcu'bi u c'ux chi cäjünamataj na ruc' ru tijonel. Ri ajchac c'ut rajwaxic cäcu'bi u c'ux chi cäjünamataj na ruc' ru patrón. We ri ajchak'el ja cäbix Beelzebú che xa che yok'bal re, ¿jas ta c'u lo cäbix chque ri rachalaxic ri are'?

Waral cäkil wi jachin chuwäch ri rajwaxic cäkaxej wi kib

²⁶ Rumal ri' mixej iwib chquiwäch ri winak. Man c'o tä ri ch'uktalic ri mat quel na chi sak. Man c'o tä c'u ri c'u'talic ri mat quetamax na. ²⁷ Ri quinbij chiwe ix pa ri k'ekum, chiya u bixic pa sakil. Ri quinbij chiwe chic'uyal, chiraka i chi' chubixic wa' pa tak ri be. ²⁸ Mixej iwib chquiwäch ri winak ri quecowinic cäquicämisaj ri cuerpo, man quecowin tä c'u chucämisaxic ri ranima' jun. Xane are chixej iwib chuwäch ri Jun ri cäcowinic cusach u wäch ru cuerpo jun winak xukuje' ri ranima' ri are' pa ri k'ak'.

²⁹ ¿A mat xa jun centavo quequ'uiyix wi quieb alaj tak chicop ajuwocaj? Man c'o

*10:15 Ri quieb tzij “Sodoma” y “Gomorra” queriktaj pa ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

tä c'u jun chque we alaj tak chicop ri' ri cäcämich we ta mat craj ri i Tat. ³⁰ Xukuje' ne ri rismal i wi', conojel wa' e ajilatal rumal ri Dios. ³¹ Mixej ba' iwib, ri ix sibalaj ix lok' na chquiwäch q'uia alaj tak chicop ajuwocaj, —xcha ri Jesús chque.

**Ri cäquik'alajisaj quib
chquiwäch ri winak chi e
cojoninak che ri Jesucristo**

³² Conojel ri cäquik'alajisaj quib chquiwäch ri winak chi e cojoninak chwe, ri in xukuje' quink'alajisaj na chuwäch ri nu Tat ri c'o chila' chicaj chi e wachi'l in. ³³ Apachin c'u ri cubij chquiwäch ri winak chi man retam tä nu wäch, ri in xukuje' quinbij chuwäch ri nu Tat ri c'o chila' chicaj chi man wetam tä u wäch ri are', —xcha ri Jesús.

**Rumal ri Jesús cäc'oji na
ch'oj chquixol ri winak**

³⁴ Michomaj chi ri in petinak chuya'ic utzil chquixol ri winak cho ruwächulew, xane rumal wech in cäc'oji na ch'oj chquixol ri winak. ³⁵ Cäbantaj na ch'oj rumal wech, jun tata' chrij ri u c'ojol, ru c'ojol c'ut chrij ru tat, jun chichu' chrij ri ral ali, ri ali c'ut chrij ru nan, xukuje' ne ri jun ali chic chrij ru nan ralib, ru nan ralib c'ut chrij ri are'. ³⁶ Je ri' chi ri qui c'ulel ri winak chquijujunal, e are' ri cachalaxic ri e are', —cächa ri Jesús.

³⁷ Apachin ri lok' na cäril ru nan u tat chnuwäch in, man takal tä ri' chi coc che nu tijoxel. Apachin ri lok' na cäril ru c'ojol o ru mia'l chnuwäch in, man takal tä ri' chi coc che nu tijoxel. ³⁸ Apachin ri man cäpe tä wuc' in rumal chi man craj taj curik ri cämical jas ri quinrik in, man takal tä ri' chi coc che nu tijoxel. ³⁹ Jachin ri craj cuto' u wi' ru c'aslemal waral cho ruwächulew, cäcäm na ri'. Jachin c'u ri cuya ru c'aslemal rumal wech in, cuto' na u wi' ri' ru c'aslemal.

**Waral cätzijox wi ri
tojbal re ri cäka'no**

⁴⁰ Ri winak ri utz i c'ulaxic cubano, in ri' quinuc'ulaj. Jachin ri quinuc'ulaj in, are cuc'ulaj ri' ri Jun ri xintakow lok. ⁴¹ Jachin ri cuc'ulaj jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri takom lok rumal ri Dios, cuc'am na ri tojbal re jas ri cäyi' che jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios. Jachin ri cuc'ulaj jun utzalaj achi, cuc'am na ri tojbal re jas ri cäyi' che jun utzalaj achi rumal ri utzil ri cubano. ⁴² Apachin ri cuya jun vaso joron che jun chque we winak ri' ri man nim tä qui banic xa rumal chi are nu tijoxel wa', kas curik na ri tojbal re, —xcha ri Jesús chque.

**E c'o u tako'n ri Juan Kasal
Ja' queopan ruc' ri Jesús**

11 Aretak ri Jesús xto'taj che qui pixbexic ri cablajuj u tijoxelab, xel bi chila' rech cuya tijonic chque niq'uiaj winak pa tak ri tinimit jela', xukuje' rech cutzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque.

² Are c'u ri tat Juan Kasal Ja' c'o pa che'. Xretamaj c'ut jas ri tajin cuban ri Cristo. Ri are' xeutak bi quieb chque ru tijoxelab ruc' ri Jesús. ³ Je' xubano rech cäquita' che: ¿A lal ri' ri Cristo ri cäpe na? o ¿A rajwaxic ne cäkeyej chi na jun chic? —xecha che.

⁴ Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: Oj alak, bij alak che ri tat Juan jas ri tajin quil alak, xukuje' ri tajin cäta alak. ⁵ Bij alak che chi ri moyab queca'y chic, ri ch'ocojib quebin chic, ri c'o itzel ch'a'c chquij tajin queutzir che ri qui yab. Bij alak che chi ri so'rab cäquita chic, ri cäminalib tajin quec'astajic, xukuje' chi ri meba'ib tajin cätzijox ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque. ⁶ Utz re ri winak ri man cuban tä quieb u c'ux chwij, —xcha chque ru tijoxelab ri tat Juan.

⁷ Aretak xebe' ru tijoxelab ri tat Juan, ri Jesús xuchaplej u tzijoxic ri tat Juan chque ri winak, xubij chque: ¿Jas xe' alak che rilic pa ri juyub ri cätz'inowic? ¿A xe' alak che rilic jun aj ri tajin cäs-labisax rumal ri quiäkik'? ⁸ We man are tä ri', ¿jas ri xil alak? ¿A xil alak jun achi ri je'l ri ratz'iak u cojom? Etam alak chi ri c'o je'lalaj tak catz'iak, e c'o ri e are' pa tak cachoch ri nimak tak takanelab. ⁹ ¿Jas c'u ri xe' alak che rilic? ¿A xil alak jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios? Je', je ri', —xcha'. Tzare c'u ri tat Juan nim na u banic chuwäch apachique k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios. ¹⁰ Ri tat Juan are wa' ri tz'ibam can chrij pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic ri cubij: Quintak na bi ri nu takon', cänabej c'u na chawäch ri cuban na u banic ra be, —cächa ri', —xcha ri Jesús chque ri winak. ¹¹ Kas tzij ri quinbij chiwe chi chquixol conojel ri winak ri e c'olinak c'ä we cämïc ri', man c'o tä jun ri nim na u k'ij chuwäch ri tat Juan Kasal Ja'. Pune je ri', ri jun ri man kas nim tä u banic ri cätakan ri Dios pa ranima', are nim na u k'ij wa' chuwäch ri tat Juan Kasal Ja', —xcha chque.

¹² Tzpa tak ri k'ij ri xpe ri tat Juan Kasal Ja' c'ä cämïc, ri winak xquichaplej lok u tijic qui chuk'ab rech quebec pa ru takanic ri Dios. Ri cäquicoj qui chuk'ab cäquichomaj chi e are' quech'acan na. ¹³ Ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés cubij chi cäpe na ri Dios rech cätakan pa qui wi' ri winak, xukuje' je' xquibij conojel ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios c'ä xpe na ri tat Juan. ¹⁴ We c'u ri ix kas quiwaj quicoj wa', ri tat Juan are ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri cäpe na jas ri xpe ri ka mam Elías ojer. ¹⁵ Jachin tak ri cäquiquiba canima' chutatabexic ri nu tzij, chquitatabej ba', —xcha chque.

¹⁶ ¿Jas ruc' queinjuna maj wi ri winak re we k'ij junab ri'? Ri winak cämïc quejunamataj cuc' ri ac'alab ri queetz'en pa tak ri c'ayibal, cäquirak qui chi' che qui ch'abexic ri cachi'l, cäquibij: ¹⁷ “Xkok'esaj ri su' chiwe, man xixxojow tä c'ut. Xka'n u k'ojom cämïnak, man xixok' tä c'ut,” —quecha ri'. ¹⁸ Xpe c'u ri tat Juan ri man wi'j taj, ri man cutij tä vino. Ri winak c'ut cäquibij chi xa c'o jun itzel espiritu che. ¹⁹ Aretak c'ut xinpe in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, ri quinwi'c, ri quintij vino, conojel c'ut cäquibij chi xa in jik'alaj achi, in k'abarel, in cachi'l ajmaquib xukuje' tok'il tak alcabal. Ri winak ri utz ru chac k'alaj wa' chi c'o ri u noj' ri Dios ruc', —xcha ri Jesús.

Ri tinimit jawije' e c'o wi ri winak ri man queniman tä che ri Dios

²⁰ Ri Jesús c'ut xuchap qui yajic ri winak pa tak ri tinimit jawije' u banom wi qu'ia tak cajmabal. Je ri', rumal chi ri winak ri e c'o chila' man qui qu'exom tä canima', man qui qu'exom tä c'u ri qui chomanic. Xubij c'u chque: ²¹ ¡C'äx iwe, winak re ri tinimit Corazín! ¡C'äx iwe, winak re ri tinimit Betsaida! We ta xeban wa' we cajmabal ri' pa tak ri tinimit Tiro, ri tinimit Sidón jas ri xebantaj iwuc' ix, qu'extajinak ta chi ri' ri canima', ri qui chomanic ri winak jela'. Xquicoj ta catz'iak ri' ri cuk'alajisaj chi quebisonic. Xukuje' c'o ta banom wi chi cuk'alajisaj chi are rumal ri qui mac chi quebisonic, —xcha'. ²² Quinbij c'u chiwe ix chi pa ri k'ij ri cuk'at na tzij ri Dios, nim na ri c'äjisabal i wäch quirik na chuwäch ri c'äjisabal qui wäch ri cäquirik na ri winak aj Tiro, aj Sidón. ²³ Are c'u ri ix winak aj Capernaum, ri sibalaj quini-marisaj iwib, c'ä pa ri k'ak' c'ut quixkasax wi na. We ta cuc' ri winak aj Sodoma xeban wi tak ri cajmabal ri xebantaj iwuc' ix, c'o ta na ri' ri qui tinimit cämïc.

²⁴ Quinbij c'u chiwe chi pa ri k'ij aretak cuk'at na tzij ri Dios, nim na ri c'äjisabal i wäch ix quirik na chuwäch ri cäquirik ri winak aj Sodoma, —xcha ri Jesús.

Ri Jesús cubij chque ri winak chi quepe ruc' rech cuxlan canima'

²⁵ Pa ri k'ij ri' xubij ri Jesús: Quinnimarisaj k'ij la, Tat, Rajaw ri cajulew. Je ri', rumal chi xc'u' la ri etambal la chquiwäch ri winak ri c'o qui no'j, ri c'o que-tambal, are c'utum c'u la wa' chquiwäch ri man c'o tä quetambal, ri je' ta ne chi e ac'alab. ²⁶ Je', Tat, rumal chi je ri' ri utzaj rayibal la chque ri winak.

²⁷ Ri nu Tat u jachom pa nu k'ab ronoljel ri c'olic. Man c'o tä jun ri kas retam u wäch ru C'ojol ri Dios, xane xak xuwi ri ka Tat. Xukuje' man c'o tä jun ri kas retam u wäch ri ka Tat, xane xak xuwi ri in, in ri' ri u C'ojol, xukuje' jachin c'u tak chque ri cwaj quinbij wi jas ru banic ri ka Tat Dios. ²⁸ Chixsa'j wuc' in, iwonojel ri ix cosinak, iwonojel ri c'o iweka'n, quinya c'u uxlanem chiwe. ²⁹ Chic'ama ri ekbal yunt ri quinya chiwij. Chiwetamaj iwe wuc' in rumal chi ri in c'o nu paciencia, man quinnimarisaj tä wib. Cuxlan c'u na ri iwanima'. ³⁰ Ri ekbal yunt ri quinya chiwij man c'äx tä ruc'axic. Ri eka'n c'ut ri quinya chiwij, man al tä ri'.

Ru tijoxelab ri Jesús cäquich'up ru jolom trico pa jun k'ij re uxlanem

12 Pa jun k'ij re uxlanem ri Jesús tajin coc'ow xol tak ri trico. Are c'u ru tijoxelab xpe qui numic, xquichap c'u u ch'upic ru jolom tak ri trico. Xquibak pa qui k'ab, te c'u ri' xquitijo. ² Aretak ri tata'ib fariseos xquilo, xquibij che ri Jesús: Chilampe la, ri tijoxelab la tajin cäca'n chac ri äwas u banic pa tak ri k'ij re uxlanem.

³ Ri Jesús xubij chque: ¿A mat c'o jumul ri siq'uim alak jas ri xuban ri ka mam David ojer aretak ri are' xuna' numic, xukuje' jas ri xca'n ri e c'o ruc'? ⁴ Xoc c'u bi ri ka mam David pa ri nimalaj rachoch Dios, xutij c'u re ri wa ri yo'm cho ri Dios, xuya c'u que ri e c'o ruc' xukuje'. Äwas c'u u tijic wa' cumal xak jachinok, xane xak xuwi chque ri sacerdotes ya'tal wi wa', —xcha'. ⁵ Xukuje' xubij: ¿A mat c'o jumul ri siq'uim alak pa ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, chi ri sacerdotes ri quepatänin pa ri rachoch Dios man queuxlan tä pa ri k'ij re uxlanem? Pune ta ne je ri' man mac tä c'u ri' chi je' cäca'n wa'. ⁶ Quinbij c'u chech alak, chi waral c'o Jun† ri nim na u banic chuwäch ri nimalaj rachoch Dios. ⁷ Ri alak xa man cäch'ob tä alak jas quel cubij wa' we tzij ri' ri tz'ibtal can pa ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij: “Ri in cwaj chi ri ix quiban tok'ob chque ri winak, man are tä cwaj chi queicämisaj awaj che qui sipaxic chnuwäch,” —cächa ri'. We ta kas cäch'ob alak wa', mat cäk'at alak tzij chi cäc'äjisax qui wäch ri winak ri man c'o tä qui mac. ⁸ Are c'u ri' ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, c'o nu takanic puwi' ri k'ij re uxlanem xukuje', —xcha ri Jesús chque ri tata'ib fariseos.

Ri Jesús cucunaj jun achi ri cäminak jun u k'ab

⁹ Xel c'u bi ri Jesús chila', xoc bi pa jun chque ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak. ¹⁰ C'o c'u jun achi chila' ri cäminak jun u k'ab. Are c'u ri tata'ib fariseos cäcaj cäquitzucuj u mac ri Jesús, rumal ri' xquita' che: ¿A ya'talic cäcunax jun yawab pa ri k'ij re uxlanem? —xecha che.

¹¹ Xch'aw ri Jesús, xubij chque: We jun chiwe c'o jun u chij, cätzak c'u bi pa jun c'ua' pa jun k'ij re uxlanem, ¿a mat que'

†12:6 Ri Jun ri' are ri Jesús mismo.

ri' che resaxic? ¹²E ta c'u lo jun winak, are ri Dios nim na u banic cäiril wi wa' chuwäch jun chij. Rumal ri' ya'tal u banic tok'ob pa tak ri k'ij re uxlanem, —xcha chque.

¹³Xubij c'u ri Jesús che ri achi: Yuku ri k'ab la, —xcha che.

Xuyuk ru k'ab, xutzir c'ut. Je' chic ri u k'ab ri' jas ri jun chic. ¹⁴Xebel c'u bi ri tata'ib fariseos, xquitala qui no'j chbil tak quib jas ri cäca'n chucämisaxic ri Jesús.

Ri xubij canok jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios chrij ri Jesús

¹⁵Aretak ri Jesús xuch'ob ri qui chomanic ri tata'ib fariseos, xel bi chila'. E q'uia c'u ri winak xeteri bi chrij. Ri Jesús c'ut xeucunaj conojel tak ri yawabib. ¹⁶Xeutak c'u ri winak, xubij chque chi c'o jachin che mäquibij wi jachin ri Are'. ¹⁷Xubij ri Jesús wa' rech je' quel wi jas ri xubij lok ri ka mam Isafas ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri xubij:

¹⁸Are wa' ri patänil we ri cha'tal wumal, ri sibalaj lok' chnuwäch, ri cäquicot ri wanima' rumal. Quinya na ri Lok'alaj nu Espiritu pa ranima' ri Are'.

Cubij c'u na chque conojel qui wäch winak chi ri in quink'at na tzij pa qui wi'.

¹⁹Man cäch'ojin taj, man curak tä u chi', man c'o ta jun cäto'w ri Are' co cäch'aw pa tak ri be.

²⁰We c'o jun winak ri je' jas jun aj ri cotaquic, man cuk'up taj.

We ne c'o jun winak ri junam jas jun candela

ri man nim tä ru k'ak'al, man cuchup tä ri'.

Xane cächacun na che rilic

chi copan na ri k'ij aretak kas cäk'at na tzij ruc' jicomal.

²¹Conojel c'u qui wäch winak cho ruwächulew, cäcu'bi na qui c'ux chrij ri Are', —xcha ri Dios chuchi' ri k'alajisal re ru Lok' Pixab.

Cäbix chrij ri Jesús chi yo'm u chuk'ab rumal ri Itzel

²²Xc'am c'u bi jun achi ruc' ri Jesús. Ri achi mem xukuje' moy, c'o c'u jun itzel espíritu ruc'. Xcunax c'u rumal ri Jesús, je ri' chi ri achi xcowinic xca'yic xukuje' xch'awic. ²³Conojel ri winak xquicajmaj wa', xquibij: ¿A mat are wa' ri Ralc'ual can ri ka mam David³ ri cäbixic chi cäpe na? —xecha'.

²⁴Aretak c'ut xquita ri tata'ib fariseos ri cäquibij ri winak, ri e are' xquibij: We achi ri' cäcowinic queresaj bi ri itzel tak espíritus chque ri winak xa rumal ru chuk'ab ri Beelzebú⁴ ri qui nimal ri itzel tak espíritus ri c'o ruc', —xecha'.

²⁵Ri Jesús xuch'obo jas ri tajin cäquichomaj, xubij c'u chque: Apachique k'atbal tzij ri u banom quieb, ri juch'ob k'atal tak tzij cäquiyac quib chquij ri juch'ob chic, ri k'atbal tzij ri' cäq'uis na u wäch. We jun tinimit o jun ja winak u banom quieb rumal chi c'o ch'oj chquixol, man naj tä ri' cuch'ijo. ²⁶Je ri' xukuje', we ta ri Satanás cäresaj bi ri Satanás, u banom quieb ri'. We ta je ri', ¿a naj ta c'u ri' cuch'ij ru takanic? ¡Man je' taj! ²⁷Ri alak cäbij alak chi ri in quinwesaj bi ri itzel tak espíritus ruc' ru chuk'ab ri Beelzebú. We ta je ri', ¿jachin cäyo'w qui chuk'ab ri tijoxelab alak che quesaxic bi ri itzel tak espíritus? Kas are ri e are' cäquik'alajisaj chi xa sachinak alak. ²⁸Ri

³12:23 Ri “Ralc'ual can ri ka mam David” quel cubij “To'l Ke”, junam jas ri tzij “Cristo” o “Mesías”.

⁴12:24 Ri tzij “Beelzebú” are jun chque ru bi' ri Satanás.

in c'ut quinwesaj bi ri itzel tak espíritus ruc' ru chuk'ab ri Espíritu rech ri Dios ri c'o wuc'. Quel cubij wa' chi ri Dios c'o chi uc' alak rech cätakan puwi' alak, —xcha chque.

²⁹ Man c'o tä jun cäcowinic coc pa rachoch jun achi ri sibalaj c'o u chuk'ab, cärelak'aj c'u bi ri jastak re, we ta mat nabe cuyot na ri achi ri c'o u chuk'ab. Te c'u ri' cäcowinic cärelak'aj bi ri jastak re.

³⁰ Ri jun ri man junam tä u chomanic wuc', quinuc'ulelaj ri'. Ri jun ri man cächacun tä wuc', xak cutur ri' ri nu chac, —xcha chque.

³¹ Rumal ri' quinbij chech alak: Ronojel mac ri cäca'n ri winak cuya' cäsachtaj na qui mac ri' rumal ri Dios, xukuje' ronojel ri äwas u bixic chrij ri Dios ri cäquibij ri winak cuya' cäsachtaj na qui mac ri'. Are c'u we cäquibij ri äwas u bixic chrij ri Lok'alaj Espíritu man cuya' taj cäsachtaj ri qui mac ri'. ³² Apachin ri cubij tzij ri äwas u bixic chwij in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, cäsachtaj na u mac ri' che. Apachin c'u ri cubij ri äwas u bixic chrij ri Lok'alaj Espíritu, man cäsachtaj tä na u mac ri' che waral cho we uwächulew. Man cäsach tä c'u u mac ri' pa ri jun c'aslemal chic ri cäpe na, —xcha ri Jesús.

Ri jun che' rumal ru wäch cäch'obtajic jas u banic

³³ We utz ri che', utz ru wäch ri cuya. We man utz tä ri che', man utz tä ru wäch ri' ri cuya. Ri jun che' rumal ru wäch cäch'obtajic jas u banic. ³⁴ ¡Ri alak, alak subanelab tak winak! ¿A cäcowin lo alak ri' chubixic utzalaj tak tzij, alak itzel tak winak c'ut? Ri quel lok pu chi' ri winak, are wa' ri kas c'o pa ranima'. ³⁵ Ri utzalaj winak, utz ri' ri cubij rumal rech ri utzil ri c'o pa ranima'. Ri itzel winak, man utz tä ri' ri cubij rumal chi etzelal wa' ri c'o

pa ranima'. ³⁶ Quinbij c'u chech alak, chi pa ri k'ij aretak cuk'at na tzij ri Dios, conojel ri winak cäquijach na cuenta rumal ronojel tzij ri qui bim ri man c'o tä u patän. ³⁷ Jas c'u je' ri cätzijon ri winak, are je ri' ri k'atow tzij ri cäban na puwi'. Cäk'alajisax c'u na we c'o u mac o man c'o taj.

Ri lawalo tak winak cäquita' jun cajmabal etal che ri Jesús

³⁸ Jujun tata'ib fariseos cachi'l jujun tijonelab re ri Pixab, xquibij che ri Jesús: Ajtij, cäkaj chi cäban la jun cajmabal etal chkawäch rech cäkilo, —xecha che.

³⁹ Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ri lawalo tak winak, ri man jicom tä canima', cäcäj chi quinban jun cajmabal etal chquiwäch. Man cäyi' tä c'u wa' chque, xane xak xuwi ri etal chrij ri Jonás ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer. ⁴⁰ Je' jas ri Jonás xc'oji chupam ri jun nimalaj cär oxib k'ij, oxib ak'ab, are c'u je' quinban na in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinc'oji c'u na xe' ri ulew oxib k'ij, oxib ak'ab. ⁴¹ Ri winak aj Nínive, pa ri k'ij re ri k'atow tzij aretak cäk'at tzij pa qui wi' ri winak ri e c'o cämíc, cäquik'at na tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax qui wäch. Je ri', rumal chi ri winak aj Nínive, xquiqu'uex ri canima', xquiqu'uex c'u ri qui chomanic aretak ri Jonás xutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chque. Waral c'ut c'o Jun ri nim na u banic chuwäch ri Jonás. ⁴² Xukuje' ri nimalaj takanel ixok ri xc'oji chumox ri relbal k'ij, cäc'oji na pa ri k'ij re ri k'atow tzij. Aretak cäk'at tzij pa qui wi' ri winak ri e c'o cämíc, ri are' cuk'at na tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax qui wäch. Je ri', rumal chi ri ixok ri' naj xel wi lok, xpe c'u chutatabexic ri nimalaj retambal ri Salomón. Waral c'ut c'o wi Jun ri nim na u banic chuwäch ri Salomón.

Waral cätzijox wi ri cuban jun itzelalaj espíritu, cätzelej lok

⁴³ Aretak jun itzelalaj espíritu quel bi che jun winak, xak cäwacatalob chic pa tak juyub ri cätz'inowic, cutzucuj jawije' cuxlan wi. Aretak man curik taj jawije' cuxlan wi, cubij: ⁴⁴ "Quintzelej na bi cho ri wachoch jawije' ri xinél wi lok," —cächa'. Aretak copanic, curika ri ranima' ri winak je' u banic jun ja tolonic, mesom chi u pam, utz c'u banom che. ⁴⁵ Que' c'ut, queuc'ama chi na wukub itzelalaj tak espíritus ri sibalaj e lawalo na chuwäch ri are'. Conojel wa' queboc pa ranima' ri winak. Ri winak ri' nim na ri c'äx curik na chuwäch ri c'äx ri xurik nabe. Je c'u wa' ri cäquic'ulmaj na ri lawalo tak winak cämíc, —xcha chque.

Ru nan ri Jesús xukuje' tak ru chak' queopan ruc'

⁴⁶ Ri Jesús tajin cätzijon na cuc' ri winak aretak xopan ru nan, e rachi'l ri rachalal. Xak c'u chrij ri ja e tac'atoj wi, cäcäj c'ut quetzijon ruc' ri Jesús. ⁴⁷ C'o c'u jun ri xubij che ri Jesús: Ri nan la, xukuje' ri chak' la e c'o chrij ri ja, cäch'abex la cumal, —xecha che.

⁴⁸ Xubij c'u ri Jesús che ri xbin che: ¿Jachin ri' ri nu nan, xukuje' jachin tak ri kas e wachalal? —xcha che.

⁴⁹ Xeuc'ut ru tijoxelab chquiwäch ri winak, te c'u ri' xubij: E are wa' je' ta ne ri nu nan, xukuje' ri nu chak', —xcha'. ⁵⁰ Je ri', rumal chi apachin ta ne ri cäbanow ru rayibal ri nu Tat ri c'o chila' chicaj, are wa' ri kas wachalal, ri nu chak', ri wanab, ri nu nan, —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cutzijoj ri c'utbal chrij ri ticol ija'

13 Pa ri k'ij ri' ri Jesús xel lok cho ja, xe' c'u chuchi' ri mar, xt'uyi c'u chila'. ² Xquimulij c'u quib q'uia winak ruc', je ri' chi xoc bi ri Are' pa jun barco,

xt'uyi c'u chupam. Conojel ri winak xecanaj can cho ri ulew chuchi' ri mar. ³ Xeuc'oj c'u tak c'utbal che qui tijoxic ri winak chquij q'uia u wäch tak noj', xubij chque: Xel bi jun ticol ija' cho rachoch, xe' chubanic u tico'n, —xcha chque. ⁴ Aretak tajin cujopij ri ija', xkaj jubik' ri ija' pa ri be. Xeopan c'u ri chicop ajuwocaj. Querapapic xekajic, xa xquitiij bi ri ija'. ⁵ Xkaj chi jubik' xol tak ri abaj, ri man c'o tä wi q'uia ulew. Chanim c'ut xq'uiy ri jubik' ija' ri' rumal chi man pim tä ri ulew. ⁶ Aretak c'ut xel lok ri k'ij, xec'at ri alaj tak tico'n rumal, xechaki'jic rumal chi man kas tä c'u c'o qui xera'. ⁷ Xkaj chi c'u jubik' ri ija' pa tak ri k'ayes ri c'o qui q'uixol. Xeq'uiy c'u ri k'ayes, xequijik'isaj ri tico'n. ⁸ Are c'u ri niq'uiyaj ija' chic xekaj pa utzalaj ulew. Sibalaj xewächinic. E c'o jujun tico'n xquiya jujun ciento qui wäch pa tak ri qui jolom ri trico chquijujunal, e c'o c'u jule' chic xquiya oxc'al qui wäch pa tak ri jujun qui jolom. Ri niq'uiyaj tico'n chic xquiya juwinak lajuy qui wäch chquijujunal, —xcha ri Jesús chque ri winak. ⁹ We ri ix quijiquiba ri iwanima' chutatabexic ri nu tzij, ¡chitatabej ba! —xcha chque.

Ri Jesús cubij chque ru tijoxelab jas qui patän ri c'utbal ri cucojo

¹⁰ Ru tijoxelab ri Jesús xekeb ruc', xquita' che: ¿Jas che cuc' tak c'utbal quetzijobej la ri winak? —xecha che.

¹¹ Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ri ix yo'm chiwe rumal ri Dios ri retamaxic ri man quetam tä ri niq'uiyaj winak chic chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak. Man ya'tal tä c'u chque ri e are' chi cäquich'ob wa'. ¹² Ri winak ri c'o c'o ruc', cäyi' chi na niq'uiyaj che rech cänimar ri c'o ruc'. Are c'u ri winak ri man c'o tä c'o ruc', ri jubik' ri c'o ruc' que-sax na che. ¹³ Rumal ri' queintzijobej ri winak cuc' tak c'utbal, rumal chi pune jakal ri qui wak'äch, man quecowin tä

chuch'obic ri cäquilo, je' ta ne chi man queca'y taj. Pune cäquitatabej ri kas tzij, man cäquich'ob tä ri' ri qui tatabem. Je' ta ne chi man cäquita tä ri quinbij. ¹⁴Are c'u je' cäbantaj na wa' cuc' ri e are' jas ri xubij ri ka mam Isafas ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios:

Ri ix, pune quitatabej ri kas tzij, man quich'ob taj.

Pune quixca'yic, man quich'ob tä ri quiwilo.

¹⁵Je ri', rumal chi abajarinak ri canima' we winak ri'.

Man utz tä quetow tzij.

Qui tz'apim c'u ri qui wak'äch rech man queca'y taj.

Je' u banom ri canima'

rech man cäquita taj,

rech man cäkaj tä ri nu tzij pa canima',

rech man quinqutzucuj taj rech queincunaj,

—xcha ri Dios chuchi' ri k'alajisal re ru Lok' Pixab.

¹⁶Are c'u ri iwe ix, sibalaj utz iwe, rumal chi tajin quiwil ri tajin quinbano, tajin quita ri tajin quinbij. ¹⁷Kas tzij quinbij chiwe chi e q'uia k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, xukuje' e q'uia utzalaj tak winak xcaj xquilo jas ri tajin quiwil ix cämïc, man xquil tä c'ut. Xcaj xquita jas ri tajin quita ix cämïc, man xquita tä c'ut, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Ri Jesús cubij chque ru tijoxelab jas quel cubij ri c'utbal chrij ri ticol ija'

¹⁸Chitatabej ba' jas quel cubij ri c'utbal chrij ri ticol ija', —xcha chque.

¹⁹Ri ija' ri xekaj pa ri be, e are wa' jas ri winak ri cäquitatabej ru Lok' Pixab ri Dios chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, man cäquich'ob tä c'ut. Chanim cäpe ri Itzel, cäresaj c'u bi ri tzij ri xkaj pa canima'. ²⁰Ri ija' ri xekaj xol tak ri abaj, e are wa' jas ri winak ri cäquita ru Tzij ri Dios ruc' quicotemal,

je'l cäquito. ²¹Rumal c'ut chi man kas tä c'o ri qui xera', xa quieb oxib k'ij cäquich'ijo. Aretak c'ut cäquichaplej u rikic c'äx, craj queyok'ic rumal rech ru Tzij ri Dios, chanim quetzak canok. ²²Ri ija' ri xekaj pa tak ri k'ayes ri c'o qui q'uixol, e are wa' jas ri winak ri cäquita ru Tzij ri Dios, are c'u cäquili na ri jas-tak rech we uwächulew ri', quesubtaj rumal ri k'inomal. Are c'u wa' cäjik'isan ru Tzij ri Dios, man cäwächin tä c'u ri pa ri canima'. ²³Are c'u ri ija' ri xekaj pa utzalaj ulew, e are wa' jas ri winak ri cäquita ru Tzij ri Dios, cäquich'obo. Cäquiya c'u q'uia qui wäch. E je' jas ri ija' ri xquiya jujun ciento qui wäch chquijujunal, niq'uijaj chic e je' jas ri ija' ri xquiya oxc'al qui wäch chquijujunal, jujun chic e je' jas ri ija' ri xquiya juwinak lajuj qui wäch chquijujunal, —xcha chque.

Waral cäkil wi ri c'utbal chrij ri itzel k'ayes ri xq'uiy xol tak ri trico

²⁴Ri Jesús xucoj jun c'utbal chic chqui-wäch: Ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, are junam ruc' jun achi ri xutic utzalaj ija' pa ri rulew. ²⁵Xpe c'u jun u c'ulel ri ajchak'el ri tico'n. Aretak conojel tajin quewaric, xoc bi pa ri ulew, xutica c'u can itzel tak k'ayes xol tak ri trico. Te c'u ri' xe'c. ²⁶Aretak xq'uiy ri trico, xechomakir ru jolom, xukuje' xeq'uiy ri itzel tak k'ayes. ²⁷Xebe' c'u ri ajchaquib, xequibij che ri qui patrón: “Tat, we kas utz ri ija' ri xtic la, ¿jawije' c'ut xpe wi wa' we itzel k'ayes ri?” —xecha che. ²⁸Xubij c'u ri patrón chque: “Xa c'o jun nu c'ulel xbanow wa',” —xcha chque. Ri ajchaquib xquibij che ri qui patrón: “¿A caj la chi quekabok ri itzel tak k'ayes?” —xecha che. ²⁹Ri patrón xubij chque: “Man utz tä ri' we je' quibano, rumal chi we ne quibok bi ri trico junam ruc' ri itzel k'ayes. ³⁰Cheq'uiy na ri itzel tak k'ayes junam ruc' ri trico, chiweyey na c'ä curik ri k'atoj. Queintak c'u na bi ri

ajchaquib rech nabe cäquimol ri itzel tak k'ayes, cäquixim pa tak yataj, te c'u ri cäquiporoj. Are c'u ri trico cäquic'ol na pa ri nu c'uja," —xcha chque.

**Ri Jesús cutzijoj ri c'utbal
chrij ri ija' re mostaza**

³¹ Ri Jesús xucoj chi jun c'utbal chqui-wäch, xubij: Ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, junam wa' ruc' ri ija' re ri tico'n ri cäbix "mostaza" che, ri cutic jun achi pa ri rulew. ³² Kas tzij ri ija' ri' are ri sibalaj nitz' na chquiwäch conojel tak u wäch ija'. Aretak c'ut cäq'uiyic, are nim na que' chquiwäch conojel tak ri tico'n. Cuban jun nimalaj che', je ri' chi ri chicop ajuwocaj cäca'n ri qui soc xol tak ru k'ab, quemu'jan chupam, —xcha ri Jesús chque.

**Waral cäkil wi ri c'utbal chrij ri
ch'am re caxlan wa**

³³ Ri Jesús xucoj chi jun c'utbal chqui-wäch, xubij: Ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, are je' jas ri ch'am ri cuya jun ixok ruc' oxib pajbal c'äj, rech cuq'uiyisaj ronojel ri k'or re caxlan wa, —xcha ri Jesús chque.

**Waral cäkil wi ri qui patän
ri c'utbal ri cucoj ri Jesús**

³⁴ Ronojel wa' we tzij ri' xubij ri Jesús chque ri winak cuc' tak c'utbal. Xak xuwi cuc' tak c'utbal xeutzijobej ri winak. ³⁵ Je' xbantaj wa' rech kas je' quel wi jas ri xubij ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtal canok: Quintzijon na cuc' tak c'utbal, quinq'ubij na ri man etamtal taj tzaretak ri Dios xuban ri cajulew, —xcha ri'.

**Ri Jesús cuk'alajisaj ri quel
cubij ri c'utbal chrij ri itzel
k'ayes xol tak ri trico**

³⁶ Xtäni c'u ri Jesús che ru tzij, xeutak bi ri winak cho tak ri cachoch, ri Are' c'ut xoc pa ja. Are c'u ri tijoxelab xquirik quib ruc', xquibij che: Bij la chke jas quel cubij ri c'utbal chrij ri itzel k'ayes ri xtic can pa ri ulew, —xecha che.

³⁷ Ri Jesús xubij chque: Ri cäticow ri utzalaj ija', in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. ³⁸ Ri ulew are ronojel ruwächulew. Ri utzalaj ija' e are wa' ri winak ri cätakan ri Dios pa qui wi'. Ri itzel k'ayes e are wa' ri winak ri e rech ri itzel. ³⁹ Ri c'ulel ri xticow ri itzel k'ayes, are ri Itzel wa'. Ri k'atoj quel cubij ri q'uisbal re ruwächulew aretak cäq'uis ronojel. Ri quebanow ri k'atoj e are' ri ángeles. ⁴⁰ Je' jas ri cäban che ri itzel k'ayes, cämolic, cäq'uiäk pa ri k'ak', are c'u je' cäban na pa ri q'uisbal re ruwächulew. ⁴¹ Ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, queintak na lok ri nu ángeles che qui molic conojel ri winak ri quequitakchi'j niq'uiaj winak chic che mac, xukuje' ri banal tak etzelal. ⁴² Quequiq'uiäk c'u na bi pa ri nimalaj k'ak', jawije' quebok' wi na, cäquikuch'uch'ej na ri qui ware. ⁴³ Are c'u ri cäca'n ri craj ri Dios, queopan na jawije' ri cätakan wi ri ka Tat chila' chicaj. Quejuluw na je' jas ri k'ij. We quijiquiba ri iwanima' chutatabexic ri quinq'ubij, ;chitatabej ba! —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

**Waral cäkil wi ri c'utbal chrij ri
k'inomal ri muktalic**

⁴⁴ Ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, quinq'ubij ruc' jun coxon puak ri muktalic. Cäriktaj c'u ri puak rumal jun achi. Ri are' cumuk chi c'u can jumul chic chila'. Rumal ru quicotomal que'c, cuq'uiyij ronojel ri jastak re, culok' ri ulew, —cächa'.

**Waral cäkil wi ri c'utbal chrij
ri perla ri pakal rajil**

⁴⁵ Xukuje' quinjunamaj ru takanic ri Dios ruc' jun ajc'ay ri cutzucuj je'lalaj tak abaj ri quejuluwic. ⁴⁶ Aretak curik jun ri sibalaj pakal rajil, que'c, cuq'uiyij ronojel ri jastak re, culok' ri perla ri xuriko, —cächa'.

**Waral cäkil wi ri c'utbal chrij
ri c'at chapäbal cär**

⁴⁷ Xukuje' quinjunamaj ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak ruc' jun c'at chapäbal cär ri cäq'uiäk bi pa ri ja', queboc c'u ronojel qui wäch cär chupam. ⁴⁸ Aretak nojinak chi ri c'at, que-sax lok cumal ri chapal tak cär, cäquiya chuchi' ri ja', te c'u ri' quet'uyi che qui cha'ic ri cär. Ri utzalaj tak cär quequiya pa tak chicäch, are c'u ri man e utz taj, quequi'uiäk can pa ri ja', —cächa'. ⁴⁹ Are je wa' cäbantaj na aretak cäq'uis ruwächulew. Quepe ri ángeles che qui cha'ic ri utzalaj tak winak chquixol ri man e utz taj. ⁵⁰ Ri man e utz taj quequi'uiäk na pa ri nimalaj k'ak'. Chila' quebok' wi na, cäquikuch'uch'ej na ri qui ware, —xcha ri Jesús chque.

**Waral cäkil wi ri cätzijox chrij ri c'ac'
tak jastak xukuje' ri k'el tak jastak**

⁵¹ Ri Jesús xuta' chque ri winak, xubij: ¿A quich'ob ronojel ri xinbij? —xcha chque.

Cäkach'obo, —xecha che.

⁵² Xubij c'u ri Jesús chque: Aretak jun tijonel re ri Pixab craj cäretamaj ronojel chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, je' u banic ri' jas jun ajchak'el ja ri c'o q'uia jastak re. Aretak rajwaxic ri k'el che, cäresaj lok, cucojo. Aretak rajwaxic ri c'ac' che, cäresaj lok, cucojo, —xcha ri Jesús chque.

**Ri Jesús c'o jumul chic
pa ri tinimit Nazaret**

⁵³ Aretak xto'taj ri Jesús che qui tijoxic ri winak cuc' tak we c'utbal ri', xel bi chila'. ⁵⁴ Xopan c'u pa ri u tinimit ri Are'. Xuchaplej qui tijoxic ri winak pa ri rachoch Dios ri c'o chila'. Are c'u ri winak sibalaj xquicajmaj wa', xquibij: ¿Jawije' xretamaj wi we achi ri' we no'j ri'? ¿Jas lo cubano che qui banic ri nimak tak cajmabal ri tajin quebantaj rumal? —xecha'. ⁵⁵ Are wa' ru c'ojol ri tata' ri kolol che',[§] ru nan c'ut are ri nan María. Catz ri a Jacobo, ri a José, ri a Simón, xukuje' ri a Judas. ⁵⁶ E c'o c'u ri ranab kuc' waral xukuje'. ¿Jawije' c'ut xretamaj wi wa' ronojel ri tajin cubano? —xecha'.

⁵⁷ Rumal ri' ri winak xa tzel xquita ru tzij. Xubij c'u ri Jesús chque: Pa niq'uiaj tinimit chic, nim quil wi ronojel k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios. Xak xuwi pa ru tinimit ri are', xukuje' chquixol ri rachalal, xukuje' cho rachoch man nim tä quil wi, —xcha chque.

⁵⁸ Man xcowin tä c'u ri Jesús chubanic q'uia tak cajmabal chila' rumal chi ri winak man xecojon tä che ri Are'.

Cäcämisax ri Juan Kasal Ja'

14 Pa tak ri k'ij ri' ri tat Herodes, ri nim takanel pa Galilea, xretamaj ri tajin cuban ri Jesús. ² Xubij c'u chque ri winak ri e c'o ruc': Are ri Juan Kasal Ja' ri' ri xc'astaj lok chquixol ri cäminakib, rumal ri' cäcowin ri are' chubanic q'uia u wäch cajmabal, —xcha ri tat Herodes chque.

³ Tzare c'u ri tat Herodes xtakan chuchapic ri tat Juan rech cäyutic, cäyi' pa che', xa rumal rech ri nan Herodías ri xc'uli ruc' are' pune are rixokil ri Felipe ru chak'. ⁴ Xubij c'u ri tat Juan che ri tat Herodes: Man takal tä che la chi cäban

[§]13:55 Ri kolol che' xukuje' cäbix "ajanel" o "carpintero" che rumal ru chac.

ixokil la che ri rixokil ri chak' la, —xcha che.

⁵Ri tat Herodes sibalaj craj cucämisaj ri tat Juan, cuxej c'u rib chquiwäch ri winak. Je ri', rumal chi conojel quietam chi ri Juan Kasal Ja', are jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios. ⁶Xurik c'u ri nimak'ij re ri roc'owisaxic u junab ri tat Herodes. Are c'u ri ali ri ral ri nan Herodías xoc bi cuc', xuchap xojowem chquiwäch ri ula' ri e c'olic. Xkaj c'u ri ali chuwäch ri tat Herodes. ⁷Sibalaj xkaj chuwäch, xuban c'u juramento chi cuya che ri ali apachique ta ne ri craj ri are'. ⁸Ri ali c'ut cojom chi lok u c'ux rumal ru nan, xubij che ri tat Herodes: Cwaj chi cäya la chwe ru jolom ri Juan Kasal Ja' pa jun plato, —xcha che.

⁹Sibalaj c'u xbison ri tat Herodes. Rumal c'u rech chi xubij wa' ruc' juramento chquiwäch conojel ri rula' chi cuya che ri ali apachique ri cuta' che, xtakan c'u chuya'ic wa' che. ¹⁰Xtakan che resaxic ru jolom ri Juan Kasal Ja' ri c'o pa che'. ¹¹Xc'am lok pa jun plato, xyi' c'u che ri ali. Ri ali c'ut xuya che ru nan.

¹²Xeopan c'u ru tijoxelab ri tat Juan, xquic'am bi ru cuerpo, xequiya can pa jun mukubal. Xebe' c'ut, xequibij che ri Jesús.

Ri Jesús cuya qui wa job mil winak

¹³Ri Jesús, aretak xuto jas ri xbantaj che ri tat Juan, xel bi chila' u tuquiel, xoc pa jun barco, xe' c'u jela' jawije' ri man c'o tä wi winak. Xquetamaj c'u ri winak chi ri Jesús benak jela'. Xebel lok pa tak ri qui tinimit, xebe' c'u chi cakan churikic ri Jesús. ¹⁴Aretak xel lok ri Jesús pa ri barco, xeril ri q'ualaj winak, xel c'u u c'ux chque. Xeucunaj ri yawabib ri xquic'am bi jela' cuc'. ¹⁵Kajem c'u cuban ri k'ij, ru tijoxelab ri Jesús xekeb ruc', xquibij che: We juyub ri' ri uj c'o wi sibalaj cätz'inowic, benak chi c'u ri k'ij.

Chetaka la bi ri winak rech quebe' pa ri alaj tak tinimit ri nakaj e c'o wi, rech cäquiloc' c'u na ri qui wa, —xecha che.

¹⁶Ri Jesús xubij chque: Man rajwaxic taj quebe'c, xane xa chiya ix ri cäquitijo, —xcha chque.

¹⁷Xquibij c'u ru tijoxelab che: Xa job caxlan wa rachi'l quieb cär c'o kuc', —xecha che.

¹⁸Ri Jesús xubij chque: Chic'ama lok chwe waral, —xcha chque.

¹⁹Xtakan c'u ri Jesús chi quet'uyi ri winak cho ri räxalaj uwosak. Ri Jesús xeuc'am c'u ri job caxlan wa xukuje' ri quieb cär, xca'y chicaj, xeutewchij. Te c'u ri' xeupir ri caxlan wa, xeuya chque ri tijoxelab rech quequijach wa' chquiwäch ri winak. ²⁰Xewi' c'u conojel, xenoj c'ut. Te c'u ri' xequic'ol ri ch'akatak ri xecanaj canok. Xuban cablajuj chicäch wa' chi ronojel. ²¹Craj are job mil achijab ri xewi'c. Man xeajilax tä c'u ri ixokib xukuje' ri ac'alab (ri xukuje' xewi'c).

Ri Jesús cäbin puwi' ri ja'

²²Te c'u ri' ri Jesús xubij chque ru tijoxelab chi utz we quebec pa ri barco rech quebe'c, quenabej apan chuwäch ri Are' rech queopan ch'äkäp che ri mar. Are c'u ri Are' xcanaj na can cuc' ri q'ualaj winak che qui jachic bic. ²³Aretak e jachtajinak chi bi ri winak rumal ri Jesús, xe' ri Are' puwi' ri juyub u tuquiel chubanic orar. Aretak xoc ri ak'ab, ri Jesús u tuquiel c'o chila'. ²⁴Are c'u ri tijoxelab e c'o chi pa ri barco puwi' ri ja' pu niq'uijal ri mar. Ri nimak tak uwoja' xupuqu'uj rib chrij ri barco, rumal chi xa chquiwäch petinak wi ri quiäkik'. ²⁵Xa c'u jubik' man cäsakiric aretak xopan ri Jesús cuc', tajin cäbin puwi' ri ja'. ²⁶Aretak ri tijoxelab xquilo chi cäbin ri Jesús puwi' ri ja', xquixej quib. Rumal rech chi xquixej quib xquirak qui chi', xquibij: ¡Are jun xibinel wa! —xecha'.

²⁷ Chanim ri Jesús xeuch'abej, xubij chque: ¡In wa', mixej iwib, chichajij anima! —xcha chque.

²⁸ Xch'aw c'u ri tat Pedro, xubij che: We lal ri', Tat, takan la chi quinbin puwi' ri ja', rech quinopan uc' la, —xcha che.

²⁹ Ri Jesús xubij che: Tasa'j ba', —xcha ri Jesús che.

Ri tat Pedro xel bi pa ri barco, xuchaplej binem puwi' ri ja' rech curika ri Jesús. ³⁰ Aretak c'ut xrilo chi sibalaj c'o u chuk'ab ri quiäkik', xuxej rib. Xe' ri rakan pa ri ja', xurak u chi', xubij che ri Jesús: ¡Wajaw, chinto' la! —xcha che.

³¹ Ri Jesús chanim xuchap che ru k'ab, xubij che: ¡Tzij ri' chi man kas tä catcojonic! ¿Jas che xuban quieb a c'ux? —xcha che.

³² Aretak c'ut xpaki ri Jesús pa ri barco, xtäni ri quiäkik'. ³³ Ri e c'o pa ri barco xexuqui chuwäch ri Jesús, xquibij che: Kas tzij, lal ri' ri u C'ojol ri Dios, —xecha che.

Ri Jesús queucunaj ri yawabib pa Genesaret

³⁴ Xek'ax pa ri mar, xeopan c'u chuchi' ri ulew pa Genesaret. ³⁵ Aretak ri winak ajchila' xquich'ob u wäch ri Jesús, xquesaj u tzijol wa' pa tak ri tinimit. Xequic'am c'u lok conojel ri yawabib jawije' chi' c'o wi ri Jesús. ³⁶ Xquibochi'j ri Jesús chi xuwi ta ne cuya chque chi cäquichap cok ru chi' ru k'u'. Conojel c'u ri xechapowic, xeutziric.

Cäriktaj c'äx rumal ri e nak'atal wi ri winak

15 Te ri' jujun tata'ib fariseos xukuje' jujun chque ri tata'ib tijonelab re ri Pixab ri e petinak pa ri tinimit Jerusalén, xquimulij quib chrij ri Jesús, xquita' che: ² ¿Jas che ri tijoxelab la man cäca'n taj jas ri e nak'atal wi ri ka nan ka tat ojer? Man cäca'n taj jas ri nak'atal u

banic. Are wa' ru ch'ajic ri rij ri qui k'ab aretak mäja' quewi'c, —xecha che.

³ Xuta' c'u ri Jesús chque: E ri alak, ¿jas che yo'm can alak ru Lok' Pixab ri Dios? Chuquexwäch wa' are jiquibam anima' alak chrij ri nak'atal wi alak. ⁴ Cubij c'u ri Dios pa ri Lok' Pixab ri Tz'ibtalic: “Nim cheawila wi ra nan a tat,” —cächa'. Xukuje' cubij: “Jachin ri cuyok' ru nan u tat, tzrajwaxic wi ri' cäcämisaxic,” —cächa', —xcha chque. ⁵ Ri alak c'ut cäbij alak chi xak xuwi rajwaxic cubij jun achi chque ru nan u tat: “Ronojel ri quincowinic quincosj che to'ic alak, nu yo'm cho ri Dios,” —cächa'. ⁶ We ri achi je' cubij wa', man cäya tä alak che chi c'o jas cuban che qui to'ic ru nan u tat. Je ri' man nim tä chic quil wi alak ru Tzij ri Dios, man c'o tä c'u u patän ru Lok' Pixab ri Dios chuwäch alak rumal ru banic ri nak'atal wi alak. ⁷ ¡Xak quieb wäch alak! Kas tzij ri xubij ri ka mam Isaías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios chij alak aretak xutz'ibaj can we tzij ri' ri cubij:

⁸ We winak ri' xak chi qui chi' cäquinimarisaj nu k'ij, Man kas tä cäquijiquiba ri canima' chwij, —xcha'.

⁹ Xak lok' quek'ijilan chwe, xak c'u qui takanic winak cäquiya che tijonic, —xcha ri Dios chuchi' ri ka mam Isaías.

¹⁰ Ri Jesús xeusiq'uij ri winak ruc', xubij chque: Alak, onojel alak, tatabej alak ri nu tzij, ch'obo alak ri quinbij. ¹¹ Ri cutij ri winak, man are tä ri' ri quetzelan u wäch ru c'aslemal, xane xa are ri quel lok pu chi' ri winak are wa' ri quetzelan u wäch ru c'aslemal, —xcha chque.

¹² Xekeb c'u ri tijoxelab ruc' ri Jesús, xquibij che: ¿A etam la chi ri tata'ib fariseos c'äx xquina' ri xbij la? —xecha che.

¹³Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Apachique u wäch tico'n ri man xtic tä rumal ri nu Tat ajchicaj, cäbok na apanok. ¹⁴Xak je' tak que la' ri fariseos. Ri e are' e je' jas moyab ri cäquic'am qui be niq'uiaj moyab chic. We jun moy cuc'am u be jun moy chic, ri quieb ri' quetzak na pa jun jul.

¹⁵Xubij c'u ri tat Pedro che ri Jesús: Bij la chke jas quel cubij ri c'utbal ri xcoj la, —xcha che.

¹⁶Ri Jesús xubij che: ¿A mat lo quich'ob wa' ri ix? —xcha che. ¹⁷¿A mat iwetam chi ronojel ri cutij ri winak pa ri rixco'l que' wi, quel c'u canok aretak cubana ru chul? —cächa chque. ¹⁸Are c'u ri quel lok pu chi' ri winak, pa ranima' ri' quel wi lok. Are c'u wa' ri quetzelan u wäch ru c'aslemal. ¹⁹Je ri', rumal chi pa ranima' ri winak quel wi lok ri itzel tak chomanic, ru banic cämisanic, ru banic ri nimalaj mac ruc' ri rixokil jun winak chic, ru banic jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, ru banic elak', ru banic ri banow tzij, xukuje' ru yaquic tzij chrij jun winak chic. ²⁰E are wa' we etzelal ri' ri quetzelan u wäch ru c'aslemal ri winak cho ri Dios. Are c'u we jun winak man cuban tä ri nak'atal u banic, man cuch'aj tä ri rij ru k'ab aretak mäja' cäwi'c, man cäretzelaj tä ru c'aslemal ri' cho ri Dios, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Jun ixok ri man are tä aj Israel cäcojon che ri Jesús

²¹Xel bi ri Jesús chila', xe'c, xopan pa Fenicia chunakaj ri tinimit Tiro, xukuje' ri tinimit Sidón. ²²Xpe c'u jun ixok aj Cananea ri c'o chila', xopan ruc' ri Jesús, xurak c'u u chi', xubij: ¡Tat, lal ri' ri rachalaxic can ri David, chel c'ux la chwe! Ri wal ali c'o jun itzel espíritu che, sibalaj curik c'äx rumal, —xcha che.

²³Ri Jesús c'ut man c'o tä jun tzij xubij che. Xepe c'u ru tijoxelab ri Jesús, xquita'

tok'ob che, xquibij: Taka la bi ri chichu' rumal chi xak curak u chi' teren chki, —xecha che.

²⁴Xubij c'u ri Jesús chque: Ri Dios in u takom lok xak xuwi cuc' ri winak aj Israel, rumal chi ri e are' e je' ta ne chij ri e sachinak, —xcha chque.

²⁵Xpe c'u ri ixok, xkeb ruc' ri Jesús, xxuqui chuwäch, xubij che: ¡Tat, chinto' la! —xcha che.

²⁶Ri Jesús xubij che: Man utz tä ru chapic ri qui wa ri kas ralc'ual jun, cäq'uiäk ta c'u chquiwäch ri alaj tak tz'i', —xcha che.

²⁷Xubij c'u ri ixok che: Je', Tat. Xukuje' ne ri alaj tak tz'i' ri queboc pa ja, cäquitij ru xe'r tak qui wa ri cajaw ri quetzak pulew, —xcha che.

²⁸Ri Jesús xubij che ri ixok: ¡Kas tzij ba' chi nim ri cojonc la, nan! Chbantaj ta ba' jas ri caj la, —xcha che.

Tzare chi' c'ut xutzir ri ral ali.

Ri Jesús queucunaj q'uia yawabib

²⁹Xel bi ri Jesús chila', xoc'ow chuchi' ri mar re Galilea. Te c'u ri' xpaki puwi' jun juyub, xt'uyi c'u chila'. ³⁰Xeopan c'u q'uia winak ruc' cuc'am bi ch'ocojib, moyab, memab, winak ri c'äx u banom ri qui k'ab, xukuje' e q'uia ri c'o niq'uiaj yabil chic chque. Xequiya chuwäch ri Jesús, ri Are' c'ut xeucunaj. ³¹Ri winak sibalaj xquicajmaj aretak xquilo chi ri memab xech'aw chic, ri c'äx u banom qui k'ab xeutziric, ri ch'ocojib xebin chic, ri moyab xeca'y chic. Xquichap c'u u nimarisaixic u k'ij ri Dios aj Israel.

Ri Jesús queutzuk quiejeb mil winak

³²Ri Jesús xeusi'q'uij ru tijoxelab, xubij chque: Quel nu c'ux chque ri winak rumal chi oxib k'ij chi wa' e c'o wuc', man c'o tä c'u jas cäquitijo. Man cwaj taj queintak bi cho tak cachoch mäja' c'u quewi'c, quetzak ta c'u ne pa tak ri be, —xcha chque.

³³Ru tijoxelab xech'awic, xquibij che: ¿Jawije' ta c'u lo cäkarik wi ri wa ri cäkaya chque we q'uialaj winak ri' waral pa we juyub ri' ri cätz'inowic? —xecha che.

³⁴Xuta' c'u ri Jesús chque: ¿Janipa' caxlan wa c'o iwuc'? —xcha chque.

Ri e are' xquibij: Wukub caxlan wa, rachi'l quieb oxib alaj tak cär, —xecha che.

³⁵Xtakan c'u ri Jesús chque ri q'uialaj winak chi quecu'bi pulew. ³⁶Te c'u ri' xeu'c'am ri wukub caxlan wa, xukuje' ri alaj tak cär, xmultioxinic. Xeupiro, xeuya chque ru tijoxelab rech cäquijach wa' chquiwäch ri winak. Je c'u ri' xca'no. ³⁷Xewi' c'u conojel ri winak, xenojic. Xequimulij c'u ri ch'akatak tak wa ri xecanaj canok. Ronojel wa' xuban wukub chicäch wa. ³⁸E quiejeb mil achijab c'ut ri xewi'c. Man xecajilaj tä c'u ri ixokib xukuje' ri ac'alab (ri xukuje' xewi'c). ³⁹Te c'u ri' ri Jesús xeujach bi ri winak rech quebe' cho tak cachoch. Ri Are' xoc bi pa ri barco, xe' pa ri tinimit Magdala.

Ri tata'ib fariseos xukuje' ri saduceos cäquita' jun cajmabal etal che ri Jesús

16 Ri tata'ib fariseos xukuje' ri tata'ib saduceos xeopan ruc' ri Jesús. Te c'u ri' xquita' che chi cuc'ut chquiwäch jun cajmabal etal ri cäpe chicaj. Xquibij wa' che xak rech cäkaj ri Jesús pa qui k'ab. ²Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: Pa benak tak k'ij cäbij alak: “Sak'ij wa' cubano rumal chi quiäk ri uwocaj,” —cächa alak. ³Are c'u ri ak'abil cäbij alak: “Cämïc cäpe jäb rumal chi quiäk ri uwocaj, xukuje' k'ekmuj,” —cächa alak. ¿Ri alak xak quieb wäch alak! Cäcowin alak chuch'obic ri u wäch ri caj, man cäch'ob tä c'u alak jas ri tajin cuc'ut ri Dios chuwäch alak pa tak we k'ij junab ri'. ⁴We winak ri' ri e lawalo, ri man jicom tä canima', cäcaj chi quinban jun cajmabal etal chquiwäch. Man

cäyi' tä chi c'u na jun etal chque, xane are quinna'taj chque ri etal rech ri Jonás, —xcha chque.

Ri Jesús xeuya can wa' we achijab ri', xe'c.

Ri Jesús cätzijon chrij ri qui ch'amil ri tata'ib fariseos

⁵Aretak xek'ax ru tijoxelab ri Jesús ch'äkäp che ri mar, xsach pa qui jolom ru c'amic bi qui wa. ⁶Xubij c'u ri Jesús chque: ¿Chitampe! Chichajij iwib chuwäch ri qui ch'amil ri tata'ib fariseos xukuje' chuwäch ri qui ch'amil ri tata'ib saduceos, —xcha chque.

⁷Xquitzijobela c'u quib ri tijoxelab, xquibij: Ri Are' cubij wa' chke rumal chi man c'o tä ka wa ka c'amom lok, —xecha'.

⁸Aretak ri Jesús xretamaj jas ri tajin cäquibij, xubij chque: ¿Jas che tajin quibij chi man c'o tä i wa? ¿Tzij ri' chi xa man kas tä quixcojonic! —xcha chque. ⁹¿A xak are mäja' quich'obo, man cäna'taj tä chiwe chi xinpir ri job caxlan wa, xinjach c'u wa' chquiwäch ri job mil winak? ¿A mat cäna'taj chiwe janipa' chicäch ch'akatak tak caxlan wa ri man xeq'uis taj ri xei'c'olo? ¹⁰¿A mat c'u cäna'taj chiwe xukuje' chi xinpir ri wukub caxlan wa, xinjach c'u wa' chquiwäch quiejeb mil winak, janipa' chicäch ch'akatak tak caxlan wa ri man xeq'uis taj ri xei'c'olo? ¹¹¿Jas che man quich'ob taj chi ri in man are tä tajin quinbij ri caxlan wa aretak xinbij chi quichajij iwib chuwäch ri qui ch'amil ri tata'ib fariseos xukuje' ri tata'ib saduceos? —xcha ri Jesús chque.

¹²Te c'u ri' ri tijoxelab xquich'obo chi ri Jesús man are tä xubij chque chi cäquichajij quib chuwäch ri ch'am re caxlan wa, xane chuwäch ri qui tijonic ri tata'ib fariseos xukuje' ri tata'ib saduceos.

**Ri tat Pedro cuk'alajisaj chi
ri Jesús are ri Cristo**

¹³ Aretak ri Jesús tajin cänakajin che ri tinimit Cesarea Filipo, xuta' chque ru tijoxelab, xubij chque: ¿Jas cäquibij ri winak chwij chi jachin ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak? —xcha chque.

¹⁴ Xquibij c'u che: E c'o jujun winak cäquibij chi lal ri' ri Juan Kasal Ja', xukuje' cäquibij jule' chic chi lal ri' ri ka mam Elías. E c'o chi niq'ui'aj cäquibij chi lal ri' ri ka mam Jeremías o jun chic chque ri ojer k'alajisaj tak re ru Lok' Pixab ri Dios, —xecha che.

¹⁵ Xuta' c'u ri Jesús chque: E c'u ri ix, ¿jachin ri in ri quibij ix? —xcha chque.

¹⁶ Xch'aw ri tat Pedro, xubij che: Lal ri' ri Cristo, ru C'ojol ri c'aslic Dios, —xcha che.

¹⁷ Ri Jesús xch'awic, xubij che: Utz awe, Simón, u c'ojol ri tat Jonás, rumal chi man are tä jun winak ri xbin wa' chawe, xane are ri nu Tat ri c'o chila' chicaj. ¹⁸ Ri in quinbij chawe chi ri at, at Pedro. Puwi' c'u we nimalaj abaj ri' queinjekba wi na ri winak ri quecojon chwe.** Man cäcowin tä c'u na ri cämical chusachic qui wäch, —xcha che. ¹⁹ Queinya chawe ri lawe re ri c'olibal ri takan wi ri Dios. Jachique ri cak'alajisaj chi man utz tä u banic cho ruwächulew, man utz tä u banic ri' chila' chicaj. Jachique ri cak'alajisaj chi utz u banic cho ruwächulew, utz u banic ri' chila' chicaj.

²⁰ Ri Jesús c'ut xeupixbaj ru tijoxelab, xubij chque chi mäquitzijoj wa' che jachin jun chi ri Are' are ri Cristo.

Ri Jesús cutzijoj chi cäcäm na

²¹ Tzare chi' c'ut ri Jesús xuchaplej u k'alajisaxic chquiwäch ru tijoxelab chi ri Are' rajwaxic que' na pa ri tinimit Jerusalén. Xubij chi cäban na sibalaj c'äx che cumal ri qui nimakil ri winak, cumal ri qui nimakil ri sacerdotes, xukuje' cumal ri tijonelab re ri Pixab. Xukuje' rajwaxic chi cäcämisax na, te ri' cäc'astaj chi c'u na churox k'ij chquixol ri cäminalakib. ²² Are c'u ri tat Pedro xuc'am bi ri Jesús u tuquiel wi. Xuchaplej u yajic, xubij che: ¡Mat craj ri Dios wa', Wajaw! ¡Mat je' cäc'ulmaj la wa'! —xcha che.

²³ Xutzolk'omij c'u rib ri Jesús, xubij che ri tat Pedro: ¡Chatel chnuwäch, Satanás, xak at ya'l latz' chwe! Man cach'ob tä c'u ru chomanic ri Dios, xane xak xuwi cach'ob ri qui chomanic winak, —xcha che.

²⁴ Ri Jesús c'ut xubij chque ru tijoxelab: We c'o jun craj cäpe wuc' in, rajwaxic chi muban chic xak jas ri craj ri are'. Rajwaxic cutelej lok ru cruz, cäpe wuc' in, —xcha chque. (Quel cubij wa' chi ri winak ri' man nim tä chic cäril ru c'aslemal, xane cuya u tzij pune ta ne curik ri cämical rumal rech ri Jesús.)

²⁵ Je ri', rumal chi apachin ta ne ri craj cuto' u wi' ru c'aslemal cho ruwächulew, cäcäm na ri winak ri', cutzak na ronojel. Apachin c'u ri cuya ru c'aslemal pa ri c'äx rumal wech in, cuto' na u wi' ri ri kas u c'aslemal wa'. ²⁶ ¿Jas ta c'u lo ri cuch'ac jun winak we cärechbej ronojel ruwächulew, cutzak c'u na ri ranima'? ¿Jas ta c'u lo ri cäcowin ri winak chuya'ic chu'uewäch ri ranima'? —xcha chque. ²⁷ Quinpe c'u na in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, e wachi'l ri lok'alaj tak ángeles. Cänimarisax na nu k'ij jas ru nimarissaxic u k'ij ri nu Tat. Quinya c'u na

** 16:18 “Ri winak ri quecojon chwe” e are' ri cäbix “Iglesia” chque pa castellano. Chawila' ri tzij “Iglesia” pa ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

ri tojbal que ri winak chquijujunal jas ri xca'n ri e are' pa ri qui c'aslemal. ²⁸Kas tzij quinbij chiwe chi e c'o jujun chque ri e c'o waral ri man quecäm tä na c'ä quinquil na in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, in petinak rech quintakan pa qui wi' ri winak, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Cäq'uextaj ru cayebal ri Jesús

17 Xque' wakib k'ij u bim can ri Jesús wa', aretak xeuc'am bi ri tat Pedro, ri tat Jacobo, xukuje' ri tat Juan ru chak' ri tat Jacobo. Qui tuquiel wi xepaki puwi' jun nimalaj juyub. ²Xq'uextaj c'u ru cayebal ri Jesús chqui-wäch. Ru palaj ri Jesús xjuluwic je' jas ri k'ij. Ri ratz'iak xuban sibalaj sakloloj je' jas ri sakil. ³Xak c'u te'talic xquic'ut quib quieb achijab ri tajin quetzijon ruc' ri Jesús. E are' ri ka mam Moisés rachi'l ri ka mam Elías. ⁴Xch'aw c'u ri tat Pedro, xubij che ri Jesús: Kajaw, ¡sibalaj utz chi uj c'o waral! We caj la, cäka'n na oxib mo',^{††} jun che la, jun che ri ka mam Moisés, jun chic che ri ka mam Elías, —xcha che.

⁵Aretak tajin cätzijon ri tat Pedro, xkaj lok jun sakloloj sutz' chquij, xech'uktaj c'u rumal. Te c'u ri' xch'aw lok Jun chupam ri sutz', xubij: Are ri lok'alaj nu C'ojol wa', sibalaj cäquicot ri wanima' rumal. Chitatabej ba' ri cubij, —xcha ri'.

⁶Ri tijoxelab, aretak xquita wa', sibalaj xquixej quib. Xexuqui'c xquikasaj ri qui palaj cho ri ulew. ⁷Are c'u ri Jesús xkeb cuc', xeuchap c'u kajok, xubij chque: Mixej ba' iwib. Chixwalijok, —xcha chque.

⁸Ri e are' chanim xeca'ylobic. Man c'o tä chi c'u jachin xquilo, xane xak xuwi ri Jesús c'o cuc'.

⁹Kajem que lok cho ri juyub, ri Jesús xeupixbaj, xubij chque: C'o jachin mitz-

ijoj wi ri iwilom c'ä quinc'astaj na chquixol ri cäminakib, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, —xcha chque.

¹⁰Ri tijoxelab xquita' che ri Jesús, xquibij che: ¿Jas che cäquibij ri tijonelab re ri Pixab chi rajwaxic cäpe na ri ka mam Elías nabe? —xecha che.

¹¹Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: Tzij ri' chi cäpe ri ka mam Elías nabe, rech cuban na u banic ronojel. ¹²Ri in c'ut quinbij chiwe chi ya ulinak chic ri ka mam Elías. Ri winak c'ut man xquich'ob tä u wäch, xane xa xca'n che ri are' jas ri xcaj xca'no. Je c'u ri' xukuje' ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinrik na c'äx pa qui k'ab, —xcha chque.

¹³Xquich'ob c'u ri tijoxelab chi ri tajin cubij ri Jesús chque, are ri Juan Kasal Ja'.

Ri Jesús cucunaj jun ala ri c'o jun itzel espíritu che

¹⁴Aretak c'ut xeopan chila' jawije' e c'o wi ri q'uialaj winak, xpe jun achi, xopan ruc' ri Jesús, xxuqui c'u chuwäch, xubij che: ¹⁵Tat, chel c'ux la che ri nu c'ojol, xa c'o jun itzel espíritu che, sibalaj c'u curik c'äx rumal. Q'uia mul cätzak pa ri k'ak', pa ri ja'. ¹⁶Xinc'am lok, xinya chquiwäch ri tijoxelab la, ri e are' c'ut man xecowin tä chucunaxic, —xcha che ri Jesús.

¹⁷Ri Jesús xch'awic, xubij: ¡Ay, ri alak winak ri man cäcojon tä alak che ri Dios! ¡Xak xuwi cäban alak jas ri caj alak! ¿A are lo caj alak chi xak tajin wi quinc'oji uc' alak ronojel k'ij? ¿A are lo caj alak chi xak quincuy alak? C'ama ba' alak lok ri ala chnuwäch, —xcha chque.

¹⁸Ri Jesús c'ut xuyaj ri itzel espíritu ri c'o che ri ala, xresaj bic. Tzare chi' xutzir ri ala, utz chi c'u canok.

¹⁹Ru tijoxelab ri Jesús xquita' che pa u tuquiel wi: ¿Jas che ri uj man xujcowin

^{††}17:4 Man k'alaj tä wa' we are “mo” o are “cäbal”.

tä che resaxic bi ri itzel espíritu ri'? — xecha che.

²⁰Xubij ri Jesús chque: Are wa' rumal chi man kas tä c'o ri i cojoníc, —xcha chque. Kas tzij quínbij chiwe chi we ta ri i cojoníc je' jas ri in nitz' ija' re mostaza, quixcowin ri' quibij che we juyub ri': "¡Chatel bi chí, jat jela'!" —quixcha che. Ri juyub quel na bic. Man c'o tä ri mat quixcowin chubanic we ta kas tzij quixcojoníc, —xcha chque. ²¹Xak xuwi ruc' ru banic orar, xukuje' ruc' ru banic ayuno quel bi jun itzel espíritu ri je' u banic wa', —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Ri Jesús cutzijo jumul chic chi cäcäm na

²²Aretak xetzelej bi cuc' ri q'ualaj winak, ri Jesús xubij chque ru tijoxelab: Ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quínjach na pa qui k'ab ri winak. ²³Quincämisax na, churox k'ij c'ut quinc'astaj na chquixol ri cäminakib, —xcha chque. Aretak xquita wa' ri tijoxelab, sibalaj xebisonic.

Waral cäkil wi ru tojic ri alcabal re ri nimalaj rachoch Dios

²⁴Aretak ri Jesús cuc' ru tijoxelab xeopan pa ri tinimit Capernaum, ri tok'il tak alcabal re ri nimalaj rachoch Dios xeopan ruc' ri tat Pedro, xquibij che: ¿A mat cutoj re ri ajtij alak ri alcabal re ri nimalaj rachoch Dios? —xecha che.

²⁵Je', je ri', —xcha ri tat Pedro chque.

Aretak c'ut xoc bi ri tat Pedro pa ri ja, nabe xch'aw ri Jesús, xubij che: Simón, ¿jas cachomaj? ¿Jachin tak chque cäquita' wi ri alcabal o ri cuchuj ri nimak tak takanelab rech ruwächulew? ¿A cäquita' wa' chque ri qui winakil o chque ri man qui winakil taj? —xcha che.

²⁶Ri tat Pedro xch'awic, xubij che: Chque ri man qui winakil taj cäquita' wa', —xcha che.

Ri Jesús xubij che: We je ri', ri winak ri quebel pa ri qui tinimit ri nimak tak takanelab man c'o tä alcabal ri' cäquitojo, —xcha che. ²⁷Man cwaj tä c'ut chi quínyac royowal jachin jun winak. Rumal ri' jat chuchi' ri mar, chaq'uiäka bi ri anzuelo pa ri ja'. Chawesaj lok ri nabe cär ri cachapo, pu chi' c'ut cawesaj wi jun puak. Ruc' ri puak ri' catoj ri alcabal re ri nimalaj rachoch Dios, ri wech in xukuje' ri awech at. Chac'ama c'u wa', cate' c'ut, catojo canok, —xcha che.

Ri tijoxelab cäquichomala quib chrij jachin chque ri nim na u banic

18 Pa ri k'ij ri' ri tijoxelab xquimulij quib ruc' ri Jesús, xquita' che: ¿Jachin ri nim na u banic chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios? —xecha che.

²Ri Jesús xusiq'uij apan jun alaj ac'al, xuc'amo, xutac'aba chquiwäch ru tijoxelab. ³Xubij c'u chque: Kas tzij quínbij chiwe. We ri ix man quiquex tä ri iwanima', ri i chomanic, we man quiban iwe jas ri cäca'n ri ac'alab man cäca'n tä nimal, man quixopan tä ri' chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios, —xcha chque. ⁴Je c'u ri' quínbij chiwe chi ri nim na u banic chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios, are ri man nim tä cuban che rib, cuban c'ut jas we ac'al ri'. ⁵Apachin ri cuc'ulaj jun ac'al jas we ac'al ri' rumal wech in, in ri' quínu'ulaj, —xcha chque.

Cäquirik c'äx ri winak ri cäca'no chi jun winak chic curik ri be ri man utz taj

⁶Apachin c'u ri cubano chi jun chque we ch'utik ri' ri quecojon chwe curik ri be ri man utz taj, are utz ri' we ta cäxim jun ca' re molino chukul ri winak ri', cäq'uiäk ta c'u bi pa ri mar. ⁷¡Sibalaj c'äx chque ri winak cho ruwächulew chi c'o jas ri cubano chi ri winak cäquirik ri be ri man utz taj! Amak'el c'ut cäquic'ulmaj wa'.

Sibalaj c'äx c'u re ri winak ri cubano chi jun winak chic curik ri be ri man utz taj.

⁸Rumal ri', we ri a k'ab o ri awakan cubano chi ri at carik ri be ri man utz taj, chak'ata', chaq'uiäka apanok. Are utz na chawe we carik na ri kas c'aslemal pune at cut o at ch'oco', chuwäch ri c'o quieb a k'ab o quieb awakan cate' pa ri c'atic jawije' c'o wi ri k'ak' ri man cächuptaj taj. ⁹We are ri a wak'äch cubano chi carik ri be ri man utz taj, chawesaj, chaq'uiäka apanok. Are utz na chawe we carik na ri kas c'aslemal pune xa jun ra wak'äch c'olic, chuwäch ri c'o quieb a wak'äch, cat'uiäk bi pa ri nimalaj k'ak', —xcha ri Jesús chque.

Waral cäkil wi ri c'utbal chrij ri chij ri xsachic

¹⁰Miwetzelaj ba' qui wäch jun chque we ch'utik ri' ri quecojon chwe. Quinbij c'u chiwe chi ri e are' amak'el ronojel k'ij c'o ri qui ángeles chuwäch ri nu Tat chila' chicaj. ¹¹Je ri', rumal chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, xinpe che qui to'ic ri winak ri e sachinak.

¹²¿Jas quichomaj chrij ri quinbij na? We c'o jun achi ri c'o jun ciento u chij, cätzak c'u can jun chque, ¿a mat queuya na can ri' ri jumuch' belejlajuj pa ri juyub, que' c'u chutzucuxic ri jun ri xtzak canok? Je', je ri'. ¹³We curiko, sibalaj cäquicot na ruc'. Nim na ru quicotemal ruc' wa' chuwäch ru quicotemal cuc' ri jumuch' belejlajuj ri man xetzak taj. ¹⁴Je c'u ri' ri i Tat ri c'o chila' chicaj man craj taj chi cätzak jun chque we ch'utik ri' ri quecojon chwe.

Ri cuban jun chusachic u mac jun winak chic

¹⁵We ri awachalal cuban jun c'äx chawe, chattzizon ruc' pa u tuquiel wi, chabij che jas ru mac. We cucoj rib chupam, xatcowin ri' chuch'auquic ra wachalal. ¹⁶We c'u ri awachalal man cucoj

tä rib pa ru mac aretak cattzizon ruc', chasiq'uij jun o quieb winak chic, rech ronojel ri quibij quetamax wa' cumal quieb u oxib tal tak tzij. ¹⁷We c'u man coc ri tzij pu jolom ri cäbix che cumal ri niq'uiaj chic, cheasiq'uij conojel ri niq'uiaj kachalal. We c'u man cuto jas ri cäquibij conojel ri kachalal, chabana che chi je' jas jun winak ri man cäcojon tä che ri Dios o jun tok'il alcabal.

¹⁸Kas tzij quinbij chiwe chi jachique ri quik'alajisaj chi man utz tä u banic cumal ri winak cho ruwächulew, man utz tä u banic ri' chila' chicaj. Jachique c'u ri quik'alajisaj chi utz u banic cumal ri winak waral cho ruwächulew, utz u banic ri' chila' chicaj.

¹⁹Xukuje' quinbij chiwe chi we c'o quieb chixol waral cho we uwächulew ri curik rib qui chomanic puwi' jun rajwaxic, cäca'n c'u orar chuta'ic wa', ri ka Tat ri c'o chila' chicaj cuya na wa' chque. ²⁰Je ri', rumal chi jawije' ri qui mulim wi quib quieb oxib winak rumal chi quecojon chwe, cuc' ri' in c'o wi, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

²¹Xpe ri tat Pedro, xuta' c'u che ri Jesús: Kajaw, we ri wachalal q'uia mul cuban c'äx chwe, ¿janipa' mul rajwaxic quinsach u mac? ¿A craj ne wukub mul ri'? —xcha che.

²²Xch'aw c'u ri Jesús, xubij che: Man quinbij tä chawe chi xa wukub mul casach u mac, xane rajwaxic casach u mac wukub mul chic, wukub mul chic, c'ä copan na pa job ciento, —xcha che.

Ri c'utbal chrij ri patäninel ri man xraj taj xusach u mac ri rachi'l

²³Je ri', rumal chi ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, are je' jas jun k'inom achi ri xeumulij ri rajchaquib, xuchap c'u u ta'ic we c'o ri qui c'as, o we ne c'o u c'as ri are' cuc'. ²⁴Aretak tajin cuchaplej rajilaxic ri qui cuenta chquijujunal, xc'am lok jun ajchac ri u c'as q'uia mil quet-

zales. ²⁵ Are c'u ri jun ajchac ri' man c'o tä cutojbej re ru c'as. Ri patrón xtakanic chi cäq'uiyix ri ajchac ri' pu k'ab jun winak chic rech cäpatänin che, rachi'l ri rixokil, ri ralc'ual, xukuje' conojel ri jastak re, rech cätojtaj ru c'as. ²⁶ Are c'u ri ajchac xxuqui chuwäch ru patrón, xbochi'nic, xuta' tok'ob, xubij che: "Tat, chajij la paciencia wuc', quintoj na ronojel ri nu c'as," —xcha che. ²⁷ Ri patrón xutok'obisaj u wäch ri rajchac, xusach u mac, xubij che chi man cutoj tä chi ru c'as, xutzokopij c'u bic. ²⁸ Te ri' ri ajchac ri xtzokopitaj bic, xurik jun rach ajchac ri u c'as quieb oxib quetzal ruc'. Xuchap ri rach ajchac chukul, xuchap u jitz'axic, xubij che: "¡Chatojo ra c'as wuc'!" —xcha che. ²⁹ Ri rach ajchac xxuqui chuwäch, xbochi'nic, xuta' tok'ob che, xubij: "Chachajij paciencia wuc', quintoj na ronojel ri nu c'as," —xcha che. ³⁰ Ri are' c'ut man xusach tä u mac ri rach ajchac, xane xucoj pa che', xubij che chi rajwaxic cutoj na ru c'as. ³¹ Aretak xquil wa' ri niq'uiaj ajchaquib chic, sibalaj xebisonic. Xebe' c'ut, xequibij che ri qui patrón ronojel ri xbantajic. ³² Xpe c'u ri qui patrón, xtakan chusi'quixic ri ajchac ri', xubij che: "¡Itzel ajchac! Ri in xincuy ra c'as rumal chi xata' tok'ob chwe. ³³ Ri at xukuje' rajwaxic xatok'obisaj ta u wäch ri awach ajchac, jas ri xinban in chawe xintok'obisaj a wäch," —xcha che. ³⁴ ¡Ru patrón c'ut, sibalaj xpe roy-owal! Xtakanic chi cäc'äjisax u wäch ri rajchac c'ä cutoj na ru c'as.

³⁵ Ri Jesús xuq'uisbej re ru tzij, xubij: Jas ri xuban ri patrón che ri rajchac, are je' cuban na ri nu Tat ri c'o chila' chiacaj chiwe, we man kas quisach qui mac ri iwachalal, —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri qui jachic quib juc'ulaj winak

19 Aretak xto'taj ri Jesús chubixic ronojel wa' we tzij ri', xel bi pa

Galilea, xe' pa tak ri tinimit re Judea, ch'äkäp che ri nima' Jordán. ² E q'uia winak xeteri bi chrij, xeucunaj c'u tak ri yawabib chila'.

³ Xeopan c'u jujun tata'ib fariseos ruc' ri Jesús, xquita' che: ¿A takal che jun achi cuyach bi ri rixokil pune man kas c'o u mac? —xecha che. Xquibij wa' che xak rech cäkaj ri Jesús pa qui k'ab.

⁴ Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: ¿A mat si'quim alak pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic jas ri xuban ri Dios pa ru chaplexic lok ronojel, "chi achi chi ixok xeubano"? —cächa'. ⁵ Xukuje' cubij: "Rumal wa' jun achi cuya na can ru nan u tat, cätuni c'u na ruc' ri rixokil. Xa e jun chic ri quieb winak ri'," —cächa'. ⁶ Je c'u ri' man e quieb tä chic, xane xa e jun chic. Rumal c'u ri', jas ri xeutunuba ri Dios, mäjach qui wäch wa' cumal ri winak, —xcha ri Jesús chque ri tata'ib fariseos.

⁷ Xquibij c'u ri tata'ib fariseos: ¿Jas che ri ka mam Moisés xtakanic chi jun achi cuya' cutz'ibaj jun wuj ri cubij wi chi cuyach bi ri rixokil? Je c'u ri' cuya' cuyach bi ri rixokil, —xecha che.

⁸ Ri Jesús xubij chque: Xa rumal chi sibalaj abajarinak ri anima' alak, are rumal ri' xuya chech alak chi cuya' cäjach bi alak ri ixokil alak. Man je' tä c'u wa' aretak xchapletaj lok ronojel. ⁹ Ri in c'ut quinbij chech alak chi apachin ri cuyach bi ri rixokil, we man rumal ru ch'abexic jun achi chic, cäc'uli chi c'u na ruc' jun ixok chic, ri achi ri' cuban ri nimalaj mac ri äwas u banic chrij ri nabe rixokil. Ri achi c'ut ri cäc'uli ruc' jun ixok ri jachom canok cuban ri nimalaj mac ri', —xcha ri Jesús chque ri tata'ib fariseos.

¹⁰ Xquibij c'u ru tijoxelab ri Jesús che ri Are': We jun achi man cuya' taj cuyach bi ri rixokil, are utz na ri' chi man cäc'uli taj, —xecha che.

¹¹ Ri Jesús xubij chque: Man conojel tä winak cäquich'ij wa' chi man quec'uli

taj, xane xak xuwi ri yo'm chque rumal ri Dios chi cäquich'ijo. ¹²C'o c'u jas che jujun achijab man quec'uli taj. E c'o jujun xa tzquech wi man quec'uli taj, e c'o niq'uiaj chic ri xa banom chque cumal ri achijab chi man quec'uli taj, e c'o c'u niq'uiaj chic cäquich'ijo man quec'uli taj xa rumal chi cäcaj cäquimatänij ri Dios. Jachin ri cäcowinic je' cuban wa', chubana', —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Ri Jesús queutewchij ri ac'alab

¹³Ri winak xequic'am lok ri ac'alab cho ri Jesús rech cuya ru k'ab pa qui wi', rech xukuje' cuban orar pa qui wi'. Ri winak ri xequic'am lok ri ac'alab xeyaj cumal ri tijoxelab. ¹⁴Ri Jesús c'ut xubij chque: Chiya chque ri ac'alab chi quepe wuc', meik'atej rumal chi ri winak ri cätakan ri Dios pa qui wi' e are' winak ri e je' jas we ac'alab ri', —xcha chque.

¹⁵Xuya c'u ru k'ab pa qui wi' ri ac'alab, te c'u ri' xel bi chila'.

Jun k'inomalaj ala cätzijon ruc' ri Jesús

¹⁶Jun ac'al achi xopan ruc' ri Jesús, xuta' che: Utzalaj Ajtij, ¿jas u wäch utzil rajwaxic quinbano rech quinrik ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic? —xcha che.

¹⁷Ri Jesús xubij che: ¿Jas che cabij chwe chi utz ri in? Man c'o tä jun kas utz, xane xak xuwi ri Dios, —xcha che. We c'u cawaj carik ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic, chanimaj ru takanic ri Dios, —xcha che.

¹⁸Ri achi xubij che: ¿Jachique tak ri' ru takanic ri Dios ri rajwaxic quinniman chque? —xcha che.

Ri Jesús xubij che: Matcämisanic, maban ri nimalaj mac ri äwas u banic ruc'

ri rixokil jun winak chic, maban ri elak', maban tzij chrij jun winak chic. ¹⁹Nim cheawila wi ra nan a tat. Lok' cheawila wi ri awach winak jas ri at lok' cawil awib, —xcha ri Jesús che ri achi.

²⁰Ri achi xubij che ri Jesús: Ronojel wa' nu takem u banic tzaretak in ac'al na. ¿Jas ta chi c'u ri rajwaxic quinbano? —xcha che.

²¹Ri Jesús xubij che: We cawaj cäji-comataj ra c'aslemal cho ri Dios, jat, cheaq'uiyij conojel ri jastak awe, chaya ri rajil chque ri meba'ib. Cäc'oji c'u na ra k'inomal chila' chicaj. Te ri' tasa'j wuc', —xcha che.

²²Aretak ri achi xuta ri xubij ri Jesús, xq'uextaj ru wäch, xbisonic, xe'c rumal chi q'uia ru k'inomal c'olic.

²³Xubij c'u ri Jesús chque ru tijoxelab: Kas tzij quinbij chiwe, chi sibalaj c'äx cutij jun k'inom coc chquixol ri winak ri cätakan ri Dios pa qui wi'. ²⁴Are man c'äx tä ri roc'owisaxic jun awaj camello^{‡‡} pa ru julil jun t'isombal bak, chuwäch ri roquic jun k'inom chquixol ri winak ri cätakan ri Dios pa qui wi', —xcha chque.

²⁵Ri tijoxelab aretak xquita wa', sibalaj xquicajmaj, xquibij c'u chbil tak quib: ¿Jachin ta c'u lo ri cäcowinic curik ru tobanic ri Dios? —xecha'.

²⁶Ri Jesús co xca'y chque, te ri' xubij: Man quecowin tä ri winak chubanic wa', cäcowin c'u na ri Dios che ronojel, —xcha chque.

²⁷Ri tat Pedro xubij che ri Jesús: Kajaw, chilampe la chi ri uj ka yo'm can conojel ri jastak ke, uj c'o uc' la. ¿Jas c'u ri cäyi' na chke? —xcha che.

²⁸Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: Kas tzij quinbij chiwe, copan na jun k'ij aretak cäban c'ac' che ronojel. Aretak ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quincu'bi na pa ri je'lalaj nu

^{‡‡}19:24 Ri camello are jun awaj ri cuya' cäquiejen jun chrij, más c'ut cäcoj che tak eka'n. Nim na ri' chuwäch jun quiej.

t'uyulibal, cänimarisax nu k'ij, are chi' c'ut chi ri ix, ri ix ri c'o wuc' quixcu'bi na xukuje' pa cablajuj je'lalaj tak t'uyulibal. Quik'at c'u na tzij pa qui wi' ri cablajuj tinimit re Israel. ²⁹ Conojel ri qui yo'm can cachoch, cachalal, qui nan qui tat, quixokil, calc'ual, culew rumal wech in, cäquirik na jun ciento mul ri tojbal que, xukuje' cäquirik na ri c'aslemal ri man c'o ta u q'uisic pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na, —xcha chque. ³⁰ E q'uia c'u ri winak ri nim que'il wi cämïc ri man nim tä chi na que'il wi pa tak ri k'ij ri'. Xukuje' e q'uia ri man nim tä que'il wi cämïc ri nim que'il wi na pa ri k'ij ri', —xcha chque ru tijoxelab.

Waral cäkil wi jun c'utbal chquij ri ajchaquib

20 Ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, are je' jas jun achi ajchak'el jun nimalaj ulew. Xel bi sibalaj ak'ab che qui tzucuxic ajchaquib che qui mulixic ru wäch tak uvas. ² Xeurik c'u jujun achijab, xuchomaj c'u cuc' chi cäquich'ac cacab quetzal che ri jun k'ij, xeutak c'u bi pa ri rulew che ri chac. ³ Xel chi c'u bi jumul pa ri u belej hora re ri ak'abil. Xeril niq'uiaj achijab chic ri xak tajin quekasan k'ij pa ri c'ayibal. ⁴ Xubij c'u chque: “Jix pa ri nu chac, quinya c'u na ri tojbal iwe ri takal chiwe,” —xcha chque. Ri e are' c'ut xebe' pa ri chac. ⁵ Ri patrón xel chi bi jumul pa ri niq'uiaj k'ij che qui tzucuxic ajchaquib, xukuje' pa ri urox hora re ri benak k'ij, junam xuban cuc' niq'uiaj ajchaquib chic. ⁶ Pa ri uro' hora chic re ri benak k'ij, xel chi bi jumul pa ri c'ayibal. Xeurika chi niq'uiaj achijab ri xak tajin quekasan k'ij, xubij c'u chque: “¿Jas che xak ix c'o waral juntir ri jun k'ij man c'o tä c'u chac quibano?” —xcha chque. ⁷ Ri e are' xquibij: “Xa man c'o tä jun ri cäbin chac chke,” —xecha che. Xubij c'u chque: “Jix pa chac wuc' in pa ri wulew, quinya c'u

na ri tojbal iwe ri takal chiwe,” —xcha chque. ⁸ Aretak c'ut xoc ri ak'ab, ri patrón xubij che ri chajil que ri ajchaquib: “Cheasiq'uij ri ajchaquib, chaya bi ri tojbal que. Are cachap qui tojic nabe ri xeboc q'uisbal. Are c'u ri xeboc nabe queatoj wa' q'uisbal,” —xcha che. ⁹ Xepe c'u ri ajchaquib ri te' xeboc pa chac pa ri uro' hora re ri benak k'ij. Chquijujunal tz'akat cacab quetzal xyl' chque. ¹⁰ Te c'u ri', aretak hora chic chi que-toj ri oquinak nabe pa ri chac, ri e are' xquichomaj chi más na ri tojbal que cäyi' chquiwäch ri c'ä te' xeboc pa ri chac. Xukuje' c'u ri e are' xyl' cacab quetzal chque chquijujunal. ¹¹ Aretak xquic'amo xquichap u yajic ri qui patrón. ¹² Xquibij: “We ajchaquib ri' ri te' xebul q'uisbal, xa jun hora xechacunic. Xak junam c'u qui tojic xban la jas ri uj. Ri uj c'ut xkach'ij ronojel ri jun k'ij chac, xujchacun chuwäch ru chuk'ab ri k'ij,” —xecha che. ¹³ Ri patrón xubij che jun chque ri ajchaquib: “E ri at, man c'o tä jas ri tajin quinban chawe ri mat jicom. ¿A mat junam xkachomaj chi xak quieb quetzal ri tojbal awe? ¹⁴ C'ama bi ri tojbal awe, jat. Ri in cwaj quinya ri tojbal que we niq'uiaj ri' ri te' xeboc q'uisbal junam jas ri xinya chawe at. ¹⁵ ¿A mat pa nu k'ab c'o wi jachique ri cwaj quinban ruc' ri nu rajil? ¿A xa c'äx ne cana' chi in utz cuc' conojel?” —xcha ri patrón che ri ajchac. ¹⁶ Je c'u ri' ri winak ri man nim tä que'il wi cämïc nim que'il wi na. Are c'u ri winak ri nim que'il wi cämïc, man nim tä chi que'il wi na. E q'uia ri e siq'uim. Man e q'uia tä c'ut ri e cha'talic, —xcha chque ru tijoxelab.

Ri Jesús cutzijoj chi na jumul chic chi cäcäm na

¹⁷ Pakalem re ri Jesús pa Jerusalén, xeusiq'uij c'u ri cablajuj u tijoxelab pa qui tuquiel wi, xubij chque: ¹⁸ ¡Chiwilampe! Benam ke, tajin cujpaki pa ri

tinimit Jerusalén. Quinjach c'u na in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, pa qui k'ab ri qui nimakil ri sacerdotes, xukuje' pa qui k'ab ri tijonelab re ri Pixab. Cäquik'at c'u na tzij pa nu wi' chi quincämisax na. ¹⁹Quinquijach c'u na pa qui k'ab ri niq'uiaj winak chic, cä-quetz'bej na nu wäch, quinquich'ay na, quinquirip c'u na cho ri cruz. Quinc'astaj c'u na chquixol ri cäminakib churox k'ij, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

**Ri xuta' ri qui nan ri tat
Jacobo, ri tat Juan**

²⁰Te c'u ri' xekeb ru c'ojol ri tat Zebe-deo ruc' ri Jesús. E are' ri tat Jacobo, ri tat Juan, cachi'l ri qui nan. Ri qui nan xxuqui chuwäch ri Jesús chuta'ic jun tok'ob che. ²¹Ri Jesús xuta' che: ¿Jas caj la, nan? —xcha che.

Ri chichu' xubij: Aretak cächaplej takanic la pa qui wi' ri winak, cwaj chi cäya la chque ri quieb wal chi quecu'bi uc' la, ri jun pa wiquiäk'ab la, ri jun chic pa ri moxk'ab la, —xcha che.

²²Xubij c'u ri Jesús chque: Ri ix man quich'ob taj jas u wäch tok'ob ri tajin quita' chwe. ¿A quixcowinic quich'ij ri c'äx ri quinrik na in, quitij iwe ri c'o pa ri vaso ri quintij wi na we? ¿A quixcowinic cäban na i kasna' ix jas ri kasna' ri cäban na chwe in? —xcha chque.

Xquibij c'u che: Cujcowinic, —xecha che.

²³Xubij ri Jesús chque: Kas tzij quirik na c'äx, quitij c'u na iwe ri c'o pa ri vaso ri quintij na we in, xukuje' cäban na i kasna' jas ri cäban na chwe in. Are c'u ri t'uyulem pa ri nu wiquiäk'ab o pa ri nu moxk'ab, man cuya' taj quinya in chiwe, xane are wa' quech ri e cha'tal rumal ri nu Tat chi quet'uyi pa tak ri t'uyulibal ri', —xcha chque.

²⁴Aretak ri lajuj tijoxelab chic xquita u bixic ronojel wa', xpe coyowal ri e

are' chrij ri tat Jacobo, ri tat Juan. ²⁵Xeusiq'uij c'u ri Jesús, xubij chque: Ri ix iwetam chi ri winak ri yo'm chque chi quetakan pa qui wi' ri niq'uiaj winak chic, cäquina' chi kas c'o qui chuk'ab pa qui wi'. Ri qui nimakil ri winak c'ut quetakan pa qui wi', —xcha chque. ²⁶Man je' tä c'u wa' ri ix. Xane apachin chiwe ri craj chi nim quil wi, rajwaxic chi coc na che patänil que conojel. ²⁷Apachin chiwe ri craj coc che i nimal, rajwaxic chi coc na che patänil que ri niq'uiaj chic. ²⁸Are je ri', rumal chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, man in petinak taj rech quinpatänixic, xane rech quinpatänin chque niq'uiaj chic, xukuje' rech quinya ri nu c'aslemal che tojbal re ri qui toric q'uia winak, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Ri Jesús queucunaj quieb moyab

²⁹Aretak ri Jesús tajin quel bi pa ri tinimit Jericó e rachi'l ru tijoxelab, e q'uia winak xeteri bi chrij. ³⁰E c'o c'u quieb achijab moyab t'uyul chi' ri be. Xquito chi ri Jesús tajin coc'ow chila', xquirak qui chi', xquibij che ri Jesús: ¡Tat, lal ri' ralc'ual can ri ka mam David, tok'obisaj la ka wäch! —xecha che.

³¹Ri winak xa xequiyajo, xquibij chque chi chquitz'apij u pa qui chi'. Are c'u ri e are' man xquita taj, xane sibalaj co chi na xquirak qui chi', xquibij: ¡Tat, lal ri' ralc'ual can ri ka mam David, tok'obisaj la ka wäch! —xecha che.

³²Xtaq'ui c'u ri Jesús. Xeusiq'uij ri quieb moyab, xuta' chque: ¿Jas caj alak chi quinban chech alak? —xcha chque.

³³Ri moyab xquibij: Tat, cäkaj cu-jca'yic, —xecha che.

³⁴Te ri' ri Jesús xutok'obisaj qui wäch, xuchap c'u cok ri qui wak'äch. Chanim c'ut xecowinic xeca'yic, xebe' c'u ruc' ri Jesús.

Coc ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén

21 Aretak nakaj chic e c'o wi che ri tinimit Jerusalén, xeopan pa ri alaj tinimit Betfagé. Tajin queoc'ow chuwäch ri Ujuyubal Olivos. Ri Jesús xeutak bi quieb chque ru tijoxelab. ²Xubij bi chque: Jix pa ri alaj tinimit ri c'o apan chkawäch. Chila' quirik wi na jun ati't burro yukulic, rachi'l jun alaj burro. Chiquira', chei'c'ama c'u lok chwe, —xcha chque. ³We c'o jachin jun c'o jas cubij chiwe, chibij che chi xa cajwataj che ri Kajaw Jesús, chanim c'ut cutzelej chi na lok, —quixcha che.

⁴Je' xbantaj wa' rech kas je' quelic jas ri xutz'ibaj can ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij:

⁵Chibij chque ri winak re ri tinimit Jerusalén ri c'o puwi' ri juyub Sión: “¡Chiwilampe! Ri Nimalaj i Takanel petem re iwuc'.

Man nim tä u banic u banom che rib, xane quiejeninak chrij jun burro. Chrij ri alaj ral jun burro quiejeninak wi,” —cächa ri'.

⁶Xebe' c'u ri quieb tijoxelab, je' xca'no jas ri xetak wi bi rumal ri Jesús. ⁷Xquic'am lok ri ati't burro rachi'l ri ral. Xquiya c'u ri qui k'u' chrij, xquiejen c'u ri Jesús. ⁸E q'uia c'u ri winak xquilic' ri qui k'u' pa ri be, xukuje' e c'o niq'uij chic ri xequiya u xak tak che' pa ri be ri xe-quich'upala pa tak ri juyub. ⁹Ri winak ri e nabejinak chuwäch ri Jesús, xukuje' ri e teretoj chrij, co xech'awic, xquibij: ¡Chnimarisax u k'ij ri ralc'ualaxic ri ka mam David ri nim takanel! ¡Utz re ri petinak pa ru bi' ri Kajaw Dios! ¡Chnimarisax u k'ij ri Dios! —xecha'.

¹⁰Aretak xoc ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén, conojel ri winak xquituquij quib, xquitatabala chbil tak quib, xquibij: ¿Jachin wa' we achi ri? —xecha'.

¹¹Ri winak xquibij: Are wa' ri Jesús, ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, ri aj Nazaret re Galilea, —xecha'.

Ri Jesús cujosk'ij ri nimalaj rachoch Dios

¹²Te c'u ri' xoc bi ri Jesús pa ri nimalaj rachoch Dios, xeresax bi ri ajc'ayib xukuje' ri quequilok' tak jastak pa ri nimalaj rachoch Dios. Xeutzak ri qui mesa ri q'uexal tak puak xukuje' xeutzak ri qui tem ri ajc'ay tak palomäx. ¹³Xubij chque ri winak: Tz'ibtal pa ru Lok' Pixab ri Dios, cubij: “Ri wachoch in are jun ja ri cäban wi orar,” —cächa'. Ri alak c'ut jun cachoch elak'omab banom alak che, —xcha chque.

¹⁴Chila' pa ri nimalaj rachoch Dios, xeopan jujun achijab moyab ruc' ri Jesús, xukuje' jujun ch'ocojib. Xecunax c'u rumal ri Jesús. ¹⁵Aretak c'ut ri qui nimakil ri sacerdotes xukuje' ri tijonelab re ri Pixab, xquil tak ri cajmabal ri xuban ri Jesús, xukuje' xquito chi ri ac'alab cäquirak qui chi' pa ri nimalaj rachoch Dios, cäquibij: “¡Nim u k'ij ri ralc'ual can ri nim takanel David ojer!” —quecha'. Ri e are' xpe coyowal. ¹⁶Xquibij c'u che ri Jesús: ¿A cäta la jas ri tajin cäquibij ri ac'alab? —xecha che.

Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Je', quinto, —xcha chque. ¿A mat siq'uim pu alak ri tz'ibtal pa ru Lok' Pixab ri Dios? Je wa' cubij: Xya la chque ri ac'alab, chque ri alaj tak ac'alab ri quetu'nic chi kas tzij cäquibiox bix ri cuya u k'ij ri Dios, —cächa', —xcha chque.

¹⁷Xe' c'u ri Jesús, xeuya can ri qui nimakil sacerdotes xukuje' ri tijonelab re ri Pixab. Xel bi pa ri tinimit Jerusalén, xe' pa ri tinimit Betania. Chila' c'ut xcanaj can che ri chak'ab.

Ri Jesús cuyaj ru che'al higos ri man c'o tä u wäch

¹⁸ Ak'abil aretak tajin quetzelej bi pa Jerusalén, e petinak pa ri tinimit Betania, xnum c'u ri Jesús. ¹⁹ Xril apan jun u che'al higos ri c'o chuchi' ri be. Xerila', man c'o tä c'u u wäch xuriko, xane xak xuwi u xak. Xubij c'u ri Jesús che ri che': ¡Man c'o tä chi jumul chic cäc'o'ji a wäch! —xcha che.

Chanim c'ut xchaki'jar ru che'al higos. ²⁰ Ru tijoxelab ri Jesús aretak xquil wa' sibalaj xquicajmaj. Xquita' c'u che ri Jesús: ¿Jas che chanim xchaki'jar ru che'al higos? —xecha che.

²¹ Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Kas tzij quinbij chiwe, we kas quixcojonic, man cuban tä c'u quieb i c'ux, man xuwi tä wa' quixcowin chubanic jas ri xinban in che ru che'al higos. Xane cuya' quibij che we juyub ri': "Chatel bi waral, chaq'uiäka bi awib pa ri mar," —quixcha che. Cäbantaj c'u na wa', —xcha chque. ²² Ronojel c'u ri quita' che ri Dios cäya'taj na chiwe we kas quixcojonic, —xcha chque.

C'o takanic pu k'ab ri Jesús

²³ Ri Jesús xoc pa ri nimalaj rachoch Dios. Aretak tajin queutijoj ri winak chila', ri qui nimakil sacerdotes, xukuje' ri qui nimakil ri winak aj Israel xeopan ruc', xquita' che: ¿Jachin xtakow la chi cäban la ronojel wa' we ri'? ¿Jachin lo ri yo'winak che la chi je' cäban la wa'? —xecha che.

²⁴ Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ri in xukuje' c'o ri quinta' chech alak. We cäcowin alak chubixic chwe jas ri quinta', quinbij na chech alak jachin ri yo'winak chwe chi c'o nu takanic rech je' quinban wa', —xcha chque. ²⁵ Bij alak chwe: ¿Jachin xtakow ri tat Juan chubanic ri kasna'? ¿A are ri Dios o e are ri winak'? —xcha chque.

Xquichaplej c'u u tzijobexic quib, xquibij: We cäkabij chi are ri Dios xtakowic, cubij na chke: "¿Jas c'u che man xcojon tä alak che?" —cächanä. ²⁶ We cäkabij chi e are ri winak xtakowic, cäkaxej kib chquiwäch ri winak. Conojel c'u ri winak cäquicojo chi ri tat Juan are jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, —xecha'.

²⁷ Rimal wa' xquibij che ri Jesús: Man ketam taj, —xecha che.

Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Man quinbij tä c'u in chiwe jachin yo'winak chwe chi quinban wa' we ri', —xcha chque.

Waral cäkil wi ri c'utbal chquij ri quieb u c'ojol jun achi

²⁸ Ri Jesús xubij chque ri tata'ib fariseos: ¿Jas cächomaj alak che wa' ri quinbij chech alak ri'? C'o jun achi ri e c'o quieb u c'ojol. Xubij c'u che jun chque ru c'ojol: "Nu c'ojol, jat cämich pa ri nu chac che qui mulixic ru wäch tak ri uvas," —xcha che. ²⁹ Ri ala xubij che ru tat: "¡Man c'o tä quine' wi in!" —xcha che. Te c'u ri' xuqu'ex ru chomanic, xe' na che ri chac. ³⁰ Ri tata' xe' chi ruc' ri jun u c'ojol chic, xubij che: "Jat cämich pa ri nu chac che qui mulixic ru wäch tak ri uvas," —xcha che. Ru c'ojol xubij che: "Je', tat, utz ri' quine'c," —xcha che. Man xe' tä c'ut. ³¹ ¿Jachin c'u chque we quieb ri' xubano jas ri xraj ru tat chi cäbanic? —xcha ri Jesús chque ri tata'ib fariseos.

Ri e are' xquibij: Are ri xtak nabe, —xecha che ri Jesús.

Xubij ri Jesús chque: Kas tzij ri quinbij chech alak chi ri tok'il tak alcabal, xukuje' ri itzel tak ixokib nabe quebec na chuwäch alak chquixol ri winak ri cätakan ri Dios pa qui wi', —xcha chque. ³² Je ri', rimal chi ri Juan Kasal Ja' xpetic, xuc'ut chuwäch alak jas cäban alak rech jicom ri c'aslemal alak cho ri Dios, man xcoj tä c'u alak ru tzij. Are c'u

ri tok'il tak alcabal, xukuje' ri itzel tak ixokib xquicojo. Are c'u ri alak, pune xil alak wa' ri xca'n ri e are', man xq'uex tä ri anima' alak, man xq'uex tä c'u ri chomanic alak. Man xcoj tä alak ri xubij ri tat Juan Kasal Ja' chech alak, —xcha ri Jesús chque ri tata'ib fariseos.

Waral cäkil wi ri c'utbal chquij ri ajchaquib ri man e utz taj

³³Tatabej ba' alak we jun c'utbal chic ri', —xcha chque. C'o jun achi ri xuban jun ticbal uvas, xucoralij rij, te c'u ri' xuc'ot jun jul ri cäpitz' wi ri uvas, xuban xukuje' jun tac'aticalaj ja ri cäcoj che chajibal re ronojel.

Xuya c'u can pa kajomal chque jujun achijab, te ri' xe' ri are' naj pa jun tinimit chic. ³⁴Xopan c'u ri k'ij ri xechäk'aj ri qui wäch ri uvas, ri ajchak'el xeutak bi jujun patänil tak re cuc' ri ajchaquib chuc'amic re ri qui wäch ri uvas. ³⁵Are c'u ri ajchaquib xequichap ri patäninelab, jun xquich'ayo, jun xquicämisaj, jun chic c'ut xca'n chabaj. ³⁶Ri ajchak'el ri ulew xeutak chi bi niq'uij takon' chic. E q'uia chi na ri xeutak bic chuwäch ri nabe. Ri ajchaquib c'ut je' xca'n chque jas ri xca'n chque ri nabe tak takon'.

³⁷Chuq'uisbal ronojel xutak bi ri u c'ojol, xuchomaj c'ut: “Kas nim cäquil wi na ri nu c'ojol,” —xcha'. ³⁸Aretak c'ut ri ajchaquib xquil ru c'ojol ri tata', xquitzijobela quib, xquibij: “Are wa' ri quechben na ronojel. Jo', kacämisaj rech cäk'ax can ronojel ri ulew pa ka k'ab uj,” —xecha'. ³⁹Xquichapo, xquesaj bi pa ri ticbal uvas, xquicämisaj.

⁴⁰Te c'u ri' ri Jesús xuta' chque, xubij: Aretak cäpe ri ajchak'el ri ulew ticbal uvas, çjas cuban na chque ri ajchaquib? —xcha chque.

⁴¹Ri e are' xquibij che ri Jesús: Man cutok'obisaj tä na qui wäch, queucämisaj na ri itzel tak ajchaquib ri', cuya c'u na ri ticbal uvas chque niq'uij chic, ri cäqui-

jach ru wäch ri tico'n aretak curik ri k'ij, —xecha che.

⁴²Xubij c'u ri Jesús chque: ¿A mat siq'uim alak wa' we tzij ri' pa ru Lok' Pixab ri Dios? Je wa' cubij:

Ri abaj ri man xcaj tä ri yacal tak ja, are abaj wa' xcoj che tok'ebal re ri ja.

Je' banom wa' rumal ri Kajaw Dios.

Kas cajmabal c'u wa' chkawäch,

—cächa', —xcha ri Jesús chque ri tata'ib fariseos. ⁴³Rumal ri' quinbij chech alak chi ri Dios man cätakan tä chi na puwi' alak, xane ri Dios are cätakan na pa qui wi' ri winak ri utz cäca'n che ri qui chac, ri cäquijach cuenta cho ri Dios aretak curik ri k'ij. ⁴⁴Are c'u we c'o jun cätzak puwi' ri abaj, cäk'aj na. We c'u ne are ri abaj cätzak puwi' jun winak, cäc'äjisax na rumal ri abaj, —xcha chque.

⁴⁵Aretak ri qui nimakil ri sacerdotes xukuje' ri tata'ib fariseos xquita wa', xquich'obo chi chquij ri e are' xutzijoj wi wa' we c'utbal ri'. ⁴⁶Xcaj xquichap ri Jesús. Xquixej c'u quib chquiwäch ri winak, rumal chi ri winak xquicojo chi ri Jesús are jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios.

Waral cäkil wi jun c'utbal chrij ri c'ulanem

22 Jumul chic ri Jesús xuchaplej qui tzijobexic ri winak cuc' tak c'utbal, xubij chque: ²Ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, junam ruc' jun nim takanel ri xuban jun nimak'ij che ru c'ulanem ru c'ojol. ³Xeutak bi ri patänil tak re che qui siq'uixic lok ri winak ri e siq'uim pa ri c'ulanem, man xcaj tä c'u ri winak xepetic. ⁴Ri tata' xeutak chi bi niq'uij chic patänil tak re, xubij bi chque: “Chibij chque ri winak ri e siq'uim chi xutzir ri wa. Xintakan che qui cämisaxic ri nu wacäx, ri awaj ri e nu k'obsam xepilitajic. Ronojel ri ulabal c'o chic, sa'j alak pa ri c'ulanem,” —quixcha chque. ⁵Are c'u ri winak ri xe-

siq'uix che ri c'ulanem man xeboc tä il che ri xubij ri nim takanel. Xak xquitzu-cuj jas xca'no. Jun xe' chusolixic ri rulew, jun chic xe' che c'ayinic. ⁶Ri niq'uijaj chic xequichap ri u tako'n ri nim takanel, xca'n c'äx chque, xequicämisaj. ⁷Ri nim takanel sibalaj xpe royowal, xeutak c'u bi ru soldados che qui cämisaxic ri winak ri xecämisan ru tako'n. Xtakan che ru poroxic ri qui tinimit. ⁸Xubij c'u chque ri patänil tak re: "Ronojel ri cajwataj che ri c'ulanem c'o chic, are c'u ri winak ri xekasiq'uij che ri c'ulanem man takal tä chque chi quepetic. ⁹Rumal ri' jix pa tak ri nim be, cheisiq'uij lok conojel ri winak ri queiriko rech quepe pa ri c'ulanem," —xcha chque. ¹⁰Ru tako'n xebel bi che qui tzucuxic ri winak pa tak ri be. Xe-quimulij c'u lok conojel ri xequiriko, ri e utz xukuje' ri man e utz taj. Xnoj c'u ri ja cumal ri winak.

¹¹Xoc bi ri tata' che quilic conojel ri xesiq'uij pa ri c'ulanem. Xril c'u jun achi chquixol ri winak ri man u cojom tä atz'iak re c'ulanem. ¹²Xubij che: E c'u ri at, "¿Jas che xatoc lok waral we man c'o tä awatz'iak re c'ulanem?" —xcha che. Ri achi man c'o tä jas xubij. ¹³Ri nim takanel xubij chque ri que'low ri mesa: "Chiyutu ri rakan u k'ab. Jiq'uiäka can chrij ja pa ri k'ekum. Chila' c'ut cok' wi na, cukuch'uch'ej na ru ware," —xcha chque. ¹⁴E q'uia c'u ri e siq'uim, xak c'u e quieb oxib ri e cha'talic, —xcha chque.

Waral cäkil wi ru tojic ri alcabal

¹⁵Xebe' c'u ri tata'ib fariseos, xquitala qui no'j, xjunamataj c'u qui chomanic rech cäquic'ot u chi' ri Jesús xak rech cuya' cäquibij chi c'o u mac. ¹⁶Rumal ri' xequitak bi jujun chque ri cachi'l junam cuc' niq'uijaj chic ri e rachi'l ri tat Herodes chubixic che ri Jesús: Ajtij, ketam chi jicom ri anima' la, xukuje' chi cäc'ut la ru beyal ru rayibal ri Dios chquiwäch conojel ri winak. Man cäxej tä ib la chqui-

wäch ri winak, pune c'o jas cäquichomaj chij la, rumal chi man nim tä quil la jun winak chuwäch ri jun chic. ¹⁷Bij ba' la chke jas ri cächomaj la: ¿A takal chke cäkatoj alcabal che ri César o man takal taj? —xecha che.

¹⁸Ri Jesús xretamaj c'ut ri itzel tak qui chomanic, xubij chque: Xak quieb wäch alak, ¿jas che cäta' alak wa' chwe? ¿A mat xa caj alak chi quinkaj pa k'ab alak? ¹⁹C'amampe alak lok jun puak chnuwäch ri cätojbx re ri alcabal, —xcha chque.

Xquic'am c'u lok ri jun puak. ²⁰Aretak ri Jesús xrilo, xubij chque: ¿Jachin ajchak'el we cayebal ri', xukuje' we bi'aj ri' ri tz'ibtal chuwäch? —xcha chque.

²¹Ri e are' xech'awic, xquibij: Are rech ri César, —xecha che.

Xubij c'u ri Jesús chque: Ya ba' alak che ri César ri rech ri César. Ya c'u alak che ri Dios ri rech ri Dios, —xcha chque.

²²Aretak ri tata'ib fariseos xquita ri xubij ri Jesús chque, sibalaj xquicajmaj u wäch. Xquiya c'u canok, xebe'c.

Ri tata'ib saduceos cäquita' che ri Jesús chrij ri qui c'astajibal ri cäminakib

²³Pa ri k'ij ri' xeopan jujun tata'ib saduceos ruc' ri Jesús. Ri tata'ib ri' cäquibij chi man quec'astaj tä chi na ri cäminakib. Xquita' c'u che ri Jesús, xquibij: ²⁴Ajtij, bim can chke rumal ri ka mam Moisés chi we cäcäm jun achi, cäcanaj can ri rixokil pa malca'nil, man c'o tä c'u can ralc'ual ruc', rajwaxic chi ri rachalal chak'axel ri c'o canok cäc'uli ruc' ri ixok ri malca'n rech quec'o'ji ralc'ual ruc'. Ri ac'alab ri' e je' ta ne rech ri cäminak. ²⁵Chkaxol uj je' xc'ulmataj wa': Xec'o'ji wukub achijab cachalal quib. Ri nabeal xc'uli'c, xcäm c'ut. Man c'o tä ralc'ual xc'o'ji can ruc' ri rixokil, xa je ri' xcanaj can ri malca'n ixok che rixokil ri chak'axel rachalal. ²⁶Je' xc'ulmataj

xukuje' ruc' ri ucab, ri urox rachalal, c'ä xequ'uis na ri wukub achalaxic. ²⁷ E cäminak chic conojel, xcäm c'u bi ri ixok. ²⁸ Aretak c'ut quec'astaj na ri cäminakib, çjachin chque wa' we wukub achijab ri cäc'amow ri ixok che rixokil? Xc'o'ji c'u che quixokil ri wukub, —xecha che.

²⁹ Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ri alak xa sachinak alak rumal chi man etam tä alak ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtallic, man etam tä c'u alak ru chuk'ab ri Dios. ³⁰ Aretak ri cäminakib quec'astajic, man quec'uli tä chic, man cäquiya tä c'u ri calc'ual che c'ulanem, xane xak e junam chic cuc' ri ángeles rech ri Dios ri e c'o chila' chicaj, —xcha chque. ³¹ Chrij c'u wa' chi quec'astaj na ri cäminakib, c'o na ri cwaj quinbij chech alak: çA mat siq'uim alak ri cubij wi ri Dios? Je wa' cubij: ³² "In ri', in ru Dios ri Abraham, ru Dios ri Isaac, ru Dios ri Jacob," —cächa'. Ri ka Dios man are tä Dios quech ri cäminakib, xane quech ri e c'asc'oj, —xcha ri Jesús chque ri tata'ib saduceos.

³³ Aretak xquita ri winak wa' ri xubij ri Jesús, conojel sibalaj xquicajmaj ru tijonic.

Ri Jesús cutzijo'j ri takanic ri nim na u banic

³⁴ Aretak ri tata'ib fariseos xquito chi ri saduceos xtz'apix u pa qui chi' rumal ri Jesús, ri e are' xquimulij quib. ³⁵ Jun c'u chque ri fariseos are tijonel re ri Pixab. Xopan c'u ruc' ri Jesús rech cuc'am u pu chi', xubij che: ³⁶ Ajtij, çjachique ri takanic ri nim na u banic ri c'o pa ri Pixab? —xcha che.

³⁷ Ri Jesús xubij che: "Sibalaj chiwaj ri i Dios, ri Iwajaw, chijiquiba ri i c'ux, chijiquiba ri iwanima' chrij, chicojo ri i chomanic chubanic wa'," —xcha che. ³⁸ Are wa' ri takanic ri nim na u banic, ri nabe chquiwäch conojel. ³⁹ Ri ucab takanic ri nim na u banic ri junam ruc' ri

nabe are wa': "Cheiwaj ri i wach winak, jas ri ix quiwaj iwib," —xcha'. ⁴⁰ We quieb takanic ri' e are wa' ri kas u c'ux ronojel ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, xukuje' e are wa' u c'ux ri qui tijonic ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, —xcha che.

Ri Jesús cätzizon chrij ri ralc'ualaxic ri Cristo

⁴¹ C'ä qui mulim quib ri tata'ib fariseos. ⁴² Ri Jesús xuta' chque: çJas cächomaj alak chrij ri Cristo? çRalc'ual jachinok? —xcha chque.

Ri e are' xquibij: Ri Cristo are ralc'ual can ri ka mam David ojer, —xecha che.

⁴³ Ri Jesús xubij chque: çJas c'u che ri ka mam David ojer rumal ri Lok'alaj Espíritu xubij Kajaw che ri Cristo? Xubij c'ut:

⁴⁴ Xubij ri Kajaw ri ka Dios che ri Wajaw:

"Chatt'uyul pa ri nu wiquiäk'ab, c'ä quinya na chawe chi catch'anic, cattakan c'u pa qui wi' conojel ri cäca'n qui c'ulel chawe,"

—xcha ri ka mam David. ⁴⁵ çJas ta ne che ri Cristo are ralc'ual can ri David we ri ka mam David xubij Kajaw che ri Cristo? —xcha ri Jesús chque.

⁴⁶ Man c'o tä chi c'u jachin jun xcowinic xch'awic, xubij ta chi jun tzij che ri Jesús. Pa tak c'u ri k'ij ri' xetani'c, man c'o tä chi jachin jun c'o jas xuta' che ri Jesús.

Ri Jesús cubij chi ri winak rajwaxic cäquichajij quib chquiwäch ri fariseos xukuje' chquiwäch ri tijonelab re ri Pixab

23 Ri Jesús xubij chque ri winak xukuje' chque ru tijoxelab: ² Ri tijonelab re ri Pixab, xukuje' ri tata'ib fariseos c'o takanic pa qui k'ab chuk'alajisaxic ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés. ³ Cheinimaj ba', chibana

c'u ronojel ri cäquibij chiwe. Xuwi c'u miban iwe jas ri cäca'n ri e are', rumal chi jun wi ri cäquibij, jun chi c'u wi ri cäca'no. ⁴Ri takanic ri cäquiya are je' jas jun eka'n ri sibalaj al, ri man c'o tä jun cuch'ij ri ra'lal. Cäcaj c'ut chi cäquinimaj ri winak. Ri e are' c'ut man c'o tä jubik' cäca'n che qui to'ic. ⁵Ronojel ri cäca'no xak rech quilitalj cumal ri winak. Cäkaj chquiwäch cäquinac' paj tak tzij re ru Lok' Pixab ri Dios cho ru crucil ri qui palaj xukuje' che ri qui k'ab ri tz'ibtal cho rabara'k tak wuj. Xukuje' cäkaj chquiwäch cäquicoj charcha'k tak atz'iak ri c'o retz'balil nimak na chuwäch ri que ri winak. ⁶Are cäquitzucuj ri t'uyulibal ri nim que'il wi na pa tak ri ula'nem, xukuje' ri t'uyulibal ri nimak qui banic pa tak ri rachoch Dios. ⁷Cäcaj chi sibalaj utz qui ch'abexic cäban cumal ri winak pa tak ri be, xukuje' chi cäbix ajtij chque.

⁸Are c'u ri ix mibano chi ri winak cäquibij ajtij chiwe. Iwonojel ri ix, iwachalal iwib, xa c'u jun ri Iwajtij c'olic, are ri Cristo. ⁹Miban i tat che jun winak cho ruwächulew, xa c'u jun ri i Tat, are ri c'o chila' chicaj. ¹⁰Miban che iwib chquiwäch ri winak chi ix c'amal tak qui be, xuwi c'u ri Cristo are C'amal i Be. ¹¹Jachin ri queupatänij conojel, are wa' ri nim na u banic chixol. ¹²Jachin ri nim cuban che rib man nim tä quil wi na. Jachin c'u ri man nim tä cuban che rib are ri' nim quil wi na.

¹³¡C'äx ech alak, tijonelab re ri Pixab xukuje' ri alak tata'ib fariseos! ¡Xak quieb wäch alak! Quek'atej alak ri winak rech man quebec tä chquixol ri winak ri cätakan ri Dios pa qui wi'. Xak quek'atej alak ri cäcaj queboquic, man coc tä c'u alak xukuje'.

¹⁴¡C'äx ech alak, tijonelab re ri Pixab xukuje' ri alak tata'ib fariseos! ¡Xak quieb wäch alak! Cätokij alak ri cachoch ri malca'nib tak ixokib, te ri' cäyuk alak u

tza'm ri tzij alak aretak cäban alak orar, rech man k'alaj tä ri etzelal ri cäban alak. Rumal ri' nim na ri c'äjisabal wäch alak aretak cäk'at na tzij pa qui wi' ri winak.

¹⁵¡C'äx ech alak, tijonelab re ri Pixab xukuje' ri alak tata'ib fariseos! ¡Xak quieb wäch alak! Ri alak cäwacat alak cho ronojel ruwächulew, cäk'ax alak ch'äkäp che tak ri mar chuch'auic jun winak ruc' ri tijonic alak. Aretak c'ut cäcowin alak chuch'auic, cäban alak che chi takalic que' pa ri k'ak' nabe chuwäch alak.

¹⁶¡C'äx ech alak, ri alak moyab c'amal tak be! Ri alak cäbij alak: “We jun winak cucoj ru bi' ri nimalaj rachoch Dios pa ru tzij aretak cuban juramento, man kas rajwaxic tä ri' cubano jas ri xuchi'j u banic. Are c'u we cucoj pa ru tzij ri k'än puak ri cojom che ri nimalaj rachoch Dios, rajwaxic wi ri' cubano jas ri xuchi'j,” — cächa alak. ¹⁷¡Xak alak con, xak alak moyab! ¿Jachique nim na u banic: ri k'än puak o ri nimalaj rachoch Dios ri cuban nim u banic che ri k'än puak? ¹⁸Xukuje' cäbij alak: “We jun winak cucoj ri ta'bal tok'ob pa ru tzij aretak cuban juramento, man kas rajwaxic tä ri' cubano jas ri xuchi'j u banic. We c'u are cucoj ri sipanic ri c'o puwi' ri ta'bal tok'ob pa ru tzij, rajwaxic ri' cubano jas ri xuchi'j,” — cächa alak. ¹⁹¡Xak alak con, xak alak moyab! ¿Jachique ri nim na u banic: ri sipanic o ri ta'bal tok'ob ri cuban sibalaj lok' che ri sipanic? ²⁰Jachin ri cucoj ri ta'bal tok'ob pa ru tzij, man xuwi tä ri ta'bal tok'ob ri' cucoj pa ru tzij, xane ronojel ri c'o puwi' ri ta'bal tok'ob.

²¹Jachin ri cucoj ri nimalaj rachoch Dios pa ru tzij man xuwi tä ri nimalaj rachoch Dios ri' cucoj pa ru tzij, xane xukuje' ri Dios ri c'o chila'. ²²Xukuje' jachin ri cucoj ri caj pa ri u tzij aretak cuban juramento, man xuwi tä cucoj ri je'lalaj u t'uyulibal ri Dios pa ru tzij, xane xukuje' ri Dios ri t'uyul puwi'.

²³ ¡C'äx ech alak, tijonelab re ri Pixab xukuje' ri alak tata'ib fariseos! ¡Xak quieb wäch alak! Ri alak cäya alak che ri Dios ru lajujil ri k'eibun, ri anís, ri comino, yo'm c'u can alak u banic ri tijonic ri nim u banic ri c'o pa ri Pixab. Man cäban tä alak ri jicomal, man cätok'obisaj tä alak qui wäch niq'uiaj winak chic, man kas tä cäcojon alak che ri Dios. Are wa' ri rajwaxic cäban alak, man cäya tä c'u can alak u banic ri niq'uiaj chic. ²⁴ ¡Ri alak, xak alak moyab c'amal tak be! Cäban ech alak jas cuban jun achi, man craj taj cubik' bi jun amalo. Je' ta ne chi cäbik' bi alak jun awaj camello.

²⁵ ¡C'äx ech alak, tijonelab re ri Pixab xukuje' ri alak tata'ib fariseos! ¡Xak quieb wäch alak! Utz cäban alak chqui-wäch ri winak xak rech utz quil wi alak cumal. Kas tzij c'ut quelak'an alak, cärayij alak ri quech niq'uiaj winak chic. Je' ri banic alak jas ri lak ri xuwi ch'ajtal ri rij, are c'u ru pam tz'il na. ²⁶ Alak moyab tak fariseos. Are rajwaxic nabe cäch'aj ru pam ri vaso xukuje' ri plato, te c'u ri cäch'aj ri rij.

²⁷ ¡C'äx ech alak, tijonelab re ri Pixab xukuje' ri alak tata'ib fariseos! ¡Xak quieb wäch alak! Junam alak cuc' ri mukubal que tak ri cäminakib ri tz'ajom ri rij che chun. Rumal ri' sibalaj je'l quelic. Are c'u ru pam nojinak che qui bakil tak cäminakib, xukuje' nojinak che ronojel chulaj tz'ilol. ²⁸ Je ri' ri alak. Utz quel alak chquiwäch ri winak. Are c'u ri anima' alak sibalaj man utz taj, xak c'u quieb u wäch ri cäban alak.

²⁹ ¡C'äx ech alak, tijonelab re ri Pixab xukuje' ri alak tata'ib fariseos! ¡Xak quieb wäch alak! Ri alak cäban alak qui banic ri mukubal quech ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ojer. Cäwik alak ri mukubal quech ri winak ri utz xca'no. ³⁰ Cäbij c'u alak: "We ta xujc'oji can pa ri qui k'ijol ri ka nan ka tat ojer, mat xujtob

ri' che qui cämisaxic ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ojer," —cächa alak. ³¹ Ruc' wa' we cäbij alak ri', cäk'alajisaj ib alak chi alak cachalaxic can ri winak ri xecämisan ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. ³² ¡Xak tajin cäq'uis alak u banic ri xquichaplej can u banic ri nan tat alak ojer!

³³ ¡Alak cumätz! ¡Tzel tak winak! ¡Alak cal tak cumätz! ¿Jachin ta lo ri cäto'w alak chuwäch ri c'äjisabal wächaj re ri k'ak'? ³⁴ Rumal ri' queintak na lok k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios uc' alak, queintak na lok achijab ri c'o qui no'j xukuje' tijonelab. Are c'u ri alak quecämisaj na alak, querip na alak jujun chque cho ri cruz. Jujun chic quech'ay na alak pa tak ri rachoch Dios. Jujun chic cäban alak c'äx chque je ri' chi rajwaxic queanimaj na bi pa tak ri tinimit. ³⁵ Rumal ri' alak ajchak' mac che ri qui cämical conojel ri utzalaj tak winak ri e cämisam. Xchaptaj lok ruc' ri Abel ri ala ri jicom ranima' c'ä ruc' ri Zacarías ru c'ojol ri Berequías ri xcämisaj alak chquixol ri rachoch Dios ruc' ri ta'bal tok'ob. ³⁶ Kas tzij quimbij chech alak chi ronojel wa' we mac ri' cäkaj na pa qui wi' ri winak cämic, —xcha ri Jesús chque ri tijonelab re ri Pixab xukuje' ri fariseos.

Ri Jesús cärok'ej qui wäch ri winak pa ri tinimit Jerusalén

³⁷ ¡Ay, winak aj Jerusalén! ¡Ix ri' ri queicämisaj ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, queiban che abaj ru tako'n ri Dios! ¡Q'uia mul nu rayim i mulixic iwonojel ri ix jas cuban jun ati't ec' queumulij ri alaj tak ral chuxe' ru xic'! ¡Ri ix c'ut man xiwaj taj! ³⁸ Xak ba' chiwila na cäwonobax na can ri iwachoch. ³⁹ Quimbij c'u chiwe chi man quiwil tä chi na nu wäch c'ä copan na ri k'ij aretak quibij: "Nim u k'ij ri petinak pa ru bi' ri Kawaw Dios," —quixcha na, —xcha ri Jesús chque.

**Ri Jesús cuk'alajisaj chi cäwulix
na ri nimalaj rachoch Dios**

24 Xel lok ri Jesús pa ri nimalaj rachoch Dios, benam re aretak xekeb ru tijoxelab ruc', xquichaplej u c'utic tak ri ja re ri nimalaj rachoch Dios chuwäch. ²Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: ¿A quiwil we nimak tak ja ri'? Kas tzij ri quinbij chiwe chi man cäcanaj tä c'u can jun abaj puwi' jun abaj chic. Ronojel cäwulix na, —xcha chque.

**Ri Jesús cutzizoj tak ri etal
re ri q'uisbal tak k'ij**

³Xe' c'u ri Jesús e rachi'l ru tijoxelab puwi' ri Ujyubal Olivos. T'uuyul c'u ri Jesús chila', ru tijoxelab xeopan ruc', xquibij che pa u tuquiel wi: Cäkaj chi cäbij la chke, ¿jampa' cäbantaj na wa'? ¿Jas u wäch etal cäbantaj na chuc'utic chkawäch chi xopan ri k'ij re ri petbal la xukuje' ri q'uisbal re ruwächulew? —xecha che.

⁴Ri Jesús xubij chque: Chichajij iwib, c'o jachin jun mixsubuwic, —xcha chque. ⁵E q'uia c'ut ri quepe na, cäquicoj na ri nu bi', cäquibij: “In ri' ri Cristo,” —quecha na. E q'uia winak c'ut ri quesubtaj na cumal, —xcha chque. ⁶Ri ix quita na chi tajin cäban nimalaj ch'oj, quita na qui tzijoxic tak ch'oj jawije' tak chi', mixej c'u iwib. Rajwaxic chi je' cäbantaj na wa', c'ä mäja' c'u ri q'uisbal. ⁷Cäch'ojin c'u na ri jun tinimit ruc' ri jun tinimit chic, xukuje' cäch'ojin na jun nim takanel ruc' jun nim takanel chic. Cäpe na wi'jal, cäpe na nimak tak yabil, quepe na q'uia cäbrakan jawije' tak chi'. ⁸Xak c'u chaplebal wa' re ronojel ri c'äx ri cäpe na pa qui wi' ri winak.

⁹Quixjach c'u na chquiwäch ri k'atal tak tzij rech cäban c'äx chiwe, quixcämisax na. Conojel ri winak cäquetzelaj na i wäch xa rumal wech in. ¹⁰Pa tak

ri k'ij ri' e q'uia ri cuban na quieb qui c'ux chwij. Cäquetzelaj na quib chbil tak quib, cäquijachala na quib pa cämisaxic. ¹¹E q'uia ri quepe na ri xak e banal tak tzij, cäquibij chi e k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, e q'uia c'u ri winak ri quequibusub na. ¹²Sibalaj cänimar na ri etzelal. Je ri' chi e q'uia winak man cäcaj tä chi na quib. ¹³Jachin c'u ri cuch'ij ri c'äx c'ä cäq'uis na ronojel, curik na ru tobanic ri Dios. ¹⁴Cätzijox c'u na ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ru takanic ri Dios cho ronojel ruwächulew chque conojel qui wäch winak, te c'u ri' cäpe na ri q'uisbal.

¹⁵Ri ka mam Daniel, jun chque ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, xutz'ibaj ojer chrij ri itzel awaj ri quetzelan na ronojel. (Jachin ri cusiq'uij wa' ri tz'ibtal waral, chuch'obo' jachin ri' ri awaj ri cubij chi'.) Quiwil na wa' cäc'oji chila' pa ri lok'alaj c'olibal jawije' ri man ya'tal tä wi chi c'olic. ¹⁶Rajwaxic chi ri winak ri e c'o pa Judea queanimaj bi pa tak ri juyub. ¹⁷Ri winak ri c'o puwi' ri rachoch, aninak chkaj lok, moc chi bi chupam ri ja chuc'amic bi jas jun jasach. ¹⁸Xukuje' ri winak ri c'o pa ri juyub, mätzelej chi bi cho ja chuc'amic bi ri ratz'iak. ¹⁹¡Sibalaj c'äx que ri ixokib ri yawab tak winak chic pa tak ri k'ij ri', xukuje' ri c'o alaj tak cal ri c'ä quetu'nic! ²⁰Chibana ba' orar, chita' che ri Dios chi mäc'ulmataj ronojel wa' pa u k'ijol ri tew, xukuje' chi mat cäbantaj wa' pa ri k'ij re uxlanem. ²¹Cäpe c'u na nimalaj c'äxc'ol pa tak ri k'ij ri', ri man c'o tä jumul u banom wa' tzare chi' xchaplex lok ru banic ruwächulew rumal ri Dios, c'ä cämich. Te c'u ri' man cäpe tä chi na nimalaj c'äxc'ol junam ruc' ri c'äxc'ol ri'. ²²We ta ri Kajaw Dios mat cubano chi xak k'atatal k'ij cäc'oji we c'äxc'ol ri', mat c'o jun winak ri' ri cäc'asi canok. Ri Dios c'ut u banom chi xak k'atatal k'ij cäc'oji wa' we c'äxc'ol ri' rumal chi queraj ri e cha'tal rumal ri Are', —xcha chque.

²³We c'u c'o jun ri cubij chiwe: "Chiwilampe', c'o ri Cristo chi ri'," we cubij: "Chiwilampe', c'o jela'," —cächa chiwe, micojo ri cubij. ²⁴Quepe c'u na winak ri cäca'n che quib chi e Cristo, xukuje' quepe na jule' chic ri cäca'n che quib chi e k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. Cäca'n na nimak tak etal, xukuje' nimak tak cajmabal che qui subic ri winak, xukuje' ne ri e cha'tal rumal ri Dios we quecowinic. ²⁵Nu bim chi c'u apan wa' chiwe ix, c'ä mäja' cäbantajic. ²⁶Rumal ri', we cäbix chiwe: "Chiwilampe', waral c'o wi ri Are' pa ri juyub ri cätz'inowic," mixe' che rilic. We cäbix chiwe: "Chiwilampe', waral c'o wi pa ja," micojo, —xcha ri Jesús chque. ²⁷Je' jas cuban ri caypa' ri cärepk'un cho ri caj chrelbal k'ij cäk'alajin c'ä chukajbal k'ij, are je ri' ri nu petic in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. ²⁸Jawije' c'u c'o wi ri cäminak, chila' cäquimulij wi na quib ri c'uch, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Waral cätzijox wi jas u petic ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak

²⁹Xak xuwi c'u coc'ow ri nimalaj c'äx ri', ri k'ij cäk'ekumar na, ri ic' man cätunün tä chic, quetzak c'u na lok ri ch'imil cho ri caj. Queslabisax c'u na conojel ri c'o qui chuk'ab ri e c'o cho ri caj je' jas ri k'ij, ri ic', ri ch'imil xukuje' niq'uijaj chic. ³⁰Te c'u ri' quilitalj na cho ri caj ri retal ri nu petbal in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. Quebok' c'u na ri winak pa conojel tinimit cho ruwächulew. Quinquil c'u na in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, in petinak pa tak ri sutz' cho ri caj ruc' nimalaj chuk'ab, cänimarisax c'u na nu k'ij. ³¹Queintak c'u na bi ri nu ángeles, rech ruc' ru ch'abal ri trompeta ri sibalaj co cätataj na pa ronojel ruwächulew, quebe' c'u che qui mulixic conojel ri e cha'tal rumal ri Dios pa ri relbal k'ij, pa ri u kajbal k'ij, pa ri u mox ri relbal k'ij, pa ri uwiquiäk'ab ri rel-

bal k'ij, pa ronojel ruwächulew, —xcha chque.

³²Chich'obo ba' ri c'utbal chrij ru che'al higos: Aretak queräxar ru k'ab, quetuxin c'u ru xak, iwetam ri' chi xak jubik' chic man copan ri k'alaj. ³³Je ri' xukuje' ri ix aretak quiwilo chi tajin cäc'ulmataj ronojel wa', chiwetamaj chi xak jubik' chic man copan ri k'ij ri quinpetic. Je' ta ne chi in c'o chi' ri uchibe. ³⁴Kas tzij ri quimbij chiwe chi quebantaj na ronojel wa' c'ä mäjok quecäm ri winak re we k'ij junab ri'. ³⁵Cäsach na u wäch ri caj xukuje' ruwächulew, are c'u ri tzij ri nu bim chiwe quebantaj na wa', man cäsach tä qui wäch, —xcha chque.

³⁶Man c'o tä c'u jachin jun retam jampa' copan ri k'ij ri', man etamtal tä c'u ri hora. Man quetam tä ri ángeles chila' chicao, man retam tä c'u ru C'ojol ri Dios, xane xak xuwi ri ka Tat Dios retam wa', —xcha chque.

³⁷Jas ri xc'ulmataj pa ru k'ijol ri ka mam Noé ojer, are je' cäc'ulmataj na aretak ri in quinpetic, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. ³⁸Pa tak ri k'ij ri', c'ä mäjok xkaj ri nimalaj k'ekal jäb, ri winak xak xuwi xquillij ri wi'm, ru tijic tak vino. Xec'uli'c, xquiya ri calc'ual che c'ulanem. Je wa' xca'n ronojel k'ij c'ä xoc na ri ka mam Noé pa ri arca. ³⁹Man xeboc tä il c'ä xkaj na ri k'ekal jäb pa qui wi', xecäm c'u conojel. Je ri' xukuje' cäc'ulmataj na aretak quinpe in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. ⁴⁰Pa ri k'ij ri' quec'oji na quieb achijab ri tajin quechacun pa juyub. Jun chque cäc'am na bic, are c'u ri jun chic cäyi' na canok. ⁴¹Pa ri k'ij ri' quec'oji na quieb ixokib ri tajin queque'nic. Ri jun cäc'am na bic, are c'u ri jun chic cäyi' na canok.

⁴²Chiwila ba' iwib, chixc'asc'atok, rumal chi man iwetam taj jachique hora ri cäpe ri Iwajaw, ru C'ojol ri Dios. ⁴³Mäsach ba' chiwe ri quimbij chanim ri': We ta jun rajaw ja retam jas hora

copan ri elak'om chak'ab, man cäwar tä na ri', xane cäc'asi na. Man cuya tä ri' chi ri elak'om coc bi pa ri rachoch che relax'axic bi ri jastak re. ⁴⁴Rumal ri' chibana u banic iwib, xak chixeyenok. Aretak c'ut man quichomaj taj chi quinpetic, quinpe na in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak.

**Waral cäkil wi ri patäninel
ri jicom ranima' xukuje' ri
patäninel ri man jicom tä ranima'**

⁴⁵Kachomajmpe' jas ri cuban jun patrón, ri c'o jun patänil re ri jicom ranima', ri c'o u no'j, cucoj c'u can che qui chajixic conojel ri e c'o pa rachoch rech cuya ri qui wa conojel ri rajchaquib ronojel k'ij. ⁴⁶Utz re ri patäninel ri' we tajin cubano jas ri xtak wi canok aretak cätzelej lok ru patrón. ⁴⁷Kas tzij ri quinbij chiwe, chi ri patrón cucoj na ri patäninel ri' che chajil re conojel ri jastak re. ⁴⁸We c'u ri patäninel man utzalaj achi taj, cuchomaj c'u ri are' chi ru patrón man cätzelej tä lok chanim, ⁴⁹cuchaplej u banic c'äx chque ri niq'uiyaj ajchaquib, cuchaplej wi'm, cuchaplej u tijic ja' cuc' ri k'abarelab. ⁵⁰Te'talic ri patrón cätzelej lok pa ri k'ij ri man retam tä ri patäninel, pa ri hora ri man cuchomaj taj. ⁵¹Sibalaj c'äx c'u ri c'äjisabal u wäch cuya na ri patrón, junam u c'äjisaxic u wäch cuban na cuc' ri winak ri xak quieb qui wäch. Cutij c'u na ok'ej cuc', cukuch'uch'ej na ru ware, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

**Waral cäkil wi ri c'utbal
chquij ri lajuj alitomab**

25 Ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak quinjunamaj ruc' ri lajuj alitomab ri xebe' cho rachoch ri ali ri cäc'uli'c che reyexic ri novio. Chquijujunal c'ut xquic'am bi ri qui lámparas. ²E job chque ri alitomab e sak'orib, are c'u ri job chic e sac'aj. ³Ri alitomab ri e sak'orib xquic'am bi ri qui lámparas, man

xquic'am tä c'u bi niq'uiyaj aceite chic rech cäquiya chquipam. ⁴Are c'u ri alitomab ri e sac'aj xquic'am bi ri qui lámparas xukuje' xquic'am bi ri qui leme't re aceite. ⁵Xbeytaj c'u ri novio. Ri lajuj alitomab conojel xquichaplej yuxc'atem, xewar c'ut. ⁶Pa niq'uiyaj ak'ab c'ut xtataj jun ri co xch'awic, xubij c'ut: “¡Chiwilampe', xpe ri novio, chixel lok chuc'ulaxic!” —xcha'. ⁷Xewalij c'u conojel ri alitomab, xquiban u banic ri qui lámparas. ⁸Are c'u ri alitomab ri e sak'orib xquibij chque ri alitomab ri e sac'aj: “Chiya jubik' ke ri iwaceite rech man quechup tä ri ka lámparas uj,” —xecha chque. ⁹Ri alitomab ri e sac'aj xech'awic, xquibij: “Man cuya' taj, rumal chi man cubana tä ne ri kech uj we cäkaya ri iwe ix. Are utz xa quilok'o lok ri iwe pa ri c'ayibal,” —xecha chque. ¹⁰E benak c'u ri job alitomab ri e sak'orib chulok'ic ri aceite aretak xopan can ri novio. Ri job alitomab ri cuc'am caceite xeboc ruc' ri novio pa ri nimak'ij re ri c'ulanem. Xtz'apix c'u ri uchija. ¹¹Xetzelej c'u lok ri job alitomab chic ri xebe' chulok'ic ri caceite, xquibij c'ut: “¡Tat, tat, jaka la ri uchija chkawäch!” —xecha'. ¹²Ri are' c'ut xubij chque: “Kas tzij quinbij chiwe chi man wetam tä i wäch,” —xcha chque.

¹³Xubij c'u ri Jesús chque ru tijoxelab: Chiwila ba' iwib ix, chixc'asc'atok, rumal chi man iwetam taj jachique k'ij, jachique hora quinpe in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, —xcha chque.

Waral cäkil wi ri c'utbal chrij ri puak

¹⁴Ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak quinjunamaj ruc' jun achi ri que' pa binem. Ri achi ri', aretak xak jubik' craj chi quel bic rech que' pa jun tinimit chic, xeusiq'uij ri patänil tak re, xujach c'u can ru rajil chquiwäch rech quechacun ruc'.

¹⁵Xuya chque chquijujunal jas ri que-cowinic chucojic. Xuya job mil quetzal

che ri jun, che ri jun chic xuya quieb mil quetzal, che ri jun chic xuya mil quetzal. Te ri' ri achi xe' pa ru binem. ¹⁶Ri patäninel ri xuc'am job mil quetzal xe'c, xchacun ruc' ri puak. Je ri' xuch'ac chi job mil quetzal chic. ¹⁷Xukuje' ri patäninel ri xuc'am quieb mil quetzal je' xubano, xuch'ac chi quieb mil quetzal chic. ¹⁸Are c'u ri patäninel ri xuc'am xa mil quetzal xe'c, xuc'u' ru rajil ru patrón, xumuk pa ri ulew.

¹⁹Xque' c'u q'uia k'ij, xtzelej lok ri qui patrón ri patäninelab, xuchap c'u u banic cuenta cuc' chrij ru rajil. ²⁰Nabe xopan ri u c'amom job mil quetzal, xujach c'u che ru patrón ri job mil quetzal chic ru ch'acom, xubij che: "Tat, job mil quetzal xya la chwe, cämich ri' quinjach che la ri job mil quetzal chic ri xinch'aco," — xcha che. ²¹Ri patrón xubij che: "Ri at, at utzalaj patäninel ri jicom awanima'. Rumal chi jicom awanima' ruc' ri jubik' ri xinya chawe, nim c'u na ri quinya chi na chawe. Chatoc ba' lok, chatquicot junam wuc'," — xcha che. ²²Xopan chi c'u ri patäninel ru c'amom quieb mil quetzal, xubij che ru patrón: "Tat, quieb mil quetzal xya la chwe, cämich ri' quinjach che la ri quieb mil chic ri xinch'aco," — xcha che. ²³Ri patrón xubij che: "Ri at xukuje' at utzalaj patäninel ri jicom awanima'. Rumal chi jicom awanima' ruc' ri jubik' ri xinya chawe, nim c'u na ri quinya chawe, chatoc ba' lok, chatquicot junam wuc'," — xcha che. ²⁴Aretak c'ut xopan ri patäninel ri u c'amom xa mil quetzal, xubij che ru patrón: "Tat, ri in wetam chi sibalaj lal c'a'n, chi cäyac la u wäch ri ulew ri man xticonij tä wi la, cämol la ri man xjopin tä wi la. ²⁵Rumal ri' xinxej wib, xine' c'ut, xinc'u' ri rajil la, xinmuk pulew. Quinjach c'u we rajil la ri'," — xcha che. ²⁶Xubij c'u ri patrón che: "Ri at, at itzelalaj patäninel ri xa casak'orij ra chac. Caqu'ey u ch'aquic ri puak. Ri at awetam chi quinyac u wäch ri ulew ri

man quinticonij tä wi, xukuje' quinmol ri man xinjopij taj. ²⁷We je ri', xaya ta c'u ri nu rajil pa ri banco. We ta je ri' xabano, aretak xintzelej lok xinc'am ta ri' ri nu rajil ruc' ri ral," — xcha che. ²⁸Ri patrón xubij chque ri niq'uijaj ajchaquib chic ri e c'o chila': "Chic'ama ba' ri mil quetzal che, chiya che ri jun ri c'o lajuj mil quetzal ruc'," — xcha chque. ²⁹"Je ri', rumal chi jachin ri q'uia c'o ruc' cäy' na niq'uijaj chic che, coc'ow c'u na u wi' ri c'o ruc'. Are c'u ri jun ri man q'uia tä c'o ruc', quesax na ri jubik' ri c'o ruc'," — xcha chque. ³⁰"Are c'u we patäninel ri' ri man c'o tä xuch'ac chrij ri rajil ri xyi' che, jiq'uiäka can chrij ja pa ri k'ekum. Chila' c'ut cok' wi na, chila' cukuch'uch'ej wi na ru ware," — xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Waral cäkil wi ru k'atic tzij pa qui wi' ri winak

³¹Aretak quinpe na in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, ya jun Nim Takanel chic quinpetic. Conojel ri ángeles quepe na che wachi'l, quint'uyi c'u na pa ri je'lalaj nu t'uyulibal ri sibalaj nim u k'ij. ³²Ri winak re conojel tak ri tinimit cho ruwächulew cäquimulij na quib chnuwäch, queincha' c'u na ri jicom qui c'aslemal chquixol ri man jicom taj. Je' quinban na jas ri cuban ri ajyuk' queucha' ri u chij chquixol ri q'uisic'. ³³Queinya na ri chij pa ri nu wiquiäk'ab, are c'u ri q'uisic' pa nu moxk'ab. ³⁴Te ri' ri in, in ri' ri Nim Takanel, quinbij na chque ri e c'o pa nu wiquiäk'ab: "Chixsa'j ix, ri ix tewchital rumal ri nu Tat. Chixoc chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios, ri u chomam chi c'u lok wa' tzaretak xuban ri cajulew chi cuya chiwe. ³⁵Rumal chi aretak xinnumic, xiya nu wa, aretak xchaki'j nu chi', xiya jas quintijo, aretak xinwonocatic, xinic'ulaj cho tak iwachoch. ³⁶Aretak man c'o tä chi watz'iak, ri ix xiya ri watz'iak, aretak xinyawa-

jic, xixopan wuc', aretak xinoc pa che', xixe' che wilic," —quincha na chque. ³⁷Ri winak ri jicom canima' chuwäch ri Dios cäquibij na chwe: "Tat, ¿jampa' c'u ri xkilo chi cänum la, te c'u ri' xkaya wa la? ¿Jampa' xkilo chi cächaki'j chi' la, te c'u ri' xkaya jas ri cätij la? ³⁸¿Jampa' ta c'u xkilo chi xak cäwonocat la, xkac'ulaj ta c'u la pa ri kachoch? ¿Jampa' xkilo chi man c'o tä atz'iak la, xkaya c'ut? ³⁹¿Jampa' ta c'u xkilo chi lal yawab o c'o la pa che', te c'u ri' xujopan uc' la che rilic jas banom la?" —quecha na. ⁴⁰Ri in, in ri' ri Nim Takanel, quinbij na chque: "Kas tzij quinbij chiwe, chi apachique utzil ri xiban che apachin chque ri wachalal pune man nim u banic, chwe in ri' xiban wi wa'," —quincha na chque.

⁴¹Quinbij c'u na chque ri winak ri e c'o pa nu moxk'ab: "Chixel chnuwäch, ix ri k'atom tzij pi wi' chi cäc'äjisax i wäch. Jix pa ri k'ak' ri man cächuptaj taj ri banom u banic rech chila' quec'ol wi ri Itzel e rachi'l ru ángeles. ⁴²Rumal chi aretak xinummic, man xiya tä nu wa, aretak xchaki'j nu chi', man xiya tä chwe jas quintijo. ⁴³Aretak xak xinwonocatic, man xinic'ulaj tä cho tak iwachoch. Aretak man c'o tä chi watz'iak, man c'o tä ri xiya chwe. Aretak xinyawajic, aretak xinoc pa che', man xixopan tä che wilic," —quincha na chque. ⁴⁴Cäquibij c'u na chwe: "Tat, ¿jampa' ta c'u lo xkilo chi cänum la, jampa' xkilo chi cächaki'j chi' la, jampa' xkilo chi xak cäwonocat la, jampa' xkilo chi man c'o tä atz'iak la, jampa' xkilo chi xyawaj la o xoc la pa che', te c'u ri' man xujtob tä che la?" —quecha na chwe. ⁴⁵Ri in, in ri' ri Nim Takanel, quinch'awic, quinbij na chque: "Kas tzij quinbij chiwe chi apachique utzil ri man xiban tä che apachin jun

winak, pune man nim u banic, chwe in ri' man xiban tä wi," —quincha na chque. ⁴⁶Ri winak ri' quebe' na chila' jawije' ri man cätäni tä wi ru c'äjisaxic qui wäch. Are c'u ri winak ri jicom canima' cho ri Dios quebe' na chila' jawije' ri c'o wi ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic, —xcha ri Jesús chque.

Cäquitzijobela quib chuchomaxic jas cäca'n chucämisaxic ri Jesús

26 Aretak xto'taj ri Jesús chubixic ronojel wa' we tzij ri', xubij chque ru tijoxelab: ²Ri ix iwetam chi xa pa quieb k'ij cäban na ri nimak'ij, Pascua u bi'.⁴⁶ Ri in c'ut, in ri' ri Ral'cual ri Dios ri Kas Winak, quinjach na pa qui k'ab ri nu c'ulel, rech quinrip cho ri cruz, quincämisax na, —xcha chque.

³Xquimulij c'u quib ri qui nimakil sacerdotés, ri tijonelab re ri Pixab xukuje' ri qui nimal ri winak aj Israel cho ri nimalaj ja rech ri tat Caifás ri qui nimal sacerdotés. ⁴Chila' xquitala qui no'j chbil tak quib jas cäca'n na chuchapic ri Jesús ruc' subunic rech cäquicämisaj. ⁵Xquibij c'ut: Mächap pa ri nimak'ij, rech metuquin ne ri winak, —xecha'.

Jun ixok cuya c'oc'alaj cunabal pu jolom ri Jesús

⁶Are c'u ri Jesús c'o pa ri tinimit Betania cho rachoch ri tat Simón, jun tata' ri xc'oji na itzel ch'a'c che. ⁷Xopan jun ixok ri ruc'am jun c'olibal cunabal re alabastro ri nojinak che c'oc'alaj cunabal. Sibalaj pakal rajil wa' we cunabal ri'. T'uuyul c'u ri Jesús chi' ri mesa, ri ixok xuk'ij ri aceite pu jolom ri Jesús. ⁸Aretak ri tijoxelab xquil wa', xpe coy-owal, xquibij c'u chbil tak quib: ¿Jas che xak xtix wa' we cunabal ri'? —xecha'. ⁹Xq'uiyix ta ne wa', xtoj ta nimalaj ra-

⁴⁶26:2 "Pascua": Jun chque ri qui nimak'ij ri winak aj Israel, nim c'u u banic. Are natabal re ri k'ij ri xebel lok pa ri qui k'ab ri winak aj Egipto ojer.

jil, xyi' ta c'u ri puak chque ri meba'ib, —xecha'.

¹⁰Xuta c'u ri Jesús ri cäquibij, xubij chque: ¿Jas che quiya latz' che ri ixok ri'? Jun nimalaj utzil c'u wa' ru banom chwe, —xcha chque. ¹¹Amak'el ronojel k'ij c'ut e c'o ri meba'ib iwuc', are c'u ri in man in c'o tä iwuc' amak'el. ¹²Ri xuban ri ixok aretak xuk'ij ri c'oc'alaj aceite chwij, xa xucoj c'u bi ri c'oc'alaj cunabal chrij ri nu cuerpo c'ä mäjok quinmukic, —xcha chque. ¹³Kas c'u tzij ri quinbij chiwe chi apawije' ta ne ri cätzijox wi na ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio cho ronojel ruwächulew, ru banom we ixok ri' cätzijox na che na'tabal re, —xcha chque.

Ri tat Judas cuchi'j u jachic ri Jesús

¹⁴Te c'u ri' jun chque ri cablajuj tijox-elab, ri u bi' Judas Iscariote, xel bic, xe' cuc' ri qui nimakil ri sacerdotes. ¹⁵Xubij c'u chque: ¿Jas cäya alak chwe, we quin-jach ri Jesús pa k'ab alak? —xcha chque.

Ri e are' c'ut xquiya juwinak lajuj rakan sak puak che ri tat Judas. ¹⁶Tzare chi' c'ut ri tat Judas xutzucuj jun utzalaj k'ij rech cujach ri Jesús pa qui k'ab.

Cäban ri wi'm re ri Kajaw Jesús

¹⁷Pa ri nabe k'ij re ri nimak'ij are-tak cätijow ri caxlan wa ri man cäyi' tä ch'am ruc', ru tijoxelab ri Jesús xekeb ruc', xquibij che: ¿Jawije' caj wi la chi cäka'n wi ri wi'm re ri Pascua rech cätij la? —xecha che.

¹⁸Ri Jesús xubij chque: Jix pa ri tinimit cho rachoch ri jun achi, chibij c'u che: “Cuta' ri Kajtij che la, cubij: Ya xopan ri hora. Cho achoch c'u la quinban na u banic wi ri nimak'ij re ri Pascua cuc' ri nu tijoxelab,” —cächa ri', —quixcha che, —xcha ri Jesús chque.

¹⁹Ri tijoxelab xca'no jas ri xetak wi rumal ri Jesús. Xca'n c'u u banic ri wi'm re ri Pascua chila'.

²⁰Aretak chak'ab chic, ri Jesús xt'uyi chi' ri mesa cuc' ri cablajuj u tijoxelab. ²¹E t'uyul chila' chi' ri mesa, tajin quewi'c aretak ri Jesús xubij chque: Kas tzij ri quinbij chiwe chi c'o jun chiwe ri quinujach na, —xcha chque.

²²Ru tijoxelab sibalaj xebisonic. Chquijujunal c'ut xquichaplej u ta'ic che ri Jesús: Kajaw, ¿a man xa in ri'? —xecha'.

²³Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Are ri jun ri curub ru wa wuc' pa ri lak, are c'u ri' ri quinjachow na, —xcha chque. ²⁴Je' c'u quel na jas ri tz'ibtal pa ru Lok' Pixab ri Dios chwij in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. ¡C'äx c'u ri curik na ri achi ri quinjachow na! ¡Utz na re we achi ri' we ta mat xil u wäch! —xcha chque.

²⁵Xch'aw c'u ri Judas ri tijoxelab ri cä-jachow na, xubij che ri Jesús: We ne in, Ajtij, —xcha che.

Xubij ri Jesús che: Je', at ri', —xcha che.

²⁶Aretak tajin quewi'c, ri Jesús xuc'am ri caxlan wa, xuban orar, xumaltioxij wa' che ri Dios. Te c'u ri' xupiro, xuya chquiwäch ru tijoxelab, xubij: Chitija iwe wa', je' ta ne chi are nu cuerpo wa', —xcha chque.

²⁷Te c'u ri' xuc'am jun vaso, xumaltioxij wa' che ri Dios, te ri' xuya chquiwäch ru tijoxelab, xubij chque: Chitija iwe iwonojel. ²⁸Je' ta ne chi are nu quiquel wa' ri cujiquiba ri c'ac' trato ru banom ri Dios cuc' ri winak. Cäturuw c'u na wa' ri nu quiquel che sachbal qui mac q'uia winak. ²⁹Kas tzij ri quinbij chiwe chi man c'o tä jumul quintij chi na we ri vino re uvas, c'ä pa ri k'ij ri quintij na ri c'ac' vino junam iwuc' chila' jawije' ri cätakan wi ri nu Tat, —xcha chque.

Ri Jesús cubij apan che ri tat Pedro chi cubij na chi man retam tä u wäch

³⁰Te c'u ri' xquibixoj jun bix ri cuya u k'ij ri Dios, xebel bi chila', xebe' pa

ri Ujuyubal Olivos. ³¹ Xubij c'u ri Jesús chque: Ri ix iwonojel quibisoj na nu wäch, quiniya na can nu tuquiel cämïc chak'ab. Je c'u tz'ibtal can pa ru Lok' Pixab ri Dios: "Quincämisaj na ri ajyuk', quejabun c'u na ri hij," —cächa'. ³² Aretak c'u ri in, in c'astajinak chic chquixol ri cämïnakib, quinnabej na bi chiwäch, quine' na pa Galilea, —xcha chque.

³³ Xubij c'u ri tat Pedro che ri Jesús: Pune conojel cäyi' la can cumal, ri in man je' tä ri' quïnbanö, —xcha che.

³⁴ Xubij c'u ri Jesús che: Kas tzij ri quïnbij chawe chi tzpa we ak'ab ri cämïc, cabij na at oxmul chi man awe-tam tä nu wäch mäjok cok' ri ama' ec', —xcha che.

³⁵ Ri tat Pedro xubij che: Pune rajwaxic chi quincäm na uc' la, man c'o tä na jumul quïnbij chi man wetam tä wäch la, —xcha che.

Je c'u xquibij xukuje' conojel ru tijoxelab.

Ri Jesús cuban orar pa Getsemaní

³⁶ Xopan c'u ri Jesús pa ri ch'äkap ulew u bi' Getsemaní e rachi'l ru tijoxelab, xubij c'u chque: Chixt'uyul can waral. Ri in c'ut quine' na jela' chubanic orar, —xcha chque.

³⁷ Xuc'am bi ri tat Pedro ruc' xukuje' ri quieb u c'ojol ri tat Zebedeo. Xuchap-lej c'u t'ujuwem ri Jesús, xc'äxc'ob ri ran-ima'. ³⁸ Xubij c'u chque: Sibalaj cuq'uis rib ri wanima' chupam ri bis. Chixcanaj can chi', chixc'asc'at wuc', —xcha chque.

³⁹ Te ri' xbin chi apan jubik' ri Jesús, xxuquic', xuya ru palaj cho ri ulew, xuban orar, xubij: Tat, we cuya', chesaj ba' la we vaso ri' chnuwäch, bana la chi man cäpe tä ri c'äx ri' chwij. Mäban ba' xa jas ri nu rayibal in, xane jas ri rayibal la, —xcha che ri Dios.

⁴⁰ Xtzelej c'u ri Jesús jawije' e c'o wi ru tijoxelab, xeurika tajin quewaric. Xubij c'u che ri tat Pedro: ¿A mat xix-

cowinic xixc'asi ta jun hora wuc'? —xcha che. ⁴¹ Chiwila ba' iwib, chixc'asc'atok, chibana orar rech man quixtzak taj are-tak quixtakchi'x che mac. Kas tzij pa ri iwanima' quiwaj quiban ri utzil, man c'o tä c'u u chuk'ab ri i cuerpo chubanic wa', —xcha chque.

⁴² Xe' chi jumul ri Jesús chubanic orar, je' xubij wa': ¡Tat! We ba' tzrajwaxic wi chi cäpe ri c'äx ri' chwij, bana ba' la chwe jas ri rayibal la, —xcha che ri Dios.

⁴³ Te c'u ri' xtzelej chic, xeurika ru tijoxelab jumul chic tajin quewaric rumal chi sibalaj c'äx qui waram. ⁴⁴ Xeuya canok, xe' chi jumul ri Jesús chubanic orar churoxmul, je c'u xubij jas ri xubij nabe. ⁴⁵ Te c'u ri' xe' jela' jawije' e c'o wi ru tijoxelab, xubij chque: Chixwar ba', chixuxlanok. Xopan ri hora. Quinjach c'u na in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, pa qui k'ab ri ajmaquib, —xcha chque. ⁴⁶ ¡Jo' ba'! ¡Chixwalijok! Chiwilampe', xpe ri jachal we, —xcha chque.

Cächap ri Jesús cumal ru c'ulel

⁴⁷ C'ä tajin cäch'aw ri Jesús aretak xopan ri tat Judas, jun chque ri cabla-juj u tijoxelab. E petinak ruc' ri are' quia winak ri cuc'am machetes, cuc'am che'. E takom lok cumal ri qui nimakil sacer-dotes, xukuje' cumal ri qui nimakil ri winak aj Israel. ⁴⁸ Ri tat Judas ri jachal re ri Jesús u yo'm c'u can jun etal chque ri winak, xubij: "Ri quintz'umaj, are ri' ri Jesús. Chichapa', kas utz chibana bi chuc'amic," —xcha chque.

⁴⁹ Xkeb c'u ri tat Judas ruc' ri Jesús, xubij che: ¡Xoc ak'ab, Ajtij! —xcha che.

Te c'u ri' xutz'umaj. ⁵⁰ Ri Jesús xch'awic, xubij che: Wachi'l, ¿jas a tajquil xatpetic? —xcha che.

Xekeb c'u ri winak ruc' ri Jesús, xquichapo, xquiyut bic.

⁵¹ Aretak je' xbanic, jun chque ri e rachi'l ri Jesús xuc'am ru machete, xu-

soc ri patänil re ri qui nimal sacerdotes, xuk'at apan ru xiquin. ⁵²Xubij c'u ri Jesús che: Chaya ri a machete pa ri c'olibal re. Conojel c'u ri quech'ayan ruc' machete, ruc' machete quecämisax na, —xcha che. ⁵³¿A mat awetam chi quincowinic quinta' apan che ri nu Tat chi quinuto', chi ri Are' cutak na lok chanim oxc'al lajuj mil ángeles che nu to'ic? ⁵⁴We ta c'u je ri', man je' tä quel wi ri' ri tz'ibtal pa ru Lok' Pixab ri Dios, chi rajwaxic cäbantaj na wa' we ri', —xcha che.

⁵⁵Xubij c'u ri Jesús chque ri winak: ¿Jas lo wa' chi je' ta ne chrij jun elak'om elinak wi lok alak? ¿A c'amom alak lok ri machete alak, ri che' alak che nu chapic? —xcha chque. Ronojel k'ij xinc'o'ji uc' alak pa ri nimalaj rachoch Dios, xinya ri tijonic chech alak, man xinchap tä c'u alak. ⁵⁶Je c'u cäban na wa' chwe, rech je' cäbantaj na jas ri tz'ibam can chwij cumal ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, —xcha chque.

Chanim c'ut conojel ri tijoxelab xquiya can ri Jesús u tuquiel, xeanimaj bic.

Copan ri Jesús chquiwäch ri qui nimakil sacerdotes

⁵⁷Ri winak ri xechapow ri Jesús xquic'am bi chuwäch ri tat Caifás, ri kas qui nimal ri sacerdotes. Chila' c'ut qui mulim wi quib ri tijonelab re ri Pixab, xukuje' ri qui nimakil ri winak aj Israel. ⁵⁸Are c'u ri tat Pedro xuterenej bi ri Jesús chi naj, xopan pa ri uwoja rech ri rachoch ri kas qui nimal sacerdotes. Xoc bi ri tat Pedro, xt'u'yi c'u ri are' chila' cuc' ri chajil tak re ri nimalaj rachoch Dios rech cärilo jas ri cäc'ulmataj na ruc' ri Jesús.

⁵⁹Ri qui nimakil sacerdotes, ri qui nimakil ri winak aj Israel, xukuje' conojel ri c'amal tak qui be ri winak, tajin cäquitzucuj jas u wäch mac ri cäk'alajisax chrij ri Jesús, pune man

kas tzij taj, rech cäk'at tzij puwi' chi cäcämisaxic. ⁶⁰Man xquirik tä c'ut, pune e q'uia winak xquimulij quib, xquibij ri man kas tzij taj chrij ri Jesús. Q'uisbal re c'ut xepe quieb achijab chic ri xquik'alajisaj ri man kas tzij taj chrij ri Jesús. ⁶¹Xquibij: We achi ri' cubij: “Ri in quincowinic quincowulij ri nimalaj rachoch Dios, quinyac chi c'u na pa oxib k'ij,” —cächa', —xecha ri achijab.

⁶²Xwalij c'u ri kas qui nimal sacerdotes, xuta' che ri Jesús, xubij che: ¿A mat c'o jas jun tzij cabij chutzelexic u wäch ri tajin cäbix chawij? ¿Jas pu wa' ri tajin cäquik'alajisaj we achijab ri' chawij? —xcha che.

⁶³Man xch'aw tä c'u ri Jesús. Xubij c'u ri qui nimal sacerdotes che: Pa ru bi' ri c'aslic Dios, quibij chawe chi chabana juramento chubixic ri kas tzij. Chabij chke we at ri' ri Cristo ri u C'ojol ri Dios, —xcha che.

⁶⁴Xch'aw c'u ri Jesús, xubij che: In ri', tat, jas ri cäbij la, —xcha che. Quibij c'u in chech alak, chi quinil na alak ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, aretak in t'u'yul pa ru wiquiäk'ab ri Dios ri sibalaj c'o u chuk'ab, aretak quinpe pa tak ri sutz' ajchicaj, —xcha che.

⁶⁵Are c'u ri kas qui nimal sacerdotes xurak'atij ri ratz'iak chuc'utic chi sibalaj c'äx xuna' ri xubij ri Jesús. Xubij c'u ri tata': We achi ri' u bim ri äwas u bixic chrij ri Dios. ¿Jas ta ne che e rajwaxic chi niq'uiay k'alajisanelab chic chrij? I tom c'u ix chi u bim ri äwas u bixic chrij ri Dios, —xcha chque ri winak. ⁶⁶¿Jas c'u quichomaj?

Ri e are' xquibij: C'o u mac, rajwaxic c'ut chi cäcämisaxic, —xecha'.

⁶⁷Xquichubaj u palaj ri Jesús, xquit'oco. Niq'uiay chic xquicoj k'ab chupalaj. ⁶⁸Xquibij c'u che: At ri' ri Cristo, ¡chach'obo ne jachin ri zatch'ayowic! —xecha che.

Ri tat Pedro cubij chi man retam tä u wäch ri Jesús

⁶⁹ Are c'u ri tat Pedro t'uyul can cho ja. Xopan c'u jun ali ajic' ruc', xubij che: Ri at xukuje' xatc'oji ruc' ri Jesús ri aj Galilea, —xcha che.

⁷⁰ Are c'u ri tat Pedro xresaj rib chupam chquiwäch conojel, xubij: Man quinch'ob taj jas ri tajin cabij, —xcha che.

⁷¹ Ri tat Pedro kas raj quel bi chuchi' ri ja, aretak xilitaj chi rumal jun ajic' chic, ri ajic' xubij chque ri e c'o chila': We achi ri' xukuje' xc'oji ruc' ri Jesús ri aj Nazaret, —xcha chque.

⁷² Jumul chic ri tat Pedro xresaj rib chupam, xuban jurar, xubij: Ri in man wetam tä u wäch ri achi ri', —xcha'.

⁷³ Man naj tä c'u ri' ri winak ri e c'o chila' xeopan ruc' ri tat Pedro, xquibij che: Kas tzij ri at, at jun cuc' ri e rachi'l ri Jesús, rumal chi junam catch'awic jas ri winak aj Galilea, —xecha che.

⁷⁴ Co c'u xch'aw ri tat Pedro, xuban jurar cho ri Dios, xubij: Man wetam tä u wäch ri achi ri', —xcha chque.

Are chi' c'ut xok' jun ama' ec'. ⁷⁵ Xna'taj c'u che ri tat Pedro ru bim ri Jesús che: “Ri at cabij na oxmul chi man awetam tä nu wäch, mäjok cok' ri ama' ec',” —xcha che. Xel c'u bi ri tat Pedro, sibalaj xuq'uis rib che ok'ej.

Ri Jesús cäc'am bi chuwäch ri Pilato

27 Aretak xsakiric, conojel ri qui nimakil ri sacerdotes, xukuje' ri qui nimakil ri winak aj Israel xquitala qui no'j, xquichomaj jas cäca'n chucämisaxic ri Jesús. ² Xquiyut c'u bi ri Jesús, xquic'am bic, xequijacha pu k'ab ri tat Poncio Pilato ri k'atal tzij.

Cucämisaj rib ri tat Judas

³ Aretak c'ut ri tat Judas, ri jachal re ri Jesús, xrilo chi xk'at tzij puwi' ri Jesús

chi cäcämisaxic, xuna' c'äx pa ri ranima'. Xutzelej ri juwinak lajuj rakan sak puak chque ri qui nimakil ri sacerdotes xukuje' ri qui nimakil ri winak aj Israel. ⁴ Xubij chque: Xinmacun cho ri Dios rumal chi xinjach pa k'ab alak jun achi ri man c'o tä u mac rech cäcämisaj alak, —xcha chque.

Ri e are' c'ut xquibij che ri tat Judas: ¿Jas ke uj che? ¡At chatilowok! —xecha che.

⁵ Are c'u ri tat Judas xuq'uiäk can ri puak pa ri nimalaj rachoch Dios, xel bic, xe'c, xujitz'aj rib.

⁶ Ri qui nimakil ri sacerdotes xquisic' ri puak, xquibij: Man cuya' taj cäkaya wa' we puak ri' pa ri c'olibal cuchuj, rumal chi rajil quic' wa', —xecha'.

⁷ Xquichomaj c'ut chi ruc' wa' we puak ri' cäquilk' ri ulew ri cäbix Rulew ri Banal Bo'j che, rech c'o jun ulew ri quemuk wi ri winak ri man e aj Israel taj. ⁸ Rumal ri', c'ä cämich, ri ulew ri' cäbix Ulew re Quic' che. ⁹ Je ri' xbantajic jas ri xubij can ri ka mam Jeremías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios: “Xquic'am ri juwinak lajuj rakan sak puak (ri rajil jun achi ri chomam cumal ri winak aj Israel).

¹⁰ Ruc' wa' xquilk' ri rulew ri banal bo'j. Are wa' ri in u takom wi ri Kajaw Dios,” —xcha ri'.

Ri Jesús c'o chuwäch ri Pilato

¹¹ Xc'am c'u bi ri Jesús, xequijacha cho ri tat Pilato ri k'atal tzij. Xuta' c'u ri Pilato che, xubij: ¿A at ri' ri cattakan pa qui wi' ri winak aj Israel? —xcha che.

Ri Jesús xubij che: Je ri' jas ri cäbij la, —xcha che.

¹² Q'uia tzij c'ut xca'n ri qui nimakil ri sacerdotes chrij ri Jesús, xukuje' ri qui nimakil ri winak aj Israel. Are c'u ri Jesús man c'o tä jas xubij. ¹³ Xubij c'u ri tat Pilato che: ¿A mat cata ri tajin cäbix chawij? —xcha che.

¹⁴ Man c'o tä c'u jun tzij xubij ri Jesús, je ri' chi xucajmaj wa' ri tat Pilato. Man curik tä c'u ri are' jas cubano.

**Cäk'at tzij puwi' ri Jesús
chi cäcämisaxic**

¹⁵ Are c'u ri tat Pilato ri k'atal tzij nak'atalic chi pa ri nimak'ij cuban jun tok'ob chque ri winak, cutzokopij bi jun ajpache', apachin ta ne ri cächa' cumal ri winak. ¹⁶ C'o c'u jun ajpache', Barrabás u bi', ri etamalic chi are jun itzel achi. ¹⁷ Aretak c'ut qui mulim chi quib ri winak, ri tat Pilato xuta' chque: ¿Jachin ri quiwaj chi quintzokopij bic? ¿A are quintzokopij bi ri tat Barrabás o are quintzokopij bi ri Jesús ri cäbix Cristo che? —xcha chque ri winak.

¹⁸ Cuch'ob c'u ri tat Pilato chi xa rumal chi c'äx cäquina' che ri Jesús, rumal ri' qui jachom pu k'ab.

¹⁹ T'uuyul c'u ri tat Pilato pa ri k'atbal tzij, aretak ri rixokil xtakan chubixic che: “C'o jas maban che we achi ri' ri man c'o tä u mac. Xinwachic'aj c'u jun jasach ri sibalaj xibibal chak'ab rumal we achi ri',” —xcha che.

²⁰ Are c'u ri qui nimakil ri sacerdotes xukuje' ri qui nimakil ri winak aj Israel xquicoj qui chuk'ab chubixic chque ri winak chi más utz na cäquibij chi are cätzokopix ri tat Barrabás, cäcämisax c'u ri Jesús. ²¹ Ri k'atal tzij c'ut xch'aw chi jumul, xuta' chque ri winak: ¿Jachin chque ri quieb achijab quiwaj chi quintzokopij bic? —xcha chque.

Ri winak xquibij: Are cätzokopij la ri tat Barrabás, —xecha che.

²² Xuta' c'u ri tat Pilato chque ri winak: ¿Jas c'u quinban che ri Jesús ri cäbix Cristo che? —xcha chque.

Conojel ri winak xech'awic, xquibij: ¡Chripok! —xecha'.

²³ Xch'aw c'u ri tat Pilato, xubij chque: ¿Jas che? ¿Jas pu etzelal u banom wa' we achi ri'? —xcha chque.

Co c'u na xech'aw ri winak, xquibij: ¡Chripok! —xecha'.

²⁴ Aretak ri tat Pilato xrilo chi man coc tä tzij pa qui jolom ri winak, xane xa tajin cäquituquij quib, xtakan chuc'amic joron, xuch'aj ru k'ab chquiwäch ri winak, te c'u ri' xubij: Man c'o tä we in che ru cämical we achi ri' ri man c'o tä u mac. Chibana ix jas ri quiwaj quiban che, —xcha chque.

²⁵ Conojel c'u ri winak xech'awic, xquibij: ¡Ri uj, xukuje' ri kalc'ual, uj ajchak' mac che ru cämical we achi ri'! —xecha'.

²⁶ Ri tat Pilato xutzokopij c'u bi ri tat Barrabás. Xtakan chuch'ayic ri Jesús, te c'u ri' xujach bic rech cäripic, cäcämisax cho ri cruz.

²⁷ Te ri' xepe ru soldados ri k'atal tzij, xquic'am bi ri Jesús pa ri nimalaj ja jawije' conojel ri soldados xquimulij quib chrij. ²⁸ Xquesaj ri ratz'iak ri Jesús, xquicoj jun quiäk k'u' chrij. ²⁹ Xquicoj jun corona re quemom q'uix chujolom, xquiya jun che' pu k'ab re uwiquiäk'ab, xexuqui chuwäch, xquitze'j u wäch, xquibij: ¡Nim u k'ij ri Nim Takanel pa qui wi' ri winak aj Israel! —xecha'.

³⁰ Xechuban chupalaj ri Jesús, xukuje' xquic'am ri che' pu k'ab, xquik'osij chujolom. ³¹ Aretak xeto'taj che retz'bexic u wäch, xquijolij ri quiäk k'u' chrij, xquicoj c'u ri kas ratz'iak ri Are' chrij. Te c'u ri' xquic'am bi churipic cho ri cruz.

Cärip ri Jesús cho ri cruz

³² Elem bi que, xquirik c'u jun achi aj Cirene, Simón u bi', xquicoj qui chuk'ab che rech cutelej bi ru cruz ri Jesús.

³³ Je wa ri' xeopan pa ri juyub ri cäbix Gólgota che. We bi'aj ri' quel cubij: Ri Juyub re ru Bakil Jolomaj. ³⁴ Xquiya jun vino che ri Jesús ri yujtal ruc' jun c'a k'ayes ri cäbix “mirra” che. Aretak c'ut xuna' ri Jesús, man xraj taj xutijo.

³⁵ Aretak qui ripom chic ri Jesús cho ri cruz, ri soldados xquesaj suerte chujachic ri ratz'iak ri Jesús chquiwäch. Je c'u xbantajic jas ri xubij can ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer: "Xquesaj suerte chujachic ri watz'iak chquiwäch," —xcha'.

³⁶ Te c'u ri' ri soldados xet'uui chila' chuchajixic ri Are'. ³⁷ Cojom c'u puwi' ri cruz jun tz'ibtalic ri cubij jas che xk'at tzij puwi' ri Jesús rech cäripic. Ri tz'ibtalic xubij: ARE WA' RI JESÚS, RI NIM TAKANEL PA QUI WI' RI WINAK AJ ISRAEL, —cächa'.

³⁸ Xukuje' xerip quieb elak'omab ruc'. Jun pu wiquiäk'ab, jun pu moxk'ab. ³⁹ Ri winak ri xec'owic xquiyok'o, xquisutusa ri qui jolom. ⁴⁰ Xquibij: At ri' ri cabij chi catcowinic cawulij ri nimalaj rachoch Dios, xa c'u pa oxib k'ij cayac chi na wa' jumul chic, chato' ba' awib. We at ri' ru C'ojol ri Dios, chatkaj lok cho ri cruz, — xecha che.

⁴¹ Je' xukuje' ri qui nimakil ri sacerdotés, ri tijonelab re ri Pixab, ri tata'ib fariseos cuc' ri qui nimakil ri winak aj Israel, xquitez'j u wäch, xquitzijobela quib, xquibij: ⁴² Xtob chque niq'uiaj chic, man cäcowin tä c'u ri Are' chuto'ic rib. We kas are Nim Takanel quech ri winak aj Israel, chkaj lok cho ri cruz, rech kujcojon che, —xecha'. ⁴³ Cubij chi u cu'bam u c'ux chrij ri Dios. We ba' kas tzij lok' chuwäch ri Dios, ri Are' cäto'w ta na chanim ri'. U bim c'ut chi are u C'ojol ri Dios, —xecha'.

⁴⁴ Ri elak'omab ri e ripom ruc' ri Jesús, xukuje' xquetz'bej u wäch.

Cäcäm ri Jesús

⁴⁵ Xk'ekumar c'u ronojel ruwächulew. Xuwi xuchap pa ri niq'uiaj k'ij, c'ä te' xoc'ow pa ri urox hora benak k'ij. ⁴⁶ Kas pa ri hora ri' xurak u chi' ri Jesús, co xch'awic, xubij: Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —xcha'. Je' quel cubij wa': Nu Dios,

nu Dios, ¿jas che in wonobam la canok? —cächa'.

⁴⁷ Ujun c'u chque ri e tac'atoj chila' xquita wa', xquibij: We achi ri' are tajin cusiq'uij ri ka mam Elías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer, —xecha'.

⁴⁸ Te c'u ri' jun chque ri winak xutic anim, xe'c, xuc'ama lok jun estropajo, xurub chupam ch'am vino, xuya wa' puwi' jun aj, xuya ak'an che ri Jesús rech cutijo. ⁴⁹ Are c'u ri niq'uiaj winak chic xquibij: Chiya canok, chkila na we ne cäpe ri ka mam Elías chuto'ic, —xecha'.

⁵⁰ Jumul chic co xurak u chi' ri Jesús, xcäm c'ut, xel ranima'. ⁵¹ Are chi' c'ut ri tasbal u pam ri nimalaj rachoch Dios xjjsjobic, quieb xubano, xpe ajsic c'ä iquim. Xpe jun cäbrakan, ri nimak tak abaj c'ut xepaxic. ⁵² Ri qui jul tak ri cäminakib xejakjobic, e q'uia ri ojer tak winak ri xecojon che ri Dios, ri e cäminak chic, xec'astaj chquixol ri cäminakib. ⁵³ Ri e are' xebel bi pa ri qui jul aretak c'astajinac chi ri Jesús chquixol ri cäminakib, xeboc c'u pa ri lok'alaj tinimit Jerusalén. Chila' c'ut q'uia winak xeilowic.

⁵⁴ Are c'u ri qui nimal soldados aj Roma xukuje' ri soldados ri e c'o ruc' ri qui chajim ri Jesús, aretak xquina' ri cäbrakan xukuje' xquil ronojel ri xc'ulmatajic, sibalaj xquixej quib, xquibij: ¡Kas tzij, u C'ojol ri Dios wa' we achi ri! —xecha'.

⁵⁵ E c'o c'u q'uia ixokib chila' ri tajin queca'y apan chinaj. We ixokib ri' xeteri ruc' ri Jesús, xepe ruc' pa Galilea, xetob c'u che. ⁵⁶ Chquixol c'u ri e are' c'o ri nan María ri aj Magdala, ri María ru nan ri Jacobo, ri José, xukuje' ri qui nan ru c'ojol ri Zebedeo.

Cämuk ru cuerpo ri Jesús

⁵⁷ Aretak oquem cuban ri ak'ab, xpe jun k'inom achi, José u bi'. Are aj Ari-matea, jun u tijoxel c'u ri Jesús wa'.

⁵⁸Xoc cho ri tat Pilato, xuta' ru cuerpo ri Jesús che. Xtakan c'u ri tat Pilato chi cäyi' che. ⁵⁹Ri tat José xuc'am ru cuerpo ri Jesús, xupis chupam jun sakalaj payu'. ⁶⁰Xuya pa jun c'ac' mukubal ri rech ri are', ri c'otom cok pa ri abaj. Xuwolkotij c'u can jun abaj chuchi' ri mukubal che tz'apibal re, te c'u ri' xe'c. ⁶¹C'o c'u ri nan María ri aj Magdala chila' rachi'l ri jun María chic. E t'uylul chuwäch ri xmuk wi ri Jesús.

Xecoj soldados chuchajixic ru cuerpo ri Jesús

⁶²Chucab k'ij chic, ya oc'owinak chi ri k'ij aretak ri winak aj Israel cäca'n u banic ronojel che ri k'ij re uxlanem, ri qui nimakil ri sacerdotes cuc' ri tata'ib fariseos xebe' ruc' ri tat Pilato. ⁶³Xquibij c'u che: Tat, xna'taj chke chi ri Jesús ri q'uia banow tak tzij xubano, aretak c'asal na xubij chi churox k'ij cäc'astaj na chquixol ri cäminakib. ⁶⁴Rumal ri' takan la chuchajixic ri mukubal c'ä cätz'akat na ri oxib k'ij, rech man quepe tä ru tijoxelab che relax'axic bi ru cuerpo, te c'u ri' cäquibij ta c'u chque ri winak: "Xc'astaj ri Jesús chquixol ri cäminakib," —mecha'. We je ri' are jun banow tzij ri' ri sibalaj nim na chuwäch ri nabe, —xecha che ri tat Pilato.

⁶⁵Ri tat Pilato xubij chque: Chic'ama bi we soldados ri' iwuc'. Jix, jichajij ri mukubal. Utz chibana che, jas ri quix-cowin che, —xcha chque.

⁶⁶Xebe' c'ut, utz xca'n che ri mukubal. Xquicoj jun retal chrij ri abaj ri cojom chuchi'. Xequiya c'u can ri soldados chila' chuchajixic ri mukubal.

Ri Jesús cäc'astaj chquixol ri cäminakib

28 Oc'owinak chi c'u ri k'ij re uxlanem, sakirem cuban pa ri nabe k'ij re ri semana. Ri nan María ri aj Magdala rachi'l ri jun María chic xebe'

che rilic ri mukubal. ²Xak c'u te'talic xpe jun nimalaj cäbrakan. Are jun ángel ri takom lok rumal ri Dios xkaj lok chicaj, xopan chila' jawije' ri mukutal wi ri Jesús. Xresaj apan ri abaj ri tz'apibal re ru chi' ri mukubal, te c'u ri' xt'uyi puwi'. ³Ri ángel sibalaj cäjuluwic jas ri jun caypa'. Ri ratz'iak sibalaj sak je' jas ri sak tew. ⁴Aretak xquil wa' ri soldados, sibalaj xquixej quib, xebirbitic, pac'alic xekajic je' ta ne ri xecämíc. ⁵Ri ángel xubij chque ri ixokib: Mixej iwib. Wetam chi are tajin quitzucuj ri Jesús ri xrip cho ri cruz, —xcha chque. ⁶Man c'o tä chi waral, xane c'astajinak chi bi chquixol ri cäminakib jas ri xubij. Jiwilampe' jawije' ri xyi' wi. ⁷Jix ba' aninak. Chibij wa' chque ru tijoxelab: "Ri Are' xcäm na, xc'astaj c'u bi chquixol ri cäminakib. Nabejinak chiwäch, benam re pa Galilea. Chila' c'ut quiwil wi na u wäch." Are wa' ri nu tajquil iwuc', —xcha ri ángel chque ri ixokib.

⁸Chanim c'ut xebel bi ri ixokib chi' ri mukubal, jubik' quixe'm quib, jubik' quequicotíc. Aninak xebe' chubixic wa' chque ru tijoxelab. ⁹Benam c'u que pa ri be aretak ri Jesús xuc'ut rib chquiwäch, xuya c'u rutzil qui wäch. Ri ixokib xekeb ruc' ri Jesús, xquik'ijilaj, xquichap c'u ri rakan. ¹⁰Ri Jesús xubij chque: Mixej iwib. Jibij chque ri wachalal chi rajwaxic quebe' pa Galilea. Cäquil c'u na nu wäch chila', —xcha chque.

Waral cäkil wi jas ri xquibij ri soldados

¹¹E benak ri ixokib pa ri be, jujun chque ri soldados ri xechajin ri mukubal xebe' pa ri tinimit Jerusalén, xequibij c'u chque ri qui nimakil ri sacerdotes ri xc'ulmatajic. ¹²Are c'u ri qui nimakil ri sacerdotes xebe' cuc' ri qui nimakil ri winak aj Israel, rech cäjunamataj qui tzij. Xquiya c'u nimak tak puak chque ri soldados che tojbal que. ¹³Xquibij c'u

chque: Chibij ix chi chak'ab aretak tajin quixwaric xepe ru tijoxelab ri Jesús, xquelak'aj bi ru cuerpo, —quixcha na. ¹⁴We c'u copan u bixic wa' ruc' ri k'atal tzij, ri uj kujtob na chubixic che chi kas tzij rech man c'o tä c'äx quiriko, —xecha chque.

¹⁵Xquic'am c'u ri puak ri soldados, je' xca'no jas ri xbix chque. Je wa' xel u tzi-jol chquixol ri winak aj Israel, je c'u wa' cäquitziyoj c'ä we cämíc ri'.

Ri Jesús queupixbaj ri apóstoles

¹⁶Xebe' c'u ri julajuj u tijoxelab ri Jesús pa Galilea, pa ri juyub ri xubij ri Jesús chque. ¹⁷Aretak xquil u wäch ri

Jesús, xquik'ijilaj. E c'o c'u jujun ri xuban quieb qui c'ux chrij. ¹⁸Xkeb c'u ri Jesús cuc' ru tijoxelab, xubij chque: Chwe in yo'm wi ronojel takanic pa ri caj, xukuje' pa qui wi' ri winak cho ruwächulew, —xcha chque. ¹⁹Jix ba' cuc' conojel qui wäch winak cho ruwächulew, chibana' chi queboc che nu tijoxelab. Chibana qui kasna' pa ru bi' ri ka Tat, pa ru bi' ru C'ojol, pa ru bi' ri Lok'alaj Espíritu. ²⁰Cheitijoj chunimaxic ronojel ri ix nu takom wi. Chiwetamaj c'ut chi ri in, in c'o iwuc' ronojel k'ij, c'ä pa ri q'uisbal k'ij re ruwächulew, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab. Amén.

RI UTZALAJ TZIJ RE RI EVANGELIO RI XUTZ'IBAJ RI SAN MARCOS

Ri Juan Kasal Ja' cätzizon pa tak juyub ri cätz'inowic

1 Je' u chaplexic wa' ri Utzalaj Tziz re ri Evangelio chrij ri Jesucristo ri u C'ojol ri Dios.

²Je wa' ri xtz'ibax can ojer chrij ri Cristo⁸⁸ rumal ri ka mam Isaías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, cubij: ¡Chiwilampe'!

—xcha ri Dios chque ri winak. Xubij c'u che ru C'ojol:

Ri in quintak bi ri nu tako'n,
cänabej c'u na chawäch,
cuban na u banic ra be,
—xcha ri Dios che.

³C'o jun ri co cäch'aw pa tak juyub ri cätz'inowic, cubij: “Chibana u banic ri nim be ri cäbin wi ri Kajaw, chisuc'umaj, chibana c'u sibalaj jicom che ru be,”

—cächa', —xcha ri ka mam Isaías.

⁴Je wa' ri' xpe ri tat Juan. Are c'u tajin cuban qui kasna' ri winak pa tak juyub ri cätz'inowic. Cutzizijoj c'u chque chi rajwaxic cäquiq'uex canima', cäquiq'uex qui chomanic, te c'u ri' cäban qui kasna' rech cäk'alajinic chi je' qui banom wa'. Xa je ri' cäsachtaj tak ri qui mac. ⁵Xepe c'u conojel ri winak aj Jerusalén, xukuje' ri e c'o pa tak ri niq'uiaj tinimit chic re Judea, xeopan ruc' ri tat Juan chutatabexic ri cubij. Are-tak cäquik'alajisaj ri qui mac, cäban c'u qui kasna' rumal ri tat Juan pa ri nima' Jordán.

⁶Are c'u ri tat Juan cucoj atz'iak ri banom ruc' ri rismal jun awaj camello* u bi', tz'um ru pas. Xa sac' xukuje' u wa'l che' cutijo. ⁷Cätzizon c'u ri tat Juan, cubij chque ri winak: Cäpe chi na Jun ri kas nim u k'ij, nim c'u na u banic chnuwäch in. Man takal tä chwe in quin-pachi'c quinquir ru c'amal u xajäb, —cächa'. ⁸Kas tzij ri in nu banom kasna' alak ruc' joron, ri Are' c'ut cuban na kasna' alak ruc' ri Lok'alaj Espiritu rech ri Dios, —xcha chque ri winak.

Cäban u kasna' ri Jesús

⁹Pa tak ri k'ij ri' xpe ri Jesús pa ri tinimit Nazaret re Galilea, xopan ruc' ri tat Juan. Xban u kasna' rumal ri tat Juan pa ri nima' Jordán. ¹⁰Te c'u ri' aretak tajin quel lok ri Jesús pa ri ja', chanim xril ri caj tajin cäjakjobic, xukuje' xril ri Lok'alaj Espiritu tajin cäkaj lok puwi', je' ru banic jun palomäx. ¹¹Te c'u ri' xch'aw lok jun chicaj, xubij: At ri' ri lok'alaj nu C'ojol. Cäquicot c'u ri wanima' awumal, —xcha ri'.

Cätakchi'x ri Jesús che mac

¹²Te c'u ri' ri Lok'alaj Espiritu xuc'am bi ri Jesús pa tak juyub ri cätz'inowic. ¹³Xc'oji c'u chila' cawinak k'ij chquixol ri awaj aj pa tak juyub. Cätakchi'x ri Jesús che mac rumal ri Satanás. Xepe c'u ri án-geles chupatänixic.

Pa Galilea ri Jesús cuchaplej tzijonem

¹⁴Mäja' naj cojom ri tat Juan pa che' aretak ri Jesús xopan pa Galilea. Cutz-izijoj ri Utzalaj Tziz re ri Evangelio chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak. ¹⁵Xubij c'u ri Jesús chque: Xopan ri k'ij, xa jubik' chic man cuchaplej ru takanic ri Dios. Q'uexa anima' alak, q'uexa ba'

§§1:2 Ri tziz “Cristo” o “Mesías” quel cubij “cha'tal rumal ri Dios”.

*1:6 Ri camello are jun awaj ri cuya' cäquiején jun chrij, más c'ut cäcoj che tak eka'n. Nim na ri' chuwäch jun quiej.

alak ri chomanic alak, cojon c'u alak che ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, —xcha chque ri winak.

Ri Jesús queusiq'uij quiejeb chapal tak cär

¹⁶ Oc'owem cuban ri Jesús chuchi' ri mar re Galilea, xril ri tat Simón rachi'l ri tat Andrés ru chak'. Tajin cäquiq'uiäk bi jun c'at chapäbal tak cär pa ri mar rumal chi e chapal tak cär ri e are'. ¹⁷ Xubij c'u ri Jesús chque: Chixsa'j wuc'. Quinban c'u na chiwe chi quixoc che qui mulixic winak chuq'uexwäch ri cär, —xcha chque.

¹⁸ Chanim xequiya can ri qui c'at, xebe' ruc' ri Jesús.

¹⁹ Xbin chi c'u apan jubik' ri Jesús, xril ri tat Jacobo rachi'l ri tat Juan ru chak', e u c'ojol ri tat Zebedeo wa'. E c'o pa ri qui barco, quequic'ojoj c'u ri qui c'at. ²⁰ Xeusiq'uij ri Jesús. Ri e are' c'ut chanim xquiya can ri Zebedeo ri qui tat pa ri barco cuc' ri ajchaquib, xebe' c'u ruc' ri Jesús.

Jun achi ri c'o jun itzelalaj espíritu che

²¹ Xeopan c'u pa ri tinimit Capernaum. Are c'u pa ri k'ij re uxlanem xoc ri Jesús pa ri rachoch Dios, xuchap qui tijoxic ri winak chila'. ²² Ri winak c'ut sibalaj cäquicajmaj ru tijonic ri Jesús rumal chi queutijoj je' jas jun achi ri c'o u takanic pa qui wi', man junam taj jas ri cäca'n ri tijonelab re ri Pixab. ²³ Xoc c'u bi pa ri rachoch Dios jun achi ri c'o jun itzelalaj espíritu che. Are chi' ri tajin cäch'aw ri Jesús, ri achi xurak u chi', ²⁴ xubij: ¡Aa! ¿Jas caj la chke uj, Jesús aj Nazaret? —cächa ri'. ¿A xa petinak la chusachic ka wäch? In wetam wäch la, chi lal ri' ri lok'alaj achi takom lok rumal ri Dios, —xcha che ri Jesús.

²⁵ Are c'u ri Jesús xuyajo, xubij che: ¡Chatz'apij u pa chi', chatel che we achi ri!' —xcha che.

²⁶ Ri itzelalaj espíritu xuban che ri achi chi xtzakic, xuyacya rib, co xurak u chi', xel bi che. ²⁷ Conojel c'ut xquicajmaj wa', xquichapla u tzijobexic quib, xquibij: ¿Jas wa'? ¡Jun c'ac' tijonic ne lo wa'! We achi ri' yo'm pu k'ab queutak ri itzelalaj tak espíritus, queniman c'u che, —xecha ri winak.

²⁸ Chanim c'ut ri tajin cäban rumal ri Jesús xel u tzijol wa' pa tak conojel ri tinimit ri e c'o pa Galilea, xukuje' pa tak ri tinimit ri nakaj e c'o wi che ri Galilea.

Ri Jesús cucunaj ru ji' chichu' ri tat Pedro

²⁹ Aretak ri Jesús xel bi pa ri rachoch Dios, xe' chanim cho rachoch ri tat Simón, ri tat Andrés, e rachi'l c'u ri tat Jacobo, ri tat Juan. ³⁰ Are c'u ru ji' chichu' ri tat Simón kajinak che jun nimalaj k'ak'. Chanim c'ut xquitzijoj wa' che ri Jesús. ³¹ Ri Jesús xkeb ruc' ri chichu', xuchap che ru k'ab, xuwalijisaj c'ut. Chanim xtäni ri k'ak' chrij ri chichu'. Xuchap c'u ri qui patänixic.

Ri Jesús queucunaj ri yawabib

³² Aretak xk'ekal chic, kajem cuban ri k'ij, xequic'am bi conojel ri yawabib cho ri Jesús, xukuje' conojel ri e c'o itzel tak espíritus chque. ³³ Conojel ri winak ri quebel pa ri tinimit Capernaum xquimulij quib chi' ri ja, rachoch ri tat Simón. ³⁴ Ri Jesús xeucunaj q'uia yawabib ri e c'o q'uia u wäch yabil chque, xukuje' xeresaj bi q'uia itzel tak espíritus chque ri winak. Man cuya tä c'u ri Jesús chque ri itzel tak espíritus chi quech'awic, rumal chi quetam u wäch.

**Pa Galilea ri Jesús cutzijoj ri
Utzalaj Tzij re ri Evangelio
chrij ru takanic ri Dios**

³⁵ Sibalaj ak'ab c'ut xwalij ri Jesús, c'ä mäjok cäsakiric. Xel bic, xe' pa ri juyub ri cätz'inowic, xuban c'u orar chila'.
³⁶ Are c'u ri tat Simón, xukuje' ri e c'o ruc' xebe'c, xquitzucuj ri Jesús. ³⁷ Aretak xquiriko, xquibij che: Conojel ri winak quetzucun che la, —xecha che.

³⁸ Xubij c'u ri Jesús chque: Jo' pa ri jule' tak tinimit chic ri e c'o chkanakaj, rech chila' xukuje' quintzizon wi. Che c'u wa' in elinak wi lok, —xcha chque.

³⁹ Ri Jesús cusolij c'u tak ri tinimit pa ronojel Galilea. Pa tak ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak, cutzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, xukuje' queresaj bi itzel tak espíritus chque.

**Ri Jesús cucunaj jun achi
ri c'o itzel ch'a'c che**

⁴⁰ Xopan c'u ruc' ri Jesús jun achi ri c'o itzel ch'a'c[†] che. Xuchap u bochi'xic ri Jesús, xxuqui'c, xubij che: Tat, ri in wetam chi ri lal cäcowin la che nu cunaxic we caj la, —xcha che.

⁴¹ Xel c'u u c'ux ri Jesús che. Xuyuk ru k'ab, xuchap cok ri achi, xubij che: Cwaj, —cächa'. Chutzir ba' la, —xcha che.

⁴² Xuwi wa' xubij, chanim xel ri itzel ch'a'c che ri achi, xutziric. ⁴³ Ri Jesús sibalaj xupixbaj ri achi c'ä mäja' cutak bic, ⁴⁴ xubij bi che: ¡Tampe la! C'o jas mäbij la che jachin jun. Oj la, jec'utu ib la cho ri sacerdote. Ya la ri sipanic ri takom can rumal ri ka mam Moisés ojer chi cäyi'c aretak cäcunataj jun ri c'o itzel ch'a'c che. Are c'u k'alajisabal wa' chquiwäch ri winak, —xcha che.

⁴⁵ Xel c'u bi ri achi, sibalaj cutzijoj ri xban che. Xresaj c'u u tzijoxic wa', je c'u ri' chi ri Jesús man cäcowin tä chic coc chi sakil pa tak ri tinimit. Xane xak pa tak juyub ri cätz'inowic cäc'oji wi ri Are'. Quepe c'u ri winak pa ronojel tinimit, queopan ruc' ri Jesús.

**Ri Jesús cucunaj jun achi
ri cäminak u cuerpo**

2 Xopan jumul chic ri Jesús pa ri tinimit Capernaum. Xque' c'u quieb oxib k'ij, xtatajic chi c'o chi cho ja. ² Chanim c'ut xquimulij quib q'uia winak, je ri' chi man c'o tä chi jawije' quec'oji wi, pune ta ne xa chuchi' ri ja. Are c'u ri Jesús cutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chque. ³ Xeopan c'u quiejeb achijab ruc' ri Jesús, qui telem jun achi ri cäminak u cuerpo. ⁴ Man quecowin tä c'ut queboc chuwäch ri Jesús, qui mac ri sibalaj q'uia winak. Xquesaj c'u apan ru xo'til ri ja. Xquic'ot jun jul puwi' ri ja chusiq'uel ri c'o wi ri Jesús, xquikasaj c'u bi ri alaj ch'at ri k'oyol wi ri cäminak u cuerpo. ⁵ Aretak ri Jesús xrilo chi sibalaj quecojon che, xubij che ri achi ri cäminak u cuerpo: Tat, ¡xesachtaj ri mac la! —xcha che.

⁶ E t'uyul c'u chila' jujun chque ri tijonelab re ri Pixab, tajin quechomanic, quetzijon c'u pa anima', ⁷ cäquibij: “¿Jas che je' cätzijon wa' we achi ri? Cubij ri sibalaj äwas u bixic,” —quecha'. “¿Jachin ta lo ri cäcowin chusachic mac xane xak xuwi ri Dios?” —xecha ri'.

⁸ Chanim xuna' wa' ri Jesús pa ranima', ya retam chic jas ri tajin cäquichomaj, xubij c'u chque: ¿Jas che je' cächomaj alak wa' pa anima' alak? —cächa chque. ⁹ ¿Jachique ri man c'äx tä u bixic che ri achi, ri u bixic: “Ri mac la xesachtajic”, o ri u bixic: “Walij ba' la, c'ama la bi ri soc la, bin ba' la”?

[†]1:40 Ri itzel ch'a'c are jun yabil ri sibalaj c'äx ri cusipaj rib.

—cächa ri Jesús. ¹⁰Rech ba' quetamaj alak chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak,[‡] c'o nu takanic pa qui wi' ri winak cho ruwächulew, xukuje' rech quetamaj alak chi ya'tal chwe in chi quinsach ri qui mac, ¡tampe alak ri quinbij! —xcha chque.

Xubij c'u ri Jesús che ri achi ri cäminak u cuerpo: ¹¹Quinbij che la, ¡walij ba' la! Oj la cho ja, c'ama la bi ri soc la, —xcha ri Jesús che ri achi.

¹²Chanim xwalij ri achi, xutelej bi ri alaj u ch'at. Xel bi chquiwäch conojel, je ri' chi conojel xquicajmaj ri xbantajic, xquinimarisaj u k'ij ri Dios, xquibij: ¡Man c'o tä jumul ri je' kilom wa'! —xecha'.

Ri Jesús cusiqu'uij ri tat Leví rech que' ruc'

¹³Ri Jesús xe' chi jumul chuchi' ri mar, sibalaj e q'uia c'u ri winak ri xeopan ruc'. Are c'u ri Are' xeutijoj che ru Lok' Pixab ri Dios. ¹⁴Oc'owem cuban ri Jesús jawije' ri cätoj wi ri alcabal, xril c'u ri tat Leví, u c'ojol ri tat Alfeo, t'uyl chila'. Xubij c'u che: Sa'j la wuc', —xcha che.

Xwalij c'u ri tat Leví, xe' ruc' ri Jesús.

¹⁵Pa jun k'ij c'ut t'uyl ri Jesús chi' ri mesa cho rachoch ri tat Leví e rachi'l ru tijoxelab. E q'uia c'u ri tok'il tak alcabal, xukuje' niq'uijaj ajmaquib e t'uyl'oj chi' ri mesa ruc' ri Jesús, cuc' ru tijoxelab. E q'uia c'u ri winak e tereninak lok. ¹⁶Xepe c'u ri tata'ib fariseos,[¶] xukuje' ri tijoxelab re ri Pixab. Xquilo chi ri Jesús tajin cäwi' cuc' tok'il tak alcabal xukuje' niq'uijaj ajmaquib chic, xquita' c'u chque ru tijoxelab, xquibij: ¿Jas che cäwi' ri Jesús cuc' tok'il tak alcabal xukuje' niq'uijaj ajmaquib chic? —xecha chque.

¹⁷Aretak xuta ri Jesús wa', xubij chque: Ri winak ri utz qui wäch, ri c'o qui chuk'ab, man rajwaxic tä cunal que, xane are rajwaxic wa' chque ri yawabib, —cächa chque. Man in petinak tä che qui siq'uijic ri winak ri jicom canima' cho ri Dios, xane in petinak che qui siq'uijic ri ajmaquib ri mäja' cäquiqu'ux canima', mäja' cäquiqu'ux qui chomanic, —xcha ri Jesús chque.

E c'o winak ri cäquita' che ri Jesús chrij ri u banic ayunar

¹⁸Pa jun k'ij ri' tajin cäca'n ayunar ru tijoxelab ri Juan Kasal Ja' xukuje' ri qui tijoxelab ri tata'ib fariseos. E c'o c'u jujun winak xeopan ruc' ri Jesús, xquibij che: Ru tijoxelab ri tat Juan xukuje' ri qui tijoxelab ri tata'ib fariseos cäca'n ayunar. ¿Jas c'u che man cäca'n tä ayunar ri tijoxelab la? —xecha che.

¹⁹Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: ¿A cuya' ne lo cäca'n ayunar ri e c'o pa jun c'ulanem aretak ri achi ri te' xc'uli'c c'o can cuc'? Aretak c'o ri achi ri' cuc' man cuya' taj cäca'n ayunar, —cächa'. ²⁰Copan c'u na ri k'ij aretak quesax bi ri achi chquixol. Te c'u ri' cäca'n na ayunar pa ri k'ij ri', —xcha chque.

²¹Xukuje' xubij ri Jesús: Man c'o tä jun winak ri cut'is jun pimalaj c'ojobal chrij jun k'el atz'iak. We ta je ri', ri c'ac' atz'iak cuc'ol rib, cäresaj bi jubik' che ri k'el atz'iak, cänimar c'u ru tek'tobic, —cächa'. ²²Man c'o tä jun ri cuya c'ac' vino pa tak k'el tak k'ebal re tz'um. We ta je ri', ri vino queut'ubij ri' ri tz'um, quetzeletaj c'u na can ri vino xukuje' tak ri tz'um. Rajwaxic c'ut chi ri c'ac' vino cäyi' pa tak c'ac' tak k'ebal re tz'um, —xcha ri Jesús.

[‡]2:10 Ri Jesús xucoj we bi'aj ri' chbil rib chuc'utic chi are ri Cristo o ri Mesías ri xtz'ibax ojer pa ru Lok' Pixab ri Dios chi cäpetic.

[¶]2:16 Ri tata'ib fariseos e are' winak wa' aj Israel ri sibalaj xquikatej u nimaxic ru Pixab ri Moisés. Xca'n c'u nimal, xquichomaj c'ut chi e utz na chquiwäch conojel ri winak. Q'uia qui nak'atisam wi quib ri man kas tä are ri cubij ru Tzij ri Dios.

Ri tijoxelab cäquich'up ri u jolom trico pa jun k'ij re uxlanem

²³ Pa jun k'ij re uxlanem oc'owem re ri Jesús pa tak ri tico'n. Are chi' ri tajin quebin ru tijoxelab ruc', xquichaplej qui ch'upic ru jolom tak ri trico. ²⁴ Ri tata'ib fariseos xquibij che ri Jesús: ¡Chilampe la! ¿Jas che ri tijoxelab la cäca'n chac ri äwas u banic pa tak ri k'ij re uxlanem? —xecha che.

²⁵ Xubij c'u ri Jesús chque: ¿A man c'o tä jumul ri siq'uim alak ri xuban ri ka mam David ojer aretak ri c'o rajwaxic che, xuna' numic, xukuje' ri xca'n ri e c'o ruc'? ²⁶ Xoc c'u bi ri ka mam David pa ri rachoch Dios aretak ri tat Abiatar are qui nimal sacerdotes, xutij c'u re ri wa ri yo'm cho ri Dios, xuya c'u que ri e c'o ruc' xukuje'. Äwas c'u u tijic wa' cumal xak jachinok, xane xak xuwi chque ri sacerdotes⁸ ya'tal wi wa', —xcha chque.

²⁷ Xukuje' xubij ri Jesús chque: Ri k'ij re uxlanem xbantaj wa' ojer rech ri winak cäquirik utzil rumal, man xeban tä c'u ri winak rech cäca'n jun utzil che ri k'ij re uxlanem. ²⁸ Je c'u ri' ri in, in ri' ri Ral'c'ual ri Dios ri Kas Winak, c'o nu takanic puwi' ri k'ij re uxlanem xukuje', —xcha ri Jesús chque ri tata'ib fariseos.

Ri Jesús cucunaj jun achi ri cäminak jun u k'ab

3 Xoc chi jumul ri Jesús pa ri rachoch Dios, c'o c'u jun achi chila' ri cäminak jun u k'ab. ² Caluchi'x c'u ri Jesús cumal jujun tata'ib che rilic we cäruzirisaj ru k'ab ri achi pa ri k'ij re uxlanem rech cuya' cäquibij chi c'o u mac ri Jesús. ³ Xubij c'u ri Jesús che ri achi ri cäminak jun u k'ab: ¡Walij ba' la! ¡Tac'al la chkawäch! —xcha che.

⁴ Xubij c'u ri Jesús chque ri achijab ri tajin cäcaluchi'j: ¿Jachique ri man äwas tä u banic pa ri k'ij re uxlanem, ri u banic utzil o ri u banic etzelal? ¿A utz ru to'ic ru c'aslemaal jun winak o ru cämisaxic wa'? —xcha chque.

Man xech'aw tä c'u ri tata'ib. ⁵ Xpe royowal ri Jesús chque ri achijab ri', queuca'yey conojel ri e c'o pa tak u xc'ut, cubisoy qui wäch rumal chi sibalaj abajarinak ri canima'. Xubij c'u che ri achi: ¡Yuku ri k'ab la! —xcha che.

Xuyuk c'ut, xutzir c'u ru k'ab. ⁶ Xebel c'u bi ri tata'ib fariseos, chanim xquirik quib cuc' ri rachi'l ri tat Herodes, xqitala' qui no'j chbil tak quib jas ri cäca'n chucämisaxic ri Jesús.

E c'o q'uia winak chuchi' ri mar

⁷ Are c'u ri Jesús xe' apan chquiwäch ri winak chuchi' ri mar, e rachi'l c'u ru tijoxelab. Sibalaj e q'uia ri winak aj Galilea ri xeteri bi chrij. ⁸ Xukuje' e q'uia ri winak aj Judea xepetic. E c'o ri aj Jerusalén, xukuje' ri quepe pa Idumea. Niq'uijaj quepe ch'äkäp che ri nima' Jordán, xukuje' pa tak ri tinimit Tiro, ri tinimit Sidón. Xa rumal chi xquita u tzi-jol ronojel ri tajin cuban ri Jesús, xeopan c'u ruc'. ⁹ Xubij c'u ri Jesús chque ru tijoxelab chi xak hc'ol jun barco ri cäc'o'ji wi ri Are', rech man cäpitz' tä cumal ri q'uijalaj winak. Je' xca'no. ¹⁰ Are ri Jesús xeucunaj q'uia winak, je ri' chi conojel ri yawabib cäquich'iquimij quib chrij ri Jesús rech cäquichap cok. ¹¹ Ri winak ri e c'o itzelalaj tak espíritus chque, aretak xquil ri Jesús, xetzak c'u chuwäch, xquirak qui chi', xquibij: ¡Lal ri' ri u C'o'jol ri Dios! —xecha che.

¹² Ri Jesús sibalaj xeupixbaj ri itzelalaj tak espíritus chi mäquibij jachin ri Are'.

§2:26 “Sacerdote aj Israel”: Chawila' ri San Lucas 1:8, xukuje' ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

Quecha' ri cablajuj apóstoles rumal ri Jesús

¹³Xpaki c'u ri Jesús puwi' jun juyub. Are c'u chila' ri xeusiq'uij wi jachin tak ri xraj xeucha'. Xeopan c'u ruc'. ¹⁴Xeuc'oj c'u cablajuj achijab rech quec'oji ruc', rech queutak bi chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios. ¹⁵Xukuje' xuya chque chi cäc'oji qui cuinem che qui cunaxic ri yawabib, xukuje' xuya takanic pa qui k'ab che quesaxic bi ri itzel tak espíritus chque ri winak. ¹⁶E are c'u wa' ri cablajuj ri xeucha' ri Jesús: ri tat Simón ri cäbix Pedro che rumal ri Jesús, ¹⁷ri tat Jacobo u c'ojol ri tat Zebedeo, xukuje' ri tat Juan ru chak' ri tat Jacobo. E are' wa' ri xcoj Boanerges che qui bi' rumal ri Jesús. Ri bi'aj ri' quel cubij chi e junam ruc' ri quiäkul ja. ¹⁸Xeucha' xukuje' ri tat Andrés, ri tat Felipe, ri tat Bartolomé, ri tat Mateo, ri tat Tomás, ri tat Jacobo u c'ojol ri tat Alfeo, ri tat Tadeo, ri tat Simón ri cäbix "u nimal tinimit" che. ¹⁹Ri tat Judas Iscariote, ri xjachow ri Jesús, xukuje' xcha'ic rumal.

Ri Jesús cutzizoj ri mac ri man cäsachtaj taj

²⁰Te c'u ri' xe' ri Jesús cho ja. Jumul chic xquimulij quib q'uia winak, je ri' chi ri Jesús e rachi'l ru tijoxelab man quecowin tä ne quewi'c. ²¹Aretak ri rachalal ri Jesús xquito chi c'o chila', xebe' chuchapic. ¡Xquibij c'ut chi ch'ujarinak ri Are'!

²²Ri tijonelab re ri Pixab c'ut, ri e petinak pa Jerusalén, cäquibij chi c'o ri Beelzebú ruc' ri Jesús. (Ri Beelzebú are qui nimal ri itzel tak espíritus.) Cäquibij chi xa rumal wa' ri Jesús cäcowin che quesax bi ri itzel tak espíritus, —quecha ri'.

²³Ri Jesús c'ut xeusiq'uij ri winak, xuc'oj jun c'utbal chquiwäch, xubij: ¿Jas ta c'u lo cuban ri Satanás che resaxic bi rib?

—cächa chque. ²⁴We jun k'atbal tzij u banom quieb, ri juch'ob k'atal tak tzij cuyac rib chrij ri juch'ob chic, cuq'uis na u wäch ri k'atbal tzij ri' chbil rib. ²⁵Xukuje' we jun achalaxic u banom quieb, ri juch'ob cuyac rib chrij ri juch'ob chic, cuq'uis c'u na u wäch ri achalaxic ri' chbil rib, —cächa'. ²⁶We ta u banom quieb ri Satanás, cuyac c'u rib chrij chbil rib, man cäcowin tä ri' chujekbaxic rib, xane cuq'uis c'u na rib ri are', —cächa'.

²⁷Man c'o tä jun cäcowinic coc pa ri rachoch jun achi ri sibalaj c'o u chuk'ab, querelak'aj bi ri jastak re, we ta mat nabe cuyut na ri achi ri c'o u chuk'ab, c'ä te c'u ri' cäcowinic querelak'aj bi ri c'o pa rachoch, —cächa ri Jesús chque.

²⁸Kas tzij quinbij chech alak chi conjel ri mac ri cäca'n ri winak cuya' que-sachtaj na wa', xukuje' apachique ta ne ri äwas u bixic chrij ri Dios, ri cäquibij ri winak, —cächa'. ²⁹Apachin c'u ri cubij ri äwas u bixic chrij ri Lok'alaj Espiritu, man cäsachtaj tä u mac ri' pa tak ri k'ij ri quepe na, rumal chi u banom jun mac ri man cuya' taj cäsachtajic, —xcha chque.

³⁰Ri Jesús xubij wa' rumal chi ri winak xquibij: C'o jun itzelalaj espíritus che ri Are', —xecha ri'.

Ru nan ri Jesús xukuje' tak ru chak' queopan ruc'

³¹Xopan c'u ru nan ri Jesús ruc', xukuje' tak ru chak'. Ri e are' c'ut xa e tac'atoj apan chrij ri ja, xetakan c'u chusiq'uixic ri Jesús. ³²E q'uia c'u ri winak ri qui sutim rij ri Jesús, xquibij che ri Are': Ri nan la xukuje' tak ri chak' la xak e c'o apan cho ja, quetzucun che la, —xecha che.

³³Xch'aw ri Jesús, xubij chque: ¿Jachin ri nu nan, jachin c'u tak ri kas nu chak'? —cächa'.

³⁴Xeuca'yej ri e t'uyut'oj pa tak u xc'ut, xubij: Cheiwilampe ri nu nan, xukuje' tak ri nu chak'. ³⁵Apachin ta ne ri

cäbanow ru rayinic ri Dios, e are wa' ri kas wachalal, ri nu chak', ri wanab, ri nu nan, —xcha ri Jesús chque.

**Ri Jesús cutzijoj ri
c'utbal chrij ri ticol ija'**

4 Ri Jesús xuchaplej chi na jumul qui tijoxic ri winak chuchi' ri mar. Xquimulij c'u quib q'ualaj winak ruc', je ri' chi xoc bi pa jun barco puwi' ri mar, xt'uyi c'u chupam. Conojel ri winak xecanaj can cho ri ulew chuchi' ri mar. ²Xeucoj c'u tak c'utbal che qui tijoxic ri winak chquij q'uia u wäch tak noj', xubij chque: ³Tampe alak! —cächa'. Xel bi jun ticol ija' cho rachoch, xe'c, xubana u tico'n. ⁴Aretak tajin cujopij ri ija', xkaj jubik' pa ri be. Xeopan c'u ri chicop, querapapic quekajic, xa xquitiq' bi ri ija'. ⁵Xkaj chi jubik' xol tak ri abaj, ri man c'o tä wi q'uia ulew. Chanim c'ut xq'uiy ri jubik' ija' ri' rumal chi man pim tä ri ulew. ⁶Aretak c'ut xel lok ri k'ij, xec'at ri alaj tak tico'n, xechaki'jic rumal chi c'ä mäja' nim qui xera'. ⁷Xkaj chi c'u jubik' ri ija' pa tak ri k'ayes ri c'o qui q'uixol. Xq'uiy c'u ri k'ayes ri', xujik'isaj ri tico'n, je ri' chi man xwächin taj. ⁸Are c'u ri niq'uiyaj ija' chic xekaj pa utzalaj ulew. Xebel lok ri tux, xeq'uiyic, xewächinic. E c'o jujun tico'n xquiya juwinak lajuj qui wäch chupam ru jolom trico chquijujunal, e c'o jule' chic ri xquiya oxc'al qui wäch chupam ru jolom chquijujunal. Ri niq'uiyaj tico'n chic xquiya jun ciento qui wäch chupam ru jolom chquijujunal, —xcha chque.

⁹Te c'u ri' xubij chque ri winak: We c'o jun ri cujiquiba ranima' chutatabexic ri nu tzij, jchutatabej ba! —xcha chque.

**Ri Jesús cubij chque ru tijoxelab jas
qui patän ri c'utbal ri cucojo**

¹⁰Aretak ri Jesús xak u tuquiel chic c'olic, xeopan jujun chque ri winak ruc', cachi'l ri cablaju u tijoxelab. Xquita' c'u

che jas quel cubij ri c'utbal ri xutzijoj chque. ¹¹Xch'aw c'u ri Jesús, xubij: Ri ix, yo'm chiwe rumal ri Dios ri retamaxic ri man quetam tä ri niq'uiyaj winak chic chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak. Are cätzijox c'u wa' chque ri jule' winak chic xa cuc' tak c'utbal. ¹²Je ri', rumal chi pune jakal ri qui wak'äch, man quecowin tä chuch'obic ri cäquilo. Pune c'u cäquitatabej na ri kas tzij, man cäquich'ob tä ri' ri qui tatabem, rech man cäquitzelej tä quib ruc' ri Dios, man cäsachtaj tä qui mac, —xcha chque.

**Ri Jesús cutzijoj chque ru
tijoxelab jas quel cubij ri
c'utbal chrij ri ticol ija'**

¹³Xubij chi c'u ri Jesús chque: ¿A mat lo quich'ob ri quel cubij wa' we c'utbal ri' ri xintzijoj chiwe? ¿Jas c'u quiwetamabej tak que conojel ri niq'uiyaj tak c'utbal chic ri queintzijoj na chiwe? —cächa chque. ¹⁴Ri ticol ija' are junam ruc' ri winak ri cutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios. ¹⁵Ri ija' ri xekaj pa ri be, e are c'u wa' jas ri winak ri cätic ru Tzij ri Dios pa canima', cäquita c'u ri Tzij, chanim c'ut cäpe ri Satanás, cäresaj ri Tzij ri xkaj pa canima'. ¹⁶Junam xukuje' ri ija' ri xekaj xol tak ri abaj. E are wa' jas ri winak ri cäquita ru Tzij ri Dios ruc' quicotomal, je'l cäquito. ¹⁷Man kas tä c'u c'o ri qui xera', xane xak quieb oxib k'ij cäquich'ijo. Aretak cäquichaplej u rikic c'äx, craj queyok'ic rumal rech ru Tzij ri Dios, chanim quetzak canok. ¹⁸Ri jule' ija' chic ri xkaj pa tak k'ayes ri c'o qui q'uixol, e are wa' jas ri winak ri cäquita ru Tzij ri Dios. ¹⁹Te c'u ri' are quequiliq' na ri jastak re we uwächulew ri', quesub rumal ri k'inomal, xukuje' cäquiraq'ij q'uia u wäch jastak chic, que' c'u canima' cuc'. Rumal c'u wa' cäjik'isax ri Tzij pa canima', man cäwächin tä c'u ri'. ²⁰Ri ija' ri xekaj pa utzalaj ulew, e are c'u wa' jas ri winak ri cäquita ru Tzij ri Dios, cäquic'amowaj,

cäkaj wa' pa canima', cäquiya c'u q'uia qui wäch. Jujun cäquiya juwinak lajuj qui wäch chquijujunal, jule' chic cäquiya oxc'al qui wäch chquijujunal, ri niq'uiaj chic cäquiya jun ciento qui wäch chquijujunal, —xcha chque.

Man c'o tä jas ri c'u'talic ri mat cäk'alajin na

²¹ Xukuje' xubij ri Jesús chque: ¿A cätzij lo jun chäj pa ri ja, te c'u ri cäyi' wa' chuxe' jun lak, o cäyi' chuxe' ri ch'at? Man je' tä ri', xane cäyi' wa' chicaj rech k'alaj ronojel, —cächa'. ²² Man c'o tä jas ri ch'uktal u wi' ri mat cäk'alajin na. Man c'o tä jas ri c'u'talic ri mat quel na chi sak, —cächa'. ²³ We c'o jun ri cujiquba ranima' chutatabexic ri nu tzij, ¡chutatabej ba! —xcha chque.

²⁴ Xukuje' xubij ri Jesús chque: ¡Chitampe ri tajin quinbij chiwe! —cächa'. Jas ri pajbal ri quicoj ix, are je' ri pajbal ri coc na chiwe ix, xukuje' cäyi' na u wi' chiwe ix ri quitatabej ri nu tzij. ²⁵ Apachin c'u ri c'o c'o ruc', cäyi' chi na niq'uiaj che. Apachin c'u ri man c'o tä c'o ruc', quesax na che ri are' ri jubik' ri c'olic, —xcha chque.

Cätzijox ri c'utbal chrij ri ija' jas cubano cäq'uiyic

²⁶ Xubij chi c'u chque: Ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, are jas jun achi ri cutic can ri ija' pa rulew. ²⁷ Cäwar chak'ab, cäwalij c'ut. Cäc'astaj chi pak'ij. Je ri' queoc'ow tak ri k'ij, ri ak'ab. Cä-tux c'u ri ija' ri c'o pa ulew, cäq'uiyic. Man retam tä c'u ri achi jas cubano ri ija' cäq'uiyic. ²⁸ Tzpa re wi ri ulew cubano chi queq'uiy ri tico'n, quewächinic. Nabe quel lok ru tux, cäq'uiy c'u wa'. Te c'u ri' cäpe ru jolom ri trico. C'ä te ri' quechomakir ru jolom. ²⁹ Aretak e chomak chic, chanim cäcoj ri ixjos chquixe' rumal chi chaki'j chic, xopan ri k'ij rech ri k'atoj, —xcha chque.

Cätzijox ri c'utbal chrij ri ija' re mostaza

³⁰ Xubij chi ri Jesús: ¿Jas ruc' cäkajunamaj wi ru takanic ri Dios? ¿Jas u wäch c'utbal cäkacoj chuc'utic wa'? —cächa'. ³¹ Are je' jas ri ija' re ri tico'n ri cäbix “mostaza” che. Aretak cätiquic, xa i nitz' wa' chquiwäch conojel ri ija' ri e c'o cho ruwächulew. ³² Aretak ticom chic, quel lok, nim na que' chquiwäch conojel tak ri niq'uiaj tico'n. Quenimakir tak ru k'ab, je ri' chi ri chicop ajuwocaj quecowinic cäca'n ri qui soc, quemu'jan chupam ri tico'n ri', —xcha ri Jesús chque.

Waral cätzijox wi ri qui patän ri c'utbal ri quecoj rumal ri Jesús

³³ Je wa' xuban ri Jesús che qui tijoxic ri winak. Xucoj q'uia tak c'utbal chquiwäch jas tak we ri' chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios chque, xa jas ri quecowin chuch'obic. ³⁴ Xak xuwi cuc' tak c'utbal xeutzijobej ri winak. Xuquir c'u ronojel wa' we tijonic ri' chquiwäch ru tijoxelab xak pa qui tuquiel wi.

Ri Jesús cubano chi cätäni ri quiäkik'

³⁵ Pa ri k'ij ri', aretak tajin coc ri ak'ab, xubij chque ru tijoxelab: Chujk'ax jela' ch'äkäp che ri mar, —xcha chque.

³⁶ Xequiya c'u can ri q'uia winak. Ri tijoxelab xquic'am bi ri Jesús pa ri barco. T'uyl c'u wi ri Are' chupam. Xcachi'laj c'u bi niq'uiaj tak barcos chic. ³⁷ Xpe c'u jun nimalaj quiäkik' ri sibalaj c'äx puwi' ri ja'. Are c'u ri nimak tak uwoja' tajin queboc pa ri barco, je ri' chi tajin cänoj ri barco che ri ja'. ³⁸ C'o c'u ri Jesús pa ri barco pa ri cu'lbal chrij. Tajin cäwaric, u yo'm ru jolom puwi' jun ch'äcatay. Xepe ru tijoxelab, xquic'asuj, xquibij che: ¡Kajtij! ¿A mat cäxey ib la chke chi cu-jcämic? —xecha che.

³⁹Xc'astaj c'u ri Jesús, xuyaj ri quiäkik', xubij che ri mar: ¡Chattänalok! ¡Xak jun chatc'ol wi! —xcha che.

Xtäni c'u ri quiäkik', xlibob c'u ronojel ru wi' ri mar. ⁴⁰Te c'u ri' xubij ri Jesús chque ri tijoxelab: ¿Jas che sibalaj quixej iwib? ¿A mat quixcojon che ri Dios? —xcha chque.

⁴¹Xquicajmaj c'u ri xuban ri Jesús, ¡sibalaj quixej quib! Cäquibila' c'u chbil tak quib, cäquibij: ¿Jachin c'u lo we achi ri' chi ri quiäkik', xukuje' ri ja' re ri mar queniman che? —xecha'.

C'o jun achi aj Gadara ri e c'o itzelalaj tak espíritus che

5 Xeopan ch'äkäp che ri mar pa ri qui tinimit ri winak aj Gadara. ²Are-tak elem cuban ri Jesús pa ri barco, chanim xrik rumal jun achi ri c'o jun itzelalaj espíritu che. Elinak lok ri achi pa ri campo santo chquixol ri mukubal. ³Chila' c'ut, xol tak ri mukubal, cäjeki wi. Man c'o tä jachin jun ri cowini-nak chuyukbaxic, pune xquixim na cuc' ximibal re ch'ich'. ⁴Q'uia mul ximom cuc' chapbal akanaj, xukuje' cuc' ximibal re ch'ich'. Xeut'okopij c'u ri ximibal re ch'ich', xeupaxij ri chapbal akanaj. Man c'o tä jun ri c'o u chuk'ab chujekbaxic ri achi ri'. ⁵Chi chak'ab, chi pak'ij cäc'oji ri achi ri' xol tak ri mukubal xukuje' pa tak juyub, curak u chi', cusoc c'u rib cuc' tak abaj. ⁶Aretak c'ut ri achi xril apan ri Jesús chinaj, xutic anim, xe' ruc', xxuqui chuwäch. ⁷Xurak c'u u chi', co xch'awic, xubij: ¿Jas caj la chwe, Jesús, lal ri' ru C'ojol ri Nimalaj Dios aj Chicaj? Quin-bochi'n che la cho ri Dios, chi mäban la c'äx chwe, —xcha che.

⁸Xubij wa' rumal chi ri Jesús tajin cubij che: ¡Itzelalaj espíritu, chatel bi che ri achi! —cächa che.

⁹Xuta' c'u ri Jesús che, xubij: ¿Jas ra bi'? —xcha che.

Xubij c'u che ri Jesús: Ri nu bi' are Q'uiyal. Je wa' ri nu bi' rumal chi sibalaj uj q'uia, —xcha che.

¹⁰Sibalaj xubochi'j ri Jesús chi mä-takanic chi chebel bi pa ri tinimit ri'. ¹¹E sibalaj q'uia c'u ri ak ri tajin queyuk'ux apan chila' pa ri juyub ri'. ¹²Ri itzelalaj tak espíritus tajin quebochi'n che ri Jesús, cäquibij: Chujtaka bi la cuc' ri ak rech cujoc bi chque, —quecha che.

¹³Ri Jesús c'ut xuya chque chi je' cäca'no. Xebel c'u bi ri itzelalaj tak espíritus, xeboc bi chque ri ak. Conojel ri ak, craj e c'o quieb mil, xquiq'uiäk bi quib chutzam ri juyub, xekaj c'u pa ri mar, xejik'ic.

¹⁴E are c'u ri ajoyuk' tak ak xeanimajic, xebe'c. Xquiya u tzijol wa' pa ri tinimit, xukuje' pa tak ri juyub. Xepe c'u ri winak che rilic jas ri' ri xbantajic. ¹⁵Aretak xeopan ruc' ri Jesús, xquil ri achi ri nabe xec'oji na q'uia itzelalaj tak espíritus che. T'uuyul c'u ri achi chila', cojom chi ri ratziak, ulinak chi putzil. Xquixej c'u quib ri winak. ¹⁶Ri winak ri xquilo jas ri xban che ri achi ri xec'oji ri itzelalaj tak espíritus che, xukuje' jas ri xquic'ulmaj tak ri ak, xquitzijoj c'u ronojel wa' chque ri winak ri xquimulij quib. ¹⁷Xquibochi'j c'u ri Jesús chi quel bi chanim pa ri qui tinimit.

¹⁸Oquem cuban ri Jesús pa ri barco, ri achi ri xec'oji ri itzelalaj tak espíritus che xubochi'j ri Jesús chi cuya che chi que' ruc'. ¹⁹Man xuya tä c'u ri Jesús che, xane xubij che: Oj la cho achoch la cuc' ri achalaxic la, tzijoj la chque ri e are' ronojel ru banom ri Kajaw Dios che la, chi sibalaj xel u c'ux che la, xutok'obisaj wäch la, —xcha che.

²⁰Xe' c'u ri achi, xutzijoj c'u pa tak ri tinimit re Decápolis ronojel ru banom ri Jesús che. Xquicajmaj c'u wa' conojel ri winak.

**Cäcunax jun ixok yawab, xukuje'
cäc'astajisax ri u mia'l ri tat
Jairo chquixol ri cäminakib**

²¹ Aretak ri Jesús xk'ax chi jumul ch'äkäp che ri mar pa ri barco, sibalaj q'uia winak xquimulij quib ruc'. C'o c'u ri Are' chuchi' ri mar. ²² Xopan c'u jun achi ruc' ri Jesús. Are qui nimal ri winak re ri rachoch Dios ri tata' ri', Jairo u bi'. Aretak ri tat Jairo xril ri Jesús, xxuqui chuwäch. ²³ Sibalaj xubochi'j ri Jesús, xubij che: ¡Ri alaj nu mia'l tajin cäcämich! ¡Sa'j la wuc'! Ya la ri k'ab la puwi' rech cutziric, cäc'asi c'ut, —xcha che.

²⁴ Xe' c'u ri Jesús ruc'. E q'uia ri winak ri xukuje' xebe' ruc', cäquipitz' c'u ri Jesús. ²⁵ C'o c'u jun ixok ri xque' cabla-juj junab xak quel u quiqu'uel. ²⁶ Sibalaj u rikom c'äx pa qui k'ab q'uia tak cunanelab, u sachom c'u ronojel ri c'o ruc'. Man c'o tä c'u utzil u rikom, xane xa tajin cänimatajic. ²⁷ Aretak xuta u tzijol ri tajin cuban ri Jesús, xopan c'u ruc'. Xoc chquixol ri q'uialaj winak, xkeb chrij ri Jesús, xuchap cok ru k'u'. ²⁸ Cubij c'u pa ranima': "Xuwi ta ne we quinchap cok ru k'u', ¡quintuzir na!" —cächa ri ixok. ²⁹ Chanim c'ut, aretak xchaptaj ru k'u' ri Jesús rumal, xtäni ru quiqu'uel ri quelic. Xuna' ri ixok pa ru cuerpo chi xcunataj che ri itzelalaj yabil ri u rikom. ³⁰ Ri Jesús c'ut xuna' chi xel jubik' ru chuk'ab chucunaxic ri ixok. Chanim xutzolk'omij rib chquixol ri q'uialaj winak, xca'y c'u chque, xubij: ¿Jachin ri xchapow ri watz'iak? —xcha'.

³¹ Xquibij c'u ru tijoxelab che: ¡Quil ya' la chi cäpitz' la cumal ri q'uialaj tak winak! ¿Jas che cäbij la: "¿Jachin ri xinchapowic?" —cächa la, —xecha che ri Jesús.

³² Cäca'ylob c'u ri Jesús che rilic jachin ri xbanow wa'. ³³ Are c'u ri ixok ri xchapowic, xuxej rib, xbirbitic, xe' ruc'

ri Jesús, xxuqui c'u chuwäch. Cuch'obo chi xcunatajic rumal ri Are', xutzijoj c'u che ri Jesús ronojel ri kas tzij chrij ri c'ulmatajinak ruc'. ³⁴ Ri Jesús xubij che: Nan, xcunataj la rumal chi xcojon la chwe. Oj ba' la, chuxlan anima' la, xutzir c'u can la che ri yabil la, —xcha che.

³⁵ Tajin cätzizoj ri Jesús aretak xeopan jujun winak, e petinak pa rachoch ri qui nimal ri winak re ri rachoch Dios, xquibij che ri tat Jairo: ¡Xcäm ri mia'l la! Xak mäya la latz' che ri Ajtij, —xecha che ri tata'.

³⁶ Aretak ri Jesús xuta ri xbixic, man nim tä xril wi wa', xubij che ri qui nimal ri winak re ri rachoch Dios: Mäxey ib la, xane xak xuwi cojon la chwe, —xcha che.

³⁷ Man xraj tä c'u ri Jesús chi c'o jachin chic xe' ruc', xane xak xuwi ri tat Pedro, ri tat Jacobo, xukuje' ri tat Juan u chak' ri tat Jacobo. ³⁸ Aretak xeopan cho rachoch ri qui nimal ri winak re ri rachoch Dios, ri Jesús xrilo chi ri winak cäquituquij quib, xukuje' cäquiqu'uis quib che ok'ej, sibalaj cäquirak qui chi'. ³⁹ Oquinak c'u bi ri Jesús pa ri ja, xubij chque: ¿Jas che sibalaj cäarak chi' alak, cäq'uis ib alak che ok'ej? Man cäminak tä ri ac'al, xane xa cäwaric, —xcha chque.

⁴⁰ Ri e are' xa xquitze'j u wäch ri Jesús. Ri Are' c'ut xeresaj bi conojel ri winak cho ja. Xeu'cam ru tat, ru nan ri ac'al, xukuje' tak ri rachi'l, xoc c'u bi jawije' tutz'ul wi ri ac'al. ⁴¹ Ri Jesús xuchap ri ali che ru k'ab, xubij che: ¡Talita, cumi! —xcha che. Ri tzij ri' quel cubij: ¡Alaj ali! Quinbij chawe, ¡chatwalijok! —cächa'.

⁴² Chanim xwalij ri ali, xbinic. Cabla-juj chi c'u u junab. Sibalaj xquica'jma' wa' ri winak. ⁴³ Ri Jesús sibalaj xeupixbaj chi mäquitzijoj wa' chque niq'uij winak chic. Xubij chi chquiya che ri ali jas cutijo.

Jumul chic ri Jesús c'o pa ri tinimit Nazaret

6 Xel bi ri Jesús chila', xtzelej c'u bi pa ru tinimit ri Are', xebe' c'u ru tijoxelab ruc'. ²Aretak xopan ri k'ij re uxlanem, ri Jesús xuchaplej qui tijoxic ri winak pa ri rachoch Dios. Xquicajmaj c'u wa' q'uia chque ri winak ri xeto'wic, xquibij: ¿Jawije' xretamaj wi ronojel wa' ri Are'? —quecha'. ¿Jas u wäch no'j wa' ri yo'm che? ¿Jas ta c'u lo cuban che qui banic ri nimalaj tak cajmabal ri tajin quebantaj rumal? —quecha'. ³Are ba' wa' ri kolol che',** ri ral ri nan María, catz ri a Jacobo, ri a José, ri a Judas, xukuje' ri a Simón. E c'o c'u ri ranab ri Jesús kuc' waral xukuje', —xecha'. Tzel c'u xquita ru tzij.

⁴Xubij c'u ri Jesús chque: Pa niq'uiaj tinimit chic nim quil wi ronojel k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios. Xak xuwi pa ru tinimit ri are', xukuje' chquixol ri rachalal, xukuje' cho rachoch, man nim tä quil wi wa', —xcha chque.

⁵Man xcowin tä c'u ri Jesús chubanic jun nimalaj cajmabal chila', xane xak xuwi xuya ru k'ab pa qui wi' quieb oxib yawabib, xeucunaj. ⁶Ri Are' xucajmaj wa' chi man c'o tä jubik' ri qui cojonc ri winak che. Xeusolij c'u tak ri alaj tak tinimit ri e c'o chunakaj ri Nazaret, xeutjotj ri winak chila'.

Ri Jesús queutak bi ri cablajuj u tijoxelab chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio

⁷Ri Jesús xeusiq'uij ri cablajuj u tijoxelab ruc', xuchaplej qui takic bi chi cababil. Xuya takanic pa qui k'ab che que-saxic bi ri itzelalaj tak espíritus. ⁸Xubij c'u chque chi c'o jas mäquic'am bic,

mäquic'am bi qui chim, o qui wa, o puak pa ri c'olibal qui rajil, xane xak xuwi ri qui ch'imiy. ⁹Xukuje' xubij chque chi chquicojo bi qui xajäb, mäquic'am c'u bi quieb qui camixa', xane xa jun cäquicoj bic. ¹⁰Xubij xukuje' ri Jesús chque: Apachique ja ri quixoc wi, chila' chixcanaj wi canok c'ä quixel na bi pa ri tinimit ri', —cächa'. ¹¹Apachique tinimit ri man quixc'ulax tä wi, ri man cäcaj taj cäquitatabej ri i tzij, aretak quixel bi chila', chitota' can ri ulew ri c'o che tak ri iwakan. Chibana wa' chuk'alajisaxic chquij ri winak re ri tinimit ri' chi man utz tä ri cäca'no, c'o qui mac. Kas tzij quinbij chiwe chi pa ri k'ij ri cäk'at na tzij pa qui wi' ri winak ri' rumal ri Dios, cätan na ri' ri cäban chuc'äjisaxic qui wäch ri winak re ri tinimit Sodoma, re ri tinimit Gomorra^{††} chuwäch ri cäban chuc'äjisaxic qui wäch ri winak re ri tinimit ri', —xcha chque.

¹²Xebel c'u bi ri tijoxelab, xebe'c, xquitzijoj chi ri winak rajwaxic cäqui'quex canima', cäqui'quex c'u qui chomanic. ¹³Xequesaj c'u q'uia itzel tak espíritus chque ri winak. Xukuje' xquicoj aceite chque q'uia yawabib, xequicunaj c'ut.

Cäcämisax ri Juan Kasal Ja'

¹⁴Ri nim takanel Herodes xretamaj ri tajin cuban ri Jesús rumal chi conojel ri winak qui tom u tzijol ronojel wa'. Xubij c'u ri tat Herodes: Are ri Juan Kasal Ja' ri' ri xc'astaj lok chquixol ri cäminakib, rumal c'u ri' c'o u cuinem ri are' chubanic q'uia u wäch cajmabal, —xcha'.

¹⁵E c'o c'u niq'uiaj chic tajin cäquibij: Are ri tat Elías wa' ri ojer ka mam, —quecha'.

**6:3 Ri kolol che' xukuje' cäbix "ajanel" o "carpintero" che rumal ru chac.

††6:11 Ri quieb tzij "Sodoma" y "Gomorra" queriktaj pa ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

Ni'quaij chic cäquibij: Are wa' jun chque ri ojer k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, —xecha ri'.

¹⁶ Aretak c'ut xuta wa' ri tat Herodes, xubij ri are': Are ri tat Juan wa' ri xinwesaj u jolom, xa c'astajinak lok chquixol ri cäminakib, —xcha'.

¹⁷ (Xa c'u rumal rech ri nan Herodías xcämisax ri Juan Kasal Ja'.) Tzare c'u ri tat Herodes xtakan chuchapic ri tat Juan rech cäyutic cäyi' pa che', xa rumal rech ri nan Herodías ri xc'uli ruc' ri tat Herodes, pune are rixokil ri tat Felipe ru chak' ri tat Herodes. ¹⁸ Xchap c'u ri tat Juan rumal chi ri are' xubij che ri tat Herodes: Man takal tä che la chi cäban ixokil la che ri rixokil ri chak' la, xane äwas ri cäban la, —xcha che.

¹⁹ Sibalaj xpe royowal ri nan Herodías che ri tat Juan rumal ronojel ri xubij. Sibalaj craj u cämisaxic. Man cäcowin tä c'ut rumal ri tat Herodes. ²⁰ Je ri', rumal chi ri tat Herodes nim cäril wi ri tat Juan, cuxej c'u rib chuwäch. Retam c'ut chi are jun utzalaj achi ri jicom ranima' cho ri Dios. Xa rumal ri' cuchajij ri tat Juan rech man c'o tä c'äx cäban che. Aretak c'ut ri tat Herodes cutatabej ru tzij, man curik taj jas cubano. Pune ta ne je ri', sibalaj xkaj chuwäch ri tat Herodes xutatabej ri xubij. ²¹ Xurik c'u ri nimak'ij re ri roc'owisaxic u junab ri tat Herodes. Ri are' xuban jun nimalaj wi'm chque ri winak ri nimak qui banic ri e c'o ruc', xukuje' chque ri qui nimakil ri soldados, cachi'l ri qui nimakil ri winak aj Galilea. ²² Tajin quewi' ri rula' aretak ri ali ri ral ri nan Herodías xoc bi cuc', xuchap xojowem chquiwäch, cäxojowic, cäxojowic. Xkaj c'u ri ali chuwäch ri tat Herodes, xukuje' chquiwäch ri tajin quewi' ruc'. Xubij c'u ri nim takanel che

ri ali: Chata' ba' chwe jas ri cawaj, quinya c'u na wa' chawe, —xcha che.

²³ Ri tat Herodes xuchi'j che ri ali ruc' juramento, xubij: Apachique ta ne ri cata' chwe quinya na chawe. Pune ta ne cata' chi quinya ni'quaij chque tak ri tinimit ri quintakan wi, quinya na wa' chawe, —xcha che. ²⁴ Xel c'u bi ri ali, xuch'abej ru nan, xubij: ¿Jas ta ne ri quinta' che? —xcha che.

Xubij c'u ru nan: ¡Chata' chi cäyi' chawe ru jolom ri Juan Kasal Ja'! —xcha che.

²⁵ Aninak xoc chi bi ri ali ruc' ri nim takanel, xuta' che, xubij: ¡Cwaj chi cäya la chwe ru jolom ri Juan Kasal Ja' pa jun plato chanim ri'! —xcha che.

²⁶ Sibalaj xbison c'u ri tat Herodes. Ri are' man craj taj cuq'uex ri xuchi'j che ri ali, rumal chi xubij wa' ruc' juramento chquiwäch conojel ri rula'. ²⁷ Chanim ri nim takanel xutak bi jun chque ri soldados chuc'amic lok ru jolom ri Juan Kasal Ja'. ²⁸ Xel c'u bi ri soldado, xe'c, xresaj u jolom ri tat Juan ri c'o pa che'. Xuc'am lok pa jun plato, xuya che ri ali, ri ali c'ut xuya che ru nan.

²⁹ Aretak xquita wa' ru tijoxelab ri tat Juan, xebe' che rilic, xquic'am c'u bi ru cuerpo, xquiya pa jun mukubal.

Ri Jesús cuya qui wa job mil winak

³⁰ Xquimulij c'u quib ruc' ri Jesús ri cablajuj apóstoles^{‡‡} ri takom bi rumal, xquitizijoj che ri Are' ronojel ri xca'no, xukuje' ronojel ri xequitijoj wi ri winak. ³¹ Xubij c'u ri Jesús chque: Chixsa'j wuc' xa i tuquiel wi. Jo' jawije' ri man c'o tä wi winak, cujuxlan c'u jun rat chila', —xcha chque.

Je' xubij wa' rumal chi e q'uia winak ri tajin queopan cuc', xukuje' e c'o ri tajin quebel bic, je ri' chi ri Jesús e rachi'l

^{‡‡}6:30 Ri tzij “apóstol” quel cubij “takom”. E cablajuj u tako'n ri Jesús ri e cha'tal rumal.

ru tijoxelab man quecowin taj quewi'c. ³²Xebe' qui tuquiel wi pa jun barco, xeopan chila' pa ri juyub ri cätz'inowic. ³³E q'uia c'u ri winak ri e petinak pa tak conojel ri tinimit chila'. Xquilo aretak xe' ri Jesús e rachi'l ru tijoxelab, xquich'ob c'u qui wäch. Xa je ri' ri winak chi cakan xebe' ri e are' jela' jawije' ri xebe' wi ri Jesús, ru tijoxelab. Xquicowij bic, xeopan c'u nabe chquiwäch. ³⁴Aretak xel lok ri Jesús pa ri barco, xeril ri q'ualaj winak. Xel c'u u c'ux chque rumal chi je' ta ne e chij ri man c'o tä cäyuk'. Ri Jesús c'ut xuchaplej qui tijoxic. Q'uia c'ut ri xuc'ut chquiwäch. ³⁵Kajem c'u cuban ri k'ij, ru tijoxelab xekeb ruc', xquibij che: We juyub ri' ri uj c'o wi sibalaj cätz'inowic, benak chi c'u ri k'ij. ³⁶Chetaka la bi ri winak rech quebe' cho tak cachoch ri winak ri e sutininak chkij, xukuje' pa tak ri alaj tak tinimit ri nakaj e c'o wi, cäquiloc' c'u na ri qui wa. Man c'o tä c'u ri cäquitijo, —xecha che.

³⁷Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: Chiya ix ri cäquitijo, —xcha chque.

Xquibij ru tijoxelab che: ¿Jas ta c'u cäka'no? ¿A cujcowin ta lo cuje'c quekalok' quieb cientos quetzales caxlan wa che tzukubal que we winak ri'? —xecha che.

³⁸Xuta' c'u ri Jesús, xubij chque: ¿Janipa' caxlan wa e c'o iwuc'? ¿Jiwilampe'! —xcha chque.

Aretak xquetamaj, xquibij: Xa job caxlan wa e c'olic, xukuje' quieb cär, —xecha che.

³⁹Xtakan c'u ri Jesús chi quet'uyi ri winak pa tak mulaj cho ri räxalaj uwosak. ⁴⁰Xet'uyi c'ut pa tak mulaj, pa tak ciento, pa niq'uiaj tak ciento. ⁴¹Ri Jesús xeuc'am c'u ri job caxlan wa xukuje' ri quieb cär, xca'y chicaj, xeutewchij. Te c'u ri' xeupir ri caxlan wa, xeuya chque ru tijoxelab rech quequijach wa' chquiwäch ri winak. Xukuje' ri quieb cär xeujach chquiwäch cono-

jel. ⁴²Xewi' c'u conojel, xenoj c'ut. ⁴³Te ri' xequic'ol ri ch'äkatak tak caxlan wa, xukuje' ri ch'äkatak cär ri xecanaj canok. Xuban cablajuj chicäch wa chi ronojel. ⁴⁴E job mil achijab c'ut ri e c'o chquixol ri winak ri xewi'c, ri xquitiq que ri wa.

Ri Jesús cäbin puwi' ri ja'

⁴⁵Te c'u ri' ri Jesús xubij chque ru tijoxelab chi utz we quebec pa ri barco rech quebe'c, quenabej apanok chuwäch ri Are' pa ri tinimit Betsaida ch'äkäp che ri mar. Are c'u ri Jesús xcanaj can cuc' ri q'ualaj winak che qui jachic bic. ⁴⁶E jachtajinak chi c'u bi ri winak rumal ri Jesús, xe' ri Are' pa ri juyub chubanic orar. ⁴⁷Are chi' ri tajin coc ri ak'ab, ri tijoxelab e c'o pa ri barco puwi' ri ja' pu niq'uiajal ri mar. Are c'u ri Jesús u tuquiel c'o can chuchi' ri mar. ⁴⁸Xrilo chi ru tijoxelab tajin cäquirik c'äx chubinisaxic ri barco rumal chi chquiwäch petinak wi ri quiäkik'. Xa jubik' craj man cäsakiric aretak xopan ri Jesús cuc', tajin cäbin puwi' ri ja'. U chomam ri Jesús chi xa coc'ow chquiwäch. ⁴⁹Aretak ri tijoxelab xquilo chi cäbin ri Jesús puwi' ri ja', xquichomaj c'ut chi are jun xibinel wa'. Xexibix c'u rumal, xquirak c'u qui chi'. ⁵⁰Je ri', rumal chi conojel xquilo, sibalaj xquixej quib. Chanim ri Jesús xeuch'abej, xubij chque: In wa', ¡mixej iwib, chichajij iwanima'! —xcha chque.

⁵¹Xoc c'u bi ri Jesús pa ri barco cuc' ru tijoxelab, xtäni c'u ri quiäkik'. Sibalaj c'u xquicajmaj wa' ri tijoxelab. ⁵²Man oquinak tä c'u pa qui jolom jas quel cubij ri cajmabal ri xuban ri Jesús aretak xujach ri caxlan wa chque ri winak, xane xa abajarinak ri canima'.

Ri Jesús queucunaj ri yawabib pa Genesaret

⁵³E k'axinak chi ch'äkäp che ri mar, xeopan chuchi' ri ulew pa Genesaret, xquixim c'u ri qui barco chila' chuchi'

ri mar. ⁵⁴ Aretak xebel bi pa ri barco, ri winak chanim xquich'ob u wäch ri Jesús. ⁵⁵ Xebinlobic, xequisolij conojel tak ri tinimit chila'. Are c'u ri winak xquichaplej qui c'amic lok ri yawabib cho tak alaj tak ch'at jawije' chi' ri cäquito chi c'o wi ri Jesús. ⁵⁶ Apawije' chi' c'ut ri xopan wi ri Jesús, we pa tak alaj tak tinimit, we pa nimak tak tinimit, we c'u pa tak juyub, xeyi' ri yawabib pa tak ri be, xquibochi'j c'u ri Jesús chi xuwi ta ne cuya chque chi cäquichap cok u chi' ru k'u'. Conojel c'u ri xechapowic xeutzir canok.

Cäriktaj c'äx rumal ri e nak'atal wi ri winak

7 Ri tata'ib fariseos xukuje' jujun chque ri tata'ib tijonelab re ri Pixab ri e petinak pa ri tinimit Jerusalén xquimulij quib chrij ri Jesús. ² Xequil c'ut chi jujun chque ru tijoxelab ri Jesús cäquiti'j ri qui wa, man cäca'n tä c'u que ri e nak'atal wi ri fariseos. Are wa' ri u ch'ajic ri rij ri qui k'ab, na'l cäca'n che. Tzel c'u xquil wa' ri fariseos, xeyok'on chque ru tijoxelab ri Jesús. ³ Je ri', rumal chi ri tata'ib fariseos, xukuje' conojel ri niq'ui'aj winak aj Israel na'l cäquich'aj ri rij qui k'ab, te c'u ri' quewi'c. Xak are qui c'amom ri e nak'atal wi ri qui nan qui tat ojer. ⁴ Xukuje' aretak quetzelej lok pa ri c'ayibal, we man cäquich'aj tä quib, man quewi' taj. E c'o c'u q'uia ri e nak'atal wi ri cäca'n ri e are', je' jas ri qui ch'ajic ri vasos, ri t'uy, ri ch'ich' tak lak, xukuje' tak ri qui ch'at. (Xa rumal ri e nak'atal wi ri tata'ib fariseos, xquibij chi äwas ri' we man cäca'n tä que ri winak jas ri cäca'n ri e are'.) ⁵ Rumal wa' ri fariseos xukuje' ri tijonelab re ri Pixab xquita' che ri Jesús, xquibij che: ¿Jas che man cäca'n tä ri tijoxelab la jas ri e nak'atal wi ri ka nan ka tat ojer? —quecha'. Xane quewi'c, man na'l taj cäca'n chuch'ajic ri rij ri qui k'ab nabe, —xecha che.

⁶ Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: Kas tzij ri xubij ri ka mam Isaías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer chij alak. Are la' chi xa quieb wäch alak, jas ri tz'ibtal rumal, ri cubij:

We winak ri' xak che qui chi' cäquinimarisaj nu k'ij, man kas cäquijiquiba' ri canima' chwij, —cächa ri Dios.

⁷ Xak lok' quek'ijilan chwe.

Cäquiya che tijonic xak xuwi ri qui pixab ri winak,

—cächa ri', —xcha ri ka mam Isaías. ⁸ Je ri', rumal chi ri alak yo'm can alak ru Lok' Pixab ri Dios. Chuq'uxwäch c'u wa', xa jiquibam anima' alak chquij ri e nak'atal wi ri winak, je' jas ri na'l qui ch'ajic ri t'uy, ri vasos, xukuje' q'uia u wäch ri e je' tak wa' ri nak'atal wi alak, —xcha chque.

⁹ Xukuje' xubij chque: Ri alak man nim tä chic quil wi alak ru takanic ri Dios. Man c'o tä chi u patän wa' chuwäch alak. Chuq'uxwäch wa' cäban alak xa jas ri nak'atal wi alak, —cächa chque. ¹⁰ U bim c'u can ri ka mam Moisés: “Nim cheawila wi ra nan a tat,” —cächa'. U bim xukuje': “Jachin c'u ri cuyok' ru nan u tat, tzrajwaxic cäcämisax na wa',” —cächa ri'.

¹¹ Ri alak c'ut cäbij alak: Xak xuwi rajwaxic chi cubij jun achi che ru nan u tat: “Are Corbán wa' ronojel ri quincowinic quincos che to'ic alak,” —cächa chque. (Ri “Corbán” quel cubij: “Yo'm cho ri Dios”, —cächa'.) ¹² We je' cubij wa' ri achi ri', man cäya tä alak che chi c'o jas cuban che qui to'ic ru nan u tat. ¹³ Je ri' man nim tä chic quil wi alak ru Tzij ri Dios, man c'o tä chi u patän ru Lok' Pixab ri Dios chuwäch alak. Xak xuwi chquij tak ri nak'atal wi alak cäya wi alak tijonic. Xukuje' q'uia ri je' tak wa' cäban alak, —xcha ri Jesús chque ri tata'ib ri'.

¹⁴ Ri Jesús xeusi'quij ri winak ruc' jumul chic, xubij c'u chque: Alak, onojel alak, tatabej alak ri nu tzij, ch'obo alak ri quinbij, —cächa chque. ¹⁵ Man c'o tä

ri cutij ri winak ri cäcowinic cäretzelaj u wäch ru c'aslemal. Xane are ri quel lok pa ranima' ri winak, are wa' ri quetzelan u wäch ru c'aslemal. ¹⁶We c'o jun ri cujiquba ranima' chutatabexic ri nu tzij, ¡chutatabej ba! —xcha chque.

¹⁷Oquinak chi ri Jesús pa ri ja, u yo'm c'u can ri winak, xepe ru tijoxelab, xquita' che ri Are' chrij ri c'utbal ri xutzijoj chque. ¹⁸Xuta' c'u ri Jesús chque, xubij: ¿A xukuje' ne ri ix man quich'ob tä wa'? —cächa'. ¿A mat iwetam chi ronojel ri cutij ri winak, ri coc chupam, man cäcowin tä wa' che retzelaxic u wäch ru c'aslemal? ¹⁹Are je ri', rumal chi man coc tä pa ranima', xane xak xuwi pa ri rixco'l, quel c'u canok aretak cuban ru chul, —xcha chque.

Xubij wa' chque chuc'utic chi man c'o tä jun u wäch wa ri äwas u tijic, ri quetzetaletaj jun winak rumal. ²⁰Xukuje' xubij: Ri quel lok pa canima' ri winak are wa' ri quetzelan u wäch ri qui c'aslemal. ²¹Je ri', rumal chi pa canima' ri winak, quebel wi lok ri itzel tak qui chomanic, xukuje' ri etzelal ri cäca'n ri e are' ri e je' tak wa': ru banic ri nimalaj mac ruc' ri rixokil o ri rachajil jun chic, ru banic jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, xukuje' ru banic ri cämisanic, ²²ri elak'anic, ru rayixic ri quech niq'uij winak chic, ri etzelal, ri subunic, ri sac'ajil chubanic ronojel u wäch etzelal, ri c'äx cuna' jun chrij jun winak chic ri utz u rikom, ru yaquic tzij chrij jun chic, ru banic nimal, xukuje' ri man cuya' tä jun chi coc tzij pu jolom, xane xa cuban re ri are'. ²³Conojel wa' we etzelal ri' quebel lok pa canima' ri winak, quetzetaletaj c'u ri qui c'aslemal cumal, —xcha chque.

Jun ixok ri man are tä aj Israel cäcojon che ri Jesús

²⁴Xel bi ri Jesús chila', xe'c, xopan pa Fenicia chunakaj ri tinimit Tiro, xukuje'

ri tinimit Sidón. Xoc c'u bi pa jun ja. Man craj taj chi ri winak cäquetamaj chi c'o chila', man cäcowin tä c'ut chuc'u'ic rib. ²⁵Chanim c'ut xretamaj jun ixok chi ri Jesús c'o chila'. Ri ixok ri' c'o jun alaj ral ali ri c'o jun itzelalaj espíritu che. Xopan c'u ruc' ri Jesús, xxuqui chuwäch. ²⁶Ri ixok ri' man are tä aj Israel, xane ilom u wäch pa Fenicia, ch'äkäp re ri Siria. Xubochi'j ri Jesús, xuta' tok'ob che chi cäresaj bi ri itzel espíritu che ri ral ali. ²⁷Xubij c'u ri Jesús che: Cheyej na la rech nabe cäyi' ri qui wa ri ac'alab, chenoj c'u na ri e are'. Man utz tä ru chapic ri qui wa ri ac'alab, cäq'uiäk ta c'u chquiwäch ri alaj tak tz'i', —xcha che.

²⁸Xch'aw c'u ri ixok, xubij che ri Jesús: ¡Je', Tat! Xukuje' ne ri alaj tak tz'i' ri queboc pa ja cäquiti'j ru xe'r tak ri qui wa ri ac'alab, —xcha che.

²⁹Xubij c'u ri Jesús che ri ixok: Rumal we tzij ri' ri xbij la, cuya' que' la cho ja. Elinak chi c'u bi ri itzel espíritu che ri alaj ali ri al la, —xcha che.

³⁰Xe' c'u ri ixok cho ja. Aretak xopanic xurika ri ral k'oyol pa ru ch'at, elinak chi c'u bi ri itzel espíritu che ri alaj ali.

Jun achi mem xukuje' so'r cäcunax rumal ri Jesús

³¹Xel c'u bi ri Jesús chila' chunakaj ri tinimit Tiro, xoc'ow pa ri tinimit Sidón, xukuje' pa tak ri tinimit re Decápolis, xopan c'u chuchi' ri mar re Galilea. ³²Aretak c'o chila' xc'am lok jun so'r achi ri xukuje' mem ruc' ri Jesús. Ri xec'amow lok quebochi'nic, cäquita' tok'ob che ri Jesús chi cuya ru k'ab puwi' ri achi. ³³Ri Jesús xuc'am c'u bi ri achi chquiwäch ri winak pu tuquiel wi. Xeunim ru wi' tak u k'ab pa tak ru xiquin ri achi, xukuje' xchubanic, xuchap cok ri rak'. ³⁴Xca'y c'u ri Jesús chicaj, xbik'bitic, xubij che ri achi: ¡Efata! —xcha'. Quel cubij wa': ¡Chjaktajok! —cächa'.

³⁵Chanim c'ut xejaktaj ru xiquin ri achi, xukuje' xutzir ri rak'. Cäcöwin chi c'ut cätzijonic. ³⁶Ri Jesús c'ut queupixbaj ri winak chi c'o jun mäquibij wi. Pune sibalaj queupixbaj na, xa sibalaj cäquesaj na u tzijol wa'. ³⁷Sibalaj c'u cäquicajmaj ri winak, cäquibij: ¡Sibalaj utz cubano ri Jesús che ronojel! Cubano chi cäquita chic ri so'rab, xukuje' cubano chi ri memab quech'awic, —xecha ri winak.

Quetzuk ri quiejeb mil winak rumal ri Jesús

8 Pa tak ri k'ij ri', qui mulim quib sibalaj q'uia winak jumul chic, man c'o tä c'u ri cäquitijo. Ri Jesús xeusiq'uij ru tijoxelab, xubij chque: ²Quel nu c'ux chque ri winak rumal chi oxib k'ij chi wa' e c'o wuc', man c'o tä c'u jas cäquitijo. ³We quintakan chque chi quebe' cho cachoch, mäja' c'u quewi'c, quetzak na pa tak ri be. Jujun c'u chque naj e petinak wi, —xcha chque.

⁴Ru tijoxelab xech'awic, xquibij che: ¿Jawije' ta c'u lo cäcöwin wi jun curik ri wa che qui tzukic wa' we winak ri' waral pa we juyub ri' ri cätz'inowic? —xecha che.

⁵Xuta' c'u ri Jesús chque: ¿Janipa' caxlan wa e c'o iwuc'? —xcha'. Ri e are' xquibij: ¡Wukub! —xecha che.

⁶Xtakan c'u ri Jesús chque ri q'ualaj tak winak chi quecu'bi pulew. Te c'u ri' xeu'c'am ri wukub caxlan wa, xmaltoxinic, xeupiro. Xeuya chque ru tijoxelab rech quequijach wa' chquiwäch ri winak. Je c'u ri' xca'no. ⁷Xukuje' e c'o quieb oxib alaj tak cär. Ri Jesús xeutewchij ri alaj tak cär, xubij chque ru tijoxelab chi quequijach wa' xukuje' chquiwäch ri winak. ⁸Xewi' c'u conojel ri winak, xenojic. Xe-quimulij c'u ri ch'äkatak tak caxlan wa ri xecanaj canok, ronojel c'u wa' xuban wukub chicäch wa. ⁹Craj e c'o quiejeb mil winak ri xewi'c. Te c'u ri' xeutak bi

ri Jesús cho cachoch. ¹⁰Chanim c'ut xoc bi ri Jesús pa ri barco cuc' ru tijoxelab, xebe' pa Dalmanuta.

Ri tata'ib fariseos cäquita' jun cajmabal etal che ri Jesús

¹¹Xeopan c'u ri tata'ib fariseos ruc' ri Jesús, xquichap tzij ruc'. Te ri' xquita' che chi cuc'ut chquiwäch jun cajmabal etal ri cäpe chicaj. Xquibij wa' che rech cäkaj ri Jesús pa qui k'ab. ¹²Sibalaj xbik'bit c'u ri Jesús, xubij: ¿Jas che cäquita' etal ri winak re we k'ij junab ri'? —cächa'. Kas tzij ri quinbij chech alak chi man cäyi' tä chi na jun etal chque, —xcha ri Jesús.

¹³Xel bi ri Jesús chquiwäch. Xoc chi jumul pa ri barco, xe' c'u ch'äkäp che ri mar.

Ri Jesús cätzijon chrij ri qui ch'amil ri tata'ib fariseos

¹⁴Xsach pa qui jolom ri tijoxelab u c'amic bi qui wa. Xak xuwi jun caxlan wa c'o cuc' pa ri barco. ¹⁵Ri Jesús xeupixbaj, xubij chque: ¡Chitampe'! ¡Chichajij iwib chuwäch ri qui ch'amil ri tata'ib fariseos, xukuje' chuwäch ru ch'amil ri Herodes! —xcha chque.

¹⁶Xquitzijobela c'u quib ri tijoxelab, xquibij: Ri Are' cubij wa' rumal chi man c'o tä ka wa ka c'amom lok, —xecha'.

¹⁷Aretak ri Jesús xretamaj jas ri tajin cäquibij, xubij chque: ¿Jas che quitzijobela iwib chi man c'o tä i wa? —cächa chque. ¿A xak are mäja' quich'obo, mäja' quiwetamaj? ¿A xa abajarinak na ri iwanima'? —cächa'. ¹⁸Pune c'o i wak'äch rech quixca'yic, ¡man quixca'y taj! Pune c'o i xiquin rech quito, ¡man quitatabej taj! ¿A mat cänä'taj wa' chiwe ri xinbano? —cächa chque. ¹⁹Aretak xinpir ri job caxlan wa, xinjach c'u wa' chquiwäch ri job mil winak, ¿janipa' chicäch nojinak chque ch'äkatak tak wa ri man xq'uis taj ri xei'c'olo? —xcha chque.

¡E cablajuj! —xecha ri e are'.

²⁰ Aretak c'ut xinpír ri wukub caxlan wa, xinjach wa' chquiwäch ri quiejeb mil winak, ¿janipa' chicäch nojinak chque ch'äkatak tak wa ri man xq'uis taj ri xeic'olo? —xcha chque.

¡E wukub chicäch! —xecha che.

²¹ Xubij c'u ri Jesús chque: ¿Jas lo wa' chi c'ä mäja' quich'obo? —xcha chque.

Ri Jesús cucunaj jun moy achi pa ri tinimit Betsaida

²² Te c'u ri' xopan ri Jesús pa ri tinimit Betsaida, e rachi' c'u ru tijoxelab. Jujun winak xquic'am lok jun moy achi cho ri Jesús, xquibochi'j chi cuchap cok ri achi.

²³ Ri Jesús xuchap ri moy che ru k'ab, xuyukej bic, xebel c'u bi pa ri tinimit. Xchuban c'u pa tak u wak'äch ri moy, xuya ru k'ab puwi' ri achi, xuchap cok ru wak'äch, te c'u ri' xuta' che: ¿A c'o ri quil la? —xcha che. ²⁴ Are c'u ri moy xca'y ak'anok, xubij: Quinwil ri winak chi je' ta ne e che', quinwil c'ut chi quebinic, —xcha'.

²⁵ Ri Jesús xuya chi jumul ru k'ab puwi' ri achi, xuchap cok ru wak'äch. C'ä te ri' kas xca'yic. Xutzir can ru wak'äch, utz chic xcowin ri achi che rilic ronojel.

²⁶ Te c'u ri' ri Jesús xutak bi cho rachoch, xubij bi che: Utz na we man coc tä la pa ri tinimit, man c'o tä c'u ri cätzizoj la apan che jun chic jas ri nu banom che la, —xcha che.

Ri tat Pedro cuk'alajisaj chi ri Jesús are kas tzij ri Cristo

²⁷ Xe' c'u ri Jesús, e rachi'l ru tijoxelab, xeopan pa tak ri tinimit re Cesarea Filipino. Benam c'u que pa ri be, xuta' chque ru tijoxelab, xubij: ¿Jachin ri in ri cäquibij ri winak? —xcha chque.

²⁸ Xquibij c'u che: E c'o jujun winak cäquibij chi lal ri' ri Juan Kasal Ja', —quecha'. Xukuje' cäquibij jule' chic chi lal ri' ri ka mam Elías. E c'o chi niq'uiaj

cäquibij chi lal jun chque ri ojer k'alajisaj tak re ru Lok' Pixab ri Dios, —quecha', —xecha che.

²⁹ Te ri' xch'aw ri Jesús jumul chic, xuta' chque: E c'u ri ix, ¿jachin ri in ri quibij ix? —xcha chque.

Xch'aw c'u ri tat Pedro, xubij che: ¡Lal ri' ri Cristo! —xcha che.

³⁰ Xeupixbaj c'ut ri Jesús chi mäquitz-ijoj wa' che jachin jun.

Ri Jesús cutzizoj chi cäcäm na

³¹ Ri Jesús xuchaplej qui tijoxic ru tijoxelab, xubij chque: Rajwaxic chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinrik na sibalaj c'äx, quinxutux na cumal ri qui nimakil ri winak, cumal ri qui nimakil sacerdotes, xukuje' cumal ri tijonelab re ri Pixab. Xukuje' rajwaxic chi quincämisax na, te ri' quinc'astaj chi c'u na churox k'ij chquixol ri cäminakib, —xcha chque. ³² Utz u bixic wa' xuban ri Jesús rech cäquich'obo. Are c'u ri tat Pedro xuc'am bi ri Jesús u tuquiel wi, xuchaplej u yajic. ³³ Xutzolk'omij c'u rib ri Jesús, xeuca'yej ru tijoxelab, xuyaj ri tat Pedro, xubij che: ¡Chatel chnuwäch, Satanás! —cächa ri Jesús. ¡Man cach'ob tä c'u ru chomanic ri Dios, xane xak xuwi cach'ob ri qui chomanic winak! —xcha ri' chquiwäch.

³⁴ Ri Jesús xeusiq'uij ri q'ualaj winak junam cuc' ru tijoxelab, xubij c'u chque: We c'o jun craj cäpe wuc' in, rajwaxic chi muban xa jas ri craj ri are'. Rajwaxic chutelej ru cruz, chpet wuc' in, —cächa'. (Quel cubij wa' chi ri winak ri' man nim tä chic cäril wi ru c'aslemal, pune ta ne curik ri cämical rumal rech ri Jesús.) ³⁵ Apachin ta ne ri craj cuto' u wi' ru c'aslemal cho ruwächulew, cäcäm c'u na wa' we winak ri', cutzak na ronojel. Man curik tä na ri' ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Apachin ta ne ri cuya ru c'aslemal rumal wech in, xukuje' rumal rech ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, cuto' na u wi'

ri kas u c'aslemal, —cächa'. ³⁶ ¿Jas ta c'u lo ri' ri cuch'ac jun winak we cärechbej ronojel ruwächulew, cutzak c'u na ri kas u c'aslemal? ³⁷ ¿Jas ta c'u lo ri cäcowin ri winak chuya'ic chuqu'ewäch ri kas u c'aslemal? —cächa chque. ³⁸ Apachin c'ut ri cäq'uix chwe in xukuje' che ri nu tzij chquiwäch ri itzelalaj tak winak rech we k'ij junab ri', ri man queniman tä chi che ri Dios, xane xa cäca'n jas ri cäcaj ri e are', in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinq'uix na xukuje' che ri winak ri' aretak quintzelej lok, quinpe c'u na ri' wachi'l ri lok'alaj tak ángeles, cänimarisax c'u na nu k'ij jas ru nimarisaxic u k'ij ri nu Tat, —xcha chque.

9 Te c'u ri' xubij ri Jesús chque conojel: Kas tzij ri quinbij chiwe chi e c'o jujun chque ri e c'o waral chnuwäch ri man quecäm taj c'ä cäquil na chi ya petinak ri' ruc' nimalaj chuk'ab ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, —xcha chque.

Cäquextaj ru ca'yebal ri Jesús

² Xque' wakib k'ij chic u bim can wa' ri Jesús, aretak xeuc'am bi xak xuwi ri tat Pedro, ri tat Jacobo, xukuje' ri tat Juan qui tuquiel wi, xepaki c'u puwi' jun nimalaj juyub. Xqu'extaj c'u ru ca'yebal ri Jesús chquiwäch. ³ Sibalaj xjuluw ri ratz'iak ri Jesús, sibalaj saklolej je' jas ri sak tew, je ri' chi man c'o tä jun ch'ajal atz'iak cho ruwächulew ri je' cäcowin chusakarisaxic wa' cubano. ⁴ Tz-cajmabal chic, xquic'ut quib quieb achijab ri tajin quetzijon ruc' ri Jesús, e are c'u ri ka mam Elías rachi'l ri ka mam Moisés. ⁵ Xch'aw ri tat Pedro, xubij c'u che ri Jesús: Kajtij, ¡sibalaj utz chi uj c'o waral! Ka'na oxib mo',^{¶¶} jun che la, jun che ri ka mam Moisés, xukuje' jun che ri ka mam Elías, —xcha che.

⁶ Je' xubij wa' rumal chi man curik taj jas cubij, ¡sibalaj c'u xquixej quib ri

tijoxelab! ⁷ Te ri' xkaj jun sutz' chquij, xech'uktaj c'u rumal. Xch'aw c'u lok jun chupam ri sutz', xubij: ¡Are lok'alaj nu C'ojol wa'! Chitatabej ri cubij, —xcha'.

⁸ Chanim xeca'ylobic, man c'o tä chi c'u jachin ri xquilo, xane xak xuwi ri Jesús c'o cuc'.

⁹ Kajem que cho ri juyub, ri Jesús xepixbaj chi c'o mäquitzijoj wi ri quilom, c'ä aretak cäc'astaj na ri Are', ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, chquixol ri cäminakib. ¹⁰ Xeniman c'u che ri Jesús, man c'o tä xquibij che jun chic jas ri' ri xquic'ulmaj. Xa xquitzijobej quib chquixol chi jas ri' ri c'astajic chquixol ri cäminakib. ¹¹ Xquita' c'u che ri Jesús, xquibij che: ¿Jas che cäquibij ri tijonelab re ri Pixab chi rajwaxic cäpe na ri ka mam Elías nabe? —xecha che.

¹² Xch'aw ri Jesús, xubij chque: Tzij ri' chi cäpe ri ka mam Elías nabe, rech cuban na u banic ronojel. ¿Jas c'u cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic chwij in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak? Tz'ibam chi sibalaj quinrik na c'äx, quetzelaç c'u na nu wäch, —cächa ri'. ¹³ Quinbij c'u chiwe chi ya ulinak ri tat Elías, xca'n c'u ronojel u wäch c'äx che ri are', xa jas ri xcaj xca'no, je' jas ri cubij chrij pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic, —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cäruziriraj jun ala ri c'o jun itzel espíritu che

¹⁴ Te c'u ri' aretak xetzelej lok, xeopan cuc' ri niq'uiaj tijoxelab chic, xequil q'uijalaj tak winak qui sutim quij ri tijoxelab, xukuje' e c'o jujun chque ri tijonelab re ri Pixab qui chapom tzij cuc'. ¹⁵ Aretak ri winak xquil ri Jesús, sibalaj xquicajmaj u wäch, aninak xebe' chuch'abexic. ¹⁶ Xuta' ri Jesús chque ru tijoxelab, xubij: ¿Jas wa' ri tajin quichomala cuc'? —xcha chque.

^{¶¶}9:5 Man k'alaj tä wa' we are “mo” o are “cäbal”.

¹⁷ Jun chque ri winak xch'awic, xubij che: Ajtij, xinc'am lok ri nu c'ojol chuwäch la, rumal chi c'o jun itzel espíritu che, ri u banom che chi man cäcowin taj cäch'awic. ¹⁸ Apawije' ta ne ri c'o wi aretak ri itzel espíritu cuchapo, cuq'uiäk pulew, chila' cuyacya wi, cäpuluw c'u u pu chi', xukuje' cukuch'uch'ej u ware, cäche'r c'u u cuerpo. Xinta' tok'ob chque ri tijoxelab la rech cäquesaj bi ri itzel espíritu che, man xecowin tä c'ut, —xcha che.

¹⁹ Xch'aw chi ri Jesús, xubij: ¡Ay, winak, alak ri' rech we k'ij junab ri', man cäcojon tä alak! —cächa'. ¿A are lo caj alak chi xak are' quinc'oji uc' alak ronojel k'ij, chi quinchajij paciencia uc' alak? —cächa'. ¡C'ama ba' alak lok ri ala chnuwäch! —xcha chque.

²⁰ Xquic'am c'u lok ri ala ruc'. Aretak ri itzel espíritu xril ri Jesús, chanim xuyacya ri ala, xtzak c'u ri ala pulew, xuwolkotij rib, xpuluw u pu chi'. ²¹ Xuta' ri Jesús che ru tat ri ala, xubij: ¿Jampa' xuchap wa' we c'äx ri'? —xcha che.

Xubij ru tat: Tzpa ru ch'utinal, —xcha'. ²² Q'uia mul ri itzel espíritu cuq'uiäk ri ala pa ri k'ak', pa ri ja' chucämisaxic. We c'u c'o jas ri cäcowin la chubanic che, tok'obisaj la ka wäch, ¡chujto' la! —xcha che.

²³ Xubij c'u ri Jesús che: We cäcowin la cäcojon la chwe, ¡ronojel cuya' cäbanic rumal ri winak ri cäcojon! —xcha ri Jesús che.

²⁴ Chanim ru tat ri ala co xch'awic, xubij: ¡Tat, quinc'ojon! ¡Chinto' ba' la rech quinc'ojon na más! —xcha che.

²⁵ Aretak ri Jesús xrilo chi q'uia winak tajin cäquimulij quib chrij, xuyaj ri itzelalaj espíritu, xubij che: Itzelalaj espíritu ri caban mem, ri xukuje' caban so'r chque ri winak, catintako chi chatel che ri ala, ¡matoc chi jumul che! —xcha che.

²⁶ Xurak c'u u chi' ri itzelalaj espíritu, sibalaj xuyacya can ri ala, xel c'u bi che.

Xcanaj can ri ala je' ta ne cäminak, je ri' chi e q'uia ri xquibij: ¡Xcäm! —xcha'. ²⁷ Ri Jesús c'ut xuchap ri ala che ru k'ab, xuyaco. Xtaq'ui c'u ak'an ri ala.

²⁸ Oquinak chi c'u ri Jesús pa jun ja, xepe ru tijoxelab, xquita' che ri Jesús pu tuquiel wi, xquibij: ¿Jas che ri uj man xujcowin tä che resaxic bi ri itzelalaj espíritu? —xcha che.

²⁹ Xubij c'u ri Jesús chque: Xak xuwi rumal ru banic orar xukuje' ri u banic ayunar quel bi jun itzelalaj espíritu ri je' u banic wa', —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Ri Jesús cutzijoj apan jumul chic chi cäcäm na

³⁰ Aretak xebel bi chila', xebe'c, xeoc'ow c'u pa Galilea. Man craj tä c'u ri Jesús chi c'o jun cäretamaj chi c'olic. ³¹ Je ri', rumal chi ri Jesús tajin queutijoj ru tijoxelab, xubij chque: Ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinjach c'u na in pa qui k'ab ri winak, quinquicämisaj na ri e are', —cächa'. Pune in cäminak chic, quinc'astaj c'u na churox k'ij chquixol ri cäminakib, —xcha chque. ³² Ri e are' c'ut man xquich'ob tä ri tajin cubij chque, xquixej c'u quib chuta'ic che.

Ri tijoxelab cäquichomala' quib chrij jachin chque ri nim na u banic

³³ Xeopan c'u pa ri tinimit Capernaum. Aretak ri Jesús ya c'o chic pa ri ja, xuta' chque ru tijoxelab, xubij: ¿Jas ri' ri tajin quichomala iwib chrij aretak uj petinak pa ri be? —xcha chque.

³⁴ Man xech'aw tä c'ut rumal chi ri e are' tajin cäquichomala' quib pa ri be chrij jachin chque are ri nim na u banic. ³⁵ Xt'uyi c'u ri Jesús, xeusi'q'uij ri cablajuj u tijoxelab, xubij chque: We c'o jun ri craj coc che qui nimal ri winak, rajwaxic cubano chi man nim tä u banic chquixol,

xane coc na che patänil que conojel, — xcha chque.

³⁶Xuc'am c'u ri Jesús jun alaj ac'al, xutac'aba pa qui niq'uiajal ri tijoxelab. Xuk'aluj c'ut, xubij chque: ³⁷Apachin ri cäc'amow we ac'al ri' rumal wech in, in ri' quinuc'amo. Apachin c'u ri quinuc'am in, man xak xuwi tä ri in quinuc'amo, xane xukuje' are cuc'am ri xintakow lok, —xcha chque ru tijoxelab.

Apachin ri man cujuc'ulelaj taj are jun kuc'

³⁸Xubij c'u ri tat Juan che ri Jesús: Ajtij, kilom jun achi ri man jun tä kuc' ri tajin cucoj ri bi' la che quesaxic bi ri itzel tak espíritus. Ri uj xkak'il c'u canok rumal chi man jun tä kuc', —xcha che.

³⁹Xubij c'u ri Jesús: Mik'ila chic, — cächa'. Rumal chi man c'o tä jun ri cucoj ri nu bi' chubanic jun nimalaj cajmabal, te c'u ri' chanim cubij tzij ri man utz taj chwij in. ⁴⁰Apachin c'u ri man cujuc'ulelaj taj, are jun ri' kuc', —cächa'.

⁴¹Apachin ri cuya jun vaso joron chiwe pa ri nu bi' rech quitijo xa rumal chi ix rech ri Cristo, kas curik na ri tojbal re, —xcha chque.

Cäquirik c'äx ri winak ri cäca'no chi jun winak chic curik ri be ri man utz taj

⁴²Apachin c'u ri cubano chi jun chque we ch'utik ri' ri quecojon chwe curik ri be ri man utz taj, are utz ri' we ta cäxim jun ca're molino chukul ri winak ri', cäq'uiäk ta c'u bi pa ri mar. ⁴³We ta ra k'ab cubano chi ri at carik ri be ri man utz taj, chak'ata apanok. Are utz na chawe we carik na ri kas a c'aslemal pune at cut, chuwäch ri c'o quieb a k'ab cate' pa ri c'atic jawije' c'o wi ri k'ak' ri man cächuptaj taj. ⁴⁴Chila' c'ut man quecäm tä wi na ri ixjut ri cäquitij ri qui tijol ri winak, man cächuptaj tä c'u ri k'ak'. ⁴⁵We ta ri awakan cubano chi at carik ri be ri

man utz taj, chak'ata apanok. Are utz na chawe we carik na ri kas a c'aslemal, pune xa jun awakan c'olic, chuwäch ri c'o quieb awakan catq'uiäk bi pa ri c'atic jawije' c'o wi ri k'ak' ri man cächuptaj taj. ⁴⁶Chila' c'ut man quecäm tä wi na ri ixjut ri cäquitij ri qui tijol ri winak, man cächuptaj tä c'u ri k'ak'. ⁴⁷We ta c'u ra wak'äch cubano chi ri at carik ri be ri man utz taj, chawesaj apanok. Are utz na chawe catoc chquixol ri winak ri cätakan ri Dios pa qui wi', pune xa jun a wak'äch c'olic, chuwäch ri c'o quieb a wak'äch, catq'uiäk bi pa ri c'atic jawije' c'o wi ri k'ak' ri man cächuptaj taj. ⁴⁸Chila' c'ut man quecäm tä wi na ri ixjut ri cäquitij ri qui tijol ri winak, man cächuptaj tä c'u ri k'ak'.

⁴⁹Conojel winak cäquirik na c'äx je' ta ne chi cäyi' k'ak' pa qui wi' junam jas ri cäyi' ri atz'am puwi' ronojel awaj ri cäcämisax chusipaxic cho ri Dios. ⁵⁰Utz ri atz'am. We c'u man c'o tä chic u tza-yil ri atz'am, ¿jas ta c'u lo quicoj chic chutzayixic? Chc'ol utzil pa iwanima' je' jas ri utzalaj atz'am, man quixch'ojin tä c'ut, —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri qui jachic quib juc'ulaj winak

10 Xel c'u bi ri Jesús pa ri tinimit Capernaum, xe' pa Judea, xukuje' xe' ch'äkäp che ri nima' Jordán. Xquimulij c'u quib q'uia winak ruc' jumul chic. Ri Jesús jumul chic xeutijoj jas ri nak'atal wi ri Are'. ²Xeopan c'u jujun tata'ib fariseos ruc' ri Jesús, xquita' c'u che we takal che jun achi cujach bi ri rixokil. Xa xquibij wa' che ri Jesús rech cäkaj ri Are' pa qui k'ab. ³Xch'aw ri Jesús, xubij chque: ¿Jas pu ri xtak wi alak rumal ri ka mam Moisés? —xcha'.

⁴Xquibij c'u ri tata'ib fariseos: Ri ka mam Moisés xuya' chke chi jun achi cuya' cutz'ibaj jun wuj ri cubij wi chi ri

achi kujach bi ri rixokil, xa je ri' c'ut cäjach bi ri ixok, —xcha che.

⁵Xubij c'u ri Jesús chque: Xa rumal chi sibalaj abajarinak ri anima' alak, are rumal ri' xtz'ibax wa' we takanic ri' chech alak rumal ri ka mam Moisés, —cächa chque. ⁶Tzpa ru chaplexic lok ronojel, aretak ri Dios xuchap u banic ruwächulew, “chi achi chi ixok xeuban ri Dios”. ⁷“Rumal wa' jun achi cuya can ru nan u tat, cätuni c'u na ruc' ri rixokil. ⁸Xa e jun na ri quieb ri',” —cächa ri'. Je c'u ri' man e quieb tä chic, xane xa e jun wa'. ⁹Rumal c'u ri' jas ri xeutunuba ri Dios, mäjach qui wäch wa' rumal ri winak, —xcha ri Jesús chque ri tata'ib fariseos.

¹⁰Aretak e c'o chic pa ja, ri tijoxelab xquita' che ri Jesús chi cubij chi na jumul chic jas quel cubij ri' ri xtzijox rumal.

¹¹Xubij c'u ri Jesús chque: Apachin ri kujach bi ri rixokil, cäc'uli chi c'u na ruc' jun ixok chic, ri achi ri' cuban ri nimalaj mac ri äwas u banic chrij ri nabe rixokil.

¹²We are ri ixok kujach bi ri rachajil, cäc'uli chi c'u na ruc' jun achi chic, ri ixok ri' cuban ri nimalaj mac ri äwas u banic chrij ri rachajil, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Ri Jesús queutewchij ri ac'alab

¹³Ri winak xequic'am lok ri ac'alab cho ri Jesús rech cuya ru k'ab pa qui wi'. Xeyaj c'u ri winak cumal ri tijoxelab. ¹⁴Aretak xril ri Jesús chi queyajon ri tijoxelab, xpe royowal, xubij chque: Chiya chque ri ac'alab chi quepe wuc', meik'atej rumal chi ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak are quech ri e je' tak wa', —cächa'. ¹⁵Kas tzij ri quinbij chiwe chi apachin ri man cuc'am tä ri' ru takanic ri Dios je' jas ri cuban jun alaj ac'al, man cäyi' tä c'u che chi cätakan ri Dios puwi', —xcha chque.

¹⁶Ri Jesús xeuk'aluj ri ac'alab, xuya c'u ru k'ab pa qui wi', xeutewchij.

Copan jun k'inomalaj ala ruc' ri Jesús

¹⁷Aretak ri Jesús xutakej chi ru be, chanim xpe jun ac'al achi ruc', xxuqui chuwäch, xuta' che, xubij: Utzalaj Ajtij, çjas quinban in rech quinrik ri c'aslemal ri man c'o tä u qu'uisic? —xcha che.

¹⁸Xubij c'u ri Jesús che: ¿Jas che cabij utz chwe? ¡Man c'o tä jun kas utz, xane xak xuwi ri Dios! —cächa che. ¹⁹Awetam c'u ri cätakan wi ru Lok' Pixab ri Dios: “Matcämisanic, maban ri nimalaj mac ri äwas u banic ruc' ri rixokil jun winak chic, maban ri elak', maban tzij chrij jun winak chic, maban subunic che jun winak chic che resaxic ri rech ri are', nim cheawil wi ra nan a tat,” —cächa ri', —xcha ri Jesús che.

²⁰Xubij c'u ri achi che: Ajtij, ronojel wa' nu takem tzaretak in ac'al na, —xcha che.

²¹Ri Jesús co xca'y che ri achi, sibalaj lok' xril wi, xubij che: C'o jun jasach chic ri c'ä mäja' cabano. Cheaqu'uiyij conojel ri jastak awe, chaya ri rajil chque ri meba'ib. Cäc'o'ji c'u na ra k'inomal chila' chicaj. Jo', tasa'j wuc', chatelej c'u ra cruz, —xcha che. (Quel cubij wa' chi man nim tä chic cäri' wi ru c'aslemal, pune ta ne curik ri cämical rumal rech ri Jesús.)

²²Xqu'extaj c'u ru wäch ri achi, xc'äxc'ob ri ranima' rumal ri xubij ri Jesús che. Xbisonic xe'c, rumal chi qu'ia u k'inomal c'olic.

²³Xca'y ri Jesús pa tak u xc'ut, xubij chque ru tijoxelab: ¡Sibalaj c'äx cäquitij ri k'inomab queopan ruc' ri Dios rech cätakan pa qui wi'! —xcha chque.

²⁴Ri tijoxelab xquicajmaj ri xubij chque, man xquirik tä chic jas xca'no. Xch'aw chi jumul ri Jesús, xubij chque: Kachalal, kas c'äx cäquitij ri winak ri cäcu'bi ri canima' chrij ri k'inomal, queopan ruc' ri Dios rech cätakan pa qui wi'. ²⁵Are man c'äx tä ri roc'owisaxic jun

quiej camello pa ru julil jun t'isombal bak chuwäch ri ropanic jun k'inom ruc' ri Dios rech cätakan puwi', —xcha chque.

²⁶ Sibalaj xquicajmaj wa' ri tijoxelab, xquibij c'u chbil tak quib: ¿Jachin ta c'u lo ri cäcowinic curik ru tobanic ri Dios? —xcha'.

²⁷ Ri Jesús tajin queuca'yey, xubij c'u chque: Man quecowin tä ri winak chubanic wa', cäcowin c'u na ri Dios che, rumal chi ri Dios cäcowin chubanic ronojel, —xcha chque.

²⁸ Ri tat Pedro xuch'abej ri Jesús, xubij: Tat, chilampe la chi ri uj ka yo'm can ri jastak ke, uj c'o uc' la, —xcha che.

²⁹ Xubij c'u ri Jesús: Kas tzij ri quinbij chiwe chi man c'o tä jun ri cuya can ri rachoch, ri rachalal, ru nan u tat, ri rixokil, ri ralc'ual, ri rulew rumal wech in, xukuje' rumal rech ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, ³⁰ ri mat curik na cämïc pa tak we k'ij junab ri' jun ciento mul ri e je' tak wa', ri rachoch, rachalal, ru nan, ralc'ual, rulew, pune ruc' c'äx ri cäbantaj che cumal ri winak. Xukuje' curik na ru c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na, —cächa chque.

³¹ E q'uia chque ri winak ri nim queil wi cämïc, man nim tä chi na queil wi pa ri k'ij ri', xukuje' e c'o ri man nim tä queil wi cämïc, nim c'ut queil wi na, —xcha chque.

Ri Jesús cutzijo jumul chic chi cäcäm na

³² E benak c'u pa ri be, pakalem cäca'n pa Jerusalén, nabejinak c'u ri Jesús chquiwäch ru tijoxelab. Ri e are' sibalaj xquicajmaj u wäch ri Jesús. Conojel ri e teren chrij sibalaj quixe'm quib. Ri Jesús xeusiq'uij jumul chic ri cablajuj u tijoxelab ruc' pa qui tuquiel wi, xuchaplej c'u u bixic chque ri cäban na che.

³³ Xubij c'u chque: Chiwilampe', benam ke, tajin cujpaki pa ri tinimit Jerusalén. Quinjach c'u na in, in ri' ri Ralc'ual ri

Dios ri Kas Winak, pa qui k'ab ri qui nimakil ri sacerdotes, xukuje' pa qui k'ab ri tijonelab re ri Pixab. Cäquik'at na tzij pa nu wi' chi quincämisax na, quinquijach c'u na pa qui k'ab ri niq'uiaj winak chic. ³⁴ Cäquetz'bej na nu wäch, xukuje' cäquichubaj na nu wäch. Quinquirapuj na, quinquicämisaj. Quinc'astaj chi c'u na churox k'ij, —xcha ri Jesús chque.

Ri tat Jacobo, ri tat Juan cäquita jun tok'ob che ri Jesús

³⁵ Xekeb c'u ru c'ojol ri tat Zebedeo ruc' ri Jesús, e are' ri tat Jacobo, ri tat Juan, xquibij c'u che: Kajtij, cäkaj chi cäban la chke apachique u wäch tok'ob ri cäkata' che la, —xecha che.

³⁶ Xubij ri Jesús chque: ¿Jas c'u quiwaj chi quinban chiwe? —xcha chque.

³⁷ Xquibij c'u che: Aretak cänimarisax ri k'ij la, cätakan chi la pa qui wi' conojel, ya la chke chi cujt'uyi na uc' la, chi jun chke cäc'oji pa ri wiquiäk'ab la, ri jun chic pa ri moxk'ab la, —xecha che.

³⁸ Xubij c'u ri Jesús chque: ¡Man quich'ob taj jas u wäch tok'ob ri quita' chwe! —cächa chque. ¿A quixcowinic quich'ij na ri c'äx ri quinrik na in, quitij c'u na iwe ri c'o pa ri vaso ri quintij na we in? ¿A quixcowinic cäban i kasna' ix jas ri kasna' ri cäban na chwe in? —xcha chque.

³⁹ Xquibij c'u che: Cujcowinic, —xecha che.

Xubij c'u ri Jesús chque: Kas tzij quitij na iwe ri c'o pa ri vaso ri quintij na we in, xukuje' cäban na i kasna' jas ri kasna' ri cäban na chwe in, —cächa chque. ⁴⁰ Are c'u ri t'uyulem pa ri nu wiquiäk'ab, we ne pa ri nu moxk'ab, man cuya' taj quinya in chiwe. Are wa' quech ri e cha'tal rumal ri Dios chi quet'uyi pa tak ri t'uyulibal ri', —xcha chque.

⁴¹ Aretak ri lajij tijoxelab chic xquita u bixic ronojel wa', xpe coyowal ri e are' chque ri tat Jacobo, ri tat Juan.

⁴²Xeusiq'uij c'u ri Jesús, xubij chque: Ri ix iwetam chi ri winak ri ya'tal chque chi quetakan pa qui wi' ri niq'uiaj winak chic, kas tzij e c'o ri' pa qui k'ab. Ri qui nimakil winak quetakan pa qui wi' xukuje', —cächa'. ⁴³Man je' tä c'u wa' ri ix, xane apachin chiwe ri craj chi nim quil wi, rajwaxic chi coc na wa' che patänil iwe. ⁴⁴Apachin chiwe ri craj coc che i nimal ix, nabe rajwaxic chi coc na che patänil que conojel, —cächa'. ⁴⁵Are je ri', rumal chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, man in petinak taj rech quinpatänixic, xane rech quinpatänin chque niq'uiaj chic, xukuje' rech quinya ri nu c'aslemal che tojbal re ri qui tzokopixic q'uia winak, —xcha ri Jesús chque.

**Ri Jesús cucunaj ri
moy achi, Bartimeo u bi'**

⁴⁶Xeopan c'u pa ri tinimit Jericó. Elem chi c'u bic cuban ri Jesús pa Jericó, e rachi'l c'u ru tijoxelab xukuje' q'ualaj tak winak chic. C'o c'u jun moy achi, Bartimeo u bi', t'uyul chi' ri be, are c'u jun molonel wa', u c'ojol ri tat Timeo. ⁴⁷Aretak xuto chi tajin coc'ow ri Jesús aj Nazaret, co xch'awic, xubij: ¡Tat Jesús, ralc'ual can ri ka mam David, tok'obisaj la nu wäch! —xcha'.

⁴⁸E q'uia ri winak ri xquiyajo, xquibij che chi chutz'apij u pu chi'. Ri are' c'ut xa man cuta taj, xane más co na xch'awic, xubij: ¡Ralc'ual can ri ka mam David,^{§§} tok'obisaj la nu wäch! —xcha'.

⁴⁹Xtaq'ui c'u ri Jesús, xubij: Siq'uij ba' alak lok, —xcha chque.

Xquisiq'uij c'u lok ri moy, xquibij che: ¡Chachajij awanima! ¡Chatwalijok! Ri Jesús tajin catusiq'uij, —xecha che.

⁵⁰Ri are' c'ut xurokij can ru k'u' jela', chanim xwalijic, xe'c, xopan ruc' ri Jesús.

⁵¹Xch'aw c'u ri Jesús, xubij che: ¿Jas caj la chi quinban che la? —xcha che.

Xubij ri moy che: Ajtij, cwaj quincay jumul chic, —xcha che.

⁵²Xubij ri Jesús che: Cuya' que' la. Ya xutzir la rumal chi xcojon la chwe, —xcha che.

Chanim c'ut xcowinic xca'yic, xteri bi chrij ri Jesús pa ri be.

Coc ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén

11 Aretak nakaj chic e c'o wi che ri tinimit Jerusalén, chquiwäch ri tinimit Betfagé ruc' ri tinimit Betania, tajin queoc'ow chuxe' ri Ujyubal Olivos, ri Jesús xeutak bi quieb chque ru tijoxelab. ²Xubij chque: Jix pa ri alaj tinimit ri c'o apan chkawäch. Aretak quixopan chila' quirik na jun burro yukulic. Man c'o tä jun winak quiejeninak chrij, —cächa'. Chiquira', chic'ama lok, —cächa chque. ³We c'o jun cubij chiwe: ¿Jas che quiban wa'? —cächa ne chiwe. Chibij che: Xa cajwataj che ri Kajaw Jesús, chanim c'ut cutzelej chi na lok che la, —quixcha che.

⁴Xebe' c'u ri tijoxelab, xequirika c'u ri burro pa ri be, yukul cok chuchi' ri porta. Xquiquir c'ut.

⁵Jujun chque ri a tac'atoj chila' xquibij chque: ¿Jas quibano quiquir ri burro? —xecha chque.

⁶Ri tijoxelab xquibij chque jas ru bim bi ri Jesús. Xyi' c'u chque chi cäquic'am bic. ⁷Xquic'am c'u bi ri burro, xquiya che ri Jesús. Xquiya ri qui k'u' chrij, xquiejen c'u ri Jesús. ⁸E q'uia winak xquilic' ri qui k'u' pa ri be, xukuje' c'o jujun chic ri xequiya u xak tak che' ri xequich'upula pa tak ri juyub.

⁹Ri winak ri e nabejinak chuwäch ri Jesús, xukuje' ri e teretoj chrij, co xech'awic, xquibij: ¡Chnimarisax u k'ij ri

§§10:48 Ri “Ralc'ual can ri ka mam David” quel cubij “To'l Ke”, junam jas ri tzij “Cristo” o “Mesías”.

Dios! ¡Utz re ri petinak pa ru bi' ri Kaw jaw Dios! —quecha'. ¹⁰ ¡Tewchim ba' ri' ri takanic ri cäpe na pa ka wi'! Tzare wa' ri takanic ri xchaplex nabe rumal ri ka mam David. ¡Chnimarisax u k'ij ri Dios! —xecha'.

¹¹ Xopan c'u ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén, xoc pa ri nimalaj rachoch Dios. U caylobem chic ronojel, benak chi c'u ri k'ij, xel bic, xe' pa Betania, e rachi'l ri cablajuj u tijoxelab.

Ri Jesús cuyaj ri u che'al higos ri man c'o tä u wäch

¹² Chucab k'ij c'ut, aretak tajin quetzelej lok, e petinak pa ri tinimit Betania, xnum ri Jesús. ¹³ Xril c'u apan chinaj jun u che'al higos, räx c'u ru xak. Xe' ri Jesús che rilic we c'o u wäch curika'. Aretak xopan ruc' ri che', man c'o tä c'u u wäch xuriko, xane xak xuwi ru xak c'olic. Je ri', rumal chi mäja' ru k'ijol ri higos. ¹⁴ Xch'aw c'u ri Jesús, xubij che ri che': C'o jun mätirow chic ra wäch, —xcha che.

Xquita c'u wa' ru tijoxelab.

Ri Jesús cujosk'ij ri nimalaj rachoch Dios

¹⁵ Te c'u ri', aretak xeopan pa Jerusalén, xoc bi ri Jesús pa ri nimalaj rachoch Dios, xuchaplej quesaxic bi ri ajc'ayib, xukuje' ri quequilok' tak jastak chupam ri nimalaj rachoch Dios. Xeutzak ri qui mesa ri qu'exal tak puak, xukuje' xeutzak ri qui tem ri ajc'ay tak palomäx. ¹⁶ Man xuya' tä c'u ri Jesús chi c'o jun coc'ow chupam ri nimalaj rachoch Dios ri ruc'am reka'n. ¹⁷ Xeutirow c'u ri winak, xubij chque: Tz'ibam c'u wa' pa ru Lok' Pixab ri Dios, cubij: “Ri wachoch in, are jun ja ri cäban wi orar,” —cuchixic. “Je c'u u cojic wa' cumal conojel winak,” —cächa ri'. Xukuje' xubij ri Jesús: Ri alak c'ut,

jun cachoch elak'omab banom alak che, —xcha chque.

¹⁸ Xquita c'u wa' ri qui nimakil sacerdotes xukuje' ri tijonelab re ri Pixab. Xa je ri' xquitzucuj jas cäca'n chucämisaxic. Je' xca'n wa' rumal chi xquixej quib cho ri Jesús, rumal chi conojel ri winak cäquicajmaj ru tijonic ri Are'. ¹⁹ Are chi' c'ut tajin coc ri ak'ab, xel bi ri Jesús pa ri tinimit.

Cäcäm ru che'al higos ri yajtajinak rumal ri Jesús

²⁰ Ak'ab c'ut, chucab k'ij tajin queoc'ow pa ri be, xquilo chi ru che'al higos chaki'jarinak chic ronojel. ²¹ Xna'taj c'u wa' che ri tat Pedro, xubij che ri Jesús: Ajtij, ¡chilampe la! Ru che'al higos ri xyaj la, ya chaki'jarinak chic, —xcha che.

²² Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque ru tijoxelab: ¡Tzrajwaxic ba' quiiquiba iwanima' chrij ri Dios! —cächa chque. ²³ Kas tzij ri quinbij chiwe chi apachin ri cubij che we nimalaj juyub ri': “Chawesaj awib chi', cha'quiäka bi awib pa ri nimalaj ja',” —we cächa che. We ta cubij wa', man cäquieblan tä c'u u c'ux, xane cujiquba u c'ux chi ri cubij cäbantaj na, kas cäbantaj c'u na wa'. ²⁴ Rumal wa' quinbij chiwe chi aretak c'o quita' che ri Dios aretak quiban orar, chijiquiba iwanima' che ri Dios chi quic'amo, cäbantaj c'u na wa' chiwe, —cächa'. ²⁵ Amak'el c'ut aretak quiban orar, we c'o jun c'äx pa iwanima' chrij jun winak chic, chisacha u mac, rech ri i Tat ri c'o chicaj cuya' cusach ri i mac ix xukuje'. ²⁶ We c'u man quisach tä qui mac ni'quaij chic, ri i Tat ri c'o chicaj man cusach tä ri i mac ix, —xcha chque.

C'o takanic pu k'ab ri Jesús

²⁷ Xetzelej chi bic, xebe' pa ri tinimit Jerusalén. Ri Jesús tajin cubinibej u pam ri nimalaj rachoch Dios, aretak ri qui ni-

makil sacerdotes, ri tijonelab re ri Pixab, xukuje' ri qui nimakil ri winak xeopan ruc'.²⁸ Xquibij c'u che: ¿Jachin xtakow la chi cäban la ronojel wa' we ri'? ¿Jachin lo ri yo'winak che la chi je' cäban la wa'? —xecha che.

²⁹ Xubij ri Jesús chque: Ri in xukuje' c'o ri quinta' chech alak. We cäcowin alak chubixic chwe jas ri quinta', quinbij na chech alak jachin ri yo'winak chwe chi c'o takanic pa nu k'ab rech je' quinban wa', —cächa chque.³⁰ Bij alak chwe jachin xtakow ri tat Juan chubanic ri kasna', we are ri Dios o are ri winak, —xcha chque.

³¹ Xquichapla u tzijobexic quib, xquibij: We cäkabij chi are ri Dios xtakowic, cubij na ri Jesús chke: “¿Jas c'u che man xicoj taj?” —cächa na.³² ¿A cäkabij ta c'ut chi e are ri winak xetakowic? —quecha'.

Cäquixej c'u quib chquiwäch ri winak rumal chi elinak chi sak chquiwäch ri winak chi kas tzij ri tat Juan are k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios.³³ Rumal wa' xquitzelej u wäch u tzij ri Jesús, xquibij che: ¡Man ketam taj! —xecha che.

Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Je c'u ri' ri in man quinbij tä chech alak jachin ri yo'winak chwe chi ri in quinban ronojel wa' we ri', —xcha chque.

Waral cäkil wi ri c'utbal chquij ri ajchaquib ri man e utz taj

12 Ri Jesús xuchaplej qui tzijobexic ri winak cuc' tak c'utbal, xubij c'u chque: C'o jun achi ri xuban jun ticbal uvas, xucoralij rij, te c'u ri' xuc'ot jun jul ri cäpitz' wi ri uvas, xuban xukuje' jun tac'atcalaj ja ri cäcoj che chajibal re ronojel, xuya c'u can pa kajomal chque jujun tak ajchaquib, xe' naj pa jun tinimit chic, —cächa'.

² Xopan c'u ri k'ij ri cäban ri cosecha rech uvas, ri ajchak'el xutak bi jun patänil re cuc' ri ajchaquib chuc'amic re ru wächinic ri ticbal uvas.³ Are c'u ri ajchaquib xquichap ri patäninel, xquich'ayo, xquitak bic, man c'o tä xquiya bi che, —cächa'.⁴ Ri ajchak'el ri ticbal uvas xutak c'u bi jun patäninel chic cuc' ri ajchaquib. Ri e are' c'ut xca'n chi abaj ri patäninel ri', xquisoc chujolom, xa etzelal xca'n bi che.⁵ Xutak chi c'u bi jun patänil re, ri ajchaquib c'ut xquicämisaj wa', je ri' xukuje' xca'n chque ri jule' u tako'n chic. Jujun chque xequich'ayo. Jujun chic xequicämisaj.

⁶ C'ä c'o na jun tako'n chic ruc' ri ajchak'el, are c'u ri u c'ojol, ri sibalaj lok' chuwäch. Chuquibal ronojel xutak bi wa' cuc' ri ajchaquib, xubij c'ut: “Kas nim cäquil wi na ri nu c'ojol,” —xcha ri ajchak'el.⁷ Ri ajchaquib xquitzijobej quib, xquibij: “Are wa' ri quechben ronojel. ¡Jo!, kacämisaj c'ut, rech cäk'ax ronojel wa' pa ka k'ab!” —xecha'.⁸ Xquichapo, xquicämisaj, xquesaj c'u bi ru cuerpo pa ri ticbal uvas, —xcha ri Jesús chque.

⁹ Te c'u ri' ri Jesús xuta' chque, xubij: ¿Jas c'u cuban na ri' ri ajchak'el ri ticbal uvas? —cächa ri Jesús. Copan na cuc', queucämisaj na ri ajchaquib, cuya c'u na ru ticbal uvas chque jule' chic, —cächa chque.

¹⁰ ¿A mat siqu'im alak wa' we tz'ibam ri' pa ru Lok' Pixab ri Dios? Je ri' cubij: Ri abaj ri man xcaj tä ri yacal tak ja, are abaj wa'* xcoj che tok'ebal re ri ja.

¹¹ Je' banom wa' rumal ri Kajaw Dios. Kas cajmabal c'u wa' chkawäch, —cächa', —xcha chque.

¹² Ri qui nimakil ri winak aj Israel xquitzucuj c'ut jas cäca'n chuchapic ri Jesús rumal chi xquich'obo chi chquij ri e are' xutzijoj wa' we c'utbal ri'. Cäquixej

*12:10 We abaj ri' ri xubij ri Jesús are ri Jesús mismo.

c'u quib chquiwäch ri q'uialaj winak, xa rumal ri' xquiya can ri Jesús, xebe'c.

**Cäta' che ri Jesús we
rajwaxic cätoj alcabal**

¹³Xetak c'u bi jujun chque ri tata'ib fariseos ruc' ri Jesús, xukuje' jujun chque ri rachi'l ri tat Herodes che rilic we c'o jas quecowin chubanic rech cäkaj ri Jesús pa qui k'ab. ¹⁴Aretak xeopanic, xquibij che ri Jesús: Ajtij, ketam chi jicom anima' la, xukuje' chi man cäxey tä ib la chquiwäch ri winak jas pu cäquichomaj ri e are' chij la. Man nim tä c'u quil wi la jun winak chuwäch ri jun chic, xane kas tzij cäc'ut la u beyal ru rayinic ri Dios chquiwäch conojel. ¿A takal chke cäkatoj alcabal che ri César o a man takal taj? —quecha'. ¿A rajwaxic c'ut cäkatojo o a man rajwaxic taj? —xecha che.

¹⁵Retam c'u ri Jesús chi xak quieb qui wäch, rumal ri' xubij chque: ¿Jas che cäta' alak wa' chwe? ¿A mat xa caj alak chi quinkaj pa k'ab alak? —cächa'. C'amampe alak lok jun puak chnuwäch rech quinwilo, —xcha chque.

¹⁶Ri e are' xquic'am lok ri puak, xril c'u wa' ri Jesús, te ri' xubij chque: ¿Jachin c'u ajchak'el we ca'yebal xukuje' we bi'aj ri'? —xcha chque.

Xquibij c'u che: Are rech ri César, —xecha che.

¹⁷Xubij c'u ri Jesús chque: Ya ba' alak che ri César ri rech ri César. Ya c'u alak che ri Dios ri rech ri Dios, —xcha ri Jesús chque.

Ri e are' xquicajmaj u wäch ri Jesús rumal ri xubij chque.

**C'o jas cäquita' ri tata'ib saduceos
che ri Jesús chrij ri
qui c'astajibal ri cäminakib**

¹⁸Te ri' xeopan jujun tata'ib saduceos ruc' ri Jesús. Ri winak ri', ri saduceos,

cäquibij chi man quec'astaj tä chi na ri cäminakib. Xquita' c'u che ri Jesús, xquibij: ¹⁹¡Ajtij! Tz'ibam can chke rumal ri ka mam Moisés chi we cäcäm ru chak' jun achi, we cäcäm ri ratz, c'o c'u can ri rixokil, we c'u man e c'o tä can ralc'ual ruc' ri rixokil, rajwaxic c'ut chi ri rachalal ri c'o canok, cäc'uli ruc' ri ixok ri' ri malca'n rech quec'o'ji can ralc'ual ruc'. Ri ac'alab ri' je' ta ne e rech ri cäminak, —quecha che. ²⁰E c'o c'u wukub achijab e cachalal quib. Ri nabeal xc'uli'c, xcäm c'ut, man c'o tä c'u can ralc'ual ruc' ri rixokil. ²¹Ri ucab xc'uli ruc' ri rixnam malca'n, xukuje' xcäm bic, man c'o tä can ralc'ual. Je' xukuje' xuban ri urox achi. ²²Je c'u ri' xca'n ri wukub achijab, cachalal quib, man xquiya tä can calc'ual. E cäminak chic conojel, xcäm c'u bi ri ixok. ²³Aretak c'ut quec'astaj na ri cäminakib, ¿jachin chque wa' we wukub achijab ri' cäc'amow ri ixok che rixokil? Xc'o'ji c'u che quixokil ri wukub, —xecha che.

²⁴Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: Ri alak xa sachinak alak rumal chi man etam tä alak ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic. Man etam tä c'u alak ru chuk'ab ri Dios, —cächa chque. ²⁵Aretak ri cäminakib quec'astajic, man quec'uli tä chic. Ri ka nan ka tat c'ut man cäquiya tä chi ri calc'ual che c'ulanem, xane e junam chi cuc' ri ángeles ri e c'o chicaj, —cächa'. ²⁶Chrij c'u wa' chi quec'astaj na ri cäminakib, c'o na ri cwaj quibij chech alak: ¿A mat siq'uim alak pa ri wuj ri tz'ibam rumal ri ka mam Moisés jawije' ri cubij wi chi ri Dios c'o chupam ri juwi' q'uix ri tajin cäc'atic, xuch'abej lok ri ka mam Moisés? Je wa' xubij: “In ri' ru Dios ri Abraham, ru Dios ri Isaac, ru Dios ri Jacob,” —xcha ri Dios, —cächa'. ²⁷Ri ka Dios man are tä Dios quech ri cäminakib, xane quech ri e c'asc'oj. Je ri' k'alaj chi xa sachinak alak, —xcha ri Jesús chque.

**Ri Jesús cutzijoj ri
takanic ri nim na u banic**

²⁸ Xopan c'u jun chque ri tijonelab re ri Pixab ri tajin cätatabenic aretak xquichomala quib. Retam c'ut chi ri Jesús utz u tzelexic u wäch ri qui tzij u banom, rumal ri' xuta' che: ¿Jas ri takanic ri nim na u banic chquiwäch conojel? —xcha che.

²⁹ Ri Jesús xch'awic, xubij che: Are wa' ri tznim na u banic: “Winak aj Israel, ¡chitatabej!” —cächa'. “Ri ka Dios ri Kajaw, xak xuwi ri Are', are Kajaw,” —cächa'. ³⁰ “Sibalaj chiwaj ri i Dios ri Iwajaw, chijiquiba ri i c'ux, chijiquiba ri iwanima', chicojo ri i chomanic, chitija c'u ri i chuk'ab chubanic wa',” —cächa'. Tzare c'u wa' ri nabe takanic ri sibalaj nim u banic. ³¹ Ri ucab takanic ri sibalaj nim na u banic are wa': “Chiwaj ri iwach winak jas ri ix quiwaj iwib,” —cächa'. Man c'o tä chi c'u jun takanic ri nim na u banic chquiwäch wa', —xcha ri Jesús che.

³² Xubij c'u ri tijonel re ri Pixab che ri Jesús: ¡Utz ri cäbij la, Ajtij! Kas tzij ri cäbij la chi xa jun ri ka Dios, man c'o tä chi jun chuwäch ri Are', —cächa che. ³³ Xukuje' rajwaxic chi jun winak sibalaj craj ri Dios, cujiquiba ru c'ux, cujiquiba ri ranima', cucoj ru chomanic, cutij c'u u chuk'ab chubanic wa'. Xukuje' rajwaxic chi craj ri rach winak je' jas ri are' craj rib. Nim na u banic wa' chquiwäch conojel ri sipanic ri queporox cho ri Dios, xukuje' chquiwäch conojel ri awaj ri quecämisax che sipanic cho ri Dios, —xcha che.

³⁴ Aretak ri Jesús xuto chi sibalaj cäna'w ri tata' chutzelexic u wäch u tzij, xubij che: Xak jubik' craj man cätakan ri Dios puwi' la, —xcha che.

Te c'u ri' man c'o tä chi jun xuchajij anima' chi c'o jas xuta' che ri Jesús.

**Ri Jesús cätzijon chrij ri
ralc'ualaxic ri Cristo**

³⁵ Ri Jesús tajin queutijoj ri winak pa ri nimalaj rachoch Dios, cäch'awic, cubij: ¿Jas che cäquibij ri tijonelab re ri Pixab chi ri Cristo are xak xuwi ralc'ual can ri ka mam David? ³⁶ Tzare c'u ri ka mam David cubij rumal ri Lok'alaj Espíritu: Xubij ri Kajaw ri ka Dios che ri Kajaw: “Chatt'uyul pa ri nu wiquiäk'ab,[†] c'ä quinya na chawe chi catch'acanic cattakan pa qui wi' conojel ri cäca'n qui c'ulel chawe,” —cächa'. ³⁷ We ri ka mam David cubij: “Kajaw” che ri Cristo, ¿jas ta c'u che cäquibij ri e are' chi ri Cristo are xak xuwi ralc'ual can ri ka mam David? ¡Man je' tä ri'! —xcha chque.

Ri winak c'ut, ri sibalaj e q'uia chic qui mulim quib, cäquicot canima' chutatabexic ru tzij ri Jesús.

**Ri Jesús cubij chi rajwaxic chi
ri winak cäquichajij quib
chquiwäch ri tijonelab re ri Pixab**

³⁸ Ri Jesús tajin queutijoj ri winak, cubij chque: Chajij ib alak chquiwäch ri tijonelab re ri Pixab. Ri e are' cäkaj chquiwäch quebinicat pa chärchäk tak catz'iak. Xukuje' cäkaj chquiwäch chi nim queil wi na, cäyi' c'u rutzil qui wäch pa tak ri c'ayibal, pa tak ri be. ³⁹ Cäquitzucuj ri t'uyulibal ri nimak qui banic pa tak ri rachoch Dios, xukuje' ri t'uyulibal ri nim queil wi pa tak ri ula'nem ri quewi' wi, —cächa chque. ⁴⁰ Xukuje' cäquitokij tak ri cachoch ri malca'nib tak ixokib. Te ri' cäquiyuk u tza'm ri qui tzij aretak cäca'n orar rech man k'alaj tä ri etzelal ri tajin cäca'no.

[†]12:36 Ri cät'uyi jun pu wiquiäk'ab jun nim takanel, we are ri Dios o jachin jun ri c'o takanic pu k'ab, quel cubij chi ri jun ri t'uyul pu wiquiäk'ab, are cäyi' nim takanic pu k'ab ri are' xukuje'.

¡Kas nim na ri c'äx cäquirik ri tijonelab re ri Pixab aretak cäk'at na tzij pa qui wi'! —xcha ri Jesús chque ri winak.

Kas nim ri cusipaj jun malca'n chichu' cho ri Dios

⁴¹T'uuyul c'u ri Jesús pa ri nimalaj rachoch Dios chquiwäch tak ri cäxon ri cäyi' wi ri puak ri cäsipax cho ri Dios. Tajin cäca'y chque ri winak ri cäquiya ri qui rajil chupam tak ri cäxon ri'. E q'uia c'u chque ri k'inomab xequiya nimak tak qui rajil. ⁴²Xopan c'u jun malca'n chichu' ri meba', xuya xa quieb alaj tak puak, craj ne xa jun centavo rajil ri quieb puak ri'. ⁴³Ri Jesús xeusiq'uuj ru tijoxelab, xubij c'u chque: Kas tzij ri quinbij chiwe, chi we meba'laj malca'n chichu' ri', are nim na wa' ri xusipaj ri are' chquiwäch conojel ri niq'uiay winak ri qui yo'm qui rajil pa tak ri cäxon ri c'olibal puak. ⁴⁴Ri e are' qui yo'm jubik' re ri q'uia ri c'o cuc'. Are c'u we malca'n chichu' ri' u yo'm ronojel ri c'o ruc', ronojel ri tzukubal re, —xcha chque.

Ri Jesús cuk'alajisaj chi cäwulix na ri nimalaj rachoch Dios

13 Elem bi re ri Jesús pa ri nimalaj rachoch Dios, jun chque ru tijoxelab xubij che: ¡Ajtij, chilampe la we je'lalaj tak abaj ri', xukuje' tak we ja ri yacom ri' ri sibalaj e cajmabal! —xcha che.

²Xch'aw c'u ri Jesús, xubij che: ¿A cawil conojel we nimalaj tak ja ri e yacom ri'? —cächa'. Man cäcanaj tä c'u can jun abaj puwi' ri jun abaj chic ri mat cäwulix na, —xcha che.

Ri Jesús queutzijoj ri etal re ri q'uisbal tak k'ij

³Xe' c'u ri Jesús, e rachi'l ru tijoxelab, pa ri Ujuyubal Olivos ri c'o apan cho ri rachoch Dios. T'uuyul c'u ri Jesús chila', ri tat Pedro, ri tat Jacobo, ri tat Juan,

xukuje' ri tat Andrés xquita' che ri Are' pu tuquiel wi, ⁴xquibij: Cäkaj chi cäbij la chke jampa' cäbantaj na wa'. ¿Jas u wäch etal cäban na chuc'utic chkawäch chi xopan ri k'ij ri' ri quebantaj na conojel tak wa' ri bim la chke? —xecha che.

⁵Ri Jesús xch'awic, xubij chque: ¡Chichajij iwib c'u jachin jun mixsubuwic! —cächa'. ⁶E q'uia c'ut ri quepe na, cäquicoj na ri nu bi', cäquibij: “¡In ri' ri Cristo!” —quecha na. E q'uia c'u ri' ri quequisub na, —cächa chque.

⁷Aretak quita nimalaj tak ch'oj, xukuje' quita u tzijoxic tak ch'oj jawije' tak chi', mixej iwib. Rajwaxic chi cäbantaj na wa'. C'ä mäjok c'u ri q'uisbal re ri k'ij junab ri', —cächa'. ⁸Cäch'ojin c'u jun tinimit ruc' ri jun tinimit chic, xukuje' cäch'ojin jun nim takanel ruc' jun nim takanel chic. Quepe c'u na q'uia cäbrakan jawije' tak chi', cäpe na wi'jal xukuje', ri winak c'ut sibalaj cäquituquij na quib. Xak c'u chaplebal wa' re ronojel ri c'äx ri cäpe na pa qui wi' ri winak, —cächa chque.

⁹¡Chichajij ba' iwib! —cächa'. Quixjach c'u na pa tak qui k'ab ri qui nimakil winak ri quetakan pa qui wi', xukuje' quixch'ay na chquiwäch ri qui nimakil ri winak pa tak ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak. Quixtac'abax na chquiwäch k'atal tak tzij, xukuje' chquiwäch takanelab ri nimak qui banic rumal wech in rech quik'alajisaj na ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chquiwäch ri e are', —cächa chque.

¹⁰C'ä mäjok c'u copan ri q'uisbal re ri k'ij junab ri', rajwaxic cätzijox na we Utzalaj Tzij ri' re ri Evangelio chque conojel qui wäch winak cho ruwächulew, —cächa'.

¹¹Aretak quixc'am na bic rech quixjach chquiwäch ri k'atal tak tzij, mixej iwib, michomaj bic jas ri quibij na chque, xane chibij ri cäyi' chiwe rumal ri Dios pa ri k'ij ri'. Man ix tä c'ut ri quixtzijon na, xane are ri Lok'alaj Espiritu. ¹²Ri winak

quequijach na ri cachalal pa cämisaxic, ri nan tat quequijach na ri calc'ual pa cämisaxic. Ri alc'ualaxelab cäquiyac na quib chquij ri qui nan qui tat, quequijach na pa cämisaxic. ¹³ ;Conojel ri winak cä-quetzelaj na i wäch xa rumal wech in! —cächa'. Are c'u ri cäch'ijowic c'ä cäq'uis na ronojel, curik na ri' ru tobanic ri Dios, —cächa chque.

¹⁴ Ri ka mam Daniel, jun chque ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, xutz'ibaj ojer chrij ri "itzelalaj äwas ri quetzelan ronojel." ;Jachin ri cusiq'uij wa', ri tz'ibtal waral, chuch'obo' jas ri' ri äwas ri cubij chi! Aretak quiwil wa' cäc'oji chila' jawije' ri man ya'tal tä wi, rajwaxic chi ri winak ri e c'o pa Judea queanimaj bi pa tak ri juyub. ¹⁵ Ri winak ri e c'o puwi' tak cachoch,[‡] aninak chekaj lok, mehoc chi bi chupam ri ja chuc'amic bi jun jasach. ¹⁶ Xukuje' ri e c'o pa ri juyub mätzelej bi cho ja chuc'amic ri qui k'u'. ¹⁷ ;Sibalaj c'äx que ri ixokib ri yawab tak winak chic pa tak ri k'ij ri', xukuje' ri e c'o alaj tak cal ri c'ä quetu'nic! ¹⁸ ;Chibana ba' orar, chixbochi'n che ri Dios chi mäc'ulmataj ronojel wa' pa tak ri u k'ijol ri tew! ¹⁹ Je ri', rumal chi cäpe na nimalaj c'äxc'ol pa tak ri k'ij ri', ri man c'olinak tä ri' tzpa ru chaplexic lok ru banic ruwächulew rumal ri Dios c'ä pa tak we k'ij ri'. Te c'u ri' man c'o tä jumul ri quepe chi na c'äxalaj tak k'ij junam ruc' ri c'äxc'ol ri'. ²⁰ We ta ri Kajaw Dios mat cubano chi xak k'atatal k'ij cäc'oji we c'äxc'ol ri', mat c'o jun winak ri' ri cäc'asi canok. Ri Dios c'ut u banom chi xak k'atatal k'ij cäc'oji wa' rumal chi queraj ri e cha'tal rumal ri Are'.

²¹ We c'u c'o jun ri cubij chiwe: "iChiwilampe', c'o ri Cristo chi ri!" We cubij: "iChiwilampe', c'o jela!" —we cächa'. ;Micoj ba'! —cächa chque. ²² Quepe na

winak ri cäca'n che quib chi e are ri Cristo, xukuje' quepe chi na jule' chic ri cäca'n che quib chi e k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. Queca'n c'u na etal, xukuje' cajmabal che qui subic ri winak ri e cha'tal rumal ri Dios we quecowinic, —cächa'. ²³ ;Chiwila ba' iwib! Nu bim chi c'u apan ronojel wa' chiwe, —xcha ri Jesús chque.

Waral cätzijox wi jas ru petic ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak

²⁴ Pa tak ri k'ij ri' aretak oc'owinak chic ri nimalaj c'äx ri', ri k'ij cäk'ekumar na, ri ic' c'ut man cätunun tä chic. ²⁵ Quetzak c'u na lok ri ch'imil cho ri caj. Queslabisax c'u na conojel ri c'o qui chuk'ab ri e c'o cho ri caj, je' jas ri k'ij, ri ch'imil, ri ic', xukuje' niq'uijaj chic, —cächa'. ²⁶ Te c'u ri' quilitalaj c'u na chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinpe pa tak ri sutz' ruc' nimalaj nu chuk'ab, cänimarisax c'u nu k'ij, —cächa'. ²⁷ Te ri' queintak na bi ri ángeles rech quequimulij ri winak ri e cha'tal rumal ri Dios pa ri relbal k'ij, pa ru kajbal k'ij, pa ri u moxk'ab ri relbal k'ij, pa ru wiquiäk'ab ri relbal k'ij, tzpa ronojel ri cajulew, —xcha chque.

²⁸ Chich'obo ba' ri c'utbal chrij ru che'al higos: Aretak queräxar ru k'ab, quetuxin c'u ru xak, iwetam ri' chi xak jubik' chic man copan ri k'alaj. ²⁹ Je ri' xukuje' ri ix aretak quiwil qui c'ulmaxic ronojel wa', quiwetamaj na chi xak jubik' chic man copan ri k'ij ri quinpetic. Je' ta ne chi in c'o chi' ri uchibe. ³⁰ Kas tzij ri quinbij chiwe chi quebantaj na ronojel wa' ri xinbij chiwe c'ä mäjoj quecäm ri winak re we k'ij junab ri', —cächa'. ³¹ Cäsach na u wäch ri caj, xukuje' ruwächulew, are c'u ri tzij ri

[‡]13:15 Pa tak ri k'ij ri' are li'lic qui wi' ri cachoch ri winak. Chila' xeuxlan wi, xukuje' xechacunic.

nu bim chiwe quebantaj na wa', —xcha chque.

³²Man c'o tä c'u jachin jun ri retam jampa' copan ri k'ij ri', o ri hora. Man quietam tä ri ángeles, man retam tä ru C'ojol ri Dios, xane xak xuwi ri ka Tat Dios retam wa', —cächa'.

³³Rumal wa', ¡chiwila ba' iwib, chixc'asc'atok, chibana orar! ¡Man iwetam tä c'ut jampa' copan ri k'ij ri!' —cächa chque. ³⁴Are je' jas jun achi benam cubano, naj que' wi. C'ä mäja' quel bic cho ja, cuya can ronojel pa qui k'ab ri patänil tak re, xukuje' cuya can ri qui chac chquijujunal. Cätakan can che ri chajil uchibe chi utz rilic ri ja cubano, —cächa chque. ³⁵¡Chiwila ba' iwib, chixc'asc'atok! rumal chi man iwetam taj jampa' cäpe ri ajchak'el ja, we tajin coc ri ak'ab aretak cäpetic, we pa niq'uiaj ak'ab, we pa ri hora ri cok' ri ama' äc', we tajin cäpe chi ru sakiric. ³⁶Chiwila ba' iwib rech we xak te'talic cäpetic mixulurika ne tajin quixwaric. ³⁷Ri quinbij chiwe, quinbij c'u chque conojel. ¡Chiwila ba' iwib, chixc'asc'atok! —xcha chque.

Cäquitzijobela quib jas cäca'n chucämisaxic ri Jesús

14 Xa quieb k'ij chic craj che ri nimak'ij, Pascua¹ u bi', xukuje' ri nimak'ij re ri caxlan wa ri man cäyi' tä ch'am ruc'. Ri qui nimakil sacerdotes, xukuje' ri tijonelab re ri Pixab cäquitzucuj jas cäca'n na chuchapic ri Jesús ruc' subunic rech cäquicämisaj. ²Xquibij c'ut: ¡Mächap pa ri nimak'ij rech metuquin ne ri winak! —xecha'.

Jun ixok cuya c'oc'alaj cunabal pu jolom ri Jesús

³Are c'u ri Jesús c'o pa ri tinimit Betania cho rachoch ri tat Simón, jun tata' ri

xc'oji itzel ch'a'c che. T'uuyul c'u ri Jesús chi' ri mesa, xopan jun ixok ruc'am jun c'olibal cunabal re alabastro, c'o c'oc'alaj cunabal re kas nardo chupam. Sibalaj pakal rajil wa' we cunabal ri'. Ri ixok xupaxij ri c'olibal cunabal, utix c'u ri cunabal pu jolom ri Jesús. ⁴E c'o c'u jun chila' ri xa xpe coyowal, xquibij chbil tak quib: ¿Jas che xak txix wa' we cunabal ri'? —xecha'. ⁵¡Xqu'uiyix ta c'u wa' che oxib cientos quetzales ruc' u wi', xyi' ta c'u ri puak chque ri meba'ib! —xecha'.

Xeyok'on c'u che ri ixok.

⁶Xubij c'u ri Jesús: ¿Jas che quiya latz' che ri ixok? ¡Miban wa' che! ¡Jun nimalaj utzil c'ut ru banom chwe! —cächa chque. ⁷Amak'el c'ut e c'o ri meba'ib iwuc', cuya' c'ut quiban utzil chque aretak quiwaj u banic wa'. Are c'u ri in man in c'o tä iwuc' ronojel k'ij. ⁸We ixok ri' u banom jas ri xcowin chubanic, ri xpe pa ranima'. U cojom c'u bi ri c'oc'alaj cunabal che ri nu cuerpo c'ä mäjok quinmukic. ⁹Kas c'u tzij ri quinbij chiwe chi apawije' ta ne ri cätzijox wi na ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio cho ronojel ruwächulew, ri u banom we ixok ri' cätzijox na che na'tabal re, —xcha chque.

Ri tat Judas cuchij' u jachic ri Jesús

¹⁰Te c'u ri' xel bi ri tat Judas Iscariote, jun chque ri cablajuj tijoxelab, xe' ri are' cuc' ri qui nimakil sacerdotes chuchomaxic cuc' jas cuban chujachic ri Jesús pa qui k'ab. ¹¹Aretak xquito, xequicotic, xquibij c'u che ri tat Judas chi cäquiya na puak che. Ri tat Judas c'ut tajin cärejey chi copan jun utzalaj k'ij chujachic ri Jesús pa qui k'ab.

¹14:1 "Pascua": Chawila' ri San Mateo 26:2, nota.

Cäban ri wi'm re ri Kajaw Jesús

¹²Pa ri nabe k'ij re ri nimak'ij re ri caxlan wa ri man cäyi' tä ch'am ruc',[§] aretak cäcämisax ri hij che ri nimak'ij Pascua, ru tijoxelab ri Jesús xquibij che: ¿Jawije' caj wi la chi cäka'n wi ri wi'm re ri Pascua rech cätij la? —xecha che.

¹³Xeutak c'u bi quieb chque ru tijoxelab, xubij c'u chque: ¡Jix pa ri tinimit! Quixurika na jun achi ruc'am jun k'ebal joron. Chiterenej bic. ¹⁴Jawije' c'u ri coc wi ri achi, chibij c'u che ri ajchak'el ri ja: “Cuta' ri Kajtij che la, cubij: ¿Jawije' quinban wi ri wi'm re ri Pascua ri quintij junam cuc' ri nu tijoxelab?” —cächa ri', —quixcha che. ¹⁵Ri are' cuc'ut na chiwäch jun nim ja pa ru cawik ja ri ya suc'umatal chic. Chibana u banic ri wi'm re ri Pascua chke uj chila', —xcha chque.

¹⁶Xebel c'u bi ri tijoxelab, xebe' pa ri tinimit, xquirika ronojel jas ri xubij bi ri Jesús chque. Xca'n c'u u banic ri wi'm re ri Pascua chila'.

¹⁷Aretak chak'ab chic xopan ri Jesús, e rachi'l c'u ri cablajuj tijoxelab. ¹⁸E t'uyul chila' chi' ri mesa, tajin quewi'c aretak ri Jesús xubij chque: Kas tzij ri quinbij chiwe chi c'o jun chiwe ri quinujach na, are jun ri tajin cäwi' wuc', —xcha chque.

¹⁹Ru tijoxelab sibalaj xebisonic. Chquijujunal c'ut xquichaplej u ta'ic che ri Jesús: ¿A man xa in ri'? —xecha che.

²⁰Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: Are jun chque ri cablajuj tijoxelab ri curub ru wa wuc' pa ri lak, —cächa'. ²¹Je' quinel na in jas ri tz'ibtal pa ru Lok' Pixab ri Dios chwij in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. ¡C'äx c'u curik na ri achi ri quinjachow na in! ¡Utz na re we achi ri' we ta mat xil u wäch! —xcha chque.

²²Aretak tajin quewi'c, ri Jesús xuc'am ri caxlan wa, xumaltioxij wa' che ri Dios,

xuban orar puwi' chutewchixic. Te ri xupiro. Xuya chquiwäch ru tijoxelab, xubij: ¡Chic'ama iwe! Je' ta ne are nu cuerpo wa', —xcha chque.

²³Te c'u ri' xuc'am jun vaso, xumaltioxij c'u wa' che ri Dios. Xuya ri vaso chquiwäch, xquitij c'u que conojel. ²⁴Xubij c'u ri Jesús chque: Je' ta ne are nu quiq'uel wa' ri cujiquiba ri c'ac' trato ri u banom ri Dios cuc' ri winak. Cäturuw c'u na wa' ri nu quiq'uel rech cuban utzil chque q'uia winak, —cächa'. ²⁵Kas tzij ri quinbij chiwe chi man quintij tä chi na we ri vino re uvas, c'ä pa ri k'ij ri quintij na ri c'ac' vino chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios, —xcha chque.

Ri Jesús cutzijoj apanok chi ri tat Pedro cubij chi man retam tä u wäch

²⁶Te c'u ri' xquibixoj jun bix ri cuya u k'ij ri Dios, xebel bic, xebe' pa ri Ujuyubal Olivos. ²⁷Xubij c'u ri Jesús chque: Ri ix iwonojel quibisoj na nu wäch, quiniya na can cämich chak'ab. Je' c'u tz'ibam canok pa ru Lok' Pixab ri Dios: “Quinsoc na ri ajoyuk', quejabun c'u na ri hij,” —cächa'. ²⁸Aretak c'u in c'astajinak chic chquixol ri cäminakib, quinnabej na bi chiwäch, quine' na pa Galilea, —xcha chque.

²⁹Xubij c'u ri tat Pedro che ri Jesús: ¡Pune conojel cäquiya la canok, ri in man je' tä ri' quinbano! —xcha'.

³⁰Xubij c'u ri Jesús che: Kas tzij ri quinbij chawe chi tzpa we ak'ab ri' cabij na at oxmul chi man awetam tä nu wäch mäjok cok' camul ri ama' äc', —xcha che.

³¹Ri tat Pedro tzco na xch'awic, xubij: Pune rajwaxic chi quincäm na uc' la, kas tzij chi man quinbij taj chi man wetam tä wäch la, —xcha che.

Je' c'u xquibij xukuje' conojel ri tijoxelab.

[§]14:12 “Ri caxlan wa ri man cäyi' tä ch'am ruc'”: Chawila' Hechos 12:3, nota.

Ri Jesús cuban orar pa Getsemaní

³² Aretak xeopan pa ri ch'ákap ulew, Getsemaní u bi', xubij ri Jesús chque ru tijoxelab: Chixt'uyul can chi' c'ä quinto'taj na chubanic orar, —xcha'.

³³ Xauc'am bi ri tat Pedro, ri tat Jacobo, ri tat Juan ruc'. Xuchaplej c'u t'ujuwem ri ranima' ri Jesús, xc'äxc'ob c'u wa'. ³⁴ Xubij c'u chque: ¡Xa are cuq'uis rib ri wanima' chupam ri bis! Chixcanaj can chi', chixc'asc'atok, —xcha chque.

³⁵ Te ri' xbin chi apan jubik' ri Jesús, xutzak rib pa ulew, tajin cuban orar, xutz'onoj che ri Dios chi we ta c'o banom wi, mat curik we c'äx ri' ri petinak chrij. ³⁶ Aretak xuban orar, xubij: ¡Abba! ** ¡Tat! Ri lal cäcöwin la che ronojel. Chesaj bi la we vaso ri' chnuwäch. Bana ba' la chi man cäpe tä we c'äx ri' chwij. Mäban c'u la xa jas ri cwaj in, xane jas ri caj la cäban la chwe, —xcha che ri Dios.

³⁷ Xtzelej c'u lok ri Jesús cuc' ru tijoxelab, xeurika', tajin quewaric. Xubij c'u che ri tat Pedro: ¿A catwaric, Simón? ¿A mat catcowinic catc'asi jun hora wuc'? —cächa che. ³⁸ Chiwila ba' iwib, chixc'asc'atok, chibana orar rech man quixtzak taj aretak quixtakchi'x che mac. Kas tzij ri iwanima' craj u banic utzil, man c'o tä c'u u chuk'ab ri i cuerpo chubanic wa', —xcha chque.

³⁹ Xe' jumul chic ri Jesús, xubana orar, je' xubij jas ri xubij nabe. ⁴⁰ Te c'u ri' xtzelej chi lok, xeurika ru tijoxelab chi jumul chic tajin quewaric rumal chi sibalaj c'äx qui waram. Man xquirik tä c'u ru tijoxelab jas cäquibij che ri Jesús. ⁴¹ Churoxmül xtzelej chi lok ri Jesús cuc', xubij c'u chque: Chixwar ba', chixuxlanok, —xcha'. Te ri' xubij: ¡Ruc' wa'! —cächa'. Opaninak c'u ri hora. Quin-

jach c'u na in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, pa qui k'ab ri ajmaquib, —cächa'. ⁴² ¡Jo' ba'! ¡Chixwalijok! Chiwilampe', xpe ri jachal we, —xcha chque.

Ri tat Judas cujach bi ri Jesús

⁴³ C'ä tajin cäch'aw ri Jesús aretak xopan ri tat Judas, jun chque ri cablajuj u tijoxelab. E petinak ruc' ri are' q'uia winak, cuc'am machetes, cuc'am che'. E takom lok cumal ri qui nimakil sacerdotes, cumal c'u tak ri tijonelab re ri Pixab, xukuje' ri qui nimakil ri winak. ⁴⁴ Ri tat Judas, ri jachal re ri Jesús, u yo'm c'u can jun etal chque ri winak, xubij: Ri quintz'umaj, are ri' ri Jesús. ¡Chichapa'! Kas utz chibana bi chujat'ixic, —xcha chque.

⁴⁵ Aretak xopanic, chanim xkeb ruc' ri Jesús, xubij: ¡Kajtij, Kajtij! —xcha che.

Xutz'umaj c'ut. ⁴⁶ Xquichap c'u ri Jesús, xquiyut bic.

⁴⁷ Jun chque ri e tac'atoj chila' xuc'am ru machete, xusoc ri patänil re ri qui nimal sacerdotes, xuk'at apan ru xiquin.

⁴⁸ Xubij c'u ri Jesús chque ri winak: ¿Jas lo wa' chi je' ta ne chrij jun elak'om elinak wi alak lok? C'amom alak lok ri machetes alak, ri che' alak che nu chapic, —cächa chque. ⁴⁹ Ronojel k'ij in c'o uc' alak pa ri nimalaj rachoch Dios, tajin quinya tijonic chech alak, man xinchap tä c'u alak. Je' c'u cäban na wa' chwe rech je' cäban na jas ri tz'ibam chwij pa ru Lok Pixab ri Dios, —xcha chque.

⁵⁰ Chanim c'ut conojel ru tijoxelab xquiya can ri Jesús, xanimaj bic.

Jun ala canimaj bic

⁵¹ C'o c'u jun ala teren chrij ri Jesús, xak jun sak atz'iak u k'u'm chrij. Xchap c'u ri' cumal ri winak. ⁵² Ri are' c'ut xuya

** 14:36 Ri tzij "Abba" quel cubij "nu tat" pa ri ch'abal arameo, ri qui ch'abal ri winak aj Israel pa tak ri k'ij ri xc'o'ji ri Jesús cho ruwächulew.

can ri ratz'iak pa qui k'ab, ch'analic xan-
imaj bi chquiwäch.

Copan ri Jesús chquiwäch ri qui nimakil sacerdotes

⁵³Te ri' xquic'am bi ri Jesús cho ri kas
qui nimal sacerdotes. Xquimulij c'u quib
conojel ri qui nimakil sacerdotes, ri qui
nimakil ri winak, xukuje' ri tijonelab re
ri Pixab. ⁵⁴Ri tat Pedro c'ut xuterenej bi
ri Jesús chinaj, xopan c'u pa ri uwoja re
ri rachoch ri kas qui nimal sacerdotes.
Xt'uuyi c'u ri tat Pedro chila' cue' ri cha-
jil tak re ri nimalaj rachoch Dios, tajin
cumik' rib chrij ri k'ak'.

⁵⁵Ri qui nimakil sacerdotes cue' cono-
jel ri qui nimakil ri winak tajin cäquitzu-
cuj jas u wäch mac ri cäk'alajisax chrij ri
Jesús rech cäcämisaxic. ¡Man xquirik tä
c'ut! ⁵⁶E q'uia c'u ri xca'n tzij chrij are-
tak xca'n k'alajisanic. Man xak tä c'u jun
u wäch ri xquibij. ⁵⁷Te ri' xewalij jujun
ri cäca'n tzij chrij ri Are', xquibij: ⁵⁸Ka
tom ri xubij: "Ri in quinwulij na we ni-
malaj rachoch Dios ri' ri banom cumal
ri winak, quinyac chi c'u na pa oxib k'ij
jun ri man banom tä wa' cumal winak,"
—xcha ri', —xecha chque.

⁵⁹Man ruc' tä wa' xjunamataj u wäch
ri xquibij chrij.

⁶⁰Xwalij c'u ri kas qui nimal sacer-
dotes, xtaq'ui chquiwäch conojel, xuta'
che ri Jesús, xubij che: ¿A mat c'o
jas jun tzij cabij chutzelexic u wäch ri
tajin cäbix chawij? ¿Jas pu wa' we tajin
cäquik'alajisaj we achijab ri' chawij? —
xcha che.

⁶¹Man cäch'aw tä c'u ri Jesús, man c'o
tä wi jas cubij che. Ri kas qui nimal sac-
erdotes xuta' jumul chic che ri Jesús, xu-
bij: ¿A kas at ri' ri Cristo, ru C'ojol ri Dios
ri cäkaya u k'ij? —xcha che.

⁶²Xch'aw c'u ri Jesús, xubij che: ¡In ri',
tat! —cächa che. ¡Quinil c'u na alak ri
in, in ri' ri Ral'c'ual ri Dios ri Kas Winak,
aretak in t'uuyul pa ru wiquiäk'ab ri Dios

ri sibalaj c'o u chuk'ab, xukuje' quinil na
alak aretak quinpe na cuc' tak ri sutz' chi-
caj! —xcha che.

⁶³Are c'u ri kas qui nimal sacerdotes
xurak'achij ru k'u' chuc'utic chi sibalaj
c'äx cuna' ri cubij ri Jesús. Xubij c'u ri
tata': ¿Jas c'u che e rajwaxic chi niq'uiaj
k'alajisanelab chrij? ⁶⁴¡I tom c'u ri ix chi
xubij ri äwas u bixic chrij ri Dios! ¿Jas
c'u quichomaj? —xcha chque.

Conojel c'ut xquik'at tzij puwi', xquibij
chi rajwaxic cäcämisaxic.

⁶⁵E c'o c'u jujun xquichaplej
u chubaxic. Xquich'uk ru palaj,
xquich'ayo, xquibij c'u che: ¡Chach'obo
ne jachin ri xatuch'ayo! —xecha che.

Xukuje' ri chajinelab xquicoj k'ab
chupalaj.

Ri tat Pedro cubij chi man retam tä u wäch ri Jesús

⁶⁶C'ä c'o ri tat Pedro iquim pa ri uwoja
aretak xpe jun chque ri alitomab, ri ajic'
rech ri kas qui nimal sacerdotes. ⁶⁷Are-
tak xril ri tat Pedro chi tajin cumik' rib
cho ri k'ak', co xca'y che, xubij: ¡Ri at
xukuje' xatc'oji ruc' ri Jesús aj Nazaret!
—xcha che.

⁶⁸Are c'u ri tat Pedro xresaj rib chu-
pam, xubij: ¡Man wetam tä u wäch ri',
man quinch'ob tä c'u ri' ri tajin cabij! —
xcha che.

Xel c'u bi chila', xopan chi' ri uchibe.
Are chi' xok' ri ama' äc'. ⁶⁹Ri ali xril ri
tat Pedro jumul chic, xuchaplej chi na u
bixic chque ri e tac'atoj chunakaj, xubij:
¡We achi ri' are jun chque ri e rachi'l ri
Jesús! —xcha'.

⁷⁰Ri tat Pedro xresaj chi c'u rib ju-
mul chic chupam, xubij chi man cuch'ob
tä u wäch ri Jesús. Man naj tä c'u ri' ri
e tac'atoj chila' xquibij jumul chic che
ri tat Pedro: Kas tzij at jun chque ru-
mal chi at aj Galilea. Xukuje' xak ju-
nam catch'awic jas ri winak aj Galilea,
—xecha che.

⁷¹ Co c'u xch'aw ri tat Pedro, xuban c'u jurar cho ri Dios, xubij: ¡Kas tzij ri' chi ri in man wetam tä u wäch ri achi ri' ri tajin quitzizoj! —xcha chque.

⁷² Xok' chi c'u na ri ama' äc' chucamul. Xna'taj c'u che ri tat Pedro ru bim ri Jesús che: “Cabij na at oxmul chi man awetam tä nu wäch mäjok cok' camul ri ama' äc',” —xcha che. Aretak ri tat Pedro xna'taj wa' che, xutzokopij c'u ok'ej.

Ri Jesús c'o chuwäch ri tat Pilato

15 Sibalaj ak'ab c'u ri' xquimulij quib ri qui nimakil sacerdotes, ri qui nimakil ri winak, xukuje' ri tijonelab re ri Pixab cuc' ri niq'uiaj nimak tak tata'ib. Te c'u ri' conojel we nimak tak tata'ib ri' xquitala' qui noj chuchomaxic jas cäca'no. Xquiyut c'u bi ri Jesús, xquic'am bic, xquijacha c'u cho ri tat Pilato. ² Xuta' c'u ri tat Pilato che, xubij: ¿A at ri' ri cat-takan pa qui wi' ri winak aj Israel? —xcha'.

Xch'aw c'u ri Jesús, xubij: Je ri' jas ri cäbij la, —xcha che.

³ Q'uia tzij c'ut xca'n ri qui nimakil sacerdotes chrij ri Jesús. ⁴ Xuta' c'u ri tat Pilato jumul chic che ri Jesús, xubij: ¿A mat c'o jas ri cabij? ¡Chatampe' chi q'uia ri cäquibij chawij! —xcha che.

⁵ Man c'o tä jun tzij chic xubij ri Jesús, je c'u ri' chi xucajmaj wa' ri tat Pilato, man xurik tä chic jas cubano.

Cäk'at tzij puwi' ri Jesús chi cäcämisax na

⁶ Are c'u ri tat Pilato nak'atal wi chi pa ri nimak'ij ri' ri are' cuban jun tok'ob chque ri winak, cutzokopij bi jun aj-pache', apachin ta ne ri cäquita' che. ⁷ C'o c'u jun achi, Barrabás u bi', yo'm pa che' junam cuc' ri rachi'l rumal chi xca'n cämisanic aretak ri winak re ri tinimit xquiwalijsaj quib chquij ri que-takan pa qui wi'. ⁸ Xquimulij c'u quib ri winak chuwäch ri tat Pilato, xquichap-

lej u tz'onoxic che chi chubana tok'ob chque, jas ri nak'atal wi ri are'. ⁹ Xch'aw c'u ri tat Pilato, xubij chque: ¿A quiwaj chi quinban tok'ob chiwe, quintzokopij bi ri tata' ri c'o u takanic pi wi' ix ri winak aj Israel? —xcha chque.

¹⁰ Cuch'ob c'u ri tat Pilato chi xa rumal chi c'äx cäquina' ri qui nimakil sacerdotes che ri Jesús qui jachom ri Are pu k'ab. ¹¹ Ri qui nimakil sacerdotes c'ut tajin cäca'no chi ri winak cäquituquij quib, xa cäquibij chi más utz na are cuban tok'ob chque, cätzokopix bi ri Barrabás. ¹² Xch'aw chi ri tat Pilato, xuta' c'u chque: ¿Jas c'u ri quiwaj chi quinban che ri achi ri quibij ix chi are c'o u takanic pi wi' ix ri ix winak aj Israel? —xcha chque.

¹³ Ri winak co xquirak qui chi', xquibij: ¡Chripok! —xecha'.

¹⁴ Xch'aw c'u ri tat Pilato, xuta' chque: ¿Jas che? ¿Jas etzelal u banom wa' we achi ri'? —xcha chque.

Co c'u na xech'aw ri winak, xquibij: ¡Chripok! —xecha'.

¹⁵ Ri Pilato are c'u craj u banic xa jas ri qui rayinic ri winak. Xuban chque ri tok'ob ri xquita', xutzokopij c'u bi ri Barrabás. Xtakan c'ut chi cäch'ay ri Jesús, te c'u ri' xujach bic rech cäripic.

¹⁶ Xepe c'u ri soldados, xquic'am bi ri Jesús pa ri uwoja re ri rachoch ri nim k'atal tzij, xequisiq'uij ri niq'uiaj soldados chic rech cäquimulij quib cuc'. ¹⁷ Xquicoj c'u jun atz'iak morada chrij ri Jesús. Xukuje' xquicoj jun corona re quemom q'uix chujolom. ¹⁸ Chanim c'ut xquichaplej u rakic qui chi' chrij, xquibij: Lal ri' ri cätakan la pa qui wi' ri winak aj Israel, ¡chnimarisax k'ij la! —xecha che.

¹⁹ Xquich'ay c'u chujolom ruc' jun aj, xquichubaj, xexuqui chuwäch, xak cäca'n che quib chi tajin cäquik'ijilaj. ²⁰ Aretak xeto'taj che retz'bexic u wäch, xquijolij ru k'u' ri morada chrij, xquicoj

ri kas ratz'iak ri Are' chrij, te c'u ri' xquic'am bi churipic cho ri cruz.

Cärip ri Jesús cho ri cruz

²¹ C'o c'u jun achi aj Cirene, Simón u bi', qui tat ri tat Alejandro, ri tat Rufo. Ri are' tajin coc'owic, u petic c'u ri' pa juyub. Xquicoj qui chuk'ab che rech cutelej bi ru cruz ri Jesús.

²² Xquic'am c'u bi ri Jesús chila' jaw-ije' ri cäbix Gólgota che. Quel cubij wa' ri bi'aj ri': Ri Juyub re ru Bakil Jolomaj, —cuchixic. ²³ Xquiya c'u vino yujtal ruc' mirra^{††} chuwäch ri Jesús rech cutijo. Man xutij tä c'ut. ²⁴ Aretak qui ripom chic cho ri cruz, ri soldados xquijach ri ratz'iak ri Jesús chquiwäch, xquesaj c'u suerte chrij rech cäquilo jas ri cäquic'am bi chquijujunal.

²⁵ Ak'ab c'ut xrip ri Jesús pa ri u belej hora. ²⁶ Cojom c'u puwi' ri cruz jun tz'ibtalic ri cubij jas che cäk'at tzij puwi' ri Jesús rech cäripic, cubij c'ut: RI NIM TAKANEL PA QUI WI' RI WINAK AJ ISRAEL, —cächa'. ²⁷ Xerip c'u quieb elak'omab ruc', jun pu wiquiäk'ab, jun pu moxk'ab. ²⁸ Xbantaj c'u can ri tz'ibam chrij pa ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij: “Je' ta ne chi are jun chque ri banal tak etzelal ri xk'at tzij puwi',” —cächa'.

²⁹ Ri queoc'owic cäquiyok'o, cäquisutisa' ri qui jolom, cäquibij: ¡Aa! ¡At ri' ri cabij chi catcowinic cawulij ri nimalaj rachoch Dios, xa c'u pa oxib k'ij cayac chi na wa' jumul chic! —quecha che. ³⁰ ¡Chato' ba' awib, chatkaj c'u lok cho ri cruz! —xecha che.

³¹ Je' xukuje' ri qui nimakil sacerdotes cuc' ri tijonelab re ri Pixab cäquitze'j u wäch, cäquich'abej quib, cäquibij: ¡Xtob chque niq'uiaj chic, man cäcowin tä c'u ri Are' chuto'ic rib! —quecha'. ³² Chkaj ba' lok cho ri cruz ri Cristo “ri Nim Takanel

quech ri winak aj Israel” rech cäkilo, ¡cujcojon c'u na che! —xecha'.

Ri e ripom ruc' ri Jesús xukuje' xquitze'j u wäch.

Cäcäm c'u ri Jesús

³³ Aretak xurik ri cablajuj hora, xk'ekumar ronojel ruwächulew oxib horas. ³⁴ Tzpa ri rox hora re ri benak k'ij xurak u chi' ri Jesús, co xch'awic, xubij: Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —xcha'. Je' quel cubij wa': Nu Dios, nu Dios, ¿jas che in wonobam la canok? —cächa'.

³⁵ Jujun c'u chque ri e tac'atoj chila' xquita wa', xquibij: ¡Chitampe! —quecha'. Tajin cusiq'uij ri ka mam Elías ri ojer k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, —xecha ri'.

³⁶ Te c'u ri' jun chque ri winak xutic anim, xe'c, xurubu jun estropajo pa ch'äm vino, xuya wa' puwi' jun aj, xuya ak'an chuwäch ri Jesús rech cutijo, xubij c'u apan chque ri winak: ¡Chiweyej ba! Chkila na we cäpe ri ka mam Elías chukasaxic, —xcha chque.

³⁷ Sibalaj co xurak u chi' ri Jesús, xel ranima', xcäm c'u ri Are'. ³⁸ Are c'u ri tasbal u pam ri nimalaj rachoch Dios xjisjobic, quieb xubano, xpe ajsic c'ä iquim. ³⁹ Ri qui nimal soldados aj Roma, ri tac'al cho ri Jesús, aretak xuto xurak u chi' ri Jesús, xukuje' xrilo jas xubano aretak xcämic, xubij: ¡Kas tzij u C'ojol ri Dios wa' we achi ri! —xcha'.

⁴⁰ E c'o c'u jujun ixokib ri tajin queca'y apan chinaj. Chquixol ri e are' c'o ri nan María aj Magdala, xukuje' ri nan María u nan ri tat Jacobo ri más c'ac'al na, ri xukuje' are u nan ri tat José wa'. C'o xukuje' ri nan Salomé cuc'. ⁴¹ Aretak ri Jesús xc'o'ji pa Galilea, we ixokib ri' xebin ruc', xepatänin che. Xukuje' e c'o

^{††} 15:23 Are qui chomanic ri winak chi ri cunabal “mirra”, we yujtal ruc' ri vino, are cubano chi cätäni ri k'axom.

chila' q'uia chque ri niq'uiaj ixokib chic ri e opaninak ruc' ri Jesús pa Jerusalén.

Cämuk ru cuerpo ri Jesús

⁴² Benak chi ri k'ij pa ri k'ij ri cäban u banic ronojel che ri k'ij re uxlanem, are c'u víspera wa' re ri k'ij ri'. ⁴³ Xopan c'u ri tat José aj Arimatea, jun chque ri qui nimakil ri winak aj Israel ri tznim quil wi. Ri are' xukuje' cu' u c'ux che reyexic chi cäpe na ri Dios rech cätakan na pa qui wi' ri winak. Xuchajij c'u anima', xoc cho ri tat Pilato chuta'ic chi cäyi' ru cuerpo ri Jesús che. ⁴⁴ Xucajmaj wa' ri tat Pilato chi sibalaj chanim xcäm ri Jesús. Xtakan c'u chusiq'uixic ri qui nimal ri soldados chuwäch, xuta' che we kas tzij cäminak chic. ⁴⁵ Aretak ri qui nimal soldados xubij chi kas tzij cäminak chic ri Jesús, ri tat Pilato xuya ru cuerpo che ri tat José. ⁴⁶ Ri tat José c'ut xulok' jun payu', xukasaj ru cuerpo ri Jesús, xupis c'u chupam ri payu'. Te ri' xuya chupam jun mukubal ri c'otom cok pa ri abaj. Xuwolkotij c'u jun abaj chuchi' ri mukubal. ⁴⁷ Ri nan María aj Magdala ruc' ri nan María u nan ri tat José tajin cäquilo jawije' ri cäyi' wi can ru cuerpo ri Jesús.

Cäc'astaj ri Jesús chquixol ri cäminakib

16 Oc'owinak chi c'u ri k'ij re uxlanem, ri nan María aj Magdala, xukuje' ri nan María u nan ri tat Jacobo ruc' ri nan Salomé, xquilok' c'oc'alaj tak cunabal rech quequibila chrij ru cuerpo ri Jesús. ² Sibalaj ak'ab c'ut pa ri nabe k'ij re ri semana xebe' ri ixokib chuchi' ri mukubal. Elinak chi c'u lok ri k'ij aretak xeopanic. ³ Xquich'abej c'u quib, xquibij: ¿Jachin ta c'u lo ri cäwolkotin na apan ri abaj chkawäch? ¡Tzchuchi' ri mukubal c'ut c'o wi! — xecha'.

⁴ Aretak c'ut xecayic, c'ä te' xquilo chi wolkotim chi apan ri nimalaj abaj ri'. ⁵ Xeboc c'u bi pa ri mukubal, xquil jun ac'al achi t'uylul pa ru wiquiäk'ab ri mukubal. Sakloloj c'u ri ratz'iak ri achi. ¡Xquixej c'u quib ri ixokib, xquicajmaj wa'! ⁶ Xubij c'u ri achi chque: ¡Mixej iwib! Ri ix quitzucuj ri Jesús aj Nazaret, ri xrip cho ri cruz. C'astajinak c'u bi ri Are' chquixol ri cäminakib, man c'o tä chic waral. Chiwilampe' jawije' ri xyi' wi, —cächa chque. ⁷ Jix ba', chitzizoj c'u wa' chque ru tijoxelab, xukuje' che ri tat Pedro, chibij: “Nabejinak ri Jesús chiwäch, benam re pa Galilea. Chila' quiwila wi na u wäch ri Are' je' jas ri xubij chiwe,” —xcha chque ri ixokib.

⁸ Te ri' xebel bi ri ixokib, xeanimaj bi chuchi' ri mukubal. Sibalaj xebirbitic, qui xibim c'u quib. Man c'o tä c'u jas cäquibij che jachin jun rumal chi sibalaj qui xem quib.

Ri Jesús cuc'ut rib cho ri nan María aj Magdala

⁹ C'astajinak chi c'u ri Jesús chquixol ri cäminakib sibalaj ak'ab pa ri nabe k'ij re ri semana, xuc'ut rib nabe chuwäch ri nan María aj Magdala ri e resam bi wukub itzel tak espíritus che. ¹⁰ Xe' c'u ri are', xutzizoj wa' chque ri niq'uiaj chic ri xec'oji ruc' ri Jesús. Ri e are' sibalaj quebisonic, tajin quebok'ic. ¹¹ Aretak xquito chi c'asal chi ri Jesús, chi ilom chi u wäch rumal ri nan María, ¡man xquicoj taj!

Ri Jesús cuc'ut rib chquiwäch quieb chque ru tijoxelab

¹² Te c'u ri' jun chi wi u c'utic rib ri xuban ri Jesús chquiwäch quieb chque ru tijoxelab ri benam que pa juyub. ¹³ Xetzelej c'u bi ri e are', xebe'c, xquitzizoj wa' chque ri niq'uiaj chic. Man xquicoj tä c'u ri qui tzij ri e are'.

**Ri Jesús cätakan chutzijoxic ri
Utzalaj Tzij re ri Evangelio**

¹⁴ Chuq'uisbal ri Jesús xuc'ut rib chquiwäch ri julajuj u tijoxelab, aretak e t'uyul chi' ri mesa. Xeuyajo rumal chi man xecojon taj, chi xa abajarinak ri canima'. Je' xuban wa' rumal chi man xquicoj tä ri qui tzij ri winak ri quilom u wäch ri Are' chi c'asal chic. ¹⁵ Xubij c'u ri Jesús chque: Jix cho ronojel ruwächulew, chitzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque conojel ri winak, —cächa'. ¹⁶ Apachin c'u ri cäcojoníc, cäban c'u na u kasna', curik na ri' ru tobanic ri Dios. Ri man cäcojon taj, cäk'at na tzij puwi' chi cäc'äjisax na u wäch, —cächa'. ¹⁷ Ri quecojoníc cäca'n na wa' we cajmabal tak etal ri': Pa ri nu bi' quequesaj na bi itzel tak espíritus,

quech'aw c'u na pa jule' tak ch'abal chic. ¹⁸ Cäquichap na cumätz, xukuje' we cäquitij cämisanel cunabal, man c'o tä c'äx cäquiriko. Cäquiya na qui k'ab pa qui wi' ri yawabib, queutzir c'u na canok, —xcha ri Jesús chque.

Cäpaki ri Jesús chicaj

¹⁹ Te c'u ri', aretak ri Kajaw Jesús xto'taj che tzijonem cuc' ru tijoxelab, xc'am bi chicaj, xt'uyi c'u pa ru wiquiäk'ab ri Dios. ²⁰ Are c'u ru tijoxelab xebel bic, xquitzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio apawije' chi' ri xeopan wi. Tzare c'u ri Kajaw Jesús xtob chque, xujiquiba chquiwäch ri winak chi kas tzij ri tajin cäquitzijoj rumal chi xuya chque chi cäca'n cajmabal tak etal junam ruc' ri tajin cäquitzijoj. Amén.

RI UTZALAJ TZIJ RE RI EVANGELIO RI XUTZ'IBAJ RI SAN LUCAS

1 Lok'alaj tat Teófilo: E q'uia ri winak ri xcaj xquitz'ibaj pa cholaj ri tzijobelil chrij ri kas xbantaj waral chkaxol. ²Ri xbantaj na are je' jas ri c'utum chkawäch cumal ri winak ri xquil ronojel wa' kas pa ri u chaplexic lok. We winak ri' e are' ri xetob chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios. ³Ri in xukuje' sibalaj utz rilic wa' nu banom in rech quinwetamaj ronojel wa' kas pa ru chaplexic lok. Rumal rech wa' xinchomaj in chi are utz we ri in xukuje' quintz'ibaj bi pa ru cholajil ronojel ri xbantajic. ⁴Je ri' quinban na rech quetamaj la ri kas tzij chrij ri tijonic ri yo'm che la.

Jun ángel cubij lok chi quil na u wäch ri Juan Kasal Ja'

⁵Aretak ri tat Herodes are nim takanel pa qui wi' ri winak aj Judea, xc'oji jun tata' chic chila', Zacarías u bi'. Ri tata' ri' are sacerdote^{‡‡} aj Israel ri jun cuc' ri juch'ob sacerdotes aj re ri mam Abías. Ri rixokil, Elisabet u bi', are jun chque ri rachalaxic ri mam Aarón. ⁶E utzalaj tak winak wa' we juc'ulaj ri', jicom c'u anima' cho ri Dios. Xeniman che ri Dios pa ronojel ri xtakan wi, pa ronojel ru Lok' Pixab ri Kajaw. Man c'o tä etzelal ri xca'no. ⁷Man c'o tä c'u calc'ual rumal chi ri nan Elisabet man calc'ualan taj. E nimak tak winak chi c'ut ri quieb ri'.

⁸Pa jun k'ij ri tat Zacarías tajin cäpatänin ri are' pa ri nimalaj rachoch ri Dios rumal chi cäquirik u banic wa' ri achijab ri e jun cuc' ri juch'ob sacerdotes aj re ri mam Abías pa tak ri k'ij ri'. Ri u chac ri tat Zacarías are la' chi

cäch'aw pa qui wi' ri winak ruc' ri Dios. ⁹Je' jas ri qui nak'atisam wi quib ri sacerdotes, xquicha' ri tat Zacarías rech coc bi pa ri lok'alaj c'olibal ri sibalaj áwas chi coc bi xa apachinok chuporoxic ri incienso. ¹⁰Conojel ri winak xquimulij apan quib cho ja chubanic orar aretak tajin cäporox ri incienso. ¹¹Te'talic c'ut xuc'ut rib jun ángel cho ri tat Zacarías, ri takom lok rumal ri Dios. Xtaq'ui c'u chuxcut ri cäporox wi ri incienso. ¹²Aretak ri tat Zacarías xril ri ángel, man xurik taj jas xubano, xane sibalaj xuxej rib.

¹³Xubij c'u ri ángel che ri tat Zacarías: Maxej awib. Ri a bochi'nic xta'taj rumal ri Dios. Quil c'u na u wäch jun a c'ojol rumal ri nan Elisabet ri awixokil. Cacoj c'u na a Juan che ru bi', —cächa che. ¹⁴Xukuje' xubij: Sibalaj catquicot na rumal ri ac'al, xukuje' e q'uia chque ri jule' winak chic ri quequicot na aretak quil u wäch, —cächa ri ángel che. ¹⁵Cänimar na u k'ij cho ri Kajaw Dios. Man cutij tä na vino, man cutij tä c'u tzam. Cätakan na ri Lok'alaj Espíritu pa ranima' ri ac'al c'ä mäjok quil u wäch, —cächa'. ¹⁶Cuban c'u na ri a Juan chi q'uia chque ri winak aj Israel quetzelej na ruc' ri Kajaw ri qui Dios, —cächa ri ángel che ri tat Zacarías. ¹⁷Ri a Juan cänabej na cho ri Kajaw Jesús. Cäc'oji c'u na ru no'j xukuje' ru chuk'ab je' jas ri xc'oji che ri mam Elías, k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer. Cuban na chi ri nan tat quetzelejic queutzir cuc' ri calc'ual, xukuje' chi ri winak ri cäquiyac quib chrij ri Dios cäqui'quex na anima', cäqui'quex ri qui chomanic, cäquetamaj na ri nimanic, quetzelej qui wäch cuc' ri utzalaj tak winak, cäca'n na que ri e are'. Ri a Juan cuban na chque ri winak chi quecowin na chuc'ulaxic ri Kajaw, —xcha ri ángel che ri tat Zacarías.

^{‡‡}1:5 “Sacerdote aj Israel”: Chawila' ri versículo 8, xukuje' ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

¹⁸ Xuta' c'u ri tat Zacarías che ri ángel, xubij: ¿Jas ta quinban che retamaxic wa' chi kas tzij ri cätzijoje la chwe? Ri in, in ri'j achi chic, xukuje' ri wixokil are nim winak chic, —xcha che.

¹⁹ Xch'aw chi na jumul ri ángel, xubij che: In ri' ri Gabriel, in patänil re ri Dios. In takom c'u lok che a tzijobexic, che qui tzijoxic we utzalaj tak tzij ri' chawe, —cächa che. ²⁰ Tzche we cämíc ri' man cat-cowin tä chic catch'awic c'ä copan na ri k'ij ri cäbantaj na wa' ri xinbij chawe, c'ä quil na u wäch ri a c'ojol rumal rech wa' chi man xacoj tä ri nu tzij, —cächa ri'. Cäbantaj na wa' we nu tzijom ri' tzpa ru k'ijol, —xcha ri ángel che.

²¹ Ri winak c'ut queye'm ri tat Zacarías. Xquicajmaj wa' chi sibalaj xbeytaj pa ri lok'alaj c'olibal ri sibalaj äwas chi coc bi xa apachinok. ²² Aretak xel lok ri tat Zacarías, man xcowin tä chic che qui ch'abexic ri winak. Xquetamaj chi c'o jas ri xuc'ut rib chuwäch ri tat Zacarías pa ri lok'alaj c'olibal. Xak pa memal chic xeuch'abej, rumal chi xmemar canok.

²³ Aretak xetz'akat ri k'ij ri cäpatänin ri tat Zacarías pa ri nimalaj rachoch Dios, xe' ri are' cho rachoch. ²⁴ Te c'u ri' ri nan Elisabet xcanaj yawab winak chic, xcanaj c'u job ic' cho rachoch. Xubij ri nan Elisabet pa ranima': ²⁵ "Xca'y ri Kajaw Dios chwe, xutok'obisaj c'u nu wäch rech man quinqiyok' tä chi ri winak," —xcha ri nan Elisabet.

Jun ángel cubij lok chi quil na u wäch ri Jesucristo

²⁶ Chuwak ic' chi c'ut ri Dios xutak bi ri ángel Gabriel pa ri tinimit Nazaret re Galilea. ²⁷ Xopan c'u ruc' jun k'apoj ali, María u bi', ri tz'onom chic rumal jun achi, José u bi'. We achi ri' rachalaxic can ri nim takanel David ojer. ²⁸ Ri ángel xoc bi chila' jawije' c'o wi ri k'apoj al

María, xubij che: ¿A utz a wäch, María? —cächa'. ¡At ri' ri at cha'tal rumal ri Dios! Kas c'o ri Kajaw Dios awuc', —cächa che. Ri at c'ut, at tewchim na rumal ri Dios chquiwäch conojel ixokib, —xcha ri ángel che ri al María.

²⁹ Aretak ri al María xril ri ángel, xutatabej ru tzij, xt'ujuw c'u ri ranima' rumal ri xbix che. Xuchomaj pa ranima', xubij: ¿Jas wa' ri cubij chwe? —xcha ri'. ³⁰ Xch'aw chi ri ángel, xubij che ri k'apoj al María: Maxej awib, María, —cächa che. Ri at sibalaj at lok' cho ri Dios. ³¹ Ri at c'ut catcanaj can yawab winak. Cawil na u wäch jun awal ala ri cacoj na "Jesús" che ru bi', —cächa'. ³² Cänimar na u k'ij ri a Jesús. Cäbix na u C'ojol ri Dios aj Chicaj che. Ri Kajaw Dios cucoj na che nim takanel je' jas ra mam David. ³³ Je ri' rech cätakan na puwi' ri tinimit Israel pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Ru takanic ri Are', man c'o tä u q'uisic, —xcha ri ángel che ri al María.

³⁴ Te ri' ri al María xuta' che ri ángel, xubij: ¿Jas lo quinc'ulmaj wa'? —cächa'. Mäja' quinc'o'ji ruc' achi, —xcha che ri ángel.

³⁵ Xch'aw c'u ri ángel, xubij che: Cäkaj na lok ri Lok'alaj Espiritu pa wi'. Ri Dios aj Chicaj cäroxkanej na wa' awuc' rumal ru chuk'ab. Rumal ri' we lok'alaj ac'al ri' ri quil na u wäch cäbix na u C'ojol ri Dios che, —cächa che. ³⁶ Xukuje' ri nan Elisabet ri awachalal are' cäril na u wäch jun ac'al pune ri'j chic. Are c'u wakib ic' wa' cämíc yawab winak chic ri nan Elisabet pune xbix canok che chi man cäcowin tä che ri alc'ualanic. ³⁷ Man c'o tä c'u jas ri mat cäcowin ri Dios chubanic, —xcha ri ángel.

³⁸ Xubij c'u ri k'apoj al María: In ri' ri patänil re ri Kajaw Dios. Chubana ba' ri Are' chwe jas ri tzijom la chwe, —xcha che.

Xel c'u bi ri ángel chuwäch.

**Ri al María copan cho
rachoch ri nan Elisabet**

³⁹ Pa tak ri k'ij ri' xel bic ri al María cho ja, xe' aninak pa jun tinimit ri c'o pa tak ri u juyubal ri Judea. ⁴⁰ Xoc c'u bic pa rachoch ri tat Zacarías, xuya rutzil u wäch ri nan Elisabet ri rixokil. ⁴¹ Ri nan Elisabet, aretak xuta ru tzij ri al María, xslab c'u ri ral pa ru c'ux. Xkaj ri Lok'alaj Espiritu puwi' ri nan Elisabet, xtakan c'u pa ranima'. ⁴² Co xch'aw ri nan Elisabet, xubij che ri al María: Ri at c'ut at tewchim na rumal ri Dios chqui-wäch conojel ixokib. U tewchim na ri awal at xukuje', —cächa'. ⁴³ ¿Jas lo wa' chi ri Dios cuban jun nimalaj utzil chwe in, chi ru nan ri Kajaw xpe wuc'? —cächa ri nan Elisabet. ⁴⁴ Chanim ri' aretak xinto chi xatch'awic, ri wal xquicotc, xslab pa nu c'ux. ⁴⁵ Utz awe at ri xatcojon che ri Kajaw Dios, rumal chi kas tzij cäbantaj na ri xbix chawe rumal ri Dios, —xcha ri nan Elisabet che ri al María.

⁴⁶ Xubij ri k'apoj al María:

Quinnimarisaj u k'ij ri Kajaw Dios.

⁴⁷ Cäquicot c'u ri wanima'

rumal ri Dios ri To'l We.

⁴⁸ Quinquicotc rumal chi ri Dios xca'y chwe in ru patäninel ri man nim tä nu banic.

Conojel winak cäquibij na chwe pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic chi utz we.

⁴⁹ Je ri' cäquibij na rumal rech wa' chi ri Dios ri sibalaj c'o u chuk'ab u banom nimak tak utzil chwe.

Sibalaj lok' ri Dios, sibalaj lok' ru bi' ri Are',

—cächa ri al María.

⁵⁰ Amak'el ronojel k'ij cutok'obisaj na qui wäch conojel winak ri nim cäquil wi ri Are', ri cäquixej quib chuwäch.

⁵¹ U c'utum ri nimalaj u chuk'ab chquiwäch conojel. Xukasaj qui k'ij ri winak ri cäquichomaj chi sibalaj nim qui banic, —cächa'.

⁵² Xeresaj ri takanic pa qui k'ab ri nimak qui banic, xuya c'u wa' chque ri winak ri man nim tä queil wi.

⁵³ E q'uia ri utzil ri xuban ri Dios chque ri meba'ib, ri winak ri quenumic.

Ri Dios xubij chque ri k'inomab: Jix, man c'o tä iwe ix, —xcha chque, —cächa'.

⁵⁴ Xtoban chque ri winak aj Israel, ri patänil tak re ri Dios.

Man xsach tä pu jolom ri Dios ru tok'obisaxic qui wäch.

⁵⁵ Je' xuban wa' rumal chi je' xuchi'j chque ri kati't ka mam, che ri ka mam Abraham xukuje' ri rachalaxic ri are' amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic, —xcha ri al María.

⁵⁶ Craj oxib ic' xcanaj na can ri al María ruc' ri nan Elisabet. Te c'u ri' xtzelej bic, xe' cho rachoch.

Quil u wäch ri a Juan Kasal Ja'

⁵⁷ Aretak xopan ri k'ij ri cutzir ri nan Elisabet, xril c'u u wäch jun ral ala.

⁵⁸ Ri u c'ul tak ja ri nan Elisabet xukuje' ri rachalaxic, aretak xquito chi ri Kajaw Dios sibalaj xutok'obisaj u wäch ri nan Elisabet, xequich'abej, xequicot c'u ruc'.

⁵⁹ Chuwajxak k'ij c'ut xebe' chucojic ri retal ri ojer u trato^{f1} ri Dios che ru cuerpo ri ac'al. Xcaj c'ut xquicoj Zacarías che ru bi', junam ruc' ru bi' ru tat. ⁶⁰ Xch'aw c'u ru nan, xubij chque: ¡No! —cächa'. Ru bi' ri cäkacoj chrij ri ac'al are Juan, —xcha chque.

^{f1}1:59 “Circuncisión”: Chawila' Hechos 7:8, nota.

⁶¹ Xquibij c'u che: ¿Jas che? Man c'o tã jun chque ri achalal la ri je' u bi' wa', —xecha che.

⁶² Xak pa memal xquich'abej ru tat ri ac'al, xquita' che: ¿Jas u bi' ri ac'al cãcoj la? —xecha che. ⁶³ Ri tat Zacarías xuta' jun wuj rech cãtz'ibanic. Xutz'ibaj c'u wa', xubij: “Juan ru bi' ri ac'al,” —xcha pa ri tz'ibanic. Conojel xquicajmaj wa'. ⁶⁴ Xak c'u te'talic xtzelej ru ch'abal ri tat Zacarías, xcowin chic cãtzijonic. Xtzijon c'ut, xunimarisaj u k'ij ri Dios. ⁶⁵ Sibalaj xquixej quib conojel ri qui c'ul tak ja, xquicajmaj wa'. Ronojel ri xuc'ulmataj jela' xtzijox apan pa tak ronojel ri juyub re Judea. ⁶⁶ Conojel ri winak ri xetowic xechoman pa que wi, xquibij: ¿Jas lo cuban wa' we ac'al ri? —xecha'.

Je' xquibij wa' rumal chi k'alaj chi c'o ri Kajaw Dios ruc' ri ac'al.

Ri tat Zacarías cubixoj jun bix rech k'alajisanic

⁶⁷ Kajinak ri Lok'alaj Espíritu puwi' ri tat Zacarías ru tat ri ala, xk'alajisanic, xubij:

⁶⁸ Quinya ba' u k'ij ri Kajaw ri ka Dios uj, uj ri' ri winak aj Israel, rumal chi xulic, xpe che ka to'ic uj, uj c'u ri' ri winak re ri u tinimit.

⁶⁹ Xuya c'u chke jun To'l Ke ri sibalaj c'o u chuk'ab. Are c'u wa' jun chque ri rachalaxic ri ka mam David, patãnil re ri Dios, —cãcha ri'.

⁷⁰ Are wa' ri xuchi'j lok ri Dios cumal ri lok'alaj tak k'alajisal tak re ru Lok' Pixab pa ri ojer tak k'ij canok.

⁷¹ Xubij chi kujuto' na chquiwäch ri ka c'ulel, che ka to'ic pa qui k'ab, xukuje' pa qui k'ab conojel ri queetzelan ka wäch, —cãcha ri tat Zacarías.

⁷² Xukuje' xubij chi cutok'obisaj na qui wäch ri kati't ka mam, xukuje' chuc'utic chquiwäch chi xna'taj che ri Are' ri Lok'alaj Trato ri xuchi'j chque.

⁷³ Are c'u wa' ri Kas Tzij ri u bim che ri ka mam Abraham, —cãcha'.

⁷⁴ Je ri' rech aretak uj esam chic pa qui k'ab ri ka c'ulel, cuya' cujpatãnin che ri Dios, man cãkaxej tã chi kib, ⁷⁵ xukuje' rech jicom ri kanima' cujpatãnin che, ka jachom kib pu k'ab ri Dios pa tak ronojel ri k'ij re ri ka c'aslemal, —cãcha ri'.

⁷⁶ At c'ut, alaj ac'al, cãbix na k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios aj Chicaj chawe, rumal chi catnabej na chuwäch ri Kajaw chubanic jicom che ru be.

⁷⁷ At c'ut catyo'w na retamaxic ri u tobanic ri Dios chque ri winak re ri u tinimit, xukuje' chi cãsach na ri qui mac, —cãcha'.

⁷⁸ Ri ka Dios sibalaj quel u c'ux chke. Rumal ri' cutak na lok ri Kajaw Jesús kuc' uj. Sibalaj je'l c'u ri Are' je' jas ru sakilal ri k'ij aretak cãsakiric.

⁷⁹ Cuya na sakilal pa canima' ri winak ri je' ta ne e c'o pa ri k'ekumal rumal ri qui mac, cãquixej c'u quib cho ri cãmical. Cãc'oji na che c'amal ka be pa ri be ri cuxlan wi ri kanima', —xcha ri tat Zacarías.

⁸⁰ Ri a Juan xq'uiyic, sibalaj c'o u chuk'ab ri xyi' che rumal ri Lok'alaj Espíritu. Xcanaj can pa tak ri juyub ri sibalaj cãtz'inowic c'ã pa ri k'ij ri xuc'ut rib chquiwäch ri winak aj Israel.

Quil u wäch ri a Jesús

2 Pa tak ri k'ij ri', ri nimalaj takanel Augusto César xuya takanic chque

conojel winak chi cätz'ibax ri qui bi'.² Aretak ri tat Cirenio are k'atal tzij re ri tinimit Siria, xbantaj we nabe tz'iban bi'aj ri'. Are jun censo wa'.³ Xebe' c'u conojel ri winak chquijujunal pa tak ri qui tinimit rech cätz'ibax ri qui bi'.⁴ Xa je ri' xel lok ri tat José pa ri tinimit Nazaret re Galilea, xe'c, xopan pa jun tinimit re Judea, Belén u bi'. Chila' xe' wi ri tat José rumal chi are rachalaxic ri mam David. Ri tinimit Belén are u tinimit ri mam David pa ojer tak k'ij canok.⁵ Aretak xe' ri tat José rech cätz'ibax ru bi', xuc'am bi ri al María ri u to'm chic che rixokil, yawab winak chi c'ut.⁶ Aretak e c'o chila' pa Belén, xopan ri k'ij ri cutzir ri al María.⁷ Xril c'u u wäch ru nabeal, jun ala. Xucoj atz'iak rech nu'ch ac'al che. Xuk'oyoba pa jun echa'bal rumal chi man c'o tä chi jawije' ri quec'oji wi pa ri mesón.

Ri ángeles cäquich'abej ri ajyuk'ab

⁸ E c'o c'u ajyuk'ab pa tak ri juyub chunakaj ri tinimit Belén ri quequiwaraj ri cawaj chila'.⁹ Xak te'talic c'ut jun ángel takom lok rumal ri Kajaw Dios xtaq'ui chquiwäch. Xjuluw c'u ri je'lalaj u juluwem ri Dios pa qui wi'. Sibalaj c'u xquixej quib ri ajyuk'ab.

¹⁰ Xubij c'u ri ángel chque: Mixej iwib, —cächa'. Kas tzij quimbij na jun utzalaj tzij chiwe. Ri u patän wa' we utzalaj tzij ri' are chi cuya nimalaj quicotemal chque conojel winak.¹¹ Are quimbij chiwe chi cämec ri' xil u wäch jun To'l Iwe pa ru tinimit ri mam David. Are Cristo^{ss} wa' ri Kajaw, —cächa'.¹² Are c'u retal wa' chiwe: Quirik na jun alaj ne', cojom c'u atz'iak rech nu'ch ac'al chrij, k'oyobam pa jun echa'bal, —xcha chque.

¹³ Xak te'talic c'ut e c'o chic ruc' ri ángel q'uialaj tak ángeles ajchicaj. Cäquin-
 imarisaj c'u u k'ij ri Dios, cäquibij:

¹⁴ ¡Kanimarisaj ba' u k'ij ri Dios ri c'o chicaj! ¡Chuxlan na anima' ri winak cho ruwächulew, e are c'u winak wa' ri utz queril wi ri Dios! —xecha ri ángeles.

¹⁵ Te c'u ri' aretak xebe' ri ángeles chicaj, ri ajyuk'ab xquitzijobela quib, xquibij: Jo' pa Belén, —quecha'. Jekila na we xc'ulmatajic ri' ri u tzijom ri Kajaw Dios chke, —xecha ri'.

¹⁶ Aninak xebe'c. Xequirika c'u ri nan María, ri tat José ruc' ri alaj ne'. K'oyobam c'u ri ne' pa jun echa'bal.

¹⁷ Aretak xquilo, xquitzijoj ri xubij ri ángel chque chrij ri ac'al.¹⁸ Xquicajmaj c'u wa' conojel ri winak ri xetow ri qui tzij ri ajyuk'ab.¹⁹ Are c'u ri nan María xak xuc'ol conojel we tzij ri' pa ranima', xchoman c'u chquij.²⁰ Xetzelej c'u bic ri ajyuk'ab, tajin cäquiya u k'ij, cäquin-
 imarisaj c'u u k'ij ri Dios rumal ri xbix chque, xukuje' rumal chi xquilo chi kas je' jas ri xutzijoj ri ángel chque.

Ri a Jesús cäy' chuwäch ri Dios

²¹ Chuwajxak k'ij c'ut, xquicoj ri retal ri ojer trato che ru cuerpo ri ac'al, xquicoj c'u Jesús che ru bi'. Are u bi' wa' ri xucoj can ri ángel aretak mäjok calc'ualax chuc'ux ri k'apoj al María.

²² Xopan ri k'ij ri quesax ri rawasil ri nan María. Je' jas ri cubij chupam ru Pixab ri mam Moisés, xquic'am lok ri ac'al chuyi'c chuwäch ri Kajaw Dios pa ri tinimit Jerusalén.²³ Je ri' xca'no rumal chi tz'ibam wa' pa ru Pixab ri Kajaw Dios, cubij: “Ronojel nabeal ala cätas wa' chupatänixic ri Kajaw Dios,” —cächa'.²⁴ Xebe' c'u ri tat José, ri nan María pa Jerusalén chusipaxic ri cäbix pa ru Pixab ri Kajaw Dios: Are juc'ulaj ut wa'. We man c'o tä ri ut cuya' queyi' quieb alaj tak tucumux che sipanic.

^{ss}2:11 Ri tzij “Cristo” o “Mesías” quel cubij “cha'tal rumal ri Dios”.

²⁵ Xc'oji c'u pa ri tinimit Jerusalén jun tata', Simeón u bi'. We tata' ri' are utzajaj achi wa' ri cäniman che ri Dios pa ronojel, jicom c'u ranima' chuwäch. Ri are' reye'm ri Dios chi queuto' ri winak aj Israel. C'o c'u ri Lok'alaj Espiritu ruc'.
²⁶ Xk'alajisax che ri tat Simeón rumal ri Lok'alaj Espiritu chi man cäcäm tä na chanim, xane nabe cäiril na ri Cristo ri cha'tal rumal ri Kajaw Dios. ²⁷ Xuna' c'u ru rayinic ri Lok'alaj Espiritu pa ranima', xe' pa ri nimalaj rachoch Dios. Aretak ru tat, u nan ri alaj a Jesús xquic'am bic, xeopan pa ri nimalaj rachoch Dios chubanic che ri ac'al jas ri cubij pa ri Pixab chi rajwaxic u banic wa'. ²⁸ Ri tat Simeón xuk'aluj ri ala, xuya u k'ij ri Dios. Xuban orar, xubij:

²⁹ Kajaw Dios, ya la chwe cämich
 chi ri in, ri in patänil e la,
 chi quincäm na, cuxlan ri wanima',
 je' jas ri bim la lok chwe,
 —cächa'.

³⁰ Wilom c'u in ri To'l Ke,

³¹ ri takom la lok chquiwäch conojel winak.

³² Are je' jas jun chäj, jun candela ri cätununic. Cuya na ri sakil re ri Pixab la pa canima' ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj. Rumal wa' ri takom la lok, cänimarisax na u k'ij ri tinimit la, ri Israel, —xcha ri tat Simeón.

³³ Ri tat José ruc' ru nan ri ac'al xquicajmaj ronojel ri cätzijox chrij ri a Jesús.

³⁴ Ri tat Simeón xeutewchij, xubij che ri nan María, u nan ri ac'al: Chilampe la we ac'al ri', —cächa'. Cäcoj na wa' rech quetzak q'uia winak aj Israel, cäsach c'u na qui wäch. Queto' c'u na ri jule' winak chic aj Israel rumal ri Are', quewalijisax na. Xukuje' we ac'al ri' cäcoj na rumal ri Dios che etal chquiwäch ri winak. Cäquetzelaj c'u na u wäch, —

cächa ri'. ³⁵ Cuban na ri Kajaw Jesús chi cäk'alajinic jas ri quechoman ri winak pa canima', —cächa chque. Ri lal, nan, cäq'uis na ib la che ok'ej, —xcha che ri nan María.

³⁶ Xukuje' xc'oji chila' jun chichu' k'alajisanel, Ana u bi'. Are u mia'l ri tat Fanuel re ri rachalaxic ri mam Aser. Sibalaj nim winak chic ri chichu' ri'. Xa wukub junab xc'oji ruc' ri rachajil, xcäm c'u ri tata'. ³⁷ Jumuch' quiejeb junab malca'n canok. Man quel tä chi bi pa ri nimalaj rachoch Dios. Cäpatänin c'u che ri Dios chila' chi pak'ij chi chak'ab. Cuban orar, xukuje' cuban ayunar. ³⁸ Xtac'atob c'u wa' chquiwäch ri tat José, ri nan María pa we hora ri', xuban maltioxinic che ri Dios. Xtzijon chrij ri a Jesús chquiwäch conojel ri winak ri e eyeninak che ri Dios chi cuto' ri tinimit Israel.

Quetzelej c'u bic, quebe' pa ri tinimit Nazaret

³⁹ Qui banom c'u ronojel ri cäbix pa ru Pixab ri Kajaw Dios, xetzelej c'u bic, xebe' pa Galilea, pa ri qui tinimit Nazaret. ⁴⁰ Q'uiyem re ri ac'al, tajin cäcowiric, sibalaj c'o ru no'j. Ri Dios sibalaj tajin cätewchin ri a Jesús.

Ri a Jesús c'o pa ri nimalaj rachoch Dios cuc' ri ajtijab

⁴¹ Ronojel junab c'ut xebe' ru tat, ru nan pa ri tinimit Jerusalén che ri nimak'ij ri cäbix Pascua* che. ⁴² Aretak cablajuj u junab chic ri a Jesús, xepaki bic, xebe' pa Jerusalén jas ri qui nak'atisam wi quib pa ri nimak'ij ri'. ⁴³ Xq'uis c'u ri nimak'ij, tzelejem cäca'n bic ri tat José, ri nan María. Xcanaj can ri alaj a Jesús pa Jerusalén, man c'o tä c'u quetam ru tat, u nan chrij wa'. ⁴⁴ Xquichomaj chi c'o cuc' ri cachi'l. E benak jun k'ij pa ri be,

*2:41 "Pascua": Chawila' ri San Mateo 26:2, nota.

xquitzucuj ri a Jesús chquixol ri cachalal, chquixol ri cachi'l. ⁴⁵Man xquirik tä c'ut. Xa je ri' xetzelej chic pa Jerusalén. Xquitzucuj ri ala chila'.

⁴⁶Qui tzucum c'u oxib k'ij, xquirik c'u pa ri nimalaj rachoch Dios. T'uuyul ri a Jesús chquixol ri tijonelab re ri Pixab, tajin cutatabej ri qui tijonic. Cuc'ot c'u qui chi' ri tata'ib. ⁴⁷Conojel ri quetowic xquicajmaj chi utz cächoman ri ala, chi retam jas cubij chque ri tijonelab.

⁴⁸Aretak ru tat, u nan xquil u wäch ri ac'al, xquicajmaj wa'. Xubij ru nan che: Wal, ¿jas che je' a banom wa' chke? —cächa'. ¿A mat cawilo chi ra tat, ri in, uj elinak ch'uj chatzucuxic? —xcha che.

⁴⁹Xubij c'u ri a Jesús chque: ¿Jas che quintzucuj alak? ¿A mat etam alak chi rajwaxic chi quinban ri u rayinic ri nu Tat? —xcha chque.

⁵⁰Ri e are' man xquich'ob tä c'u ri cubij ri ac'al chque.

⁵¹Xe' c'u ri a Jesús ruc' ri tat José, ruc' ru nan pa ri tinimit Nazaret. U yo'm c'u rib pa takic chque. Ru nan xuc'ol pa ranima' ronojel ri xbantajic. ⁵²Xq'uiy ri a Jesús, c'o na ru no'j, xukuje' xcowiric. Ri a Jesús sibalaj utz cuban cho ri Dios, xukuje' utz cäquil wi ri winak.

Ri Juan Kasal Ja' cutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios

3 Pa ri ro'lajuj junab ri tajin cätakan ri tat Tiberio César ri nimalaj takanel, aretak ri tat Poncio Pilato are k'atal tzij puwi' ri Judea, ri tat Herodes c'ut are nim takanel puwi' ri Galilea. Ri tat Felipe, rachalal ri tat Herodes, are k'atal tzij pa Iturea xukuje' pa Traconite. Ri tat Lisianas are k'atal tzij pa Abilinia. ²Ri tat Anás, ri tat Caifás e are' qui nimakil sacerdotes quech ri winak aj Israel. Pa tak ri k'ij ri' ri Dios xutzijobej ri tat Juan, ru c'ojol ri tat Zacarías. C'o c'u ri tat

Juan pa tak juyub ri cätz'inowic. ³Ri tat Juan xubinibej conojel tak ri juyub ri e c'o chunakaj ri nima' Jordán, cutzijoj c'u chque ri winak chi rajwaxic cäquiquex qui chomanic, cäquex c'u canima', te c'u ri' cäban qui kasna' rech cäk'alajinic chi je' qui banom wa'. Xa je ri' cäsachtaj ri qui mac. ⁴Je' jas ri cubij pa ri wuj ri tz'ibam wi ru tzij ri ojer k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, ri Isafas:

C'o jun ri co cäch'aw pa tak ri juyub ri quetz'inowic, cubij: “Chibana u banic ri nim be ri cäbin wi ri Kajaw. Chibana sibalaj jicom che ri alaj tak u be,” —cächa'.

⁵“Quenojisax na conojel tak ri siwan, quelianisax na conojel tak ri juyub, ri nimak xukuje' ri ch'utik. Ri be ri e cotaquic quejicomisax na. Ri be ri sibalaj e c'äx na chelianisaxok,” —cächa'.

⁶“Conojel winak cäquil c'u na jas cuban ri Dios che qui to'ic ri winak ajmaquib,” —xcha ri mam Isafas.

⁷Xubij c'u ri tat Juan chque ri qu'ia winak ri xeopan ruc' rech cäban qui kasna': ¡Alak subanelab tak winak, cachalaxic tz'i'!† ¿Jachin c'u ri' ri xc'utuw chuwäch alak chi rajwaxic canimaj alak bi cho ri royowal ri Dios? —cächa chque. ⁸Bana ba' alak ri takal u banic ri cuk'alajisaj chi kas tzij xquextaj anima' alak. Mächaplej alak u bixic xol tak alak: “Utz ke rumal chi ri uj, uj rachalaxic ri ka mam Abraham,” —mächa ne alak. Quinbij na chech alak chi ri Dios cäcowin chubanic chque tak we abaj ri' chi e rachalaxic chic ri ka mam Abraham, —cächa'. ⁹Chanim ri' tajin cäcoj ri iquiäj chque tak ri qui xera' ri che' rech quet'oyic. Ronojel che' ri man cuya tä

†3:7 Ri mero tzij waral are “Ri alak, alak ral'c'ual ri cumätz”.

utzalaj u wäch cät'oy na, queq'uiäk c'u bi pa ri k'ak', —xcha ri tat Juan chque.

¹⁰Xquita' c'u ri q'uiä winak che, xquibij: ¿Jas ta c'u lo cäka'n na? —xecha che.

¹¹Xch'aw chi ri tat Juan, xubij chque: Apachin c'u ri c'o quieb u k'u', chuya jun re che ri winak ri man c'o tä re. Apachin ri c'o cutijo, chuya re ri winak ri man c'o tä cutijo, —xcha'.

¹²Xeopan xukuje' jujun chque ri tok'il tak alcabal rech cäban qui kasna', xquibij c'u che ri tat Juan: Kajtjij, ¿jas cäka'n na uj? —xecha che.

¹³Xubij ri tat Juan chque: Mitok'ij u wi' ri ix takom wi chutok'ixic, —xcha chque.

¹⁴Xukuje' ri soldados xquita' che, xquibij: E c'u ri uj, ¿jas cäka'n na? —xecha che.

Xubij ri tat Juan chque: Miban elak' che jachin jun winak, mibana c'u c'äx chque. Mibij jalum k'abam chquij ri winak. Chicu'ba c'u i c'ux ruc' ri tojbal iwe, —xcha chque.

¹⁵Ri winak c'ut tajin quechoman pa anima' chrij ri tat Juan, tajin queye'n che rilic we ne ri tat Juan are ri Cristo.

¹⁶Xch'aw chi ri Juan Kasal Ja', xubij chque conojel: Petinak jun achi ri c'o na u chuk'ab chnuwäch in. Man takal tä c'u chwe in chi quinquir ru c'amal u xajäb. Ri are' cuya na ri Lok'alaj Espíritu chech alak je' jas ri in quinban kasna' alak ruc' joron. Cuban c'u na kasna' alak ruc' k'ak', —cächa chque.

¹⁷Ri achi ri' cuc'am ru jopibal rech cujosk'ij ri trico, xukuje' rech cumulij bic ru trico, cuya c'u pa tak ru c'uja. Xukuje' ne cuporoj ri pajo, cuban jun k'ak' ri man cäcowin tä jun chuchupic, —cächa'. Jas ri cuban ri achi ajchac che ri trico, je ri' xukuje' cuban na ri Kajaw Dios chque tak winak, —xcha chque.

¹⁸Je ri' xubij ri tat Juan, xukuje' xepixbaj ri winak cuc' q'uiä pixab

chic, xutzijoj c'u ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque. ¹⁹Xukuje' ri tat Juan xuyaj ri k'atal tzij Herodes rumal chi ri tat Herodes xuch'abej ri nan Herodías, rixokil ri tat Felipe ru chak' ri Herodes. Xuyaj c'u ri tat Herodes xukuje' cumal conojel ri etzelal ri u banom. ²⁰Ri tat Herodes xa xunimarisaj u banic ri man utz taj puwi' ronojel ri u banom, chi xucoj ri tat Juan pa che'.

Cäban u kasna' ri Jesús

²¹Pa jun k'ij aretak ri tat Juan tajin cuban qui kasna' conojel ri winak, xuban u kasna' ri Jesús xukuje'. Pa ri kasna' ri Jesús tajin cuban orar, xjaktaj c'u ri caj. ²²Xkaj c'u lok ri Lok'alaj Espíritu puwi' ri Jesús je' ta ne chi ri Lok'alaj Espíritu are jun palomäx. Te c'u ri' xch'aw lok Jun chicaj, xubij: At ri' ri lok'alaj nu C'ojol. Sibalaj cäquicot ri wanima' awumal, —xcha ri'.

Waral cätzijox wi ri rachalaxic ri Jesús

²³Craj ne juwinak lajuj u junab ri Jesús aretak xuchaplej patäninem cho ri Dios. Xquichomaj ri winak chi ri Jesús are ralc'ual ri tat José. Ri tat José c'ut are rachalaxic ri tat Elí, ²⁴ri tat Elí are ralc'ual ri tat Matat, ri tat Matat ralc'ual ri tat Leví, ri tat Leví are ralc'ual ri tat Melqui, ri tat Melqui are ralc'ual ri tat Jana, ri tat Jana ralc'ual ri tat José, ²⁵ri tat José ralc'ual ri tat Matatías, ri tat Matatías ralc'ual ri tat Amós, ri tat Amós ralc'ual ri tat Nahum, ri tat Nahum ralc'ual ri tat Esli, ri tat Esli ralc'ual ri tat Nagai, ²⁶ri tat Nagai ralc'ual ri tat Maat, ri tat Maat ralc'ual ri tat Matatías, ri tat Matatías ralc'ual ri tat Semei, ri tat Semei ralc'ual ri tat José, ri tat José ralc'ual ri tat Judá, ²⁷ri tat Judá ralc'ual ri tat Joana, ri tat Joana ralc'ual ri tat Resa, ri tat Resa ralc'ual ri tat Zorobabel, ri tat Zorobabel ralc'ual ri tat Salatiel, ri

tat Salatiel ralc'ual ri tat Neri, ²⁸ri tat Neri ralc'ual ri tat Melqui, ri tat Melqui ralc'ual ri tat Adi, ri tat Adi ralc'ual ri tat Cosam, ri tat Cosam ralc'ual ri tat Elmodam, ri tat Elmodam ralc'ual ri tat Er, ²⁹ri tat Er ralc'ual ri tat Josué, ri tat Josué ralc'ual ri tat Eliezer, ri tat Eliezer ralc'ual ri tat Jorim, ri tat Jorim ralc'ual ri tat Matat, ³⁰ri tat Matat ralc'ual ri tat Leví, ri tat Leví ralc'ual ri tat Simeón, ri tat Simeón ralc'ual ri tat Judá, ri tat Judá ralc'ual ri tat José, ri tat José ralc'ual ri tat Jonán, ri tat Jonán ralc'ual ri tat Eli-aquim, ³¹ri tat Eliaquim ralc'ual ri tat Melea, ri tat Melea ralc'ual ri tat Mainán, ri tat Mainán ralc'ual ri tat Matata, ri tat Matata ralc'ual ri tat Natán, ri tat Natán ralc'ual ri tat David, ³²ri tat David ralc'ual ri tat Isaí, ri tat Isaí ralc'ual ri tat Obed, ri tat Obed ralc'ual ri tat Booz, ri tat Booz ralc'ual ri tat Salmón, ri tat Salmón ralc'ual ri tat Naasón, ³³ri tat Naasón ralc'ual ri tat Aminadab, ri tat Aminadab ralc'ual ri tat Aram, ri tat Aram ralc'ual ri tat Esrom, ri tat Esrom ralc'ual ri tat Fares, ri tat Fares ralc'ual ri tat Judá, ³⁴ri tat Judá ralc'ual ri tat Jacob, ri tat Jacob ralc'ual ri tat Isaac, ri tat Isaac ralc'ual ri tat Abraham, ri tat Abraham ralc'ual ri tat Taré, ri tat Taré ralc'ual ri tat Nacor, ³⁵ri tat Nacor ralc'ual ri tat Serug, ri tat Serug ralc'ual ri tat Ragau, ri tat Ragau ralc'ual ri tat Peleg, ri tat Peleg ralc'ual ri tat Heber, ri tat Heber ralc'ual ri tat Sala, ³⁶ri tat Sala ralc'ual ri tat Cainán, ri tat Cainán ralc'ual ri tat Arfaxad, ri tat Arfaxad ralc'ual ri tat Sem, ri tat Sem ralc'ual ri tat Noé, ri tat Noé ralc'ual ri tat Lamec, ³⁷ri tat Lamec ralc'ual ri tat Matusalén, ri tat Matusalén ralc'ual ri tat Enoc, ri tat Enoc ralc'ual ri tat Jared, ri tat Jared ralc'ual ri tat Mahalaleel, ri tat Mahalaleel ralc'ual ri tat Cainán, ³⁸ri tat Cainán ralc'ual ri tat Enós, ri tat Enós

ralc'ual ri tat Set, ri tat Set ralc'ual ri tat Adán, ri tat Adán are ralc'ual ri Dios.

Cätakchi'x ri Jesús che mac

4 Xel bi ri Jesús pa ri nima' Jordán, xtzelej c'u lok kajinak ri Lok'alaj Espíritu puwi'. Te ri' ri Espíritu xuc'am bi ri Jesús pa tak juyub ri cätz'inowic. ²Xc'oji c'u chila' cawinak k'ij, cätakchi'x c'u che mac rumal ri Itzel. Man c'o tä c'u jas xutij pa tak ri k'ij ri'. Te c'u ri' sibalaj xnumic. ³Xubij c'u ri Itzel che: We lal ri' ri u C'ojol ri Dios, bij la che we abaj ri' chi cuban na wa che la, —xcha che.

⁴Ri Jesús xch'awic, xubij che: Tz'ibam can wa' pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic, cubij: “Man xak tä xuwi rumal ri wa quec'asi na ri winak, xane xukuje' rumal ronojel ru Tz'ij ri Dios,” —cächa ri', —xcha ri Jesús che.

⁵Te c'u ri' ri Itzel xuc'am bi ajsic puwi' jun nimalaj juyub. Xeuc'utuxtaj conojel ri tinimit re ruwächulew chuwäch. ⁶Xubij c'u che ri Jesús: Quinya na che la chi cätakan la pa qui wi' conojel we tinimit ri' xukuje' chi cänimarisax k'ij la rumal wa', —cächa'. Yo'm c'u ronojel wa' chwe in. Ri in c'ut cuya' quinya wa' che apachin ri quinwaj quinya wi, —xcha ri Itzel che. ⁷We cäxuqui la quink'ijilaj la quinya wa' che la, —xcha che.

⁸Ri Jesús xch'awic, xubij: ¡Satanás! Chatel chnuwäch, —xcha'. Rumal chi tz'ibam pa ru Lok' Pixab ri Dios, cubij: “Chatk'ijilan na chwe in ri Awajaw ri a Dios. Chatpatänin xak xuwi chwe in,” —cächa ri u Tz'ij ri Dios, —xcha ri Jesús che.

⁹Ri Itzel xuc'am bic ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén, xutac'aba puwi' ri nimalaj rachoch Dios, xubij che: We lal ri' ri u C'ojol ri Dios, q'uiäka bi ib la iquim, —cächa'. ¹⁰Rumal chi ru Lok' Pixab ri Tz'ibtalic cubij:

Queutak na lok ri ángeles che a chajixic,

—cächa', —xcha ri Itzel che. ¹¹ Xukuje' cubij pa ru Lok' Pixab ri Dios: Catquichap na che ra k'ab che a to'ic rech man cachäk'ij tä rawakan cho jun abaj, —cächa ri'.

¹² Xch'aw chi na jumul ri Jesús, xubij: Xukuje' cubij pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Mayac royowal ri Kajaw ri ka Dios," —cächa', —xcha ri Jesús che.

¹³ Aretak ri Itzel xto'taj chutakchi'xic ri Jesús che mac, xel bi ruc'. Cätzelej chi na lok jumul pa jun k'ij chic.

Ri Jesús cuchaplej tijonem

¹⁴ Xtzelej c'u bi ri Jesús, c'o c'u ru chuk'ab ri Lok'alaj Espíritu ruc'. Xe' pa Galilea. Ri winak ajchila' xetzijon chrij ri Jesús pa ronojel tinimit. ¹⁵ Ri Jesús xuya tijonic pa tak ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Galilea. Conojel xquinimarisaj u k'ij.

Que' ri Jesús pa ri tinimit Nazaret

¹⁶ Xtzelej bi ri Jesús, xe' pa ri tinimit Nazaret jawije' xq'uiyisax wi. Pa ri k'ij re uxlanem xoc bi pa ri rachoch Dios jas ru nak'atisam wi rib, xtaq'ui c'ut chusiquixic ru Lok' Pixab ri Dios. ¹⁷ Xyi' c'u ri wuj che ri xutz'ibaj ri mam Isaías, k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer. Aretak xujak ri wuj, xuriko jawije' ri tz'ibtal wi ri', ri cubij:

¹⁸ Ri Espíritu rech ri Kajaw Dios c'o wuc'. In cha'tal c'ut rech queintzijoj utzalaj tak tzij chque ri meba'ib. In u takom u lok che qui cu'bisaxic canima' ri quebisonic, chutzijoxic ri qui tzokopixic ri e tz'apim, chubanic c'ut chi queca'y ri moyab, xukuje' che qui tzokopixic ri man e tzokopim taj, —cächa'.

¹⁹ Xukuje' in takom lok chutzijoxic wa' chi ri Kajaw Dios xucha' we k'ij junab ri' chubanic utzil

chque conojel winak, —cächa ri ka mam Isaías, —xcha ri Jesús chque.

²⁰ Ri Jesús xutz'apij ri wuj, xutzelej wa' che ri chajil re ri rachoch Dios, xt'uyi'c. Conojel ri winak ri e c'o pa ri rachoch Dios naj qui wi' che. ²¹ Xubij c'u chque: Cämíc ri' xbantaj wa' we Tz'ibtalic ri' chuwäch alak, —xcha chque.

²² Conojel ri winak utz quech'aw chrij ri Jesús, xukuje' xquicajmaj ri je'lalaj tak tzij ri xutzijoj chque, xquibij: ¿A mat are ru c'ojol ri tat José? —xecha'.

²³ Xubij chque: Wetam ri cäbij na alak chwe in: "Ajcun, cunaj ib la," —cächa na alak chwe. "Ri ka tom chi xeban la pa ri tinimit Capernaum, chebana c'u la waral pa ri tinimit la," —cächa na alak, —xcha chque.

²⁴ Xukuje' xubij chque: Kas tzij ri quinbij chech alak chi sibalaj nim quil wi ronojel k'alajisanel. Xak xuwi pa ru tinimit ri are' man nim tä quil wi wa', —cächa ri Jesús. ²⁵ Tzij ri' ri quinbij chech alak chi xec'oji q'uia ri chuchuib malca'nib pa ri tinimit Israel pa tak ru k'ij ri ka mam Elías, jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer. Oxib junab ruc' wakib ic' man c'o tä jäb xubano. Xc'oji c'u jun nimalaj wi'jal pa ronojel ruwächulew pa tak ri k'ij ri'. ²⁶ Man xtak tä c'u bi ri tat Elías cuc' conojel ri malca'nib, xane xak xuwi ruc' ri jun chichu' malca'n pa ri tinimit Sarepta re Sidón, —cächa'. ²⁷ Xukuje' xec'oji q'uia yawabib ri c'o ri itzel tak ch'a'c chquij pa ru k'ij ri Eliseo, jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer. Man c'o tä c'u jun ri xcunaxic, xane xak xuwi ri tat Naamán ri aj Siria, —xcha ri Jesús chque.

²⁸ Aretak ri winak xquita ri xubij chque, conojel ri e c'o pa ri rachoch Dios sibalaj xpe coyowal che ri Jesús. ²⁹ Xewalij c'ut, xquesaj bi pa ri tinimit. Xquic'am bi chutzam ri juyub ri yacom wi ri qui tinimit. Xcaj u q'uiäkic bi ri

Jesús iquim. ³⁰Xk'atän c'u bi ri Jesús pa qui niq'uiajal ri winak, xe'c.

**Ri Jesús curik jun achi ri c'o
jun itzelalaj espíritu che**

³¹Xkaj bi ri Jesús, xe' pa Capernaum, jun tinimit re Galilea. Xeutijoj ri winak chila'ronojel k'ij re uxlanem. ³²Ri winak xquicajmaj ru tijonic rumal chi xeutzijobej je' jas ri cuban jun ri cätakan pa qui wi'.

³³Xoc c'u bi pa ri rachoch Dios jun achi ri c'o jun itzelalaj espíritu che. Xurak u chi' ri achi, co xch'awic. ³⁴Xubij c'ut: ¡Aa! ¿Jas ke uj uc' la, Jesús aj Nazaret? ¿A petinak la chusachic ka wäch? In wetam wäch la, chi lal ri' ri Lok'alaj Achi ri takom lok rumal ri Dios, —xcha che.

³⁵Ri Jesús xuyajo, xubij: ¡Chatz'apij u pa chi', chatel che ri achi! —xcha che.

Te c'u ri' ri itzelalaj espíritu xu'uiäk ri achi cho ulew chquixol ri winak, xel bic, man c'o tä c'äx xuban can che. ³⁶Conojel xecajmanic. Cäquitzijobela quib, cäquibij: ¿Jas wa' we tzij ri' ri cucoj ri tata'? ¡Cäcowin ri Are' che qui tacic ri itzel tak espíritus, quebel chque ri winak! —xecha'.

³⁷Quetzijon c'u chrij ri Jesús pa ronojel c'olibal chunakaj ri tinimit ri'.

**Ri Jesús cucunaj ru ji'
chichu' ri tat Simón Pedro**

³⁸Xel c'u lok ri Jesús pa ri rachoch Dios, xoc bic pa ri rachoch ri tat Simón. Ru ji' chichu' ri tat Simón kajinak che jun nimalaj k'ak', xebochi'n c'u ri winak che ri Jesús puwi' ri chichu'. ³⁹Xnakajin che ri chichu', xtaq'ui c'u chuxcut. Xuyaj ri k'ak', xtäni c'u che. Chanim xwalij ri chichu', xeupatänij c'ut.

Ri Jesús queucunaj q'uia yawabib

⁴⁰Aretak kajem cuban ri k'ij, conojel ri e c'o yawabib cuc' xequic'am lok

chuwäch ri Jesús. Pune q'uia u wäch ri yabil ri e c'o chque ri winak, xcowin ri Jesús che qui cunaxic. Xuya ru k'ab pa qui wi' chquijujunal rech queutziric. ⁴¹E q'uia c'ut ri xebel itzel tak espíritus chque. Xquirak qui chi', xquibij: Lal ri' ri u C'ojol ri Dios, —xecha che.

Queuyaj c'u ri Jesús, man cuya tä chque chi quetzijonic, rumal chi quetam u wäch chi are ri Cristo.

**Ri Jesús cutzijoj ri Utzalaj Tzij
re ri Evangelio pa Galilea**

⁴²Aretak xsakiric, xel bi ri Jesús pa ri tinimit, xe' pa juyub jawije' ri xak cätz'inowic. Ri winak sibalaj xquitzucuj, xquiriko. Xquik'atej c'ut rech man quel tä bi chquixol. ⁴³Ri Jesús xubij chque: Rajwaxic chi quine'c quintzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ru takanic ri Dios chque ri winak pa tak ri niq'uiaj tinimit chic, are c'u wa' ri in takom wi lok, —xcha'.

⁴⁴Xtzijon c'u ri Jesús pa tak ri rachoch Dios ri e c'o pa Galilea.

**Waral cätzijox wi ri cajmabal ri
xban che qui chapic ri cär**

5 Aretak ri Jesús c'o chuchi' ri nimalaj ja' re ri mar re Genesaret, xeopan q'uia winak ruc' chutatabexic ru Tzij ri Dios. ²Ri Jesús xeril quieb barcos ri e c'o chuchi' ri mar. E elinak lok ri chapal tak cär pa ri barcos che qui ch'ajic ri qui c'at. ³Xoc c'u bic ri Jesús pa jun chque ri barcos, ri re ri tat Simón. Xt'uyi pa ri barco, xuta' tok'ob che ri tat Simón chi cukebisaj apan jubik' ri barco chuchi' ri ulew rech man cäpitz' tä ri Are' cumal ri q'uia winak. Chila' c'ut xuya lok tijonic chque ri winak. ⁴Aretak xutänaba ri u tijonem, xubij che ri tat Simón: Chakebisaj ri barco pa ri mar. Chikasaj ri i c'at che qui chapic cär, —xcha che.

⁵Ri tat Simón xch'awic, xubij che: Kajtij, xujchacun ronojel ri jun ak'ab mier.

Man c'o tä c'u ka chapom, —cächa'. We c'u je' cäbij la, quinban chi na wa', queinkasaj ri nu c'at, —xcha che.

⁶Aretak xbantaj wa', xenoj c'u ri qui c'at chapäbal cär, je ri' chi quet'okopitaj chque tak ri cär. ⁷Ri tat Simón cuc' ri to'l tak re xequisiqu'uj ri cachi'l ri e c'o pa ri jun barco chic, rech queopan che qui to'ic. Xebe' cuc' che qui to'ic, xequinojisaj c'u ri quieb barcos, je ri' chi tajin quesach pa ri ja'. ⁸Aretak ri tat Simón Pedro xril ri xbanic, xubij: Kajaw Jesús, man takal tä chwe chi cäc'oji la wuc' rumal chi ri in, sibalaj in ajmac, —xcha che.

⁹Xubij wa' rumal chi xuxej rib ri tat Simón xukuje' ri e c'o ruc' rumal ri q'uialaj cär ri xequichapo. ¹⁰Xukuje' xecajman ri tat Jacobo, ri tat Juan, u c'ojol ri tat Zebedeo, cachi'l quib ruc' ri tat Simón. Xubij ri Jesús che ri tat Simón: Maxej awib. Jas ri caban chque tak ri cär, queamulij, je' caban na chque ri winak, —xcha che.

¹¹Xequesaj c'u lok ri qui barcos pa ri mar, xquiya cho ri ulew. Te ri' xquiya can ronojel, xebe' ruc' ri Jesús.

Ri Jesús cucunaj jun achi ri c'o itzel ch'a'c che

¹²Aretak ri Jesús c'o pa jun tinimit chic, xopan jun achi ruc', ri sibalaj yawab, ri c'o itzel ch'a'c[‡] che. Ri achi, aretak xril ri Jesús, xupachba rib chuwäch. Xuchap u bochi'xic, xubij: Tat, we caj la cäcowin la che nu cunaxic, —xcha'.

¹³Ri Jesús xuyuk ru k'ab, xuchap cok. Xubij che: Cwaj, —cächa'. Chutzir ba' la, —xcha che.

Chanim c'ut xel ri itzel ch'a'c che ri achi, xutziric. ¹⁴Xutak c'u ri Jesús chi mutzijoj wa' che apachin jun winak. Te ri' xubij che: ¡Oj la! Jec'utu ib la cho ri sacerdote. Ya ba' la ri takom can rumal

ri ka mam Moisés chi cäyi' che u cunaxic jun ri c'o itzel ch'a'c che. Are c'u k'alajisabal wa' chquiwäch ri winak, —xcha che.

¹⁵Xesax c'u na u tzijoxic wa' pa ronojel tinimit. Cäquimulij c'u quib q'uialaj tak winak chutatabexic ru tijonic ri Jesús, xukuje' rech queucunaj chque tak ri qui yabil. ¹⁶Xel bi ri Jesús chila', xe' pa tak juyub ri quetz'inowic chubanic orar.

Ri Jesús cucunaj jun achi ri cäminak u cuerpo

¹⁷Pa jun k'ij ri Jesús tajin cuya tijonic. E t'uyut'oj c'u ri tata'ib fariseos xukuje' ri tijonelab re ri Pixab chunakaj ri Jesús. E elinak c'u lok ri e are' pa ronojel tinimit re Galilea, re Judea, xukuje' e c'o jujun ri xepe pa Jerusalén. Are c'u ri Jesús, sibalaj c'o ru chuk'ab ri Dios ruc' che cunanac. ¹⁸Xeopan c'u jujun achijab cuc'am lok jun achi ri cäminak u cuerpo. K'oyol cho jun alaj u ch'at. Ri achijab xquitzucuj ri roquisaxic bi ri yawab pa ri ja chuya'ic cho ri Jesús. ¹⁹Man xquirik tä c'ut jawije' quebec wi bic cumal ri q'uialaj winak. Xepaki c'u puwi' ri ja. Xquesaj apan jubik' ru xo'til ri ja, xquiban jun jul puwi' ri ja, xquikasaj c'u bi ri achi pa ri alaj ch'at chquixol ri winak cho ri Jesús. ²⁰Aretak ri Jesús xrilo chi kas quecojon che, xubij che ri achi ri cäminak u cuerpo: Tat, quesachtaj ri mac la, —xcha che.

²¹Te c'u ri' xpe coyowal ri fariseos xukuje' ri tijonelab re ri Pixab. Cäquichomaj pa canima', cäquibij: “¿Jachin lo wa' we achi ri' ri cubij ri äwas u bixic chrij ri Dios?” —quecha'. “Xak xuwi ri Dios cäcowin chusachic u mac jun,” —xecha'.

²²Ri Jesús chanim xuna' ri tajin cäquichomaj pa canima'. Xch'aw c'ut, xubij chque: Ri in wetam ri tajin cächomaj alak pa anima' alak, —cächa chque.

[‡]5:12 Ri itzel ch'a'c are jun yabil ri sibalaj c'äx ri cusipaj rib.

²³ ¿Jachique ri man c'äx tä u bixic che ri yawab: "Ra mac xesachtajic", o ri u bixic: "Chatwalijok, chatbinok"? — cächa ri Jesús chque. (C'äx na u banic ri jun xukuje' ri jun chic.) ²⁴ Rech ba' que-tamaj alak chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, c'o nu takanic pa qui wi' ri winak cho ruwächulew chusachic qui mac, quinban na wa', —xcha chque.

Xubij che ri achi ri cäminak u cuerpo: Quinbij che la, walij ba' la. C'ama la bi ri soc la, oj la cho ja, —xcha che.

²⁵ Chanim xwalij ri achi, xtaq'ui chqui-wäch ri winak. Xutelej bi ri u soc ri k'oyol wi, xe' cho rachoch, tajin cunimarisaj u k'ij ri Dios. ²⁶ Conojel ri winak sibalaj xquicajmaj ri xubano, xquinimarisaj c'u u k'ij ri Dios. Sibalaj cäquixej quib ri winak, cäquitzijobela quib, cäquibij: Cämich ri' e c'o cajmabal ri kilom, — xecha'.

Ri Jesús cusiq'uij ri tat Leví rech que' ruc'

²⁷ Te c'u ri' xel bi ri Jesús chila', xril jun tok'il alcabal, Leví u bi', t'uuyul jaw-ije' cätoj wi alcabal. Xubij c'u che: Sa'j la wuc', —xcha che.

²⁸ Ri tat Leví xwalijic, xuya can rono-
jel, xe' ruc' ri Jesús.

²⁹ Ri tat Leví xuban c'u jun nimalaj ula'nem che ri Jesús cho rachoch. Xeopan q'uiä chque ri tok'il tak alcabal, xukuje' niq'uiä tak winak chic. Xet'uyi c'u junam chi' ri mesa cuc' ru tijoxelab ri Jesús. ³⁰ Xepe ri tijonelab re ri Pixab cachi'l ri fariseos. Xequiyaj ri tijoxelab, xquibij chque: ¿Jas che quixwi' cuc' tok'il tak alcabal xukuje' cuc' ajmaquib? — xecha chque.

³¹ Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ri winak ri utz qui wäch ri c'o qui chuk'ab man rajwaxic tä cunal que. Xane are rajwaxic wa' chque ri yawabib, —cächa'.

³² Man in petinak tä che qui siq'uixic ri utzalaj tak winak rech cäquiquex

anima', cäquiquex c'u qui chomanic, xane che qui siq'uixic ajmaquib, —xcha chque.

Cäquita' che ri Jesús chi jas che man cäca'n tä ayunar ru tijoxelab

³³ Xquibij c'u che ri Jesús: Ru tijoxelab ri tat Juan amak'el cäca'n ri ayuno, amak'el c'ut cäca'n orar. Je' c'u cäca'n ri qui tijoxelab ri fariseos xukuje'. ¿Jas c'u che ri tijoxelab la amak'el quewi'c, man cäca'n tä c'u ri ayuno? —xecha che.

³⁴ Xubij c'u ri Jesús chque: ¿A cuya' lo ri e c'o pa jun c'ulanem cäca'n ayunar aretak c'o ri jia'xel cuc'? —cächa'. ³⁵ Copan c'u na ri k'ij ri man c'o tä chi ri jia'xel chquixol. Te c'u ri' cäca'n na ayunar pa ri k'ij ri', —xcha chque.

³⁶ Xukuje' xucoj jun c'utbal chqui-wäch, xubij chque: Man c'o tä jun winak ri cut'is jun c'ac' c'ojbal chrij ri k'el atz'iak. We je ri', ri c'ac' cutek'tobisaj na ri' ri k'el, xukuje' ri c'ojbal ri esam che ri c'ac' atz'iak man cuc'ulajij tä rib ruc' ri k'el, —cächa'. ³⁷ Man c'o tä c'u jun winak ri cuya c'ac' vino pa tak k'el tak k'ebal re tz'um. We je ri', ri c'ac' vino queut'ubij ri' ri tz'um, cätix c'u na ri' ri vino, queetzele-taj can ri' ri tz'um. ³⁸ Are ri c'ac' vino cäyi' na pa c'ac' tak k'ebal re tz'um. Je ri' man cäsach tä u wäch ri vino, o ri c'olibal re. ³⁹ Man c'o tä jun winak ri craj cutij re ri c'ac' vino we nabe u tijom re ri k'el vino. Cubij na ri' ri winak chi are utz na ri k'el vino, —xcha ri Jesús chque.

Ru tijoxelab ri Jesús quequich'up ru jolom trico pa jun k'ij re uxlanem

6 Pa jun k'ij re uxlanem oc'owem re ri Jesús pa tak ri tico'n. Ru tijoxelab tajin quequich'up ru jolom trico, quequik'ich pa qui k'ab, quequitijo. ² Jujun tata'ib fariseos xquibij: ¿Jas che cäban alak ri äwas u banic pa ri k'ij re uxlanem? —xecha chque.

³Ri Jesús xch'awic, xubij chque ri fariseos: ¿A mat ne siq'uim alak jas ri xuban ri ka mam David aretak xnumic, xukuje' ri xca'n ri e c'o ruc'? —cächa'. ⁴Xoc c'u bi ri ka mam David pa ri rachoch Dios, xuchap ri wa ri e yo'm cho ri Dios, xutijo, xuya que ri e c'o ruc' xukuje'. Áwas c'u ne u tijic wa' cumal xak jachinok. Xane xak xuwi chque ri sacerdotés ya'tal wi wa', —xcha chque.

⁵Xukuje' xubij chque: Ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak,[¶] c'o nu takanic puwi' ri k'ij re uxlanem xukuje', —xcha chque.

Cäcunax jun achi ri cäminak jun u k'ab

⁶Pa jun k'ij re uxlanem chic xoc bi ri Jesús pa ri rachoch Dios, xuchap c'u u ya'ic tijonic chque ri winak. C'o jun achi chila' ri cäminak jun u k'ab, ri u wiquiäk'ab. ⁷Caluchi'x c'u ri Jesús cumal ri tijonelab re ri Pixab, xukuje' cumal ri tata'ib fariseos, che rilic we ri Are' cäruzirisaj ru k'ab ri achi pa ri k'ij re uxlanem rech cuya' cäquibij chi c'o u mac. ⁸Ri Jesús xretamaxtaj ri qui chomanic. Xubij c'u che ri achi ri cäminak u k'ab: Walij ba' la, tac'al la pa ka niq'uiajal, —xcha che.

Xwalij c'ut, xtaq'ui chila'. ⁹Xubij ri Jesús chque ri niq'uiaj winak ri e c'olic: C'o ri cwaj quinta' chech alak, —cächa chque. ¿Jachique ri ya'tal u banic pa ri k'ij re uxlanem? ¿A are ri u banic utzil? ¡We ne are ri u banic etzelal! ¿A ya'tal ri u to'ic ru c'aslemal jun o ri u cämisaxic? —xcha chque.

¹⁰Ri Jesús co xca'y chque conojel ri e c'o pa tak u xcut, xubij c'u che ri achi: Yuku ri k'ab la, —xcha che.

Je' xubano, xutzir c'u can ru k'ab. ¹¹Ri u c'ulel ri Jesús sibalaj xejik' che ri coy-owal, xquich'abla c'u quib jas ri que-cowin chubanic chrij ri Jesús.

Quecha' ri cablajuj apóstoles rumal ri Jesús

¹²Pa ri k'ij ri' xe' ri Jesús pa jun juyub chubanic orar. Xroc'owisaj ronojel jun ak'ab pa oración cho ri Dios. ¹³Aretak xsakiric, xeusiq'uij ru tijoxelab, xeucha' cablajuj, xubij apóstoles[§] chque (ri quel cubij “nu tako'n”). ¹⁴E are tak wa' ri xeucha' ri Jesús: Ri tat Simón ri xukuje' cäbix Pedro che, ri tat Andrés u chak' ri tat Pedro, ri tat Jacobo xukuje' ri tat Juan, ri tat Felipe xukuje' ri tat Bartolomé. ¹⁵Xeucha' c'u ri tat Mateo xukuje' ri tat Tomás, ri tat Jacobo ru c'ojol ri tat Alfeo, xukuje' ri tat Simón ri cäbix “u nimal tinimit” che. ¹⁶Xukuje' xeucha' ri tat Judas ru chak' ri tat Jacobo, xukuje' ri tat Judas Iscariote ri xjachow ri Jesús.

Ri Jesús cuya tijonic chque q'uia winak

¹⁷E rachi'llam ru tijoxelab, ri Jesús xkaj lok pa ri juyub, xtaq'ui c'u pa jun lianic. Sibalaj e q'uia ri winak ri rebel lok pa conojel tak ri tinimit re Judea, pa ri tinimit Jerusalén, xukuje' pa tak ri tak'aj re Tiro xukuje' re ri Sidón. Xeopan c'u ruc' ri Jesús chutatabexic ri cubij, xukuje' rech quecunax che tak ri qui yab. ¹⁸Xukuje' xerutzirisaj ri winak ri cäquirik c'äx cumal ri itzel tak espíritu. ¹⁹Conojel ri winak cäquitzucuj cäquichap cok ri Jesús rumal rech chi quel chuk'ab ruc' che qui cunaxic conojel.

[¶]6:5 Ri Jesús xucoj we bi'aj ri' chbil rib chuc'utic chi Are ri Cristo o ri Mesías ri xtz'ibax ojer pa ru Lok' Pixab ri Dios chi cäpetic.

[§]6:13 Ri tzij “apóstol” quel cubij “takom”. E cablajuj u tako'n ri Jesús ri e cha'tal rumal.

**Ri Jesús cuya tijonic chrij
jachin ri' ri curik ri kas utzil**

²⁰ Xca'y c'u ri Jesús chque ru tijoxelab, xubij chque: Utz iwe ix ri ix meba'ib rumal chi ri Dios cätakan pi wi'.

²¹ Utz iwe ix ri quixnum cämïc rumal chi sibalaj c'o ri quitij na.

Utz iwe ix ri quixok' cämïc rumal chi quixtze'n na ruc' quicotemal.

²² Utz iwe ix aretak quetzexelax i wäch cumal ri winak, xukuje' aretak quixquesaj bi cuc', quixquiyok'o, xukuje' aretak quetzijon chiwij je' ta ne chi ix lawalo tak winak. Utz iwe aretak ri winak cäca'n ronojel wa' chiwe xa rumal wech in, in ri' ri Ral'ual ri Dios ri Kas Winak, —cächa ri Jesús. ²³ Sibalaj chixquicot pa ri k'ij ri', chixtze'nok, rumal chi nim ri tojbal iwe ri quirik na pa ri caj. Xukuje' ne ri cati't qui mam we winak ri' je' xca'n chque ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ojer, —xcha chque.

²⁴ Tok'ob c'u i wäch ix, ri ix k'inomab, rumal chi ya xixquicot ix waral.

²⁵ Tok'ob i wäch ix ri sibalaj c'o quitij cämïc rumal chi cäpe ri k'ij ri sibalaj quixnum na.

Tok'ob i wäch ix ri xa quixtze'n ruc' quicotemal cämïc rumal chi quixbison na, quixok'ic.

²⁶ Tok'ob i wäch ix aretak conojel ri winak sibalaj utz quetzijon chiwij, rumal chi je' xca'n ri cati't qui mam we winak ri' ojer chque ri xquijaluj quib chi e k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, —xcha chque.

**Cheiwaj ri winak ri
cäca'n qui c'ulel chiwe**

²⁷ Quinbij c'u chiwe ix ri tadin quitatabej ri nu tzij: Cheiwaj ri cäca'n qui c'ulel chiwe. Chibana utzil chque ri queetzelan i wäch. ²⁸ Chibij: Ri Dios c'o pi wi', —quixchok chque ri winak ri cäquitzak itzel tzij pi wi'. Chibana orar

pa qui wi' ri queyok'on chiwe, —cächa'. ²⁹ We c'o jun catch'ayow che ri juperaj a palaj, chaya ri juperaj chic chuwäch. We c'o jun cumaj ra chaquet, chaya che chi cuc'am bic xukuje' ra camixa'. ³⁰ Chaya che apachin ri c'o jas cuta' chawe. Mata' chi ri jastak awe che ri jun ri xuc'am bic. ³¹ Ri quiwaj chi cäca'n na ri winak chiwe, je' chibana ix chque xukuje', —cächa'.

³² We xak xuwi queiwaj ri winak ri quixcaj ix, ¿jas ta c'u che quichomaj chi i banom jun nimalaj utzil? Xukuje' ne ri ajmaquib cäcaj quib. ³³ We xak xuwi quiban utzil chque ri winak ri quebanow utzil chiwe, ¿jas c'u che quichomaj chi c'o nimalaj utzil i banom? Are je' cäca'n ri ajmaquib xukuje', —cächa'. ³⁴ We xak xuwi quiya qui jalomal ri cu'l i c'ux chquij chi cäquitzelej chi na wa', ¿jas ta che ri' quibij chi i banom utzil? Xukuje' ne ri ajmaquib cäquiya ri qui jalomal ri cach tak ajmaquib ri cu'l qui c'ux chquij chi cäquitzelej chi na wa'. ³⁵ Cheiwaj ri cäca'n qui c'ulel chiwe. Chibana utzil. Chiya jalomal, micu'ba iwanima' chrij chi cätzelex chi na wa' jumul chic. Nim c'u ri tojbal iwe, cäk'alajin c'u na chi kas ix ral'ual ri Dios aj Chicaj, rumal chi sibalaj utz cuban ri Dios chque ri man quemaltioxin taj, xukuje' chque ri lawalo tak winak. ³⁶ Chitok'obisaj qui wäch ri winak je' jas ri Dios ri i Tat u tok'obisam i wäch ix, —xcha ri Jesús.

**Mik'at tzij pa qui wi'
niq'uiaj winak chic**

³⁷ Mik'at tzij pa qui wi' niq'uiaj winak chic, man cäk'at tä c'u na tzij pi wi' ix rumal ri Dios. Mibij tzij chquij ri winak, man cäbix tä na tzij chiwij ix rumal ri Dios. Chisacha ri qui mac jule' chic, cäsach c'u na i mac ix. ³⁸ Chiya ix chque niq'uiaj chic, ri Dios c'ut cuya na chiwe ruc' jun utzalaj pajanic, t'icom, cänoj ra c'olibal, cäjat'jatic, —cächa'. Rumal chi

jas ri pajanic ri quiya ix, je' ri pajanic ri cuya na ri Dios chiwe, —xcha ri Jesús chque.

³⁹ Ri Jesús xucoj chi na jun c'utbal chic rech tijonic, xubij: ¿A cäcowin lo jun winak ri man cäca'y taj chuc'amic u be jun winak chic ri man cäca'y taj? ¿A mat junam ri' quetzak bi pa jun jul? —cächa chque. ⁴⁰ Man c'o tä jun tijoxel ri nim na u banic chuwäch ri rajtij. Pune ta ne aretak cätijotaj ri tijoxel, junam c'u na ruc' ri rajtij, —cächa'.

⁴¹ ¿Jas che c'o cabij chquij niq'uij winak chic? Je' ta ne chi caca'yej jun alaj mes ri c'o pa ru wak'äch ri awachalal, man cawil tä c'u ri a mac at ri je' ta ne jun tem ri c'o pa ri a wak'äch. ⁴² Je' ta ne chi cabij che ri awachalal: “Chaya chwe chi quinwesaj cok ri alaj mes ri c'o pa ra wak'äch,” —catcha che. ¿Xak quieb a wäch! Man cawil tä c'u ri tem ri c'o pa ra wak'äch at. Nabe rajwaxic casuc'umaj ri a c'aslemal at je' ta ne chi cawesaj bi jun tem pa ra wak'äch. Te c'u ri' kas utz catca'y na che resaxic cok ri alaj mes pa ru wak'äch ri awachalal ri je' ta ne xa jun mac ri man nim taj, —xcha ri Jesús.

Are etamtal jun che' rumal ri u wächinic

⁴³ Man c'o tä jun che' ri man utz taj ri cuya utz u wächinic. Man c'o tä c'u jun utzalaj che' ri cuya u wächinic ri man utz taj. ⁴⁴ Are etamtal ri jun che' rumal ru wächinic. Man quetam tä higos chrij ri q'uix, man quetam tä c'u uvas chquij ri juwi' q'uix, —cächa'. ⁴⁵ Jun utzalaj winak are cutzijoj ri utzil ri c'o pa ranima'. Jun winak ri man utz taj are cutzijoj ri' ri lawaloyil ri c'o pa ranima'. Xak xuwi cutzijoj jun winak jas ri c'o pa ranima', —xcha ri Jesús.

Waral cätzijox wi ri quieb u wäch tac'alibal ja

⁴⁶ Jas che quibij chwe: “Kajaw, Kajaw,” —quixcha chwe. Man quinimaj tä c'u ri quinbij, —cächa'. ⁴⁷ Quinc'ut na chiwäch jachin ruc' quinjunamaj wi ronojel winak ri cäpe wuc' in, ri cutatabej ri quinbij xukuje' cänimanic, —cächa'. ⁴⁸ Junam wa' we winak ri' ruc' jun winak ri cuyac rachoch. Cuc'ot ri ulew, naj cukasaj. Cuban ri tac'alibal re ri ja puwi' ri abaj. Aretak cäpe jun nimalaj u wo ja', ri ja' cupuq'uij rib chrij ri ja ri', man cäcowin tä c'u chuyico'misaxic rumal chi yacom wa' puwi' ri abaj, —cächa'. ⁴⁹ Ri winak c'ut ri quetataben ri nu tzij, man queniman tä c'u ri', e are' junam ruc' ri winak ri cuyac ri rachoch puwi' ri ulew, man cuban tä c'u ru tac'alibal ri ja. Aretak cäq'uij ri ja', cupuq'uij rib chrij ri ja, chanim cätzakic, cäyojyob c'u ri ja, —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cucunaj ri patänil re jun chque ri qui nimakil soldados

7 Aretak xto'taj ri Jesús che qui tzi-jobexic ri winak, xe' ri Are' pa ri tinimit Capernaum. ² Chila' c'ut c'o jun achi qui nimal soldados. C'o jun patänil re ri tata' ri sibalaj lok' chuwäch. Ri achi patäninel are sibalaj yawab, cämich cubano. ³ Aretak ri tata' xuta u tzijol ri Jesús, xeutak bi jujun chque ri nimak tak tata'ib que ri winak aj Israel ruc' ri Are' rech cäquibochi'j chi copan ruc' chucunaxic ri patänil re. ⁴ Xebe'c, xeopan c'u ruc' ri Jesús, sibalaj xebochi'n che, xquibij: Takal che ri tata' ri' chi cäto' la che, ⁵ rumal chi are jun winak ri sibalaj lok' queril ri ka winakil uj, xuban c'u ke ri rachoch Dios ri cäkamulij wi kib, —xecha che.

⁶ Xe' ri Jesús, xerachi'laj bic. Nakaj chi c'ut c'o wi che ri rachoch ri qui nimal soldados, aretak ri are' xeutak bi jujun tak

rach'il chubixic che ri Jesús: Tat, mäcos ib la. Man takal tä chwe chi coc la lok pa ri wachoch. ⁷Rumal ri' xinchomaj in chi man takal tä chwe chi quinopan in uc' la. Xane xak xuwi we cäbij la lok ri tzij, cäcunataj na ri patänil we, —cächa ri'. ⁸Rumal rech chi ri in, in winak ri c'o jun pa nu wi', ri in c'ut xukuje' quintakan in pa qui wi' ri nu soldados. Quinbij che jun: ¡Jat! —quincha che. Que' c'ut. Quinbij che ri jun chic: ¡Sa'j! —quincha che. Ri are' cäpetic. Quinbij che ri patänil we: ¡Chabana wa'! —quincha che. Cuban c'ut, —xcha'.

⁹Aretak xuta wa' ri Jesús, sibalaj xucajmaj. Xutzolk'omij rib, xubij chque ri winak ri e teretoj chrij: Tzij ba' chi chquixol ri winak aj Israel man c'o tä jumul nu rikom in jun achi junam ruc' ri tata' ri' ri sibalaj cäcojonc, —xcha chque.

¹⁰Aretak xetzelej bic ri u tako'n ri tata' cho ja, xquirik chi ri patänil re ri tata' ya utz chic ri are'.

Ri Jesús cuya chi ru c'aslemal ri ral ala jun chichu' malca'n

¹¹Te c'u ri' xe' ri Jesús pa jun tinimit chic, Naín u bi', xukuje' e benak ruc' q'uia chque ru tijoxelab cuc' niq'uiaj winak chic. ¹²Nakaj chic c'o wi' ri Jesús che ri tinimit, te' xrilo chi c'o jun cäminak telem lok rech cäc'am bi pa mukic. Ri cäminak ri' are xa jun chi ala, ral jun malca'n chichu'. E c'o q'uia winak re ri tinimit e teren chrij. ¹³Aretak ri Jesús xril ri malca'n, xel ranima' che, xubij: Man cok' tä chi la, nan, —xcha che.

¹⁴Xkeb ri Jesús ruc' ri cäminak, xuchap cok ri u cäxon. Xetaq'ui c'ut ri e teleninak. Xubij c'u ri Jesús: Ala, —xcha che. Quinbij chawe, ¡chatwalijok! —xcha che ri cäminak.

¹⁵Xwalij c'u ri ala ri xcäm na, xuchaplej ch'awem. Ri Jesús xujach can che ru nan. ¹⁶Sibalaj xquixej quib conojel ri

winak, cäquinimarisaj c'u u k'ij ri Dios. Cäquibij xukuje': C'o jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri sibalaj nim u banic chkaxol.

Xukuje' xquibij: Petinak ri Dios chubanic utzil che ru tinimit, —xecha ri winak.

¹⁷Ri xuban ri Jesús cätzijox wa' cumal conojel ri winak aj Judea xukuje' pa ronojel ri tinimit ri e c'o nakaj che ri Judea.

Ru tako'n ri tat Juan Kasal Ja' queopan ruc' ri Jesús

¹⁸Ru tijoxelab ri tat Juan xquiya u tzijoxic ronojel wa' che. Are c'u ri tat Juan xeuch'abej quieb chque ru tijoxelab. ¹⁹Xeutak bi ruc' ri Jesús rech cäquita' che ri Are' we kas tzij Are ri Cristo ri cäpe na, o we are rajwaxic chi cäqueyey na Jun chic. ²⁰Xeopan c'u ri achijab ruc' ri Jesús, xquibij che: Ri tat Juan Kasal Ja' uj u takom lok uc' la, chuta'ic che la we lal ri' ri Cristo ri cäpe na, o we rajwaxic cäkeyey na Jun chic, —xecha che.

²¹Che we chanim ri', aretak xeopanic, ri Jesús xerutzirisaj q'uia winak che ri qui yab, xukuje' xeresaj bi ri itzel tak espíritus ri e c'o chque jujun winak. Xuban c'ut chi xeca'y q'uia moyab. ²²Te ri' xch'aw ri Jesús, xubij chque ru tijoxelab ri tat Juan: Jitzijoj che ri tat Juan ri iwilom, ri i tatabem, chi ri moyab queca'y chic, ri ch'ocojib quebinic, ri winak ri c'o itzel ch'a'c chque queutzirisaxic, ri so'rab cäquita chic, ri cäminakib quec'astajisaxic, xukuje' cätzijox ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri meba'ib. ²³Utz re ri winak ri man cuban tä quieb u c'ux chwij, xane kas tzij cäcojon chwe, —xcha chque.

²⁴Aretak xebe' ru tako'n ri tat Juan, ri Jesús xuchaplej u tzijoxic ri tat Juan chque ri winak, xubij: ¿Jas ri' ri xe' alak che rilic pa tak ri juyub ri quetz'inowic?

—cächa'. ¿A xe' alak che rilic jun winak ri xa cäquieblan ranima' je' ta ne chi are jun aj ri cäslabisax rumal ri quiäkik'? —cächa'. Man are taj, —cächa'. ²⁵ ¿Jas c'u ri xe' alak che rilic? ¿A xe' alak che rilic jun achi ri u cojom utzalaj tak ratz'iak? Ri winak ri c'o je'lalaj tak catz'iak, ri quequicot ruc' ri qui k'inomal, queriktaj wa' pa tak cachoch ri nimak tak takanelab, —cächa'. ²⁶ ¿Jas c'u lo ri xe' alak che rilic? ¿A xe' alak che rilic jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios? —cächa'. Je ri', —cächa'. Ri tat Juan c'ut, are nim na u banic chquixol ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, —cächa'. ²⁷ Are wa' ri achi ri tz'ibam chrij pa ru Lok' Pixab ri Dios, cubij:

Quintak bic ri nu tako'n
ri cänabey c'u na chawäch,
ri cusuc'umaj na ra be chawäch,
—cächa ri Tz'ibtalic, —xcha ri Jesús.
²⁸ Quinbij chiwe chi man c'olinak tä jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri kas nim na u banic cho ri tat Juan ri Kasal Ja' chquixol conojel ri winak cho ruwächulew, —cächa'. Pune ta ne ri tat Juan are jun qui nimal winak, ri man kas nim u banic jawije' cätakan wi ri Dios, are nim na u banic wa' cho ri tat Juan.

²⁹ Aretak xquita wa' ri tok'il tak alcabal xukuje' ri niq'uiay winak chic ri banom qui kasna' rumal ri tat Juan, xquibij chi ri Dios kas tzij cuban jicomal tzij. ³⁰ Are c'u ri tata'ib fariseos xukuje' ri tijonelab re ri Pixab ri man banom tä qui kasna' rumal ri tat Juan, man nim tä xquil wi ri u Tz'ij ri Dios ri tzijom chque. ³¹ Xubij c'u ri Kajaw Jesús: ¿Jas c'u ruc' queinjunamaj wi ri winak re we k'ij junab ri'? ¿Jas c'u ruc' e junam wi? —cächa'. ³² Xak e junam cuc' ri alabom ri e tac'atoj pa tak ri c'ayibal, ri cäquich'abela quib, cäquibij: “Xkok'esaj ri su' chiwe, man xixxojow taj. Xkaban u k'ojom cäminak, man xixok' tä c'ut,” —quecha ri'. ³³ Xul c'u ri tat Juan ri Kasal Ja' ri man

wi'j taj, ri man cutij tä vino. Quixtzijon c'u chrij, quibij: Xa c'o jun itzelalaj espíritu che, —quixcha'. ³⁴ Xinpe c'u ri in, in ri' ri Ral'cual ri Dios ri Kas Winak. Quinwi'c, quintij vino. Quixtzijon c'u chwij, quibij: Chiwilampe', are jun jik'alaj achi, jun k'abarel ri cachi'l tok'il tak alcabal xukuje' ajmaquib, —quixcha chwe. ³⁵ Ri winak c'ut ri cäca'n ronojel ruc' no'j, cäquic'ut chkawäch chi kas utz ri' ri no'j ri cuya ri Dios, —xcha chque.

Ri Jesús cäwi' ruc' jun tata' fariseo

³⁶ Jun chque ri tata'ib fariseos xuta' tok'ob che ri Jesús chi cäwi' ruc'. Xoc c'u bi pa rachoch ri fariseo, xt'uyi chi' ri mesa. ³⁷ Jun ixok re be, ri quel pa ri tinimit, xuto chi tajin cäwi' ri Jesús pa ri rachoch ri fariseo. Xe'c, xuc'am bi jun c'olibal cunabal re alabastro nojinak che c'oc'alaj cunabal. ³⁸ Xc'o'ji c'u pa rakan ri Jesús, tajin cok'ic. Xuchaplej qui ja'xic ri rakan ruc' ri u wal u wäch, queusu' c'u che ru wi'. Xeutz'umaj ri rakan, xutix ri c'oc'alaj cunabal chquij. ³⁹ Aretak ri tata' fariseo ri xula'n ri Jesús xril ri xuban ri ixok, xchoman pa ranima', xubij: “We ta are k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios we achi ri', cuch'ob ta ri Are' jachin ri ixok ri'. Xukuje' cuch'ob ta na jas u banic ri ixok ri cächapow cok, chi are jun ixok re be wa',” —xcha ri fariseo pa ranima'.

⁴⁰ Xch'aw ri Jesús, xubij che ri fariseo: Tat Simón, c'o ri cwaj quinbij na che la, —xcha'.

Xch'aw ri tat Simón, xubij che: Ajtij, bij ba' la chwe, —xcha che.

⁴¹ Cubij c'u ri Jesús: E c'o quieb winak c'o qui c'as ruc' jun ya'l jalomal. Jun chque c'o jun ciento quetzales u c'as ruc' ri tata'. Ri jun chic xa lajuj quetzales u c'as, —cächa'. ⁴² Rumal c'u rech chi man c'o tä qui rajil chutojic ri qui c'as, ri ya'l jalomal xubij chque chi utz la' we man cäquitoj tä chic, —cächa ri' chque.

¿Jachin c'u chque ri ajc'asib ri kas lok' xril wi ri ya'l jalomal? —xcha ri Jesús.

⁴³Xch'aw c'u ri tat Simón, xubij: Quinchomaj in chi are ri jun ri nim na u c'as, ri man xutoj tä chic, —xcha'.

Xubij ri Jesús che: Utz u ch'obic xban la, —cächa che. ⁴⁴Ri in xinoc lok pa ri achoch la. Man xya tä la joron chwe che qui ch'ajic ri wakan. Ri ixok ri' u ja'm ri wakan che ri u wal u wäch, xeusu' c'u che ru wi', —cächa'. ⁴⁵Man xintz'umaj tä la. Are c'u ri ixok aretak xinoc lok, xuchap u banic wa' chwe, man u tän-abam tä qui tz'umaxic ri wakan. ⁴⁶Man xya tä la aceite pa nu wi'. Ri are c'ut u yo'm c'oc'alaj cunabal chquij ri wakan. ⁴⁷Quinbij che la chi quesachtaj na ri q'ualaj tak u mac rumal chi sibalaj lok' quinrilo. Apachin c'ut ri cuna' pa ranima' chi man nim tä más ru mac ri quesachic, man lok' tä más ri Dios chuwäch, —xcha ri Jesús che.

⁴⁸Xubij c'u che ri ixok: Quesachtaj ba' ri mac, —xcha che.

⁴⁹Ri e c'o ruc' ri Jesús chi' ri mesa cäquitzijobela quib, cäquibij: ¿Jachin lo wa' we achi ri' ri cäsachow mac? —xecha ri'.

⁵⁰Xubij c'u ri Jesús che ri ixok: Nan, a rikom ru tobanic ri Dios rumal chi kas tzij catcojonc. Cuya' cate'c, chuxlan ba' ri awanima', —xcha ri Jesús che.

Jujun ixokib quetob ruc' ri Jesús

8 Te c'u ri' ri Jesús xusolij conojel ri tinimit xukuje' conojel ri niq'uiaj c'olibal ri e c'o wi winak, xutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chque. Cuya retamaxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' winak. E c'o c'u ri cablajuj u tako'n ruc'. ²E benak ruc' xukuje' jujun ixokib ri e utzirisam chque itzelalaj tak espíritus xukuje' chque tak ri qui yab. E are c'u wa': Ri nan María

ri cäbix Magdalena che. Esam c'u bic wukub itzelalaj tak espíritus che. ³C'o ri nan Juana, rixokil ri tat Chuza, ru may-ordomo ri tat Herodes. C'o c'u ri nan Susana, xukuje' q'uaia ixokib chic ri xquicoj ri jastak que chuto'ic ri Kajaw Jesús.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri ticol ija'

⁴Xquimulij c'u quib q'uaia winak. Xeopan winak ruc' ri Jesús ri xepe pa ronojel tinimit. Ri Are' xucoj jun c'utbal chuya'ic tijonic chque, xubij: ⁵Jun ticol ija' xel bi cho ja, xe' c'u pa ticonijic. Aretak xjopinic, xkaj jubik' ri ija' pa ri be, xta'alexix. Xukuje' xekaj lok ri chicop ajuwocaj, xquitij bi ri ija'. ⁶Xkaj xukuje' jubik' ri ija' pa tak abaj. Xuchaplej q'uiyem. Xchaki'jar c'ut rumal chi man c'o tä u räxil ri ulew. ⁷Xkaj chi jubik' pa tak ri k'ayes ri c'o qui q'uijol. Xq'uiy ri ija' junam ruc' ri k'ayes. Xjik'isax c'u ri tico'n rumal. ⁸Xkaj chi jubik' pa utzalaj ulew, xebel c'u lok, xeq'uiyic. Xquiya jun ciento qui wäch chquijujunal chupam ru jolom trico, —xcha chque.

Aretak ri Jesús xto'taj chutzijoxic wa', co xch'awic, xubij: ¿Ri ix ri i jiquibam ri iwanima' chutatabexic ri nu tzij, chitatabej ba'! —xcha chque.

Ri Jesús cubij chque ru tijoxelab jas qui patän ri c'utbal ri cucojo

⁹Ru tijoxelab xquita' che ri Jesús, xquibij: ¿Jas quel cubij wa' we c'utbal ri'? —xecha che. ¹⁰Xch'aw chi ri Jesús, xubij chque: Yo'm chiwe ix ri retamaxic ri man quetam tä ri niq'uiaj winak chic chrij ri u takanic ri Dios. Queincoj c'u c'utbal che qui tijoxic ri niq'uiaj winak chic rech pune queca'yic, je' ta ne chi man c'o tä cäquilo, pune cäquitatabej ri tzij, man cäquich'ob tä ri' ri qui tatabem, —cächa'.

**Ri Jesús cutzijoj chque ru
tijoxelab jas quel cubij ri
c'utbal chrij ri ticol ija'**

¹¹ Are c'u wa' ri quel cubij ri xintzijoj chiwe: Ri ija' are ru Tzij ri Dios. ¹² Ri ija' ri xekaj pa ri be, e are junam jas ri winak ri cäquita ri Tzij. Copan c'u ri Itzel, cäre-saj ri Tzij pa canima' rech man quecojon taj, man cäquirik tä ru tobanic ri Dios. ¹³ Ri ija' ri xkaj pa tak abaj, e are' junam jas ri winak ri cäquic'amowaj ri Tzij. Aretak cäquito, quequicotit. Man c'o tä c'u ri qui xera'. Xa quieb oxib k'ij cäquicojo. Aretak c'ut cäquichap u rikic c'äx, quet-zelej canok, —cächa'. ¹⁴ Ri ija' ri xkaj pa tak ri k'ayes e are' junam jas ri winak ri cäquita ri Tzij. Te c'u ri' cäquitakej chi na jumul ri qui be. Sibalaj que' canima' ruc' ri k'inomal ajuwächulew, que' canima' cuc' tak ri nimak'ij, xukuje' ruc' ri qui chac. Cäjik'isax c'u ru Tzij ri Dios pa canima', man cäquiya tä c'u ri qui wächinic, —cächa'. ¹⁵ Ri ija' c'ut ri xkaj pa utzalaj ulew, quinjunamaj cuc' ri winak ri utz canima', ri cäca'n ronojel ruc' jicomal, cäquijiquiba canima' chrij ri Tzij ri xquitatabej. Cäquitakej c'ut, sibalaj quewächinic, —xcha ri Jesús chque.

**Man c'o tä jas ri c'u'talic
ri mat cäk'alajin na**

¹⁶ Xubij chi na ri Jesús: Man c'o tä jun winak ri cutzij jun chäj o jun candela, te ri' cuch'uk wa' che jun lak. Man cuya tä c'u wa' chuxe' jun ch'at. Xane cuya wa' chicaj rech quililtaj ru sakil cumal ri winak ri quebec bi pa ja, —cächa'. ¹⁷ Ronojel ri c'u'talic cäk'alajin na. Ronojel ri ch'uktal u wi' quel na chi sak rech quetamaxic.

¹⁸ Kas chitatabej ba' na ri quinbij, rumal chi apachin ri c'o c'o ruc' cäyi' na niq'uiaj che. Apachin c'u ri man c'o tä c'o ruc', quesax na jas ri cuchomaj chi c'olic, —xcha chque.

**Ri u nan xukuje' niq'uiaj tak
rachalal ri Jesús queopan ruc'**

¹⁹ Xopan c'u ru nan ri Jesús, xukuje' tak ri u chak', ri ranab. Man quecwin tä c'ut quekeb ruc' rumal quech ri q'uijalaj winak. ²⁰ Xbix c'u wa' che ri Jesús: Ri nan la xukuje' ri achalal la e tac'atoj cho ja. Cäch'abex la cumal, —xecha che.

²¹ Xch'aw ri Jesús, xubij chque: Ri winak ri cäquitatabej ru Tzij ri Dios, cäca'n c'u ri cubij, e are' nu nan wa', xukuje' e are' wa' ri kas wachalal, —xcha chque.

Ri Jesús cubano chi cätäni ri quiäkik'

²² Pa jun k'ij xoc ri Jesús pa jun barco, e rachi'lam c'u ru tijoxelab. Xubij ri Jesús chque: Chujk'ax jela' ch'äköp che ri mar, —xcha chque.

Xebe' c'ut. ²³ E benak puwi' ri mar, xwar ri Jesús. Xpe c'u jun nimalaj quiäkik' ri sibalaj c'äx puwi' ri mar. Ri barco tajin cänoj che ja', je ri' chi xak quieb cubij pa qui wi'. ²⁴ Xebe' ri tijoxelab ruc' ri Jesús, xquic'asuj. Xquibij che: ¡Kajtij, Kajtij, tajin cujcämich! —xecha che.

Xc'astaj c'u ri Jesús, xuyaj ri quiäkik' xukuje' ri nimak tak uwoja'. Xtäni c'u ri quiäkik', xlilob u wi' ri ja'. ²⁵ Xubij ri Jesús chque ru tijoxelab: ¿Jas che man quixcojon taj? —xcha chque.

Xquixej quib, xquicajmaj ri xubano, cäquibila c'u chbil quib: ¿Jachin lo wa' ri c'o u takanic puwi' ri quiäkik' xukuje' ri ja' je ri' chi queniman che? —xecha ri'.

**Ru cunaxic jun aj Gadara ri e c'o
itzelalaj tak espíritus che**

²⁶ Xeopan c'u pa ri tinimit Gadara, ri c'o apan chuwäch ri Galilea chuchi' ri mar. ²⁷ Aretak ri Jesús xel lok pa ri barco, xriktaj rumal jun achi re ri tinimit. Tzq'uija junab chic e c'o itzelalaj tak espíritus che ri achi. Man cucoj tä chi

ratz'iak. Man cäjeki tä cho rachoch, xane chquixol ri mukubal cäc'o'ji wi we achi ri'. ²⁸ Aretak xril apan ri Jesús, xurak u chi', xutzak rib chuwäch. Co xch'awic, xubij c'u che ri Jesús: ¿Jas caj la chwe, tat Jesús? Lal ri' ri u C'ojol ri Nimalaj Dios aj Chicaj, —cächa che. ¡Bana ba' la tok'ob, mäban la c'äx chwe! —xcha che ri Jesús.

²⁹ Xubij wa' rumal chi ri Jesús tajin cä-takan che ri itzelalaj espíritu chi quel bi che ri achi. Tzq'uia junab c'o u takanic ri itzelalaj espíritu puwi' ri achi. Pune cächajixic, cäxim c'u cuc' ximibal re ch'ich', xukuje' chapbal akanaj, ri achi xa queut'okopij wa', quel bic. Ri itzelalaj espíritu cäresaj bi ri achi, cuc'am bi pa tak juyub ri quetz'inowic. ³⁰ Xuta' ri Jesús che, xubij: ¿Jas ri a bi'? —xcha che.

Xubij che ri Jesús: Ri nu bi' are Q'uiyal, —xcha'.

Xubij wa' rumal chi sibalaj e q'uia ri itzelalaj tak espíritus ri e oquinak che ri achi. ³¹ Ri itzelalaj tak espíritus xquibochi'j ri Jesús chi meutak bi pa ri k'ekumalaj jul. ³² E q'uia c'u ri ak ri tajin queyuk'ux apan pa ri juyub. Xquibochi'j chi chuya chque chi quebec chque ri ak. Je'ey, —xcha ri Jesús chque. ³³ Xebel c'u bi ri itzelalaj tak espíritus che ri achi, xeboc chque tak ri ak. Conojel ri ak junam xquiqui'äk bi quib chutza'm ri juyub, xet-zak bi pa ri mar, xejik'ic.

³⁴ Aretak ri ajoyuk'ab xquil ri xbantajic, xeanimajic, xebe'c. Xquiya u tzijol wa' chque ri winak pa ri tinimit, xukuje' pa tak ri juyub. ³⁵ Xebel lok ri winak che rilic ri xbantajic. Xeopan ruc' ri Jesús. Xquirik c'u ri achi ri xebel wi ri itzelalaj tak espíritus, cojom chi ri ratz'iak, man ch'uj tä chic. T'uuyul c'u ri are' chuwäch ri Jesús. Xquixej c'u quib ri winak. ³⁶ Ri winak ri xeilow wa' ri xbanic xquitzijoj wa' chque ri jule' winak chic jas ri rutzirisaxic ri achi ri xec'o'ji na q'uia itzelalaj tak espíritus che. ³⁷ Te c'u ri' conojel

ri winak ri e jekel wi jela' chrij ri tinimit Gadara, xquibochi'j ri Jesús chi chel bic cuc' rumal chi sibalaj xquixej quib. Xoc chi bi ri Jesús pa ri barco, xtzelejic. ³⁸ Ri achi ri xebel wi ri itzelalaj tak espíritus sibalaj xubochi'j ri Jesús chi cuya che chi que' ruc'. Ri Jesús xutak bi cho rachoch, xubij che: ³⁹ Chattzelej bi cho awachoch, cheatzijoj conojel ri nimak tak utzil ri u banom ri Dios chawe, —xcha che.

Xe' c'u ri achi, xuchap qui tzijoxic chque conojel ri winak re ri u tinimit ri nimak tak utzil ri u banom ri Jesús che.

**Waral cäkil wi ri xuban ri u mia'l ri
tat Jairo xukuje' ri ixok ri
xuchap cok ri ratz'iak ri Jesús**

⁴⁰ Aretak xtzelej bi ri Jesús, e c'o q'uia winak ri xlec'ulanok, xequicotic. Conojel queye'm ru tzelejic. ⁴¹ Xopan c'u jun achi ruc' ri Jesús, tat Jairo u bi' ri achi ri'. Are qui nimal ri winak wa' pa ri rachoch Dios. Xupach ba' rib cho ri Jesús, xubochi'j chi copan cho rachoch. ⁴² Xa jun chi u mia'l ri achi ri', craj cablajuj u junab. Cämíc c'u cubano. Xe' ri Jesús ruc'. Benak c'u pa ri be, sibalaj cäpitz' cumal ri q'uijalaj winak.

⁴³ C'o c'u jun ixok ri u rikom c'äx cablajuj junab rumal ru quiq'uel ri xa quelic, man cätäni tä che. U sachom c'u ronojel ru rajil cuc' cunanelab. Man c'o tä jun ri cowininak che rutzirisaxic. ⁴⁴ Xkeb c'u chrij ri Jesús, xuchap cok ru chi' ru k'u'. Chanim c'ut xtäni ru quiq'uel ri quelic.

⁴⁵ Xubij c'u ri Jesús: ¿Jachin ri' ri xinchapowic? —xcha'.

Conojel ri winak xquibij chquijujunal: Man in tä ri', —xecha che. Xubij c'u ri tat Pedro xukuje' ri e c'o ruc': Kajtjij, ¿a mat quil la chi e q'uia ri winak ri e c'o chij la? Cäpitz' ba' la cumal conojel. ¿Jas che cäbij la: “¿Jachin ri' ri xinchapowic?” —cächa la, —xcha ri tat Pedro che.

⁴⁶ Xubij c'u ri Jesús che: C'o jun winak ri xinchapowic. Xinna' chi xel jubik' ri nu

chuk'ab chucunaxic jun winak, —xcha chque.

⁴⁷ Aretak ri ixok xrilo chi man xc'u'taj taj, xkeb ruc' ri Jesús, cäbirbitic. Xxuqui chuwäch. Xuk'alajisaj chquiwäch conojel ri winak jas che xuchap cok ri Jesús, xukuje' chi xcunatajic. ⁴⁸ Xubij ri Jesús che: Nan, xcunataj la rumal chi cäcojon la chwe, —cächa'. Cuya' que' la, chuxlan ba' anima' la, —xcha ri Jesús che.

⁴⁹ C'ä tajin cätzijon na ri Jesús, aretak xopan jun ajuworachoch ri qui nimal ri winak re ri rachoch Dios. Xubij che ri tat Jairo: Xcäm ri mia'l la, —cächa che. Xak mäya chi la latz' che ri Ajtij, —xcha che.

⁵⁰ Aretak ri Jesús xuta ri xbixic, xch'awic, xubij che ri tat Jairo: Mäxej ib la, —cächa'. Xane cojon la chwe. Cutzir c'u na ri ali, —xcha che.

⁵¹ Aretak xopan cho rachoch ri tat Jairo, man xraj tä ri Jesús chi c'o jachin coc bi ruc', xak xuwi ri tat Pedro, ri tat Juan, ri tat Jacobo, xukuje' ru nan tat ri ali. ⁵² Conojel ri e c'o chila' tajin quebok'ic, cäquiq'uis quib che ok'ej. Xubij ri Jesús chque: Man cok' tä chi alak. Man cäminak tä ri ali, xane xak cäwaric, —xcha chque.

⁵³ Ri winak c'ut xa cäquetze'j u wäch ri Jesús rumal chi quietam chi cäminak chi ri ali. ⁵⁴ Ri Jesús xuchap ri ali che ru k'ab, co xch'awic, xubij: Ali, chatwalijok, —xcha che.

⁵⁵ Xtzelej c'u lok ri ranima'. Chanim xwalijic. Xtakan c'u ri Jesús chque chi chquiya che ri cutijo. ⁵⁶ Xquicajmaj wa' ru tat u nan. Ri Jesús xeupixbaj chi c'o mäquibij wi wa' ri xbantajic.

Ri Jesús queutak bi ri cablajuj u tijoxelab chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, xukuje' che cunanic

9 Ri Jesús xeusiq'uij ri cablajuj u tijoxelab ruc'. Xuya chque chi cäc'oji qui takanic pa qui wi' conojel ri itzelalaj tak espíritu rech quequesaj bi chque ri

winak. Xukuje' xuya chque chi quequicunaj ri yawabib. ² Xeutak bic chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak. Xeutak bi xukuje' che qui cunaxic ri yawabib. ³ Xubij ri Jesús chque: C'o mic'am bic che ri be. Mic'am bi i ch'imiy, i chim, i wa, o ri i rajil. Xa jun iwatz'iak chijujunal quic'am bic, —cächa chque. ⁴ Apachique ja ri quixoc wi, chixcanaj can chila' c'ä quitakej chi na bi jumul ri i be. ⁵ We c'o jun tinimit ri man quixc'ulax tä wi, chixel bi chila', chitota' can ri ulew ri c'o chque ri iwakan chuk'alajisaxic chquij ri winak re ri tinimit ri' chi man utz tä ri cäca'no, c'o qui mac, —xcha chque.

⁶ Xebe' c'ut, xebe' pa tak conojel ri alaj tak tinimit. Xquitzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, xukuje' xca'n cunanic pa tak conojel ri tinimit.

Cäcämisax ri Juan Kasal Ja'

⁷ Ri nim takanel Herodes xretamaj ronojel ri tajin cuban ri Jesús. Man curik taj jas cubano rumal chi e c'o jujun cäquibij chrij ri Jesús: Xc'astaj lok ri tat Juan Kasal Ja' chquixol ri cäminakib, —quecha'. ⁸ Xukuje' e c'o jule' chic cäquibij chrij ri Jesús: Ri Elías, k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer u c'utum rib chkawäch, —quecha'. Cäquibij c'u jujun winak chic: Jun chic chque ri ojer tak k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios xc'astaj lok chquixol ri cäminakib, —xecha ri'. ⁹ Xubij c'u ri tat Herodes: In xintakan che resaxic u jolom ri tat Juan. ¿Jachin ta c'u lo ri' ri je' tak wa' nu tom chrij? —xcha'.

Cutzucuj c'u rilic u wäch ri Jesús.

Ri Jesús cuya qui wa job mil winak

¹⁰ Aretak xetzelej lok ri u tako'n ri Jesús, xquibij che ri Are' ronojel ri qui banom. Ri Jesús xeuc'am bic, xebe' c'u qui tuquiel wi pa jun tinimit, Betsaida u bi'. ¹¹ Aretak xquetamaj ri winak chi xel bi ri Jesús, xeteri bi chrij. Xeuc'ulaj

c'u ri Jesús, xeutzijobej chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' winak, xukuje' xeucunaj ri yawabib.

¹² Kajem c'u cuban ri k'ij, xekeb ri cablajuj u tijoxelab ruc' ri Jesús, xquibij che: Chetaka la bi ri winak rech quebe' pa tak ri tinimit, xukuje' cho tak ri cachoch ri winak ri e c'o chunakaj ri tinimit, che rokxanexic quib churikic ri cáquitijo. Uj c'o c'u waral pa tak juyub ri cátz'inowic, —xecha che.

¹³ Xubij ri Jesús chque: Chiya ix ri cáquitijo, —xcha chque.

Xquibij c'u ru tijoxelab che: Man c'o tä c'o kuc' xane xa job caxlan wa cuc' quieb cär. ¿A cuje' ta c'u lo chulok'ic ri qui wa conojel we winak ri'? —xecha che.

¹⁴ Craj c'u e c'o job mil achijab. Xubij ri Jesús chque ru tijoxelab: Chibij chque ri winak chi quecu'bi pa tak mulaj re niq'uiaj tak ciento, —xcha chque.

¹⁵ Je' xca'no, xecu'bi c'u conojel ri winak. ¹⁶ Ri Jesús xeuc'am ri job wa cuc' ri quieb cär, xca'y c'u chicaj, xeutewchij. Te ri' xeupiro, xeuya chque ru tijoxelab rech cáquijach wa' chquiwäch ri winak.

¹⁷ Conojel xewi'c, xenojic. Xquimulij c'u ri ch'äkatak wa. Are cablajuj chicäch ri xec'oltajic.

Ri tat Pedro cuk'alajisaj chi ri Jesús are ri Cristo

¹⁸ Pa jun k'ij ri Jesús tajin cuban orar. E c'o ru tijoxelab ruc' pa qui tuquiel wi. Ri Jesús xuchap u ta'ic chque, xubij: ¿Jas cáquibij ri winak chi jachin ri' ri in? —xcha chque.

¹⁹ Xech'awic, xquibij che: E c'o jujun cáquibij chi lal ri' ri tat Juan Kasal Ja'. Jule' chic cáquibij chi lal ri' ri Elías, k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer. E c'o chi niq'uiaj cáquibij chi lal jun chic chque ri ojer tak k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ri xc'astaj lok chquixol ri cáminakib, —xecha che.

²⁰ Xubij c'u ri Jesús chque: ¿Jas c'u quibij ix chi jachin ri in? —xcha chque.

Ri tat Pedro xch'awic, xubij: Lal ri' ri Cristo ri takom la lok rumal ri Dios, —xcha che.

Ri Jesús cutzijoj chi cäcäm na

²¹ Ri Jesús sibalaj xeupixbaj ru tijoxelab chi c'o mäquibij wi wa' chi are ri Cristo. ²² Xubij chque: Rajwaxic chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinrik na sibalaj c'äx, quinxutux na cumal ri nimak tak tata'ib, cumal ri qui nimakil sacerdotes aj Israel xukuje' cumal ri tijonelab re ri Pixab, —cächa'. Xukuje' rajwaxic chi quincämisax na. Te c'u ri' quinc'astaj chi c'u na churox k'ij chquixol ri cáminakib, —xcha chque.

²³ Xubij c'u ri Jesús chque conojel: We c'o jun craj cäpe wuc' in, rajwaxic chi muban xa jas ru rayinic ri are'. Rajwaxic chi cutelej lok ru cruz ronojel k'ij, chpet wuc' in. ²⁴ Apachin ta ne ri nim cril wi ru c'aslemal cho ru wächulew, cäsach na u wäch wa'. Apachin ta ne ri cuya na ru c'aslemal rumal wech in, cäc'oji na u c'aslemal ri man c'o tä u qu'uisic, —cächa chque. ²⁵ ¿Jas lo ri utzil curik jun winak we cärechbej conojel ri jastak ajuwächulew, cuya c'u ri ranima' che tojbal que, cäsach c'u u wäch we winak ri'? —cächa chque. ²⁶ Apachique winak ri xa cáquix chwe in, xukuje' che ri nu tzij, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinq'uix na xukuje' che ri winak ri' aretak quintzelej lok ruc' nimalaj chuk'ab jas ru petic jun nim takanel. Cänimarisax na nu k'ij pa ri k'ij ri' junam jas ru nimarisaxic u k'ij ri nu Tat xukuje' ri lok'alaj tak ángeles, —cächa'. ²⁷ Are kas tzij ri quinq'ubij in chiwe chi e c'o jujun chque ri e c'o waral chnuwäch ri man quecäm tä na c'ä cáquil na ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, —xcha chque.

Cäq'uextaj ru ca'yebal ri Jesús

²⁸ Craj xque' wajxakib k'ij u bim chi can wa' ri Jesús, te c'u ri' xeuc'am bi ri tat Pedro, ri tat Juan xukuje' ri tat Jacobo, xepaki c'u puwi' ri juyub chubanic orar. ²⁹ Aretak tajin cuban orar, xq'uextaj ru ca'yebal ri Jesús. Sibalaj xjuluw ri ratz'iak, sibalaj sakloloj xubano je' jas ri sak tew. ³⁰ Tzcajmabal chic, e c'o c'u quieb achijab xetac'tobic, tajin quetzijon ruc' ri Jesús, e are ri mam Moisés rachi'l ri mam Elías. ³¹ Sibalaj je'l ru juluwem qui wäch. Cäquitzijobej c'u ri Jesús chrij ri relic bic cho ru wächulew, are la' ru cämical ri curik na pa Jerusalén. ³² Pune ri tat Pedro xukuje' ri e c'o ruc' sibalaj c'äx qui waram, man xewar taj. Xquilo chi sibalaj je'l ru juluwem ru wäch ri Jesús xukuje' ri qui wäch ri quieb achijab ri e c'o ruc'. ³³ Elem cäca'n bi ri achijab, xubij ri tat Pedro che ri Jesús: Kajtij, ¡sibalaj utz chi uj cujc'o'ji na waral! Ka'na oxib cäbal, jun che la, jun che ri ka mam Moisés, xukuje' jun che ri ka mam Elías, —xcha che.

Je' xubij wa' ri tat Pedro rumal chi man curik taj jas cubij. ³⁴ Je' tajin cubij wa' aretak xkaj jun sutz' chquij, xech'uktaj c'ut. Xquixej quib ri tijoxelab aretak ri sutz' xeuch'uku. ³⁵ Xch'aw c'u lok jun chupam ri sutz', xubij: ¡Are lok'alaj nu C'ojol wa'! Chitatabej ri cubij, —xcha'.

³⁶ Aretak xtäni ri ch'awem, xcanaj can ri Jesús u tuquiel. Man xech'aw tä chi c'u ru tijoxelab. Xukuje' pa tak ri k'ij ri' man xquitzijoj tä che jachin jun winak ri xquilo.

Ri Jesús cäruzirisaj jun ala ri c'o jun itzelalaj espíritu che

³⁷ Chucab k'ij aretak xekaj lok puwi' ri juyub, e c'o q'uia winak ri xebel lok churikic ri Jesús. ³⁸ C'o c'u jun achi cuc' ri winak, co xch'awic, xubij: Kajtij, bana la tok'ob chwe, —xcha'. Chilampe la

ri nu c'ojol xa jun chi ala ri c'o wuc'. ³⁹ Amak'el cächap rumal jun itzelalaj espíritu. Curak u chi' ri ala. Ri itzelalaj espíritu cubak'atila', cupuluwisaj u pu chi', xukuje' cutota', —cächa'. Tzman craj taj quel che ri ala, —xcha ri tata'. ⁴⁰ Xeinbochi'j ri tijoxelab la che resaxic ri itzelalaj espíritu, man xecowin tä c'u che, —xcha'.

⁴¹ Xch'aw ri Jesús, xubij: ¡Ay, winak! Man alak nimanelab tak winak taj, tzman cäcojon tä alak, —xcha chque. ¿A are caj alak chi xak quinc'o'ji in uc' alak ronojel k'ij che to'ic alak? Xque' q'uia ri k'ij nu cuyum ri mac alak, —xcha chque. Xubij c'u che ri achi: C'ama la lok ri c'ojol la, —xcha che.

⁴² Aretak tajin cäkeb ri ala ruc' ri Jesús, ri itzelalaj espíritu xuq'uiäk pulew, xubak'atila'. Ri Jesús xuyaj ri itzelalaj espíritu, xrutzirisaj ri ala. Xujach bic che ru tat. ⁴³ Conojel ri winak xquicajmaj ri nimalaj u chuk'ab ri Dios.

Ri Jesús cutzijoj chi na jumul chi cäcämich

Ri winak sibalaj tajin cäquicajmaj ri xubano, xch'aw chi ri Jesús, xubij chque ru tijoxelab: ⁴⁴ Chicojo retal wa' ri quimbij chiwe, —cächa chque. ¡Ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinjach na bi pa qui k'ab ri winak! —xcha'.

⁴⁵ Man xquich'ob tä c'u ru tijoxelab jas ri xubij chque. Man xyi' tä chque chi cäquich'ob we tzij ri'. Xquixej c'u quib chuta'ic che jas quel cubij wa' ri xubij chque.

Ri tijoxelab cäquichomala quib chrij jachin chque are nim na u banic

⁴⁶ Te c'u ri' ri tijoxelab xquichap u chomalaxic quib chrij jachin chque are ri nim na u banic chquixol. ⁴⁷ Aretak ri Jesús xretamaj ri xquichomaj pa canima', xuc'am apan jun ac'al, xutac'aba

ruc'. ⁴⁸ Xubij c'u ri Jesús chque: Apachin jun winak ri kas cäc'amow we ac'al ri' rumal wech in, in ri' quinu'c'amo xukuje'. Apachin c'u ri quinc'amow in, cuc'am ri' xukuje' ri xintakow lok. Apachin c'u chiwe ri man nim tä u banic, tzare wa' ri nim na quinqwil in, —xcha chque.

Apachin jun winak ri man cuban tä u c'ulel chke, are ri' kujuto' na

⁴⁹ Xubij c'u ri tat Juan che ri Jesús: Kajtij, kilom jun ri queresaj itzelalaj tak espíritus pa ri bi' la. Xkak'il c'u canok rumal chi man are tä jun kuc', —xcha che.

⁵⁰ Xubij ri Jesús che: ¡Mik'ila chic! —xcha'. Apachin jun winak ri man cuban tä u c'ulel chke, kujuto' na ri', —xcha chque.

Ri Jesús queuyaj ri tat Jacobo, ri tat Juan

⁵¹ Xketet c'u lok ri k'ij re ru c'amic bi ri Jesús chicaj, xujiquiba c'u ri ranima' che ru binem pa ri tinimit Jerusalén. ⁵² Ri Jesús xeutak bi u tako'n rech quenabej bi chuwäch pa ri be. Xebe' c'ut, xeopan pa jun alaj tinimit re Samaria, xquitzucuj jawije' ri cäwar wi ri Are', xukuje' ri cäwi' wi chila'. ⁵³ Ri winak ajchila' man xquic'ulaj tä c'ut, rumal chi xquilo chi benam re ri Jesús pa Jerusalén. ⁵⁴ Aretak ri tijoxelab, ri tat Jacobo, ri tat Juan xquil wa' jas ri xquiban ri ajtinimit, xquibij: Kajaw, ¿a caj la chi cujtakan chukasaxic k'ak' chicaj rech cäq'uis qui wäch we winak ri', je' jas xuban ri Elías, ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer? —xecha che.

⁵⁵ Xutzolk'omij rib ri Jesús, xeuyajo, xubij chque: ¿A xa man quich'ob taj chi are ri Lok'alaj Espíritu rech ri Dios ri cätakan pi wi'? Man are tä c'u ru rayinic ri Are' chi je' quiban wa'. ⁵⁶ Ri in c'ut, in ri' ri Ral'c'ual ri Dios ri Kas Winak, man xinpe tä chusachic qui wäch ri winak, xane che qui to'ic, —xcha chque.

Xebe' c'u pa jun alaj tinimit chic.

Ri Jesús queupixbaj oxib winak ri cäcaj queboc che u tijoxelab ri Are'

⁵⁷ E benak c'u pa ri be, c'o jun achi xubij che ri Jesús: Kajaw, quine' uc' la apawije' ta ne ri que' wi la, —xcha che.

⁵⁸ Xubij ri Jesús che: Ri yac e c'o tak ri qui jul, xukuje' e c'o ri qui soc ri chicop ajuwocaj. Are c'u ri in, in ri' ri Ral'c'ual ri Dios ri Kas Winak, man c'o tä jawije' quinwar wi, —xcha'.

⁵⁹ Xubij ri Jesús che ri jun chic: Sa'j wuc', —xcha che.

Xubij ri are': Kajaw, ya la chwe chi nabe quine'c, quinmuk na can ri nu tat aretak cäcämíc, —xcha che.

⁶⁰ Xch'aw chi ri Jesús, xubij che: Cheaya can ri cäminakib pa ri qui mac chequimuku ri qui cäminak. Ri at c'ut, jatzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, —xcha ri Jesús che.

⁶¹ Jun achi chic xubij: Kajaw, quine' na uc' la, —cächa'. Nabe c'ut ya la chwe chi quine'c, queinch'abej na can ri ajuwowa-choch, —xcha che.

⁶² Xubij ri Jesús che: Jun winak ri cuchap u banic tajin, we cusak'orij ru chac, man cuq'uis taj, man c'o tä u patän wa'. Xukuje' jun winak ri craj coc che tijoxel we, ri xa cuban quieb ranima', man c'o tä c'u u patän wa' che ri Dios pa ru takanic pa qui wi' ri winak, —xcha chque.

Oxc'al lajuy u tijoxelab ri Jesús quetak bic

10 Te c'u ri' ri Jesús xeucha' oxc'al lajuy u tijoxelab chic. Pa cacabil xeutak bic rech quenabej bi chuwäch. Xebe' c'u pa ronojel tinimit, xukuje' jawije' chi' ri rajwaxic que' wi na ri Jesús. ² Xubij ri Jesús chque: Kas nim ri jach', xa c'u e quieb oxib ri ajchaquib. Chi-bochi'j ba' ri Rajaw ri jach' chi cheutaka

bi ajchaquib pa ru jach', —cächa chque. ³¡Jix ba! Quixintak bic je' ta ne chi ri ix, ix alaj tak chij chquixol ri utiw. ⁴Miwuc'aj bi i borxa che ri i rajil. Mic'am bi ri i chim, mic'am c'u bi ri i xajäb. Mixtaqu'ui che tzij pa tak ri be rech man quixbeytaj taj. ⁵Apachique ja ri quixoc wi, chibij nabe: Chuxlan ba' canima' ri winak ri e c'o pa we ja ri', —quixcha chque. ⁶We c'o jachin jun winak cho ri ja ri' ri kas craj chi cuxlan ranima', cuc'amowaj na wa' ri i tzij re tewchibal, cuxlan c'u na ranima'. Are c'u we man c'olic, man cäcanaj tä can ri tewchibal pa qui wi' ri winak re ri ja ri'. ⁷Chixcanaj can pa ri jun ja ri'. Xak mixbin chi' tak ja. Quitij na ri cäyi' chiwäch, rumal chi ya'tal che ri ajchac chi cuc'am ri tojbal re ru chac, —cächa chque. ⁸Apachique tinimit ri quixopan wi, we quixquic'ulaj, chitija ri cäquiya chiwäch. ⁹Chicunaj ri yawabib ri e c'olic, chibij c'u chque: “Nakaj ix c'o wi che ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak,” —quixcha chque. ¹⁰Apachique tinimit ri quixopan wi, ri man quixquic'ulaj tä wi ri winak, chibij can wa' chque aretak quixel bic: ¹¹“Xukuje' ne ri ulew re ri tinimit alak ri nac'al chque ri kakan, cäkatota' na can che k'alajisabal chij alak chi man utz tä ri cäban alak. Chich'obo ba' chi nakaj chech alak c'o wi ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak,” —quixcha chque. ¹²Quinbij c'u chiwe chi pa ri k'ij ri cäpetic, ri cuk'at na tzij ri Dios, cätan na ri' ri c'äjisabal u wäch ri tinimit Sodoma** chuwäch ri c'äjisabal u wäch ri tinimit ri', —xcha ri Jesús.

Waral cätzijox wi ri cäca'n ri winak ri man queniman taj

¹³¡C'äx iwe, winak re ri tinimit Corazín! ¡C'äx iwe, winak re ri tinimit

Betsaida! We ta xeban ri cajmabal ri' pa ri tinimit Tiro, pa ri tinimit Sidón, jas ri xebantaj iwuc' ix, qu'extajinak ta chi na ri canima' ri winak jela', qui cojom ta chi catz'iak ri cuk'alajisaj chi quebisonic. Xukuje' c'o ta banom wi ri cuk'alajisaj chi are ri qui mac ri quebison che, —cächa'. ¹⁴Rumal ri' cätan na ri c'äjisabal qui wäch ri winak aj Tiro, aj Sidón chuwäch ri c'äjisabal i wäch ix aretak cäk'at na tzij pi wi'. ¹⁵Ri ix c'ut, winak re ri tinimit Capernaum, ri sibalaj xinimarisaj iwib, c'ä pa ri k'ak' quixkasax wi na, —xcha chque.

¹⁶Xch'aw chi ri Jesús, xubij: Apachique winak ri cutatabej ri i tzij ix, in ri' ri quinutatabej. Apachin ri man nim tä quixrilo, in ri' ri man nim tä quinril wi xukuje'. Apachin c'u ri man nim tä quinrilo, man nim tä cäril wi ri' ri xintakow lok, —xcha chque ru tijoxelab.

Quetzelej lok ri oxc'al lajuz tijoxelab

¹⁷Ruc' quicotem c'ut xetzelej lok ri oxc'al lajuz tijoxelab ruc' ri Jesús, xquibij: Kajaw, xukuje' ri itzelalaj tak espíritus queniman chke aretak cäkacoj ri bi' la, —xecha che.

¹⁸Xubij ri Jesús chque: Ri in xinwil ri xuban ri Satanás, aretak xtzak lok chicaj jas cuban ri caypa'. ¹⁹Ri in nu yo'm ri i chuk'ab rech quixcowinic quitac'alej tak cumätz xukuje' tak ixterix. Nu yo'm xukuje' ri i chuk'ab chrij ronojel ri cuban ri ka C'ulel, rech quixch'acan na puwi', man c'o tä c'u jas jun c'äx ri cäcowin chubanic chiwe ix, —cächa'. ²⁰Mixquicot ba' rumal chi ri itzel tak espíritus queniman chiwe, xane are chixquicot na rumal chi e tz'ibam ri i bi' chicaj, —xcha chque.

** 10:12 Ri quieb tzij “Sodoma” y “Gomorra” queriktaj pa ri Diccionario, qu'isbal re we Nuevo Testamento.

Cäquicot ri ranima' ri Jesús

²¹ Kas pa ri hora ri' sibalaj xquicot ri Jesús rumal ri Lok'alaj Espíritu, xubij: Maltiox che la, Tat, lal Rajaw ri cajulew, chi xban la chi ri ajno'jab, xukuje' ri c'o quetambal man cäquich'ob tä wa' we tzij ri'. Xane xec'ut la chquiwäch winak ri man c'o tä quetambal je' ta ne e are' alaj tak ac'alab. Je', Tat, je ri' ri utzalaj rayinic la, —xcha ri Jesús che.

²² Xubij xukuje': Ronojel ri c'olic are jachom chwe in rumal ri nu Tat. Man c'o tä jun ri kas retam jachin ri' ri u C'ojol ri Dios. Xak xuwi ri ka Tat retam. Man c'o tä c'u jun ri kas retam jachin ri' ri Dios ka Tat, xane xak xuwi ri u C'ojol. Apachin c'u chuwäch ri craj ri u C'ojol ri Dios cuc'ut wi wa', xukuje' ri winak ri' retam jachin ri' ri Dios ka Tat, —xcha ri Jesús.

²³ Ri Jesús xutzolk'omij rib cuc' ru tijoxelab, xubij chque pa qui tuquiel wi: Utz que ri winak ri cäquil ronojel wa' ri tajin quiwil ix, —cächa'. ²⁴ Je' quinbij chiwe chi e c'o q'uia chque ri ojer tak k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, xukuje' nimak tak takanelab ri xquirayij ri rilic jas ri quiwil ix, man xquil tä c'ut. Xquirayij u tatabexic jas ri quitatabej ix, man xquita tä c'ut, —xcha ri Jesús chque.

Ri xban rumal ri utzalaj tata' aj Samaria

²⁵ Xtaq'ui c'u ak'an jun tijonel re ri Pixab che resaxic u pu chi' ri Jesús, xuta' che, xubij: Ajt'ij, ¿jas c'u quinban in rech quinrik na ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic? —xcha che.

²⁶ Xubij ri Jesús che: ¿Jas ri' ri tz'ibam pa ri Pixab? ¿Jas pu ri cäsiqu'ij la u wäch? —xcha'.

²⁷ Xch'aw chi ri tijonel re ri Pixab, xubij: "Sibalaj chiwaj ri i Dios ri Iwajaw,

chijiquiba ri i c'ux, chijiquiba ri iwanima' chrij, chicojo ri i chomanic, chitija c'u i chuk'ab chubanic wa'," —cächa'. "Chiwaj c'u ri iwach winak jas ri ix quiwaj iwib," —cächa ri Lok' Pixab, —xcha ri tata'.

²⁸ Xubij ri Jesús che ri tata': Kas tzij ri bim la. Bana ba' la wa', c'o c'u na ri c'aslemal la, —xcha che.

²⁹ Are c'u ri tata' craj cuk'alajisaj rib chi jicom ranima', xubij c'u che ri Jesús: ¿Jachin ri' ri wach winak? —xcha che.

³⁰ Xch'aw chi ri Jesús, xubij che: Jun achi xel bi pa ri tinimit Jerusalén, benam c'u re pa ri tinimit Jericó. Xchap c'u cumal elak'omab pa ri be. Ri e are' xquesaj bi ri ratz'iak, xquich'ayo. Xebe' c'ut, xquiya canok. Xa c'u jubik' man xcäm ri achi, —cächa'. ³¹ Xkaj c'u bi jun chque ri sacerdotes aj Israel pa ri be ri'. Aretak xril ri achi, naj xoc'ow wi che. ³² Xopan xukuje' jun tata' Levita jawije' c'o wi ri achi. Aretak xril ri achi soctajinak, ri are' naj xoc'ow wi che xukuje'. ³³ Benak c'u jun tata' aj Samaria pa ri be ri'. Aretak xril ri achi ri soctajinak pol pa ri be, xel ranima' che, xutok'obisaj u wäch.

³⁴ Xkeb ruc' ri achi, xucoj cunabal chque ru soctajic, xupiso. Te ri' xuya ri achi chrij ru quiej, xuc'am bi pa jun ja warbal, xrilij c'u chila', —cächa'. ³⁵ Chucab k'ij aretak xel bic ri tata' aj Samaria, xresaj lok ru rajil, xuya niq'uij che ri rajaw ri warbal, xubij che: "Bana ba' la tok'ob chwe, chilij la we achi ri'. Ronojel ri cäsach na la chrij, quintoj na che la aretak quintzelej lok," —xcha che, —cächa ri Jesús. ³⁶ Ri Jesús xuta' che ri tijonel, xubij: ¿Jas ri chomanic la? ¿Jachin chque ri oxib winak ri' are ri kas rach winak ri achi ri xchap cumal ri elak'omab? —xcha che.

³⁷ Xch'aw chi ri tijonel re ri Pixab, xubij: Ri xutok'obisaj u wäch, are kas rach winak, —xcha'.

Xubij c'u ri Jesús che: Ri lal, bana ba' la junam jas ri xuban ri tata' aj Samaria, —xcha che.

Ri Jesús copan cho cachoch ri nan María, ri nan Marta

³⁸ Xutakej ru be ri Jesús, e rachi'l c'u ru tijoxelab. Xeopan pa jun alaj tinimit. Jun ixok, Marta u bi', xeuc'ulaj cho rachoch. ³⁹ Ri nan Marta c'o jun u chak', María u bi'. Xt'uyi c'u ri nan María chuwäch ri Jesús chutatabexic ri cubij. ⁴⁰ Sibalaj latz' c'u u wäch ri nan Marta rumal rech ri q'ua u chac. Xopan ruc' ri Jesús, xubij che: Kajaw, ¿a xak quil la chi ri nu chak' quinuya can nu tuquiel chubanic ri chac? Bij ba la che chi chinuto', —xcha che.

⁴¹ Xch'aw ri Jesús, xubij che: Marta, Marta, sibalaj are cachomaj ri a chac. Tzbenak awanima' ruc'. ⁴² C'o c'u ri kas rajwaxic. Are c'u ri María are xucha' ri utz na, man quesax tä c'u wa' che, —xcha ri Jesús che.

Ri Jesús cuc'utu jas u banic orar

11 Ri Jesús tajin cuban orar pa jun c'olibal chic. Aretak xto'tajic, jun chque ru tijoxelab xubij che: Kajaw, chujitijoj la chubanic orar, je' jas ri tat Juan xuc'ut chquiwäch ru tijoxelab, —xcha che.

² Xubij ri Jesús chque: Aretak quiban orar, chibij:

Ka tat, ri lal c'o la pa ri caj,
chnimarisax ta na u k'ij ri bi' la.

Chtakan ta na la pa qui wi'
conojel winak.

Chban ta ba' ri rayibal la
cho ruwächulew,

jas ri cäban uc' la chila' chicaj.

³ Ya la ri ka wa ronojel k'ij.

⁴ Sacha la ri ka mac,
je' jas ri uj xukuje' cäkasach
ri qui mac ri cäca'n c'äx chke.

Mäya la chke chi cujtakchi'x che mac,

xane chujto' la cho ri Itzel,

—quixcha na, —xcha ri Jesús chque.

⁵ Xukuje' xubij ri Jesús chque: We c'o jun chiwe ri c'o jun awachi'l, copan ta awuc' pa niq'uij ak'ab, cubij chawe: “Wachi'l, quinjäl ta na oxib caxlan wa chawe. ⁶ Xa c'o jun wachi'l chic petinak pa ri be, opaninak c'u wuc' cho wachoch. Man c'o tä c'u jas quinya che,” —cächa'. ⁷ Are c'u ri at catch'aw ta lok, cabij che: “Maya latz' chwe. Tz'aptal chi ri uchibe. Ri walc'ual c'ut e k'oyol chi wuc' in. Man quincowin taj quinwalijic chutzucuxic jas quinya chawe,” —catcha che. ⁸ Pune man cawaj catwalij ri' chuya'ic ri wa che rumal c'u rech chi are ri awachi'l ri cuta' tok'ob chawe, kas catwalij na ri' rumal chi ri awachi'l man cutänaba tä ru ta'ic tok'ob, caya na ronojel ri rajwaxic che, —cächa'. ⁹ Je ri' quinq'ij chiwe: Chita' ba', c'o c'u cäya'taj na chiwe. Chitzucuj na, c'o na ri quiriko. Chixc'orc'otok, cäjakataj na ri uchija chiwäch. ¹⁰ Apachin c'u ri c'o jas cuta', cuc'am c'u na wa'. Ri winak ri c'o cutzucuj, c'o na ri curiko. Ri winak ri cäc'orc'otic, cäjakataj na ri uchija chuwäch, —xcha ri Jesús chque.

¹¹ ¿A c'o lo jun chiwe ix, ri ix tata'ib, we ta ri a c'ojol cuta' ru wa, ri at c'ut caya jun abaj che? We ta cuta' jun u cär, ¿a caya lo jun cumätz che chuqu'uxwäch ri cär? ¹² We cuta' jun u sakmol, ¿a caya ne lo jun iterix che? ¡Man je' taj! —cächa'. ¹³ We ri ix ri ix ajmaquib iwetam ri qui sipaxic utzalaj tak jastak chque ri iwalc'ual, ¿a ma tä ne ri i Tat ri c'o chila' chicaj cuya na ri Lok'alaj Espiritu chque ri winak ri cäquita' wa' che? —xcha ri Jesús chque.

Cäban tzijtal chrij ri Jesús chi c'o u chuk'ab rumal ri Beelzebú

¹⁴ Ri Jesús tajin cäresaj bi jun itzelalaj espíritu ri cuban memal. Aretak xel bi ri itzelalaj espíritu, xcowinic xch'aw ri achi ri mem nabe. Xquicajmaj c'u wa'

ri winak. ¹⁵E c'o jujun chque ri winak xquibij: Wa' we achi ri' queresaj bi ri itzel tak espíritus ruc' ru chuk'ab ri Beelzebú^{††} ri qui nimal ri itzel tak espíritus, — xecha'.

¹⁶E c'o jule' chic ri xquicoj qui chuk'ab che resaxic u pu chi' ri Jesús che rilic jas ri cubano. Xquita' che chi cuban jun cajmabal c'utbal ajchicaj chquiwäch.

¹⁷Ri Jesús retam ri qui chomanic, xubij chque: Jun tinimit ri u banom quieb, ri cäch'ojin na ri juch'ob chrij ri juch'ob chic, cu'uis c'u na rib ri tinimit ri'. Quewulix na conojel tak ri ja pa ri ch'oj. Xukuje' jun achalaxic ri u banom quieb, ri quech'ojinic, cusach c'u na rib qui wäch. ¹⁸Xukuje' we ri Satanás cäch'ojin chrij chbil rib, ¿jas c'u lo cubano ri' chujekbaxic ri u takanic ri are'? —cächa ri Jesús. Quinbij wa' rumal chi ri alak cäbij alak chi quinwesaj bi ri itzel tak espíritus rumal ri Beelzebú. ¹⁹We ri in quinwesaj bi ri itzel tak espíritus ruc' ru chuk'ab ri Beelzebú, ¿jachin c'u cuya ri qui chuk'ab ri tijoxelab alak rech je' cäca'n wa' xukuje'? Ri e are' je' cäquic'ut na chi sachinak ri alak. ²⁰We ri in quinwesaj bi ri itzel tak espíritus ruc' ru chuk'ab ri Dios, quel cubij wa' chi cämich ri' ri Dios u chaplem takanic waral, — xcha ri Jesús chque.

²¹We c'o jun achi ri sibalaj c'o u chuk'ab, utz c'u cubano chuchajixic ri rachoch cuc' ch'ojibal re ch'ich', man c'o tä ri cäbanow c'äx ri' chque ri jastak re. ²²We copan ne jun ri c'o na u chuk'ab chuwäch ri achi ri', cäch'acan c'u puwi', queresaj c'u bi conojel ru ch'ojibal tak ch'ich' ri xucu'bisaj wi u c'ux chquij. Queujach na bi ri jastak ri xeutokij chquiwäch ri rachi'l, —cächa'. (Je' xinch'acan in puwi' ri Satanás,) —xcha ri Jesús chque.

²³Apachique winak ri man craj tä cubano jas ri quinbij, cubano u c'ulel ri' chwe. Apachin c'u ri man quinuto' tä che qui mulixic ri nu chij, wa' we winak ri' are junam ruc' jun winak ri xa queujabuj, —xcha chque.

Waral cätzijox wi ri cubano jun itzelalaj espíritu cätzelejic

²⁴Aretak jun itzelalaj espíritu quel bi che jun winak, xak cäwacatalob chi pa tak ri juyub ri quetz'inowic ri man c'o tä wi joron, cutzucuj c'u ri cuxlan wi. Man curik tä c'ut, xa je ri' cuchomaj: “Quintzelej na bi cho wachoch jawije' ri xinell wi lok,” —cächa'. ²⁵Aretak copanic, curik c'u ri ranima' ri winak je' ta ne jun ja ri ya mesom chic, ri ya banom chi u banic wa'. ²⁶Que' c'ut, queuc'ama chi lok wukub itzelalaj tak espíritus ri e c'äx na chuwäch ri are'. Conojel queboquic, quejeki c'u chila'. Chu'uisbal ri u bantajic ri winak ri' ri e c'o ri itzelalaj tak espíritus che, sibalaj cänimataj na chuwäch ri nabe u banic, —xcha chque.

Waral cätzijox wi jas ri' ri kas utzil

²⁷Ri Jesús tajin cutzijoj wa' we tzij ri', co xch'aw jun ixok chquixol ri winak, xubij: ¡Utz re ri chichu' ri xil wäch la rumal, ri xquiyisan la! —xcha ri'.

²⁸Xubij c'u ri Jesús: ¡Are utz na que ri winak ri quetow ru Tzij ri Dios, queni-man c'u che! —xcha chque.

Ri lawalo tak winak cäquita' jun etal cajmabal che ri Jesús

²⁹Aretak ri winak xquimulij quib cho ri Jesús, xuchaplej qui tzijobexic, xubij chque: Xa e lawalo tak winak ri winak re ri k'ij junab ri'. Xak cäcaj chi quinban jun etal ri cajmabal chquiwäch. Man cäbantaj tä c'u na jun etal chquiwäch, xane xak xuwi ri etal re ri ka mam Jonás,

^{††}11:15 Ri tzij “Beelzebú” are jun chque ru bi' ri Satanás.

k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer.
³⁰Ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, in ri' ri etal chque ri winak re we k'ij junab ri', je' jas ri ka mam Jonás are xoc che jun etal chquiwäch ri winak ri xec'oji pa ri tinimit Nínive, —cächa'.
³¹Ri chichu' ri xc'oji che nim takanel pa qui wi' conojel ri winak aj Seba cä-taq'ui na cuc' ri winak re we k'ij junab ri' pa ri k'atän tzij ri cäpetic. Cäch'aw c'u na ri ixok ri' chiwij ix rumal chi xel lok ri are' pa ru tinimit ri sibalaj naj c'o wi, xopan c'u ruc' ri nim takanel Salomón ojer chutatabexic ri nojibal u tijonic. Chiwilampe ix chi c'o Jun^{††} waral ri nim na u banic chuwäch ri nim takanel Salomón.
³²Ri winak c'ut aj Nínive, que-taq'ui na junam cuc' ri winak re we k'ij junab ri' pa ri k'atän tzij. Quech'aw c'u na ri winak aj Nínive chiwij ix rumal chi xquiq'uex canima', xquiq'uex c'u qui chomanic rumal ri xutzijoj ri ka mam Jonás chque. C'o c'u jun waral ri nim na u banic chuwäch ri ka mam Jonás, —xcha ri Jesús.

Waral cäkil wi ri tijonic chrij ri sakil

³³Man c'o tä jun winak ri cutzij jun chäj, o jun candela, te c'u ri' cuch'uku, cuya wa' chuxe' jun chicäch. Xane cutzuc'uba wa' chicaj rech cuya sakil chquiwäch ri winak ri quebec pa ja, —cächa'.
³⁴Ri a wak'äch e are je' jas jun chäj ri cuya sakil chawe. We utz ri a wak'äch, k'alaj ri be chawäch. We man utz ri a wak'äch, man k'alaj tä ri be chawäch.
³⁵Chawila ba' chi ri sakil ri c'o awuc' man cäq'uextaj tä ri' pa k'ekumal.
³⁶We c'o ri sakil chawäch, man c'o tä ne jubik' ri k'ekumal, cawil ba' na ronojel pa sakil, je' jas ri cuban jun chäj, o jun candela chawäch, cätununic, —xcha ri Jesús.

Ri Jesús queuyaj ri tata'ib fariseos xukuje' ri tijonelab re ri Pixab

³⁷Aretak ri Jesús xto'taj chubixic wa', xch'aw jun tata' fariseo, xubochi'j chi cäwi' ruc' cho ja. Xe' c'u ri Jesús, xoc bi pa ri ja, xt'uuyi chi' ri mesa.
³⁸Ri fariseo xrilo chi aretak xoc ri Jesús che ri wi'm, man xuban tä ri cubij pa ri qui ri pixab ri fariseos, ri e nak'atal chubanic aretak cäban ri ch'ajow k'abaj. Ri fariseo jun wi xrilo.
³⁹Xubij ri Kajaw Jesús che: Ri alak fariseos, cäch'aj alak ri rij ri lak xukuje' ri rij ri vaso. Are c'u pa anima' alak c'o wi ri lawaloyil, c'o ri itzel rayinic alak, —cächa'.
⁴⁰¡Con tak winak! ¿A mat etam alak chi ri Dios ri xbanow ri rij jun winak are ri' ri xbanow ri ranima' xukuje'?
⁴¹Bana ba' alak utzil rech quel na ri etzelal pa ri anima' alak. Je ri' ronojel cäcanaj na can ch'ajch'oj, —cächa'.

⁴²¡C'äx ech alak, fariseos! Ri alak cäya alak ru lajujil ri k'ebun, ri ruda, xukuje' ronojel u wäch ichaj. Cäya c'u can alak ri u banic ri utzil, man kas tä c'u lok' ri Dios chuwäch alak. Are c'u wa' ri rajwaxic cäban na alak, man cäya tä c'u can alak ru banic ri jule' chic, —cächa'.

⁴³¡C'äx ech alak, fariseos! Caj alak ri t'uuyulibal quech nimak qui banic pa ri rachoch Dios, xukuje' caj alak chi nim quil wi alak, chi utz ch'abexic alak cäban pa tak ri be, —cächa'.

⁴⁴¡C'äx ech alak, fariseos, xukuje' ri alak tijonelab re ri Pixab! Ri alak onojel alak xak quieb wäch alak. Ri alak junam alak cuc' ri mukubal ri man queilitaj taj. Quebin c'u ri winak pa qui wi' ri mukubal, man quetam taj chi c'o k'ayinak tak bak chupam, —xcha'.

⁴⁵Jun chque ri tijonelab re ri Pixab xch'awic, xubij che: Ajtjix, aretak cäbij la wa', uj xukuje' cujyok' la, —xcha che.

††11:31 Ri Jun ri' are ri Jesús mismo.

⁴⁶Xubij c'u ri Jesús chque: ¡C'äx ech alak xukuje', alak tijonelab re ri Pixab! Rumal chi cäya alak q'uia tak pixab chque ri winak je' ta ne chi e nimak tak eka'n ri cäya alak chquij. C'äx c'u ri queka'xic cumal ri winak. Ri alak c'ut man c'o tä jas cäban alak che qui to'ic ri e are', —cächa'.

⁴⁷¡C'äx ech alak! Queyac alak ri mukubal tak ja ri e mukum wi ri ojer tak k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri xecämisax cumal ri mam alak. ⁴⁸Kas tzij chi ri alak, alak k'alajisal tak que ri xca'n ri mam alak, xukuje' junam wäch alak cuc' ri mam alak. E are' xecämisanic, ri alak c'ut queyac alak ri mukubal tak ja ri e mukum wi, —cächa'.

⁴⁹Rumal rech wa' cubij ri Dios ruc' ru nojibal: “Queintak na bic k'alajisal tak re ri Lok'alaj nu Pixab, xukuje' jule' tak nu tako'n chic. Ri winak c'ut quequicämisaj na jujun chque ri nu tako'n. Jujun c'ut cäca'n na c'äx chque,” —xcha ri Dios, —cächa'. ⁵⁰U bim wa' ri Dios rech ri winak re tak we k'ij junab ri' cäc'äjisax qui wäch rumal ri qui cämisaxic conojel ri u k'alajisanelab ri Dios ri e cämisam tzpa ru banic ru wächulew petinak lok. ⁵¹Are c'u tze wa' ru cämisaxic ri tat Abel, xukuje' ru cämisaxic ri tat Zacarías ri xcäm chquixol ri ta'bal tok'ob ruc' ri lok'alaj c'olibal ri sibalaj äwas chi coc bi xa apachinok, ri c'o pa ri nimalaj rachoch ri Dios. Je' quinbij wa' che alak chi ri winak re we k'ij junab ri', e are wa' ri quequeklej na wa', —xcha'.

⁵²¡C'äx ech alak, tijonelab re ri Pixab! Etam alak jas u rikic ronojel u wäch no'j. C'u'm c'u alak wa' we etamanic ri' chquiwäch ri jule' tak winak chic. Ri alak c'ut, man cäban tä alak jas u beyal ri etamanic ri', —xcha ri Jesús chque.

⁵³Elem c'u cuban bi ri Jesús, ri tijonelab re ri Pixab xukuje' ri fariseos sibalaj xpe coyowal che. Xquicoj qui chuk'ab. Xquichap u c'otic u chi' chquij

q'uia tak tzij. ⁵⁴Xquic'ac'lebej c'u u ta'ic jun tzij pu chi' rech cäca'n tzijtal chrij.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri cawächil

12Xquimulij c'u quib sibalaj q'uia winak je ri' chi cäquitac'alela quib. Ri Jesús xeutzijobej ri tijoxelab nabe, xubij chque: Chichajij iwib chuwäch ri qui ch'amil ri tata'ib fariseos. Ri ch'am ri quinbij chiwe man kas tä ch'am wa', xane are ri qui no'j ri fariseos ri xak quieb qui wäch ri quinjunamaj ruc' ri ch'am, —cächa'. ²Man c'o tä c'u ri ch'uktalic ri mat cäk'alajin na. Man c'o tä c'u ri c'u'talic ri mat quetamataj na. ³Ri i tzijom pa k'ekum, cätatabex na wa' pa sakil. Ri i jasjatem xukuje' ri quiban pa ri ja, cätzijox na wa' pa ri be, —xcha chque.

Waral cätzijox wi jachin chuwäch ri rajwaxic cäkaxej wi kib

⁴Quinbij c'u chiwe ix, kachalal, chi mixej iwib chquiwäch ri quecämisan ri cuerpo, te c'u ri' man c'o tä chi ri quecowin chubanic chiwe. ⁵Quinc'ut na in jachin chuwäch ri rajwaxic quixej wi iwib. Are chixej iwib ri' chuwäch ri jun ri cäcowinic quixuqu'uiäk bi pa ri k'ak' aretak ix u cämisam chic. Je' quinbij chiwe, are chixej iwib chuwäch wa', —xcha chque.

⁶¿A mat quieb centavos quequ'uiyix wi job chi'ch? Man c'o tä c'u jun chque we alaj tak chicop ri' ri cäsach pu jolom ri Dios. ⁷Xukuje' retam ri Dios joropa' ri rismal i wi' e c'olic. Mixej ba iwib. Más ix lok' na ix chquiwäch q'uia tak chi'ch, —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cutzijoj jas cäca'n ri winak ri cuk'alajisaj ri Are' chquiwäch niq'uij winak chic

⁸Je' quinbij chiwe chi apachin ri cutzijoj chquiwäch ri winak chi are wachi'l in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak,

quinbij na chquiwäch ri ángeles re ri Dios chi wech in we winak ri'. ⁹Apachin c'u ri cubij chquiwäch ri winak chi man retam tä nu wäch in, quinbij c'u na in chquiwäch ri ángeles re ri Dios chi man wetam tä u wäch we winak ri', —cächa chque.

¹⁰Apachique winak ri cäyok'on chwe in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, cäsach na u mac wa'. Apachin c'u ri cubij ri äwas u bixic chrij ri Lok'alaj Espíritu re ri Dios, man cäsach tä na u mac ri', —cächa'.

¹¹Aretak quixquichap ri winak, quixquic'am bi chquiwäch ri qui nimakil ri winak re ri rachoch Dios o chquiwäch ri k'atal tak tzij, xukuje' chquiwäch ri niq'uiaj tak takanelab, mixej iwib che jas ri rajwaxic quibij o jas quito'bej iwib. ¹²Are c'u ri Lok'alaj Espíritu cuya na chiwe pa we hora ri' jas ri rajwaxic u bixic iwumal, —xcha ri Jesús chque.

Waral cätzijox wi ri k'inomalaj achi ri cuchomaj ri man jicom taj

¹³Jun chque ri winak xubij che ri Jesús: Bij la che ri wachalal chi cuya we ri echbal, —xcha ri'.

¹⁴Xch'aw ri Jesús, xubij che: Tat, man in cojom tä che k'atal tzij puwi' alak. Xukuje' man in c'o tä che jachal echbal, —xcha che.

¹⁵Xubij c'u chque conojel: Chilampe alak chi cächajij ib alak chuwäch ru rayixic q'uia u wäch jastak ajuwächulew. Pune e c'o q'uia ri jastak re jun winak, man are tä ri' ri cäyo'w ru c'aslemal, —xcha chque.

¹⁶Ri Jesús xucoj chi na jun c'utbal chquiwäch, xubij: C'o jun achi ri sibalaj k'inom. Sibalaj nim ru wächinic ri rulew xuya'. ¹⁷Cächoman c'u ri achi pa ranima', cubij: “¿Jas quinban na? Man c'o tä chi c'olibal jawije' quinya wi ri nu jal,” —cächa ri'. ¹⁸Xuchomaj pa ranima', xubij: “Are wa' ri quinban na. Queinyojij

na ri nu c'uja, queinyac na jujun chic más nimak. Quinya na ri nu jal, xukuje' tak ri jastak we chquipam wa'. ¹⁹Te c'u ri' aretak quinto'taj chubanic wa' quinbij na chwe chbil wib: Tuxlanok, two'k, chabana a nimak'ij rumal chi e q'uia ri jastak awe ri a c'olom. Cuban na wa' che q'uia junab,” —quincha na in, —cächa ri Jesús. ²⁰Xubij c'u ri Dios che: “¿Conalaj achi! Cämíc chak'ab catcämíc, quel na rawanima'. ¿Jachin lo ajchak'el can ri jastak ri a c'olom?” —xcha ri Dios che, —cächa ri Jesús. ²¹Je ri' ri cuc'ulmaj ri winak ri cumulij k'inomal che chbil rib, man k'inom tä c'u wa' cho ri Dios, —xcha ri Jesús chque.

Ri Dios queuchajij ri ralc'ual

²²Xubij c'u ri Jesús chque ru tijoxelab: Rumal ri' quinbij chiwe chi mixoc il che ri i c'aslemal, jas ri quitijo, jas ri iwatz'iak quicojo. ²³Nim c'u na u banic ri i c'aslemal chuwäch ri wa. Nim na u banic ri i cuerpo chuwäch ri atz'iak, —cächa'. ²⁴¿Cheiwilampe ri joj! Man cäquitic tä abix, man c'o tä c'u jach' cäca'no. Man c'o tä jawije' quequic'ol wi ri jastak que, man c'o tä c'u qui c'uja. Are c'u ri Dios quetzukuwic. Ri ix c'ut más ix lok' na chquiwäch ri chicop ajuwocaj, —cächa'. ²⁵¿Jachin ta c'u ne chiwe ix cäcowinic cäc'asi na quieb oxib junab chic xak pa re wi? Man c'o taj, —cächa'. ²⁶We man quixcowin tä chubanic jun jasach ri nitz' na, ¿jas che quixoc il chque ri jule' jastak chic? —cächa'.

²⁷Chiwilampe ri cotz'ij, jas cäca'no quequiyic. Man quechacun taj, man c'o tä c'u quiem cäca'no. Pune ta ne je ri', quinbij chiwe chi ri nim takanel Salomón ojer ruc' ronojel ru k'inomal man je' tä ratz'iak wa' xucojo jas jun chque we cotz'ij ri'. ²⁸We ri Dios je' cuban wa' che catz'iak ri k'ayes ri e c'o cämíc pa juyub, chuwek c'ut queyi' pa ri k'ak', ¿a mat cärilij ri' ri Dios ri iwatz'iak ix? —cächa'.

¡Ay ri ix, ix achijab ri xak jubik' quix-cojoníc! ²⁹¡Mixoc ba' il che jas quitijo, mixej c'u iwib rumal wa'! ³⁰Conojel we jastak ri' ronojel k'ij kas cäquitzucuj ri niq'uiaj winak chic ajuwächulew. Ri i Tat c'ut retam jachique ri cajwataj chiwe ix, —cächa'. ³¹Chixchacun ba' nabe chujiquiba'xic ru takanic ri Dios, quirik c'u na xukuje' ri niq'uiaj jastak chic ri e rawaxic chiwe, —xcha ri Jesús chque.

C'o ba' i k'inomal chicaj

³²Pune ri ix man ix q'uia taj, mixej ba' iwib. Rumal chi cäquicot ranima' ri ka Tat chuya'ic chiwe chi quixc'o'ji na pa ru takanic ri Dios. ³³Chi'quiyij ri jastak iwe, chisipaj ri rajil chque ri meba'ib. Je ri' cäyi' na chiwe jun iwechbal pa ri caj ri man cäk'elob taj. Cäyi' na xukuje' jun k'inomal chicaj ri man c'o tä u q'uisic. Man copan tä c'u elak'om chila', man cächicopir tä wa', —cächa'. ³⁴Jun winak are amak'el cuchomaj ri jastak re. We c'o ri iwech ix pa ri caj, are quichomaj na ri c'o chicaj, man xuwi tä ri' ri c'o cho ruwächulew, —xcha ri Jesús chque.

Chiweyey na ru petbal ri Jesucristo

³⁵Chisuc'umaj ba' iwib, chitzija c'u ri i candela chuc'ulaxic ri Iwajaw. ³⁶Je' quibano jas ri cäca'n ri patäninelab ri queye'm u c'ulaxic ri qui patrón cätzelej lok pa jun c'ulanem, rech aretak culic, cäch'aw chi' ri porta, chanim cäquitor chuwäch. ³⁷Utz que ri patäninelab ri' ri queriktaj na rumal ri qui patrón chi e c'aslic aretak cätzelej lok. Kas tzij quinbij chiwe chi ri qui patrón queut'uyuba' na chi' ri mesa, cusuc'umaj na rib rech cuya que ri qui wa, —cächa'. ³⁸Pune ta c'ä te' cul ri qui patrón pa niq'uiaj ak'ab, pune sibalaj ak'ab, we cäriilo chi e c'aslic, utz que ri patäninelab ri', —xcha'. ³⁹Chich'obo ba' wa' chi we ta jun ajchak'el ja cäretamaj jachique hora copan ri elak'om, cäc'asc'at na ri,

man cuya' tä ri' chi cocbex ri rachoch, —cächa'. ⁴⁰Chiwila ba' chi ri ix, ix suc'umatal chic rumal chi cätzelej na lok ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak pa ri hora ri man quichomaj taj, —xcha ri Jesús chque.

Ri utzalaj patäninel ruc' ri patäninel ri man utz taj

⁴¹Te ri' xubij ri tat Pedro che: Kajaw, ¿a xtziyoj la wa' we c'utbal ri' xak xuwi chke uj? ¿A mat chque conojel? —xcha che.

⁴²Xubij ri Kajaw Jesús: ¿Jachin lo ri jun utzalaj patäninel ri sibalaj c'o u no'j? We patäninel ri' are cäcoj na rumal ru patrón pa qui wi' ri niq'uiaj patäninelab chic rech cuya ri qui wa ronojel k'ij. ⁴³Utz re ri patäninel ri' ri cäriktajic chi tajin cuban ru chac aretak copan ru patrón, —cächa'. ⁴⁴Are kas tzij ri quinbij chiwe chi ri patrón cucoj na ri patäninel ri' pa qui wi' conojel ri jastak re. ⁴⁵Kachomaj ba' jas cuc'ulmaj na we man utz tä cuban ri patäninel ri', xane ri are' cuchomaj chi xa cäbeytaj ru patrón, cuchaplej c'u ri u banic c'äx chque ri niq'uiaj ajchaquib chic xukuje' chque ri ajic'ab, xukuje' ne cuchaplej u banic nimak'ij. Xa sibalaj cäwi'c, xukuje' cäk'abaric. ⁴⁶Xak te'talic c'ut cul ru patrón pa jun k'ij ri man cuchomaj tä ri' ri patäninel, pa jun hora ri man retam taj. Kas tzij chi sibalaj cäc'äjisax na u wäch ri patäninel ri' rumal chi man jicom tä ri ranima' chubanic ronojel ri xtakan wi ri rajaw, —cächa'.

⁴⁷Ri patäninel ri cuch'obo jas ru rayinic ru patrón, te c'u ri' man cujiquiba tä c'u rib, man cäniman tä c'u che, are c'u wa' we winak ri' sibalaj cäc'äjisax na u wäch. ⁴⁸Ri patäninel c'ut ri man cuch'ob tä ru rayinic ru patrón, cuban c'ut jachique ri takal wi u c'äjisaxic u wäch, cätan na ri' ri c'äjisabal u wäch ri cäban na che. We jun winak cuya rib

pa c'olibal re ekle'n, nim wa' ri cäta' na che cumal ri niq'uij winak chic. We ri winak qui jiquibam wi canima' che jun winak chic, q'uia c'u ri utzil cäquita' che we winak ri', —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cutzijoj ri ch'oj ri cäpe cho ruwächulew rumal

⁴⁹ Xinpe in rech quinya tijonic chque ri winak ajuwächulew. We tijonic ri' are je' jas ru t'ikic k'ak' cho tak ri juyub. Cwaj ta na chi ya tajin cäc'at chi we k'ak' ri', —cächa chque. ⁵⁰ C'o na jun nimalaj c'äx ri rajwaxic quinriko. Cwaj ta na chi xbantaj ta can ri c'äx ri', xinto'taj ta c'u che, —cächa ri Jesús. ⁵¹ ¿A quichomaj ix chi in petinak rech xa cäc'oji utzil chquixol ri winak ajuwächulew? ¡Man je' taj! Xane xinpe in chubanic ch'oj. ⁵² Tzcämíc ri' cächap na bi u banic we ch'oj ri'. Job winak ri e c'o pa jun ja cäquic'ulelaj na quib, ri oxib chquij ri quieb, ri quieb chic chquij ri oxib. ⁵³ Cäbantaj na ch'oj, jun tata' cuc'ulelaj na ru c'ojol, ru c'ojol c'ut cuc'ulelaj na ru tat, xukuje' ri chichu' cuc'ulelaj na ri ral ali, ri ali cuc'ulelaj na ru nan, xukuje' ne ri jun ali chic cuc'ulelaj na ri ralib chichu', ri ralib chichu' c'ut cuc'ulelaj na ri are', —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri k'ij junab ri'

⁵⁴ Xubij c'u ri Jesús chque ri q'ualaj winak: We quiwil ri sutz' ri cäpaki lok, chanim quibij: Craj cäpe jäb, —quixcha'. Je' c'u cäc'ulmatajic, —cächa'. ⁵⁵ Aretak cäxuli ri quiäkik', quibij: Cäpe na ri sak'ij, —quixcha'. Je' cäc'ulmatajic, —cächa'. ⁵⁶ ¡Ri alak, xa quieb wäch alak! Cächob alak ri u wo ri caj xukuje' ruwächulew. ¿Jas che man cäch'ob tä alak jas u wäch wa' we k'ij junab ri'? —xcha chque.

Rajwaxic chi jun winak cäruzirisaj rib ruc' ru c'ulel

⁵⁷ ¿Jas che man cächomaj tä alak jas ri' ri kas jicom, jas ri' ri man kas jicom taj? ⁵⁸ Aretak que' alak cho ri k'atal tzij achi'l alak ri c'ulel alak, tija' ba' k'ij alak che rutzirisaxic ib alak pa ri be, rech man cäc'am tä bi alak cho ri k'atal tzij. Are c'u ri k'atal tzij cäjachow alak pu k'ab ri mayor. Ri mayor c'ut cäyow can alak pa che'. ⁵⁹ Kas tzij ri quibij chi man quel tä na alak pa che' c'ä cätoj na alak ri q'uisbal centavo re ri multa, —xcha ri Jesús chque.

Rajwaxic u quexic ri ranima' jun rech man cäsach tä u wäch

13 Pa ri k'ij ri' e c'o jujun winak chila' ri xquitzijobej ri Jesús chquij ri winak aj Galilea ri xeuçämisaj ri tat Pilato, xuyuj c'u ri qui quiq'uel ruc' ri qui quiq'uel ri awaj ri xecämisax che qui sipaxic cho ri Dios. ² Xch'aw chi ri Jesús, xubij chque: ¿A cächomaj alak chi ri winak aj Galilea xquirik wa' we nimalaj c'äx ri' xa rumal chi más e ajmaquib na chquiwäch ri niq'uij qui winakil chic? ³ Man je' ta wa', —cächa'. We ri alak man cäq'ueç tä ri anima' alak, xukuje' ri chomanic alak, cäsach na wäch alak onojel alak xukuje', —xcha chque. ⁴ Xukuje' e c'o ri wajxak lajuj winak ri xecäm pa Siloé rumal jun nimalaj ja ri xtzak pa qui wi'. ¿A cächomaj alak chi más e lawalo na we winak ri' chquiwäch ri niq'uij winak chic ri e c'o pa Jerusalén? ⁵ Man je' taj, —cächa'. We ri alak man cäq'ueç tä anima' alak, xukuje' man cäq'ueç tä chomanic alak, cäsach na wäch alak onojel alak xukuje', —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cutzijoj ri c'utbal chrij ri u che'al higos ri man cäwächin taj

⁶ Ri Jesús xutzijoj xukuje' we c'utbal ri' chuya'ic tijonic chque, xubij: Jun achi, c'o jun u che'al higos ruc', tictal c'ut pa ru ticbal uvas. Xe' c'u ri achi chutzucuxic ri u wäch ri che' ri', man c'o tä c'u xuriko. ⁷ Xubij che ri chajil ticbal uvas: "Chawilampe' chi xque' oxib junab quinpe chutzucuxic u wäch ri che' ri', man c'o tä c'u quinriko," —xcha', —cächa ri Jesús. "Chat'oyo ba'. Xak c'u lok' cäc'o'ji waral pa ri wulew," —cächa'. ⁸ Xch'aw chi ri chajinel, xubij che: "Tat, ya la canok xak xuwi che we junab chic ri'. Quinc'ot na rij, quinmesaj na. ⁹ We ne cäwächin ne pa we jun junab chic ri', utz u banom. We c'u man cäwächin taj, cäkat'oy na apanok," —xcha che ru pa-trón, —xcha ri Jesús chque.

Ri u cunaxic jun ixok ru k'usum rib pa ri k'ij re uxlanem

¹⁰ Pa jun k'ij re uxlanem ri Jesús tajin cuya tijonic pa jun chque ri rachoch Dios. ¹¹ C'o c'u jun chichu' chila' ri wajxak lajij junab yawab rumal jun itzelalaj espíritu. U k'usum rib cäbinic, man cäcowin tä chic chujicomisaxic rib. ¹² Aretak ri Jesús xrilo, xusiq'uij ri chichu', xubij che: Nan, cunam chi la che ri yabil la, —xcha che.

¹³ Xuya ru k'ab puwi' ri chichu'. Chanim c'ut xcowinic xujicomisaj rib. Xunimarisaj c'u u k'ij ri Dios. ¹⁴ Ri qui nimal ri winak pa ri rachoch Dios sibalaj xpe royowal rumal chi ri Jesús xuban cunananic pa ri k'ij re uxlanem. Xubij ri achi chque ri winak: Xak xuwi wakib k'ij rajwaxic quixchacunic. Chixpet pa tak we k'ij ri' rech quixcunaxic, mixpe c'u pa ri k'ij re uxlanem, —xcha chque.

¹⁵ Xch'aw chi ri Jesús, xubij che: ¡Ri alak xak quieb wäch alak! Chjunal alak cäquir alak ri wacäx, ri burro pa

ri recha'bal pa ri k'ij re uxlanem, cäc'am c'u bi alak rech cutija u joron. ¹⁶ Wa' we ixok ri', rachalaxic ri ka mam Abraham, yututal c'u rumal ri Satanás wajxak lajij junab. ¿A mat rajwaxic u quiric wa' che we yabil ri' pa ri k'ij re uxlanem? —xcha che. ¡Je', je ri'!

¹⁷ Aretak ri Jesús xubij wa', conojel ri quec'ulelanic xeq'uixic. Are c'u conojel ri niq'uiaj winak chic sibalaj xequicotic cumal tak ri cajmabal ri tajin cuban ri Jesús. Sibalaj nim xequilo ri xuban ri Jesús.

Ri Jesús cuya tijonic chrij jun ija' re mostaza

¹⁸ Xubij c'u ri Jesús: ¿Jas ruc' junam wi ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak? ¿Jas ta ruc' quinjunamaj wi wa'? —cächa'. ¹⁹ Are je' jas jun ija' re mostaza. Jun winak cuc'am bi ri ija' ri', cutic pa rulew. Cäq'uiyic, cuban nim je' jas cuban jun che' cäq'uiyic. Ri chicop ajuwocaj cäca'n ri qui soc pa tak ri u k'ab ri che' ri', —xcha chque.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri ch'am

²⁰ Xubij ri Jesús xukuje': ¿Jas ta ruc' quinjunamaj wi ru takanic ri Dios? —cächa'. ²¹ Are je' jas ri ch'am ri cuya jun chichu' ruc' oxib pajbal c'äj re caxlan wa, rech cäch'amir ronojel ri k'or, —xcha chque.

Katij ba' ka chuk'ab rech kujoc bi pa ri uchija ri latz' u wäch

²² Benam re ri Jesús pa Jerusalén, xeusolij can ronojel tinimit, ri nimak xukuje' ri ch'utik, xuya c'u tijonic chila'. ²³ C'o c'u jun ri xuta' che ri Jesús: Tat, ¿a xa e quieb oxib ri' ri winak ri cäquirik ri u tobanic ri Dios? —xcha che.

Xch'aw chi ri Jesús, xubij chque ri winak: ²⁴ Cätij chuk'ab alak rech coc alak pa ri uchija ri sibalaj latz' u wäch. Je' quinbij chi e q'uia ri cäquitij na qui

k'ij rech queboquic, man quecowin tä c'ut, —xcha chque. ²⁵Te c'u ri', aretak ri ajchak'el ja u tz'apim ri porta, ri alak ri xak tac'atoj alak cho ri ja, cäch'aw na alak chuchi' ri ja, cäbij na alak: “Kajaw, Kajaw, toro la ri porta chkawäch,” —cächa na alak che. Cäch'aw c'u na lok ri ajchak'el ja, cubij na: “Ri in man quinch'ob tä wäch alak, xukuje' man wetam taj jawije' quel wi alak,” —cächa ri'. ²⁶Cächaplej c'u na alak cäch'aw alak, cäbij alak che: “Uj wokinak ya' uc' la, xukuje' ri lal yo'm la tijonic pa tak ri be re ri ka tinimit,” —cächa na alak. ²⁷Cubij na ri ajchak'el ja: “Xinbij chech alak chi ri in man wetam taj jawije' ri quel wi alak chi'. Chel bi alak, alak banal tak etzelal,” —cächa na ri are'. ²⁸Are chi' c'ut cäban wi na alak ri ok'ej, xukuje' ri kuch'uch'em wareyaj rumal ri c'äx aretak quil alak chi ri ka mam Abraham, ri ka mam Isaac, ri ka mam Jacob, xukuje' conojel ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios e c'o chila' jawije' ri Dios cätakan wi. Ri alak c'ut, man c'o tä alak cuc' rumal chi esam chi alak apanok. ²⁹Queopan c'u na winak ajrelbal k'ij, aj u kajbal k'ij, xukuje' winak aj u wiquiäk'ab ri relbal k'ij, aj u mox relbal k'ij, quet'uyi na chi' ri mesa che wi'm jawije' cätakan wi ri Dios, —cächa'. ³⁰Jujun c'u chque ri winak ri man nim tä queil wi cämïc sibalaj nim queil wi na pa ri k'ij ri'. Are c'u jujun chque ri winak ri sibalaj nim queil wi cämïc, man nim tä chi na queil wi pa ri k'ij ri', —xcha ri Jesús.

Ri Jesús cärok'ej qui wäch ri winak re ri tinimit Jerusalén

³¹Pa ri k'ij ri' xeopan niq'uiaj tata'ib fariseos ruc' ri Jesús, xquibij che: ¡Chel bi la waral! ¡Chanej la! Are ri k'atal tzij Herodes craj cucämisaj la, —xecha che.

³²Xubij c'u ri Jesús chque: Jebij alak che we subanel Herodes chi cämïc

xukuje' chuwek quinwesaj na itzel tak espíritus, xukuje' quincunanic. C'ä te' pa ri urox k'ij quinto'taj na che ri nu chac, —cächa', —cächa alak che. ³³Rajwaxic c'ut chi cämïc, chuwek, cäbij quinban na u banic ri nu chac, —cächa'. ¿A cuya lo cäcämisax jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios pa jun tinimit chic, mat pa Jerusalén? Man je' taj, —xcha ri Jesús chque.

³⁴¡Ay, winak aj Jerusalén! Are quecämisaj alak ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, queban alak che abaj ri quetak bi uc' alak. ¡Quia mul nu rayim ri mulixic alak jas cuban jun ati't äc' cumulij ri alaj tak ral chuxe' ru xic', man caj tä c'u alak! —cächa'. ³⁵Tampe alak, cäcanaj na can ri achoch alak, cäwonobax c'u na canok. Man quinil tä chi na alak c'ä copan na ri k'ij ri cäbij alak: “Nim ba' ru k'ij ri Jun ri u takom lok ri Kajaw Dios,” —cächa na alak, —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cucunaj jun achi ri c'o sipoj che

14 Pa jun k'ij re uxlanem xe' ri Jesús cho rachoch jun chque ri qui nimal ri winak, jun tata' fariseo. Jela' xe' wi che wi'm, tajin c'u caluchi'x cumal ri niq'uiaj tata'ib fariseos. ²Jun achi c'ut ri c'o sipoj che c'o chila' chuwäch ri Jesús. ³Xch'aw ri Jesús, xeuch'abej ri tijonelab re ri Pixab xukuje' ri fariseos, xubij: ¿A takal u banic cunanic pa jun k'ij re uxlanem? We ne man takal taj, —xcha chque.

⁴Man xech'aw tä c'u ri e are'. Ri Jesús xuc'am bi ri yawab ruc', xucunaj, xutak bic. ⁵Xubij c'u chque ri tata'ib: We c'o ri burro alak, ri wacäx alak, ri cätzak bi pa jun c'ua' pa ri k'ij re uxlanem, ¿a mat quesaj alak wa' chanim? —xcha chque. ¡Je', je ri'!

⁶Man xquirik tä c'ut jas xquibij che.

**Ri Jesús cuya tijonic
chrij ru banic nimal**

⁷Xril ri Jesús jas xca'n ri winak ri e ula'm, chi ri e are' xquicha' ri t'uylubal quech ri nimak qui banic chi' ri mesa. Xucoj jun c'utbal chuyi'c tijonic chque, xubij: ⁸We cäsiquix alak che jun c'ulanem, mä'tuyi wi alak pa tak ri t'uylubal quech ri nimak qui banic. We ne cäpe na jun winak ri nim na u k'ij chuwäch alak ri xukuje' ula'm rumal ri achi. ⁹Craj cäpe ri tata' ri xerulaj alak ri xukuje' xrulaj ri jun winak chic, cubij che alak: "Ya la ri t'uylubal la che we achi ri'," —cächa na. Ri alak c'ut, pune sibalaj cäq'uix alak, cäk'ax na alak ri' pa ri t'uylubal ri man kas tä nim u banic, —cächa ri Jesús chque. ¹⁰Xane aretak cula'x alak, tzucuj alak ri t'uylubal ri man kas tä nim u banic, t'uylul alak chila', rech we cäpe ri tata' ri xerulaj alak, cubij ta na ri' che alak: "Wachi'l, c'o jun t'uylubal ja le' ri utz na che la," —cächa na ri'. Kas cänimarisax na k'ij alak chquiwäch conojel ri e c'o uc' alak chi' ri mesa. ¹¹Ronojel winak ri cunimarisaj rib, cäkasax na u k'ij ri are'. Ri winak ri man cunimarisaj tä rib, are c'u wa' cänimarisax na u k'ij, —xcha chque.

¹²Xubij c'u ri Jesús che ri tata' ri xula'nic: Aretak cäban la jun ula'nem, we ne jun nimak'ij, me'ulaj la xak xuwi ri achi'l la, man xak xuwi tä ri achalal la, o ri c'ul tak ja la ri e k'inomab. We je ri' craj ne je' cäca'n na wa' che la xukuje' chutojic u q'uexel ri xban la chque. ¹³Xane aretak cäban la jun ula'nem, che'ulaj la ri winak meba'ib, ri winak cutucak quebinic, ri ch'ocojib xukuje' ri man queca'y taj. ¹⁴Utz c'u na ri e la rumal chi man quecowin tä ri e are' chutojic u q'uexel wa' che la. Cäyi' c'u na u q'uexel che la pa ri k'ij re ri qui c'astajic ri winak ri jicom anima' chquixol ri cäminakib, —xcha ri Jesús che.

**Ri Jesús cuya jun c'utbal
chrij jun nimalaj wi'm**

¹⁵Xuta c'u wa' jun chque ri e t'uylul ruc' ri Jesús chi' ri mesa, xubij che: Utz re ri coc na che wi'm chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios, —xcha che.

¹⁶Xch'aw chi ri Jesús, xubij che: Jumul ri' jun achi xuban jun nimalaj ula'nem. E qu'ia c'u ri xeusi'quij. ¹⁷Pa ri hora re ri wi'm ri achi xutak bic jun patänil re chubixic chque ri e si'quim: "Sa'j alak, ya xutzir ronojel," —xcha chque. ¹⁸Junam c'ut xquichaplej resaxic quib conojel. Xubij ri nabe winak che ri patäninel: "Nu lok'om ch'äkap wulew," —cächa'. "Rajwaxic chi quine' che rilic. Chabij che ri a patrón chi chubana tok'ob chwe, chusacha nu mac, man quine' taj," —xcha'. ¹⁹Xubij jun winak chic: "Nu lok'om job c'ulaj wacäx, quinwil na jas cäca'no quechacunic," —cächa'. "Chubana tok'ob chwe, chusacha nu mac, man quine' taj," —cächa ri'. ²⁰Xubij ri jun winak chic: "Man cuya' taj quine'c rumal chi c'ä te' xinc'uli'c," —cächa'. ²¹Xtzelej bi ri patäninel, xutzijoj ronojel wa' che ri u patrón. Xpe royowal ri u patrón, xubij c'u che ri patänil re: "Jat chanim pa tak ri be, pa tak ri c'ayibal re ri tinimit, cheatzucuj ri winak meba'ib, ri winak cutucak, ri man quecowin taj queca'yic, xukuje' ri ch'ocojib, cheac'ama c'u lok," —cächa che. ²²Te c'u ri' xubij ri patäninel che ri u patrón: "Xbantaj canok ri xtakan wi la. C'o c'u na c'olibal chque ni'quaij," —cächa che. ²³Xubij c'u ri patrón che ru patäninel: "Jat naj pa tak ri be, pa tak ri juyub, chacojo a chuk'ab rech quepe ri winak, cänoj c'u na ri wachoch. ²⁴Quinbij chiwe ix ri ya ix c'o chic chi man c'o tä jun chque ri xewula'j nabe ri cutij na jubik' re ri nu wi'm ri xinbano," —xcha chque.

**C'o c'äx ri curik jun winak
we que' ruc' ri Cristo**

²⁵ E q'uia winak c'ut e benak ruc' ri Jesús. Xutzolk'omij rib cuc', xubij chque: ²⁶ We c'o jun ri kas craj cäc'o'ji wuc' in, nim c'u na queril ru tat u nan chnuwäch in, xukuje' ri rixokil, ri ral'ual, ri ratz, ru chak', we c'u ne ri ranab, man cuya' taj coc che tijoxel we, —cächa'. Xukuje' ne we nim na cäril ru c'aslemal chbil rib chnuwäch in, man cuya' tä ri' coc che tijoxel we, —cächa ri Jesús. ²⁷ Ri winak ri man cutelej tä ru cruz, te ri' cäpe wuc' in, man cuya' taj coc che tijoxel we, —xcha chque.

²⁸ ¿A c'o jun chiwe ri craj cuyac jun nimalay ja, ri mat nabe cät'uyi na chubanic rakan, cärajilaj ru rajil joropa' ri c'olic che rilic we cuban ri puak chuq'uisic u banic ri ja? —cächa'. ²⁹ Je ri' cubano rech aretak cojom chic ri tac'alibal re ri ja, cäcowin c'u ri' chuq'uisic ri xuchaplej. We ta mat je ri' conojel ri winak ri queilowic cäquichap na u tze'xic u wäch, ³⁰ craj ne cäquibij: “We achi ri' xuchaplej u yaquic jun nim ja, man xcowin tä c'ut chubanic ronojel,” —quecha ne. ³¹ We c'u ne c'o jun nim takanel ri que' che ch'oj chrij ri nim takanel re jun tinimit chic, ¿a mat nabe cuta' u no'j che retamaxic we cuban na ri u soldados? Craj c'o xa lajuy mil u soldados. Ri jun nim takanel chic craj e c'o juwinak mil u soldados. Ri tata' ri c'o xa lajuy mil u soldados cuchomaj na we quecowin ri e are' che qui ch'aquic ri juwinak mil soldados ri quepe na chrij. ³² We ne man cäcowin tä che, aretak c'ä naj e c'o wi ru c'ulel che, queutak bi ru tako'n chutz'onoxic chi cutzir ruc', —cächa'. ³³ Je c'u ri' apachin chiwe ix ri man cuya' tä can ronojel ri rech are', man cuya' tä ri' coc che tijoxel we, —xcha ri Jesús chque.

**Man c'o tä chi u patän ri
atz'am we cäsach u tzayil**

³⁴ Utz ri atz'am. Are c'u we man c'o chic ru tzayil ri atz'am, ¿jas lo ruc' cätzayix wi ri riquil? —cächa'. ³⁵ Man c'o tä chi u patän. Man utz tä che ri ulew, man utz tä c'u chumesaxic. Ri winak xa cäquesaj na bi pa mes, —cächa'. Apachin ri cujiq'iba ranima' che nu tatabexic, chutatabej, —xcha ri Jesús chque.

**Ri Jesús cucoj che c'utbal
jun chij ri xtzakic**

15 Xenakajin c'u conojel ri tok'il tak alcabal xukuje' ri niq'uijaj ajmaquib ruc' ri Jesús chutatabexic. ² Xewixwit c'u ri tata'ib fariseos xukuje' ri tijonelab re ri Pixab, xquibij: We achi ri' queuc'ulaj ri ajmaquib, cäwi' c'u cuc', —xecha'.

³ Ri Jesús xucoj we c'utbal ri' chuya'ic tijonic chque, xubij: ⁴ We c'o jun chech alak ri c'o jun ciento ru chij, cätzak c'u jun chque, queuya na can ri jumuch' belej lajuy pa tak ri juyub, que' c'u chutzucuxic ri xtzak canok c'ä curika na wa', —cächa'. ⁵ Aretak curiko, cuya na lok chrij u wi', cäquicotic. ⁶ Aretak copan chic cho ja, queusiq'uij na ri rachi'l xukuje' ru c'ul tak ja, cubij chque: “Chixquicot wuc', rumal chi xinrik ri nu chij ri xtzak na canok,” —cächa na chque. ⁷ Je c'u ri' quinbij chiwe chi c'o na quicotemal chicaj rumal jun ajmac ri cuq'uex ranima', cuq'uex c'u u chomanic, chquiwäch ri jumuch' belej lajuy ri man cajwataj tä u q'uexic canima', —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cutzijoj ri puak ri xtzakic

⁸ We c'o jun ixok ri e c'o lajuy quetzales ruc', cätzak c'u jun quetzal, ri ixok cutzij na jun u candela, cumes na ri upaja, cärilij na u tzucuxic c'ä curik na ri puak. ⁹ Aretak curiko, queuch'abej na ri

rach tak ixokib xukuje' ri u c'ul tak ja, cubij chque: "Chixquicot wuc', rumal chi xinrik ri nu puak ri xtzakic," —cächa na chque. ¹⁰ Je c'u ri' quinbij chiwe chi quequicot na ri ängeles re ri Dios aretak jun ajmac cuq'uex ranima', cuq'uex c'u u chomanic, —xcha ri Jesús chque.

Cätzak ru c'ojol jun tata'

¹¹ Ri Jesús xukuje' xutzizoj wa' chque: Jun achi e c'o quieb u c'ojol. ¹² Ri ch'ut u c'ojol xubij che ru tat: "Tat, ya la ri quinwechbej in re ri k'inomal la," —xcha che. Ri qui tat c'ut xujach ri jastak re chquiwäch ri quieb u c'ojol. ¹³ Xque' quieb oxib k'ij, ri ch'ut u c'ojol xumulij bi conojel ri jastak re, xe' naj pa jun tinimit chic. Chila' c'ut xak xusachila wi il ri c'o ruc', xtzak pa mac, man utz tä chic ru c'aslemal. ¹⁴ Aretak ronojel u sachom chic, xpe jun nimalaj wi'jal pa ri tinimit ri'. Xurik c'äx ri ala, sibalaj xn-umic. ¹⁵ Xe'c, xutzucuj u chac ruc' jun chque ri winak re ri tinimit ri'. Xyi' c'u u chac. Xtak bi ri ala rumal ri achi che qui yuk'uxic ri ak pa ri juyub. ¹⁶ Sibalaj xurayij u tijic re ri rij tak pru't ri cäquitij ri ak. Man c'o tä c'u jun winak ri c'o jas cuya che. ¹⁷ Xul c'u ri ala pa sak, xubij: "E c'o q'uia ri ajchaquib cho rachoch ri nu tat ri sibalaj c'o ri qui wa. Ri in c'ut quincäm waral rumal ri wi'jal. ¹⁸ Quinwalijic, quine' na ruc' ri nu tat, quinbij na che: Tat, ri in, in macuninac chuwäch ri Dios, xukuje' chuwäch la, tat. ¹⁹ Ri in, man ya'tal tä chwe chi cäban chi na la c'ojol la chwe. Bana ba' la chi quinoc che jun ajchac la," —quincha na che, —cächa'. ²⁰ Xwalijic, xe' c'u ruc' ru tat.

Tajin cäbinic, nakaj chic c'o wi che ri rachoch. Ru tat xril apan chinaj. Xel ranima' ru tat che. Xutic anim, xe'c, xuk'aluj ri ala, xukuje' xutz'umaj. ²¹ Xubij c'u ru c'ojol che: "Tat, ri in, in macun-

inac chuwäch ri Dios, xukuje' chuwäch la, tat. Man ya'tal tä chic chwe in chi cäban la c'ojol la chwe," —xcha che ru tat. ²² Xubij c'u ru tat chque tak ri patänil re: "Chiwesaxtaj lok ri atz'iak ri más utz na, chicojo che, chicojo xukuje' jun mulk'ab che ru k'ab, xukuje' xajäb chque ri rakan. ²³ Jic'ama lok xukuje' ri alaj ama' wacäx ri sibalaj chom, chipila ba'," —xcha chque. "¡Chujwok, kabana nimak'ij! ²⁴ Rumal chi we nu c'ojol ri' je' ta ne chi xcämic, xc'astaj c'u lok jumul chic. Xtzak na, xriktaj c'ut," —xcha ri tata' chque. Xquichaplej c'u quicotem.

²⁵ Ri u c'ojol nabeal ri tata' benak pa juyub. Tzelejem re cho ja, xnaka-jin c'u che ri rachoch, xuta ri k'ojom xukuje' ri xojowem. ²⁶ Xusiq'uij c'u jun patänil re ru tat, xuta' che: "¿Jas wa' ri quinto?" —xcha che. ²⁷ Xubij c'u ri patäninel che: "Ulinak ri chak' la. Ri tat la xtakan c'u chupilic ri alaj ama' wacäx ri sibalaj chom, rumal chi ulinak ri ala utz u wäch," —xcha che. ²⁸ Te c'u ri' sibalaj xpe royowal ri nabeal, man xraj taj coc bic pa ri ja. Xel c'u lok ru tat chubochi'xic. ²⁹ Ri nabeal xch'awic, xubij che ru tat: "Kas q'uia junab in patäninac che la. Ronojel k'ij nu nimam jas ri cäbij la chwe. Man c'o tä c'u jumul ri yo'm la xa ta ne jun alaj q'uisic' chwe in rech quinban nimak'ij cuc' ri wachi'l," —cächa'. ³⁰ "Aretak xul we c'ojol la ri', ri xusachila ri jastak e la cuc' ixokib re be, xcämisaj la ri alaj ama' wacäx ri sibalaj chom chubanic nimak'ij che," —xcha che ru tat. ³¹ Xubij c'u ru tat che: "Nu c'ojol, ri at ronojel k'ij at c'o wuc' in, conojel c'u ri jastak we xukuje' awech at wa'. ³² Rajwaxic u banic nimak'ij, xukuje' cujqicotoc rumal chi we a chak' ri' je' ta ne cäminac chic, xc'astaj c'u lok jumul chic. Xtzak na wa', xriktaj c'ut," —xcha che ru c'ojol, —xcha ri Jesús chque.

**Ri Jesús cutzijoj ri tata'
mayordomo ri man utz taj**

16 Xukuje' xutzijoj wa' ri Jesús chque ru tijoxelab: C'o jun k'inom achi, ri c'o jun u mayordomo. Xbix c'u che ri k'inom chi ri u mayordomo tajin queuq'uis bi ri jastak re. ²Ri k'inom achi xusiq'uij ri tata' mayordomo, xubij che: "¿Jas wa' ri nu tom chawij? Chabana cuenta che ri a patäninic chnuwäch. Man cuya' tä chi c'ut catc'o'ji wuc' che ri nu mayordomo," —xcha ri tata' che. ³Xuchomaj c'u ri mayordomo pa ranima', xubij: "¿Jas ta c'u ne quinbano?" —cächa'. "Man craj tä chi ri nu patrón chi quin-chacun na ruc'. Man c'o tä c'u nu chuk'ab chubanic taji'n. Quinq'uix c'ut che ri molonic," —cächa'. ⁴"Quinchomaj na ri quinbano rech quinque'ulaj na ri winak pa tak cachoch aretak quesax ri nu chac chwe," —xcha'. ⁵Ri mayordomo xeusiq'uij ri rajc'asib ri rajaw chquijujunal. Xubij che ri nabe ajc'as: "¿Joropa' ri c'as la ruc' ri nu patrón?" —xcha che. ⁶Xubij ri ajc'as che: "Are jun ciento toneles aceite nu c'as," —xcha'. Xubij c'u ri mayordomo che: "Waral c'o wi ru wujil ri c'as la. T'uuyul ba la chanim ri', tz'ibaj la niq'uij ciento," —xcha che. ⁷Te ri' xubij ri mayordomo che jun ajc'as chic: "Ri lal, ¿joropa ri' ri c'as la?" —xcha che. Xch'aw ri ajc'as, xubij che: "Wajx-akib quintales trico ri nu c'as," —xcha'. Xubij ri mayordomo che: "Waral c'o wi ru wujil ri c'as la. Tz'ibaj la wakib ruc' ri niq'uij," —xcha che. ⁸Ri u patrón ri mayordomo xubij chi sibalaj c'o u no'j ri mayordomo ri man utz taj rumal chi xna'w chubanic ronojel wa'. Are c'u ri winak ajuwächulew, ri man e cojonelab taj, c'o na quietam chquij tak wa' we jastak ri' chquiwäch ri cojonelab ri c'o ri u sakil re ru Lok' Pixab ri Dios pa anima', —xcha ri Jesús.

⁹Quinbij in chiwe: Chicojo ba' ri i rajil ri ajuwächulew rech e c'o na iwachi'l. Aretak cäq'uis ri i rajil, quixc'ulax pa tak jekilibal ri man queq'uistaj tä ri', —xcha'.

¹⁰Apachin jun winak ri jicom ranima' chubanic ri man nim tä u banic, xukuje' are jicom ranima' chubanic ri nim na u banic. Apachin ri man jicom tä ranima' chubanic ri man nim tä u banic, man jicom tä c'u ri' chubanic ri nim u banic, —cächa'. ¹¹We ri ix man jicom tä iwanima' ix chucojic ri k'inomal ajuwächulew, ¿jachin ta lo ri cäyo'w ri kas k'inomal ajchicaj chiwe? Man c'o taj, —cächa'. ¹²We ri ix man jicom tä iwanima' ix chrij ri rech jun winak chic, ¿jachin ta lo cäyo'w chiwe ri kas iwe ix? Man c'o taj, —xcha'.

¹³Xubij xukuje': Man c'o tä jun patäninel ri cäcowin che qui patänixic quieb u patrón, —cächa'. Cäretzelaj na u wäch ri jun, lok' c'u na cäril na ri' ri jun chic. Utz cuban na che ri jun u patrón, man nim tä c'u cäril wi ri jun chic, —cächa'. Man quixcowin taj quipatänij ri Dios we benak iwanima' ruc' ri puak, —xcha ri Jesús.

¹⁴Xquita c'u ronojel wa' ri tata'ib fariseos ri sibalaj lok' cäquil wi ri qui rajil. Xquetze'j c'u u wäch ri Jesús. ¹⁵Xubij c'u ri Jesús chque: Ri alak cäk'alajisaj ib alak chquiwäch ri winak chi jicom anima' alak. Are c'u ri Dios retam jas c'o pa anima' alak, —cächa'. Ri sibalaj nim quil wi cumal ri winak, are xabibal wa' cho ri Dios, —xcha chque.

**Waral cätzijox wi ri ojer Pixab xukuje'
ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak**

¹⁶Xubij xukuje': Takal chque ri winak chi queniman che ri ojer Pixab rech ri ka mam Moisés xukuje' chque ri qui tionic ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios c'ä mäja' xul ri tat Juan Kasal Ja'. Cämich c'ut ri xul ri tat Juan, xchaplex u tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evange-

lio chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak. Conojel ri winak tajin cäquitij qui chuk'ab rech queboquic.

¹⁷ Man c'äx tä ru sachic qui wäch ri ca-julew chuwäch ri u sachic jun tzij re ru Lok' Pixab ri Dios rumal chi tzrajwaxic wi chi cäbantaj na ronojel ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios, —xcha ri Jesús.

Ri Jesús cuya tijonic chrij ri tasow ib

¹⁸ Ronojel achi ri cujach bi ri rixokil, cuc'ama chi na jun ixok chic, cuban ri nimalaj mac ri äwas u banic cho ri Dios xukuje' chrij ri rixokil. Xukuje' ri achi ri cuc'am jun ixok ri jachom bic rumal ri rachajil cuban ri' ri nimalaj mac ri äwas u banic cho ri Dios xukuje' chrij ri nabe rixokil, —xcha ri Jesús.

Waral cäkil wi ri xuban jun achi ri sibalaj k'inom che ri tat Lázaro ri meba'

¹⁹ Xc'oji jun achi ri sibalaj k'inom, ri cucoj je'lalaj tak atz'iak ri sibalaj pakalic. Ronojel k'ij c'ut xuban c'oc'alaj tak wi'm ri sibalaj nimak, —cächa'. ²⁰ C'o c'u jun winak meba', tat Lázaro u bi', k'oyol chuchi' ri rachoch ri k'inom. C'o c'u qu'ua ri itzel tak ch'a'c che. ²¹ Ri meba' curayij u tijic ri ch'äkatak wa ri quetzak chuxe' ru mesa ri k'inom. Quenakajin c'u ri tz'i' ruc' ri tat Lázaro, quequirik' ri u ch'a'c, —cächa'. ²² Xcäm c'u ri meba' tata'. Ri ängeles xquic'am bic, xquiya can ruc' ri ka mam Abraham. Xcäm xukuje' ri k'inom achi, xmuk c'ut, —cächa'. ²³ C'o c'u ri k'inom pa ri c'olibal ri quebe' wi ri canima' ri winak aretak quecämic. Sibalaj c'äx tajin curiko. Xca'y apanok, xril ri ka mam Abraham chinaj, xukuje' chi ri tat Lázaro c'o ruc'. ²⁴ Co xch'awic, xusi'uij, xubij: “Tat Abraham,” —cächa'. “Tok'obisaj la nu wäch, taka la lok ri tat Lázaro, curub c'u u k'ab pa joron rech cäpetic, cuya jubik' chwe rech quinjororic. Xa quinel ch'uj

pa we k'ak' ri',” —xcha'. ²⁵ Xubij c'u ri ka mam Abraham: “Tat, chna'taj chawe chi xarik ri utzalaj tak jastak at pa ri a c'aslemal cho ruwächulew. Are c'u ri tat Lázaro, man c'o tä utzil xuriko. Cämic c'ut are cu'bisam ranima' wuc' in waral, ri at c'ut, at c'o pa c'äxc'ol,” —cächa che. ²⁶ “Cojom c'u jun nimalaj siwan chxaxol rech ri cäcaj quek'ax bi awuc' man quecowin tä che. Ri ajchila' c'ut ri e c'o awuc', man quecowin taj quek'ax lok kuc',” —xcha che. ²⁷ Xubij ri k'inom tata' che ri tat Abraham: “Quinbochi'n ba' che la, tat Abraham, chi cätak la bic ri tat Lázaro cho rachoch ri nu tat. ²⁸ E c'o job ri wachalal chila',” —cächa'. “Cwaj chi ri tat Lázaro cutzijoj wa' we c'äxc'ol ri' chque rech man quepe tä waral ri sibalaj cäquirik wi c'äx,” —xcha che. ²⁹ Xubij c'u ri ka mam Abraham: “C'o ri tz'ibam can rumal ri ka mam Moisés, xukuje' ri tz'ibam cumal ri ojer tak k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios. C'o que ri wuj ri'. Chquitijoj quib chquij,” —xcha che. ³⁰ Xubij c'u ri k'inom: “¡Kas tzij, tat Abraham! Man quecojon tä c'u chque. We ta c'u c'o jun cäminalak ri cäc'astajic, ri que' cuc', cäqui'quex na ri' ri canima', cäqui'quex ri qui chomanic,” —xcha'. ³¹ Xubij ri mam Abraham che: “We man cäquinimaj tä ri ka mam Moisés xukuje' ri ojer tak k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, man quecojon tä na ri' pune che jun winak ri cäc'astaj bi chquixol ri cäminalakib,” —xcha ri ka mam Abraham che, —xcha ri Jesús chque ri tata'ib fariseos.

Ri Jesús cubij chi cäkachajij kib rech man cujtzak tä pa mac

17 Xubij ri Jesús chque ru tijoxelab: Tz'c'o wi jachique ri cubano chi jun winak chic curik ri be ri man utz taj, cätakchi'x c'u che mac. ¡C'äx re ri winak ri' ri rumal rech cäbantaj wa'! —cächa'. ² Are utz na we ta cäxim jun ca' re molino chukul ri winak ri', cäqu'uiäk ta c'u bi pa

ri mar, ¡utz c'u na ri' chuwäch ru banic chi jun chque we alaj tak ch'utik ri' curik ri be ri man utz taj! ³Chiwila ba' iwib, —xcha chque.

Xubij c'ut: We cämacun ri awachalal, cuban jun c'äx chawe, chapixbaj wa'. We cuq'uex ranima', cuq'uex c'u u chomanic, chasacha ru mac, —cächa'. ⁴We cämacun chawij wukub mul pa jun k'ij, cätzelej c'u awuc', cubij: “Man quinban tä chic,” —cächa'. Rajwaxic c'ut chi ri at casach ru mac, —xcha ri Jesús chque.

Waral cäkil wi ri cäcown jun winak chubanic we kas tzij cäcojonc

⁵Xquibij ri apóstoles che ri Kajaw Jesús: Bana ba' la chke chi sibalaj cuj-cojon na, —xecha che.

⁶Xubij ri Kajaw Jesús chque: We ta quixcojonc xa ta ne jubik' je' jas ru nimal jun alaj ija' re mostaza, cuya' quibij na ri' che we che' sicómoro ri': “Chaboko' awib, chatica awib pa ri mar,” —quixcha che. Cäniman c'u na wa' we che' ri' chiwe, —xcha chque.

Waral cäkil wi ri qui banic ri quepatäninic

⁷We c'o jun chiwe ri c'o jun patänil re ri cuban taji'n, we ne que' pa yuk', aretak c'ut cätzelej lok iwuc' cho ja, ¿jas quibano? ¿A c'o lo jun chiwe ri cubij na che ri ajchac: “Tasa'j chanim, chatt'uyul chi' ri mesa, chatwok”? —quixcha che, —cächa ri Jesús. ⁸Man je' taj. Xane quibij ri' che ri patäninel: “Chabana ri quintijo. Chasuc'umaj awib, chaya ri nu wa rech quinwi'c. Te ri' cuya' catwi' at,” —quixcha che, —cächa'. ⁹¿A c'o maltioxinic ri' che ri patäninel rumal chi xuban ri xtak wi? Man c'o taj, —cächa'. ¹⁰Je ri' ri ix xukuje', aretak i banom chic ronojel ri ix takom wi, chibij na chbil iwib: “Ri uj, uj patäninelab ri man c'o tä ka patän, rumal chi xka'n xak xuwi ri'

ri tzrajwaxic u banic,” —quixcha na, —xcha ri Jesús.

Lajuj achijab ri c'o itzel ch'a'c chquij quecunax rumal ri Jesús

¹¹Benak c'u ri Jesús pa Jerusalén, oc'owem cuban chquixol ri Galilea ruc' ri Samaria. ¹²Aretak xopan pa jun alaj tinimit, xriktaj ri Jesús cumal lajaj achijab ri c'o itzel tak ch'a'c chquij. Xetaq'ui c'u chinaj. ¹³Co xech'awic, xquibij: ¡Tat Jesús! ¡Ajtij! ¡Tok'obisaj la ka wäch! —xecha che.

¹⁴Xerilo, xubij chque: Jic'utu iwib chquiwäch ri tata'ib sacerdotes, —xcha chque.

Pa ri qui bic c'ut, are chi' xecunaxic. ¹⁵Aretak jun chque xrilo chi cunam chic, xtzelejic, co xch'awic, xunimarisaj u k'ij ri Dios. ¹⁶Xuxuc rib cho ri Jesús, sibalaj xmaltioxin che. Aj Samaria c'ut we achi ri'. ¹⁷Xubij c'u ri Jesús: ¿A mat ne e lajaj ri xecunaxic? E c'u ri belejeb, ¿jawije' e c'o wi? —cächa'. ¹⁸Xak xuwi wa' we achi ri' ri man ka winakil taj xtzelej lok, cunimarisaj c'u u k'ij ri Dios, —xcha ri Jesús.

¹⁹Xubij ri Jesús che: Chatwalijok, cuya' cate'c. At cunam chic rumal chi xatcojonc, —xcha che.

Ri Jesús cubij jas cuban ru takanic ri Dios cäpetic

²⁰Aretak ri tata'ib fariseos xquita' che ri Jesús jampa' cäpe ru takanic ri Dios cho ruwächulew, xubij ri Jesús chque: Ri u petic ru takanic ri Dios cho ruwächulew man quilitaj tä ri', —cächa chque. ²¹Man cäbix tä na che: “Chawilampe', c'o chi ri'. Jawilampe', c'o chila',” —cächa'. Man je' taj rumal chi ya ulinak chi ri Dios iwuc' che takanic, —xcha chque.

²²Xubij c'u ri Jesús chque ru tijoxelab: Copan na ri k'ij ri sibalaj quirayij chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, c'o iwuc', man in c'o tä chic, —cächa'.

²³Ri winak cäquibij na chiwe: “Chiwilampe', c'o chi ri'. Jiwilampe', c'o chila',” —quecha na. Mixe' c'ut, mixteri bi cuc', —xcha ri Jesús chque. ²⁴Je' jas ri caypa' cusakirisaxtaj ronojel ri caj, k'alaj wa' chquiwäch conojel ri winak, je ri' xukuje' ri k'ij aretak ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinpetic, —cächa'. ²⁵Rajwaxic c'ut chi nabe sibalaj quinrik na c'äx, quetzela na nu wäch cumal ri winak re we k'ij junab ri', —cächa'. ²⁶Jas ri xca'n ri winak ojer pa ru k'ij ri ka mam Noé, je ri' xukuje' cäbantaj na pa tak ri k'ij ri quintzelej lok, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. ²⁷Xewi' ri winak, xca'n nimak'ij, xec'uli'c, xquiya c'u ri calc'ual pa tak c'ulanem c'ä pa ri k'ij ri xoc bic ri ka mam Noé pa ri nimalaj barco. Xpe c'u ri nimalaj k'ekal jäb, xusach c'u qui wäch conojel, —cächa'. ²⁸Je ri' xukuje' jas ri xca'n ri winak ojer pa ru k'ij ri ka mam Lot, xewi' ri winak, xca'n nimak'ij, xelok'omanic, xeq'uiyinic, xetico'nic, xquiyc tak cachoch. ²⁹Pa ri k'ij ri xel bic ri ka mam Lot pa ri tinimit Sodoma, xkaj lok k'ak' ruc' k'ol chicaj, xusach c'u qui wäch conojel ri winak. ³⁰Je' cäban na wa' pa ri k'ij ri cäk'alajin na jachin ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, —xcha chque.

³¹Pa ri k'ij ri', ri winak ri c'o puwi' ri ja, moc chi bic che qui c'amic bi ri jastak re ri e c'o can chupam ri ja. Xukuje' ne ri c'o pa juyub mätzelej chi na cho ja, —cächa'. ³²Chna'taj ri rixokil ri mam Lot chiwe. ³³Ri cutzucuj u chajixic rib, cutzak na ronojel, cäcäm c'u na wa'. Apachin c'u ri cutzak ru c'aslemal, cäto'taj na wa', —xcha chque.

³⁴Kas tzij quinbij chiwe chi pa ri ak'ab ri', quec'o'ji na quieb pa jun ch'at. Jun chque cäc'am na bic, ri jun chic cäyi' na canok. ³⁵Quec'o'ji na quieb ixokib ri tajin quequie'n junam. Jun chque cäc'am na bic, ri jun chic cäyi' na canok. ³⁶Quec'o'ji na quieb achijab cachi'l quib pa tak

juyub. Jun chque cäc'am na bic, ri jun chic cäyi' na canok, —xcha ri Jesús chque.

³⁷Xquibij c'u che ri Jesús: ¿Jawije' cäban wi wa', Kajaw? —xecha che.

Xch'aw chi ri Jesús, xubij: Ri cäc'o'ji wi na ri qui bakil ri cäminakib, chila' c'ut cäquimulij wi na quib ri c'uch, —xcha chque.

**Waral cätzijox wi ri chichu'
malca'n ruc' ri k'atal tzij ri
man jicom tä ranima'**

18 Ri Jesús xutzijoj chi na jun c'utbal chuya'ic tijonic chque ru tijoxelab chuc'utic chquiwäch chi rajwaxic u banic orar amak'el ronojel k'ij, mäq'uistaj c'u qui c'ux. ²Xubij c'u chque: Pa jun tinimit c'o wi jun k'atal tzij ri man cuxej tä rib cho ri Dios, man nim tä c'u queril wi ri winak. ³Xukuje' c'o jun chichu' malca'n pa ri tinimit ri', ri amak'el copan ruc', cutz'onoj che: Chinto' la pu k'ab ri nu c'ulel, —cächa che. ⁴Xque' q'uia ri k'ij ri k'atal tzij man craj taj cuto' ri chichu'. Te c'u ri xchoman pa ranima', xubij: “Pune man quinxej tä wib cho ri Dios, man nim tä c'u quinwil wi jun winak, ⁵quinto' na we chichu' malca'n ri' rumal chi sibalaj cuya latz' chwe. We man quinban k'atow tzij puwi' ruc' jicomal, cäpe na ri chichu' amak'el ronojel k'ij, sibalaj quinucos na,” —xcha ri'.

⁶Xubij c'u ri Kajaw Jesús: Chitatabej ba' jas ri xubij ri k'atal tzij ri man jicom tä ranima', —cächa'. ⁷¿A mat ri Dios cuban na k'atow tzij ruc' jicomal pa qui wi' ri winak ri xeucha' che qui to'ic, ri quebochi'n che chi pak'ij chi chak'ab? ¿A mat chanim queuto' na wa'? —cächa'. ⁸Je', quinbij chiwe chi chanim cätoban na chque, —cächa'. Aretak c'ut ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quintzelej na lok, ¿a queinrik ne

lo winak ri kas quecojon chwe? —xcha chque.

**Waral cätzijox wi ri tata'
fariseo ruc' ri tok'il alcabal**

⁹Xutzijoj c'u we c'utbal rech tijonic ri' chque jujun winak ri quechoman chquij chbil quib chi sibalaj e utz na, ri cäquetzelaj c'u qui wäch ri jule' chic.

¹⁰Xubij chque: E c'o quieb achijab. Jun chque are jun tata' fariseo. Ri jun chic are tok'il alcabal. Xeboc c'u bi pa ri nimalaj rachoch Dios rech cäca'n orar.

¹¹Tac'al c'u ri fariseo, xuban orar chbil rib, xubij: “O Dios, maltiox che la chi ri in man in tä junam cuc' ri niq'uij winak chic, ri elak'omab, ri winak ri man cäquibij tä jicomal tzij, ri cäca'n nimalaj mac, man in junam tä c'u ruc' we jun tok'il alcabal ri'.” ¹²Ri in quinban ayunar camul ronojel semana. Quinya c'u ru lajujil joropa' ri quinriko,” —xcha ri tata' fariseo. ¹³Are c'u ri tok'il alcabal, tac'al chinaj, man craj tä c'u cäca'y chicaj, xane cut'oc u wo u c'ux chuc'utic chi cäbisonic, cubij: “¡Ay, Dios! We ne cäpax c'ux la chwe in, in wa' sibalaj in ajmac,” —xcha'. ¹⁴Kas tzij quinbij chiwe chi we achi ri' xe' cho rachoch jicom chic ri ranima' cho ri Dios. Man je' tä c'u ri jun chic, ri tata' fariseo. Are c'u ri winak ri cunimarisaj rib cho ri Dios, cäkasax na u k'ij. Apachin c'u ri cuban che chbil rib chi man nim tä u banic, cänimarisax na u k'ij wa', —xcha ri Jesús chque.

**Ri Jesús queutewchij
ri alaj tak ac'alab**

¹⁵Xec'am c'u bi ri ac'alab cho ri Jesús rech cuya ru k'ab pa qui wi'. Ru tijoxelab xquilo, xequiyaj ri winak. ¹⁶Ri Jesús xeusiq'uij ru tijoxelab, xubij chque: Chiya chque ri ac'alab chi quepe wuc',

meik'atej, —cächa'. Xak xuwi chque ri winak ri e je' jas ri ac'alab ri' cäyi' wi chi cätakan ri Dios pa qui wi'. ¹⁷Kas tzij ri quinbij chiwe chi ri winak ri man cäquina' tä pa anima' chi ri e are' je' ta ne ac'alab cho ri Dios, man cäquic'ulaj tä c'u ru takanic ri Dios, man cäyi' tä chque chi queboquic, —xcha ri Jesús chque.

**Jun ala sibalaj k'inom
cätzijon ruc' ri Jesús**

¹⁸C'o c'u jun chque ri qui nimakil ri winak xuta' che ri Jesús, xubij: Utzajaj Ajtij, ¿jas quinban in rech quinrik ri c'aslemal ri man cäq'uistaj taj? —xcha che.

¹⁹Xubij c'u ri Jesús: ¿Jas che cabij utz chwe? Man c'o tä jun ri kas utz, xane xak xuwi ri Dios, —cächa ri'. ²⁰Awetam c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij: “Matcämisanic, maban ri nimalaj mac ri äwas u banic ruc' ri rixokil jun winak chic, maban elak', maban tzij chrij jun winak chic, nim cheawila wi ra tat, ra nan,” —cächa ri Pixab, —xcha ri Jesús che.

²¹Xubij ri achi che ri Jesús: Ronojel wa' nu nimam tzpa ri wac'alal, —xcha che.

²²Xuta wa' ri Jesús, xubij che: C'o na ri mäja' cabano. Jaquiyij conojel ri jastak awe, chaya ri rajil chque ri meba'ib. Cäc'oji c'u na ra k'inomal chila' chicaj, —cächa'. Te c'u ri' cuya' catteri wuc'. Jo' ba', —xcha che.

²³Aretak ri achi xuta wa', sibalaj xq'uextaj ru wäch pa bis, xc'äxc'ob ri ranima' rumal chi sibalaj nim ru k'inomal c'olic. ²⁴Ri Jesús xrilo chi sibalaj cäbisonic, xubij: ¡Sibalaj c'äx ri queboquic ri k'inomab ruc' ri Dios rech cätakan pa qui wi'! —cächa'. ²⁵Are man c'äx taj ri roc'owisaxic jun quiej

camello^f pa ri u julil jun t'isombal bak chuwäch ri roquic jun winak k'inom ruc' ri Dios rech cätakan puwi', —xcha chque.

²⁶Ri winak ri xetowic xquibij che ri Jesús: We je ri', ¿jachin ta c'u lo ri cä-cowin churikic ru tobanic ri Dios? — xecha che.

²⁷Xubij c'u ri Jesús chque: Ri man que-cowin tä ri winak chubanic, are c'u wa' cäcowin ri Dios che, —xcha chque.

²⁸Xubij ri tat Pedro: Kajaw, chilampe la chi ri uj ka yo'm can ri jastak ke rech cuje'oji uc' la, —xcha ri'.

²⁹Ri Jesús xubij che: Kas tzij ri quin-bij chiwe chi we c'o jun winak ri u yo'm can ri rachoch, ri rixokil, ri rachalal, ru tat, u nan, ri ralc'ual rech quinuto' chutz-ijoxic ru takanic ri Dios, ³⁰curik na q'uia chuwäch wa' pa tak we k'ij junab ri'. Curik c'u na ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic pa tak ri junab ri quepe na, —xcha chque.

Ri Jesús cutzijoj chi na jumul ru cämical

³¹Ri Jesús xeuç'am bi ri cablajuj u tako'n pa qui tuquiel wi, xubij c'u chque: Cujpaki na bic, cuje' na pa ri tinimit Jerusalén. Ronojel c'u ri tz'ibam can cumal ri ojer tak k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios chwij in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, cäbantaj na wa' chwe, —cächa'. ³²Quinquijach c'u na bic pa qui k'ab ri niq'uij winak chic. Cä-quetz'bej na nu wäch, quinqiyok' na, xukuje' cäquichubaj na nu palaj. ³³Quinquirapuj na, te c'u ri' quinquicämisaj. Churox k'ij c'ut quinc'astaj na chquixol ri cäminalakib, —xcha ri Jesús chque.

³⁴Ri tijoxelab man c'o tä c'u jun chque ri cuch'ob ri u tzij ri Jesús. Xban c'u

chque chi man quec'alajin tä wa' we tzij ri' chquiwäch. Are c'u ri xbix chque man cuya' taj cäquich'obo.

Jun moy achi cäca'yic

³⁵Benam re ri Jesús, tajin cänakajin che ri tinimit Jericó. C'o c'u jun moy achi t'uyul chuchi' ri be ri tajin cämolonice.

³⁶Aretak xuto chi q'uia winak tajin queoc'owic, xuta' jas tajin cäbanic, xubij: ¿Jas ri'? —xcha'. ³⁷Xquibij che: Are ri tat Jesús aj Nazaret ri tajin coc'owic, — xecha che. ³⁸Co xch'aw ri moy achi, xubij: ¡Tat Jesús! —cächa'. ¡Lal ri' ralc'ual can ri ka mam David, tok'obisaj la nu wäch! —xcha che.

³⁹Ri winak ri e tac'atoj chuwäch xeyajon che, xquibij chi mäch'aw chic. Ri are' c'ut co na xurak u chi', xubij: ¡Tat, ri lal ralc'ual can⁸⁸ ri ka mam David, tok'obisaj la nu wäch! —xcha che.

⁴⁰Xtaq'ui c'u ri Jesús, xtakan chuc'amic lok ri tata' ruc'. Aretak ri moy achi c'o chi ruc' ri Jesús, xubij ri Are' che: ⁴¹¿Jas caj la chi quinban che la? —xcha che.

Xubij c'u ri moy achi: Tat, cwaj quincay' chic, —xcha che.

⁴²Xubij c'u ri Jesús che: ¡Ca'y ba' la! —cächa che. Rumal chi cäcojon la, xcu-nataj la canok, —xcha che.

⁴³Chanim c'ut ri moy achi xca'yic, xteri bi chrij ri Jesús, cunimarisaj u k'ij ri Dios. Xukuje' conojel ri winak xquini-marisaj u k'ij ri Dios aretak xquilo ri xban che ri moy achi.

Ri Jesús curik rib ruc' ri tat Zaqueo

19 Opaninak chi c'u ri Jesús pa Jericó, oc'owem tajin cuban chupam ri tinimit. ²C'o jun achi, Zaqueo u bi', jun chque ri qui nimakil ri tok'il tak alcabal.

^f18:25 Ri camello are jun awaj ri cuya' cäquiejen jun chrij, más c'ut cäcoj che tak eka'n. Nim na ri' chuwäch jun quiej.

§§18:39 Ri “Ralc'ual can ri ka mam David” quel cubij “To'l Ke”, junam jas ri tzij “Cristo” o “Mesias”.

K'inom c'u wa' we achi ri'. ³Xutzucuj rilic u wäch ri Jesús che retamaxic jachin ri'. Man cäcowin tä c'ut rumal chi e q'uia ri winak, xak c'u co'l rakan ri tat Zaqueo. ⁴Xutic anim, xnabej bi chquiwäch ri winak, xpaki c'u puwi' jun che' sicómoro che rilic ri Jesús, rumal chi chila' coc'ow wi na ri are'. ⁵Xopan c'u ri Jesús pa ri c'olibal ri', xca'y ak'an ajsic, xril ri tat Zaqueo, xubij che: Chanej la, kaj la lok. Rajwaxic chi cämïc quincanaj can cho achoch la, —xcha che.

⁶Te c'u ri' xkaj lok ri tat Zaqueo puwi' ri che'. Xuc'ulaj ri Jesús, sibalaj xquicotíc. ⁷Xilitaj c'u wa' cumal conojel ri winak, xewixwitic, xquibij: Ula'm ri tat Jesús rumal jun achi sibalaj ajmac, xe' c'u ruc', —xecha ri'. ⁸Xtaq'ui c'u ri tat Zaqueo, xubij che ri Jesús: Tampe la ri quinbano. Pa niq'uiay ri jastak we quinya na chque ri meba'ib. Xukuje' we c'o jas nu k'ipom chrij jun winak, quincajmulij na u tzelexic wa' che, —xcha'.

⁹Xubij ri Jesús che: Cämïc xrik la ru tobanic ri Dios, xukuje' ri winak ri e c'o cho achoch la, rumal chi cäk'alajinic chi lal ri' are kas rachalal ri ka mam Abraham, —cächa'. ¹⁰Ri in, in ri' ri Ral'c'ual ri Dios ri Kas Winak, in petinak che qui tzucuxic ri winak ri e tzakinak, xukuje' che qui to'ic, —xcha ri Jesús.

Ri Jesús cutzijoj ri c'utbal chrij ri puak ri jachom chque ri patäninelab

¹¹Ri winak qui tatabem we tzij ri', ri Jesús xuchaplej u tzijoxic jun c'utbal chic re tijonic chque rumal chi quenakajin chic che ri tinimit Jerusalén. Xquichomaj ri winak chi ri Dios cuc'ut na rib chquiwäch chanim, cuchaplej c'u takanic pa qui wi'. ¹²Xubij c'u ri Jesús chque: C'o jun achi, nim u banic, ri xe' naj pa jun tinimit chic rech coc che nim takanel pa qui wi' ri winak re ri tinimit ri'. Cuchomaj ri tata' chi aretak cäto'taj chila', cätzelej chi na

lok cho ja. ¹³Ri achi c'ut xeusiq'uij lajuj chque ri patänil re, xeuya juwinak quetzales chque chquijujunal. Xubij c'u chque: “Chicojo wa' we puak ri' rech c'o quich'ac na chrij. Chibana wa' c'ä copan na ri k'ij ri quintzelej lok,” —xcha chque. ¹⁴Are c'u ri winak re ri tinimit ri que' wi, sibalaj cäquetzelaj u wäch, xequitak c'u bi nimak tata'ib chrij chubixic: “Man cäkaj tä wa' we achi ri' che nim takanel pa ka wi',” —xecha che. ¹⁵Pune je ri' xoc c'u na che nim takanel. Aretak xtzelej lok cho ja, xtakanic chi quesiq'uij lok ri patäninel tak re, ri xec'amow ri puak, rech cäretamaj na jas ri qui ch'acom chquijujunal. ¹⁶Xopan c'u ri nabe patänil re ruc', xubij: “Tat, ri rajil la xuch'ac chi lajuj mul je' jas ri xya la chwe,” —xcha'. ¹⁷Xubij c'u ru patrón che: “Utz a banom, utzalaj patänil we,” —cächa'. “Catincoj na che takanel pa qui wi' lajuj tinimit rumal chi utz a banom at chrij ri jun alaj chac,” —xcha che. ¹⁸Xopan c'u rucab patänil re, xubij che: “Tat, ri rajil la u ch'acom chi job mul je' jas ri yo'm la chwe,” —xcha che. ¹⁹Xubij c'u ru patrón che: “Ri at c'ut catcoj na che takanel pa qui wi' job tinimit,” —xcha che. ²⁰Xopan chi c'u jun chic patänil re, xubij: “Tat, ri' ri rajil la ri c'o wuc', nu c'olom c'u wa' pa jun su't,” —cächa'. ²¹“Je' nu banom wa' rumal chi quincexj wib chuwäch la. Ri lal c'ut sibalaj c'a'n la. Cäc'am la ri man ech tä la, cäk'at c'u la ri man ticom tä la,” —xcha che. ²²Xubij c'u ri nim takanel che: “¡Ay, patänil we ri sibalaj man utz taj! Quink'at na tzij pa wi' ruc' ri tzij ri a bim chwe. Awetam c'ut chi ri in sibalaj in c'a'n, chi quinc'am ri man wech taj, quink'at c'u ri man nu ticom taj,” —cächa'. ²³“¿Jas che man xaya tä ri nu rajil ruc' jun winak ri cäyo'w pa jalomal rech quintok'ij ruc' ral aretak quinculic?” —xcha che. ²⁴Xubij c'u chque ri e tac'atoj chunakaj: “Chiwesaj ri puak ri

c'o ruc', chiya che ri patänil we ri c'o ri la-
 juj cientos quetzales ruc'," —xcha chque.
²⁵Xquibij c'u che: "Tat, ya c'o chic la-
 juj cientos quetzales ruc'," —xecha che.
²⁶Xubij c'u chque: "Quinbij chiwe chi
 ronojel jachin ri c'o c'o ruc', cäyataj na
 más che. Apachin c'u ri man c'o tä c'o
 ruc', quesax na che ri jubik' ri c'olic," —
 cächa chque. ²⁷"Are c'u ri nu c'ulel, ri
 man xcaj taj chi quintakan pa qui wi',
 chic'ama lok, chicämisaj wa' chnuwäch,"
 —xcha chque, —xcha ri Jesús chque ri
 winak.

Coc ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén

²⁸Aretak xbitaj wa' rumal ri Jesús, xn-
 abej chquiwäch, xutakej ru be, xe' c'u
 pa ri tinimit Jerusalén. ²⁹Nakaj chi c'u
 e c'o wi che ri tinimit Betfagé, xukuje' ri
 tinimit Betania chuwäch ri juyub u bi'am
 Ujyubal Olivos, xeutak bic quieb chque
 ru tijoxelab. ³⁰Xubij c'u chque: Jix pa ri
 alaj tinimit ri c'o apan chkawäch. Are-
 tak ix opaninak chi chila', quirika na jun
 burro yukulic, ri man c'o tä jumul jun
 winak quiejeninak chrij. Chiquira wa',
 chic'ama lok, —cächa chque. ³¹We c'o
 jun cuta' chiwe: ¿Jas che quiquiro? —
 cächa ne. Je' quibij wa' che: Xa cajwataj
 wa' che ri Kajaw Jesús, —quixcha che,
 —xcha ri Jesús chque.

³²Xebe' c'u ri tijoxelab ri xeutak bic,
 je' xequirika jas ri xubij ri Jesús chque.
³³Tajin cäquiquir ri burro aretak ri
 ajchak'el xquita' chque, xquibij: ¿Jas che
 tajin quiquir ri burro? —xecha chque.

³⁴Ri e are' xquibij: Xa cajwataj wa' che
 ri Kajaw Jesús, —xecha chque.

³⁵Xquic'am c'u bic, xquiya c'u che ri
 Jesús. Xquicoj ri qui k'u' chrij, xquiya
 c'u ri Jesús chrij. ³⁶Quiejeninak ri Jesús,
 tajin cäbinic. Xquilic' ri qui k'u' pa ri be.
³⁷Nakaj chi c'u e c'o wi che ri Jerusalén,
 xeopan pa ri xulanic re ri Ujyubal
 Olivos. Conojel ri q'ualaj tak u tijoxe-
 lab xquichaplej quicotem, co xech'awic,

xquinimarisaj u k'ij ri Dios rumal cono-
 jel ri nimak tak cajmabal ri quilom.
³⁸Cäquibij c'ut: ¡Tewchim ba' ri Nim
 Takanel ri petinak pa ru bi' ri Kajaw
 Dios! —quecha'. Cuxlan na kanima' ru-
 mal ri Dios chicaj. ¡Chnimarisax ba' u k'ij
 ri Dios ajchicaj! —xecha ri winak.

³⁹Jujun chque ri tata'ib fariseos ri e c'o
 chquixol ri q'ualaj winak xquibij che ri
 Jesús: Ajtij, cheyaja la ri tijoxelab la, —
 xecha che.

⁴⁰Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Kas
 tzij, we ta mat quech'aw wa' we winak
 ri', are co quech'aw na ri abaj, —xcha
 chque.

⁴¹Aretak xenakajin che ri tinimit,
 ri Jesús xok' pa qui wi' ri winak aj
 Jerusalén. ⁴²Xubij: Cwaj ta ne chi pa we
 k'ij ri' quiwetamaj jachin ri' ri cäcowinic
 cuya utzil chixol. C'u'tal c'u wa' cäm-
 ic chiwäch, —cächa'. ⁴³Quepe c'u na ri k'ij
 chiwij aretak ri q'ualaj i c'ulel cäca'n
 na jun c'otom chrij ri tinimit, cäquisutij
 na rij, sibalaj c'u cäquilatz'obisaj na wa',
 —cächa'. ⁴⁴Quequiwulij na can ri iwa-
 choch cho ulew, quixquicämisaj na. Man
 cäcanaj tä c'u na can jun abaj puwi' jun
 abaj chic, —cächa'. Are c'u rumal wa' chi
 man iwetam taj chi pa we k'ij ri' ri Dios
 xixusolij, —xcha chque.

Ri Jesús cäresaj ri man utz taj pa ri nimalaj rachoch Dios

⁴⁵Xoc c'u bic ri Jesús pa ri nimalaj
 rachoch Dios, xuchaplej quesaxic bic ri
 ajc'ayib, xukuje' ri lok'omanelab. ⁴⁶Xu-
 bij c'u chque: Tz'ibam c'ut pa ru Lok'
 Pixab ri Dios: "Ri wachoch in are ja ri
 cäban wi orar," —cächa ri Tz'ibtalic. Ri
 alak c'ut, cachoch elak'omab banom alak
 che, —xcha ri Jesús chque.

⁴⁷Ronojel k'ij ri Jesús xuya tijonic pa
 ri nimalaj rachoch Dios. Are c'u ri qui ni-
 makil sacerdotes, ri tijonelab re ri Pixab,
 xukuje' ri qui nimakil ri winak re ri
 tinimit xquitzucuj u cämisaxic. ⁴⁸Man

xquirik tä c'ut jas căca'n che, rumal chi conojel ri winak qui jiquibam canima' chutatabexic ri cubij chque.

Cătzirox ru takanic ri Jesús

20 Pa jun k'ij ri Jesús tajin queuti-joj ri winak pa ri nimalaj rachoch Dios, tajin cătziroj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque. Xeopan c'u ri qui nimakil tak sacerdotes cuc' ri tijonelab re ri Pixab xukuje' ri qui nimakil ri winak. ²Xquibij c'u che: ¿Jachin xtakow la chi ri lal căban la wa' we ri'? ¿Jachin lo ri yo'winak takanic pa k'ab la chi je' căban la wa'? —xecha che.

³Xch'aw ri Jesús, xubij chque: Ri in xukuje' c'o jas quinta' chech alak, —căcha'. Bij alak chwe: ⁴¿Jachin xtakow ri tat Juan chubanic kasna'? ¿A are ri Dios, o are ri winak? ¿Jachin xyo'w che chi je' cuban wa'? —xcha chque.

⁵Xquitzijobela quib, xquibij: We căkabij chi are ri Dios, ri are' cubij na chke chi jas che man xkacoj tä wa', —quecha'.

⁶We c'u căkabij chi xa are ri winak, conojel ri winak kujca'n na che abaj. Elinak c'u chi sak chquiwäch ri winak chi ri tat Juan are k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, —xecha ri'.

⁷Xech'aw chic, xquibij che ri Jesús chi man căquich'ob tä wa' chi jachin ri' ri xyo'w che ri tat Juan chi cuban kasna'.

⁸Xubij c'u ri Jesús chque: Xukuje' ri in man quinbij tä in chech alak jachin ri yo'winak chwe chi in quinban wa' we ri', —xcha ri Jesús chque.

Waral cătzirox wi ri c'utbal chquij ri ajchaquib ri man e utz taj

⁹Ri Jesús xuchaplej u tzijoxic wa' we c'utbal ri' re tijonic chque ri winak: C'o jun achi ri xuban jun ticbal uvas. Xti-conijic, xuya c'u can ri ulew pa kajomal chque jujun tajinelab. Te c'u ri' xe' naj

pa jun tinimit chic, naj xsachic. ¹⁰Xopan c'u ri k'ij re ru yaquic ri wächinic, xutak bi jun patänil re cuc' ri ajchaquib rech căquiya bi niq'uiaj re ri u wäch ri ticbal uvas. Are c'u ri ajchaquib xquich'ayo, xquitak bic, man c'o tä xquiya bi che, —căcha'. ¹¹Xutak c'u bi jun u patäninel chic. Xukuje' wa' xquich'ayo, xquetzelaj u wäch, xquitak bic, man c'o tä xquiya bi che, —căcha'. ¹²Churox mul xutak bic jun patänil re cuc'. Xquisoc wa', xukuje' xquesaj bi pa ri ticbal uvas, —căcha'.

¹³Te c'u ri' xuchomaj ri rajaw ri ticbal uvas, xubij: “¿Jas ta c'u lo quinbano?” —căcha'. “Quintak na bic ri lok'alaj nu c'ojol. Craj ne nim căquil wi ri are' aretak căquilo,” —xcha ri'. ¹⁴Ri ajchaquib, aretak xquilo, xquich'abej quib, xquibij: “¿Chawilampe! Are wa' ri quechben na ronojel,” —quecha'. “Chixsa'j, kacămisaj ri achi rech căkechbej na wa' we ulew ri,” —xecha ri'. ¹⁵Xquesaj c'u bi ru c'ojol ri ajchak'el ri ticbal uvas, xquicămisaj c'ut, —xcha ri Jesús chque.

Te ri' xuta' ri Jesús chque, xubij: ¿Jas c'u cuban na ri rajaw ri ticbal uvas chque? —căcha ri'. ¹⁶Căpe na ri are', queucămisaj na ri ajchaquib ri', cuya na ri rulew chque jule' chic, —xcha ri Jesús chque.

Aretak xquita wa', xquibij ri winak: ¡Ay, măbantaj wa'! —xecha che.

¹⁷Xca'y c'u ri Jesús chque, xubij: ¿Jas quel cubij wa' ri tz'ibam canok pa ru Lok' Pixab ri Dios? cubij:

Ri abaj ri man xcaj tä ri yacal tak ja, we abaj ri* are xcoj che tok'ebal re ri ja,

—căcha ri Tz'ibtalic, —xcha ri Jesús.

¹⁸Ronojel winak jachin ri cătzak puwi' ri abaj ri', căsoctaj na. We c'u cătzak we abaj ri' chrij jun, cuc'ăjij na, —xcha chque.

*20:17 We abaj ri' ri xubij ri Jesús are ri Jesús mismo.

**Waral cäkil wi we rajwaxic
u tojic ri alcabal**

¹⁹ Ri tijonelab re ri Pixab cuc' ri qui nimakil sacerdotes aj Israel xquichaplej u tzucuxic jas cäca'n chuchapic ri Jesús pa ri hora ri', xquixej c'u quib chquiwäch ri winak. Xquich'ob c'ut chi ri c'utbal ri', xtzijox wa' chquij ri e are'. ²⁰ Xcaluchij ri Jesús, xequitak bi winak chuyuxlexic. Ri winak ri' xca'n che quib chi e utzalaj tak winak rech cäquirik jun tzij pu chi' ri Jesús rech cäquijach bi ri Are' pu k'ab ri k'atal tzij, cäk'at c'u na tzij puwi'. ²¹ Rumal wa' xquic'ot u chi' ri Jesús, xquibij: Ajtij, ketam chi utz wa' ri cätzijon la xukuje' ruc' jicomal cätijon la. Ketam c'ut chi man nim tä quil la jun winak chuwäch jun chic. Xane cäc'ut la ri kas u rayinic ri Dios, —quecha che. ²² ¿A rajwaxic cäkatoj alcabal che ri nimalaj takanel aj Roma? We ne man rajwaxic taj, —xecha che.

²³ Xretamaxtaj c'u ri Jesús ri qui chomanic, xubij chque: ¿Jas che cäta' alak wa' chwe? ²⁴ C'utu ba' alak jun puak chnuwäch, —cächa chque. ¿Jachin c'u rech we ca'yebal ri' xukuje' ri bi'aj ri' ri c'o chuwäch ri puak? —xcha ri Jesús.

Xech'aw chi na ri winak, xquibij che: Are rech ri César ri nimalaj takanel, —xecha che.

²⁵ Xubij c'u ri Jesús chque: Ya alak che ri tat César ri rech ri César. Ya ba' alak che ri Dios ri rech ri Dios, —xcha chque.

²⁶ Man c'o tä c'u jun tzij xecowin churikic pu chi' ri Jesús ri xkaj ta wi pa qui k'ab chquiwäch ri winak. Xane xquicajmaj ri xubij ri Jesús chque, man xech'aw tä c'u chic.

**Waral cätzijox wi jubik' chrij ri
c'astajibal chquixol ri cäminakib**

²⁷ Xeopan c'u jujun chque ri tata'ib saduceos, ri cäquibij chi man quec'astaj tä

chi na ri cäminakib. Ri tata'ib ri' xquic'ot u chi' ri Jesús.

²⁸ Xquibij che: Ajtij, tz'ibam can chke rumal ri ka mam Moisés chi we cäcäm jun achi, c'o c'u can rixokil, man e c'o tä c'u can ralc'ual chrij are', rajwaxic chi ri rachalal ri cäminak cäc'uli ruc' ri ixok malca'n ri' rech quec'oji can ralc'ual ruc'. Ri ac'alab ri quil qui wäch je' ta ne e rech ri cäminak, —quecha'. ²⁹ Xquibij c'ut: E c'o wukub achijab cachalal quib. Ri nabeal xc'uli'c, xcäm c'ut, man xc'oji tä can ralc'ual ruc' ri rixokil. ³⁰ Ri ucab xc'uli ruc' ri rixnam malca'n, xukuje' xcäm bic, man xc'oji tä can ralc'ual ruc'.

³¹ Ri urox xukuje' xc'uli ruc' ri malca'n. Je c'u ri' xca'n ri wukub achijab chquijujunal, xecämíc, man xec'oji tä can calc'ual.

³² Q'uisbal c'ut xcäm ri ixok, —quecha'.

³³ Aretak c'ut quec'astaj chi ri cäminakib, ¿jachin lo chque ri wukub achijab ri' cäc'oji na che rachajil ri chichu'? Xoc c'u che quixokil ri wukub, —xecha che ri Jesús.

³⁴ Xch'aw chi ri Jesús, xubij chque: Ri winak ajuwächulew quec'uli'c, cäquiya ri calc'ual pa c'ulanem. ³⁵ Ri winak ri ya'tal chque chi quec'astaj bic chquixol ri cäminakib, xukuje' chi cäc'oji qui c'aslemal ri man cäq'uis taj, man quec'uli tä chic, man queyi' tä c'u che c'ulanem, —cächa'. ³⁶ E junam chic jas ri ángeles. Man quecowin tä chic quecämíc. E are c'u ralc'ual ri Dios wa', ri e c'astajinak chic chquixol ri cäminakib, —cächa'.

³⁷ Ri ka mam Moisés xutzijoj chi ri cäminakib quec'astaj na, —cächa'. Are wa' ri cuk'alajisaj ri tzij ri xutz'ibaj chrij ri q'uix ri cäc'atic. Chila' c'ut cubij wi xukuje' chi ri Kajaw Dios are ri u Dios ri ka mam Abraham, u Dios ri ka mam Isaac, u Dios ri ka mam Jacob, —cächa'. ³⁸ Ri Dios c'ut, man are tä Dios quech cäminakib, xane quech ri winak ri e c'asc'oj. Ri e c'aslic, e c'asc'oj c'u wa' rumal ri Dios, —xcha ri Jesús chque.

³⁹Xech'aw chi na jujun chque ri tijonelab re ri Pixab, xquibij: Ajtij, kas utz ri bim la, —xecha che.

⁴⁰Man xquichajij tä chi c'u anima' chuc'otic u chi' ri Jesús jumul chic.

Cätzijox chi jachin ri' ru Tat ri Cristo

⁴¹Xubij c'u ri Jesús chque: ¿Jas che cäbixic chi ri Cristo are ralc'ual can ri ka mam David? ⁴²Are c'u ri ka mam David cubij pa ri wuj Salmos:

Xubij ri Kajaw Dios che ri Wajaw:

“Chatt'uyul pa nu wiquiäk'ab

⁴³c'a quinya na chawe chi catch'anic, cattan c'u na pa qui wi' ri cäca'n qui c'ulel chawe,”

—cächa'. ⁴⁴We ri ka mam David cubij Wajaw che, ¿jas ta c'u che cäbij alak chi are xa ralc'ual can ri ka mam David? —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús queutzujuj ri tijonelab re ri Pixab

⁴⁵Conojel ri winak xetowic aretak xubij wa' chque ru tijoxelab. ⁴⁶Je wa' xubij: Chichajij iwib chquiwäch ri tijonelab re ri Pixab. Cäkaj chquiwäch quebini-cat pa chärchäk tak catz'iak. Xukuje' je'l cäquilo, nim c'u queil wi ri cäyi' rutzil qui wäch pa tak ri c'ayibal. Cäquitzucuj c'u ri t'uyulibal ri nim qui banic pa tak ri rachoch Dios, xukuje' ri t'uyulibal ri nim queil wi pa tak ula'nem, —cächa chque.

⁴⁷Xukuje' cäquitokij tak ri cachoch ri ixokib malca'nib. Te ri' cäquiyuk rakan ri qui tzij aretak cäca'n orar rech man k'alaj tä ri etzelal ri cäca'no. Kas nim na ri c'äx cäquirik na ri tijonelab re ri Pixab aretak cäk'at tzij pa qui wi', —xcha ri Jesús.

Waral cäkil wi ri cusipaj jun malca'n ixok ri sibalaj meba'

21 Pa ri nimalaj rachoch Dios ri Jesús xeril ri k'inomab ri tajin cäquiya ri qui rajil pa ri c'olibal ri cäyi' wi ri cuchuj. ²Xril xukuje' jun chichu'

malca'n ri sibalaj meba'. Xeuya c'u quieb puak ri man nim tä rajil pa ri c'olibal cuchuj, craj ne xa jun centavo rajil ri quieb puak ri'. ³Xubij c'u ri Jesús: Kas tzij ri quinbij chiwe chi we meba'laj chichu' malca'n ri', are nim na wa' ri xuya ri are' chquiwäch conojel ri jule' winak ri qui yo'm que. ⁴Ri jule' winak chic qui yo'm jubik' che ri q'uia ri c'o cuc'. Are c'u we chichu' malca'n ri', pune sibalaj meba', u yo'm ronojel ri tzukubal re, —xcha chque.

Ri Jesús cutzijoj chi cäwulix na ri nimalaj rachoch Dios

⁵E c'o c'u jujun chque ri winak tajin quetzijon chrij ri nimalaj rachoch Dios chi wiktal cuc' je'lalaj taj abaj, xukuje' cuc' lok'alaj tak sipanic. Xubij c'u ri Jesús: ⁶Copan na ri k'ij ri man cäcanaj tä na can jun abaj puwi' jun abaj chic re we ja ri' ri quiwilo. Conojel quewulix na, —xcha chque.

Queilitaj na q'uia tak etal c'ä mäjok ri q'uisbal re ronojel

⁷Xquita' c'u che ri Jesús, xquibij: Kajtij, ¿jampa' cäbantaj na wa'? ¿A c'o etal ri cuk'alajisaj chkawäch chi are k'ij ri' ri cäban na ri xbij la chke? —xecha che.

⁸Xubij ri Jesús: Chichajij iwib rech mixsubtajic. E q'uia ri quepe na ri cäquicoj na ri nu bi', cäquibij: “In ri' ri Cristo,” —quecha na. Xukuje' cäquibij: “Ketetinak chi lok ri k'ij,” —quecha ri', —cächa ri Jesús. Mixe' c'u cuc' ri e are', —cächa ri Jesús chque. ⁹Aretak quita u tzijol nimalaj ch'oj xukuje' chi cäquiwali-jisaj quib ri winak chquij k'atal tak tzij, mixej iwib. Rajwaxic chi nabe cäbantaj na wa' we ri', —cächa chque. C'ä mäjok ri q'uisbal re we k'ij junab ri', —xcha ri Jesús.

¹⁰Te ri' xubij chi ri Jesús chque: Quech'ojin na ri winak, ri juch'ob winak cuc' ri juch'ob chic. Xukuje' cäch'ojin na

jun tinimit ruc' jun tinimit chic, —cächa'.
¹¹ Cäpe na nimalaj wi'jal pa tak jujun tinimit. Pa tak niq'uiaj tinimit chic quepe na lawalo tak yabil. Quepe c'u na nimak tak cäbrakan. Queilitaj na xibibalalaj tak jastak xukuje' nimalaj tak etal chicaj, —xcha chque.

¹² Nabe c'ut chquiwäch wa' we jastak ri' quixquichap na ri winak, quixquijach na pa qui k'ab ri qui nimakil ri winak, xukuje' quixquicoj na pa che'. Quixquic'am na bi chquiwäch nimak tak tata'ib ri quetakan pa qui wi' ri winak, xukuje' chquiwäch k'atal tak tzij rumal wech in, —xcha chque. ¹³ Are k'ij wa' rech quinik'alajisaj na in chquiwäch, —cächa'. ¹⁴ C'ol ba' pa iwanima' chi michomaj na bic jas ri' ri quibij na chuto'ic iwib. ¹⁵ Ri in quinya na chiwe ri rajwaxic u tzijoxic, xukuje' quinya ri i no'j. Ri i c'ulel man cäquirik tä chi na jas cäquibij chiwe, man quech'acan tä pi wi', —cächa'. ¹⁶ Cäban na tzijtal chiwij cumal ri i tat, i nan, ri iwachalal, ri iwachi'l rech quixjach bic. Quecämisax na jujun chiwe. ¹⁷ Conojel cäquetzelaj na i wäch xa rumal wech in, —cächa'. ¹⁸ Man cäsach tä c'u na u wäch jun chiwe. ¹⁹ We quich'ij wa', quixto'taj na, c'o na ri i c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic, —xcha ri Jesús chque.

²⁰ Aretak quiwil ri tinimit Jerusalén sutim rij cumal soldados, chich'obo' chi cäsach na u wäch ri tinimit chanim. ²¹ Pa ri k'ij ri' ri winak ri e c'o pa Judea cheanimaj bi pa tak ri juyub. Ri e c'o pa ri tinimit, chebel bic. Ri e c'o pa tak ri juyub, mebec chi bi pa ri tinimit, —cächa'. ²² Are c'u wa' ri k'ij ri cätoj na u q'uexel ri qui mac ri winak aj Jerusalén cho ri Dios. Cäbantaj na ronojel ri tz'ibam chrij we tinimit ri', —cächa'. ²³ Tok'ob c'u qui wäch ri ixokib ri yawab tak winak chic, xukuje' ri e c'o alaj tak cal ri c'ä tajin quetu'nic pa ri k'ij ri! Cäc'o'ji c'u na nimalaj c'äxc'ol

cho ruwächulew. Are cäpe na ri nimalaj royowal ri Dios pa qui wi' ri winak re ri tinimit ri', —cächa'. ²⁴ E q'uia ri quecämisax na cuc' tak ch'ich'. Quechap c'u niq'uiaj, quec'am c'u na bi naj pa tak ronojel tinimit. Ri tinimit Jerusalén cäban na pa tak akan cumal ri winak ri man e aj Israel taj, c'ä cätz'akat na ri k'ij ri yo'm chque we winak ri' chi je' cäca'n wa', —xcha ri Jesús chque.

Waral cäkil wi jas ru petic ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak

²⁵ Quec'o'ji na etal ajsic chrij ri k'ij, chrij ri ic', chquij tak ri ch'imil. Sibalaj c'äx cäquirik na ri winak ri e c'o cho ruwächulew. Man cäquirik tä chic jas cäca'no, xane sibalaj cäquixej na quib rumal ri nimalaj rok'ebal ri cuban ruwoja' re ri mar, —cächa'. ²⁶ Cäbirbit na ri canima' ri winak rumal ri xibriquil xukuje' rumal ru chomaxic wa' ri cäbantaj na cho ruwächulew. Queyicopisax na ri u chuk'ab ri caj, —xcha'. ²⁷ Te c'u ri' quil-itaj na chi quinpetic, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, pa jun sutz' ruc' nimalaj nu chuk'ab, cänimarisax c'u na nu k'ij, —cächa'. ²⁸ Aretak quechap qui banic wa' we ri' ri nu bim chiwe, chiwilampe', chixca'y chicaj. Cäketet chi c'u lok ri k'ij ri quixutor na ri Dios, —xcha chque.

²⁹ Xutzizoj c'u jun c'utbal chic re tionic chque, xubij: Chiwilampe ri u che'al higos, xukuje' ronojel u wäch che'. ³⁰ Aretak quiwilo chi quetux ri qui xak, quich'ob pa iwe wi chi ketetinak chi lok ri k'alaj. ³¹ Je ri' xukuje' ri ix aretak quiwilo chi cäbantaj wa' ri nu tzijom chiwe, chich'obo' chi xak jubik' craj chi cäpe ri Dios che takanic pa qui wi' ri winak, —xcha chque.

³² Kas tzij quinbij chiwe chi man coc'ow tä na we k'ij junab ri' c'ä cäbantaj na ronojel. ³³ Cäsach c'u na u wäch ri caj, xukuje' ruwächulew, are c'u ri nu tzij ri

nu bim chiwe, quebantaj na wa', —xcha ri Jesús chque.

³⁴ Chichajij ba' iwib rech man que' tä iwanima' cuc' tak nimak'ij, k'abarc, rech man que' tä ne cuc' niq'uiaj jastak chic ajuwächulew pune are ri i chac, pune are ri qui tzukic iwalc'ual. Te'talic c'ut cäpe na ri k'ij ri' chiwij jas jun awanel. ³⁵ Je' u petic wa' ri k'ij ri' pa qui wi' conojel winak ri e c'o cho ruwächulew, —cächa'. ³⁶ Chiwila ba' iwib amak'el ronojel k'ij jas ri quibano, chibana orar amak'el che ri Dios rech cäyi' na chiwe chi quixresaj na chuwäch ronojel wa' ri cäpe na cho ruwächulew. Chibana wa' rech cuya' quixtaq'ui na chnuwäch in pa utzil, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, —xcha ri Jesús chque.

³⁷ Ri Jesús xuya tijonic ronojel k'ij pa ri nimalaj rachoch Dios. Chak'ab c'ut xel bic, xcanaj can pa ri juyub ri cojom Ujuyubal Olivos che ru bi'. ³⁸ Sibalaj ak'ab cäquimulij quib ri winak chuwäch ri Jesús pa ri nimalaj rachoch Dios chutatabexic ru tzij.

Cätzucux u chapic ri Jesús

22 Xketet chic ri nimak'ij re ri caxlan wa ri man cäyi' tä ch'am ruc'. "Pascua" u bi' ri nimak'ij ri'. ² Ri qui nimakil ri sacerdotes aj Israel, xukuje' ri tijonelab re ri Pixab tajin cäquitzucuj jas cäca'n chucämisaxic ri Jesús. Cäquixej c'u quib chquiwäch ri winak.

³ Xoc c'u ri Satanás pa ranima' ri tat Judas ri xukuje' cäcoj Iscariote che ru bi'. Are jun chque ri cablajuj apóstoles. ⁴ Xe' ri tat Judas, xeutzijobej c'u ri qui nimakil sacerdotes, xukuje' ri qui nimakil soldados rech cäriilo jas cuban na chujachic ri Jesús pa qui k'ab. ⁵ Xequicot c'ut, xquiya qui tzij chi cäquiya na puak che ri tat Judas chutojic wa'. ⁶ Xuchi'j c'u ri tat Judas u jachic ri Jesús aretak man e c'o tä q'uia winak.

Cäban u banic ri wi'm re ri Kajaw

⁷ Xopan c'u ri nimak'ij re ri caxlan wa ri man cäyi' tä ch'am ruc'. Pa ri k'ij ri' rajwaxic u cämisaxic ri alaj chij re ri Pascua rech cäquitiyo. ⁸ Ri Jesús xeutak bi ri tat Pedro, ri tat Juan, xubij chque: Jibana u banic ri wi'm re ri Pascua rech cäkatijo.

⁹ Xquita' c'u che ri Jesús, xquibij: ¿Jawije' caj wi la chi cäka'n wi ri wi'm? —xecha che.

¹⁰ Xubij ri Jesús chque: Aretak quixopan pa ri tinimit, quirika na jun achi ruc'am jun k'ebal joron. Chiterenej bic c'ä quixopan na pa ri ja ri coc wi. ¹¹ Chibij che ri rajaw ja: "Cuta' ri Kajtij che la: ¿Jawije' c'o wi ri cuarto ri quintij wi ri wi'm re ri Pascua cuc' ri nu tijoxelab?" —quixcha che. ¹² Cuc'ut na chiwäch jun nimalaj cuarto suc'umatal chic pa ri cawik ja. Chibana u banic ri wi'm re ri Pascua chila', —xcha chque.

¹³ Xebe' c'ut, xequirika ronojel je' jas ri u bim bi ri Jesús chque. Xquichap u banic ri wi'm re ri Pascua.

¹⁴ Aretak xopan ri hora, xt'uyi ri Jesús chi' ri mesa. E c'o ri cablajuj apóstoles ruc'. ¹⁵ Xubij chque: Sibalaj nu rayim u tijic wa' we wi'm ri' re ri Pascua iwuc' c'ä mäja' quinrik c'äx. ¹⁶ Quinbij c'u chiwe chi man c'o tä chi na jumul ri quintij na wa' c'ä cäbantaj na wa' pa ru takanic ri Dios, —xcha chque.

¹⁷ Xuc'am c'u ri vaso, xumaltioxij wa' che ri Dios, xubij chque ru tijoxelab: Chic'ama wa'. Chijacha wa' chiwäch, chitija ba'. ¹⁸ Quinbij c'u chiwe chi man quintij tä chi na we ri u wa'l uvas c'ä cäpe na ri Dios che takanic pa qui wi' ri winak, —xcha chque.

¹⁹ Aretak ri Jesús xuc'am ri wa, xumaltioxij wa' che ri Dios. Xupiro, xuya chque ru tijoxelab, xubij: Are je' jas ri nu cuerpo ri cäjach na rumal iwech ix. Chitija wa' che natabal we, —xcha'.

²⁰ Aretak e wokinak chic, xuc'am xukuje' ri vaso junam jas ri xuban che ri wa, xubij: Ri c'o chupam we vaso quinjunamaj ruc' ri nu quiq'uel ri cäturuwisax na rumal iwech ix. Cäban c'u na ri c'ac'trato rumal we nu quiq'uel ri', —cächa ri Jesús chque.

²¹ ¡Chiwilampe! Ri jachal we tajin cäwi' wuc' chi' we mesa ri'. ²² Kas tzij quincäm na in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, je' jas u beyal ru chomanic ri Dios. ¡C'äx c'u re ri achi ri quinjachowic! —xcha chque.

²³ Te ri' xquichap u c'otic qui chi' chbil quib chrij jachin chque ri cäbanow na wa'.

**Waral cätzijox wi ri qui
chomanic ri cablajuj chrij
jachin chque ri nim na u banic**

²⁴ Te c'u ri' ri tijoxelab xquichaplej u chomalaxic quib chrij jachin chque ri nim na u banic. ²⁵ Xubij c'u ri Jesús chque: Ri k'atal tak tzij quetakan wa' pa qui wi' ri winak. Ri e c'o pa qui wi' ri winak cäbix “Banal tak Utzil” chque. ²⁶ Man je' tä c'u wa' ri ix. Xane ri nabeal chiwe are je' ta ne ri más ac'al. Are c'u ri nim u banic chixol are junam jas ri patänil iwe. ²⁷ ¿Jachin c'u ri nim na u banic? ¿A are ri cät'uyi chi' ri mesa, o are ri patänil iwe? ¿A mat are ri cät'uyi chi' ri mesa? Are c'u ri in, in c'o iwuc' je' jas ri patänil iwe, —xcha chque.

²⁸ Ri ix c'ut, ronojel k'ij xixc'oji wuc' in. I rikom c'äx junam wuc' in. ²⁹ Rumal wa' quinya na chiwe chi quixtakan na je' jas ri xuya ri Dios ri nu Tat chwe in chi ri in quintakanic. ³⁰ Quinban na wa' rech quixwi' wuc' in chi' ri nu mesa pa ri nu takanic in. Ri ix c'ut cäyi' na chiwe chi quik'at na tzij pa qui wi' ri winak re ri cablajuj juch'ob winak re ri tinimit Israel, —xcha chque.

**Ri Jesús cutzijoj apanok chi
ri tat Pedro cubij na
chi man retam tä u wäch**

³¹ Xukuje' xubij ri Kajaw Jesús: Simón, Simón, chawila' chi ix iwonojel ix u tz'onom ri Satanás rech quixutakchi' che mac che rilic we kas tzij quich'ij wa'. Junam cuban na ri are' chiwe jas ri cuban jun winak cuseysa' ri trico rech cätzak na canok ri man utz taj, —cächa'. ³² In bochi'm c'u ri Dios pa wi' at rech catconjon na, rech man cätzak taj. Ri at c'ut, aretak caq'uex awanima', catzelej awib, queato' ba' ri awachalal, —xcha che.

³³ Xubij ri Simón Pedro che: Kajaw, nu jiquibam ri wanima' in chi quine' uc' la, pune ba' pa che', pune ba' quincäm uc' la, —xcha che.

³⁴ Xubij ri Jesús che: Pedro, kas tzij quinbij chawe chi c'ä mäjok cätzintzirikin ri ama' äc' cämíc, cabij na at oxmul chi man awetam tä nu wäch, —xcha che.

**Cäketet c'u ri hora ri
curik c'äx ri Jesús**

³⁵ Xubij ri Jesús chque conojel: Aretak xixintak bic, man c'o tä i bolsa re puak, man c'o tä i chim, man xic'am tä bic i xajäb. ¿A c'o lo jas xajwataj chiwe? —xcha chque.

Man c'o taj, —xecha che.

³⁶ Xubij c'u chque: Cämíc c'ut, apachin ri c'o u bolsa re puak, chuc'ama bic, xukuje' chuc'ama bi ru chim. We man c'o tä u machete, chuq'uiyju ru k'u' chulok'ic jun re, —cächa chque. ³⁷ Quinbij c'u chiwe chi tzrajwaxic wi chi cäbantaj ri tz'ibam chwij pa ru Lok' Pixab ri Dios, —cächa'. Are wa' ri cubij: “Xbix che chi are jun chque ri itzel tak winak,” —cächa'. Ronojel c'u ri tz'ibtal chwij, rajwaxic chi cäbantaj na wa', —xcha ri Jesús chque.

³⁸Xquibij ru tijoxelab che: Kajaw, ¡chilampe la! E c'o quieb machetes waral, —xecha che.

Ruc' wa', —xcha chque.

Ri Jesús cuban orar pa Getsemaní

³⁹Xel bi ri Jesús, xe' pa ri Ujuyubal Olivos je' jas ru nak'atisam wi rib. Xukuje' ru tijoxelab xeteri bi chrij. ⁴⁰Aretak xeopan jela', xubij chque ru tijoxelab: Chibana orar rech man quixtzak taj aretak quixtakchi'x che mac, —xcha chque.

⁴¹Ri Jesús c'ut xutas apan rib chque. Je' xec'ol wi apanok jas ru najil jun abaj ri cusirirej apan jun. Xxuqui'c, xuban orar. ⁴²Xubij: Tat, we caj la, bana ba' la chi man rajwaxic taj chi quinrik we nimalaj c'äx ri cäpetic, —cächa'. Mäban c'u la ri nu rayibal in, xane ri rayibal la, —xcha ri Kajaw Jesús.

⁴³Xuc'ut c'u rib jun ángel ajchicaj chuwäch ri xyo'w u chuk'ab. ⁴⁴Ri Jesús, rumal chi sibalaj nim ri c'äx ri tajin cuno', sibalaj xucoj u chuk'ab chubanic orar. Sibalaj xubok ja' je' ta ne chi are nimak tak tz'uj re quic' ri cäkaj cho rulew.

⁴⁵Aretak xto'taj ri Jesús chubanic orar, xe' cuc' ru tijoxelab. Xeurika'. Tajin quewar rumal ri qui bis. ⁴⁶Xubij ri Jesús chque: ¿Jas che quixwaric? Chixwalijok, chibana orar rech man quixtzak taj aretak quixtakchi'x che mac, —xcha chque.

Waral cäkil wi ru chapic ri Jesús

⁴⁷Tajin cätzijon ri Jesús aretak xeopan q'uia winak. Ri tat Judas, jun chque ri cablajuj u tijoxelab ri Jesús u c'amom ri qui be. Xnakajin ri tat Judas che ri Jesús chutz'umaxic. ⁴⁸Xubij c'u ri Jesús che: Judas, —cächa'. ¿A quinzat'umaj che nu jachic bic? ¿A je' caban chwe in, in ri' ri Ral'ual Dios ri Kas Winak? —xcha ri Jesús che.

⁴⁹Ri e sutininak rij ri Jesús, aretak xquil ri xuc'ulmaj, xquibij che: Kajaw,

¿a quekach'ay na che machete? —xecha che.

⁵⁰Jun chque ri tijoxelab xusoc jun achi ri patänil re ri qui nimal sacerdotes aj Israel, xresaj c'u ru xiquin re u wiquiäk'ab. ⁵¹Xch'aw chi ri Jesús, xubij: Ruc' wa', —xcha'. Chiya can ri ch'oj, —xcha chque.

Xuchap c'u cok ru xiquin ri achi, xucunaj. ⁵²Te ri' xch'aw ri Jesús jumul chic, xubij chque ri qui nimakil sacerdotes, xukuje' chque ri qui nimakil soldados ri chajinelab re ri nimalaj rachoch Dios, xukuje' chque ri qui nimakil ri winak, e are' c'u tak wa' ri e petinak chrij chuchapic: Je' ta ne chrij jun elak'om ri elinak wi lok alak cuc' machetes, cuc' che', —cächa'. ⁵³In c'o c'u uc' alak ronojel k'ij pa ri nimalaj rachoch Dios, man xinchap tä alak. Are c'u hora wa' ri yo'm chech alak chi cäban alak wa'. Ri chuk'ab alak are re ri Itzel wa' ri cätakan pa ri k'ekum, —xcha ri Jesús chque.

Ri tat Pedro cubij chi man retam tä u wäch ri Jesús

⁵⁴Xquichap c'u ri Jesús, xquic'am bi cho rachoch ri qui nimal sacerdotes aj Israel. Ri tat Pedro u terenem chinaj. ⁵⁵Aretak xquinuc' k'ak' pu niq'uiajal ruwoja, conojel xquimulij quib chrij, xet'uyi'c. Xukuje' ri tat Pedro xt'uyi chquixol. ⁵⁶Te ri' jun ali ajic' xril ri tat Pedro t'uyul chrij ri k'ak'. Co xca'y che, xubij: Ri achi ri' are jun ruc' ri Jesús xukuje', —xcha ri ali.

⁵⁷Ri tat Pedro xresaj rib chupam, xubij: Man je' taj, ali, —xcha'. Man wetam tä u wäch, —xcha ri'.

⁵⁸Man naj tä chi c'ut, c'o jun chic xilow ri tat Pedro, xubij che: Ri at xukuje', at jun chque ri e c'o ruc' ri tat Jesús, —xcha che.

Xubij ri tat Pedro: Man in tä ri', tat, —xcha che.

⁵⁹Craj oc'owinak jun hora chic, c'o chi jun xujiquiba u bixic, xubij: Kas tzij ri

are' jun ruc' rumal chi are aj Galilea, — xcha'.

⁶⁰Xubij c'u ri tat Pedro: Tat, man quinch'ob taj jas ri cäbij la, —xcha che.

C'ä tajin cätzijon ri tat Pedro aretak xtzintzirikin jun ama' äc'. ⁶¹Te ri' xutzolk'omij rib ri Kajaw Jesús, xca'y che ri tat Pedro. Xna'taj c'u ri tzij ri u bim ri Kajaw Jesús che: “C'ä mäjok cätzintzirikin ri ama' äc', cabij na at oxmul chi man awetam tä nu wäch,” —xcha ri Jesús. ⁶²Xel c'u apan ri tat Pedro chrij ri ja, xuq'uis rib che ok'ej.

Cäquetz'bej u wäch ri Jesús

⁶³Ri achijab c'ut, ri e chajininak ri Jesús, cäquetz'bej u wäch, xukuje' cäquich'ayo. ⁶⁴Xquich'uk ru wak'äch, xquibij c'u che: ¡Chach'obo! ¿Jachin ri' ri xatch'ayowic? —xecha che.

⁶⁵Q'uia ri mälom tak tzij ri xquibij che, sibalaj xquiyok'o.

Cäc'am bi ri Jesús chquiwäch ri qui nimakil ri winak

⁶⁶Aretak xsakiric, xquimulij quib ri qui nimakil ri winak aj Israel, ri qui nimakil sacerdotes aj Israel, xukuje' ri tijonelab re ri Pixab. Xc'am bi ri Jesús chquiwäch. ⁶⁷Xquibij c'u che: ¿A lal ri' ri Cristo? Bij ba' la chke, —xecha che.

Xch'aw chi ri Jesús, xubij chque: Pune ta ne quinbij chech alak, man cäcoj tä alak ri nu tzij, —cächa'. ⁶⁸We ta c'u c'o jas quinta' chech alak, man cäbij tä alak chwe jas ri quinta' chech alak. Man quintzokopij tä bi alak, —cächa'. ⁶⁹Tzcämíc ri', in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quint'uyi na pu wiquiäk'ab ri Dios ri sibalaj c'o u chuk'ab, —xcha chque.

⁷⁰Chaním c'ut xquita' che, xquibij conojel: ¿A lal ne lo ri' ru C'ojol ri Dios? —xecha che.

Xch'aw chi ri Jesús, xubij chque: Je ri' jas ri cäbij alak chwe chi in ri', —xcha chque.

⁷¹Xquibij c'ut: ¿A cajwataj ta c'u lo jun k'alajisanel chic chkawäch? ¡Man rajwaxic taj! Ri uj c'ut, uj xujtow pu chi' jas ri cubij chbil rib, —xecha ri tata'ib.

Ri Jesús c'o cho ri k'atal tzij Pilato

23 Te c'u ri' xewalij conojel ri winak ri xquimulij quib. Xquic'am bi ri Jesús cho ri k'atal tzij Pilato. ²Xquichaplej u banic tzij chrij ri Jesús, xquibij: Ka rikom chi we achi ri' tajin cusach qui c'ux ri winak, xukuje' xujutijoj chi man rajwaxic taj cäkaya alcabal che ri tat César. Cubij c'u chbil rib chi ri are', are ri Cristo, jun nim takanel.

³Xuta' c'u ri tat Pilato che: ¿A at ri' ri cattakan pa qui wi' ri winak aj Israel? —xcha ri'.

Xch'aw ri Jesús, xubij: Je ri' jas ri cäbij la, —xcha che.

⁴Xubij c'u ri tat Pilato chque ri qui nimakil sacerdotes, xukuje' chque ri niq'uiaj winak chic: Man c'o tä mac quinrik chrij we achi ri', —xcha chque.

⁵Co c'ut xquijiquiba u bixic wa' conojel, xquibij: Xa cusach qui c'ux ri winak, cuya tijonic pa ronojel tinimit rech Judea. Xuchaplej lok tijonic pa Galilea, u takem u banic wa', xul waral pa Jerusalén, —xecha che.

Ri Jesús cäc'am bi cho ri nim takanel Herodes

⁶Aretak ri tat Pilato xuta wa', xuta' we ri achi ri' are aj Galilea. ⁷Aretak xretamaj chi jela' quel wi lok ri Jesús jawije' cätakan wi ri tat Herodes, xutak bi ri Jesús cho ri are'. Ri tat Herodes c'o apan pa Jerusalén pa tak ri k'ij ri'. ⁸Aretak ri tat Herodes xril ri Jesús, sibalaj xquicotíc. Xque' c'u q'uia k'ij u rayim rilic u wäch. Craj ta c'u na cäril jun cajmabal rumal ri Jesús, rumal chi q'uia tak

tzijobelil u tom chrij. ⁹Ri tat Herodes sibalaj xuc'ot u chi' ri Jesús. Man c'o tä c'u jas xubij ri Jesús che. ¹⁰Ri qui nimakil sacerdotes aj Israel xukuje' ri tijonelab re ri Pixab sibalaj xquitzucuj jas cäca'n chubanic tzij chrij. ¹¹Are c'u ri tat Herodes xukuje' ru soldados xquetzelaj u wäch ri Jesús. Xquetz'bej c'u u wäch xukuje'. Xquicoj jun je'lalaj atz'iak che je' jas ri cucoj jun nim takanel. Te ri' ri tat Herodes xutak chi bi ri Jesús ruc' ri tat Pilato. ¹²Xutzir c'u ri qui ch'oj ri tat Herodes ruc' ri tat Pilato pa we k'ij ri'. Xjunamataj c'u qui wäch. Xebux cachi'l quib.

**Cäk'at tzij puwi' ri Jesús
chi cäcämisaxic**

¹³Te ri' ri tat Pilato xeusiq'uuj ri qui nimakil sacerdotes, ri qui nimakil ri winak, xukuje' conojel ri winak rech cäquimulij quib chuwäch. ¹⁴Xubij c'u chque: Ri ix, i c'amom lok ri achi ri' chnuwäch. Xibij chi xa cusach qui c'ux ri winak. Aretak xinc'ot u chi' chiwäch, man c'o tä mac xinrik chrij we achi ri' jas ri quibij ix. ¹⁵Xukuje' ri tat Herodes man xurik tä mac chrij. U takom chi c'u lok kuc'. Chiwilampe' chi man c'o tä jas u banom we achi ri' ri takal u cämisaxic. ¹⁶Quinc'äjisaj ba' u wäch. Te c'u ri' quintzokopij bic, —xcha chque.

¹⁷Ri k'atal tzij, jas ri qui nak'atisam wi ri winak, ronojel nimak'ij rajwaxic cutzokopij bi jun ajpache'. ¹⁸Conojel ri winak juntir xquirak qui chi', xquibij: ¡Chesaj la bi wa'! ¡Tzokopij ba' la ri tat Barrabás chke! —xecha che.

¹⁹Are c'u ri tat Barrabás c'o pa che' rumal chi u cämisam jun winak, xukuje' xeumulij ri winak re ri tinimit rech cäquiyac quib chrij ri k'atal tzij. ²⁰Ri tat Pilato xeuch'abej ri winak jumul chic. Are c'u ri are' craj cutzokopij ri Jesús. ²¹Ri winak xquirak qui chi' jumul chic, xquibij: ¡Chripok! ¡Chripok! —xecha'.

²²Churox mul xubij chque: ¿Jas etzelal u banom wa' we achi ri'? Man c'o tä jun mac nu rikom chrij rech cäcämisaxic. Quinc'äjisaj ba' u wäch, quintzokopij c'u bic, —xcha chque.

²³Ri winak c'ut xquicoj qui chuk'ab junam cuc' ri qui nimakil sacerdotes aj Israel. Sibalaj xquirak qui chi' chubixic chi cärip ri Jesús. Xecowinic, xech'acan che ri tat Pilato. Xyl' c'u chque jas ri xquirayij. ²⁴Te c'u ri' ri tat Pilato xuk'at tzij chi cäbantaj na jas ri xquita' che. ²⁵Xutzokopij c'u ri tata' ri xquita', are ri ajpache', ri achi cämisanel ri xeumulij ri winak re ri tinimit rech cäquiyac quib chrij ri k'atal tzij. Are c'u ri Jesús xujach pa qui k'ab.

Cärip ri Jesús cho ri cruz, cäcämisaxic

²⁶Aretak tajin cäc'am bi ri Jesús churipic, xquichap apan jun achi aj Cirene, Simón u bi', ri petinak pa juyub. Xquiya c'u ri cruz chrij rech cutelej bic, cuterenej bi ri Jesús.

²⁷Xeteri c'u bic q'uialaj winak, xukuje' jujun tak ixokib ri cäquiquis quib che ok'ej, cäcok'ej u wäch ri Jesús. ²⁸Xutzolk'omij rib ri Jesús, xerilo, xubij c'u chque: Ixokib aj Jerusalén, —cächa'. Mok'ej chi alak nu wäch in, are c'u chok'ej ib alak, xukuje' cheok'ej alak qui wäch ri al alak, —cächa chque. ²⁹Copan c'u na ri k'ij aretak cäbixic: “Utz que ri chuchuib ri man quealc'ualan taj, ri man quecowin tä che alc'ualanic. Utz que ri chuchuib ri man c'o tä cal ri quetu'nic,” —cächa na. ³⁰Pa ri k'ij ri' cäquibij na ri winak chque ri nimak tak juyub: “Chixtzak lok pa ka wi',” —quecha na ri'. Xukuje' cäquibij chque ri juyub: “Chujich'uku,” —quecha na chque. ³¹We cäban wa' we c'äx ri' aretak räx ri che', ¿jas ta ne ri cäca'n na aretak chaki'j chic ri che'? —xcha chque.

³²Xukuje' xequic'am bi ruc' ri Jesús quieb banal tak etzelal rech

quecämisaxic. ³³Aretak xeopan pa ri c'olibal ri cojom U Bakil Jolomaj che ru bi', chila' xquirip wi ri Jesús, xukuje' ri quieb banal tak etzelal junam ruc', jun pu wiquiäk'ab, ri jun chic pu moxk'ab ri Jesús. ³⁴Xubij c'u ri Jesús: Tat, sacha la qui mac. Xa man cäquich'ob tä ri' jas ri tajin cäca'no, —xcha'.

Ri soldados c'ut xquesaj qui suerte chrij ri ratz'iak ri Jesús, xquijach c'u wa' chquiwäch. ³⁵E tac'atoj c'u ri winak, tajin queca'y che ri Jesús. Ri qui nimakil ri winak xquetz'bej u wäch, xquibij: Xuto' ri jule' winak chic. We kas tzij are ri Cristo ri cha'tal rumal ri Dios, chuto' ba' rib, —xecha'.

³⁶Xukuje' ri soldados xquetz'bej u wäch. Xekeb ruc' ri Jesús, xquiya ch'am vino chuwäch. ³⁷Xquibij che: ¡We at ri' ri cattakan pa qui wi' ri winak aj Israel chato' ba' awib! —xecha che.

³⁸Cojom c'u jun tz'ibtalic puwi' ri cruz ri xrip wi ri Jesús. Are tz'ibam wa' pa qui ch'abal ri winak aj Israel, ri winak latinos, xukuje' ri winak griegos, cubij: ARE NIM TAKANEL PA QUI WI' RI WINAK AJ ISRAEL, —cächa'.

³⁹Jun chque ri banal tak etzelal, ri e tzäyebam ruc', xuyok'o, xubij: We kas tzij lal ri' ri Cristo, chto' ib la. Chujto' la uj xukuje', —xcha ri'.

⁴⁰Xch'aw ri jun achi chic, xuyaj ri rachi'l. Xubij che: ¿A mat caxej awib at cho ri Dios, at c'ut junam tajin carik c'äx ruc'? ⁴¹Ri uj takal chke chi je' cäban wa' chke. Tajin cäkatoj u q'uexel ri ka'nom. Are c'u wa' we achi ri', man c'o tä etzelal u banom, —xcha che ri rachi'l.

⁴²Xubij che ri Jesús: Tat, chinnataj che la aretak cächaplej la takanic, —xcha che.

⁴³Xch'aw ri Jesús, xubij: Kas tzij ri quinbij chawe chi cämüc ri' cat'oji na wuc' in pa ri je'lalaj c'olibal "paraíso" u bi', —xcha che.

Cäcäm ri Jesús

⁴⁴Craj pa ri cablajuj hora xk'ekumar ruwächulew c'ä pa ri urox hora re benak k'ij. ⁴⁵Xatin c'u ri k'ij, xukuje' xjisjob ri tasbal u pam ri nimalaj rachoch Dios. ⁴⁶Te ri' xurakakej u chi' ri Jesús, co xch'awic, xubij: ¡Tat! —xcha'. Quinjach ri wanima' pa k'ab la, —xcha'.

U bim wa', xel ranima'.

⁴⁷Aretak ri qui nimal soldados xril ri xbantajic, xunimarisaj u k'ij ri Dios, xubij: Kas utzalaj achi wa' we achi ri', —xcha'.

⁴⁸Conojel ri winak xquimulij quib che rilic. Aretak xquil ri xbantajic, xetzelejic, sibalaj quebisonic, quebok'ic. ⁴⁹Conojel ri etamaninak u wäch ri Jesús, xukuje' ri ixokib ri tereninak u lok pa Galilea xecanaj can chinaj che rilic ri xban che.

Cämuk ri Jesús

⁵⁰Te ri' xopan jun achi, José u bi'. Are jun chque ri qui nimakil ri winak, utzalaj achi c'u wa' ri jicom ranima'. ⁵¹Ri are' are aj Arimatea, jun tinimit re Judea. Are jun achi ri cu'l na u c'ux che reyexic ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak. Man xuc'ul tä c'u re ri are' ri ca'nom ri niq'uiaj qui nimakil ri winak chic. ⁵²Xopan c'u ri are' cho ri tat Pilato chuta'ic chi cäy'i ru cuerpo ri Jesús che. ⁵³Aretak xukajsaj, xubolk'otij pa jun manta. Xuya c'u pa jun mukubal ri mäja' c'o jun winak yo'm chupam. Ri mukubal ri' are jun pec c'otom cok cho ri abaj. ⁵⁴We k'ij ri' are ri víspera wa' re ri Pascua. Xak jubik' craj chi cächaplex ri k'ij re uxlanem.

⁵⁵Ri ixokib ri xeteri lok ruc' ri Jesús pa Galilea, xquiterenej bic, xquil ri mukubal. Xquilo jas ri xban can chuya'ic ri cämünak chupam. ⁵⁶Aretak xetzelej bi cho ja, xca'n u banic c'oc'alaj tak cunabal. Xeuxlan c'u pa ri k'ij re uxlanem, je' jas ri cubij ri Pixab.

**Cäc'astaj bi ri Jesús
chquixol ri cäminakib**

24 Pa ri nabe k'ij re ri semana, sibalaj ak'ab xebe' ri ixokib, xeopan c'u chuchi' ri mukubal. Xquic'am bi ri c'oc'alaj tak cunabal ri ca'nom. ²Xquirik ri abaj wolkotim chi apan jela' chuchi' ri mukubal. ³Xeboc bic, man xquirik tä c'u ru cuerpo ri Kajaw Jesús. ⁴Xquixej c'u quib, man xquirik taj jas cäca'no rumal ri xbantajic. Xak te'talic c'ut xetaq'ui quieb achijab chquinakaj, ri sibalaj cäjuluw ri catz'iak. ⁵Xquixej c'u quib ri ixokib, xquipachba quib pulew. Xquibij c'u ri achijab chque: ¿Jas che quitzucuj ri c'aslic chquixol ri cäminakib? ⁶Man c'o tä waral, xc'astaj bi ri', —quecha chque. Chna'taj chiwe jas ri xutzijoj can ri Jesús chiwe aretak c'ä c'o ri Are' pa Galilea, —quecha'. ⁷Je' xubij wa' chiwe: “Rajwaxic chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quin-jach na pa qui k'ab ajmaquib, quinrip na cho ri cruz, quinc'astaj c'u na bi chquixol ri cäminakib churox k'ij,” —xcha ri', —xecha chque ri ixokib.

⁸Te c'u ri' xna'taj ru tzij ri Jesús chque ri ixokib. ⁹Aretak tzelejem lok que, qui petic pa ri mukubal, xquitzijoj chque ri tijoxelab, xukuje' chque ri niq'uiaj cachi'l chic ronojel ri xquic'ulmaj. ¹⁰Ri xquitzijoj ri tzij ri' chque ri apóstoles, ru tako'n ri Jesús, e are' ri nan María Magdalena, ri nan Juana, ri nan María ru nan ri Jacobo, xukuje' ri jule' ixokib chic. ¹¹Ri apóstoles man xquicoj tä ri qui tzij ri ixokib. Xel chquiwäch chi xak con tak tzij ri cäquibij.

¹²Pune ta ne je ri', ri tat Pedro xwalij bic. Xutic anim, xe' chuchi' ri mukubal. Xpachi'c, xca'y cok chupam. Xuwi ri manta xrilo. Xucajmaj c'u ri xc'ulmatajic.

**Ri xc'ulmataj pa ri be ri que'
pa ri tinimit Emaús**

¹³Pa we k'ij ri' e benak pa ri be quieb chque ri tijoxelab. Benam que pa jun alaj tinimit, Emaús u bi'. Craj julajuj kilómetros u xol ruc' ri tinimit Jerusalén.

¹⁴Cäquitzijobela quib chrij ri xbantaj pa Jerusalén. ¹⁵Tajin c'u cäquich'abej quib, cäquic'otola tak qui chi' aretak ri Jesús xurik bi rib cuc', xerachi'laj bi junam. ¹⁶Xban c'ut chi man xquich'ob tä u wäch. ¹⁷Xubij c'u chque: ¿Jas ri quitzijobela chbil tak iwib pa we be ri'? —cächa'. ¿Jas che quixbisonic? —xcha chque.

¹⁸Jun chque ri achijab, Cleofas u bi', xch'awic, xubij che: ¿A xak lal jun oc'owel pa Jerusalén? Craj ne xak xuwi ri lal man etam tä la ri xbantaj jela' pa tak ri k'ij ri', —xcha che.

¹⁹Xubij c'u chque: ¿Jas ri' ri xbanic? —xcha ri Jesús chque.

Xquibij che: Are ri xban che ri Jesús aj Nazaret. We achi ri' are jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, ri sibalaj c'o u chuk'ab ru tzij ri xukuje' cuban cajmabal. Nim c'u u banic cho ri Dios, xukuje' chquiwäch ri winak, —quecha che. ²⁰Xjach c'u bic, xk'at tzij puwi' chi cäcämisaxic ri Are' cumal ri qui nimakil sacerdotes aj Israel, xukuje' cumal ri qui nimakil ri ka winak uj. ¡Xquirip c'u cho ri cruz! —quecha'. ²¹Are c'u ri uj xkachomaj chi are wa' ri tutor na ri ka tinimit Israel. Ya xque' oxib k'ij cämic ri xban wa', —quecha che. ²²Xkacajmaj c'ut jas ri xquitzijoj jujun tak ixokib chkaxol. Ak'ab xebe' chuchi' ru mukubal ri Jesús. ²³Man xquirik tä chi c'u ru cuerpo, —quecha'. Aretak xetzelej bic, xquitzijoj chke chi xequil ángeles ri xquibij chi xc'astaj bi ri Jesús, —quecha'. ²⁴Te ri' xebe' jujun chque ri kachi'l chuchi' ri mukubal, je' xquilo jas ri xquibij ri ixokib. Man xquil tä chi u wäch ri Jesús, —xecha che.

²⁵ Te ri' xubij ri Jesús chque: ¡Ay, con tak achijab! ¡Man quixcojon tä che ri qui tzijom can ri ojer tak k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios! ²⁶ ¿A mat iwetam ix chi rajwaxic chi ri Cristo curik wa' we c'äx ri' c'ä mäjok cänimarisax u k'ij? —xcha chque.

²⁷ Xuchaplej c'u u k'alajisaxic chquiwäch ri u tzij ri mam Moisés xukuje' ri qui tzij ri ojer tak k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios jas ri qui tz'ibam can chrij ri Cristo.

²⁸ Xenakajin c'u che ri alaj tinimit jaw-ije' e benam wi que. Ri Jesús xubano chi je' ta ne chi naj ri que' wi na, man xtaq'ui taj. ²⁹ Ri tijoxelab xquicoj qui chuk'ab rech cäcanaj can cuc', xquibij che: Canaj can la kuc'. Kajem c'u cuban ri k'ij, coc c'u na ri ak'ab, —xecha che.

Xoc c'u bi ri Jesús, xcanaj can cuc'. ³⁰ Aretak xt'uui cuc' chi' ri mesa, xuc'am ri wa. Xutewchij, xupiro, xuya chque. ³¹ Te c'u ri' xyl' chque chi xecowinic xquich'ob u wäch. Xak te'talic c'ut xsach ri Jesús chquiwäch. ³² Xquibila c'u ri jun che ri jun chic: ¿A mat c'o jas xkana' pa kanima' aretak xujuch'abej pa ri be, aretak xuk'alajisaj ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic chkawäch? —xecha'.

³³ Pa ri hora ri' xewalijic, xetzelej bi pa Jerusalén. Xequirika ri julajuj tijoxelab qui mulim quib xukuje' ri niq'uij cachil' chic. ³⁴ Xquibij c'u chque: Kas tzij xc'astaj ri Kajaw Jesús, u c'utum c'u rib chuwäch ri tat Simón, —xecha chque.

³⁵ Te ri' xquitzijoj ri xquic'ulmaj pa ri be, xukuje' xquitzijoj jas xquetamabej u wäch ri Jesús aretak xupir ri wa.

Ri Jesús cuc'ut rib chquiwäch ru tijoxelab

³⁶ Aretak tajin cäquitzijobela quib chrij ri xquic'ulmaj, xuc'ut rib ri Jesús chquiwäch, xtaq'ui c'u chquixol. Xubij chque: Chuxlan ba' ri iwanima', —xcha chque.

³⁷ ¡Sibalaj c'u xquixej quib! Xquichomaj chi are jun xibinel ri tajin cäquilo. ³⁸ Xubij c'u ri Jesús chque: ¿Jas che quixbirbit pa iwanima', cuban c'u quieb i c'ux? —cächa'. ³⁹ Chiwila ri wakan xukuje' ri nu k'ab chi kas in ri' ri Jesús. Chinina', chiniwila', —cächa'. Jun xibinel man c'o tä u tijal, man c'o tä c'u u bakil je' jas ri wech in ri quica'yej, —xcha chque.

⁴⁰ Aretak xubij wa' xuc'ut ru k'ab xukuje' ri rakan chquiwäch. ⁴¹ Cäcaj cäquicojo, cäcaj man cäquicoj taj rumal chi quicajmam quib. Jubik' quequicotic, jubik' c'u cäquixej quib. Xubij c'u ri Jesús chque: ¿A c'o waral jas quintijo? —xcha chque.

⁴² Xquiya c'u jun ch'äkap bolom cär che. ⁴³ Xuc'amo, xutij chquiwäch. ⁴⁴ Xubij c'u chque: Aretak ri in xinc'oji iwuc', xintzijoj chiwe chi rajwaxic quebantaj conojel ri tz'ibam chwij pa ru Pixab ri ka mam Moisés, xukuje' ri tz'ibam cumal ri ojer tak k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, xukuje' pa tak ri salmos, —xcha ri Jesús chque.

⁴⁵ Te c'u ri' xuya chque chi xquich'ob na ri Tz'ibtalic. ⁴⁶ Xubij chque: Je' tz'ibam wa' chi curik na c'äx ri Cristo, cäc'astaj c'u na bi chquixol ri cäminakib churox k'ij, —cächa'. ⁴⁷ Xukuje' tz'ibam chi rajwaxic u tzijoxic ru Tzij ri Dios chque conojel tinimit pa ri u bi' ri Cristo chubixic chque chi rajwaxic cäquiqu'ux canima', cäquiqu'ux c'u qui chomanic ri winak rech quesachtaj na ri qui mac. Are cächapletaj na bi u tzijoxic wa' pa ri tinimit Jerusalén, —cächa chque. ⁴⁸ Ri ix c'ut, ix k'alajisanelab chrij ronojel wa' we ri'. ⁴⁹ Quintaka na lok pi wi' jas ri xubij ri Dios ri nu Tat chi cuya na chiwe. Chixcanaj ba' can pa ri tinimit Jerusalén c'ä cäyi' na chiwe ri i chuk'ab ajchicaj.

Ri Jesús cäc'am bi chicaj

⁵⁰Te c'u ri' ri Jesús xeuc'am bi apan chrij ri tinimit Betania. Chila' xuwalijsaj ru k'ab, xeutewchij. ⁵¹Aretak tajin queutewchij, xel bi chquiwäch, xc'am

bi chicaj. ⁵²Xnimarisax na u k'ij cumal chila'. Te ri' xetzelej lok pa Jerusalén, sibalaj c'u quequicotit. ⁵³Amak'el ronojel k'ij e c'o pa ri nimalaj rachoch Dios, tajin cäquiya c'u u k'ij ri Dios. Amén.

RI UTZALAJ TZIJ RE RI EVANGELIO RI XUTZ'IBAJ RI SAN JUAN

Ri Cristo, ri Lok'alaj u Tzij ri Dios, c'o wi ri Are' petinak lok

1 Aretak majok cäban ri cajulew, ri Cristo, ri cäbix “u Tzij ri Dios” che, ya c'o chic ri Are'. Ri Are' ri cäbix “u Tzij ri Dios” che c'o chic ruc' ri Dios, are c'u kas Dios wa'. ²Ri Are' c'ut c'o ruc' ri Dios ojer tzaretak xchaptaj lok u banic ronojel. ³Rumal ri Are' ri Dios xuban ronojel ri c'olic. Man c'o tä c'u jas ri c'olic ri mat xban rumal ri Are'. ⁴Ruc' ri Are' c'o wi ri kas c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. We c'aslemal ri' are wa' ri kas sakil chque conojel ri winak cho ruwächulew. ⁵Ri sakil ri' cäjuluw pa ri k'ekum, man cä-cowin tä c'u ri k'ekum chusachic u wäch.

⁶C'o jun tata' ri xtak lok rumal ri Dios. Ri tata' ri' are Juan† u bi'. ⁷Xpe c'u ri are' chuk'alajisaxic ri sakil chquiwäch ri winak rech conojel quecojon ta che ri sakil rumal ri u tzij ri are'. ⁸Ri tat Juan man are tä ri sakil, xane xa takom lok rech cuk'alajisaj ri kas tzij chrij ri sakil. ⁹Ri kas sakil c'ut, ri cäjuluw pa qui wi' conojel ri winak, tajin cäpe cho ruwächulew.

¹⁰Ri Jun ri cäbix “u Tzij ri Dios” che c'o chic cho ruwächulew. Pune c'u rumal ri Are' ri Dios xuban ruwächulew, ri winak c'ut ri e c'o cho ruwächulew man kas xquich'ob tä u wäch. ¹¹Xopan pa ru tinimit, ru winakil c'ut man xquic'ulaj taj. ¹²Pune je ri' e c'o c'u jujun ri utz u c'ulaxic xca'no, xecojon che ri Are'. E are c'u tak wa' ri xyi' chque chi quebec che ralc'ual ri Dios. ¹³Ri xecojonc, ri xe-

boc che ralc'ual ri Dios, man je' tä xban che calc'ualaxic jas ri calc'ual ri winak ri xak quil qui wäch rumal chi je wa' xquichomaj ri qui nan qui tat, o rumal ru rayibal jun winak. Xane ri Dios are ri kas qui Tat ri e are'.

¹⁴Ri Jun ri cäbix “u Tzij ri Dios” che xuban winak, xc'oji c'u chkaxol waral cho ruwächulew. Lok' xeril wi conojel winak, xubij c'u ri kas tzij chque. Xkil ri quelic, k'alaj chi kas are ru C'ojol ri ka Tat ri sibalaj nim u k'ij, ri xuwi wa' u C'ojol c'olic. ¹⁵Ri tat Juan xuk'alajisaj ri kas tzij chrij ri Are', xubij: Are wa' ri xinbij, chi ri Jun chic ri cäpe na, are nim na u k'ij chnuwäch in rumal chi ri Are' c'o chic aretak ri in mäja' quil nu wäch, —xcha'.

¹⁶Konojel ka c'amom ke ri nimalaj u k'inomal, ka rikom c'u tewchibal k'ij chi k'ij. ¹⁷Ri ka mam Moisés xutz'ibaj can ri Pixab ri xuya ri Dios che. Are c'u ri Jesucristo xuc'ut can chkawäch chi kas cujraj ri Dios, xuk'alajisaj ri kas tzij chkawäch. ¹⁸Man c'o tä wi jun winak ilowinak u wäch ri Dios. Xane xak xuwi ru C'ojol ri Dios ri c'o ruc' ri ka Tat, ri xak xuwi wa' u C'ojol c'olic, are ri Are' xulk'alajisan chkawäch ru banic ri Dios.

Ri Juan Kasal Ja' cuk'alajisaj ri kas tzij chrij ri Jesucristo

¹⁹Ri winak aj Israel pa Jerusalén xequitak bi sacerdotas xukuje' levitas‡ ruc' ri tat Juan chuta'ic che jachin ri are'. ²⁰Ri are' kas xuk'alajisaj chquiwäch chi sakil, xubij: Ri in, man in tä ri Cristo, —xcha chque.

²¹Xquita' chi c'u jumul che, xquibij: ¿Jachin c'u ri lal? ¿A lal ri' ri ka mam Elías ri k'alajisaj re ru Lok' Pixab ri Dios? —xecha che.

†**1:6** Ri Juan ri' man are tä ri Juan ri xutz'ibaj we Evangelio, xane are ri Juan Kasal Ja' ri cäbix waral.

‡**1:19** Ri levitas e are' aj re ri achalaxic sacerdotal re Leví ri xetob chque ri sacerdotas pa ri nimalaj rachoch Dios.

Ri tat Juan xubij: Man in tä ri', —xcha chque.

Jumul chic xquita' che, xquibij: ¿A man lal c'u ri' ri k'alajisal u Tzij ri Dios ri cäbixic chi cäpe na? —xecha che.

Ri are' xch'awic, xubij: Man in tä ri', —xcha chque.

²²Xquibij c'u che: ¿Jachin c'u ri lal? Rajwaxic chi cuje'c, c'o jas ri que'kabij chque ri xujtakow lok. ¿Jas ri cäbij la chke chij ib la? —xecha che.

²³Ri tat Juan xch'awic, xubij: In ri' ri jun ri co cäch'aw pa tak ri juyub ri cätz'inowic, cubij: “Chibana u banic ri nim be ri cäbin wi ri Kajaw, chibana jicom che,” —cächa'. Je' jas ri xubij lok ri ka mam Isaías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, —xcha chque.

²⁴Ri achijab ri' ri xeopan ruc' ri tat Juan chuch'abexic, e are' qui tako'n ri tata'ib fariseos^f wa'. ²⁵Xquita' c'u che ri tat Juan: We ri lal, man lal tä ri' ri Cristo, man lal tä ri' ri ka mam Elías, man lal tä c'u ri' ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, ¿jas che cäban la kasna'? —xecha che.

²⁶Ri tat Juan xubij chque: Ri in quinban kasna' ruc' joron. C'o c'u Jun chxol alak ri man etam tä alak u wäch ri Are'. ²⁷Are c'u wa' ri Jun ri teren lok chwij, pune nim c'u na u banic chnuwäch in. Man takal tä c'u chwe in quinqur ru c'amal u xajäb, —xcha chque.

²⁸Ronojel wa' we ri' xc'ulmataj pa Betäbara ri c'o chrelbal k'ij che ri nima' Jordán jawije' ri tajin cuban wi kasna' ri tat Juan.

Ri Jesús are ri Jun ri cäcämisax na cho ri Dios je' ta ne jun alaj chij

²⁹Chucab k'ij ri tat Juan xril ri Jesús tajin cänakajin lok ruc', xubij: ¡Chilampe alak! —cächa'. Are wa' ri Jun ri

cäcämisax na cho ri Dios je' ta ne jun alaj chij che resaxic bi ri qui mac ri winak ri e c'o cho ruwächulew, —cächa'.

³⁰Chrij c'u ri Are' xintzijon wi aretak xinbij: Cäpe chi na Jun ri nim na u banic chnuwäch in. Je ri', rumal chi ri Are' ya c'o chic mäjok quil nu wäch in. ³¹Ri in xukuje' man wetam tä u wäch nabe, tajin c'u quinban qui kasna' ri winak rech conojel ri winak aj Israel cäquetamaj u wäch, —xcha ri tat Juan.

³²Xukuje' xubij ri tat Juan: Xinwil ri Lok'alaj Espíritu xkaj lok chicaj je' u banic jun palomäx, xcanaj c'u can puwi' ri Jesús. ³³Ri in nabe man wetam taj jachin ri Are', ri Dios c'ut ri xintakowic chi quinban kasna' ruc' joron, are xubij chwe: “Jachin ri cawilo chi cäkaj ri Lok'alaj Espíritu puwi', cäcanajic, are ri' ri Jun ri cuban na kasna' ruc' ri Lok'alaj Espíritu,” —xcha chwe. ³⁴Ri in wilom ri xuc'ulmaj, quink'alajisaj c'ut jas ri xinwilo chi are wa' ru C'ojol ri Dios, —xcha ri tat Juan chque ri winak.

Waral quekil wi ri nabe tak u tijoxelab ri Jesús

³⁵Chucab k'ij ri tat Juan c'o chila' jumul chic e rachi'l quieb chque ru tijoxelab. ³⁶Aretak ri tat Juan xrilo chi tajin coc'ow ri Jesús, xubij: ¡Chiwilampe! —cächa'. Are wa' ri Jun ri cäcämisax na cho ri Dios je' ta ne jun alaj chij, —xcha chque.

³⁷Ri quieb u tijoxelab ri tat Juan, aretak xquita ri xubij, xebe' ruc' ri Jesús. ³⁸Ri Jesús xca'y can chrij, xrilo chi terenem ri Are' cumal ri quieb tijoxelab, xubij chque: ¿Jas tajin quitzucuj? —xcha'.

Ri e are' xquibij che: Ajtij, ¿jawije' jekel wi la? —xecha che.

^f1:24 Ri tata'ib fariseos e are' winak wa' aj Israel ri sibalaj xquikatej u nimaxic ru Pixab ri Moisés. Xca'n c'u nimal, xquichomaj c'ut chi e utz na chquiwäch conojel ri winak. Quia qui nak'atisam wi quib ri man kas tä are ri cubij ru Tzij ri Dios.

³⁹Ri Jesús xch'awic, xubij chque: ¡Chixsajmpé! Jo' ba', quiwila c'u na, —xcha ri' chque.

Xebe' c'u ruc' ri Are', xquil na jawije' ri jekel wi. Chila' c'ut xecanaj wi can pa ri k'ij ri', rumal chi craj are ucaj hora ri' re ri benak k'ij.

⁴⁰Jun c'u chque ri quieb achijab ri xquita ri xubij ri tat Juan, ri xebe' ruc' ri Jesús, are ri tat Andrés ri ratz ri tat Simón Pedro. ⁴¹Xe' ri tat Andrés chanim chutzucuxic ri tat Simón ru chak', xubij c'u che: Xkarik ri Mesías, —xcha che. (Ri tzij ri' quel cubij “Cristo”).[§]

⁴²Te c'u ri' ri tat Andrés xuc'am bi ri tat Simón ruc' ri Jesús. Ri Jesús c'ut, aretak xrilo, xubij che: At ri' ri tat Simón ru c'ojol ri Jonás. Cefas chic cäbix na chawe (ri quel cubij Pedro),^{**} —xcha che.

Ri Jesús queusiq'uij ri tat Felipe rachi'l ri tat Natanael rech quebe' ruc'

⁴³Chucab k'ij chic ri Jesús xuchomaj chi que' pa Galilea. Xurik c'u ri tat Felipe, xubij che: Tasa'j wuc', —xcha che.

⁴⁴Ri tat Felipe jela' cäpe wi pa ri tinimit Betsaida ri qui tinimit ri tat Andrés, ri tat Pedro. ⁴⁵Ri tat Felipe xe' chutzucuxic ri tat Natanael, xubij che: Xkil u wäch ri achi ri c'o xutz'ibaj ri ka mam Moisés chrij pa tak ri wuj re ri Pixab, xukuje' ri c'o xquitz'ibaj ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios chrij pa ri qui wuj. Are wa' ri Jesús ru c'ojol ri tat José aj Nazaret, —xcha che.

⁴⁶Ri tat Natanael xubij che: ¿A c'o pu lo jun winak nim u banic ri cäpe pa Nazaret? —xcha che.

Ri tat Felipe xubij che: Tasa'j ba', cawil c'u na at, —xcha che.

⁴⁷Ri Jesús, aretak xrilo chi petinak ri tat Natanael, xubij: Xpe jun achi ri kas aj Israel, ri man c'o tä subunic pa ranima', —xcha'.

⁴⁸Te ri' ri tat Natanael xuta' che ri Jesús: ¿Jas xban la che retamaxic nu wäch? —xcha che.

Ri Jesús xubij che: Xatinwilo aretak mäja' catsiq'uix rumal ri tat Felipe, aretak at c'o chuxe' ri jun u che'al higos, —xcha che.

⁴⁹Ri tat Natanael xubij che: Ajtij, la ri' ri u C'ojol ri Dios, ri Nim Takanel pa qui wi' ri winak aj Israel, —xcha che.

⁵⁰Ri Jesús xch'awic, xubij che: E ri at, ¿a cacoj wa' xa rumal chi xinbij chawe chi xatinwilo aretak ri at c'o chuxe' ru che'al higos? Cawil c'u na nimak tak cajmabal chuwäch wa' we ri', —xcha che.

⁵¹Xukuje' xubij ri Jesús: Kas tzij ri quinbij chiwe chi quiwil na ri caj jak-talic. Quiwil c'u na ri ángeles rech ri Dios quepaki'c, quexuli pa nu wi' in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak,^{††} —xcha ri Jesús chque.

Cäban jun c'ulanem pa ri tinimit Caná re Galilea

2 Churox k'ij xban jun c'ulanem pa ri tinimit Caná re Galilea. Ru nan ri Jesús c'o pa ri c'ulanem. ²Xukuje' ri Jesús e rachi'l ru tijoxelab xesiq'uix pa ri c'ulanem. ³Xq'uis c'u ri vino. Xpe ru nan ri Jesús, xubij che ri Are': Man c'o tä chi vino, —xcha che.

⁴Ri Jesús c'ut xch'awic, xubij che: Nan, ¿jas che cabij wa' chwe in? Mäja' curik ri k'ij chwe, —xcha che ru nan.

⁵Xubij c'u ru nan chque ri tajin quecojow ri vino: Chibana ronojel ri cubij na chiwe, —xcha chque.

[§]1:41 Ri tzij “Cristo” o “Mesías” quel cubij “cha'tal rumal ri Dios”.

^{**}1:42 Ri quieb tzij ri', “Cefas” pa ri ch'abal arameo, rachi'l ri jun chic, “Pedro” pa griego, quel cäquibij “abaj”.

^{††}1:51 Ri Jesús xucoj we bi'aj ri' chbil rib chuc'utic chi are ri Cristo o ri Mesías ri xtz'ibax ojer pa ru Lok' Pixab ri Dios chi are ri To'l Ke ri cäpetic.

⁶C'o c'u wakib nimak tak k'ebal re abaj chila', c'olibal joron ri cäquicoj ri winak aj Israel che ch'ajbal quib aretak cäquesaj ri äwas chquij. Chquijujunal ri k'ebal cäquich'ij jumuch' o cien litros joron. ⁷Ri Jesús xubij chque ri tajin quepatänin chque ri winak: Nojisaj alak we k'ebal ri' che joron, —xcha chque.

Xquichap c'u qui nojisaxic ri nimak tak k'ebal c'ä xenoj na. ⁸Xubij c'u ri Jesús chque: Chesaj alak bi jubik', c'ama bi alak che ri c'amal be pa ri nimak'ij, —xcha chque.

Je' c'u xca'no. ⁹Aretak ri c'amal be pa ri nimak'ij xuna' ri joron ri q'uxetajinak chi pa vino, man retam tä c'ut jawije' xe'c'am wi. Xak xuwi ri patäninelab c'o quetam chic che ri vino jawije' quesam wi bic. Ri c'amal be xusiq'uij ri ala (ri novio). ¹⁰Xubij c'u che: Conojel ri winak are cäquicoj nabe ri utzalaj vino. Aretak c'ut e nojinak chi ri ula', te c'u ri' coc ri vino ri man kas tä pakal rajil. Are c'u ri at a c'olom can ri utzalaj vino rech c'ä te' coc wa' q'uisbal, —xcha che.

¹¹Ri xuban ri Jesús pa Caná re Galilea, are wa' ri nabe cajmabal etal. Ruc' wa' xuc'utu chi sibalaj nim u k'ij ri Are'. Xecojon c'u ru tijoxelab che.

¹²Te c'u ri' xel bi chila', xe' pa ri tinimit Capernaum, rachi'l ru nan, ru tijoxelab, xukuje' tak ru chak'. Xecanaj c'u na can quieb oxib k'ij chila'.

Ri Jesús queresaj bi ri ajc'ayib pa ri nimalaj rachoch Dios

¹³Xa jubik' craj man curik ri Pascua,†† jun chque ri qui nimak'ij ri winak aj Israel. Rumal ri' ri Jesús xe' pa ri tinimit Jerusalén. ¹⁴Chila' pa ri nimalaj rachoch Dios xeurik ajc'ay tak wacäx, ajc'ay tak chij, xukuje' ajc'ay tak palomäx. Xukuje' xeurik ri quixel tak qui rajil ri winak t'uyut'oj pa tak ri qui tem. ¹⁵Ri Jesús are-

tak xeril wa', xuban u banic jun colob che u ch'ayibal, xuchaplej quesaxic bi conojel ri winak ri' pa ri nimalaj rachoch Dios, junam cuc' ri qui chij, ri qui wacäx. Xujabuj ri qui rajil ri quixel tak puak, xupakchij apan ri qui mesa. ¹⁶Xubij chque ri ajc'ay tak palomäx: ¡Chesaj bi alak ronojel wa' waral! Mäban alak jun c'ayibal che ri rachoch ri nu Tat, —xcha chque.

¹⁷Are c'u ru tijoxelab, xna'taj chque ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic, ri cubij: “Je' ta ne tajin cäc'at ri wanima' rumal ri u lok'al ri achoch la,” —cächa'.

¹⁸Te ri' ri winak aj Israel xquita' che ri Jesús: ¿Jas etal cäc'ut la chkawäch rech cäkilo chi c'o takanic pa k'ab la chubanic ronojel wa'? —xecha che.

¹⁹Xch'aw ri Jesús, xubij chque: We ta ri alak cäwulij alak ri nimalaj rachoch Dios ri', xa oxib k'ij quinsachi na chuyaquic wa' jumul chic, —xcha chque.

²⁰Xquibij c'u ri winak aj Israel che: Cawinak wakib junab xbeytaj u banic wa' we nimalaj rachoch Dios ri', te c'u ri' cäbij la chi xa choxib k'ij cäyac ta chi la jumul, —xecha che.

²¹Are c'u ri nimalaj rachoch Dios ri xubij ri Jesús, are ru cuerpo ri Are'. ²²Rumal ri' aretak xc'astaj ri Jesús chquixol ri cäminakib, xna'taj wa' we tzij ri' ri xubij ri Jesús chque ru tijoxelab, xquicoj c'ut ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic, xukuje' xecojon che ru tzij ri Jesús.

Ri Jesús retam ri c'o pa tak ri canima' conojel winak

²³Aretak ri Jesús xc'oji pa Jerusalén pa ri nimak'ij re ri Pascua, e qu'ia xecojon che aretak xquil ri cajmabal tak etal ri xubano. ²⁴Ri Jesús c'ut man xcu'bi tä u c'ux chquij rumal chi ri Are' retam ri c'o pa canima' conojel winak. ²⁵Man rajwaxic taj chi c'o jachin jun cäbin che ri

††2:13 “Pascua”: Chawila' ri San Mateo 26:2, nota.

cäquichomaj ri winak rumal chi ri Are' retam ri c'o pa tak ri canima'.

Ri Jesús cätzizon ruc' ri tat Nicodemo

3 C'o jun tata' fariseo, Nicodemo u bi'. Ri tata' ri' nim u banic chquixol ri winak aj Israel. ²Ri tat Nicodemo xopan ruc' ri Jesús chak'ab chuch'abexic, xubij che: Ajtij, —xcha che. Ketam chi are ri Dios takowinak la lok che ka tijoxic rumal chi man c'o tä jun cäcowin chuc'utic ri u chuk'ab cuc' cajmabal tak etal jas ri tajin cäban la we ta mat c'o ri Dios ruc', —xcha che ri Jesús.

³Te ri' ri Jesús xubij che: Kas tzij quinbij che la chi we jun winak man quil chi na u wäch jumul chic, man cuya' taj que'rila' jawije' ri cätakan wi ri Dios, —xcha che.

⁴Ri tat Nicodemo xuta' che, xubij: ¿Jas ta c'u lo cuban jun achi ri ri' chic rech quil chi na u wäch jumul chic? ¿A cäcowin ta c'u lo coc ri are' jumul chic chupam ru nan rech quil chi na u wäch chucamul? —xcha che.

⁵Ri Jesús xch'awic, xubij che: Kas tzij quinbij che la chi ri winak ri man quil tä na u wäch ruc' joron, xukuje' ruc' ri Lok'alaj Espíritu, man cuya' taj copan chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios, —cächa che. ⁶Ri winak ri calc'ualax cumal ru nan u tat, xak winak ri'. Are c'u ri winak ri calc'ualax rumal ri Lok'alaj Espíritu, ralc'ual ri Dios ri'. ⁷Mäcajmaj ba' la chi quinbij che la: “Rajwaxic chi quil chi na u wäch jun winak jumul chic,” —cächa che. ⁸Je' jas ri quiäkik' xa apawije' cäjich'ich' wi, cätataj ru jininem, man k'alaj tä c'ut jawije' ri cäpe wi, o jawije' ri que' wi. Are c'u je ri' ri winak ri quil u wäch rumal ri Lok'alaj Espíritu, —xcha ri Jesús che.

⁹Ri tat Nicodemo xuta' chi jumul che ri Jesús, xubij: ¿Jas c'u ru banic wa'? —xcha che.

¹⁰Ri Jesús xch'awic, xubij che: Ri lal, lal jun nimalaj ajtij pa Israel. ¿A mat cäch'ob la wa' ri tajin quinbij? —cächa che. ¹¹Kas tzij quinbij che la, chi ri uj cäkabij ri ketam, cäkak'alajisaj c'u ri kilom. Are c'u ri alak man cäcoj tä alak ri cäkabij chech alak. ¹²We man cäcoj alak ri quinbij chrij ri cäc'ulmataj waral cho ruwächulew, ¿a are ta c'u lo cäcoj alak ri' we quintzizon chrij ri cäc'ulmataj pa ri caj? —cächa che.

¹³Man c'o tä jun winak pakalinak bi chila' chicaj, xane xak xuwi ri kajinak lok chicaj. Are c'u ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, —cächa ri Jesús. ¹⁴Jas ri xbantaj pa ri juyub ri cätz'inowic aretak ri ka mam Moisés xuyac ri jun cumätz re ch'ich' bronce puwi' jun che' chquiwäch ri winak, je c'u ri' cäban na chwe in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. Quinyac na in chquiwäch ri winak. ¹⁵Je ri' rech apachin ri cäcojon chwe in man cäsach tä u wäch, xane curik ri c'aslemaal ri man c'o tä u q'uisic, —xcha ri Jesús che ri tat Nicodemo.

Waral cäkil wi ri nimalaj rutzil ranima' ri Dios chque conojel winak

¹⁶Ri Dios c'ut sibalaj queraj ri winak cho ruwächulew chi xuspaj lok ru C'ojol ri xak xuwi wa' u C'ojol c'olic, rech apachin ri cäcojon che ri Are' man cäsach tä u wäch, xane curik ri c'aslemaal ri man c'o tä u q'uisic. ¹⁷Ri Dios man xutak tä lok ru C'ojol cho ruwächulew chuk'atic tzij pa qui wi' ri winak chi c'äjisaxic qui wäch, xane che qui to'ic.

¹⁸Jachin ri cäcojon che ru C'ojol ri Dios, man cäk'at tä tzij puwi' chi cäc'äjisax u wäch. Jachin c'u ri man cäcojon tä che, ya k'atom chi tzij puwi' chi cäc'äjisax u wäch rumal chi man cäcojon tä che ru C'ojol ri Dios ri xak xuwi u C'ojol wa' c'olic. ¹⁹Ri man quecojon taj k'atom chi tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax qui wäch rumal chi aretak ri sakil xpe

cho ruwächulew, ri winak are utz xquil wi ri k'ekum rumal chi man utz taj ri tajin cäca'no. ²⁰ Conojel ri cäca'n etzelal cäquetzelaj u wäch ri sakil. Man cäcaj tä c'u quekeb cho ri sakil rumal chi man cäcaj taj chi cäk'alajin ri etzelal ri tajin cäca'no. ²¹ Jachin c'u tak ri cäca'n ri kas tzij, quekeb ri' cho ri sakil rech cäk'alajinic chi ronojel ri tajin cäca'no are wa' ri craj ri Dios.

Ri Juan Kasal Ja' cäch'aw chi jumul chrij ri Jesús

²² Te c'u ri' ri Jesús xel bi chila', xe' pa Judea junam cuc' ru tijoxelab. Naj c'ut xcanaj na chila' cuc' ri e are', xuban c'u kasna'. ²³ Ri tat Juan xukuje' tajin cuban kasna' pa Enón, chunakaj ri Salim, jawije' c'o wi q'uia joron. Xeopan ri winak ruc', xuban c'u qui kasna'. ²⁴ Mäja' c'u coc ri tat Juan pa che' aretak xbantaj wa'.

²⁵ Te ri' xchaptaj jun ch'oj chquixol ru tijoxelab ri tat Juan cuc' jujun aj Israel chrij ri resaxic ri äwas chquij. ²⁶ Xe'quibij c'u che ri tat Juan: Ajtij, chilampe la chi ri Jun ri xc'oji uc' la chrelbal k'ij che ri nima' Jordán, ri Jun ri xk'alajisaj la chkawäch, ri Are' tajin cuban kasna' cämíc, conojel c'u ri winak tajin quebe' ruc', —xecha che.

²⁷ Ri tat Juan xubij chque: Man c'o tä jun winak c'o jas cäcowin chubanic, we man yo'm che rumal ri Dios. ²⁸ Ri ix, kas xita ri' jas ri xinbij, chi man in taj ri Cristo, xane xa in takom lok nabe chuwäch ri Are'. ²⁹ Pa jun c'ulanem, ri c'amowinak bi ri ali are ri ala. Are c'u ri rachi'l ri ala ri c'o chila' cutatabej ri ala cätzijonic, cäquicot c'u ruc' aretak cuto. Je c'u ri' ri in cämíc sibalaj quin-quicot. ³⁰ Ri Are' rajwaxic are cänimar na u k'ij, are c'u ri in, rajwaxic chi nojim man nim tä chic quinil wi, —xcha ri tat Juan chque ru tijoxelab.

C'o Jun ri cäpe chila' chicaj

³¹ Ri Jun ri cäpe chila' chicaj are c'o pa qui wi' conojel. Are c'u ri jun ri xak ajuwächulew, xuwi cutzijoj ri cäbantaj waral cho ruwächulew. Are c'u ri Jun ri cäpe chila' chicaj are c'o pa qui wi' conojel. ³² Ri Are' c'ut, are cutzijoj ri rilom, ri u tom. Man c'o tä c'u jun cucojo jas ri cubij. ³³ Jachin c'u ri cucojo, ruc' wa' cujiquba u bixic chi ri Dios cubij ri kas tzij. ³⁴ Ri Jun ri takom lok rumal ri Dios, cutzijoj ru Tzij ri Dios, rumal chi ri Dios man xak tä jubik' ri Espíritu rech Are' u yo'm che. ³⁵ Ri Dios ka Tat lok' ru C'ojol chuwäch, u yo'm c'u ronojel pu k'ab. ³⁶ Jachin ri cäcojon che ru C'ojol ri Dios c'o u c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Jachin c'u ri man craj taj cäcojon che ru C'ojol ri Dios, man c'o tä u c'aslemal ri', xane ri nimalaj royowal ri Dios cäpe na puwi', cäc'äjisax c'u na u wäch.

Ri Jesús cätzijon ruc' jun ixok aj Samaria

4 Ri tata'ib fariseos xquetamaj chi ri Jesús e q'uia na ru tijoxelab ri Are', xukuje' e q'uia na ri xban qui kasna' rumal ri Are' chuwäch ri xban qui kasna' rumal ri tat Juan. ² Kas tzij c'ut, man are tä ri Jesús ri xbanow ri kasna', xane e are ru tijoxelab xebanowic. ³ Aretak ri Jesús xuta wa', ri tajin cäbixic, xel bi pa Judea, xtzelej chic pa Galilea.

⁴ Pa ru tzelejic c'ut rajwaxic chi coc'ow pa tak ri juyub re Samaria. ⁵ Xopan c'u pa jun tinimit re Samaria, Sicar u bi', chunakaj ri ulew ri u yo'm ri Jacob che rechbal ri José ru c'ojol. ⁶ Chila' c'ut c'o wi ri c'ua' ri cäbix "ru c'ua' ri Jacob" che. Ri Jesús cosinak chic che ri binem, xt'uyi chuchi' ri c'ua'. Xa c'u jubik' man curik ri niq'uiaj k'ij. ⁷ E benak c'u ru tijoxelab pa ri tinimit chulok'ic ri cäquitijo, ⁸ aretak xopan jun ixok aj Samaria chuchi' ri c'ua'

chuc'amic u joron. Ri Jesús xubij che: Ya la jubik' nu joron, —xcha che.

⁹Man cäquich'abej tä c'u quib ri winak aj Israel cuc' ri winak aj Samaria, rumal ri' ri ixok xubij che ri Jesús: ¿Jas che ri lal cäta' la joron la chwe in? Ri lal c'ut, lal aj Israel. Ri in, in aj Samaria, —xcha che. ¹⁰Ri Jesús xch'awic, xubij che: We ta etam la jas ri cusipaj ri Dios, xukuje' we ta etam la jachin ri in ri tajin quinta' nu joron che la, ri lal kas tzij cäta' la joron la ri' chwe in, quinya c'u na c'aslic joron che la, —xcha che.

¹¹Ri ixok xubij che: Tat, man c'o tä ne jas cäcoj la che resaxic ri joron, sibalaj naj c'ut kajinak ri c'ua'. ¿Jawije' ta c'u ne que'c'ama wi la ri c'aslic joron ri cäya la chwe? —cächa che. ¹²Ri Jacob ri ka mam ojer are yo'winak can wa' we c'ua' ri' chke, ri xresaj wi u joron ri are', ri ral'ual, xukuje' ri xresaj wi qui joron ri rawaj. ¿A lal ta c'ut ri nim na banic la chuwäch ri are'? —xcha ri ixok che ri Jesús.

¹³Ri Jesús xch'awic, xubij che: Conojel ri cäquitij que we joron ri' cächaki'j chi na qui chi' jumul chic. ¹⁴Jachin c'u ri cutij re ri joron ri quinya in, man c'o tä chi na jumul cächaki'j chi u chi'. Je ri', rumal chi ri joron ri quinya in che cäbulbut na pa ranima' je' jas jun u q'uiyibal ja' ri cuya c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic, —xcha che.

¹⁵Ri ixok xubij che: Tat, ya la we ri joron ri' rech man cächaki'j tä chi nu chi', rech man rajwaxic tä chi quinpe chi waral chuc'amic nu joron, —xcha che.

¹⁶Ri Jesús xubij che: Oj ba' la, jesiq'uij la lok ri achajil la, cäpe chi c'u na la waral, —xcha che.

¹⁷Ri ixok xch'awic, xubij: Man c'o tä wachajil, —xcha che.

Xubij c'u ri Jesús che: Tzij ri cäbij la chi man c'o tä achajil la. ¹⁸E job c'u ne ri achajil la e c'olinak. Are c'u ri jun ri c'o uc' la cämic, man are tä kas achajil la.

Kas tzij ba' ri bim la, —xcha ri Jesús che ri ixok.

¹⁹Aretak xuta ri ixok wa', xubij che ri Jesús: Tat, quinwilo chi lal jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios. ²⁰Ri ka mam uj ojer, ri uj aj Samaria, xquik'ijilaj ri Dios waral pa we juyub ri'. Are c'u ri alak, ri alak aj Israel, cäbij alak chi pa ri tinimit Jerusalén rajwaxic cäk'ijilax wi ri Dios, —xcha che.

²¹Ri Jesús xch'awic, xubij: Nan, cojo ba' la ri quinbij chi copan na ri k'ij aretak ri alak cäk'ijilaj na alak ri ka Tat, man rajwaxic tä c'u na chi cäpe alak waral pa we juyub ri' o chi que' alak pa Jerusalén chuk'ijilaxic ri ka Tat, —xcha che. ²²Ri alak, alak aj Samaria man kas etam alak jachin ri cäk'ijilaj alak. Are c'u ri uj ketam jachin ri cäkak'ijilaj, rumal chi ru tobanic ri Dios cäpetic cumal ri winak aj Israel. ²³Curik c'u na ri k'ij, are cämic c'ut, aretak ri winak ri kas tzij cäquik'ijilaj ri ka Tat, kas cäquik'ijilaj na ri Are' ruc' ru takanic ri Lok'alaj Espíritu pa canima'. Ri ka Tat c'ut, craj chi je' cäban wa' cumal ri winak ri quek'ijilan che. ²⁴Ri Dios are Espíritu, jachin c'u tak ri quek'ijilan che, rajwaxic kas tzij cäquik'ijilaj na ruc' ru takanic ri Lok'alaj Espíritu pa canima'.

²⁵Ri ixok xubij che: Ri in wetam chi cäpe na ri Mesías ri xukuje' cäbix Cristo che. Aretak cäpe ri Are', cuk'alajisaj na ronojel chkawäch, —xcha che.

²⁶Ri Jesús xubij che: In ri', ri tajin quintzijon uc' la, —xcha che.

²⁷Kas je' tajin cubij wa' ri Jesús aretak xeopan ru tijoxelab. Xquicajmaj c'ut chi tajin cätzijon ruc' jun ixok. Man c'o tä c'u jun xucoch'o xuta' che ri Jesús jas ri craj ri ixok o jas ri tajin cubij che. ²⁸Ri ixok c'ut xuya can ru k'ebal, xe' pa ri tinimit, xubij chque ri winak: ²⁹Chixsajmpe', jiliwila c'u jun achi ri u bim chwe ronojel ri nu banom. ¿A mat are wa' ri Cristo? —xcha chque ri winak.

³⁰Xebel c'u bi ri winak pa ri tinimit, xebe' jela' jawije' c'o wi ri Jesús. ³¹Are c'u ri tijoxelab tajin cäquibij che ri Jesús: Ajtij, wok ba' la, —xecha che.

³²Ri Jesús c'ut xubij chque: Ri in c'o ri nu wa ri quintijo ri man iwetam tä ix jasach, —xcha chque.

³³Ri tijoxelab xquichaplej u ta'ic chbil tak quib, xquibij: ¿A xa ta c'u lo c'o jachin xc'amow lok ri cutijoj? —xecha'.

³⁴Ri Jesús xubij chque: Ri nu wa are ru banic ru rayibal ri Jun ri xintakow lok, ru q'uisic c'ut ru chaplem lok u banic. ³⁵Ri ix quibij: “Craj na quiejeb ic' ri cosecha.” Ri in c'ut quibij chiwe: Chica'ej tak ri tico'n, e chakij' chi c'ut, e utz chic che ri cosecha. ³⁶Ri cächacun pa ri cosecha, cäyi' na ri tojbal re. Are c'u ri cosecha ri cuyaco are re c'aslemal wa' ri man c'o tä u q'uisic, rech ri quetico'nijic, xukuje' ri queyacowic, junam quequicotic. ³⁷Kas tzij c'ut ri cäbixic: “Jun winak cätico'nijic, are c'u jun winak chic ri cäyacowic,” —cächa'. ³⁸Ri in xixintak bic rech quiyac u wäch ri tico'n ri man xirik tä c'äx chutiquic. Jule' winak chic ri xechacunic, are c'u ri ix xak xuwi quixquicot chuyaquic u wäch ri qui tico'n, —xcha chque ru tijoxelab.

³⁹E q'uia c'u chque ri winak pa ri alaj tinimit ri' re Samaria ri xecojon che ri Jesús rumal ri xuban ri ixok, xujiquiba c'u u bixic chque: “U bim chwe ronojel ri nu banom,” —xcha ri'. ⁴⁰Je ri' chi aretak xeopan ri winak aj Samaria ruc' ri Jesús, xquibochij' chi cäcanaj na can cuc'. Xcanaj c'u na can quieb k'ij cuc'. ⁴¹E q'uia c'u na ri xecojon aretak xquita ri tzij ri xubij ri Jesús. ⁴²Xquibij c'u che ri ixok: Cämich cäkacojo, man xuwi tä rumal ri xabij at chke, xane rumal chi ka tom uj ri cubij. Ketam c'ut chi kas tzij are wa' ri Cristo ri To'l Que ri winak cho ruwächulew, —xecha che.

Ri Jesús cucunaj ru c'ojol jun tata' ri nim u banic

⁴³Churox k'ij ri Jesús xel bi pa Samaria, xutakej ru be, xe' pa Galilea.

⁴⁴Je ri', rumal chi jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios man nim tä quil wi ri are' pa ri kas u tinimit je' jas ri xubij ri Jesús.

⁴⁵Aretak xopan pa Galilea ri winak chila' utz u c'ulaxic xca'no. Ri e are' c'ut e petinak pa ri nimak'ij Pascua ri cäban pa ri tinimit Jerusalén, quilom c'u ronojel ri u banom ri Are' chila' pa ri nimak'ij.

⁴⁶Te ri' ri Jesús xe' chi jumul pa ri tinimit Caná pa Galilea jawije' ri xuq'uex wi ri joron pa vino. C'o c'u jun tata' chila' ri nim u banic pa ri tinimit Capernaum. Jun to'l re ri nim takanel wa'. Yawab c'u ri u c'ojol. ⁴⁷Aretak ri tata' ri' xuto chi ri Jesús xpe pa Judea, xopan c'u pa Galilea, xe' ri are' che rilic. Xuta' tok'ob che chi que' cho rachoch chucunaxic ri u c'ojol, ri xa jubik' man cäcämich. ⁴⁸Ri Jesús c'ut xubij che: Ri alak man cäcojon tä alak we ta mat quil alak cajmabal, xukuje' etal, —xcha ri Jesús.

⁴⁹Xubij c'u ri tata' ri nim u banic che: Tat, sa'j la chanim cho wachoch mäja' c'u cäcäm ri nu c'ojol, —xcha che.

⁵⁰Xubij c'u ri Jesús che: ¡Oj la cho ja, cäc'asi c'u na ri c'ojol la! —xcha che.

Xucoj c'u ri tata' ri xbix che rumal ri Jesús, xe' c'ut. ⁵¹Aretak xa jubik' man copan ri tata' cho rachoch, xepe ri patänil tak re chuc'ulaxic, xquibij c'u che: ¡C'asal ri c'ojol la! —xecha che.

⁵²Ri tata' xuta' chque jas hora xuchap rutziric ri u c'ojol. Ri e are' xquibij che: Iwir pa ri nabe hora re ri benak k'ij xel ri k'ak' chrij, —xecha che.

⁵³Ru tat ri ala xuch'obo chi pa ri hora ri' xubij ri Jesús che: “Ri c'ojol la cäc'asi na,” —xcha ri Jesús. Xcojon c'u ri tata' che ri Jesús, xukuje' conojel ri e c'o pa rachoch.

⁵⁴Are wa' ri ucab cajmabal etal ri xuban ri Jesús aretak xtzelej lok pa Judea, xopan c'u pa Galilea.

Ri Jesús cucunaj jun achi pa Betesda ri cäminak u cuerpo

5 Te c'u ri' ri winak aj Israel xca'n jun qui nimak'ij chic pa Jerusalén. Ri Jesús c'ut xe' chi na jumul jela'. ²Pa ri tinimit Jerusalén chunakaj ri uchibe ri cäbix “Uchibe ri Quebec wi Chij” che, c'o jun atinibal ri cäbix Betesda che ru bi' pa ri ch'abal hebreo. E c'o job rakan ja chrij. ³Pa tak ri rakan ja ri' e k'oyok'oj q'uia yawabib. E c'o moyab, ch'ocojib, xukuje' winak ri cäminak qui cuerpo. Tajin cäqueyey chi cäslab ri joron. ⁴Jun tak pa' c'ut cäkaj lok jun ángel pa ri atinibal, cuslabisaj c'u ri joron. Jachin ri nabe cäkaj pa ri joron aretak cäslabtaj can rumal ri ángel cäcunataj che apachique u wäch yabil ri c'o che. ⁵C'o c'u jun achi chila' ri xque' juwinak lajuj ruc' wajxakib junab yawab. ⁶Aretak ri Jesús xrilo k'oyol cho ri ulew, xukuje' xretamaj chi q'uia junab chic yawab, xuta' che: ¿A caj la cutzir la? —xcha che.

⁷Ri yawab xch'awic, xubij che: Tat, man c'o tä jun quinkasan pa ri atinibal aretak cäslab ri joron. Amak'el aretak cwaj quinkajic, jun chic cäkaj bi nabe chnuwäch in, —xcha che.

⁸Ri Jesús xubij che: ¡Walij ba' la, yaca la bi ri soc la, bin ya' la! —xcha ri Jesús che.

⁹Chanim xutzir ri achi. Xuyac bi ru soc, xuchaplej binem. Are c'u k'ij re uxlanem aretak xbantaj wa'. ¹⁰Ri winak aj Israel xquibij che ri achi ri xutziric: Cämíc c'ut are k'ij re uxlanem. Man ya'tal taj cawekaj bi ra soc, —xecha che.

¹¹Ri achi xch'awic, xubij chque: Ri jun ri xincunanic xubij chwe: “¡Yaca la bi ri soc la, bin ya' la!” —xcha ri' chwe, —xcha ri achi chque ri winak.

¹²Ri e are' xquita' che, xquibij: ¿Jachin ri' ri xbin chawe: “¡Yaca la bi ri soc la, bin ya' la!”? —xecha che.

¹³Are c'u ri achi man xuch'ob tä chi u wäch jachin ri xcunanic rumal chi ri Jesús xsach chquixol ri q'ualaj winak ri e c'o chila'. ¹⁴Te ri' ri Jesús xurik ri achi pa ri nimalaj rachoch Dios, xubij che: ¡Chilampe la! —xcha'. Cämíc ri lal utz chic. Mämacun chi ba' la, mäpe chi ne jun c'äx chic chij la ri más nim na, —xcha ri Jesús che.

¹⁵Xe' c'u ri achi, xubij chque ri winak aj Israel chi ri xcunanic are ri Jesús. ¹⁶Rumal ri' ri winak aj Israel xquitzucuj u chapic ri Jesús rech cäquicämisaj, rumal chi cuban tak wa' we ri' pa ri k'ij re uxlanem. ¹⁷Xubij c'u ri Jesús chque: Ri nu Tat amak'el chacuninac petinak lok. Rajwaxic c'ut chi ri in xukuje' quinchacunic, —xcha chque.

¹⁸Rumal ri' ri winak aj Israel xa sibalaj xpe na coyowal, xcaj xquicämisaj ri Jesús rumal chi man nim tä xril wi ri cubij ri Pixab chrij ri k'ij re uxlanem. Man xuwi tä c'u ri', xane xukuje' xujunamaj rib ruc' ri Dios aretak xubij chi ri Dios Are ru Tat.

Ru C'ojol ri Dios c'o takanic pu k'ab

¹⁹Te ri' ri Jesús xubij chque: Kas tzij quinqij chech alak chi ri u C'ojol ri Dios man cäcowin taj c'o jas cubano xak pa re wi. Xuwi cubano jachique ri cäriilo chi cuban ri u Tat. Ronojel ri cuban ri u Tat, cuban c'u ri u C'ojol xukuje'. ²⁰Ri ka Tat sibalaj lok' ri u C'ojol chuwäch, cuc'ut c'u chuwäch jachique ri cuban ri Are'. Cuc'ut c'u na nimak tak cajmabal chuwäch ru C'ojol, ri sibalaj cäcajmaj na alak. ²¹Je' jas ri ka Tat queuc'astajisaj ri cäminakib, cuya c'u qui c'aslemal, je ri' xukuje' ri u C'ojol cuya c'aslemal chque jachin tak ri craj cuya wi. ²²Ri ka Tat man cuk'at tä tzij puwi' jachin jun, xane u yo'm ronojel u wäch takanic pu k'ab ru C'ojol rech ri

Are' cäk'atow tzij. ²³ Je ri' rech conojel ri winak cäquiya u k'ij ri u C'ojol ri Dios junam jas ri cäca'n chuya'ic u k'ij ri ka Tat. Jachin ri man cuya tä u k'ij ri u C'ojol ri Dios, man cuya tä ri' u k'ij ri ka Tat ri xutak lok ri Are'.

²⁴ Kas tzij quinbij chech alak chi jachin ri cutatabej ri nu tzij, cäcojon c'u che ri Dios ri xintakow lok, curik na ri' ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Man cäk'at tä c'u tzij puwi' chi cäc'äjisax u wäch rumal chi elinak chic pa ri cämical re ri ojer c'aslemal, c'o chic ri kas u c'aslemal. ²⁵ Kas tzij quinbij chech alak chi cäpe na ri k'ij, cämïc c'ut ri k'ij ri' aretak ri cämïnakib cäquita na chi quinch'awic, in ri' ri u C'ojol ri Dios. Jachin tak ri cäquinimaj ri quinbij quec'asi na. ²⁶ Ri ka Tat c'o cuinem pu k'ab pa re wi chuya'ic c'aslemal, xukuje' u yo'm pa nu k'ab in, in ri' ri u C'ojol, chi quincowinic quinya c'aslemal. ²⁷ Xukuje' u yo'm takanic pa nu k'ab rech quink'at tzij rumal chi ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. ²⁸ Mäcäjmaj alak wa' rumal chi copan na ri k'ij aretak conojel ri cämïnakib cäquita na chi quinch'awic. ²⁹ Quebel na lok pa tak ri mukubal. Ri ca'nom ri utzil quec'astajic rech cäc'o'ji na qui c'aslemal. Are c'u ri ca'nom ri man utz taj quec'astajic rech cäk'at na tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax na qui wäch.

C'o ri cäc'utuwic chi c'o takanic pu k'ab ri Jesús

³⁰ Ri in man c'o tä jas quincowin chubanic xak pa we wi. Ri in quink'at tzij xa jas ri quintak wi. Jicom c'u quinban in chuk'atic tzij. Man are tä c'u quinban xa jas ri cwaj in, xane are quinban jas ri craj ri nu Tat ri xintakow lok. ³¹ We ri in quink'alajisaj ri kas tzij chwij chbil wib, man c'o tä u patän ri' ri quinbij. ³² C'o c'u Jun chic ri c'o jas cuk'alajisaj chwij, wetam c'ut chi ri cubij ri Are' chwij are kas tzij. ³³ Ri alak xtak alak u ta'ic che ri tat

Juan. Ri xubij c'u ri are' chech alak are kas tzij. ³⁴ Ri in c'ut man are tä cu'l nu c'ux chrij ri cuk'alajisaj jun winak chwij. Xuwi quinbij wa' rech ri alak cärik na alak ru tobanic ri Dios. ³⁵ Ri tat Juan are junam ruc' jun chäj o jun candela ri cäc'atic, ri cäjuluwic. Ri alak c'ut xquicot alak quieb oxib k'ij ruc' ri sakil ri'. ³⁶ C'o c'u na ri cäc'utuwic chi kas tzij ri quinbij. Are utz na wa' chuwäch ri xuk'alajisaj ri tat Juan chwij. Ri tajin quinbano, are wa' ri xinutak ri nu Tat chubanic. Are c'u wa' ri cäc'utuwic chi kas tzij are ri nu Tat ri in takowinak lok. ³⁷ Xukuje' ri nu Tat ri xintakow lok cuk'alajisaj ri kas tzij chwij, pune ta ne ri alak man tom tä alak ri Are' cäch'awic, man ilom tä c'u alak u wäch. ³⁸ Man kajinak tä c'u ru Tzij ri Dios pa anima' alak rumal chi man cäcojon tä alak che ri Jun ri takom lok rumal ri ka Tat. ³⁹ Ri alak na'l cäsiqu'uij alak u wäch ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic rumal chi cächomaj alak chi chila' cärik wi alak ri cäyo'w ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Are c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic ri cuk'alajisaj ri kas tzij chwij in. ⁴⁰ Pune je ri', ri alak man caj tä alak cäpe alak wuc' rech cärik alak we c'aslemal ri' ri man c'o tä u q'uisic.

⁴¹ Ri in man cwaj taj chi cäyi' nu k'ij cumal ri winak. ⁴² Wetam c'u in ri anima' alak, wetam chi man caj tä alak ri Dios. ⁴³ Ri in, in petinak chuq'uexwäch ri nu Tat. Ri alak c'ut man xinc'ulaj tä alak. Are c'u we ta cäpe jachin jun chic xak pa re wi, jare ri are' cäc'ulaj na alak! ⁴⁴ ¿A cäcowin lo alak ri' cäcojon alak chwe we xa cätzucuj alak u ya'ic k'ij alak chbil tak ib alak, man are tä cätzucuj alak chi cäyi' k'ij alak rumal ri Dios ri xak xuwi Dios wa' c'olic? ⁴⁵ Mächomaj alak chi ri in quinchap u bixic ri man utz taj chij alak cho ri nu Tat. Ri cäbin na wa' chij alak are ri ka mam Moisés, ri cu'bam c'ux alak chrij. ⁴⁶ We ta ri alak kas xcojon alak che ri xubij ri ka mam Moisés, cä-

cojon ta c'u alak ri' chwe in rumal chi ri ka mam Moisés c'o ri u tz'ibam chwij in. ⁴⁷We c'u man xcojon alak che ri xutz'ibaj ri are', ¿jas ta c'u lo cāban alak chucojic ri quinqbij in? —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cuya qui wa job mil winak

6 Te c'u ri' ri Jesús xk'ax ch'äkäp che ri mar ri cābix “Mar re Galilea” che, ri xukuje' cācoj “Mar re Tiberias” che ru bi'. ²E q'uia winak c'ut xeteri bi chrj ri Jesús rumal chi quilom ri cajmabal tak etal ri xubano aretak xeucunaj tak ri yawabib. ³Te ri' xpaki ri Jesús puwi' jun juyub, chila' c'ut xt'uyi wi junam cuc' ru tijoxelab. ⁴Xa c'u jubik' craj man curik ri nimak'ij ri cābix “Pascua” che, jun chque ri qui nimak'ij ri winak aj Israel. ⁵Aretak ri Jesús xeril ri q'ualaj winak ri e benak ruc', xubij che ri tat Felipe: ¿Jawije' ta ne quekalok' wi ri wa ri cākaya chque ri q'ualaj winak ri'? —xcha che.

⁶Xubij wa' ri Jesús xa rech cārilo jas cubij ri tat Felipe. Kas retam c'u ri Are' jas ri cuban na. ⁷Xch'aw c'u ri tat Felipe, xubij: Quieb cientos quetzales caxlan wa man cuban tā ri' rech c'o ju tak bik' que conojel chquijujunal, —xcha che.

⁸Are c'u ri tat Andrés, ratz ri tat Simón Pedro, jun chque ru tijoxelab ri Jesús, xubij che: ⁹Waral c'o wi jun ala ruc'am job caxlan wa re cebada ruc' quieb cār. ¿Jas ta c'u lo u patān wa' che qui tzukic ri q'ualaj winak ri e c'olic? —xcha che.

¹⁰Xubij c'u ri Jesús chque ru tijoxelab: Chibij chque conojel ri winak chi quet'uyi'c, —xcha chque.

Sibalaj q'uia c'u ri rāx k'ayes c'o cho ri juyub ri', xet'uyi c'ut. Craj e c'o job mil achijab. ¹¹Te ri' ri Jesús xeuc'am ri caxlan wa. Aretak xetewchitaj wa' rumal, xeuya chque ru tijoxelab, ri tijoxelab chic xequijach wa' chquiwäch conojel ri winak ri e t'uyut'oj. Xukuje' je' xuban chque ri cār, xeuya chque jampa' ri xcax. ¹²Aretak e nojinak chic, ri Jesús

xubij chque ru tijoxelab: Cheiyaca ri ch'äkatak ri xecanaj canok rech man xak tā quebe' pa mes, —xcha chque.

¹³Xequiyac c'ut, xequinojisaj cablajuj chicäch cuc' ri ch'äkatak ri xecanaj can chque ri job caxlan wa re cebada. ¹⁴Ri winak, aretak xquil we cajmabal etal ri' ri xuban ri Jesús, xquibij: Kas tzij are wa' ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri cābixic chi cāpe na cho ruwächulew, —xecha ri'.

¹⁵Ri Jesús c'ut xrilo chi cācaj cāquicoj qui chuk'ab chuc'amic bic rech cāquicoj che nim takanel pa qui wi', rumal c'u ri' xa xel bi chquiwäch, xe' chi jumul puwi' ri juyub rech cāc'oji chila' u tuquiel.

Ri Jesús cābin puwi' ri ja'

¹⁶Aretak chak'ab chic, ru tijoxelab ri Jesús xekaj bi chuchi' ri mar. ¹⁷Xeboc c'u pa jun barco, xquichaplej binem puwi' ri mar rech quek'ax pa Capernaum. Sibalaj k'ekum chic, ri Jesús c'ut māja' cātzelej lok pa ri juyub. ¹⁸Xak te'talic xpe jun nimalaj quiäkik'. Xewalij c'u nimak tak uwoja' puwi' ri mar rumal. ¹⁹Aretak qui binibem chi job o wakib kilómetros, xquil ri Jesús petinak tajin cābin puwi' ri ja'. Nakaj chic c'o wi che ri barco, xquixej c'u quib che. ²⁰Are c'u ri Jesús xubij chque: ¡In ri', mixej ba' iwib! —xcha ri' chque.

²¹Te ri' ri e are' xequicoti, xquibij che ri Jesús chi cāpaki cuc' pa ri barco. Chanim c'ut xeopan pa ri tinimit jawije' ri benam wi que.

Ri winak cāquitzucuj ri Jesús

²²Chucab k'ij ri winak ri xecanaj can ch'äkäp che ri mar xquilo chi ri tijoxelab xebe' pa ri jun barco ri xuwi barco wa' c'o chila', man xe' tā c'u ri Jesús cuc'. ²³Xurika c'ut chi xeopan niq'uiaj barcos chic ri qui petic pa ri tinimit Tiberias. Xeopan chila' chunakaj ri uwosak jawije' ri winak xquiti'j wi ri caxlan wa aretak

xmltioxitaj wa' rumal ri Kajaw Jesús.
²⁴ Je ri' chi ri winak aretak xquilo chi man c'o tä chi ri Jesús chila', xukuje' chi man e c'o tä chi ru tijoxelab, xeboc pa tak ri barcos, xebe' c'u pa ri tinimit Capernaum chutzucuxic ri Jesús.

Waral cäkil wi chi ri Jesús, are ri Are' ri wa ri cuya ri kas c'aslemal

²⁵ Aretak ri winak xeopan ch'äkäp che ri mar, xquirik ri Jesús, xquita' c'u che, xquibij: Ajtij, ¿jampa' xul la waral? — xecha che.

²⁶ Xubij c'u ri Jesús chque: Kas tzij ri quinbij chech alak chi ri alak quintzucuj alak xa rumal chi xwi' alak, xnoj c'u alak. Man quintzucuj tä alak rumal chi cäch'ob alak u beyal ri cajmabal tak etal ri quinbano. ²⁷ Moc il alak chutzucuxic ri wa ri xa cäsach u wäch, xane are rajwaxic chi coc il alak chutzucuxic ri wa ri man cäsach tä u wäch, ri cuya chech alak ri kas c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Are wa' ri wa ri quinya na in chech alak, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. Rumal wa' u c'utum ri Dios ka Tat chi ruc' Are' in petinak wi, —xcha ri Jesús chque.

²⁸ Te ri' ri winak xquita' che ri Jesús, xquibij: ¿Jas c'u ri' ri rajwaxic cäka'no rech cujcowinic cäka'no jachique ri craj ri Dios? —xecha che.

²⁹ Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ri craj ri Dios chi cäban alak are la' chi cäcojon alak che ri Jun ri u takom lok, — xcha chque.

³⁰ Xquita' chi che ri Jesús, xquibij che: ¿Jas u wäch etal cäban la chkawäch rech cäkilo, cujcojon c'u che la? ¿Jas ri cäcowin la chubanic? —quecha che. ³¹ Ri ka nan ka tat ojer xquitij ri maná pa ri juyub ri cätz'inowic, je' jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: “Ri Dios xuya chutijic ri qui wa ri xpe chila' chicaj,” —xecha che ri Jesús.

³² Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: Kas tzij ri quinbij chech alak chi man are tä

ri ka mam Moisés ri xyo'w ri wa chque ri cäpe chila' chicaj, xane are ri nu Tat ri cäyo'w ri kas wa ri cäpe chila' chicaj. ³³ Ri wa ri cuya ri Dios are wa' ri kajinak lok chicaj, ri cuya ri kas c'aslemal chque conojel winak, —xcha ri Jesús chque.

³⁴ Xquibij c'u che ri Jesús: Tat, ya la ke ri wa ri' amak'el ronojel k'ij, —xecha che.

³⁵ Ri Jesús xubij chque: In ri' ri wa ri cuya ri kas c'aslemal. Jachin ri cäpe wuc', man c'o tä jumul ri cänum chic. Jachin ri cäcojon chwe man c'o tä jumul ri cächaki'j chi u chi'. ³⁶ Nu bim chi c'u chech alak chi ri alak man cäcojon tä alak chwe pune ilom alak nu wäch. ³⁷ Conojel ri queyi' chwe rumal ri nu tat quepe na wuc' in. Apachin c'u ri quepe wuc' man queintzelejisaj tä bic. ³⁸ Ri in c'ut man xinpe tä chila' chicaj xa chubanic jachique ri cwaj in, xane chubanic ru rayibal ri xintakow lok. ³⁹ Ri u rayibal ri nu Tat ri xintakow lok are la' chi man c'o tä jun chque ri xeuya chwe ri quintzako, xane chi queinc'astajisaj na chquixol ri cäminakib pa ri q'uisbal k'ij. ⁴⁰ Ri u rayibal ri xintakow lok are la' chi conojel ri cäquil nu wäch in, in ri' ri u C'ojol ri Dios, quecojon c'u chwe, cäquirik ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Queinc'astajisaj c'u na in chquixol ri cäminakib pa ri q'uisbal k'ij, —xcha ri Jesús chque.

⁴¹ Ri winak aj Israel, aretak xquita wa' we tzij ri', xquichap u bixic c'äx tak tzij chrij ri Jesús rumal ri xubij: “In ri' ri wa ri cäpe chila' chicaj,” —xcha chque. ⁴² Xquibij c'ut: ¿A mat are wa' ri Jesús ru c'ojol ri tat José? Ri uj ketam qui wäch ru nan u tat. ¿Jas lo wa' ri cubij chi petinak chila' chicaj? —xecha ri'.

⁴³ Are c'u ri Jesús xubij chque: ¿Tanal alak che ri yok'onic! —cächa'. ⁴⁴ Man c'o tä jun ri cuya' cäpe wuc' in we ta mat cäc'am lok rumal ri nu Tat ri xintakow lok. Ri in c'ut quinc'astajisaj na chquixol

ri cäminakib pa ri q'uisbal k'ij, —cächa'.⁴⁵ Cubij pa tak ri wuj ri xquitz'ibaj ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ojer: “Ri Dios cuya na tijonic chque conojel,” —cächa ri'. Rumal ri' conojel ri cäquitatabej ri cubij ri ka Tat, c'o c'u ri cäquetamaj na ruc', quepe na ri e are' wuc' in, —cächa chque.

⁴⁶ Are kas tzij chi man c'o tä jun winak ilowinak u wäch ri ka Tat. Ri Jun ri ilowinak u wäch are xak xuwi ri petinak ruc' ri Dios, —cächa'.⁴⁷ Kas tzij ri quinbij chech alak chi jachin ri cäcojon chwe in c'o na ru c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic.⁴⁸ In ri' ri wa ri kas cuya c'aslemal, —cächa chque.⁴⁹ Ri nan tat alak ojer xquitij ri wa ri cäbix “maná”^{¶¶} che pa ri juyub ri cätz'inowic, conojel c'ut xecämic.⁵⁰ Are c'u ri in tajin quintz-ijoj chech alak jas ri' ri kas wa ri petinak chila' chicaj. Jachin c'u ri cutij re we wa ri', man cäcäm tä ri', —cächa'.⁵¹ In c'u ri' ri c'aslic wa, ri kajinak lok chicaj. Jachin ri cutij re we wa ri',^{§§} cäc'asi na pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Ri wa ri quinya in are ri nu cuerpo. Quinya wa' rech c'o ri qui c'aslemal conojel winak cho ruwächulew,* —xcha ri Jesús chque.

⁵² Ri winak aj Israel xquichaplej u tz-ijobexic quib chquixol, xquibij: ¿Jas ta c'u lo cuban we achi ri' chuya'ic ru tijal chke pa tijic? —xecha'.

⁵³ Ri Jesús xubij chque: Kas tzij ri quinbij chech alak chi we ri alak man cätij tä alak ri nu cuerpo, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, man cätij tä alak ri nu quiq'uel, te c'u ri' man cäc'oji tä na ri c'aslemal alak ri'.⁵⁴ Jachin ri cutij ri nu cuerpo xukuje' cutij ri nu quiq'uel, c'o c'u u c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Ri in c'ut quinc'astajisaj na chquixol ri cämi-

nakib pa ri q'uisbal k'ij.⁵⁵ Ri nu cuerpo c'ut are ri kas wa, ri nu quiq'uel are kas je' jas ri vino ri cätijowic.⁵⁶ Jachin ri cutij ri nu cuerpo, xukuje' cutij ri nu quiq'uel kas cäc'oji ri are' wuc' in, ri in xukuje' kas quinc'oji ruc' are'.⁵⁷ Ri nu Tat ri xintakow lok c'o u c'aslemal. Ri in xukuje' in c'asal rumal ri Are'. Je ri' xukuje' jachin ri cutzuk rib chwe in, cäc'asi na wumal in.⁵⁸ Are tajin quintzijon chrij ri wa ri petinak chila' chicaj. We wa ri' man junam tä ruc' ri maná ri xquitij ri nan tat alak ojer, xecäm c'u ri e are'. Are c'u ri cutij re we wa ri' cäc'asi na pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic, —xcha ri Jesús chque ri winak aj Israel.

⁵⁹ Ri Jesús xubij wa' we tzij ri' chque ri winak ri qui mulim quib pa ri rachoch Dios pa Capernaum che qui tijoxic.

Ri Jesús cäch'aw chrij ri tzij ri cuya c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic

⁶⁰ Aretak xquita wa' we tijonic ri', e q'uia chque ri winak ri e c'o ruc' xquibij: Sibalaj c'äx wa' ri tzij ri xubij. ¿Jachin ta lo ri cäcowinic cutatabej? —xecha'.

⁶¹ Ri Jesús c'ut xretamaj chi c'äx tajin quech'aw chrij rumal ri tzij ri xubij, xuta' c'u chque: ¿A tzel cäta alak ri xinbij? —xcha chque.⁶² ¿Jas c'u ri cäc'ulmataj ri' we ta quinil alak in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quintzelejic quinpaki c'u chicaj jawije' ri in c'o wi nabe?⁶³ Ri Lok'alaj Espiritu are ri cäyo'w ri c'aslemal. Ri cuerpo xak u tuquiel man c'o tä u patän. Ri tzij c'ut ri nu bim chech alak e are' kas tzij ri quepe ruc' ri Dios, xukuje' cäquiya c'aslemal.⁶⁴ E c'o c'u jujun chech alak ri man quecojon taj, —xcha chque.

¶¶6:49 “Maná”: Chawila' ri versículo 31 pa we capítulo.

§§6:51 a Quel cubij chi cäcojon che ri Jesús (6:48).

*6:51 b Quel cubij wa' chi cuya rib pa cämisaxic cho ri Dios che qui q'uexwäch ri winak.

Kas c'u retam ri Jesús petinak lok jachin tak ri man quecojon tä che, xukuje' jachin ri' ri cäjachow na. ⁶⁵Xubij c'ut: Rumal ri' nu bim chech alak chi man c'o tä jun ri cuya' cäpe wuc' in we ta mat cäc'am lok rumal ri nu Tat.

⁶⁶Tzare chi' c'ut e q'uia chque ri e c'o ruc' ri Jesús xquiya canok, man xec'oji tä c'u ruc'. ⁶⁷Te ri' ri Jesús xuta' chque ri cablajuj u tijoxelab, xubij: ¿A quiwaj ix xukuje' quixe' cuc'? —xcha chque.

⁶⁸Xch'aw c'u ri tat Simón Pedro, xubij: Kajaw, ¿jachin chi ruc' cuje' wi? Ri tzij la e are tzij ri cäquiya c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. ⁶⁹Ri uj, uj cojoninak che la, ketam chi lal ri' ri Cristo, ru C'ojol ri c'aslic Dios, —xcha che.

⁷⁰Ri Jesús xch'awic, xubij: ¿A mat ix cablajuj xixinchä' rech quixc'oji wuc'? Pune je ri' jun chiwe are c'o ri Itzel pa ranima', —xcha chque.

⁷¹Ri Jesús aretak xubij wa' are tajin cäch'aw chrij ri Judas Iscariote ru c'ojol ri tat Simón. Je ri', rumal chi ri tat Judas are ri cäjachow na, pune are jun chque ri cablajuj u tijoxelab.

Waral cäkil wi chi ru chak' ri Jesús nabe man xecojon tä che

7 Te c'u ri' ri Jesús xubinibej ri Galilea. Man craj taj cäc'oji pa Judea rumal chi ri winak aj Israel cäcaj cäquicämisaj. ²Xa c'u jubik' craj man curik ri nimak'ij que ri Cäbal,[†] jun chque ri qui nimak'ij ri winak aj Israel. ³Ru chak' ri Jesús xquibij che: Mat canaj waral. Jat pa Judea rech xukuje' ra tijoxelab ri e c'o chila' cäquil na ri cajmabal ri cabano. ⁴We jun winak craj chi kas quetamax u wäch, man cuban tä ri' chic'uyal ri cubano. We ri at caban tak ri cajmabal ri', chabana wa' chquiwäch conojel ri winak, —xecha che.

⁵K'alaj c'ut chi ru chak' ri Jesús xa man xecojon tä che. ⁶Te ri' xubij ri Jesús chque: Ri in mäja' curik ri k'ij chwe, are c'u ri ix apachique k'ij utz chiwe cuya' quixe'c. ⁷Ri winak ajuwächulew man quecowin taj cäquetzelaj i wäch ix. Are c'u ri in cäquetzelaj nu wäch rumal chi quink'alajisaj chquiwäch chi man utz tä ri cäca'no. ⁸Ri ix c'ut, jix pa ri nimak'ij. Ri in man quine' taj, rumal chi mäja' curik ri k'ij chwe.

⁹Aretak xbitaj wa' we tzij ri' chque, xcanaj ri Are' pa Galilea.

Ri Jesús copan pa ri nimak'ij que ri Cäbal

¹⁰Aretak c'ut e benak chi ru chak' ri Jesús pa ri nimak'ij, ri Are' xukuje' xe' na pa ri nimak'ij, pune man xuc'ut tä rib chquiwäch ri winak. Xane xak chic'uyal xe' ri Are'. ¹¹Ri winak aj Israel xquitij u tzucuxic pa ri nimak'ij, xquibij: ¿Jawije' c'o wi ri achi ri'? —xecha'.

¹²Chquixol c'u ri winak, q'uia ri cäbix chrij ri Jesús. Jujun cäquibij: “Are jun utzalaj achi,” —quecha'. Niq'uiay chic cäquibij: “Man are tä utzalaj achi, rumal chi queusub ri winak,” —quecha'.

¹³Man c'o tä c'u jun ri cucoch'o cäre-saj u tzijol ri Jesús rumal chi cäquixej quib chquiwäch ri qui nimakil ri winak aj Israel.

¹⁴Niq'uiajirinak chi c'u ri nimak'ij aretak ri Jesús xoc bi pa ri nimalaj rachoch Dios, xuchaplej c'u qui tijoxic ri winak. ¹⁵Are c'u ri winak aj Israel sibalaj tajin cäquicajmaj wa', xquibij: ¿Jas lo wa' chi sibalaj q'uia retam we achi ri', man c'o tä c'u jawije' u tijom wi rib? —xecha'.

¹⁶Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ri tionic ri quinya man wech tä in, xane rech ri Jun ri xintakow lok. ¹⁷We c'o jun kas curayij u banic ri craj ri Dios, cäretamaj

[†]7:2 “Nimak'ij que ri Cäbal”: Chawila' ri tzij “Cäbal” pa ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

na we ri nu tijonic kas cäpe ruc' ri Dios, o xak pa we wi quintzijonic. ¹⁸Ri winak ri xak pa re wi cätzijonic, xa are craj ri' chi cänimarisax u k'ij cumal ri winak. Jachin c'u ri craj chi are cänimarisax u k'ij ri xtakow lok, cubij ri' ri kas tzij, man are tä jun banal tzij, —xcha chque.

¹⁹¿A mat kas tzij chi ri ka mam Moisés xuya ri Pixab chech alak? Pune je ri', man c'o tä c'u jun chech alak ri cunimaj ri Pixab ri'. ¿Jas che caj alak quincämisaj alak? —xcha chque.

²⁰Ri winak xech'awic, xquibij: ¿Xa c'o jun itzel espíritu chawe! ¿Jachin lo ri craj catcämisanic? —xecha che.

²¹Ri Jesús xubij chque: Xa ruc' jun cajmabal ri xinban pa ri k'ij re uxlanem, ri alak sibalaj cäcajman alak che. ²²Ri ka mam Moisés xunak'atajisaj alak chucojic retal ri ojer trato.[‡] Pune ta ne man are tä ri are' xchapow lok u banic wa', xane are qui tijonic can ri nan tat alak ojer. Ri alak c'ut cäcoj alak retal ri ojer trato che jun alaj ala pune pa ri k'ij re uxlanem. ²³We c'u ri alak rumal ri u nimaxic ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés cäcoj alak retal ri ojer trato che ri ala pune pa ri k'ij re uxlanem, ¿jas c'u che xpe oyowal alak chwe in aretak xincunaj ronojel ru cuerpo jun achi pa ri k'ij re uxlanem? —cächa'. ²⁴C'o jas mäbij alak chrij ri winak we utz cäpetic o man utz tä cäpetic. Aretak c'o jas cäbij alak chrij jun winak chic, kas chomaj na alak jas ri cäban alak, bana c'u alak wa' ruc' jicomal.

**Ri Jesús cubij jawije'
chi' petinak wi ri Are'**

²⁵Te c'u ri' jujun chque ri winak aj Jerusalén xquichapla u ta'ic, xquibij: ¿A mat are wa' we achi ri' ri tajin cätzucuxic rech cäcämisaxic? —quecha'. ²⁶Chiwil-

ampe', cätzijon cuc' ri winak, man c'o tä c'u jun c'o jas cubij che. ¿A xa ta c'u lo kas cäquicoj ri k'atal tak tzij chi we achi ri' are ri Cristo? —quecha'. ²⁷Ri uj c'ut ketam jawije' petinak wi wa' we achi ri'. Aretak c'ut cäpe ri' ri Cristo, man c'o tä jun ri' etamaninac jawije' cäpe wi, —xecha ri winak.

²⁸Aretak ri Jesús, ri tajin cuya tijonic pa ri nimalaj rachoch Dios, xuta wa' co xch'awic, xubij: Cäbij alak chi etam alak nu wäch, xukuje' chi etam alak jawije' chi' quinpe wi. Man in petinak tä c'ut xak pa we wi, xane in takom lok rumal ri Jun ri kas jicom ranima'. Ri alak c'ut man etam tä alak u wäch. ²⁹Ri in wetam u wäch rumal chi in petinak ruc', xukuje' are ri Are' in takowinac lok, —xcha chque.

³⁰Xcaj c'ut xquic'am bi pa che', man c'o tä c'u jun xchapowic rumal chi mäja' curik ru k'ij. ³¹E q'uia c'ut xecojon che, xquibij c'ut: Aretak cäpe ri Cristo, ¿a cuban ta c'u lo más cajmabal tak etal chic chuwäch ri u banom we achi ri'? —xecha'.

**Ri tata'ib fariseos cäquitak u
c'amic bi ri Jesús pa che'**

³²Ri tata'ib fariseos xquita ri cäquibij ri winak chrij ri Jesús. Xa je ri' ri e are' cuc' ri qui nimakil sacerdotes[¶] xequitak bi jujun chajinelab re ri nimalaj rachoch Dios chuc'amic bi ri Jesús pa che'. ³³Te ri' xubij ri Jesús: Xak quieb oxib k'ij chic quinc'oji na uc' alak, te c'u ri' quintzelej na ruc' ri xintakow lok. ³⁴Ri alak quintzucuj na alak, man quinrik tä chi c'u alak rumal chi man cäcowin tä alak copan alak chila' jawije' ri quinec'ol wi in, —xcha chque.

[‡]7:22 “Circuncisión”: Chawila' Hechos 7:8, nota.

[¶]7:32 “Sacerdote aj Israel”: Chawila' ri San Lucas 1:8, xukuje' ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

³⁵Ri qui nimakil ri winak aj Israel c'ut, xquichaplej u ta'ic chbil tak quib, xquibij: ¿Jawije' ta c'u que' wi wa' we achi ri' chi man cujcowin tä uj quekarika'? ¿A xa ta c'u lo que' cuc' ri winak aj Israel ri e jabuninak chquixol ri winak aj Grecia che qui tijoxic ri winak aj Grecia? ³⁶¿Jas quel cubij wa' ri xubij chke: “Quintzucuj na alak, man quinrik tä chi c'u alak rumal chi man cäcwinin tä alak copan alak chila' jawije' ri quinec'ol wi?” —xcha ri', —xecha'.

Ri Kajaw Jesús cubij chi Are je' ta ne joron ri cuya c'aslemal

³⁷Pa ri q'uisbal k'ij re ri nimak'ij, ri k'ij ri sibalaj nim na u banic, ri Jesús xtaq'ui ak'anok chquixol ri winak, co xch'awic, xubij: We c'o jun cächaki'j u chi', chpet wuc', chutija u joron. ³⁸Je' jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: Jachin ri cäcojon chwe, cäq'uiy na lok pa ranima' joron ri cuya ri kas c'aslemal, —cächa', —xcha ri Jesús chque ri winak.

³⁹Ri Jesús c'ut, are tajin cäch'aw chrij ri Lok'alaj Espíritu ri cäquic'am na ri winak ri quecojon che ri Are'. Mäja' c'u cäyi' lok ri Lok'alaj Espíritu rumal chi mäja' cätzelej ri Jesús chila' chicaj rech cänimarisax u k'ij.

Ri winak jalajoj ri cäquichomaj chrij ri Jesús

⁴⁰Jujun chque ri winak, aretak xquita ri xubij ri Jesús, xquibij: Kas tzij we achi ri' are wa' ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri cäbixic chi cäpe na, —xecha'.

⁴¹Niq'uiyaj chic xquibij: Are wa' ri Cristo, —xecha'.

Niq'uiyaj chi c'ut xquibij: ¿A xa ta c'u lo pa Galilea cäpe wi ri Cristo? ⁴²Ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cubij chi ri Cristo rajwaxic chquixol ri rachalaxic ri ka mam David ri nim takanel cäpe wi na. Pa Belén c'ut cäpe wi na, ri tinimit ri xc'oji wi ri ka mam David, —xecha'.

⁴³Je c'u ri' ri winak xquitasala quib rumal rech ri Jesús. ⁴⁴E c'o jujun ri xcaj xquic'am bi pa che', man c'o tä c'u jun xchapowic.

Ri k'atal tak tzij man quecojon tä che ri Jesús

⁴⁵Xetzelej c'u ri chajinelab re ri nimalaj rachoch Dios, xeopan chila' jawije' e c'o wi ri tata'ib fariseos xukuje' ri qui nimakil ri sacerdotes. Ri e are' c'ut xquita' chque: ¿Jas che man xic'am tä lok ri Jesús? —xecha'.

⁴⁶Ri chajinelab xech'awic, xquibij: ¡Man c'o tä jun achi ka tom je' cätzijonic jas ri cätzijon ri achi ri! —xecha'.

⁴⁷Are c'u ri tata'ib fariseos xquibij chque: Ri ix xukuje' xa xiya iwib pa subic. ⁴⁸¿A c'o pu lo jun chque ri ka nimakil ri cojoninak che, o jun ne chque ri tata'ib fariseos? ¡Man c'o taj! —xecha'. ⁴⁹Xquiq'uiäk itzel tzij pa qui wi', xquibij: ¡We winak ri' man quietam tä ri Pixab! —xecha chque.

⁵⁰Are c'u ri tat Nicodemo ri xopan ruc' ri Jesús chak'ab, are jun chque ri tata'ib fariseos. Xubij c'u chque: ⁵¹Ri ka Pixab cubij chi man cuya' taj cäkak'at tzij puwi' jun winak chi cäc'äjisax u wäch we ta mat nabe cäkata na jas ri cubij che retamaxic jas ri u banom, —xcha chque.

⁵²Te ri' xech'aw ri e are', xquibij che ri tat Nicodemo: E c'u ri lal, ¿a lal aj Galilea xukuje'? —xecha che. Na'l siq'uij la ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic, quil c'u na la chi man c'o tä jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri petinak pa Galilea, —xecha che.

⁵³Chquijujunal c'ut xebe' cho tak cachoch.

Waral cäkil wi ri ixok ri xuban ri nimalaj mac chrij ri rachajil

8 Are c'u ri Jesús xe' pa ri nimalaj juyub ri cäbix “Olivos” che. ²Aretak xsakir chucab k'ij, ri Jesús xtzelej lok,

xe' pa ri nimalaj rachoch Dios. Conojel ri winak xquimulij quib ruc'. Ri Are' c'ut xt'uyi'c, xuchaplej qui tijoxic. ³Te ri' ri tijonelab re ri Pixab xukuje' ri tata'ib fariseos xquic'am lok jun ixok ri xquiriko tajin cuban ri nimalaj mac ri äwas u banic chrij ri rachajil. Xquiya c'u chquixol ri winak ri e c'o chila'. ⁴Xquibij c'u che ri Jesús: Ajtij, we ixok ri' xrik-tajic tajin cuban ri nimalaj mac ri äwas u banic chrij ri rachajil. ⁵Ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés cubij chi rajwaxic cäkacämisaj chabaj jun ixok ri je' cuban wa'. E ri lal, ¿jas c'u cäbij la? — xecha che.

⁶Xquibij wa' che xak rech cäkaj pa qui k'ab, je c'u ri' quecowinic cäquibij chi c'o u mac ri Jesús. Are c'u ri Jesús xa xpachi'c, xuchaplej tz'ibanic cho ri ulew ruc' ri u wi' u k'ab. ⁷Xquitakej c'u u c'otic u chi' ri Jesús. Xa je ri' ri Are' xujicomaj rib, xubij c'u chque: Apachin chech alak ri man c'o tä u mac, chuq'uiäka ri nabe abaj chrij we ixok ri', —xcha chque.

⁸Xpachi chi jumul ri Jesús, xutakej tz'ibanic cho ri ulew. ⁹Aretak c'ut xquita ri xubij ri Jesús, xquina' quib pa canima' chi c'o qui mac. Chquijujunal c'ut xquichap elem bic. Nabe xebel bi ri ri'jab. Aretak conojel e elinak chi bic, xak xuwi chi ri Jesús c'o canok ruc' ri ixok ri canajinak can chila'. ¹⁰Te ri' ri Jesús xujicomaj rib. Man c'o tä c'u jun xrilo, xane xak xuwi ri ixok. Ri Are' xubij che: Nan, ¿jawije' e c'o wi ri cäquibij chi c'o mac la? ¿A mat c'o jun xcanaj can chuk'atic tzij puwi' la chi cäk'äjisax wäch la? —xcha che.

¹¹Ri ixok xubij che ri Jesús: Man c'o tä jun, Tat, —xcha che.

Are c'u ri Jesús xubij che: Ri in xukuje' man quink'at tä tzij puwi' la chi cäk'äjisax wäch la. ¡Oj ba' la chanim, mä-macun chi c'u la! —xcha che.

Ri Jesús are je' jas jun candela ri cuya sakil chque ri winak cho ruwächulew

¹²Xtzijon chi jumul ri Jesús cuc' ri winak, xubij chque: In ri', ri in quinya sakil chque ri winak cho ruwächulew. Jachin ri cäpe wuc', cäk'oji na ri sakil ruc' ri cuya c'aslemal, man cäbin tä chi c'u pa ri k'ekum, —xcha chque.

¹³Te ri' ri tata'ib fariseos xquibij che ri Jesús: Ri lal xak tuquiel la tajin cäk'alajisaj la ri utz chij ib la. Rumal ri' ri tajin cäk'alajisaj la man c'o tä u patän, —xecha che.

¹⁴Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ri tajin quink'alajisaj chwij in, kas tzij c'o u patän, pune xak nu tuquiel quink'alajisaj ri utz chwij chbil wib. Wetam c'ut jawije' ri in petinak wi, xukuje' jawije' ri quine' wi. Ri alak c'ut man etam tä alak jawije' ri quinpe wi, man etam tä c'u alak jawije' ri quine' wi. ¹⁵Ri alak je' cäk'atow tzij alak jas ri quek'atow tzij ri winak ajuwächulew. Ri in c'ut man quink'at tä tzij puwi' jachin jun. ¹⁶We c'u quink'at tzij, jicom quinban chuk'atic tzij. Je ri', rumal chi man xak tä nu tuquiel quink'at tzij, xane ri nu Tat ri xintakow lok Are cuk'at tzij junam wuc'. ¹⁷Pa ri Pixab alak tz'ibtal wi chi aretak quieb winak junam ri cäquibij chrij ri xquilo o chrij ri xquito, rajwaxic ri' cäcojic chi kas tzij ri cäquibij. ¹⁸Ri in c'ut quink'alajisaj ri kas tzij chwij chbil wib, xukuje' ri nu Tat ri xintakow lok cuk'alajisaj ri kas tzij chwij, —xcha ri Jesús chque.

¹⁹Te ri' ri tata'ib fariseos xquita' che ri Jesús: ¿Jawije' c'o wi ri tat la? —xecha che.

Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ri alak man kas tä etam alak nu wäch, xukuje' man etam tä alak u wäch ri nu Tat. We ta kas etam alak nu wäch in, etam ta alak u wäch ri' ri nu Tat xukuje', —xcha chque.

²⁰Ri Jesús xubij wa' we tzij ri' aretak tajin cuya tijonic pa ri nimalaj rachoch

Dios chunakaj ri c'olibal re tak ri cuchuj. Man c'o tä c'u jun xc'amow bi pa che' rumal chi mäja' curik ru k'ij.

**Ri Jesús cubij chi ri
Are' are ajchila' chicaj**

²¹ Ri Jesús xch'aw chi jumul, xubij chque: Ri in quine'c. Ri alak c'ut quintzucuj na alak. Pa ri mac alak c'ut cäcäm wi alak, rumal chi man cäcowin tä alak que' alak chila' jawije' ri quine' wi, — xcha chque.

²² Te ri' ri winak aj Israel xquibij: ¿A xa ta lo cucämisaj rib, rumal c'u ri' cubij chi man cujcowin taj cuje' chila' jawije' ri que' wi? — xecha ri e are'.

²³ Te ri' xubij ri Jesús chque: Ri alak, xak alak ajwaral, are c'u ri in chila' chicaj quinpe wi. Ri alak, xak alak ajuwächulew. Are c'u ri in man in ajuwächulew taj. ²⁴ Rumal ri' xinbij chech alak chi pa ri mac alak cäcäm wi alak. Rumal chi we man cäcoj tä alak chi in ri' ri tajin quinbij, pa ri mac alak cäcäm wi na alak, — xcha chque.

²⁵ Te ri' xquita' che ri Jesús, xquibij: ¿Jachin c'u ri lal? — xecha che.

Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ojer ri' nu bim chech alak jachin ri in, — xcha chque. ²⁶ Q'uia ri cwaj quinbij chech alak chrij ri tajin quinwilo chuk'atic tzij chrij ri cäban alak. Are c'u ri xintakow lok cubij ri kas tzij. Ri in c'ut, jachique ri nu tom chuchi' ri Are', are wa' ri quinbij chque ri winak ajuwächulew, — xcha chque.

²⁷ Ri e are' c'ut man xquich'ob taj chi ri Jesús are tajin cäch'aw chrij ri ka Tat chila' chicaj. ²⁸ Rumal ri' xubij chque: Aretak ri in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, quinyac na chicaj umal alak chquiwäch ri winak, quetamaj c'u na alak chi In Ri'. Man c'o tä c'u jas quinbano xak pa we wi, xane xak xuwi quinbij ri u c'utum ri ka Tat chnuwäch, — xcha chque. ²⁹ Are c'u ri xintakow lok c'o

wuc' in. Ri nu Tat man in u yo'm tä can nu tuquiel rumal chi amak'el ronojel k'ij are quinban ri utz cäril wi ri Are', — xcha chque ri winak aj Israel.

³⁰ Aretak ri Jesús xubij wa' we tzij ri', e q'uia xecojon che ri Are'.

**Ru C'ojol ri Dios
cujresaj pu k'ab ri Itzel**

³¹ Xubij c'u ri Jesús chque ri winak aj Israel ri xecojon che: We ri alak cätakej alak u banic ri nu bim chech alak, kas tzij alak nu tijoxelab, — xcha chque. ³² Quetamaj c'u na alak ri kas tzij, ri kas tzij c'ut cubano chi tzokopital chi alak, — xcha chque.

³³ Ri winak aj Israel xech'awic, xquibij: Ri uj are ka mam ri Abraham ojer, man uj cojom tä c'u xak che patänil re jun winak. ¿Jas lo wa' chi cäbij la chke chi cujtzokopitaj na? — xecha che.

³⁴ Ri Jesús xubij chque: Kas tzij quinbij chech alak chi conojel ri quemacunic e cojom ri' che patänil tak re ri mac.

³⁵ Jun ri cojom che patäninel man are tä kas ajpaja. Are c'u ri u c'ojol ri rajaw ja kas ajpaja ri' amak'el ronojel k'ij. ³⁶ Je c'u ri', we ri in, in u C'ojol ri Dios quintzokopin chech alak, kas tzij ri' chi tzokopital chi alak, — xcha chque. ³⁷ Ri in wetam chi ri mam alak are ri Abraham ojer. Caj c'u alak quincämisaj alak rumal chi man cäcoj tä alak ri quinbij chech alak. ³⁸ Ri in are quinbij ri u c'utum ri nu Tat chnuwäch. Are c'u ri alak are cäban alak jachique ri bim chech alak rumal ri tat alak, — xcha ri Jesús chque.

³⁹ Ri e are' xech'awic, xquibij: Ri ka tat uj are ri ka mam Abraham ojer, — xecha'.

Ri Jesús xubij chque: We ta kas tzij are tat alak ri ka mam Abraham, are ta cäban alak ri' jas ri xuban ri are'. ⁴⁰ Pune nu bim ri kas tzij chech alak ri u c'utum ri Dios chnuwäch, ri alak caj alak quincämisaj alak. Ri ka mam Abraham man c'o tä jumul ri je' xuban wa'.

⁴¹ Ri alak c'ut je' cäban alak jas ri cuban ri tat alak, —xcha ri Jesús chque.

Ri e are' c'ut xquibij che: Ri uj, man uj alc'ualaxelab taj ri mat k'alaj u wäch ka tat. Ri ka Tat xa jun c'olic, are c'u ri Dios, —xecha'.

⁴² Ri Jesús c'ut xubij chque: We ta kas tzij chi ri Dios are Tat alak, quinaj ta alak ri' rumal chi ri in ruc' ri Dios in petinak wi, waral c'ut in c'o wi. Man in petinak taj xak pa we wi, xane are ri Dios xintakow lok. ⁴³ ¿Jas che ri alak man cäcowin tä alak chuch'obic ri quinbij? Xa rumal chi man caj tä alak cätatabej alak ri nu tzij. ⁴⁴ Ri tat alak are ri Itzel. Ri alak, alak rech ri are', are c'u caj alak cäban alak jachique ri craj ri are'. Ri Itzel are jun cämisanel ojer lok. Ri are' man cuban tä ri kas tzij, man cubij tä c'u ri kas tzij. Aretak cuban tzij, are cubij ri u banic ri are'. Are jun banal tzij, qui tat c'ut ri banal tak tzij. ⁴⁵ Ri in c'ut quinbij ri kas tzij, rumal c'u ri' ri alak man cäcoj tä alak ri nu tzij. ⁴⁶ ¿Jachin chech alak cäcowinic cuk'alajisaj chi kas tzij c'o mac nu banom? We c'u quinbij ri kas tzij, ¿jas c'u che man cäcoj tä alak ri quinbij? ⁴⁷ Apachin ri rech ri Dios cutatabej ri' ru Tzij ri Dios. Are c'u ri alak man alak tä rech ri Dios. Rumal ri' man caj tä alak cätatabej alak ru Tzij ri Dios, —xcha ri Jesús chque ri winak aj Israel.

Waral cäkil wi chi ri Cristo c'o chic mäjok cäc'oji ri Abraham

⁴⁸ Ri winak aj Israel xquibij che ri Jesús: Kas tzij ri xkabij aretak xkabij chi ri lal, xa lal aj Samaria,[§] xukuje' chi ri lal c'o jun itzel espíritu che la, —xecha che ri Jesús.

⁴⁹ Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Man c'o tä jun itzel espíritu chwe. Ri tajin quinbano, xa tajin quinya u k'ij ri nu Tat,

are c'u ri alak xa quesaj alak nu quixbal. ⁵⁰ Ri in c'ut man cwaj taj chi cäyi' nu k'ij, pune ta ne c'o Jun ri craj chi cäyi' nu k'ij, cuk'at c'u na tzij ri Are' pa qui wi' ri cäquetzelaj nu wäch. ⁵¹ Kas tzij quinbij chech alak chi jachin ri cunimaj ri quinbij, man cäcäm tä na ri are', —xcha chque.

⁵² Te ri' ri winak aj Israel xech'awic, xquibij: Cämich kas xel chi sak chkawäch chi xa c'o jun itzel espíritu che la, —xecha che ri Jesús. Ri ka mam Abraham, xukuje' conojel ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios xecämich, te c'u ri' cäbij la: “Jachin ri cunimaj ri quinbij man cäcäm taj,” —cächa la. ⁵³ ¿A lal ta c'ut nim na ri k'ij la chuwäch ri ka mam Abraham? Ri are' xcämich, xukuje' xecäm ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. ¿Jachin ta c'u ri lal ri cäban che ib la? —xecha che.

⁵⁴ Ri Jesús xch'awic, xubij chque: We ta xak in quinya nu k'ij chbil wib, man c'o tä u patän ri'. Are c'u ri cäyo'w nu k'ij are ri nu Tat, ri cäbij alak chi are Dios alak. ⁵⁵ Ri alak c'ut man etamam tä alak u wäch. Ri in kas tzij wetam u wäch. We ta quinbij chi man wetam tä u wäch, in banal tzij ta ri' je' jas ri alak. Ri in c'ut kas tzij wetam u wäch, quinnimaj c'ut ri cubij. ⁵⁶ Ri Abraham ri mam alak xquicotic aretak xuto chi cäril na ri nu k'ij. Xril c'ut, kas c'u xquicotic, —xcha chque.

⁵⁷ Ri winak aj Israel xquibij che ri Jesús: Mäja' ne niq'uiaj ciento junab la, te c'u ri' cäbij la chi xil la u wäch ri ka mam Abraham, —xecha che.

⁵⁸ Ri Jesús xch'awic, xubij: Kas tzij quinbij chech alak chi ri in, in c'o chic ojer, c'ä mäjok cäc'oji ri Abraham, —xcha chque ri winak aj Israel.

⁵⁹ Xepe c'u ri winak aj Israel, xquic'am abaj rech cäqui'uiäk chrij ri Jesús. Ri Are' c'ut, xuc'u' rib chquiwäch, xel lok pa

^{§8:48} Ri winak aj Israel sibalaj xquetzelaj qui wäch ri winak aj Samaria. Ri u bixic ri tzij ri', “xa lal aj Samaria”, che jun winak are junam ruc' ru qu'uiäk itzel tzij puwi'.

ri nimalaj rachoch Dios, xoc'ow chquixol ri winak, xe'c.

**Ri Jesús cucunaj jun achi
ri moy tzaretak xil u wäch**

9 Ri Jesús benak pa ri be aretak xril jun achi ri moy tzaretak xil u wäch. ²Ru tijoxelab xquita' che ri Jesús: Ajtij, —xecha che. ¿Jas che moy we achi ri' tzaretak xil u wäch? ¿A xa rumal ri qui mac ru nan u tat o xa rumal ru mac ri are'? —xecha che.

³Ri Jesús xubij chque: Man rumal tä rech ru mac ri are', man rumal tä c'u rech ri qui mac ru nan u tat, xane rech rumal ri are' cäk'alajin ri cäcowin ri Dios chubanic, —xcha chque. ⁴Chanim ri' ri c'o na ri k'ij, rajwaxic chi quinban na ri xintak chubanic rumal ri xintakow lok. Coc c'u na ri ak'ab aretak man c'o tä chi jun cäcowinic cächacunic. ⁵Pa tak we k'ij ri' aretak in c'o cho ruwächulew, ri in quinya sakil chque ri winak ajuwächulew, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

⁶Aretak xbitaj wa' we tzij ri' rumal ri Jesús, xutzak u chub pulew, xuban jubik' xok'ol ruc' ru chub, xubil c'u chrij tak ru wak'äch ri moy. ⁷Te c'u ri' xubij che: ¡Oj la! Ch'aja la ri wäch la pa ri atinibal ri cäbix “Siloé” che. (We bi'aj ri' quel cubij “Takom”.)

Ri moy achi xe'c, xuch'aj ru wäch. Aretak xtzelej lok, xcowinic xca'y chic. ⁸Are c'u ri u c'ul tak ja, xukuje' ri winak ri que-tamam u wäch chi moy nabe, xquibij: ¿A mat are wa' we achi ri' ri cät'uyi chi' tak ri be chuta'ic u limosna? —xecha'.

⁹Jujun xquibij: Je', are wa', —xecha'.

Niq'uij chic xquibij: Man are taj. Xak c'u junam quel ruc', —xecha'.

Are c'u ri achi ri moy can nabe xubij: Je', in ri', —xcha chque ri winak.

¹⁰Te ri' ri winak xquita' che ri achi: ¿Jas lo wa' chi catcowin chic catca'yic? —xecha che.

¹¹Ri are' xch'awic, xubij chque: Ri achi ri Jesús u bi' xuban jubik' xok'ol, xubil chrij tak ri nu wak'äch, te c'u ri' xubij chque: “Oj la chi' ri atinibal ri cäbix “Siloé” che, ch'aja la ri wäch la chila',” —xcha chwe. Xine' c'ut. Aretak xch'ajtaj ri nu wäch, xincowinic xinca'yic, —xcha chque.

¹²Te ri' ri winak xquibij: ¿Jawije' c'o wi ri achi ri'? —xecha che.

Ri are' xubij chque: Man wetam taj, —xcha chque.

**Ri tata'ib fariseos cäquic'ot u
chi' ri moy achi ri xutziric**

¹³Te ri' xquic'am bi ri achi ri moy can nabe, xequiya chquiwäch ri tata'ib fariseos. ¹⁴Are c'u jun k'ij re uxlanem aretak ri Jesús xuban ri jubik' xok'ol, xucunaj ri achi ri moy. ¹⁵Ri tata'ib fariseos xukuje' xquita' che ri achi chi jas lo wa' chi cäcowin chic cäca'yic. Ri are' xubij chque: Xubil xok'ol chrij tak ri nu wak'äch, te c'u ri' xinch'aj ri nu wäch. Quinca'y chi c'u cämïc, —xcha chque.

¹⁶Te ri' jujun chque ri tata'ib fariseos xquibij: Ri achi ri xbanow wa' we cunanïc ri' man rech tä ri Dios, rumal chi man nim tä cäril wi ri k'ij re uxlanem, —xecha'.

Niq'uij chic c'ut xquibij: ¿Jas ta c'u lo wa' chi cäcowinic cuban tak we cajmabal etal ri' we ta kas tzij ajmac? —xecha'.

Je ri' chi man xjunamataj tä ri qui chomanic, xquitasala c'u quib. ¹⁷Xquita' chi c'u jumul che ri achi ri moy can nabe: E ri at, ¿Jas cabij at chrij ri achi ri xcunan ra wak'äch? —xecha che.

Ri are' c'ut xubij: Ri in quinbij chi are jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, —xcha chque.

¹⁸Are c'u ri winak aj Israel man xquicoj taj chi ri achi ri' are wa' ri moy can nabe, cämïc c'ut cäca'y chic. C'ä te' xquicojo aretak xesiq'uij na lok ru nan u tat ri achi ri xcunatajic. ¹⁹Xquita' c'u

chque: ¿A are wa' ri alc'ual alak ri cäbij alak chi moy xil u wäch? ¿Jas lo wa' chi cämïc cäcowin chic cäca'yic? —xecha chque.

²⁰Ru nan u tat xech'awic, xquibij: Ketam chi are wa' ri kalc'ual ri moy xil u wäch. ²¹Man ketam tä c'ut jas wa' chi cämïc cäcowin chic cäca'yic, man ketam tä c'u jachin ri xcunan ru wak'äch. Ta' alak che ri are'. Achi chi ya', cubij c'u na chech alak jas wa' chi cäcowin chic cäca'yic, —xecha chque.

²²Je wa' xquibij ru nan u tat rumal chi xa xquixej quib chquiwäch ri winak aj Israel. Ri e are' c'ut qui chomam chic junam chi jachin ri cucojo chi ri Jesús are ri Cristo cäquesaj na bi pa ri rachoch Dios. ²³Rumal ri' ru nan u tat ri achi ri xcunax ru wak'äch xquibij: “Ta' alak che ri are'. Achi chi ya',” —xecha ri'.

²⁴Te c'u ri' ri winak aj Israel xquisiq'uij chi jumul ri achi ri moy can nabe, xquibij che: Chabij ba' ri kas tzij chke chuwäch ri Dios. Ri uj ketam chi ri achi ri' are jun ajmac, —xecha che.

²⁵Ri achi xch'awic, xubij chque: Ri in man wetam taj we are jun ajmac o man are taj, xuwi wetam chi nabe canok in moy, cämïc c'ut quinca'y chic, —xcha chque.

²⁶Xquita' chi c'u jumul che: ¿Jas xuban chawe? ¿Jas xuban chucunaxic ri a wak'äch? —xecha che.

²⁷Xch'aw ri achi, xubij chque: Xinbij chech alak, ri alak c'ut xa man cäta tä alak. ¿Jas che caj alak chi quinbij wa' jumul chic? ¿A xa caj alak coc alak che u tijoxel? —xcha chque.

²⁸Te ri' ri e are' xquitze'j u wäch, xquibij c'u che: Ri at, at jun ruc' we achi ri', are c'u ri uj, uj jun ruc' ri ka mam Moisés. ²⁹Ri uj ketam chi ri Dios xch'aw ruc' ri ka mam Moisés. Are c'u we achi ri' man ketam taj jawije' ri cäpe wi, —xecha che.

³⁰Ri achi c'ut xch'awic, xubij chque: ¿Co'l ta ne ri'! Ri alak man etam tä alak jawije' cäpe wi, ri in c'ut xucunaj ri nu wak'äch. ³¹Kas ketam chi ri Dios man cuta tä ri qui t'zonobal tok'ob ri ajmaquib, xuwi cuta ri qui t'zonobal tok'ob ri winak ri quek'ijilan che, ri cäca'n ru rayibal. ³²Man c'o tä jumul ka tom cäbixic chi c'o jun cäcowin chucunaxic ru wak'äch jun achi ri moy xil u wäch. ³³We ta ri achi ri' mat ruc' ri Dios petinak wi, mat c'o jas cäcowin ri' chubanic, —xcha chque.

³⁴Te ri' xquibij che: Ri at, xa at ajmac xil a wäch. ¿A are cawaj cujatijoj? —xecha che.

Xquesaj c'u bic pa ri rachoch Dios.

E c'o ri queca'yic ri e moy chuwäch ri Dios

³⁵Ri Jesús xretamaj chi xesax bic ri achi ri moy can nabe. Aretak ri Jesús xuriko, xubij che: ¿A cäcojon la che ru C'ojol ri Dios? —xcha che.

³⁶Ri achi xubij che: Tat, bij la chwe jachin ri' rech ri in quincejon che, —xcha che.

³⁷Ri Jesús xch'awic, xubij che: Ilom chi la u wäch wa'. In ri', ri tajin quintzjon uc' la, —xcha che.

³⁸Te c'u ri' ri achi xxuqui chuwäch ri Jesús, xubij che: Quincejon che la, Kajaw, —xcha che.

³⁹Xubij c'u ri Jesús: Ri in, in petinak cho ruwächulew chuk'atic tzij, rech ri moyab cäjaktaj ri qui wak'äch, xukuje' rech ri queca'yic quecanaj moy, —xcha'.

⁴⁰Te ri' jujun chque ri tata'ib fariseos ri e c'o chila' ruc' ri Are', aretak xquita ri xubij ri Jesús, xquibij che: ¿A uj moy ta c'u lo uj xukuje'? —xecha che.

⁴¹Ri Jesús xch'awic, xubij chque: We ta alak moy, mat c'o mac alak ri'. Rumal c'u rech chi cäbij alak chi cäca'y alak, c'o mac alak, —xcha ri Jesús chque.

**Waral cäkil wi ri c'utbal
chrij ri qui corral chij**

10 Kas tzij quinbij chech alak chi jachin ri man coc tä bi chuchi' ri qui corral ri chij, xane xa cutzucuj jawije' cunim wi bi rib, ri achi ri' xa jun elak'om, jun t'orinel. ²Are c'u ri coc bi chuchi' ri corral are ajyuk' ri', ri chajil que ri chij. ³Ri chajil u chi' ri corral cujak ri' chuwäch rech coquic. Ri chij c'ut cäquich'ob u wäch aretak cäch'awic. Ri ajyuk' queusiq'uij ru chij chquijujunal ruc' ri qui bi', queresaj c'u bi pa ri corral. ⁴Aretak e resam chi bic conojel ri chij pa ri corral, cänabey bi chquiwäch, are c'u ri chij queteri bi chrij rumal chi cäquich'ob u wäch aretak cäch'awic. ⁵Man queteri tä c'u chrij jun winak ri man quetam tä u wäch, xane xa queanimaj chuwäch rumal chi man cäquich'ob taj aretak cäch'aw jun winak ri man quetam tä u wäch, —xcha ri Jesús chque ri winak aj Israel.

⁶Ri Jesús xucoj wa' we c'utbal ri' chquiwäch, ri e are' c'ut man xquich'ob taj jas ri xraj xubij chque.

**Waral cäkil wi chi ri Jesús
are ri Utzalaj Ajyuk'**

⁷Te ri' ri Jesús xubij chi jumul chque: Kas tzij quinbij chech alak. Ri in, in ru chi' ri corral ri quebec wi bi ri chij. ⁸Conojel ri nabe xebul chnuwäch in, e elak'omab ri', e t'orinelab. Ri chij c'ut man xquitatabej taj ri xquibij. ⁹Ri in, in ru chi' ri corral. Jachin ri wumal in coc pa ri corral curik ru tobanic ri Dios. Ri winak ri' junam ruc' jun chij ri coc pa ri corral, te c'u ri' quel bic, curik utzalaj echa'.

¹⁰Ri elak'om xuwi petinak rech quere-lak'aj bi ri chij, queucämisaj, cusach qui wäch. Ri in c'ut in petinak chuya'ic qui c'aslemal, rech c'o qui c'aslemal ri kas utz

na. ¹¹In ri' ri utzalaj ajyuk'. Ri utzalaj ajyuk' cuya ru c'aslemal pa cämical rumal quech ri chij. ¹²Are c'u ri ajyuk' ri xuwi cuchomaj ri tojbal re, aretak cärilo cäpe ri utiw, queuya can ri chij, canimajic. Je ri' cubano rumal chi man are tä kas cajyuk' ri chij, xukuje' ri chij man e rech tä ri are'. Cäpe c'u ri utiw queuchap ri chij, queujabuj. ¹³Ri achi ri' canimajic rumal chi xuwi cuchomaj ri tojbal re. Man querilij tä ri chij.

¹⁴In ri' ri utzalaj ajyuk', wetam qui wäch ri nu chij, xukuje' ri e are' quetam nu wäch in. ¹⁵Je' jas ri nu Tat retam nu wäch in, ri in xukuje' wetam u wäch ri nu Tat. Quinya c'u ri nu c'aslemal pa cämical rumal quech ri chij. ¹⁶Xukuje' e c'o chi niq'uij nu chij ri man e c'o tä pa we corral ri'. Rajwaxic c'ut queinc'ama na lok xukuje'. Ri chij ri' cäquinimaj na ri quinbij. Xa c'u jumulaj chij cäc'oji na, xukuje' xa jun ri cajyuk'.

¹⁷Ri ka Tat quinraj in rumal chi quinya ri nu c'aslemal pa cämical, quinc'astaj chi c'u na rech cäc'oji chic ri nu c'aslemal. ¹⁸Man c'o tä jun qesan ri nu c'aslemal chwe, xane ri in pa wanima' cäpe wi quinya ri nu c'aslemal. Pa nu k'ab c'o wi ru ya'ic ri nu c'aslemal, xukuje' pa nu k'ab c'o wi ru c'amic jumul chic. Are wa' ri xintak wi rumal ri nu Tat, —xcha ri Jesús.

¹⁹Aretak ri winak aj Israel xquita wa' we tzij ri', xquichapla u tasic quib jumul chic. ²⁰E q'uia chque xquibij: ¿Jas che cätatabej alak ri cubij? We achi ri' c'o jun itzel espíritu che, xukuje' ch'ujarinak wa', —xecha'.

²¹Niq'uij chi c'ut xquibij: Man c'o tä jun winak ri c'o jun itzel espíritu che ri je' cätzijon wa' we ri'. ¿A cäc'owin pu lo jun itzel espíritu cujak ri qui wak'äch ri moyab? —xecha'. ¡Man cuya' taj! —xecha ri'.

Ri winak aj Israel man quecojon tä che ri Jesús

²² Pa tak ri k'ij ri' xurik ri k'alaj. Are chi' tajin cäban ri nimak'ij pa ri tinimit Jerusalén, natabal re ri k'ij ri xq'uis u yaquic ri nimalaj rachoch Dios, xjach c'u pu k'ab ri Dios. ²³ Ri Jesús tajin cäwacat pa ri nimalaj rachoch Dios, pa ri rakan ja re Salomón. ²⁴ Xepe c'u ri winak aj Israel xquimulij quib chrij, xquibij che: ¿C'ä jampa' cujya la pa sak? We lal ri' ri Cristo, bij ba' la ri kas tzij cämüc, —xecha che.

²⁵ Ri Jesús xch'awic, xubij chque: Ya nu bim chic. Ri alak c'ut man cäcoj tä alak ri xinbij. Ronojel ri u takom ri nu Tat chwe chi quinbano, are cäc'utu w na ruc' sakil. ²⁶ Ri alak c'ut man cäcojon tä alak rumal chi ri alak man jun tä cuc' ri nu chij, jas ri xinbij chech alak nabe. ²⁷ Ri nu chij quetam nu wäch aretak quinch'awic. Ri in xukuje' wetam qui wäch, queteri c'u chwij. ²⁸ Ri in quinya c'aslemal chque ri man c'o tä u q'uisic. Man cäsach tä qui wäch, man c'o tä c'u jachin queesan pa nu k'ab. ²⁹ Ri nu Tat, ri nim na u k'ij chquiwäch conojel, are ri xeyo'w chwe. Man c'o tä c'u jachin jun queesan pu k'ab ri Are'. ³⁰ Ri in, xukuje' ri nu Tat, xa uj jun, —xcha chque.

³¹ Te ri' ri winak aj Israel jumul chic xquic'am abaj rech cäquiquiäk chrij ri Jesús. ³² Ri Jesús xubij chque: Q'uia u wäch utzil nu banom chuwäch alak rumal ru chuk'ab ri nu Tat. ¿Rumal c'u jachique chque we utzil ri nu banom quinq'uiäk alak chabaj? —xcha chque.

³³ Ri winak aj Israel xech'awic, xquibij: Man cäkaqu'uiäk tä la chabaj rumal jun chque ri utzil ri banom la, xane rumal chi bim la ri äwas u bixic chrij ri Dios. Ri lal xak lal jun achi, banom c'u ib la chi lal Dios, —xecha che.

³⁴ Ri Jesús c'ut xubij chque: Pa ri Pixab alak tz'ibtal wi ri xubij ri Dios: “Ri ix, ix

dioses,” —cächa', —xcha ri Are'. ³⁵ Ke-tam chi ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic, man cuya' taj cäsach u wäch. Ri Dios xubij “dios” chque ri winak ri xecojon che ru Lok' Pixab. ³⁶ We ri Dios xinucha' in, te c'u ri' xinutak lok cho we uwächulew, ¿jas lo wa' ri cäbij alak chi nu bim ri äwas u bixic chrij ri Dios rumal chi xinbij chi in u C'ojol ri Dios? ³⁷ We man quinbano jachique ri cuban ri nu Tat, ri alak man rajwaxic taj cäcojon alak chwe. ³⁸ We c'u quinbano, pune ba' man cäcojon tä alak chwe, cojon ba' alak che ri quinbano rech je ri' kas queta-maj alak, xukuje' cäcoj alak chi ri ka Tat c'o pa wanima' in, xukuje' ri in, in c'o pa ranima' ri ka Tat.

³⁹ Jumul chic are ta xcax xquic'am bi pa che'. Ri Jesús c'ut xresaj rib pa qui k'ab.

⁴⁰ Te ri' ri Jesús xe' jumul chic ch'äkäp che ri nima' Jordán chrelbal k'ij jawije' ri xuban wi kasna' ri tat Juan nabe, xcanaj c'u chila'. ⁴¹ E q'uia winak c'ut xebe' che rilic, xquibij c'ut: Kas tzij ri tat Juan, pune man xuban tä cajmabal tak etal, ronojel ri xubij chrij we achi ri' are kas tzij, —xecha'.

⁴² E q'uia winak c'ut xecojon che ri Jesús chila'.

Waral cäkil wi ru cämical ri tat Lázaro

11 C'o jun achi yawab, Lázaro u bi', ri cäpe pa ri tinimit Betania, ri tinimit ri e jekel wi ri nan María xukuje' ri nan Marta ri ratz. ² We nan María ri', ri ranab ri tat Lázaro ri yawab, are wa' ri xk'ijow ri c'oc'alaj aceite chrij ri rakan ri Kajaw Jesús, ri xusu' c'u ruc' ru wi'. ³ We quieb ixokib ri' ri cachalal quib, xquitak u bixic che ri Jesús: Kajaw, ri Lázaro ri sibalaj utz la ruc', yawab ri are', —xecha bic.

⁴ Aretak xuta ri Jesús wa', xubij: Ri cämical ri cuc'am lok we yabil ri' man are tä q'uisbal re ru c'aslemal, xane xa

rech cäk'alajinic chi nim u k'ij ri Dios, xukuje' rech rumal we yabil ri' cäc'utunic chi nim u k'ij ru C'ojol ri Dios, —xcha'.

⁵Ri Jesús, pune sibalaj lok' ri nan Marta chuwäch, xukuje' ru chak', xukuje' ri tat Lázaro, ⁶aretak xbix che chi yawab ri tat Lázaro, xcanaj na can quieb k'ij chila' jawije' ri c'o wi. ⁷Te c'u ri' xubij chque ru tijoxelab: Jo' chi jumul pa Judea, —xcha chque.

⁸Xquibij c'u ru tijoxelab che: Ajtij, mäja' naj ri' ri winak aj Israel ri e c'o chila' xcaj xquicämisaj la che abaj. ¿Te ri' are caj la que' chi la jumul jela'? —xecha che.

⁹Ri Jesús xubij chque: ¿A mat cablajuj hora u pam ri jun k'ij? We jun winak cäbin pak'ij, man cätzak taj, rumal chi cäri' ru sakil ri k'ij ri cäca'y puwi' ruwächulew. ¹⁰We c'u ri winak chak'ab cäbinic, cätzakic, rumal chi man c'o tä ri sakil pa ru be, —xcha chque.

¹¹Te c'u ri' xubij chi ri Jesús chque: Ri tat Lázaro, ri sibalaj uj utz ruc', xwaric, quine' c'ut quinc'asuj na, —xcha chque.

¹²Te ri' ri tijoxelab xquibij che ri Jesús: Kajaw, we cäwaric quel cubij wa' chi cutzir na, —xecha che.

¹³Ri Jesús c'ut are tajin cubij chi ri tat Lázaro xcämic. Are c'u ri tijoxelab xquichomaj e are' chi are tajin cubij ri waram ri cuban jun winak. ¹⁴Te ri' xubij ri Jesús chque chi sakil: Ri tat Lázaro ya xcämic, —xcha'. ¹⁵Ri in quinquicotic chi man in c'o tä chila'. Are c'u utz na wa' chiwe ix rech quixcojonc. Jo' ba' jekila', —xcha chque.

¹⁶Are c'u ri tat Tomás ri “Gemelo” cuchixic, xubij chque ri niq'uiaj tijoxelab chic ri e rachi'l: Jo' uj xukuje' rech cujecäm ruc', —xcha chque.

Ri Jesús queuc'astajisaj ri cäminakib, cuya qui c'aslemal

¹⁷Aretak xopan ri Jesús, te' xuto chi xque' quiejeb k'ij mukutal chi ri tat

Lázaro. ¹⁸Ri alaj tinimit Betania nakaj c'o wi che ri tinimit Jerusalén. Craj c'o niq'uiaj legua u najal. ¹⁹E q'uiä c'u chque ri winak aj Israel e opaninak cho rachoch ri nan Marta, ri nan María, chucu'bisaxic qui c'ux rumal ru cämical ri qui xibal. ²⁰Aretak ri nan Marta xretamaj chi opanem cuban ri Jesús, xe' chuc'ulaxic, are c'u ri nan María xcanaj can cho ja. ²¹Ri nan Marta xubij che ri Jesús: Kajaw, we ta c'o la waral, mat xcäm ri nu xibal, —xcha che. ²²Wetam c'ut chi ronojel ri cäta' la che ri Dios, ri Are' cuya na wa' che la, —xcha che.

²³Ri Jesús xubij che: Ri a xibal cäc'astaj na chquixol ri cäminakib, —xcha che.

²⁴Ri nan Marta xubij che ri Jesús: Je', wetam chi cäc'astaj na chquixol ri cäminakib pa ri q'uisbal k'ij, —xcha che.

²⁵Te ri' xubij ri Jesús che: Ri in, ri' quinc'astajisaj ri cäminakib xukuje' quinya qui c'aslemal. Jachin ri cäcojon chwe in, pune cäcämic, cäc'asi chi c'u na. ²⁶Conojel c'u ri c'ä e c'aslic ri quecojon chwe, man quecäm tä wi. ¿A cacoj wa'? —xcha che ri nan Marta.

²⁷Ri nan Marta xubij che: Je', Wajaw, ri in quinc'ojjo chi lal ri' ri Cristo, ru C'ojol ri Dios, ri ulinak la waral cho ri uwächulew, —xcha che.

Ri Jesús cok' chuchi' ri mukubal ri c'o wi ri tat Lázaro

²⁸Aretak xbitaj wa' we tzij ri' rumal ri nan Marta, xe'c, xusiq'uij lok ri nan María ru chak'. Xak chc'uyal xubij che: Ri Ajtij c'o waral, catusiq'uij, —xcha che.

²⁹Ri nan María, xuwi xuto ri xbix che, chanim c'u xwalijic, xe' chuch'abexic ri Jesús. ³⁰Mäja' c'u kas copan ri Jesús pa ri tinimit. C'ä c'o chila' jawije' ri xc'ulax wi rumal ri nan Marta. ³¹Ri winak aj Israel, ri e c'o cuc' pa ja chucu'bisaxic qui c'ux, aretak xquilo chi aninak xwalij bi ri nan

María, xebe' ri e are' ruc'. Xquichomaj chi jela' que' chuchi' ri mukubal che ok'ej.

³² Aretak c'ut xopan ri nan María ruc' ri Jesús, xxuqui chuwäch, xubij che: Wajaw, we ta c'o la waral, mat xcäm ri nu xibal, —xcha che.

³³ Ri Jesús, aretak xrilo chi xuchap ok'ej ri nan María, xukuje' ri winak aj Israel ri e petinak ruc', sibalaj xbisonic, c'äx xuna' pa ranima'. ³⁴ Xuta' c'u chque: ¿Jawije' ri mukutal wi? —xcha chque.

Ri e are' xquibij che: Kajaw, sa'jmepe la, je'ila la, —xecha che.

³⁵ Ri Jesús c'ut xok'ic. ³⁶ Xquibij c'u ri winak aj Israel: Chiwilampe' chi sibalaj lok' chuwäch, —xecha'.

³⁷ Jujun c'u chque xquibij: We achi ri' ri xjakow ru wak'äch ri moy, ¿a mat xcowin ta wa' chubanic jun tok'ob che ri tat Lázaro rech mat xcämic? —xecha'.

Cäc'astaj ri tat Lázaro chquixol ri cäminakib

³⁸ Ri Jesús, jumul chic sibalaj c'äx tajin cuna' pa ranima', xnakajin chuchi' ri jul ri mukutal wi ri tat Lázaro. Are jun pec, cojom c'u jun abaj che tz'apibal re ru chi'.

³⁹ Ri Jesús xubij: Chesaj alak ri abaj, —xcha chque ri winak.

Are c'u ri nan Marta, ri ranab can ri cäminak, xubij che ri Jesús: Kajaw, c'o chi ruxlab ri' rumal chi xque' quiejeb k'ij wa' cäminak chic, —xcha che.

⁴⁰ Xubij c'u ri Jesús che: ¿A mat nu bim chawe chi we catcojonc cawil na u nimarisisaxic u k'ij ri Dios? —xcha che.

⁴¹ Te ri' xquesaj ri abaj. Ri Jesús xca'y chicaj, xuban orar, xubij: Tat, quinmaltioxij che la chi xintatabej la. ⁴² Wetam chi amak'el ronojel k'ij quintatabej la. Xa c'u rumal quech we winak ri' ri e c'o waral, quinbij wa' rech cäquicojo chi are ri lal in takowinak la lok, —xcha'.

⁴³ Aretak xbitaj wa' rumal, co xch'awic, xubij: ¡Lázaro, chatel lok! —xcha'.

⁴⁴ Xel c'u lok ri cäminak, botz'om ri rakan u k'ab ruc' tak atz'iak. Ru palaj pistol ruc' jun su't. Ri Jesús xubij chque ri winak: Solo' alak, tzokopij alak bic, —xcha chque.

Cäquitzijobela quib ri winak aj Israel jas cäca'n chucämisaxic ri Jesús

⁴⁵ Ruc' wa' ri xbantajic, e q'uia chque ri winak aj Israel ri e opaninak chucu'bisaxic u c'ux ri nan María, xecojon che ri Jesús. Xquil c'u ri cajmabal ri xubano. ⁴⁶ E c'o c'u jujun chque xebe' cuc' ri tata'ib fariseos chubixic chque ri u banom ri Jesús. ⁴⁷ Are c'u ri tata'ib fariseos, xukuje' ri qui nimakil ri sacerdotes xe'quimulij quib cuc' ri qui nimakil ri winak, xquibij: ¿Jas cäka'no? We achi ri' tajin cuban q'uia cajmabal tak etal, —quecha'. ⁴⁸ We cäkaya can xak chi je ri', conojel ri winak quecojon na che ri Are'. Quepe c'u na ri k'atal tak tzij aj Roma, cäquiwulij na ri nimalaj rachoch Dios ri cäkamulij wi kib, cäquisach na u wäch ri ka tinimit, —xecha'.

⁴⁹ Are c'u ri tat Caifás, ri qui nimal ri sacerdotes pa ri junab ri', xubij chque: Ri ix, xa man c'o tä iwetam, —cächa'. ⁵⁰ ¿A mat quich'obo chi are utz na chke uj chi cäcäm xa jun achi che qui q'uexwäch ri winak, chuwäch ri cäsach u wäch ronojel ri tinimit? —xcha chque.

⁵¹ Man xak tä c'u pa ru chomanic ri tat Caifás xpe wi wa' we tzij ri' ri xubij, xane rumal chi are qui nimal ri sacerdotes pa ri junab ri' ri Dios xyo'w wa' pa ranima' chi cubij chi ri Jesús cäcäm na rumal quech ri winak aj Israel. ⁵² Man xuwi tä c'u rumal quech ri winak aj Israel cäcäm na ri Jesús, xane che qui mulixic conojel ri ral'ual ri Dios ri e jabuninak cho ronojel ruwächulew. ⁵³ Xa je ri' ri qui nimakil ri winak aj Israel tzpa ri k'ij ri' xquichap u chomaxic jas cäca'n chucämisaxic ri Jesús.

⁵⁴Rumal ri' ri Jesús ya man xuc'ut tä chi rib chquiwäch ri winak aj Israel. Xel bi pa Judea, xe' jela' chunakaj ri juyub ri cätz'inowic, pa jun tinimit Efraín u bi'. Chila' xc'o'ji wi cuc' ru tijoxelab.

⁵⁵Xa c'u jubik' craj man curik ri Pascua, jun chque ri qui nimak'ij ri winak aj Israel. E q'uia winak c'ut pa tak ri niq'uiaj tak tinimit chic xebe' pa ri tinimit Jerusalén, mäjok ri Pascua, chuch'ajic quib che resaxic ri äwas chquij. ⁵⁶Tajin c'u cäquitzucuj ri Jesús. Aretak e c'o pa ri nimalaj rachoch Dios cäquitala u tzijol chbil tak quib, cäquibij: ¿Jas cäbij alak? ¿A cäpe ri' pa we nimak'ij o man cäpe taj? —quecha'.

⁵⁷Ri tata'ib fariseos, xukuje' ri qui nimakil ri sacerdotes, qui yo'm takanic chi we c'o jun winak retam jawije' c'o wi ri Jesús, chubij wa' chque rech quecowinic quequichapa lok.

Jun ixok cuk'ij c'oc'alaj cunabal chrij ri rakan ri Jesús

12 Wakib k'ij craj na che ri nimak'ij Pascua aretak ri Jesús xe' pa Betania, ri tinimit ri jekel wi ri tat Lázaro ri xc'astajisax rumal ri Jesús chquixol ri cäminakib. ²Chila' c'ut xca'n u banic jun wi'm re benak k'ij chuya'ic u k'ij ri Jesús. Ri nan Marta tajin cucoj ri wa puwi' ri mesa, are c'u ri tat Lázaro jun ri are' t'uuyul chi' ri mesa ruc' ri Jesús. ³Te ri' xpe ri nan María ruc'am niq'uiaj litro c'oc'alaj cunabal re kas nardo.** Sibalaj c'u pakal rajil wa' we cunabal ri'. Xuk'ij chrij ri rakan ri Jesús, te c'u ri' xusu' ruc' ru wi'. Ronojel c'u ru pam ri ja xnoj che ru c'oc'al ri cunabal. ⁴Te ri' jun chque ru tijoxelab ri Jesús, ri jun ri cäjachow na, ri Judas Iscariote ru c'ojol ri tat Simón, xubij: ⁵¿Jas che man xq'uiyix ta

wa' we c'oc'alaj cunabal ri' che oxib cientos quetzales, xyi' ta c'u ri puak chque ri meba'ib? —xcha'.

⁶Man kas tzij tä c'ut chi ri tat Judas xa cutok'obisaj qui wäch ri meba'ib chi je' xubij wa', xane rumal chi are jun elak'om. Pu k'ab c'u ri are' c'o wi ri c'olibal puak. Xa je ri' xcowinic xrelak'aj ri puak ri c'o ruc'. ⁷Te ri' xubij ri Jesús che: ¡Maban wa' che ri ixok! U c'olom c'u bi ri c'oc'alaj cunabal ri' c'ä mäjok quinmukic. ⁸Amak'el c'ut e c'o ri meba'ib iwuc', are c'u ri in man in c'o tä iwuc' amak'el ronojel k'ij, —xcha chque.

Cäquitzijobela quib ri qui nimakil ri winak aj Israel jas cäca'n chucämisaxic ri tat Lázaro

⁹E q'uia c'u chque ri winak aj Israel xquito chi ri Jesús c'o pa ri alaj tinimit Betania, xebe' c'u jela' man xuwi tä che rilic ri Jesús, xane xukuje' che rilic ri tat Lázaro ri xc'astajisax rumal ri Jesús chquixol ri cäminakib. ¹⁰Are c'u ri qui nimakil sacerdotes xjunamataj ri qui chomanic chucämisaxic ri tat Lázaro xukuje'. ¹¹Rumal c'u rech ri are' e q'uia chque ri winak aj Israel tajin cäquitas quib chquij ri qui nimakil sacerdotes rech quecojon che ri Jesús.

Coc ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén

¹²E q'uia winak e benak pa ri tinimit Jerusalén che ri nimak'ij Pascua. Chucab k'ij xquito chi ri Jesús copan na pa ri tinimit. ¹³Te ri' xquijol u xak tak palmas, xquic'am bic, xebe' c'u chuc'ulaxic ri Jesús. Co xech'awic, xquibij: ¡Chnimarissax u k'ij ri Dios! ¡Utz re ri petinak pa ru bi' ri Kajaw Dios! ¡Tewchital ba' ri nim takanel pa qui wi' ri winak aj Israel! —xecha'.

** 12:3 “Nardo”: Ru bi' jun k'ayes ri xcoj chubanic jun c'oc'alaj cunabal ri sibalaj pakal rajil.

¹⁴Ri Jesús xurik jun burro, xquiejen c'u chrij, jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

¹⁵Mixej iwib, winak aj Sión.
¡Chiwilampe! Petinak ri Jun ri cätakan na pi wi',
quiejeninak chrij jun burro,
—cächa'.

¹⁶Pa tak ri k'ij ri' ru tijoxelab ri Jesús man xquich'ob tä ri tajin cäbantajic. Te c'u ri' aretak xnimarisax u k'ij ri Jesús, xna'taj chque chi ronojel wa' ri quilom are tz'ibtal lok chrij ri Are', ronojel c'ut bantajinak.

¹⁷Ri winak ri e c'o ruc' ri Jesús aretak xusi'quij lok ri tat Lázaro pa ri mukubal, xuc'astajisaj c'u chquixol ri cäminakib, xquitzijoj wa' ri xquilo. ¹⁸Rumal ri' ri winak xebel lok chuc'ulaxic ri Jesús, rumal chi xquetamaj we cajmabal etal ri' ri xubano. ¹⁹Are c'u ri tata'ib fariseos xquibij chbil tak quib: Quil ba' alak chi man c'o tä jas cujcowin chubanic. ¡Chilampe alak! Conojel ri winak quebe' ruc', —xecha'.

Jujun winak aj Grecia quetzucun che ri Jesús

²⁰Chquixol ri winak ri e benak pa ri tinimit Jerusalén che k'ijilanic pa ri nimak'ij, e c'o jujun winak aj Grecia. ²¹We winak ri' xeopan ruc' ri tat Felipe ri aj Betsaida re Galilea, xquibochi'j, xquibij che: Tat, cäkaj cäkil u wäch ri Jesús, —xecha che.

²²Ri tat Felipe xe'c, xubij che ri tat Andrés. Te c'u ri' ri quieb chic xebe'c, xe'quibij che ri Jesús. ²³Te ri' ri Jesús xubij chque: Xurik ri k'ij ri cänimarisax nu k'ij in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. ²⁴Kas tzij quinbij chiwe, chi we man cäkaj ri jun u wak'äch trico pa ri ulew rech cäk'ayic, tajin wi ri' xak jun u wak'äch trico. We c'u cäk'ayic, cätux na ri', cuya c'u na q'uia u wäch. ²⁵Apachin ta ne ri lok' cäril wi ru c'aslemal, cäcäm

na wa' ri winak ri', cutzak na ronojel. Apachin c'u ri man lok' taj cäril wi ru c'aslemal cho we uwächulew, cuto' na u wi' ri', curik c'u na ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. ²⁶We c'o jun ri craj cäpatänin chwe, chpet wuc'. Jawije' c'u ri quinc'o'ji wi, chila' xukuje' cäc'o'ji wi na ri patänil we. We c'o jun ri cäpatänin chwe, cäyi' na u k'ij rumal ri nu Tat, —xcha chque.

Ri Jesús cutzijoj chi cäcäm na

²⁷Sibalaj c'äx quinna' pa wanima' cämïc. ¿Jas ta c'u lo ri quinbij na? ¿A quinbij ta c'ut: “Tat, chinto' la chuwach ri cäpe na pa nu wi' cämïc”? Are c'u wa' nu patän in petinak, —xcha ri Jesús. ²⁸Tat, nimarisaj ba' la u k'ij ri bi' la, —xcha'.

Te c'u ri' c'o Jun ri xch'aw lok chicaj ri xubij: Nu nimarisam u k'ij, quinnimarisaj c'u na u k'ij jumul chic, —xcha'.

²⁹Are c'u ri winak ri e c'o chila' ri tajin quetatabenic xquibij chi are jun quiäkulja ri xtatajic. Niq'uiaj chic xquibij: Are jun ángel ri xch'aw ruc', —xecha'.

³⁰Te ri' ri Jesús xubij chque: Man rumal tä wech in xtatajic chi c'o Jun ri xch'aw lok chicaj, xane rumal iwech ix. ³¹Cämïc wa' ri k'ij ri cäk'at tzij puwi' we uwächulew ri'. Cämïc ri k'ij ri cäpakchix apan ri jun ri cätakan puwi' we uwächulew. ³²Aretak c'ut ri in quinwalijisax chicaj, conojel queca'y na chwe, sibalaj cäquicajmaj c'u na nu wäch, —xcha ri Jesús chque.

³³Xubij wa' we tzij ri' chuk'alajisaxic jas u wäch cämical curik na. ³⁴Xech'aw c'u ri winak, xquibij che: Ri uj ka tom u siq'uixic pa tak ri ka wuj re ri Pixab chi ri Cristo cäc'asi na pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. ¿Jas c'u che cäbij la chi ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak cäwalijisax na chicaj? ¿Jachin chi c'u ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak? —xecha che.

³⁵Te ri' ri Jesús xubij chque: Cämïc ri' c'ä c'o na ri sakil iwuc', xa c'u quieb oxib k'ij chic c'olic. Chixbin ba' chanim ri c'ä c'o ri sakil iwuc', rech man quixcanaj tä can pa k'ekum. Jachin c'u ri cäbin pa k'ekum, man cuch'ob tä ri' jawije' ri que' wi. ³⁶Chixcojon che ri sakil cämïc, ri c'ä c'o na ri sakil iwuc'. Je ri' rech ri ix, ix winak chic rech ri sakil, —xcha ri Jesús chque.

Xuwi xbitaj wa' we tzij ri' rumal ri Jesús, xe' ri Are', xuc'u' rib chquiwäch.

Ri winak aj Israel man quecojon tä che ri Jesús

³⁷Ri Jesús, pune xuban q'uia cajmabal tak etal chquiwäch ri winak aj Israel, ri e are' man xecojon tä che. ³⁸Rajwaxic c'ut chi cäbantaj na wa' jas ri u tz'ibam can ri ka mam Isaías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij:

Kajaw Dios, ¿jachin ta lo ri cojoninak che ru Lok' Pixab ri Dios ri ka bim?
¿Jachin ta lo chuwäch u c'utum wi ri Kajaw Dios ru chuk'ab?

—cächa ri'. ³⁹Rumal ri' man xecowin taj xecojon, rumal chi xukuje' xutz'ibaj can ri ka mam Isaías:

⁴⁰Ri Dios xuban moy chque, xukuje' xubano chi xeabajir ri canima', rech man cäquil tä ruc' ri qui wak'äch, man cäquich'ob tä ruc' ri qui chomabal, man quetzelej tä c'u wuc' in rech quecunatajic, —cächa ri Dios, —cächa'. ⁴¹Ri ka mam Isaías xubij wa' we tzij ri' rumal chi ri are' xrilo xnimarisax u k'ij ri Jesús, xch'aw c'u chrij.

⁴²Pune je ri', e q'uia chque ri winak aj Israel xecojon na che ri Jesús, xukuje' ne jujun chque ri nimak qui banic. Man xquik'alajisaj tä c'u quib chquiwäch ri winak rumal chi xquixej quib chquiwäch ri tata'ib fariseos, rech man queesax tä bi pa ri rachoch Dios. ⁴³Ri e are' c'ut are utz xquil na chi cäyi' qui k'ij cumal ri winak chuwäch ri cäyi' qui k'ij rumal ri Dios.

Ru tzij ri Jesús are cäk'atow na tzij pa qui wi' ri winak

⁴⁴Ri Jesús sibalaj co xch'awic, xubij: Jachin ri cäcojon chwe in, man xuwi tä chwe in cäcojon wi, xane xukuje' cäcojon ri' che ri ka Tat ri xintakow lok.

⁴⁵Jachin c'u ri quinril in, cäril ri' xukuje' ri xintakow lok. ⁴⁶In ri' ri quinya sakil, in petinak cho ruwächulew rech jachin tak ri quecojon chwe, man quecanaj tä can pa ri k'ekum. ⁴⁷Jachin c'u ri cuta ri nu tzij, te c'u ri' man cunimaj taj, man in tä ri' ri quink'atow tzij puwi' chi cäc'äjisax u wäch. Je ri', rumal chi ri in man in petinak tä chuk'atic tzij pa qui wi' ri winak ajuwächulew, xane in petinak che qui to'ic. ⁴⁸Jachin ri xa cäretzelaj nu wäch, man cunimaj tä c'u ri nu tzij, c'o ri cäk'atow na tzij puwi' chi cäc'äjisax u wäch. Ri tzij ri nu bim e are ri' ri quek'atow na tzij puwi' pa ri q'uisbal k'ij. ⁴⁹Man xak tä c'u pa we wi in quinch'awic. Ri ka Tat ri xintakow lok, are ri Are' u bim chwe jachique ri quimbij xukuje' jachique ri quinc'utu. ⁵⁰Wetam c'ut chi ru takanic ri nu Tat are re c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Xa je ri', ri quimbij, are quimbij jas ri in takom wi rumal ri ka Tat.

Ri Jesús cuch'aj ri cakan ru tijoxelab

13 Xa c'u jun k'ij chic craj che ri nimak'ij, Pascua u bi'. Retam chi c'u ri Jesús chi xurik ri k'ij ri cuya na can ruwächulew, cätzelej c'u ruc' ru Tat. Ri Are' amak'el ronojel k'ij sibalaj lok' xeril wi ru tijoxelab cho ruwächulew. Pa ri k'ij ri' tajin cuc'ut chquiwäch chi sibalaj lok' querilo, chi man c'o tä u q'uisic ri qui lok'al chuwäch.

²Tajin cäca'n ri wi'm re benak k'ij. Ri Itzel c'ut u yo'm chi pa ranima' ri tat Judas Iscariote ru c'ojol ri tat Simón chi pa ri ak'ab ri' cujach na ri Jesús. ³Retam c'u ri Jesús chi ronojel takanic yo'm

pu k'ab rumal ru Tat. Retam chi ruc' ri Dios petinak wi ri Are', xukuje' chi ruc' ri Dios cätzelej wi. ⁴Xwalij c'u ri Jesús chi' ri mesa, xresaj ru k'u', xuc'am jun toalla, xuxim c'u wa' xe' ru pam. ⁵Te ri' xuya joron pa jun palangana, xuchap u ch'ajic cakan ru tijoxelab, xusu' c'u ruc' ri toalla ri ximital xe' ru pam.

⁶Aretak craj cuch'aj rakan ri tat Pedro, ri are' xubij che ri Jesús: Wajaw, ¿a cäch'aj c'u la ri wakan in? —xcha che.

⁷Ri Jesús xch'awic, xubij che: Cämic ri' man cach'ob taj jas ri tajin quinbano, c'ä te' ba' pa jun k'ij chic cach'ob na, —xcha che.

⁸Are c'u ri tat Pedro xubij che: Ri in, man c'o tä jumul quinya che la chi cäch'aj la ri wakan in, —xcha che.

Ri Jesús xubij che: We man quinch'aj tä ri awakan, man cuya' taj catc'o'ji wuc', —xcha che.

⁹Ri tat Simón Pedro xubij che: Wajaw, man xuwi tä ba' ri wakan, xane ch'aja la ri nu k'ab xukuje' ri nu jolom, —xcha che.

¹⁰Are c'u ri Jesús xubij che: Jachin ri te' xto'taj che ri atinem man rajwaxic tä chic cuch'aj rib, xane xak xuwi chi ri rakan, rumal chi ronojel ru cuerpo ch'ajch'oj chic. Ri ix, ix ch'ajch'oj chic, pune man iwonojel taj, —xcha che.

¹¹Ri Jesús ya retam chic jachin ri cäjachow na. Rumal ri' xubij: “Man iwonojel tä ri ix, ix ch'ajch'oj,” —xcha che.

¹²Aretak ri Jesús xto'taj chuch'ajic ri cakan ru tijoxelab, xuc'am ru k'u', xucoj chrij, xt'uyi chi c'u jumul chi' ri mesa. Xubij c'u chque: ¿A quich'obo jas quel cubij wa' ri xinban chiwe? —xcha che. ¹³Ri ix quibij Kajtij, xukuje' Kajaw, —quixcha chwe. Kas tzij ri quibij, rumal chi in c'u ri'. ¹⁴We in, ri in Iwajtij, ri in Iwajaw nu ch'ajom ri iwakan, ri ix xukuje' rajwaxic

ba' quich'aj ri iwakan chbil tak iwib. ¹⁵Ri in nu yo'm jun c'utbal chiwäch rech ri ix xukuje' je' quibano jas ri nu banom in chiwe. ¹⁶Kas tzij quinbij chiwe chi man c'o tä jun patäninel ri nim na u banic chuwäch ru patrón, xukuje' man c'o tä jun tako'n ri nim na u banic chuwäch ri takowinac bic. ¹⁷We quich'ob wa' we ri', quitakej c'u u banic, utz c'u iwe ri', —xcha chque.

¹⁸Ri tajin quinbij chanim, man quinbij tä wa' chiwij iwonojel ri ix. Ri in wetam jachin tak ri e cha'tal wumal. Rajwaxic c'ut je' cäbantaj na jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: “Ri jun ri cäwi' junam wuc' u banom u c'ulel chwe,” —cächa ri'. ¹⁹Quinbij wa' chiwe chanim c'ä mäja' cäbantajic, rech aretak cäbantaj wa', ri ix quicojo chi In Ri'. ²⁰Kas tzij quinbij chiwe, chi jachin ri cuc'ulaj ri quintak bic, in ri' quinuc'ulaj. Jachin c'u ri quinuc'ulaj in, cuc'ulaj ri' ri xintakow lok, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Ri Jesús cubij chi cäjach na rumal ri tat Judas

²¹Aretak xbitaj wa' we tzij ri' rumal ri Jesús, sibalaj xuna' c'äx pa ranima'. Kas chi sakil xubij chquiwäch ru tijoxelab: Kas tzij quinbij chiwe chi jun chiwe are quinjachow na, —xcha chque.

²²Te ri' ri tijoxelab xquichap u ca'yexic quib ri jun ruc' ri jun chic, man xquich'ob tä c'u jachin ri tajin cubij ri Jesús. ²³Jun chque ru tijoxelab ri Jesús, ri jun ri sibalaj lok' chuwäch^{††} tajin cäwi' chuxcut chi' ri mesa. ²⁴Ri tat Simón Pedro xubij che rare' pa memal chi cuta' che ri Jesús jachin ri tajin cubij. ²⁵Te ri' ri are' xkeb ruc' ri Jesús, xuta' che: Wajaw, ¿jachin ri' ri cäbij la? —xcha che.

²⁶Xch'aw c'u ri Jesús, xubij che: Quinrub na jun ch'äkap caxlan wa. Jachin c'u

^{††}13:23 Pa ri wuj ri' ri xtz'ibax rumal ri San Juan, aretak ri Juan cäch'aw chrij chbil rib, amak'el cubij chi are “ri tijoxel ri sibalaj lok' quil wi rumal ri Jesús” o “ri sibalaj lok' chuwäch”.

che ri quinya wi wa', are ri are', —xcha che.

Xurub c'u ri ch'äkap caxlan wa, xuya che ri tat Judas Iscariote, u c'ojol ri tat Simón. ²⁷ Xuwi xc'amtaj ri ch'äkap caxlan wa rumal ri tat Judas, xoc ri Satanás pa ranima'. Xubij c'u ri Jesús che: Ri cachomaj cabano, chabana wa' chanim, —xcha che.

²⁸ Man c'o tä c'u jun chque ri tajin quewi' chi' ri mesa ri xuch'obo jas che ri Jesús xubij wa' we tzij ri' che. ²⁹ Quetam c'ut chi ri tat Judas pu k'ab c'o wi ri c'olibal puak, rumal ri' jujun xquichomaj chi ri Jesús are tajin cubij che chi culok' ri rajwaxic chque che ri nimak'ij o cuya jubik' puak che qui to'ic ri meba'ib. ³⁰ Xuwi c'u xc'amtaj ri ch'äkap caxlan wa rumal ri tat Judas, xel bi ri are'. Chak'ab chi c'u ri'.

Ri c'ac' takanic ri xuya ri Jesús

³¹ Aretak elinak chi bi ri tat Judas, xubij ri Jesús: Cämíc cäk'alajin na chi kas nim nu k'ij in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak. Rumal c'u wech in cänimarisax na u k'ij ri Dios. ³² We rumal wech in, in ri' ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak, cänimarisax na u k'ij ri Dios, xukuje' ri Dios cunimarisaj na nu k'ij in. Chanim c'ut cuban na wa'. ³³ Ix ri', ix je' ta ne alaj tak walc'ual, man naj tä chic in c'o iwuc'. Ri ix quinzucuj na. Jas c'u ri xinbij chque ri winak aj Israel, je' xukuje' quinbij chiwe ix: Man quixcowin taj quixe' chila' jawije' ri quine' wi in. ³⁴ Quinya c'u can we c'ac' takanic ri' chiwe: Chiwaj iwib chbil tak iwib. Je' jas ri in quixwaj, je' ba' chibana ix, chiwaj iwib chbil tak iwib. ³⁵ We quiwaj iwib chbil tak iwib, conojel ri winak cäquetamaj na chi ri ix, ix nu tijoxelab, —xcha ri Jesús chque.

Ri Jesús cutzijoj apanok chi ri tat Pedro cubij na chi man retam tä u wäch

³⁶ Ri tat Simón Pedro xuta' che ri Jesús: Kajaw, ¿jawije' que' wi la? —xcha che.

Ri Jesús xch'awic, xubij che: Jawije' ri quine' wi, ri at man catcowin taj cate' wuc' cämíc. C'ä te c'u ri' cate' na wuc', —xcha che.

³⁷ Xubij c'u ri tat Pedro che: Wajaw, ¿jas che man quincowin taj quine' uc' la cämíc? Ri in quinya nu tzij chi quincäm rumal ech la, —xcha che.

³⁸ Ri Jesús xch'awic, xubij che: ¿A kas tzij caya a tzij chi catcäm rumal wech in? —xcha che. Kas tzij quinbij chawe chi cabij na oxmul chi man awetam tä nu wäch mäjok cok' ri ama' äc', —xcha che.

Waral cäkil wi chi ri Jesús are je' jas jun be ri copan ruc' ri ka Tat chila' chicaj

14 Xak mäk'oxow iwanima'. Chicu'ba i c'ux chrij ri Dios, xukuje' chicu'ba i c'ux chwij in. ² Cho rachoch ri nu Tat c'o quia ri je'l tak ja ri cuya' quixc'oji wi. We ta mat je ri', nu bim ta ri' chiwe. Quine' ba', quinbana u banic jun ja ri cuya' quixc'oji wi. ³ Aretak in benak chic, bantajinak chi u banic ri ja ri quixc'oji wi, quinpe chi na che i c'amic bi wuc' rech ri ix quixec'ol chila' jawije' ri in c'o wi. ⁴ Ri ix iwetam jawije' ri quine' wi, xukuje' iwetam ri be ri copan chila', —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

⁵ Ri tat Tomás xubij che: Kajaw, man ketam taj jawije' ri que' wi la. ¿Jas ta c'u cäka'n che retamaxic ri be? —xcha che.

⁶ Ri Jesús xch'awic, xubij che: In ri' quinc'ut ri be, ri in quinc'ut ri kas tzij,

xukuje' ri in quinya na ri c'aslemal.³³ Xak xuwi rumal wech in jun winak cäcowinic copan ruc' ri ka Tat. ⁷ We ta ri ix kas iwetam nu wäch, iwetam ta u wäch ri' ri nu Tat xukuje'. Iwetam chi c'u u wäch ri' cämic rumal chi amak'el tajin quiwil u wäch ri Are', —xcha che ri tat Tomás.

⁸ Te ri' xubij ri tat Felipe che: Kajaw, c'utu ba' la ri ka Tat chkawäch, xuwi wa' rajwaxic chke, —xcha che.

⁹ Ri Jesús xch'awic, xubij che: Felipe, ojer chi ri' in c'o iwuc', ¿te c'u ri' man awetam tä nu wäch? Jachin ri rilom nu wäch in, rilom u wäch ri' ri nu Tat. ¿Jas che cata' chwe chi quinc'ut ri ka Tat chiwäch? ¹⁰ ¿A mat quicojo chi ri in, in c'o ruc' ri ka Tat, xukuje' chi ri ka Tat c'o wuc' in? Ri tzij ri quinbij chiwe man xak tä in quinbinic. Ri ka Tat ri cäjeki wuc' in, are ri Are' ri cäbanow ri chac. ¹¹ Chicojo' chi ri in, in c'o ruc' ri ka Tat, xukuje' chi ri ka Tat, Are c'o wuc' in. We man je ri', chixcojon ba' chwe rumal ri quinbano. ¹² Kas tzij quinbij chiwe, chi jachin ri cäcojon chwe, cuban na re xukuje' ri cajmabal ri quinban in. Nimak tak cajmabal c'ut chuwäch wa' cuban na rumal chi ri in quine'c jawije' ri c'o wi ri ka Tat. ¹³ Ronojel c'u ri quita' che ri ka Tat pa ri nu bi', ri in quinban na rech ri in u C'ojol ri Dios quink'alajisaj chi nim na u k'ij ri ka Tat. ¹⁴ Ri in quinban na apachique ri quita' chwe pa ri nu bi'.

Ri Jesús cubij chi cutak na lok ri Lok'alaj Espíritu

¹⁵ We ri ix kas quiniwaj, quinimaj na ri' ri nu takanic. ¹⁶ Ri in c'ut quinbochi'j na ri nu Tat chi cutak lok Jun ri quixuto', ri cuwalijisaj na iwanima', rech cäc'oji iwuc' amak'el ronojel k'ij. ¹⁷ Are wa' ri Lok'alaj Espíritu ri cubij ri kas tzij. Ri winak ajuwächulew man quecowin taj cäquic'amo rumal chi man quilom tä u

wäch, xukuje' man quetam tä u wäch. Are c'u ri ix iwetam u wäch rumal chi ri Are' c'o iwuc', cäjeki c'u na pa ri iwanima' amak'el ronojel k'ij. ¹⁸ Man quixinya tä canok xak i tuquiel. Quintzelej na lok rech quinc'oji iwuc'. ¹⁹ Xak quieb oxib k'ij chic, ri winak man cäquil tä chi na nu wäch. Are c'u ri ix, ix quiwil na nu wäch. Ri ix c'ut quixc'asi na rumal chi ri in, in c'aslic. ²⁰ Pa ri k'ij ri' ri ix quiwetamaj na chi ri in, in c'o ruc' ri nu Tat, xukuje' chi ri ix, ix c'o wuc' in. Quiwetamaj na chi ri in, in c'o iwuc' ix. ²¹ Jachin ri retam ri nu takanic xukuje' cunimaj wa', cuc'ut ri' chi kas tzij quinraj. Lok' c'ut quil wi na rumal ri nu Tat jachin ri quinraj. Ri in xukuje' lok' quinwil wi, quinc'ut c'u na wib chuwäch.

²² Ri tat Judas (man are tä ri Judas Iscariote) xuta' che ri Jesús, xubij: Kajaw, ¿jas lo wa' chi chkawäch uj cäc'ut wi ib la, man chquiwäch tä c'u ri winak ajuwächulew? —xcha che.

²³ Ri Jesús xch'awic, xubij che: Jachin ri quinraj cunimaj ri' ri quinbij. Lok' c'ut quil wi na ri are' rumal ri nu Tat. Ri nu Tat, xukuje' ri in cujpe na, cujje' na ruc'. ²⁴ Jachin ri man quinraj taj man cunimaj tä ri' ri quinbij. Ri tzij ri tajin quitatabej man are tä nu tzij in, xane u tzij ri nu Tat ri xintakow lok.

²⁵ Tajin quinbij ronojel wa' we tzij ri' chiwe che tak ri k'ij ri' ri c'ä in c'o iwuc'. ²⁶ Are c'u ri Lok'alaj Espíritu ri cutak na lok ri nu Tat pa ri nu bi' rech quixuto', rech cucu'bisaj i c'ux, ri Are' c'ut cuc'ut na ronojel chiwäch. Cuna'taj c'u na chiwäch ronojel ri nu bim chiwe.

²⁷ Ruc' utzil quixinya canok. Quinya chiwe chi cuxlan ri iwanima', man junam tä c'u wa' ruc' ri cäquiya ri winak ajuwächulew. Mäk'oxow ba' iwanima', mixej c'u iwib. ²⁸ Ri ix xito aretak xinbij chi quine'c, quinpe chi c'u na jumul

³³14:6 Ri tzij pa griego are wa': "In ri' ri be, in ri' ri kas tzij, in ri' ri c'aslemal".

chic rech quinc'oji iwuc'. We ta kas tzij quiniwaj, xixquicot ta ri' aretak xinbij chi quine' ruc' ri nu Tat. Je ri', rumal chi ri nu Tat are nim na u k'ij chnuwäch in. ²⁹Quinbij apan wa' we ri' chiwe c'ä mäja' cäbantajic, rech aretak cäbantaj wa', quixcojon na.

³⁰Man c'o tä chi q'uia tzij quinbij chiwe. Cäpe c'u ri jun ri c'o u takanic puwi' we uwächulew. Man cäcowin tä c'u ri are' cätakan pa nu wi' in. ³¹Rajwaxic wi chi je' cäbantaj na wa', rech ri winak cäquetamaj chi lok' ri nu Tat chnuwäch, quinban c'ut jas ri in u takom wi. ¡Chixwalijok! Chujel bi waral, — xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

Waral cäkil wi ri c'utbal chrij ri juwi' uvas

15 In ri' ri juwi' uvas, ri kas utzaj tico'n. Ri nu Tat c'ut, Are ri ajchac ri queilow ri juwi' tak uvas. ²Conojel ri alaj tak u k'ab ri juwi' uvas ri man cäquiya tä qui wäch que'resaj na apanok. Are c'u ri cäquiya qui wäch querilo queuban qui banic rech sibalaj quewächin na. ³Ri ix ch'ajch'oj chi ri iwanima' rumal ri tijonic ri nu yo'm chiwe. ⁴Chibana ba' xa jun wuc' in, jas ri in nu banom xa jun iwuc' ix. Je' jas jun alaj u k'ab ri juwi' uvas man cäcowin taj cuya u wäch xak u tuquiel we man tikil che ri rakan, je ri' xukuje' ri ix, ix je' jas jun tico'n ri man cäwächin taj we man quiban xa jun wuc' in.

⁵In ri' ri juwi' uvas. Are c'u ri ix, ix ri alaj tak u k'ab ri juwi' uvas. Jachin ri cuban xa jun wuc' in, quinban c'u xa jun in ruc' ri are', are ri' sibalaj cäwächin na. Man c'o tä c'u jas quixcowin ix chubanic we man in c'o in iwuc'. ⁶Jachin ri man cuban tä xa jun wuc' in, cäq'uiäk na apanok, cächaki'j c'u na je' jas ru k'ab tak ri che' ri quemolic, queporox pa k'ak'.

⁷We ri ix xa ix jun wuc' in, man cäsach tä c'u ri nu tijonic chiwe, cuya' quita'

jachique ri quiwaj, cäya'taj c'u na wa' chiwe. ⁸Ri nu Tat cänimarisax na u k'ij aretak ri ix je' quiban wa' jas juwi' uvas ri sibalaj cäwächinic. Je wa' ri' kas tzij quixoc che nu tijoxelab. ⁹Ri in quixwaj ix jas ri nu Tat quinraj in. Chitakej ba' quiwaj iwib jas ri nu banom in chiwe. ¹⁰We quinimaj ri nu takanic, quitakej na ri' quiwaj iwib jas ri nu banom in chiwe je' jas ri in quinimaj ru takanic ri nu Tat, ri Are' c'ut tajin wi lok' quinrilo.

¹¹Je' quintzijoj wa' chiwe rech quixquicot wuc', je c'u ri' kas cäquicot na ri iwanima'. ¹²Ri nu takanic are wa': Chiwaj iwib chbil tak iwib, je' jas ri in quixwaj ix. ¹³Ri rutzil ranima' jun winak ri más nim ri cuya' cäc'oji pa ranima' are la' chi cuya ri' ru c'aslemal che qui q'uexwäch ri e utz ruc'. ¹⁴Ri ix kas ix utz wuc' in we quibano jas ri quixintak wi. ¹⁵Ya man quinbij tä patänil tak we chiwe, rumal chi ri patäninel man retam tä ri' jas ri cuban ru patrón. Xane quinbij chiwe chi kas ix utz wuc' in rumal chi nu c'utum chiwäch ronojel ri u bim ri nu Tat chwe. ¹⁶Ri ix man xinicha' tä in, xane in ri' ri xixincha' ix. Xinya c'u pi k'ab chi je' quibano jas juwi' uvas ri sibalaj cäwächinic. Ri wächinic ri quiya man cäsach tä u wäch. Je c'u ri' ri nu Tat cuya na chiwe jachique ri quita' che pa ri nu bi'. ¹⁷Are ba' wa' ri quixintak wi: Chiwaj iwib chbil tak iwib ri jun ruc' ri jun chic, — xcha chque.

Ri winak ajuwächulew cäquetzelaj u wäch ri Jesús xukuje' ri e rech ri Are'

¹⁸We ri winak ajuwächulew cäquetzelaj i wäch, chiwetamaj chi in ri' xquetzelaj nu wäch nabe. ¹⁹We ta ri ix, ix rech ruwächulew, ri winak ajuwächulew quixcaj ta ri', je' jas ri e are' sibalaj quecaj ri cachi'l. Ri in c'ut xixincha' chquixol ri winak ajuwächulew, rumal c'u ri' ri winak ajuwächulew cäquetze-

laj i wäch rumal chi man ix jun tä chi cuc'. ²⁰Chna'taj ba' chiwe jas ri xinbij chiwe: "Man c'o tä jun patäninel ri nim na u banic chuwäch ru patrón." We ri in cäban c'äx chwe cumal ri winak, ri ix xukuje' cäban na c'äx chiwe cumal. We c'u qui nimam ri nu tijonic in, xukuje' cäquinimaj na ri i tijonic ix. ²¹Ronojel wa' we c'äx ri' cäban na chiwe cumal ri winak rumal wech in, rumal chi man quetam tä u wäch ri xintakow lok.

²²Mat c'o qui mac we winak ri' we ta mat xinpe che qui tzijobexic. Cämïc c'ut man c'uya' taj cäquibij chi man c'o tä qui mac. ²³Jachin c'u tak ri cäquetzelaj nu wäch in, cäquetzelaj u wäch ri' ri nu Tat xukuje'. ²⁴Mat c'o qui mac ri' we ta mat c'o ri nu banom chquixol ri man c'o tä chi jun banowinak. Ri e are' c'ut quilom ronojel ri nu banom. Pune je ri' cäquetzelaj nu wäch in, xukuje' cäquetzelaj u wäch ri nu Tat. ²⁵Rajwaxic c'ut chi je' cäbantaj na wa' rumal chi kas je' quel na jas ri tz'ibtal can pa ri qui Pixab: "Xquetzelaj nu wäch, man c'o tä c'u mac xinban chquij," —cächa'.

²⁶Aretak c'ut cäpe ri Jun ri cätoban chiwe, ri cuwalijisaj iwanima', ri Lok'alaj Espíritu ri cubij ri kas tzij, ri quintak na lok aretak in c'o chi ruc' ri ka Tat, ri Are' cuk'alajisaj na ri kas tzij chwij. ²⁷Ri ix xukuje' quik'alajisaj na ri kas tzij chwij, rumal chi ri ix c'olinak wuc' petinak lok, —xcha ri Jesús chque ru tijoxelab.

16 Quinbij wa' we tzij ri' chiwe rech man cuban tä quieb i c'ux, quixtzak c'ut. ²Quixesax c'u na lok pa tak ri rachoch Dios. Je ri' chi copan na ri k'ij aretak apachin ri quixcämisanic cuchomaj na chi tajin cäpatänin che ri Dios. ³Je' cäca'n na wa' rumal chi man c'o tä jumul ri kas xquetamaj u wäch ri nu Tat, man c'o tä c'u jumul ri xquetamaj nu wäch in. ⁴Quinbij apan ronojel wa' chiwe, rech aretak curik ri k'ij ri',

cäna'taj chiwe chi ri in nu bim chi wa' chiwe, —xcha ri Jesús.

Waral cäkil wi ri cuban ri Lok'alaj Espíritu

Man xinbij tä wa' chiwe petinak lok rumal chi ri in, in c'o iwuc'. ⁵Cämïc c'ut quine'c rech quine'ol ruc' ri Jun ri xintakow lok. Man c'o tä c'u jun chiwe cuta' chwe jawije' ri quine' wi. ⁶Xa c'u xixbisonic rumal chi xinbij wa' we tzij ri' chiwe. ⁷Quinbij c'u ri kas tzij chiwe: Are utz na chiwe ix chi quine'c. We ta c'u man quine'c, man cäpe tä ri' ri Jun ri cäc'oji iwuc' che i to'ic, ri cuwalijisaj iwanima'. We c'u quine'c, quintak na lok. ⁸Aretak cäpe ri Are' c'uya na pa canima' ri winak chi cäquich'obo chi c'o qui mac, chi rajwaxic cäca'n ri jicomal pa ri qui c'aslemal, xukuje' chi ri Dios cuk'at na tzij pa qui wi'. ⁹C'o qui mac rumal chi man quecojon tä chwe. ¹⁰Cäquetamaj c'u na chi rajwaxic u banic ri jicomal pa ri qui c'aslemal rumal chi ri in quine' ruc' ri nu Tat, ri ix c'ut man quiwil tä chi na nu wäch. ¹¹Cäquetamaj na chi ri Dios cuk'at na tzij pa qui wi' rumal chi ri jun ri cätakan puwi' ruwächulew k'atom chi tzij puwi' chi cäc'äjisax u wäch.

¹²Qu'ia na ri cwaj quinbij chiwe, man quixcowin tä c'u chuch'obic wa' cämïc. ¹³Aretak c'ut cäpe ri Lok'alaj Espíritu ri cubij ri kas tzij, cuc'ut na ronojel ri kas tzij chiwäch. Man xak tä c'u pa re wi cäch'awic, xane are cubij ronojel ri cuto, cuc'ut c'u na chiwäch jas ri cäbantaj na. ¹⁴Ri Are' cunimarisaj na nu k'ij in rumal chi cuc'am na ri wech in, cuc'ut c'u na wa' chiwäch ix. ¹⁵Ronojel ri c'o ruc' ri nu Tat are wech in xukuje'. Rumal ri' xinbij chi ri Lok'alaj Espíritu cuc'am na ri wech in, cuc'ut c'u na wa' chiwäch ix.

Ri bis cujala na pa quicotem

¹⁶Xak jubik' chic, te c'u ri' ri ix man quiwil tä chi na nu wäch. C'ä te c'u ri'

quiwil chi na jumul nu wäch pa quieb oxib k'ij, rumal chi quine'c rech quinec'ol chila' jawije' ri c'o wi ri ka Tat, —xcha chque ru tijoxelab.

¹⁷Te ri' jujun chque ru tijoxelab xqitala chbil tak quib, xquibij: ¿Jas quel cubij wa'? Cubij chke chi xak jubik' chic, te c'u ri' man cäkil tä chi u wäch. C'ä te c'u cäkil chi na u wäch jumul chic pa quieb oxib k'ij rumal chi que' jela' jawije' ri c'o wi ri ka Tat. ¹⁸¿Jas lo wa' ri craj cubij chi “xak jubik' chic”? Man cäkach'ob taj jas ri tajin cubij, —xecha'.

¹⁹Ri Jesús xuch'obo chi c'o jas ri cäcaj cäquita' che, xubij c'u chque: Ri in xinbij chiwe chi xak jubik' chic, te c'u ri' man quiwil tä chi nu wäch. C'ä te c'u quiwil chi na jumul nu wäch pa quieb oxib k'ij. ¿A are wa' ri tajin qitala chixol chbil tak iwib? ²⁰Kas tzij quinbij chiwe chi ri ix quixok' na, quixbison na, are c'u ri winak ajuwächulew quequicot na. Pune c'u je ri', chi ri ix quixbison na, ri i bis cujala na pa quicotem. ²¹Aretak cäpe ri k'ij ri quil na u wäch ri ral jun ixok, cäbisonic rumal chi xurik ri k'ij re ri k'oxom. Aretak c'ut rilom chi u wäch ri ral, man cäna'taj tä chi ri k'oxom che rumal ri quicotemal ri cuna' chi ilom u wäch jun alaj ac'al cho ruwächulew. ²²Je c'u ri' ri ix, cämich quixbisonic. Ri in c'ut quinwil chi na i wäch jumul chic, te c'u ri' cäquicot c'u na ri iwanima'. Are jun quicotemal wa' ri man c'o tä jun cäcowinic qesan chiwe.

²³Pa ri k'ij ri' man c'o tä chi jas quita' na chwe. Kas tzij quinbij chiwe chi ri ka Tat cuya na chiwe ronojel ri quita' che pa ri nu bi'. ²⁴C'ä we cämich ri' ri ix man c'o tä jas ri i tom pa ri nu bi'. Chita' ba', cäya'taj c'u na chiwe rech kas cäquicot ri iwanima', —xcha chque.

Ri Jesucristo ch'acananak na puwi' ruwächulew

²⁵Nu bim wa' we tzij ri' chiwe cuc' tak c'utbal. Curik c'u na ri k'ij aretak man

quintzizon tä chi iwuc' cuc' tak c'utbal. Xane chi sakil chic quintzizon na iwuc' chrij ri ka Tat. ²⁶Pa ri k'ij ri' c'o ri quita' na che ri Are' pa ri nu bi'. Man quinbij tä c'u chiwe chi quinbochi'j ri nu Tat pi wi'. ²⁷Je ri', rumal chi ri ix, ix lok' chuwäch ri nu Tat. Ix lok' chuwäch rumal chi ri in, in lok' chiwäch ix, quicoj c'ut chi ruc' ri Dios in petinak wi. ²⁸Xinel lok ruc' ri ka Tat rech quinpe waral cho we uwächulew, cämich chi c'ut tajin quinya can ruwächulew rech quintzelej ruc' ri ka Tat, —xcha ri Jesús chque.

²⁹Te ri' xquibij ru tijoxelab ri Jesús: Cämich kas chi sakil tajin cätzizon la, man tajin tä cäcoj la c'utbal. ³⁰Cämich ketam chic chi etam la ronojel. Man rajwaxic taj chi c'o jun c'o jas cuta' che la. Rumal ri' cäkacojo chi ruc' ri Dios petinak wi la, —xecha che.

³¹Ri Jesús xch'awic, xubij chque: ¿A tzij ri' chi cämich kas quixcojonc? —cächa'. ³²Petinak c'u ri k'ij, cämich c'u ri' aretak ri ix quixjabun na. Chijujunal quitzucuj na jawije' quixe' wi, quiniya c'u na can nu tuquiel. Man quincanaj tä c'u na can nu tuquiel rumal chi ri ka Tat are c'o wuc'. ³³Quinbij wa' we tzij ri' chiwe rech cuxlan ri iwanima' rumal chi xa ix jun wuc'. Cho ruwächulew quirik na c'äx. ¡Mixej ba' iwib! Ri in c'ut, in ch'acananak puwi' ruwächulew.

Ri Jesús cuban orar pa qui wi' ru tijoxelab

17 Aretak xbitaj wa' we tzij ri' rumal ri Jesús, xca'y chicaj, xubij: Tat, xurik ri k'ij. Nimarisaj ba' la u k'ij ri C'ojol la, rech xukuje' ri C'ojol la cunimarisaj ri k'ij la. ²Yo'm c'u la takanic pu k'ab ri C'ojol la pa qui wi' conojel winak rech cuya ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic chque ri xeya la che. ³Ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic are wa' chi cäqueta-maj wäch la chi xuwi ri lal, lal kas Dios,

xukuje' chi cäquetamaj u wäch ri Jesu-cristo ri xtak la lok.

⁴Ri in, nu nimarisam k'ij la waral cho ruwächulew xukuje' nu q'uisom u banic ri xintak la chubanic. ⁵Cämïc c'ut, Tat, ya la chwe chi cänimarisax nu k'ij uc' la jas ri nu banom nabe aretak mäjok xban ruwächulew.

⁶Ri winak ri xecha' la chquixol ri winak cho ruwächulew rech queya la chwe, nu bim chque jachin ri lal. E ech la wa', xeya c'u la chwe. Ri e are' c'ut qui nimam ri tzij la. ⁷Cämïc ri e are' quetam chi ronojel ri xya la chwe uc' la petinak wi. ⁸Nu yo'm c'u ri tzij la chque ri xya la chwe, xquicoj c'u pa anima'. Xquich'obo chi kas tzij uc' la in petinak wi, xukuje' xquicojo chi ri lal xintakow la lok.

⁹Quinbochi'n che la pa qui wi'. Man quinbochi'n tä che la pa qui wi' ri winak ajuwächulew, xane pa qui wi' ri winak ri xeya la chwe, rumal chi e ech la wa'. ¹⁰Ronojel ri wech in ech la wa', are c'u ri ech la wech in wa'. Cumal c'u ri e are' cäk'alajinic chi sibalaj nim na nu k'ij.

¹¹Ri in man quincanaj tä chic cho ruwächulew. Ri e are' c'ut quecanaj na can cho ruwächulew. Ri in quine'c rech quinc'oji uc' la. Lok'alaj ka Tat, chechajij ba' la ruc' ri chuk'ab la ri winak ri xeya la chwe, rech kas cäca'n xa jun, jas ri in, ri lal xa uj jun. ¹²Aretak xinc'oji cuc' ri e are' waral cho we uwächulew, xinchajij xukuje' xeinto' ruc' ri chuk'ab la conojel ri xeya la chwe. Man c'o tä jun chque ri xsachic, xane xak xuwi ri jun ri yo'm chrij chi cäsachic rech je' cäbantajic jas ri cubij ri Lok' Pixab la ri Tz'ibtalic.

¹³Cämïc c'ut quine' chila' jawije' ri c'o wi la. Che c'u we chanim ri' ri in c'o na cho ruwächulew, quinbij can wa' we tzij ri' chque rech ri e are' kas cäquina' pa anima' ri quicotemal ri quinna' in pa ri wanima'. ¹⁴Nu yo'm ri tzij la chque. Quetzelay c'u qui wäch ri e are' cumal ri winak ajuwächulew, rumal chi ri e

are' man e rech tä ruwächulew je' jas ri in man in rech tä ruwächulew. ¹⁵Man quinta' tä che la chi queesaj la bi cho ruwächulew, xane quinbochi'n che la chi queto' la chuwäch ri Itzel. ¹⁶Je' jas ri in man in rech tä ruwächulew, ri e are' xukuje' man e rech tä ruwächulew. ¹⁷Chetasa la chrij ronojel u wäch mac ruc' ri kas tzij rech cäquijach quib pa k'ab la. Ri Lok' Pixab la are ri kas tzij. ¹⁸Jas ri lal xintak la lok chquixol ri winak ajuwächulew, ri in xukuje' queintak na bi ri e are' chquixol ri winak ajuwächulew. ¹⁹Rumal c'u quech ri e are' ri in quinjach wib pa k'ab la, rech ri e are' xukuje' cäquijach quib pa k'ab la rumal ri kas tzij, cäquitas c'u quib chrij ronojel u wäch mac.

²⁰Man quinbochi'n tä c'u che la xak xuwi pa qui wi' ri e are', xane xukuje' pa qui wi' ri c'ä te' quecojon na chwe, aretak cäquita ri tzij ri cäquitzijoj na ri e are'. ²¹Quinbochi'n che la chi conojel ri e are' kas cäca'n na xa jun, chi kas cäca'n ta na xa jun junam kuc' uj, Tat, je' jas ri lal c'o la wuc' in, xukuje' ri in, in c'o uc' la. Kas tzij ta ba' cäca'n xa jun rech ri winak ajuwächulew cäquicojo chi lal xintakow la lok. ²²Ri in nu nimarisam qui k'ij jas ri u nimarisaxic nu k'ij in banom la, rech xa e jun, je' jas ri lal ri in xa uj jun. ²³Ri in, in c'o cuc', ri lal c'ut c'o la wuc' in, rech ri e are' kas cäca'n na xa e jun, rech je ri' ri winak ajuwächulew cäquich'obo chi lal xintakow la lok, xukuje' chi e lok' chuwäch la jas ri in, in lok' chuwäch la.

²⁴Tat, lal xeyo'w la chwe, cwaj c'ut chi quec'ol na wuc' in jawije' ri quinc'oji wi na in rech cäquilo chi yo'm la chwe chi sibalaj nim nu k'ij in. Ojer c'ut in lok' chuwäch la tzaretak mäjok cäban ruwächulew. ²⁵Tat, lal ri jicom anima' la, ri winak ajuwächulew man kas quetam tä wäch la, ri in c'ut wetam wäch la. Ri winak c'ut ri e yo'm la chwe quetam chi lal ri' xintakow la lok. ²⁶Nu

bim chque jachin ri lal, quintakej c'u na u bixic wa' chque, rech jas ri nu lok'al in chuwäch la, je' qui lok'al ri e are' chuwäch la. Je ri' rech ri in kas quinc'oji na cuc', —xcha ri Jesús che ri ka Tat.

Cächap ri Jesús cumal ri winak

18 Aretak xbitaj we tzij ri' rumal ri Jesús, xel bi ri Are'. Junam cuc' ru tijoxelab xe' ri Are' ch'äkäp che ri binel ja', Cedron u bi'. Chila' c'o wi jun ch'äkäp ulew ri e tictal wi ri che', chila' c'ut xoc wi ri Jesús e rachi'l ru tijoxelab. ²Ri tat Judas ri tajin cäjachow ri Jesús xukuje' retam are' ri ch'äkäp ulew ri' rumal chi ri Jesús q'uia mul c'olinak chila' cuc' ru tijoxelab. ³Je ri' ri tat Judas xopan chila' e rachi'l jumulaj soldados, xukuje' ju-jun chajinelab re ri nimalaj rachoch Dios ri e takom bi cumal ri qui nimakil ri sacerdotes xukuje' ri tata'ib fariseos. We winak ri' cuc'am qui machetes, cuc'am qui lámpara, cuc'am c'u qui chäj. ⁴Retam chi c'u ri Jesús ronojel ri cäban na che. Rumal ri' xel apan chquiwäch ri winak, xuta' chque: ¿Jachin ri cätzucuj alak? —xcha chque.

⁵Ri e are' xech'awic, xquibij che: Ri Jesús ri aj Nazaret, —xecha'.

Ri Jesús xubij: In ri', —xcha chque.

Ri tat Judas ri tajin cäjachowic c'o chila' chquixol. ⁶Aretak ri Jesús xubij: “In ri”, pac'alic xebe'c, xetzak c'u pulew. ⁷Te ri' ri Jesús xuta' chi jumul chque: ¿Jachin ri cätzucuj alak? —xcha chque.

Xquibij c'u ri e are': Ri Jesús ri aj Nazaret, —xecha'.

⁸Te ri' xubij ri Jesús chque: Nu bim chi chech alak chi in ri', —cächa chque. We are ri in ri quintzucuj alak, ya alak chque we niq'uiaj ri' chi quebe'c, —xcha chque.

⁹Je' xubij wa' ri Jesús rech je' cäbantajic jas ri xubij ri Are': “Ri xeuya ri nu Tat chwe, man c'o tä jun chque xsachic,” —xcha'. ¹⁰Te ri' ri tat Simón Pedro ri c'o ru machete xuc'amo, xuk'at c'u apan ru

xiquin ri tat Malco ri patänil re ri qui nimal sacerdotes. ¹¹Xubij c'u ri Jesús che ri tat Pedro: Chaya chi jumul ri a machete pa ri c'olibal re. We ri nu Tat cuban chwe chi quintij ri c'a ri c'o pa ri vaso, ¿a mat rajwaxic wi chi cäpe wa' we c'äx ri' chwij? —xcha che.

Copan ri Jesús chuwäch ri qui nimal sacerdotes

¹²Xepe c'u ri jumulaj soldados cachi'l ri qui nimal ri e are', xukuje' ri chajinelab re ri nimalaj rachoch Dios ri aj Israel, xquichap ri Jesús, xquiyutu. ¹³Te ri' xquic'am bi cho rachoch ri tat Anás. Ri tat Anás are u ji' ri tat Caifás ri qui nimal sacerdotes pa ri junab ri'. ¹⁴Are ri tat Caifás wa' ri u bim can nabe chque ri winak aj Israel chi are utz na chque ri e are' chi cäcäm xa jun achi che qui q'uexwäch conojel ri winak.

Ri tat Pedro cubij chi man retam tä u wäch ri Jesús

¹⁵Ri tat Simón Pedro, rachi'l jun tijoxel chic, e benak ruc' ri Jesús. Ri jun tijoxel chic ri' etamtal u wäch rumal ri qui nimal sacerdotes, rumal c'u ri' xoc bi ri are' ruc' ri Jesús pa ri uwoja rech ri rachoch ri qui nimal sacerdotes. ¹⁶Are c'u ri tat Pedro xcanaj can chrij ri ja chi' ri uchibe. Xa je ri' xel lok ri tijoxel ri etamtal u wäch rumal ri qui nimal sacerdotes, xch'aw ruc' ri chajil uchibe, xroc-saj c'u bi ri tat Pedro. ¹⁷Ri chajil uchibe xuta' che ri tat Pedro, xubij: ¿A mat lal jun chque ru tijoxelab we achi ri'? —xcha che.

Ri tat Pedro xch'awic, xubij: No, man in jun tä chque, —xcha che.

¹⁸Sibalaj c'äx tew tajin cubano. Rumal ri' ri patäninelab xukuje' ri chajinelab qui nuc'um jun k'ak'. E tac'atoj c'u chila', tajin cäquimik' quib. Ri tat Pedro xukuje' c'o cuc', tajin c'u cumik' rib chrij ri k'ak'.

**Ri qui nimal sacerdotes
cuc'ot u chi' ri Jesús**

¹⁹Ri qui nimal sacerdotes xuchap u ta'ic che ri Jesús jachin tak ru tijox-elab, xukuje' jas ri tajin cuc'ut chqui-wäch ri winak. ²⁰Ri Jesús xubij che: Ri in, in tzijoninac chquiwäch conojel ri winak chi sakil. Amak'el nu yo'm tijonic pa tak ri rachoch Dios xukuje' pa ri nimalaj rachoch Dios jawije' ri cäquimulij wi quib conojel ri winak aj Israel. Je ri' chi man c'o tä jun tzij nu bim xak chi c'uyal, —cächa che. ²¹¿Jas che cäta' la chwe in? Ta' la chque ri winak ri qui tom ri nu tzij, chquibij c'ut jas chrij in tzijoninac wi. Ri e are' quetam jas ri nu bim, —xcha che.

²²Aretak xbitaj wa' we tzij ri' rumal ri Jesús, jun chque ri chajinelab rech ri nimalaj rachoch Dios ri c'o chila' xuya jun k'ab chupalaj ri Jesús, te c'u ri' xubij che: ¿A je' u ch'abexic wa' ri qui nimal sacerdotes cabano? —xcha che.

²³Ri Jesús xch'awic, xubij che: We c'o jun tzij xinbij ri man utz taj, bij la chwe jachique ri tzij ri man utz taj. We c'u utz ri xinbij, ¿jas che quinch'ay la? —xcha che.

²⁴Yutum c'u ri Jesús, xpe ri tat Anás, xutak bi ruc' ri tat Caifás, ri qui nimal ri sacerdotes.

**Ri tat Pedro cubij jumul chic chi
man retam tä u wäch ri Jesús**

²⁵Are c'u ri tat Pedro tac'alic tajin cumik' na rib chrij ri k'ak'. Xquita' c'u che, xquibij: ¿A mat at jun chque ru tijoxelab we achi ri'? —xecha che.

Ri tat Pedro c'ut xresaj rib chupam, xubij: ¡No, man in jun tä chque! —xcha chque.

²⁶Te ri' xta' che rumal jun chque ri patänil tak re ri qui nimal sacerdotes, ri alaxic ruc' ri achi ri xk'at apan u xiquin rumal ri tat Pedro, xubij che: ¿A mat xin-

wilo chi at c'o ruc' ri Are' pa ri ch'äkap ulew ri e tictal wi ri che'? —xcha che.

²⁷Ri tat Pedro xresaj chi jumul rib chupam, tzare chi' c'ut xok' ri ama' äc'.

Ri Jesús c'o chuwäch ri tat Pilato

²⁸Te c'u ri' xquic'am bi ri Jesús cho rachoch ri tat Caifás, xebe' cho ri nimalaj ja re ri nim k'atal tzij. Xak jubik' chic craj man cäsakiric, ri winak aj Israel c'ut man xeboc tä pa ri nimalaj ja rech man cäca'n tä ri äwas u banic. We je ri' man cuya' tä ri' cäquitij ri wi'm rech ri Pascua. ²⁹Rumal ri' ri tat Pilato xel lok che qui tzi-jobexic, xubij chque: ¿Jas u mac we achi ri' ri quibij ix? —xcha chque.

³⁰Ri e are' xech'awic, xquibij: We ta mat are jun banal etzelal mat xkajach wa' pa k'ab la, —xecha che.

³¹Xubij c'u ri tat Pilato chque: Chic'ama bi ix, chik'ata tzij puwi'. Chibana' jas ri cubij ri i pixab ix, —xcha chque.

Ri winak aj Israel xech'awic, xquibij: Ri uj, ri uj aj Israel, man ya'tal tä chke chi cäkacämisaj jun winak, —xecha che.

³²Je ri' xbantajic jas ru bim can ri Jesús chrij ri cäban na che chucämisaxic.

³³Ri tat Pilato xoc chi bi jumul pa ri nimalaj ja, xusiquij ri Jesús, te c'u ri' xuta' che: ¿A at ri' ri cattan pa qui wi' ri winak aj Israel? —xcha che.

³⁴Ri Jesús xubij che: ¿A xak lal cäbin la wa' o niq'uiaj chic xebin che la chwij in? —xcha che.

³⁵Ri tat Pilato xch'awic, xubij: ¿A in pu lo jun aj Israel? Ri awinakil at, xukuje' ri qui nimakil ri sacerdotes e are tak wa' ri xatjachow pa nu k'ab. ¿Jas c'u ri a banom? —xcha che.

³⁶Te ri' xch'aw ri Jesús, xubij che: Ri nu takanic man rech tä we uwächulew ri'. We ta rech ruwächulew, ri nu tijox-elab xech'ojin ta ri' rech mat xinjach pa qui k'ab ri winak aj Israel. Ri nu takanic c'ut man ajwaral taj, —xcha che.

³⁷ Xubij c'u ri tat Pilato che: Je ri' chi ri at, ¿a at nim takanel? —xcha che.

Ri Jesús xch'awic, xubij: In nim takanel, jas ri cäbij la, —xcha che. Ri in xil nu wäch waral cho ruwächulew chubixic jas ri' ri kas tzij. Conojel c'u ri queniman che ri kas tzij cäquitatabej ri quinbij, —xcha che.

³⁸ Ri tat Pilato xubij che: ¿Jas c'u ri' ri kas tzij? —xcha che.

Cäk'at tzij puwi' ri Jesús chi cäcämisax na

Xuwi xta'taj wa' che ri Jesús rumal ri tat Pilato, ri are' xel chi lok jumul che qui tzijobexic ri winak aj Israel, xubij chque: Ri in, man c'o tä jun mac quinrik chrij we achi ri', —cächa chque. ³⁹ Ri ix c'ut ix nak'atalic chi quinban tok'ob chiwe, quintzokopij bi jun ajpache' pa ri nimak'ij re ri Pascua. ¿A quiwaj chi quintzokopij bi ri tata' ri' ri c'o u takanic pi wi' ix, ix winak aj Israel? —xcha chque.

⁴⁰ Te ri' conojel co xech'awic, xquibij: ¡Mätzokopij la bi ri are'! ¡Are tzokopij la bi ri Barrabás! —xecha'.

Are' c'u jun elak'om wa' ri Barrabás.

19 Te ri' ri tat Pilato xuc'am bi ri Jesús, xtakan c'u chuch'ayic. ² Ri soldados xquicoj jun corona re quemom q'uix chujolom ri Jesús, xquicoj c'u jun atz'iak morada chrij. ³ Te c'u ri' xekeb ruc', xquibij c'ut: Lal ri' ri cätakan la pa qui wi' ri winak aj Israel, ¡chnimarisax k'ij la! —xecha che.

Xquich'ay c'u chupalaj.

⁴ Ri tat Pilato xel lok jumul chic, xubij c'u chque ri winak: Chiwilampe', quinwesaj lok we achi ri' chiwäch rech quiwetamaj chi man c'o tä jubik' mac quinrik in chrij, —xcha chque.

⁵ Xel c'u lok ri Jesús, cojom c'u ri corona re quemom q'uix chujolom, cojom xukuje' ri atz'iak morada chrij. Te c'u ri' xubij ri tat Pilato chque: ¡Waral c'o wi ri achi! —xcha chque.

⁶ Aretak ri qui nimakil sacerdotes, xukuje' ri chajinelab re ri nimalaj rachoch Dios xquilo, co xech'awic, xquibij: ¡Chripok! ¡Chripok! —xecha'.

Ri tat Pilato xubij chque: ¡Chic'ama bi ix, chiripa! Ri in man c'o tä jubik' mac quinrik in chrij, —xcha chque.

⁷ Ri winak aj Israel xech'awic, xquibij: Ri uj c'o jun ka pixab, ri ka pixab c'ut cubij chi rajwaxic cäcämisaxic rumal chi xuban che rib chi are u C'ojol ri Dios, —xecha'.

⁸ Ri tat Pilato, aretak xuta wa' ri xquibij, sibalaj xuxej na rib. ⁹ Xoc chi bi jumul pa ri nimalaj ja, xuta' che ri Jesús: ¿Jawije' ri ratpe wi? —xcha che.

Are c'u ri Jesús man xch'aw taj, man c'o tä c'u jas xubij che.

¹⁰ Xubij c'u ri tat Pilato che: ¿Jas che man quinach'abej taj? ¿A mat awetam chi c'o takanic pa nu k'ab che a ripic cho ri cruz o che a tzokopixic bic? —xcha che.

¹¹ Ri Jesús xch'awic, xubij che: Man c'o tä jubik' takanic la pa nu wi' we ta mat yo'm che la rumal ri Dios. Rumal ri', jachin ri xinjachow pa k'ab la nim na u mac ri' chuwäch la, —xcha che.

¹² Tzare chi' c'ut ri tat Pilato xutzucuj jas xubano rech cutzokopij bi ri Jesús. Are c'u ri winak aj Israel co xech'awic, xquibij: ¡We cätzokopij la bic, man utz tä anima' la ri' ruc' ri nimalaj takanel! ¡Jachin ri cuban che rib chi are nim takanel, u c'ulel ri' ri nimalaj takanel! —xecha che.

¹³ Ri tat Pilato aretak xuta ri xquibij, xtakan che resaxic lok ri Jesús. Ri are' c'ut xt'uyi cho ri k'atbal tzij pa ri c'olibal ri cäbix “Gabata” che pa hebreo, ri quel cubij “Lajom Abaj”. ¹⁴ Xa c'u chuwek chic ri nimak'ij Pascua. Craj are ri niq'uiaj k'ij. Ri tat Pilato c'ut xubij chque ri winak aj Israel: ¡Waral c'o wi ri tata' ri c'o u takanic pi wi'! —xcha chque.

¹⁵Ri e are' c'ut co xech'awic, xquibij: ¡Chcämisaxok! ¡Chcämisaxok! ¡Chripok! —xecha'.

Ri tat Pilato xubij chque: ¿A quinrip ta c'u cho ri cruz ri tata' ri c'o u takanic pi wi? —xcha chque.

Are c'u ri qui nimakil ri sacerdotes xech'awic, xquibij che: Ri uj man c'o tä chi jun achi chic ri cätakan pa ka wi', xane xak xuwi ri nimalaj takanel, —xecha'.

¹⁶Ri tat Pilato xuwi xuta wa', xujach bi ri Jesús pa qui k'ab rech cäquirip cho ri cruz. Xquic'am c'u bic.

Cärip ri Jesús cho ri cruz chucämisaxic

¹⁷Xel c'u bi ri Jesús, xuc'am bi ru cruz, xe' pa ri juyub ri cäbix U Bakil Jolomaj che. (Pa ri ch'abal hebreo are cäbix Gólgota che.) ¹⁸Chila' xquirip wi cho ri cruz junam cuc' quieb achijab chic, jujun pa tak u xcüt. Ri Jesús xcanaj pa qui niq'uiajal. ¹⁹Ri tat Pilato xtakan chucojic jun tz'ibtalic puwi' ri cruz ri cubij: JESÚS AJ NAZARET RI NIM TAKANEL PA QUI WI' RI WINAK AJ ISRAEL. ²⁰E q'uia chque ri winak aj Israel xquisiq'uij u wäch ri tz'ibtalic ri' rumal chi ri juyub ri xrip wi ri Jesús nakaj c'o wi che ri tinimit Jerusalén. Ri tz'ibtalic, tz'ibtal wa' pa ri hebreo, griego, xukuje' pa ri latín. ²¹Rumal ri' ri qui nimakil sacerdotes quech ri winak aj Israel xquibij che ri tat Pilato: Mätz'ibaj la: “Ri Nim Takanel quech ri winak aj Israel.” Xane tz'ibaj la: “Ri cubij che rib chi are Nim Takanel quech ri winak aj Israel,” —xecha che.

²²Are c'u ri tat Pilato xch'awic, xubij chque: Ri xintz'ibaj, xak je wa' cäcanajic, —xcha chque.

²³Te ri', aretak xeto'taj ri soldados churipic ri Jesús cho ri cruz, xquic'am ri ratz'iak, xca'n c'u quiejeb che, jujun que ri jujun soldados. Xukuje' xquic'am

ri camixa'. Man t'isom tä c'u wa', xane xa jun u banom, quemom petinak ajsic c'ä iquim. ²⁴Ri soldados xquibij chbil tak quib: Man cäkarak'atij taj. Chkesaj suerte chrij rech cäkilo jachin cäch'acowic, —xecha'.

Je ri' xbantajic jas ri tz'ibtal pa ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij: “Xquijach ri watz'iak chquiwäch, xquesaj suerte chrij,” —cächa'. Are wa' ri xca'n ri soldados.

²⁵Chunakaj ri cruz ri ripom wi ri Jesús c'o ru nan, c'o ru chak' ru nan, c'o ri nan María ri rixokil ri tat Cleofas, xukuje' c'o ri nan María ri aj Magdala. ²⁶Aretak ri Jesús xril ru nan xukuje' ri tijoxel ri sibalaj lok' chuwäch tac'al chuxcut, xubij che ru nan: Nan, chabana awal che we achi ri', —xcha che.

²⁷Te c'u ri' xubij che ru tijoxel: Chabana a nan che ri nu nan, —xcha che.

Tzare chi' c'ut ri tijoxel ri' xuc'am bi ru nan ri Jesús cho rachoch.

Cäcäm ri Jesús

²⁸Te c'u ri' rumal chi ri Jesús retam chi ronojel ri tz'ibtal chrij bantajinak chic, xukuje' rech kas cäbantajic jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios, xubij: Cächaki'j nu chi', —xcha'.

²⁹C'o c'u apan jun lak nojinak che ch'am vino. Xquirub c'u jun estropajo chupam ri vino ri', xquiya puwi' jun aj, te c'u ri' xquiya ak'an churchi' ri Jesús. ³⁰Ri Jesús xutij ri ch'am vino, te c'u ri' xubij: Ronojel xbantajic, —xcha'.

Xupachba c'u ru jolom, xel ranima'.

Jun chque ri soldados cujak ru c'alc'ax ri Jesús ruc' ru lanza

³¹Xa c'u chuwek chic ri nimak'ij Pascua. Man cäcaj tä c'u ri winak aj Israel chi ri qui cuerpo ri winak quecanaj can cho tak ri cruz pa ri k'ij re uxlanem. Ri k'ij re uxlanem ri' are jun k'ij wa' nim u banic. Rumal ri' xquita' che ri tat Pi-

lato chi cätakan chuk'ajisaxic ri cakan ri e ripil cho tak ri cruz, xukuje' chi cäkasax ri qui cuerpo cho ri cruz. ³²Te ri' xebe' ri soldados, xquik'ajisaj ri rakan ri nabe xukuje' ri jun chic ri e ripom ruc' ri Jesús. ³³Aretak c'ut xekeb ruc' ri Jesús, xquilo chi cäminak chic, xa je ri' man xquik'ajisaj tä ri rakan ri Are'.

³⁴Pune je ri' jun chque ri soldados xujak ru c'alc'ax ri Jesús ruc' jun lanza, chanim c'ut xel lok quic' xukuje' joron. ³⁵Ri cäbin wa' we tzij ri', are jun ri kas xrilo, kas tzij c'u ri cubij. Ri are' cubij ri kas tzij ri retam rech ri ix xukuje' quixco-jonic. ³⁶Je c'u xc'ulmataj wa' rech cäbantajic jas ri tz'ibtal pa ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij: "Man c'o tä jun bak xquik'ajisaj che," —cächa'. ³⁷Cubij xukuje' ru Lok' Pixab ri Dios pa jun u xak chic: "Cäquil na ri xquisoco," —cächa'.

Cämuk ru cuerpo ri Jesús

³⁸Te c'u ri' xpe ri tat José ri quel pa ri tinimit Arimatea, xuta' che ri tat Pilato chi cäyi' che chi cukasaj ru cuerpo ri Jesús. Ri tat José are jun u tijoxel ri Jesús, xa c'u chi c'uyal rumal chi cuxej rib chquiwäch ri winak aj Israel. Xyi' c'u che rumal ri tat Pilato. Xa je ri' xe' ri tat José, xukasaj ru cuerpo ri Jesús, xuc'am c'u bi pa mukic. ³⁹Xpe xukuje' ri tat Nicodemo ri nabe canok xopan ruc' ri Jesús chak'ab chutzijobexic. Ri are' ruc'am jun cunabal, are mirra ri yujtal ruc' áloes, ri cäpajan cien libras. ⁴⁰Je ri' ri tat José rachi'l ri tat Nicodemo xquic'am bi ru cuerpo ri Jesús, xquipis c'u pa tak manta re lino ri yo'm ri c'oc'alaaj tak cunabal chrij. Je' xca'n che jas ri e nak'atal wi ri winak aj Israel che qui mukic ri cäminakib. ⁴¹Pa ri juyub ri xrip wi ri Jesús cho ri cruz, c'o jun ch'äkap ulew ri e tictal wi ri che'. Pa ri ulew ri' c'o jun c'ac' mukubal ri mäja' yo'm jun cäminak chupam. ⁴²Chupam c'ut xquiya wi ru cuerpo ri Jesús, rumal chi ri mukubal

ri' nakaj c'o wi, xukuje' rumal chi xa jubik' craj man cächaptaj ri k'ij re uxlanem chque ri winak aj Israel.

Cäc'astaj ri Jesús chquixol ri cäminakib

20 Pa ri nabe k'ij re ri semana, sibalaj ak'ab, k'ekum na, ri nan María ri aj Magdala xe' chuchi' ri mukubal. Xril c'ut chi esam chi apan ri abaj ri tz'apibem u chi' ri mukubal. ²Xa je ri' xutic anim, xe'c, xurika ri tat Simón Pedro, xukuje' ri jun tijoxel chic ri sibalaj lok' chuwäch ri Jesús, xubij chque: Ri Kajaw Jesús xesax bi pa ri mukubal, xc'am bic, man ketam tä c'ut jawije' ri xyi' wi, —xcha chque.

³Te ri' ri tat Pedro rachi'l ri jun tijoxel chic xebel bic, xebe' chuchi' ri mukubal. ⁴Ri quieb xquitic anim, junam e benak. Are c'u ri jun chic sibalaj xutic na anim chuwäch ri tat Pedro. Ri are' xopan nabe chi' ri mukubal. ⁵Man xoc tä c'u pa ri mukubal, xane xak xuwi xpachi cok che rilic. Te' xrilo chi e c'o can ri manta chila'. ⁶Te c'u ri' xopan chi ri tat Simón Pedro, ri teren lok chrij. Ri are' c'ut xoc bi pa ri mukubal. Xukuje' xeril ri manta ri e c'o can chila'. ⁷Xukuje' xrilo chi ri manta ri xpispex u jolom ri Jesús man junam taj c'o cuc' ri niq'uiaj manta chic, xane botom wa', yo'm c'u apan jela'. ⁸Te c'u ri' xoc chi bi ri jun tijoxel chic ri xopan nabe chuchi' ri mukubal. Xrilo ri bantajinak, xcojon c'u ri are'. ⁹Mäja' c'u cäquich'obo jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic chi are rajwaxic chi ri Jesús cäc'astaj na chquixol ri cäminakib. ¹⁰Te ri' xetzelej we quieb tijoxelab ri' cho cachoch.

Ri Jesús cuc'ut rib cho ri nan María ri aj Magdala

¹¹Are c'u ri nan María xcanaj can chuchi' ri mukubal, tajin cok'ic. C'ä tajin cok'ic aretak xpachi'c rech cäca'y cok

chupam ri mukubal. ¹²Te' xrilo chi e c'o quieb ángeles, ri e t'uuyut'oj jawije' ri xyi' wi ru cuerpo ri Jesús, sakloloj c'u ri catz'iak. Ri jun t'uuyul pu jolom, ri jun chi c'ut t'uuyul pa rakan. ¹³Ri ángeles xquita' che ri nan María, xquibij: Nan, ¿jas che tajin cok' la? —xecha che.

Ri nan María xubij chque: Rumal chi xquic'am bi ri Wajaw Jesús, man wetam tä c'ut jawije' ri xyi' wi, —xcha chque.

¹⁴Te' xbitaj wa' rumal, aretak xca'y chrij, xrilo chi c'o ri Jesús chila'. Man xuch'ob tä c'ut chi are ri Jesús.

¹⁵Xpe c'u ri Jesús, xuta' che, xubij: Nan, ¿jas che tajin catok'ic? ¿Jachin c'u ri tajin catzucuj? —xcha che.

Ri nan María xuchomaj chi are ri chajinel re ri ulew ri', xubij che: Tat, we lal xc'amow la bic, bij la chwe jawije' ri xya wi la rech ri in quinc'am bic, —xcha che.

¹⁶Te ri' xubij ri Jesús che: ¡María! —xcha che.

Ri are' xca'y chrij, te c'u ri' xubij che pa hebreo: ¡Raboni! —xcha che. Ri tzij ri' quel cubij “Ajtij”.

¹⁷Ri Jesús xubij che: Minachapo rumal chi c'ä mäja' quinpaki chila' jawije' ri c'o wi ri nu Tat, —xcha'. Jat ba', jabij c'u chque ri wachalal chi quinpaki chila' jawije' c'o wi ri nu Tat, ri xukuje' ri i Tat ix, ri nu Dios c'ut, ri xukuje' are ri i Dios ix, —xcha che.

¹⁸Te ri' xe' ri nan María ri aj Magdala, xubij c'u chque ri tijoxelab chi ri are' xril u wäch ri Kajaw Jesús, xukuje' chi ri Jesús xubij wa' we tzij ri' che.

Ri Jesús cuc'ut rib chquiwäch ru tijoxelab

¹⁹Kas pa ri k'ij ri', ri nabe k'ij re ri semana, chak'ab chic qui mulim quib ri tijoxelab. Qui tz'apim c'u ri u chi' tak ja rumal chi xquixej quib chquiwäch ri winak aj Israel. Xoc bi ri Jesús, xtaq'ui c'u chquixol. Xuya rutzil qui wäch, xubij

chque: Chuxlan ba' ri iwanima', —xcha chque.

²⁰Aretak xbitaj wa' we tzij ri' rumal, xuc'ut ru k'ab chquiwäch xukuje' ru c'alc'ax. Ri tijoxelab xequicotic aretak xquil u wäch ri Kajaw Jesús. ²¹Te c'u ri' ri Jesús xubij chi jumul chque: Chuxlan ba' ri iwanima', —xcha'. Je' jas ri nu Tat xinutak lok in, je ri' ri in xukuje' quixintak bi ix, —xcha chque.

²²Te c'u ri' xuya ri ruxlab pa qui wi', xubij: Chic'ama ri Lok'alaj Espíritu, —xcha chque. ²³Jachin tak ri quisach ri qui mac, cäsachtaj na ri qui mac. Jachin tak ri man quisach tä ri qui mac, man cäsachtaj tä na ri qui mac, —xcha chque.

Ri tat Tomás cäiril ri Kajaw Jesús c'astajinak chi chquixol ri cäminakib

²⁴Ri tat Tomás, jun chque ri cabla-juj u tijoxelab ri Jesús ri cäbix Gemelo che, man c'o tä ri are' aretak xopan ri Jesús. ²⁵Te c'u ri' ri niq'uiaj tijoxelab chic xquibij che ri tat Tomás: Xkil u wäch ri Kajaw Jesús, —xecha che.

Are c'u ri tat Tomás xubij chque: We man quinnwil ri soctajinak ri xuban ri clawux pu k'ab, te c'u ri' quinnim ru wi' nu k'ab pa tak ri jul, xukuje' quinnim ri nu k'ab pa ru c'alc'ax, man quincej taj, —xcha chque.

²⁶Oc'owinak chi wajxakib k'ij. Ri tijoxelab qui mulim quib jumul chic pa jun ja, c'o chi c'u ri tat Tomás cuc' ri e are'. Te ri', pune e tz'apil ru chi' tak ja, ri Jesús xoc bic, xtaq'ui c'u chquixol. Xuya rutzil qui wäch, xubij: Chuxlan ba' ri iwanima', —xcha chque.

²⁷Te c'u ri' xubij che ri tat Tomás: Chawilampe ri nu k'ab, chanima c'u bi ru wi' a k'ab waral. Chayuku ra k'ab, chanima c'u bi pa ri nu c'alc'ax. Muban chi quieb a c'ux, xane chatcojon chwe, —xcha che.

²⁸Te ri' xch'aw ri tat Tomás, xubij che: ¡Wajaw, nu Dios! —xcha che.

²⁹Ri Jesús xubij che: Tomás, ri at cämich xatcojon chwe rumal chi xawil nu wäch. Utz c'u que ri quecojon chwe pune man cäquil nu wäch, —xcha che.

**Waral cäkil wi ru patän
we wuj ri' xtz'ibaxic**

³⁰Q'uia c'u cajmabal tak etal xuban na ri Jesús chquiwäch ru tijoxelab ri man xetz'ibax tä pa we wuj ri'. ³¹Xetz'ibax c'u wa' ri c'o waral rech ri ix quicojo chi ri Jesús are ri Cristo, ru C'ojol ri Dios, rech aretak quixcojon che ri Are', quirik na ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic, —xcha chque.

**Ri Jesús cuc'ut rib chquiwäch
wukub chque ru tijoxelab**

21 Te c'u ri' ri Jesús xuc'ut rib jumul chic chquiwäch ru tijoxelab chi' ri mar re Tiberias.^f Je wa' xuban chuc'utic rib: ²Conojel wa' junam e c'olic. Ri tat Simón Pedro, ri tat Tomás ri cäbix Gemelo che, ri tat Natanael ri aj Caná re Galilea, ri quieb u c'ojol ri tat Zebedeo, xukuje' quieb chic chque ru tijoxelab ri Jesús. ³Ri tat Simón Pedro xubij chque: Quine' chuchapic cär, —xcha chque.

Ri e are' xquibij che: Ri uj xukuje' cuje' awuc', —xecha che.

Xebe' c'ut, xeboc pa jun barco, man c'o tä c'u cär xquichap pa ronojel ri jun ak'ab ri'. ⁴Aretak tajin cäpe ru sakiric, ri Jesús xuc'ut rib chquiwäch chi' ri mar, are c'u ru tijoxelab man xquich'ob taj chi are ri Are'. ⁵Te ri' xubij chque: ¡Ix achijab! ¿A mat c'o ri i chapom? —xcha chque.

Ri e are' xech'awic, xquibij: Man c'o taj, —xecha'.

⁶Te ri' xubij ri Jesús chque: Chiq'uiäka ri c'at pa ru wiquiäk'ab ri barco, c'o c'u na ri quichapo, —xcha ri' chque.

Je' c'u xca'no. Te ri' man xecowin tä chi c'u che resaxic lok ri c'at chapäbal cär pa ri ja' rumal chi sibalaj xnoj ri c'at che tak cär. ⁷Te ri' ri tijoxel ri sibalaj lok' chuwäch ri Jesús xubij che ri tat Pedro: ¡Are ri Kajaw Jesús! —xcha che.

Xuwi xuta wa' ri tat Simón Pedro chi are ri Kajaw Jesús, xucoj ri ratz'iak rumal chi resam wa'. Xuq'uiäk c'u bi rib pa ri ja'. ⁸Ri niq'uiäq tijoxelab chic xeopan chi' ri ulew chupam ri barco, qui jurem ri c'at nojinak che tak cär. Xa c'u cien metros xec'oji wi che ru chi' ri ulew. ⁹Aretak xebel pa ri barco, te' xquilo c'o jun k'ak' nuc'um, c'o c'u jun cär pa ri rachak k'ak', xukuje' e c'o jujun caxlan wa. ¹⁰Ri Jesús xubij chque: Cheic'ama lok jujun chque ri cär ri c'ä te' xechaptaj iwumal, —xcha chque.

¹¹Xpaki c'u ri tat Simón Pedro pa ri barco, xresaj c'u lok ri jun c'at chapäbal cär nojinak che tak cär. Xujururej c'u lok wa' chi' ri ulew. ¡Nojinak c'u ri c'at! E c'o jun ciento ruc' cawinak oxlajuj nimak tak cär chupam. Pune sibalaj e q'uia ri cär, ri c'at man xt'okopin taj. ¹²Te ri' xubij ri Jesús chque: Chixsa'j, chixwok ba', —xcha chque.

Man c'o tä c'u jun chque ru tijoxelab xuchajij anima' xuta' che jachin ri Are' rumal chi conojel quetam chi are ri Kajaw Jesús. ¹³Te c'u ri' ri Jesús xkeb cuc', xuc'am c'u ri caxlan wa, xuya chque. Je' xukuje' xuban ruc' ri cär.

¹⁴Are urox mul wa' ri xuc'ut rib ri Jesús chquiwäch ru tijoxelab aretak ya c'astajinak chic chquixol ri cämínakib.

**Ri Jesús cätzijon ruc' ri
tat Simón Pedro**

¹⁵Aretak xtijtaj ri qui wa re ak'abil, ri Jesús xuta' che ri tat Simón Pedro, xubij che: Simón, u c'ojol ri tat Jonás, ¿a

^f21:1 Xukuje' cäbix “mar re Galilea” che we mar ri'.

kas lok' na quinawil in chquiwäch conojel tak wa'? —xcha che.

Ri tat Pedro xch'awic, xubij: Je', je ri', Wajaw. Etam ya' la chi cwaj la, —xcha che.

Ri Jesús xubij che: Cheayuk'uj ba' ri alaj tak nu chij, —xcha che.

¹⁶ Chucamul chic xuta' che: Simón, u c'ojol ri tat Jonás, ¿a kas lok' na quinawilo? —xcha che.

Ri tat Pedro xch'awic, xubij che: Je', Wajaw. Etam ya' la chi cwaj la, —xcha che.

Ri Jesús xubij che: Cheayuk'uj ba' ri nu chij, —xcha che.

¹⁷ Churox mul chic xuta' che: Simón, u c'ojol ri tat Jonás, ¿a kas quinawaj? —xcha che.

Ri tat Pedro xbisonic rumal chi xuta' che churox mul we kas lok' chuwäch, xubij c'u che: Wajaw, etam la ronojel. Etam ya' la chi kas cwaj la, —xcha che.

Ri Jesús xubij che: Cheayuk'uj ba' ri nu chij, —xcha che. ¹⁸ Kas tzij quinbij chawe, chi aretak at ala na, ri at xacoj ri awatz'iak, xate'c jawije' ri xawaj xate' wi. Aretak c'ut catrijobic, cayuk na ri a k'ab, jun chi c'ut cäcojow na ri awatz'iak chawij, catuc'am c'u na bi chila' jawije' ri man cawaj tä wi, —xcha che.

¹⁹ Ri Jesús xubij wa' we tzij ri' chubixic che jas u wäch cämical ri curik na ri tat Pedro, cunimarisaj c'u na u k'ij ri Dios.

Te c'u ri' xubij che: ¡Tasa'j wuc'! —xcha che.

Waral cäkil wi ri tijoxel ri sibalaj lok' quil wi rumal ri Jesús

²⁰ Aretak xca'y ri tat Pedro chrij, xrilo chi teren ri tijoxel chquij ri sibalaj lok' chuwäch ri Jesús, ri xt'uyi chuxcut ri Jesús chi' ri mesa aretak xca'n ri q'uisbal wi'm re benak k'ij, ri xuta' che ri Jesús, xubij: “Wajaw, ¿jachin ri' ri cäjachow na la?” —xcha ri'. ²¹ Aretak ri tat Pedro xrilo, xubij che ri Jesús: Kajaw, wa' we jun ri', ¿jas ri cuc'ulmaj na ri are'? —xcha che.

²² Ri Jesús xch'awic, xubij che: We ri in cwaj chi cäc'asi na ri are' c'ä quintzelej na lok, ¿jas awe at che? Ri at tasa'j wuc', —xcha che.

²³ Xel c'u u tzijol wa' chquixol ri kachalal chi ri tijoxel ri' man cäcäm taj. Man xubij tä c'u ri Jesús che chi man cäcäm taj, xane xubij: “We cwaj chi cäc'asi na ri are' c'ä quintzelej na lok, ¿jas awe at che?” —xcha ri Jesús che ri tat Pedro.

²⁴ Are c'u wa' ri tijoxel ri xuk'alajisaj chi kas tzij wa' ri xutz'ibaj canok. Ketam c'ut chi cubij ri kas tzij.

²⁵ Sibalaj q'uia chi c'u na ri xuban ri Jesús. We ta quetz'ibax wa' chquijujunal, quincomaj chi man cubana tä ronojel ruwächulew che c'olibal que ri wuj ri quetz'ibax na. Amén.

RI WUJ RI CÄTZIJOX WI RI QUI BANOM RI APÓSTOLES

Ri Jesús cubij chi cäqueyey na ru petbal ri Lok'alaj Espíritu

1 Lok'alaj tat Teófilo: Pa ri nabe nu wuj^{§§} ri xintz'ibaj che la, xintzijon chrij ronojel ri xuban ri Jesús, xukuje' chrij ronojel ri xuc'ut canok chquiwäch ri winak aretak xuchaplej u patänixic ri Dios waral chkaxol. ²Pa ri nabe nu wuj xintzijon chrij nimalaj ronojel ri xuban ri Are' c'ä xc'am na bi chicaj. Aretak mäja' que' chicaj, xuya takanic, xepixbaj can ri apóstoles* ri xeucha'. Rumal ri Lok'alaj Espíritu ri c'o ruc', xubij can chque jas ri rajwaxic cäca'no. ³Xurik c'äx ri Jesús, xcämisaxic, te c'u ri' xuc'ut rib chquiwäch ri apóstoles chwinakil rech k'alaj chi c'astajinak chic chquixol ri cäminakib. Q'uia ri xuban chquiwäch rech cäquicojo chi kas tzij c'asal chic ri Are'. Cawinak k'ij ri' xuc'ut na rib chquiwäch amak'el. Xukuje' xtzijon cuc' chrij ri cuban na ri Dios aretak cätakan pa qui wi' ri winak.

⁴Aretak ri Jesús c'ä c'o cuc' ri apóstoles, xubij chque chi mebel bic pa ri tinimit Jerusalén chanim, xane chi qu-eye'nic. Je wa' xubij: Chiweyey na chi cäyataj chiwe ri bim lok rumal ri nu Tat, jas ri xinbij chiwe, —xcha chque. ⁵Kas tzij, ri tat Juan xuban qui kasna' ri winak ruc' ja', are c'u ri ix xa pa quieb oxib k'ij cäban na i kasna' ruc' ri Lok'alaj Espíritu, —xcha chque.

Cäpaki ri Jesús chicaj chquiwäch ri apóstoles

⁶Are c'u ri apóstoles qui mulim quib ruc' ri Jesús, xquita' c'u che ri Are', xquibij: Kajaw, ¿a mat xopan ri k'ij ri cäya la chque ri ka winakil chi quetakan chi na jumul puwi' ri ka tinimit Israel rech man cäquitakej tä takanic ri niq'uiyaj winak chic pa ka wi'? —xecha che.

⁷Xch'aw c'u ri Jesús, xubij chque: Ri k'ij, ri ajilabal, man ya'tal tä chiwe ix chi quiwetamaj, xane xak xuwi pu k'ab ri ka Tat c'o wi ronojel wa'. ⁸Aretak c'ut cäpe ri Lok'alaj Espíritu pi wi', cäc'oji na i chuk'ab. Te c'u ri' quixe'c, quitzijoj na jas ri i wilom chi xinban che qui to'ic ri winak, jas ri xinc'ulmaj aretak xincämisaxic, xukuje' aretak xinc'astaj chquixol ri cäminakib. Ronojel wa' quitzijoj na pa Jerusalén, pa tak conojel ri tinimit re Judea, re Samaria, xukuje' c'ä pa tak ri qui tinimit ri winak ri sibalaj naj e c'o wi cho ruwächulew, —xcha chque.

⁹Aretak ri Jesús xto'taj chubixic wa' we tzij ri' chque ri apóstoles, xyac bi chicaj chquiwäch. Ri e are' tajin queca'y che aretak xpaki chicaj, xch'uktaj c'u rumal jun sutz', man xecowin tä chic xquilo. ¹⁰Ri e are' tajin queca'y chicaj che ri Jesús, xak c'u te'talic xquic'ut quib quieb achijab pa qui xcut ri sibalaj sak ri catz'iak.[†] ¹¹We achijab ri' xech'awic, xquibij chque ri apóstoles: Tata'ib, alak ri' ri aj Galilea, ¿jas che xak c'o alak chi', tajin cäca'y alak chicaj? —quecha chque. We Jesús ri' ri xyac bi chxol alak, xpaki chicaj, cäpe chi na ri Are' jumul chic. Je

§§1:1 Ri “nabe nu wuj” ri cubij waral are RI UTZALAJ TZIJ RE RI EVANGELIO RI XUTZ'IBAJ RI SAN LUCAS (San Lucas 1:1-4).

*1:2 Ri tzij “apóstol” quel cubij “takom”. E cablajuj u tako'n ri Jesús ri e cha'tal rumal. Jun “apóstol” rajwaxic ri' chi cäcowin chuk'alajisaxic chi xc'astaj ri Jesús chquixol ri cäminakib (Hechos 1:21-26).

†1:10 Ri “quieb achijab” ri', e are' ángeles wa' ri e takom lok rumal ri Dios.

c'u wa' ru petic jas ri xubano, xe' chicaj, —xecha ri achijab chque ri apóstoles.

**Cächa' ri tat Matías
chuq'uexel ri apóstol Judas**

¹²Te c'u ri' xekaj lok ri apóstoles cho ri juyub ri xec'o'ji wi, ri cäbix Ujuyubal Olivos che. Xetzelejic, xebe' pa ri tinimit Jerusalén. Nakaj c'o wi ri juyub ri' che ri Jerusalén, man naj tä c'u ri cäbinibaxic, xuwi ri ya'talic chi cäbin jun pa ri k'ij re uxlanem (craj are jun kilómetro wa').

¹³Aretak xeopan pa ri tinimit, xepaki pa ru cawik ja re ri ja ri e jekel wi. Ri e c'olic e are' ri tat Pedro, ri tat Jacobo, ri tat Juan, ri tat Andrés, ri tat Felipe, ri tat Tomás, ri tat Bartolomé, ri tat Mateo, ri tat Jacobo u c'ojol ri tat Alfeo, ri tat Simón ri cäbix “U Nimal Tinimit” che, rachi'l ri tat Judas, rachalal ri tat Jacobo. ¹⁴Conojel wa' we apóstoles ri' junam ri qui chomanic xquimulij quib amak'el rech cäca'n orar junam cuc' ju-jun ixokib cojonelab, cachi'l ri nan María ru nan ri Jesús, xukuje' tak ri rachalal.

¹⁵Pa tak ri k'ij ri' qui mulim quib ri cojonelab. Craj e are' jun ciento ruc' juwinak ri' ri qui mulim quib. Xwalij c'u ri tat Pedro, xtaq'ui chquiwäch ri kachalal che qui ch'abexic, xubij chque:

¹⁶Kachalal, tzrajwaxic wi chi cäbantajic jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic, ri xubij lok ri Lok'alaj Espiritu chuchi' ri ka mam David ojer, —cächa'. Ri ka mam David xch'aw chrij ri Judas ri xc'amow qui be ri jumulaj winak ri xechapow ri Kajaw Jesús. ¹⁷Ri Judas jun ri are' chkaxol nabe, xyi' che chi cächacun junam kuc'. ¹⁸Are c'u ri are' xulok' jun rulew ruc' ri puak, ri tojbal re ri etzelal ri xubano. Ch'iquilic xkajic, xtzak

pulew, xrak'atin ru pam, xel lok juntir ri rixco'l, —cächa'. ¹⁹Xel c'u u tzijol wa' ri xuc'ulmaj ri Judas chquixol conojel ri winak pa ri tinimit Jerusalén. Xa je ri' ri winak xquicoj ri tzij Acéldama che ru bi' ri ulew ri'. Ri tzij ri' pa ri qui ch'abal ri winak quel cubij Ulew re Quic'. ²⁰Tz'ibtal c'u pa ri wuj Salmos, cubij:

Chtoli' can u pam ri rachoch, chwonobax canok,

mat c'o chi na jun cäc'o'ji chupam, —cächa'.

Xukuje' cubij:

Ri rekle'n ri are', chyo'k che jun winak chic, —cächa',

—xcha ri tat Pedro chque.

²¹E c'o c'u achijab chkaxol ri xuj-cachi'laj amak'el aretak xc'o'ji ri Kajaw Jesús kuc'. ²²Tzaretak ri xban u kasna' ri Jesús rumal ri tat Juan, c'ä aretak xc'am bi ri Are' chicaj chkaxol, e c'olinak we achijab ri' kuc'. Tzrajwaxic c'ut chi jun chque ri e are' coc kuc' chutzijoxic chi kas tzij xc'astaj bi ri Kajaw Jesús chquixol ri cäminakib, —xcha ri tat Pedro chque.

²³Xquichomaj c'u quij quieb achijab: E are' ri tat José ri cäbix Barsabás che, ri xukuje' cäbix Justo che, rachi'l ri tat Matías. ²⁴Xca'n orar, xquibij: Kajaw, etam la ri canima' conojel ri winak, c'utu ba' la chkawäch jachin chque we quieb achijab ri' are cha'tal umal la, ²⁵rech coc ri' che apóstol, cuc'am c'u ri ekle'n ri xuya can ri Judas aretak xkaj pa mac, xe' c'u chila' jawije' ri ya'tal wi che, —xecha che ri Dios.

²⁶Xquesaj c'u suerte che rilic jachin ri cäcanajic. Are c'u ri suerte xkaj chrij ri tat Matías. Xoc c'u ri are' cuc' ri julajuj apóstoles.

Ri Lok'alaj Espiritu cäkaj pa qui wi' ri kachalal cojonelab

2 Aretak xurik ri nimak'ij ri cäbix Pentecostés[‡] che, conojel ri cojonelab junam qui wäch qui mulim quib pa jun ja. ²Xak te'talic xquita jun nimalaj jininem ri xpe chicaj, je' jas jun nimalaj quiäkik' ri xjinin pa ronjel ri ja jawije' ri e t'uyul wi ri cojonelab. ³Te ri' c'o ri xquilo, je' ta ne jas jujun u hak k'ak' ri xkaj pa qui jolom chquijujunal. ⁴Je ri' ri Lok'alaj Espiritu xuchap canima' conojel, xquichaplele ch'awem pa jule' tak ch'abal chic ri xeuya ri Lok'alaj Espiritu chque.

⁵Pa tak ri k'ij ri' e jekel pa ri tinimit Jerusalén achijab aj Israel ri queniman che ri Dios, ri e petinak pa conojel tak ri tinimit cho ruwächulew. ⁶Aretak xquita wa' jas ri xquic'ulmaj ri cojonelab, xquimulij quib q'uia winak. Man xquirik taj jas cäca'no rumal chi chquijujunal ri winak xquito chi ri cojonelab quech'aw pa ri jalajoj tak qui ch'abal ri e are'. ⁷Xquixej c'u quib, sibalaj xquicajmaj ri tajin cäbanic. Xquitzijobela quib, xquibij: ¡Chiwilampe! ¿A mat aj Galilea conojel wa' we winak ri' ri tajin quech'awic? ⁸¿Jas lo u banic wa' chi quech'aw pa ri ka ch'abal uj ri ketamam lok tzpa ri ka ch'utinal? —quecha ri'. ⁹Q'uia u wäch ri tinimit ri uj petinak wi. Chkaxol uj, ri uj c'o waral, e c'o winak ri aj Partia, aj Media, aj Elam, aj Mesopotamia, aj Judea, aj Capadocia, aj Ponto, aj Asia. ¹⁰Xukuje' e c'o kuc' ri aj Frigia, aj Panfilia, aj Egipto. E c'o c'u niq'uijaj chic ri ajchila' pa África, ri e petinak jela' chrij ri tinimit Cirene. E c'o xukuje' winak aj Roma chkaxol. Jujun chque ri e are' e kas aj Israel, ri kas winak aj Israel ri qui nan qui tat. Jujun chic c'ut xa e oquinak cuc' ri aj Is-

rael winak, junam ri qui chomanic chrij ri Dios. ¹¹Xukuje' e c'o winak aj Creta, xukuje' aj Arabia, —quecha'. Konojel c'ut quekato chi cäquitzijoj tzpa ri ka ch'abal uj chkajujunal ri nimak tak cajmabal ri u banom ri Dios, —xecha'.

¹²Sibalaj qui cajmam quib conojel ri winak, man xquirik tä c'u jas cäca'no. Xquitzijobela quib, xquitala chbil tak quib, xquibij: ¿Jas lo u banic wa'? —xecha'.

¹³E c'o jujun ri xa xquitzej' qui wäch ri cojonelab, xquibij c'ut: ¡Wa' we winak ri' xa e k'abarelab! —xecha ri'.

Ri apóstol Pedro cutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chque ri winak

¹⁴Te c'u ri' ri tat Pedro, junam cuc' ri julajuj apóstoles chic, xwalijic, xtaq'ui chquiwäch ri winak che qui ch'abexic. Co xch'awic, xubij c'u chque conojel ri e c'olic: Tata'ib, alak aj Judea, xukuje' onojel alak ri jekel alak waral pa Jerusalén, tatabej na alak ri quinbij, chetamaj alak wa', —cächa chque. ¹⁵Konojel ri uj ri ka mulim kib waral, man uj k'abarelab taj jas ri cächomaj alak. C'ä te ne u belej hora rech ri ak'abil chanim ri'. ¹⁶Xane ri tajin quil alak cämíc ri' are wa' ru bim lok ri ka mam Joel ri k'alajisaj re ru Lok' Pixab ri Dios. Are c'u wa' ri xubij:

¹⁷Ri Dios cubij: Pa ri q'uisbal tak k'ij quintak na bi ri Lok'alaj Espiritu wech in pa qui wi' conojel winak, —cächa'.

Ri i c'ojol xukuje' ri i mia' cäquik'alajisaj na ri tzij ri quinya chque.

Ri alabom ri e c'o chixol

c'o ri cäquil na ri quinc'ut chquiwäch, ri tata'ib c'ut ri c'o chi ri qui junab c'o ri cäquil na pa ri cachic', —cächa'.

¹⁸Xukuje' pa tak ri k'ij ri' quintak na bi ri Espiritu wech in pa qui wi'

[‡]2:1 Ri winak aj Israel c'o jun qui nimak'ij, Pentecostés u bi'. Are ri k'ij ri que'to'taj che ru molixic ri cebada (jun grano ri je' quelic jas ri trigo). Cäban u banic wa' aretak oc'owinak 50 k'ij ri nimak'ij Pascua.

ri patänil tak we, chi achijab chi ixokib,
cäquik'alajisaj c'u na ri tzij
ri quinya chque, —cächa'.

¹⁹ Quinban tak na cajmabal cho ri caj
xukuje' cho ruwächulew.

Ri quinbano e are' etal wa' chiwe.
Xak apawije' quililitaj wi na ri quic',
ri k'ak', xukuje' nimak tak sib
je' jas ri suz', —cächa'.

²⁰ Ri k'ij cäk'ekumar na,
ri ic' cäquiäkar na je' jas ri quic',
cäc'ulmataj c'u wa' c'ä majok curika na
ri nimalaj u k'ij ri Kajaw Dios.

Ri k'ij ri' kas tzij sibalaj nim u banic.

²¹ Conojel c'u ri cäquita' na tok'ob
che ri Kajaw Dios, cäquirik na
ru tobanic ri Are', —cächa',

—xcha ri apóstol Pedro chque ri winak.

²² Xutakej tzij ri tat Pedro, xubij:
Tata'ib, alak aj Israel, tatabej na alak ri
quinbij, —cächa chque. Ri alak, etam
alak chi ri Jesús aj Nazaret are wa' ri
achi ri xyi' u k'ij rumal ri Dios chuc'utic
chi are ri Are' takowinak lok. K'alaj wa'
chuwäch alak cumal tak conojel ri ca-
jmabal ri xubano, ri nimak tak c'utbal,
xukuje' ri etal ri xeuban ri Dios chxol
alak rumal ri Are', —cächa'. ²³ Pune ta ne
je ri', aretak xjach ri Jesús pa k'ab alak,
xchap alak, xya alak pa qui k'ab itzel tak
achijab chucämisaxic, xquirip c'u cho ri
cruz. Je' xban alak wa' che rumal chi je
wa' ru chomam lok ri Dios chrij ojer,
—cächa ri tat Pedro chque. ²⁴ Pune c'u
je wa' ri xbantajic, xpe ri Dios, xresaj
pu k'ab ri cämical, xuc'astajisaj chi na
ri Jesús chquixol ri cäminalakib, rumal
chi man c'o tä jas cäcowin ri cämical
chubanic che. ²⁵ Kas ojer c'ut ch'awinak
lok ri ka mam David chrij ri Kajaw Jesús,
xubij:

Ri in amak'el quinwil ri Kajaw c'o wuc'.
C'o pa nu wiquiäk'ab rech man c'o tä
jas ri cäcowin jun chubanic chwe

chi quinxej wib, —cächa'.

²⁶ Rumal ri' sibalaj cäquicot ri wanima',
amak'el quintzizoj tzij
re quicotemal,

cu'l c'u nu c'ux chrij ri Dios
chi man c'o tä jun kas c'äxc'ol
quinriko, cuxlan c'u ri wanima'.

²⁷ Man quinya tä la can chquixol
ri cäminalakib,

man cäya tä la chi cäk'ay
ri nu cuerpo in,

in ri' ri lok'alaj patänil e la.

²⁸ C'utum la ri be chnuwäch ri cäc'aman
bi pa ri kas c'aslemal,
c'o c'u na nimalaj nu quicotemal
aretak ri in c'o chi uc' la, —cächa',
—xcha ri tat Pedro.

²⁹ Kachalal, ri alak aj Israel, tampe
alak ri quinbij: K'alaj ri' chi ri ka mam
David xcäm ri' ri are', xmuktajic. Ri jul
ri xmuk wi xak are c'o waral kuc' uj
cämical, —cächa'. ³⁰ Ketam c'ut chi ri ka
mam David are jun k'alajisaj re ru Lok'
Pixab ri Dios, ri are c'ut xucoj ri tzij ri
xubij ri Dios che ruc' juramento, chi jun
chque ri rachalaxic ri quil na u wäch pa
tak ri k'ij ri quepe na, are ri Cristo^f ri
cäyi' na takanic pu k'ab. Coc che Nim
Takanel je' jas ri ka mam David. ³¹ Ri
ka mam David je' ta ne chi ojer tajin
cäril lok ri cuc'ulmaj ri Cristo, xch'aw
chrij ru c'astajibal. Xubij c'ut chi man cä-
canaj tä can chquixol ri cäminalakib, man
cäk'ay tä na ru cuerpo, —cächa'. ³² Are
c'u wa' we Jesús ri' ri xc'astajisax rumal
ri Dios, ri uj konojel kas xkilo chi xc'astaj
wa' chquixol ri cäminalakib. ³³ Xwalijsax
rumal ri Dios, xnimarisax u k'ij aretak
xut'uyuba pa ru wiquiäk'ab. Aretak c'ut
u c'amom chic pu k'ab ru Tat ri Lok'alaj
Espíritu ri xuchi'j canok, xutak lok pa ka
wi', are c'u wa' ronojel ri tajin quil alak,
ri tajin cäta alak, —cächa'. ³⁴ Pune c'u

^f2:30 Ri tzij “Cristo” o “Mesías” quel cubij “cha'tal rumal ri Dios”.

man xpaki ri ka mam David chicaj, jas ri xuban ri Kajaw Jesús, tzare c'ut xbinic: Xubij ri Kajaw ri ka Dios che ri Wajaw: “Chatt'uyul pa ri nu wiquiäk'ab,³⁵ c'ä quinya na chawe chi catch'acanic, cattakan pa qui wi' conojel ri cäca'n qui c'ulel chawe,” —cächa ri Dios,
—xcha ri ka mam David.

³⁶ Kas rajwaxic chi conojel ri winak aj Israel chquetamaj chi we Jesús ri' ri xcämisaj alak cho ri cruz, are wa' xcha'ic, xban Cristo che rumal ri Dios, xoc c'u che Rajaw ronojel, —xcha ri tat Pedro chque.

³⁷ Aretak ri winak xquita wa' we tzij ri', sibalaj c'äx xquina' pa canima', xquita' c'u che ri tat Pedro xukuje' chque ri niq'uiaj apóstoles chic, xquibij: Kachalal, ¿jas rajwaxic cäka'no? —xecha chque.

³⁸ Ri tat Pedro xubij chque: Chq'uexa ri anima' alak, xukuje' ri chomanic alak. Rajwaxic chi cäban kasna' alak chjujunal alak pa ru bi' ri Jesucristo, xa je ri' cäsach mac alak rumal ri Dios, ri Are' c'ut cusipaj ri Lok'alaj Espíritu chech alak. ³⁹ Are chech alak ri Dios xuchi'j wi wa', chque ri alc'ual alak, xukuje' chque ri winak ri naj e c'o wi, chque c'u conojel ri quesiq'uix na rumal ri Dios ri Kajaw rech quec'o'ji na ruc', —xcha chque.

⁴⁰ Ri tat Pedro q'uia xubij chque. Cuc' tak wa' we tzij ri' xeuch'abej, xeupixbaj, xubij chque: Chto' ib alak, ya' alak can ri itzel tak winak re we k'ij junab ri', ri man jicom tä ri qui c'aslemal, —xcha ri tat Pedro chque.

⁴¹ Conojel c'u ri xquic'am pa canima' ru Lok' Pixab ri Dios ri xutzijoj ri tat Pedro, xban c'u qui kasna'. Craj e oxib mil ri' ri xeboc cuc' ri cojonelab pa ri k'ij ri'.⁴² Conojel c'u ri xecojonic, xquitakej u banic jas ri xquic'ut ri apóstoles chquiwäch, xquimulij quib ruc' quicotemal, junam xca'n orar, junam c'ut xquitij ri qui wa.

Waral cäkil wi jas ri qui c'aslemal ri nabe tak cojonelab

⁴³ Sibalaj xquixej quib conojel ri winak, rumal chi q'uia u wäch cajmal xukuje' tak etal xeban cumal ri apóstoles. ⁴⁴ Conojel ri e cojoninac che ri Cristo xa jun qui chomanic, xquijachala ri jastak que chbil tak quib. ⁴⁵ Xquiqu'uiyij ri culew, xukuje' ri jastak que. Are c'u ri rajil xquijachala chquiwäch ri c'o qui rajwaxic. ⁴⁶ Ronojel k'ij xquimulij quib pa ri nimalaj rachoch Dios, xukuje' xquimulij quib cho tak cachoch ri cojonelab, xquijach ri wa chquiwäch conojel. Junam c'ut xewi'c, xequicotoc, man c'o tä jun cuna' pa ranima' chi nim u banic. ⁴⁷ Xquiya c'u u k'ij ri Dios, nim xe'il wi cumal conojel ri winak. Ri Dios xubano chi ronojel k'ij e c'o niq'uiaj winak chic ri cäquirik ru tobanic ri Are'. Xeuya c'u ri winak ri' cuc' ri kachalal cojonelab.

C'o jun achi ri man cäcowin taj cäbinic, cäcunax cumal ri apóstoles

3 Jun k'ij xepaki'c, xebe' ri tat Pedro rachi'l ri tat Juan pa ri nimalaj rachoch Dios pa ri u rox hora re ri benak k'ij, ri hora ri cäban ri oración. ² Chila' c'ut c'o jun achi ri man xcowin taj xbinic rumal ri c'äx ri c'o che ri rakan tzpa tak ri k'ij ri xil u wäch. Xyi' c'u wa' chuchi' ri nimalaj rachoch Dios chi' ri uchibe ri cojom Sibalaj Je'lic che ru bi'. Je' c'u xban wa' che ri achi ronojel k'ij rech cuta' u limosna chque ri winak ri quebec bi pa ri nimalaj rachoch Dios. ³ Aretak ri achi xeril ri quieb apóstoles, ri tat Pedro, ri tat Juan oquem que pa ri rachoch Dios, xuta' jun u limosna chque. ⁴ Ri e are' c'ut co xeca'y che, xubij c'u ri tat Pedro: Chatca'y chke, —xcha che.

⁵ Ri achi co xca'y chque, xuchomaj are' chi c'o jas cäyi' can che cumal. ⁶ Are c'u ri tat Pedro xubij che: Man c'o tä nu

rakil, man c'o tä sak puak, man c'o tä k'an puak. Are c'u ri c'o wuc' quinya na chawe. Rumal ri Jesucristo aj Nazaret, pa ru bi' ri Are', chatwalijok, chatbinok, —xcha che.

⁷Ri tat Pedro xuchap che ru wiquiäk'ab, xuyaco. Chanim c'ut xecowir ri rakan ri achi, xukuje' ru kul tak rakan. ⁸Xa je ri' ri achi ri u banom c'äx ri rakan xuq'uiäk rib, xtaq'uiic, xuchaplej binem. Xoc c'u bi junam cuc' ri apóstoles pa ri nimalaj rachoch Dios, xbinic, xuq'uiäk rib, xuya u k'ij ri Dios. ⁹Conojel c'u ri winak xquilo chi tajin cäbinic, xukuje' chi tajin cuya u k'ij ri Dios. ¹⁰Sibalaj c'u xquicajmaj wa' ri xuc'ulmaj ri achi, man xquirik tä c'ut jas cäca'no rumal chi xquetamaj u wäch ri achi chi are ri cät'uyi ronojel k'ij chuta'ic u limosna chuwäch ri nimalaj rachoch Dios pa ri porta ri cojom Sibalaj Je'lic che ru bi'.

**Ri apóstol Pedro cutzijoj ru Lok'
Pixab ri Dios chuwäch ri
nimalaj rachoch Dios**

¹¹Ri achi ri u banom c'äx ri rakan nabe, ri xcunatajic, ri are' man xutzokopij tä ri tat Pedro, ri tat Juan. Conojel c'u ri winak sibalaj qui cajmam quib, xquitij anim, xquimulij quib chquij ri quieb apóstoles pa ri rakan ja ru bi' Rakan Ja re Salomón ri e c'o wi ri e are'. ¹²Aretak ri tat Pedro xrilo chi xquimulij quib ri winak, xubij chque: Kachalal, alak aj Israel, ¿jas che cäcajmaj alak wa' ri xbantajic? ¿Jas che co cujca'yey alak? ¿A xa cächomaj alak chi ruc' ri ka chuk'ab uj o xa rumal chi sibalaj uj nimanlab che ri Dios xka'no chi cäbin we achi ri'? ¹³Man je' tä ri', xane are ru Dios ri ka mam Abraham, ri ka mam Isaac, xukuje' ri ka mam Jacob, are Dios wa' xa xunimarisaj u k'ij ri Jesús, ri lok'alaj u C'ojol ri xjach alak pa qui k'ab ri k'atal tak tzij. Aretak ri tat Pilato xu-

chomaj u tzokopixic bic, ri alak man xaj tä alak. ¹⁴Man xaj tä alak chi cätzokopix ri lok'alaj u C'ojol ri Dios ri kas jicom ranima', xane xbij alak chi are utz cätzokopix jun cämisanel chuq'uexwäch ri Are'. ¹⁵Xak je ri' xcämisaj alak ri Jesús, ri jun ri cäyo'w ri kas c'aslemal chque ri winak. Ri Dios c'ut xuc'astajisaj ri Are' chquixol ri cäminakib. Ri uj c'ut xkilo chi kas tzij xc'astajic. ¹⁶Rumal c'u ri cojonice che ru bi' ri Jesús xutzir we achi ri' ri quil alak, ri etam alak u wäch. Ri cojonice ri che ri Jesús, are wa' xbanowic chi xutzir canok we achi ri' chuwäch onojel alak, —cächa ri tat Pedro.

¹⁷Wetam c'u in, kachalal, chi ri alak, xukuje' ri c'amal tak be alak, xcämisaj alak ri Jesús rumal chi man kas cäch'ob alak ri tajin cäban alak. ¹⁸Ri Dios c'ut xuya' chi je wa' xbanic, rech je' quel wi ri u bim lok ri Are' cumal conojel ri ojer tak k'alajisal re ru Lok' Pixab, chi ri Cristo ri cha'tal rumal ri Dios curik na c'äx. ¹⁹Rumal ri' chquexa anima' alak, tzelej ba' alak ruc' ri Dios rech quesachtaj ri mac alak, —cächa'. We je' cäban alak wa', ri Dios cubano chi quepe na k'ij re jororemal rech cuxlan anima' alak. ²⁰Xukuje' cutak na lok ri Jesús ri ojer ri' cha'talic rech coc che Cristo che to'ic alak. ²¹Che we chanim ri' rajwaxic chi ri Jesucristo cäc'oji na can pa ri caj c'ä cutzirisax c'u na ronojel rumal ri Dios, cäban na u banic ronojel wa' jas ri u banom nabe, je' jas ri xubij lok ri Dios chquichi' ri lok'alaj tak k'alajisal re ru Lok' Pixab ojer, —cächa ri tat Pedro. ²²Rumal ri' ri ka mam Moisés xubij chque ri ka nan ka tat ojer: “Ri Kajaw ri ka Dios cucha' na jun chque ri i winakil, cutak c'u na rech coc che k'alajisal re ru Lok' Pixab, je' jas ri xinutak in. Rajwaxic c'ut chi quinimaj ronojel ri cubij chiwe,” —cächa'. ²³“Apachin c'u ri man cuta tä ri cubij ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri', quesax na bi pa ri tinimit Israel, cäsachisax c'u na u wäch,”

—xcha ri ka mam Moisés, —cächa ri tat Pedro.

²⁴Conojel c'u ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, cächapletaj lok ruc' ri ka mam Samuel, xukuje' ri c'ä te xepe chic, conojel wa' ri xek'alajisanic, xquiya lok u bixic wa' ri tajin cäc'ulmataj cämïc, —cächa'. ²⁵Ronojel ri xuchi'j lok ri Dios cumal tak ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Are', ech alak wa'. Ri Dios c'ut xuban jun trato cuc' ri ka mam ojer chubanic utzil chech alak, aretak xubij che ri ka mam Abraham: “Conojel ri winak cho ruwächulew quetewchitaj c'u na cumal ri awachalaxic ri quil na qui wäch,” —xcha ri Dios. ²⁶Aretak ri Dios xuc'astajisaj ru C'ojol chquixol ri cämïnakib, nabe xutak bi uc' alak, alak ri' ri winak aj Israel, rech cätewchix na alak, rumal chi ri Are' cubano chi chjunal alak cätas ib alak chrij ri etzelal, —xcha ri tat Pedro chque.

Ri tat Pedro rachi'l ri tat Juan xec'am bic chquiwäch ri k'atal tak tzij

4 Ri tat Pedro rachi'l ri tat Juan c'ä tajin cäquitzijobej ri winak aretak xepe ri sacerdotes aj Israel,[§] cachi'l ri qui nimakil ri chajil tak re ri nimalaj rachoch Dios, xukuje' ri tata'ib saduceos,** xeopan c'u cuc'. ²Sibalaj yac-tajinak coyowal, rumal chi ri tat Pedro, ri tat Juan tajin quequitijoj ri winak, cäquibij chi kas tzij quec'astaj chi na ri cämïnakib. Cäquibij c'ut chi are c'utbal wa' chque conojel chi xc'astaj ri Jesús chquixol ri cämïnakib. ³Xequichapo, xequic'am bic, xequicoj c'u pa che' c'ä chucab k'ij, rumal chi ya na'tam chic. ⁴E q'uia chque ri xquita ru Lok' Pixab ri Dios

ri xecojonic. We queajilax xak xuwi ri achijab, craj e job mil ri e are'.

⁵Chucab k'ij c'ut xquimulij quib pa Jerusalén ri c'amal tak qui be ri winak aj Israel, ri qui nimakil ri winak, xukuje' ri tijonelab re ri Pixab. ⁶Xquirik quib cuc' ri tat Anás rachi'l ri tat Caifás, ri kas qui nimakil sacerdotes. E c'o ri tat Juan, ri tat Alejandro, xukuje' conojel ri cachalal ri qui nimakil sacerdotes. ⁷Xquitac'aba c'u ri tat Pedro, ri tat Juan chquiwäch, xquic'ot qui chi', xquibij chque: ¿Jachin ri yo'winak pa i k'ab chi quiban ri tajin cäkilo? ¿Jas u bi' ri quicojo rech quix-cowinic quiban wa'? —xecha chque.

⁸Ri tat Pedro, kajinak ri Lok'alaj Espíritu puwi', xubij chque: Tata'ib, alak ri c'amal tak qui be ri winak, alak ri' ri qui nimakil ri winak aj Israel, ⁹cämïc cäc'ot alak ka chi' rumal ri utzil ri xbantaj che jun achi yawab che retamaxic jas ri xban chucunaxic. ¹⁰Chetamaj ba' alak xukuje' conojel ri winak aj Israel chi rumal ri Jesucristo aj Nazaret, pa ru bi' ri Are', xcunataj wa' we achi ri' ri c'o chuwäch alak. Ri Jesús ri xcämïasaj alak cho ri cruz, ri xc'astajisax rumal ri Dios chquixol ri cämïnakib, are ri Are' xcunan we achi ri'. ¹¹We Jesús ri' are wa' ri abaj ri man xaj tä alak, alak ri' ri yacal tak ja, are abaj wa' xcoj che tok'ebal re ri ja.†† ¹²Man cäriktaj tä ru tobanic ri Dios ruc' jachin jun winak, xane xak xuwi ruc' ri Jesús. Je ri', rumal chi ri Dios man u yo'm tä chke ru bi' jachin jun chic cho ronojel ruwächulew, ri ya'tal che chi rumal ri are' cuya' cäkarik na ru tobanic ri Dios, —xcha'.

¹³Aretak ri k'atal tak tzij xquilo chi ri tat Pedro, ri tat Juan man cäquixej tä quib quech'awic, xukuje' xquilo chi xak

§4:1 a “Sacerdote aj Israel”: Chawila' ri San Lucas 1:8, xukuje' ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

**4:1 b Ri tata'ib “saduceos” e are' winak wa' aj Israel ri nim qui banic ri man cäquicoj c'ut chi kas tzij quec'astaj na ri cämïnakib.

††4:11 We abaj ri' are ri Jesús mismo.

e winak ri man c'o tä ri q'uia quetamam chrij wuj, sibalaj xquicajmaj wa'. Te c'u ri' xquich'obo chi e are' tak wa' jujun chque ri xerachi'laj ri Jesús. ¹⁴ Xukuje' xquilo chi c'o ri achi ri xcunatajic tac'al cuc' ri apóstoles, xa je ri' man xquirik tä chic jas cäquibij. ¹⁵ Xquibij c'u chque ri apóstoles chi quebel bi chquiwäch, are c'u ri e are' xecanajic, xquitzijobela c'u quib. ¹⁶ Xquibij: ¿Jas cäka'n chque we achijab ri'? Kas tzij c'ut etamtal chic cumal conojel ri winak pa ri tinimit Jerusalén ri cajmabal etal ri ca'nom. Man cuya' tä c'ut cäkabij chi man kas tzij taj. ¹⁷ Je ba' ka'na wa', rech man cäbin tä más u tzijol ri xbantajic. Chekaxibij rech man quetzijon tä chic chuwek cäbij chrij ri Jesús che jachin jun, —xecha'.

¹⁸ Xequisiq'uij c'ut, xetakan chque chi man c'o tä chi jumul cäquitzijoj chic ri Jesús, man cäquiya tä chi c'u tijonic pa ru bi' chque ri winak. ¹⁹ Xech'aw c'u ri tat Pedro rachi'l ri tat Juan, xquibij: Kas chomaj alak ri', ¿a are utz lo cäri'l ri Dios chi are cujniman chech alak chuq'uexwäch ri cäkanimaj ri Are'? ²⁰ Ri uj c'ut man cujcowin taj ri mat cäkabij chi na ri kilom xukuje' ri ka tom, —xecha chque.

²¹ Ri k'atal tak tzij xcaj xequixibij ri apóstoles, q'uia ri xquibij chque, xequitzokopij c'u bic. Man xquirik taj jas cäca'n chuc'äjisaxic qui wäch, rumal chi conojel ri winak tajin cäquiya u k'ij ri Dios rumal ri xbantajic. ²² Ri achi ri xbantaj wi ri cajmabal cunaníc c'o chi na cawinak u junab ruc' u wi'.

Ri cojonelab cäquita' che ri Dios chi cäyi' qui chuk'ab, xukuje' chi man cäquixej tä quib

²³ Aretak ri tat Pedro, ri tat Juan e tzokopital chic, xebe' cuc' ri niq'ui'aj cojonelab chic, xquitzijoj ronojel ri xbix chque cumal ri qui nimakil ri sacerdotes

xukuje' conojel ri qui nimakil ri winak. ²⁴ Aretak xquita wa', junam xca'n orar, xquibij che ri Dios: Nimalaj Kajaw, lal ri' ri kas Dios ri xbanow ri caj, ri ulew, ri mar. Ronojel ri c'olic, xbantaj c'u wa' umal la. ²⁵ Tzojer c'ut bim la lok rumal ri Lok'alaj Espíritu chuchi' ri ka mam David ri patänil e la, xbij la:

¿Jas lo wa' chi ri winak cho ruwächulew yactajinak coyowal, xak quetontiric, cäca'n c'u nimal?

¿Jas che wa' chi ri winak cäquichomaj u banic ch'oj ri man c'o tä u beyal?

²⁶ Ri nimak tak takanelab cho ri uwächulew junam xquiwalijsaj quib,

ri qui nimakil ri winak xquimulij quib rech cäquiyac quib chrij ri Kajaw Dios, xukuje' chrij ri Cristo ri cha'tal rumal ri Dios,

—xcha la, —quecha ri cojonelab.

²⁷ Xquitakej oración, xquibij: Kas c'u tzij wi xquirik quib ri nim takanel Herodes ruc' ri tat Poncio Pilato waral ri' pa we tinimit junam cuc' ri niq'ui'aj winak chic cachi'l ri winak aj Israel, xquimulij c'u quib chrij ri lok'alaj C'ojol la, ri Jesús, ri cha'tal umal la. ²⁸ Je' xca'n wa' rech je' cäbantajic jas ri chomam la lok chi rajwaxic cäbanic. ²⁹ Kajaw, chilampe la cämíc ri' chi q'uia ri tajin cäquibij we winak ri' chkij. Ya la chke uj, ri uj patänil tak e la, chi cujcowinic cäkatzijoj ri Lok' Pixab la, man c'o tä cäkaxej wi kib. ³⁰ Xukuje' cäkata' che la chi cäc'oji ke ri chuk'ab la chubanic cunaníc chque ri yawabib, xukuje' che qui banic ri cajmabal tak etal, xukuje' nimak tak c'utbal pa ru bi' ri lok'alaj C'ojol la, ri Jesús, —xecha che ri Dios.

³¹ Aretak xeto'taj chubanic orar, ri ja ri e c'o wi xslabisaxic, conojel c'ut xkaj ri Lok'alaj Espíritu pa qui wi', man xquixej tä quib xquitzijoj ru Lok' Pixab ri Dios.

**Conojel ri jastak que ri cojonelab
are quech conojel wa'**

³²Ri q'uia winak ri e cojoninac che ri Cristo, xa jun qui chomanic conojel, cäquina' pa canima' chi xa e jun. Man c'o tä jun cubij chi xak xuwi rech are' ri c'o ruc', xane conojel ri jastak que, are quech conojel wa'. ³³Ri apóstoles ruc' nimalaj chuk'ab xquitakej u tzijoxic chi kas tzij xc'astaj ri Kajaw Jesús chquixol ri cäminakib. Ri Dios c'ut cuya nimalaj tak tewchibal pa qui wi' conojel ri cojonelab. ³⁴Xa je ri' man c'o tä jun chquixol ri c'o u rajwaxic, rumal chi conojel ri c'o culew o ri c'o cachoch xquiq'uiyij wa'. Are c'u ri rajil xquic'am bi cuc' ri apóstoles. ³⁵Cäquiya wa' we puak ri' pa qui k'ab, ri e are' c'ut cäquijach wa' chquiwäch ri c'o qui rajwaxic. ³⁶Xak je ri', c'o jun tata', jun chque ri levitas, José u bi', ri xil u wäch pa Chipre, jun ch'äkap ulew wa' ri c'o pa ri mar. Ri tata' ri' xukuje' cäbix Bernabé che cumal ri apóstoles. Quel cubij wa' chi are jun ri cucu'bisaj qui c'ux ri winak. ³⁷We achi ri' c'o jun ch'äkap rulew xuq'uiyij, xuc'am c'u bi ri rajil, xujach pa qui k'ab ri apóstoles.

**Ri tat Ananías rachi'l ri nan
Safira ri rixokil cäca'n jun
mac re subunic cho ri Dios**

5 C'o c'u jun achi chic u bi' Ananías, ri rixokil are Safira u bi'. Junam xquichomaj u q'uiyixic jun ch'äkap culew. ²Ri achi xresaj can jubik' che ri puak ri rajil ri ulew, retam c'u wa' ri rixokil. Je ri' xa niq'uiyaj ri puak xuc'am bic, xujach pa qui k'ab ri apóstoles, je' ta ne chi are tz'akat ri puak ri xyi' cumal. ³Xpe c'u ri tat Pedro, xubij che ri tat Ananías: Ananías, ¿jas che xya la che ri Satanás chi coc pa ri anima' la, xban la tzij che ri Lok'alaj Espíritu ruc' ri subunic ri xban la, xesaj c'u la can niq'uiyaj che ri rajil ri ulew ri xq'uiyij la? ⁴¿A mat ech la ri

ulew aretak mäjok cäq'uiyij la? Aretak xq'uiyij la ri ulew, ¿a mat ech la ri puak? —cächa'. ¿Jas c'u che xchomaj la wa' pa anima' la? Man are tä chque ri winak ri xban wi la tzij ruc' ri subunic, xane are che ri Dios ri xban wi la, —xcha ri tat Pedro che.

⁵Aretak ri tat Ananías xuta wa' we tzij ri', xtzak pulew, xcämíc. Conojel c'u ri xetow ri xbantajic sibalaj xquixej quib. ⁶Xepe c'u ri alabom, xquipis ru cuerpo pa jun payu', xquic'am bic, xe'quimuku canok.

⁷Craj oc'owinac chi oxib horas xopan ri rixokil ri tat Ananías. Man retam tä c'ut jas ri xbantajic. ⁸Xubij c'u ri tat Pedro che: Bij la chwe, ¿a je' puak wa' ri xbij alak chi xyi' che ri ulew ri xq'uiyij alak? —cächa'.

Xubij c'u ri ixok: Je', jela' ri puak, —xcha che ri tat Pedro.

⁹Ri tat Pedro xubij che ri ixok: ¿Jas che xchomaj alak junam chi cäcowin alak chubanic ri subunic che ri Lok'alaj Espíritu rech ri Kajaw? —cächa'. Chilampe la, xak chi' ri porta chic e c'o wi ri alabom ri xe'quimuku can ri achajil la, cäc'am na bi la xukuje' cumal ri e are', —xcha ri tat Pedro che.

¹⁰Chanim xtzak ri nan Safira pulew chuwäch ri tat Pedro, xcämíc. Aretak xeboc bi ri alabom, c'ä te xquilo cäminak ri nan Safira. Xquic'am c'u bic, xe'quimuku can chuxcut ri rachajil. ¹¹Conojel ri kachalal cojonelab, xukuje' conojel ri xquita wa' ri xbantajic, sibalaj xquixej quib.

**Ri apóstoles cäca'n q'uia u
wäch tak cajmabal**

¹²Sibalaj c'u q'uia u wäch tak cajmabal, xukuje' nimak tak c'utbal tajin quebantaj chquixol ri winak cumal ri apóstoles. Conojel ri cojonelab c'ut tajin cäquimulij quib amak'el pa ri rakan ja re ri nimalaj rachoch Dios, ri cäbix Rakan

Ja re Salomón che. ¹³ Man c'o tä jun chque ri niq'uiaj winak chic cucoch'o coc cuc' ri cojonelab, pune sibalaj nim que'il wi cumal ri winak re ri tinimit. ¹⁴ E q'uia c'u ri xecojon che ri Kajaw Jesús, chi achijab chi ixokib, je ri' chi sibalaj xeq'uiar ri cojonelab. ¹⁵ Xa cumal ri cajmabal ri tajin cäca'n ri apóstoles, ri winak xeqesaj lok ri qui yawab pa tak ri be, xequiya pa tak ch'at, cho tak pop rech aretak coc'ow ri tat Pedro chquixcut, xuwi ta ne ru nanoch' cäkaj pa qui wi' rech quetziric. ¹⁶ Xukuje' ne ri winak ri quebel pa tak ri tinimit ri e c'o chunakaj ri Jerusalén, xquic'am lok ri qui yawab cachi'l ri tajin cäquirik c'äx cumal ri itzelalaj tak espíritus ri e c'o chque. Conojel c'ut xecunatajic.

Ri tat Pedro, ri tat Juan queocsax pa che'

¹⁷ Are c'u ri qui nimal sacerdotes, xukuje' conojel ri rachi'l, ri winak ri cäbix saduceos chque, sibalaj c'äx cäquina' chquij ri apóstoles rumal chi sibalaj nim que'il wi cumal ri winak. ¹⁸ Xequichapo, xequicoj pa che' jawije' e c'o wi ronojel u wäch ajpache'. ¹⁹ Xpe c'u jun ángel ri xtak lok rumal ri Kajaw Dios, chak'ab c'ut xujak ri porta rech ri che', xeresaj lok, xubij chque: ²⁰ Jix pa ri nimalaj rachoch Dios, chixtac'al chila' che qui tzijobexic ri winak chrij wa' we c'ac' c'aslemal ri', —xcha ri ángel chque.

²¹ Xquita ri xbix chque rumal ri ángel. Je c'u ri' chucab k'ij xeboc pa ri nimalaj rachoch Dios, xquichap c'u qui tijoxic ri winak.

E c'o ri apóstoles chila' aretak ri qui nimal sacerdotes cuc' ri rachi'l xequisiquij conojel ri qui nimakil ri winak aj Israel xukuje' conojel ri nimak tak tata'ib rech cäquimulij quib. E are' tak wa' xetakan bi che qui c'amic lok ri apóstoles pa che'. ²² Aretak c'ut xeopan ri tako'n pa che', man xequirik tä c'u ri apóstoles. Xetzele-

jic, xequiya u bixic wa'. ²³ Je wa' xquibij: Aretak ri uj xujopanic xkilo chi ri che' utz banom che u tz'apixic, xukuje' chi ri chajinelab e c'o chi' tak ri porta. Aretak c'ut xkajako, c'ä te xkilo chi man c'o tä jun chupam, —xecha chque.

²⁴ Aretak xquita wa' we tzij ri', ri kas qui nimal sacerdotes, xukuje' ri c'amal qui be ri chajil tak re ri nimalaj rachoch Dios, xukuje' ri qui nimakil ri sacerdotes xquita'la chbil tak quib, xquibij: ¿Jas ta lo ri cäc'ulmataj chi na? —xecha'. ²⁵ Chanim c'ut xopan jun achi, xubij chque: Ri achijab ri xcoj alak pa che', chanim e c'o pa ri nimalaj rachoch Dios, tajin quequitijoj ri winak, —xcha chque.

²⁶ Chanim ri c'amal qui be ri chajil tak re ri nimalaj rachoch Dios, xe' che quilic ri apóstoles, xeuc'am c'u bi ri chajinelab che rachi'l. Xeuc'am lok ri tat Pedro, ri tat Juan ruc' utzil, man c'o tä c'u jas xuban chque rumal chi cuxej rib chquiwäch ri winak, we ne ri are' cäban che abaj cumal. ²⁷ Aretak xec'amtaj lok, xequiya chquiwäch ri qui nimakil ri winak ri qui mulim quib. Xpe ri qui nimal sacerdotes, xuc'ot qui chi', xubij: ²⁸ ¿A mat xkabij chiwe ruc' pixbenic chi man queitijoj tä chic ri winak chrij ri Jesús? ¡Chiwilampe ri i banom! Cämíc c'ut i jabum ri i tijonic pa ronojel we tinimit Jerusalén. Xukuje' quibij chi uj ri uj ajchak' mac che ru cämical we achi ri' ri Jesús, —xcha chque.

²⁹ Ri tat Pedro, xukuje' ri niq'uiaj apóstoles chic xech'awic, xquibij che: Tzrajwaxic wi are cäkanimaj ri cubij ri Dios nabe chuwäch ri cäquibij ri winak. ³⁰ Ri qui Dios ri ka mam ojer xuc'astajisaj ri Jesús ri xcämisaj alak, ri xrip alak cho ri cruz. ³¹ Tzare wa' we Dios ri' xunimarisaj u k'ij ri Jesús, xut'uyuba pa ru wiquiäk'ab, xucoj che C'amal Be chque ri winak, xukuje' xucoj che To'l Que. Je' xuban wa' rech ri winak aj Israel cäquiqu'ux canima', cäquiqu'ux qui

chomanic, căquirik c'u ri sachbal qui mac. ³²Ri uj xkilo chi xc'astaj ri Jesús, rumal ri' ri Dios uj u cojom che k'alajisal tak re chquiwäch ri winak junam ruc' ri Lok'alaj Espíritu ri u yo'm ri Dios chque ri queniman che, —xecha chque.

³³Ri qui nimakil ri winak, aretak xquita wa' sibalaj xpe coyowal. Are că-caj quequicămisaj ri apóstoles. ³⁴C'o c'u jun tata' chquixol ri qui nimakil ri winak, Gamaliel u bi', are tijonel re ri Pixab, jun fariseo.^{‡‡} Nim quíl wi ri are' cumal ri winak. Ri are' xtaqu'ui ak'anok, xubij chi que'esax na bi jun rat ri apóstoles. ³⁵Te c'u ri' xubij chque ri qui nimakil ri winak: Kachalal, alak aj Israel, kas chomaj na alak jas ri căban alak chque we achijab ri'. ³⁶Chna'taj chech alak chi xque' quieb oxib junab wa', xwalij jun achi, Teudas u bi', ri xuban che rib chi nim u banic. E quiejeb ciento achijab ri xeboc ruc'. Xcămisax c'u ri are', xa je ri' conojel ri e c'o ruc' xejabunic, xq'uis c'u u wäch juntir. ³⁷Bantajinak chi wa', xwalij chi jun tata', Judas u bi', aj Galilea, aretak tajin căban ri censo, queajilax c'u ri winak. E q'uia c'ut ri xeboc ruc'. Xcămisax c'u ri are' xukuje'. Xa je ri' conojel ri e c'o ruc' xejabunic. ³⁸Rumal ri' quinbij chech alak chi are utz na we căya can alak we achijab ri', mánim ib alak cuc'. We ri tajin căquitziyoj o ri tajin căca'no are quech ri winak, căsach na u wäch wa'. ³⁹We c'u ne rech ri Dios, man căcowin tă alak căsach alak u wäch. Chilampe alak chi mǎyac ne ib alak chrij ri Dios, mǎch'ojin alak ruc' ri Are', —xcha chque.

⁴⁰Conojel ri qui nimakil ri winak xquinimaj ri xubij ri tat Gamaliel. Xequisiqu'uij c'u ri apóstoles, xequich'ayo, xequirapuj. Te c'u ri' xquiya takanic chque

chi man c'o tă chi jumul căquitziyojeb ri winak pa ru bi' ri Jesús. Te c'u ri' xequitzokopij bic. ⁴¹Ri apóstoles c'ut xebel bi chquiwäch ri qui nimakil ri winak, xequicotic rumal chi ri Dios xuya chque chi căquirik quixbalalaj c'ăxc'ol rumal ri Jesús. ⁴²Man xquitanaba tă c'u u tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Jesucristo ronojel k'ij. Xequitijoj c'u ri winak pa ri nimalaj rachoch Dios, xukuje' cho tak ja.

Ri apóstoles quequicha' wukub diáconos^{¶¶}

6 Pa tak ri k'ij ri' sibalaj xequ'uiar ri cojonelab. Are c'u ri cojonelab ri quech'aw pa griego xquichap u yaquic tzij chquij ri cojonelab ri quech'aw pa hebreo. Ri winak ri quech'aw pa griego căquibij chi ri malca'nib ri e c'o cuc' man junam tă căban che quilic aretak căjach ri wa. ²Are c'u ri apóstoles xequimulij conojel ri cojonelab, xquibij c'u chque: Uj ri', ri uj apóstoles, man utz taj chi mat căkatakej u tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios mac rech uj cujjachow ri wa. ³Kachalal, tzucuj ba' alak wukub achijab chchol alak. We achijab ri' rajwaxic chi utz ri qui c'aslemal, k'alaj chi cătakan ri Lok'alaj Espíritu pa canima', c'o que-tambal, căkaya c'u pa qui k'ab ru jachic ri wa. ⁴Are c'u ri uj căkatakej u banic orar, xukuje' căkatakej u tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios, —xecha ri apóstoles chque ri cojonelab.

⁵Conojel c'ut utz xquita ri xquibij ri apóstoles. Xquicha' c'u ri tat Esteban. Ri are' are jun tata' ri sibalaj căcojon che ri Dios, xukuje' k'alaj chi ri Lok'alaj Espíritu cătakan pa ranima'. Xukuje' xquicha' ri tat Felipe, ri tat Prócoro, ri tat Nicanor,

^{‡‡}5:34 Ri tata'ib "fariseos" e are' winak wa' aj Israel ri sibalaj xquitakej u nimaxic ru Pixab ri Moisés. Xca'n c'u nimal, xquichomaj c'ut chi e utz na chquiwäch conojel ri winak. Q'uia qui nak'atisam wi quib ri man kas tă are ri cubij ru Tzij ri Dios.

^{¶¶}6:0 Título: Ri diáconos e are' wa' c'o quekle'n che qui to'ic ri niq'uij cojonelab chic (1 Timoteo 3:8-13).

ri tat Timón, ri tat Parmenas, xukuje' ri tat Nicolás ri aj Antioquía ri ojer oquinak cuc' ri winak aj Israel, junam ru chomanic chrij ri Dios. ⁶Te c'u ri' xe-quiya we achijab ri' chquiwäch ri apóstoles. Ri e are' c'ut xquiya qui k'ab pa qui wi', xca'n orar.

⁷Are c'u ru Lok' Pixab ri Dios xjabun u wäch, sibalaj xeq'uiar ri cojonelab pa ri tinimit Jerusalén. Xukuje' sibalaj e q'uia chque ri sacerdotes aj Israel xeniman che ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio.

**Ri tat Esteban cächapic, cäch'am
bic, cäyi' c'u chquiwäch ri
qui nimakil ri winak**

⁸Sibalaj nim c'u ru tok'ob ri Dios c'o puwi' ri tat Esteban, xukuje' yo'm nimalaj u chuk'ab rech cuban nimak tak etal chquixol ri winak, xukuje' nimak tak cajmabal. ⁹Xewalij c'u jujun achijab ri quepe pa jun rachoch Dios ri cojom “Quech Tzokopim Achijab” che ru bi', xquichap c'u tzij ruc' ri tat Esteban. Xepe chi c'u niq'uiaj achijab chic chrij. E c'o ri aj Cirene, aj Alejandría, aj Cilicia, xukuje' niq'uiaj chic ri e petinak pa tak ri tinimit re Asia. ¹⁰Man xecowin tä c'ut xquik'atej u wäch ru tzij ri tat Esteban, rumal chi ri are' c'o u no'j, cäch'aw c'u ruc' ri etamanic ri yo'm che rumal ri Lok'alaj Espíritu. ¹¹Xequitoj c'u jujun achijab rech cäquibij chi kas tzij qui tom ri tat Esteban cubij ri äwas u bixic chrij ri ka mam Moisés xukuje' chrij ri Dios. ¹²Je ri' xca'no, xquicojola qui c'ux ri winak xukuje' ri nimak tak tata'ib cachi'l ri tijonelab re ri Pixab rech cäpe coyowal chrij ri tat Esteban. Xquimajij c'u ri tat Esteban, xquichapo, xquic'am bi chquiwäch ri qui nimakil ri winak. ¹³Xukuje' xequitzucuj achijab rech cäquibij ri man kas tzij taj chrij ri tat Esteban. We winak ri' cäquibij: We achi ri' man cäcos tä chubixic ri äwas u bixic chrij we lok'alaj rachoch Dios ri' ri kech uj, xukuje' chrij

ru Pixab ri ka mam Moisés. ¹⁴Ka tom c'ut ri are' cubij chi we Jesús ri' ri aj Nazaret cusach na u wäch we nimalaj rachoch Dios ri', xukuje' cuqu'ux na ronojel ri uj u nak'atajisam wi can ri ka mam Moisés, —xecha ri'.

¹⁵Te c'u ri' ri qui nimakil ri winak xukuje' conojel ri e t'uylul pa ri k'atbal tzij, aretak xeca'y che ri tat Esteban, xquilo chi ru palaj are je' jas ru palaj jun ángel.

**Ri tat Esteban cuk'alajisaj ru Lok'
Pixab ri Dios chquiwäch ri
qui nimakil ri winak**

7Xpe ri qui nimal sacerdotes, xuta' c'u che ri tat Esteban, xubij: ¿A kas tzij wa' ri tajin cäbix chawij? —xcha che.

²Xch'aw c'u ri tat Esteban, xubij chque conojel: Lok'alaj tak kachalal, alak c'amal tak ka be, tampe alak ri quibij, —cächa'. Ri ka Dios, ri sibalaj nim u k'ij, xuc'ut rib chuwäch ri ka mam Abraham ojer aretak c'o pa tak ri juyub re Mesopotamia, c'ä mäjok cäk'ax are' pa ri tinimit Harán. ³Xubij che: “Chaya can ra tinimit, xukuje' conojel ri awachalaxic, rech cate' pa ri ulew ri quinc'ut na chawäch,” —xcha che. ⁴Xel c'u bi ri ka mam Abraham pa ri qui tinimit ri winak aj Caldea, xe'c, xc'oji pa Harán. Te c'u ri', aretak cäminak chi ru tat, xc'am lok rumal ri Dios waral pa we tinimit ri c'o wi alak cämíc. ⁵Man xyi' tä c'u ch'äkap ulew che rechbal ri ka mam Abraham pa we tinimit ri' rumal ri Dios, man c'o tä c'u ne jun alaj ch'äkap ri cuya' cäch'oji wi. Xubij c'u ri Dios che chi cäpe na ri k'ij aretak ri are' cärechbej na ri ulew, cäcanaj can wa' we ulew ri' chque ri ralc'ual aretak cäcäm ri are', pune ta ne mäja' c'o ralc'ual ri ka mam Abraham pa tak ri k'ij ri'. ⁶Xukuje' xubij ri Dios che chi ri ralc'ual ri quil na qui wäch quec'oji na pa jun tinimit chic, ri man qui tinimit taj. Quec'oji na pa qui k'ab ri winak jela',

quepatänin na chque. Are quiejeb ciento junab cäquirik na c'äx chila', —xcha ri Dios. ⁷Xukuje' xubij ri Dios che: “Ri in quink'at na tzij pa qui wi' ri niq'uiyaj winak chic ri quecojow na che patänil tak que. Quebel c'u na lok chila', quin-quipatänij na waral ri,” —xcha ri Dios che. ⁸Xukuje' xuban jun trato ri Dios ruc' ri ka mam Abraham. Che retal ri trato xtakan ri Dios chi cäk'at ru cuerpo jun achi o jun ala.^{§§} Rumal ri' ri ka mam Abraham, aretak ilom chi u wäch ri alaj a Isaac ru c'ojol, chuwxajxak k'ij xucoj ri etal che ru cuerpo. Xukuje' je' xuban ri tat Isaac che ri a Jacob ru c'ojol, ri tat Jacob xukuje' xucoj ri retal ri trato chque ru c'ojol ri are', xk'at ri qui cuerpo. Ri cablajuj u c'ojol ri tat Jacob e are wa' ri ojer tak qui mam conojel ri winak aj Israel cämïc, —cächa'.

⁹Ri ralc'ual ri tat Jacob, ri ka mam ojer, c'äx xquina' che ri a José ri qui chak',* xquiq'uiyij c'ut rech cäc'am bi pa Egipto. Ri Dios c'ut, c'o ri Are' ruc' ri a José. ¹⁰Xuto' c'ut pa conojel tak ri c'äxc'ol ri xuriko. Xuya u no'j, xuya che chi utz quil wi rumal ri Faraón ri nim takanel puwi' ri Egipto. Aretak achi chic ri a José, ri Faraón xucoj ri are' che k'atal tzij puwi' ronojel ri Egipto, xukuje' xucoj ri are' che takanel puwi' ri rachoch. Ronojel c'ut xuya pu k'ab, —cächa'.

¹¹Xpe c'u wi'jal xukuje' nimalaj c'äxc'ol puwi' ronojel ri Egipto, xukuje' puwi' ronojel ri Canaán. Ri ka nan ka tat ojer man c'o tä chi ri cäquitijo. ¹²Are c'u ri tat Jacob, aretak xuto chi c'o trico pa Egipto, xeutak bi ri u c'ojol jela'. Ri cablajuj u c'ojol ri tat Jacob, e are c'u wa' ri ka mam ojer. Are c'u nabe mul wa' ri xebe' pa Egipto. ¹³Chucumul chic ri xebe'c, are chi' ri tat José xuc'ut

rib chquiwäch ri rachalal, xretamaj c'u ri nim takanel, ri Faraón, jachin tak ri rachalaxic ri tat José. ¹⁴Xtakan c'u ri tat José chuc'amic ri Jacob ru tat, xukuje' conojel ri niq'uiyaj rachalaxic. E oxc'al olajuj winak c'u wa' chconojel. ¹⁵Je' u k'axic wa' ri tat Jacob pa Egipto junam cuc' ri rachalaxic, chila' c'ut xcäm wi. Xukuje' chila' xecäm wi ri cablajuj u c'ojol, ri ojer tak ka mam. ¹⁶Xc'am c'u lok ri qui cuerpo pa Siquem rech quemuk pa ri mukubal ri xulok' ri ka mam Abraham chque ru c'ojol ri tat Hamor aj Siquem ruc' ru rajil ri are', —cächa'.

¹⁷Aretak c'ut xa jubik' craj man copan ri k'ij ri cäbantajic jas ru bim ri Dios ruc' juramento che ri ka mam Abraham, ri tinimit Israel xnimaric, sibalaj xeq'uiar c'u ri ka winakil pa Egipto. ¹⁸Are chi' c'ut xoc chi na jun takanel chic puwi' ri Egipto ri man retam tä u wäch ri tat José. ¹⁹We nim takanel ri' xna'w che qui subic ri ka winakil, xuban c'u etzelal chque ri ka nan ka tat ojer. Xuban c'äx chque, xeutako rech quequiwonoba can ri alaj tak calc'ual ri te' xil qui wäch rech xak quecämïc. ²⁰Pa tak c'u ri k'ij ri' xil u wäch ri alaj a Moisés. Are sibalaj utz xil wi rumal ri Dios. Ru nan u tat xecowinic xquiq'uiyisaj na oxib ic' cho cachoch. ²¹Aretak c'ut xajwatajic chi xquiya canok, xriktaj rumal ru mia'l ri Faraón ri takanel puwi' ri Egipto, xuc'am bi cho rachoch, xuq'uiyisaj, xuban ralbäl che. ²²Je ri' ri a Moisés xc'ut ronojel u wäch etambal re Egipto chuwxäch, xukuje' ronojel u wäch no'j. Rumal wa' ri a Moisés xc'o'ji nimalaj u no'j. Nim chi c'u u k'ij ri are'. Xk'alajin c'u wa' aretak xch'awic, xukuje' pa ronojel ri xubano, —cächa'.

§§7:8 Ri u cojic ri etal ri' che ru cuerpo jun ala o jun achi are wa' cäbix “circuncisión” che, retal ri trato ri xuban ri Dios ruc' ri Abraham ri ojer qui mam ri winak aj Israel.

*7:9 Ri a José ri qui chak' ru c'ojol ri Jacob, are xukuje' jun chque ri ojer qui mam ri winak aj Israel cämïc.

²³ Aretak tz'akat chic cawinak u junab, xpe pa ranima' ri qui solixic ru winakil, ri winak aj Israel. ²⁴ Chila' xril jun chque ru winakil ri tajin cāban c'āx che rumal jun aj Egipto. Xe' c'ut, xuto', xucāmisaj c'u ri aj Egipto chutojic u qu'exel ri c'āx ri xuban che ri aj Israel. ²⁵ Xuchomaj c'u ri tat Moisés chi ru winakil cāquich'ob na chi ri Dios cucoj na ri are' che qui tzokopixic. Ri e are' c'ut man xquich'ob tā wa'. ²⁶ Chucab k'ij chic ri tat Moisés xeurik quieb winak aj Israel ri tajin quech'ojinic, craj c'ut cujach qui wāch, cuya utzil chquixol, xubij chque: “Ri alak achalal ib alak. ¿Jas che c'āx cāban alak chbil tak ib alak?” —xcha chque. ²⁷ Are c'u ri jun ri tajin cuban c'āx che ri rachi'l, xupakchij apan ri tat Moisés jela', xubij che: “¿Jachin xatcojow che takanel xukuje' che k'atal tzij pa ka wi'? ²⁸ ¿A cawaj quincāmisaj jas ri xaban che ri jun aj Egipto iwir?” —xcha che. ²⁹ Aretak ri tat Moisés xuta wa' we tzij ri', xanimaj bic, xel bi pa Egipto, xe' pa Madián. Xc'oji c'u chquixol winak ri man u winakil taj. Chila' c'ut xc'uli'c. Xil qui wāch quieb u c'ojol, —cācha'.

³⁰ Oc'owinak chi c'u cawinak junab, xuc'ut rib jun ángel chuwāch pa ri juyub ri cātz'inowic, nakaj che ri nim juyub, Sinaí u bi'. Ri ángel c'o pa ri k'ak' rech ri juwi' q'uix ri tajin cāc'atic. ³¹ Sibalaj c'u xucajmaj wa' ri tat Moisés aretak xrilo. Aretak xkeb ruc' rech kas cārilo, xuto chi xch'aw lok ri Kajaw Dios, xubij: ³² “In ri' ri qui Dios ri a mam ojer, ru Dios ri a mam Abraham, ru Dios ri a mam Isaac, ru Dios ri a mam Jacob,” —xcha'. Are c'u ri tat Moisés xuxej rib, xbirbitic, man xucoch' tā chic xrilo. ³³ Xubij c'u ri Kajaw Dios che: “Chewesaj ra xajāb, rumal chi ri ch'ākap ulew ri at c'o wi are lok'alaj ulew wa'. ³⁴ Kas tzij wilom ri c'āx ri tajin cāquirik ri nu winak pa Egipto. Nu tom

ri cok'ej ri winak, rumal c'u ri' in kajinak lok che qui to'ic, rech quetzokopitajic. ¡Tasa'jmpe! Catintak na bi pa Egipto,” —xcha ri Kajaw Dios che, —cācha ri tat Esteban.

³⁵ Are ri tat Moisés xetzelaç u wāch cumal ri winak aj Israel. Xquibij che: “¿Jachin xatcojow pa ka wi' che takanel, xukuje' che k'atal tzij?” —xecha che. Pune je ri', are ri are' ri xutak bi ri Dios che takanel pa qui wi' xukuje' che to'l que. Je' xuban ri Dios rumal ri ángel ri xuc'ut rib chuwāch pa ri juwi' q'uix. ³⁶ Ri tat Moisés are ri are' ri xeresaj lok ri ka nan ka tat ojer pa Egipto. Xuban nimak tak c'utbal xukuje' tak cajmabal pa Egipto, pa ri Quiāk Mar, xukuje' pa tak ri juyub ri cātz'inowic. Cawinak junab c'ut xuban wa'. ³⁷ Are wa' ri tat Moisés ri xubij chque ri winak aj Israel: “Ri Dios cucha' na jun chque ri i winakil, cutak c'u na rech coc che k'alajisal re ru Lok' Pixab, je' jas ri xinutak in. Rajwaxic c'ut chi quinimaj ronojel ri cubij chiwe,” —xcha chque. ³⁸ Tzare c'u ri' ri tat Moisés ri xc'oji chquixol ri winak aj Israel ri qui mulim quib pa ri juyub ri cātz'inowic, xukuje' xc'oji ri are' ruc' ri ángel ri xch'aw ruc' puwi' ri nim juyub, Sinaí u bi',[†] xukuje' cuc' ri ka nan ka tat ojer. Xukuje' xuta ri tzij ri cuya ri kas c'aslemal, xuc'am c'ut, xuya lok wa' chke uj, —cācha ri tat Esteban chque.

³⁹ Ri ka mam ojer c'ut, man xcaj taj xeniman che, xane xa xquetzelaç u wāch. Xquipakchij ri ka mam Moisés, xquirayij pa canima' ri qui tzelejic jumul chic pa Egipto. ⁴⁰ Xquibij che ri tat Aarón: “Cheabana jujun ka tiox ri quenabej na chkawāch, rumal chi man ketam taj jas xuc'ulmaj we tat Moisés ri xujesan lok pa Egipto,” —xecha che. ⁴¹ Xca'n c'u jun qui tiox ri je' cāpe jun alaj ama' wacāx, xequicāmisaj tak awaj, xequisipaj c'u cho

[†]7:38 Ri nim juyub Sinaí are xukuje' cācoj juyub Horeb che ru bi'.

ri qui tiox ri xca'no. Xca'n c'u jun ni-mak'ij, xequicot ruc' ri jun tiox ri xak e are' xebanowic. ⁴²Rumal ri' ri Dios xutas rib chquij, xeutzokopij canok rech que-kuik'ijilaj ri k'ij, ri ic', ri ch'imil, je' jas ri cäbix pa ri qui wuj ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios:

Winak aj Israel, pa tak ri cawinak junab ri xixc'oji pa ri juyub ri cätz'inowic, ¿a xeicämisaj lo awaj che quisipaxic wa' chnuwäch in?

⁴³Man je' taj xibano, xane are xeik'ijilaj niq'uiaj tak dioses. Are xitelej ri rachoch ri dios, Moloc u bi' (are jun carpa wa' ri rachoch ri qui dios Moloc),

xukuje' ru ca'yebal ru ch'imil ri i dios, Renfán u bi'.

Xak e tiox ri' ri ix xixbanowic rech queik'ijilaj.

Xa rumal wa' quixinwesaj na bi pa ri i tinimit ix, quixintak c'u na bi pa jun tinimit chic ri naj c'o wi, c'ä jela' ch'äkäp che ri tinimit Babilonia,

—xcha ri Dios chque.

⁴⁴Ri ka nan ka tat ojer, aretak xquib-inibej ri juyub ri cätz'inowic, c'o ri rachoch Dios cuc'.[‡] Are wa' ri banom ruc' manta, ri c'o wi ri tz'alam tak abaj re ri Pixab. Je' c'u u banic wa' jas ri xubij ri Dios che ri ka mam Moisés, aretak xubij che chi cuban jun rachoch Dios ri je' u banic jas ri c'utum chuwäch. ⁴⁵Ri ka nan ka tat ojer xquechbej wa' we rachoch Dios ri' pa qui k'ab ri qui nan qui tat ri e are'. Aretak c'ut ri winak ri' rachi'l ri tat Josué xeboquic, xec'oji pa ri culew ri niq'uiaj winak chic ri esam bi chquiwäch rumal ri Dios, xquic'am bi ri rachoch Dios cuc'. Xek'ijilan c'u chupam c'ä pa ru k'ijol ri ka mam David ojer. ⁴⁶Ri nim takanel David nim xil wi rumal ri Dios, je

ri' chi xurik nimalaj utzil pa ru c'aslemal. Rumal ri' are u rayinic cuyac jun kas rachoch ri Dios. Are Dios wa' ru Dios ri ka mam Jacob ojer xukuje'. ⁴⁷Are c'u ri tat Salomón ru c'ojol ri tat David xyacow wa' we ja ri' che ri Dios aretak xoc che takanel. ⁴⁸Pune ri Nimalaj Dios aj Chica-j man cäc'oji tä pa jun ja ri xa banom cumal winak, jas ri xubij ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios:

⁴⁹Ri caj are nu t'uylibal

ri quintakan wi puwi' ronojel, are c'u ri ulew je' ta ne ruxlanibal ri wakan.

¿Jas c'u u wäch ri ja ri quiwaj quiyac chwe?

—cächa ri Kajaw Dios,

¿o jawije' c'o wi ri uxlanibal ri quinuxlan wi?

⁵⁰¿A mat are ri in ri xinbanow ronojel ri c'olic?

—xcha ri Dios, —xcha ri tat Esteban.

⁵¹Ri tat Esteban xutakej u bixic chque ri qui nimakil ri winak: Ri alak sibalaj abajarinak ri anima' alak. Ri anima' alak man queniman tä che ri Dios, man coc tä c'u ru tzij pa jolom alak. Alak xak junam cuc' ri man e cojonelab taj. Ri alak amak'el cäk'atej alak u wäch ri Lok'alaj Espíritu. Junam alak cuc' ri mam alak ojer, —cächa'. ⁵²¿A c'o lo jun chque ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ri mat xban c'äx che cumal ri mam alak ojer? Man c'o tä jun, xane xequicämisaj ri xeyo'w lok u bixic chi cäpe na ri Cristo ri Jicomalaj Patänil re ri Dios.[¶] Are c'u wa' ri xjach alak pa qui k'ab ri winak, xcämisaj alak. ⁵³Ru Pixab ri Dios ri xyi' nabe canok cumal ri ángeles che ri ka mam Moisés, are Pixab wa' ri xyi' chech alak. Pune je ri', ri xuban ri Dios rech cäyataj ri Pixab pa k'ab alak, man cän-

[‡]7:44 Chawila' ri tzij “rachoch Dios” pa ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

[¶]7:52 Ri Jicomalaj Patänil re ri Dios are ri Cristo, ri To'l Ke, ri xquibij lok ri ojer tak k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios.

imaj tä alak wa', —xcha ri tat Esteban chque.

**Cäcämisax ri tat
Esteban cumal ri winak**

⁵⁴Ri winak, aretak xquita wa' we tzij ri', sibalaj xpe coyowal che ri tat Esteban, xquimut'ut'ej ri qui ware chrij chuc'utic ri nimalaj coyowal. ⁵⁵Are c'u ri are' kajinak ri Lok'alaj Espíritu puwi', xca'y chicaj, xril c'u ri je'lalaj u juluwem ri Dios, xukuje' xril ri Jesús, tac'al pa ru wiquiäk'ab ri Dios. ⁵⁶Xubij c'ut: ¡Chilampe alak! —xcha'. Quinwil ri caj jaktalíc, xukuje' quinwil ri Ralc'ual ri Dios ri Kas Winak⁸ c'o pa ru wiquiäk'ab ri Dios, —xcha chque.

⁵⁷Ri nimak tak tata'ib xquitz'apij ri qui xiquin, sibalaj co xquirakakej qui chi'. Xak jun xquiy'o' xebe' chrij ri tat Esteban. ⁵⁸Xquesaj bi chrij ri tinimit, xquiq'uiäk c'u che abaj. Ri achijab c'ut ri xebanow tzij chrij ri are' xquiya can ri catz'iak ruc' jun achi, Saulo u bi'. ⁵⁹Aretak tajin cäquiq'uiäk che abaj, ri tat Esteban xuban orar, xuta' tok'ob che ri Kajaw Jesús, xubij: Kajaw Jesús, c'ama la ri wanima', —xcha'.

⁶⁰Te c'u ri' xxuqui'c, co xurak u chi', xubij: Tat, mäya la wa' we mac ri' chquij, —xcha ri tat Esteban.

Xuwi xbitaj wa' rumal, xel ranima'.

**Ri tat Saulo cuban c'äx
chque ri cojonelab**

8 Ri tat Saulo utz xrilo chi xcämisax ri tat Esteban.

Kas c'u pa ri k'ij ri xcäm ri are' xchap-taj u banic nimalaj c'äx chque ri kachalal cojonelab pa ri tinimit Jerusalén. Conojel c'ut xejabux bic. E c'o xebe' pa tak ri tinimit re Judea, e c'o niq'uiaj chic xebe' pa tak ri tinimit re Samaria. Xuwi

ri apóstoles xecanaj canok. ²Xepe c'u jun achijab ri kas queniman che ri Dios, xquic'am bi ri tat Esteban, xe'quimuku canok. Sibalaj xebok' c'u chrij. ³Are c'u ri tat Saulo xutakej u banic c'äx chque ri kachalal cojonelab. Xoc cho tak ja, xeucharchatej bi achijab, ixokib, xeucoj c'u pa che'.

**Cätzijox ri Utzalaj Tzij re ri
Evangelio pa Samaria**

⁴Are c'u ri cojonelab ri xebel bi pa ri tinimit Jerusalén, xquitzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio apawije' chi' ri xebe' wi. ⁵Ri tat Felipe xe' pa jun tinimit re Samaria, chila' c'ut xuchaplej qui tzijobexic ri winak chrij ri Cristo. ⁶Ri winak xquimulij quib chrij ri tat Felipe. Sibalaj xquitatabej ri tzij ri xubij. Xukuje' xquil ri cajmabal tak etal ri tajin cubano. ⁷E q'uia c'u ri winak ri e c'o itzelalaj tak espíritus chque. Xeutzir c'u wa' we winak ri'. Ri itzelalaj tak espíritus, aretak xebel chque ri winak, xquirak qui chi', xebe'c. E q'uia c'u ri cäminak qui cuerpo ri xecunatajic, xukuje' e q'uia ri u banom c'äx ri cakan, ri man xecowin taj xebinic. Ri e are' xukuje' xecunatajic. ⁸Je ri' chi conojel ri winak pa ri tinimit ri' sibalaj xequicotic.

⁹C'o c'u jun tata' pa ri tinimit ri', Simón u bi', ri nabe canok xuban ri itzinic, xesub ri winak aj Samaria rumal. Xuban che rib chi ri are' sibalaj nim u banic pa ri tinimit. ¹⁰Conojel c'u ri winak chi ac'alab chi ri'jab sibalaj xquitatabej ri cubij ri achi ri', xquibij: We achi ri' are c'o ri nimalaj u chuk'ab ri Dios ruc', —xecha'. Ri Nimalaj u Chuk'ab ri Dios, —xuchix che ri are'.

¹¹Ojer chi c'u ri' e subum lok ri winak rumal ri itzinic ri tajin cubano. Rumal c'u ri' sibalaj xquicoj ri xubij. ¹²Aretak c'ut

⁸7:56 Ri Jesús xucoj we bi'aj ri' chbil rib chuc'utic chi are ri Cristo o ri Mesías ri xtz'ibax ojer pa ru Lok' Pixab ri Dios chi cäpetic.

ri winak xquinimaj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri xutzijoj ri tat Felipe chque chrij ru takanic ri Dios, xukuje' chrij ri Jesucristo, xa je ri' e q'uia chque xban qui kasna', chi achijab chi ixokib. ¹³ Xukuje' ne ri tat Simón xcojonnic, xban u kasna', xuchaplej c'u rachi'laxic ri tat Felipe. Sibalaj xucajmaj ri nimak tak cajmabal, xukuje' ri nimak tak etal ri xebantajic.

¹⁴ Aretak ri apóstoles ri e c'o pa ri tinimit Jerusalén xquito chi ri winak pa Samaria xquinimaj ru Lok' Pixab ri Dios, xequitak bi ri tat Pedro rachi'l ri tat Juan jela'. ¹⁵ Aretak xeopanic, xca'n orar pa qui wi' ri cojonelab aj Samaria rech cākaj ri Lok'alaj Espíritu pa qui wi'. ¹⁶ Je ri', rumal chi man c'o tā jun chque kajinak ri Lok'alaj Espíritu puwi'. Xuwi banom qui kasna' pa ru bi' ri Kajaw Jesús. ¹⁷ Te ri' ri tat Pedro, ri tat Juan xquiya ri qui k'ab pa qui wi' ri cojonelab, xkaj c'u ri Lok'alaj Espíritu pa qui wi'.

¹⁸ Ri tat Simón xrilo chi aretak ri apóstoles xquiya ri qui k'ab pa qui wi' ri cojonelab, xkaj ri Lok'alaj Espíritu pa qui wi', xpe c'u ri are', xuchi'j puak chque. ¹⁹ Xubij: Ya alak we chuk'ab ri' chwe in xukuje', rech apachin ri quinya ri nu k'ab puwi' cākaj ri Lok'alaj Espíritu puwi', — xcha chque.

²⁰ Xubij c'u ri tat Pedro che: Utz na we ta ri rajil la cāsach u wäch wa' uc' la, rumal chi cächomaj la chi ri cusipaj ri Dios cuya' cälök' wa' ruc' puak. ²¹ Man c'o tā e la kuc' pa we chac ri', man ya'tal tā c'u wa' che la, rumal chi man jicom tā ri anima' la chuwäch ri Dios. ²² Ya la can wa' we etzelal ri' ri chomam la. Bochi'j ba' la ri Dios, ta' la tok'ob che chi cäsachtaj ri mac la, are c'u ri' ri itzel chomanic ri xq'uiy pa anima' la. ²³ K'alaj c'ut chi c'o ri c'äx ri t'uylu pa ri anima' la. Are wa' ru

xera' ri etzelal. Je' ta ne chi ri lal chap-tajinak la rumal we etzelal ri', —xcha ri tat Pedro che ri tat Simón.

²⁴ Xch'aw c'u ri tat Simón, xubij che ri tat Pedro: Bana ba' alak orar pa nu wi' chuwäch ri Kajaw Dios, rech man quin-rik tā ne jubik' ri c'äx ri xbij la chwe, — xcha che.

²⁵ Aretak ri quieb apóstoles xeto'taj chubixic ru banom ri Dios pa ri qui c'aslemal, xukuje' chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios, xetzelej bi pa Jerusalén. Xquitzijoj can ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio pa tak ri alaj tak tinimit re Samaria ri xec'ow wi.

Ri tat Felipe cätzijon ruc' jun achi nim u banic aj Etiopía

²⁶ Te c'u ri' jun ángel xuch'abej ri tat Felipe, xubij che: Chatwalij ba', jat pa ru mox ri relbal k'ij pa ri be ri quel bi pa ri tinimit Jerusalén, cäxuli pa Gaza, —xcha che.

We be ri' are wa' ri cäk'atan pa ri juyub ri cätz'inowic. ²⁷ Xwalij c'u bi ri tat Felipe, xe'c. Xurik c'u jun tata' aj Etiopía pa ri be. Are jun tata' eunuco, ** —cuchixic. We achi ri' sibalaj nim u banic, are quilow ronojel ri jastak re ri chichu' ri cäcoj Candace che ru bi'. Ri ixok ri' are ri nim takanel pa qui wi' conojel ri aj Etiopía. Ri tata' ri' u petic pa ri tinimit Jerusalén ri xuk'ijilaj wi ri Dios. ²⁸ Tzelejem c'u re pa ru tinimit, t'uylu pa ru carreta,^{††} tajin cusiq'uij ri wuj ri xutz'ibaj ri ka mam Isaías, k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer. ²⁹ Ri Espíritu rech ri Dios xubij che ri tat Felipe: Chatkeb ruc' we jun carreta ri', chawachi'laj bic, —xcha che.

³⁰ Aretak xkeb ri tat Felipe, xuto chi ri tata' tajin cusiq'uij ri wuj ri u tz'ibam ri ka mam Isaías, xuta' c'u che: ¿A cäch'ob

**8:27 Ri eunuco are jun achi ri xtas chquij ri niq'uiaj achijab rech cuban na jun chac ri sibalaj nim u banic.

††8:28 Ri carreta ri' are jas jun carruaje ri cäjic' cumal ri quiej, quec'oji c'u ri winak chupam che ri binem.

la jas quel cubij ri tajin cäsiqu'uij la? — xcha che.

³¹ Ri tata' xubij che: ¿Jas ta quinban in chuch'obic wa' we man c'o jachin ri cäbin chwe jas quel cubij ri tajin quinsiq'uij? —xcha che.

Xubij c'u che ri tat Felipe chi cäpaki lok pa ri carreta, cät'uyi bi ruc' are'.

³² Jawije' ri tajin cusiq'uij wi ri tata' pa ru Lok' Pixab ri Dios, je wa' cubij:

Je' jas ri cäban che jun chij
ri cäc'am bi pa pilic,
je' xban che ri are'.

Je' jas jun alaj chij
ri man curak tä u chi'
aretak cäsocax ri rismal,
je' xuban ri are', man c'o tä
jas xubij.

³³ Xkasax u k'ij ri are'. Pune man c'o tä u mac, xk'at tzij puwi'.

Man jicom tä c'ut ri xban che,
man c'o tä c'u jun ri xto'wic.

¿Jachin ta c'u ri cäcowin che
qui tzijoxic jas qui banic ri winak
ri xil ta ne qui wäch rumal ri are'?

Man c'o tä jun, rumal chi xesax bi
pa ri tinimit, xc'am c'u bic
pa cämisaxic,

—cächa ru Lok' Pixab ri Dios ri tajin
cusiq'uij ri tata'.

³⁴ Xubij ri tata' ri nim u banic che ri
tat Felipe: Bana ba' la tok'ob, bij la chwe,
¿jachin chrij tajin cäch'aw ri k'alajisal re
ru Lok' Pixab ri Dios? ¿A are ri are' ri
tajin cäch'aw chrij chbil rib, o are jun
chic ri cubij? —cächa che.

³⁵ Xch'aw c'u ri tat Felipe. Ruc' we tzij
ri' ri tajin cusiq'uij ri aj Etiopía, xuchap-
lej u tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evan-
gelio chrij ri Jesús. ³⁶ E benak pa ri be,
oc'owem cäca'n chuchi' jun ja', ri tata' aj
Etiopía xubij che ri tat Felipe: C'o joron
waral, ¿a mat cuya' cäban nu kasna' chi'?
—xcha ri'.

³⁷ Ri tat Felipe xubij che: We kas tzij
cäcojon la, cuya' cäban ri kasna' la, —
xcha che.

Xch'aw c'u ri are', xubij: Quincojo chi
ri Jesucristo are ru C'ojol ri Dios, —xcha'.

³⁸ Xtakan c'u chutac'basic ri carreta. Ri
quieb xekaj pa ri ja', xban c'u u kasna' ri
tata' rumal ri tat Felipe. ³⁹ Aretak xebel
lok pa ri ja', ri Espíritu rech ri Kajaw Dios
xuc'am bi ri tat Felipe. Ri tata' ri nim u
banic aj Etiopía man xril tä chi u wäch.
Xutakej c'u ru be ri are', sibalaj xquicot
ranima'. ⁴⁰ Are c'u ri tat Felipe te' cäri-
lo chi c'o ri are' pa ri tinimit Azoto. Xel
bic jela', benam re pa ri tinimit Cesarea.
Pa ronojel tinimit ri xoc'ow wi xutzijoj
ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri
winak c'ä xopan na pa Cesarea.

Waral cäkil wi ru q'uexic ru c'aslemal ri tat Saulo

9 Are c'u ri tat Saulo sibalaj royowal
chquij ri winak ri e cojoninac che
ri Kajaw Jesús. Ri are' craj queucämisaj.
¿Xeuxibij c'ut! Rumal ri' xe' ri are', xtz-
ijon ruc' ri qui nimal sacerdotes ri c'o
pa ri tinimit Jerusalén. ² Xuta' che chi
cuya bi jujun tak wuj che, ri cubij wi chi
yo'm takanic pu k'ab rech coc pa tak ri
rachoch Dios pa ri tinimit Damasco. Je
ri' rech queutzucuj ri queniman che ri
Utzalaj Tzij re ri Evangelio, chi achijab
chi ixokib, che qui chapic rech queuc'am
lok che cocsaxic pa che' pa ri tinimit
Jerusalén. ³ Benak c'u pa ri be, c'o ri are'
chunakaj ri tinimit Damasco, xak te'talic
c'ut xtunun jun nimalaj sakil chrij ri xpe
chicaj. ⁴ Xtzak c'u pulew, te' xuto chi c'o
jun ri xch'aw lok chicaj ri xubij: Saulo,
Saulo, ¿jas che tajin caban we nimalaj
c'äx ri' chwe? —xcha ri'.

⁵ Ri tat Saulo xubij: ¿Jachin ri lal, Tat?
—xcha che.

Ri Jun ri xch'awic xubij: ¿In ri' ri Jesús!
Ri c'äx ri tajin cabano, are chwe In ri
tajin caban wi wa'. Xak je ri' ri at tajin

carik c'äx jas ri cuban ri wacäx ri cucoj akan che ri jun che' t'ist'ic u wi', —xcha che.

⁶Ri tat Saulo xuxej rib, xbirbitic, xubij: Tat, ¿jas caj la chi quinbano? —xcha'.

Xubij c'u ri Kajaw Jesús che: Chatwal-ijok, jat pa ri tinimit, cäbix c'u na chawe jas ri rajwaxic cabano, —xcha che.

⁷Ri achijab ri e benak pa ri be ruc' ri tat Saulo sibalaj xquixej quib rumal chi xquita ri ch'abal, man c'o tä c'u jachin xquilo. ⁸Xwalij c'u ri tat Saulo, xujak ru wak'äch, man xcowin tä c'ut xca'yic. Rumal ri' xa xyukex bi che ru k'ab, xc'am bi pa ri tinimit Damasco. ⁹Chila' c'ut xc'oji wi oxib k'ij, man xcowin taj xca'yic. Man c'o tä c'u jas xutijo.

¹⁰C'o c'u jun cojonel pa ri tinimit Damasco, Ananías u bi'. Xuc'ut rib ri Kajaw Jesús chuwäch, xubij che: ¡Ananías! —xcha che.

Ri are' xch'awic, xubij: In c'olic ri', Wajaw, —xcha che.

¹¹Ri Kajaw Jesús xubij che: Chatwalij ba', jat pa ri jun be ri cäbix “Jicom” che. Aretak catopan pa rachoch ri tat Judas, chata' che we c'o ri jun achi chila' aj Tarso, Saulo u bi'. Chanim ri' tajin cuban orar. ¹²C'o ri xuc'ut ri Dios chuwäch. Xril jun achi, Ananías u bi', ri xoc bi ruc', xuya ru k'ab puwi' rech cäcowinic cäca'y jumul chic, —xcha ri Kajaw Jesús che.

¹³Xch'aw c'u ri tat Ananías, xubij: Kajaw, e q'uia ri qui bim chwe chrij we achi ri' chi u banom q'uia u wäch c'äx chque ri winak pa ri tinimit Jerusalén ri e cojoninac che la. ¹⁴Ulinak c'u waral, yo'm lok takanic pu k'ab cumal ri qui nimakil sacerdotes che qui chopic bi conojel ri cäquicoj ri bi' la aretak cäca'n orar, —xcha che.

¹⁵Xubij c'u ri Kajaw Jesús che: ¡Jat ba'! Are rumal chi we achi ri' cha'tal wumal rech cutzijoj ri Utzalaj Tziz chwij In chque ri winak re ri niq'uij tak tinimit chic, chque ri quetakan pa qui

wi', xukuje' chque ri winak aj Israel. ¹⁶Quinc'ut c'u na chuwäch jas ri nimalaj c'äx ri rajwaxic curik na ri are' rumal wech in, —xcha ri Kajaw Jesús che ri tat Ananías.

¹⁷Xe' c'u ri tat Ananías. Xoc bi pa ri ja ri c'o wi ri tat Saulo, xuya ru k'ab puwi', xubij c'u che: Wachalal Saulo, ri Kajaw Jesús, ri xuc'ut rib chuwäch la pa ri be ri petinak wi la, xinutak lok uc' la rech cäcowin la cäca'y chi na la, xukuje' rech cäkaj ri Lok'alaj Espiritu puwi' la, —xcha che.

¹⁸Chanim c'ut xetzak lok je' ta ne jun solot pu wak'äch ri tat Saulo. Je ri' xcowinic xca'y jumul chic ri are'. Xwalij c'ut, xban u kasna'. ¹⁹Te c'u ri' xwi'c, xpe chi jumul ru chuk'ab. Xc'oji c'u na quieb oxib k'ij cuc' ri cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Damasco.

Ri tat Saulo cutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios pa ri tinimit Damasco

²⁰Te c'u ri' ri tat Saulo xuchaplej u tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios pa tak ri rachoch Dios, cubij c'u chque ri winak chi ri Jesús are ri u C'ojol ri Dios. ²¹Conojel c'u ri xquita ru tziz sibalaj xquicajmaj wa', xquibij: ¿A mat are wa' ri achi ri cuban c'äx chque ri winak pa Jerusalén ri cäquicoj ru bi' ri Jesús aretak cäca'n orar? ¿A mat are ulinak waral che qui chopic bic, che qui jachic pa qui k'ab ri qui nimakil sacerdotes? —xecha ri'.

²²Are c'u ri tat Saulo ruc' nimalaj chuk'ab xch'awic, xuk'alajisaj c'ut chi ri Jesús kas tziz Are ri Cristo, ri To'l Ke, je ri' chi ri winak aj Israel ri e c'o pa ri tinimit Damasco man xquirik tä chic jas cäca'no.

Ri tat Saulo xa jubik' craj chi cäcämisax cumal ri winak aj Israel pa ri tinimit Damasco

²³Oc'owinac chi c'u q'uijalaj tak k'ij, ri winak aj Israel xquichomaj jas cäca'no

chucämisaxic ri tat Saulo. ²⁴Ri are' c'ut xretamaj jas ri qui chomam u banic chucämisaxic. Pak'ij chi chak'ab ri e are' xquiyuxlej ri tat Saulo chuchi' tak ri porta re ri tinimit chucämisaxic. ²⁵Are c'u ri cojonelab xquic'am ri tat Saulo, xquiya pa jun nim chicäch. Chak'ab xquikasaj bi chrij ri tapya ri c'o chrij ri tinimit. Je' ri xca'n chuto'ic ri tat Saulo.

Ri tat Saulo copan pa ri tinimit Jerusalén

²⁶Aretak xopan ri tat Saulo pa ri tinimit Jerusalén, xraj xc'o'ji cuc' ri cojonelab. Conojel c'ut xquixej quib che ri are' rumal chi man xquicoj taj chi are jun kas cojonel. ²⁷Xpe c'u ri tat Bernabé, xuc'am bi ri tat Saulo chquiwäch ri apóstoles rech cäquetamaj u wäch. Xutzijoj c'u chque jas xuban ri tat Saulo, xril ri Kajaw Jesús pa ri be, xukuje' chi xch'aw ri Kajaw Jesús ruc'. Xubij c'u chque chi ri tat Saulo man xuxej tä rib che qui tzijobexic ri winak chrij ri Cristo pa ri tinimit Damasco. ²⁸Je ri' ri tat Saulo xcanaj can cuc' ri cojonelab pa ri tinimit Jerusalén, xerachi'laj jawije' ri xebe' wi. ²⁹Man xuxej tä rib che qui tzijobexic ri winak chrij ri Cristo. Xuchap tzij cuc' ri winak aj Israel ri quech'aw pa griego. Are c'u ri e are' xa xquitzucuj jas cäca'n na chucämisaxic. ³⁰Aretak xquetamaj wa' ri kachalal, xquic'am bi ri tat Saulo pa ri tinimit Cesarea, xquitak c'u bi pa ri tinimit Tarso.

³¹Xak je ri' conojel ri kachalal cojonelab ri e c'o pa Judea, pa Galilea, xukuje' pa Samaria, xuxlan ri canima'. Tajin quecowiric, c'o c'u na qui chuk'ab. Xquixej quib chuwäch ri Dios, xeniman c'u che. Are ri Lok'alaj Espíritu ri tajin cäbanowic chi sibalaj quequiaric, chi cäc'o'ji na qui chuk'ab.

Waral cäkil wi ri u cunaxic ri tat Eneas

³²Pa jun k'ij ri tat Pedro tajin queu-solij ri kachalal, xukuje' xe' che quilic ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Lida. ³³Chila' xurik wi jun achi, Eneas u bi'. We achi ri' wajxakib junab chic c'o pa ch'at, cäminak c'u ru cuerpo. ³⁴Ri tat Pedro xubij che: Tat Eneas, ri Jesucristo catcunaníc. Chatwalijok, chabana can u banic ra ch'at, —xcha che.

Chanim c'ut xwalijic. ³⁵Aretak c'ut ri winak ri e c'o pa ri tinimit Lida, xukuje' ri e c'o pa ri tak'aj re Sarón ri c'o wi ri Lida, xquilo chi ri tat Eneas xwalijic, xquiya can ri ojer qui c'aslemal. Rumal ri xbantajic xecojon che ri Kajaw Jesús.

Waral cätzijox wi jun chichu' cojonel ri xcämíc, xc'astaj c'ut

³⁶Pa tak ri k'ij ri' c'o jun chichu' cojonel pa ri tinimit Joje, Tabita u bi', ri cäbix Dorcas che pa ri ch'abal griego. We chichu' ri' amak'el xuban ronojel u wäch utzil chque ri winak, xeuto' c'u ri c'o qui rajwaxic. ³⁷Pa tak ri k'ij ri' xyawaj ri nan Dorcas, xcämíc. Aretak xch'ajtaj ru cuerpo, xyi' pa ru cawik ja. ³⁸Nakaj c'ut c'o wi ri tinimit Joje che ri tinimit Lida ri c'o wi ri tat Pedro. Ri cojonelab xquito chi ri tat Pedro c'o pa Lida, xequitak bi quieb achijab chubixic che: Bana ba' la jun tok'ob, sa'j la kuc' chanim, —xecha bic.

³⁹Ri tat Pedro xuban c'u u banic rib, xe' cuc' ri achijab. Aretak xeopanic, xquic'am bi ri tat Pedro pa ri cawik ja ri c'o wi ri cäminak. Xepe c'u conojel ri malca'nib ixokib, xemuli chrij ri tat Pedro, tajin quebok'ic, xquic'ut tak ri camixa' xukuje' niq'uiaj atz'iak chic ri xuban ri nan Dorcas aretak c'aslic. ⁴⁰Ri tat Pedro xubij chque chi quebel na bi conojel, te c'u ri' xxuquic', xuban orar.

Xca'y c'u che ri chichu' ri cäminak, xubij: Nan Dorcas, walij ba' la, —xcha che.

Ri nan Dorcas xca'yic, aretak c'ut xril ri tat Pedro, xwalijic, xcu'bic. ⁴¹Ri tat Pedro xuchap che ru k'ab, xuyaco. Xeusiq'uij ri malca'nib ixokib, xukuje' conojel ri niq'uijaj cojonelab chic. C'asal chic xuya chquiwäch rech cäquilo. ⁴²Xel c'u u tzijol wa' pa ronojel ri tinimit Jope. E q'uia c'ut xecojon che ri Kajaw Jesús. ⁴³Naj c'ut xc'o'ji na ri tat Pedro pa ri tinimit Jope cho rachoch jun tata' josk'il tz'um, Simón u bi'.

Ri tat Pedro que' cho rachoch jun tata', Cornelio u bi', ri man aj Israel taj

10 C'o c'u jun tata', Cornelio u bi', pa ri tinimit Cesarea. Ri tata' ri' are jun qui nimal soldados ri c'o cien achijab pu k'ab. Ri soldados ri' cäbix “Aj Italiano” chque. ²Ri are' xk'ijilan che ri Dios, junam cuc' conojel ri e c'o pa rachoch. Xniman che ri Dios, xuxej rib chuwäch. Q'uia ri u banom che qui to'ic ri meba'ib winak aj Israel, amak'el c'ut xuban orar chuwäch ri Dios. ³Pa jun k'ij, craj pa ri rox hora re ri benak k'ij, c'o ri xuc'ut ri Dios chuwäch ri tat Cornelio. Are jun ángel ri takom lok rumal ri ka Tat. Kas xrilo xoc bi ri ángel ruc', te c'u ri' ri ángel xubij che: ¡Tat Cornelio! —xcha che.

⁴Ri are' sibalaj xuxej rib, co xca'y che ri ángel, xuta' che: ¿Jas caj la, tat? —xcha che.

Are c'u ri ángel xubij che: Ri Dios re-tam jas a banom, chi sibalaj caban orar chuwäch, xukuje' rilom ri utzil ri caban chque ri winak. Man sachinak tä wa' che ri Are'. ⁵Cheataka bi jujun achijab pa ri tinimit Jope chusiq'uixic lok jun tata', Simón u bi', ri xukuje' cäbix Pedro che, —cächa'. ⁶Ri are' c'o pa rachoch jun tata' ri xukuje' cäcoj Simón che ru bi'. We tata'

ri' are josk'il tz'um, ri c'o rachoch chuchi' ri mar, —cächa'. Ri tat Pedro cubij c'u na chawe jas ri rajwaxic cabano, —xcha ri ángel che ri tat Cornelio.

⁷Aretak benak chi ri ángel ri xtzi-jon ruc' ri tat Cornelio, ri are' xeusiq'uij quieb chque ri patänil tak re, xukuje' jun soldado ri sibalaj cu'l u c'ux ri tat Cornelio chrij rumal kas tzij cäcojon ri soldado ri' che ri Dios. ⁸Xutzizoj chque ronojel ri xrilo, te c'u ri' xeutak bi pa ri tinimit Jope.

⁹Chucab k'ij e benak ri achijab pa ri be, nakaj chic e c'o wi che ri tinimit Jope. Ri tat Pedro c'ut xpaki puwi' ri ja ri c'o wi chubanic orar, ^{††}craj are ri u cablajuj hora chic. ¹⁰Sibalaj cänüm chi ri tat Pedro, craj cäwi'c, mäja' c'u cutzir ru wa re pak'ij. Ri Dios xuban che ri tat Pedro chi xsachi'c, c'o c'u ri xuc'ut ri Dios chuwäch. ¹¹Xril ri caj tajin cä-jakjobic, te c'u ri' xrilo chi tajin cäkaj lok cho ruwächulew jun liq'uulic manta ri sibalaj nim, ri ximital chque ri quiejeb u tza'm. ¹²E c'o c'u ronojel u wäch awaj chupam ri manta. E c'o chicop ri cajcaj cakan, xukuje' e c'o chicop ri cäquijuruj quib, xukuje' niq'uijaj chicop ri quer-apapic. ¹³Xuta c'u Jun ri xch'aw lok chicaj ri xubij che: Chatwalijok, Pedro, chacämisaj apachique chicop, chatwok, —xcha che.

¹⁴Xch'aw c'u ri tat Pedro, xubij che: ¡No, Wajaw! Man c'o tä c'u jumul nu tijom ri man ya'tal tä u tijic, ri äwas chwe quintijo, —xcha che.

¹⁵Xch'aw jumul chic ri Jun ri xch'aw nabe, xubij che ri tat Pedro: Ri cubij ri Dios chi ya'tal u tijic, mabij at che chi äwas u tijic wa', —xcha che.

¹⁶Oxmül c'ut xbantaj wa'. Te c'u ri' ri manta xpaki chi jumul chicaj. ¹⁷Ri tat Pedro tajin cuchomaj jas quel cubij wa'

^{††}10:9 Pa tak ri k'ij ri' are li'lic qui wi' ri cachoch ri winak. Chila' xeuxlan wi, xukuje' xechacunic.

ri xrilo aretak ri achijab ri e takom bi rumal ri tat Cornelio xeopan chi' ri uchibe chuta'ic we chila' ri rachoch ri tat Simón. ¹⁸ Co xech'awic chuta'ic we chila' jekel wi jun tata', Simón u bi', ri xukuje' cäbix Pedro che. ¹⁹ Tajin cächoman c'u na ri tat Pedro chrij ri xuc'ut ri Dios chuwäch aretak ri Lok'alaj Espíritu xubij che: Chawilampe', e c'o oxib achijab tajin catquitzucuj. ²⁰ Chatwalij ba', chatkaj c'u na bic. Jat cuc', muban c'u queieb a c'ux. Are ri in xinyo'w takanic chque chi quepe che a ch'abexic, —xcha ri Lok'alaj Espíritu che ri tat Pedro.

²¹ Xkaj c'u lok ri tat Pedro, xopan chila' jawije' e c'o wi ri achijab ri e takom bi rumal ri tat Cornelio, xubij chque: In ri' ri quintzucuj alak. ¿Jas tajquil alak wuc'? —xcha chque.

²² Ri e are' xech'awic, xquibij: Uj takom lok rumal ri tat Cornelio, ri qui nimal jun ciento soldados. Are jun tata' ri jicom ranima', ri cäniman che ri Dios. Ri are' sibalaj nim quil wi, xukuje' sibalaj lok' chquiwäch conojel ri winak aj Israel. Xbix c'u che rumal jun ángel ri xtak lok rumal ri Dios, chi cutak siq'uixic la rech que' la cho rachoch, cuta c'u na ri tzij ri cäbij la, —xecha che.

²³ Xeocsax c'u pa ja rumal ri tat Pedro, xecanaj chila' che ri jun ak'ab. Chucab k'ij xewalijic, xe' c'u ri tat Pedro cuc' ri tata'ib. E rachi'l jujun kachalal aj Jope.

²⁴ Chucab k'ij xeopan pa ri tinimit Cesarea. Eyeninak c'u ri tat Cornelio chque junam cuc' jujun chque ri rachalaxic, xukuje' ri winak ri sibalaj e utz ruc' ri are'. ²⁵ Aretak xopan ri tat Pedro, xel lok ri tat Cornelio chuc'ulaxic, xxuqui c'u chuwäch chuk'ijilaxic. ²⁶ Xpe c'u ri tat Pedro, xuyaco, xubij che: ¡Walij la, tat Cornelio! Ri in, xak in achi jas ri lal, —xcha che.

²⁷ Tajin quetzijonic, xeboc apan chi' ja. Xoc c'u bi ri tat Pedro, te' xrilo q'uia winak qui mulim quib. ²⁸ Xubij ri tat Pe-

dro chque ri winak: Ri alak etam alak chi man ya'tal tä che jun aj Israel cärachi'laj o coc pa rachoch jun winak ri man aj Israel taj. Ri Dios c'ut xuc'ut chnuwäch chi man cuya' taj quinbij chi are äwas ri quinc'oji ruc' jun winak ri man aj Israel o quinbij chi man ch'ajch'oj tä ri ranima' ri are' cho ri Dios. ²⁹ Rumal ri' aretak xtakan alak che nu siq'uixic, man c'o tä jas xincej pa nu tzij, xinpe chanim. Cwaj c'ut quinwetamaj jas che xtakan alak che nu siq'uixic, —xcha ri tat Pedro chque ri winak.

³⁰ Xch'aw c'u ri tat Cornelio, xubij: Xque' ne lo queieb k'ij, je' tak hora ri' tajin quinban ri ayuno. Pa ri u rox hora re ri benak k'ij in c'o pa ja, tajin quinban orar. Xak c'u te'talic xtac'atob jun achi chnuwäch ri sibalaj cäjuluw ri ratz'iak. ³¹ Xubij c'u chwe: “Tat Cornelio, ri oración ri xabano xtataj rumal ri Dios, ri utzil ri tajin caban chque ri winak ri c'o qui rajwaxic sibalaj utz cäril wi ri Dios. ³² Chattakan ba' chusiq'uixic lok ri tat Simón ri xukuje' cäbix Pedro che, ri c'o pa rachoch jun tata', Simón u bi', ri c'o pa ri tinimit Jope. We tata' ri' are josk'il tz'um ri c'o rachoch chi' ri mar. Aretak cäpetic cubij na chawe jas ri rajwaxic cabano,” —xcha chwe. ³³ Rumal ri' chanim xintakan che siq'uixic la, c'amow c'ut chi xpe la. Che c'u we chanim konojel ka mulim kib chuwäch ri Dios. Cäkaj c'ut cäkatatabej ronojel ri takom la rumal ri Dios chubixic chke, —xcha ri tat Cornelio che ri tat Pedro.

Ri tat Pedro cutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios cho rachoch ri tat Cornelio

³⁴ Xuchaplej c'u tziyonem ri tat Pedro, je wa' xubij: Cämik kas xinwetamaj chi ri Dios xak junam queril conojel ri winak. ³⁵ Xa apachique tinimit ri quepe wi, ri Dios utz queril ri winak ri cäquixej quib chuwäch, ri queniman c'u che, ri cäca'n ronojel u wäch utzil. ³⁶ Ri

Dios xch'aw cuc' ri winak aj Israel rech cuya u bixic ri Utzalaj Tziz re ri Evangelio chque. Ri Evangelio ri' cubano chi queutzir ri winak ruc' ri Dios, cuxlan c'u ri canima'. Xuban wa' rumal ri Jesucristo, ri Kajaw nimalaj konojel. ³⁷ Ri alak kas etam alak ri xbantaj pa ronojel ri Judea, xchaptaj bi pa Galilea aretak ri tat Juan utzizoj ru Lok' Pixab ri Dios chque ri winak, xuban c'u qui kasna'. ³⁸ Etam alak chi ri Dios xuya u chuk'ab ri Jesús aj Nazaret rumal ri Lok'alaj Espiritu, xbin c'u pa tak ri tinimit, xuban ronojel u wäch utzil chque ri winak, xeu-cunaj conojel ri qui rikom c'äx pu k'ab ri Itzel. Je' xuban wa' rumal chi ri Dios are ri Are' c'o ruc'. ³⁹ Ri uj c'ut kas xkil wa' ronojel ri xuban ri Jesús pa tak ri juyub re Judea xukuje' pa ri tinimit Jerusalén. Te c'u ri' xcämisaxic, xrip cho ri cruz. ⁴⁰ Ri Dios c'ut xuc'astajisaj churox k'ij chquixol ri cäminakib, xubano chi xuc'ut rib chkawäch uj. ⁴¹ Man xuc'ut tä c'u rib chquiwäch conojel ri winak, xane xuwi chkawäch uj, ri ojer ri' uj cha'tal rumal ri Dios rech cäkak'alajisaj ru Tziz. Uj c'u ri' ri junam xujwi' ruc' ri Jesús aretak c'astajinak chic chquixol ri cäminakib. ⁴² Xujutak c'ut rech cäkatizoj ru Lok' Pixab ri Dios chque ri winak, xukuje' rech cäkak'alajisaj chi are wa' ri Jesús ri xocsax rumal ri Dios che K'atal Tziz pa qui wi' ri e c'asc'oj, xukuje' pa qui wi' ri cäminakib. ⁴³ Xukuje' conojel ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ojer qui bim lok chi conojel ri quecojon che ri Jesús, rumal ri Are' cäsachtaj na ri qui mac, — xcha chque.

Cäkaj c'u ri Lok'alaj Espiritu pa qui wi' ri winak ri man aj Israel taj

⁴⁴ C'ä tajin cätzizon ri tat Pedro aretak xkaj ri Lok'alaj Espiritu pa qui wi' conojel ri tajin cäquitatabej ru Lok' Pixab ri Dios. ⁴⁵ Are c'u ri cojonelab aj Israel ri e petinak ruc' ri tat Pedro, sibalaj xquica-

jmaj chi xukuje' xkaj ri Lok'alaj Espiritu pa qui wi' ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj. ⁴⁶ Xquita c'ut chi quech'aw pa jule' tak ch'abal chic, xukuje' cäquiya u k'ij ri Dios. ⁴⁷ Xubij c'u ri tat Pedro: ¿A c'o ne lo jun ri cuya' cubij chi man cuya' taj cäban qui kasna' we winak ri', ri qui c'amom ri Lok'alaj Espiritu, jas ri ka c'amom uj? Man c'o taj, — xcha chque.

⁴⁸ Xtakan c'u ri tat Pedro chi cäban qui kasna' pa ru bi' ri Kajaw Jesús. Ri cojonelab c'ut xquibochij' ri tat Pedro chi cäcanaj na can quieb oxib k'ij chic cuc'.

Ri tat Pedro cutzizoj ronojel wa' chque ri cojonelab pa ri tinimit Jerusalén

11 Xquita c'u ri apóstoles, xukuje' ri cojonelab ri e c'o pa Judea, chi ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj xquic'amowaj ru Lok' Pixab ri Dios. ² Aretak xtzelej ri tat Pedro pa Jerusalén, ri cojonelab aj Israel ri xak cäquichomaj ri retal ri ojer trato, xquichap yok'onic chrij ri are'. ³ Xquita' c'u che: ¿Jas che xoc la cuc' ri winak ri man aj Israel taj, te c'u ri' xwi' la cuc'? — xecha che.

⁴ Are c'u ri tat Pedro xuchap u tzi-joxic ronojel ri xbantajic, xubij chque: ⁵ Pa jun k'ij in c'o pa ri tinimit Jope. Aretak tajin quinban orar, c'o ri xuc'ut ri Dios chnuwäch. Xinwil jun nimalaj manta ri tajin cäkaj lok chicaj, chapom che ri quiejeb u tza'm, kajem cubano jawije' ri in c'o wi. ⁶ Aretak kas xincay che, te ri' xinwilo e c'o awaj cajcaj cakan chupam, nimak tak awaj, chicop ri cäquijuruj quib, xukuje' chicop ri c'o qui xic'. ⁷ C'o c'u Jun ri xch'aw lok chicaj ri xubij chwe: “Chatwalijok, Pedro, chacämisaj apachique chicop, chatwok,” — xcha chwe. ⁸ Ri in c'ut xinbij: “¡No, Wajaw! Man c'o tä jumul nu tijom ri man ya'tal tä u tijic, ri äwas chwe quin-tijo,” — xinchä che. ⁹ Xinuch'abej chi jumul, xubij: “Ri cubij ri Dios chi ya'tal u tijic, mabij c'u che chi äwas u tijic

wa,' —xcha chwe. ¹⁰Oxmul wa' xuc'ut rib chnuwäch, te c'u ri' ri manta ri e c'o wi ri awaj xpaki chi jumul chicaj. ¹¹Che we chanim ri' xeopan oxib achijab che nu tzucuxic, ri qui petic pa ri tinimit Cesarea. Xeboc c'u pa ri ja jawije' ri in c'o wi. ¹²Ri Lok'alaj Espíritu rech ri Dios xubij chwe chi muban quieb nu c'ux quine' cuc'. Xebe' we wakib kachalal ri' wuc'. Konojel c'ut xujoc bi pa rachoch jun tata'. ¹³Ri tata' ri' xutzijoj chke chi xril jun ángel ri xtaq'ui chuwäch pa ri ja, ri xubij che: “Cheataka bi jujun achijab pa ri tinimit Jope chusiq'uixic lok jun tata', Simón u bi', ri xukuje' cäbix Pedro che. ¹⁴Ri are' cubij na chawe jas ri rajwaxic cabano rech carik ru tobanic ri Dios, ri at xukuje' conojel ri awachalaxic,” —xcha che. ¹⁵Aretak c'ut tajin quink'alajisaj ru Lok' Pixab ri Dios chquiwäch ri winak ri qui mulim quib chila', xkaj ri Lok'alaj Espíritu pa qui wi', je' jas ri xkaj pa ka wi' uj nabe. ¹⁶Xna'taj c'u chwe ri tzij ri xubij ri Kajaw Jesús: “Ri tat Juan kas tzij xuban kasna' ruc' ja', ri ix c'ut cäban na i kasna' ruc' ri Lok'alaj Espíritu,” —xcha'. ¹⁷Je c'u ri', we ri Dios xusipaj chque ri e are' je' jas ri xusipaj chke uj ri uj cojoninak che ri Kajaw Jesucristo, ¿jas ta ne nu banic in chi quink'atej ri cuban ri Dios? —xcha ri tat Pedro chque.

¹⁸Aretak ri kachalal cojonelab aj Jerusalén xquita ri xubij ri apóstol Pedro, man c'o tä chi jas xquibij, xquiya c'u u k'ij ri Dios, xquibij: ¡Xukuje' ba' ri niq'uiaj winak chic xyl' chque rumal ri Dios chi cäquiq'uex canima', cäquiq'uex c'u qui chomanic rech cäquirik que ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic! —xecha ri'.

Waral cätzijox wi ri ropanic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio pa ri tinimit Antioquía

¹⁹Conojel c'u ri cojonelab xeanimaj chuwäch ri c'äxc'ol ri xwalij chquij pa Jerusalén pa ru k'ijol ri tat Esteban. E c'o ri xebe' pa Fenicia, pa Chipre, xukuje' pa ri tinimit Antioquía. Chila' c'ut xak xuwi chque ri winak aj Israel xquitzijoj wi ru Lok' Pixab ri Dios. Man xquitzijoj tä wa' chque ri niq'uiaj winak chic. ²⁰E c'o c'u jujun cojonelab aj Chipre, aj Cirene ri xeopan pa Antioquía, e are c'u tak wa' xquitzijoj ri Evangelio rech ri Kajaw Jesús chque ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj. ²¹Xyl' c'u qui chuk'ab rumal ri Dios, je ri' chi e q'uia xecojonic, xquiya can ri ojer qui c'aslemal, xquic'amowaj ri Kajaw Jesús pa canima'.

²²Aretak c'ut xopan u tzijol wa' cuc' ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Jerusalén, xquitak c'u bi ri tat Bernabé pa ri tinimit Antioquía. ²³Aretak xopan ri tat Bernabé, xrilo c'u chi conojel qui rikom ru tok'ob ri Dios, sibalaj xquicot ri are'. Xeupixbaj c'u conojel chi cäquitakej ri cojonic chrij ri Kajaw Jesús, jicom c'u ri canima'. ²⁴Ri tat Bernabé are jun utzalaj tata', yo'm u chuk'ab rumal ri Lok'alaj Espíritu, xukuje' sibalaj nim ru cojonic. Xa je ri' e q'uia ri xecojon che ri Kajaw Jesús rumal ri are'.

²⁵Te c'u ri' xe' ri tat Bernabé pa ri tinimit Tarso chutzucuxic ri tat Saulo. Aretak xuriko, xuc'am bi pa ri tinimit Antioquía. ²⁶Jun junab c'ut xec'oji chila' cuc' ri kachalal cojonelab, xe'quitijoj q'uia winak. Are pa ri tinimit Antioquía ri xcoj wi Cristianos^{¶¶} che qui bi' ri cojonelab nabe mul.

²⁷Pa tak c'u ri k'ij ri' e c'o jujun k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ri

¶¶11:26 Ri tzij “Cristiano” quel cubij chi are cäcojon jun che ri Jesucristo, cutakej c'u ru tijonic ri Are' xukuje' ronojel ru Lok' Pixab ri Dios.

xebel bi pa ri tinimit Jerusalén, xebe' pa ri tinimit Antioquía. ²⁸ Jun chque ri e are', are Agabo u bi'. Xtaq'ui c'u ak'an chquixol ri kachalal. Xyi' che rumal ri Lok'alaj Espíritu chi cuya u bixic chi cäpe na jun nimalaj wi'jal pa ronojel ri ulew ri e c'o wi winak. Xuban c'u ri nimalaj wi'jal ri' aretak c'o ri tat Claudio César che nimalaj takanel puwi' ri Roma. ²⁹ Are c'u ri cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Antioquía xquichomaj u mulixic jujun tak quetzal rech cäquitak bi chque ri cojonelab ri e c'o pa Judea che qui to'ic. Xquiya c'ut jampa' ri xecowin chuya'ic. ³⁰ Xquimulij c'u ri cuchuj, xquijach bi pa qui k'ab ri tat Bernabé, ri tat Saulo rech cäquic'am bi chque ri c'amal tak qui be ri cojonelab aj Judea.

Waral cäkil wi ru cämisaxic ri apóstol Jacobo xukuje' ri roquic ri apóstol Pedro pa che'

12 Pa tak c'u ri k'ij ri' ri tat Herodes ri nim takanel xuchap u banic c'äx chque jujun chque ri kachalal cojonelab. ² Xutak c'u u cämisaxic ri tat Jacobo ratz ri tat Juan ruc' machete. ³ Aretak xrilo chi xkaj wa' ri xubano chquiwäch ri winak aj Israel, xtakan chuchapic ri tat Pedro. Xc'ulmataj wa' aretak tajin ri nimak'ij re ri caxlan wa ri man co tä ch'am ruc'.^{§§} ⁴ Aretak u chapom chic, ri tat Herodes xucoj pa che', xujach pa qui k'ab quieieb mulaj soldados rech cäquichajij. E cajcaj ri soldados e c'o pa ri jujun mulaj. Are c'u u chomanic ri tat Herodes cuya ri tat Pedro chquiwäch ri winak aretak oc'owinak chi ri nimak'ij. ⁵ Xa je ri' xchajix ri tat Pedro cumal ri soldados pa ri che'. Are c'u ri kachalal cojonelab ruc' chuk'ab xquitakej u banic orar puwi' ri tat Pedro.

Ri Dios cäresaj lok ri tat Pedro pa che'

⁶ Aretak ri tat Herodes xraj xresaj lok rech cuya chquiwäch ri winak, pa ri ak'ab ri' ri tat Pedro warinak chquixol quieieb soldados, ximom ruc' quieieb simibal re ch'ich'. E c'o chi c'u niq'uiaj soldados chic qui chajim ru chi' ri che'. ⁷ Xak te'talic xtac'atob jun ángel takom rumal ri Dios chuxcut ri tat Pedro, te c'u ri' xuban sak che ru pam ronojel ri che', je' ta ne chi xetzij quieieb oxib chäj. Ri ángel xuchap ri tat Pedro pu toloc', xuc'asuj, xubij che: ¡Chatwalijok chanim! —xcha che.

Chanim xet'okopin ri ximibal re ch'ich' ri cojom che ru k'ab. ⁸ Xubij c'u ri ángel che: Chacojo ri awatz'iak, chaxima ri a xajäb, —xcha che.

Ri tat Pedro je' xubano. Te c'u ri' ri ángel xubij chi che: ¡Chacojo ra k'u'! ¡Jo' ba! Chinerenej, —xcha che.

⁹ Xel c'u bic, xteri bi ri tat Pedro chrij ri ángel. Man cuch'ob tä c'ut we kas tzij chi are jun ángel ri tajin cäriilo. Cuchomaj ri are' chi xa achic' wa' ri tajin cubano. ¹⁰ Xeoc'ow chquiwäch ri nabe tak chajinelab, chquiwäch ri ucab xukuje'. Aretak xeopan ruc' ri porta re ch'ich' ri c'o chi' ri be, xujak c'u rib u tuquiel. Xebel bic, xquik'axaj jun be, xyi' c'u can ri tat Pedro u tuquiel rumal ri ángel. ¹¹ Are c'u ri tat Pedro xul pa sak, xubij: Cämich quinch'obo chi kas tzij ri Kajaw Dios u takom lok jun ángel rech ri Are' che we-saxic pu k'ab ri tat Herodes, xukuje' pa qui k'ab ri winak aj Israel ri e eyeninak rech cäca'n c'äx chwe, —xcha'.

¹² Je' tajin cuchomaj wa', xe' cho rachoch ri nan María ru nan ri tat Juan ri xukuje' cäbix Marcos che. Chila' c'ut e c'o wi qu'ia cojonelab ri junam tajin cäca'n orar. ¹³ Aretak ri tat Pedro xch'aw

§§ **12:3** Ri caxlan wa ri man c'o tä ch'am ruc' are ri xquitij ri winak aj Israel pa ri ak'ab ri xebel lok pa Egipto. Xban nimak'ij che rumal chi are natabal re ri k'ij ri xetzokopix rumal ri Dios.

chi' ri porta re uchibe, xel lok jun ali u bi' Rode che rilic. ¹⁴Aretak c'ut xuch'ob ru ch'abal ri tat Pedro, xa rumal ri nimalaj u quicotemal xsach che chi rajwaxic u jakic na ri uchibe. Man xujak tä c'ut, xane aninak xe' chubixic chque ri e c'o pa ja chi ri tat Pedro c'o chi' ri be. ¹⁵Ri e are' c'ut xquibij che: ¡Xa xatch'ujar ri! —xecha'.

Are c'u ri ali xujiquiba u bixic chque chi kas tzij are ri tat Pedro. Xquibij c'ut: ¡Man are taj! Xane are wa' ri ángel ri chajil re, —xecha'.

¹⁶Are c'u ri tat Pedro xutakej tzijonem chi' ri be. Aretak xquijak ri porta re ri uchibe, te' xquilo chi kas are', xquixej c'u quib. ¹⁷Xubij c'u chque ruc' ru k'ab chi mech'aw chic. Te ri' xubij chque jas xuban ri Dios che resaxic lok pa che'. Xubij c'u chque chi cäquibij wa' che ri tat Jacobo xukuje' chque ri niq'uiaj kachal chic.

Te c'u ri' xel bic, xe' pa jun c'olibal chic.

¹⁸Aretak c'ut xsakiric, conojel ri soldados xetontiric rumal chi man quietam taj jas xuban ri tat Pedro. ¹⁹Are c'u ri tat Herodes xtakan chutzucuxic, man xurik tä c'ut. Are xuya wa' chquij ri chajinelab, xutak c'u qui cämisaxic. Te c'u ri' ri tat Herodes xel bi pa Judea, xe' pa ri tinimit Cesarea, chila' c'ut xcanaj wi.

Waral cätzijox wi jas xuban ri tat Herodes, xcämíc

²⁰Sibalaj xpe royowal ri nim takanel Herodes chque ri winak ri e c'o pa ri tinimit Tiro, xukuje' ri e c'o pa ri tinimit Sidón. Xa je ri' xquichomaj conojel ri winak re tak ri tinimit ri' xebe' ruc' ri tat Herodes. Xecowin c'ut xca'n utz ruc' ri tat Blasto, jun tata' ri nim u banic, patänil re ri tat Herodes ri cätakan puwi' ri rachoch ri are'. Rumal ri tat Blasto xquibij che ri tat Herodes chi cutzir cuc'. Conojel c'u ri winak ri e c'o pa ri tinimit Tiro, ri tinimit Sidón xquesaj ri tzukubal que

pa rulew ri tat Herodes. ²¹C'o c'u jun k'ij ri tat Herodes xeusiq'uij conojel. Ri are' xucoj ri je'lalaj ratz'iak ri nim quilic, xt'uyi pa ru t'uyulibal ri cät'uyi wi aretak cuya takanic, te c'u ri' xuya jun tzijonem chquiwäch. ²²Ri winak c'ut xquichap u rakic qui chi', xquibij: ¡Are jun dios wa' ri tajin cäch'awic, man are tä jun achi! —xecha'.

²³Chanim c'ut xpe jun ángel rech ri Dios, xusoc ri tat Herodes rumal chi man xuya tä u k'ij ri Dios. Xtij c'u cumal ixjut, xcämíc.

²⁴Are c'u ru Lok' Pixab ri Dios xjabunic, pa ronojel tinimit c'ut cätzijox wi.

²⁵Ri tat Bernabé rachi'l ri tat Saulo xbantaj can ri qui chac pa Jerusalén, xetzelej pa Antioquía, xquic'am c'u bi ri a Juan cuc', ri xukuje' cäbix Marcos che.

Ri tat Bernabé rachi'l ri tat Saulo cäquichap qui binem chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios

13 E c'o c'u k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios chquixol ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Antioquía, xukuje' e c'o tijonelab. E are' ri tat Bernabé, ri tat Simón ri xukuje' cäbix Negro che, ri tat Lucio ri aj Cirene, ri tat Manaén ri junam x'quiyisax ruc' ri tat Herodes ri nim k'atal tzij re Galilea, xukuje' c'o ri tat Saulo. ²Pa jun k'ij tajin quek'ijilan che ri Kajaw Dios, xukuje' tajin cäca'n ayunar, xch'aw c'u ri Lok'alaj Espíritu, xubij: Chitasa ri tat Bernabé rachi'l ri tat Saulo chubanic ri chac ri e nu siq'uim wi, —xcha chque.

³Aretak xeto'taj che ri ayuno, xca'n orar, xquiya ri qui k'ab pa qui wi', te c'u ri' xequitak bic.

Ri tat Bernabé, ri tat Saulo cäquitzijoj ru Lok' Pixab ri Dios pa Chipre

⁴Xetak c'u bi ri tat Bernabé, ri tat Saulo rumal ri Lok'alaj Espíritu, xa je ri'

xebel' pa ri tinimit Seleucia, quelic chi bi chila' pa barco, xek'ax pa Chipre, jun ch'äkäp ulew wa' ri c'o pa ri mar. ⁵Aretak xeopan pa ri tinimit Salamina ri c'o chi' ri mar, xquitziyoj ru Lok' Pixab ri Dios pa tak ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel. Cachi'l c'u ri a Juan ri xukuje' cäbix Marcos che, cätöban ri are' cuc' chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios. ⁶Xquibinibej c'u ronojel ri ch'äkäp ulew ri', xeopan pa ri tinimit Pafos. Chila' xquirik wi jun ajk'ij aj Israel, ri Barjesús u bi'. Ri are' cuban che rib chi k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, man kas tzij tä c'u ri cubij. ⁷Ri ajk'ij ri' c'o ruc' ri nim k'atal tzij, Sergio Paulo u bi', jun tata' wa' ri sibalaj c'o u noj. Xtakan c'u ri are' chusiq'uixic ri tat Bernabé rachi'l ri tat Saulo, rumal chi craj cuta ru Lok' Pixab ri Dios. ⁸Are c'u ri ajk'ij ri cäbix Elimas che pa ri ch'abal griego, xuk'atej qui wäch ri tat Bernabé, ri tat Saulo. Man craj tä ri are' chi cäcojon ri nim k'atal tzij. ⁹Are c'u ri tat Saulo ri xukuje' cäbix Pablo che, kajinak ri Lok'alaj Espíritu puwi', co xca'y che ri ajk'ij. ¹⁰Te c'u ri' xubij che: ¡Lal ri' jun nimalaj banal tzij, lal banal etzelal, lal ral'ual ri Itzel, are c'ulel la ru banic ronojel u wäch utzil! ¿Jas che man cätäni tä la chujech'bexic ri jicomalaj u beyal ri kas u Tzij ri Dios? ¹¹Cheyey ba' na la, ¡ri Dios cuc'äjisaj na wäch la! Che quieb oxib k'ij man cäca'y tä chi na la, man quil tä chi na la ru sakil ri k'ij, — xcha che.

¡Chanim c'ut xmoyiric! Xak cämälal chic pa tak u xcut, cutzucuj jachin cäyuken bic rumal chi man cäca'y tä chic. ¹²Aretak c'ut ri nim k'atal tzij xril ri xbantajic, xcojon c'u ri are'. Sibalaj cucajmaj ri tijonic chrij ri Kajaw Jesús.

**Ri tat Pablo rachi'l ri
tat Bernabé queopan pa ri
tinimit Antioquía re Pisidia**

¹³Xebel c'u bi pa ri tinimit Pafos, ri tat Pablo xukuje' tak ri rachi'l xeopan pa ri tinimit Perge ri c'o pa Panfilia. Xcanaj c'u can ri a Juan (ri xukuje' cucoj Marcos che ru bi'), xtzelej can pa Jerusalén. ¹⁴Xebel chi bi ri e are' pa Perge, xeopan pa ri tinimit Antioquía re Pisidia. Pa jun k'ij c'ut re uxlanem, xeboc pa ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel, xet'uyi c'ut. ¹⁵Aretak xsiq'uitaj chupam tak ri wuj re ru Pixab ri Moisés, xukuje' chupam tak ri qui wuj ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, ri tata'ib c'amal tak qui be ri winak xequisiq'uij ri tat Pablo, ri tat Bernabé, xquibij chque: Kachalal, we c'o jas caj alak cäbij alak che qui pixbexic ri winak, cuya' cäch'aw alak, — xecha chque.

¹⁶Xwalij c'u ri tat Pablo, xuc'ut ruc' ru k'ab chi mech'aw ri winak, te c'u ri' xubij chque: Alak tata'ib aj Israel, xukuje' ri alak ri nim quil wi alak ri Dios, ¡tampe alak! —cächa'. ¹⁷Ru Dios ri tinimit Israel xeucha' ri ka mam ojer, cumal c'u ri e are' xuban jun nimalaj tinimit, pune xa cokxa'nim quib pa Egipto. Ri Dios c'ut xucoj ri nimalaj u chuk'ab che quesaxic lok chila'. ¹⁸Ri Dios cawinak junab xucoch' u wäch che ri qui c'aslemal ri winak aj Israel pa ri juyub ri cätz'inowic. ¹⁹Xusach qui wäch wukub tinimit ri e c'o pa Canaán, xujach c'u ri culew ri winak ri' chque ri ka mam ojer. ²⁰Te c'u ri' quieieb ciento junab ruc' cawinak lajúj chic xk'at tzij pa qui wi' cumal k'atal tak tzij. Ri ka mam Samuel c'ut, jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, are q'uisbal que ri k'atal tak tzij ri'. ²¹Xquita' c'u ri winak che ri Dios chi cucoj jun nim takanel ri cätakan pa qui wi'. Xucoj c'u ri tat Saúl ru c'ojol ri tat Cis che nim takanel pa qui wi'. Ri tata' ri' are re ri rachalaxic ri ka

mam Benjamín ojer. Cawinak junab c'ut xtakan ri are' pa qui wi'. ²²Te c'u ri' ri Dios xresaj ri tat Saúl che takanel, xucoj chi ri ka mam David che takanel pa qui wi'. Chrij c'u wa' xubij wi: "Nu rikom ri a David ru c'ojol ri tat Isaí. Cäquicot c'u ri wanima' rumal wa' we achi ri'. Cuban c'u na ri are' ronojel ri cwaj," —xcha ri Dios. ²³Ri Jesús c'ut are jun chque ri rachalaxic ri ka mam David, are c'u wa' ri xwalijisax rumal ri Dios rech queuto' ri winak aj Israel, je' jas ri xuchi'j lok ojer. ²⁴Mäjok c'u cul ri Jesús, ri tat Juan xutzijoj chque conojel ri winak aj Israel chi rajwaxic cäquiq'uex qui chomanic, cäquiqu'ex canima', cäban c'u qui kasna'. ²⁵Aretak c'ut xa co'l man copan ru cämical ri tat Juan, xubij ri are' chque ri winak: "¿Jachin ri in quichomaj ix? Man in tä ri' ri Cristo, ri To'l Ke ri tajin queyej alak. C'ä te cäpe na ri Are'. Sibalaj nim u k'ij, man takal tä c'u chwe quinquir u c'amal ru xajäb," —xcha chque, —cächa ri tat Pablo.

²⁶Je c'u ri', kachalal, ri alak rachalaxic ri ka mam Abraham, xukuje' alak ri cäpe alak pa niq'uiaj tak tinimit chic ri nim quil wi alak ri Dios: Ru Lok' Pixab ri Dios ri cutzijoj ru tobanic ri Are' are xtzijox chke nimalaj konojel ri uj. ²⁷Conojel c'u ri winak pa ri tinimit Jerusalén, xukuje' ri c'amal tak qui be, man xquetamaj taj jachin ri' ri Jesús. Man xquicoj tä c'u pa cuenta ri tzij ri tz'ibtal can cumal ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ri cäsiquix pa ri rachoch Dios pa tak ri k'ij re uxlanem. Ri e are' xquicämisaj ri Jesús, je' c'u xel wi jas ri qui bim can ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. ²⁸Pune man c'o tä jas xquirik chrij ri Jesús ri takal wi cäcämisaxic, ri e are' c'ut xquibij che ri tat Pilato chi cutak u cämisaxic. ²⁹Aretak bantajinak cumal ronojel ri tz'ibtal ojer chrij ri Jesús, xquikasaj cho ri cruz, xquic'am bi pa mukic. ³⁰Ri Dios c'ut xuc'astajisaj ri

Jesús chquixol ri cäminakib. ³¹Pa tak ri k'ij ri' q'uia mul xuc'ut rib ri Jesús chquiwäch ri tijoxelab ri xebe' ruc' aretak xel bi pa Galilea, xe' pa ri tinimit Jerusalén. Cämich c'ut are ri e are' ri tajin cäquitzijoj chque ri winak chrij ri Jesús jas ri u banom, —cächa chque.

³²Xak je ri' ri uj xukuje' cäkatzijoj chech alak ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio: Are wa' ri xuchi'j ri Dios chque ri ka mam ojer, ³³ri ya u yo'm chic chke uj konojel, ri uj cachalaxic can ri ojer tak winak. Je wa' xubano aretak xuc'astajisaj ri Jesús chquixol ri cäminakib. Je' xc'ulmatajic jas ri tz'ibtal pa ri ucab salmo, cubij: "Cämich ri' at nu yo'm chquiwäch ri winak rech cäquetamaj chi at ri' ri kas nu C'ojol," —cächa'.

³⁴Ri Dios c'ut xubij chi cuc'astajisaj na chquixol ri cäminakib rech man cäk'ay tä ru cuerpo. Je ri' cubij ru Lok' Pixab ri Dios jawije' ri tz'ibtal wi: "Quintok'obisaj na i wäch jas ri xinchij che ri i mam David," —cächa'. ³⁵Rumal ri' cubij pa jun salmo chic: "Mäya la che ri Lok'alaj Patänil ech la chi cäk'ay ru cuerpo," —cächa ri'. ³⁶Kas tzij c'ut ri ka mam David xeupatänij ri winak ri e c'o pa tak ri k'ij ri c'asal ri are'. Xeupatänij je' jas ri xtakan wi ri Dios. Xcäm c'ut, xmuk cuc' ru mam, are c'u ru cuerpo xk'ayic.

³⁷Are c'u ri Jesús ri xuc'astajisaj ri Dios chquixol ri cäminakib, man xk'ay tä ru cuerpo. ³⁸Chetamaj ba' alak, kachalal, chi rumal ri Jesús cätzijox ri sachbal mac chech alak. ³⁹Rumal ri Jesús conojel ri quecojonich cäsachtaj ri qui mac, ri qui mac ri man cuya' taj cäsachic rumal ru Pixab ri Moisés. ⁴⁰Chila ba' ib alak, mäkaj ne chij alak ri xquitz'ibaj can pa ri qui wuj ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij:

⁴¹Chiwilampe ix ri xa quitze'j u wäch ri kas tzij, chixcajmanok, chsach ba' i wäch.

Je ri', rumal chi ri in quinban na

nimak tak cajmabal pa tak ri i k'ijol ri man quicoj tä c'u na we ta c'o jun winak cutzijoj wa' chiwe, —cächa', —xcha ri tat Pablo chque.

⁴²Aretak ri tat Pablo, ri tat Bernabé xebel lok pa ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel, xepe ri winak, xquita' tok'ob chque chi quetzeelej chi jumul chila' wukubix pa ri k'ij re uxlanem, rech cäquitzijoj na ru Lok' Pixab ri Dios. ⁴³Aretak xeto'taj ri winak che ri mulin ib, e q'uia chque ri winak aj Israel, xukuje' ri niq'uiaj winak chic ri quek'ijilan che ri Dios, xebe' cuc' ri tat Pablo, ri tat Bernabé. Ri e are' c'ut xe-quipixbaj chi cäquitakej ri cojonc chrij ri Dios, ru banom tok'ob chque nimalaj conojel.

⁴⁴Wukubix chic, aretak xurika ri k'ij re uxlanem, conojel ri winak pa ri tinimit xquimulij quib chutatabexic ru Tzij ri Dios. ⁴⁵Ri winak aj Israel, aretak xquil ri q'uijalaj winak, c'äx xquina' pa canima', xquitze'j u wäch ri tat Pablo, xquic'ulelaj u wäch ru tzij. ⁴⁶Are c'u ri tat Pablo rachi'l ri tat Bernabé co xech'awic, man xquixej tä quib, xquibij: Chech alak, ri winak aj Israel, rajwaxic cätzijox wi nabe ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. Rumal c'u chi man cäc'amowaj tä alak, cäna' ib alak chi man takal tä chech alak ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic, rumal ri' cämïc cuje' cuc' ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj. ⁴⁷Rumal chi je' uj u takom wi ri Kajaw Dios, xubij c'ut:

At nu cojom rech caya sakil chque conojel ri winak cho ruwächulew, chi rumal awech at cuya' cäquirik na ru tobanic ri Dios, nimalaj conojel ri winak c'ä chuq'uisbal ruwächulew, —xcha ri Dios, —xecha chque ri winak.

⁴⁸Ri niq'uiaj winak chic, aretak xquita wa' we tzij ri', sibalaj xequicotic. ¡Xquichap u bixic chi ru Lok' Pixab ri Kajaw Dios are sibalaj utz! Conojel c'u ri

e siq'uim churikic ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic xecojon che ri Cristo. ⁴⁹Je ri' xtzijox ru Lok' Pixab ri Dios pa conojel tak ri tinimit re ri c'olibal ri'. ⁵⁰Are c'u ri winak aj Israel xquicoj qui c'ux jujun ixokib ri quek'ijilan che ri Dios, ri nimak qui banic, xukuje' xquicoj qui c'ux ri tata'ib ri nimak qui banic ri e c'o pa ri tinimit. Je wa' xca'no rech cäquiyac quib chquij ri tat Pablo, ri tat Bernabé. Xequesaj c'u na bi pa ri qui tinimit. ⁵¹Ri tat Pablo, ri tat Bernabé xquitota' can ri ulew che ri cakan chquiwäch ri winak chuk'alajisaxic chi man utz taj ri qui banom, c'o qui mac. Te c'u ri' xebe' pa ri tinimit Iconio. ⁵²Are c'u ri cojonelab chila' pa ri tinimit Antioquía sibalaj xequicotic, k'alaj c'ut chi ri Lok'alaj Espíritu tajin cätakan pa canima'.

Ri tat Pablo, ri tat Bernabé queopan pa ri tinimit Iconio

14 Aretak xeopan pa ri tinimit Iconio, ri tat Pablo, ri tat Bernabé xeboc pa ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel. Ru Lok' Pixab ri Dios ri xquitzijoj xubano chi e q'uia chque ri winak aj Israel xecojonc, xukuje' e q'uia chque ri niq'uiaj winak chic. ²Are c'u ri winak aj Israel ri man quecojon tä che ru Lok' Pixab ri Dios xquicoj qui c'ux ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj, rech cäquetzelaj qui wäch ri cojonelab. ³Rumal ri' ri tat Pablo, ri tat Bernabé naj xec'oji na chila'. Man xquixej tä quib chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios, cu'l c'u qui c'ux chrij ri Kajaw Jesús. Are ri Kajaw Jesús xuc'ut chquiwäch ri winak chi are ri Are' yo'winak ri tzij ri' chque. Are tzij wa' ri tajin cäquitzijoj ri apóstoles chrij ru tok'ob ri Dios. Xuya c'u qui chuk'ab rech cäca'n nimak tak etal, xukuje' nimak tak cajmabal chquiwäch ri winak. ⁴Are c'u ri winak ri e c'o pa ri tinimit xuban quieb qui c'ux chquij ri apóstoles.

Niq'uiaj xquicoj quib cuc' ri winak aj Israel, niq'uiaj chic xquicoj quib cuc' ri apóstoles. ⁵Te c'u ri' ri winak aj Israel cuc' ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj xjunamataj qui tzij cuc' ri c'amal tak qui be, xewalij c'u chquij ri apóstoles che qui c'ulelaxic, chi cäquitzej qui wäch, quequiban c'u che abaj. ⁶Aretak c'ut ri tat Pablo, ri tat Bernabé xquetamaj wa', xeanimaj bic, xebe' pa Lистра, pa Derbe. E are' tinimit wa' ri e c'o pa Licaonia. Xukuje' xebe' pa tak ri c'olibal chquij tak we tinimit ri'. ⁷Chila' c'ut xukuje' xquitzijoj wi ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio.

Ri tat Pablo cäban che abaj pa ri tinimit Lистра

⁸C'o c'u jun achi pa Lистра ri man cäcowin taj cäbinic. Xa t'uuyul kajok chila'. Ri achi ri' man c'o tä jumul bininak rumal chi c'äx u banom ri rakan tzpa tak ri k'ij ri xil u wäch. ⁹We achi ri' u tatabem ri tajin cutzijoj ri tat Pablo. Ri tat Pablo c'ut co xca'y che, xrilo chi c'o u cojonich rech cutziric. ¹⁰Co c'u xuch'abej, xubij che: ¡Chatwalijok, chattac'alok! —xcha che. Ri achi c'ut xak jun xuya', xtaq'uic, xuchap binem. ¹¹Aretak ri winak xquil ri xuban ri tat Pablo, xquirak qui chi', xquibij pa ri qui ch'abal ri aj Licaonia: ¡E are' ri ka dios wa' ri je' quepe winak ri e ulinak kuc'! —xcha'.

¹²Xquibij chi ri tat Bernabé are ri qui dios u bi' Júpiter, are c'u ri tat Pablo are ri qui dios u bi' Mercurio, rumal chi are ri are' ri sibalaj cätzijonic. ¹³Ri sacerdote ri cäpatänin pa ri rachoch ri qui dios Júpiter ri c'o chuchi' ri tinimit, xauc'am lok ama'ib tak wacäx, xukuje' wikobal re cotz'ij. Ri sacerdote ri junam cuc' ri winak, e are' ta xcaj xequik'ijilaj ri apóstoles, xukuje' xequicämisaj ta ri wacäx chuya'ic chquiwäch. ¹⁴Aretak c'ut ri quieb apóstoles, ri tat Bernabé rachi'l ri tat Pablo, xquil ri tajin cäca'no, xqui-

jis ri catz'iak chquij. (Ri xca'n ri apóstoles, are cuc'ut chquiwäch ri winak chi sibalaj äwas ri tajin cäca'no.) Xquinim quib chquixol ri winak, xquirak qui chi', xquibij: ¹⁵¡Tata'ib! ¿Jas che je' tajin cäban alak wa'? Ri uj xak uj winak je' jas ri alak. Ri uj c'ut, uj petinak chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chech alak, rech cäya can alak u banic wa' ri nak'atal wi alak ri man c'o tä qui patän, rech cäcojon alak che ri c'aslic Dios. Are Dios wa' ri banowinak ri caj, ri ulew, ri mar, xukuje' conojel ri jastak ri e c'o cho ri caj, ri e c'o cho ri ulew, xukuje' ri e c'o pa ri mar. ¹⁶Pa ri ojer tak k'ij ri Dios xuya chque ri winak chi cäca'no jachique ri cäcaj. ¹⁷Amak'el c'ut xuc'ut chquiwäch ri winak jachin ri' ri Are' ruc' ri u banic utzil chque. Are ri Are' cäyo'w ri jäb, cubano chi sibalaj cäwächin ri ka tico'n, cuya ronojel ri cäkatijo, cuya c'u quicotemal pa kanima', —xcha chque.

¹⁸Pune je' xquibij wa' ri apóstoles, xajwataj chi xquicoj qui chuk'ab chuk'atexic chi ri winak mat xequicämisaj ri wacäx chuya'ic chquiwäch che qui k'ijilaxic.

¹⁹Xeopan c'u jujun winak aj Israel ri e petinak pa ri tinimit Antioquía, xukuje' pa ri tinimit Iconio ri xquicoj qui c'ux ri winak, xca'n c'u ri tat Pablo che abaj. Xquichomaj c'ut chi ya cäminak chic, xquichararej bic, xequiya c'u can chutzam ja. ²⁰Aretak c'ut xquimulij quib ri cojonelab chrij ri tat Pablo, ri are' xwalijic, xoc chi na bic pa ri tinimit. Chucab k'ij, rachi'l ri tat Bernabé, xe' pa ri tinimit Derbe.

²¹Aretak xeto'taj chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio pa ri tinimit Derbe ri xecojon wi q'uia winak, xetzelej chi jumul pa Lистра, pa Iconio, xukuje' pa Antioquía. ²²Pa tak we tinimit ri' xquiya c'u anima' chque ri cojonelab, xequixbaj c'ut chi cäquitakej ri cojonich che ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. Xukuje'

xquibij chque chi rajwaxic cujoc'ow na pa tak q'uia u wäch c'äxc'ol c'ä mäjäk cujopan ruc' ri Dios rech cätakan ri Are' pa ka wi'. ²³Xequicoj c'u c'amal tak qui be ri kachalal cojonelab pa ronojel tinimit. Xca'n orar, xca'n ri ayuno, te c'u ri' xequijach pu k'ab ri Kajaw Dios ri e cojoninak che.

Ri tat Pablo rachi'l ri tat Bernabé quetzelej bic pa ri tinimit Antioquía re Siria

²⁴Pa ri qui tzelejic, xeoc'ow pa Pisidia, xeopan c'u pa Panfilia. ²⁵Xquitzizoj na ru Lok' Pixab ri Dios pa ri tinimit Perge, te c'u ri' xek'ax pa Atalia. ²⁶Quelic chila' xquiya bi quib pa ri barco, xebe' pa Antioquía. Are tinimit wa' ri xejach wi pu k'ab ri Dios rech cuban tok'ob chque che qui to'ic chubanic ri chac ri c'ä te xq'uis cumal. ²⁷Aretak xeopan pa Antioquía, xequimulij ri kachalal cojonelab. Xquitzizoj c'u chque ri nimak tak cajmabal ru banom ri Dios cuc', xquitzizoj xukuje' jas xuban ri Dios chuya'ic chque ri niq'uiyaj winak chic ri man aj Israel taj chi ri e are' xukuje' quecojonic. ²⁸Naj c'ut xec'oji na ri tat Pablo, ri tat Bernabé chila' cuc' ri cojonelab.

Ri cojonelab xquimulij quib pa ri tinimit Jerusalén

15 Pa tak ri k'ij ri' xeopan jujun achijab pa ri tinimit Antioquía ri e petinak pa Judea. Xquichap c'u qui tijoxic ri cojonelab chila', xquibij c'u chque chi we cäcaj cäquirik ru tobanic ri Dios rajwaxic cäcoj ri retal ri ojer trato che ri qui cuerpo ri alabom, xukuje' ri achijab, je' jas ri takaninak wi ri ka mam Moisés.* ²Are c'u ri tat Pablo, ri tat Bernabé xequic'ulelaj ri achijab ri'. Je ri' xchomaxic chi utz na quebe' ri tat Pablo, ri tat Bernabé pa ri tinimit

Jerusalén cachi'l niq'uiyaj cojonelab chic rech cäquichomaj wa' cuc' ri apóstoles, xukuje' cuc' tak ri c'amal tak qui be ri kachalal cojonelab pa ri tinimit ri'.

³Ri kachalal cojonelab aj Antioquía xequitak bi ri tat Pablo, ri tat Bernabé cachi'l ri niq'uiyaj cojonelab chic. Benam que pa Jerusalén, xeoc'ow pa Fenicia, pa Samaria, cäquitzizoj c'u chque ri cojonelab chi ri niq'uiyaj winak chic ri man e aj Israel taj tajin cäquiya can ri ojer qui c'aslemal, tajin cäquipatänij ri Dios. Ri cojonelab pa tak ri c'olibal ri' sibalaj xequicotic aretak xquita u bixic wa'.

⁴Aretak ri tat Pablo, ri tat Bernabé xeopan pa Jerusalén, utz qui c'ulaxic xban cumal ri kachalal cojonelab, ri apóstoles, xukuje' ri c'amal tak qui be ri cojonelab. Xquitzizoj c'ut ronojel ru banom ri Dios cuc'. ⁵E c'o c'u jujun tata'ib fariseos ri e cojoninak chic che ri Cristo, xetaq'ui ak'anok, xquibij: Rajwaxic cäcoj ri retal ri ojer trato che ri qui cuerpo ri achijab, ri alabom ri man e aj Israel taj, cäbix c'u chque chi rajwaxic cäquitakej u banic jas ri cubij ru Pixab ri ka mam Moisés, —xecha'.

⁶Xquimulij c'u quib ri apóstoles xukuje' ri c'amal tak qui be ri kachalal cojonelab chuchomaxic rij we tijonic ri'. ⁷Naj c'ut xquichomala quib, te c'u ri' xwalij ak'an ri tat Pedro, xubij chque: Kachalal, etam alak chi xque' quieb oxib junab wa', ri Dios xinucha' in chxol alak chutzizoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri niq'uiyaj winak chic ri man e aj Israel taj, rech ri e are' xukuje' cäquita ri Evangelio, quecojonic. ⁸Ri Dios c'ut, ri retam ri c'o pa tak canima' ri winak, xuk'alajisaj chi queuc'amowaj ri e are' xukuje', aretak xuya ri Lok'alaj Espíritu chque, je' jas ri u yo'm chke uj. ⁹Ri Dios man jalan tä xeril wi ri e are' ruc' ri uj, xane junam xuban chke.

*15:1 Ri retal ri ojer trato are ri "circuncisión" (Hechos 7:8).

Xuch'aj c'u ri canima' ri e are' xukuje', aretak xecojon che ri Cristo. ¹⁰Ri alak c'ut, çjas che cuban quieb c'ux alak chrij ru banom ri Dios, cäya c'u alak jun eka'n chquij we cojonelab ri', jun eka'n chi ri ka mam ojer man xecowin tä che rekaxic, junam kuc' ri uj? ¹¹Ri uj c'ut cäkacojo chi cäkarik ru tobanic ri Dios rumal ru tok'ob ri Kajaw Jesucristo, xak junam jas ri cäca'n ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj, —xcha ri tat Pedro chque.

¹²Xa je ri' conojel ri winak man c'o tä jas xquibij. Are xquitatabej na ri qui tzij ri tat Bernabé, ri tat Pablo. Xquitzi-joj c'ut ri nimak tak etal, xukuje' nimak tak cajmabal ru banom ri Dios chquixol ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj rumal quech ri e are'. ¹³Aretak xeto'taj ri e are' che ri qui tzij, xch'aw chi ri tat Jacobo, xubij: Kachalal, tampe alak ri quinbij: ¹⁴Ri kachalal Simón Pedro u bim chke ri xuban ri Dios aretak nabe mul xutok'obisaj qui wäch ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj, xeucha' c'u jumulaj winak chquixol ri e rech ri Are'. ¹⁵Are c'u wa' je' jas ri xquitzi'ibaj can ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ojer ri cubij:

¹⁶Aretak cäbantaj na wa', quintzelej lok, quintoban na chiwe, quinceoj chi na jun nim takanel pi wi', je' jas ri i mam David, —cubij ri Kajaw Dios.

Ri Are' cuban na u banic ronojel, cuban chi na utzil chiwe.

¹⁷Je ri' quinbano rech conojel ri niq'uiaj winak chic cäquituzucuj ri Kajaw Dios, conojel qui wäch winak cho ruwächulew ri cäquina'taj ri nu bi', cäquita' ri nu tobanic.

¹⁸Are wa' ri cubij ri Kajaw Dios ri u yo'm lok u bixic ronojel wa' we tzij ri', ri u bim canok pa tak ri ojer tak k'ij,

—xcha ri'.

¹⁹Ri tat Jacobo xutakej tzijonem, xubij: Rumal ri' ri in quinchomaj chi man cuya' taj cäkabij chque ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj, ri tajin cäquiya can ri ojer qui c'aslemal rech queniman che ri Dios, chi rajwaxic cäcoj ri retal ri ojer trato che ri qui cuerpo. ²⁰Xuwi cäkatz'ibaj bi jun wuj, cäkatak c'u bi chque. Cäkabij bic chi mäquitij chi ri ti'j ri yo'm chquiwäch tak tiox ri xa e banom cumal winak, chi man cäca'n taj jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. Cäkabij c'ut chi man cäquitij tä chi u ti'jol awaj ri xa jitz'am wa' chucämisaxic, xukuje' chi man cäquitij tä quic'. ²¹Tzojer c'u lok wa' e c'o winak pa ronojel tinimit ri cäquitzi'joj ri Pixab ri xutz'ibaj can ri ka mam Moisés. (Ronojel wa' ri cäkatz'ibaj bi pa we carta, are tz'ibtal pa ru Pixab ri Moisés.) We Pixab ri' cäsiquix pa tak ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel pa tak ri k'ij re uxlanem, —xcha ri tat Jacobo chque.

²²Xquichomaj c'u ri apóstoles, xukuje' ri c'amal tak qui be ri cojonelab, xukuje' conojel ri kachalal cojonelab chi quequicha' jujun achijab rech quequitak bi pa ri tinimit Antioquía junam ruc' ri tat Pablo, ri tat Bernabé. Xquicha' c'u ri tat Judas ri xukuje' cäbix Barsabás che, xukuje' ri tat Silas, ri nim qui banic chquixol ri cojonelab. ²³Xquiya c'u bi we wuj ri' pa qui k'ab, cubij:

“Uj, ri uj apóstoles, xukuje' ri uj ri c'amal tak qui be ri cojonelab, xukuje' ri uj, uj ri' ri cojonelab ri c'o pa ri tinimit Jerusalén, ri uj konojel cäkaya apan rutzil wäch alak, kachalal, alak ri' ri man aj Israel taj, ri c'o alak pa ri tinimit Antioquía, pa Siria, xukuje' pa Cilicia. ²⁴Ka tom chi e c'o jujun ri elinak bi chkaxol ri e opaninak uc' alak, ri man uj taj uj takowinak bic. Qui cojom c'ux alak ruc' ri qui tzij, qui c'äxc'obisam an-

ima' alak, je ri' chi xuban quieb c'ux alak. Qui bim chech alak chi rajwaxic cäcoj alak ri retal ri ojer trato, chi cäk'at ru cuerpo jun achi o jun ala, xukuje' chi cäban alak jas ri cubij ru Pixab ri Moisés.²⁵ Rumal ri' xkachomaj, xjunamataj c'u ri ka chomanic chi quekatzucuj jujun achijab chxaxol rech quekatak bi uc' alak junam cuc' ri lok'alaj tak kachalal, ri tat Bernabé, ri tat Pablo.²⁶ Ri kachalal Pablo, ri kachalal Bernabé qui yo'm ri qui c'aslemal chupatänixic ri Kajaw Jesucristo, xak c'u co'l man xecäm tä rumal.²⁷ Xak je ri' cäkatak bi ri kachalal Judas, xukuje' ri kachalal Silas, rech cäquibij na chech alak ri xchomaxic.²⁸ Ri Lok'alaj Espiritu, xukuje' ri uj, utz xkilo chi man c'o tä chi jun eka'n cäkaya chij alak, xane xuwi we takanic ri' ri rajwaxic:²⁹ Are wa' chi mätiy chi alak ri ti'j ri yo'm chquiwäch tak tiox ri xa e banom cumal winak, chi man cäca'n tä alak jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, chi man cätij tä alak ri u ti'jol jun awaj ri xa jitz'am wa' chucämisaxic, xukuje' chi man cätij tä chi alak ri quic'. We cänimaj alak wa', utz ri' ri cäban alak. Ri Dios ba' cächajin alak. Ch'abej chi alak," —cächa ri' chupam ri wuj.

³⁰Ri achijab ri xetak bic, xebe'c. Xquitakej bi ri qui be, xebe' pa Antioquía. Aretak xeopanic xequimulij ri kachalal cojonelab, xquijach c'u ri wuj pa qui k'ab.³¹ Aretak xsiq'uix u wäch ri wuj chquiwäch, sibalaj xequicot ri kachalal, rumal chi sibalaj xucu'bisaj qui c'ux.³² Ri tat Judas xukuje' ri tat Silas, xukuje' e k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios. Xquicu'bisaj c'u qui c'ux ri cojonelab, xukuje' xquiya anima' chque cuc' tak ri tzij ri xquibij. Naj c'ut xetzijonic.³³ Xec'o'ji c'u na quieb oxib k'ij chila', te c'u ri' xejach bi ruc' utzil cumal ri kachalal cojonelab. Xetzelej c'u cuc' ri kachalal ri e c'o pa Jerusalén ri e takow-

inak bic.³⁴ Are c'u ri tat Silas xuchomaj chi cäcanaj can pa Antioquía. Je' c'ut xubano.³⁵ Xukuje' ri tat Pablo rachi'l ri tat Bernabé xecanaj can pa Antioquía. Junam cuc' q'uia kachalal chic, xquitakej qui tijoxic ri cojonelab, xukuje' xquitzi-joj ru Lok' Pixab ri Dios.

Ri tat Pablo cuchap ri ucab u binem chutzijoxic ri Uztalaj Tzij re ri Evangelio

³⁶Oc'owinak chi quieb oxib k'ij aretak ri tat Pablo xubij che ri tat Bernabé: Jekasolij jumul chic ri kachalal pa tak ri tinimit jawije' ka tzijom wi ru Lok' Pixab ri Kajaw Jesús, che quilic jas ri ca'nom, —xcha che.

³⁷Are c'u ri tat Bernabé are craj cuc'am bi ri a Juan cuc', ri xukuje' cäbix Marcos che.³⁸ Are c'u ri tat Pablo man utz taj xrilo, rumal chi are wa' ri xutas can rib chquij ri e are' pa Panfilia. Man xutakej tä ri chac cuc' chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios.³⁹ Ri tat Pablo, ri tat Bernabé naj xquichomala quib, man xjunamataj tä c'u ri qui chomanic. Xa je ri' xquitas quib. Ri tat Bernabé xuc'am bi ri a Marcos che rachi'l, xe' pa Chipre.⁴⁰ Are c'u ri tat Pablo, are xucha' ri tat Silas che rachi'l. Xejach c'u bi pu k'ab ri Dios cumal ri cojonelab rech cuban tok'ob chque che qui to'ic chubanic ri chac.⁴¹ Xoc'ow ri are' pa Siria, pa Cilicia, xuya c'u anima' chque ri kachalal cojonelab.

Ri tat Pablo, ri tat Silas queachi'lax rumal ri a Timoteo

16 Ri tat Pablo, ri tat Silas xeopan pa tak ri tinimit Derbe ruc' ri tinimit Listra. Chila' c'ut xquirik wi jun ala cojonel, Timoteo u bi', ral jun ixok cojonel aj Israel, are c'u ru tat are aj Grecia.² Ri kachalal ri e c'o pa ri tinimit Listra, xukuje' pa Iconio, xquibij chi ri a Timoteo sibalaj utz ru c'aslemal.³ Ri tat

Pablo xubij che ri a Timoteo chi que' ruc', nabe c'ut xucoj na ri retal ri ojer trato che ru cuerpo rech man cäpe tä coyowal ri winak aj Israel ri e c'o pa tak ri tinimit ri'.[†] Conojel c'ut quetam chi ru tat ri a Timoteo are aj Grecia. ⁴Pa conojel tak ri tinimit ri xeoc'ow wi xquiya u bixic chque ri cojonelab ri xchomax pa Jerusalén cumal ri apóstoles, xukuje' cumal ri c'amal tak qui be ri cojonelab. ⁵Je ri' ri kachalal cojonelab xquijiquiba canima' chrij ri Dios, xnimar na ri qui cojonie. Ronojel k'ij c'ut tajin quequiaric.

Jun achi aj Macedonia cuc'ut rib chuwäch ri tat Pablo

⁶Ri tat Pablo, ri rachi'l xquitakej ri qui be, xek'ax pa Frigia, xukuje' pa Galacia. Opaninak c'ut pa Asia, man xyi' tä chque rumal ri Lok'alaj Espíritu chi cäquitzi-joj ru Lok' Pixab ri Dios chila'. ⁷Aretak xeopan pa ri c'ulbat re Misia, xquichomaj chi quebe' pa Bitinia, man xyi' tä c'u wa' chque rumal ri Lok'alaj Espíritu re ri Jesús. ⁸Xak c'u xeoc'ow pa Misia, xebe' pa ri tinimit Troas ri c'o chi' ri mar. ⁹Chila' c'ut c'o ri xuc'ut ri Dios chuwäch ri tat Pablo chak'ab pa ri rachic'. Are jun achi aj Macedonia ri tac'al chuwäch, cuta' c'u tok'ob che ri tat Pablo, cubij: "Choc'ow la pa Macedonia, chujto' ba' la," —xcha che. ¹⁰Aretak ri tat Pablo xril wa' we achi ri', chanim xujwalijic, xuje' pa Macedonia. Xketamaj chi kas tzij chi ri Dios tajin cujusiq'uij chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri winak ri e c'o chila'.

Ri tat Pablo, ri tat Silas queopan pa ri tinimit Filipos

¹¹Kelic bi pa ri tinimit Troas, xujoc pa jun barco, jicom xuje'c c'ä xujopan pa ri ch'äkap ulew ri c'o pa ri

mar, Samotracia u bi'. Chucab k'ij chic xujk'ax pa ri tinimit Neápolis. ¹²Kelic chi bi chila' xuje' pa Filipos, ri nabe tinimit re Macedonia. Jun tinimit wa' ri qui mulim wi quib winak ri e petinak pa ri tinimit Roma xukuje' niq'uiyaj tinimit chic. Quieb oxib k'ij xujc'oji na chila'. ¹³Pa jun k'ij re uxlanem xujel bi chrij ri tinimit, xuje' chuchi' ri nima' ri e nak'atal wi ri winak cäca'n orar. Xujt'uyi chila', xkatzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri ixokib ri qui mulim quib jela'. ¹⁴Jun chque ri ixokib ri e c'o chila', are Lidia u bi', ri cäpe pa ri tinimit Tiatira. Cuq'uiyij jun u wäch atz'iak morada cäca'yic. Pakal rajil wa'. We ixok ri' cäk'ijilan che ri Dios. U tatabem c'u ri tajin cubij ri tat Pablo, xak je ri' xkaj ru Tzij ri Dios pa ranima', je ri' chi sibalaj craj cutatabej ru Lok' Pixab ri Dios. ¹⁵Xban c'u u kasna' ri are' xukuje' conojel ri e c'o pa rachoch. Te c'u ri' xujubochi'j, xubij chke: We ilom alak chi kas tzij in cojoninac che ri Kajaw Jesús, jo' cho ja wuc', cäcanaj can alak cho wachoch, —xcha chke.

Sibalaj c'ut xucoj u chuk'ab chke rech cujcanaj can cho rachoch.

¹⁶C'o jumul, benam ke chubanic orar, xkarik jun ali ri c'o jun itzel espíritu re ch'obonic che. We ali ri' are jun ajic', cuch'ac c'u nim puak rumal ri ch'obonic ri cubano. Are c'u ri puak cuya chque ru patrón. ¹⁷We ali ri' xteri bi chkij ri tat Pablo xukuje' ri uj. Co xurak u chi', xubij: We achijab ri' cäquipatänij ri Dios ri c'o chicaj, are c'u cäquitziyoj chiwe jas rajwaxic quibano rech quirik na ru tobanic ri Dios, —xcha ri'.

¹⁸Quia k'ij c'ut je' xuban wa'. Xa je ri' xq'uistaj u c'ux ri tat Pablo ruc', xca'y c'u chrij, xubij che ri itzel espíritu ri c'o che ri ali: Quintakan chawe pa ru bi' ri Je-

[†]16:3 We ta mat cäcoj ri retal ri ojer trato che ru cuerpo ri a Timoteo, ri winak aj Israel man cäquiya tä che chi coc cuc' rumal chi quetam chi ru tat ri a Timoteo, man are tä jun aj Israel.

sucristo chi catel che we ali ri', —xcha che.

Chanim c'ut xel ri itzel espíritu che ri ali.

¹⁹ Aretak c'ut xquil ru patrón ri ali chi man quecowin tä chic cäquich'ac puak chrij ri ali, xquichap ri tat Pablo xukuje' ri tat Silas. Xequic'am bi pa ri c'ayibal chquiwäch ri tata'ib ri c'o takanic pa qui k'ab. ²⁰ Xequiya chquiwäch ri k'atal tak tzij, xquibij: We achijab ri' ri aj Israel, tajin cäca'n c'äx che ri ka tinimit, je ri' chi cäsach qui c'ux ri winak. ²¹ Cujquiti-joj chubanic ri man uj nak'atal tä wi. Ri qui tijonic man cuya' taj cäkac'amo rumal chi ri uj, uj aj Roma, —xecha'.

²² Xquiyac c'u quib ri winak chquij ri tat Pablo, ri tat Silas. Ri k'atal tak tzij xetakan che resaxic ri catz'iak xukuje' chi quech'ay cuc' tak che'. ²³ Aretak xech'aytaj q'uia mul, xecocsaj pa che'. Xbix c'u che ri chajinel re ri che' chi utz cuban che qui chajixic. ²⁴ Ri chajinel, aretak xya'taj we takanic ri' che, chanim xeuc'oj bi c'ä chupam ri che'. Te c'u ri' xuc'oj cojbal akanaj che cakan.

²⁵ Pa niq'uijaj ak'ab c'ut, ri tat Pablo, ri tat Silas tajin cäca'n orar, xukuje' tajin quebixon che ri Dios. Are c'u ri niq'uijaj ajpache' chic tajin cäquitatabej. ²⁶ Xak c'u te'talic xpe jun nimalaj cäbrakan ri xuslabisaj ru tac'alibal ri che'. Chanim xejaktaj conojel ri porta, ri ximibal re ch'ich' ri ximibem que conojel ri ajpache' xet'okopinic. ²⁷ Ri chajinel re ri che' xc'astajic. Aretak xrilo chi e jak-tal chi ri porta, xuc'am ru machete, xraj xucämisaj rib. Xuchomaj ri are' chi xeanimaj bi conojel ri ajpache'. ²⁸ Are c'u ri tat Pablo co xurak u chi', xubij che: Mäban c'äx che ib la, uj konojel ri uj, uj c'o waral, —xcha che.

²⁹ Ri chajinel re ri che' xuta' jun chäj, aninak xoc bic pa ri che'. Xbirbitic, xxuqui chquiwäch ri tat Pablo, ri tat Silas. ³⁰ Te c'u ri' xeresaj lok chrij ri che',

xubij chque: Tata'ib, ¿jas rajwaxic quinbano rech quinto' wib? —xcha chque.

³¹ Ri tat Pablo, ri tat Silas xquibij che: Chcojon la che ri Kajaw Jesucristo, cärik c'u na la ru tobanic ri Dios, ri lal xukuje' conojel ri e c'o pa ri achoch la, —xecha che.

³² Xquitzijoj c'u ru Lok' Pixab ri Dios che, xukuje' chque conojel ri e c'o pa rachoch. ³³ Tzpa ri ak'ab ri' ri chajinel re ri che' xuch'aj ri soctajinak che ri tat Pablo, ri tat Silas. Xban c'u u kasma' ri are' xukuje' xban qui kasma' conojel ri e c'o pa rachoch. ³⁴ Te c'u ri' xeuc'am bi ri tat Pablo, ri tat Silas cho rachoch, xuya ri qui wa. Ri chajinel re ri che' sibalaj xquicotc, xukuje' xquicot canima' conojel ri e c'o pa rachoch rumal chi xecojon che ri Dios.

³⁵ Aretak xsakiric ri k'atal tak tzij xequitak bi jujun mayorib chubixic che ri chajinel chi queutzokopij bi ri tat Pablo, ri tat Silas. ³⁶ Ri chajinel re ri che' xubij che ri tat Pablo: Ri k'atal tak tzij xequitak lok u bixic chwe chi cuya' quintzokopin bi chech alak. Chel ba' bi alak, oj alak ruc' utzil, —xcha chque.

³⁷ Are c'u ri tat Pablo xubij chque ri mayorib: Ri alak xujch'ay alak chquiwäch ri winak, man xil tä na alak we c'o ka mac o man c'o taj. Te c'u ri' xuc'oj alak pa che', ri uj c'ut, uj jun cuc' ri winak aj Roma. Cämıc c'ut chc'uyal cujesaj bi alak. Man utz taj je' cäban alak wa', xane are chepet na ri k'atal tak tzij che kesaxic bic, —xcha ri tat Pablo chque ri mayorib.

³⁸ Ri mayorib xequiya u bixic wa' we tzij ri' chque ri k'atal tak tzij. Xquixej c'u quib aretak xquito chi ri tat Pablo, ri tat Silas e jun cuc' ri winak aj Roma. ³⁹ Xepe c'u ri k'atal tak tzij, xquita' sachbal qui mac chque ri tat Pablo rachi'l ri tat Silas, xequesaj c'u bic. Te c'u ri' xquita' tok'ob chque chi quebel bi pa ri tinimit. ⁴⁰ Aretak xebel bi pa che', xebe' cho rachoch

ri nan Lidia. Xuwi xequich'abej can ri kachalal, xquicu'bisaj can qui c'ux, te c'u ri' xebel bi chila'.

**Ri winak pa ri tinimit Tesalónica
cäquiyac quib chrij ri tat Pablo**

17 Ri tat Pablo, ri tat Silas xquitakej ri qui be, xeoc'ow pa Anfípolis xukuje' pa Apolonia, xeopan c'u pa ri tinimit Tesalónica ri c'o wi jun rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel. ²Ri tat Pablo, jas ri nak'atal wi, xoc bi pa ri rachoch Dios ri'. Oxib semana c'ut xtzijon cuc' ri winak, xquichomala quib chrij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic pa tak ri k'ij re uxlanem. ³Ri tat Pablo xuk'alajisaj chquiwäch ri cubij ri Tz'ibtalic ri', chi ri Cristo tzrajwaxic wi curik c'äx, cäcämisaxic, chi aretak cäminak chic cäc'astaj na chquixol ri cäminakib. Xubij c'u chque: We Jesús ri' ri quintzijoj chech alak, are wa' ri Cristo, ri To'l Ke, —xcha chque.

⁴E c'o c'u jujun chque ri winak aj Israel xecojonc, xeboc c'u cuc' ri tat Pablo, ri tat Silas. Xukuje' e q'uia chque ri winak aj Grecia ri quek'ijilan che ri Dios, xecojonc, cachi'l q'uia ixokib ri nimak qui banic. ⁵Are c'u ri winak aj Israel ri man xecojon taj, xquina' c'äx pa canima', xpe coyowal. Xequimulij jujun itzel tak achijab ri xak quewacatic, xca'n c'u jun comon rech cäquiyac ch'oj, xquisach qui c'ux ri winak pa ri tinimit. Xeboc pa rachoch ri tat Jasón che quesaxic ri tat Pablo, ri tat Silas, rech quequijach pa qui k'ab ri winak. ⁶Man xequirik tä c'u chila'. Xa je ri' are xquicharchatej bi ri tat Jasón, xukuje' jujun cojonelab chic, xequiya c'u chquiwäch ri k'atal tak tzij re ri tinimit. Xquirak qui chi', xquibij: We achijab ri' ri qui sachom qui c'ux ri winak cho ronojel ruwächulew, e ulinak chic waral. ⁷Xec'ulax c'u rumal ri tat Jasón cho rachoch. Conojel wa' we winak ri'

cäquic'ulelaj u wäch ru pixab ri César, ri nimalaj takanel puwi' ri Roma. Cäquibij c'ut chi c'o jun nim takanel chic, Jesús u bi', —quecha', —xecha ri winak chque ri k'atal tak tzij.

⁸Aretak xquita wa', ri winak xukuje' ri k'atal tak tzij xebel ch'uj. ⁹Are c'u ri tat Jasón xukuje' ri e c'o ruc' xquiya ri puak ri rajwaxic u tojic rech quetzokopixic. Xa je ri' xequitzokopij bic.

**Ri tat Pablo, ri tat Silas
queopan pa ri tinimit Berea**

¹⁰Aretak chak'ab chic, ri cojonelab pa ri tinimit Tesalónica xequitak bi ri tat Pablo, ri tat Silas pa ri tinimit Berea. Xuwi c'u xeopanic, xeboc pa ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel. ¹¹Are c'u ri winak aj Israel ri e c'o pa Berea, are utz na xetow tzij chquiwäch ri winak aj Israel ri e c'o pa Tesalónica. Xcaj xquita ru Lok' Pixab ri Dios ri xtzijox chque. Ronojel k'ij c'ut xquisiq'uij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic che rilic we kas tzij ri cubij ri tat Pablo. ¹²E q'uia c'u chque ri winak aj Israel ri e c'o pa ri tinimit Berea xecojonc. Y e q'uia chque ri winak aj Grecia ri nimak qui banic ri xukuje' xecojonc, chi ixokib chi achijab. ¹³Aretak c'ut xquetamaj wa' ri winak aj Israel ri e c'o pa Tesalónica, chi tajin cätzijox ru Lok' Pixab ri Dios pa Berea rumal ri tat Pablo, xebe' jela', xquisach c'u qui c'ux ri winak. ¹⁴Chanim c'ut ri kachalal xquitak bi ri tat Pablo rech que' pa ri tak'aj chi' ri mar. Ri tat Silas rachi'l ri a Timoteo xecanaj can ri e are' pa ri tinimit Berea. ¹⁵Ri e benak ruc' ri tat Pablo, xcachi'laj c'u na bic c'ä pa ri tinimit Atenas. Xetzelej c'u chanim, xquibij ri u bim ri tat Pablo chque. Are wa' chi cäquibij che ri tat Silas, ri a Timoteo chi cäquicowij bic rech cäquirik quib pa ri tinimit Atenas.

Ri tat Pablo c'o pa ri tinimit Atenas

¹⁶ Aretak ri tat Pablo tajin queye'n chque ri tat Silas, ri a Timoteo pa Atenas, sibalaj xbisonic rumal chi xrilo chi q'uia qui wäch tak tiox ri xa e banom cumal winak e c'o pa ri tinimit. ¹⁷ Xak je ri' ri tat Pablo xuk'alajisaj ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios chquiwäch ri winak aj Israel pa ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib. Sibalaj xquichomala quib, xukuje' cuc' ri niq'uiaj winak chic ri e c'o chila' ri quek'ijilan che ri Dios. Je' xukuje' xuban ronojel k'ij cuc' ri winak pa ri c'ayibal. ¹⁸ Jujun chque ri achijab ri e c'o chila' xa qui yo'm quib che retamaxic ri qui tijonic ri winak ri cäbix Epicúreos chque, xukuje' ri jule' chic ri cäbix Estoicos chque. Ri e are' xquichap tzij ruc' ri tat Pablo. Jujun xquibij: ¿Jas lo wa' ri cubij we achi ri'? Sibalaj cäch'awic pune man c'o tä retam, —xecha'.

Jujun chic xquibij: Je' ta ne chi are u tzijol wa' jule' tak dios chic, —xecha'.

Je' xquibij rumal chi ri tat Pablo xutzijoj chque ri Utzala'j Tzij re ri Evangelio chrij ri Jesús, xukuje' jas xubano xc'astaj bi chquixol ri cäminakib. ¹⁹ Xquic'am c'u bi ri tat Pablo pa ri Areópago, ri e nak'atal wi cäquimulij quib che chomanic, xquita' c'u che, xquibij: ¿A cuya' cäketamaj uj jas wa' we c'ac' tijonic ri' ri tajin cätzijoj la? ²⁰ Are c'u cätzijoj la jule' tak tzij chke ri man ketam taj, cäkaj c'ut cäketamaj jas quel cubij ronojel wa' ri tajin cätzijoj la, —xecha che.

²¹ Je' xquibij wa' rumal chi ri winak aj Atenas, xukuje' ri winak re niq'uiaj tinimit chic ri e c'o chila', xuwi xquitzucuj u taic jun c'ac' tzij, xukuje' u bixic jun chic ri xquita jawije' chi'.

²² Ri tat Pablo xtaq'ui ak'anok chquiwäch pa ri Areópago, xubij chque ri winak: Tata'ib aj Atenas, quinwilo chi sibalaj cäk'ijilan alak chque tak dios. ²³ Je ri', rumal chi aretak tajin quin-

binic, xinoc'ow chquiwäch tak ri c'olibal ri cäk'ijilan wi alak, xinrik c'u jun ta'bal tok'ob ri tz'ibtal wi we tzij ri' chuwäch: “Che ri Dios ri man etamtal tä u wäch,” —cächa ri'. We Dios ri' ri cäk'ijilaj alak, ri man etam tä alak u wäch, are ri Are' ri quintzijoj in chech alak, —cächa chque.

²⁴ Ri Dios ri banowinak ruwächulew, xukuje' ronojel ri c'o chuwäch, are wa' Rajaw ri cajulew. Man cäc'o'ji tä ri Are' pa jun ja ri xa banom cumal winak. ²⁵ Man rajwaxic tä u to'ic cumal ri winak, man c'o tä c'u jas jun rajwaxic che. Are c'ut yo'winak ri ka c'aslemal nimalaj konojel, u yo'm ri cuxlab conojel ri c'o qui c'aslemal. Xukuje' u yo'm juntir ri cawataj chke, —cächa'.

²⁶ Chrij xa jun winak ri Dios xeresaj wi conojel qui wäch winak rech quec'o'ji cho ronojel ruwächulew. Xukuje' xuchomaj janipa' junab ri quec'asi'c, xukuje' jawije' ri quejeki wi, u c'utum c'u ronojel wa' chquiwäch. ²⁷ Je' u banom wa' rech quetzucun che, pune xa cäquimalma' u rikic. Kas tzij c'ut man naj taj c'o wi ri Dios chke chkajujunal. ²⁸ Rumal c'u ri Dios uj c'aslic, uj c'olic, cujxulic, cujpa-kic. Xquibij c'u jujun chque ri achijab ri e c'o uc' alak ri quebanow tak ri bix: “Konojel ri uj, uj ralc'ual ri Dios,” —xecha ri'. ²⁹ We uj ralc'ual ri Dios, mäka-chomaj ba' chi ri Dios are junam cuc' ri tiox re k'an puak, re sak puak, re abaj, ri xa e banom cumal winak ri xak e are' e chomaninak wa'. ³⁰ Ojer canok ri Dios xak xucuy ri qui mac ri winak rumal chi man xquich'ob taj jas ri tajin cäca'no. Are c'u ri cämich cuya u bixic chque conojel ri winak pa ronojel tinimit chi cäquiq'uex canima', cäquiq'uex c'u qui chomanic. ³¹ Je ri', rumal chi ri Dios u chomam jun k'ij aretak cuk'at na tzij pa qui wi' conojel ri winak cho ruwächulew, jicom c'ut cuban na chque. Cuban c'u na wa' rumal ri Achi ri cha'tal rumal. Xuk'alajisaj c'u wa' chkawäch

konojel aretak xuc'astajisaj wa' we Achi ri' chquixol ri cäminakib, —xcha ri tat Pablo chque.

³²Aretak ri winak xquito chi ri tat Pablo cutzizoj chi quec'astaj na ri cäminakib, jujun xa xquitze'j u wäch, niq'uiaj chic xquibij: Cäkaj cäkata chi na jumul ri xbitaj umal la pa jun k'ij chic, —xecha che.

³³Xel c'u bi ri tat Pablo chquixol. ³⁴E c'o c'u jujun winak ri xecojonic, xebe' c'u ruc' ri tat Pablo. Chquixol ri xecojonic c'o wi ri tat Dionisio. Are jun cuc' ri tata'ib ri cäquimulij quib pa ri Areópago. Xukuje' c'o jun ixok, Dámaris u bi'. E c'o chi c'u niq'uiaj chic ri xecojonic.

Ri tat Pablo que' pa ri tinimit Corinto

18 Xel chi c'u bi ri tat Pablo pa ri tinimit Atenas, xe' pa ri tinimit Corinto. ²Chila' c'ut xurik jun achi aj Israel, Aquila u bi', ri cäpe pa Ponto. Ri tat Aquila rachi'l ri nan Priscila, ri rixokil, te' quieb oxib k'ij e elinak lok pa Italia, rumal chi ri tat Claudio César, ri nimalaj takanel puwi' ri Roma, xtakan chque conojel ri winak aj Israel chi quebel bi pa ri tinimit Roma. Xopan c'u ri tat Pablo cuc' che qui ch'abexic. ³Junam c'u ru chac ri tat Pablo cuc' ri qui chac ri e are', xa je ri' xcanaj can na cuc'. Junam c'ut xechacunic, rumal chi ri qui chac ri tat Aquila, ri nan Priscila are qui banic carpa. ⁴Ronojel k'ij c'ut re uxlanem xe' ri tat Pablo pa ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel. Ruc' chuk'ab c'ut xutzizoj ru Lok' Pixab ri Dios chque conojel ri e c'o chila'. E c'o winak aj Israel xukuje' winak ri man aj Israel taj ri xquicojo chi kas tzij ri cubij ri tat Pablo chque.

⁵Aretak c'ut xeopan ri tat Silas rachi'l ri a Timoteo pa ri tinimit Corinto, quelic lok pa Macedonia, ri tat Pablo kas xuya ru k'ij, xutij c'u u chuk'ab chutzizojic ru Lok' Pixab ri Dios. Xuk'alajisaj c'u chqui-

wäch ri winak aj Israel chi kas tzij ri Jesús are wa' ri Cristo ri queye'm. ⁶Are c'u ri e are' xa xquic'ulelaj u wäch ru tzij ri tat Pablo, xquibij tak tzij ri man utz taj chrij. Ri tat Pablo xutota' ri ratz'iak chquiwäch chuc'utic chi quel bic, te c'u ri' xubij chque: Alak ajchak' mac we cäsach wäch alak. Ri in man c'o tä nu mac chech alak. Tzcämíc ri' quine' cuc' ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj chutzizojic ru Lok' Pixab ri Dios chque, —xcha ri tat Pablo.

⁷Xel c'u bi ri tat Pablo pa ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel, xe' cho rachoch jun tata' ri man aj Israel taj, Justo u bi', ri cäk'ijilan che ri Dios. Ri are' xa chuxcut ri rachoch Dios quel wi. ⁸Ri tat Crispo, ri c'amal qui be ri winak pa ri rachoch Dios ri', xcojon ri are' che ri Kajaw Jesucristo, junam cuc' conojel ri e c'o pa rachoch. Xukuje' q'uia chque ri niq'uiaj winak chic aj Corinto, aretak xquita ru Lok' Pixab ri Dios, xecojonic, xban c'u qui kasna'. ⁹Xch'aw c'u ri Kajaw Jesucristo ruc' ri tat Pablo chak'ab pa jun achic', xubij che: ¡Maxej ba' awib! Chatakej u tzizojic ru Lok' Pixab ri Dios, maya can u banic wa'. ¹⁰In c'ut, in c'o awuc', man c'o tä c'u jun winak ri cäcowinic catuchapo, cuban c'äx chawe rumal chi e q'uia winak ri quecojon na chwe waral pa we tinimit ri', —xcha ri Jesús che ri tat Pablo.

¹¹Xa je ri' ri tat Pablo xcanaj na can jun junab ruc' niq'uiaj pa ri tinimit Corinto. Xeutizoj c'u ri winak che ru Lok' Pixab ri Dios.

¹²Pa tak ri k'ij ri cätakan ri nim k'atal tzij Galión puwi' ri Acaya, ri winak aj Israel xquiyac quib chrij ri tat Pablo, xquic'am c'u bi pa ri k'atbal tzij. ¹³Xquibij c'u che ri k'atal tzij: We achi ri' tajin cubij chque ri winak chi rajwaxic u k'ijilaxic ri Dios, ri man je' tä c'u u banic jas ri cubij ri ka pixab, —xecha che.

¹⁴ Xa jubik' man xch'aw tä ri tat Pablo aretak ri tat Galión xubij chque ri winak aj Israel: We ta are jun c'äx o jun nimalaj mac ri xuban we achi ri', ri in quintatabej na jas ri cäbij alak, alak aj Israel. ¹⁵ Xa ba' chquij tak tzij cäch'ojin wi alak, xa chquij tak winak, xa c'u chrij ri pixab alak. Chila ba' alak jas cäban alak che. Man cwaj taj quink'at tzij puwi' wa' we tajin cäbij alak ri', —xcha ri tat Galión chque ri winak aj Israel.

¹⁶ Xeresaj c'u bi pa ri k'atbal tzij.

¹⁷ Xepe c'u conojel ri winak aj Grecia, xquichap ri tat Sóstenes, ri c'amal qui be ri winak pa ri rachoch Dios, chila' c'ut sibalaj xquich'ay wi chuwäch ri nim k'atal tzij. Man xoc tä c'u il ri tat Galión pune je wa' xca'no.

**Ri tat Pablo cätzelej pa ri
tinimit Antioquía, te c'u ri'
cuchaplej ru rox u binem
chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios**

¹⁸ Quia k'ij c'ut xc'oji na ri tat Pablo pa ri tinimit Corinto. Te c'u ri' xeuya can ri kachalal, xuya bi rib pa barco, xe' pa Siria, rachi'l ri nan Priscila, xukuje' ri tat Aquila. C'o pa ri tinimit Cencrea. Mäjok quel bi pa ri barco, ri are' xresaj ronojel ru wi'. Retal c'u wa' chi c'o ri xuchi'j che ri Dios ri tzrajwaxic cuban na. ¹⁹ Aretak xeopan pa ri tinimit Éfeso, ri tat Pablo xeuya can ri nan Priscila, ri tat Aquila, xe' ri are' pa ri rachoch Dios, xuchap c'u tzij cuc' ri winak aj Israel ri cäquimulij wi quib chila'. ²⁰ Ri e are' xquibochi'j ri tat Pablo chi cäcanaj can na cuc' quieb oxib k'ij. Are c'u ri are' man xraj taj. ²¹ Xeuya c'u canok, xubij can chque: Rajwaxic quinc'oji na pa ri tinimit Jerusalén che roc'owisaxic ri nimak'ij ri cäpetic. Quintzelej chi c'u na lok

che ilic alak we are u rayinic ri Dios, — xcha can chque.

Xoc c'u bi pa jun barco, xel bi pa ri tinimit Éfeso. ²² Aretak xopan pa ri tinimit Cesarea, xe' pa Jerusalén, xuch'abej can ri kachalal cojonelab ri e c'o chila'. Te c'u ri' xe' pa ri tinimit Antioquía. ²³ Xc'oji c'u na quieb oxib k'ij pa Antioquía, te c'u ri' xel bic, xeusolij tak ri tinimit re Galacia, re Frigia, xuya can anima' chque conojel ri cojonelab.

**Ri tat Apolos cutzijojo ru Lok' Pixab
ri Dios pa ri tinimit Éfeso**

²⁴ Pa tak ri k'ij ri' xopan jun tata' aj Israel pa ri tinimit Éfeso. Ri tata' ri' Apolos u bi'. Ri are' jela' quel pa ri tinimit Alejandría. Sibalaj cäna'wic cäch'awic, xukuje' sibalaj retam ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic. ²⁵ Ri are' c'ut yo'm ti-jonic che chrij ri Kajaw Jesucristo chi rajwaxic ri cojonic che. Ruc' ronojel ranima' cätzijonic, jicom c'u cuban chutzijoxic jas ri xuban ri Jesús, pune ta ne xak xuwi retam ri kasna' ri xuban ri tat Juan.[‡] ²⁶ Ri tat Apolos xuchaplej u tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios pa ri rachoch Dios, man cuxej tä rib. Aretak c'ut xquitatabej ri nan Priscila, ri tat Aquila, xquic'am bi pa u tuquiel wi, xquik'alajisaj c'u chuwäch jas ri kas tzij chrij ru beyal ri cojonic chrij ri Dios. ²⁷ Aretak ri tat Apolos xuchomaj chi que' pa Acaya, ri cojonelab xetoban bi che, xquitz'ibaj bi jun wuj chque ri cojonelab ri e c'o pa Acaya rech utz u c'ulaxic cäca'no. Aretak xopan ri tat Apolos pa Acaya, sibalaj xeuto' ri winak ri e cojoninac chic rumal ru tok'ob ri Dios pa qui wi'. ²⁸ Ruc' nimalaj chuk'ab ri tat Apolos xuk'alajisaj chquiwäch conojel ri winak chi man kas tzij taj ri cäquibij ri winak aj Israel. Ri e are' man jubik' taj xecowin

[‡]18:25 We tzij ri', "xuwi retam ri kasna' ri xuban ri tat Juan", are quieb oxib ri quel cubij. Waral c'ut are craj cubij chi mäja' retam jun jas cuban ri Lok'alaj Espíritu, coc pa ranima' jun aretak cäcojon che ri Kajaw Jesús (Hechos 19:1-6).

che ri tat Apolos, rumal chi xuc'ut chqui-wäch ri winak jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic, chi ri Jesús are wa' ri Cristo ri queye'm.

Ri tat Pablo copan pa ri tinimit Éfeso

19 Aretak ri tat Apolos c'o pa ri tinimit Corinto, ri tat Pablo xoc'ow pa tak ri alaj tak tinimit ri e c'o puwi' tak ri juyub, xopan c'u pa ri tinimit Éfeso. Chila' xeurik wi jujun cojonelab. ²Xuta' c'u chque we cojonelab ri', xubij: ¿A xkaj ri Lok'alaj Espíritu puwi' alak aretak xcojon alak? —xcha chque.

Ri e are' xech'awic, xquibij che: Man jubik' taj ka tom u tzijol wa' chi c'o jun Lok'alaj Espíritu, —xecha che.

³Ri tat Pablo xuta' chque, xubij: ¿Jas c'u u wäch kasna' ri banom chech alak? —xcha chque.

Ri e are' xech'awic, xquibij che: Are ri kasna' ri xuban ri tat Juan, —xecha che.

⁴Ri tat Pablo xubij chque: Kas tzij ri tat Juan xuban qui kasna' ri winak ri xqui'quex canima', xqui'quex c'u qui chomanic. Xubij c'u chque ri winak chi rajwaxic quecojon na che ri Jun chic ri cäpetic, are c'u ri Jesús wa', ri Cristo, —xcha ri tat Pablo chque.

⁵Aretak xquita ri xubij, xban qui kasna' pa ru bi' ri Kajaw Jesús. ⁶Aretak ri tat Pablo xuya u k'ab pa qui wi', xkaj ri Lok'alaj Espíritu pa qui wi', xech'aw pa jule' tak ch'abal chic, xquitzijoj c'u ri tzij ri xeyi' chque rumal ri Dios. ⁷Craj e cablajuj achijab wa' chconojel.

⁸Ri tat Pablo, oxib ic' xutakej opanem pa ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel, ri xutzijoj wi ru Lok' Pixab ri Dios, man cuxej tä c'u rib. Xuc'oj u chuk'ab che qui tzijobexic ri winak chrij ru takanic ri Dios, xukuje' chuc'utic chquiwäch chi are kas tzij ri tajin cubij chque. ⁹E c'o c'u jujun ri man xquita tä ri xubij rumal chi xa abajarinak ri canima'. Man xcax taj xecojonc, xane xa c'äx

xech'aw chrij ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chquiwäch conojel ri winak. Xutas c'u rib ri tat Pablo chquij we winak ri', xuc'am bi ri cojonelab pa jun escuela rech jun tata', Tiranno u bi'. Chila' c'ut xeutijoj wi ronojel k'ij. ¹⁰Quieb junab je' xutakej u banic wa'. Je ri' chi conojel ri e c'o pa Asia, winak aj Israel xukuje' winak ri man e aj Israel taj, xquita ru Lok' Pixab ri Dios chrij ri Kajaw Jesucristo. ¹¹Ri Dios c'ut xuban nimak tak cajmabal rumal ri tat Pablo. ¹²Je ri' chi ri su't, ri atz'iak ri cojom rumal ri tat Pablo, xequiya chquij ri qui cuerpo ri yawabib, xecunatajic, xukuje' e c'o yawabib ri xebel itzel tak espíritus chque.

¹³E c'o c'u jujun winak aj Israel ri xak xebinic, xequesaj itzel tak espíritus chque ri winak. Ri e are' xcax xquicoj ru bi' ri Kajaw Jesús chubanic wa', xquibij c'u chque ri itzel tak espíritus: Pa ru bi' ri Jesús ri cutzijoj ri tat Pablo, cujtakan chiwe chi quixel bic, —xecha chque.

¹⁴Jujun ri xebanow wa' e are' ri wukub u c'ojol jun tata', Esceva u bi'. Ri tata' ri' are jun aj Israel, jun chque ri qui nimal sacerdotes. ¹⁵Aretak c'ut je' xca'no, ri itzel espíritu xubij chque: Wetam u wäch ri Jesús, xukuje' wetam jachin ri' ri tat Pablo, are c'u ri ix, ¿jachin c'u ri ix? —xcha chque.

¹⁶Ri achi c'ut ri c'o ri itzel espíritu che, ruc' nimalaj chuk'ab xuq'uiäk rib chquij. Xcowin c'u che qui ch'aquic conojel. Co xeuchapo, xuban q'uia u wäch c'äx chque, je ri' chi man c'o tä chi catz'iak chquij. Soctajinak chic xebel bi pa ri ja, xeanimaj c'u bic. ¹⁷Xquetamaj c'u wa' conojel ri winak ri e c'o pa ri tinimit Éfeso, winak aj Israel, xukuje' winak ri man aj Israel taj, je ri' chi xquixej quib conojel. Are c'u xquinimarisaj na u k'ij ri Kajaw Jesús.

¹⁸Xukuje' e q'uia chque ri winak ri xecojonc, xepetic, xquik'alajisaj jachique ri man utz taj ri ca'nom nabe. ¹⁹Xukuje'

e q'uia chque ri winak ri nabe canok cäca'n ri itzinic, xquic'am lok ri qui wuj ri xquicojo, xequiporoj c'u chquiwäch conojel ri winak. Aretak xcajilaj ri rajil tak ri wuj, xquilo chi are cawinak lajuj mil quetzales chronojel. ²⁰Rumal conojel tak wa' we cajmabal ri', xel u tzijol ru Lok' Pixab ri Dios pa ronojel tinimit, e q'uia c'u ri winak ri xecojonic.

²¹Te c'u ri' ri tat Pablo xuchomaj chi utz la' we que' che qui solixic tak ri tinimit re Macedonia, re Acaya, cutatej c'u ru be, copan pa ri tinimit Jerusalén. Xubij c'ut chi aretak cäto'taj pa Jerusalén, rajwaxic xukuje' chi que' pa ri tinimit Roma. ²²Xeutak c'u bi ri a Timoteo rachi'l ri tat Erasto, quieb chque ri quetoban ruc', rech quebe' pa Macedonia. Are c'u ri are' xc'o'ji na can quieb oxib k'ij pa Asia.

Ri winak cäquiyac quib chrij ri tat Pablo pa ri tinimit Éfeso

²³Pa tak ri k'ij ri' xchaptaj jun ch'oj chquixol ri winak pa ri tinimit Éfeso rumal ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. ²⁴Are xchaptaj wa' rumal jun tata', Demetrio u bi'. We tata' ri' are jun ch'ayal ch'ich' ri cuban alaj tak ja re sak puak ri cäquesaj u wäch ri rachoch ri qui dios ri winak aj Éfeso, Diana u bi'. Cäquich'ac c'u nim puak ri achijab ri quechacun ruc'. ²⁵Ri tat Demetrio xeumulij c'u ri ajchaquib, xukuje' niq'uiaj achijab chic ri junam qui chac ruc', xubij chque: Etam alak chi nim jubik' ri tajin cäkach'ac chrij we chac ri'. ²⁶Quil ba' alak xukuje' cäta alak chi we achi ri', Pablo u bi', cubij chi ri tiox ri xa e banom cumal winak man e dios tä ri'. Man xuwi tä c'u ri winak pa Éfeso u cojom qui c'ux, xane xukuje' ne ri winak pa tak conojel ri tinimit ri e c'o pa Asia. ²⁷We ne man nim tä chi quil wi ri rachoch ri nimalaj dios Diana, cäsach c'u u wäch ri ka c'ay, are sibalaj c'äx wa'. Je ri' man cäyi' tä chi u k'ij we nimalaj dios

ri' ri cäk'ijilax cumal conojel ri winak aj Asia, xukuje' cumal conojel ri winak cho ruwächulew, —xcha chque.

²⁸Aretak xquita wa' we tzij ri', sibalaj xpe coyowal, xquirak qui chi', xquibij: ¡Nim u k'ij ri Diana ri qui dios ri aj Éfeso! —xecha'.

²⁹Conojel c'u ri winak pa ri tinimit xa xsach qui c'ux. Xak jun xquiyoi, xebe' chquij ri tat Gayo, ri tat Aristarco. Quieb tata'ib wa' aj Macedonia e rachi'l ri tat Pablo. Xequicharchatej c'u bi pa ri c'olibal ri e nak'atal wi ri winak cäquimulij wi quib. ³⁰Ri tat Pablo, are ta xraj xoc bi cuc' rech queutzijobej ri winak, are c'u ri cojonelab xquik'atej. ³¹Xukuje' jujun tata'ib ri c'o qui takanic pa ri k'atbal tzij re Asia, ri e utz ruc' ri tat Pablo, xquitak u bixic che chi moc bi jela' chquixol ri winak. ³²Ri winak ri qui mulim quib xak xquirak qui chi', jun wi ri xquibij ri niq'uiaj, jun chi wi ri xquibij ri niq'uiaj chic, rumal chi xak xebel ch'uj. E q'uia chque ri man quetam taj jas che qui mulim quib. ³³C'o c'u jun achi aj Israel chila', Alejandro u bi'. Xesax c'u lok ri tata' ri' chquixol ri winak. Are ri ch'iquimim lok cumal ri winak aj Israel. E c'o c'u jujun xquibij che jas ri tajin cäbanic. Ri tat Alejandro xuyac ru k'ab chubixic chque chi mech'aw chic. Are c'u craj cäquitzijobej ri winak che qui to'ic ri quieb tata'ib. ³⁴Aretak c'ut xquich'ob ri winak chi ri are jun achi aj Israel, conojel xquirak qui chi', xquibij: ¡Nim u k'ij ri Diana, ri qui dios ri aj Éfeso! —xecha ri'.

³⁵Xpe c'u ri ajtz'ib re ri tinimit. Aretak xcowinic xubano chi ri winak cäquittatabej ri cubij, xubij chque: Alak ri', alak tata'ib aj Éfeso, conojel ri winak quetam chi we tinimit Éfeso c'o rekle'n chuchajixic ri rachoch ri nimalaj ka dios Diana, xukuje' ri abaj, ru wächbal ri are' ri xtzak lok chicaj. ³⁶Ketam c'ut chi man c'o tä jun ri mat retam wa'. ¡Xak jun

c'ol wi alak! C'o jas mäban alak ri mat cächomaj na alak ruc' utzil. ³⁷We achijab ri' ri c'amom alak lok, man c'o tä jas jun äwas ri ca'nom, man e yok'oninak tä c'u che ri ka dios ri Diana. ³⁸We ri tat Demetrio xukuje' ri quechacun ruc' que-tam chi c'o jun c'äx ri u banom jun chque ri achijab ri', are qui patän ri k'atal tak tzij xukuje' ri k'atbal tak tzij ri e c'olic. Chila' je'quibij wi chquijujunal chubixic jachique ri c'o pa canima'. ³⁹We are jun chi wi ri caj alak, cuya' cäbij alak wa' aretak cäkamulij kib rech cäkachomaj wa' chnojimal. ⁴⁰Xibibal c'u wa' we cäbix chke chi xa cäkayac kib chquij ri que-takan pa ka wi' xa rumal ri xbantaj waral cämïc. Man c'o tä c'u jas cuya' cäkabij chque we cäta' chke jas u banic ri ch'oj ri' ri xbanic, —xcha'.

⁴¹Xuwi xbitaj wa' rumal ri ajtz'ib re ri tinimit, xubij chque ri winak: ¡Xu-jto'taj ba! —cächa'. Oj alak cho ja, —xcha chque ri winak.

Ri Pablo que' pa Macedonia xukuje' pa Grecia

20 Aretak xtäni wa' we ch'oj ri', ri tat Pablo xeusiq'uij ri cojonelab rech queupixbaj, cucu'bisaj qui c'ux. Te c'u ri' xeuch'abej canok, xe' c'u pa Macedonia. ²Xeuch'abej c'u ri kachalal ri e c'o pa tak ri tinimit ri xoc'ow wi. Xak je ri' sibalaj xuya anima' chque ri cojonelab. Te c'u ri' xopan ri are' pa Grecia. ³Oxib ic' xc'oji na chila'. Xak jubik' man xoc tä ri are' pa barco rech que' pa Siria aretak xuto chi ri winak aj Israel tajin cäquichomaj u banic c'äx che. Rumal wa' xuchomaj chi utz na cätzelej chrakan, coc'ow chi na jumul pa Macedonia. ⁴Xachi'lax c'u bi rumal ri tat Sópater aj Berea, ri tat Aristarco, ri tat Segundo aj Tesalónica, ri tat Gayo aj Derbe, ri a Timoteo, xukuje' niq'uiäj cojonelab aj Asia, ri tat Tíquico, xukuje' ri tat Trófimo. ⁵We kachalal ri' xenabejic, xujqueyey c'u pa ri tinimit Troas. ⁶Are

c'u ri uj, aretak xoc'ow ri nimak'ij re ri caxlan wa ri man cäyi' tä ch'äm ruc', xujel bi pa ri tinimit Filipos pa barco. Oc'owinak chi c'u job k'ij, xekarika pa ri tinimit Troas. Wukub k'ij c'ut xujcanaj na can chila'.

Waral cubij wi ri xuban ri tat Pablo pa ri tinimit Troas

⁷Pa ri nabe k'ij re ri semana xkamulij kib rech cujwi' junam, cäkatiq' c'u ri wa natabal re ru cämical ri Kajaw Jesús. Are c'u ri tat Pablo xeutzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chque ri cojonelab. Rajwaxic c'ut chi ri tat Pablo quel bi chila' chucab k'ij. Rumal ri' naj xtzijon na c'ä xurik na ri niq'uiäj ak'ab. ⁸Are pa ri u rox wik ja ka mulim wi kib. Chila' c'ut e c'o q'uiä chäj tzijtalic. ⁹C'o c'u jun ala, Eutico u bi, t'uyul pa ri wenta'n. Ri ala sibalaj c'äx u waram, xtzak c'u lok pulew tzpa ru rox wik ja, cämïnak chic xyaquic. ¹⁰Xkaj c'u lok ri tat Pablo, xjupi' puwi' ri ala, xulak'puj, te c'u ri' xubij chque ri kachalal: Mäxej ib alak, kachalal, are c'asal chic ri ala, —xcha chque.

¹¹Ri tat Pablo xpaki chi jumul pa ri ja, xupir ri wa, junam xwi' ri are' cuc' ri cojonelab. Xutakej c'u tzijonem c'ä xsakir na. Te c'u ri' xel bi chila'. ¹²Are c'u ri ala c'asal chic xquic'am bic. Conojel c'ut sibalaj quequicot chic.

Ri tat Pablo quel bi pa ri tinimit Troas, copan c'u pa ri tinimit Mileto

¹³Ri uj xujnabejic, xuje' pa barco, xujopan pa ri tinimit Asón. Jela' xuje' wi rech cäkarik ri tat Pablo, xoc c'u bi kuc' pa ri barco chila'. Je ri' xka'no rumal chi ri tat Pablo xuchomaj chi que' chrakan pa Asón. ¹⁴Aretak xkarik kib ruc' ri tat Pablo, xoc ri are' kuc' pa ri barco. Junam chic xuje' pa ri tinimit Mitilene. ¹⁵Pa barco xujel chi na bi chila', xkatakej c'u ri ka be. Chucab k'ij c'ut xujopan chuwäch ri Quío. Che ri jun k'ij chic xujopan pa

ri tinimit Samos chi' ri mar. Xujuxlan c'u pa ri tinimit Trogilio, te c'u ri', chucab k'ij, xujopan pa ri tinimit Mileto. ¹⁶ Je ri' xka'no rumal chi ri tat Pablo xuchomaj chi man coc'ow tä pa ri tinimit Éfeso rech man cäbeytaj tä pa Asia. Are c'u craj copan chanim pa ri tinimit Jerusalén we cäcowinic rech cäroc'owisaj ri nimak'ij re Pentecostés chila'.

Ri tat Pablo cätzijon cuc' ri c'amal tak qui be ri kachalal cojonelab aj Éfeso

¹⁷ Aretak uj c'o chi pa ri tinimit Mileto, ri tat Pablo xtakan che qui siq'uixic ri c'amal tak qui be ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Éfeso. ¹⁸ Aretak xeopanic, xubij chque: Kachalal, etam alak jas ri nu c'aslemal kas pa ri nabe k'ij ri xinul uc' alak waral pa Asia. ¹⁹ Ronojel k'ij ri xinc'o'ji uc' alak xinpatänij ri Kajaw Jesús, man xinnimarisaj tä wib. Ruc' tak ok'e'j xinban ri nu chac uc' alak, xukuje' xinrik q'uia u wäch c'äxc'ol ri xepe chwij rumal ronojel ri xca'n ri winak aj Israel chwe. ²⁰ Pune je ri', man xinya tä can u tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios chech alak, xukuje' ronojel u wäch tijonic ri cajwataj chech alak rech cärik alak ri utzil. Xane xintzijoj wa' chuwäch alak cho tak ri ahoch alak, xukuje' chquiwäch conojel ri niq'uiaj winak. ²¹ Xinbij chque ri winak aj Israel, xukuje' ri niq'uiaj winak chic chi rajwaxic cäquiqu'ex canima', cäquiqu'ex c'u qui chomanic cho ri Dios, xukuje' cäquiya can ri qui mac, quecojon c'u che ri Kajaw Jesucristo. ²² Cämïc c'ut quine' pa ri tinimit Jerusalén. Rajwaxic c'ut quinniman che ri Lok'alaj Espíritu ri takowinak wa' chwe. Man wetam tä c'ut jas ri cäban na chwe chila'. ²³ Xuwi wetam jas ri u bim ri Lok'alaj Espíritu chwe pa tak conojel ri tinimit ri quine' wi, chi quinocsax na pa che', sibalaj quinrik na c'äx. ²⁴ Man c'o tä c'u jun chque we c'äxc'ol ri' ri quinoc il rumal. Xukuje' ne ri nu c'aslemal man are tä kas nim quin-

wil wi. Are cwaj quinq'uis ri nu chac ri nu takem rech quinopan pa ri q'uisbal re ri nu c'aslemal ruc' quicotem. Cwaj c'ut quinq'uis u banic ri yo'm pa nu k'ab rumal ri Kajaw Jesús. Are wa' ru tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri winak, quinbij chque chi ri Dios sibalaj curayij cutok'obisaj na qui wäch nimalaj conojel, —cächa ri tat Pablo.

²⁵ Cämïc c'ut kas wetam chi man c'o tä jun chech alak, ri nu tzijom ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio che chrij ru takanic ri Dios, ri cäril chi na jumul nu wäch. ²⁶ Rumal ri' quinbij chech alak pa we k'ij cämïc chi ri in man c'o tä nu mac che jachin jun chech alak we cäsach u wäch. ²⁷ Je ri', rumal chi xinya u bixic chech alak ronojel ri u chomam ri Dios pa ka wi'. Man c'o tä jas jun u wäch tijonic ri mat xinya chech alak. ²⁸ Chajij ba' ib alak, chechajij c'u alak ri kachalal cojonelab. Cojom c'u alak che c'amal tak qui be rech quechajij alak conojel ri kachalal ri e cojoninak che ri Kajaw Jesús. Xcäm c'u ri Are' cho ri cruz, xuya c'u ru quiqu'el rech cäquirik ru tobanic ri Dios. ²⁹ Wetam c'ut chi aretak in elinak chi bi uc' alak, quepe na achijab ri cäca'n na c'äx chque ri kachalal cojonelab, je' ta ne e c'a'nalaj tak utiw wa' ri quequitij tak ri chij. ³⁰ Quec'o'ji c'u na jujun achijab, banal tak tzij, xol alak, ri quequitijoj ri winak che ri man kas tzij taj chuquexwäch ri kas tzij rech quebe' ri cojonelab cuc'. ³¹ ¡Chila ba' alak wa', che'asc'at alak! Chna'taj chech alak chi oxib junab, chi pak'ij chi chak'ab, man xintäni tä che pixbexic alak chjunal alak ruc' tak ok'e'j, —cächa chque.

³² Are c'u ri cämïc, kachalal, quinjach can alak pu k'ab ri Dios rech man cäsach tä chech alak ru Lok' Pixab ri Dios ri cuc'ut chkawäch chi sibalaj nim ru tok'ob ri Are' pa ka wi'. We tzij ri' cäcowinic cubano chi cäc'o'ji chuk'ab alak, xukuje' cubano chi cärik alak ri ech-

bal alak junam cuc' conojel ri e rech ri Dios. ³³Man are tä sak puak, man are tä k'an puak, man are tä atz'iak rech jachin chech alak nu rayim u wäch. ³⁴Kas etam alak chi xinchacun chuch'aquic ronojel ri xajwataj chwe, xukuje' ri xajwataj chque ri e c'o wuc'. ³⁵Pa ronojel ri nu tijonic nu c'utum chuwäch alak chi rajwaxic cujchacunic chuch'aquic ri cajwataj chke, rech xukuje' cujcowinic quekato' ri c'o qui rajwaxic. Xinna'taj chech alak ru tzij ri Kajaw Jesús ri cubij: "Are utz na re ri winak ri c'o cusipaj che jun chic chuwäch ri jun ri xak xuwi cuc'amo," —cächa', —xcha ri tat Pablo chque.

³⁶Aretak xbitaj wa' we tzij ri' rumal ri tat Pablo, xxuqui'c, xuban orar junam cuc' conojel. ³⁷Conojel c'ut xebok'ic, xquiq'uiäk quib chukul ri tat Pablo, xquitz'umaj. ³⁸Sibalaj xebisonic rumal ri xubij chque chi man c'o tä chi jumul ri cäquil na u wäch. Xcachi'laj c'u bic, xequijacha can chi' ri mar jawije' c'o wi ri barco.

Ri tat Pablo que' pa ri tinimit Jerusalén

21 Aretak xekaya can ri kachalal, xujoc pa ri barco, jicom xuje' pa Cos. Chucab k'ij chic xujk'ax pa Rodas, te c'u ri' xuje' pa ri tinimit Pátara. ²Xkarik c'u jun barco pa Pátara ri que' pa Fenicia, xujoc c'u chupam, xkatakej c'u ri ka be. ³Aretak xujk'ax pa ri mar, xkil apan ri Chipre, xkaya c'u can pa ri ka mox, xkatakej ri ka be, xujopan pa Siria. Xujoc'ow c'u na pa ri tinimit Tiro rumal chi ri barco xuya na can eka'n chila'. ⁴Xekarik jujun cojonelab chila', xa je ri' xujcanaj can wukub k'ij cuc'. C'o c'u ri xk'alajisax chquiwäch ri cojonelab rumal ri Lok'alaj Espíritu rech cäquibij che ri tat Pablo chi me' pa ri tinimit Jerusalén.

⁵Aretak xtz'akat ri wukub k'ij cuc' ri cojonelab, xujel bi pa ri tinimit Tiro. Conojel ri cojonelab, ri achijab cachi'l ri quixokil, xukuje' ri calc'ual xuje'quijacha canok. Aretak xujopan chi' ri mar xujx- uqui'c, xka'n orar. ⁶Te c'u ri' xkajach kib. Xekach'abej can ri kachalal, te ri' xujoc pa ri barco, are c'u ri e are' xetzelej can cho cachoch.

⁷Ri uj xkatakej ri ka be pa ri mar, kelic lok pa ri tinimit Tiro, xujopan pa ri tinimit Tolemaida. Xkayala rutzil qui wäch ri kachalal ri e c'o chila', xujcanaj c'u na jun k'ij cuc'. ⁸Chucab k'ij chic xujel bi pa Tolemaida, ri tat Pablo xukuje' ri uj, ri uj rachi'l, xuje' pa ri tinimit Cesarea. Chila' c'ut xuje' cho rachoch ri tat Felipe, tzijol re ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. Ri are' c'ut are jun chque ri wukub diáconos ri xecha' nabe pa Jerusalén.⁴ ⁹Ri tat Felipe, e c'o quiejeb u mia'l ri man e c'ulan taj. We alitomab ri' tajin cäquik'alajisaj ri tzij ri yo'm chque rumal ri Dios. ¹⁰Ya xque' quieb oxib k'ij ri uj c'o chila', aretak xopan jun k'alajisaj re ru Lok' Pixab ri Dios ri petinak pa Judea, Agabo u bi'. ¹¹Ri are' xopan che ka ch'abexic, xuc'am c'u ru pas ri tat Pablo, xuxim ri rakan xukuje' ru k'ab chbil rib, xubij: Ri Lok'alaj Espíritu cubij chi aretak copan ri ajchak'el we pas ri' pa ri tinimit Jerusalén, je wa' cäca'n na ri winak aj Israel chuyutic. Te ri' cäquijach na pa qui k'ab ri niq'uijaj winak chic, ri man e aj Israel taj, —xcha ri tat Agabo.

¹²Aretak xkata wa' we tzij ri', ri uj xukuje' ri winak aj Cesarea ri e c'o kuc' xkabocho'i'j ri tat Pablo chi man que' tä ri' pa Jerusalén. ¹³Are c'u ri tat Pablo xch'awic, xubij chke: ¿Jas che cok' alak, cäya alak nimalaj bis che ri wanima'? Ri in nu yo'm wib, man xuwi taj chi quinyutic, xane xukuje' chi quincämisax chila'

⁴21:8 Ri "wukub diáconos": Chawila' wa' pa Hechos 6:1-6.

pa ri tinimit Jerusalén rumal rech ri Kajaw Jesús, —xcha chque.

¹⁴Rumal c'u chi man xujcowin taj xkak'atej, xak xkaya can chi je ri', xkabij c'ut: ¡Chubana ba' ru rayinic ri Dios puwi' la! —xujcha che.

¹⁵Oc'owinac c'u quieb oxib k'ij, xka'n c'u u banic ri jastak ke. Te c'u ri' xuje' pa ri tinimit Jerusalén. ¹⁶Xujcachi'laj c'u bi jujun cojonelab aj Cesarea. Jun chque ri cojonelab are jun tata' aj Chipre, Mnasón u bi'. Tzojer lok we tata' ri' are cojonel. Ruc' c'u ri are' ka chomam cujcanaj wi canok.

Ri tat Pablo copan cho rachoch ri tat Jacobo

¹⁷Aretak xujopan pa ri tinimit Jerusalén, xujquic'ulaj ri kachalal, sibalaj xequicot kuc'. ¹⁸Chucab k'ij xe' ri tat Pablo kuc', xuje' c'u chuch'abexic ri tat Jacobo. Qui mulim c'u quib conojel ri c'amal tak qui be ri kachalal cojonelab chila'. ¹⁹Ri tat Pablo xuya rutzil qui wäch conojel, te c'u ri' xutzijoj na ronojel jas ru banom ri Dios chquixol ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj rumal ri chac ru banom cuc'. ²⁰Aretak ri e are' xquita ri xubij, xquiya u k'ij ri Dios. Xquibij c'u che ri tat Pablo: Je', kachalal. Pune ta ne je ri', e q'uia mil winak aj Israel ri e cojoninac. Ri e are' c'ut cäquibij chi tzrajwaxic wi cäkatakej u banic ri cubij ru Pixab ri Moisés, —quecha'. ²¹Bim c'u chque we winak ri' chi ri lal tajin quetijoj la conojel ri winak aj Israel ri e c'o chquixol ri niq'uiaj winak chic chi ya man rajwaxic tä chic queniman che ri xtakan wi ri ka mam Moisés. Xukuje' cäquibij chi cäbij la chque chi man rajwaxic taj coc ri retal ri ojer trato che ri qui cuerpo ri qui c'ojol, xukuje' chi man rajwaxic tä cäca'no jas ri uj nak'atal wi. ²²¿Jas ta c'u lo cäka'no? Cäquimulij c'u na quib ri winak aretak cäquito chi lal ulinak.

²³Are utz na we cäban la ri cäkabij che la: E c'o kuc' uj quiejeb achijab ri cäca'n na jas ri xquichi'j u banic cho ri Dios. ²⁴Chec'ama bi la we achijab ri' uc' la, aretak cäquesaj ri äwas chquij ri e are', bana la ri e la junam cuc'. Chya la ri puak ri rajwaxic chque rech quecowinic cäquisocaj na ri qui wi'. Je ri' conojel cäquil na chi man kas tzij tä ri' ri cäbix chij la, xane ri lal xukuje' cänimaj la ri cubij ru Pixab ri Moisés. ²⁵Are c'u ri winak ri man e aj Israel taj ri e cojoninac, c'o wuj ka tz'ibam bi chque, ka bim bic chi man quebec tä il, xane xak xuwi rajwaxic chi man cäquitij tä ri ti'j ri yo'm chquiwäch tak tiox ri xa e banom cumal winak, chi man cäquitij tä quic', chi man cäquitij tä ri qui ti'jol away ri e jitz'am che qui cämisaxic, xukuje' chi man cäca'n tä que jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, —xecha che ri tat Pablo.

Cäquiyac quib ri winak chrij ri tat Pablo, cächap cumal, cäch'ayic

²⁶Xpe c'u ri tat Pablo, xeuc'am bi ri quiejeb achijab ruc'. Chucab k'ij xresaj ri äwas chrij junam cuc', te c'u ri' xoc pa ri nimalaj rachoch Dios chubixic chque janipa' k'ij craj na che resaxic ri äwas chquij, aretak chquijujunal cäquiya ri rajwaxic cäsipax cho ri Dios.

²⁷Aretak c'ut xa jubik' craj chi cätz'akat ri wukub k'ij, e c'o jujun winak aj Israel ri e petinac pa Asia ri xquil ri tat Pablo c'o pa ri nimalaj rachoch Dios. Xequimulij ri winak, xquisach qui c'ux, xak jun xquiy'o' xebe' chrij ri are'. ²⁸Xquirak qui chi', xquibij: ¡Tata'ib aj Israel! ¡Chujto' alak! Are achi wa' ri cäbin pa conojel tak ri tinimit. Cuya tijonic chque ri winak, cubij ri man utz taj chquij ri ka winakil, chrij ru Pixab ri Moisés, xukuje' chrij we lok'alaj ja ri'. E u c'amom c'u bi jujun winak aj Grecia

ri man e ka winakil taj pa ri nimalaj rachoch Dios, u banom ri äwas u banic pa we lok'alaj c'olibal ri', —xecha'.

²⁹Je' xquibij wa' rumal chi quilom ri tat Pablo c'o pa ri tinimit Jerusalén, rachi'l ri tat Trófimo aj Éfeso. Xquichomaj c'ut chi xuc'am bi ri are' pa ri nimalaj rachoch Dios.

³⁰Conojel ri winak pa ri tinimit Jerusalén xebel ch'uj. Aninak xquimulij quib, xquichap ri tat Pablo, xquicharchatej lok chupam ri nimalaj rachoch Dios, xequitza'apij c'u can ri porta. ³¹Tajin cäquitzucuj jas cäca'no chucämisaxic aretak xyi' u bixic che ri tata', ri qui nimal ri soldados aj Roma, chi conojel ri winak pa ri tinimit Jerusalén tajin quebel ch'uj, sachinak c'u qui c'ux. ³²Ri nim takanel ri' xeumulij jujun u soldados, xukuje' jujun chque ri qui nimal tak ri soldados, sibalaj aninak xebe' jela' jawije' e c'o wi ri winak. Aretak ri winak xquil ri nim takanel e rachi'l ru soldados, xquitanaba' u ch'ayic ri tat Pablo. ³³Xpe c'u ri tata' ri' ri cätakan pa qui wi' ri soldados, xe'c, xuchap ri tat Pablo. Te c'u ri' xtakan chuyutic ruc' quieb ximibal re ch'ich'. Xuta' c'u chque ri winak jachin ri tat Pablo, xukuje' jas ru mac. ³⁴Are c'u ri winak cäquirak qui chi', jun wi ri cäquibij ri niq'uij, jun chi wi ri cäquibij ri niq'uij chic. Ri tata' man xcowin tä chuch'obic jas ri xc'ulmatajic rumal chi ri winak xak cäquirak qui chi'. Je ri' xtakan chuc'amic bi ri tat Pablo pa ri ja ri e jekel wi ri soldados. ³⁵Aretak xeopan cho ri gradas rech ri ja, ri soldados ri qui c'amom bi ri tat Pablo xajwataj na xquitelej, xquipakaba', rumal chi conojel ri winak sibalaj quech'iquimij quib. ³⁶Conojel c'u ri winak ri e teren chquij cäquirak qui chi', cäquibij: ¡Chcämisaxok! —quecha'.

Ri tat Pablo queuch'abej ri winak chuto'ic rib

³⁷Aretak tajin cäc'am bi ri tat Pablo chupam ri ja ri e jekel wi ri soldados, ri are' xuta' che ri tata' ri cätakan pa qui wi', xubij che: ¿A cuya' quintzijon jun rat uc' la? —xcha che.

Ri tata' xuta' che, xubij: ¿A awetam catch'aw pa ch'abal griego? —cächa'. ³⁸¿A mat at ri' ri jun achi aj Egipto, ri xque' quieb oxib k'ij wa' xuyac rib chrij ri k'atbal tzij, te c'u ri' xeumulij quiejeb mil achijab cämisanelab, xeuc'am c'u bi pa ri juyub ri cätz'inowic? —xcha che.

³⁹Xubij c'u ri tat Pablo che: Ri in, in jun chque ri winak aj Israel, xil c'u nu wäch pa Tarso, jun tinimit wa' re Cilicia ri nim u banic. Jela' c'ut quinel wi. Quinta' jun tok'ob che la chi cäya la chwe chi queinch'abej ri winak, —xcha ri tat Pablo che.

⁴⁰Ri tata' xuya' che chi cäch'awic. Ri tat Pablo xtaq'ui puwi' tak ri gradas, xuyac ru k'ab chquiwäch ri winak chubixic chque chi mech'aw chic. Aretak xetäni ri winak, ri tat Pablo xeuch'abej pa ri ch'abal hebreo, xubij:

22 Lok'alaj tak kachalal, alak c'amal tak ka be, tampe alak ri quibij chuwäch alak chuto'ic wib, —cächa chque ri winak.

²Aretak ri winak xquito chi ri tat Pablo queuch'abej pa ch'abal hebreo, xak jun xec'oji wi, xquitatabej na ri cubij. Cubij c'u ri tat Pablo chque: ³Ri in, in winakil alak, in aj Israel. Xil nu wäch pa Tarso, tinimit wa' re Cilicia. Waral c'ut pa Jerusalén xinq'uij wi. Kas utz nu tijoxic xban rumal ri nim tata' Gamaliel che ri qui pixab ri ka mam ojer. Amak'el ronojel k'ij xintij nu chuk'ab chupatänixic ri Dios, jas ri cäban alak, onojel alak cämich. ⁴Nabe canok ri in xinban na c'äx chque conojel ri e conjoninac che ri Utzalaj Tzij re ri Evan-

gelio, xintzucuj c'u qui cämisaxic. Xeinchap achijab, ixokib, xeincoj c'u pa che'.⁵ Ri qui nimal sacerdotes xukuje' conojel ri qui nimakil ri winak quecowinic cäquik'alajisaj chi are ri kas tzij. Ri e are' xquiya bi jujun tak wuj chwe, tz'ibam wa' chque ri kachalal aj Israel ri e c'o pa ri tinimit Damasco. Xak je ri' xine' pa Damasco che qui tzucuxic ri cojonelab rech queinchapo, queinc'am lok waral pa Jerusalén, chuc'äjisaxic qui wäch, — xcha ri tat Pablo chque.

Ri tat Pablo cutzijoj jas xubano aretak xcojon che ri Cristo

⁶ Benam c'u we pa ri be, opanem quinban pa ri tinimit Damasco, kas pa ri niq'uiaj k'ij, xak te'talic c'ut xtunun jun nimalaj sakil chwij ri xpe chicaj.⁷ Xintzak pulew, te c'u ri' xinto c'o Jun ri xch'aw lok chicaj ri xubij chwe: “Saulo, Saulo, ¿jas che caban we nimalaj c'äx ri' chwe?” —xcha'.⁸ Ri in c'ut xinbij che: “¿Jachin ri lal, Tat?” —xinha che. Ri Are' xubij chwe: “In ri' ri Jesús aj Nazaret. Ri c'äx ri tajin cabano, are chwe In tajin caban wi wa',” —xcha'.⁹ Ri e c'o wuc' xquil ri sakil, sibalaj c'u xquixej quib. Man xquita tä c'u ru ch'abal ri Jun ri tajin cäch'aw wuc'.¹⁰ Ri in c'ut xinbij: “Tat, ¿jas caj la chi quinbano?” —xinha che. Xubij c'u ri Kajaw Jesús chwe: “Chatwalijok, chatakej ri a be pa ri tinimit Damasco. Chila' c'ut cäbix wi na chawe jas ri rajwaxic cabano,” —xcha chwe.¹¹ Man xincowin tä c'ut xinca'yic rumal ri sakil, ri sibalaj cäjuluwic. Rumal ri' xa xinyukex bi che ri nu k'ab cumal ri wachi'l, xinquic'am bi pa Damasco, —cächa'.

¹² C'o c'u jun tata' chila', Ananías u bi'. Ri are' sibalaj cäcojon che ri Dios, cunimaj c'u ru Pixab ri Moisés. Conojel ri winak aj Israel ri e c'o chila' pa Damasco cäquibij chi sibalaj utz we tata' ri'.¹³ We tata' ri' xopan che nu ch'abexic, xu-

bij c'u chwe: “Wachalal Saulo, chca'y chi na la jumul chic,” —xcha chwe. Chanim c'ut xutzir ri nu wak'äch, xincowinic xinca'yic, xinwil c'u ri tata'.¹⁴ Xubij c'u ri tata' chwe: “Cha'tal la rumal ri qui Dios ri ka mam ojer rech quetamaj la jas ru rayinic, xukuje' rech quetamaj la u wäch ri Jicomalaj Patänil re ri Dios, xukuje' rech cäta la ri kas u ch'abal ri Are'.¹⁵ Coc c'u na la che k'alajisal re ri Are' chqui-wäch ri winak, cätzijoj na la ronojel ri tom la, xukuje' ri ilom la.¹⁶ ¿Jas ta ne ri queyey na la? ¡Jo' ba'! Walij la, chban kasna' la, cu'ba c'ux la chrij ri Kajaw Jesús, ta' la tok'ob che rech cäsachtaj ri mac la, cuban c'u ch'ajch'oj ri anima' la,” —xcha chwe, —xcha ri apóstol Pablo.

Ri tat Pablo cutzijoj ri xubano aretak xtak bi chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios chque ri winak ri man e aj Israel taj

¹⁷ Ri tat Pablo xutakej tzijonem, cubij: Aretak xintzelej lok pa we tinimit Jerusalén, xine' c'u pa ri nimalaj rachoch Dios. Tajin quinban orar chila', c'o c'u ri xuc'ut ri Dios chnuwäch.¹⁸ Xinwil ri Kajaw Jesús, xubij c'u chwe: “Chacowij, chatel bi chanim waral pa Jerusalén, rumal chi ri winak ri e c'o waral man cäquicoj tä na ri cabij chwij in,” —xcha chwe.¹⁹ Ri in c'ut xinbij che: “Kajaw, ri e are' quetam chi nabe canok ri in xine' pa tak ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel, xeinchap conojel ri quecojon che la, xeincoj pa che', xukuje' xeinch'ayo.²⁰ Aretak c'ut tajin cäquicämisaj ri tat Esteban ri patänil e la, ri cäk'alajisan hij la, ri in, in c'o cuc'. Sibalaj utz c'ut xinwilo chi cäcämisaxic, xinchajij c'u ri qui k'u' ri tajin quecämisan che,” —xinha che.²¹ Ri Kajaw Jesús xubij chwe: “Jat, rumal chi rajwaxic catintak bi naj cuc' ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj,”

—xcha ri Are' chwe, —xcha ri tat Pablo chque ri winak.

Ri tat Pablo c'o pu k'ab ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados

²² Xuwi chi c'u wa' we tzij ri' xquita ri winak chuchi' ri tat Pablo, xquichap c'u u rakic qui chi', xquibij: ¡Chcämisax we achi ri'! ¡Man ya'tal tä che chi cäc'asi na! —xecha ri winak.

²³ Xquitakej c'u u rakic qui chi', xquirokij ri qui k'u' cho ri ulew, xquijopij ulew chicaj. (Je' xka'no chuc'utic chi sibalaj nim ri coyowal, man cäkaj tä c'u chquiwäch ri tajin cubij ri tat Pablo.)

²⁴ Ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados xuya takanic chi cocsax ri tat Pablo pa ri ja ri e jekel wi ri soldados, xukuje' xuya takanic chi co cäch'ayic, te c'u ri cäc'ot u chi' rech cubij jas che ri winak cäquirak qui chi' chrij. ²⁵ Aretak c'ut yutum chic ri are' rech cäquich'ayo, xubij ri tat Pablo che ri qui nimal soldados ri tac'al chila' che quilic: ¿A ya'tal chech alak cäch'ay alak jun achi ri jun cuc' ri winak aj Roma[§] we ta mat k'atom tzij puwi' nabe? —xcha che.

²⁶ Aretak ri tata' ri' xuta ri xubij ri tat Pablo, xe'c, xubij che ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados: ¿Jas ta c'u lo ri tajin cäban la che we achi ri'? Ri are' are jun cuc' ri winak aj Roma, —xcha che.

²⁷ Ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados xe' ruc' ri tat Pablo, xuta' che, xubij: ¿A kas tzij chi at jun cuc' ri winak aj Roma? —xcha che.

Ri tat Pablo xubij: Je', kas tzij, —xcha che.

²⁸ Ri nim takanel xubij che ri tat Pablo: Ri in xintoj nimalaj puak rech quinoc che jun chque ri winak aj Roma, —xcha che.

Ri tat Pablo xch'awic, xubij: Ri in, in jun chque rumal chi je' nu banic wa' xil nu wäch, —xcha che.

²⁹ Chanim ri soldados ri xa jubik' man xquich'ay ri tat Pablo xebel ruc', xquiya canok. Are c'u ri nim tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados, aretak xretamaj chi ri tat Pablo are jun cuc' ri winak aj Roma, sibalaj xuxej rib chi xtakan chuyutic rech cäch'ayic.

Ri tat Pablo cäyi' chquiwäch ri qui nimakil ri winak aj Israel

³⁰ Ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados xraj xretamaj jas ri kas u mac ri tat Pablo ri tajin cäquibij ri winak aj Israel chrij. Xak je ri' chucab k'ij xresaj ri ximibal re ch'ich' che ri tat Pablo, te c'u ri' xtakan che qui mulixic ri qui nimakil ri sacerdotes aj Israel, xukuje' conojel ri qui nimakil ri winak. Xresaj c'u lok ri tat Pablo, xutac'aba chquiwäch.

23 Ri tat Pablo co xca'y chque ri qui nimakil ri winak, xubij: Kachalal, ri in quinna' pa ri wanima' chi man c'o tä etzelal nu banom pa ri nu c'aslemal cho ri Dios petinak lok, —xcha chque.

² Are c'u ri tat Ananías, ri qui nimal sacerdotes, xuya takanic chque ri winak ri e c'o chuxcut ri tat Pablo chi cäquich'ay pu chi' ruc' ri qui k'ab. ³ Ri tat Pablo xch'awic, xubij che ri tat Ananías: ¡Kas tzij are ri Dios cäch'ayow na la! ¡Ri lal xak quieb wäch la! Ri lal t'uyul la chila' rech cäk'at la tzij je' jas ri cubij ri Pixab. ¿Jas lo wa' ri cäban la, cätakan c'u la che nu ch'ayic? ¿A mat cäniman la che ri cubij ri Pixab? —xcha che.

⁴ Ri achijab ri e c'o chunakaj ri tat Pablo xquibij che: ¿A je' cabano chuch'abexic ri qui nimal sacerdotes rech ri Dios? —xecha che.

§22:25 Ri tat Pablo are jun aj Roma rumal chi xil u wäch pa ri tinimit Tarso, ri quetakan wi ri winak aj Roma. Are xukuje' jun aj Israel rumal chi ru tat, ru nan e are' aj Israel.

⁵Ri tat Pablo xubij: Kachalal, man wetam taj chi are ri qui nimal sacerdotes. Cubij c'u pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Mabij ri man utz taj chrij ri jun ri cätakan puwi' ra tinimit," —cächa', —xcha chque.

⁶Ri tat Pablo xrilo chi jujun chque ri qui nimakil ri winak ri e c'olic, e are' jun cuc' ri tata'ib saduceos, ri niq'uiyaj chic e are' jun cuc' ri tata'ib fariseos. Rumal ri' co xch'awic, xubij chquiwäch ri qui nimakil ri winak: Kachalal, ri in, in fariseo, in u c'ojol jun fariseo. Tajin c'u cäk'at tzij pa nu wi' rumal chi quincojo chi quec'astaj na ri cäminakib, cu'l c'u nu c'ux chrij wa', —xcha chque.

⁷Aretak xbitaj wa' we tzij ri' rumal ri tat Pablo, ri tata'ib fariseos, ri tata'ib saduceos xquichap u chomalaxic quib, xech'ojinic. Je ri' chi ri winak ri qui mulim quib xuban quieb qui chomanic, xquitasala quib. ⁸Je' xca'n wa' rumal chi ri tata'ib saduceos man cäquicoj taj chi quec'astaj na ri cäminakib, man cäquicoj taj chi e c'o ángeles, chi e c'o espíritus. Je wa' ri qui tijonic ri e are'. Are c'u ri tata'ib fariseos cäquicojo chi quec'astaj na ri cäminakib, xukuje' chi e c'o ángeles, chi e c'o espíritus. Je ri' ri qui tijonic ri e are'. ⁹Conojel c'ut, co na xquirak qui chi'. Xewalij c'u jujun chque ri tijonelab re ri Pixab ri e jun cuc' ri tata'ib fariseos, xquibij: We achi ri' man c'o tä jun mac u banom. We ne jun espíritu, we ne jun ángel xuch'abej, mäkak'atej ne u wäch ri cuban ri Dios, —xecha'.

¹⁰Sibalaj c'u nim ri ch'oj chquixol ri tata'ib. Rumal ri' ri tata' ri qui nimal soldados aj Roma xuxej rib we ne cäban ch'äkatak che ri tat Pablo cumal ri e are'. Xa je ri' xtakan chque ru soldados chi quebe'c, cäquesaj bi ri tat Pablo chquixol rech cäquic'am bi jumul chic pa ri ja ri e jekel wi ri soldados.

¹¹Chucab ak'ab xuc'ut rib ri Kajaw Jesús chuwäch ri tat Pablo, xubij che:

¡Pablo, chachajij anima! Rumal ri a banom, rumal chi a k'alajisam waral pa ri tinimit Jerusalén jachin ri in, jas c'u ri nu banom, xukuje' are je' rajwaxic caban na che nu k'alajisaxic pa ri tinimit Roma, —xcha che.

Ri winak cäquichomaj jas cäca'n chucämisaxic ri tat Pablo

¹²Chucab k'ij chi c'ut jujun chque ri winak aj Israel xjunamataj qui tzij chi cäquicämisaj ri tat Pablo. Xca'n juramento chi cäpe na c'äx pa qui wi' we man cäca'no jas ri xquichomaj, chi man c'o tä jas cäquitij na we ta mat nabe cäquicämisaj ri tat Pablo. ¹³E c'o na más chquiwäch cawinak achijab ri xca'n wa' we juramento ri'. ¹⁴Xebe' c'u wa' cuc' ri qui nimakil ri sacerdotes xukuje' cuc' ri niq'uiyaj tata'ib chic, ri qui nimakil ri winak aj Israel, xquibij c'u chque: Ri uj xka'n juramento chi cäpe na c'äx pa ka wi' we man cäca'no jas ri xkachomaj, chi man c'o tä jas cäkatij na we ta mat nabe cäkacämisaj na ri tat Pablo. ¹⁵Ri alak c'ut, xukuje' ri niq'uiyaj qui nimakil ri winak, bij alak che ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados chi cuc'am lok ri tat Pablo chuwäch alak chuwek, bij alak chi xa cäc'ot alak u chi' che retamaxic jas ri kas xubano. Are c'u ri uj, c'ä mäjok cäpe ri are', cujc'oji na apan chuyuxlexic rech cäkacämisaj, —xecha chque.

¹⁶Are c'u jun ala, ri ral ri ranab ri tat Pablo, xuta wa', jas ri xquichomaj u banic, xe' c'u ri are' pa ri ja ri e jekel wi ri soldados, xubij wa' che ri tat Pablo. ¹⁷Xa je ri' ri tat Pablo xusiq'uij jun chque ri tata'ib ri qui nimal ri soldados, xubij che: C'ama la bi we ala ri' chuwäch ri tata' ri cätakan pa qui wi' conojel ri soldados, c'o c'u ri craj cubij che, —xcha che.

¹⁸Ri qui nimal ri soldados xuc'am bi ri ala chuwäch ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados, xubij che: Ri tat Pablo ri ajpache' xinusiq'uij, te c'u ri' xuta'

tok'ob chwe chi quinc'am lok we ala ri' chuwäch la, c'o c'u ri craj cubij che la, —xcha che.

¹⁹Ri tata', ri nim takanel, xuc'am bi ri ala pu tuquiel wi, xuta' c'u che: ¿Jas ri cawaj cabij chwe? —xcha che.

²⁰Te ri' ri ala xubij che: Ri qui nimakil ri winak aj Israel xjunamataj qui tzij chi cäquibij che la chi cäc'am la bi ri tat Pablo chquiwäch ri qui nimakil ri winak chuwek, cäquibij c'u na chi xa cäquic'ot u chi' che retamaxic jas ri kas xubano. ²¹Mäcoj ba' la ri cäquibij, rumal chi e c'o na más chquiwäch cawinak achijab ri e yuxleninak ri tat Pablo. Ri e are' ca'nom juramento chi cäpe na c'äx pa qui wi' we ta mat cäca'no jas ri qui chomam, chi man c'o tä jas cäquitijo we ta mat nabe cäquicämisa' na ri tat Pablo. Ri e are' c'ut chanim ri' e c'o chic, xak queye'm chi cäya la chque jas ri cäquibij, —xcha che.

²²Ri tata' c'ut ri cätakan pa qui wi' ri soldados xubij che ri ala chi quel bic, xubij c'u che chi c'o jun mubij wi chi xubij wa' che.

Ri tat Pablo cätak bi chuwäch ri tat Félix ri k'atal tzij

²³Te c'u ri' ri nim tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados xeusiq'uij quieb chque ri tata'ib qui nimakil soldados, xuya c'u takanic chque chi quequimulij quieb cientos soldados chcakan, oxc'al lajuz chic ri quequejenic, xukuje' quieb cientos ri quequic'am bi qui lanzas. Rajwaxic c'ut cäca'n u banic ri jastak que, xak quec'o'ji na chila' pa ri u belej hora chak'ab, rech quebel bic, quebe' pa ri tinimit Cesarea. ²⁴Xukuje' xuya takanic chi quequicha' jujun quiej, cäban u banic jun rech c'o cuqueiej bi ri tat Pablo, rech cäquic'am bic, man c'o tä jas jun c'äx curiko, xane utz u wäch copan ruc' ri k'atal tzij ri tat Félix. ²⁵Te c'u ri' ri tata' ri cätakan pa qui wi' conojel ri soldados

xutz'ibaj bi jun wuj, xuya bi chque. Je wa' xubij ri wuj:

²⁶“In wa', ri in Claudio Lisias. Quintak bi rutzil wäch la, tat Félix, lal ri' ri nimalaj k'atal tzij. ²⁷We achi ri' xchap na cumal ri winak aj Israel, xak c'u jubik' man xquicämisa'j. Aretak c'ut xinwetamaj in chi are jun aj Roma, xeinsiq'uij ri nu soldados, xeintak c'u che resaxic pa qui k'ab ri winak aj Israel. ²⁸Xwaj c'ut xinwetamaj jas ri mac xubano, ri cäquibij chrij. Rumal ri' xinc'am bi chquiwäch ri qui nimakil ri winak aj Israel. ²⁹Xinwetamaj c'ut chi ru mac are wa' chi man cuban taj jas ri cubij ri qui pixab ri e are'. Man ya'tal tä c'ut chi cäcämisa'xic, man ya'tal taj chi coc pa che' rumal wa'. ³⁰Xinta c'ut chi xjunamataj qui tzij ri winak aj Israel, qui chomam chi c'ut jas cäca'n chucämisa'xic we achi ri'. Xa rumal ri' xintak bic uc' la, xinbij c'u bi chque ri winak ri cäquibij chrij chi c'o u mac, chi rajwaxic cäquik'alajisa'j chuwäch la jas ri mac u banom ri cäquibij chrij. Xuwi ba' wa' ri xinbij che la. ¡Ch'abej chi la!” —xcha bi pa ri wuj.

³¹Ri soldados xquinimaj ri takanic ri xyi' chque, xquic'am c'u bi ri tat Pablo, xebe' chak'ab pa ri tinimit Antípatris. ³²Chucab k'ij chic ri soldados ri e benak chcakan xetzelej lok jawije' c'o wi ri ja ri e jekel wi. Are c'u ri soldados ri e benak chrij quiej xquitakej ri qui be ruc' ri tat Pablo. ³³Aretak c'ut xeopan pa ri tinimit Cesarea, xquiya ri wuj che ri nim k'atal tzij, xukuje' xquiya ri tat Pablo chuwäch, xquijach c'u pu k'ab. ³⁴Ri k'atal tzij xusiq'uij ri wuj, te c'u ri' xuta' che ri tat Pablo jawije' quel wi ri are'. Aretak xretamaj chi are aj Cilicia, ³⁵xubij che: Quinta na ri tzij la aretak quepe ri winak ri cäquibij ri mac chij la, —xcha che.

Xeutak c'u soldados chuchajixic ri tat Pablo pa ri nim ja ri sibalaj je'lic, rachoch ri tat Herodes.

Ri tat Pablo cuto' rib chuwäch ri tat Félix, ri nim k'atal tzij, rumal ri cäquibij ri winak aj Israel chrij

24 Xque' job k'ij ri tat Pablo c'o pa ri tinimit Cesarea aretak xopan ri tat Ananías ri qui nimal sacerdotes, e rachi'l jujun chque ri nimak tak tata'ib aj Israel, xukuje' jun cojol tzij ri xukuje' cäch'aw pa qui wi' ri winak. Ri tata' ri', Tértulo u bi'. Xeboc c'u bi chuwäch ri nim k'atal tzij chubixic ri mac chrij ri tat Pablo. ² Aretak xc'am lok ri tat Pablo, ri tat Tértulo xuchap u bixic tzij chrij chuwäch ri nim k'atal tzij, je c'u ri' xubij che ri tat Félix: ¡Chäjín la, tat Félix, lal ka nan, lal ka tat! Sibalaj maltiox che la chi rumal ech la c'o nimalaj utzil pa we ka tinimit, man c'o tä c'u je wa' je ri'. Rumal c'u ri nimalaj no'j la, sibalaj utz banom la chuk'atic tzij puwi' ronojel. ³ Ronojel ri banom la cäkil pa tak conojel ri tinimit, sibalaj cäkamaltioxij wa' che la, tat Félix. ⁴ Man cäkaj tä c'ut cäkaya nimalaj latz' che la. Xuwi cäkaj cäkabochi'j la rech cäban la tok'ob, cuj-tatabej na la jun rat. ⁵ We achi ri', xke-tamaj chi jawije' chi' ri copan wi, xak c'äx cuban chquixol ri winak, je' jas jun nimalaj yabil. Pa ronojel ruwächulew cuyac ch'oj chquixol ri winak aj Israel, je ri' chi xak cäquitasala quib. Ri are' c'ut are jun c'amal qui be ri jule' winak ri qui takem ru tijonic ri Jesús aj Nazaret ri cäbix Nazarenos chque. ⁶ Xukuje' xuban ri äwas u banic pa ri nimalaj rachoch Dios. Ri uj c'ut xkachapo. Are ta xkaj xkak'at tzij puwi', jas ri cubij ri ka pixab. ⁷ Are c'u ri tata', Lisias u bi', ri cätakan pa qui wi' ri soldados, xunim rib ri are'. Ruc' nimalaj chuk'ab xresaj ri tat Pablo pa ka

k'ab. ⁸ Xubij c'ut chi ri winak ri cäquibij chrij ri tat Pablo chi c'o u mac, rajwaxic queopan uc' la. Ri lal c'ut cuya' cäc'ot la u chi', cäta' la che, rech quetamaj la chi kas tzij wa' ronojel ri tajin cäkabij chrij, —xcha che ri tat Félix.

⁹ Xukuje' ri winak aj Israel ri e c'o ruc' ri tat Tértulo xquibij chi ronojel wa' are kas tzij. ¹⁰ Ri nim k'atal tzij xuc'ut ruc' ru k'ab chi cuya' cäch'aw ri tat Pablo. Ri are' c'ut xubij: Wetam chi q'uia junab chic c'o la che k'atal tzij pa qui wi' we winak ri', rumal ri' cäquicot wanima' quinbij quieb oxib tzij chuwäch la chuto'ic wib. ¹¹ Cä-cowin c'u la quetamaj la chi c'ä te' cablajuj k'ij wa' in opaninak pa ri tinimit Jerusalén chuk'ijilaxic ri Dios. ¹² Man c'o tä c'u ch'oj nu banom, man tajin tä quin-chomala tzij ruc' jachin jun aretak xinquirik pa ri nimalaj rachoch Dios. Man tajin tä quinsach qui c'ux ri winak pa tak ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel, o jawije' chi' ri xinquirik wi pa ri tinimit. ¹³ Wa' we winak ri' man quecowin taj cäquic'ut chuwäch la chi kas tzij ri tajin cäquibij chwij. ¹⁴ Quink'alajisaj c'u chuwäch la, chi ri in are tajin quinpatänij ri qui Dios ri ka nan ka tat ojer. Je' tajin quinbano jas ri cubij ru tzij ri Jesús ri kas C'amal ka Be,** ri cäquibij ri winak aj Israel chi are' jule' tijonic wa' ri man kas tzij taj. Quincoj in xukuje' ronojel ri tz'ibtal pa tak ri wuj re ru Pixab ri Moisés, xukuje' ri tz'ibtal pa tak ri qui wuj ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. ¹⁵ Jas ri e are', je' c'u ri in. Cu'l nu c'ux chrij ri Dios chi quec'astaj na conojel ri cäminakib ri ca'nom utzil pa ri qui c'aslemal, xukuje' ri ca'nom etzelal. ¹⁶ Rumal ri' amak'el ronojel k'ij quincoj nu chuk'ab rech man c'o tä etzelal quinna' pa ri wanima' chuwäch ri Dios, o chquiwäch ri winak, —cächa ri tat Pablo.

**24:14 "C'amal ka Be": Ri mero tzij pa griego are "ri Be".

¹⁷ Oc'owinak chi quieb oxib junab ri in bininak pa tak niq'uij tinimit chic, te c'u ri' xintzelej lok jumul chic pa ri nu tinimit, xine' pa Jerusalén chuya'ic ri puak, tobanic chque ri meba'ib chila', xukuje' chuya'ic sipanic cho ri Dios. ¹⁸ Tajin c'u quinya ri nu sipanic pa ri nimalaj rachoch Dios, wesam chi ri äwas chwij, aretak xinqirik jujun winak aj Israel ri quepe pa Asia. Xa quieb oxib ri winak c'olic, man c'o tä c'u c'äx tajin quinban cuc'. ¹⁹ Ri winak ri quepe pa Asia, ri xinqirik pa ri nimalaj rachoch Dios, e are wa' ri rajwaxic quepe chuwäch la, cäquibij c'ut jas u wäch ri mac nu banom, we kas tzij c'o c'äx pa qui c'ux chwij. ²⁰ We man je ri', chquibij ba' ri winak ri e c'o waral chanim, we c'o jas jun mac xquirik chwij aretak xinoc chquiwäch ri qui nimakil ri winak aj Israel. ²¹ We c'u ne are nu mac ri tajin cäquibij chi aretak in c'o chquixol, co xinch'awic, xinbij: "Cämïc tajin cäk'at alak tzij pa nu wi' rumal chi quincejo chi quec'astaj na ri cäminakib," —xinha', —xcha ri tat Pablo che ri tat Félix.

²² Ri tat Félix, aretak xuta ri xubij ri tat Pablo, kas c'o retam chic chquij ri winak ri qui takem ru tijonic ri Jesús ri kas C'amal qui Be. Xuya na can ru chomaxic wa' pa jun k'ij chic, xubij c'u chque ri winak: Aretak cäpe ri tat Lisias, ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados, te c'u ri' kas quinwetamaj na jas u banic ronjel wa', —xcha chque.

²³ Xtakan c'u ri tat Félix che ri qui nimal soldados, chajil re ri tat Pablo chi cutakej u chajixic. Xukuje' xubij che chi cuya che ri tat Pablo chi cuya' queopan ri e utz ruc' chuch'abexic, xukuje' chuya'ic ri rajwaxic che, man queuk'atej tä ri e are'.

²⁴ Oc'owinak chi quieb oxib k'ij, xopan chi jumul ri tat Félix rachi'l ri nan Drusila ri rixokil. Ri are' are jun aj Israel. Xtakan c'u chusi'quixic ri tat Pablo rech cätzi-

jon cuc' chrij ri cojonc che ri Jesucristo. ²⁵ Aretak c'ut ri tat Pablo xuchap u tzi-joxic chi rajwaxic cuban jicom jun che ru c'aslemal, man cuban tä jun xak jas ri craj ri are', xukuje' xutzijoj chi ri Dios cuk'at na tzij pa qui wi' ri winak pa ri q'uisbal k'ij, xuxej rib ri tat Félix, xubij c'u che ri tat Pablo: Xak je' na la', cuya' cate'c. Aretak c'ut cäbantaj ri jastak we, quintakan chi na jumul che a siq'uixic, —xcha che.

²⁶ Are c'u craj ri tat Félix chi ri tat Pablo cuya puak che rech cutzokopij bic. Rumal ri' amak'el cätakan chusi'quixic rech cätzizon ruc'. ²⁷ E oc'owinak chi c'u quieb junab, xak je ri' ri xca'no. Te c'u ri' xquextaj ri tat Félix che nim k'atal tzij. Are xcanaj can ri tat Porcio Festo chuqu'uxel. Are c'u ri tat Félix, are craj cuban canok jachique ri cäkaj chquiwäch ri winak aj Israel. Rumal ri' xuya na can ri tat Pablo pa che'.

Ri tat Pablo coc chuwäch ri tat Festo ri nim k'atal tzij ri te' xoquic

25 Xque' oxib k'ij ri oquinak ri tat Festo che nim k'atal tzij. Te c'u ri' xel bic pa ri tinimit Cesarea, xe' c'u pa Jerusalén. ² Chila' c'ut ri qui nimakil sacerdotes xukuje' ri winak aj Israel ri más nimak na qui banic xeboc chuwäch ri tat Festo chubixic jas u wäch mac ri xuban ri tat Pablo, jas ri tajin cäquibij chrij. ³ Xquibochi'j ri tat Festo, xquita' c'u tok'ob che chi cätakan chuc'amic lok ri tat Pablo pa ri tinimit Jerusalén. Ri winak aj Israel xjunamataj qui tzij, xquichomaj chi cäquicämisaj na ri tat Pablo pa ri be. ⁴ Xpe c'u ri tat Festo, xubij chque chi ri tat Pablo c'o pa che' jela' pa ri tinimit Cesarea. Xubij c'u chque chi cätzelej na ri are' jela' pa quieb oxib k'ij. ⁵ Xukuje' xubij chque: Jachin tak ri c'o chxol alak, ri c'o takanic pa qui k'ab, rajwaxic quebe' wuc' pa Cesarea. We c'u

c'o u mac ri achi ri', cuya' cäbij alak wa' chwe jela', —xcha ri tat Festo chque.

⁶Xa c'u wajxakib k'ij, we c'u ne lajuj k'ij, xc'oji ri tat Festo pa ri tinimit Jerusalén, te c'u ri' xtzelej pa ri tinimit Cesarea. Chucab k'ij xt'uyi pa ru t'uyulibal pa ri k'atbal tzij, te c'u ri' xtakan chusiquixic ri tat Pablo. ⁷Aretak xopan ri tat Pablo chuwäch ri tat Festo, xepe ri winak aj Israel ri e petinak pa Jerusalén, xquimulij quib chrij ri are'. Quia u wäch c'äx ri xquibij chi u banom, man xecowin tä c'ut xquic'utu chi kas tzij ri xquibij chrij. ⁸Are c'u ri tat Pablo xubij we tzij ri' chuto'ic rib: Ri in man c'o tä jubik' mac nu banom. Man in macuninak tä chrij ri qui pixab ri winak aj Israel, chrij ta ne ri nimalaj rachoch Dios, o chrij ri César ri nimalaj takanel puwi' ri Roma, —xcha che ri tat Festo.

⁹Are c'u ri tat Festo, are craj cubano jachique ri cäkaj chquiwäch ri winak aj Israel, xa rumal ri' xuta' che ri tat Pablo, xubij: ¿A cawaj cate' pa ri tinimit Jerusalén rech chila' quink'at wi tzij pa wi'? —xcha che.

¹⁰Xch'aw c'u ri tat Pablo, xubij che: Chuwäch ru k'atbal tzij ri César, ri nimalaj takanel puwi' ri Roma, in c'o wi. Are waral rajwaxic cäk'at wi tzij pa nu wi'. Kas etam c'u la chi man c'o tä jun c'äx nu banom chquij ri winak aj Israel. ¹¹We c'u ne nu banom jun c'äx, we ne nu banom jun mac ri takal wi chi quincämisaxic, man quinwesaj tä wib chupam, cuya' quincämisaxic. We c'u man c'o jas ri nu banom ri cäquibij chwij, man c'o tä jun ya'tal che chi quinujach pa qui k'ab. Quinta' ba' chi ri César, ri nimalaj takanel, chi ri are' cäk'atow tzij pa nu wi', —xcha ri tat Pablo.

¹²Xtzijon c'u ri tat Festo cuc' ri ya'l tak u noj' ri quetoban ruc', xubij che ri tat Pablo: Xabij chi are ri César, ri nimalaj takanel puwi' ri Roma, cäk'atow na tzij

pa wi'. Cate' ba' na ruc' ri nimalaj takanel ri', —xcha che.

Ri tat Pablo coc chuwäch ri nim takanel Agripa

¹³Oc'owinak chi quieb oxib k'ij, ri nim takanel Agripa rachi'l ri nan Berenice xebe' pa ri tinimit Cesarea chuch'abexic ri tat Festo. ¹⁴Quia k'ij xec'oji na chila', are c'u ri tat Festo xubij che ri tat Agripa jas ri xban che ri tat Pablo. Je wa' xubij che: C'o jun achi waral ri yo'm can pa che' rumal ri tat Félix aretak xel bic. ¹⁵Aretak xinc'oji pa ri tinimit Jerusalén, xepe ri qui nimakil sacerdots, xukuje' ri qui nimakil ri winak aj Israel, xquibij chi c'o mac u banom we achi ri'. Xquibij chwe chi quink'at na tzij puwi' chi cäc'äjisax u wäch we achi ri'. ¹⁶Xinbij c'u chque ri e are' chi ri k'atbal tzij re Roma, man u yo'm tä takanic chi cäcämisax jun winak we man nabe copan na chquiwäch ri cäquibij chrij chi c'o u mac rech cuto' rib chuwäch ri cäbix chrij. ¹⁷Rumal ri' aretak xepe ri e are' junam wuc' waral, man xinbeytaj taj, xane chanim chucab k'ij xint'uyi pa ri t'uyulibal pa ri k'atbal tzij, te c'u ri' xintakan chusiquixic ri achi ri'. ¹⁸Aretak c'ut xepe ri winak ri cäquibij chi c'o u mac xubano, man c'o tä jun etzelal ri xquibij chrij junam ruc' ri tajin quinchomaj in. ¹⁹Xane xak xuwi xquibij chi ri tat Pablo man cuban tä ronojel ri e nak'atal wi ri winak aj Israel, ri e cojoninak wi che, xukuje' xquibij chi cutzijoj ru banic jun achi, Jesús u bi', ri xcämic, cubij c'u ri are' chi c'asal chic. ²⁰Man quirik tä c'u in jas quinbano, rumal c'u ri' xinta' che ri tat Pablo we craj que' ri are' pa ri tinimit Jerusalén, rech chila' cäk'at wi tzij puwi'. ²¹Are c'u ri are' xubij chi rajwaxic cäk'at tzij puwi' rumal ri tat Augusto César, ri nimalaj takanel puwi' ri Roma. Rumal ri' xintakan chuchajxic na

pa che' c'ä quintak na bi ruc' ri nimalaj takanel, —xcha'.

²² Xubij c'u ri tat Agripa che ri tat Festo: Ri in xukuje' cwaj quinta ru tzij ri achi ri', —xcha'.

Ri tat Festo xubij che: Chuwek cäta na la jas ri cubij we achi ri', —xcha che ri nim takanel Agripa.

²³ Chucab k'ij, aretak xeopan ri tat Agripa rachi'l ri nan Berenice, sibalaj nimak ca'nom che quib, ruc' nimal xeboc bi pa ri nimalaj ja ri cäquimulij wi quib ri winak, cachi'l ri tata'ib ri que-takan pa qui wi' ri soldados, xukuje' cachi'l ri tata'ib ri nimak qui banic pa ri tinimit. Xtakan c'u ri tat Festo ri nim k'atal tzij chusi'quixic lok ri tat Pablo.

²⁴ Te c'u ri' xubij ri tat Festo: Nim takanel Agripa, xukuje' alak onojel alak ri e c'o kuc' waral, c'o we achi ri' chuwäch alak, chrij c'u wa' ri xquirak wi qui chi' q'uia ri winak aj Israel pa Jerusalén, xukuje' waral pa Cesarea. Cäquibij chi c'o mac u banom we achi ri', chi rumal c'u ri' rajwaxic cäcämisaxic, —quecha ri'. ²⁵ Ri in c'ut quinwilo chi man c'o tä jun mac u banom ri takal ta wi cäcämisaxic. Ri are' c'ut u bim chi rajwaxic cäk'at tzij puwi' rumal ri tat Augusto César, ri nimalaj takanel puwi' ri Roma. Rumal ri' nu chomam chi quintak na bi ruc' are'. ²⁶ Man c'o tä c'u jas ri quincowinic quintz'ibaj bi che ri nimalaj takanel ri cä-takan pa nu wi'. Rumal ri' xinc'am lok ri achi chuwäch alak, más na chuwäch la, nim takanel Agripa, rech cäc'ot na u chi'. Je ri' c'o ri quincowinic quintz'ibaj bic. ²⁷ Quinchomaj c'ut chi xak lok' quintak bi jun ajpache' we man quinbij bic jas ri mac u banom, —xcha chque.

Ri tat Pablo cuto' rib chuwäch ri tat Agripa ri nim takanel

26 Ri tat Agripa xubij che ri tat Pablo: Cuya' catch'awic chuto'ic awib, —xcha che.

Ri tat Pablo xuyac ru k'ab, te c'u ri' xuchap ch'awem, xubij: ² Nim takanel Agripa, sibalaj cäquicot wanima' chi cuya' quinch'aw chuwäch la cämïc chuto'ic wib chuwäch ronojel ri cäquibij ri winak aj Israel chwij. ³ Wetam c'ut chi kas etam la ronojel ri uj nak'atal wi, uj ri winak aj Israel, xukuje' jachique tak ri tzij cujch'ojin chrij. Rumal ri' quinta' jun tok'ob che la chi cächajij la pacien-cia wuc' che nu tatabexic, —xcha ri tat Pablo che ri nim takanel Agripa.

Ri tat Pablo cutzizoj ru c'aslemal nabe aretak mäjok cäcojonic

⁴ Xutakej tzijonem ri tat Pablo, xubij: Conojel ri winak aj Israel quetam ri nu banom pa ri nu c'aslemal chquixol peti-nak lok, rumal chi cuc' ri e are' xil wi nu wäch. Pa ri nu tinimit c'ut xinq'uiyisax wi, xukuje' pa ri tinimit Jerusalén. ⁵ Ri e are' xukuje' quetam wa', quecowinic cäquik'alajisaj wa' we cäcaj, chi ri in tzo-ger lok in jun cuc' ri winak fariseos. E are' c'u wa' ri winak aj Israel ri sibalaj cäquicoj na qui chuk'ab chubanic ri cu-bij ru Pixab ri Moisés. ⁶ Cämïc c'ut tajin cäk'at tzij pa nu wi' rumal chi cu'l nu c'ux chrij ri xuchi'j can ri Dios chque ri ka mam ojer, chi queuc'astajisaj na ri cämi-nakib. ⁷ Are c'u wa' ri queye'm ri winak aj Israel ri e c'o che ri qui mam ojer ri ca-blajuj u c'ojol ri tat Jacob, chi je' cäban-taj na. Rumal ri' quek'ijilan che ri Dios. Chi pak'ij chi chak'ab quepatänin che. Tat Agripa, are c'u rumal rech wa' chi cu'l nu c'ux chi quec'astaj na ri cäminakib, xa c'u rumal ri' c'o ri cäquibij ri winak aj Is-rael chwij cämïc. ⁸ ¿A mat cäcoj alak chi ri Dios queuc'astajisaj ri cäminakib? —cächa ri tat Pablo chque.

**Ri tat Pablo cutzijoj
jas xubano chubanic c'äx
chque ri winak cojonelab nabe**

⁹Ri in, in xukuje' nabe xincomaj in chi rajwaxic quinban q'uia u wäch c'äx chque ri winak ri qui takem ru tijonic ri Jesús aj Nazaret. ¹⁰Je c'u ri' xinban in pa ri tinimit Jerusalén. E q'uia chque ri cojonelab xeincoj pa che' rumal ri takanic ri xyi' pa nu k'ab cumal ri qui nimakil sacerdotes chi je' quinban wa'. Aretak c'ut tajin quecämisax ri cojonelab, ri in sibalaj utz xinwilo. ¹¹Q'uia mul xinc'äjisaj qui wäch ri cojonelab pa tak ri rachoch Dios ri cäquimulij wi quib ri winak aj Israel. Je wa' xinbano rech cäquiya can ri qui cojonic. Sibalaj c'u xyactaj woyowal chquij, je' ta ne chi xinch'ujaric. Xine'c, xinban c'äx chque c'ä pa tak ri niq'uijaj tinimit chic, —cächa'.

**Ri Pablo cutzijoj jas
xubano aretak xcojonic**

¹²Ri in benak pa ri be, benam we chubanic c'äx chque ri cojonelab pa ri tinimit Damasco. Ri in takom bic, xukuje' yo'm bi takanic pa nu k'ab cumal ri qui nimakil sacerdotes. ¹³Nim takanel Agripa, are kas pa ru niq'uijaj k'ij ri', uj c'o pa ri be aretak xak te'talic xinwil jun sakil ri xpe chicaj, ri sibalaj cäjuluw na chuwäch ri k'ij, xtunun c'u chkij, ri in xukuje' conojel ri e benak wuc'. ¹⁴Ri uj konojel c'ut xujtzak cho ri ulew, te c'u ri' xinta jun ri xch'aw lok chicaj ri xubij chwe pa ch'abal hebreo: "Saulo, Saulo, ¿jas che tajin caban we nimalaj c'äx ri' chwe?" —cächa'. "Ri at c'ut tajin carik c'äx, jas ri cuban ri wacäx ri cucoj akan che ri jun che' ri t'ist'ic u wi'," —xcha chwe. ¹⁵Ri in c'ut xinbij: "¿Jachin ri lal, Tat?" —xincha che. Ri Are' xubij chwe: "In ri' ri Jesús ri tajin caban wa' we c'äx ri' chwe," —cächa' ri'. ¹⁶“;Chatwalij ba'!

Nu c'utum c'u wib chawäch rech catoc che patänil we, xukuje' rech catoc che k'alajisal re ri awilom cämich chi are ri In, in awilom. Xukuje' cak'alajisaj ri quinc'ut na chawäch. ¹⁷Catinto' na pa qui k'ab ri a winakil, ri aj Israel, xukuje' pa qui k'ab ri niq'uijaj winak chic ri catintak wi bi cämich. ¹⁸Catintak bi cuc' rech cabano chi ri e are' kas queca'yic, rech quebel bi pa ri k'ekum re ri mac, quek'ax na pa ri sakil rech ri kas tzij, xukuje' rech man cäquitakej tä c'olem pu k'ab ri Satanás, xane quek'ax na pu k'ab ri Dios, quecojon c'u chwe In. Xak je ri' cäquirik na ri sachbal qui mac, xukuje' quec'oji na junam cuc' ri e rech ri Dios," —xcha ri Jesús chwe, —cächa' ri tat Pablo.

**Ri tat Pablo cunimaj ri xc'ut
chuwäch rumal ri Dios**

¹⁹Tat Agripa, nim takanel, rumal ri' ri in xinnimaj ri xuc'ut ri Dios chnuwäch, man xinban tä c'u negar. ²⁰Xane xinchap u tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios nabe pa ri tinimit Damasco, te c'u ri' pa ri tinimit Jerusalén, pa ronojel ri Judea, xukuje' chque ri niq'uijaj winak chic ri man e aj Israel taj. Xink'alajisaj chquiwäch chi rajwaxic cäquiq'uex canima', cäquiq'uex qui chomanic, queniman c'u che ri Dios. Xukuje' xinbij chque chi rajwaxic cäca'n ronojel u wäch utzil rech k'alaj chi q'uextajinak ri canima', q'uextajinak c'u ri qui chomanic. ²¹Xa c'u rumal wa' ri winak aj Israel xinquichapa lok pa ri nimalaj rachoch Dios, are ta xcaj xinquicämisaj. ²²Rumal c'u ru tobanic ri Dios nu takem u tzijoxic ru Lok' Pixab ri Are' cämich. Nu tzijom ru Lok' Pixab ri Dios chque nimalaj conojel ri winak, chque ri man nim tä queil wi, xukuje' chque ri nimak qui banic. Man c'o tä jun tzij ri nu bim ri mat je' jas ri qui bim can ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, xukuje' jas ru bim can ri ka mam Moisés chi cäbantaj na. ²³Are

je' chi ri Cristo curik c'äx, cäcämisax c'u na. Te c'u ri' are ri Are' ri nabe chqui-wäch conojel ri quec'astaj na chquixol ri cämınakıb rech cutzıjoj na chi sak ri kas tzij chrij ru tobanic ri Dios chque ri ka winakil, xukuje' chque ri niq'uiıaj winak chic ri man e aj Israel taj, —xcha ri tat Pablo chque.

Ri tat Pablo cucoj u chuk'ab che ri nim takanel Agripa rech cäcojonıch

²⁴ Ri tat Pablo tajın cubij tak we tzij ri' chuto'ic rib aretak ri tat Festo co xurak u chi', xubij: ¡Pablo, xak at elınak ch'uj! Rumlal ri qui siq'uiııc q'uiıa tak wuj, catıjoj c'u awıb chquıj, xatch'ujaric, —xcha che.

²⁵ Ri tat Pablo xch'awic, xubij: Man in ch'ujarinak taj jas ri cächomaj la, tat Festo. Ri tajın quınbij are kas tzij. Ruc' utzalaj nu chomanic tajın quınbij ronojel wa'. ²⁶ Waral c'o wi we nim takanel Agripa. Kas retam ri are' ronojel wa' ri tajın quınbij, rumal c'u ri' man quınxej tä wıb quıntzıjon chuwäch ri are'. Quıncıjo chi ronojel wa' retam ri are', rumal chi ri tajın quınbij man banom tä wa' chi c'uyal. ²⁷ ¿A mat cäcoj la, tat Agripa, lal ri' ri nim takanel, ri xquıbij can ri k'alajısal tak re ru Lok' Pixab ri Dios? ¡Kas wetam chi cäcoj la! —xcha che.

²⁸ Ri tat Agripa xubij che ri tat Pablo: Xa jubik' man catcowinic caban chanım chi ri in quıncıjon na che ri Cristo, —xcha che.

²⁹ Ri tat Pablo xubij: We chanım, we na'tam, are ri nu rayinic chi man xuwi tä ri lal, xane xukuje' conojel ri tajın cäquıtatabej ri nu tzij cämıc, cäca'n ta c'u na jas ri nu banom in. Man cwaj tä c'ut chi are cuc' we xımıbal re ch'ıch' ri', —xcha chque.

³⁰ Xuwi xbitaj wa' we tzij ri' rumal ri tat Pablo, xwalıj ri nim takanel, xukuje' ri nim k'atal tzij rachı'l ri nan Berenice, xukuje' conojel ri e t'uyul chıla'. ³¹ Xebe'

chuchomaxıc rij wa' pa qui tuquiel wi. Xquıtızıjobela quıb, xquıbij: We achi ri', man c'o tä jun mac u banom ri takal wi cäcämısxıc, o chi cäc'ıojı ri are' pa che', —xecha'.

³² Xpe ri tat Agripa, xubij che ri tat Festo: We achi ri', xkatzokopıj ta bi wa' we ta mat xubıj chi cäk'at tzıj puwi' rumal ri César, ri nımalaj takanel puwi' ri Roma, —xcha ri tat Agripa che ri tat Festo.

Ri tat Pablo cätak bı pa ri tinimit Roma

27 Aretak xchomatajıc chi cujtak bı pa Italia ri c'o wi ri nımalaj tinimit Roma, ri tat Pablo cuc' niq'uiıaj chic ajpache' xejach bı pu k'ab jun qui nımal ri soldados, ri c'o pa qui wi' cien achıjab. Julio u bı' ri tata' ri'. We tata' ri' are ri cätakan pa qui wi' ri soldados ri cäbıx chque: “Rech ri Nımalaj Takanel Augusto”, —cuchıxıc. ² Xujoc bı pa jun barco pa Adramıtıo, jun tinimit ri c'o chi' ri mar. We barco ri' benam re pa tak ri tinimit re Asia. Kachi'l c'u ri tat Arıstarco ri quel pa ri tinimit Tesalónica, jun tinimit wa' re Macedonia. ³ Chucab k'ıj xujopan pa ri tinimit Sidón ri c'o chi' ri mar. Ri tat Julio sıbalaj utz xuban ruc' ri tat Pablo, xuya che chi que' che qui ch'abexıc ri e utz ruc' rech cäyi' ri cıjwataj che. ⁴ Xujel chi bı pa ri tinimit Sidón, xkatakej ri ka be puwi' ri mar, xkaya can ri Chipre pa ri ka mox, rumal chi ri quıäkık' xa chkawäch cäpe wi. ⁵ Xujk'ax pa ri mar chuwäch ri tak'aj re Cilicia, xukuje' re Panfilia, xujopan c'u pa Mıra, jun tinimit wa' re Licia.

⁶ Ri tat Julio, ri qui nımal ri soldados, xurık jun barco chıla' aj Alejandría ri benam re pa Italia, xujroquisaj chupam rech cäkatakej ri ka be. ⁷ Q'uiıa k'ıj ri' xak nojımal ri ka bınem pa ri barco, xa ruc' tak c'äx xujopan chuwäch ri tinimit Gnıdo. Rumlal c'u rech chi cujuk'atej

ri quiäkik', xa je ri' xujoc'ow chuwäch ri Salmón, xujoc'ow chrij ri Creta, jun ch'äkap ulew ri c'o pa ri mar. ⁸Xkatakej ri ka be chuchi' ri tak'aj, ruc' tak c'äx xujopan pa ri alaj tinimit ri cäbix Buenos Puertos che, chunakaj c'u wa' c'o wi ri tinimit Lasea.

⁹Q'uia k'ij chic uj beytajinak. Sibalaj xibibal k' c'ut ri binem pa ri mar rumal chi cuchap ri k'alaj (oc'owinak chi c'u ri ayuno).^{††} Xa je ri' ri tat Pablo xuchap qui pixbexic ri achijab. ¹⁰Xubij chque: Tata'ib, quinwilo chi we binem ri' sibalaj xibibal, man xuwi taj cuban na c'äx ri barco, xane xukuje' ri eka'n ri c'o chupam, xukuje' ne ri uj, we ne cujcäm na, —xcha chque.

¹¹Are c'u ri tata', ri qui nimal ri soldados, are' xunimaj ri cubij ri tata' ri cäbinisan ri barco, xukuje' ri ajchak'el ri barco. Man xucoj tä pa cuenta ri xubij ri tat Pablo. ¹²Are c'u ri tinimit ri e c'o wi man utz tä wa' rech cäcoc'owisaj ri k'alaj chila', rumal ri' ri más achijab xquichomaj chi are utz na chi quebel bi chila', quebe' pa ri tinimit Fenice, we quecowinic. Are jun tinimit wa' pa Creta ri c'o chi' ri mar, chusiq'uel ru wiquiäk'ab u kajbal ri k'ij, xukuje' chusiq'uel ru mox u kajbal ri k'ij. Je ri' xcaj xca'no rech chila' cäcoc'owisaj wi ri k'alaj.

**Xwalij jun nimalaj k'ekal jäb
puwi' ri mar, sibalaj nim c'u
ri quiäkik' ri c'o chupam**

¹³Xpe c'u jubik' quiäkik' pa ru mox ri rebal k'ij, ri man kas nim u chuk'ab, rumal ri' xquichomaj chi quecowinic cäquitakej ri qui be. Xebel c'u bic, xquitakej ri qui be puwi' ri mar chunakaj ri tak'aj re Creta. ¹⁴Man naj tä más uj

benak pa ri mar aretak xak te'talic xpe jun nimalaj quiäkik', ri cäbix Nordeste che, ri petinak pa Creta, xuchap c'u u slabisaxic ri barco. ¹⁵Rumal chi man xujcowin taj xujbin chkawäch rumal ri quiäkik', xa je ri' xak xkaya che ri quiäkik' chi cujc'am bi rumal. ¹⁶Xujoc'ow chrij jun alaj ch'äkap ulew ri c'o pa ri mar, Clauda u bi', ri man c'o tä wi más quiäkik'. Ruc' tak c'äx xujcowin chuyaquic ri alaj barco ri ka chererem bic che to'bal kib. ¹⁷Aretak c'o chi ri alaj barco chupam ri nim barco, xquixim ri nim barco ruc' colob chrij rech man cäjak'in taj. Cäquixej c'u quib we ne cunim rib ri nim barco pa ri senyáb ri cäbix Sirte che, rumal c'u ri' xquikasaj ri manta ri c'o puwi' ri barco.^{‡‡} ¹⁸Chucab k'ij, rumal chi sibalaj nim u chuk'ab ri quiäkik' chupam ri k'ekal jäb, xquichap resaxic ri eka'n pa ri barco, xquiq'uiäk bi pa ri mar. ¹⁹Churox k'ij chic xekaqu'uiäk bi ri chacubal tak jastak rech ri barco pa ri ja'. ²⁰Q'uia k'ij chic man xkil tä chi u wäch ri k'ij o ri ch'imil, ka rikom c'u c'äx rumal ri nimalaj k'ekal jäb. Xkachomaj c'ut chi cujcäm na, man cu'l tä chi ka c'ux chi cujc'asi'c.

²¹Xque' c'u q'uia ri k'ij man c'o tä ka wa xkatijo, rumal ri' ri tat Pablo xtaqu'ui ak'an chkaxol, xubij: Tata'ib, sibalaj utz na we ta xta alak ri xinbij, mat xujel lok pa Creta, rech mat xkarik wa' we c'äx ri', we tzakic ri'. ²²Cämíc c'ut chajij alak anima', man c'o tä jun chech alak ri cäcäm na, xane xuwi ri barco cäyoyjob na, cäsach c'u u wäch. ²³Mier c'ut chak'ab xuc'ut rib jun ángel chnuwäch ri takom lok rumal ri Dios ri in ajchak'el, xukuje' ri quink'ijilan che. ²⁴Xubij c'u ri ángel chwe: “Pablo, maxej awib, ra-

^{††}27:9 Ri tzij “ayuno”, aretak cäcoj chi', quel cubij ri nimak'ij ri cäban cumal ri winak aj Israel rech cäna'taj chque ri sachbal qui mac ojer rumal ri Dios.

^{‡‡}27:17 Ri nim manta ri' ri c'o pa ri barco, aretak cäyac ak'an wa' rech curik ri quiäkik', are c'u ri quiäkik' cuc'am bi wa' jas ri cuban che jun barrilete. Cäch'iquimix ri barco rumal ri quiäkik' ri curik ri manta ri ximital che (Hechos 27:40).

juwaxic catopan na ruc' ri César ri nimalaj takanel puwi' ri Roma. Rumal c'u awech at ri Dios queuto' na chuwäch ri cämical conojel ri e benak awuc' pa ri barco," —xcha chwe. ²⁵ Rumal ri', tata'ib, chajij alak anima'. Ri in nu cu'bisam nu c'ux chrij ri Dios, quinceoj c'u na chi kas tzij. Je' cäbantaj na jas ri xbix chwe rumal ri ángel. ²⁶ Cäkato' c'u na kib pa jun ch'äkap ulew ri c'o pa ri mar aretak ri quiäkik' kujuya can chila, —xcha chque.

²⁷ Pa jun ak'ab c'ut, chucab semana re ri ka binem pa ri mar Adria, xuje' je ri', xuje' je wa' rumal ri quiäkik'. Are niq'uiaj ak'ab ri', aretak ri achijab ri e c'amowinak bi ri barco xquilo chi cujanakajin chic che ri ulew. ²⁸ Xquetaj ru najal ru pam ri mar, xquilo chi are juwinak waklajuj metros kajinak. Xujbin chi apan jubik', te c'u ri' xquetaj chi jumul, xquil c'ut chi are juwinak wukub metros. ²⁹ Cäquixej c'u quib we ne cäjeki ri barco cho tak ri abaj, rumal ri' xquikasaj bi quiejeb nimak tak ch'ich' ri cäbix anclas chque chrij ri barco.^{¶¶} Conojel are cäcaj chi cäsakir chanim, rumal chi sibalaj cäquixej quib. ³⁰ Ri achijab ri e c'amowinak bi ri barco xquichomaj quebel bi pa ri barco chuto'ic quib. Rumal ri' xquichap u kasaxic ri alaj barco pa ri mar, je' ta ne chi quequikasaj ri niq'uiaj anclas chic chuwäch ri nim barco. ¡Man je' tä c'u ri' ri tajin cäca'no! ³¹ Are c'u ri tat Pablo xubij che ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados, xukuje' chque ri soldados: We ri achijab ri e c'amowinak bi ri barco man quecanaj tä can chupam ri barco, man cäcowin tä alak cäto' ib alak, —xcha chque.

³² Xepe c'u ri soldados, xequikupij tak ri colob ri ximibem re ri alaj barco, xquitzokopij c'u bi pa ri mar.

³³ Aretak xsakiric ri tat Pablo xubij chque conojel chi utz we c'o jas cäquitiyo, xubij c'u chque: Ya xque' quieb semanas wa' man warinak tä alak, man c'o tä jas tijom alak. ³⁴ Quinta' tok'ob chech alak chi cäwi' alak. Are rajwaxic wa' rech c'o chuk'ab alak chuto'ic ib alak. Man c'o tä c'u ne jun u wi' jun chech alak ri cäsach na u wäch, —xcha chque.

³⁵ Aretak xbitaj wa' rumal ri tat Pablo, xuc'am ri wa, xumaltioxij wa' che ri Dios chquiwäch conojel, te c'u ri' xupiro, xuchaplej c'u wi'm. ³⁶ Te c'u ri' conojel xquichajij anima', xewi' c'ut. ³⁷ Ri uj, uj quieb cientos ruc' oxc'al waklajuj chkonojel ri uj c'o pa ri barco. ³⁸ Te c'u ri', aretak quelem chic, xquesaj ri trico pa ri barco, xquiq'uiäk c'u can pa ri mar rech man al tä más ri barco.

Cäkaj ri barco chuxe' ri ja'

³⁹ Aretak xsakiric man xquich'ob tä u bi' ri ulew ri xquil apanok, xquil c'u apan jun u k'ab mar ri oquinak bi chupam ri ulew, senyáb u chi'. Xquichomaj resaxic bi ri barco jela' pa ri ulew we quecowinic. ⁴⁰ Xquikupij ri colob ri ximibem que ri anclas, xquiya can pa ri mar, xukuje' xequiquir tak ri pala ri quetob chubinisaxic ri barco. Xquiyac ak'an ri manta ri c'o chuwäch ri barco rech curik ri quiäkik', xquikebsaj c'u ri barco chunakaj ri senyáb chi' ri mar. ⁴¹ Are c'u ri barco xopan jela' jawije' e c'o wi quieb binel ja', xch'api ri barco pa ri jutana senyáb. Ru tza'm ri barco co xunim rib pa ri senyáb, are c'u ri rij ri barco xuchap u banic ch'äkatak rumal ru chuk'ab ru woja' ri cuban sibalaj c'äx che. ⁴² Ri soldados xquichomaj qui cämisaxic ri ajpache', rech man c'o tä jun cämu'xanic, animaj bic. ⁴³ Are c'u ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados, are craj cuto'

^{¶¶}27:29 Ri nimak tak ch'ich' ri cäbix anclas chque, e c'o colob ri ximital chque. Ri qui patän ri ch'ich' ri' are chi cäca'no chi ri barco cätaq'ui pa ri ja', man c'o tä que' wi.

can ri tat Pablo, rumal ri' man xraj taj chi je' xca'no jas ri xquichomaj ri soldados. Xtakan c'ut chi conojel ri achijab ri quecowinic quemu'xanic, chquiqu'uiäka bi quib nabe pa ri mar rech quebel bi cho ri ulew. ⁴⁴Xtakanic chi ri niq'uiäaj chic quebe' chrij tak tz'alam, chrij u ch'äkapil tak barco. Je ri' xca'n conojel, xebel bi cho ri ulew, man xecäm taj.

**Waral cätzijox wi ri xuban
ri tat Pablo pa Malta, jun
ch'äkap ulew ri c'o pa ri mar**

28 Aretak konojel utz ka wäch uj c'o chi cho rulew, xketamaj chi ri ch'äkap ulew ri' ri c'o pa ri mar, are Malta u bi'. ²Ri winak ri e c'o chila' sibalaj utz ka ch'abexic xca'no. Xca'n jun k'ak', te c'u ri' xujquisiq'uij konojel rech cäkamik' kib rumal chi nim ri tew c'olic, xukuje' tajin cäkaj ri jäb. ³Xpe ri tat Pablo, xuc'am apan quieb oxib chaki'j si', tajin c'u cuya pa ri k'ak' aretak xel lok chquixol ri si' jun cumätz. Xanimaj lok cho ri k'ak', xtzuyi' c'u che ru k'ab ri tat Pablo. ⁴Aretak ri winak ajchila' xquil ri cumätz tzayal che ru k'ab ri tat Pablo, xquibij chquibil tak quib: Wa' we achi ri' are jun cämisanel, pune man xcäm tä can pa ri mar, cämic c'ut cutoj na ri etzelal u banom, cäcäm c'u na, —xecha'.

⁵Are c'u ri tat Pablo xutota' ru k'ab, xkaj c'u ri cumätz pa ri k'ak', are c'u ri are' man c'o tä jas xubano. ⁶Conojel ri winak queye'm chi ri tat Pablo cäsipojic, we ne xak te'talic cätzakic, cäcäm c'ut. Naj ri' xak xqueyej na jas cubano. Aretak c'ut xquilo chi man c'o tä jas jun c'äx xuriko, xquiqu'ux qui chomanic, xquibij chi ri tat Pablo are jun dios.

⁷Chunakaj ri c'olibal ri' c'o ri rulew ri tata' ri qui nimal ri winak ri e c'o chila' pa ri tinimit ri'. Ri tata' ri', Publio u bi'. Are c'u wa' sibalaj utz xuban che ka c'ulaxic pa rachoch, oxib k'ij c'ut xujrilij

ruc' utzil. ⁸Yawab c'u ru tat ri tat Publio, c'o pa ch'at. C'o k'ak' chrij, xukuje' sibalaj c'o pamaj che. Xe' c'u ri tat Pablo che rilic, xuban orar ruc'. Te c'u ri' xuya ru k'ab puwi', xucunaj c'u ri tata'. ⁹Rumal wa' we xbantajic ri', xepe conojel ri yawabib ri e c'o chila' pa ri tinimit ri', xecunataj c'ut. ¹⁰Conojel ri winak sibalaj nim xujquil wi, q'uia ri xquisipaj chke. Te c'u ri', aretak xujel bi chila' pa jun barco chic, ri winak xquiya bi ronojel ri rajwaxic chke che ri ka binem.

Ri tat Pablo copan pa ri tinimit Roma

¹¹Oxib ic' xujc'oji na chila' pa Malta, te c'u ri' xujoc pa jun barco aj Alejandría ri xroc'owisaj ri k'alaj chila'. We barco ri' c'o retal cojom che, are c'u ri qui wächbal ri qui dios Cástor, ri qui dios Pólux. ¹²Xujopan c'u pa ri tinimit Siracusa ri c'o chi' ri mar. Chila' xujcanaj wi na can oxib k'ij. ¹³Xujel chi bi chila', xkatakej c'u ri ka be pa ri mar chunakaj ri tak'aj c'ä xujopan na pa ri tinimit Regio. Che ri jun k'ij chic xpe jun quiäkik' chkij pa ru mox ri relbal k'ij, chucab k'ij c'ut xujopan pa ri tinimit Puteoli. ¹⁴Chila' c'ut pa Puteoli xekarik wi jujun kachalal cojonelab. Xquibij c'u chke chi cujcanaj jun semana cuc'. Je' xka'no, te c'u ri' xuje' pa ri tinimit Roma. ¹⁵Ri kachalal pa Roma qui tom chic chi cujopanic, xepe che ka c'ulaxic pa be, xkarik c'u kib pa ri alaj tinimit Foro de Apio, xukuje' jun c'olibal ri cäbix Tres Tabernas che. Aretak ri tat Pablo xeril ri kachalal, xuya maltioxinic che ri Dios, sibalaj xuchajij anima'. ¹⁶Aretak xujopan pa ri tinimit Roma, ri tat Julio ri tata' ri cätakan pa qui wi' ri soldados, xeujach ri ajpache' pu k'ab ri tata' ri qui nimal ri soldados ri e c'o chila'. Are c'u ri tat Pablo xyi' che chi cäc'oji pa jun ja u tuquiel wi, xchajix c'u rumal jun soldado.

**Ri tat Pablo cutzijoj ru Lok' Pixab
ri Dios pa ri tinimit Roma**

¹⁷ Oxib k'ij chic c'o ri tat Pablo pa Roma aretak xtakan che qui siq'uixic ri qui nimakil ri winak aj Israel ri e c'o pa Roma. Aretak c'ut qui mulim chi quib, ri tat Pablo xubij chque: Kachalal, ri in man c'o tä jas jun c'äx xinban chque ri ka winakil aj Israel, man c'o tä c'u nu bim chrij ri e nak'atal wi ri ka mam ojer. Pune je ri' xinoquisax c'u pa che' pa ri tinimit Jerusalén, te c'u ri' xinjach lok pa qui k'ab ri winak aj Roma. ¹⁸ Aretak xquic'ot nu chi' ri e are', are ta xcaj xinquitzokopij rumal chi man c'o tä jas xquirik chwij ri ya'tal ta wi quincämisaxic. ¹⁹ Are c'u ri winak aj Israel man xcaj taj chi xintzokopixic. Rumal ri' rajwaxic wi xinbij chi are ri César, ri nimalaj takanel puwi' ri Roma, cäk'atow na tzij pa nu wi'. Rumal wa' in c'o waral, man are tä chi c'o qui mac ri nu winakil ri quinbij chquij. ²⁰ Rumal c'u ri' xintakan che siq'uixic alak, rech quinwil wäch alak, xukuje' rech quintzijon uc' alak. Rumal c'u rech ri cu'lbal ka c'ux konojel uj ri uj aj Israel, ri in, in ximital cuc' we ximibal ri' re ch'ich', —xcha ri tat Pablo chque.

²¹ Ri e are' c'ut xquibij: Man c'o tä jun wuj ri petinak pa Judea ka c'amom ri c'o jas cubij chij la. Xukuje' man c'o tä jun chque ri kachalal ri e petinak jela', ri e ulinak waral, ri u bim ta ri man utz taj chij la. ²² Cäkaj c'ut cäkato jas ri cächomaj la, rumal chi ketam chi pa ronojel tinimit c'äx quech'aw ri winak chrij we c'ac' tijonic ri', —xecha che ri tat Pablo.

²³ Xquicha' c'u jun k'ij rech quetzelej ruc' ri tat Pablo. E q'uia c'ut xeopan ruc' pa ja jawije' ri jekel wi. Ri are' c'ut xtzijon cuc' chrij ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak. Xuwi xuchap ak'ab, are chak'ab chic aretak xto'tajic. Xucoj u chuk'ab chque ri winak rech quecojon

che ri Jesús. Xusiq'uij chquiwäch ri cubij chrij ri Jesús pa tak ri wuj re ru Pixab ri Moisés, xukuje' ri cubij chupam ri qui wuj ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ojer. ²⁴ Jujun xquic'amo jas ri xubij ri tat Pablo, xquicojo, jujun chic c'ut man xquicoj taj. ²⁵ Man xjunamataj tä c'u ri qui chomanic conojel, xa je ri' nojim xquichaplej elem bic. Are c'u ri tat Pablo xubij chque: Kas tzij ri xubij ri Lok'alaj Espíritu chque ri ka mam ojer chuchi' ri ka mam Isaías ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios. Je wa' xubij:

²⁶ Jat, jabij chque we winak ri':

Ri ix, pune kas tzij quitatabej,
man quich'ob tä ri' ri quito.

Pune kas tzij quixca'yic,
man quixcowin tä chuch'obic ri quiwilo.

²⁷ Je ri', rumal chi ri canima'
we winak ri' abajarinak chic.

Qui tz'apim ri qui xiquin,
qui ch'ukum c'u ri qui wak'äch
rech man queca'y taj,
man coc tä tzij pa qui jolom,
man cäquich'ob tä c'ut.

Je ri' rech man cäquitzelej tä quib
wuc', queutziric, cäsach ta c'u na
ri qui mac,

—cächa', —xcha ri tat Pablo.

²⁸ Chetamaj ba' alak chi ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri queuto' ri winak, cätzijox na chque ri niq'uij winak chic ri man e aj Israel taj. Ri e are' c'ut cäquitatabej na, —xcha ri tat Pablo chque.

²⁹ Aretak xbitaj wa' we tzij ri' rumal ri tat Pablo, conojel ri winak aj Israel xebel bic, sibalaj xquichomala quib chrij ri xubij ri tat Pablo chque.

³⁰ Queieb junab c'ut xc'oji na ri tat Pablo pa Roma pa jun kajomal ja. Utz xuban che qui c'ulaxic conojel ri xeopan chuch'abexic. ³¹ Aretak xc'oji chila' man xuxej tä rib chutzijoxic ru takanic ri Dios pa qui wi' ri winak, xukuje' xeutijoj ri winak chrij ri Kajaw Jesucristo, man c'o tä c'u jun ri xyo'w latz' che.

RI CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHQUE RI COJONELAB AJ ROMA

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta chque ri kachalal cojonelab aj Roma

1 In wa', ri Pablo, in patänil re ri Jesucristo. Ri Dios xinusiq'uij, xinucha' rech quinoc che apóstol, jun chque ru tako'n ri Are', rech quintzizoj ri Utzalaj Tziz re ri Evangelio.

²Ojer c'ut xubij lok ri Dios wa' we Utzalaj Tziz ri' chupam ri Lok'alaj u Tziz ri Tz'ibtal cumal ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Are'. ³Are c'u wa' ri Utzalaj Tziz chrij ri Kajaw Jesucristo ru C'ojol ri Dios, ri xil u wäch waral cho we uwächulew. Ri u mam c'ut, are ri nim takanel David ojer. ⁴Ruc' nimalaj chuk'ab c'ut, aretak xc'astaj chquixol ri cäminakib, xk'alajisaxic chi are u C'ojol ri Dios rumal ri Lok'alaj Espíritu. ⁵Rumal ri Jesucristo ri Dios xutok'obisaj ka wäch, xuya chke chi kujoc che apóstoles,^{§§} u tako'n ri Are', rech e c'o winak ri quecojon che ri Are', ri xukuje' queniman che pa conojel tak ri tinimit cho ruwächulew. ⁶Ri ix c'ut, ix jun chquixol ri winak ri' ri quecojonc ri e siq'uim rumal ri Dios rech quebec che rechbal ri Jesucristo.

⁷Quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe ix, iwonojel ri ix cojonelab, ri ix c'o pa ri tinimit Roma. Sibalaj ix lok' chuwäch ri Dios. Ix u siq'uim c'ut rech cäban ch'ajch'oj che ri iwanima', quixk'ax c'u pu k'ab ri Are'. Are ta ba' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj i wäch, cuban c'ut chi cuxlan ri iwanima'.

Ri apóstol Pablo craj copan cuc' ri cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Roma

⁸Nabe quinya maltioxinic che ri nu Dios rumal iwech ix iwonojel pa ru bi' ri Jesucristo. Je ri' quinbano rumal chi pa conojel tak ri tinimit cätzizoj wi chi kas tziz ix cojoninac. ⁹Are c'u ri Dios ri tajin quinpatänij ruc' ronojel wanima', tajin c'u quintzizoj ri Utzalaj Tziz re ri Evangelio chrij ri u C'ojol. Retam c'u ri Are' chi kas tziz amak'el cäna'taj chwe quinban orar pi wi'. ¹⁰Amak'el quinta' che ri Dios chi we are ru rayibal cuya chwe chi quinopan na iwuc' pa jun k'ij. ¹¹Are la' chi sibalaj cwaj quinwil i wäch, cwaj c'ut quinya jun tobanic chiwe che ri i c'aslemal ruc' ri Dios, rech kas cäc'oji u chuk'ab ri i cojonc. ¹²Are c'u cwaj chi cäkawalijisaj ri kanima' ri jun ruc' ri jun chic ruc' we cojonc ri' ri ix cojoninac wi ix. Are c'u wa' ri nu cojonc in xukuje'.

¹³Kachalal, cwaj chi quiwetamay chi q'uia mul nu rayim quinopan iwuc', man xyi' tä c'u chwe chi je' quinban wa'. Are cwaj quinbano chi jujun chiwe kas cäquijach na quib pu k'ab ri Cristo, je' jas ri nu banom cuc' ri winak ri man e aj Israel taj pa niq'uij tinimit chic. ¹⁴Quinna' in chi je' ta ne c'o nu c'as cuc' conojel ri winak. Rajwaxic wi quintzizoj ri Utzalaj Tziz re ri Evangelio chque ri winak ri yo'm tijonic chque, xukuje' ri man yo'm tä tijonic chque, chque ri c'o quetam, xukuje' chque ri man c'o tä quetam. ¹⁵Rumal ri' sibalaj cwaj in quintzizoj ri Utzalaj Tziz re ri Evangelio chiwe ix xukuje', ri ix c'o pa Roma.

Waral cäkil wi chi c'o u chuk'ab ri Utzalaj Tziz re ri Evangelio

¹⁶Ri in man quinq'uij tä chutzizojic ri Utzalaj Tziz re ri Evangelio, rumal chi c'o ri nimalaj u chuk'ab ri Dios ruc' che

§§1:5 "Apóstol": Chawila' ri San Mateo 10:2, nota.

qui to'ic conojel ri winak ri quecojonic, ri winak aj Israel nabe, te c'u ri' ri winak ri man e aj Israel taj. ¹⁷Ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio cuk'alajisaj chkawäch chi xak xuwi rumal ri cojonic che ri Cristo cuya' cäjicomataj ri ranima' cho ri Dios. Je' cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Ri winak ri jicom ri ranima' cho ri Dios, cäc'asi na ri' rumal ri cojonic," —cächa'.

Waral cäkil wi chi conojel ri winak c'o qui mac

¹⁸K'alaj c'ut chi ri nimalaj royowal ri Dios cäpe ajchicaj pa qui wi' ri winak chuc'äjisaxic qui wäch conojel ri cäca'n etzelal, ri man cäca'n tä ri jicomal. Rumal c'u ri etzelal ri cäca'no e q'uia winak ri man cäquetamaj tä ri Kas Tzij. ¹⁹Ri e are' kas c'o quetam chrij ri Dios rumal chi ri Are' u k'alajisam wa' chquiwäch. ²⁰Pune ri Dios man quilitalaj taj, etamtal c'ut chi c'olic. K'alaj wa' cumal conojel ri jastak ri e u banom. Etamtal lok wa' tzaretak xban ruwächulew chi are Dios, chi ri nimalaj u chuk'ab man c'o tä u q'uisic. Rumal ri' ri winak man cuya' taj cäquibij chi man c'o tä qui mac. ²¹Ri e are', pune quetam chi c'o ri Dios, man xquinimarisaj tä u k'ij jas ri ya'tal che ri Dios, man xemaltioxin tä c'u che. Xane xa xquijach quib chuchomaxic ri man c'o tä u patän. Jun wi ri qui chomanic, je' ta ne chi e sachinak pa ri k'ekum. Man xquich'ob tä chic jas tajin cäca'no. ²²Pune ta ne cäquibij chi c'o qui no'j, xak c'u e con tak winak wa'. ²³Man cäquinimarisaj tä u k'ij ri Dios ri man cäcäm taj, xane are cäquinimarisaj qui k'ij ri qui wächbal winak ri xa quecämic, xukuje' ri qui wächbal tak chicop ri c'o qui xic', ri qui wächbal tak cumätz, xukuje' ri niq'uiaj awaj chic.

²⁴Rumal ri' ri Dios xeujach chubanic ronojel ri itzel tak qui rayinic ri benak canima' cuc', ri äwas u banic cho ri Are' xukuje' chquiwäch ri winak. Xca'n c'u ri

sibalaj q'uixbal u banic ri jun ruc' ri jun chic. ²⁵Je ri', rumal chi xquicoj ri man kas tzij taj chuq'uexwäch ri kas tzij chrij ri Dios. Are xequik'ijilaj, xequipatänij ronojel ri banom rumal ri Dios. Man are tä xquik'ijilaj ri Dios ri xbanow ronojel, ri xak xuwi che ri Are' ya'tal wi chi cänimarisax u k'ij. Amén.

²⁶Rumal ri' ri Dios xeujach chubanic ri q'uixbal u banic ri benak canima' ruc'. Xukuje' ne ri ixokib are cäca'n chi ri man takal tä u banic chuq'uexwäch ri kas takal u banic. ²⁷Xukuje' ri achijab man cäca'n tä chi ri takal u banic cuc' ixokib, xane xa cäca'n ri itzel tak qui rayinic ri jun ruc' ri jun chic. Cäca'n c'u ri q'uixbal u banic, achijab cuc' achijab. Tajin c'u cäc'äjisax qui wäch, are c'u wa' ri tojbal re ri etzelal ri cäca'no.

²⁸Rumal c'u rech chi man cäcaj taj cäquicoj ri Dios pa cuenta, ri Dios xeuya canok rech cäquichomaj ri man utz taj, rech cäca'n que ri man takal tä u banic. ²⁹Qui yo'm quib chubanic ronojel u wäch etzelal. Cäca'n ri man jicom taj, cäca'n c'u que jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. Cäquirayij ri quech niq'uiaj winak chic, e banal tak etzelal. C'äx cäquina' chrij jun chic, quecämisanic, xak ch'oj cäcaj, quequisub ri winak, cäquiyac c'u tzij chquij. Xa tzel u banic ri qui c'aslemal. ³⁰Cäquibij ri man utz taj chquij niq'uiaj winak chic. Cäquetzelaj u wäch ri Dios, man c'o tä c'u qui q'uixbal. Cäca'n nimal, cäquinimarisaj quib, cäquichomaj u banic ri man utz taj, man queniman tä c'u chque ri qui nan qui tat. ³¹Man coc tä tzij pa qui jolom, man cäca'n taj jas ri cäquibij chi cäca'no, man cäquitok'obisaj tä qui wäch niq'uiaj chic, man c'o tä sachbal mac cuc', man quel tä c'u qui c'ux chque ri winak. ³²Quetam c'ut ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios, chi ri winak ri quebanow tak we mac ri', are ya'tal chque chi quecämisaxic. Pune ta ne je ri', man

xuwi taj căca'n ri mac, xane je'l căquilo chi ri niq'uiaj chic căca'n que.

**Waral căkil wi chi ri Dios
jicom ri ranima' chuk'atic tzij
pa qui wi' ri winak**

2 Rumal ri' man cuya' taj cabij chi man c'o tă a mac, at ri' ri cak'at tzij puwi' jun winak chic, apachin ta ne ri at. Je ri', rumal chi aretak cak'at tzij puwi' jun winak chic, xa tajin cak'at tzij pa wi' chbil awib chi căc'ăjisax a wăch at. Caban c'u awe ri man utz taj ri tajin cuban ri winak ri cak'at tzij puwi'. ² Ketam c'ut chi ri Dios kas jicom cubano aretak cuk'at tzij pa qui wi' chi căc'ăjisax qui wăch ri winak ri je' căca'n wa'. ³ Ri at c'ut ri cak'at tzij pa qui wi' niq'uiaj winak chic, te c'u ri' caban at jas ri căca'n ri e are', ¿a cachomaj chi ri Dios man cuk'at tă tzij pa wi' at chi căc'ăjisax a wăch? ¡Man je' taj! ⁴ Xa cawetzelay u wăch ri nimalaj rutzil ri Dios. Awetam c'ut chi u chajim paciencia awuc', u coch'om c'u u wăch chawe. ¿A mat cach'obo chi ri Dios u banom utzil chawe rech ri at caq'uex rawanima' xukuje' ra chomanic? ⁵ Ri at c'ut abajarinak ri awanima', man a qu'exom tă wa', man a qu'exom tă c'u ra chomanic. Rumal ri' xa tajin caban más nim che ri c'ăjisabal a wăch ri căpe na chawij. Je' căc'ulmataj wa' pa ri k'ij ri cuc'ut rib ri Dios chuc'ăjisaxic qui wăch ri winak, cuk'at c'u na tzij pa qui wi' ruc' jicomal. ⁶ Cuya c'u na ri tojbal que ri winak chquijujunal je' jas ri takal chque rumal ri ca'nom. ⁷ Ri winak ri căquitzucuj ri u nimarisaxic qui k'ij rumal ri Dios, xukuje' ri u ya'ic qui k'ij rumal, xukuje' ri jastak ri man căsach tă qui wăch, amak'el c'ut căca'n ri utzil. Chque ri e are' ri Dios cuya na ri c'aslemal ri man c'o tă u qu'isic. ⁸ Are c'u ri winak ri xak xuwi căquichomaj ri quech ri e are', ri man căcaj taj căquinimaj ri kas tzij, xane are căquitatej ri etzelal, ri Dios c'ut

cuc'ăjisaj na qui wăch ruc' nimalaj oy-owal. ⁹ Nimalaj bis, c'ăxc'ol quepe na pa qui wi' conojel ri winak ri căca'n etzelal. Cuchap na cuc' ri winak aj Israel, te c'u ri' căpe na pa qui wi' ri winak ri man e aj Israel taj. ¹⁰ Are c'u ri winak ri căca'n ri utz, cănimarisax na qui k'ij conojel, căyi' na qui k'ij, căban na chi cuxlan ri canima' rumal ri Dios. Cuchap na wa' cuc' ri winak aj Israel, te c'u ri' cuc' ri winak ri man e aj Israel taj.

¹¹ Je ri', rumal chi ri Dios junam queril wi conojel ri winak. ¹² Conojel ri quemacunic ri man c'o tă que ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, căsach na qui wăch pune man c'o tă ri Pixab ri' cuc'. Conojel c'u ri quemacunic pune c'o ri Pixab cuc' ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, căk'at na tzij pa qui wi' rumal we Pixab ri'. ¹³ Ri xuwi căquitatej ri Pixab, man e are tă ri' ri jicom ri canima' cho ri Dios, xane ri căca'no jas ri cubij ri Pixab, e are ri' ri jicom ri canima' cho ri Dios. ¹⁴ Aretak ri winak ri man e aj Israel taj căca'n jas ri cubij ri Pixab, pune man c'o ri Pixab cuc', pa canima' c'ut căpe wi ri căca'no. Ri e are' c'ut quebanow ri qui pixab. ¹⁵ Rumal ri căca'no k'alaj chi tz'ibtal ri Pixab pa ri canima'. Ri căquina' pa canima' are căk'alajisanic chi kas tzij wa'. Ri qui chomanic chquijujunal are căk'alajisan na we utz o man utz taj ri tajin căca'no. ¹⁶ Căk'alajin c'u na wa' pa ri k'ij aretak ri Dios cuk'at na tzij rumal ri Jesucristo puwi' ronojel ri man etamtal taj ri c'o pa canima' ri winak, je' jas ri cubij ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri quintzijo.

**Waral căkil wi chi ri winak aj Israel
căca'n qui nimal che ri Pixab**

¹⁷ Ri at c'ut cabij chi at aj Israel, are catobej awib ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, caban a nimal che ri a Dios. ¹⁸ Ri at awetam jachique ru rayibal ri Dios, ri Pixab c'ut cuc'ut chawăch

jachique ri utz na. ¹⁹ Cana' pa rawanima' chi kas awetam cac'am qui be ri moyab, chi catcowinic c'ut caya sakil chque ri e c'o pa k'ekum. ²⁰ Cachomaj chi catcowinic queatijoj ri man c'o tä quetam, xukuje' chi catcowinic caya qui no'j ri man nimak tä qui banic rumal chi pa ri Pixab cachomaj chi carik wi ronojel u wäch etamanic xukuje' kas tzij. ²¹ We ri at queatijoj niq'uiaj chic, ¿jas che man catijoj awib at? We ri at catzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chi man cuya' taj cäban elak', ¿jas che caban elak' at? ²² We ri at cabij chi man cuya' taj cuban jun ri mac ri sibalaj äwas u banic ruc' ri rixokil o ri rachajil jun winak chic, ¿jas che je' caban at? We ri at cawetzelay qui wäch ri tiox ri xa e banom cumal winak, ¿jas che cawelak'aj ri jastak ri e c'o pa tak cachoch ri tiox ri? ²³ Pune ri at caban a nimal che ri Pixab, ri at c'ut man nim tä cawil wi ri Dios aretak man canimaj tä ri cubij ri Pixab. ²⁴ Rumal ri' cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Ri winak ri man e aj Israel taj cäquibij ri sibalaj äwas u bixic chrij ri Dios xa rumal iwech ix ri aj Israel," —cächa ri Tz'ibtal canok.

²⁵ Ri retal ri ojer trato ri cäbix circuncisión che ri cojom che ra cuerpo,* kas tzij c'o u patän wa' chawe we canimaj ri cubij ri Pixab. We c'u man canimaj ri cubij ri Pixab, man c'o tä u patän ri' ri retal ri ojer trato ri cojom chawe. ²⁶ We ri winak ri man cojom tä ri retal ri ojer trato che, cunimaj ri cätakan wi ri Pixab, ri winak ri' je' ta ne cojom ri retal ri ojer trato che, pune man cojom taj. ²⁷ Ri winak ri man cojom tä ri retal ri ojer trato che, ri cunimaj ri cubij ri Pixab, are ri' cäk'atow na tzij pa wi' at ri man canimaj tä ri cubij ri Pixab, pune c'o awe ri Pixab ri Tz'ibtalic, pune cojom ri retal ri ojer trato che ra cuerpo. ²⁸ Ri kas winak aj Israel man are tä ri' ri xa chrij

quilitaj wi chi aj Israel. Ri cojom ri retal ri ojer trato che man are tä ri' ri xa cäban chrij ru cuerpo. ²⁹ Xane ri winak ri kas aj Israel are ri' ri aj Israel wi pa ranima'. Ri kas retal ri ojer trato are ri' ri banom pa ranima' ri winak, man rumal tä jun takanic ri tz'ibtalic, xane rumal ri u banom ri Lok'alaj Espiritu. Ri winak ri je' u banic wa', man cäyi' tä u k'ij cumal ri winak, xane rumal ri Dios.

3 We je ri', ¿jas ri utz na ri curik jun winak we are winak aj Israel? ¿A nim lo u patän ri u cojic ri retal ri ojer trato che ru cuerpo jun winak? ² Kas tzij nim qui banic ri winak aj Israel, q'uia ri cuya' cäkabij chquij rumal chi chque ri e are' xuya wi ri Dios ru Lok' Pixab nabe. ³ ¿Jas c'u cäbantaj na we c'o jujun chque ri winak aj Israel ri man jicom tä chi ri canima' chrij ri Dios? ¿A rumal lo ri' ri Dios man jicom tä chi ri ranima' ri Are'? ⁴ ¡Man je' tä ri! Xane ri Dios cuban na ronojel ruc' kas tzij, pune conojel winak e are' banal tak tzij. Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: Rumal ri tzij la k'alaj wi chi jicom ri anima' la.

Aretak cäk'at tzij puwi' la, cäk'alajin c'u na chi utz ri cäban la, —cächa ri Tz'ibtalic.

⁵ We ri ketzalal cuc'utu chi ri Dios kas cuban ri jicomal, ¿jas cäkabij? ¿A xa lo man jicom tä ranima' ri Dios rumal chi cuc'äjisaj ka wäch? (Je' quinch'awic je' jas ri quech'aw ri winak.) ⁶ ¡Man je' tä ri! We ta ri Dios man jicom tä ranima', ¿jas lo cuban ri Are' chuk'atic tzij pa qui wi' ri winak cho ruwächulew? ¡Man cuya' taj!

⁷ We c'u ri banow tzij ri quinbano cubano chi cänimarisax u k'ij ru kas tzij ri Dios, ¿jas che cäk'at tzij pa nu wi' chi ri in, in ajmac? ⁸ We je ri', ¿jas che man are tä cäka'n ri man utz taj rech cäpe ri utzil? Are c'u wa' ri cäquibij jujun rumal

*2:25 "Retal ri ojer trato": Chawila' Hechos 7:8.

ri etzelal ri c'o pa canima' chi are wa' ri quekatijoj ri winak che. Takal c'u wa' chque we winak ri' cäk'at tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax qui wäch.

Waral cäkil wi chi konojel c'o ka mac

⁹ ¿Jas c'u cujcanaj wi? ¿A uj ri uj aj Israel uj utz na chquiwäch ri niq'uiaj winak chic? ¿Man je' tä ri'! Ka k'alajisam c'ut chi ri winak aj Israel xukuje' ri winak ri man aj Israel taj, conojel e c'o pu k'ab ri mac. ¹⁰ Ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cubij:

Man c'o tä jun winak ri kas utz,
man c'o tä wi jun.

¹¹ Man c'o tä jun winak
ri kas craj cuch'ob ri kas utz,
man c'o tä jun ri cutzucuj ri Dios.

¹² Conojel qui jalom qui be,
conojel benam que
jawije' ri xa cäsach wi qui wäch.

Man c'o tä jun ri cuban ri kas utz,
man c'o tä wi jun.

¹³ Ru pa qui kul je' ta ne ru jul cäminal
ri jaktalic.

Ruc' ri qui tzij quequisub ri winak.
Je' ta ne ri u tiabal cumätz
c'o pa qui chi'.

¹⁴ Xak xuwi ri yok'onic cäca'no,
c'ax tak tzij quel pa qui chi'.

¹⁵ Cäquitij anim chubanic ri cämisanic.

¹⁶ Ri cäca'n pa ri qui c'aslemal
cusach can u wäch ronojel,
cäquiya can bis pa canima' ri winak.

¹⁷ Man quetam taj jas cäca'no
chuya'ic utzil chquixol ri winak.

¹⁸ Man quetamam tä c'ut chi rajwaxic
cäquixej quib cho ri Dios,
—cächa ri Tz'ibtalic.

¹⁹ Ketam c'ut chi ronojel ri cubij ri ojer
Pixab, cubij wa' chque ri e c'o pu k'ab we
Pixab ri' rech man c'o tä jun c'o jas cubij,
rech conojel ri winak cho ruwächulew
cäk'at na tzij pa qui wi' rumal ri Dios.

²⁰ Man c'o tä c'u jun winak ri cäjicomataj
ranima' cho ri Dios rumal ru nimaxic ri

cubij ri Pixab, rumal chi ri Pixab xuwi u
patän wa' cuc'ut chkawäch chi ri uj, uj
ajmaquib.

Xuwi rumal ri cojonie cäkarik ru tobanic ri Dios

²¹ Cämie c'ut ri Dios u k'alajisam
chkawäch jas ri cuban chujicomaxic ri
kanima' chuwäch ri Are' man ruc' tä
ri Pixab. K'alaj wa' chi kas tzij are-
tak cusiq'uij jun ri wuj re ri Pixab ri
xutz'ibaj ri ka mam Moisés xukuje' ri
wuj ri xquitz'ibaj ri k'alajisal tak re ru
Lok' Pixab ri Dios. ²² Cäjicomataj c'u ri
kanima' cho ri Dios rumal chi cujcojon
che ri Jesucristo. Ri Dios c'ut cuban wa'
chque conojel ri quecojonie, man jalan
tä wi cuban cuc' niq'uiaj chic. ²³ Conojel
winak e macuninax, naj c'u e c'o wi che ri
Dios ri craj queto'wic. ²⁴ Xa c'u rumal ri
nimalaj u tok'ob cuban jicom che ri can-
ima' ri winak. Man c'o tä cäquitoj che,
rumal chi ri Cristo Jesús xeutoro. ²⁵ Ri
Dios xucoj ri Cristo che sachbal qui mac
conojel ri winak rumal ru cämical cho
ri cruz. Cäquirik c'u ri sachbal qui mac
we quecojon che ri Cristo. Je' xbantaj wa'
rech k'alaj chi ri Dios are kas jicom ran-
ima'. Xril ri qui mac ri winak ri ca'nom
canok, man c'o tä c'u jas xuban chque ru-
mal ri nimalaj u paciencia. ²⁶ Je' xbantaj
wa' xukuje' chuc'utic pa tak we k'ij cämie
chi ri Dios are kas jicom ranima', cutakej
c'u u banic ri jicomal aretak cuban jicom
che ri canima' conojel ri quecojon che ri
Jesús.

²⁷ ¿Jas c'u rumal cäca'n wi nimal ri
winak? ¿Man c'o taj! ¿Jas che? Rumal
chi we ta ri winak quecowinic cäca'no jas
ri cubij ri Pixab, cuya' ri' cäquinimarisaj
quib. Are c'u ri winak ri cäcojonie man
cuya' taj cunimarisaj rib. ²⁸ Xkil ba' chi
ri Dios cuban jicom che ri ranima' ri
winak ri cäcojonie, man are tä cäriilo we
u banom ri cubij ri Pixab o man u banom
taj.

²⁹E ri Dios, ¿a xuwi lo qui Dios ri winak aj Israel? ¿A mat xukuje' are qui Dios ri winak ri man e aj Israel taj? Kas tzij chi are xukuje' qui Dios ri winak ri man e aj Israel taj. ³⁰Xa c'u jun ri Dios c'olic. Are c'ut cäbanow jicom che ri canima' ri winak aj Israel xukuje' ri winak ri man e aj Israel taj ri quecojonico. Man cäriil tä ri Are' we cojom retal ri ojer trato che ri qui cuerpo o man cojom taj. ³¹¿A cäkabij lo chi man c'o tä chi u patän ri Pixab rumal chi xujcojonico? ¿Man je' tä ri! Xane cäkabij chi c'o na u patän ri Pixab.

Ri xuban ri ka mam Abraham are jun c'utbal chkawäch

4 ¿Jas c'u cäkabij chi xurik ri ka mam Abraham ojer? ²Kas tzij we ta rumal ri utzil ri xuban ri ka mam Abraham xjicomataj ri ranima' cho ri Dios, cuya' ri' cunimarisaj rib. Man cuya' tä c'ut cunimarisaj rib cho ri Dios. ³¿Jas pu cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic? Cubij c'ut: "Ri Abraham xcojon che ri Dios, rumal c'u ri' xk'alajisax rumal ri Dios chi jicom ranima'," —cächa'. ⁴¿Kachomajmpe! Jun winak ri cuban jun chac, ri tojbal re ri cäyi'c man are tä sipanic ri' che, xane are c'asaj ruc'. ⁵Are c'u ri winak ri man c'o tä jas cubano, cäcojon c'u che ri Dios ri cuc'amowaj ri ajmac, ri winak ri' rumal ru cojonico cäk'alajisax rumal ri Dios chi kas jicom ranima'. ⁶Tzare c'u ri ka mam David xubij chi utz re ri winak ri cäk'alajisax rumal ri Dios chi jicom ranima', man rumal tä c'u ri utzil ri xuban ri winak ri'. ⁷Ri ka mam David je wa' xubij: Utz que ri winak ri sachtajinak rumal ri Dios ri etzelal ri ca'nom, ri xril ri qui mac, man c'o tä c'u c'äx xuban chque.

⁸Utz re ri winak ri man c'o tä mac cäyi' chrij rumal ri Kajaw Dios, —cächa'.

⁹¿A xak xuwi ta c'u lo utz que ri winak ri cojom retal ri ojer trato che ri qui cuerpo? ¿Man je' taj! Xukuje' utz que ri man cojom taj. Ka bim c'ut chi ri ka mam Abraham xk'alajisax rumal ri Dios chi jicom ranima' rumal chi xcojonico. ¹⁰¿Jampa' xk'alajisax rumal ri Dios chi jicom ranima'? ¿A xuban wa' aretak cojom chi ri retal ri ojer trato che o aretak mäja' xcojic? Man c'ä te tä xk'alajisax rumal ri Dios chi jicom ranima' aretak cojom chi retal ri ojer trato che, xane aretak mäja' cäcojic. ¹¹Te c'u ri' ri ka mam Abraham xoc ri retal ri ojer trato che ru cuerpo ri are'. Are c'u wa' retal ri cäc'utuwic chi k'alajisam chi rumal ri Dios chi jicom ranima' rumal chi xcojonico. Je ri' ri Abraham xoc che qui tat conojel ri cojonelab ri man cojom tä ri retal ri ojer trato che ri qui cuerpo. Je wa ri' ri e are' xukuje' quek'alajisax rumal ri Dios chi jicom canima'. ¹²Kas tzij ri ka mam Abraham are xoc che qui tat ri cojom retal ri ojer trato che ri qui cuerpo, man xuwi tä c'u rumal wa', xane xukuje' rumal chi xcojonico junam jas ri ka mam Abraham xcojonico aretak mäjok coc ri retal ri ojer trato che ru cuerpo.

Ri xuchi'j lok ri Dios cäkechbej na we cujcojonico

¹³Ri Dios xuchi'j che ri ka mam Abraham xukuje' chque ri rachalaxic ri quil na qui wäch chi cäquechbej na ruwächulew, man rumal tä c'u rech chi xniman ri ka mam Abraham che ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés,[†] xane rumal chi xcojonico, xk'alajisax c'u rumal ri Dios chi jicom ranima'. ¹⁴We ta xak xuwi ri queniman che ri Pixab cäquic'am na

[†]4:13 C'ä mäja' c'o ri Pixab ri' aretak ri mam Abraham xil u wäch. Je ri', rumal chi ri mam Abraham are nabeal chuwäch ri mam Moisés.

que ri echbal, man c'o tä ba' u patän ri' chi cujcojoníc. Xukuje' ri xuchi'j lok ri Dios chi cuya na man c'o tä chi u patän ri'. ¹⁵ Je ri', rumal chi ri Dios cuc'äjísaj qui wäch ri man queniman tä che ri Pixab. Jawije' c'u ri man c'o tä wi pixab, man c'o tä mac ri' chrij ri pixab.

¹⁶ Rech ri xuchi'j ri Dios che ri ka mam Abraham kas cäquechbej na conojel ri rachalaxíc ri quil na qui wäch, rajwaxíc chi are jun sipanic ri cuya ri Dios chque ri quecojoníc. Quel cubij chi ri xuchi'j ri Dios man xuwi tä chque ri queniman che ri Pixab, xane xukuje' chque conojel ri quecojoníc jas ri xuban ri ka mam Abraham. Ri are' c'ut are xoc che ka tat uj konojel ri uj cojonelab chuwäch ri Dios, ¹⁷ ri xukuje' xcojon ri ka mam Abraham che. Je' jas ri tz'ibtal pa ru Lok' Pixab ri Dios: “At nu cojom che qui tat q'uia u wäch winak”, —cächa'. Ri Dios c'ut are cäyo'w qui c'aslemal ri cäminakib, xukuje' queuban ri jastak ri c'ä mäjä' quec'oji'c.

¹⁸ Ri ka mam Abraham, pune man cäcowin tä chic cäc'oji ralc'ual, xucoj chi cäc'oji na jun u c'ojol. Xcu'bi c'u u c'ux chrij ri Dios, je ri' xoc che “qui tat q'uia u wäch winak”, jas ri bim che rumal ri Dios: “Are je wa' qui q'ual ri awachalaxíc ri quil na qui wäch,” —xuchixíc. ¹⁹ Ri ka mam Abraham man xuban tä quieb u c'ux, pune xa jubik' man cätz'akat tä cien u junab. Retam chi ri are' rachi'l ri Sara ri rixokil xak cämem chi que, e nimak tak winak chic, man quecowin tä chic cäc'oji calc'ual. ²⁰ Man xuban tä quieb u c'ux chrij ri xbix che rumal ri Dios, xane xa sibalaj xcojoníc, xcu'bi u c'ux, xuya c'u u k'ij ri Dios. ²¹ Xujiqúiba u c'ux chi ri Dios cäcowin chubanic ronojel ri cubij. ²² Rumal ri' xk'alajisax rumal ri Dios chi jicom ranima', rumal chi xcojoníc.

²³ Man xak xuwi tä ri ka mam Abraham xtz'ibax chrij chi xk'alajisax rumal

ri Dios chi jicom ranima'. ²⁴ Ri uj xukuje' xtz'ibax chki'j chi ri Dios cuk'alajisaj chi jicom kanima' rumal chi cujcojoníc, konojel ri uj, uj cojoninak che ri Dios ri xc'astajisan ri Kajaw Jesús chquixol ri cäminakib. ²⁵ Ri Kajaw Jesús xjach pa cämisaxíc rumal rech ri ka mac, xc'astaj c'u chquixol ri cäminakib rech cäjicomataj ri kanima' cho ri Dios.

Ri tewchibal ri xkariko aretak xjicomataj ri kanima' cho ri Dios

5 Cämíc c'ut ri xjicomataj ri kanima' cho ri Dios rumal chi xujcojoníc, c'o chi c'u utzil chkaxol ruc' Are' rumal ri Kajaw Jesucristo. ² Rumal c'u ri Cristo xtok'obisax ka wäch rumal ri Dios rumal chi xujcojoníc. Ri tok'ob ri xkariko man c'o tä qesan chke, rumal ri' cujquicotic, cu'l ka c'ux chi cäkarik na ke uj ri u nimarisaxíc u k'ij ri Dios. ³ Man xuwi tä wa' cujquicot wi, xane xukuje' cujquicot chupam ri c'äxc'ol, rumal chi ri c'äxc'ol cuban chke chi cäkachajij paciencia. ⁴ Ri paciencia cuban chke chi utz cujel na cho ri Dios. Aretak utz chic uj c'olic, cäcu'bi ka c'ux chrij ri Dios. ⁵ Aretak cäcu'bi ka c'ux chrij ri Dios man c'o tä bis cäkariko rumal chi ri rutzil ranima' ri Dios c'o pa kanima' rumal ri Lok'alaj Espíritu ri u yo'm chke.

⁶ Ri uj, aretak man xujcowin taj xkato' kib ka tuquiel wi, kas pa ru k'ijol xpe ri Cristo, xcäm c'u rumal kech uj ri uj ajmaquib. ⁷ Man c'o tä jun winak cuya u tzij cäcämisax chuq'uexwäch jun winak chic, pune are jun winak ri kas jicom ranima'. Craj c'u ne c'o jun ri cuya u tzij cäcämisax chuq'uexwäch jun winak ri sibalaj utz. ⁸ Ri Dios c'ut xuc'ut chkawäch chi sibalaj cujraj aretak ri Cristo xcäm rumal kech, pune c'u uj ajmaquib. ⁹ Cämíc c'ut ri ya jicom chi kanima' cho ri Dios rumal ru cämical ri Cristo, kas cujuto' na ri Cristo chuwäch ri c'äjísabal wächaj ri cäpe na chuq'uisbal.

¹⁰Ri uj nabe canok aretak ka c'ulel na ri Dios, xujrutzirisaj ruc' Are' rumal ru cämical ru C'ojol, rumal ri' cämïc ri ya uj utz chi ruc' ri Dios, kas cäkarik wi na ru tobanic ri Dios rumal ru c'aslemal ri Cristo. ¹¹Man xuwi tä wa', xane xukuje' cujquicot ruc' ri Are' rumal ri Kajaw Jesucristo. Rumal c'u ri Cristo uj utz chi ruc' ri Dios.

**Waral cätzijox wi ri
Adán xukuje' ri Cristo**

¹²Je c'u ri', ri mac xoc cho we uwächulew xa rumal jun winak. Rumal c'u ri mac xpe ri cämical pa qui wi' conojel ri winak rumal chi conojel xemacunic. ¹³Aretak mäjok cäpe ri Pixab, ri mac ya c'o chic cho ruwächulew. Man cäcoj tä c'u ri mac pa cuenta aretak man c'o tä pixab. ¹⁴Pune je ri', xtakan c'u ri mac pa qui wi' ri winak ri xemacunic xchap-taj lok ruc' ri Adán c'ä xopan ru k'ij ri Moisés, pune man je' tä qui mac jas ru mac ri Adán ri man xunimaj tä ru Pixab ri Dios. Ri Adán c'ut are jun c'utbal chrij ri Cristo ri cäpe na.

¹⁵Man cuya' taj cäjunamataj ri mac ri xuban ri Adán ruc' ri sipanic ri cuya ri Dios. Rumal c'u ri mac ri xuban xa jun winak e q'uia xecämïc. Are c'u ri tobanic ri cusipaj ri Dios chke rumal ri nimalaj u tok'ob pa ka wi', sibalaj nim na u banic wa'. Xuya wa' chke rumal xa jun winak, ri Jesucristo, chubanic utzil chque q'uia winak. ¹⁶Ri mac ri xuban xa jun winak man cuya' taj cäjunamataj wa' ruc' ri tobanic ri cusipaj ri Dios. Je ri', rumal chi ri mac ri xuban xa jun winak xubano chi cäk'at tzij pa qui wi' ri winak chi cäc'äjisax qui wäch. Are c'u ru tobanic ri Dios xpetic rech cäjicomataj ri canima' ri winak cho ri Dios, pune sibalaj q'uia ri qui mac ca'nom. ¹⁷We ri cämical xc'oji u takanic pa qui wi' ri winak rumal ri mac ri xuban xa jun winak, sibalaj nim c'u na u banic wa' chi ri winak ri cäjicomataj

canima' cho ri Dios rumal ru tok'ob que-takan na pa ri c'ac' qui c'aslemal rumal xa jun winak, ri Jesucristo.

¹⁸Je' jas ru mac ri Adán xubano chi cäk'at tzij pa qui wi' conojel ri winak chi cäc'äjisax qui wäch, je c'u ri' xukuje' ri jicomal ri xuban ri Jesucristo cubano chi conojel ri winak cäquirik na qui c'aslemal, man cäk'at tä c'u tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax qui wäch. ¹⁹Quel cubij chi rumal ri jun winak ri man xniman tä che ri Dios e q'uia winak xeboc che ajmaquib, je ri' xukuje', rumal ri Jun ri xniman che ri Dios e q'uia winak cäjico-mataj ri canima' cho ri Dios.

²⁰Xpe c'u ri Pixab rech quel na ri mac chi sak. Aretak c'ut xnimar u wäch ri mac, ru tok'ob ri Dios xukuje' xnimar na u wäch wa'. ²¹Je c'u ri' jas ri mac xcowinic xuc'am lok ri cämical pa qui wi' ri winak, je ri' xukuje' aretak ri uj cäjicomataj ri kanima' cho ri Dios, ri nimalaj u tok'ob ri Are' cäcowinic cuya ka c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic rumal ri Jesucristo ri Kajaw.

**Waral cäkil wi chi ri uj je' ta ne chi
uj cäminak chuwäch ri mac. Uj
c'asal chi c'ut rumal ri Cristo**

6 ¿Jas c'u ri cäkabij? ¿A cäkatakej u banic ri mac rech ri Dios sibalaj cuc'ut na ri nimalaj u tok'ob? ²¿Man je' tä ri! Ri uj, je' ta ne chi uj cäminak chuwäch ri mac. Man c'o tä chi u chuk'ab ri mac pa ka wi'. We je ri', ¿a cuya' ta c'u lo cäkatakej u banic ri mac? ³¿A mat iwetam chi ri uj ri banom ka kasna' rech xa uj jun chic ruc' ri Jesucristo, je' ta ne ri junam xujcäm ruc' ri Are'? ⁴Rumal ri kasna' je' ta ne junam xujmuk ruc' ri Cristo, je' ta ne xujcämïc rech cujc'astajisaxic, cäc'oji c'u jun c'ac' ka c'aslemal je' jas ru c'aslemal ri Cristo aretak xc'astaj chquixol ri cäminakib rumal ri nimalaj u chuk'ab ri ka Tat.

⁵We c'u xka'n jun ruc' ri Cristo rumal ri cämical ri xuriko, je ri' xukuje' cäka'n na jun ruc' Are' rumal chi xc'astaj chquixol ri cäminalakib. ⁶Ketam chi ri ojer ka c'aslemal xrip cho ri cruz junam ruc' ri Cristo, rech cäsach u wäch ri u chuk'ab ri ka rayibal ajuwächulew ri man utz taj. Je ri' man uj c'o tä chi pu k'ab ri mac, man cujpatänin tä chi che ri mac je' ta ne che jun patrón. ⁷Je ri', rumal chi ri winak ri cäminalak chic, man chaptal tä chi ri' rumal ri mac. ⁸We ri uj, uj cäminalak chic junam ruc' ri Cristo, cäcu'bi ka c'ux chi cujec'asal na ruc' ri Are'. ⁹Je ri', rumal chi ketam chi ri Cristo c'astajinak chic chquixol ri cäminalakib, man cäcäm tä chi wi. Ri cämical man cätakan tä chi puwi'. ¹⁰Ri Cristo aretak xcämüc, xa jumul xcäm chusachic u wäch ri mac, man xak tä tajin wi cäcämüc. Aretak c'u xc'astajic, xc'asi chunimarisaxic u k'ij ri Dios. ¹¹Je c'u ri' ri ix, chichomaj chi ix cäminalak chic chuwäch ri mac. Man c'o tä chi u chuk'ab ri mac pi wi'. Ix c'asal c'u cämüc chunimarisaxic u k'ij ri Dios junam ruc' ri Cristo Jesús ri Kajaw.

¹²Rumal ri' miya ba' chi ri mac cutakej takanic puwi' ri i cuerpo ri xa cäcämüc, mixutak c'u ne chunimaxic ri i rayibal ri man utz taj. ¹³Mijach ba' iwib pu k'ab ri mac chubanic ri man utz taj. Xane chijacha iwib pu k'ab ri Dios, je' ta ne chi xixcäm na, ix c'astajinak chi c'ut. Chijacha iwib pu k'ab ri Dios chubanic ri utzil. ¹⁴Je ri', rumal chi ri mac man cätakan tä chi pi wi'. Man ix c'o tä chi c'u pu k'ab ri Pixab, xane ix c'o pu k'ab ri Dios rumal ru tok'ob pa ka wi'.

Uj patänil tak re ri Dios chubanic ri utzil

¹⁵¿Jas c'u cujcanaj wi? ¿A cujmacunic rumal chi man uj c'o tä chi pu k'ab ri Pixab, xane pu k'ab ri Dios rumal ru tok'ob pa ka wi'? ¿Man je' tä ri'!
¹⁶Ri ix kas iwetam chi we quijach iwib

chupatänixic jun patrón rech quixniman che, quixoc c'u che patänil tak re ri patrón ri', tzrajwaxic c'u wi chi quixniman che. Are je ri', we are quixpatänin che ri mac je' ta ne are jun i patrón ri cuc'am lok cämical pi wi', o are quixniman che ri Dios rech cäjicomataj ri iwanima' chuwäch ri Are', quiban c'u na ri utzil. ¹⁷Maltiox c'u che ri Dios chi ri ix ri nabe canok xipatänij na ri mac, cämüc c'ut pa iwanima' xpe wi ru nimaxic ri kas tzij re ri tijonic ri xijach iwib che retamaxic. ¹⁸Aretak xixel lok pu k'ab ri mac ri ix chapowinak, ri ix xijach iwib chupatänixic ri Dios rech quiban ri jicom pa ri i c'aslemal. ¹⁹Quinbij wa' chiwe pa qui tzij winak, rumal chi ri ix i tuquiel wi man kas quixcwin tä chuch'obic wa' we chomanic ri'. Man je' tä quibano jas ri xiban can nabe aretak xijach iwib chupatänixic ri mac rech quiban ri äwas u banic cho ri Dios xukuje' ri etzelal. Xane che we cämüc, chijacha iwib pu k'ab ri Dios chubanic ri jicom pa ri i c'aslemal rech quixc'oji chuwäch ri Are' ch'ajch'oj ri iwanima'.

²⁰Ri ix nabe, aretak tajin quipatänij na ri mac, man i yo'm tä iwib chubanic ri jicom pa ri i c'aslemal. ²¹¿Jas c'u xich'ac che ri xiban can nabe ri quiquix chi che cämüc? Xuwi c'u ri cämical xiriko. ²²Cämüc c'u ri ix, ix elinak chi pu k'ab ri mac, ix oquinak chi che patänil tak re ri Dios. C'o c'u xich'ac wa' che. Ri xich'aco are ru jachic iwib pu k'ab ri Dios, chuquibsal c'ut quirik na ri c'aslemal ri man c'o tä u quüsic. ²³Ri tojbal ri cuya ri mac are xak xuwi ri cämical, are c'u ri Dios cusipaj ri c'aslemal ri man c'o tä u quüsic rumal ri Cristo Jesús, ri Kajaw.

Ri c'ulanem are jun c'utbal chrij ri c'aslemal ruc' ri Cristo

7 Kachalal, ri ix ri iwetam ri Pixab quich'obo chi ri Pixab xuwi c'o chuk'ab pu k'ab puwi' jun winak aretak

c'asal na. ²Quincoj na jun c'utbal chi wäch: Ri ixok ri c'ulanic rajwaxic chi cänim ri' che ri pixab re ri c'ulanem aretak c'ä c'asal na ri rachajil. We c'u cäcäm ri rachajil, c'ä te ri' man rajwaxic tä chic cäniman che we pixab ri'. ³Rumal ri', we ri ixok cäc'uli ruc' jun achi chic aretak c'asal na ri rachajil, cuban ri nimalaj mac ri äwas u banic chrij ri rachajil. We c'u cäcäm ri rachajil, man rajwaxic tä chic cäniman che ri pixab re ru c'ulanem. Pune cäc'uli ruc' jun achi chic, man cuban tä ri' ri nimalaj mac ri äwas u banic.

⁴Je c'u ri' ri ix, kachalal, ri ix u tz'akatil ru cuerpo ri Cristo, man c'o tä chic ri Pixab pi wi' rumal chi ix je' ta ne ix c'ulan chic ruc' ri Cristo. Ix rech chi ri Cristo ri xc'astaj chquixol ri cäminakib. Je ri' rech ri ka c'aslemaal coc wa' chupatänixic ri Dios. ⁵Nabe canok, aretak ri ka c'aslemaal are ru banic xak jas ri cäkaj uj, ri itzel tak ka rayinic xec'astaj rumal ri Pixab. Ri ri' c'ut xa xujuc'am bi pa ri cämical. ⁶Cämic c'ut uj cäminak chic chuwäch ri Pixab ri xtakan pa ka wi' nabe. Je ri' man c'o tä chi ri Pixab pa ka wi'. Cämic cäkapatänij ri Dios pa ri c'ac' ka c'aslemaal ri cuya ri Lok'alaj Espíritu. Ri ojer Pixab ri tz'ibtalic man c'o tä chi pa ka wi'.

Ri apóstol Pablo cäch'aw chrij ri mac ri c'o pa ri ka c'aslemaal

⁷¿Jas c'u ri cäkabij? ¿A cäkabij lo chi mac ri' ri Pixab? ¡Man je' taj! Rumal c'u ri cubij ri Pixab xinwetamaj jas ri' ri mac. ¡Kachomajmpe! Mat xinwetamaj ri' chi ru rayixic ri jastak que niq'uiaj winak chic are mac, we ta mat xubij ri Pixab: “Marayij u wäch ri jastak que niq'uiaj winak chic,” —cächa'. ⁸Ri mac c'ut xnimar u wäch rumal ri takanic, xuc'asuj c'u pa ri wanima' ronojel u wäch itzel tak rayinic. Je ri', rumal chi we ta mat c'o ri Pixab, man k'alaj tä ri' chi c'o ri mac. ⁹Ri in nabe canok aretak mäja' c'o

wetam chrij ri Pixab xinchomaj chi kas utz ri tajin quinban pa ri nu c'aslemaal. Aretak c'ut xpe ri takanic, xinch'ob jas ri cubij ri Pixab. Te ri' xc'astaj ri mac ri c'o pa wanima', are c'u ri in xinwetamaj chi in cäminak chuwäch ri Dios. ¹⁰Je ri' ri takanic ri xpe chuya'ic c'aslemaal, chwe in c'ut xa xuya cämical. ¹¹Rumal ri Pixab ri mac xucoj u chuk'ab chwe, xinusub c'ut. Xucoj ri takanic che nu cämisaxic.

¹²Kas tzij c'ut, ri Pixab ruc' ri takanic man c'o tä qui mac, xane jicom xukuje' utz ri cäquibij. ¹³¿A are ta c'u lo ri u banic utzil ri xbanow chwe chi quincämic? ¡Man are taj! Xane are ri mac ri quincämisanic. Je ri' xubano rech cäk'alajinic jas ri' ri mac. Are c'u xucoj ri utz chubanic wa'. Je ri' ri takanic xuk'alajisaj chi ri mac are sibalaj man utz taj.

¹⁴Ketam chi ri Pixab ruc' ri Dios cäpe wi, ri in c'ut xak in winak. In c'o pu k'ab ri mac. ¹⁵Man quinch'ob tä c'ut jas ri tajin quinbano. Man are tä c'u quinban ri cwaj, xane ri tzel quinwilo are wa' ri tajin quinbano. ¹⁶We c'u are quinban ri man cwaj taj quinbano, je ri' quinch'obo chi utz ri Pixab. ¹⁷Rumal c'u ri' man in tä chi ri' ri tajin quinbanowic, xane are ri mac ri c'o pa ri wanima' ri tajin cuban wa'. ¹⁸Ri in wetam chi man c'o tä jubik' ri utz pa ri wanima' rumal chi xak in winak ajuwächulew. C'o nu rayinic chubanic ri utz, xa c'u man quincowin tä quinban wa'. ¹⁹Man quinban tä ri utz ri cwaj quinbano, xane are quintakej u banic ri man utz taj ri man cwaj taj quinbano. ²⁰We c'u are quinban ri man cwaj taj quinbano, man in tä chi ri' quinbanowic, xane are ri mac ri c'o pa wanima'.

²¹Ri quinc'ulmaj c'ut are wa': Aretak cwaj quinban ri utz, xuwi ri etzelal cuc'ut rib chnuwäch. ²²Ri wanima' c'ut cäquicot ruc' ru Pixab ri Dios. ²³Quinwil c'ut chi pa ri nu cuerpo c'o jun pixab ri xa cuc'ulelaj u wäch ri pixab ri c'o pa ri

nu chomabal. Are c'u wa' ri pixab re ri mac ri c'o pa ri nu cuerpo, are wa' ri in chapowinak.

²⁴ ¡C'äx wa' ri nu banic! ¿Jachin ta ri quinesan na pu k'ab wa' we cuerpo ri' ri xa quinu'c'am bi pa ri cämical? ²⁵ Xuwi ri Dios cäc'owin che nu to'ic rumal ri Ka-jaw Jesucristo. ¡Maltiox ba' che ri Dios! Rumal ri' ri in quinch'obo chi rajwaxic quinnimaj ru Pixab ri Dios, are c'u ri nu cuerpo cuya rib pu k'ab ri mac.

Waral cäkil wi ri c'aslemal ri cuya ri Lok'alaj Espíritu

8 Cämíc c'ut, ri winak ri xa e jun chic ruc' ri Cristo Jesús, man cäk'at tä na tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax qui wäch. E are c'u tak wa' ri man cäca'n tä ri qui rayibal ri man utz taj, xane are cäca'no jas ri craj ri Lok'alaj Espíritu. ² Ri pixab c'ut ri rech ri Lok'alaj Espíritu ri cuya c'aslemal rumal ri Cristo Jesús, are xinesan pu k'ab ri pixab re ri mac xukuje' re ri cämical. ³ Ri Dios xubano jachique ri man xcowin tä chubanic ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés. Ri Pixab ri' man c'o tä u chuk'ab chuqu'exic ri qui c'aslemal ri winak. Ri Dios c'ut xutak lok ru C'ojol ri ya winak chic, xucoj c'u che sipanic chutojic ri ka mac. Xutak lok je' ta ne are xa jun winak ajmac. Je ri' ri Dios xuc'äjisaj u wäch ri mac rumal ru cämical ri Jesús. ⁴ Je' xuban wa' ri Dios rech ri uj cujcowin chubanic jas ri cä-takan wi ri Pixab, man cäka'n tä chi c'ut xa jas ri cäkaj uj, xane are cäka'no jas ri craj ri Lok'alaj Espíritu.

⁵ Ri winak c'ut ri cäca'no xak jas ri cä-caj ri e are', are quebec il chubanic ri qui rayibal ajuwächulew. Are c'u ri cäca'no jas ri craj ri Lok'alaj Espíritu, are quebec il chubanic jas ri craj ri Are'. ⁶ Ri coc il jun chubanic ri ka rayibal ajuwächulew cäc'aman bi wa' pa ri cämical. Are c'u ri coc il jun chubanic jas ri craj ri Lok'alaj Espíritu cuban chi curik na c'aslemal,

xukuje' cubano chi cuxlan ri ranima'. ⁷ Ri winak ri xa cäquichomaj u banic ri qui rayibal ajuwächulew cäca'n qui c'ulel che ri Dios rumal chi man quecwin taj queniman che ru Pixab ri Dios, xukuje' man cäcaj taj. ⁸ Rumal ri' ri winak ri cäca'no xak jas ri cäcaj ri e are', man cuya' taj cäkaj ri qui c'aslemal chu wäch ri Dios.

⁹ Ri ix c'ut man benak tä iwanima' chubanic xak jas ri quiwaj ix, xane are quibano jas ri craj ri Lok'alaj Espíritu, we kas c'o ri Espíritu rech ri Dios pa ri iwanima'. Jachin c'u ri man c'o tä ri Espíritu rech ri Cristo pa ranima', man rech tä ri Cristo ri'. ¹⁰ We ri Cristo c'o pa iwanima', pune ba' cäcäm na ri i cuerpo rumal ri mac, cäc'asi c'u ri iwespiritu rumal chi xjicomataj ri iwanima' cho ri Dios. ¹¹ We pa ri iwanima' ix c'o wi ri Espíritu rech ri Dios ri xc'astajisan ri Jesús chquixol ri cämínakib, ri Dios are cäyo'w na c'ac' u c'aslemal ri i cuerpo ri xa cäcämíc. Je' cuban wa' rumal ri Lok'alaj Espíritu rech ri Are' ri c'o pa iwanima'.

¹² Je c'u ri', kachalal, c'o ri rajwaxic cäka'no, man are tä c'u ru banic xak jas ri cäkaj uj. ¹³ We c'u ri ix quiban xak jas ri quiwaj ix, quixcäm na. We c'u rumal ri Lok'alaj Espíritu quicämisaj ri i rayibal ri man utz taj, quixc'asi na.

¹⁴ Conojel c'u ri c'amom qui be rumal ri Espíritu rech ri Dios, e are wa' ralc'ual ri Dios. ¹⁵ Ri Espíritu ri yo'm chiwe rumal ri Dios man are tä jun espíritu ri xak ix u cojom che tak patäninelab ri xukuje' cuban chiwe chi quixej iwib, xane are ri Lok'alaj Espíritu ri xubano chi ix ralc'ual ri Dios. Ri Espíritu ri' cuya chke chi cäk-abij: “¡Ka Tat!” che ri Dios. ¹⁶ Tzare c'u we Espíritu ri' cubij pa ri kanima' chi uj ralc'ual chi ri Dios. ¹⁷ Rumal chi uj ralc'ual ri Dios, ya'talic chi cäyi' ke ri echbal ri xuchi'j ri Dios, cäkac'am c'u na wa' junam ruc' ri Cristo. Je ri' we junam

cäkarik c'äx ruc' ri Cristo, rech junam ruc' ri Are' cänimarisax na ka k'ij.

¹⁸Ri in c'ut quinchomaj chi ri c'äx ri tajin cäkarik pa tak we k'ij cämïc, man cäjünamataj tä wa' ruc' ri nimarisabal ka k'ij ri cäy'i na chke pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na. ¹⁹Ronojel c'u ri banom rumal ri Dios xak reye'm chi cäpe ri k'ij aretak quek'alajisax na jachin tak ri e ralc'ual ri Dios. ²⁰Je ri', rumal chi ronojel ri banom rumal ri Dios, xk'at tzij puwi' chi man c'o tä u patän. Man are tä c'u wa' ri u rayibal, xane are ri Dios xbanow che. Pune je ri', c'o jas ri cärejey na. ²¹Are la' chi cäpe na ri k'ij aretak ronojel ri banom rumal ri Dios cätzokopitaj na, man cäcanaj tä chi can pu k'ab ri cämical, cänimarisax c'u na u k'ij junam cuc' ri e ralc'ual ri Dios. ²²Cämïc ri', ketam chi ronojel ri banom rumal ri Dios quel ch'uj, c'o pa k'oxom, je' jas ru k'oxom jun yawab ixok. ²³Man xuwi tä c'u ri banom rumal ri Dios quel ch'uj, xane ri uj xukuje' ri yo'm ri Lok'alaj Espíritu chke, ri nabe kechbal ri xuya ri Dios. Ri uj xukuje' cäk'oxow kanima', keye'm c'ut jampa' cujk'alajisax chi uj kas ralc'ual ri Dios, rech quel ri ka cuerpo pu k'ab ri cämical. ²⁴Xkarik ru tobanic ri Dios rumal chi c'o ri xcu'bi wi ka c'ux. We cäcu'bi u c'ux jun chrij ri tajin cäril chic, man cu'lbal c'ux tä ri'. Ri tajin cäril chic man rajwaxic tä ri' chi cärejey na. ²⁵We c'u ri keye'm are ri mäja' cäkilo, rajwaxic chi ruc' paciencia cujeyen na che.

²⁶Ri uj man c'o tä ka chuk'ab. Tzare c'u ri Lok'alaj Espíritu cujto'wic. Man ketam taj cäka'n orar, man cäkach'ob tä c'ut jas ri rajwaxic cäkata' che ri Dios, tzare c'u ri Lok'alaj Espíritu cäbochi'n che ri Dios pa ka wi' ruc' ok'ej ri man cujcowin tä uj cäkabij ruc' ri ka tzij. ²⁷Are c'u ri Dios ri cäca'y pa tak kanima', ri Are' retam jas ri craj cubij ri Lok'alaj Espíritu, rumal chi ri Lok'alaj Espíritu cubochi'j ri Dios jas ru rayibal ri Are' pa qui wi' ri winak ri e rech.

Waral cäkil wi chi cujch'acan na puwi' ronojel

²⁸Ketam c'ut chi ri Dios cubano chi utz quel na ronojel ri cäpe pa qui wi' ri winak ri lok' cäquil wi ri Are'. E are c'u tak wa' ri winak ri e siqu'im rumal ri Are' jas ri u chomam lok. ²⁹Conojel c'u ri xetamax qui wäch rumal ri Dios ojer, e are tak wa' xeucha' rech quejunamataj na ruc' ru C'ojol. Je ri' xubano rech ru C'ojol coc che nabeal chquixol q'ua winak ri cachalal quib. ³⁰Ri xecha'taj rumal ri Dios ojer e are' tak wa' xeusiq'uij, ri xeusiq'uij e are' tak wa' ri xujicomaj canima', ri xujicomaj canima' c'ut, e are' tak wa' xunimarisaj qui k'ij junam ruc' ri Are'.

³¹¿Jas c'u ri cäkabij chrij wa'? Cäk-abij c'ut: We ri Dios are c'o pa ka wi', man c'o tä jun ri cuya' cuyac rib chkij. ³²Ri Dios man xuk'il tä rib chuya'ic ri u C'ojol, xane xujach pa ri cämical rumal kech uj nimalaj konojel. ¿A mat c'u cuya ri Are' junam ruc' ri u C'ojol ronojel ri cajwataj chke? ¡Je', je ri'! ³³¿Jachin ta ri cäcowinic cumol ka mac uj, ri uj cha'tal rumal ri Dios? Ri Dios c'ut u bim chkij chi jicom kanima'. ³⁴¿Jachin ta lo ri cuya' cuk'at tzij pa ka wi' chi cäc'äjisax ka wäch? Are c'u ri Cristo xcäm che ka quexwäch. Man xuwi tä wa', xane xukuje' xc'astaj chquixol ri cäminakib. T'uyl ri Are' cämïc pa ru wiquiäk'ab ri Dios, tajin c'u cäbochi'n pa ka wi' cho ri Dios. ³⁵¿Jachin ta lo ri cäcowinic cujtasow chrij ri rutzil ranima' ri Cristo? ¡Man c'o taj! Pune c'u cäkarik ri c'äx, pune cäpe ri bis, pune c'o winak ri cäquetzelaj ka wäch, pune cäkarik numic, pune man c'o tä chi katz'iak ri cäkajalbej, pune xa jubik' man cujcämïc, pune c'u cujcamisaxic, man c'o tä ri cäcowinic cujtasow chrij ri rutzil ranima' ri Cristo. ³⁶Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: Rumal ech la uj c'o cho ri cämical

amak'el ronojel k'ij.

Je' cäban chke jas ri cäban chque ri chij ri quec'am bi pa pilic, —cächa'. ³⁷Pa ronojel c'u tak wa' ri c'äx ri cäkariko, cujch'acan na, rumal ru tobanic ri Jun ri cujraj. ³⁸Rumal ri' nu jiquibam nu c'ux chi man c'o tä jas ri cäcowinic cujtasow chrij ri rutzil ranima' ri Dios. Man are tä ri cämical, man are tä ri c'aslemal, man are tä ri ängeles, man are tä c'u niq'uiari ri c'o tankan pa qui k'ab, xukuje' ri c'o qui chuk'ab ri man queilitaj taj. Man are tä ri c'o pa tak ri k'ij cämüc, o ri cäc'oji na pa tak ri k'ij ri quepetic. ³⁹Man c'o tä jas ri c'o chicaj, man c'o tä jas ri c'o pulew, man c'o tä c'u jun jasach chic ri banom rumal ri Dios ri cäcowinic cujutas chrij ri rutzil ranima' ri Dios ri u c'utum chkawäch rumal ri Cristo Jesús ri Kajaw.

Waral cäkil wi chi ri winak aj Israel e cha'tal rumal ri Dios

9 Tajin quinbij ri kas tzij rumal chi in cojoninac che ri Cristo. Man quinban tä c'u tzij. Quinna' pa wanima' chi kas tzij ri tajin quinbij rumal ri Lok'alaj Espiritu ri cätakan pa wanima'. ²Sibalaj quinbisonic, amak'el c'ut cäk'oxow ri wanima' rumal ri c'äx ri qui rikom ri nu winakil. ³Cwaj ta ne in, pune ba' cäpe c'äx pa nu wi' rumal ri Dios chi quintastaj in chrij ri Cristo we rajwaxic che qui to'ic ri nu winakil. ⁴Ri e are' e aj Israel, ri Dios c'ut xuban ralc'ual chque. Ri Dios ri sibalaj nim u k'ij xc'oji cuc', xukuje' xeuban tak tratos cuc'. Xuya ru Pixab chque rumal ri Moisés, xubij c'u chque jas u banic ri k'ijilanic pa ri nimalaj rachoch Dios. C'o q'uia ri xuchi'j chque. ⁵Conojel wa' we winak ri' e ralc'ual can ri ka mam aj Israel ojer, chquixol c'u ri e are' xil wi u wäch ri Cristo ri xc'oji cho ruwächulew. Ri Are' are Dios ri cätakan puwi' ronojel. ¡Amak'el ronojel k'ij c'ut chyok u k'ij! Amén.

⁶Man xa tä c'u mat je' xel wi ri xuchi'j lok ri Dios chque ri winak aj Israel, xane rumal chi man conojel tä ri ralc'ual can ri ojer ka mam aj Israel kas e rech ri Israel ru tinimit ri Dios. ⁷Man conojel tä ri rachalaxic ri ka mam Abraham ri xil qui wäch kas e ralc'ual ri Dios. Xubij c'u ri Dios che: “Rumal ri Isaac quec'oji na uwi' tak a mam,” —xuchixic. ⁸Quel cubij wa' chi man conojel taj e ralc'ual ri Dios, pune cäquibij chi e are' aj Israel. Xane jachin tak ri cäquicoj pa canima' ri xuchi'j lok ri Dios, e are wa' kas e ralc'ual ri Dios rumal ri xubij ri Dios che ri ka mam Abraham. ⁹Ri xuchi'j ri Dios che ri ka mam Abraham are wa', xubij c'u che: “Pa ri k'ij ri' pa ri jun junab chic quintzelej na lok. Are chi' c'ut ri Sara cäril na u wäch jun ral ala,” —xcha che.

¹⁰Man xuwi tä c'u wa'. Ri quieb ral ala ri Rebeca xa jun ri qui tat, are ri Isaac ri ka mam ojer. ^{11–13}Aretak mäjok quil qui wäch we quieb ac'alab ri', mäjok cäca'n jun utzil o jun etzelal, ri Dios xubij che ri Rebeca: “Ri nabeal coc na che patänil re ru chak',” —xcha che. Junam wa' ruc' ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: “Lok' xinwil wi ri Jacob, are c'u xinwetzelaj u wäch ri Esaú,” —cächa'. Je ri' xujiquiba u bixic chi ri Dios cächomanic jachin ri craj cuha'. Queusiq'uij jachin tak ri craj, man rumal tä c'u ri quecown chubanic.

¹⁴¿Jas c'u ri cäkabij? ¿A cäkabij chi ri Dios man cuban tä ri jicomal? ¡Man je' taj! ¹⁵Xubij c'u ri Dios che ri ka mam Moisés: “Quel na nu c'ux che jachin ri cwaj quel wi nu c'ux, quintok'obisaj c'u na u wäch jachin ri cwaj quintok'obisaj u wäch,” —xcha che. ¹⁶Rumal ri' man are tä cächa' ri jun ri sibalaj craj cächa'ic, o ri jun ri sibalaj cucoj u chuk'ab, xane ri Dios are quilowic jachin ri craj cutok'obisaj u wäch. ¹⁷Cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic chi ri Dios xubij che ri tat Faraón ri nim takanel puwi' ri

Egipto: “Xatincoj che nim takanel rech awumal at quinc'ut ri nu chuk'ab chqui-wäch ri winak, rech quetamax nu wäch cho ronojel ruwächulew,” —xcha'.¹⁸ Je ri' ri Dios cutok'obisaj u wäch jachin ri craj cutok'obisaj u wäch, xukuje' cu-cowirisaj ri ranima' jachin ri craj je' jas ri xuban che ri tat Faraón.

¹⁹ Jun chiwe cubij c'u chwe: “We je ri', ¿jas che ri Dios cubij chi are qui mac ri winak? ¿Jachin ta c'u lo ri cäcowinic cuk'atej u wäch ri Dios?” —cächa na.²⁰ E ri at, ¿jachin lo ri at chi ri at cac'ulelaj u wäch ri Dios? ¿A cubij lo ri bo'j che ri xbanowic: “¿Jas che je' xban la wa' chwe?” —¿a cächa lo che? ¡Man je' taj!²¹ ¿A mat are cäban re ri banal bo'j jas ri craj cuban che ri ulew? We craj cuban jun lak ri cäcoj pa tak nimak'ij, o we craj cuban jun lak ri cäcoj ronojel k'ij, are ri cäban re.

²² Ri Dios c'ut xraj xuya jun c'utbal chrij ri royowal xukuje' ru chuk'ab. Rumal ri' xuchajij nimalaj paciencia cuc' ri winak ri ya'tal chque chi cäc'äjisax qui wäch, ri xa cäsach na qui wäch.²³ Je' xuban ri Dios wa' rech kumal uj cuc'ut chquiwäch conojel chi sibalaj nim u k'ij ri Are', kumal uj ri winak ri xel u c'ux chke, ri uj ri cha'tal rumal ojer lok rech cänimarisax ka k'ij junam ruc' ri Are'.²⁴ Ri Dios c'ut xujusi'uij, jujun chquixol ri winak aj Israel, jujun chic chquixol ri winak ri man e aj Israel taj.²⁵ Je' jas ri cubij chupam ri wuj ri xutz'ibaj ri Oseas, jun k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios: Ri winak ri man aj nu tinimit taj, quinbij na “nu tinimit” chque. Ri winak ri nabe man lok' taj xeinwil wi, quinbij na chque:

“¡Ix ri' ix nu lok'!”

—quincha na.

²⁶ Jawije' ri xubij wi chque:

“Ri ix man ix nu tinimit taj”,

chila' cäbix wi na chque

chi e ral'ual ri c'aslic Dios,

—cächa na chque.²⁷ Ri Isaías c'ut ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios xch'aw chquij ri winak aj Israel, xubij: “Pune ta ne ri qui qu'ual ri winak aj Israel are junam ruc' ru qu'ual ri senyäb ri c'o chi' ri mar, xak c'u e quieb oxib chque ri cäquirik na ru tobanic ri Dios.²⁸ Je ri', rumal chi ri Dios cuban na chanim jas ri xubij, cuban c'u na wa' pa qui wi' conojel ri winak ri e c'o cho ruwächulew,” —xcha'.²⁹ Je' jas ri u bim canok ri ka mam Isaías ojer:

We ta ri Nimalaj ka Dios ri c'o u takanic puwi' ronojel mat xujuto' rech e c'o can kalc'ual, xsach ta ka wäch ri' jas ri tinimit Sodoma, uj junam ta ri' ruc' ri tinimit Gomorra, —xcha'.

Waral cäkil wi chi xuwi rumal ri cojonic cäjicomataj ri kanima' cho ri Dios

³⁰ ¿Jas c'u ri cäkabij chrij wa'? Cäkabij chi ri winak ri man e aj Israel taj, ri man xquitzucuj taj chi xjicomataj ri canima' cho ri Dios, e are' xjicomataj ri canima' cho ri Dios rumal ri cojonic.³¹ Are c'u ri winak aj Israel ri xcu'bi qui c'ux chrij jun pixab rech rumal ri pixab ri' cäjicomataj ri canima' cho ri Dios, man e cowininak tä c'ut chubanic ri cubij ri pixab.³² ¿Jas che? Rumal chi ri e are' man xecojon taj. Xane xquichomaj chi rumal ru banic ri cubij ri Pixab cäjicomataj ri canima' cho ri Dios. Rumal ri' xa xetzak puwi' ri “abaj ri cäquichak'ij quib ri winak chrij.”³³ Are c'u wa' ri abaj ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Ri in quinya na pa ri nu tinimit Sión

Jun[‡] ri je' jas jun abaj ri cäquichak'ij

quib ri winak chrij, jun nimalaj abaj wa'

[‡]9:33 Ri Jun ri' ri “je' jas jun abaj” are ri Jesucristo.

ri xa quetzak rumal,
—cächa'.

Jachin ri cäcojon che ri Are'
man cäk'oxow tä na ri ranima',
—cächa ri'.

10 Kachalal, ri kas quinrayij pa wan-
ima' aretak quinban orar pa qui
wi' ri winak aj Israel, are la' chi ri e are'
cäquirik ta na ru tobanic ri Dios. ²Ri in
quinbij ri wilom chquij ri winak aj Is-
rael, chi ri e are' sibalaj cäcaj quepatänin
che ri Dios, xak xuwi chi man kas tä
cäquich'obo jas ri tajin cäca'no. ³Man
quetam tä c'ut jas ri cuban ri Dios rech
cäjicomataj ri canima' ri winak cho ri
Are'. Xane qui tzucum jas cäca'n ri e are'
pa que wi chujicomaxic ri canima' cho ri
Dios. Man queniman tä c'u che ri takani-
nak wi ri Dios. ⁴Ruc' ri Cristo c'ut cäq'uis
wi ronojel ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam
Moisés, rech conojel ri quecojon che ri
Cristo cäjicomataj ri canima' cho ri Dios.

⁵Ri ka mam Moisés xch'aw chrij ri u
jicomaxic ri ranima' jun winak cho ri
Dios rumal ru banic ri cubij ri Pixab. Je
wa' xutz'ibaj: "Ri winak ri cuban rono-
jel ri cubij ri Pixab, are u c'aslemal wa',"
—xcha'. ⁶Are c'u we rumal ri cojonic
jun winak cäjicomataj ri ranima' cho
ri Dios, je wa' cubij: "Mabij pa rawan-
ima': ¿Jachin cäpaki chicaj?" We je' cabij
wa', quel cubij chi cawaj cabano chi ri
Cristo cäkaj lok cho ri ulew. ⁷"Mabij
c'ut: ¿Jachin ri cäkaj bi pa ri nimalaj
jul ri sibalaj naj u pam?" We je' cabij
wa', quel cubij chi cawaj cabano chi ri
Cristo cäpaki lok chquixol ri cäminakib.
⁸¿Jas c'u ri cubij? "Ru Lok' Pixab ri Dios
nakaj c'o wi chawe, c'o pa ra chi', c'o
pa awanima'." We tzij ri' are wa' ru Lok'
Pixab ri Dios chrij ri cojonic che ri Cristo.
Are c'u wa' ri cäkatzizoj. ⁹We cak'alajisaj
chi ri Jesús are Kajaw, xukuje' cacoj pa
ri awanima' chi ri Dios xuc'astajisaj ri
Jesús chquixol ri cäminakib, carik na ru
tobanic ri Dios. ¹⁰Pa ri kanima' cujco-

jon wi rech cäjicomataj ri kanima' cho ri
Dios, ruc' c'u ri ka chi' cäkak'alajisaj chi
cujcojon che ri Jesucristo rech cäkarik ru
tobanic ri Dios.

¹¹Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri
Tz'ibtalic: "Apachin ri cäcojon che ri
Cristo man cäk'oxow tä na ri ranima',"
—cächa'. ¹²Man c'o tä qui jalbem quib
ri winak aj Israel cuc' ri winak ri man
aj Israel taj. Tzare c'u ri Kajaw Dios are
Cajaw conojel. Ri Are' c'ut cuya nimalaj
tewchibal pa qui wi' conojel ri cäquita'
tok'ob che. ¹³Je' jas ri cubij ri Tz'ibtalic:
"Conojel ri cäquita' tok'ob che ri Kajaw
Jesús cäquirik na ru tobanic ri Dios,"
—cächa'. ¹⁴¿A cuya' ta c'u ri' cäquita'
tok'ob che ri Kajaw Jesús we mäja' que-
cojon che ri Are'? ¿A cuya' ta c'u lo ri'
quecojon che we man qui tom u tzijol ri
Are'? ¿A cuya' ta c'u ri' cäquita' u tzijol we
man c'o tä jachin ri cätzizoj chque? ¹⁵¿A
cuya' ta c'u ri' quebe' chutzizojic ru Lok'
Pixab ri Dios we ta mat e takom bic? Cu-
bij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:
"¿Sibalaj je' ri copanic ri queyo'w ru Lok'
Pixab ri Dios ri cuya uxlanem pa canima'
ri winak, ri cäquitizoj ri Utzalaj Tzij re
ri Evangelio!" —cächa'.

¹⁶Man conojel tä c'ut cäquitatabej ri
Utzalaj Tzij re ri Evangelio. Are c'u wa'
ri cubij ri ka mam Isafas: "Kajaw, ¿jachin
ri cojoninak che ru Lok' Pixab ri Dios ri
ka tzizojom?" —cächa'. ¹⁷Je c'u ri' ri winak
cäcojonic aretak cuta ri tzij. Are c'u ri tzij
ri cuto are ru Lok' Pixab ri Dios chrij ri
Cristo.

¹⁸Quinbij c'ut: ¿A xa man xquita tä ru
Lok' Pixab ri Dios? Qui tom, cubij ya' ru
Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:
Ri qui ch'abal, elinak u tzijol
cho ronojel ruwächulew,
ri qui tzij opaninak c'ä chuq'uisbal
u tza'm ruwächulew,
—cächa'. ¹⁹Quinbij chi c'u jumul: ¿A xa
man c'o tä quetam chrij wa' ri winak aj

Israel? ¿Quetam c'ut! Nabe c'ut xubij ri ka mam Moisés:

Quinyac na iwoyowal rech cuban c'äx ri iwanima'

chquij ri winak ri man are tä jun kas tinimit.

Quinban na chi cäpe iwoyowal cumal ri winak

re jun tinimit ri man cäcaj taj cäquich'obo,

—xcha'.²⁰ Ri ka mam Isaías kas chi sakil xubij:

Xinriktaj cumal ri winak

ri man xinquitzucuj taj.

Xinc'ut wib chquiwäch winak

ri man in taj ri tajin quinquitzucuj,

—xcha'.²¹ Cubij ri ka mam Isaías chquij ri winak aj Israel: “Ronojel ri jun k'ij xinlic' ri nu k'ab che qui siq'uixic ri winak re jun tinimit ri man queniman tä chwe, ri xa quinquic'ulelej,” —cächa ri Dios.

Waral cäkil wi ri winak aj Israel ri xquirik ru tobanic ri Dios

11 Quinbij chi c'u che we chanim: Ri Dios c'ut, ¿a xa retzelam qui wäch ri winak rech ru tinimit Israel? ¿Man je' taj! Ri in c'ut, in aj Israel. Are nu mam ri Abraham. In ri', in re ri rachalaxic ri ka mam Benjamín ojer.² Ri Dios tzojer lok xequicha' ri winak rech ru tinimit Israel, man retzelam tä c'u qui wäch wa' cämíc. ¿A mat cänä'taj chiwe jas cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic chrij ri ka mam Elías? Ri are' aretak xuban orar, xch'aw chquij ri winak aj Israel, xubij:³ “Kajaw Dios, qui cämísam ri k'alajisal tak re ri Lok' Pixab la, qui wulim c'u tak ri ta'bal tok'ob ri cäk'ijilax wi la. Xuwi ri in chic in canajinak canok, are c'u cäcaj quin-quicämísa in xukuje',” —xcha'.⁴ Ri Dios c'ut xubij che: “E nu tasom can wukub mil achijab ri man xexuqui tä chuwäch ri tiox Baal,” —xcha ri Dios.⁵ Je c'u wa' ri cämíc, e canajinak can quieb oxib chque ri aj Israel ri xeucha' can ri Dios rumal

ri u tok'ob pa qui wi'.⁶ We xa rumal ru tok'ob ri Dios xecha'tajic, man are tä rumal ri cäcowinic ri winak chubanic. We ta rumal ri cäcowin jun chubanic, ru tok'ob ri Dios man tok'ob tä c'u ri'.

⁷ ¿Jas c'ut? Ri xquitzucuj ri winak aj Israel, man xquirik taj. Are xerikow ri winak ri xecha' rumal ri Dios. Are c'u ri niq'uiaj winak chic xa xcowirisax ri canima'.⁸ Jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: “Ri Dios xuban chque chi man cäquina' tä chic. Pune c'o qui xiquin, xuban chque chi man cäquita taj. Pune c'o qui wak'äch, xuban chque chi man queca'y taj. Je c'u wa' ca'nom pa tak we k'ij cämíc,” —cächa'.⁹ Ri ka mam David ojer xukuje' xubij:

Ri nimak tak wi'm ri cäca'no chuban ta na chque chi are' chapäbal, chi are' xukuje' c'ambal, rech cäquichak'ij quib, quetzakic, cäc'äjísax c'u qui wäch, —cächa'.

¹⁰ Chemoyir ta na ri e are' rech man queca'y tä chic, xukuje' chumej ta rib ri quij, mat chjicomataj chic, —cächa'.

Waral cäquil wi chi e c'o winak ri man e aj Israel taj ri cäquirik na ru tobanic ri Dios

¹¹ Quinbij c'ut: ¿A tzij lo chi ri winak aj Israel aretak xquichak'ij quib, xetzakic, man xewalij tä chic? ¿A xa xetzak canok? ¿Man je' taj! Xane aretak ri winak aj Israel man xeniman taj, ri niq'uiaj winak chic, ri man e aj Israel taj, xquirik ru tobanic ri Dios, rech ri winak aj Israel cäquicoj ta qui chuk'ab chubanic que jas ri xca'n ri niq'uiaj winak chic.¹² Rumal c'u ri qui mac ri winak aj Israel ri winak cho ruwächulew xquirik nimalaj utzil. Rumal ri qui tzakic ri e are' xquirik utzil ri winak ri man e aj Israel taj. E ta c'u lo aretak quetzalej chi lok jumul ri winak

aj Israel, ¿a mat sibalaj nim na ri utzil ri cäriktajić? ¡Je', je ri'!

¹³ C'o c'u ri cwaj quinbij chiwe ix ri man ix aj Israel taj. Rumal chi in apóstol ri takom bi rumal ri Dios cuc' ri winak ri man e aj Israel taj, nim na quinwil wi ri nu chac. ¹⁴ Cwaj chi jujun chque ri nu winak in, ri e aj Israel, chquirayij ta u banic que jas ri i banom ix, rech cäquirik ru tobanic ri Dios. ¹⁵ We c'u aretak xetzelax qui wäch ri winak aj Israel rumal ri Dios, xc'oji utzil chquixol ri niq'uiaj winak chic ruc' ri Dios, ¿jas ri cäc'ulmataj na aretak ri winak aj Israel quec'amowax chi na jumul rumal ri Dios? Are je' ta ne jun cäminak wa' cäc'astaj chquixol ri cäminakib. ¹⁶ We ri nabe caxlan wa ri cäban che ri k'or are jachom cho ri Dios, ronojel ri k'or jachom ri' che ri Dios. We ru xera' ri che' jachom che ri Dios, xukuje' ru k'ab tak ri che' e jachom ri' che ri Dios.

¹⁷ Jujun c'u chque ri winak aj Israel e are' je' ta ne ri kas u k'ab ru che'al olivo. Pune je ri', xeesax c'u apanok. Ri at c'ut, at je' jas ru k'ab ru che'al olivo re juyub, xatcoj c'u che qui q'uexwäch ri xeesaxic. Catc'asi c'u na rumal ru xera' ri kas che', xukuje' rumal ru raxal. ¹⁸ Machomaj c'ut chi nim na a banic at chquiwäch ri kas u k'ab ri che'. We cachomaj chi nim na a banic, chna'taj chawe chi man at taj ri tok'aninak ru xera' ri che', xane ru xera' ri che' are at tok'aninak at.

¹⁹ Craj ne cabij: "Xeesax c'u apan ru k'ab ri che' rech quinnac' cok in che ru che'al olivo," —catcha'. ²⁰ Kas tzij, xa c'u rumal chi man xecojon taj xeesax apanok, are c'u ri at xa rumal chi xatcojonic xatnac' cok. Manimarisaj ba' awib, xane xa chaxej awib cho ri Dios. ²¹ We ri Dios man xusach tä qui mac ri winak aj Israel ri je' ta ne e kas u k'ab ri che', ri at xukuje' man cäsach tä na a mac ri'. ²² Chawila ba' chi ri Dios sibalaj utz na, xukuje' c'ut sibalaj c'a'n. Are c'a'n chque

ri winak ri xetzakic, utz c'u chawe at. Rajwaxic c'ut chi ri at catakej ri rutzil ranima', rech mäji' ri at xukuje' catresaj na apanok. ²³ Ri winak aj Israel c'ut, we quecojon na ri e are', quetzelej na ruc' ri Dios, quenac' chi na cok jumul chic che ri che' rumal chi ri Dios cäc'owinic que-unac' chi na cok jumul chic. ²⁴ Ri at c'ut ri man at aj Israel taj, xa at je' ta ne u k'ab olivo re juyub xatesax c'u apanok. Te c'u ri' xatnac' che ru che'al ri kas olivo ri man are tä a che'al at. We je ri' ri winak aj Israel ri je' ta ne e u k'ab ri kas olivo, man c'äx taj quenac' cok che ri kas qui che'al jumul chic.

Waral cäkil wi chi ri winak aj Israel cäquirik na ru tobanic ri Dios

²⁵ Kachalal, cwaj in chi quiwetamaj ru chomam lok ri Dios ojer ri man esam tä chi sak, rech man quichomaj taj chi ri ix nim na i banic. Are wa': Ri winak aj Israel xcowir jubik' ri canima'. Ri Dios c'ut je' xuban wa' chque rech cäq'uis na coquic conojel ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj ru chomam lok ri Are' ojer. ²⁶ Aretak cäbantaj wa', conojel ri winak aj Israel cäquirik na ru tobanic ri Dios. Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Pa ri tinimit Sión quel wi na lok ri Torol Que ri winak,
cäresaj c'u na ri etzelal chquij ri ralc'ual can ri ka mam Jacob,
—cächa'.

²⁷ Are wa' ri trato ri quinban na cuc', aretak ri in quinwesaj ri qui mac,
—xcha'.

²⁸ Ri winak aj Israel, rumal chi man xecojon tä che ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, ri Dios xuban u c'ulel chque. Je ri' xya'taj chiwe ix chi quixcojonic. Ri Dios c'ut queraj na ri winak aj Israel rumal chi xeucha' ri qui mam ojer. ²⁹ Je ri', rumal chi ri Dios man cäresaj tä chic ri cusipaj. Aretak cusiq'uij jun winak, man cuq'uex

tä ru chomanic chrij. ³⁰Ri ix nabe canok man xixniman tä che ri Dios. Cämïc ri' rumal chi man xeniman tä ri winak aj Israel, ri Dios xutok'obisaj i wäch ix. ³¹Je' xukuje' cämïc ri winak aj Israel man e nimaninäk taj, xak c'u rech ri Dios cutok'obisaj qui wäch jas ri xuban chiwe ix, ri ix man aj Israel taj. ³²Ri Dios c'ut junam xuban chque conojel winak chi man queniman taj, rech xukuje' junam cutok'obisaj qui wäch nimalaj conojel.

³³¡Sibalaj cajmabal wa' ru bantajic ri ka Dios! ¡Sibalaj nim na ru no'j, ri re-tambal! Man cujcowin tä chuch'obic ru chomanic, man cujcowin tä che retamaxic ri cuchomaj u banic. ³⁴Je' jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Tz'ibtalic: “¿Jachin u ch'obom ru chomanic ri Dios? ¿Jachin lo ri ya'tal che chi cuya ru no'j ri Are'? ¡Man c'o tä jun! ³⁵¿Jachin ri c'o jas xuya che ri Dios rech cäyi' rajil u q'uexel che? ¡Man c'o tä jun!” —cächa ri Tz'ibtalic. ³⁶Ronojel c'ut ri c'olic cäpe ruc' ri Dios. Ri Are' c'ut xebanow conojel rech c'o cupatänij che. ¡Chnimarisax ta ba' u k'ij ri Dios amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic! Amén.

Waral cäkil wi ri c'aslemal ri jachom pu k'ab ri Dios

12 Je c'u ri', kachalal, rumal chi ri Dios sibalaj quel u c'ux chke, quixinbochi'j chi quijach iwib che ri Dios, je' jas jun sipanic ri c'aslic, ri jachom cho ri Dios, ri utz cäriil wi ri Are'. We sipanic ri' are wa' ri kas k'ijilanic ri rajwaxic quiban cho ri Dios. ²Miban chi iwe ix jas ri cäca'n ri winak cho ruwächulew. Xane chiq'uexa ri i chomabal rech cuban c'ac' ri i c'aslemal. Je ri' kas quiwetamaj na jas ru rayibal ri Dios. Are c'u wa' ri kas utz, ri cäkaj chuwäch, xukuje' ri jicom cho ri Dios.

³Rumal ri xsipax chwe rumal ri Dios aretak xutok'obisaj nu wäch, c'o ri quinbij chiwe ix iwonojel: C'o jun chiwe mu-

chomaj chi nim u banic, xane rajwaxic quichomaj iwib chnojimal jas u beyal ri cojonic ri xuya ri Dios chiwe chijujunal. ⁴Ri ka cuerpo e q'uia ru tz'akatil c'olic, man conojel tä c'ut xa junam u wäch ri qui chac. ⁵Je c'u ri' ri uj xukuje'. Pune uj q'uia, xa uj jun cuerpo rumal ri Cristo. Konojel ka nuc'um kib je' jas ru tz'akatil ri ka cuerpo.

⁶Ri Dios u yo'm jalajoj tak cuinem chke, xa jas ri xraj ri Are' xuya chke. Rajwaxic ba' utz qui cojic tak we cuinem ri' cäka'no. We yo'm chke chi cäcowinic cäkak'alajisaj tzij ri cuya ri Lok'alaj Espiritu, ka'na wa' ruc' ri ka cojonic ri c'olic. ⁷We yo'm chke chi cupatänin chque niq'uijaj winak chic, utz ka'na che qui patänixic. We yo'm che jun chi cäcowinic queutijoj niq'uijaj chic, chutzaka u k'ij chubanic wa'. ⁸We yo'm che jun chi cäcowinic cuwalijisaj canima' niq'uijaj chic, chutzak u k'ij chubanic wa'. We yo'm che jun chi cäsipanic, muya xa rumal chi c'o ri craj. We yo'm che jun chi cuc'am qui be niq'uijaj chic, chuna' na jas ri cubano. We c'u yo'm che jun chi queuto' ri c'o qui rajwaxic, chubana wa' ruc' quicotemal.

Waral cäkil wi ri rajwaxic cäca'n ri kachalal cojonelab pa ri qui c'aslemal

⁹Kas chiwaj iwib ri jun ruc' ri jun chic, man cuban tä c'u quieb i c'ux. Chiwetzelaj u wäch ri man utz taj, chitakej c'u u banic ri utz. ¹⁰Rajwaxic chi quiwaj iwib ri jun ruc' ri jun chic je' ta ne chi kas iwachalal iwib. Chiya i k'ij chbil tak iwib, nim c'ut chiwila wi iwib, ri jun ruc' ri jun chic.

¹¹Chicojo i chuk'ab pa ronojel, xak mixsak'orinic. Chipatänij ri Kajaw Jesús ruc' nimalaj quicotemal.

¹²Chixquicot chrij ri cu'l wi i c'ux. Chichajij paciencia pa tak ri c'äx ri quiriko. Chibana orar amak'el ronojel k'ij.

¹³ Cheito' ri kachalal cojonelab pa tak ri qui rajwaxic. Utz chibana che qui c'ulaxic ri queopan iwuc'.

¹⁴ Chibochi'j ri Dios pa qui wi' ri queyok'on chiwe. Chita' tok'ob pa qui wi', mita' c'u pa qui wi' chi xa c'äx cäquiriko.

¹⁵ Chixquicot cuc' ri quequicotic. Chixok' c'ut cuc' ri quebok'ic.

¹⁶ Chixoc il chbil tak iwib ri jun che ri jun chic. Miban i nimal, xane chiwachilaj iwib cuc' ri man nimak tä qui banic. Michomaj chi c'o na iwetambal ix chquiwäch niq'uiaj chic.

¹⁷ Miya rajil u q'uexel ri c'äx ri cäban chiwe. Chicojo i chuk'ab chubanic ri utz chquiwäch conojel ri winak. ¹⁸ Chibana ronojel ri quixcowin chubanic rech cäc'o'ji utzil chixol cuc' conojel ri winak.

¹⁹ Lok'alaj tak kachalal, miyac iwib ix chquij ri i c'ulel, xane chiya can che ri Dios chi cuc'äjisaj qui wäch. Cubij ya' ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "In quinc'äjisan na qui wäch, quintoj na rajil u q'uexel ri c'äx ri cäban chiwe," —cächa ri Kajaw Dios. ²⁰ Xukuje' cubij: "We cänum ri a c'ulel, chaya u wa. We cächaki'j u chi', chaya ba' ri cutijo. We je' caban wa', ri a c'ulel sibalaj cäq'uix na chawäch, cuna' c'ut chi c'äx ri xuban chawe," —cächa'. ²¹ Maya che ri etzelal chi cäch'acan pa wi', xane are chatch'acan at puwi' ri etzelal rumal ri utzil ri cabano.

13 Rajwaxic chi conojel cäquiya quib pa takic chque ri c'o qui takanic pa ri k'atbal tzij. Man e c'o tä c'u k'atal tak tzij we ta mat u yo'm ri Dios wa' chque. Conojel ri k'atal tak tzij ri e c'olic are ri Dios e cojowinak. ² Rumal ri' jachin ri cuyac rib chrij ri k'atbal tzij cuban u c'ulel ri' che ri takaninac wi ri Dios. Ri je' cäca'n wa' xa cäquitzucuj qui mac ri', cäc'äjisax c'u na qui wäch.

³ Je ri', rumal chi ri k'atal tak tzij man e cojom taj rech ri winak ri cäca'n utzil cäquixej quib, xane rech cäquixej quib ri winak ri cäca'n etzelal. We cawaj chi man caxej tä awib che ri k'atal tzij, chabana ba' ri utz pa ri a c'aslemal. Ri k'atal tzij c'ut cuya na a k'ij at. ⁴ Je ri', rumal chi ri are' are patänil re ri Dios chubanic ri utzil chawe. We c'u caban ri man utz taj, rajwaxic chi caxej awib, rumal chi ri k'atal tzij ya'tal che chi cuc'äjisaj a wäch. C'o c'u ri are' chupatänixic ri Dios rech cäc'äjisax u wäch ri banal etzelal jas ri takal che. ⁵ Rumal ri' rajwaxic chi quiya iwib pa takic chque ri k'atal tak tzij, man xak tä rumal chi quixej iwib chi cäc'äjisax i wäch, xane rumal chi quina' pa iwanima' chi rajwaxic je' quibano. ⁶ Xukuje' rumal wa' ri ix quitoj ri alcabal, rumal chi ri k'atal tak tzij e c'o chupatänixic ri Dios, qui yo'm c'u quib chubanic we chac ri'.

⁷ Chaya chque ri winak chquijujunal ri ya'tal chque. Chatojo ri alcabal che ri tok'il alcabal, chatojo c'u ri a wuj che jachin ri rajwaxic cätoj wi. Nim chawila wi jachin ri rajwaxic nim quil wi, chaya c'u u k'ij jachin ri rajwaxic cäyi' wi u k'ij. ⁸ We c'o a c'as ruc' jun winak, chatojo. Chc'o'ji c'u ri utzalaj ka c'as chi cäkaj kib ri jun ruc' ri jun chic. Jachin c'u ri queraj ri rach tak winak, u banom ri' jas ri cubij ri Pixab. ⁹ Ri Pixab c'ut cubij: "Mabana ri nimalaj mac ri äwas u banic ruc' ri rixokil o ri rachajil jun winak chic, matcämisanic, mabana ri elak', mabana tzij chrij jachin jun, marayij u wäch ri jastak re jun winak chic," —cächa ri'. We takanic ri' xukuje' conojel ri niq'uiaj tak takanic chic pa we quieb oxib tzij ri' e c'o wi: "Chawaj ri awach winak jas ri at cawaj awib,"^f —cächa'. ¹⁰ Jachin ri queraj ri rach tak winak man cuban

^f13:9 San Mateo 19:18-19.

tä c'äx ri' chque. Ri queraj ri rach tak winak, kas cuban ri' jas ri cubij ri Pixab.

¹¹Tajin quinbij wa' rech kas quichomaj jas tak ri k'ij ri uj c'o wi cämïc. Chich'obo ba' chi are tak k'ij wa' ri rajwaxic cujc'astajic, rumal chi xa jubik' craj chi cäpe ri k'ij pa ka wi' aretak cäkarik na ru tobanic ri Dios. Man je' tä wa' nabe aretak c'ä te' xujcojon che ru Lok' Pixab ri Dios. ¹²Ya xe' wa' ri ak'ab, na'tam chic, xa jubik' c'u man cäsakiric. Maka'n chi ba' ri man utz taj ri queban pa ri k'ekum, xane ka'na ri utzil je' ta ne are to'bal kib wa' jas ri cäquicoj ri soldados, quech'ojin c'u pa ri sakil. ¹³Utz ka'na pa ri ka c'aslemal jas ri takal u banic pak'ij. Mujk'abaric, mäkaya u wi' ri ka wi'm, mäka'n ke jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik kib, man c'o tä qui pixab, mäka'n xak jas ri cäkarayij ri xa q'uixbal u banic, mujch'ojinic, mäkarayij c'u ri jastak ri rech jun winak chic. ¹⁴Mäka'n wa', xane kacojo ri Kajaw Jesucristo, je' ta ne chi are to'bal kib ri cucoj jun soldado pa ri ch'oj. Michomaj c'u u banic ri i rayibal ri man utz taj.

**Cheito' ri kachalal,
xak mik'at tzij pa qui wi'**

14 We c'o jun kachalal ri mäja' c'o u chuk'ab ru cojonïc, chic'ulaj. Xak c'u mixch'ojin ruc' we man junam ri u chomanic iwuc'. ²Quinbij jun c'utbal: Kabij na chi e c'o jujun kachalal ri cäquichomaj chi ronojel cuya' cätijic, e c'o c'u jujun chic ri mäja' c'o u chuk'ab ri qui cojonïc, ri xa ichaj cäquitijo. ³Ri jun ri ronojel u wäch cutijo, tzel ba' märil wi ri jun chic ri xak k'alaj u wäch cutijo. Ri jun ri xak k'alaj u wäch cutijo, muk'at tzij puwi' ri jun ri ronojel u wäch cutijo. Je ri', rumal chi ri Dios u c'amowam wa' we winak ri'. ⁴¿Jachin lo ri at chi ri at cak'at tzij puwi' ri patänil re jun winak chic? We utz quel na ri cubano o man utz taj

are ru patrón ri' quilowic. Utz c'u quel na ru chac rumal chi ri Dios cäcowinic cubano chi utz quelic.

⁵Jun c'utbal chic: E c'o jujun kachalal ri nim cäquil wi jun k'ij chuwäch ri jun chic. E c'o c'u jujun kachalal ri xak e junam tak ri k'ij chquiwäch. Chkajujunal c'ut rajwaxic ketam jas ri kas ka chomanic. ⁶Ri jun ri nim cäril wi jun k'ij, je' cuban wa' chuya'ic u k'ij ri Kajaw Dios. Ri jun ri man nim tä cäril wi ri jun k'ij, xukuje' cuban wa' chuya'ic u k'ij ri Kajaw Dios. Ri jun ri ronojel u wäch cutijo, cutij ri' chuya'ic u k'ij ri Kajaw Dios rumal chi cumaltioxij wa' che ri Dios. Ri jun ri xak k'alaj u wäch cutijo, cuban ri' chuya'ic u k'ij ri Kajaw Dios, xukuje' cämaltioxin ri' che ri Dios.

⁷Man c'o tä jun chke ri c'asal xak chi je ri', man c'o tä c'u jun chke ri cäcäm xak chi je ri'. ⁸We cujc'asi'c, cujc'asi' ri' chupatänixic ri Kajaw Jesús, we c'u cujcämïc c'o u patän wa' cho ri Kajaw Jesús. Je ri', we cujc'asi'c o we cujcämïc, uj rech ri Kajaw Jesús. ⁹Rumal c'u ri' ri Cristo xcämïc, xc'astaj c'u chquixol ri cäminakib rech coc che Cajaw ri e c'aslic xukuje' ri e cäminak chic.

¹⁰Ri at c'ut, ¿jachin lo ri at chi ri at cak'at tzij puwi' ri awachalal? ¿Jas che tzel cawil wi? ¿Konojel c'ut cujetac'al na chuwäch ri Cristo rech cuk'at tzij pa ka wi'! ¹¹Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Cubij ri Kajwal Dios: Je' jas ri in kas tzij chi in c'asal in, je' xukuje' are kas tzij chi conojel ri winak quexuqui na chnuwäch.

Conojel c'ut cäquiya nu k'ij, cäquibij chquiwäch conojel chi xuwi ri in, in Dios, —cächa na ri Kajaw Dios. ¹²Je c'u ri' konojel ri uj chkajujunal cäkabij na cho ri Dios jas ri ka'nom.

C'o jas mabano ri cubano chi ri awachalal cätzak pa mac

¹³ Rumal ri', mäkak'at ba' tzij chbil tak kib ri jun ruc' ri jun chic. Xane chicojo i chuk'ab rech man c'o tä jas c'o pa ri i c'aslemal ri cubano chi cätzak ri iwachalal o cakaj ne pa mac. ¹⁴ Ri in wetam, rumal chi in cojoninac che ri Kajaw Jesús, chi man c'o tä jun jasach ri äwas pa re wi. We c'u c'o jun cuchomaj chi äwas jun jasach, che ri are ri' tzäwas wi. ¹⁵ We c'u rumal ri catijo cuban c'äx ri ranima' ri awachalal, man lok' tä cawil ri' ri awachalal. Maban ba' chi jun winak chic cäkaj pa mac xa rumal chi ri at c'o jas cawaj catijo. Musach chawe chi rumal rech ri are' xukuje' xcäm ri Cristo. ¹⁶ C'o ba' jas mibano ri cuya chque ri winak chi cäquibij ri man utz taj chrij ri utzil ri tajin quibano. ¹⁷ Je ri', rumal chi pa ru takanic ri Dios man are tä nim u banic ri' ri cutij jun, xane are ru banic ri jicomal pa ri ka c'aslemal, chi cuxlan kanima', chi cujuicot c'u rumal ri Lok'alaj Espíritu. ¹⁸ Jachin ri je' cuban wa' chupatänixic ri Cristo, cäkaj ri' chuwäch ri Dios xukuje' utz quil wi cumal ri winak.

¹⁹ Katakej ba' u banic ronojel ri cubano chi cuxlan ri kanima'. Je ri' cujcowinic cäkato'la kib ri jun ruc' ri jun chic rech c'o u chuk'ab ri ka cojonic. ²⁰ Mäsach u wäch ru banom ri Dios pa ranima' jun kachalal xa rumal ri catijo. Kas tzij ronojel ri c'olic ya'tal u tijic, are c'u man utz taj aretak c'o jas cutij jun ri cubano chi niq'uiaj chic quekaj pa mac. ²¹ Are utz na ri' man catij tä t'ij, man catij tä vino, man c'o tä c'u jas cabano ri cubano chi cätzak ri awachalal o cäkaj pa mac. C'o ba' jas mabano ri cubano chi man c'o tä chi u chuk'ab ru cojonic ri awachalal. ²² We cacojo chi utz ri tajin caban cho ri Dios, at wi ri'. Utz re ri winak ri utz

cäriil wi ri tajin cubano, we man cuna' tä c'äx pa ranima'. ²³ Jachin c'u ri xak cuban quieb u c'ux che ri cutijo, we äwas o man äwas taj ru tijic, cämacun ri' aretak cutijo. Ronojel c'u ri cuban jun, we cuban quieb u c'ux che, are mac ri'.

Chabana ri cäkaj chuwäch ri awachalal, man xuwi tä ri cäkaj chawäch at

15 Ri uj, ri c'o chi u chuk'ab ri ka cojonic, rajwaxic cäkachajij paciencia cuc' ri kachalal ri mäja' c'o u chuk'ab ri qui cojonic, quekato' c'ut. Man are tä cäkatzucuj xuwi ri utz cäkil wi uj. ² Xane chkajujunal rajwaxic cäka'n ri cäkaj chquiwäch ri kachalal pa ronojel ri cuban utzil chque. Je ri' cäka'no jachique ri cuya u chuk'ab ri qui cojonic. ³ Are c'u ri Cristo man are tä xutzucuj ri utz cäriil wi ri Are'. Xane je' xuc'ulmaj jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Ri qui yok'onic ri winak ri queyok'on che la, pa nu wi' in xkaj wi," —cächa'. ⁴ Ronojel ri xtz'ibax can ojer pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic xtz'ibax canok che ka tijoxic rech cäcu'bi ka c'ux chrij ri Dios rumal ri paciencia, xukuje' rumal ri cu'lbal ka c'ux ri cuc'ut ru Lok' Pixab ri Dios chkawäch. ⁵ Ri Dios c'ut ri cuya ka chuk'ab rech cäkach'ij ri c'äx, cucu'bisaj c'u ka c'ux, are ta quixto'w ix iwonojel rech quina' pa iwanima' chi xa ix jun chic[§] jas ri xuc'ut can ri Cristo Jesús chkawäch. ⁶ Je ri' rech iwonojel junam, je' ta ne chi xa jun i ch'abal, quinimarisaj ta u k'ij ri Dios, ru Tat ri Kajaw Jesucristo.

Ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio xtzijox chque ri winak ri man e aj Israel taj

⁷ Chic'amowaj ba' iwib, ri jun ruc' ri jun chic chunimarisaxic u k'ij ri Dios, je' jas ri xuban ri Cristo xujuc'amowaj uj. ⁸ Je' quinbij chiwe rumal chi ri Cristo xpe

[§]15:5 Hechos 2:1.

che qui patänixic ri winak aj Israel, rech je' quelic jas ri xubij can ri Dios chque ri ka mam ojer, xukuje' chuc'utic chi kas jicom ranima' ri Dios chubanic ri cubij. ⁹Xukuje' ri Cristo xpetic rech ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj cäquiya u k'ij ri Dios rumal chi xel u c'ux chque. Je' jas ri cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Rumal ri' quinnimarisaj na k'ij la chquixol

ri niq'uiaj winak ri man e aj Israel taj, xukuje' quimbixoj na bix chuya'ic k'ij la, —cächa'. ¹⁰Xukuje' cubij ri Tz'ibtalic pa jun u xak wuj chic:

Ix ri' ri xak ix winak

ri man aj Israel taj,

chixquicot na cuc' ri winak

ri e cha'tal rumal ri Dios,

—cächa'. ¹¹Pa jun u xak wuj chic cubij:

Ix ri', iwonojel ix ri xak ix winak,

ri man aj Israel taj,

chiya u k'ij ri Kajaw Dios.

Nimalaj iwonojel c'u ri ix,

ix winak ajuwächulew,

chiya u k'ij ri Dios,

—cächa'. ¹²Ri Isafas, ri k'alajisal re ru

Lok' Pixab ri Dios, xukuje' xubij:

Cäwalij na jun chquixol

ri rachalaxic can ri ka mam Isaf,

ru tat ri ka mam David,

ri coc na che takanel pa qui wi'

conojel qui wäch winak.

Conojel c'ut cäcu'bi na

qui c'ux chrij ri Are',

—xcha'.

¹³Are ta ba' ri Dios ri cäcu'bi na ka c'ux chrij cuya ta nimalaj quicotemal chiwe, cubano chi cuxlan ri iwanima' rumal chi ix cojoninak che ri Cristo. Je ri' sibalaj cäcu'bi na i c'ux chrij ri Dios rumal ru chuk'ab ri Lok'alaj Espiritu.

¹⁴Kachalal, ri in wetam chi ri ix sibalaj c'o utzil pa iwanima', xukuje' sibalaj c'o ronojel u wäch etambal iwuc'. Je ri' chi

iwetam quipixbela iwib chbil tak iwib.

¹⁵Man quinxej tä c'u wib quintz'ibaj bi we wuj ri' chiwe. Cwaj chi man cäsach tä wa' pa i jolom. Je wa' quimbano rumal chi ri Dios u tok'obisam nu wäch, u yo'm c'u we chac ri' pa nu k'ab. ¹⁶Are ru patänixic ri Jesucristo chquixol ri winak ri man e aj Israel taj. Ri chac ri quimbano are ru tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri xuya ri Dios, rech queinya cho ri Dios ri winak ri man e aj Israel taj, jun sipanic ri cäc'amowax rumal ri Are', tastal c'u wa' rumal ri Lok'alaj Espiritu.

¹⁷Rumal c'u rech in cojoninak che ri Cristo Jesús, cäquicot ri wanima' chi tajin quinpatänij ri Dios. ¹⁸Man quincoch' tä c'ut quintz'ijoj ri u Tzij ri Dios we man are tä quintz'ijoj ru banom ri Cristo rumal wech in rech ri winak ri man e aj Israel taj queniman che ri Dios. Ronojel wa' xbantajic rumal ru Tzij ri Dios ri xintz'ijoj chque xukuje' rumal chi xquilo jas ri nu chac ri xinban chquixol.

¹⁹Xbantaj wa' cuc' tak etal xukuje' cajmabal ri xebantajic rumal ru chuk'ab ri Lok'alaj Espiritu. Je ri' xintz'akatisaj u tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Cristo ri xinchap lok pa ri tinimit Jerusalén, xintakej u tzijoxic pa tak ri niq'uiaj tinimit chic, xinq'uis c'u u tzijoxic pa Ilírico. ²⁰Je wa' nu banom, nu cojom nu chuk'ab chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio jawije' ri man c'o tä jas qui tom chrij ri Cristo. Je ri' rech man quinban tä jun chac ri chaplem chi can cumal niq'uiaj chic. ²¹Xane je' nu banom jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Ri winak ri man c'o tä jumul

qui tom u tzijol ri Cristo

cäquita na.

Ri man c'o tä jumul c'o

jas qui tom chrij ri Are',

c'o ri cäquetamaj na,

—cächa'.

**Ri apóstol Pablo cuchomaj
que' che quilic ri kachalal
cojonelab pa ri tinimit Roma**

²² Xa rumal ri chac ri tajin quinbano man in cowininak taj quine' che iwilic, pune q'uia mul nu rayim ri benam iwuc'. ²³ Are c'u ri cämïc in to'tajinak chic che ri nu chac pa tak we tinimit ri', cuya' chic quine' iwuc'. Je ri', rumal chi q'uia junab c'ut xak nu rayim quinopan iwuc'. ²⁴ Quinchomaj quinc'ow iwuc' che iwilic aretak quine' pa España, quin-quicot c'ut che rilic i wäch. Quinweyey chi quinito' bic rech quincowinic quintakej ri nu binem pa España. ²⁵ Are c'u ri' cämïc quine' pa ri tinimit Jerusalén chuc'amic bi jun tobanic chque ri kachalal jela'. ²⁶ Je ri', rumal chi ri kachalal aj Macedonia, xukuje' ri aj Acaya xpe pa canima' xquimulij jun cuchuj chque ri kachalal meba'ib ri e c'o pa ri tinimit Jerusalén. ²⁷ Xquichomaj chi takal u banic wa' rumal chi cäquina' pa canima' chi c'o qui c'as cuc' ri kachalal aj Jerusalén. Je ri', rumal chi ri cojonelab aj Israel qui yo'm ri tewchibal re ru Tzij ri Dios chque ri man e aj Israel taj. Utz c'ut we ri e are' quequito' ri cojonelab aj Israel che ri qui rajwaxic ruc' jachique ri c'o cuc'. ²⁸ Aretak c'ut bantajinak chic ri nu tajquil, ya'tajinak chi can ri cuchuj chque ri kachalal pa ri tinimit Jerusalén, quine' na pa España, quinc'ow c'u iwuc' che iwilic. ²⁹ Kas wetam c'ut chi aretak quinopan iwuc', cäpe na ri nimalaj u tewchibal ri Cristo pa ka wi' junam iwuc'.

³⁰ Kachalal, quixinbochi'j chi quinito' chupam ri chac ri tajin quintij nu chuk'ab chubanic, chibana orar pa nu wi' cho ri Dios. Quinbij wa' chiwe rumal rech ri Kajaw Jesucristo, xukuje' rumal chi ri Lok'alaj Espíritu cuya pa kanima' chi cäkaj kib ri jun ruc' ri jun chic. ³¹ Chibana ba' orar cho ri

Dios chi quinuto' pa qui k'ab ri winak ri e c'o pa Judea ri man quecojon tä che ri Are', xukuje' rech ri cuchuj ri quinc'am bi chque ri kachalal pa ri tinimit Jerusalén cäquic'am wa' ruc' quicotomal. ³² Chibana ba' orar xukuje' rech quinopan iwuc' ruc' quicotomal we are u rayibal ri Dios, quinxlan c'u na quieb oxib k'ij aretak in c'o iwuc'. ³³ Are ta ba' ri Dios, ri cubano chi cuxlan ri kanima' cäc'o'ji pi wi' nimalaj iwonojel. Amén.

**Ri apóstol Pablo cuya rutzil
qui wäch ri cojonelab**

16 Cwaj chi quiwetamaj u wäch ri kachalal Febe. Ri are' are jun chichu' diaconisa ri tajin cätoban cuc' ri kachalal cojonelab ri e c'o pa Cencia. ² Cwaj c'ut chi aretak copan iwuc' quic'ulaj ruc' utzil pa ru bi' ri Kajaw Jesús. Je' u c'ulaxic quibano jas ri rajwaxic cäban amak'el che qui c'ulaxic ri kachalal cojonelab. Chito' che ru rajwaxic, rumal chi ri are' e q'uia e u to'm, xukuje' ne ri in, in u to'm.

³ Chiya rutzil u wäch ri Priscila xukuje' ri Aquila, ri e wach tak ajchac chupatänixic ri Cristo Jesús. ⁴ Ri e are' xa jubik' man xecämïc rumal ri nu to'ic in. Rumal ri' quinq'oxin chque, man xuwi tä ri in, xane xukuje' conojel ri kachalal cojonelab ri man e aj Israel taj. ⁵ Chiya rutzil qui wäch xukuje' ri kachalal cojonelab ri cäquimulij quib pa cachoch ri Priscila, ri Aquila. Chiya rutzil u wäch ri Epeneto, ri lok'alaj wachi'l, ri nabe cojonel che ri Cristo pa Acaya. ⁶ Chiya c'u rutzil u wäch ri María, ri sibalaj chacuninac che i to'ic. ⁷ Chiya rutzil qui wäch ri wach tak aj Israel, ri Andrónico ruc' ri Junias ri xukuje' e wach ajpache'. Ri e are' sibalaj etamtal qui wäch chquixol ri apóstoles, e are c'u nabe xecojon che ri Cristo chnuwäch in.

⁸ Chiya rutzil u wäch ri Amplias, ri lok'alaj wachi'l rumal ri Kajaw Jesús. ⁹ Chiya rutzil u wäch ri Urbano ri kachi'l pa ri chac chupatänixic ri Cristo Jesús. Chiya rutzil u wäch xukuje' ri Estaquis ri lok'alaj wachi'l. ¹⁰ Chiya rutzil u wäch ri Apeles ri q'uia mul u k'alajisam chi kas tzij cojoninac che ri Cristo. Xukuje' chiya rutzil qui wäch ri e c'o pa rachoch ri Aristóbulu. ¹¹ Chiya rutzil u wäch ri Herodión ri wach aj Israel. Chiya rutzil qui wäch ri e c'o pa rachoch ri Narciso, ri e cojoninac che ri Kajaw Jesús. ¹² Chiya rutzil qui wäch ri Trifena, xukuje' ri Trifosa. We quieb ixokib ri' quepatänin che ri Kajaw Jesús. Xukuje' chiya rutzil u wäch ri lok'alaj kachalal chichu' Pérsida, ri sibalaj chacuninac chupatänixic ri Kajaw Jesús. ¹³ Chiya rutzil u wäch ri Rufo, jun cojonel che ri Kajaw Jesús ri nim u banic chquiwäch ri kachalal cojonelab. Xukuje' ru nan chiya rutzil u wäch. We chichu' ri' are je' ta ne nu nan in. ¹⁴ Chiya rutzil u wäch ri Asíncrito, ri Flegonte, ri Hermas, ri Patrobas, ri Hermes xukuje' conojel ri kachalal ri e c'o cuc'. ¹⁵ Chiya c'u rutzil u wäch ri Filólogo, ri Julia, ri Nereo ruc' ri ranab, xukuje' ri Olimpas, xukuje' conojel ri kachalal cojonelab ri e c'o cuc'.

¹⁶ Chiyala' rutzil i wäch chbil tak iwib ri jun ruc' ri jun chic. Aretak je' quiban wa', chitz'umaj iwib chuwäch ri Dios chuc'utic chi kas quiwaj iwib.** Conojel ri kachalal cojonelab che ri Cristo cäquiya rutzil i wäch.

¹⁷ Kachalal, quixinbochi'j chi queiwil ri winak ri xak quequitasala tak ri cojonelab, ri cäca'no chi quetzakic. Man je' tä c'u wa' ri tijonic xiwetamaj. Chitasa ba' iwib chquij ri e je' tak wa'. ¹⁸ We winak ri' man are tä cäquipatänij ri Kajaw Jesucristo, xane xak cäcaj cäca'n ri

itzel tak qui rayinic. Quequisub c'u tak ri winak ri man c'o tä quetam, cäquicoj c'u qui c'ux cuc' je'l tak tzij. ¹⁹ Conojel c'ut quetam chi ri ix sibalaj quixnimanic, rumal c'u ri' quinquicotic. Cwaj c'ut chi cäc'oji na i no'j chubanic ri utz, man are tä c'u quiwetamaj u banic ri man utz taj. ²⁰ Ri Dios c'ut ri cubano chi cuxlan ri kanima', cuxak'lej na ri Satanás chanim xe' ri iwakan jas ri cäban che jun cumätz ri cätio'nic. Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo cätok'obisan i wäch nimalaj iwonojel.

²¹ Cuya rutzil i wäch ri Timoteo ri junam cächacun wuc', xukuje' ri Lucio, ri Jasón, ri Sosípater ri wach tak aj Israel cäquiya rutzil i wäch.

²² In wa', ri Tercio, ri tajin quintz'ibaj bi we wuj ri',†† quinya rutzil i wäch in xukuje' pa ru bi' ri Kajaw Jesús.

²³ Cuya rutzil i wäch ri Gayo ri u yo'm nu c'olibal pa rachoch, jawije' ri cäquimulij wi quib ri kachalal cojonelab. Cäquiya rutzil i wäch ri Erasto ri c'olol puak re ri tinimit, xukuje' ri kachalal Cuarto cuya rutzil i wäch.

²⁴ Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo cätok'obisan i wäch nimalaj iwonojel. Amén.

Ri apóstol Pablo cuya u k'ij ri Dios

²⁵ Are c'u ri cämíc, kaya ba' u k'ij ri Dios. Ri Are' cäcowinic cubano chi c'o na más u chuk'ab ri i cojonic jas ri cubij ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri quintz'ijoj, xukuje' jas ri cubij ri tijonic ri nu yo'm chrij ri Jesucristo. Je wa' jas ru k'alajisam lok ri Dios chrij ru chomam lok, ri man etamtal tä can ojer tzaretak mäjok cäban ruwächulew. ²⁶ Cämíc c'ut esam chi sak ru chomanic pa ru Lok' Pixab ri Dios ri xquitz'ibaj can ri k'alajisal tak re ru Tzij ri Dios. Are c'u wa' ri xtakan wi ri Dios ri man c'o tä u

** 16:16 1 Tesalonicenses 5:26.

†† 16:22 Ri apóstol Pablo xucoj jun kachalal che tz'ibanel che qui tz'ibaxic ru wuj.

q'uisic ru c'aslema. Ri u chomam lok ri Dios ri man etamtal taj ojer esam wa' chi sak cämïc chquiwäch conojel winak cho ruwächulew rech quecojon ta na, xukuje' quenimanic.

²⁷ ¡Ri Dios ri xuwi wa' Dios c'olic, ri xukuje' c'o u no'j che ronojel, chni-marisax ba' u k'ij amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic rumal ri u banom ri Jesucristo! Amén.

RI NABE CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHQUE RI COJONELAB AJ CORINTO

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta chque ri kachalal cojonelab aj Corinto

1 In wa', ri Pablo, in siq'uim rumal ri Dios rech quinoc che apóstol, jun chque ru tako'n ri Jesucristo. Je wa' nu banic rumal chi are u rayibal ri Dios. Ri in, wachi'l ri kachalal Sóstenes, ²quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chque ri kachalal cojonelab che ri Dios ri e c'o pa ri tinimit Corinto, ri e rech ri Dios rumal chi xa e jun ruc' ri Cristo Jesús. Ri Dios e u siq'uim rech cāban ch'ajch'oj che ri anima', quek'ax c'u pu k'ab ri Are' junam cuc' conojel ri cāquibij chi e cojoninac che ri Kajaw Jesucristo ri e c'o pa ronojel tinimit. Ri Jesús are Cajaw ri e are', xukuje' ri Kajaw uj. ³Are ta ba' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj i wäch, cubano chi cuxlan ri iwanima'.

Ri apóstol Pablo cumaltioxij che ri Dios chi u tok'obisam qui wäch ri cojonelab aj Corinto

⁴Ronojel k'ij quinya maltioxinic che ri Dios rumal iwech, rumal chi sibalaj nim ri tok'ob u yo'm ri Are' chiwe xa rumal ri Cristo Jesús. ⁵Rumal c'u rech chi xa ix jun ruc' ri Cristo, ri Dios u yo'm chiwe ronojel u wäch je'lalaj tak tewchibal ajchicaj. Ri Are' xuya chiwe ronojel u wäch etamanic, xukuje' xuya chiwe chi quixcowinic quitzijoj wa' we etamanic ri'. ⁶Rumal ri', ri ka tzijom chiwe chrij ri Cristo, kas k'alaj wa' pa ri i c'aslemal cämïc. ⁷Je ri' man c'o tä jun u wäch tewchibal ajchicaj ri mat yo'm chiwe rumal ri Dios, ix ri', ri ix eyeninac che ri k'ij ri cäpe na ri Kajaw Jesucristo,

cuc'ut c'u rib chkawäch. ⁸Ri Are' cuban na chi kas quijiquiba ri iwanima' pa ri i cojonic c'ä cäq'uis na ronojel, rech man c'o tä mac cäriktaj chiwij pa ri k'ij ri cäpe na ri Kajaw Jesucristo. ⁹Ri Dios amak'el ronojel k'ij cuban ri cuchi'j u banic. Are c'u ri Are' xixsiq'uinic rech xa junam i wäch ruc' ri u C'ojol Jesucristo ri Kajaw.

Waral cäkasiq'uij wi ri pixbenic ri xuya ri apóstol Pablo chque ri cojonelab ri xak cäquitasala quib

¹⁰Kachalal, quixinbochi'j pa ru bi' ri Kajaw Jesucristo chi quiban utzil chixol. Chijunamaj ba' i wäch, xa c'u mitasala iwib. Xane rajwaxic chi junam ix c'o wi, chi quijunamaj ri i chomanic, rech xa junam ri i rayibal. ¹¹Kachalal, quimbij wa' chiwe rumal chi jujun chque ri rachalaxic ri nan Cloé qui bim chwe chi c'o ch'oj chixol. ¹²Ri cwaj quimbij chiwe, are la' chi ri ix chijujunal jalan wi ri quibij. C'o jun ri cubij: “Ri in, in c'o ruc' ri Pablo,” —cächa ri'. Jun chic cubij: “E ri in, in c'o ruc' ri Apolos,” —cächa'. Jun chic cubij: “In ri', in c'o ruc' ri Pedro,” —cächa ba' ri jun. E c'u ri jun chic cubij: “iRi in c'ut, in c'o ruc' ri Cristo!” —cächa ri jun chic. ¹³¿A xa pu lo banom ch'äkatak che ri Cristo? ¿A are lo ri in Pablo ri xinrip cho ri cruz, xincäm c'u rumal iwech? ¿Man je' taj! ¿A xban ne lo i kasna' pa nu bi' in ri Pablo? ¿Man je' taj! ¹⁴Xa maltiox che ri Dios chi man c'o tä jun chiwe nu banom u kasna', xane xak xuwi ri Crispo, xukuje' ri Gayo. ¹⁵Xak je ri', man cuya' taj cubij jun chi xban u kasna' pa nu bi' in. ¹⁶Je', ya cāna'taj chwe chi xinban qui kasna' ri e c'o pa rachoch ri Estéfanas, man cānataj tä c'u chwe we c'o chi na jun ri xinban u kasna'. ¹⁷Man in takom tä c'u rumal ri Cristo chubanic qui kasna' ri winak, xane chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Jesucristo. Man xincoj tä c'u je'lalaj tak tzij re nimak tak

etambal xa che qui ch'aquic ri winak. Je ri' rech man quinban tä che ru cämical ri Cristo chi mat c'o u patän.

Ruc' ri Cristo cäriktaj ri nimalaj u chuk'ab ri Dios, xukuje' ru no'j

¹⁸ Ru Lok' Pixab ri Dios ri cätzijox chrij ri cämical ri Cristo, are je' ta ne tzij wa' ri man c'o tä qui patän chque ri winak ri cäsach na qui wäch. Chke uj c'ut ri ka rikom chi ru tobanic ri Dios, wa' we Tzij ri' c'o ri nimalaj u chuk'ab ri Dios ruc' che ka to'ic. ¹⁹ Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Quinsach na u wäch ri qui no'j
ri ajno'jab,
quinwesaj c'u na apan ri quetambal
ri winak ri sibalaj c'o quetam,
—cächa ri'.

²⁰ ¿A nim lo u banic ri c'o u no'j cämiec? E ri winak ri xa e oquinak che retamaxic ronojel u wäch chomanic, ¿a c'o ne lo qui patän ri'? ¡Man c'o taj! E c'o xukuje' ri quetam u chomaxic q'uia u wäch etambal chrij ri c'o cho ruwächulew. ¡Man kas tä c'o u patän wa'! ¿A mat iwetam chi ri Dios u banom chi man c'o tä u patän ri etambal ri xa ajuwächulew? ¡Je', je ri'! ²¹ Are c'u ri Dios ri c'o u no'j retam jas ri tajin cubano. Xubano chi ri winak ajuwächulew man quecowin taj kas cäquetamaj u wäch ri Are' xak ruc' ri quetambal. Xuchomaj c'u ri Dios chi queto' na jachin tak ri quecojon che ri Are' rumal ri Lok'alaj u Tzij ri cätzijox chque, pune c'u we tzij ri' je' ta ne u tzij jun winak ri man c'o tä retam chque ri jule' winak chic.

²² Ri winak aj Israel are cäcaj cäquil cajmabal tak etal ri cäban chquiwäch. Are c'u ri winak aj Grecia xa cäquitzucuj nimalaj etambal. ²³ Ri uj c'ut are cäkatzi-ijoj ri Cristo ri xripic, xcämisax cho ri cruz. Ri winak aj Israel xa tzel cäquita wa' we tzij ri'. Ri niq'uiaj winak chic ri

man e aj Israel taj cäquibij chi we tzij ri' are ru tzij jun ri man c'o tä retam.

²⁴ Chquiwäch c'u conojel ri e siq'uital rumal ri Dios, we aj Israel o man e aj Israel taj, rumal ri Cristo cäk'alajin na ru chuk'ab ri Dios, xukuje' ru no'j ri Dios.

²⁵ C'o c'u ri cuban ri Dios ri cäquichomaj ri winak chi xa man c'o tä u patän. Pune je ri', ri cuban ri Dios nim na u no'j wa' chuwäch ri qui no'j winak. Xukuje' c'o ri cuban ri Dios ri cäquichomaj ri winak chi are wa' cäc'utuwic chi xa man c'o tä ri nimalaj u chuk'ab ri Are'. Pune je' ri qui chomanic ri winak, ri cuban ri Dios are nim na u chuk'ab wa' chuwäch ri qui chuk'ab winak. ²⁶ Kachalal, rajwaxic ba' quich'obo chi ri Dios xixusiq'uij ix, pune man e q'uia tä chiwe ri c'o iwe-tambal jas ri quetambal ri niq'uiaj winak ajuwächulew, man ix q'uia taj ri c'o takanic pa i k'ab, man ix q'uia tä c'ut ri nimak i banic. ²⁷ Xane ri man c'o tä quetambal chquiwäch ri winak, e are c'u wa' ri xeucha' ri Dios che resaxic qui q'uixbal ri c'o qui no'j. Ri winak ri queilitajic chi xak tok'ob qui wäch, e are wa' ri xeucha' ri Dios che resaxic qui q'uixbal ri c'o takanic pa qui k'ab.

²⁸ Xukuje' ri man c'o tä qui patän chquiwäch ri winak, ri etzelam qui wäch, ri man c'o tä qui banic, e are wa' xeucha' ri Dios chusachic qui wäch ri nimak qui banic cho ruwächulew. ²⁹ Je ri' rech man c'o tä jun cunimarisaj rib chuwäch ri Dios. ³⁰ Tzare c'u ri Dios u banom chiwe chi xa ix jun chic ruc' ri Cristo Jesús. U banom chi rumal ri Cristo c'o chi ri ka no'j, xukuje' chi rumal ri Are' cäjicomataj ri kanima' chuwäch ri Dios, uj jachom pu k'ab, ka rikom c'u ru tobanic. ³¹ Je ba' ri', rech kas je' quelic jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "We c'o jas ri craj jun cuya u k'ij, are chuya u k'ij ri Kajaw Jesús," —cächa'.

**Ri cäkatzijoj are chrij ri Cristo ri xrip
cho ri cruz, xcämisax chila'**

2 Kachalal, aretak xinopan iwuc' chuk'alajisaxic ru Lok' Pixab ri Dios, man xincoj tä tzij ri nimak qui banic, man xincoj tä c'u tzij re nimak tak no'j. ²Aretak xinc'o'ji iwuc', man c'o tä chi jas ri xinchomaj u tzijoxic chiwe, xane xak xuwi xinchomaj ri Jesucristo ri xcämisax cho ri cruz. ³Aretak xinc'o'ji iwuc' man c'o tä nu chuk'ab, xane sibalaj xinxej wib, xinbirbitic. ⁴Aretak xixintzjobej, xintzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chiwe, man xincoj tä tzij ri xak re qui no'j winak che i ch'aquic, xane xixinch'ac ruc' ru chuk'ab ri Lok'alaj Espíritu. Are wa' ri xc'utuwic chi ri tzij ri xinbij are rech ri Dios. ⁵Je ri' xinbano rech man cäcu'bi tä i c'ux chrij ri quetambal ri winak, xane chrij ru chuk'ab ri Dios.

**Waral cäkil wi chi rumal ri
Lok'alaj Espíritu c'o ri
ketambal ri cäpe ruc' ri Dios**

⁶Pune je ri', cäkaya tijonic ruc' nojibal chque ri cojonelab ri c'o na más quetam. Are c'u we nojibal ri' man ajuwächulew taj, man are tä c'u qui nojibal winak ri c'o qui takanic puwi' ruwächulew, ri xa tajin cäsach qui wäch. ⁷Are cäkatzijoj ri nojibal ri cäpe ruc' ri Dios, ri c'u'tal chquiwäch ri winak. Are wa' ru chomam lok ri Dios tzaretak mäja' cuban ruwächulew, rech ri uj cäkarik ru tobanic ri man c'o tä u q'uisic. Man etamtal tä c'u wa' nabe pa ri ojer tak k'ij. ⁸We etamanic ri' man c'o tä jun chque ri c'o qui takanic cho ruwächulew ri xquich'obo. We ta xquich'obo, mat xquirip ri' cho ri cruz ri Kajaw Jesús ri sibalaj nim u k'ij. ⁹Are je' ri cubij pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: Ri Dios c'o ri u banom u banic

ri c'olotal rech cäyi' chque ri lok' cäquil wi ri Are'. Man c'o tä jun ilowinak wa', man c'o tä jun ri towinak u tzijol, man c'o tä c'u jun u chomam ri', —cächa ri'. ¹⁰Ri Dios c'ut xuc'ut wa' chkawäch uj rumal ri Lok'alaj Espíritu. Je ri', rumal chi ri Lok'alaj Espíritu cäcowinic cäretamaj ronojel, xukuje' ne ri c'o pa ranima' ri Dios.

¹¹¿A c'o pu lo jun chquixol ri winak ri cuch'obo jas ri c'o pa ranima' jun winak chic? ¿Man c'o taj! Xane xuwi ri espíritu rech ri are' retam ronojel wa'. Je c'u ri', xak xuwi ri Espíritu rech ri Dios retam ri c'o pa ranima' ri Dios. ¹²Ri uj c'ut man are tä ka c'amom ri espíritu quech ri winak ajuwächulew, xane are ka c'amom ri Espíritu ri cäpe ruc' ri Dios, rech cäketamaj ronojel ru yo'm ri Dios chke rumal ri nimalaj u tok'ob. ¹³Ru yo'm ri Dios chke man cäkatzijoj tä wa' ruc' ri no'j ajuwächulew ri xa ka tijom kib che ruc' ri qui tzij winak, xane ruc' ri tzij ri c'utum chkawäch rumal ri Lok'alaj Espíritu. Je c'u ri' cäkatzijoj ri kas tzij rech ri Dios chque ri c'o ri Lok'alaj Espíritu pa canima'.

¹⁴Ri winak ri man c'o tä ri Lok'alaj Espíritu pa ranima' man cuc'amowaj tä ru Lok' Pixab ri Dios. Che ri are' xa man c'o tä u beyal wa' rumal chi man cäcowin taj cuch'obo. Rajwaxic c'ut chi c'o ri Lok'alaj Espíritu pa ranima' chuch'obic wa'. ¹⁵Are c'u ri winak ri c'o ri Lok'alaj Espíritu pa ranima' cäcowin chuch'obic ronojel, jachique ri utz, jachique ri man utz taj. Ri are' c'ut man c'o tä jun cäcowin chuch'obic jas ri kas c'o pa ranima' ri are'. ¹⁶Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: “¿Jachin lo etamanimak ru chomanic ri Kajaw Dios? ¿Jachin ta c'u lo ri cäcowinic cuya u no'j ri Are'?” —cächa'. Pune ta ne je ri', ri uj c'o ru chomabal ri Cristo kuc'.

Ri uj konojel kachi'l kib cäkapatänij ri Dios

3 Kachalal, ri in, aretak xinc'oji iwuc', man xincowin taj xixintzijobej je' jas ri winak ri c'o ri Lok'alaj Espíritu pa anima', xane xixintzijobej je' ta ne ix winak ri mäja' quixcojoníc, je' ta ne chi ix ac'alab ri mäja' kas quich'ob ri cojoníc che ri Cristo. ² Man xinya tä tijoníc chiwe ri man quich'ob taj, xane xixintijoj je' ta ne chi c'ä ix ac'alab ri cäyi' ri tu' chiwe chuq'uexwäch ri kas wa, rumal chi je' ta ne ix ac'alab ri man xixcowin tä chuti-jic ri kas wa. Mäja' c'u ne quixcowin che cämíc. ³ Je ri', rumal chi ri ix are quibano xak jas ri quiwaj je' ta ne ix winak ri mäja' quixcojoníc. We ri ix c'äx quina' aretak curik utzil jun winak, aretak xak ch'oj quiwaj, quitasala tak iwib, ri ix je' ta ne ix winak ri mäja' quixcojoníc. Je' quibano jas ri cäca'n conojel ri winak ri man quecojon taj. ⁴ Aretak jun cubij: "Ri in, in c'o ruc' ri Pablo," —cächa'. Ri jun chic cubij: "Ri in, in c'o ruc' ri Apolos," —cächa ri'. Are je' ta ne ix winak ri mäja' quecojoníc.

⁵ ¿Jas pu lo u banic ri Pablo? ¿Jas u banic ri Apolos? Ri uj xak uj patänil tak re ri Dios, rumal c'u ri ka tzij ri ix xixcojoníc. Chkajujunal ri uj xka'no jas ri xuya ri Dios pa ka k'ab. ⁶ Ri in xintíc ri ija' pa ri iwanima', ri Apolos xuja', are c'u ri Dios xq'uiyisaníc. ⁷ Ri xticowic rachi'l ri xja'nic man are tä nim qui banic chuwäch ri Dios ri xq'uiyisaníc. ⁸ Ri cäticow ri ija' xukuje' ri cäja'nic xak e junam chuwäch ri Dios. Chquijujunal c'ut cäyi' na chque rumal ri Dios ri tojbal re ri ca'nom ruc' ri xjach pa qui k'ab. ⁹ Je ri', rumal chi ri uj, uj kachi'l kib chupam ri chac chupatänixic ri Dios. Are c'u ri ix, ix je' ta ne ulew ri cätic u wäch rumal ri Dios.

Xukuje' ri ix, ix junam ruc' jun ja ri tajin cuyac ri Dios. ¹⁰ Ri in, in je' jas jun

yacal ja ri kas retam ru chac. Ri Dios xuya pa nu k'ab ri u cojic ru tac'alibal ri ja. C'o c'u jun chic ri culem ri xan puwi'. Chquijujunal c'u ri niq'uiaj chic rajwaxic chi kas cäquil na jas u lemic cäca'no. ¹¹ Man c'o tä chi jun ri cuya' cucoj jun tac'alibal chic, rumal chi ri ya cojom rumal ri Dios, tzare ri Jesucristo. ¹² E c'o c'u winak ri utz cäca'n na chulemic puwi' we tac'alibal ri', je' ta ne chi cäquicoj k'än puak, sak puak, xukuje' je'lalaj tak abaj. E c'o chi niq'uiaj chic ri je' ta ne che', q'uim, xukuje' patz'än ri cäquicojo. ¹³ Curika c'u na jun k'ij aretak cuk'at tzij ri Cristo, cäk'alajin c'u na jas u wäch ri' ri xquilemo chquijujunal rumal chi ri k'ij ri' cäpe na ruc' k'ak'. We k'ak' ri' are cäk'alajisan na jas u wäch ri xca'n chquijujunal. ¹⁴ We ru chac ri winak ri xuyac puwi' ri tac'alibal man cäsach tä u wäch rumal ri k'ak', cäyi' na ri tojbal re. ¹⁵ We c'u ru chac ri winak cäsach u wäch rumal ri k'ak', cutzak na ri' ronojel ri xubano. Ri are' c'ut cuto' na rib jas jun winak ri xa jubik' man xc'atic, xcowin c'ut xresaj rib pa ri k'ak'.

¹⁶ ¿A mat iwetam chi ri ix, ix rachoch ri Dios, xukuje' chi ri Espíritu rech ri Dios c'o pa ri iwanima'? ¹⁷ We c'o jun cusach u wäch ri rachoch ri Dios, xukuje' ri Dios cusach na u wäch ri winak ri'. Je ri', rumal chi ri rachoch ri Dios tastal wa' chrij ronojel u wäch etzelal, ix c'u ri' we rachoch ri Dios ri'.

¹⁸ C'o ba' jun musub rib. We c'o jachin jun ri cuchomaj chi retam ronojel ri etamanic ri quetam ri winak ajuwächulew, chubana che rib chi man c'o tä retam, rech je ri' kas cäc'oji na retambal. ¹⁹ Ri etambal ri xak ajuwächulew, man c'o tä u patän wa' cho ri Dios, cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Ri Dios queuchap na ri c'o quetambal, queukasaj na chupam ri c'äx pune c'o ri qui no'j," —cächa'. ²⁰ Xukuje' cubij: "Ri Dios retam chi man c'o tä u patän ri qui chomanic

ri c'o quetambal," —cächa ri'. ²¹ Rumal ri' c'o ba' jun munimarisaj rib xa rumal rech jun winak. Ronojel c'u ri c'olic are iwech ix: ²² Ri Pablo, ri Apolos, ri Pedro, ruwächulew, ri c'aslemal, ri cämical, ri k'ij cämich, ri k'ij ri quepe na, ronojel wa' are iwech ix. ²³ Ri ix c'ut, ix rech ri Cristo. Ri Cristo c'ut Are rech ri Dios.

Ri apóstol Pablo cutzijoj ri chac ri cäca'n ri apóstoles

4 Chich'obo ba' chi ri uj, xak uj patänil tak re ri Cristo. Yo'm c'u chke ru k'alajisaxic ru chomam lok ri Dios ri man etamtal tä can nabe. ² Rajwaxic c'ut chi jachin ri yo'm jun ekle'n pu k'ab, chuc'utu chi jicom ranima'. ³ Are c'u ri in man kas tä quinoc il we utz ri quibij chwij o man utz taj. Pune quinc'am bi pa k'atbal tzij, cäk'at tzij pa nu wi', man quinoc tä il chbil wib. ⁴ Pune c'u quinna' pa ri wanima' chi man c'o tä etzelal nu banom, man ruc' tä ri' quibij chi man c'o tä nu mac. Ri Kajaw Jesús c'ut are cäk'atow na tzij pa nu wi'. ⁵ Mik'at ba' tzij ix puwi' jachin jun c'ä mäja' c'u curik ri k'ij. Chiweyej na chi cäpe ri Kajaw Jesús, cäresaj c'u na chi sak ri c'u'tal pa k'ekum. Cuk'alajisaj na ri man etamtal taj ri c'o pa tak ri canima' ri winak. Chquijujunal c'ut cäyi' na chque ru nimarisaxic qui k'ij rumal ri Dios xa jas ri takal chque.

⁶ Kachalal, quibij wa' we tzij ri' chiwe rech quirik utzil. Xincoj c'u wib in, xukuje' ri Apolos che jun c'utbal chwäch. Quibij wa' chiwe rech quiweta-maj iwe kuc' uj chi man cuya' taj quiya u wi' ri i chomanic chrij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic, rech man c'o tä jun cunimarisaj rib che jun chke uj, cäretzelaj c'u u wäch ri jun chic. ⁷ ¿Jachin pu ri cäbanow utz chawe chquiwäch niq'uiaj winak chic? ¿Jas ri c'o awuc' ri mat yo'm chawe rumal ri Dios? We c'u are ri Dios ru yo'm wa' chawe, ¿jas che canimarisaj

awib je' ta ne ri xak a tuquiel a rikom wa' ri c'o awuc'?

⁸ Ri ix quichomaj chi ronojel chic c'o iwuc', je' ta ne chi ya ix k'inomab chic. Quina' iwib chi ix nimak tak takanelab chic. Are c'u ri uj xak uj yo'm can jela' iwumal. Cwaj ta c'ut chi kas tzij ix nimak tak takanelab rech ri uj xukuje' c'utakan junam iwuc'. ⁹ Ri in quinchomaj chi ri uj, ri uj apóstoles, ri Dios uj u yo'm can qu'isbal chque conojel ri winak. Je' ta ne uj winak ri k'atom tzij pa ka wi' chi cujcämisaxic. Uj yo'm chi sak che ca'yibal rech conojel ri winak ri e c'o cho ruwächulew, xukuje' ri ángeles cujquilo. ¹⁰ Ri uj, chquiwäch ri winak, man c'o tä ka patän xa rumal ru patänixic ri Cristo. Are c'u ri ix quina' chi c'o na i no'j chkawäch uj, c'o c'u ri kas iwe-tam chrij ri Cristo. Ri uj man c'o tä ka chuk'ab, are c'u ri ix quibano chi c'o na i chuk'ab chkawäch uj. Ri uj quetzela-x ka wäch cumal ri winak, are c'u ri ix nim quixil wi. ¹¹ Cämich ri' xak are tajin cäkarik numic, cächak'ij ka chi', sibalaj rajwaxic katz'iak. Cujyok' c'u cumal ri winak, xak cujbinicatic je' ta ne man c'o tä kachoch. ¹² Sibalaj cäkacos kib che ri chac ri rajwaxic cäka'no. Cujquiyok' ri winak, are c'u ri uj man cäkatzelej tä u qu'uxel ri qui tzij ruc' yok'onic, xane ruc' tak tzij re utzil. Aretak cäca'n c'äx chke xak cäkacuyu. ¹³ C'äx quech'aw ri winak chkij. Are c'u ri uj ruc' utzalaj tak tzij cäkakasaj u wäch ri coyowal. Cämich xak are ca'nom chke chi ri uj je' ta ne uj mes, je' ta ne chi ri uj, uj winak ri sibalaj c'äx cujbantajic, man c'o tä ka patän.

¹⁴ Man quintz'ibaj tä wa' we tzij ri' chiwe che resaxic i q'uixbal, xane che i pixbexic, je' ta ne chi ri ix, ix lok'alaj tak walc'ual. ¹⁵ Pune e c'o lajuj mil winak ri quixquitijoj chrij ri Cristo, xa jun ri i tat c'olic. In c'ut je' ta ne ri i tat, rumal chi xixcojon che ri Kajaw Jesús aretak xintz-ijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chiwe.

¹⁶Rumal ri' quixinbochi'j chi quiban iwe jas ri quinban in.

¹⁷Rumal wa' tajin quintak bi ri Timoteo iwuc'. Ri are', rumal ri Kajaw Jesús, je' ta ne lok'alaj nu c'ojol wa' ri jicom ranima'. Cuna'taj c'u na chiwe jas ri nu banom pa ri nu c'aslemal, in cojoninac che ri Cristo. Cuc'ut na chiwäch jas ri quinc'utu jawije' tak quine' wi chquixol ri kachalal cojonelab. ¹⁸E c'o c'u jujun kichale ri qui nimarisam quib, cäquichomaj c'ut chi man c'o tä jumul quinopan iwuc'. ¹⁹Quinweyey chi quinopan na iwuc' chanim, we je ri' craj ri Kajaw Jesús. Quinwil c'u na jas ri kas quecowin chubanic we banal tak nimal ri', man xuwi tä c'u quinta ri cäquibij. ²⁰Je ri', rumal chi ru takanic ri Dios man xak tä ruc' tzij cäk'alajinic, xane ruc' ru chuk'ab ri Dios. ²¹¿Jas c'u quiwaj? ¿A quiwaj chi yajanic quinbana' aretak quinopanic? ¿O a quiwaj chi aretak quinopanic lok' quixinwil wi, ruc' utzil c'ut quixinch'abej?

Waral cäkil wi jas cäban chuk'atic tzij puwi' jun cojonel ri cäkaj pa mac

5 Elinak u tzijol chi c'o jun chiwe ri u banom rixokil che ru nanabal. Wa' we xbanic ri', are je' jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. ¿Sibalaj äwas u banic wa'! Man cäca'n tä ne ri' chquixol ri niq'uiyaj winak chic ri man kas quetam tä u wäch ri Dios. ²¿Jas lo wa' chi ri ix quinimarisaj iwib? ¿A mat rajwaxic chi xa quixbisonic? ¡Je', je ri'! Rajwaxic ba' chi quiwesaj bi chixol ri achi ri xbanow we mac ri'. ³Pune man in c'o tä iwuc' chwinakil, c'o c'u ri wanima' iwuc'. Nu k'atom chi tzij puwi' ri xbanow ri mac je' ta ne ri in c'o iwuc' chwinakil. ⁴Aretak quimulij iwib pa ru bi' ri Kajaw Jesús, pune ta ne man in c'o tä iwuc' chwinakil, cäc'oji c'u na ri wan-

ima' iwuc', xukuje' cäc'oji ru chuk'ab ri Kajaw Jesucristo. ⁵Ri achi ri' rajwaxic cäjach pu k'ab ri Satanás rech cäsach u wäch ru cuerpo. Je ri' rech ri ranima' curik ru tobanic ri Dios pa ri k'ij ri cäpe ri Kajaw Jesús.

⁶Man utz taj chi quinimarisaj iwib che ri tajin quibano. ¿A mat iwetam ri tzij ri cäbixic: “Ri jubik' ch'äm cuban ch'äm che ronojel ri k'or?” —cächa'. ⁷Chiwesaj ba' apan ri ojer ch'äm ri cäretzelaj i wäch, rech ix je' jas ri caxlan wa ri man cäyi' tä ch'äm ruc', ri banom ruc' c'ac' k'or, ri cätijow pa ri nimak'ij Pascua^{††} u bi'. Kas tzij c'ut je' i banic wa'. Je ri', rumal chi ri Cristo are xcämisax che sipanic cho ri Dios rumal kech, je' jas ri alaj chij ri cäcämisax pa ri nimak'ij re ri Pascua. ⁸Ka'na ba' ri nimak'ij re ri Pascua ruc' ri kas tzij, xukuje' ruc' jun kanima' ch'ajch'oj, jas ri caxlan wa ri man cäyi' tä ch'äm ruc'. Mäka'n ri ka nimak'ij ruc' ru banic ronojel u wäch mac, ruc' ru banic etzelal. Junam c'u wa' ruc' ri ojer ch'äm.

⁹Pa ri jun wuj chic ri xintz'ibaj bi chiwe xinbij chi mixe' chi cuc' ri niq'uiyaj winak ri je' cäca'no jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. ¹⁰Man quinbij taj chi mat quixch'aw chi chque ri winak ri je' cäca'n wa' ri e c'o cho ruwächulew, ri cäquitzucuj xak xuwi ri quech ri e are', ri elak'omab, o ri quequik'ijilaj tak tiox. We ta je ri', rajwaxic ri' chi quixel bi cho ruwächulew. ¹¹Xane xintz'ibaj bi wa' chiwe rech man quiwachi'laj tä chi ri winak ri cäquibij chi e are' kachalal, cäca'n c'u que jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, o cäquiyayij q'uia u wäch jastak, o quequik'ijilaj tak tiox, o cäquiyac tzijtal, o quek'abaric, o cäca'n ri elak'. Jun ri je' u banic wa' man cuya' taj quiwachi'laj, man quixwi' tä c'u ruc'

††5:7 “Pascua”: Chawila' ri San Mateo 26:2, nota.

jun ri cubij chi are kachalal, cuban c'u we mac ri'. ¹²Ri in man cuya' taj quink'at tzij pa qui wi' ri winak ajuwächulew. Are ri Dios ri cäk'atow na tzij pa qui wi'. ¹³Are c'u ri ix, rajwaxic quik'at tzij pa qui wi' ri kachalal cojonelab. Rumal ri' rajwaxic quiwesaj bi ri jun banal etzelal ri' ri c'o iwuc'.

Waral cäkil wi chi man ya'tal tä chke chi cuje' chquiwäch ri k'atal tak tzij ri man e cojonelab taj aretak c'o ka ch'oj ruc' jun kachalal

6 Ri ix, aretak jun chiwe c'o u ch'oj ruc' jun kachalal chic, ¿jas che quic'am bi wa' chquiwäch ri k'atal tak tzij ri man e cojonelab taj? ¿Jas che man quic'am tä bi wa' chquiwäch ri winak ri e rech ri Dios? ²¿A mat iwetam chi ri winak ri e rech ri Dios cäquik'at na tzij pa qui wi' ri winak ajuwächulew? We c'u ri ix quik'at na tzij pa qui wi' ri winak ri', ¿a mat takal chiwe quik'at tzij pa tak ri ch'oj ri' ri man nim tä qui banic? ³¿A mat iwetam chi cäkak'at na tzij uj pa qui wi' ri ángeles? We je ri', ¿a mat c'u lo cujcowinic cäkak'at tzij puwi' ri cäc'ulmataj pa ri ka c'aslemal waral cho ruwächulew? ¡Je', kas tzij! ⁴We c'o i ch'oj xa chrij ri cäc'ulmataj waral pa ri i c'aslemal, ¿jas che quixe' chquiwäch ri k'atal tak tzij ri man e jun tä cuc' ri kachalal cojonelab? ⁵Quinbij wa' chiwe rech quixquixic. ¿A xa man c'o tä jun chiwe ri c'o u no'j chuk'atic tzij pa jun ch'oj chquixol ri kachalal? ⁶We ri kachalal c'o u ch'oj ruc' jun kachalal chic, ¿a rajwaxic lo ri' quebe' chquiwäch ri k'atal tak tzij ri man e cojonelab taj?

⁷Kas tzij quinbij chiwe chi are jun nimalaj tzakic wa' chi c'o u ch'oj ri jun ruc' ri jun chic. ¿A mat are utz na we xak quicuyu ri c'äx ri cäban chiwe? ¿A mat are utz na we xak quicuyu we quelak'ax ri jastak iwe? ⁸Ri ix c'ut man je' tä wa' quibano. Man quiban tä ri jicomal, xane

xa quiwelak'aj ri jastak quech tak ri kas iwachalal, ri cojonelab.

⁹¿A mat iwetam chi ri winak ri man jicom tä canima' man c'o tä que ri e are' cuc' ri winak ri cätakan ri Dios pa qui wi'? ¡Misub iwib! Ri winak ri je' cäca'no jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, ri winak ri quequik'ijilaj tak tiox, ri winak ri cäca'n ri nimalaj mac ri äwas u banic ruc' ri rixokil o rachajil jun winak chic, ri achijab ri cäca'n ixok che jun cach achi, ¹⁰xukuje' ri elak'omab, ri winak ri cäquirayij qu'ua u wäch jastak, ri quek'abarcic, ri queyok'onic, ri cäca'n tak c'äx chubanic elak', man c'o tä que ri e are' cuc' ri winak ri cätakan ri Dios pa qui wi'. ¹¹Jujun chiwe je' i banic wa' nabe, cämïc c'ut ch'ajch'oj chi ri iwanima', i jachom chi iwib pu k'ab ri Dios, banom chi jicom che ri iwanima' cho ri Dios rumal ri Kajaw Jesús, xukuje' rumal ri Espiritu rech ri ka Dios.

Waral cäkil wi chi ri ajchak'el ri ka cuerpo are ri Dios

¹²Craj ne cubij jun: “Jachique ri cwaj quinbano, cuya' quinban wa',” —cächa ne lo. Pune kas tzij, man ronojel tä c'ut curik utzil jun rumal. Jun winak cuya' cubano jachique ri craj, man ya'tal tä c'ut chi jun winak coc che patänil re ri cubano. ¹³Kas tzij ri cäbixic chi ri wa are wa' che ri ka pam, ri ka pam c'ut are che ri wa. Cäsach c'u na qui wäch wa' we quieb ri' rumal ri Dios. Are c'u ri ka cuerpo man are tä u patän ri u banic jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, xane ri u patän ri ka cuerpo are u patänixic ri Kajaw Jesús. Ri Kajaw Jesús c'ut rajwaxic ri Are' chuto'ic ri ka cuerpo. ¹⁴Jas ri xuban ri Dios xuc'astajisaj ri Kajaw Jesús chquixol ri cämínakib, je' cuban na chke uj, cujuc'astajisaj na uj ruc' ru chuk'ab.

¹⁵ ¿A mat iwetam chi ri i cuerpo quetoban chubanic tz'akat che ru cuerpo ri Cristo? ¿A quic'am lo ch'äkap che ru cuerpo ri Cristo chucojic wa' che u tz'akatil ru cuerpo jun ixok ri queuch'abej achijab? ¡Man cuya' tä ri'!

¹⁶ ¿A xa man quich'ob taj chi jachin ri curik rib ruc' jun ixok ri queuch'abej tak achijab, are jun chi ri' ruc' ri ixok? Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Ri quieb xa e jun chic," —cächa'. ¹⁷ Jachin c'u ri cuban xa jun ruc' ri Kajaw Jesús, xa jun chi ri espíritu ri' ruc'.

¹⁸ Chitasa ba' iwib chrij ri mac ri je' u banic jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. Apachique jun mac chic ri cuban ri winak man cuban tä c'äx ri' che ru cuerpo. Are c'u ri winak ri cuban ri mac je' jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, cuban ri äwas ri' chrij ru cuerpo.

¹⁹ ¿A mat quich'obo chi ri i cuerpo are rachoch ri Lok'alaj Espíritu ri c'o pa ri iwanima', ri yo'm chiwe rumal ri Dios, chi ri ix man iwech tä iwib? ²⁰ Pakal c'u ru lok'obem iwe rumal ri Dios. Rumal ri' rajwaxic chi quiya u k'ij ri Dios ruc' ri i cuerpo xukuje' ruc' ri espíritu iwech rumal chi e rech ri Dios wa'.

Ri apóstol Pablo queupixbaj ri cojonelab chrij ri c'ulanem

7 Are c'u che we chanim, quinbij bi chiwe ri xita' lok chwe chupam ri wuj ri xitz'ibaj lok. Kas tzij are utz we ri achi man cäc'uli taj. ² Rech c'ut man quixtzak tä pa ri mac ri je' u banic jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, rajwaxic chi chquijujunal ri achijab c'o ri quixokil, xukuje' chquijujunal ri ixokib c'o ri cachajil. ³ Rajwaxic c'ut chi ri achi cuban ruc' ri rixokil jas ri rajwaxic u banic, xukuje' ri ixok cuban ruc' ri rachajil jas ri rajwaxic u banic. ⁴ Man ya'tal tä che ri ixok ru banic xa jas ri craj ri are' ruc' ru cuerpo, xane ra-

jwaxic cuchomaj ri' ri ya'tal che ri rachajil. Xukuje' ri achi man ya'tal tä che ri are' ru banic xa jas ri craj ruc' ru cuerpo, xane rajwaxic cuchomaj ri' ri ya'tal che ri rixokil. ⁵ Mik'atej ba' i rayibal chbil iwib. Xuwi we junam quichomaj chi man quirik tä na iwib quieb oxib k'ij rumal ru jachic iwib chubanic orar. Te c'u ri' are utz we quirik chi iwib, muban ne ri Satanás chiwe chi quixkaj pa mac rumal chi man quich'ij tä chic ri mat quibano xa jas ri quiwaj ix.

⁶ Quinbij we tzij ri' chiwe xa rumal chi ya'talic quinbij wa'. Man are tä c'u jun takanic ri quinya chiwe. ⁷ Cwaj ta ne in chi conojel je' cäca'no jas ri in. Chquijujunal c'ut c'o wi ri sipam chque rumal ru tok'ob ri Dios. Ri jun, jun wi ri sipam che, ri jun chic jun chi wi ri sipam che ri are'.

⁸ Quinbij chque ri achijab ri man e c'ulan taj, xukuje' chque ri malca'nib ixokib chi utz we ta mat quixc'uli'c je' jas ri in. ⁹ We c'u man quich'ij tä chic ri mat quibano xa jas ri quiwaj ix, are utz na quixc'uli'c chuwäch ri xa quiq'uis iwib rumal ri i rayibal.

¹⁰ Are c'u ri e c'ulan chic, quinya we takanic ri' chque, man xak tä c'u in ri quinbinic, xane are ri Kajaw Jesús. Are chi ri ixok mujach can ri rachajil. ¹¹ We c'u ri ixok cujach can ri rachajil, mäc'uli chic. We ta mat je ri', are utz na we xa cutzir ruc' ri rachajil. Je ri' xukuje' ri achi mujach can ri rixokil.

¹² Cwaj c'ut quinbij jun nu chomanic in chque ri niq'uiaj chic, man are tä c'u u takanic ri Kajaw Jesús. We c'o jun kachalal ri c'o rixokil ri man cojonel taj, craj c'u ri ixok cäc'o'ji ruc', ri achi ri' man utz tä ri' we cujach can ri rixokil. ¹³ We c'o jun ixok cojonel ri c'o rachajil ri man cojonel taj, craj c'u ri achi cäc'o'ji ruc', ri ixok ri' man utz tä ri' we cujach can ri rachajil. ¹⁴ Je ri', rumal chi ri achi ri man cojonel taj jachom chi ri' pu k'ab ri Dios rumal chi c'ulan ruc' ri rixokil cojonel,

xukuje' ri ixok ri man cojonel taj jachom chi ri' pu k'ab ri Dios rumal chi c'ulan ruc' ri rachajil cojonel. We ta mat je ri' ri iwalc'ual e je' ta ri' jas ri calc'ual ri man e cojonelab taj. Rumal c'u ri' ri iwalc'ual e jachom ri' pu k'ab ri Dios. ¹⁵We c'u ri achi ri man cojonel taj craj cujach can ri rixokil, o ri ixok ri man cojonel taj craj cujach can ri rachajil, chquijacha ba' quib. Ri kachalal achi o ri kachalal ixok cuya' cubano jachique ri craj. Ri Dios c'ut xujusiq'uij rech c'o utzil chkaxol. ¹⁶Ri at, ixok, ri at c'ulanic, ¿a mat awetam at chi awumal at ri awachajil cuya' curik ru tobanic ri Dios? Xukuje' ri at, achi, ri at c'ulanic, ¿a mat awetam chi awumal at ri awixokil cuya' curik ru tobanic ri Dios? ¡Je', je ri'!

¹⁷Chijujunal c'ut je' chibana pa ri i c'aslemal jas ri sipam chiwe rumal ri Dios, xukuje' jas ri i banic aretak xixsiq'uix rumal ri Dios. Are wa' ri takanic ri quinya chque conojel ri kachalal cojonelab. ¹⁸We c'o jun chiwe ix ri cäsiqu'uix rumal ri Dios, ri cojom retal ri ojer trato che, [¶]je' chcanajok. We c'o jun ri cäsiqu'uix rumal ri Dios ri man cojom tä retal ri ojer trato che, mäcoj wa' che. ¹⁹We cojom retal ri ojer trato che ri ka cuerpo o man cojom taj, man are tä ri' ri nim u banic, xane are la' chi cujniman chque tak ru takanic ri Dios. ²⁰Chijujunal jas ri i banic aretak xixusiq'uij ri Dios, je' chixcanajok. ²¹We at c'o pu k'ab jun patrón aretak xatsiq'uixic, matoc il rumal. We c'u cäyi' chawe chi cawesaj awib pu k'ab ri a patrón, chabana wa'. ²²Je ri', rumal chi ri winak ri c'o pu k'ab jun patrón aretak xsiq'uix rumal ri Dios rech cäcojon che, cämïc are jun winak ri kas tzokopital chic, c'o chi pu k'ab ri Kajaw Jesús. Xukuje' ri winak ri man c'o tä pu k'ab jun u patrón aretak xsiq'uixic, cämïc chic c'o chi pu k'ab jun patrón, are c'u

ri Cristo. ²³Pakal xlok'bex iwe rumal ri Dios. Miya ba' iwib chi quixkaj pa qui k'ab niq'uij winak chic rech quetakan ri e are' pi wi' chuquexwäch ri Cristo. ²⁴Je ri', kachalal, chijujunal ba' jas ri i banic aretak xixusiq'uij ri Dios, je' chixcanaj wa' chuwäch ri Are'.

²⁵Are c'u ri mäja' quec'uli'c, man c'o tä jun takanic chque ri yo'm chwe rumal ri Kajaw Jesús. Cwaj c'ut quinbij ri quinchomaj in, in ri' jun winak ri cäcu'bi qui c'ux ri niq'uij winak chwij rumal chi ri Kajaw Jesús xel u c'ux chwe. ²⁶In quinchomaj chi utz na chi ri achi xak je' chcanaj ri' jas ri u banic rumal rech ri c'äx tak k'ij ri tajin cäkil cämïc. ²⁷We c'o awixokil, matzucuj u jachic canok. We ta mat c'o awixokil, matzucuj chi c'ut. ²⁸We c'u catc'uli'c, man mac tä wa'. We jun k'apoj ali cäc'uli'c, man mac tä c'u ri' ri cubano. Are c'u ri quec'uli'c cäquirik na c'äx pa ri qui c'aslemal cho ruwächulew. Ri in c'ut cwaj quixinto' rech man quirik tä wa' we c'äx ri'.

²⁹Kachalal, ri cwaj quinbij chiwe are wa': Ri k'ij ri c'o chkawäch xak k'atatal k'ij chic. Rumal ri' ri achijab ri e c'ulan chic rajwaxic cäca'no chi je' ta ne man c'o tä quixokil rech quecowinic quepatänin che ri Dios. ³⁰Ri quebisonic, rajwaxic cäca'no chi je' ta ne quequicotic. Ri quequicotic rajwaxic cäca'no chi je' ta ne quebisonic. Ri quelok'omic rajwaxic cäca'no chi je' ta ne man kas quech taj ri qui lok'om. ³¹Ri quechacun cuc' ri jastak rech ruwächulew, rajwaxic chi man xuwi tä cäquichomaj wa' we jastak ri'. Je ri', rumal chi ruwächulew ri cäkilo xa tajin cäq'uis u wäch wa'.

³²Cwaj c'u in chi man c'o tä jas ri quixoc wi il. Ri achi ri man c'ulan taj are coc na il ri' che ru patänixic ri Kajaw Dios chubanic jachique ri utz cäril wi ri Are'. ³³Are c'u ri achi ri c'ulan chic, are coc

[¶]7:18 "Circuncisión": Chawila' Hechos 7:8, nota.

na il chque ri jastak rech ruwächulew chubanic jachique ri cäkaj chuwäch ri rixokil. ³⁴Xukuje' ri ixok ri c'ulan chic ruc' ri man c'ulan taj, man junam tä ri qui c'aslemal. Ri man c'ulan taj are coc il chupätänixic ri Kajaw Dios, rumal chi u jachom rib pu k'ab ri Dios, ru cuerpo xukuje' ri espíritu rech ri are'. Are c'u ri ixok ri c'ulanic are coc il che ri jastak rech ruwächulew, chubanic jachique ri cäkaj chuwäch ri rachajil.

³⁵Ronojel wa' quinbij chiwe rech utz quixelic. Man xa tä quincoj k'atebal iwe, xane rech quiban ri takal u banic pa ri i c'aslemal, kas quijach c'u iwib chupätänixic ri Kajaw Dios.

³⁶We c'o jun cuchomaj chi man utz taj xak cärijob ri k'apoj u mia'l, xane chi utz we cäc'uli'c, chubana' jachique ri takal u banic. Man cämacun tä ri' we cäc'uli'c.

³⁷We c'o jun chic ri man cuna' tä pa ranima' chi rajwaxic cäc'uli ri u mia'l, cuya' cubano jachique ri craj. We cuchomaj chi kas utz chi ri k'apoj u mia'l man cuya tä c'u che c'ulanem, utz ri' ri cubano.

³⁸Je c'u ri' jachin ri cuya ri u mia'l che c'ulanem, are utz ri'. Jachin c'u ri man cuya tä ri u mia'l che c'ulanem, are utz na ri cubano.

³⁹Ri ixok ri c'ulanic c'o ri' pu k'ab ri rachajil rumal ri pixab we c'asal na ri are'. We c'u cäcäm ri rachajil, c'ä te ri' cuya' cäc'uli ruc' jachin ri craj ri are', xak xuwi c'ut we cojonel ri' che ri Kajaw Jesús. ⁴⁰Sibalaj utz c'u na re ri ixok ri' we man cäc'uli tä chic. Are wa' ri quinchomaj in, xukuje' chi are ri Espíritu rech ri Dios cäyo'w wa' pa wanima'.

Ri apóstol Pablo cätzizon chrij ri wa ri yo'm chquiwäch ri tiox ri xa e banom cumal winak

8 Che we chanim are quintzizon chi chrij ri wa ri yo'm chquiwäch ri tiox ri xa e banom cumal winak. Are kas tzij c'ut chi konojel c'o ri ketam chrij

wa'. Are c'u ri ketambal cubano chi xa cäkanimarisaj kib, are c'u we cäkaj kib cäc'o'ji na u chuk'ab ri ka cojonic. ²We c'o jun winak cuchomaj chi c'o ri retam, xa mäja' cäretamaj ri' ri rajwaxic cäretamaj. ³Jachin c'u ri lok' cäril wi ri Dios, etamtal u wäch ri' rumal ri Dios.

⁴Are c'u ri u tijic ri wa ri yo'm chquiwäch ri tiox ri xa e banom cumal winak, quinbij chiwe chi jun tiox man kas c'o tä u banic wa' cho ruwächulew. Ketam c'ut chi xa jun kas Dios c'olic. ⁵Pune ta ne e c'o jujun ri cäbix dios chque pa ri caj xukuje' cho ruwächulew, pune ta c'u e q'uia ri dios ri' e c'olic, xukuje' e q'uia ri c'o takanic pa qui k'ab. ⁶Chke uj xa jun Dios c'olic, are c'u ri ka Tat. Ri Are', are xbanow conojel ri jastak. Ri uj c'ut, uj c'olic xa chupätänixic ri Are'. Xukuje' xa jun kas Kajaw c'olic, ri Jesucristo. Rumal c'u ri Are' e c'o conojel ri jastak, xukuje' ne ri uj.

⁷Man conojel tä c'ut quetam wa'. E c'o jujun cojonelab ri nabe canok e nak'atalic quequik'ijilaj tak tiox. C'ä cäquitij c'u ri riquil ri yo'm chquiwäch tak tiox. Ri ri' cubano chi cäquina' pa anima' chi c'o äwas ri ca'nom rumal chi mäja' c'o u chuk'ab ri qui cojonic.

⁸Kas tzij c'ut chi ri cäkatijo man are tä ri' ri cäbanow chke chi utz cujilitaj rumal ri Dios. We cujwi'c man cuban tä chke chi uj utz na. We man cujwi' taj, man cuban tä ri' chke chi man uj utz taj.

⁹Kas chiwila' chi mäkej ne jun kachalal pa mac ri mäja' c'o u chuk'ab ru cojonic xa rumal chi cuya' quibano jachique ri quiwaj. ¹⁰We ne ri at ri awetam ronojel wa' ri xinbij, catt'uyi chi' ri mesa pa rachoch jun tiox, cäpe c'u jun kachalal ri mäja' c'o u chuk'ab ru cojonic, catril chila', cuya' cuna' ri are' pa ranima' chi utz la' we cutij re ri wa ri yo'm chquiwäch ri tiox ri xa e banom cumal winak.

¹¹Je ri' ri at ri awetam ronojel wa' we ri' cabano chi cätzak ri kachalal ri man c'o

tä u chuk'ab ru cojoníc ri xukuje' rumal ri are' xcäm ri Cristo. ¹²Je ri', aretak ri ix quibano chi cáquirik c'äx ri kachalal ri man c'o tä u chuk'ab ri qui cojoníc, pune cáquina' pa canima' chi tajin cában ri äwas u banic, cáca'n c'u que ri e are', are chrij ri Cristo tajin quixmacun wi. ¹³Rumal ri', we ri quintijo cubano chi cákaj ri wachalal pa mac, are utz na we man c'o tä jumul quintij ti'j, rech man quinban taj chi cáczak ri wachalal pa mac.

Waral cákil wi jas ri ya'tal che jun apóstol

9 Ri in, ya'tal chwe ri cuya' cuban apachique cojonel, xukuje' pa nu k'ab c'o wi ri takal u banic rumal jun apóstol. Ri in wilom u wäch ri Kajaw Jesús. Ix c'ut ix cojonelab chic rumal ri chac ri xinban chupatänixic ri Kajaw Jesús. ²Craj ne niq'uiaj winak chic man cáquicoj taj chi in apóstol, jun chque ru tako'n ri Cristo. Are c'u ri ix rajwaxic quich'obo chi in apóstol, rumal chi ix, ix c'utbal re ri nu chac. Rumal c'u wech in ixcojon che ri Kajaw Jesús.

³Are wa' ri quinbij chquiwäch ri winak ri tajin cáquik'at tzij pa nu wi'. ⁴Ri in kas ya'tal chwe chi quintijo jachique ri cáyi' chnuwäch. ⁵Ya'tal c'u chwe in chi quinc'am jun kachalal ixok che wixokil jas ri cáca'n ri niq'uiaj apóstoles chic, xukuje' tak ru chak' ri Kajaw Jesús, xukuje' ri Pedro. ⁶¿A quichomaj ix chi xak xuwi ri in xukuje' ri Bernabé man ya'tal taj cákaya can ri ka chac chutzijoxic ri Evangelio? ⁷¿A c'o lo jun soldado ri tzare ri are' cátojowic ri cutijo? ¿A c'o lo jun winak cutic uva ri mat cutij re ri qui wäch? ¿A c'o lo jun ajyuk' ri mat cutij re ri qui leche ru chij? ¡Man c'o taj! ⁸Michomaj c'ut chi xak qui chomanic winak ri tajin quinbij. Xane are je' cubij ru Pixab ri Moisés. ⁹Tz'ibtal c'u pa ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, cubij: “Macoj chim chutz'a'm ri wacäx ri

tajin cuyak' ri trico,” —cächa'. ¿A xa lo e lok' ri wacäx cho ri Dios chi je' xubij wa'? ¡Man are taj! ¹⁰Xane xa jun c'utbal wa' chkawäch uj. Rumal c'u kech uj xtz'ibax ri Pixab ri', rumal chi ri winak ri cutajij ri ulew, xukuje' ri cáyak'ow ri trico, ya'tal chque chi cu'l qui c'ux chi cáyi' que ri k'atoj. ¹¹We ri uj xkatic ru Lok' Pixab ri Dios ri cápe chicaj pa tak ri iwanima', ¿a nim ta c'u lo u banic we cákac'am uj chiwe ri cajwataj chke? ¹²We e c'o niq'uiaj chic ri cáquic'am ri tzukubal que chiwe, ¿a mat ya'tal na chke uj chi je' cáka'no? ¡Je', je ri'!

Pune c'u ya'tal wa' chke, man je' tä ka'nom wa', xane xa ka ch'ijom ronojel. Je ri' rech man cákak'atej tä u wäch ru tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios chrij ri Cristo. ¹³Ri ix iwetam chi ri quepatänin pa ri nimalaj rachoch Dios cáquitij que ri wa ri c'o chila'. Are la' chi ri quepatänin cho ri ta'bal tok'ob jawije' ri cáyi' wi ri sipanic cáquic'am que ri cáyi' che sipanic cho ri Dios. ¹⁴Je c'u wa' ri takanic ru yo'm ri Kajaw Jesús, chi ri cáquitzijoj ri Utz'alaj Tzij re ri Evangelio, che wa' we chac ri' cáquesaj wi ri tzukubal quib. ¹⁵Ri in c'ut pune ya'tal chwe, man c'o tä jas nu to'm chiwe, man nu tz'ibam tä we wuj ri' chiwe rech quichap u ya'ic chwe ri rajwaxic, xane are utz chwe in quincämichuwäch ri quesax chwe ri quicotem ri quinna' pa ri wanima' rumal chi je wa' nu banom.

¹⁶Man ya'tal tä chwe in quinban nimal rumal chi quintizijoj ri Utz'alaj Tzij re ri Evangelio rumal chi in takom chutzijoxic wa'. ¡C'äx c'u we in we man quintizijoj tä ri! ¹⁷Rumal ri', we pa wanima' cápe wi chi je' quinbano, cáyi' na ri' ri tojbal we. We c'u xa in takom chubanic wa', jun ekle'n c'u ri' ri yo'm pa nu k'ab rumal ri Dios. ¹⁸Ri tojbal we are la' ri quicotemal ri quinna' pa ri wanima' chi aretak quintizijoj ri Utz'alaj Tzij re ri Evangelio, man c'o tä c'u rajil quinta'

che jachin jun. Are la' chi man quinch'ij tä ri ya'tal chwe rumal ru tzijoxic ri Evangelio.

¹⁹ Je c'u ri', pune man c'o jun patrón ri cätakan pa nu wi', nu cojom c'u wib che qui patänixic conojel, rech e q'uia ri queinch'ac na rech quecojon na che ri Cristo. ²⁰ Quinban che wib chi in aj Israel aretak in c'o chquixol ri winak aj Israel che qui ch'aquic ri e are'. Pune man in c'o pu k'ab ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, quinban c'ut chi in c'o pu k'ab rech queinch'ac ri e c'o pu k'ab ri Pixab. ²¹ Xukuje' quinbano chi man in c'o tä pu k'ab ru Pixab ri ka mam Moisés che qui ch'aquic ri winak ri man e c'o tä pu k'ab we Pixab ri'. Pune kas tzij in c'o pu k'ab ru Pixab ri Dios, quinniman c'u che ru Pixab ri Cristo. ²² Aretak in c'o chquixol ri man c'o tä u chuk'ab ri qui conojic, quinban che wib chi man c'o tä u chuk'ab ri nu conojic in che qui ch'aquic ri e are' xukuje'. Je ri' quinbano chi in junam cuc' chquijujunal ri winak, rech quincowinic quinbano chi jujun chque cäquirik ru tobanic ri Dios. ²³ Ronojel wa' quinbano rumal ru tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, rech quinrik we ri utzil ri cuc'am lok ri Utzalaj Tzij ri'.

²⁴ Ri ix iwetam chi pa jun etz'ennem re ticow anim, conojel cäquitic anim, xa c'u jun ri cäch'acanic, cuc'am ri tojbal. Chitica ba' anim ix rech quixch'acanic, quirik ri tojbal. ²⁵ Ronojel ajdeporte cäresaj ronojel ri cuya latz' che, man cuban tä c'u xa jas ri craj ri are'. Ri e are' c'ut cäca'n wa' chuch'aquic jun tojbal ri xa jun corona ri banom ruc' u xak che' ri xa cäsach u wäch. Are c'u ri uj cäca-coj ka chuk'ab chuch'aquic jun tojbal ri man cäsach tä u wäch. ²⁶ Je c'u ri', ri in man in je' taj jas jun ajdeporte ri xak quieb u c'ux cutic anim. Man in je' taj jas jun ajdeporte ri man retam taj cäch'ojinic, ri man ma'n tä ri u k'ab. ²⁷ Xane quinya chi cäban c'äx che ri nu

cuerpo, quinch'ij c'ut. Xukuje' quintakan puwi' ri nu cuerpo rech ri in ri nu c'amom qui be q'uia winak, man c'ä te tä quilitaljic chi man c'o tä chi nu banic, quinesax c'u apanok.

Ri apóstol Pablo queupixbaj ri cojonelab chi mequik'ijilaj tak ri tiox

10 Kachalal, cwaj in chi cäna'taj chiwe chi conojel ri ka mam ojer xec'oji pa ri u mu'jal ri sutz' ri xuya ri Dios, conojel c'ut xek'ax pa ri "Quiäk Mar". ² Je ri' conojel xban qui kasna' pa ri sutz' xukuje' pa ri mar chuc'utic chi e jun chic ruc' ri ka mam Moisés. ³ Conojel junam xquitij que ri wa ri xyi' rumal ri Dios. ⁴ Xukuje' conojel xquitij que ri joron ri xuya ri Dios ri xel lok pa ri abaj ri xyi' pa ri qui be rumal ri Dios. Ri abaj ri' are u q'uexwäch ri Cristo ri xeachi'lan pa ri qui binem. ⁵ Pune je ri', e q'uia chque ri winak ri' ri man utz tä xeilitaj wi rumal ri Dios, rumal c'u ri' xecäm can pa ri juyub ri cätz'inowic.

⁶ Ronojel wa' xc'ulmatajic che jun c'utbal chkawäch uj, rech man cäkarayij tä ri man utz taj jas ri xca'n ri e are'. ⁷ Rumal ri' meik'ijilaj tak tiox jas ri xca'n jujun chque ri e are', ri tz'ibtal pa ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij: "Xecu'bi ri winak, xekaj che wi'm. Aretak c'ut xeto'taj che ri wi'm, xewalijic, xquichaplej c'u u banic nimak'ij," —cächa'. ⁸ Mäka'n c'u ke jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. Je c'u wa' xca'n jujun chque ri e are'. Xa pa jun k'ij c'ut xecäm juwinak oxib mil winak. ⁹ Mäkayac ne royowal ri Dios jas ri xca'n jujun chque ri e are', xecäm c'ut rumal chi xetia' cumal ri cumätz. ¹⁰ Mibij c'äx tak tzij chrij ri Dios jas ri xca'n jujun chque ri e are', xecämisax c'u rumal ri ángel re ri cämical.

¹¹ Ronojel wa' xquic'ulmaj ri ka mam ojer. Xtz'ibax c'u can wa' pa ru Lok' Pixab ri Dios che jun c'utbal chkawäch

che ka pixbexic uj ri uj c'o cämïc pa ri q'uisbal tak k'ij. ¹² Rumal ri', jachin ri cuna' pa ranima' chi kas utz u banom pa ru c'aslemal, chrila' ba' chi mäztak pa ri mac. ¹³ Ri c'äxc'ol ri tajin quirik ix, xa junam wa' ruc' ri tajin cäquirik conojel. Cuya' c'ut cäcu'bi i c'ux chrij ri Dios chi ri Are' man cuya tä chiwe chi quirik na jun c'äx ri mat quixcowin chuch'ijic. Xane aretak cäpe ri c'äx chiwij, ri Dios quixuto' na rech quixel chupam. Xa je ri' quixcowin chuch'ijic wa'.

¹⁴ Rumal c'u ri', lok'alaj tak kachalal, chitasa iwib chrij ru k'ijilaxic tak tiox ri xa e banom cumal winak. ¹⁵ Quintzizon iwuc' ix, ix winak c'ut ri cäquich'obo. Ri ix quixcowinic quichomaj we utz o man utz taj ri tajin quinbij. ¹⁶ Aretak cäkatij ke ri c'o chupam ri vaso ri tewchitalic ri cäkayabej maltioxinic che ri Dios, are je' ta ne ru quiq'uel ri Cristo ri junam ka wäch tajin cäkatijo. Aretak cäkapir ri caxlan wa, cäkatij c'u ke, are je' ta ne ru cuerpo ri Cristo ri junam ka wäch tajin cäkatijo. ¹⁷ Rumal chi xa jun u banic ri caxlan wa ri c'olic, konojel ri uj, pune uj q'üia, xa uj jun cuerpo rumal chi cäkatij ke ri jun u wäch caxlan wa.

¹⁸ Chichomajmp'e ri cäca'n ri winak aj Israel: Ri cäquitij que ri sipanic ri yo'm cho ri Dios, conojel ri' junam qui wäch cäquitij que ri sipanic ri yo'm cho ri Dios. ¹⁹ Man quinbij tä chi ri tiox ri xa e banom cumal winak c'o qui banic, o ri ti'j ri cäyi' chquiwäch ri tiox c'o ta na u banic chuwäch apachique u wäch ti'j. ²⁰ Ri quinbij are la' chi aretak ri winak ri man quietam tä u wäch ri Dios cäquiya ri qui sipanic chuwäch jun tiox, chquiwäch ri itzel tak espíritus cäquiya wi wa', man chuwäch tä c'u ri Dios. Ri in c'ut man cwaj taj chi ri ix, ix jun cuc' ri itzel tak espíritus. ²¹ Man cuya' taj quitij iwe ri c'o chupam ri vaso ri cuban xa jun chke ruc' ri Kajaw Jesús, te c'u ri' quitij iwe ri c'o chupam ri qui vaso ri itzel tak espíritus.

Man cuya' taj quitij iwe ri wa ri cuban xa jun chke ruc' ri Kajaw Jesús, te c'u ri' quitij iwe ri qui wa ri itzel tak espíritus. ²² ¿A are lo xa quiwaj quiyac royowal ri Kajaw Dios rumal ru k'ijilaxic jun tiox? ¿A c'o lo i chuk'ab ix chuwäch ri Are'? ¡Man c'o taj!

Waral cäkil wi jachique ri ya'talic cuban ri cojonel

²³ Kas tzij ri cäbixic: “Jachique ri cwaj quinbano, cuya' quinbano,” —quecha ri winak. Man ronojel tä c'ut curik utzil rumal. Jun winak cuya' cubano jachique ri craj, man ronojel tä c'ut cuya u chuk'ab ri ka cojonic. ²⁴ Rajwaxic are cäkatzucuj ri u banic utzil chque niq'uiay chic, man xuwi tä ru banic utzil chke uj chbil kib.

²⁵ Ronojel ri cäq'uiyix pa ri c'ayibal cuya' quitijo, mita' c'u che jachin jun we yo'm chquiwäch ri tiox rech man c'o tä jun chiwe cuna' pa ranima' chi mac ri' ri tajin cubano. ²⁶ Je ri', rumal chi ronojel ruwächulew, xukuje' ronojel ri c'o chuwäch rech ri Kajaw Dios wa'.

²⁷ We c'u ne c'o jun ri man cojonel taj cubij chiwe chi quixwi' ruc', quiwaj c'ut quixe'c. Chitija ronojel ri cuya chiwäch, mita' c'u che we yo'm chquiwäch ri tiox rech man c'o tä jun chiwe cuna' pa ri ranima' chi mac ri' ri tajin cubano. ²⁸ We c'u c'o jachin jun cubij chiwe: “Ri ti'j ri' yo'm wa' chquiwäch ri tiox,” —cächa', mitijo, rech man quiban tä c'äx che ri jun ri xbinic, xukuje' rech man c'o tä jun chiwe cuna' pa ri ranima' chi mac ri' ri tajin cubano. ²⁹ Are tajin quinbij ri cuna' jun winak chic pa ranima', man are tä c'u ri cana' at pa ri awanima'.

Craj c'u ne c'o jun cubij: “¿Jas che cubij jun winak chic chi c'o ri man cuya' taj quinbano xa rumal rech ri cuna' ri are' pa ranima'? ³⁰ We quinmaltioxij na che ri Dios jachique ri quintijo, ¿jas che cäbixic chi tajin quinban c'äx rumal rech ri quintijo?” —cächa ne lo. ³¹ Je ba' ri'

jachique ri quibano, we quixwi'c, we c'o jas quitijo, chibana ronojel wa' chuni-marisaxic u k'ij ri Dios. ³²Mibano chi quetzak niq'uiaj chic, we ne e are' ri winak aj Israel, we ne e are' niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj, o e are' ri kachalal cojonelab che ri Dios. ³³Ri in c'ut, quintij nu chuk'ab rech utz quinilitaj cumal conojel pa ronojel ri quinbano. Man xak xuwi tä quintzucuj chi cäban utzil chwe in, xane ri u banic utzil chque conojel rech e q'uia chque cäquirik na ru tobanic ri Dios.

11 Chibana ba' iwe ri quinban in pa ri nu c'aslemal, je' jas ri in quinban we ri cuban ri Cristo.

Ri apóstol Pablo queupixbaj ri ixokib chrij ri k'ijilanic

²Sibalaj quinquitot iwuc', kachalal, rumal chi amak'el ronojel k'ij quinna'taj chiwe, quitakej c'u ri tijonic ri nu c'utum can chiwäch. ³Cwaj c'ut quich'obo chi ri Cristo are c'amal u be ri achi je' jas ri cuban ri ka jolom c'o puwi' ri ka cuerpo. Ri achi c'ut are c'amal u be ri ixok, je' jas ri Dios are c'amal u be ri Cristo. ⁴We ri achi cuch'uk ru jolom aretak cuban orar, o aretak cuk'alajisaj ri tzij ri yo'm che rumal ri Dios, xa q'uixbal ri' che ri Cristo ri achi ri'. ⁵Are c'u we ri ixok man cuch'uk tä ru jolom aretak cuban orar o aretak cuk'alajisaj ri tzij ri yo'm che rumal ri Dios, xa q'uixbal ri' ri ixok ri' che ri jun ri cätakan puwi'. Xak junam ri' we ta cusocaj ru wi'. ⁶We ri ixok man cuch'uk tä ru jolom, are utz na ri' cukupij ru wi'. We c'u q'uixbal ri' chi ri ixok cukupij ru wi' o cusocaj, are utz na cuch'uk ru jolom. ⁷Are c'u ri achi man utz tä ri' we cuch'uk ru jolom, rumal chi are u wächbal ri Dios xukuje' rumal ri are' cäk'alajinic chi nim u k'ij ri Dios. Are c'u rumal ri ixok cäk'alajinic chi nim u k'ij ri achi. ⁸Aretak c'ut ri Dios xuban ri achi, man xresaj tä ri are' che ri ixok,

xane are ri ixok xesax che ri achi. ⁹Ri ixok xbanic che rachi'l ri achi, man are tä c'u ri achi xbanic che rachi'l ri ixok. ¹⁰Rumal c'u quech ri ángeles, ri ixok rajwaxic cäc'o'ji jun ch'ukbal u jolom. Etal c'u wa' chi c'o jun ri cätakan puwi'. ¹¹Pa ri ka c'aslemal uj, ri uj cojonelab che ri Cristo, ri achi man c'o tä u banic we man c'o tä ri ixok, xukuje' ri ixok man c'o tä u banic we man c'o tä ri achi. ¹²Pune kas tzij chi ri ixok xesax che ri achi, xukuje' are kas tzij chi ri achi quil u wäch rumal ri ixok. Ronojel c'ut petinak wa' ruc' ri Dios.

¹³Chichomaj ba' ix we takal che ri ixok chi man cuch'uk tä ru jolom aretak cuban orar cho ri Dios. ¹⁴Ketam c'u wa' pa ke wi chi q'uixbal che ri achi we nimak ru wi'. ¹⁵Are c'u ri ixok sibalaj cäyi' u k'ij we nimak ru wi', yo'm c'u ri nimak u wi' che ri are' rumal ri Dios che ch'ukbal re ru jolom. ¹⁶We c'u c'o jachin jun craj cäch'o'jin chrij wa' we tijonic ri', chretamaj chi ri uj, xukuje' ri kachalal cojonelab che ri Dios, man c'o tä chi jun tijonic chic ri uj nak'atal wi.

Ri apóstol Pablo cubij chque ri cojonelab jachique ri man utz tä u banic chupam ri wi'm ri xuc'ut can ri Kajaw Jesús

¹⁷Pa we wuj ri' ri quintz'ibaj chi bi chiwe, man quinbij taj chi sibalaj utz i banom. Aretak c'ut quimulij iwib man are tä chubanic utzil chbil tak iwib, xane xa c'äx quiriko. ¹⁸Ri nabe are wa': Xbix chwe chi aretak quimulij iwib che tak ri i k'ijilanic, xa quitasala tak iwib. Ri in c'ut quincej ne lo jubik' chi kas tzij je wa' quibano. ¹⁹Kas c'u tzij ne lo chi rajwaxic quitasala tak iwib pa tak mulaj rech quek'alajinic jachin tak ri kas tzij e cojonelab. ²⁰Ri cäbantajic rumal ri tasow ib ri quibano, are la' chi aretak quimulij iwib che ri i wi'm, man are tä chic ri wi'm quibano ri xuc'ut can ri Kajaw Jesús.

²¹ Rumal chi aretak quixwi'c, chijujunal quixnabej chutijic ri i wa. Niq'uiaj quecanaj can pa numic. Are c'u ri niq'uiaj chic cäquiya u wi' c'ä quek'abar na pa ri wi'm. ²² ¿A xa lo man c'o tä iwachoch ri quixwi' wi? Aretak je' quiban wa', quiwetzelay qui wäch ri kachalal cojonelab che ri Dios. Xa c'u quiwesaj qui quixbal ri man c'o tä qui wa. ¿Jas ta c'u lo quichomaj chi quibij na chiwe? ¿A utz lo ri' xa quinya i k'ij rumal ri quibano? ¡Man utz taj!

Ri apóstol Pablo cäch'aw chrij ri wi'm ri xuc'ut can ri Kajaw Jesús

²³ Tzare c'u ri Kajaw Jesús xyo'w wa' we tijonic chwe ri xinya in chiwe: Chi pa ri ak'ab ri' ri xjach can ri Kajaw Jesús, xuc'am ri caxlan wa. ²⁴ Aretak xmal-tioxitaj rumal, xupiro, xuya c'u chquiwäch. Te c'u ri' xubij: “Chic'ama iwe, chitija'. Je' ta ne are nu cuerpo wa' ri cäban na c'äx che rech quirik utzil rumal. Amak'el c'ut aretak quitijo chibana wa' che na'tabal we,” —xcha'. ²⁵ Xukuje' aretak xquelej xuc'am ri vaso, xubij: “We vaso ri' are c'utbal re ri c'ac' trato ri cäjiquibax na rumal ri nu quiq'uel. Ronojel mul ri quitij ri c'o chupam ri vaso, chibana wa' che na'tabal we,” —xcha ri Are'. ²⁶ Je c'u ri', ronojel mul ri quitij we caxlan wa ri', xukuje' ronojel mul ri quitij ri c'o pa ri vaso, are ru cämical ri Kajaw Jesús tajin quitzizoj apanok c'ä cäpe na ri Are' jumul chic.

Ri apóstol Pablo cubij ri rajwaxic u banic aretak cäban ri wi'm ri xuc'ut can ri Kajaw Jesús

²⁷ Je c'u ri', apachin ri cutij ri caxlan wa, xukuje' cutij ri c'o pa ri vaso, we man ch'ajch'oj tä ri ranima' cho ri Dios, cuban ri äwas ri' chrij ru cuerpo ri Kajaw Jesús, xukuje' chrij ru quiq'uel. ²⁸ Rumal ri' chijujunal rajwaxic chiwila iwib jas i banom pa ri i c'aslemal, xukuje' jas ri c'o

pa ri iwanima'. Te c'u ri' cuya' quitij ri caxlan wa, xukuje' ri c'o pa ri vaso. ²⁹ We c'o jun cutij ri caxlan wa xukuje' ri c'o pa ri vaso, man cuchomaj tä c'u na chi are je' ta ne ru cuerpo ri Kajaw Jesús ri cutijo, xukuje' je' ta ne are u quiq'uel cutijo, xa cutzucuj ri' chi cäk'at na tzij puwi' chi cäc'äjisax na u wäch. ³⁰ Rumal ri' e q'uia ri yawabib chixol, e q'uia c'u ri man c'o tä qui chuk'ab, xukuje' e c'o jujun ri ya xecämíc. ³¹ We ta c'u kas cäkachomaj na jas ri tajin cäka'no, mat cäk'at na tzij ri' pa ka wi' rumal ri Kajaw Dios. ³² Aretak c'ut cäk'at tzij pa ka wi' rumal ri Kajaw Dios, cuc'äjisaj ka wäch ri' rech man cäk'at tä tzij pa ka wi' chi cäsachisax ka wäch junam cuc' ri winak ajuwächulew.

³³ Rumal ri', kachalal, aretak quimulij iwib che ri wi'm, chiweyey na iwib rech junam quixwi'c. ³⁴ We c'o jun cänumic, utz cäwi' lok cho rachoch, rech man cäc'äjisax tä i wäch rumal ri Dios rumal chi man utz tä ri quibano aretak quimulij iwib. Ri niq'uiaj chic ri cwaj chi cäbanic, c'ä te' quinban u banic wa' aretak quinopan iwuc'.

Waral cäkil wi jas ri' ri cusipaj ri Lok'alaj Espíritu chke chkajujunal

12 Kachalal, c'o ri cwaj chi quiweta-maj chrij tak ri cuinem ri cusipaj ri Lok'alaj Espíritu chke chkajujunal.

² Ri ix kas iwetam chi aretak mäja' quixcojonic xak utz chiwe quixc'am bi je wa' je ri' cumal tak ri tiox ri man quech'aw taj ri xa e banom cumal winak. ³ Rumal ri' cwaj chi quiwetamaj chi man c'o tä jun ri cuya' cubij ri äwas u bixic chrij ri Jesús rumal ru chuk'ab ri Lok'alaj Espíritu rech ri Dios. Xukuje' man c'o tä jun ri cuya' cubij chi ri Jesús are ri Kajaw we ta mat rumal ru chuk'ab ri Lok'alaj Espíritu.

⁴ C'o jalajoj tak cuinem ri cusipaj ri Lok'alaj Espíritu che jun winak, xa c'u jun ri Espíritu ri cäyo'wic. ⁵ C'o jalajoj

tak u wäch patäninic, xa c'u jun ri Kajaw Jesús ri cäkapatänij. ⁶Xukuje' c'o jalajoj u wäch qui banic tak ri chac, xa c'u jun ri Dios c'olic. Tzare c'u wa' ri cäyo'w qui noj ri winak chquijujunal chubanic wa' we chac ri'. ⁷Ri Dios cuya chque ri cojonelab chquijujunal jas ri cäc'utuwic chi c'o ri Lok'alaj Espiritu pa anima'. Yo'm c'u wa' chque rech conojel cäquirik utzil. ⁸Rumal ri Lok'alaj Espiritu jujun cojonelab sipam chque chi quech'aw ruc' noj, jujun chi c'ut sipam chque rumal ri Espiritu ri' chi quech'aw ruc' nimalaj etambal. ⁹Jujun chic sipam chque rumal ri Lok'alaj Espiritu chi sibalaj quecojon na, jujun chi c'ut sipam chque chi quecowinic che qui cunaxic ri yawabib. ¹⁰Jujun chic sipam chque chi quecowinic cäca'n tak cajmabal, jujun chic sipam chque chi cäquik'alajisaj tzij ri yo'm chque rumal ri Dios. Jujun chi c'ut sipam chque chi quecowinic cäquich'obo jachique ri Espiritu ri kas rech ri Dios, jachique c'ut ri man e are' taj. Niq'uiaj chic sipam chque chi quecowinic quech'aw pa jalajoj tak ch'abal, niq'uiaj chi c'ut sipam chque chi quecowinic cäquik'alajisaj ri cäbix pa ri jule' tak ch'abal ri'. ¹¹Ronojel c'u wa' xa Jun cäbanowic, tzare ri Lok'alaj Espiritu. Are c'u ri Are' ri cäsipan chque ri cojonelab chquijujunal ri jalajoj tak cuinem xa jas ri craj cuya chque.

Waral cäkil wi chi konojel ri uj cojonelab cäkanuc' ru cuerpo ri Cristo

¹²Ri Cristo are je' jas jun cuerpo ri q'uia ru tz'akatil c'olic. Pune c'u q'uia ru tz'akatil c'olic, cäquinuc' xa jun cuerpo. ¹³Konojel ri uj, we aj Israel, we man aj Israel taj, we c'o ka patrón, we man c'o tä ka patrón, aretak xban ka kasna' xkanuc' xa jun cuerpo rumal ri jun Espiritu. Konojel c'ut ka c'amom ke che ri jun Espiritu ri'.

¹⁴Ri ka cuerpo man xa tä jun u wäch, xane q'uia ru tz'akatil c'olic. ¹⁵We ta cäcowinic cäch'aw ri kakan cubij: "Ri in man in rech tä ri cuerpo rumal chi man in k'abaj taj," —cächa ta ne. Man ruc' tä ri' mat rech ri cuerpo. ¹⁶We ta cäcowinic cäch'aw ri ka xiquin cubij: "Ri in man in rech tä ri cuerpo rumal chi man in wak'ächaj taj," —cächa ta ne. Man ruc' tä ri' mat rech ri cuerpo. ¹⁷We ta ronojel ri ka cuerpo are wak'ächaj, ¿jas ta cäka'n ri' rech cujtatabenic? We ta ronojel ri ka cuerpo are xiquinaj, ¿jas ta cäka'n ri' rech cujsikonic? ¹⁸Ri Dios c'ut u cojom ru tz'akatil ri ka cuerpo jawije' chi' ri xraj xucoj wi. ¹⁹We ta ronojel ri ka cuerpo xa jun u wäch, ¿jas ta lo ri ka banic ri'? ²⁰Man xa tä c'u jun u wäch ronojel ri ka cuerpo, xane q'uia u tz'akatil c'olic. Pune je ri', xa c'u jun ri ka cuerpo.

²¹We ta cäcowinic cäch'aw ri ka wak'äch, man cuya' taj cubij che ri ka k'ab: "Man at rajwaxic tä chwe," —cächa ne. Xukuje' ri ka jolom, we ta cäcowinic cäch'awic, man cuya' taj cubij che ri kakan: "Man ix rajwaxic tä chwe," —cächa ta ne. ²²Xane ru tz'akatil ri ka cuerpo ri je' ta ne chi sibalaj man c'o tä qui chuk'ab, e are wa' ri sibalaj rajwaxic na chke. ²³Ru tz'akatil ri ka cuerpo ri man kas tä nim quekil wi, are sibalaj utz cäka'n na che qui chajixic. Ru tz'akatil ri ka cuerpo ri cäkilo chi man kas tä e je'lic, are sibalaj lok' na quekil wi pune quech'ukic. ²⁴Are c'u ru tz'akatil ri ka cuerpo ri e je'lic, man rajwaxic taj quech'ukic. Ri Dios c'ut je wa' xuban che ri ka cuerpo, rech ru tz'akatil ri ka cuerpo ri man kas tä nim quekil wi, are nim na qui banic wa'. ²⁵Je ri' xuban ri Dios chke rech man cutas tä rib ri ka cuerpo, xane ru tz'akatil ri ka cuerpo quechacun junam che qui to'ic quib ri jun ruc' ri jun chic. ²⁶We jun u tz'akatil ri ka cuerpo curik c'äx, conojel cäquirik c'äx junam ruc'. We jun u tz'akatil ri ka cuerpo nim

quil wi, are je' ta ne chi conojel que-
quicot ruc'.

²⁷ Ix c'u ri' i nuc'um ru cuerpo ri Cristo waral cho ruwächulew. Chijujunal ix, ix u tz'akatil ru cuerpo ri Are'. ²⁸ Ri Dios c'ut u yo'm quekle'n jujun chque ri kachalal cojonelab. Ri nabe e are' ri apóstoles, ri u cab c'ut e are' ri cäquik'alajisaj tzij ri yo'm chque rumal ri Dios. Ri u rox e are' ri cäquiya tijonic, te c'u ri' ri winak ri cäca'n tak cajmabal, te c'u ri' ri quequicunaj yawabib, xukuje' ri kas quetoban chque niq'uiaj chic, ri c'amal tak be, xukuje' ri sipam chque chi quecowinic quech'aw pa jule' tak ch'abal chic. ²⁹ ¿A conojel c'ut e apóstoles? ¿A conojel cäquik'alajisaj tzij ri yo'm chque rumal ri Dios? ¿A conojel cäquiya tijonic? ¿A conojel cäca'n tak cajmabal? ³⁰ ¿A conojel sipam chque ri cuinem chi quecunanic? ¿A conojel quech'aw pa jule' tak ch'abal? ¿A conojel quecowin chuk'alajisaxic ru bim pa jule' tak ch'abal? ¡Man je' tä ri! ³¹ Chicojo ba' i chuk'ab che qui rikic ri cuinem ri queusipaj ri Dios ri kas e utz na. C'o c'u ri quinc'ut in chiwäch ri nim na u banic chuwäch ronojel.

Waral cäkil wi chi we cäkaj kib are kas nim u banic wa' cho ri Dios

13 We ta ri in quincowinic quinch'aw pa ri jalajoj tak qui ch'abal ri winak cho ruwächulew, xukuje' pa ri qui ch'abal ri ángeles, te c'u ri' man queinwaj tä ri winak, in je' jas jun tambor ri cätanlajic. In je' jas jun campana ri xa cäch'arnajic. ² We ta quink'alajisaj tzij ri yo'm chwe rumal ri Dios, we ta wetam ronojel ri man etamtal tä cumal ri niq'uiaj winak chic, xukuje' wetam ronojel u wäch no'j, we ta c'o nimalaj nu cojonc chi quincowinic queinslabisaj tak ri juyub, te c'u ri' man queinwaj tä ri winak, man kas c'o tä nu banic ri'. ³ We ta quinjach

conojel ri jastak we chque ri meba'ib, we ta xukuje' quinjach ri nu cuerpo rech cäporoxic xa rumal ri nu cojonc che ri Cristo, te c'u ri' man queinwaj tä ri winak, man kas c'o tä u patän ri' chwe.

⁴ Ri winak ri queraj niq'uiaj winak chic, cuchajij paciencia, cäch'awic, man c'äx tä cuna' chrij jun winak chic xa rumal ri jastak re, man cuna' tä rib chi nim u banic, man cuban tä c'u nimal. ⁵ Man cuban tä ri' ri man takal tä u banic, ri xa cuya c'äx chque niq'uiaj chic. Man cutzucuj tä xuwi ri utz che ri are', man xak tä ruc' jubik' cäyactaj royowal, man cuc'ol tä c'u pa ranima' ri c'äx ri cäban che. ⁶ Man cäquicot tä ri' aretak cäril ri etzelal cäbanic, xane are cäquicot ri' ruc' ru banic ri kas tzij. ⁷ Ronojel u wäch c'äx cuch'ijo, cäcojon che ri Dios, cu'l u c'ux chrij, cuchajij c'u paciencia pa ronojel.

⁸ Ri rutzil kanima' chbil tak kib man cäq'uis tä u wäch. Cäpe c'u na ri k'ij aretak man c'o tä chi jun cuk'alajisaj tzij ri cäyi' che rumal ri Dios, man c'o tä chi jun cäch'aw pa jule' tak ch'abal chic, xukuje' ri etamanic xa cäq'uis na u wäch wa'. ⁹ Ri ketam uj xa jubik' wa', xukuje' we cäkak'alajisaj tzij ri cäyi' chke rumal ri Dios, xa jubik' wa' cujcowin chuk'alajisaxic. ¹⁰ Aretak c'ut cäpe ri k'ij ri cäketamaj na ronojel, ri jubik' ri ketam uj cäsach na u wäch wa'.

¹¹ Ri in aretak in ac'al na, je' xinch'awic jas jun ac'al, je' ri nu chomanic jas jun ac'al, je' xukuje' nu no'j are no'j rech ac'al. Aretak c'ut in achi chic, xinya can ri' ri cuban jun ac'al. ¹² Je c'u ri' cämich ri' je' ta ne ri xak pa jun espejo tajin cujca'y wi, xak jubik' k'alaj, man k'alaj tä ronojel chkawäch. Cäpe c'u na ri k'ij aretak kas cäkil na ronojel chi sak. Cämich ri' xak jubik' wetam, cäpe c'u na ri k'ij aretak kas quincowin na ronojel je' jas ri Dios retamam nu wäch in. ¹³ Je ba' ri' ri ka cojonc, ri cu'lbal ka c'ux, xukuje' ri rutzil kanima' chbil tak kib man c'o tä

qui q'uisic wa'. Are c'u ri nim na u banic chque we oxib ri', are ri rutzil kanima' chbil tak kib.

Waral cäkil wi jas ri' ri ch'awem pa jule' tak ch'abal chic

14 Chicojo ba' i chuk'ab rech quiwaj iwib, xukuje' chirayij chi ri Dios queuya na ri cuinem chiwe ri queusipaj ri Lok'alaj Espiritu. Are c'u sibalaj utz na chi cäya'taj chiwe chi quik'alajisaj tzij ri yo'm rumal ri Dios. ²Ri winak ri cäch'aw pa jule' tak ch'abal chic, are ruc' ri Dios ri cäch'aw wi, man cuc' tä ri winak, rumal chi man c'o tä jun cäch'obow ri cubij. Are c'u ri Lok'alaj Espiritu ri' cäyo'w ri tzij ri cubij, ri man etamtal tä cumal ri winak. ³Are c'u ri jun ri cuk'alajisaj tzij ri yo'm che rumal ri Dios, cuc' ri winak ri' cäch'aw wi. Ri are' cuya u chuk'ab ri qui cojonc, cuwalijisaj ri canima', cucu'bisaj c'u qui c'ux. ⁴Ri winak ri cäch'aw pa jule' tak ch'abal, xak u tuquiel ri' cuto' rib pa ru cojonc. Are c'u ri jun ri cuk'alajisaj tzij ri cäyi' che rumal ri Dios, are cuya u chuk'ab ri qui cojonc ri kachalal cojonelab.

⁵Cwaj ta ne in chi iwonojel sipam chiwe chi quixcowinic quixch'aw pa jule' tak ch'abal. Are c'u sibalaj cwaj chi iwonojel quixcowinic quik'alajisaj tzij ri cäyi' chiwe rumal ri Dios. Je ri', rumal chi are nim na u banic wa' chuwäch ri cäch'aw jun pa jule' tak ch'abal. Are utz c'u na ri' we c'o jun cäk'alajisan pa ka ch'abal ri cubij pa jule' ch'abal rech cuya u chuk'ab ri qui cojonc ri kachalal cojonelab. ⁶Rumal ri', kachalal, we quinopan in iwuc', te c'u ri' quixinch'abej pa jule' tak ch'abal, ¿a c'o lo cupatänij ri' chiwe ri quinbij? Man c'o tä ri' we man quinbij tä chiwe ri cubij ri Dios, we man quinbij tä jun tzij chiwe ri rajwaxic quiwetamaj. We man quink'alajisaj tä chuwäch ri tzij ri yo'm chwe rumal ri Dios,

we man quinya jun tijonic chiwe, man c'o tä cupatänij wa' chiwe.

⁷Kesajmpe' ka no'j chquij tak ri k'ojom ri man e c'asal taj, we ne are ri su', we ne are jun arpa. We man c'o u beyal ri k'ojom ri quesax chupam, ¿a cäch'obtaj lo ri' jas u wäch bix? ¿Man cäch'obtaj tä ri'? ⁸Aretak cok'sax ri trompeta che qui siq'uixic ri winak che ri ch'oj, we man c'o u beyal cäban che, ¿a c'o lo jun winak ri' cuyac rib che ri ch'oj? ¿Man c'o taj! ⁹Je' c'u cäc'ulmataj wa' iwuc' ix. We man quicoj ri iwak' che qui bixic tzij ri quech'obtajic, ¿a cäch'obtaj lo ri' ri quibij? ¿Man cäch'obtaj taj! Xane xak pa ri quiäkik' ri' cäsach wi ri i tzij. ¹⁰Cho ruwächulew, kas tzij q'uia u wäch ri quech'aw wi ri winak, chquijujunal c'ut c'o ri quel cubij ri qui tzij. ¹¹We c'u ri in man quinch'ob tä ru ch'abal jachin ri tajin cätzijon wuc', man junam tä ri ka tinimit ri' ruc'. Jun wi ri' ru tinimit ri are', xukuje' jun wi ri' ri nu tinimit in. ¹²Je c'u ri' we ri ix sibalaj quel i c'ux che tak ri cuinem ri queusipaj ri Lok'alaj Espiritu, chicojo ba' i chuk'ab rech cäya'taj chiwe ri cuinem ri cäquiya u chuk'ab ri qui cojonc ri kachalal cojonelab.

¹³Rumal ri' jachin ri cäch'aw pa jule' tak ch'abal chuta' che ri Dios chi cäyi' ri cuinem che ri are' chuk'alajisaxic ri quel cubij ri tzij. ¹⁴We ri in quinban orar pa jule' ch'abal, are ri wanima' ri' cäch'aw ruc' ri Dios. Are c'u ri tzij ri tajin quinbij man cuch'ob tä nu jolom. ¹⁵¿Jas c'u ri rajwaxic quinbano? Rajwaxic quinban orar ruc' ri wanima' xukuje' quinban orar ruc' ri nu chomabal. Rajwaxic quinbixon ruc' ri wanima' xukuje' quinbixon ruc' ri nu chomabal. ¹⁶We ri at tajin caya u k'ij ri Dios xak ruc' ri awanima', ri jun chic ri man c'o tä retam ri tajin cutatabej man cäcowin tä ri' cuya maltioxinic junam awuc' rumal chi man cuch'ob tä ri cabij. ¹⁷Pune ta ne kas utz tajin caban chuya'ic ri maltioxinic, are ru cojonc ri jun chic

man curik tä chuk'ab. ¹⁸Quinmaltioxij che ri Dios chi quincowin na quinch'aw pa jule' tak ch'abal chiwäch ix iwonojel. ¹⁹Are c'u chquiwäch ri kachalal cojonelab, are utz na chwe quinbij quieb oxib tzij ri cäch'obtajic rech qui tijoxic niq'uiaj chic, chuwäch ri quinbij lajuy mil tzij pa jun ch'abal ri man cäch'obtaj taj.

²⁰Kachalal, mixchomanic je' jas ri quechoman ri ac'alab ri man c'o tä quetam. Are c'u chibana iwe jas ri cäca'n ri ac'alab ri man quetam taj cäca'n ri etzelal. Chixchoman c'ut jas ri ri'jab chubanic ri utzil.

²¹Cubij c'u pa ru Lok' Pixab ri Tz'ibtalic: "Pa jule' tak ch'abal queinch'abej na we winak ri', queincoj c'u na winak ri man qui winakil taj che qui tzijobexic. Pune c'u je ri' man cäquita tä wi ri quinbij, cubij ri Kajaw Dios," —cächa'. ²²Je c'u ri' ri ch'awem pa jule' tak ch'abal are jun c'utbal chque ri man e cojonelab taj, man are tä ri' chque ri cojonelab. Are c'u ru k'alajisaxic tzij ri yo'm rumal ri Dios are jun c'utbal wa' chque ri cojonelab, man are tä ri' chque ri man e cojonelab taj. ²³Aretak qui mulim quib conojel ri kachalal cojonelab, we c'u conojel tajin quech'aw pa jule' tak ch'abal, queboc c'u bi jujun ri man c'o tä quetam, we ne jujun ri man e cojonelab taj, za mat cäquibij na ri e are' chi xa ix ch'ujarinak chic? ¡Je', je ri!' ²⁴We c'u conojel tajin cäquik'alajisaj tzij ri yo'm chque rumal ri Dios, aretak coc bi jun ri man cojonel taj, we ne jun ri man c'o tä retam, cuch'ob rib ri' chi ajmac, cuna' ri' pa ranima' ri mac ru banom aretak cutatabej ri tajin cäquibij conojel. ²⁵Je ri' ri c'o pa ranima' ri man quetam tä niq'uiaj winak chic quel na wa' chi sak. Cäxuiqui c'u na, cäk'ijilan na che ri Dios, cubij c'u na chi kas tzij c'o ri Dios iwuc'.

Ronojel ri quibano, chibana pa cholajil, utz c'u u banic wa' quibano

²⁶Je c'u ri', kachalal, ri u beyal are je wa': Aretak quimulij iwib e c'o jujun chiwe ri cäquibixoj salmos, niq'uiaj chic cäquiya tijonic, e c'o c'u jujun cäquik'alajisaj tzij ri yo'm chque rumal ri Dios. Jujun chic cäquiya tzijonem pa jule' ch'abal, jujun chi c'ut cäquik'alajisaj ri bim pa ri jule' ch'abal ri'. Ronojel ba' ri quibano, chibana wa' chuya'ic u chuk'ab ri qui cojonic ri kachalal cojonelab. ²⁷Aretak quixch'aw pa jule' tak ch'abal, ruc' quieb quech'awic, we ne oxib, xak xuwi ri'. Rajwaxic c'ut chijujunal quixch'awic, te c'u ri' rajwaxic chi jun chic cuk'alajisaj ri quibij. ²⁸We c'u man c'o tä jun ri cäcowin chuk'alajisaxic ri tzij ri quibij pa jule' tak ch'abal, c'o jas mibij pa jule' tak ch'abal chquixol ri qui mulim quib, xane chijujunal chitzijobej iwib, xukuje' chixch'aw ruc' ri Dios. ²⁹Je ri' xukuje' ri cäquik'alajisaj tzij ri yo'm chque rumal ri Dios, xa quieb, we ne oxib quech'awic, are c'u ri niq'uiaj chic quitatabej we utz ri cäbixic. ³⁰We c'u c'o jas ri cuk'alajisaj ri Dios chuwäch jun chic ri t'uyulic, ri jun ri tajin cäch'awic rajwaxic ri' cutänaba ch'awem. ³¹Je ri' iwonojel ix ri quik'alajisaj tzij ri yo'm chiwe rumal ri Dios, quixcowinic quixch'aw chijujunal rech conojel c'o cäquetamaj xukuje' cäwalijisax ri canima'. ³²Ri cäquik'alajisaj tzij ri yo'm chque rumal ri Dios rajwaxic chi quenimanic, man cäca'n tä c'u xa jas ri cäcaj ri e are'. ³³Je ri', rumal chi ri Dios are cuban ronojel pa ru cholajil, man xa tä cuban jech' che.

Chitakej u banic jas ri cäca'n ri kachalal cojonelab pa conojel tak ri tinimit. ³⁴Ri ixokib, mech'aw ri' pa ri k'ijilanic aretak cäquimulij quib ri kachalal cojonelab rumal chi man ya'tal tä chque. Rajwaxic quenimanic jas ri cätakan wi

ru Pixab ri Dios. ³⁵Ri ixok we c'o jas craj cäretamaj, chuta' wa' che ri rachajil cho ja, rumal chi q'uixbal wa' chi cäch'aw jun ixok pa ri k'ijilanic.

³⁶Rajwaxic quich'obo chi ru Lok' Pixab ri Dios man iwuc' ix taj xchaptaj wi u tzijoxic, xukuje' man xak xuwi tä ri ix ri i c'amom wa'. ³⁷We c'o jun cuchomaj chi cäcowinic cuk'alajisaj tzij ri yo'm che rumal ri Dios, o cuchomaj chi are ri Lok'alaj Espíritu ri cäch'aw ruc' pa anima', rajwaxic cuch'obo chi ri tajin quintz'ibaj bic chiwe are u takanic ri Kajaw Jesús. ³⁸We c'u man cuch'ob tä ri' chi are u takanic ri Kajaw Jesús, utz la' we man cätatabex tä ri cubij ri are'.

³⁹Je c'u ri', kachalal, chicojo i chuk'ab chuk'alajisaxic tzij ri yo'm chiwe rumal ri Dios, meik'atej c'u ri quech'aw pa jule' tak ch'abal chic. ⁴⁰Ronojel c'u ri quibano, chibana wa' pa cholajil, utz c'u u banic quibano.

**Ri apóstol Pablo cujiquiba u
bixic chi ri Cristo kas tzij
xc'astaj chquixol ri cäminakib**

15 Kachalal, che we chanim are cwaj chi cäna'taj chiwe ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri nu tzijom chiwe. Are c'u wa' ri tzij ri i c'amom pa ri iwanima', ri kas i takem u banic. ²Xukuje' rumal we Tzij ri' ri ix i rikom ru tobanic ri Dios, we quitakej u banic ri nu tzijom chiwe, we man xak tä lok' ix cojoninak che rumal chi man kas tä xich'obo.

³Ri nu yo'm chiwe are ri tijonic ri nim na u banic ri yo'm chwe in. Xinc'ut chiwäch chi ri Cristo xcämisax cho ri cruz rumal rech ri ka mac, jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic. ⁴Xinbij chi xmuktajic, te c'u ri' xc'astaj churox k'ij chquixol ri cäminakib, jas ri xukuje' cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic. ⁵Xuc'ut c'u rib chuwäch ri Pedro, te c'u ri' chquiwäch conojel ri cablajuj apóstoles. ⁶Te c'u ri' xuc'ut rib chquiwäch

más na chquiwäch job cientos kachalal ri qui mulim quib. E q'uia c'u chque wa' e c'asal na cämíc, pune niq'uiaj chi c'ut e cäminak chic. ⁷Te c'u ri' xuc'ut rib chuwäch ri Jacobo, te c'u ri' chquiwäch conojel ri apóstoles.

⁸Q'uisbal re, aretak u c'utum chi rib chquiwäch conojel ri niq'uiaj chic, xuc'ut rib chnuwäch in je' ta ne in jun ac'al ri jun chi wi rilic nu wäch xbanic. ⁹Je ri', rumal chi ri in man nim tä nu banic chquixol ri apóstoles, man takal tä c'ut cäbix apóstol chwe rumal chi xinban c'äx chque ri kachalal cojonelab rech ri Dios. ¹⁰Xa c'u rumal ru tok'ob ri Dios pa nu wi' je wa' nu banic. Man xak tä c'u lok' u tok'obisam nu wäch ri Dios, xane utz xelic rumal chi sibalaj in chacuninak na chquiwäch conojel. Man in tä c'ut nu tuquiel wi xinbanow ronojel wa', xane are ri Dios ru tok'obisam nu wäch are c'olinak wuc'. ¹¹Man c'o tä c'u we in che, we rumal ri nu tzij in ix cojoninak, we c'u ne rumal ri qui tzij ri niq'uiaj chic. Are wa' ru Lok' Pixab ri Dios ri cäkatzi-joj, are c'u wa' ri ix cojoninak che.

**Waral cäkil wi chi quec'astaj
na ri cäminakib**

¹²We c'u ri cäkatzi-joj are la' chi ri Cristo xc'astaj chquixol ri cäminakib, ¿jas che e c'o jujun chiwe cäquibij chi man quec'astaj tä chi ri cäminakib? ¹³We c'u man quec'astaj ri cäminakib, mat ba' xc'astaj ri' ri Cristo chquixol ri cäminakib. ¹⁴We ta c'u mat xc'astaj ri Cristo chquixol ri cäminakib, mat ba' c'o u patän ri' ru Lok' Pixab ri Dios ri cäkatzi-joj, xukuje' mat c'o u patän ri' chi ix cojoninak che ri Cristo. ¹⁵We ta kas tzij je ri', k'alaj ri' chi xak uj banal tak tzij chrij ri Dios, rumal chi ka bim chi ri Dios xuc'astajisaj ri Cristo chquixol ri cäminakib. We man kas tzij chi quec'astaj na ri cäminakib, man kas tzij tä ri' chi ri Dios xuc'astajisaj ri Cristo chquixol ri

cäminakib. ¹⁶We c'u man quec'astaj tä chi ri cäminakib, mat c'u xc'astaj ri' ri Cristo chquixol ri cäminakib. ¹⁷We ta c'u mat xc'astaj ri Cristo chquixol ri cäminakib, man c'o tä u patän ri' chi ix cojoninak. C'ä ix sachinak ri' rumal ri i mac. ¹⁸We ta c'u je ri', xukuje' quel cubij chi ri cojonelab che ri Cristo ri e cäminak chic, xukuje' xsach ta qui wäch ri'. ¹⁹We ta xak xuwi pa ri ka c'aslemal cho ruwächulew c'o u patän chi cäcu'bi ka c'ux chrij ri Cristo, uj ta ri' ri sibalaj bisobal ka wäch chquiwäch conojel ri winak.

²⁰Cämïc c'ut ketam chi kas tzij xc'astaj ri Cristo chquixol ri cäminakib. Are c'utbal re wa' chi kas tzij quec'astaj na ri cäminakib. ²¹Xa c'u rumal jun winak xpe ri cämical pa qui wi' conojel ri winak, je ri' xukuje' rumal jun winak quec'astaj na conojel ri cäminakib. ²²Rumal c'u ri Adán conojel ri winak quecämïc, je ri' xukuje' conojel ri e rech ri Cristo cäquirik na ri kas c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. ²³Ronojel c'u wa' cäc'ulmataj na pa ru cholajil: Nabe xc'astaj ri Cristo chquixol ri cäminakib. Te c'u ri' ri e rech ri Cristo quec'astaj na aretak cäpetic. ²⁴Aretak bantajinak chi wa', cäpe na ru q'uisbal ronojel. Are chi' ri Cristo cusach na qui wäch ri c'o qui takanic, ri k'atal tak tzij, xukuje' ri niq'uiaj takanelab ajchicaj. Cujach c'u na ronojel u wäch takanic pu k'ab ri Dios ka Tat. ²⁵Tzrajwaxic c'ut chi cätakan na ri Cristo, c'ä cäyi' na che rumal ri Dios chi cäch'acanic, kas c'u cätakan pa qui wi' conojel ri cäca'n qui c'ulel che. ²⁶Ri q'uisbal c'ulel ri cäsach na u wäch, are ri cämical. ²⁷Ronojel c'ut u jachom ri Dios pu k'ab ri Cristo rech cätakan puwi'. Aretak cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic chi ronojel jachom pu k'ab ri Cristo, k'alaj chi man coc tä ri Dios pa cuenta rumal chi are ri Are' ri xjachow ronojel pu k'ab. ²⁸Aretak ronojel jachom

chi pu k'ab ri Cristo rech cätakan puwi', te c'u ri' ri Are' c'ut, ri u C'ojol ri Dios, kujach na rib pu k'ab ru Tat ri xjachow ronojel pu k'ab ri Are'. Je ri' ri Dios are ri Are' ri cätakan na puwi' ronojel ri c'olic.

²⁹We ta mat c'o ri c'astajibal chquixol ri cäminakib, ¿jas che e c'o jujun ri cäban qui kasna' che qui qu'ewäch ri wa' e cäminak chic? ¿Jas che je' cäca'n ya? We man quec'astaj tä chi ri cäminakib, ¿jas u patän wa' chi cäban qui kasna' che qui qu'ewäch ri cäminakib? ¡Man c'o taj!

³⁰¿Jas c'u che ri uj ronojel k'ij xa uj c'o cho ronojel u wäch c'äx? ³¹Ri in ronojel k'ij xak in c'o cho ri cämical. Are kas tzij ri quinbij, kachalal, pune je ri' nim c'u ri quicotomal ri quinna' pa ri wanima' iwumal ix rumal chi ix cojoninak chic che ri Kajaw Jesucristo. ³²Ri in je wa' ri quinbij chi xintij nu chuk'ab cuc' ri winak aj Éfeso. Je' ta ne cuc' awaj aj pa tak juyub xinch'ojin wi. ¿Jas c'u xinch'ac che wa'? We kas tzij chi man quec'astaj tä chi ri cäminakib, kas tzij ta ri' ri cäquibij ri winak: “Chujwok, katija' c'u jachique ri cäkaj rumal chi chuwek cujcämïc,” — quecha ri'.

³³C'o jachin jun winak mixsubuwic. Je' jas ri cubij ri tzij: “Ri jun ri querachi'laj ri itzel tak winak, quetzeletaj na ri utzalaj u no'j cumal,” —cächa'. ³⁴Chiqu'uxa ri i chomanic, chibana c'u ri jicom pa ri i c'aslemal, mixmacunic. E c'o c'u jujun chiwe ri man kas quetam tä u wäch ri Dios. Quinbij wa' chiwe rech quixquixic.

Waral cäkil wi jas qui banic ri cäminakib aretak quec'astajic

³⁵We c'u ne c'o jun cuta' chke, cubij: “¿Jas cäbantaj na rech ri cäminakib quec'astajic? ¿Jas lo u banic ri' ri qui cuerpo?” —cächa ri'. ³⁶Jachin ri je' cuta' wa' xa con ri'. Rumal chi aretak jun ija' cätiquic, ri ija' ri' rajwaxic cäk'ay ri rij

rech cätuxic, cäq'uiy c'u ri tico'n. ³⁷ Ri cämuk can pa rulew man are tä ri tico'n ri q'uiyinak chi lok, xane xa are ri ija', we are trico, o we ne are jun u wäch ija' chic jas ri ixim. ³⁸ Ri Dios c'ut cuban na che ri ija' ri' jas ru banic ri craj, chquijujunal c'ut queuq'uiyisaj jas ri craj cuban chque. ³⁹ Man conojel tä ri cuerpos xak junam qui wäch. Xane jun wi ri qui cuerpo ri winak, jun wi ri que ri awaj, jun wi ri que ri cär, xukuje' jun chi wi ri que ri chicop ajuwocaj. ⁴⁰ Je ri' xukuje' e c'o cuerpos ajchicaj, e c'o c'u cuerpos ajuwächulew. Jun chi wi ri qui je'lal ri cuerpos ajchicaj, jun chi wi c'ut ri qui je'lal ri cuerpos ajuwächulew. ⁴¹ Ru juluwem ri k'ij man junam tä ruc' ru juluwem ri ic', xukuje' man junam tä ruc' ri qui juluwem ri ch'imil. Chquixol ri ch'imil c'ut jala-joj wi ri qui juluwem ri jun ruc' ri jun chic. ⁴² Are c'u je wa' cäc'ulmataj na aretak quec'astaj ri cäminalakib. Cämuk can jun cuerpo ri cäk'ayic, cäc'astaj c'u na jun cuerpo ri man cäk'ay tä chic, ri man cäcäm taj. ⁴³ Cämuk can jun cuerpo ri tzel quilitajic, cäc'astaj c'u na jun cuerpo ri je'lic, ri nim na u k'ij. Cämuk jun cuerpo ri man kas c'o u chuk'ab, cäc'astaj c'u na jun cuerpo ri kas c'o u chuk'ab. ⁴⁴ Cämuk can jun cuerpo ajuwächulew, cäc'astaj c'u na jun cuerpo ajchicaj. We c'o ri' ri cuerpo ajuwächulew, xukuje' c'o ri' ri cuerpo ajchicaj.

⁴⁵ Je' jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Ri nabe achi, ri Adán, xban che chi are jun winak ri c'o u c'aslemal," —cächa'. Are c'u ri q'uisbal Adán are ri Espíritu ri cuya c'aslemal. ⁴⁶ Man are tä c'u xpe ri ajchicaj nabe, xane are nabe xpe ri ajuwächulew. Te c'u ri' xpe chi ri ajchicaj. ⁴⁷ Ri nabe achi ri xban ruc' ulew are jun ajuwächulew. Ri ucab achi, ri Kajaw Jesús, pa ri caj xpe wi. ⁴⁸ Ri cuerpos ajuwächulew, e are je' jas ru cuerpo ri nabe winak ri xban ruc' ulew. Are c'u ri cuerpos ajchicaj e are je' jas ru cuerpo

ri Jun ri xpe chicaj. ⁴⁹ Ri ka banic cämuc are je' jas ri achi ri xban ruc' ulew, copan c'u na ri k'ij aretak je' cujbantaj na jas ri Jun ri ajchicaj.

⁵⁰ Ri quel cubij ri tajin quinbij chiwe, kachalal, are la' chi uj ruc' ri ka cuerpo ri' ri xa re ti'j, re bak man cuya' taj cujopan chila' chicaj jawije' ri cätakan wi ri Dios pa ka wi'. Ri xa cäk'ayic man cuya' taj chi mat c'o u q'uisic. ⁵¹ Cwaj c'ut chi quiwetamaj ri man etamtal taj. Man konojel tä ri uj cujcäm na, konojel c'ut cäq'uextaj na ri ka banic. ⁵² Xa c'u pa jun rat cäc'ulmataj wa', je' jas ri cuban jun winak cuyuba' u wak'äch, aretak cäban ri q'uisbal trompeta. Cätataj c'u na chi cok'sax ri trompeta. Te c'u ri' quec'astaj na ri cäminalakib rech man quecäm tä chic. Are c'u ri uj, konojel cäq'uextaj na ri ka banic. ⁵³ Rajwaxic c'ut chi we ka c'aslemal ri' ri xa cäq'uis u wäch, are cäq'uextaj wa', cäc'o'ji c'u na ri ka c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. We ka cuerpo ri' ri xa cäcämuc cäq'uextaj na wa' rech cäc'o'ji na jun ka cuerpo ri man cäcäm taj. ⁵⁴ Aretak we ka c'aslemal ri' ri xa cäq'uis u wäch are q'uextajinac chic, cäc'o'ji c'u ri ka c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Aretak we cuerpo ri' ri xa cäcämuc q'uextajinac chic rech cäc'o'ji na jun cuerpo ri man cäcäm taj, je' quel na wa' jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "¡Sachinak u wäch ri cämical, tz'akat c'u ri ch'acanic!" —cächa'. ⁵⁵ "Ri at, cämical, jman ya'tal tä chic chawe ru banic c'äx chke! Cämical, cabij chi catcowinic catch'acan pa ka wi', man catch'acan tä c'u na," —cächa' ri'. ⁵⁶ Ri cäyo'w u chuk'ab ri cämical chubanic c'äx chke, tzare ri mac. Are c'u ri cäyo'w u chuk'ab ri mac tzare ri ojer Pixab. ⁵⁷ Maltiox c'u che ri Dios chi cuya chke chi cujch'acan na rumal ri Kajaw Jesucristo.

⁵⁸ Rumal c'u ri', lok'alaj tak kachalal, chibana jicom che ri iwanima', chi-

jiquiba c'u i c'ux rech quitakej na u patänixic ri Kajaw Jesús amak'el ronojel k'ij. Je ri', rumal chi ri ix iwetam chi ri chac ri quiban chupatänixic ri Kajaw Jesús, man xak tä lok' quiban wa'.

**Waral cäkil wi jas cäban
chumulixic ri puak che qui
to'ic ri kachalal cojonelab**

16 Aretak quimulij ri puak che qui to'ic ri kachalal cojonelab, chibana ix jas ri xinbij chque ri kachalal cojonelab ri e c'o pa tak ri tinimit re Galacia. ²Pa tak ri nabe k'ij rech ronojel semana chijujunal rajwaxic quitas can jubik' che ri xich'aco. Jampa' ri quixuto' wi ri Dios chutasic are ri' quic'ol canok, rech aretak quinopan in iwuc' man rajwaxic taj chi c'o puak cämulic. ³Aretak in c'o chi iwuc', queintak na bi pa Jerusalén jachin tak ri e cha'tal chi iwumal. E are wa' quec'amow na bi ri puak ri i mulim ruc' ri wuj ri quinya bi pa qui k'ab. ⁴We c'u cäkachomaj chi rajwaxic quine' in, quebe' na junam wuc'.

**Ri apóstol Pablo cuchomaj jas cubano
aretak copan pa ri tinimit Corinto**

⁵Aretak quinopan iwuc' chila' pa Corinto, rajwaxic chi nabe quinc'ow pa Macedonia. Te c'u ri' quinopan iwuc' ix. ⁶We ne quinc'oji na quieb oxib ic' iwuc', we c'u ne quinc'oji na chila' ronojel ri sak'ij. We je ri' quinbano, ri ix quixcowinic quintito' che ri nu binem jawije' ri rajwaxic quine' chi wi na. ⁷Man cwaj tä c'ut chi xak jun rat quinwil i wäch, xane are cwaj quinc'oji na quieb oxib ic' iwuc', we are wa' craj ri Dios. ⁸Quincanaj c'u na pa ri tinimit Éfeso c'ä curika na ri nimak'ij re Pentecostés.^{§§} ⁹Je ri' quinban na rumal chi quinwilo chi yo'm chwe chi cuya' quintzijo ru Lok' Pixab ri

Dios rech q'uia quecojon na, pune c'u e q'uia xukuje' ri cäca'n qui c'ulel chwe.

¹⁰We copan ri Timoteo iwuc', chito' pa ronojel rech cäquicot na iwuc', man c'o tä c'u jas cubisoj. Je' chibana wa' che rumal chi ri are' cächacun chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios je' jas ri quinban in. ¹¹C'o jun chiwe märetzelaj u wäch. Xane chito' rech cäcowinic cutakej ru be ruc' utzil, rech cätzelej chi na lok wuc' rumal chi ri in weyem ri are' junam cuc' ri niq'uiaj kachalal chic.

¹²Ri in sibalaj xinbochi'j ri kachalal Apolos chi que' ri are' junam cuc' ri niq'uiaj kachalal che rilic jas i banom. Ri are' c'ut man xraj taj xe' cämich. Que' c'u na ri are' aretak cäcowinic.

**Ri apóstol Pablo cuya apan
rutzil qui wäch ri cojonelab**

¹³Chc'astaj ba' ri i chomanic, chijiquiba ri iwanima' rech quitakej ri cojonic chrij ri Cristo. Mixej c'u iwib, xane chiwila' chi c'o i chuk'ab. ¹⁴Ronojel ri quibano, chibana wa' rumal chi queiwaj conojel.

¹⁵Kachalal, ri ix iwetam chi ri rachalaxic ri Estéfanas, e are' ri nabe chque ri winak chila' pa Acaya ri xecojon che ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. Ri e are' c'ut qui jachom quib che qui patänixic ri kachalal cojonelab. ¹⁶Cwaj c'ut chi ri ix queinimaj ri winak ri je' cäca'no jas ri e are', xukuje' chi queinimaj conojel ri quetobanic, ri quechacunic jas ri e are'. ¹⁷Quinquitic rumal chi xepe ri Estéfanas, ri Fortunato, xukuje' ri Acaico. Ri e are' xca'no jachique ri man xixcowin tä ix chubanic rumal chi man ix c'o tä waral. ¹⁸Ri e are' xquiwalijsaj ri wanima' in xukuje' ri iwanima' ix. Nim ba' cheiwila wi ri winak ri e je' jas ri e are'.

¹⁹Ri kachalal cojonelab ri e c'o pa tak ri tinimit re Asia cäquiya bi rutzil i wäch.

§§16:8 "Pentecostés": Chawila' Hechos 2:1, nota.

Ri Aquila ruc' ri Priscila, xukuje' ri cojonelab ri cäquimulij quib cho cachoch, cäquiya bi nimalaj rutzil i wäch pa ru bi' ri Kajaw Jesús. ²⁰Conojel ri kachalal cäquiya bi rutzil i wäch. Chiya ba' rutzil i wäch ix chbil tak iwib. Chitz'umaj iwib chuwäch ri Dios. Retal c'u wa' chi kas quiwaj iwib.

²¹In wa', ri Pablo, quintz'ibaj bi wa' we rutzil i wäch ri' ruc' ri nu k'ab in.

²²Jachin ri man lok' tä cäril wi ri Kajaw Jesucristo, chpe ta na c'äx puwi' rumal ri Dios. ¡Chpeta na la, Kajaw Jesús!

²³Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo cätok'obisan i wäch. ²⁴Pa ru bi' ri Kajaw Jesús, quintak bi u bixic chiwe chi quixwaj ix nimalaj iwonojel. Amén.

RI UCAB CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHQUE RI COJONELAB AJ CORINTO

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta chic chque ri kachalal cojonelab aj Corinto

1 In wa', ri Pablo, in apóstol. In jun chque ru tako'n ri Jesucristo. Je wa' nu banic rumal chi are u rayibal ri Dios. Ri in, wachi'l ri kachalal Timoteo, quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chque ri kachalal cojonelab che ri Dios ri e c'o pa ri tinimit Corinto, xukuje' chque conojel ri e rech ri Dios ri e c'o pa tak ri tinimit re Acaya. ²Are ta ba' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj i wäch, cubano chi cuxlan ri iwanima'.

Ri apóstol Pablo cucu'bi u c'ux chrij ri Dios chupam ri c'äxc'ol

³Kaya ba' u k'ij ri Dios ru Tat ri Kajaw Jesucristo. Ri Are' are ka Tat ri quel u c'ux chke, are ri ka Dios ri amak'el cucu'bisaj ka c'ux. ⁴Ri Dios cucu'bisaj ka c'ux chupam ronojel ri c'äx ri cäkariko rech ri uj xukuje' cujcowinic cäcucu'bisaj qui c'ux ri tajin cäquirik c'äx. Jas ru cu'bisaxic ka c'ux uj u banom ri Dios, je' cäka'n uj chucu'bisaxic qui c'ux ri e are'. ⁵Je' jas ri uj sibalaj tajin cäkarik ke ri c'äx ri xurik ri Cristo, are c'u rumal ri Cristo xukuje' sibalaj cäcu'bisax na ka c'ux uj. ⁶Rumal ri' we ri uj cäkarik c'äx, cäkarik wa' rech ri ix cäcu'bisax i c'ux, xukuje' quirik ru tobanic ri Dios. We c'u cäcu'bisax ka c'ux rumal ri Dios, je c'u ri' cäban chke rech ri ix xukuje' cäcu'bisax i c'ux, quirik c'u na ru tobanic ri Dios. Je ri' quixcowinic quich'ij ri c'äxc'ol ruc' paciencia junam jas ri c'äxc'ol ri tajin cäkarik uj. ⁷Sibalaj cu'l ka c'ux chiwuj rumal chi ketam chi jas ri ix tajin quirik

iwe ri c'äxc'ol, je ri' xukuje' quirik na iwe ri cu'lbal c'ux ri cuya ri Dios.

⁸Kachalal, cäkaj chi quiwetamaj chi sibalaj nim ri c'äx ri xkarik pa Asia. Sibalaj nim c'ut ri c'äx ri xkariko chi man c'o tä chi ka chuk'ab chuch'ijic wa'. Ri uj man cu'l tä chi ka c'ux chi cujc'asi'c, xane xkachomaj chi cujcäm wi na. ⁹Xkana' chi je' ta ne k'atom tzij chki' chi cujcwamisaxic. Xkac'ulmaj c'u wa' we c'äx ri' rech cäketamaj cäcu'bi ka c'ux chrij ri Dios ri queuc'astajisaj ri cäminakib. Man cäcu'bi tä c'u ka c'ux chbil kib uj. ¹⁰Ri Dios xujuto' chuwäch ri c'äxalaj cämical, xukuje' kujuto' na. Ka cu'bam ka c'ux chrij ri Are' chi cutakej na ka to'ic. ¹¹Je wa' cuban na chke we ri ix kujito' ruc' ri oración ri quiban pa ka wi'. We e q'uia ri cäca'n orar pa ka wi', e q'uia ri' xukuje' ri quemaltioxin na che ri Dios rumal ri nimak tak u tewchibal pa ka wi'.

Ri apóstol Pablo cubij jas che man xe' tä chic pa ri tinimit Corinto

¹²C'o ri sibalaj cuya quicotemal chke. Are la' chi cäkana' pa kanima' chi ch'ajch'oj ri ka c'aslemal xukuje' chi kas utz ri ka chomanic waral cho we uwächulew. Más c'u na je' ri ka banic wa' chixol ix xukuje'. Man xak tä c'u ruc' ri ka no'j uj je' ka'nom wa', xane are ri Dios uj u to'm ruc' ri nimalaj u tok'ob. ¹³Ri ka tz'ibam bi chiwe chupam tak ri ka wuj are xak xuwi ri quixcowinic quisiq'uij, ri quixcowinic quich'obo. Cu'l c'u nu c'ux chi kas quixcowinic quich'ob na ronojel ri ka tz'ibam bic, ¹⁴je' jas ri i ch'obom jubik' cämich, rech pa ri k'ij ri cäpe ri Kajaw Jesús, ri ix quixcowinic quixquicot na kumal uj, je' jas ri uj cujquicot na iwumal ix.

¹⁵Xcu'bi c'u nu c'ux chrij ronojel wa', je ri' chi ri in nabe canok xinchomaj quinopan iwuc' ix, rech je ri' kas quixquicotic rumal chi camul quinopan iwuc'. ¹⁶Xinchomaj chi quinopan iwuc'

aretaq quine' pa Macedonia. Xinchomaj c'ut chi aretaq quintzelej lok pa Macedonia quinopan chi na iwuc' jumul chic. Je ri' ri ix xixcowin ta xinuto' rech quintakej chi ri nu be, quine' pa Judea. ¹⁷ ¿A xa lo man kas utz tä u chomaxic xinbano aretaq xinchomaj u banic wa'? ¿A quichomaj ix chi xak quinban ri nu chomanic jas ri cuban jun winak ajuwächulew ri cubij: "Je ri' quinbano," te c'u ri' cubij chic: "Man je' taj"? —cächa ri'. ¹⁸ Ri Dios c'ut quilowic chi ri uj man cäkabij tä chiwe: "Je ri' cäka'no," te c'u ri' cäkabij chic: "Man je' taj," —mujcha ne lo. ¹⁹ Je ri', rumal rech ri Cristo Jesús ru C'ojol ri Dios ri cäkatzijoj uj chiwe, ri in, ri Silvano xukuje' ri Timoteo. Ri Are' c'ut man c'o tä jumul ri cubij: "Je'," te c'u ri' cubij chic: "Man je' taj," —man cächa tä ri'. Ru Lok' Pixab ri Dios rumal ri Cristo amak'el ronojel k'ij are ri kas tzij. ²⁰ Ronojel c'u ri u bim ri Dios, je' quel na rumal ri Cristo. Rumal ri' aretaq cäkaya u k'ij ri Dios cäkabij: "¡Amén!" —cujcha', rumal ri Cristo Jesús. ²¹ Tzare c'u ri Dios ri xbanow chke chi ri ix xukuje' ri uj ka jiquibam ri kanima' chrij ri Cristo, xukuje' xujutaso rech cäkajach kib pu k'ab ri Are'. ²² Xucoj ketal chi ri uj rech ri Are'. Ri Lok'alaj Espíritu c'ut ri xuya pa kanima', are c'utbal wa' chi kas tzij cuya na ronojel ri xuchi'j chke.

²³ C'ä mäja' c'u quinopan iwuc' pa Corinto jas ri xinchomaj nabe. Are ri Dios ri quilowic, retam c'u ri Are' ri kas c'o pa wanima', chi xa rumal chi quintok'obisaj i wäch man xinopan taj. ²⁴ Man xa tä c'u cäkaj cujtakan pi wi' rech quicojo jachique ri cäkaj uj. Kilom c'ut chi i jiquibam iwanima', kas ix cojoninac. Xane ri uj xa cäkaj cujtoban iwuc' rech kas quixquicotic.

2 Rumal ri' xinchomaj in chi man quinopan tä iwuc' jumul chic ri xa ta bis quinya chiwe aretaq quinopanic.

² We c'u ri in quinya bis chiwe, ¿jachin ta chic ri cuya quicotomal chwe in? Xak xuwi ri ix ri' ri xa nu yo'm bis chiwe quixcowin chubanic wa'. ³ Rumal ri' xintz'ibaj bi ri jun wuj chic chiwe. Are la' chi man cwaj taj quine'c rech xa quinrika bis iwumal, xane rajwaxic quibano chi cäquicot wanima'. Cu'l c'u nu c'ux chi aretaq quinquicot na in, ri ix xukuje' quixquicot na wuc'. ⁴ Aretaq c'ut xintz'ibaj bi ri jun wuj chic chiwe, sibalaj in oquinak il, sibalaj xinbisonic, tajin c'u quinok'ic. Man xintz'ibaj tä c'u bic rech xa quixbisonic, xane are cwaj chi quiwetamaj chi sibalaj quixwaj nimalaj iwonojel.

Ri apóstol Pablo cusach u mac ri jun ri banowinac c'äx chquixol ri cojonelab

⁵ We c'o jun chiwe u yo'm bis chwe, man xuwi tä chwe in ri' u yo'm wi, xane u yo'm jubik' ri' chiwe ix iwonojel. "Jubik'," —quincha'. Je' quinbij wa' rech man quinban tä sibalaj nim ri c'äx che ri ajmac. ⁶ Ri c'äjisabal u wäch ri achi ri' ri xiya che aretaq ximulij iwib, xak ruc' ba' la'. ⁷ Cämíc c'ut, xa chisacha u mac, chicu'bisaj c'u u c'ux. We ne man cuch'ij tä chic, cuya c'u can ronojel rumal ri nimalaj u bis. ⁸ Rumal ri' quixinbochi'j chi quic'ut chi jumul ri utzil iwanima' che ri are' jas ri i banom petinak lok. ⁹ Xa c'u rumal wa' xintz'ibaj bi ri nabe wuj chiwe chrij wa'. Je ri' xinbano che rilic, xukuje' che retamaxic we ri ix kas tzij quinimaj ronojel ri quinbij chiwe. ¹⁰ Jachin c'u ri quisach u mac ix, che apachique mac ru banom, ri in xukuje' quinsach u mac. We c'o jun nu sachom u mac, nu sachom u mac ri' chuwäch ri Cristo rumal chi quintok'obisaj i wäch ix, we kas tzij c'o mac ri rajwaxic quinsacho. ¹¹ Je' ka'na wa' rech ri Satanás man cujuch'ac taj. Kas ketam c'ut jas ri tajin cuhomaj u banic ri are'.

**Ri apóstol Pablo xbisonic aretak
xopan pa ri tinimit Troas
rumal chi man xurik tä ri Tito**

¹² Aretak xinopan pa ri tinimit Troas chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Cristo, xyi' chwe chi cuya' quintz-ijoj na ru Lok' Pixab ri Dios chila'. ¹³ Pune je ri', sibalaj xinoc il rumal chi man xin-rik tä ri kachalal Tito. Rumal ri' xinel bi cuc' ri kachalal cojonelab chila', xine' c'u pa Macedonia.

**Waral cäkil wi chi cujch'acan
na rumal ri Cristo**

¹⁴ Maltiox ba' che ri Dios ri cuya chke chi amak'el ronojel k'ij cujch'acan na rumal ri Cristo Jesús. Rumal c'u kech uj quel u tzijol ru Lok' Pixab ri Are' je' jas jun c'oc'alaj cunabal ri cäjabun ri ruxlab. ¹⁵ Je ri', rumal chi ri uj je' ka banic jas u c'oc'al ri incienso ri cäyi' che sipanic cho ri Dios rumal ri Cristo. Cäjabun c'u ri ruxlab chquixol ri winak ri cäquirik ru tobanic ri Dios, xukuje' chquixol ri winak ri xa cäsach na qui wäch. ¹⁶ Chque ri winak ri xa cäsach na qui wäch we incienso ri' are je' jas ri ruxlab jun cunabal ri cäcämisanic. Chque c'u ri winak ri cäquirik ru tobanic ri Dios are je' jas ri ruxlab jun c'oc'alaj cunabal ri cuya c'aslemal. ¿Jachin ta c'u lo ri kas cäcowin chubanic wa' we chac ri' chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios? ¹⁷ Ri uj man xa tä ch'acoj tajin cäka'n chrij ru Lok' Pixab ri Dios, jas ri cäca'n q'uia winak, cäquiyuj c'ut ruc' ri man kas tzij taj. Xane ruc' ri jicomal kanima' cäkatzijoj ri kas tzij chuwäch ri Dios rumal chi uj u tako'n ri Are', uj patänil tak re ri Cristo.

**Ri uj are cäkatzijoj ri c'ac'
trato ri xuban ri Dios kuc' uj**

3 Aretak je' cäkabij wa', ¿a quichomaj ix chi xa tajin cäkachaplej chi jumul u ya'ic ka k'ij chbil kib? ¿A rajwaxic ne

lo cäkaya jujun tak wuj chiwe ri cubij wi chi uj utz? ¿A rajwaxic chi cäkata' bi jujun tak ka wuj chiwe ri cubij wi chi uj utz, junam jas ri cäca'n jujun winak chic? ² Man je' tä ri', rumal chi xak xuwi ix ri' ri ix ri wuj ri cajwataj chke. Ix je' ta ne jun wuj ri tz'ibtal pa tak ri kanima'. Conojel c'u ri winak quecowinic cäquetamaj wa', cäquisiq'uij c'u u wäch. ³ Ri ix, ix je' jas jun wuj ri tz'ibam rumal ri Cristo ri jachom kumal uj. We wuj ri' man tz'ibam tä u wäch ruc' tinta, xane ruc' ri Lok'alaj Espiritu rech ri c'aslic Dios. Man e are tä tz'ib ri xa cho tz'alam tak abaj e tz'ibam wi, xane pa tak ri canima' winak.

⁴ Cu'l c'u ka c'ux chrij ri Dios rumal ri Cristo chi kas tzij wa' ri cäk-abij. ⁵ Man xak tä c'u uj pa ke wi cujcowin chubanic ri cäka'no, xane ronojel ri cujcowin chubanic, are ri Dios ri cäyo'w chke chi cujcowinic chubanic wa'. ⁶ Tzare c'u ri Dios xyo'w chke chi cujcowinic cujpatänin che ri Are' ruc' jun c'ac' trato. Man are tä ru nimaxic jun takanic ri xa tz'ibtalic, xane jun c'aslemal wa' ri cuya ri Lok'alaj Espiritu chke. Ri Pixab ri Tz'ibtalic cuk'at tzij puwi' jun chi cäcämisaxic. Are c'u ri Lok'alaj Espiritu cuya c'aslemal.

⁷ We Pixab ri' ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, xtz'ibax wa' cho tz'alam tak abaj. Xpe c'u ruc' ri je'lalaj u juluwem ri Dios ri sibalaj c'o u chuk'ab, je ri' chi ri winak aj Israel man xecowin tä chic xeca'y chupalaj ri ka mam Moisés, rumal chi sibalaj cäjuluw ru palaj. Pune je ri', nojim c'ut xtäni wa' we juluwem ri'. We ri Pixab ri' ri cuk'at tzij puwi' jun chi cäcämisaxic, sibalaj nim u k'ij wa' xpetic, ⁸ ¿a mat c'u sibalaj nim chi na u k'ij wa' ru Lok' Pixab ri Dios ri cuya ri Lok'alaj Espiritu chke? ¿Je', je ri'! ⁹ Quel cubij wa': We ri Pixab ri xa xuc'am lok cämical pa ka wi' sibalaj xnimar u k'ij, ¿a mat sibalaj nim chi na u k'ij wa' ru Lok' Pixab ri Dios ri cubij chi cuya' cäjicomataj ri kanima'

cho ri Dios? ¹⁰ Je ri', rumal chi ri Pixab ri sibalaj xnimar u k'ij nabe, cämïc man nim tä chi u k'ij wa'. Are sibalaj nim chi na u k'ij we jun chic ri' chuwäch ri jun ri c'o nabe. ¹¹ We c'u sibalaj xnimar u k'ij ri ojer trato ri xa quieb oxib k'ij xuban u patän, sibalaj nim chi ba' na u k'ij wa' ri c'ac' trato ri man cäq'uis tä na u wäch.

¹² Rumal c'u rech chi chrij wa' cu'l wi ka c'ux, xa je ri' man cäkaxej tä kib kujch'awic. ¹³ Man je' taj cäka'no jas ri xuban ri ka mam Moisés ri xucøj jun ch'ukbal u palaj rech ri winak aj Israel man cäquil taj aretak cätäni ri juluwem ri sibalaj cätunun chupalaj, ri juluwem ri xa tajin cäsach u wäch. ¹⁴ Are c'u ri winak aj Israel man xquich'ob taj. Mäja' c'u cäquich'ob wa' cämïc. Rumal ri' aretak cäquisiq'uij ri ojer trato, ri ch'ukbal ri xucøj ri ka mam Moisés are banowinak chque chi man cäquich'ob taj, man esam tä c'u ri ch'ukbal ri' chquiwäch. Xuwi c'u rumal ri Cristo are quesax na wa'. ¹⁵ C'ä pa we k'ij cämïc ri', aretak cäquisiq'uij tak ri wuj ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, je' ta ne c'o jun ch'ukbal ri cuban jech' che ri qui chomanic. ¹⁶ Aretak c'ut jun winak cätzelej ruc' ri Kajaw Jesús, are je' ta ne quesax ri ch'ukbal ri', cul c'u ru chomanic pa sak. ¹⁷ Ri Kajaw Jesús c'ut, are ri Espíritu. Jachin c'u ri c'o ri Lok'alaj Espíritu rech ri Kajaw Jesús pa ranima' man c'o tä chi ri' pu k'ab ri ojer Pixab. ¹⁸ Rumal c'u ri' konojel ri uj man ch'uktal tä chi ri ka palaj, xane uj je' jas jun espejo ri cäk'alajin wi ri je'lalaj u juluwem ri Kajaw Jesús. Je ri' ri uj nojim je' tajin kujel na jas ri Cristo, rumal chi ronojel k'ij cäk'alajin na jubik' chic che ri je'lalaj u juluwem pa ri ka c'aslemal. Are wa' ri cuban ri Lok'alaj Espíritu re ri Kajaw Dios.

4 Man cäq'uijstaj tä ba' ka c'ux rumal chi ri Dios u yo'm pa ka k'ab chi

cäkatzijoj ru Lok' Pixab ri Are' chrij ri c'ac' trato rumal chi xel u c'ux chke. ² Ketzalam u wäch ri q'uixbal u banic xukuje' ri xa cäban chi c'uyal. Man quekasub tä ri winak, man cäkaquex tä ru Lok' Pixab ri Dios, xane xuwi cäkabij ri kas tzij. Je ri' cäka'no rech conojel ri winak cuya' cäquina' na pa canima' chi utz ri cäka'n cho ri Dios. ³ We c'u ri Utzaj Tzij re ri Evangelio ri cäkatzijoj are ch'uktalic, xak xuwi chquiwäch ri winak ri xa cäsach na qui wäch are ch'uktal wi. ⁴ Rumal chi man quecojon taj, ri dios re we uwächulew ri" are banowinak chque chi sachinak ri qui chomabal, je' ta ne chi man quecowin taj queca'yic. Je ri' u banom chque rech man cäquil tä ri sakil re ri Utzaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Cristo ri sibalaj nim u k'ij. Are c'u ri Cristo, are ri kas u wächbal ri Dios. ⁵ Aretak cäkatzijoj ru Tzij ri Dios, man uj taj cäkatzijoj kib, xane are cäkatzijoj ri Jesucristo chi are Kajaw. Are c'u ri uj xuwi cäkak'alajisaj kib chi uj patänil tak iwe rumal chi lok' cäkil wi ri Jesús. ⁶ Ri Dios c'ut ri xtakanic chi cätunun ri sakil pa ri k'ekum, are c'u wa' ri xubano chi cätunun ru sakil ri Are' pa tak ri kanima' rech ruc' we sakil ri' cäketamaj chi sibalaj cänimarisax u k'ij ri Dios. K'alaj wa' chupalaj ri Jesucristo.

Chujcojon che ri Dios pa ronojel

⁷ We k'inomal ri' ajchicaj c'o pa ri ka cuerpo ri je' ta ne e bo'j banom ruc' ulew. Je ri' rech k'alaj chi we nimalaj chuk'ab ri' ri c'o kuc', ruc' ri Dios cäpe wi, man kech tä c'u uj. ⁸ Pune cäkarik c'äx je wa' je ri', amak'el kujel chupam. Pune sibalaj kujoc il, man cäq'uijstaj tä can ka c'ux. ⁹ Pune cäban c'äx chke cumal ri winak, man uj wonobam tä canok. Pune cujkasax cho rulew, cujsocaj c'ut, man cäsach tä ka wäch. ¹⁰ Apawije' ta

*4:4 "Ri dios re we uwächulew ri'" quel cubij ri Itzel, ri Satanás.

ne ri cuje' wi c'o ri retal ru cämical ri Jesús che ri ka cuerpo, are wa' ri c'äx ri tajin cäkariko. Je ri' rech xukuje' k'alaj ru c'aslemal ri Jesús pa tak ri ka c'aslemal uj. ¹¹Ri uj ri c'ä uj c'asal na, ronojel k'ij uj c'o cho ri cämical rumal rech ri Jesús, rech ru c'aslemal ri Jesús cäk'alajin pa tak ri ka cuerpo uj ri xa cäsach qui wäch. ¹²Ri uj, rumal ru tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios, xa jubik' man cäpe ri cämical pa ka wi'. Are c'u ri ix xa tajin quirik na ri c'aslemal.

¹³Ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cubij: "Xincojon che ri Dios. Rumal c'u ri' xintzijonic," —cächa'. Ri uj xukuje' je' cäka'no. Cujcojon che ri Dios, rumal c'u ri' cujtzijonic. ¹⁴Ketam c'ut chi ri Dios ri xuc'astajisaj ri Kajaw Jesús chquixol ri cäminakib, ri uj xukuje' cujuc'astajisaj na chquixol ri cäminakib junam ruc' ri Jesús. Cujuc'am c'u na bi chuwäch ri Are' junam iwuc' ix. ¹⁵Ronojel wa' xbantajic chubanic utzil chiwe. Je ri' rech we e q'uia ri cäquirik ri nimalaj u tok'ob ri Dios, e q'uia xukuje' ri cäquiya na maltioxinic che ri Are' rech cänimarisax c'u na u k'ij ri Dios.

¹⁶Rumal ri' man cäq'uistaj tä ka c'ux. Pune we ka cuerpo ri' xa tajin cärijobic, ri kanima' c'ut tajin cuban na c'ac' ronojel k'ij. ¹⁷Ri c'äxc'ol ri cäkarik pa we c'aslemal ri' man nim tä wa', xane xa re quieb oxib k'ij. Cuya c'u chke chi cäkarik na ke ri nimarisabal u k'ij ri Dios ri man c'o tä u q'uisic, ri sibalaj nim na chuwäch ri c'äxc'ol. ¹⁸Mäcu'bi ba' ka c'ux chquij ri jastak ri queilitajic, xane are cu'l ka c'ux chquij ri man queilitaj taj, rumal chi ri jastak ri queilitajic xa cäsach qui wäch, are c'u ri man queilitaj taj man c'o tä qui q'uisic.

5 Ketam c'ut chi we cäsach u wäch ri ka cuerpo ri je' jas jun ja ri man naj taj cuch'ijo, c'o chi na jun kachoch ri u banom u banic ri Dios pa ri caj ri man cäsach tä u wäch. Are jun ja ri man xa

tä banom cumal winak. ²Kas tzij ri uj, ri c'ä uj c'o na pa ri ka cuerpo ri', cujel ch'uj rumal chi are sibalaj cäkaj cujk'ax pa ri kachoch ri c'o chila' chicaj. ³Ri kachoch jela' are jun c'ac' cuerpo wa' ri je' ta ne jun atz'iak ri cujuch'uk na rech man cujch'ani tä canok. ⁴Ri uj, ri c'ä uj c'asal na pa we ka cuerpo ri je' ta ne jun ja, cujel ch'uj, cäkana' c'u c'äx pa kanima'. Man are tä chi cäkaj chi cäsach u wäch ri ka cuerpo ajuwächulew, xane are cäkaj jun ka cuerpo chic ri cujuch'uku je' jas jun c'ac' atz'iak rech ri ka cuerpo ri xa cäsach u wäch cäqu'extaj na wa' rumal ri jun c'aslemal chic ri man c'o tä u q'uisic. ⁵Are c'u ri Dios xbanow chke chi je' ka banic wa'. U yo'm c'u ri Lok'alaj Espiritu pa kanima'. Are c'utbal wa' chi kas tzij cuya na ronojel ri xuchi'j chke.

⁶Rumal ri' amak'el ronojel k'ij cäcu'bi ka c'ux chrij ri Dios. Ketam chi ri uj, ri c'ä uj c'o pa we cuerpo ri', je' ta ne man uj c'o tä cho kachoch rumal chi mäja' uj c'o ruc' ri Kajaw Jesús. ⁷Ri cäka'n ronojel k'ij, cäka'n wa' ruc' cojonc. Man are tä cäcu'bi ka c'ux chrij ri cäkilo. ⁸Sibalaj cäcu'bi c'u ka c'ux chrij ri Dios. Cäkaj ta ne chi mat uj c'o chi waral pa we ka cuerpo ri' rech cuya' cujec'ol cho ja ruc' ri Kajaw Jesús. ⁹Rumal ri' are cäkaj cäka'n ronojel k'ij jachique ri utz cäril wi ri Kajaw Jesús, we uj c'o waral pa ri ka cuerpo o man uj c'o tä chi waral. ¹⁰Konojel c'ut rajwaxic cujetac'al na chuwäch ri Cristo rech cuk'at tzij pa ka wi'. Chkajujunal c'ut cäkac'am na ri tojbal re ri xka'n pa ri ka c'aslemal waral cho we uwächulew, we are utz o man utz tä ri' ri xka'no.

Waral cäkil wi chi ru Lok' Pixab ri Dios ri cäkatzijoj cuya utzil chquixol ri winak ruc' ri Dios

¹¹Rumal c'u ri' ri uj ri ketam chi rajwaxic cäkaxej kib cho ri Dios, cäkacoj ka chuk'ab rech cäquicoj ri winak chi kas tzij ri cäkabij. Ri Dios c'ut retam jas ri ka

banic. Cwaj ta na chi ri ix xukuje' quina' pa iwanima' chi utz ka banic. ¹²Man xa tä tajin cäkaya ka k'ij chbil kib jumul chic, xane tajin cäkaya chiwe ix chi c'o jas che cuya' cäcu'bi i c'ux chkij pa ronojel. Je ri' rech c'o ri quibij chuto'ic iwib chquiwäch ri cäca'n nimal xa rumal ri qui banic ri winak, man rumal tä ri c'o pa ri canima'. ¹³We quichomaj ix chi xa cujel ch'uj chupam ri cäka'no, are chuya'ic u k'ij ri Dios ri'. We c'u quichomaj chi man cujel tä ch'uj, utz ri ka chomanic, are chubanic utzil ri' chiwe ix. ¹⁴Are c'u ri rutzil ranima' ri Cristo cätakan pa kanima'. Ketam c'ut chi xa jun ri xcäm che ka q'uexwäch konojel. Rumal ri' are je' ta ne chi ri uj konojel xujcämic aretak xcäm ri Are' rumal kech. ¹⁵Ri Cristo xcäm rumal quech conojel ri winak, rech ri e c'aslic man cäca'n tä chic xa jas ri cäcaj ri e are', xane are cäca'no jas ri craj ri Cristo ri xcämic, ri xukuje' xc'astaj chquixol ri cämınakib rumal quech. ¹⁶Rumal ri' ri ka chomanic uj cämıc chquij ri winak man junam tä chi ruc' ri qui chomanic ri winak ajuwächulew. Pune nabe canok je' ka chomanic wa' chrij ri Cristo jas ri qui chomanic ri winak ajuwächulew, man je' tä chi c'u ka chomanic wa' chrij ri Are' cämıc. ¹⁷Je c'u ri' ri winak ri xa jun chic ruc' ri Cristo, je' ta ne chi xil na u wäch jumul chic. Jun chi wi ru c'aslemal. Ri ojer u c'aslemal xsach u wäch, cämıc c'ut ronojel are c'ac' chic.

¹⁸Ronojel wa' are ri Dios cäbanowic, ri xuya utzil chkaxol ruc' Are' rumal ri Cristo. Xuya c'u pa ka k'ab ru tzijoxic chi cuya' queutzir ri winak ruc' ri Are'. ¹⁹Quel cubij chi rumal ri Cristo ri Dios tajin querutzirisaj conojel ri winak ruc' ri Are' rech man cucoj tä chi pa cuenta ri qui mac. Xuya c'u pa ka k'ab uj ru tzijoxic ru Lok' Pixab chque ri winak rech queutzir ruc' ri Dios. ²⁰Rumal ri' uj petinak, uj u tako'n ri Cristo, je' ta ne chi are ri Dios tajin cäbochi'n chiwe ru-

mal kech uj. Quixkabochi'j ba' rumal ri Cristo: ¡Chixutzir ruc' ri Dios! —cujcha'. ²¹Ri Cristo man c'o tä jun mac xubano. Xa c'u rumal kech uj xban che rumal ri Dios chi je' ta ne ajmac, rech ri uj rumal chi xa uj jun chic ruc' ri Cristo cäjico-mataj na ri kanima' cho ri Dios.

6 Je c'u ri' ri ix ri junam quixchacun kuc' chupatänixic ri Dios, quixkabochi'j chi nim chiwila wi ri tok'ob ri xuban ri Dios chiwe, miwetzela'j c'u u wäch wa'. ²Cubij c'u ri Are' pa ru Lok' Pixab ri Tz'ibtalic:

Xinto aretak xaban orar pa jun k'ij ri kas utz chubanic wa'.

Pa ri k'ij ri xac'am ri nu tobanic

xinto ri xabij, xatinto' c'ut,

—cächa'. Cämıc c'ut are wa' ri utzala'j k'ij ri', cämıc c'u ri' ri k'ij ri quixcowinic quirik ru tobanic ri Dios.

³C'o ba' jas mäka'no ri xa cubano chi jun chic cätzakic, rech man cäbix tä ri man utz taj chrij ri cäka'no chupatänixic ri Dios. ⁴Xane cäkaj cäkak'alajisaj kib pa ronojel chi uj patänil tak re ri Dios. K'alaj wa' aretak sibalaj cäkachajij paciencia chuch'ijic ri c'äx, ri meba'il, xukuje' q'uia u wäch c'äxc'ol. ⁵Uj ch'ayom, xukuje' uj cojom pa che'. Qui walijisam quib ri winak chkij, xukuje' ka'nom c'äx tak chac. Q'uia mul elinak ka waram, xukuje' ka rikom numic. ⁶Xukuje' ka k'alajisam chi uj patänil re ri Dios rumal chi ch'ajch'oj ri ka c'aslemal, rumal chi ketam ri kas tzij, c'o ka paciencia, cäka'n utzil, xukuje' rumal chi c'o ri Lok'alaj Espiritu pa kanima', kas c'u quekaj nimalaj conojel. ⁷Xukuje' k'alaj wa' aretak cäkatzijoj ri kas tzij, c'o c'u ru chuk'ab ri Dios pa kanima'. Ri kanima' ri jicom ru yo'm ri Dios chke are wa' cäkacoj pa ri ch'oj ruc' ri Itzel, xukuje' che ka to'ic kib. ⁸C'o jutak mul ri cäyi' ka k'ij, c'o c'u jutak mul ri xa tzel cujil wi. C'o jutak mul ri utz ka tzijoxic cäbanic, c'o c'u jutak mul ri xa cujyok'ic. Xukuje' c'o ju-

tak mul ri cäbix chke chi xa uj banal tak tzij, c'o c'u jutak mul ri cäbix chke chi cäkabij ri kas tzij. ⁹C'o jutak mul ri cäbix chke chi man etamtal tä ka wäch, pune kas tzij etamtal ka wäch. C'o jutak mul ri cujopan cho ri cämical, xak c'u are uj c'asal na. Pune cäc'äjisax ka wäch, man uj cämisam tä c'ut. ¹⁰Pune c'o ri cuya bis chke, cujqicot amak'el ronojel k'ij. Pune uj meba', e qu'ia c'ut ri e k'inomarinak kumal. Pune are je' ta ne chi man c'o tä ri jastak ke, ronojel c'ut tz'akat u wäch c'o kuc'.

¹¹Kachalal aj Corinto, ka bim ronojel chiwe chi sakil. Kas ka k'alajisam chiwäch ix ronojel ri c'o pa kanima'. ¹²Ri uj man c'o tä chi jas ri mat ka bim chiwe ri c'o pa kanima'. Ix c'u ri' c'o na jas ri man i bim tä chke ri c'o pa iwanima'. ¹³Quix-inbochi'j, je' jas ri cuban jun tata' chque ri ralc'ual. Chik'alajisaj chnuwäch ri kas c'o pa ri iwanima' je' jas ri xinban in iwuc' ix.

Ri apóstol Pablo cubij chi uj ri' ri nimalaj rachoch ri Dios

¹⁴Miban iwachi'l chque winak ri man e cojonelab taj, mixc'uli c'u cuc'. We je ri' quibano, man junam tä i wäch ri' quixc'oji'c. ¿A cärachi'laj lo rib ri jicomal ruc' ri etzelal? ¿A rachi'l lo rib ri sakil ruc' ri k'ekumal? ¡Man je' tä ri'! ¹⁵¿A cäjuna mataj lo u wäch ri Cristo ruc' ri Satanás? ¿A cäjuna mataj lo u wäch ri cojonel ruc' ri man cojonel taj? ¡Man je' taj! ¹⁶¿A cuya' lo cuc'ulaj rib ri nimalaj rachoch Dios cuc' ri tiox ri xa e banom cumal winak? ¡Man cuya' taj! Ix c'u ri' ri ix nimalaj rachoch ri c'aslic Dios, je' jas ri xubij ri Are':

Quinc'oji na cuc', quinwacat c'u na chquixol.

Quinoc na che ri qui Dios, ri e are' c'ut queboc na che ri nu winak in, —cächa'.

¹⁷Rumal ri' xukuje' cubij ri Kajaw Dios: Chixel cuc' we winak ri', chitasa c'u iwib chquij. C'o jas michapo ri äwas u chapic chiwe, quixinc'ulaj c'u na.

¹⁸Quinoc c'u na che ri i Tat, ri ix c'ut quixoc na che tak ri nu c'ojol, nu mia'l, —cächa ri Kajaw Dios ri c'o ronojel u wäch chuk'ab ruc'.

7 Je c'u ri', lok'alaj tak kachalal, are wa' ri cuchi'j ri Dios chke. Rumal ri' rajwaxic cäkatas kib chrij ronojel äwas ri cutz'iloj ri ka cuerpo, xukuje' ri kanima'. Kas kajacha ri ka c'aslemal pu k'ab ri Dios, nim kila wi ri Are', kaxej c'u kib chuwäch.

Ri apóstol Pablo cäquicot cumal ri cojonelab aj Corinto

²¡Kas chujc'ol ba' pa iwanima! Man c'o tä ya' jun ri ka'nom c'äx che, man c'o tä jun ri mat ka'nom ri utz ruc', man c'o tä c'u jun ri ka subum. ³Man quinq'ij tä wa' chiwe chubixic chi c'o i mac. Nu bim c'u chiwe nabe canok chi ix c'äx pa wanima'. We cujc'asi'c, junam cujc'asi'c, we c'u cujcämïc, junam cujcämïc. ⁴Cäcu'bi nu c'ux chiwij. Sibalaj quinq'icot iwumal. Chupam ronojel ri c'äx ri cäkariko xa sibalaj cäwalijisax ri wanima', nim c'u ri quicotomal quinna' iwumal.

⁵Tzaretak xujopan pa Macedonia man c'o tä jubik' uxlanem ka rikom, xane ka rikom c'äx pa ronojel. C'äxc'ol je ri', c'äxc'ol je wa', xukuje' xpe ch'oj cuc' niq'ui'aj chic. Xak c'u ka xe'm kib. ⁶Are c'u ri ka Dios ri cuwalijisaj canima' ri quebisonic, xuwalijisaj ri kanima' uj rumal ri ropanic ri Tito. ⁷Man xuwi tä c'u rumal ri ropanic ri are', xane xukuje' rumal chi ri ix iwalijsam ri ranima' ri are'. Ri are' xutzijoj chke chi sibalaj quiwaj quiwil ka wäch. Xukuje' xubij chke chi sibalaj quixbisonic, chi sibalaj quixoc il

wumal in. Rumal c'u ri' sibalaj xinquicot na.

⁸Pune c'u ri wuj ri xintz'ibaj bic xuya bis chiwe, man quibison tä c'u in cämïc chi xintz'ibaj wa' chiwe. We c'u xinbison jubik', man naj tä ri', rumal chi xinwilo chi man naj taj xixbison ix rumal ri wuj. ⁹Cämïc c'ut quinquicotic, man rumal tä rech chi xinya bis chiwe, xane rumal chi ri bis ri xina' xubano chi xiq'uex ri i chomanic, xiq'uex c'u ri iwanima'. Ri ix xich'ij ri bis, je ri' chi utz xilitaj wa' cho ri Dios. Je ri' man xa tä are jun c'äx ri xka'n uj chiwe. ¹⁰Ri bis ri cuch'ij jun ri utz quilittaj cho ri Dios cubano chi jun winak cuq'uex ru chomanic, cuq'uex ri ranima', curik c'u ru tobanic ri Dios. Man cuya' tä c'u cäkabisoj wa'. Are c'u ri bis ri cuya ruwächulew xa cuc'am lok ri cämical. ¹¹Ri ix xich'ij ri bis je ri' chi utz xilitaj wa' cho ri Dios. ¡Chiwilampe c'ut ri xuc'am lok wa' pa ri i c'aslemal! Xubano chi xichomaj rij ri xbanic, xik'alajisaj c'ut jas ri i banom. Xubano chi xpe iwoyowal che ri ajmac, xukuje' xixej iwib. Xubano chi quiwaj quiwil nu wäch. Xiya c'u i tzij chuc'äjisaxic u wäch ri xbanow ri mac. Pa ronojel wa' xik'alajisaj chi man c'o tä i mac ix che ronojel ri xbantajic. ¹²Je c'u ri', aretak xintz'ibaj bi ri wuj chiwe, man kas tä are tajin quinchomaj ri winak ri xmacunic, man are tä c'u ri xurik c'äx rumal, xane are cwaj chi kas quiwetamaj chuwäch ri Dios chi sibalaj quixoc il chke. ¹³Rumal ri' cu'l ka c'ux cämïc.

Man xuwi tä wa' ri cu'l wi ka c'ux, xane sibalaj cujquicot na aretak cäkilo chi nim ri quicotemal ri c'o pa ranima' ri Tito. Ri ix iwonojel sibalaj xito' rech man c'o tä bis xuna' aretak xc'oji iwuc'. ¹⁴Man xak tä c'u lok' ri xinbij che ri Tito chi sibalaj quinquicot iwumal. Xane ronojel ri ka bim chiwe ix are kas tzij, je' c'ut xukuje' ri xkabij chiwij che ri Tito are kas tzij. Are la' chi sibalaj cujquicot iwumal. ¹⁵Más ix lok' c'u na chuwäch ri Tito are-

tak cäna'taj che chi iwonojel ix xibano jas ri xixutak wi, xukuje' chi nim xiwil wi aretak xopan iwuc', xic'ulaj, man xiban tä c'u nimal chuwäch. ¹⁶Sibalaj quinquicot na rumal chi cuya' kas cäcu'bi nu c'ux chiwij.

Chiya ri cajwataj chque ri kachalal meba'ib

8 Cämïc c'ut, kachalal, cäkaj cäkabij chiwe jas u banom ri nimalaj u tok'ob ri Dios pa qui wi' ri kachalal cojonelab pa tak ri tinimit re Macedonia. ²Ri e are', pune sibalaj qui rikom c'äx, sibalaj c'ut xeboc il rumal, nim ri quicotemal c'o pa canima'. Pune sibalaj e meba', qui yo'm q'uia sipanic ri xpe pa canima' je' ta ne e k'inomab. ³Quinbij ri xinwilo, chi ronojel ri xecowin chuya'ic, are pa canima' xpe wi. Man xuwi tä c'u xquiya jampa' ri xecowin che, xane xquicoj qui chuk'ab chuya'ic jubik' chic. ⁴Sibalaj xujquibochi'j chi cäkaya chque chi ri e are' xukuje' quetob chque ri kachalal ri c'o qui rajwaxic. ⁵¡Nim na ri xca'no chuwäch ri xkachomaj uj chi quecowin che! Nabe xquijach quib pu k'ab ri Kajaw Dios, te c'u ri' xquijach quib chke uj chunimaxic ri xkabij chque junam jas ru rayibal ri Dios. ⁶Rumal ri' xkata' tok'ob che ri Tito chi cutakej u banic ru chaplem lok, are ru mulixic chixol ri tobanic ri cäpe pa iwanima'. ⁷Ri ix c'ut nim ri i banom pa ronojel: sibalaj quixcojonic, sibalaj quixna'wic queitijoj ri winak, sibalaj c'o iwetambal, sibalaj quixoc il che ronojel, xukuje' sibalaj cujiwaj. Rumal ri' rajwaxic ba' xukuje' chi nim chibana che qui to'ic ri kachalal ri c'o qui rajwaxic.

⁸Man are tä jun takanic wa' ri tajin quinya chiwe. Xuwi cwaj chi quiwetamaj ri tajin cäca'n niq'uiay cojonelab chic ri sibalaj cäkaj quetobanic rech cäk'alajinic we kas tzij queiwaj ix ri kachalal. ⁹Iwetam chi c'u ix ri nimalaj

tok'ob ri xuban ri Kajaw Jesucristo chiwe. Ri Are' k'inom, xuban c'u meba' che rib chubanic utzil chiwe, rech rumal ru meba'il ri Are' ri ix quixk'inomarc.

¹⁰ Chubanic utzil chiwe quinya ri nu chomanic chrij ronojel wa'. Ri ix jun-abir utz xibano xichap lok u banic we utzil ri'. Man xak tä c'u xichap u banic wa', xane ruc' nimalaj quicotemal xiban wa'. ¹¹ Cämïc c'ut chitakej u banic wa' c'ä qui'quis na u wäch ruc' nimalaj quicotemal jas ri i banom petinak lok. Chiya ba' jas ri quixcowin che, jas ri c'o iwuc'. ¹² We jun winak kas c'o ru rayibal chuya'ic ri tobanic, ri Dios cuc'amowaj ri' ri sipanic joropa' ri c'o ruc'. Ri Are' man cuta' tä ri man c'o tä ruc' jun.

¹³ Man are tä cwaj chi xa ix quixcanaj can pa meba'il rumal ri qui to'ic niq'uiaj chic. ¹⁴ Ri cwaj in are la' chi junam ri jastak iwe c'olic. Cämïc ri ix c'o ri jastak iwe che qui to'ic niq'uiaj chic chupam ri qui rajwaxic. Cäpe c'u na ri k'ij aretak c'o na ri i rajwaxic ix. Ri e are' c'ut quixquito' na ix aretak c'o i rajwaxic. Je ri' junam ri tewchibal quiriko. ¹⁵ Are je wa' jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Ri jun ri q'uia xuriko, man xoc'ow tä u wi' ri xcanaj ruc'. E c'u ri jun ri man q'uia taj xuriko, xak are xubana che," —cächa'.

Waral cäkil wi jachin tak ri xetak bi che rachi'l ri Tito

¹⁶ Maltiox che ri Dios rumal chi xuya pa ranima' ri Tito chi sibalaj coc il chiwe jas ri quinban in. ¹⁷ Ri are c'ut xunimaj jas ri xintak wi. Rumal chi ri are' xukuje' sibalaj coc il chiwe, are craj cäri'l chi na i wäch. Rumal ri' cämïc pa ranima' cäpe wi ri que'c, copan na iwuc'.

¹⁸ Junam ruc' ri Tito tajin cäkatak bi jun kachalal chic. Ri kachalal ri' sibalaj utz quech'aw conojel ri kachalal cojonelab chrij rumal chi sibalaj utz u banom chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. ¹⁹ Man xuwi tä wa', xane

xukuje' are ri are' ri xquicha' ri kachalal cojonelab che kachi'l pa ri ka binem che ka to'ic pa we chac ri' ri tajin cäka'no chunimarisaxic u k'ij ri Dios xukuje' chuc'utic chi sibalaj quixquicot chubanic ri utzil. Wa' we chac ri' are ru ya'ic ri cäpe pa ranima' jun che qui to'ic ri c'o qui rajwaxic. ²⁰ Je ri' tajin cäka'no rech man c'o tä jun cubij tzij chki'j rumal rech we nimalaj sipanic ri' ri tajin cäkamulij. ²¹ Tajin cäkacoj ka chuk'ab chubanic ri kas takal u banic, man xuwi tä chuwäch ri Dios, xane xukuje' chquiwäch ri winak.

²² Cuc' ri e are' tajin cäkatak bi jun kachalal chic ri kilom chi sibalaj coc il chubanic ronojel. Cämïc c'ut sibalaj cäquicotoc rumal chi kas cäcu'bi u c'ux chiwij. ²³ We c'o jachin jun c'o jas cuta' chrij ri Tito, chibij che chi are wachi'l ri junam cächacun wuc' che i patänixic ix. We c'o jun c'o jas cuta' chquij tak ri niq'uiaj kachalal chic, chibij che chi ri e are' e takowinak bi ri kachalal cojonelab, xukuje' chi cäquinimarisaj u k'ij ri Cristo. ²⁴ Rumal ri', chic'utu ba' chi kas tzij queiwaj ri e are'. Je ri' rech cäquetamaj conojel ri kachalal cojonelab. Xukuje' rech quietam chi man xak tä lok' cäkabij chi cujquicot uj iwuc'.

Ri cojonelab aj Corinto quietob chque ri kachalal ri c'o qui rajwaxic

9 Chrij c'u ri puak ri cämulix che qui to'ic ri kachalal cojonelab, kas tzij chi man rajwaxic tä chi c'o na ri quintz'ibaj bi chiwe. ² Je ri', rumal chi wetam chic chi c'o ri utzalaj i rayinic che qui to'ic. Amak'el c'ut quinquicot chubixic wa' chque ri cojonelab aj Macedonia chi ri ix, ri ix aj Acaya, sibalaj quiwaj quixtobanic. Junabir c'ut i chaplem lok u banic wa'. E q'uia c'ut chque ri aj Macedonia ri sibalaj xyactaj canima' rumal ri nimalaj quicotemal ri c'o pa iwanima' ix. ³ Pune je ri', e nu takom c'u bi ri kachalal

ri' iwuc' rech kas je' quelic jas ri utz ri nu bim chiwij chrij we tobanic ri'. Quel cubij chi kas tzij quiban u banic iwib che qui to'ic ri kachalal jas ri nu bim canok. ⁴We ne e c'o jujun aj Macedonia quebe' wuc' in, te c'u ri' aretak kujopanic mäja' quimulij we tobanic ri'. We je ri', xa quel na ka q'uixbal uj ri' rumal chi sibalaj ka cu'bam ka c'ux chiwij. E ta c'u lo ri ix, za mat quel na i q'uixbal ri'? ⁵Rumal ri' tzrajwaxic wi xinta' tok'ob chque ri kachalal chi queopan iwuc' nabe rech quixquito' chumulixic apan ri sipanic ri i bim chi quiya petinak lok. Je ri' ri sipanic ri quimulij c'o chic aretak kujopanic, k'alaj c'ut chi xpe pa ri iwanima', man xa tä cäkatok'ij na chiwe.

⁶Chna'taj wa' chiwe: Jachin ri man nim taj cutico, man nim tä ri' ri cuyaco. Jachin c'u ri nim cutico, nim na ri' ri cuyaco. ⁷Chijujunal ba' chiya jampa' ri cäpe pa iwanima', man ruc' tä bis, man xa tä cätok'ix chiwe, rumal chi ri Dios lok' cäril wi jachin ri cuya ruc' quicotemal. ⁸Ri Dios cäcowinic cuya ronojel u wäch nimak tak tewchibal chiwe rech je ri' amak'el c'o ronojel ri cajwataj chiwe, xukuje' rech sibalaj c'o na iwe ronojel ri rajwaxic chubanic ronojel u wäch utzil. ⁹Ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cubij: U yo'm q'uiä u wäch tobanic chque ri meba'ib.

Ri utzil ri cubano man c'o tä u q'uisic, —cächa'. ¹⁰Ri Dios ri cuya ri ija' ri cätiquic, ri cuya ronojel u wäch ri cätijic, cuya na ronojel ri cajwataj chiwe che tak ri i tico'n, xukuje' queuq'uiyisaj na rech sibalaj quewächinic. Je ri' rech quixcowinic quiban ronojel u wäch utzil. ¹¹Je ri' ri ix c'o na ronojel u wäch k'inomal iwuc' rech quixcowinic quispaj ri cäpe pa iwanima'. Rumal c'u kech uj ri cujc'amow bi ri puak, ri kachalal ri cäquic'am na ri sipanic ri quitak bic sibalaj cäquiya na maltioxinic che ri Dios. ¹²Je ri', rumal chi aretak cäkaya

we tobanic ri' chque ri kachalal man xuwi taj cäkaya ri rajwaxic chque, xane rumal wa' tajin cäka'no chi ri e are' sibalaj cäquiya na maltioxinic che ri Dios. ¹³Ri e are' cäquiya na u k'ij ri Dios. We tobanic ri' cuc'ut chquiwäch ri e are' chi ri ix sibalaj quixniman che ri Utzaj Tzij re ri Evangelio ri cätzijox chrij ri Cristo. Xukuje' cäquinimarisaj na u k'ij ri Dios rumal ri tobanic ri xpe pa iwanima' chque ri e are', xukuje' chque conojel. ¹⁴Cäca'n c'u na orar pi wi', sibalaj lok' c'ut quixquil na rumal chi k'alaj ri nimalaj u tok'ob ri Dios ri i rikom. ¹⁵Ka-maltioxij ba' che ri Dios ri u sipam chke, ri sibalaj lok', ri man c'o tä je' wi, ri man cäkarik tä tzij chumaltioxixic.

Ri apóstol Pablo cubij chi yo'm takanic pu k'ab rumal ri Kajaw Dios

10 In wa', ri Pablo, quixinbochi'j rumal ri nimalaj u tok'ob ri Cristo, xukuje' rumal ri nimalaj rutzil ranima'. Cäbixic chi aretak in c'o iwuc' sibalaj man quinban tä nimal. Cäbix c'ut chi aretak man in c'o tä iwuc' co quixinch'abej bi pa tak ri nu wuj ri quintz'ibaj bi chiwe. ²Quixinbochi'j ba' chi aretak quinopan iwuc', micoj i chuk'ab chwe rech c'äx quinch'aw chque jujun chiwe ix ri cäquibij chi man utz tä ri cäka'n pa ri ka c'aslemal. Cäquibij chi xa are cäka'no jas ri cäca'n ri winak ajuwächulew. Quinya c'u nu tzij in chi quintac'aba wib chquiwäch wa' we winak ri'. ³Kas tzij chi ri uj xak uj winak. Man cujch'ojin tä c'ut jas ri winak ajuwächulew. ⁴Je ri', rumal chi aretak cujch'ojinic man je' tä cujch'ojinic jas ri quech'ojin ri winak, xane are cäkacoj ri chuk'ab ri u yo'm ri Dios chke chusachic u wäch apachique ri cäquicoj ri winak che qui to'ic quib. ⁵Je ri' cujcowinic cäkasach u wäch apachique tzijtal ri cäquiyac ri winak chkij, xukuje' apachique u wäch k'atebal ri ruc' nimal cäquicojo rech ri

winak man kas tä cäquetamaj u wäch ri Dios. Cäkachap na ronojel ri qui chomanic ri winak, cäkaya c'u pu k'ab ri Cristo rech queniman che ri Are'. ⁶ Aretak c'ut ri ix iwetam chic jas ri' ri kas cojonic, cäkaya ka tzij chuc'äjisaxic qui wäch ri man queniman taj.

⁷ Ri ix are queiwil ri winak jas ri qui bantajic. We c'o jun cuna' pa ranima' chi kas rech ri Cristo, kas cuhomaj ba' chi jas ri are' rech ri Cristo ri uj xukuje' uj rech ri Cristo. ⁸ Pune ba' quinya jubik' u wi' ri takanic ri c'o pa ka k'ab, man quinq'uix taj. Yo'm c'u we takanic ri' pa ka k'ab rumal ri Kajaw Dios rech cäc'oji u chuk'ab ri i cojonic. Man are tä c'u chusachic i wäch. ⁹ Man cwaj taj chi quichomaj chi xa quixinxibij cumal tak ri nu wuj. ¹⁰ Cäbixic chi sibalaj c'äx quinch'aw chiwe pa tak ri nu wuj, chi sibalaj c'äx cätak ri tzij ri c'o chupam. Cäbix c'ut chi aretak in c'o iwuc' man c'o tä nu chuk'ab, xukuje' ri nu tzij xa tzel cätatajic. ¹¹ Jachin c'u ri cäbin wa' we tzij ri' rajwaxic cäretamaj chi jas ri cujch'aw pa tak ri ka wuj ri ka takom bi chiwe aretak naj uj c'o wi, je ri' xukuje' cujch'aw na aretak uj c'o iwuc' chwinakil.

¹² Man cucoch' tä kanima' cäkajunamaj kib cuc' jujun ri xa cäquiya qui k'ij chbil quib o cäka'n ke jas ri cäca'n ri e are'. We winak ri' xa qui conil cäca'no aretak xak e are' quebinic chi utz ri tajin cäca'no, aretak cäquijunamaj quib ri jun ruc' ri jun chic. ¹³ Ri uj man cäka'n tä nimal che jachique ri man ya'tal tä chke. Ri Dios are cäc'utuwa na chkawäch jawije' rajwaxic cujtäni wi chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Are'. Are c'u yo'winak chke chi cujopan iwuc' ix pa Corinto. ¹⁴ Rumal ri' man xujel tä chrij ri ya'tal chke. Are ta je ri', we ta mat uj ri' ri uj c'olinak chic iwuc'. Are c'u ri uj ri xujopan iwuc' nabe chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Cristo. ¹⁵ Man cäka'n tä nimal che ri chac ri ca'nom niq'uiaj chic,

ri je' ta ne ri uj, uj banowinak wa'. Xane cäkayej chi ri ix quixcojon na más. Rumal chi we je ri' quibano, cujcowinic cujchacun na más chixol. Man cujel tä c'u chrij ri ya'tal wi chke. ¹⁶ Te c'u ri' cäkachomaj cujel chi na apan rech cäkatziyoj na ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio pa tak ri niq'uiaj tinimit chic ri e c'o apan jela' chiwe ix. Man cäka'n tä c'u nimal che ri chac ri u banom jun chic.

¹⁷ Jachin ri kas craj cunimarisaj rib, are chunimarisaj rib rumal ri u banom ri Kajaw Dios. ¹⁸ Je ri', rumal chi ri winak ri utz quilital wi man are tä ri' ri utz cäch'aw chrij chbil rib, xane are ri cäyi' u k'ij rumal ri Dios.

**Ri apóstol Pablo cäch'aw chquij
ri jule' winak ri cäca'n che
quib chi e apóstoles**

11 ¡Cwaj ta ne in chi quinicuy na jubik', pune ba' je' quinch'awic jas jun conalaj winak! Chibana ba' tok'ob, chinicuyu ba'. ² Sibalaj quinna' c'äx pa wanima' chiwe. Are c'u ri Dios yo'winak wa' we c'äx ri' pa wanima'. Je ri', rumal chi ri ix, ix nu yo'm chi che c'ulanem ruc' ri Cristo. Are c'u cwaj quixintac'aba chuwäch ri Are' je' jas jun k'apoj ali ri xuwi ruc' Are' cäc'uli wi. ³ Quinxej c'u wib we ne je' quibano jas ri xuban ri Eva ri xsub rumal ri cumätz ruc' ri itzel u no'j. We ne ruc' jubik' quiya iwib pa subic, man ruc' tä c'u ri i chomanic, man ruc' tä ronojel iwanima' quixpatänin che ri Cristo. ⁴ Ri ix c'ut sibalaj utz quiban che qui c'ulaxic ri winak ri cäquitzijoj jun Jesús chic ri man junam tä ruc' ri cäkatziyoj uj chiwe. Xukuje' sibalaj utz u c'amic jun espíritu chic quibano ri man junam tä ruc' ri i c'amowam chic. Xukuje' quixcojon che jun evangelio chic ri man junam tä ruc' ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ru tobanic ri Dios ri ka tzijom uj chiwe. ⁵ Quinchomaj c'ut chi man are tä nim na qui banic chnuwäch in we jule'

apóstoles ri' ri man kas e apóstoles, ri ix teren chquij. ⁶Pune ba' ri in man kas tä ruc' utzil quinch'awic, ri wetamanic c'ut man je' tä ri'. Ka c'utum c'u wa' chiwäch ix amak'el pa ronojel ri ka'nom.

⁷¿A xa ta c'u lo man utz tä xinbano aretak xintzijojej ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chiwe, man c'o tä jas xintok'ij chiwe? ¡Man je' taj! Xinkasaj c'u nu k'ij in chbil wib chubanic utzil chiwe, rech cänimar i k'ij ix. ⁸Xinc'am puak chque niq'uiyaj kachalal cojonelab chic aretak xintoj cumal rech quincoj wa' che i patänixic ix. ⁹Aretak xinc'oji iwuc', man c'o tä latz' xinya che jachin jun chiwe aretak c'o nu rajwaxic. Ri xajwataj chwe are c'u keyo'w ri kachalal ri xepe pa Macedonia. Je ri' xinchajij wib rech man c'o tä latz' xinya chiwe. Je' c'u quintakej na u banic wa'. ¹⁰Kas jiquil ri wanima', je' jas ri kas tzij chrij Cristo ri wetamam, chi pa tak ri tinimit re ri Acaya man c'o tä jun ri cäcowinic quesán na chwe ri quicotemal ri' ri quinna' pa ri wanima'. ¹¹¿Jas che je' quimbij wa'? ¿A xa lo man quixwaj taj? ¡Man je' tä ri!' Ri Dios retam chi sibalaj quixwaj.

¹²Ri tajin quinbano, quintakej c'u na u banic wa', rech man quinya tä chque ri niq'uiyaj winak chic ri te' xinbij chiwe chi cäca'n que jas ri cäka'n uj. Je ri' rech man c'o tä cäca'n wi nimal, rech man quequicot tä na jas ri cujqicot wi uj. ¹³E are' c'u tak wa' ri xak cäquibij chi e apóstoles, winak ri xak quequisub niq'uiyaj chic, ri cäca'n che quib chi e apóstoles, chi e are' u tako'n ri Cristo. ¹⁴Man cajmabal tä c'u wa', rumal chi ri Satanás cuban che rib chi are jun ángel re sakil. ¹⁵Rumal ri' man cajmabal tä ri' chi ri patänil tak re ri Satanás xukuje' cäca'n che quib chi e banal tak utzil. Aretak c'ut cäpe ri q'uisbal re ri qui c'aslemal we winak ri', ri tojbal re ri cäca'no are coc na chquij.

Ri apóstol Pablo cutzijojej ri c'äx ri u rikom rumal ru patänixic ri Dios

¹⁶Jumul chic quimbij chiwe: C'o jun muchomaj chi xa in elinak ch'uj. We c'u je wa' quichomaj, chiya ba' chwe chi quinch'aw iwuc' je' jas jun ch'uj achi, rech ri in cuya' quinnimarisaj jubik' wib. ¹⁷Ri tajin quimbij chanim ri' man are tä ri Dios in takowinak chubixic, xane ruc' nu ch'ujlal tajin quimbij wa', je' ta ne chi kas tzij xa tajin quinnimarisaj wib. ¹⁸Rumal chi e q'uia ri cäquinnimarisaj quib che ri jastak rech ruwächulew, ri in xukuje' quinnimarisaj na wib. ¹⁹Rumal chi ri ix sibalaj c'o ri i no'j, utz c'u quiban che qui c'ulaxic ri winak ri xa e ch'uj. ²⁰Ri ix sibalaj utz quiban che qui c'ulaxic ri winak ri quixquitak che qui patänixic, ri xak cäquich'ac puak chiwuj, ri quesubun chiwe ruc' nimal rech cäca'n que chiwe, ri tzel quixquil wi, ri xukuje' quixquich'ay chipalaj. ²¹Pune ba' quinq'uixic, quimbij chi ri uj man c'o tä ri ka c'a'nal chubanic wa'.

Apachique c'u ri man cäquixej tä wi quib ri e are' che, ri in xukuje' man quinxej tä wib che. Xa ba' quinch'aw jas jun ch'uj. ²²¿A hebreos ri e are'? Ri in xukuje' in hebreo. ¿A e winak aj Israel ri e are'? Ri in xukuje' in aj Israel. ¿A are ri Abraham qui mam ri e are'? Ri in xukuje' are nu mam ri Abraham. ²³¿A e patänil tak re ri Cristo ri e are'? Ri in sibalaj quinpatänij na ri Cristo chquiwäch ri e are', pune ba' je' quinch'aw jas jun ch'uj aretak je' quimbij wa'. Nim na ri chac nu banom chquiwäch ri e are', q'uia mul c'ut nu rikom ch'ayic chquiwäch ri e are', q'uia mul in cojom pa che' chquiwäch ri e are', q'uia mul c'ut tzucum nu cämisaxic cumal ri winak. ²⁴Job mul xintij ri juwinak belejlajuj ch'ayic cumal ri winak aj Israel. ²⁵Oxmul in ch'ayom ruc' che' cumal ri romanos, jumul c'ut xinban chabaj. Oxmul xkaj ri barco ri in

benak wi chuxe' ri ja'. Jumul ri' xinc'oji jun k'ij ruc' jun ak'ab puwi' ri nimalaj uwoja' re ri mar. ²⁶ Q'uia mul nu banom binem. Xa jubik' c'ut man in cäminak pa tak nimak tak ja', xa jubik' man in cäminak cumal tak elak'omab, cumal ri nu winakil in o cumal estranjerab. Xa jubik' man in cäminak pa tak tinimit, pa tak juyub, pa ri mar, xukuje' cumal ri winak ri xak cäquibij chi e kachalal. ²⁷ Sibalaj nu rikom c'äx pa tak chac ri cuya nimalaj cosic, q'uia mul c'ut elinak nu waram. Nu rikom numic, xukuje' chaki'j chi'. Q'uia mul man c'o tä nu wa. Nu rikom c'äx rumal ri tew, man xuban tä c'u ri watz'iak.

²⁸ Man xuwi tä c'u wa' ri c'äx ri nu rikom, xane ronojel k'ij sibalaj quinoç il chque tak conojel ri kachalal conojelab. ²⁹ We c'o jachin jun ri man c'o tä u chuk'ab, quinna' wa' pa wanima' chi je' ta ne in ri' man c'o tä nu chuk'ab. We c'o jachin jun ri xban che chi cätzakic xa rumal ri cuban jun chic, ri in quinq'uixic, xukuje' cäpe woyowal. ³⁰ We rajwaxic quinnimarisaj wib, quinnimarisaj na wib rumal ri cäc'utuwic chi man c'o tä nu chuk'ab. ³¹ Ri Dios, ru Tat ri Kajaw Jesucristo, ri takal che chi cäyi' u k'ij amak'el ronojel k'ij pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic, ri Are' retam chi kas tzij ri quinbij. ³² Aretak xinc'oji pa ri tinimit Damasco, ri k'atal tzij ri cäpatänin che ri tat Aretas ri nim takanel xeucoc chajinelab chi' ri u chi' tak be re ri tinimit Damasco che nu c'amic bi pa che'. ³³ Xinkasax c'u bi pa jun chicäch ruc' jun colob pa jun wentana ri c'o pa ri tapya ri c'o chrij ri tinimit. Xa je ri' man xinkaj tä pa qui k'ab.

**Ri apóstol Pablo cutzijoj ri
c'utum chuwäch rumal ri Dios**

12 Man c'o tä cuch'ac jun we cunimarisaj rib. Pune je ri', rajwaxic

wi chi quintzijon chrij ri xuc'ut ri Kajaw Jesús chnuwäch, ri xk'alajisax rumal. ² Wetam u wäch jun achi'† ri conojel che ri Cristo, xque' cajlajuj junab wa' xc'am bi c'ä pa ri urox caj. Man wetam tä c'ut we xc'am bi chwinakil o man chwinakil taj. Xuwi ri Dios retam. ³ Wetam c'ut chi ri achi ri' xc'am bi chicaj. We chwinakil xc'am bic o man chwinakil taj, man wetam tä wa'. Xuwi ri Dios retam. ⁴ Xc'am c'u bi we achi ri' pa ri je'lalaj c'olibal "paraíso" u bi', jawije' xeuta wi tzij ri man etamtal taj, ri man ya'tal tä che jun winak cubij. ⁵ Ri in quincowinic quinnimarisaj wib che jun achi jas ri achi ri', ri in c'ut man quinnimarisaj tä wib, xane xak xuwi quinnimarisaj wib che ronojel ri cäc'utuwic chi man c'o tä nu chuk'ab. ⁶ Pune ta c'u ri in cwaj quinnimarisaj wib, man xa tä c'u jun conil ri' rumal chi xuwi are tajin quinbij ri kas tzij. Man quinban tä c'ut rech man c'o tä jun cuchomaj chi sibalaj nim na nu banic chuwäch ri cäriilo quinbano o ri cuto chi quinbij.

⁷ Rech man quinnimarisaj tä wib che ri xuk'alajisaj ri Dios chnuwäch, ri sibalaj e cajmabal wa', xya'taj jun c'äxalaj yabil chwe ri je' ta ne jun q'uix ri ch'iquil che ri nu cuerpo. Jun yabil wa', ru takom lok ri Satanás chubanic c'äx chwe. ⁸ Oxmul nu bochi'm ri Dios. Xinta' che chi cäresaj wa' we c'äx ri' pa ri nu cuerpo. ⁹ U bim c'u ri Dios chwe: "Ri nu tok'ob ri c'o pa wi' xuwi wa' ri rajwaxic chawe. Kas k'alaj c'u na ri nu chuk'ab aretak ri winak man c'o tä u chuk'ab ri are'," —xcha chwe. Rumal ri' quinquicotic chi man c'o tä nu chuk'ab, rech cäk'alajin ru chuk'ab ri Cristo pa ri nu c'aslemal. ¹⁰ Rumal ri' quinquicotic chi man c'o tä nu chuk'ab, quinquicotic pune quinyok'ic, pune man c'o ri cajwataj chwe, pune cäban c'äx chwe cumal ri

†12:2 Ri achi ri' are ri Pablo mismo.

winak, pune quinrik c'äxc'ol rumal ru patänixic ri Cristo. Je ri', rumal chi aretak man c'o tä nu chuk'ab are chi' quinna' chi kas c'o nu chuk'ab.

Ri apóstol Pablo sibalaj coc il chque ri kachalal cojonelab aj Corinto

¹¹ Je' xinbantaj jun ch'uj aretak xinnimarisaj wib chbil wib. Ix c'ut xinitakchi'j chi je' quinbano. Are c'u ix ri' ri rajwaxic quinimarisaj nu k'ij. Man are tä c'u nim na qui banic chnuwäch in ri jule' tak apóstoles ri' ri i terenem ix, pune ba' man nim tä nu banic in chiwäch ix. ¹² Ri chac ri xinban iwuc' ruc' nimalaj paciencia, are xbantaj wa' cuc' nimak tak c'utbal, etal, xukuje' cajmabal ri xc'utuwic chi kas tzij in apóstol. ¹³ Man are tä c'u nim na xeinwil wi ri niq'uiyaj tak kachalal cojonelab chic chiwäch ix. ¿A xa c'äx quina' ix chwe rumal chi man xinta' tä ri nu rajwaxic chiwe? We c'u are je ri', xa ba' chisacha nu mac che ri c'äx ri xinban chiwe.

¹⁴ Cämïc c'ut nu banom chi u banic wib rech quinopan iwuc' churoxmül. Man quinya tä c'u latz' chiwe. Man are tä c'u quintzucuj ri c'o iwuc', xane ix ri' ri quintzucuj. Are c'u ri nan tat ri rajwaxic cäquich'ac puak che qui tzukic ri calc'ual, man are tä ri alc'ualaxelab ri rajwaxic cäquich'ac puak che ri qui nan qui tat. ¹⁵ Ri in ruc' quicotemal quinsach na ri c'o wuc'. Quinya c'u nu tzij, quinrik na in apachique u wäch c'äx chubanic utzil chiwe. Pune ba' quinwilo chi aretak sibalaj quixwaj na, ri ix man kas tä quiniwaj in.

¹⁶ E c'o c'u jujun ri pune cäquich'obo chi man xinya tä latz' chiwe, cäquibij chi xa xixinsubu rech quixkaj pa nu k'ab. ¹⁷ ¿A xa ta c'u xixinsub rumal jun chque ri xeintak bi iwuc'? ¡Man je' taj! ¹⁸ Xinta' tok'ob che ri Tito chi copan na iwuc', xukuje' xintak bi ri jun kachalal chic ruc'. ¿A xa ta c'u xixusub ri Tito? ¿A mat kas

tzij chi junam ka no'j ri uj quieb, xukuje' junam ri kanima'? ¡Je', je ri'!

¹⁹ We ne ri ix quichomaj chi xa tajin cäkato' kib chiwäch. ¡Man je' tä c'u ri'! Xane chuwäch ri Dios tajin cujtzijon wi pa ru bi' ri Cristo. Lok'alaj tak kachalal, ronojel c'u wa' ri cäka'no, cäka'n wa' rech ri ix cäc'o'ji u chuk'ab ri i cojonic. ²⁰ Quinoc il chiwe chi aretak quinopan iwuc' quinriko chi man je' tä i banom jas ri cwaj in, xukuje' chi ri in man je' tä nu banic in jas ri quiwaj ix. Quinoc il chiwe chi quinrik ne chi c'o ch'oj chixol, chi c'äx quina' chbil tak iwib, chi c'o iwoy-owal, chi quinrik ne chi xuwi quitzucuj ri utz chiwe ix, man quitzucuj tä c'u ri utz chque niq'uiyaj chic, chi quiyac tzijtal, chi quibij tzij chbil tak iwib, chi quiban i nimal, chi i tuquim c'u iwib. ²¹ Quinoc il chiwe chi aretak quinopan chi jumul iwuc', ri nu Dios cäresaj nu quixbal rumal iwech, quinok' c'u ri' rumal chi e q'uia chiwe ri tzojer lok e macuninak, man qui yo'm tä c'u can u banic ronojel u wäch mac ri äwas u banic cho ri Dios xukuje' chquiwäch ri winak, xane xak are cäca'n na jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, cäca'n c'u que ronojel u wäch etzelal jachique ri utz cäquil wi.

Ri apóstol Pablo queupixbaj ri cojonelab, cuya c'u bi rutzil qui wäch

13 Are ba' urox mul wa' ri quinopan iwuc'. Ronojel ri cächomax rij rajwaxic cächomax wa' ruc' ri qui tzij quieb o we ne oxib kachalal ri cäquik'alajisaj ri xbanic (je' jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ib'talic). ² Chque ri e macuninak can nabe, xukuje' chque conojel, cämïc ri naj in c'o wi, quinbij chi na jumul ri pixab ri xinya chiwe aretak xinopan iwuc' chucamul, chi we quinopan chi jumul iwuc' man quintok'obisaj tä na i wäch. ³ Te c'u ri' quiwil na ri tajin quitzucuj, chi ri Cristo, are

cäch'aw iwuc' rumal wech in. Ri Cristo c'ut man are tä jun winak ri man c'o tä u chuk'ab aretak cäch'aw iwuc', xane ri Are' cuc'ut na ru chuk'ab chixol. ⁴Pune kas tzij chi ri Cristo xcämisax cho ri cruz je' ta ne chi man c'o tä u chuk'ab, c'asal ri Are' cämïc rumal ru chuk'ab ri Dios. Ri uj xukuje', pune ta ne man c'o tä ka chuk'ab junam jas ru banic ri Cristo, uj c'asal c'ut junam ruc' ri Are' rumal ru chuk'ab ri Dios rech cujcowinic cujpatänin chiwe ix.

⁵Chichomaj ba' pa ri iwanima' we kas ix cojoninak che ri Cristo. Kas china' iwib jas ri i banic. ¿A mat quich'obo chi ri Jesucristo c'o pa ri iwanima', o we ne xak quibij chi ix cojoninak? ⁶Cwaj c'ut chi quiwetamaj chi ri uj man xak tä cäkabij chi uj cojoninak. ⁷Cäka'n c'u orar pi wi' cho ri Dios rech ri ix man quiban tä ri man utz taj. Man are tä c'u cäkaj cujilitajic chi ri uj c'o ka no'j, xane xak are cäkaj chi ri ix quiban ri kas utz, pune cäbixic chi xa man c'o tä ka no'j uj. ⁸Man c'o tä c'u jas cujcowinic cäka'n chrij ri kas tzij, xane xuwi are cäkato' u wi' ri kas tzij. ⁹Rumal ri' ri uj cujquicotic are-

tak man c'o tä ka chuk'ab, rech ri ix cäc'oji i chuk'ab. Cäkatakej c'u u banic orar pi wi' rech kas je' quixel na jas ri craj ri Dios. ¹⁰Quintz'ibaj c'u bi we wuj ri' chiwe mäjok quinopan iwuc', rech aretak quinopanic man rajwaxic taj quinyajan chiwe aretak quincoj ri takanic ri c'o pa nu k'ab. Are takanic wa' ru yo'm ri Kajaw Dios chwe chuya'ic u chuk'ab ri i cojonic, man are tä chusachic i wäch ix.

¹¹¡Ch'abej chic, kachalal! Chuq'uisbal ronojel quinbij chiwe chi chicojo i chuk'ab rech kas je' quixel na jas ri craj ri Dios, chicu'bisala i c'ux, xa jun chichomanok, c'ol utzil chixol. We je ri' quibano, ri Dios ri cuya uxlanem che ri iwanima', ri xukuje' sibalaj quixraj, cäc'oji na iwuc'. ¹²Chiyala rutzil i wäch chijujunal. Chitz'umaj iwib chuwäch ri Dios chuc'utic chi quiwaj iwib. ¹³Conojel ri kachalal cojonelab cäquiya bi rutzil i wäch.

¹⁴Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj i wäch. Chc'ol ta na ri rutzil ranima' ri Dios iwuc', chcu'bisax ta c'u i c'ux iwonojel rumal ri Lok'alaj Espíritu ri c'o iwuc' amak'el ronojel k'ij. Amén.

RI CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHQUE RI COJONELAB AJ GALACIA

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta chque ri kachalal cojonelab aj Galacia

1 In wa', ri Pablo, in apóstol. In jun chque ru tako'n ri Jesucristo. Man in cojom tä cumal winak, man in takom tä cumal winak, xane rumal ri Jesucristo, xukuje' rumal ri Dios ka Tat ri xc'astajisan ri Jesucristo chquixol ri cämínakib. ²Ri in, wachi'l conojel ri kachalal ri e c'o wuc', quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe ix, ix ri' ri kachalal cojonelab ri ix c'o pa tak ri tinimit re Galacia. ³Are ta ba' ri Dios ka Tat, xukuje' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj i wäch, cubano chi cuxlan ri iwanima'. ⁴Ri Kajaw Jesucristo xujach rib rech cäcämisax rumal kech chutojic ri ka mac, che ka toric pu k'ab we uwächulew ri' re etzelal. Je' xuban wa' rumal chi are wa' u rayibal ri Dios ka Tat. ⁵¡Chnimarisax ta ba' u k'ij ri Dios cämíc, xukuje' pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na! Amén.

Rajwaxic chi xa jun u wäch ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio cätzijoxic

⁶Sibalaj quincajmaj wa' chi chanim tajin quiya can ri Dios, ri xixusiq'uij rumal ri tok'ob ri xuban Cristo chke, tajin c'u quitakej u tzijoxic jun "evangelio" chic ri jun chi wi. ⁷Man quinbij taj chi kas tzij c'o chi jun kas "evangelio" chic, xane xa e c'o jujun ri quixquisacho. E are' cäcaj cäqui'q'ux ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Cristo. ⁸Pune ta ne jun chke uj, we ne jun ángel ri cäpe chicaj ri cutzijoj chiwe jun evangelio chic ri man junam tä ruc' ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri ka tzijom uj chiwe, cäk'at na ta tzij puwi' rumal ri Dios chi cäk'äjisax u

wäch ri are'. ⁹Jas ri ka bim nabe, xukuje' cämíc quinbij chi jumul: We c'o jun cutzijoj jun evangelio chic chiwe ri man junam tä ruc' ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri ix cojoninak wi, cäk'at na tzij puwi' rumal ri Dios chi cäk'äjisax u wäch ri are'.

¹⁰¿A are lo cwaj chi utz quinil wi cumal ri winak chi je' quinbij wa? ¡Man are taj! Ri cwaj in are la' chi utz quinil wi rumal ri Dios. ¡We ta kas tzij wa' chi are cwaj chi nim quinil wi cumal ri winak, man in tä ba' jun kas patänil re ri Cristo!

Ri apóstol Pablo cutzijoj ri xubano aretak xoc che apóstol

¹¹Chiwetamaj ba', kachalal, chi ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri quintz'ijoj chiwe, man are tä qui chomanic winak. ¹²Man xa tä jun winak xyo'w wa' chwe, man xa tä xintijox che rumal jachin jun, xane are ri Jesucristo xk'alajisan wa' chnuwäch.

¹³Ri ix i tom jas je' ri xinban pa ri nu c'aslemal nabe canok, aretak xintakej na ri e cojoninak wi ri winak aj Israel. Iwetam chi sibalaj xinban c'äx chque ri winak ri e rech ri Dios, e are c'u wa' ri kachalal cojonelab. Are ta xwaj xinsach qui wäch. ¹⁴Aretak xintakej na ri e cojoninak wi ri winak aj Israel, ri in c'o na más nu no'j chrij wa' we cojonic ri' chquiwäch q'uia chque ri nu winakil ri junam qui junab wuc' pa tak ri k'ij ri'. Je ri', rumal chi sibalaj xincoj nu chuk'ab in chubanic ri qui nak'atisam wi quib ri nu mam ojer. ¹⁵Are c'u ri Dios xinucha' tzaretak mäjok quil nu wäch, xinusiq'uij chupatänixic rumal chi xutok'obisaj nu wäch. ¹⁶Aretak xuchomaj chi utz je' cubano, xubano chi quinwetamaj u wäch ri u C'ojol pa wanima', rech quintz'ijoj ru Lok' Pixab chrij ru tobanic ri Are' chque ri niq'uij winak chic ri man e aj Israel taj. Aretak je' xban-taj wa', man xinta' tä u no'j jachin jun winak chic. ¹⁷Man xine' tä pa Jerusalén

chuta'ic qui no'j ri xeboc che tak apóstoles nabe chnuwäch in, xane chanim xine' pa Arabia, te c'u ri' xintzelej chi jumul pa ri tinimit Damasco.

¹⁸ Oc'owinak chi oxib junab, te c'u ri' xine' pa ri tinimit Jerusalén. Are chi' xinwetamaj u wäch ri Pedro, olajuj k'ij c'ut xinc'o'ji na ruc' ri are'. ¹⁹ Man c'o tä c'u jun apóstol chic xinwil u wäch chila', xane xuwi ri Jacobo ru chak' ri Kajaw Jesús.[‡] ²⁰ Quinjiquiba' u bixic cho ri Dios chi ri tajin quintz'ibaj bi chiwe are ri kas tzij.

²¹ Aretak xinell bi pa Jerusalén, xine' pa tak ri juyub re Siria xukuje' re Cilicia.

²² Man etamtal tä c'u nu wäch cumal ri kachalal cojonelab che ri Cristo ri e c'o pa tak ri tinimit re Judea pa tak ri k'ij ri'. ²³ Ri e are' xuwi qui tom u tzijol: "Ri achi ri xuban c'äx chke nabe, cämich cutz'ijoj ru Lok' Pixab ri Dios chrij ri cojonic ri xraj xusach u wäch nabe," —xecha ri'.

²⁴ Xquiya c'u u k'ij ri Dios rumal wech in.

Ri apóstol Pablo cäc'ulax cumal ri niq'uiaj apóstoles chic

2 Oc'owinak chi cajlajuj junab, te c'u ri' xine' chi jumul pa ri tinimit Jerusalén, wachi'l ri Bernabé. Xukuje' xinc'am bi ri Tito wuc'. ² Xine' pa Jerusalén rumal chi ri Dios xuc'ut chnuwäch chi rajwaxic quine' jela'. Chila' pa Jerusalén xeintz'ijobej ri c'amal tak qui be ri cojonelab pa qui tuquiel wi, xinc'ut c'u ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chquiwäch jas ri quintz'ijoj in chque ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj. Je wa' xinbano rech cäquilo chi man xak tä lok' ri chac nu banom o ri quinban na chutz'ijoxic ru Lok' Pixab ri Dios. ³ ;Utz ba' xquita ri xinbij! Che ri Tito ri c'o wuc' man xquicoj tä qui chuk'ab chubixic chi rajwaxic coc retal ri ojer trato che ru

cuerpo, pune ri are' man aj Israel taj. ⁴ E c'o c'u jujun ri cäca'n che quib chi e cojonelab ri xak chc'uyal xeboc chkaxol. Are ta xcaj chi xoc retal ri ojer trato che ri Tito. Ri e are' xeboc chkaxol xak che rilic jas cäka'n uj, ri uj tzokopital chi rumal ri Cristo pu k'ab ri ojer Pixab. Are c'u cäcaj chi cujk'ax chi jumul pu k'ab wa'. ⁵ Man jubik' tä xkaya kib pa subic chque, rech ri ix cuya' quitakej ri Kas Tzij re ri Evangelio.

⁶ Ri tata'ib c'amal tak qui be ri cojonelab ri e c'o pa Jerusalén, man c'o tä jun tijonic chic ri xquiya chwe in. Ri e are', pune nimak qui banic, man c'o tä we in chque. Ri Dios c'ut xak junam queril wi conojel ri winak. ⁷ Man c'o tä jun tijonic chic ri xquiya chwe, xane xquich'obo chi kas tzij yo'm pa nu k'ab ru tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj, je' jas ri Pedro yo'm pu k'ab ru tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri winak aj Israel. ⁸ Are c'u ri Dios ri xtakow bi ri Pedro rech coc che apóstol chquixol ri winak aj Israel, are ri Are' xintakow bi in xukuje' rech quinoc che apóstol chquixol ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj.

⁹ Ri Jacobo, ri Pedro, ri Juan, ri qui nimakil ri kachalal cojonelab, aretak xquich'obo chi kas tzij ri Dios u yo'm wa' pa nu k'ab we chac ri' ri nim u banic, xquichap ri ka k'ab, ri in wachi'l ri Bernabé, chuc'utic chi cujcaj, xukuje' chuc'utic chi utz cäquilo chi ri uj cäkatz'ijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj. Are c'u ri e are' cäquitz'ijoj na wa' we Evangelio ri' chque ri winak aj Israel. ¹⁰ Xuwi xquibij chi rajwaxic quena'taj ri meba'ib chke. Are c'u wa' xukuje' ri nu cojom nu chuk'ab chubanic.

[‡]1:19 Ri Jacobo ri' are c'amal qui be ri kachalal cojonelab pa Jerusalén.

**Ri apóstol Pablo cuyaj ri apóstol
Pedro pa ri tinimit Antioquía**

¹¹ Aretak c'ut xopan ri Pedro pa Antioquía, xajwataj na chi xinyaj chquiwäch conojel rumal chi kas tzij man utz tä ri tajin cubano. ¹² Ri are' cäwi' cuc' ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj. Aretak xeopan jujun winak aj Israel ri e takom bi rumal ri Jacobo, ri apóstol Pedro xutas rib chquij ri niq'uiaj winak, man xwi' tä chi cuc'. Je' xubano rumal chi xuxej rib chquiwäch ri winak aj Israel ri e nak'atalic chi coc retal ri ojer trato che ri qui cuerpo. ¹³ Xukuje' ri niq'uiaj cojonelab chic aj Israel xca'n que ri xuban ri Pedro, xak quieb chi qui wäch xca'no. Xukuje' ne ri Bernabé xuta ri xquibij, xuban re ri xca'n ri e are'. ¹⁴ Aretak c'ut xinwilo chi ri Pedro cuc' ri niq'uiaj cojonelab chic man kas tä utz cäca'no, chi man je' tä cäca'no jas ri cubij ri Kas Tzij re ri Evangelio, xinbij che ri Pedro chquiwäch conojel ri e c'olic: "We ri at, at ri' kas at jun winak aj Israel, caban awe jas ri cäca'n ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj, ri man je' taj jas ri cäca'n ri winak aj Israel, ¿jas che cacoj a chuk'ab chubixic chque ri niq'uiaj winak chic chi cäca'n que jas ri e nak'atal wi ri winak aj Israel?" —xinchä che.

**Waral cäkil wi chi ri winak aj Israel
cäquirik na ru tobanic ri Dios rumal
ri cojonic je' jas ri niq'uiaj winak chic**

¹⁵ Ri uj, uj winak aj Israel rumal chi je' ka banic wa' xil ka wäch. Ri uj, pune ta ne uj ajmaquib, man uj ajmaquib taj je' jas ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj ri quepe pa niq'uiaj tinimit chic. ¹⁶ Pune ta ne je ri', ketam chi jun winak man jicom tä ri ranima' ri' cho ri Dios rumal ru banic ri cubij ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, xane xuwi

cäjicomataj ri ranima' rumal chi cäcojon che ri Jesucristo. Rumal ri' ri uj xukuje' uj cojoninac che ri Jesucristo rech cäjicomataj ri kanima' cho ri Dios xa rumal chi uj cojoninac che ri Cristo, man rumal tä ru banic ri cubij ri Pixab. Man c'o tä c'u jun winak ri cäjicomataj ri ranima' cho ri Dios rumal ru banic ri cubij ri Pixab.

¹⁷ We c'u aretak cäkaj chi cäjicomataj ri kanima' cho ri Dios rumal ri Cristo, quel c'u chi sak chi ri uj, uj ajmaquib, ¿a quel cubij lo ri' chi ri Cristo are cäbanow ajmaquib chke? ¡Man je' tä c'u ri! ¹⁸ We c'u ri in quinyac chi lok jumul ri tionic ri xinsach u wäch, queintioj chi jumul ri winak che, mac ri' ri quinbano. ¹⁹ Ri in c'ut, je' ta ne in cäminak chic chuwäch ri u Pixab ri Moisés. ¡Tzare ri Pixab xincämisanic! Je' xinc'ulmaj rech kas quinc'asi na chupatänixic ri Dios. ²⁰ Je' ta ne in cäminak chic, in ripil cho ri cruz junam ruc' ri Cristo. We je ri', man in tä chic in c'aslic, xane are ri Cristo c'asal chi pa ri wanima'. Ri nu c'aslemal cämich cho we uwächulew, are wa' ri c'aslemal ri xinriko rumal chi xincojon che ri Cristo ru C'ojol ri Dios, ri xinraj, ri xujach rib pa ri cämical rumal wech. ²¹ Ri in sibalaj nim quinwil wi chi ri Dios xutok'obisaj ka wäch. Kas tzij man cwaj taj quinwetzelay wa'. We ta cuya' cäjicomataj ri kanima' cho ri Dios rumal ru banic ri cubij ri Pixab, xak ta ba' lok' ri' xcämisax ri Cristo.

**Xuwi rumal chi cujcojonic
c'o ri Lok'alaj Espíritu
rech ri Dios pa kanima'**

3 Ri ix, ix aj Galacia, ¡sibalaj man quita tä tzij! ¿Jachin lo ri xuban subunic chiwe, ri xixsubuwic rech man quini-maj tä ri Kas Tzij? Aretak xkatzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chiwe, kas utz xka'n chuk'alajisaxic wa' chiwäch jas ri xuban

¹²:12 "Circuncisión": Chawila' ri Hechos 7:8, nota.

ri Jesucristo, jas ri xcämisax ri Are' cho ri cruz. ²Xuwi ba' cwaj chi quibij chwe: ¿A c'o ri Lok'alaj Espiritu pa iwanima' rumal ru banic ri cubij ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés? ¡Man je' tä ri! ¿A mat rumal chi xicoj ri Uzalaj Tzij re ri Evangelio ri xito? ¡Je', je ri! ³¿A are c'u quichomaj u q'uisic xak ruc' ri i chuk'ab ix ri xichaplej u banic ruc' ru chuk'ab ri Lok'alaj Espiritu? ¡Sibalaj ba' man coc tä tzij ri' pa i jolom! ⁴¿A xak lok' i ch'ijom q'uia c'äxc'ol pa ri i c'aslemal? Cwaj ba' chi kas tzij c'o u patän wa' chiwe. ⁵Aretak ri Dios cuya ri Lok'alaj Espiritu chiwe xukuje' cuban tak cajmabal chixol, ¿jas che je' cuban wa'? Man cuban tä ri' xa rumal chi quibano jas ri cubij ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, xane rumal chi quita ri Uzalaj Tzij re ri Evangelio, xukuje' quicojo.

⁶Ri ka mam Abraham xcojon che ri Dios, rumal c'u ri' xk'alajisax rumal ri Dios chi jicom ranima' ri are'. ⁷Kas rajwaxic ba' chi quiwetamaj chi ri kas ralc'ual ri ka mam Abraham, e are' wa' conojel ri quecojonc. ⁸Chupam ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic u bim lok ri Dios ojer chi cuban na jicom che ri canima' ri niq'uiaj winak chic ri man e aj Israel taj we quecojonc. Rumal ri' xuya u bixic we utzalaj tzij ri' che ri ka mam Abraham: “Ronojel qui wäch winak ri e c'o cho ruwächulew quetewchitaj na rumal awech,” —xcha che. ⁹Ri ka mam Abraham xcojonc, xurik c'u ru tewchibal ri Dios. Xak je ri' conojel ri quecojonc quetewchitaj na junam jas ri xban che ri are'.

¹⁰Conojel ri qui jiquibam qui c'ux chrij ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, cäk'at na tzij wa' pa qui wi' rumal ri Dios chi cäc'äjisax qui wäch. Tz'ibtal c'u pa ru Lok' Pixab ri Dios, cubij: “Jachin ri man cuban tä ronojel ri tz'ibtal chupam ri wuj

re ri Pixab amak'el ronojel k'ij, cäc'äjisax na u wäch wa',” —cächa'. ¹¹Kas elinak c'u chi sak chi man c'o tä jun winak ri cäjicomataj ri ranima' cho ri Dios rumal ru banic ri cubij ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés. Cubij c'u pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: “Ri winak ri jicom ranima' cho ri Dios curik na ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic rumal chi cäcojonc,” —cächa ri'. ¹²Are c'u ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés man cubij taj chi rajwaxic cäcojon jun, xane cubij: “Jachin ri cunimaj ronojel we Pixab ri' cäc'oji na ri' ru c'aslemal rumal wa',” —cächa'.

¹³Ri Cristo xujutoro, xujuto' rech man cuya' taj cäk'at tzij pa ka wi' chi cäc'äjisax ka wäch xa rumal rech ri Pixab. Ri Are' xurik wa' we c'äx ri' rumal kech uj. Tz'ibtal c'u pa ru Lok' Pixab ri Dios, cubij: “Cäc'äjisax na u wäch ronojel winak ri cäxecbax cho jun che',” —cächa'. ¹⁴Je ri' xuban ri Dios rech rumal ri Cristo Jesús cäya'taj chque ri winak ri man aj Israel taj ri tewchibal ri xuchi'j ri Dios che ri ka mam Abraham. Je ri' rech konojel ri cujcojonc cäc'oji pa kanima' ri Lok'alaj Espiritu ri xuchi'j ri Dios.

Waral cäkil wi ru jalbem rib ri Pixab ruc' ri tewchibal ri xuchi'j ri Dios

¹⁵Kachalal, kesajmpe ka no'j chrij ri cäca'n ri winak: Aretak jun winak cuban jun trato o jun testamento,[§] cutz'ibaj can ru bi' chupam, man c'o tä c'u jun winak chic ri cäcowinic cäturuwic, o cuya u wi'. ¹⁶Je c'u ri' ri Dios xubij chi cutewchij na ri ka mam Abraham xukuje' jun rachalaxic ri quil na u wäch pa tak ri k'ij ri quepe na. Man cubij tä ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: “Queutewchij na xukuje' ri rachalaxic ri quil na qui wäch,” je' tä ne e q'uia ri tajin cubij, xane cubij: “Jun rachalaxic ri quil na u wäch,” ri quel cubij wa' chi are “xa jun”. Are c'u

[§]3:15 Pa ru Lok' Pixab ri Dios xak e junam ri quieb tzij “trato” ruc' “testamento”.

ri Cristo wa'. ¹⁷Ri cwaj quinbij are wa': Ri Dios xuban jun trato ruc' ri ka mam Abraham, xujiquba c'u u bixic wa'. Rumal wa' ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés ri c'ä te xpe wa' oc'owinak chi queieb cientos ruc' juwinak lajuj junab, man cäcowin tä chusachic u wäch wa' we trato ri'. Man cäcowin tä c'u wa' cubano chi mat c'o chi u patän ri xuchi'j lok ri Dios. ¹⁸We ta je ri' ri cuya ri Dios chke, Are cuya wa' xa rumal chi cujniman che ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, man xa tä ba' are rumal chi ri Dios xuchi'j lok wa'. Ri Dios c'ut xa rumal chi xuchi'j wa' che ri ka mam Abraham, Are xusipaj wa' che.

¹⁹We je ri', ¿jas c'u u patän ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés? Are xyi' wa' chuc'utic ri qui mac ri winak. Xuwi c'u c'o xupatänij wa' c'ä xpe na ri Cristo ri rachalaxic ri ka mam Abraham ri xbixic chi quil na u wäch rumal chi che ri Are' xyi' wi ri xuchi'j ri Dios. Ri Dios c'ut xtakan chuya'ic ri Pixab cumal ri ángeles pu k'ab jun ri cäch'aw pa qui wi' ri winak ruc' ri Are'. Are wa' ri ka mam Moisés. ²⁰Aretak ri Dios c'o ri xuchi'j che ri ka mam Abraham, xak xuwi che ri are' xubij wi wa'. Man c'o tä jun k'axal tzij xucojo, man c'o tä jun ángel, man c'o tä c'u jun winak.**

Waral cäkil wi ru patän ri Pixab ri xutz'ibax rumal ri ka mam Moisés

²¹¿A quel lo cubij wa' chi ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés cuc'ulelaj ri xuchi'j lok ri Dios? ¿Man je' tä ri! We ta ri Pixab ri xyi'c cäcowinic cuya c'aslemal, te c'u ri' kas cäjicomataj na ri' ri kanima' cho ri Dios rumal ru banic ri cubij ri Pixab. ²²Are c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cubij chi conojel ri e c'o cho ruwächulew je' ta ne e tz'aptal pa che'

xa rumal ri qui mac. (Quel cubij wa' chi e c'o pu k'ab ri qui mac.) Je ri' rech ri winak ri quecojon che ri Jesucristo cuya' cäyi' na chque ronojel ri xuchi'j ri Dios xa rumal ri qui cojonc.

²³Aretak mäja' cäpe ri Jun ri cujcojon na che, je' ta ne chi uj tz'aptal pa che' rumal ri Pixab, keye'm c'ut chi cäpe ri Are', cuc'ut rib chkawäch. ²⁴Je ri' ri Pixab are chajil ke petinak lok chuc'amic ka be c'ä xpe na ri Cristo, rech aretak cujcojon che ri Are' cäjicomataj na ri kanima' cho ri Dios. ²⁵Cämic c'ut rumal chi petinak ri Jun ri cujcojon na che, ya man uj c'o tä chi pu k'ab ri Pixab ri chajil ke ri xuc'am ka be.

²⁶Iwonojel c'ut, ix ralc'ual ri Dios rumal chi ix cojoninak che ri Cristo Jesús. ²⁷Iwonojel ri ix banom i kasna' rech xa ix jun chic ruc' ri Cristo, ch'uktal c'u iwij rumal ri Are' je' jas ri quibano quich'uk iwib ruc' ri i k'u'. ²⁸Man nim tä u banic cämic we jun winak are aj Israel, o are jun u wäch winak chic, we cächacunic, c'o pu k'ab jun u patrón o we ne man c'o tä u patrón. Man nim tä u banic we are achi o are ixok, rumal chi iwonojel xa ix jun chic ruc' ri Cristo Jesús. ²⁹We ri ix, ix rech ri Cristo, kas tzij ba' ri' ix rachalaxic can ri ka mam Abraham, quiwechbej c'u na ru bim ri Dios chi cuya na.

4 Ri cwaj quinbij are wa': Aretak ri ralc'ual jun winak c'ä ac'al na, cäyi' c'u can rechbal, xak junam ri' ruc' jun chque ri patäninelab ri e c'o pa ri ja, pune c'u are rajaw conojel ri jastak. ²We ac'al ri', e c'o winak ri quechajinic, ri xukuje' queilow ri jastak re ri are' c'ä quel na pa qui k'ab ri chajil tak re pa ri k'ij ru bim can ru tat ri ac'al. ³Je c'u ri' ri uj xukuje'. Aretak je' ta ne uj ac'alab, uj c'o pu k'ab ri qui takanic ri winak ajuwächulew, jas ri xquichomaj ri e are'. ⁴Aretak c'ut xopan

**3:20 Quel cubij wa' chi nim na u banic ri xuchi'j ri Dios che ri mam Abraham chuwäch ri Pixab ri xutz'ibaj ri mam Moisés.

ri k'ij, ri Dios xutak lok ru C'ojol ri xil u wäch rumal jun ixok. Are ri Are' jun aj Israel xq'uiyic, xunimaj c'u ri qui Pixab ri winak ri'. ⁵ Je ri' xubano rech ri uj, ri uj c'o pu k'ab ri Pixab ri', cujtzokopitajic, cucjoc c'u che ralc'ual ri Dios.

⁶ Chuc'utic c'ut chi ix ralc'ual chi ri Dios, ri Are' xutak lok ri Espíritu rech ri u C'ojol pa ri iwanima'. Ri Lok'alaj Espíritu co curak u chi', cubij: "¡Abba!" ri quel cubij: "¡Nu Tat!" —cächa'. ⁷ Rumal c'u ri' ri ix, ix ralc'ual chi ri Dios, man xak tä ix patäninel chic. Rumal chi ix ralc'ual ri Dios, ri Are' cuya na ri iwechbal rumal ri Cristo.

Ri apóstol Pablo coc il chque ri cojonelab

⁸ Ri ix nabe canok aretak man kas tä iwetam u wäch ri Dios, xa i cojom iwib che qui patänixic tak tiox ri man kas e dios taj. ⁹ Are c'u ri cämíc kas iwetam chi u wäch ri Dios, o ri jicom na u bixic are chi ri ix kas etamtal chi i wäch rumal ri Dios. ¿Jas c'u che quiwaj quixtzelej chi jumul ruc' ri ojer tak i chomanic ri man c'o tä qui patän, ri man c'o tä cäch'ac chquij? ¿Jas c'u che quiwaj quiya chi jumul iwib chunimaxic ri ojer tak i chomanic, je' ta ne chi ix patänil tak que? ¹⁰ Ri ix xak are quiban nimak'ij, quichajij jujun tak k'ij, jujun tak ic', jujun tak ajilabal, xukuje' jujun tak junab. (Quichomaj chi are wa' cubano chi ix utz quixil wi rumal ri Dios.) ¹¹ Quinxej wib we ne xak lok' in chacuninac chixol chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios.

¹² Kachalal, quixinbochi'j chi quiban iwe jas ri nu banom in, miya c'u iwib pu k'ab ri Pixab. Ri in xukuje' nu banom we jas ri ix (ri man ix aj Israel taj, man ix c'o tä c'u pu k'ab ri Pixab). Ri ix, man c'o tä jumul i banom c'äx chwe. ¹³ Ri ix c'ut iwetam chi xa rumal jun yabil xincanaj iwuc', xintzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chiwe nabe mul. ¹⁴ Sibalaj c'äx

c'u ri yabil ri xinriko. Man ruc' tä c'u ri' chi c'o c'äx chwe xiwetzelay ta nu wäch, xinipakchij ta apanok. Xane xinic'ulaj je' ta ne in jun ángel rech ri Dios, je' ta ne chi in, in ri' ri Jesucristo. ¹⁵ ¿Jas xibano chi man c'o tä chic ri quicotemal ri xina nabe? Cuya' quinbij chi kas tzij xinwilo jas ri rutzil iwanima' chwe aretak xinc'oji iwuc'. We ta xixcownic xiwesaj ta ri' ri i wak'äch, xiya ta ri' chwe che nu to'ic. ¹⁶ ¿A xa ta c'u xinban nu c'ulel chiwe rumal chi xinbij ri kas tzij?

¹⁷ E c'o jule' winak ri je' ta ne sibalaj quixcaj, man utzil tä c'ut ri cäcaj chiwe. Are cäcaj quixquitas chki, rech ri ix que' iwanima' cuc' ri e are'. ¹⁸ Utz c'ut aretak e c'o ri cäcaj cäca'n utzil chiwe ruc' ri rutzil canima', man xuwi tä c'u aretak in c'o iwuc', xane rajwaxic wa' amak'el. ¹⁹ Ix, ri ix je' ta ne alaj tak walc'ual, jumul chic quinna' c'äx iwumal, je' jas ri c'äx ri curik jun yawab ixok. Quintakej c'u na u ch'ijic ri c'äx ri' rech je' quixel na jas ri Cristo, kas cätakan c'u na ri Are' pa iwanima'. ²⁰ Cwaj ta na chi in c'o iwuc' chanim ri' rech jun chi wi ri i ch'abexic cuya' quibanano. ¡Sibalaj c'u quino il rumal ri tajin quibano!

Ri quieb u trato ri Dios quejunamax cuc' ri nan Sara rachi'l ri nan Agar ojer

²¹ Chibijmpe chwe, ix ri quiwaj quixc'oji pu k'ab ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, ¿a mat c'o jumul ri xoc pa i jolom jas ri cubij ri Pixab ri'? ²² Tz'ibtal chupam chi ri ka mam Abraham xec'oji quieb u c'ojol, jun ruc' ri ajic', ri ixok ri u cojom che patänil re, ri jun chic ruc' ri kas rixokil ri man xak tä patänil re. ²³ Ri ral ala ri ajic' xil u wäch ri are' je' jas ri quil u wäch apachique ac'al. Are c'u ri ral ala ri kas rixokil ri ka mam Abraham xil u wäch ri are' rech je' quelic jas ri xuchi' lok ri Dios. ²⁴ Are c'u jun c'utbal wa' chkawäch uj cämíc. We quieb ixokib

ri' quinjunamaj cuc' quieb trato. Ri nan Agar, ri ajic', quinjunamaj ruc' ri trato ri xuban ri Dios ruc' ri ka mam Moisés puwi' ri nim juyub, Sinaí u bi'. Ri winak ri quil qui wäch chupam we trato ri', je' ta ne chi xa e cojom che patäninelab jas ri nan Agar. ²⁵Ri nan Agar quinjunamaj ruc' ri ojer trato ri xbantaj chila' puwi' ri nim juyub Sinaí ri c'o pa Arabia. Ri winak ri e c'o pu k'ab wa' we trato ri', e are je' jas ri ca'nom ri winak aj Jerusalén cämíc. Ri e are' cachi'l ri calc'ual je' ta ne e cojom che patäninelab rumal chi e c'o pu k'ab ru Pixab ri Moisés. ²⁶Are c'u ri uj, uj ri' rech ri c'ac' Jerusalén ajchicaj, man uj c'o tä chi pu k'ab ri ojer Pixab ri'. Are c'u ri kas ka tinimit wa'. ²⁷Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: Chatquicotok, nan, at ri' ri man catalc'ualan taj, ri man c'o tä awal. Sibalaj chatquicotok, co carak a chi' rumal ri a quicotemal, pune man c'o tä jumul a rikom ri c'äx ri curik jun yawab ixok. Je ri', rumal chi quequiar na ri ral ri ixok ri xjach canok chuwäch ri ixok ri c'o rachajil, —cächa ri tz'ibtal canok.

²⁸Je c'u ri', kachalal, je' jas ri ka mam Isaac ri xuchi'j ri Dios chi quil na u wäch, je ri' ri uj, uj ri' ri ralc'ual ri Dios rumal ri xuchi'j ri Are'. ²⁹Je' jas ri xc'ulmataj ojer, ri ala ri xil u wäch je' jas ri quil u wäch apachique ac'al cuban c'äx che ri jun ri xil u wäch rumal ru chuk'ab ri Espíritu rech ri Dios. Are c'u je wa' tajin cäc'ulmataj cämíc. ³⁰¿Jas c'u cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic? Cubij: “Chawesaj bi ri ajic' ri cojom che patäninel rachi'l ri ral, rumal chi ri ral ri ixok ajic' ri' man cäyi' tä rechbal junam ruc' ri ral ri ixok ri kas c'o rachajil,” —cächa'. ³¹Je ri', kachalal, man uj je' taj jas ri ral ri ixok ajic' ri xak cojom che

patäninel, xane uj junam jas ri ral ri kas rixokil ri ka mam Abraham ri man xak tä patänil re.

Miya chi iwib jumul pu k'ab ri ojer Pixab re ri ka mam Moisés

5 Man uj c'o tä chi pu k'ab ri ojer Pixab. Ri Cristo c'ut Are xujesan pu k'ab wa'. Chitakej ba' ri u banom ri Jesucristo chiwe. Chiwila ba' chi miya chi iwib jumul chic pu k'ab ri ojer Pixab je' ta ne chi xak ix cojom chic che patäninelab.

²¿Chitampe ri quinbij! In wa', ri Pablo, quintzizon iwuc'. Quinbij chiwe chi we ri ix quiya iwib chi coc retal ri ojer trato che ri i cuerpo jas ri cäca'n ri winak aj Israel, man c'o tä u patän ri' chi ix cojoninak che ri Cristo. ³Jumul chic cwaj quinbij chque conojel ri achijab, chi we cäquiya quib chi coc ri retal ri ojer trato chque, tzrajwaxic wi ri' cäca'n ronojel ri cubij ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés. ⁴Ix ri quicojo chi rumal ru banic ri cubij ri Pixab cäjicomataj ri iwanima' cho ri Dios, i tasom chi iwib chrij ri Cristo. I yo'm can ri nimalaj u tok'ob ri Dios. ⁵Ri uj c'ut, rumal ri Lok'alaj Espíritu ka cu'bam ka c'ux chi ri Dios cuban na jicom che ri kanima' rumal chi uj cojoninak che ri Cristo. ⁶We c'u xa uj jun chic ruc' ri Cristo Jesús, man c'o tä u patän ri' we cäcoj ri retal ri ojer trato che ri ka cuerpo o we man cäcoj tä ri'. Ri c'o u patän are la' chi uj cojoninak che ri Cristo. Are c'u wa' cäbanow chke chi kas quekaj conojel ri winak.

⁷Ri ix utz i banom petinak lok. ¿Jachin lo ri xcojow i c'ux rech man quini-maj tä chi ri kas tzij? ⁸Man are tä ri Dios ri xbanow wa' rumal chi are ri Are' ri xixusiq'uij rech quixc'oji ruc'. ⁹Iwetam c'ut chi “xa ruc' jubik' ch'äm cäch'ämirisax juntir ri k'or re caxlan wa, cäwalij c'u u wäch,” —cächa'. (Je ri' xukuje' ri jubik' tjoníc ri man utz taj cäretzelaj na u wäch ronojel ri utzalaj ti-

joníc.) ¹⁰Ri in c'ut cu'l nu c'ux chrij ri Kajaw Jesús, chi ri ix man quiq'uex tá ri i chomanic. Are cäc'äjisax c'u na u wäch rumal ri Dios jachin ri' ri tajin cubano chi cäsach i c'ux, apachin ta ne ri are'.

¹¹Ri in, kachalal, we ta xak are tajin quintakej u tzijoxic chi rajwaxic coc ri retal ri ojer trato che ri qui cuerpo ri achijab, mat cätzucux u banic c'äx chwe in cumal ri winak aj Israel. We ta je ri', mat tzel cäquita ri winak ri' ri u tzijoxic ru cämical ri Cristo cho ri cruz. ¹²Jachin c'u tak ri cäquicoj qui chuk'ab chiwe rech coc ri retal ri ojer trato che ri i cuerpo, banom ta wi chi cäquik'at apan ri qui cuerpo ri e are'.

¹³Ri ix c'ut, kachalal, ix siq'uim rech quixtzokopitaj pu k'ab ri ojer Pixab. We je ri', xuwi ba' michomaj chi cuya' quiban ri xak i rayibal ix, xane chito'la iwib rumal chi quiwaj iwib. ¹⁴Je ri', rumal chi ronojel ri cubij ri Pixab cuban tz'akat wa' rumal we takanic ri': "Chawaj ri awach winak jas ri at cawaj awib," —cächa'. ¹⁵We c'u je' quibano jas ri cäca'n ri tz'i' xa cäquipak' quib, chiwila ba' iwib chi miq'uis ne iwib pa tak ri ch'oj.

Ri ka rayibal ri man utz taj cuc'ulelaj u wäch ri Lok'alaj Espíritu

¹⁶Ri cwaj quinbij in chiwe, are wa': Chiya che ri Lok'alaj Espíritu chi cätakan ri Are' pa ri iwanima' rech man quiban tá ri i rayibal ri man utz taj. ¹⁷Ri ka rayibal ri man utz taj cuc'ulelaj u wäch ri Lok'alaj Espíritu rech ri Dios. Ri Lok'alaj Espíritu c'ut cuc'ulelaj u wäch ri ka rayibal ri man utz taj. We quieb ri' cäquic'ulelaj quib. Rumal ri' ri ix man quixcowin taj quibano jachique ri quiwaj. ¹⁸We c'u are ri Lok'alaj Espíritu cätakan pa ri iwanima', man ix c'o tá ri' pu k'ab ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés.

¹⁹K'alaj ri cäca'n ri winak ri qui jachom quib chubanic xak jas ri qui ray-

ibal ri e are'. Je' cäca'no jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tá qui pixab. Cäca'n c'u ri etzelal ri sibalaj äwas u banic cho ri Dios xukuje' chquiwäch ri winak. Cäca'n c'u ronojel u wäch ri man utz taj ri cäquirayij, ri xa quixbal u banic. ²⁰Man xuwi tá wa', xane cäquik'ijilaj tak tiox, xukuje' cäca'n itzinic. Cäca'n qui c'ulel chbil tak quib, amak'el c'ut cäquiyac tak ch'oj. C'äx cäquina' chquij niq'uiaj winak chic, chanim cäpe coyowal. Xuwi cäquitzucuj ri quech ri e are', man cäquichomaj tá ri quech niq'uiaj chic. Man curik tá rib ri qui chomanic, xane xak cäquitasala quib chbil tak quib. ²¹Xukuje' cäquirayij ri quech niq'uiaj winak chic, quecämisanic, quek'abaric, cäquiya u wi' ri cäquitiyo. Xukuje' c'o niq'uiaj chic ri junam ruc' wa' ri cäca'no. Quinbij chi c'u apan chiwe jas ri nu bim can nabe, chi ri quebanow wa' we ri' man queopan tá na ruc' ri Dios rech cätakan ri Are' pa qui wi'.

²²Are c'u ri Lok'alaj Espíritu cubano chi cäkaj kib, chi kas cujquicotíc, chi cuxlan na ri kanima', chi cäkachajij paciencia, chi cujch'awic, cäka'n utzil chque niq'uiaj, chi utz ri ka c'aslemal, chi jicom ri kanima', man xak tá quieb ka chomanic. ²³Ri Lok'alaj Espíritu xukuje' cubano chi man cäkanimarísaj tá kib, chi man cäka'n tá xa jas ri cäkaj uj. Man c'o tá c'u jun pixab ri cubij chi man cuya' taj queban wa' we ri'. ²⁴Ri e rech ri Cristo, je' ta ne qui ripom cho ri cruz ronojel ri qui rayinic ri man utz taj, ronojel ri man utz taj ri craj ri canima'. ²⁵We yo'm ri ka c'aslemal rumal ri Lok'alaj Espíritu, kaya ba' chi ri Are' cätakan pa ka wi' pa ronojel ri cäka'no.

²⁶Man cuya' taj cäkanimarísaj kib, rumal chi we je ri' cäka'no, xa cäkayac koyowal chbil tak kib. Mäkana' c'u c'äx chrij jun cojonel chic aretak curik utzil pa ru c'aslemal.

**Rajwaxic cäkato'la kib ri
jun ruc' ri jun chic**

6 Kachalal, we c'o jun cojonel cärik-taj pa mac, ix ri' ri kas cätakan ri Lok'alaj Espiritu pa ri iwanima', rajwaxic quito' wa' we cojonel ri' ruc' jun utzalaj iwanima' rech cuban chi na ri kas utz pa ru c'aslemal. Aretak quiban wa', are minimarísaj ba' iwib, xane china' pa iwanima' chi man nim tä i banic. Chiwila c'u iwib chijujunal chi mixkaj ne ix pa mac xukuje'. ²Chito'la iwib ri jun ruc' ri jun chic je' jas ri cuban jun winak cuto' ri rachi'l che ri reka'n. We je' quiban ix, quinimaj ri' ru Pixab ri Cristo.

³We c'o jun cuchomaj chi kas nim u banic, ketam chi man kas tzij tä c'u ri'. Ri winak ri' xa tajin cusub rib. ⁴Rumal ri' rajwaxic chi chiwila iwib chijujunal jas ri i banom pa ri i c'aslemal. We i banom ri kas utz, te c'u ri' cäcu'bi na i c'ux rumal ri i banom ix. Man are tä quiwilo jas ri ca'nom niq'uiaj chic. ⁵Chijujunal c'ut rajwaxic quich'okobej ronojel ri cäpe na pa ri i c'aslemal.

⁶Ri tajin cätijox che ru Lok' Pixab ri Dios, rajwaxic ri' cuya jubik' re jas ri c'o ruc', cuban c'u ronojel u wäch utzil che ri tajin cuya ri tijonic.

⁷¡Misub iwib! Ri Dios man cuya tä chque ri winak chi xa cäquetz'bej u wäch ri Are'. Ronojel c'u ri cutic jun winak, cäyac na ru wäch wa' rumal. ⁸We jun winak xa are cuban ri etzelal ri c'o pa ri ranima', are je' ta ne ri tajin cutic jun itzel tico'n ri man utz tä u wäch, cuyac c'u na ri' jun cosecha re cämical. We c'u jun winak are cubano jachique ri craj ri Espiritu rech ri Dios, are je' ta ne chi tajin cutic jun utzalaj tico'n ri'. Ri Lok'alaj Espiritu cubano chi cuyac na jun cosecha ri man cäsach tä u wäch, are wa' ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. ⁹Mujcos ba' chubanic ri utzil. Curik c'u na jun k'ij ri cäkayac na ru wäch ri ka'nom we

man cäq'uiustaj tä ka c'ux ruc', cäkaya c'u can u banic wa'. ¹⁰Rumal ri', joropa' mul ri cujcowinic, ka'na utzil chque conojel winak, más c'u na chque ri kach tak cojonelab.

**Ri apóstol Pablo cuya ri q'uisbal u
pixbenic, xukuje' cuya rutzil
qui wäch ri cojonelab**

¹¹Chiwilampe ri nimak tak tz'ib ri quinbano aretak quincos ri nu k'ab in chutz'ibaxic wa' we tzij ri' chiwe. ¹²Conojel ri cäquicoj qui chuk'ab chiwe rech coc ri retal ri ojer trato che ri i cuerpo, cäca'n wa' xa rumal chi are cäcaj chi utz queil wi cumal ri winak, rech man c'o tä jun c'äx cäban chque pune cäquitzijoj ru cämical ri Cristo cho ri cruz. ¹³Xukuje' ne ri winak ri cojom ri retal ri ojer trato che ri qui cuerpo, man quecowin taj cäca'n ronojel ri cubij ri Pixab. Are xa cäcaj chi coc ri retal ri ojer trato chiwe rech cäquinimarísaj quib chiwij chubixic chi xecowinic xca'no chi xixniman che ri cäquibij. ¹⁴Are c'u ri in, man cwaj taj quinnimarísaj wib xak pa we wi, xane xuwi rumal ru cämical ri Kajaw Jesucristo. Rumal c'u ru cämical ri Are' cho ri cruz, je' ta ne cäminak chi ruwächulew chwe in, xukuje' ri in, je' ta ne in cäminak chic chuwäch ruwächulew. ¹⁵We kas tzij xa uj jun chic ruc' ri Cristo Jesús, pune cojom retal ri ojer trato che ri ka cuerpo o man cojom taj, man are tä ri' ri nim u banic, xane ri kas nim u banic are we banom c'ac' tak winak chke rumal ri Dios. ¹⁶Conojel ba' ri cäca'no jas ri cubij we takanic ri', chuban ta ri Dios chque chi cuxlan ri canima', xukuje' chi quel ta u c'ux chque ri e are', xukuje' chque conojel ri kas e rech ri Are'.

¹⁷Xuwi chi ba' wa' we cämich, are c'u ri chuwek cäbij man cwaj tä chic chi c'o jun cuya latz' chwe, o cuban jun u wäch c'äx chwe, rumal chi ri yuc ri e c'o che ri

nu cuerpo kas cäquic'utu chi in patänil
re ri Kajaw Jesús.

¹⁸Kachalal, are ta ba' ri Kajaw Jesu-
cristo cätok'obisan na i wäch ix nimalaj
iwonojel. Amén.

RI CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHQUE RI COJONELAB AJ ÉFESO

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta chque ri kachalal cojonelab aj Éfeso

1 In wa', ri Pablo, in apóstol. In jun chque ru tako'n ri Jesucristo. Je wa' nu banic rumal chi are u rayibal ri Dios. Quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chque ri winak ri e rech ri Dios, ri e c'o pa ri tinimit Éfeso, ri cojonelab ri kas jicom ri canima', ri xa e jun ruc' ri Cristo Jesús. ² Are ta ba' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj i wäch, cubano chi cuxlan ri iwanima'.

Ri Dios uj u tewchim rumal chi xa uj jun ruc' ri Cristo

³ Kaya ba' u k'ij ri Dios, ru Tat ri Kajaw Jesucristo, rumal chi uj u tewchim. U banom q'uia u wäch tok'ob chke rumal chi xa uj jun ruc' ri Cristo. U yo'm chke ronojel u wäch utzil ri cäpe chila' chicaj. ⁴ Tzojer lok uj cha'tal rumal ri Dios, uj ri uj c'o pu k'ab ri Cristo, c'a mäjok cäban ruwächulew rumal. Xujucha' rech ch'ajch'oj ri kanima' chuwäch ri Are', rech man c'o tä etzelal pa ri ka c'aslemal. ⁵ Xa c'u rumal chi uj lok' chuwäch, rumal ri' xuchomaj lok ojer chi cujucoj che ralc'ual rumal ri Jesucristo. Pa ranima' c'ut xpe wi chi je' cubano, rumal chi are ru rayinic. ⁶ Rumal c'u ri' cämie cäkaya u k'ij ri Dios rumal ru tok'ob ri sibalaj nim u k'ij ri xuban chke. Rumal c'u we nimalaj tok'ob ri', ri uj, xa uj jun chic ruc' ri lok'alaj u C'ojol. ⁷ Ri Dios sibalaj nim ri tok'ob ri xuban chke aretak xujutoro, xujutzokopij pu k'ab ri Itzel! Are c'u xa rumal ru cämical ru C'ojol chi ri Dios xcowinic xusach ri ka mac. ⁸ Sibalaj man c'o tä c'u je' ri tok'ob ri xuban ri Dios

chke, xuya c'u ronojel u wäch ketambal, xukuje' xuya ri ka no'j. ⁹ Xuk'alajisaj chkawäch jas ri c'o pa ranima' ojer, ri u chomam lok pa re wi, ri man c'o tä jun retam nabe. ¹⁰ U chomam lok chi aretak copan ri k'ij, cuban na ri xuchi'j lok. Are la' chi cuban na xa jun che ronojel, are ronojel ri c'o chila' chicaj xukuje' ri c'o cho ruwächulew, cuya c'u na pu k'ab ri Cristo rech cätakan ri Are' puwi'.

¹¹ Tzojer lok uj cha'tal rumal ri Dios, uj ri uj c'o pu k'ab ri Cristo rech cäkarik ke ri echbal junam ruc' ri Are'. Are ri u chomam lok chi cuya na chke. Je wa' xuban ri Dios ri cuban ronojel. Are je' jas ru chomam petinak lok, ri utz cäriilo. ¹² Je ri' xuban ri Are' rech ri uj, ri xkajiquiba ri kanima' chrij ri Cristo nabe, cäkaya na u k'ij ri Dios rech sibalaj cän-imarissax na u k'ij. ¹³ Ri ix xukuje', aretak xita ri Kas Tzij, ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri xtzijox chiwe rech rumal wa' quirik na ru tobanic ri Dios, xixcojon che ri Cristo. Are chi' xcoj iwetal chi ix rech ri Dios ruc' ri Lok'alaj Espiritu ri xuchi'j lok nabe. ¹⁴ Aretak ri Lok'alaj Espiritu cätakan pa ranima' jun cojonel, are c'utbal chi kas tzij cuya na ri Dios ronojel ri xuchi'j chque ri winak ri e rech ri Are' aretak kas cätz'akat qui toric. Je ri' rech cäkaya na u k'ij ri Dios, rumal chi sibalaj nim u k'ij ri Are'.

Ri apóstol Pablo cuta' che ri Dios chi cuya quetambal ri cojonelab

¹⁵ Ri in xinta u tzijol chi sibalaj quixcojon che ri Kajaw Jesús, xukuje' chi sibalaj queiwaj conojel ri winak ri e rech ri Dios. ¹⁶ Rumal c'u ri', aretak xinta wa', xintakej u ya'ic maltioxinic che ri Dios iwumal. Amak'el ronojel k'ij quixna'taj chwe, quinban c'u orar pi wi'. ¹⁷ Je ri' quinbano rech ru Dios ri Kajaw Jesucristo, ri ka Tat ri sibalaj nim u k'ij, cubano ta na chiwe chi ri Lok'alaj Espiritu cuya na ri i no'j, xukuje' cuk'alajisaj ri

Dios chiwäch rech kas quiwetamaj na u wäch ri Are'. ¹⁸Quinta' che ri Dios chi cuya na sakil pa ri i chomabal rech kas quiwetamaj jas ri' ri quicu'ba wi i c'ux ri xixusiq'uij wi. Je' quinta' che rech quiwetamaj chi sibalaj nim, sibalaj je'lic ri cäquechbej na conojel ri winak ri e rech ri Are'. ¹⁹Xukuje' quinta' wa' che ri Dios rech quiwetamaj chi sibalaj nim ru chuk'ab ri Are', man c'o tä c'u cäjunamataj wi wa'. Are wa' ri chuk'ab ri u yo'm chke uj ri uj cojoninac che. ¡Wa' we ri' are ri nimalaj u chuk'ab ri kas cajmabal! ²⁰Kas are c'u wa' ri chuk'ab ri xuc'ut ri Are' aretak xuc'astajisaj ri Cristo chquixol ri cäminakib, xut'uyuba c'u pa ru wiquiäk'ab chila' chicaj.†† ²¹Are ri Cristo, ri xyi' che chi cätakan pa qui wi' conojel ri c'o takanic pa qui k'ab, pune ta ne e ángeles. Xukuje' xyi' che chi cätakan pa qui wi' conojel ri takanelab ri sibalaj c'o qui chuk'ab, ri k'atal tak tzij, ri c'amal tak qui be ri winak, xukuje' puwi' ronojel u wäch takanic, man xuwi tä pa tak we k'ij ri', xane pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na. ²²Ri Dios xubano chi ri Cristo cätakan puwi' nimalaj ronojel ri c'olic, xukuje' xucoj ri Are' pa qui wi' ri kachalal cojonelab che Cajaw ri e are', junam jas ri ka jolom c'o puwi' ri ka cuerpo. ²³Conojel ri kachalal cojonelab e are' quenuc'uw ru cuerpo ri Cristo waral cho we uwächulew. Je ri' chi cumal ri cojonelab ri Cristo kas tz'akat chic. Ri Are' c'ut kas cuban tz'akat che ronojel ri c'olic.

**Xa rumal ru tok'ob
ri Dios c'o ri tobanic chke**

2 Ri ix nabe canok je' ta ne ix cäminak rumal ri iwetzela, rumal ri i mac. Xpe c'u ri Dios, xuya ri kas c'aslemal chiwe junam ruc' ri Cristo. ²Nabe canok

xiban iwe ri mac jas ri cäca'n ri winak cho ruwächulew, xiban c'u u rayibal ri jun ri cäbin pa ri sutz' mayul, ri c'o u takanic pa qui wi' ri itzel tak espíritus. Are wa' ri Itzel ri xa cuban u rayibal pa anima' ri winak ri man queniman tä che ri Dios. ³Konojel ri uj xukuje' je' xka'n wa' nabe canok, xka'no jachique ri xkaj, xkanimaj ronojel ri xraj ri kanima' rech cäka'n ri man utz taj, xukuje' xka'n apachique ri xkachomaj u banic. Rumal ri' nabe canok are ya'tal chke uj chi cäpe ri nimalaj royowal ri Dios pa ka wi', cäc'äjisax na ka wäch jas ri ya'tal chque ri niq'uij winak chic. ⁴Are c'u ri Dios, rumal ri nimalaj rutzil ranima', sibalaj xel u c'ux chke. ⁵Sibalaj lok' xujrilo, pune ta ne nabe canok ri uj je' ta ne uj cäminakib chuwäch ri Dios rumal ri ka mac. Xuya chke ri kas c'aslemal junam ruc' ri Cristo. Xa rumal ri nimalaj u tok'ob ri Dios ka rikom ru tobanic ri Are'. ⁶Man xuwi tä c'u wa' ru banom ri Dios chke, xane xukuje' xujuc'astajisaj junam ruc' ri Cristo Jesús, xukuje' xuya chke chi cujtakan junam ruc' Are' chila' chicaj. ⁷Je ri' xuban chke rech pa tak ri k'ij ri quepe na cuya' cuc'utu chi sibalaj nim ru tok'ob pa ka wi'. Cuban c'u na ronojel wa' ruc' ri nimalaj rutzil ranima' ri xuc'ut chkawäch rumal ri Cristo Jesús. ⁸Xa rumal ru tok'ob ri Dios ix to'tajinac, rumal chi xixcojon che ri Cristo. Man rumal tä ri utzil ri i banom ix, xane xa u sipam ri Dios wa' chiwe. ⁹Man are tä rumal ri utzil ri quibano chi ri Dios xuban tok'ob chiwe. Je ri' rech man c'o tä jun ri cuya' cunimarisaj rib. ¹⁰Ri Dios c'ut, Are xujbanowic. Rumal ri Cristo Jesús xuban c'ac' che ri ka c'aslemal rech cäka'n ronojel u wäch utzil. Ojer c'u wa' xuchomaj lok chi je' cäka'no.

††**1:20** Ri cät'uyi jun pu wiquiäk'ab jun nim takanel, we are ri Dios o jachin jun ri c'o takanic pu k'ab, quel cubij chi ri jun ri t'uyul pu wiquiäk'ab, are cäyi' nim takanic pu k'ab ri are' xukuje'.

Rumal ru cämical ri Cristo c'o utzil chkaxol

¹¹ Chna'taj ba' chiwe jas ri i banic nabe. Ri ix man ix aj Israel taj, rumal c'u ri' ri winak aj Israel ri cojom ri retal ri ojer trato chque cäquibij chbil quib: "Uj wa', uj rech ri circuncisión," —quecha'.^{‡‡} Cäquibij c'u chiwe chi ri ix man ix jun tä cuc', man cojom tä ri retal ri ojer trato chiwe, —quecha ri'. ¹² Nabe canok man ix cojoninäk tä che ri Cristo. Man ix jun tä cuc' ri winak aj Israel. Man c'o tä iwetam chrij ri xuchi'j ri Dios chque ri winak ri e cha'tal rumal ri Are', man c'o tä c'u iwe che ri xubij ri Dios pa tak ri ojer tak tratos ri xuban cuc'. Man na'tal tä ri Dios chiwe, man c'o tä ri cul' wi i c'ux waral cho we uwächulew. ¹³ Cämïc c'ut ri ix xa ix jun ruc' ri Cristo Jesús, ix ri nabe naj ix c'o wi che ri Dios. Banom chiwe chi nakaj chic ix c'o wi che ri Are' cämïc xa rumal ru cämical ri Cristo. ¹⁴ Ri Cristo Are cäyo'w utzil chkaxol. Xuban xa jun tinimit chque ri quieb tinimit, ri winak aj Israel cachi'l ri winak ri man e aj Israel taj. Xresaj ri k'atebal ri tasowinak qui xo'l, je' ta ne jun tapya. ¹⁵ Aretak xuya rib pa cämical cho ri cruz are chi' xusach u wäch ri cuje'ulelanic. Ri cuje'ulelanic are ri qui Pixab ri winak aj Israel ri cujutak chubanic q'uia jastak. Ri Are' c'ut xuya utzil chquixol ri quieb tinimit. Xuban xa jun tinimit chque, jun c'ac' tinimit ri xa jun ruc' ri Cristo Jesús. ¹⁶ Rumal ru cämical cho ri cruz xerutzirisaj ri quieb tinimit ruc' ri Dios, xuban chque chi xa e jun chic, xusach c'u u wäch ri ch'oj chquixol.

¹⁷ Xpe c'u ri Cristo, xutzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri cubano chi c'o utzil, cubano c'ut chi cuxlan ri canima' conojel. Xutzijoj wa' chiwe ix ri man ix aj Israel taj ri naj xixc'o'ji wi che ri

Dios nabe, xukuje' xutzijoj wa' chque ri winak aj Israel ri más nakaj xec'o'ji wi che. ¹⁸ Rumal c'u ri Cristo ri uj nimalaj konojel, we uj aj Israel o man uj aj Israel taj, junam cuya' cujoc cho ri Dios ka Tat xa rumal ri Espíritu rech ri Are'. ¹⁹ Rumal ri', ri ix ri man ix aj Israel taj, cämïc ix ajtinimit chic, man xak tä ix aj que niq'uiaj tinimit, man ix estranjerab tä chic, xane ix ajtinimit junam c'ut conojel ri e rech ri Dios. Ri ix, nimalaj iwonojel ri ix, ix achalaxic chic rech ri Dios. ²⁰ Ix je' jas jun ja. Ix yacom puwi' ri tac'alibal ri xquicoj ri apóstoles xukuje' ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. Ri abaj ri xcoj rumal ri Dios che tok'ebal re ri esquina rech ri ja, are ri Jesucristo. Are wa' we abaj ri' sibalaj nim u banic. ²¹ Puwi' c'u wa' we tac'alibal ri', ri Cristo, tajin cäyac wi wa' we ja ri' rumal ri Dios. Utz c'u u banic tajin cäban che qui nütic ru tz'akatil. Rumal ri Cristo conojel ri cojonelab, je' ta ne e xan, tajin cäquinuc' quib chubanic jun nimalaj ja ri tatalic rech chila' cuya' cäk'ijilax wi ri Kajaw Jesús. ²² Ri ix xukuje', ri xa ix jun ruc' ri Cristo, tajin quinuc' iwib cuc' ri niq'uiaj cojonelab chic chubanic jun ja jawije' cä-jeki wi na ri Dios rumal ri Lok'alaj Espíritu rech ri Are'.

Ri apóstol Pablo cutzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri winak ri man e aj Israel taj

3 Xa rumal wa', ri in Pablo, chanim ri' in c'o pa che' xa rumal chi xintzijoj ri Utzalaj Tzij chrij ri Cristo Jesús chiwe ix, ri man ix aj Israel taj. Tajin c'u quinban orar pi wi' cho ri Dios. ² Ri ix iwetam chi wa' chi ri Dios xel u c'ux chwe, xutok'obisaj nu wäch, xuya c'u pa nu k'ab rutzijoxic ru Lok' Pixab chiwe. ³ Ri Dios xuc'ut chnuwäch ri u chomam lok, ri man etamtal tä nabe. Nu tz'ibam

^{‡‡}2:11 Che retamaxic jubik' na chrij ri circuncisión, chawila' Hechos 7:8, nota.

chi c'u wa' chiwe ruc' quieb oxib tzij. ⁴Aretak quisiq'uij u wäch ri xintz'ibaj chiwe, quiwetamaj na ri' jas ru chomanic ri Dios chrij ri Cristo ri man etamtal tä nabe, ri te' xk'alajisax chnuwäch. ⁵Are c'u wa', ri man xyi' tä can retamaxic wa' chque ri winak ojer, cämïc c'ut k'alajisam chic rumal ri Dios chquiwäch ri lok'alaj tak apóstoles, ri u tako'n ri Are', xukuje' chquiwäch ri lok'alaj tak k'alajisal tak re ru Lok' Pixab rumal ri Espíritu rech ri Dios. ⁶Are c'u wa' ri man etamtal taj nabe: Rumal ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, ri winak ri man e aj Israel taj junam cäquechbej que ri cuya ri Dios chque ri winak aj Israel. Xukuje' xa e jun chi cuc', cäquic'am c'u na que ri xuchi'j ri Dios rumal ri Cristo Jesús.

⁷Pune man takal tä chwe, xel u c'ux ri Dios chwe. Rumal ri nimalaj u tok'ob ri Are', xuya pa nu k'ab chi quinpatänin che, quintzijoj ru Lok' Pixab ri Are'. Je ri' ri xuban chwe rumal ri nimalaj u chuk'ab. ⁸Ri in kas man nim tä nu banic chuwäch apachique cojonel ri man nim tä u k'ij chquixol conojel ri winak ri e cha'tal rumal ri Dios. Pune ta ne je ri', ri Dios xutok'obisaj nu wäch, xuya chwe chi quintzijoj chque ri winak ri man e aj Israel taj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri cubij ri nimak tak utzil ri sibalaj cajmabal na ri queriktaj na ruc' ri Cristo. ⁹Yo'm c'u chwe chi quink'alajisaj chquiwäch conojel ri winak ru chomam lok ri Dios ri banowinak conojel ri jastak. Man etamtal tä c'u wa' nabe pa ri ojer tak k'ij. ¹⁰Je ri' xbantajic rech cämïc cumal ri kachalal cojonelab quetamax ri q'uia u wäch u no'j, u chomabal ri Dios. Rumal ri' conojel ri c'o takanic pa qui k'ab pune ta ne e ángeles, xukuje' conojel ri k'atal tak tzij ri c'o qui takanic chicaj cäquetamaj na wa'. ¹¹Petinak lok ri Dios xuchomaj wa' rech je' cäban na ri' rumal ri Cristo Jesús ri Kajaw. ¹²Rumal chi xa uj jun ruc' ri Cristo cuya' cujoc

cho ri Dios, man cäkaxej tä kib, cu'l c'u ka c'ux chi je ri' rumal chi uj cojoninac che ri Are'. ¹³Rumal ri' quinbij chiwe chi mixbison rumal ri c'äx ri tajin quinrik rumal iwech. Are tajin quinrik wa' xa rech ri ix quirik utzil, rumal chi cänimar na i k'ij rumal.

**Waral ri apóstol Pablo cuc'ut
chkawäch nimalaj konojel chi
sibalaj uj lok' cho ri Dios**

¹⁴Rumal c'u ri' quinxuqui chubanic orar chuwäch ru Tat ri Kajaw Jesucristo. ¹⁵Chrij c'u ri ka Tat esam wi qui bi' conojel ri e c'o pa ri caj, xukuje' ronojel achalaxic ri c'o cho ruwächulew. ¹⁶Quinta' che ri Dios chi ruc' ri q'ualaj u wäch tewchibal ri c'o ruc' ri Are' ri quenimarian u k'ij, cuya ta na ri nimalaj i chuk'ab, cuwalijisaj ta c'u na ri iwanima' rumal ri Lok'alaj Espíritu. ¹⁷Je ri' rech kas cäjeki na ri Cristo pa tak ri iwanima' rumal chi quixcojon che, rech ri ix kas jicom ri iwanima' quiwaj iwib nimalaj iwonojel, quitakej c'u na u banic wa'. ¹⁸We je ri' quibano, kas quixcowin na quich'obo junam cuc' conojel ri cojonelab chi ri Cristo sibalaj cujraj, chi sibalaj nim ri rutzil ranima' ri Are'. Man c'o tä je' wi, rumal chi sibalaj je'lic. Man c'o tä jun chic ri junam ruc', man cuya' taj cäch'obtaj wa' kumal uj ri xa uj winak. ¹⁹Cwaj ta ba' chi kas quiwetamaj ri rutzil ranima' ri Cristo ri sibalaj nim na wa' chuwäch ronojel ri cujcowinic cäkachomaj. Je ri' rech are ri Dios ri kas cätakan pa ri iwanima', man c'o tä chi jun chic.

²⁰Chnimarisax ta ba' u k'ij ri Dios ri c'o nimalaj u chuk'ab chubanic ronojel ri cäkata' che. Man xuwi tä c'u wa' ri cäkata' che cäcowin ri Are' chubanic, xane xukuje' cäcowin ri Are' chubanic más na chuwäch ri cujcowin uj cäkachomaj. Rumal ri nimalaj u chuk'ab ri Lok'alaj Espíritu ri c'o pa ri kanima'

cuban na ronojel wa'.²¹ ;Chnimarisax ta ba' u k'ij ri Dios cumal ri kachalal cojonelab amak'el ronojel k'ij, kumal uj nimalaj konojel ri ya uj jun ruc' ri Cristo Jesús, man xak xuwi tä cämíc, xane xukuje' pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na! Amén.

Ri Lok'alaj Espíritu cuban xa jun chke

4 Rumal wa' in c'o pa che' rumal chi tajin quintzizoj ri Utzalaj Tzij chrij ri Kajaw Jesús. Quixinbochi'j chi quiban ri utzil ri takal u banic pa ri i c'aslemal jas ri rajwaxic cäca'n ri winak ri e siq'uim rumal ri Dios je' jas ri ix.² Minimarisaj iwib, xane quixch'awic, utz c'u iwanima' cuc' conojel. Chichajij paciencia, chisacha c'u i mac chbil tak iwib. Chic'utu' chi quiwaj iwib ruc' ru to'ic ri jun ruc' ri jun chic.³ Chicojo i chuk'ab rech c'o utzil chixol, rech xa ix jun chic rumal ru tobanic ri Lok'alaj Espíritu.⁴ Xa uj jun nimalaj konojel, xa c'u jun ri Lok'alaj Espíritu. Je ri' xukuje' are xa jun ri cäcu'bi ka c'ux chrij, ri uj siq'uim wi rumal ri Dios.⁵ Xa jun ri Kajaw c'olic, xa c'u jun ri cujcojon che, xukuje' xa jun ri ka kasna'.⁶ Xa jun ri ka Dios c'olic, are c'u ka Tat nimalaj konojel. Ronojel c'o pu k'ab ri Are'. Cujucoj c'u chubanic ronojel ri craj ri Are', xukuje' ri Are' c'o pa kanima' nimalaj konojel.

⁷Yo'm chke rumal ri Cristo jas ri cujcowin chubanic. Are je' jas ri u chomam ri Are' pa ka wi' uj chkajujunal.⁸ Rumal ri' cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: Aretak xpaki chicaj, xeuç'am bi ruc' Are' ri xeutoro, xeuya c'u can sipanic chque ri winak waral, —cächa'.

⁹¿Jas quel cubij wa' chi xpaki chicaj? Quel cubij chi nabe xkaj bi c'ä chuxe' ri ulew ri sibalaj naj kajinak.¹⁰ Ri xkaj bi xe' ri ulew, are wa' ri xpaki bi sibalaj chicaj, más jela' puwi' ronojel ri

caj chuc'utic chquiwäch conojel chi ri Are', man c'o tä c'olibal ri mat cäriktaj wi.¹¹ Tzare c'ut xyo'w ri qui chac ri cojonelab chquijujunal. Jujun xeucoj che apóstoles, jujun chic xeucoj che k'alajisaj tak re ru Lok' Pixab ri Dios, jujun chic xuya chque chi cäquitzizoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. Niq'uiaj chic xeucoj che c'amal tak qui be ri cojonelab, jujun chi c'ut xeucoj che ajtijab.¹² Je ri' xuban chque ri cojonelab rech e c'o ri quepatänin che ri Dios ruc' ri quecowin chubanic. E are wa' ri quebanow ri chac che qui q'uiyisaxic ri cojonelab ri quenuc'uw ru cuerpo ri Cristo waral cho we uwächulew.¹³ Je ri' rech nimalaj konojel cäjünamataj ka wäch rumal ri ka cojoníc, kas cäketamaj c'u na u wäch ri Cristo ru C'ojol ri Dios. Kas cätz'akat na ri ka chomabal, utz quel na ri ka c'aslemal cho ri Dios, rech cujel ta na junam ruc' ri Cristo.¹⁴ Man uj je' tä chic jas ri ac'alab ri man xak tä jun quec'oji wi, quebe' je wa' je ri'. Man cäkaj tä ri' chi xak cujc'am bi jawije' chi' cumal niq'uiaj winak ri quec'utuw jule' tak tijonic chic ri xak quech achijab. We winak ri' xak cäca'n subunic, c'o ri itzel tak qui no'j, cäquitzucuj jas cäca'no chi ri winak cäquicoj ri qui tijonic ri man kas tzij taj.¹⁵ Chuq'uexwäch wa' are rajwaxic chi cäkatzizoj ri kas tzij, cäkaj kib nimalaj konojel. Jas ri ac'alab queq'uiyic, je' rajwaxic cäka'n uj pa ronojel. Cätz'akat c'u na ri ka chomabal cho ri Dios, rech cujel ta na jas ri Cristo ri xa uj jun ruc'. Are c'u ri Are' cätakan pa ka wi' je' jas ri ka jolom c'o puwi' ri ka cuerpo.¹⁶ Rumal ri Cristo utz cäca'n conojel ru tz'akatil ru cuerpo che qui rikic quib. Conojel cäquito'la quib, cäca'n c'u ri qui chac chquijujunal. Je ri' chquijujunal ru tz'akatil ri cuerpo queq'uiyic, conojel cäcaj quib, cäquito'la quib. (E are wa' ri kachalal cojonelab ri

quenuc'uw ru cuerpo ri Cristo waral cho we uwächulew.)

Waral cäkil wi ri c'ac' c'aslemal ri cuya ri Cristo chque ri cojonelab

¹⁷ Pa ru bi' ri Kajaw Jesús are quinbij wa' chiwe, quixinpixbaj c'ut chi miban chi iwe jas ri cäca'n ri niq'uiaj winak chic ri man e cojoninäk tä che ri Dios. Ri e are' xa cäquichomaj u banic ri man c'o tä u patän. ¹⁸ Jun wi ri qui chomabal, je' ta ne chi e sachinak pa ri k'ekum. Man c'o tä c'u que ri c'aslemal ri cuya ri Dios rumal chi man c'o tä quetam. Abajarinäk ri canima', man coc tä c'u tzij pa qui jolom. ¹⁹ We winak ri' man c'o tä chi qui q'uixbal chquipalaj, qui jachom quib chubanic ronojel u wäch etzelal, jachique ri utz cäquül wi. Ruc' sac'ajil xekaj chubanic ronojel u wäch mac, pune äwas u banic wa' cho ri Dios, xukuje' chquiwäch ri winak. ²⁰ Ri ix c'ut man je' tä wa' ri xiwetamaj ruc' ri Cristo. ²¹ We kas xita ri xbix chiwe chrij ri Are', iwetam c'u ri kas tijonic. Are wa' ri tijonic chrij ri kas tzij ri cäriktaj xak xuwi ruc' ri Cristo. ²² Miban chi ba' jas ri xiban can ojer. Chiya can ri ojer i c'aslemal, ronojel ri man utz taj ri ix nak'atal wi nabe aretak ix sachinak rumal ru banic ri itzel tak i rayinic. ²³ Chiya ba' chi cäban c'ac' che ri iwanima', xukuje' ri i chomabal. ²⁴ Chiq'uexa ri i c'aslemal je' ta ne ri quicoj jun c'ac' atz'iak. Are wa' ri c'ac' i c'aslemal ri yo'm chiwe rumal ri Dios rumal chi are u rayibal ri Are'. Jun c'aslemal wa' ri kas jicom, xukuje' ch'ajch'oj.

²⁵ Chiya ba' can u banic ri banow tzij, chibij ri kas tzij chbil tak iwib rumal chi ri uj nimalaj konojel, uj cojonelab ri cunjuc'uw ru cuerpo ri Cristo, cämïc c'ut xa uj jun chic.

²⁶ We cäpe iwoyowal, miya' chi cuban chiwe chi quixmacunic. Choc'ow ri iwoyowal chanim, c'ä mäja' que' ri k'ij.

²⁷ Miya che ri Itzel chi c'o jas ri cäcowin chubanic chiwe.

²⁸ Quinbij chque ri cäca'n ri elak' chi mäquiban chi wa', xane chquitzucuj qui chac. Chquicojo ri qui k'ab, ri quetambal chubanic jun chac rech cäquich'ac ri cäquiritjo, xukuje' rech c'o ri cäquiya chque ri c'o qui rajwaxic.

²⁹ Mibij tzij ri man utz taj, xane chicojo ri tzij ri utz cätatajic, ri quetob chque jachin tak ri quetowic, xukuje' cuya utzil pa ri qui c'aslemal. ³⁰ Miya bis che ri Lok'alaj Espiritu rech ri Dios. Are c'u ri Lok'alaj Espiritu, are ri c'utbal chi ri ix kas tzij ix rech ri Dios, chi cätz'akat c'u na ri k'ij aretak quixtor na rumal ri Are'.

³¹ Chiwesaj ronojel ri c'äx ri c'o pa tak ri iwanima', ronojel ri oyowal, ri c'a'nal, ri yajanic, ri yok'onic, xukuje' ronojel u wäch etzelal. ³² Xane chich'abey iwib ruc' utzil, chel i c'ux chbil tak iwib, chusachala rib i mac chbil tak iwib, jas ri Dios xusach i mac ix rumal ri Cristo.

Ri apóstol Pablo cubij jas ri rajwaxic pa ri qui c'aslemal ri cojonelab

5 Rumal chi ri ix, ix ralc'ual ri Dios, ix lok' chuwäch, rajwaxic chi quitij i chuk'ab chubanic iwe jas ri cuban ri Are'. ² Chiwaj ba' iwib jas ri Cristo cujraj uj, xujach c'u rib pa ri cämical che ka quexwäch, jas jun alaj chij ri cäcämisax cho ri Dios che sipanic, ri sibalaj je'l cuna' wi ri Are', jas ri ruxlab ri c'oc'alaj cunabal ri cäporox chuwäch.

³ Miban iwe jas ri cäca'n ri tz'i ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. Miban apachique u wäch mac ri äwas u banic cho ri Dios, o chquiwäch ri winak, mirayij q'uia u wäch jastak ajuwächulew. Moc wa' we chomanic ri' pa ri i jolom. Man takal tä wa' chiwe rumal chi ri ix, ix ralc'ual ri Dios. ⁴ Micoj itzel tak tzij ri q'uixbal qui bixic, mibij tzij ri man c'o tä qui patän, o ri tzij ri man utz taj ri yacbal tze'. Man ya'tal tä

c'u wa' chiwe, xane are utz na ri quibij tzij re maltioxinic che ri Dios. ⁵Iwetam c'ut chi conojel ri je' cäca'no jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik kib, man c'o tä qui pixab, conojel ri cäca'n ri etzelal ri xa cuban tz'il che ri qui c'aslemal, xukuje' conojel ri cäquirayij q'uia u wäch jastak ajuwächulew ri e junam cuc' ri jule' winak chic ri quek'ijilaj ri tiox ri xa e banom cumal winak, wa' we winak ri' man cuya' taj queopan ruc' ri Dios rech cätakan ri Cristo, ri Dios pa qui wi'. ⁶C'o ba' jun mixsubuwic ruc' tak tzij ri man c'o tä qui patän. Rumal c'u wa' cäpe na ri nimalaj royowal ri Dios pa qui wi' ri winak ri man queniman tä che, cäc'äjisax c'u na qui wäch ri e are'. ⁷Miban ba' iwe jas ri cäca'n wa' we winak ri'.

⁸Nabe canok jun wi ri i chomabal, je' ta ne chi ix sachinak pa ri k'ekum. Cämich chi c'ut ix rech ri Kajaw Jesús. Rumal wa' i q'uexom ri i chomanic, quixcowin chic quixca'yic. Je' ta ne chi xsakiric, ix c'o chi pa ri sakil. Chibana ba' jas ri takal u banic cumal ri winak ri e c'o chic pa ri sakil. ⁹Je' jas ri k'ij cuya ri sakil, cuban sak che ronojel, xukuje' ri ranima' jun winak ri ya q'uexom chic, cuban ri' ri utzil, ri jicomal, ri kas tzij. ¹⁰Chicojo i chuk'ab che retamaxic jachique ri utz cäriil wi ri Kajaw Jesús. ¹¹Miban iwe ri man c'o tä u patän, jas ri cäca'n ri winak ri je' ta ne e sachinak pa ri k'ekum, ri jun wi ri qui chomabal. Cheipixbaj c'u ri winak ri je' cäca'n wa', chik'alajisaj chquiwäch chi man utz taj ri tajin cäca'no. ¹²Q'uixbal c'u u bixic chi sak ri cäca'n we winak ri' chic'uyal. ¹³Aretak c'ut quesax chi sak ronojel, kas cäk'alajin na wa'. Je ri', rumal chi ri sakil cuk'alajisaj na ronojel. ¹⁴Rumal ri' cäbixic:

At ri' ri je' ta ne catwaric, chatc'astajok, chatwalij chquixol ri winak ri je' ta ne e cäminakib rumal ri qui mac,

ri Cristo c'ut cuya na sakil chawe, —cächa'.

¹⁵Rumal ri' kas chiwila na jas ri quibano. Miban iwe jas ri cäca'n ri winak ri man c'o tä quetam, xane kas quichomaj na jas quibano, je' jas ri cäca'n ri ajno'jab. ¹⁶Xak mitzak ri i k'ij, rumal chi c'äx tak k'ij chic uj c'olic. ¹⁷Man xak tä ix chon, mäsach c'u ri i chomanic, xane kas chitzucuj u ch'obic jas ru rayibal ri Dios. ¹⁸Mixk'abaric rumal chi xak quixuc'am bi wa' pa ri c'äx. Xane chiya che ri Lok'alaj Espiritu chi cätakan pa ri iwanima'. ¹⁹Chitzijobela iwib ruc' tak tzij ri e c'o pa tak ri salmos, ri e c'o pa tak himnos, ri cäquiya u k'ij ri Dios, xukuje' ruc' tak ronojel u wäch tak bix ri cuya ri Dios chiwe. ¡Chixbixon che ri Dios! Chiya ba' u k'ij ri Kajaw Jesús pa tak ri iwanima'. ²⁰Amak'el chimaltioxij ronojel che ri Dios ka Tat pa ru bi' ri Kajaw Jesucristo.

**Waral cäkil wi jas ri rajwaxic
pa ri qui c'aslemal ri
cojonelab pa tak ri cachoch**

²¹Chixniman chbil tak iwib rumal chi nim quiwil wi ri Cristo.

²²Ri ixokib ri e c'ulan chic cheniman ba' chque ri cachajil, junam jas ri cäca'no, queniman che ri Kajaw Jesús. ²³Je ri', rumal chi ri achi are c'amal u be ri ixok, je' jas ri ka jolom c'o puwi' ri ka cuerpo, cuc'am c'u ri ka be. Ri Cristo are c'o pa qui wi' conojel ri cojonelab ri quenuc'uw ru cuerpo waral cho we uwächulew. Are To'l Ke nimalaj konojel ri uj cojonelab ri kujnuc'uw ru cuerpo. ²⁴Je' jas ri kachalal cojonelab queniman che ri Cristo, je ri' xukuje' ri ixokib ri e c'ulan chic rajwaxic queniman chque ri cachajil pa ronojel.

²⁵Ri achijab ri e c'ulan chic lok' chquila wi ri quixokil je' jas ri Cristo lok' queril wi ri kachalal cojonelab, xujach c'u rib pa ri cämical rumal quech. ²⁶Je ri'

xubano rech cuban ch'ajch'oj che ri qui c'aslemal, queutas c'ut rech queuya pu k'ab ri Dios. Je' ta ne ruc' joron xeuch'aj wi aretak xuban sak che ri qui c'aslemal ruc' ru Lok' Pixab ri Dios. ²⁷ Je ri' rech queuya ri kachalal cojonelab chuwäch ri Are' chbil tak quib, sibalaj je'l na quebelic, ch'ajch'oj ri canima', man c'o tä qui mac, man c'o tä jas jun u wäch etzelal, xane sibalaj je'l ri qui c'aslemal. ²⁸ Je c'u wa' ri rajwaxic cäca'n ri achijab ri e c'ulanic, lok' cäquil ri quixokil, jas ri cuban jun winak lok' cäiril rib. Jachin ri lok' cäiril wi ri rixokil, lok' c'u cäiril rib ri are' chbil rib. ²⁹ Man c'o tä c'u jun winak ri tzel cäiril wi ru cuerpo, xane cutzuku, cäirilij. Je c'u wa' cuban ri Cristo chque ri kachalal cojonelab. ³⁰ Je ri', rumal chi ri uj cunjuc'uw ru cuerpo ri Are' waral cho we uwächulew. Je' ta ne uj u ti'jal, uj u bakil. ³¹ Jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Rumal wa' jun achi queuya can ru nan u tat, cätuni c'u ruc' ri rixokil. Ri quieb ri' xa e jun chic," — cächa'. ³² Ri tajin quinbij sibalaj nim u banic wa'. Man c'o tä jun etamaninak wa' nabe. Are c'u ri quinbij, are quinbij chrij ri Cristo xukuje' ri kachalal cojonelab. ³³ Xukuje' quel cubij wa' chi chijujunal ix rajwaxic lok' chiwila wi ri iwixokil jas ri quiban che iwib. Xukuje' ba' ri ixok nim chrila wi ri rachajil.

6 Ri ix, ac'alab, chixniman chque ri i nan i tat rumal chi ix cojoninac che ri Kajaw Jesús. Takal c'u wa' chi je' quibano. ² Ri nabe takanic ri cubij ri Dios chi c'o cuya chke we cäkanimaj are wa': "Nim cheawila wi ra nan a tat, ³ rech carik utzil, xukuje' naj catc'asi na cho we uwächulew," — cächa ri' pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic.

⁴ Xukuje' ri ix, nan tat, xak miyac coy-owal ri iwalc'ual, xane cheipixbaj lok pa ri qui nuch'al, chic'utu utzalaj no'j chqui-wäch rech quecojon che ri Kajaw Jesús.

⁵ Ri ix, ajchaquib, chixniman chque ri i patrón waral cho we uwächulew. Nim cheiwila wi junam jas ri quibano, quixej iwib cho ri Dios. Muban quieb ri iwan-ima' chubanic ri i chac, xane chibana' jas ri quiban chupatänixic ri Cristo.

⁶ Man xuwi tä utz quiban che qui patänixic aretak quixquilo rech utz quixquil wi, xane chich'obo' chi ix patänil re ri Cristo. Chibana ru rayibal ri Dios ri cäpe pa iwanima'. ⁷ Cheipatänij c'u ri i patrón ruc' quicotemal, man xak tä quiq'ueyo. Chibana wa' je' ta ne are quipatänij ri Kajaw Jesús, man are tä ri winak. ⁸ Iwetam c'ut chi ri Kajaw Jesús cuya na ru q'uxel ri utzil ri cuban jun winak, we ri are' cuban ru chac, c'o pu k'ab jun patrón, o cächacun jawije' ri craj wi, ruc' apachinok.

⁹ Ri ix xukuje', ri ix patrón, chibana ri utz cuc' ri patänil tak iwe. Xak miban c'äx chque. Chna'taj chiwe chi ri Cajaw ri e are' xukuje' Are ri Iwajaw ix. C'o chila' chicaj, cätakan c'u pa ka wi' uj nimalaj konojel. Ri Are' c'ut junam queril wi conojel ri winak.

Waral cäkil wi ronojel ri cuya ri Dios chke, ri cäkacoj pa ri ch'oj chrij ri Itzel

¹⁰ Cämïc, kachalal, are chitzucuj ri i chuk'ab ruc' ri Kajaw Jesús rech c'o iwe ri nimalaj u chuk'ab ri Are'. ¹¹ Chicojo ri to'bal iwib ri cuya ri Dios, junam jas ri quicoj jun atz'iak, rech man quixtzak tä rumal ri subunic ri cuban ri Itzel chiwe. ¹² Man uj c'o tä che ch'oj chquij winak, xane are chquij itzel tak espíritus ajuwocaj ri quebin pa ri sutz' mayul, ri c'o takanic pa qui k'ab. E are' ri nimak tak k'atal tak tzij, ri nimak tak takanelab, ri quetakan puwi' ruwächulew. E are' itzel tak espíritus wa' ri tajin quetakan pa tak we k'ij ri' re k'ekum. ¹³ Rumal ri' chic'ama ba' ronojel ri to'bal iwib ri cuya ri Dios cämïc, jas ri cuban jun soldado cucoj ri atz'iak re ch'ich' chuto'ic

rib pa ri ch'oj. Je ri' rech quixcowinic quito' iwib chuwäch ri ka c'ulel pa ri c'äxalaj tak k'ij aretak cäpe ri ch'oj. Je wa ri', aretak coc'ow ronojel co quixjeki na canok. ¹⁴ ;Co ba' chixjekelok! Chicojo ri Kas Tzij je' ta ne chi are ri pas ri ximibal i pam. Chibana ri jicomal pa ri i c'aslemal je' ta ne jun to'bal uwo i c'ux wa' quicojo. ¹⁵ Chibana ba' u banic iwib chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri cuya utzil, je' ta ne jun chic u wäch i xajäb ri quicojo. ¹⁶ Rajwaxic ba' xukuje' chi sibalaj quixcojonic, rumal chi are wa' je' ta ne jun nimalaj perepic ch'ich' ri to'bal iwib ri quiwuc'aj. Ruc' wa' quixcowinic quichup na ronojel ri q'uiäkbal ri quenicowic ri cuq'uiäk ri Itzel chiwij. ¹⁷ Ru tobanic ri Dios are wa' chicojo che to'bal i jolom. Ru Lok' Pixab ri Dios are chicojo je' ta ne are jun espada (machete) ri cuya ri Lok'alaj Espíritu chiwe. ¹⁸ Chibana ronojel wa' ruc' oración. Chita' ru tobanic ri Dios, chibochi'j c'u ri Dios amak'el ronojel k'ij, junam jas ri u c'amic i be ri cuban ri Lok'alaj Espíritu. Rech quixcowin chubanic wa', chixc'asc'atok, mixej ba' iwib. Chitakej c'u u banic oración. Chibana orar pa qui wi' ri winak ri e rech ri Dios, ri cojonelab. ¹⁹ Chibana orar pa nu wi' in xukuje',

rech aretak quinch'awic ri Dios cuya ru tzij pa ri wanima', man quinxej tä c'u wib quink'alajisaj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri man etamtal tä can nabe. ²⁰ In takom rumal ri Dios, in petinak chuq'uexel ri Are' rech quintzijojej ri Evangelio, pune ta ne in c'o pa che' cämich ri xa rumal wa'. Chibana ba' orar rech man quinxej tä wib quintzijojej wa' we tzij ri jas ri rajwaxic quimbano.

Ri apóstol Pablo cuya apan rutzil qui wäch ri cojonelab

²¹ Ronojel ri nu banom xukuje' ri tajin quimbano, are ri kachalal Tíquico cubij na wa' chiwe. Ri are', are jun lok'alaj kachalal, utz cuban chupatänixic ri Kajaw Jesús pa ru chac ri Are'. ²² Rumal ri' tajin quintak bi ri are' iwuc' rech cuk'alajisaj na ronojel chiwe. Je ri' kas quiwetamaj jas ri ka'nom uj waral, cäwalijisax ta c'u na ri iwanima' ix rumal wa'.

²³ Are ta ba' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo cäyo'w uxlanem che ri canima' ri kachalal, cubano chi cäcaj quib, chi kas tzij quecojonic. ²⁴ Are ta ba' ri Dios cätok'obisan qui wäch conojel ri kas cäcaj ri Kajaw Jesucristo ruc' ri rutzil ranima' ri man cäq'uextaj taj, are la' chi sibalaj lok' cujril wi ri Are'. Amén.

RI CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHQUE RI COJONELAB AJ FILIPOS

Ri apóstol Pablo c'o pa che', cuchap u tz'ibaxic bi jun carta chque ri kachalal cojonelab aj Filipos

1 In wa', ri Pablo, wachi'l ri Timoteo, uj patänil tak re ri Jesucristo. Cäkatz'ibaj bi wa' we wuj ri' chque conojel ri kachalal ri e rech ri Dios ri e c'o pa ri tinimit Filipos, ri xa e jun ruc' ri Cristo Jesús. Cäkatz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe ix iwonojel junam cuc' ri c'amal tak i be, ri obispos^{¶¶} xukuje' ri diáconos.^{§§} ² Areta ba' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj i wäch, cubano chi cuxlan ri iwanima'.

Ri apóstol Pablo cuban orar pa qui wi' ri cojonelab

³ Amak'el aretak quixna'taj chwe, quinya maltioxinic che ri Dios. ⁴ Aretak quinban orar, amak'el quinbochi'j ri Dios pi wi' ix nimalaj iwonojel ruc' quicotemal. ⁵ Je ri' quinbano rumal chi ri ix, ix chacuninak wuc' chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio tzpa ri k'ij ri xinchap u banic wa' c'ä xopan na we cämich ri'. ⁶ Kas wetam in chi ri Dios ri xuchap u banic we kas utzil ri' pa ri iwanima' cutakej na u banic wa' c'ä copan na ri k'ij ri cätzelej lok ri Kajaw Jesucristo. ⁷ Ya'talic chi je wa' ri nu chomanic chiwij rumal chi sibalaj ix lok' chnuwäch in, xukuje' rumal chi junam tajin cäkacochij ronojel u wäch u tok'ob ri Dios pa ka wi'. Je ri' pune ta ne in c'o pa che', pune ta ne in c'o chquiwäch ri k'atal tak tzij chuk'alajisaxic chi ri Utzalaj Tzij re ri

Evangelio are ri kas tzij. ⁸ Cho ri Dios c'o wi wa' chi sibalaj quixwaj nimalaj iwonojel, je' jas ri Jesucristo cujraj uj. ⁹ Aretak quinban orar pi wi' quinta' che ri Dios chi sibalaj quiwaj na más iwib, xukuje' chi cäc'oji na nimalaj i no'j, nimalaj iwetambal, rech quixna'w chubanic ronojel. ¹⁰ Je ri' ri quinta' che ri Dios rech quixcowin chucha'ic jachique ri utz na u banic cho ri Dios. We je ri' quibano, utz na ri i c'aslemal, ch'ajch'oj ri', man c'o tä etzelal chupam. Aretak c'ut cäpe ri Cristo, man c'o tä mac ri' cärikta'j na chiwij. ¹¹ We je ri' quibano, ri Jesucristo cuban na chi ri i c'aslemal are je' ta ne jun utzalaj jach' ri sibalaj q'uia chomak tak jal queyac na chrij. Je ri' ri i c'aslemal we c'o q'uia u wäch utzil i banom. Cänimarisax ba' u k'ij ri Dios, cäyi' c'u na u k'ij iwumal.

Ri nu c'aslemal are quincoj na chupatänixic ri Cristo

¹² Kachalal, cwaj chi quiwetamaj chi ri c'äx ri nu rikom in, kas tobaninak wa' chuk'alajisaxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chquiwäch ri niq'ui'aj winak chic. ¹³ Je ri', rumal chi conojel ri soldados re ri nimalaj k'atbal tzij, xukuje' ri niq'ui'aj winak chic ri e c'o waral quetam chi in c'o pa che' xa rumal chi quinpatänin che ri Cristo. ¹⁴ Rumal c'u rech wa' xa jubik' man conojel ri kachalal qui jiquibam qui c'ux chrij ri Kajaw Jesús rech man cäquixej tä chi quib, xane cäquicoj qui chuk'ab chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios. ¹⁵ Kas tzij e c'o jujun ri cäquitzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Cristo xa rumal chi c'äx cäquina' chwe, cäca'j cäquinimarisaj quib chnuwäch. Xa ch'oj cäca'j ri e are'. Jule' chic cäca'n wa' ruc' utzalaj qui chomanic. ¹⁶ E c'o jujun chic ri cäquitzijoj ri Utzalaj Tzij chrij ri Cristo

¶¶1:1 a “Obispo”: Chawila' ri Tito 1:7, nota.

§§1:1 b “Diácono”: Chawila' ri 1 Timoteo 3:8, nota.

xa rumal chi qui tasom quib chkij, xa c'u c'o ri cäcaj ri e are' chbil tak quib, man utz tä c'u ri qui chomanic. Xak are cäcaj chi quinrik chi na niq'uiaj bis chic waral pa che'.¹⁷ Are c'u ri jule' kachalal chic sibalaj quincanj, cäquitzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio rumal chi quetam chi ri in, in c'o waral pa che' chuk'alajisaxic chi ri Evangelio are ri kas tzij.¹⁸ ¿Jas ta c'u ne ri cäbanic? Ri in quimbij: Utz la' chi cätzijox ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Cristo chquiwäch ri winak, —quincha'. We utz ri qui chomanic, we man utz taj, ¡quinquicot c'u rumal wa', chi cätzijox ri Evangelio!

Xukuje' sibalaj quintakej na quicotemal.¹⁹ Je ri', rumal chi wetam in chi utz quinel na pa ronojel, xukuje' chi quintzokopix na. Je ri', rumal chi tajin quiban orar pa nu wi', xukuje' rumal chi ri Lok'alaj Espiritu rech ri Kajaw Jesús quinuto' na pa ronojel.²⁰ Je ri', rech cäbantaj ri quinweyej, ri kas nu rayinic. Are la' chi man quinq'uix tä che ri Cristo, xane chi quintzijoj ru banic ri Are' waral junam jas ri nu banom amak'el, man quinxej tä wib. Je ri' cwaj quinbano rech cänimarisax na u k'ij ri Cristo wumal in. Je ri' we ri Dios cuya na ri nu c'aslemal, we c'u ne xa quincämïc.²¹ Ri nu c'aslemal cämïc, are quincøj che ru patänixic ri Jesucristo. We quincämïc, man c'äx tä ri' rumal chi xa utzil quinriko.²² We c'u c'o na ri nu c'aslemal waral cho we uwächulew, are utz ri' rech quincøj wa' che ru tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. Man wetam taj jachique ri utz na u cha'ic, we are ri quincämïc, we c'u ne are ri quinc'asi'c.²³ C'äx chwe ru cha'ic jachique ri utz na. Cwaj quinc'oji na iwuc', xukuje' cwaj quincämïc, quinel cho ruwächulew rech quinec'ol ruc' ri Cristo. ¡Are sibalaj utz na quinwil wa'!²⁴ Pune ta ne je ri', are utz na chiwe ix we c'o na nu c'aslemal waral, quincanj c'u na iwuc'.²⁵ Wetam

in chi kas tzij quincanj na canok, quinc'oji na iwuc' cho we uwächulew che i to'ic rech quitakej na ri i cojonic che ri Cristo, xukuje' rech quixquicot na rumal wa'.²⁶ Aretak quinopan na iwuc' jumul chic, cuya' quinimarisaj na u k'ij ri Cristo Jesús rumal wech in.

²⁷ Chiwila ba' iwib rech ri i c'aslemal ronojel k'ij kas cuk'alajisaj chi i cojom ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, rech ya'talic chi cäbix chiwe chi ix cojoninac che ri Cristo. Je ri', we quinopan na iwuc' jela' che iwilic, we ne naj in c'o wi chiwe, cwaj quinta u tzijol chi jicom ri iwanima' chrij ri Cristo, man cuban tä quieb i c'ux, man c'o tä c'u ch'oj chixol. Cwaj quinta u tzijol chi ri ix junam tajin quixchacunic chutzijoxic ri Kas Tzij re ri Evangelio.²⁸ Xukuje' cwaj chi man quixej tä iwib chquiwäch ri winak ri cäca'n qui c'ulel chiwe. Je ri' quik'alajisaj chquiwäch ri e are' chi xa cäsach na qui wäch. We je ri' quibano, man quixej tä iwib, are etal wa' chiwe rumal ri Dios chi quirik na ru tobanic ri Are'.²⁹ Ya'tal c'u chiwe ix rumal ri Cristo chi quixcojon che ri Are', quixpatänin che. Man xuwi tä c'u wa', xane xukuje' chi quirik c'äx rumal rech ri Are'.³⁰ Ri ix, ri in, junam tajin cujchacunic, tajin cujch'ojin ruc' ri Itzel. Iwilom ix petinak lok jas ri nu banom, nu tijom nu chuk'ab quinchacunic, quinch'ojinic. Cämïc c'ut tajin quitatabej u tzijol chi c'ä tajin quinrik c'äx pa we ch'oj ri' ri in c'o wi.

**Ri Cristo man nim tä xril rib,
nimarisam c'u u k'ij rumal ri Dios**

2 Je c'u ri' iwetamam ba' jas ri cuban ri Cristo cuwalijisaj ri iwanima', cucu'bisaj i c'ux, rumal chi ix lok' chuwäch. Iwetam xukuje' chi ri Lok'alaj Espiritu rech ri Cristo c'o pi wi'. We kas iwetamam chi kas cäpax u c'ux ri Cristo chiwe, cutok'obisaj i wäch,² chibana ba' chi sibalaj quinquicot. Chiwaj ba' iwib.

Chixchacun junam rech man c'o tä ch'oj chixol, rech quina' pa ri iwanima' chi xa ix jun, xa jun ri i chomanic. Xa je ri' quiya quicotemal chwe. ³Mitzucuj xak xuwi ri iwe ix, minimarisaj ba' iwib. Nim c'u cheiwila wi ri niq'uijaj chic. Chibana ix chi man nim taj quiwil wi iwib. ⁴C'o jun chiwe mutzucuj xak xuwi ri utz che ri are', xane are chutzucuj u banic utzil chque ri niq'uijaj chic.

⁵Chc'ol ta iwuc' ri chomanic ri xc'oji ruc' ri Kajaw Jesucristo. ⁶Ri Are' man xuchomaj tä u banic che rib chi junam ruc' ri Dios, pune je' kas tzij chi ri Are' junam ruc'. ⁷Xane xuya can ri kas u banic, xil u wäch junam jas jun winak ajwaral, xoc che patänil que ri winak ajuwächulew. ⁸Aretak kas winak chi ri Are', ri Jesús man nim tä xril rib. Xniman che ri Dios ru Tat pa ronojel, xurik c'u ri q'uixbal cämical cho ri cruz je' ta ne chi are jun banal etzelal. ⁹Rumal wa' ri Dios xuya che ri Jesús chi nim na u k'ij chquiwäch conojel, xukuje' xuya che chi nim quil wi na ru bi' ri Are' chuwäch ri qui bi' conojel. ¹⁰Je' xubano rech aretak cäquito chi cäbix ru bi' ri Jesús, conojel quexuqui'c, conojel ri e c'o chila' chicaj, conojel ri e c'o cho ruwächulew, xukuje' conojel ri e c'o chuxe' rulew. ¹¹Je ri' rech conojel cäquich'obo, cäquibij chi ri Jesucristo are ri Kajaw, je ri' c'ut cänimarisax na u k'ij ri Dios ka Tat.

Ri quecojon che ri Cristo cäquiya sakil cho we uwächulew

¹²Je ri', lok'alaj tak kachalal, jas ri i banom amak'el aretak in c'o iwuc', chixniman chwe pa ronojel, pune naj in c'o wi chiwe cämich. Chibana ba' ri cuk'alajisaj chi kas tzij i rikom ru tobanic ri Dios. Je' chibana wa', nim chiwila wi ri Dios, chixej iwib chuwäch. ¡Minimarisaj ba' iwib! ¹³Je ri', rumal chi are ri Dios ri tajin cuya ri lok'alaj u rayibal pa ri iwanima'. Tajin cubano chi quiwaj quiban

utzil, quixuto' c'u na rech quixcowin chubanic jas ri u chomam lok.

¹⁴Chibana ronojel ruc' utzil, man ruc' tä ch'oj, man ruc' tä oyowal. ¹⁵Je ri' rech ri winak man xa tä ne jubik' mac cäquirik chiwij. We je ri' quibano, k'alaj chquiwäch chi kas tzij ix ralc'ual ri Dios ri quiban utzil chquixol ri winak ri cäca'n etzelal, ri man queniman tä che ri Dios. We quiban ronojel ruc' utzil, quiya na sakil chque ri winak jas ri ch'imil ri quejuluw chak'ab pa ri k'ekum. ¹⁶Je wa' ri quic'ut na chquiwäch ri winak ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri cuya qui c'aslemal. We je' quibano, quincowinic quinquicot na in iwumal pa ri k'ij ri cäpe na ri Kajaw Jesucristo. Je ri' quinwetamaj na chi man xak tä lok' xinchacun iwuc', man xak tä c'u lok' xinya ri tijonic re ri evangelio chiwe. ¹⁷Pune quincämisaxic, cäturuwisax ne ri nu quiq'uel cho ri Dios, quinquicot na. Quinquicot iwuc' ix iwonojel we ri nu c'aslemal cäcoj na chubanic tz'akat che ri patäninic ri tajin quiban ix cho ri Dios je' ta ne chi are jun sipanic ri quiya che rumal chi quixconjonc. ¹⁸Cwaj c'ut chi xukuje' quixquicot ix wuc' in we ri Dios cuya chwe chi je ri' nu cämisaxic cäbanic.

Waral cäkil wi jas ri qui banic ri Timoteo rachi'l ri Epafrodito

¹⁹We are ru rayinic ri Kajaw Jesús, cwaj quintak bi ri Timoteo iwuc' cämich ri'. Quinquicot c'u na aretak ri are' cutzijojo chwe ronojel ri i banom jela'. ²⁰Cwaj quintak bi ri Timoteo rumal chi man c'o tä chi jun ri junam u chomanic wuc' in, ri kas coc il chiwe. ²¹Conojel ri niq'uijaj chic xak xuwi cäquitzucuj ri quech ri e are', man cäquichomaj tä ri' ru rayinic ri Kajaw Jesucristo. ²²Iwetam c'ut ri utzalaj chac ri u banom ri Timoteo. Ri are' chacuninac wuc' in chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. Kas cächacun ri are' wuc' jas ri cuban ri u c'ojol jun tata'

cätob che ru tat. ²³Rumal wa' cwaj quintak bi ri are' iwuc' aretak quinwetamaj jas ri cäbantaj na wuc' in waral pa ri che'. ²⁴Nu jiquibam c'u nu c'ux chrij ri Kajaw Jesús chi cuya chwe chi kas quine' in, quinopan iwuc' jela'. Craj xa quieb oxib k'ij chic quinban in waral.

²⁵Quincomaj in chi xukuje' rajwaxic quintak bi ri kachalal Epafrodito iwuc'. Are ri are' cächacun wuc' jas jun wachi'l pa ri ch'oj, ri itak lok rech cätob wuc' chupam ri nu rajwaxic. ²⁶Ri are' c'ut sibalaj cäbison chiwe, craj cäril i wäch ix iwonojel. Coc il chiwe rumal chi xito chi xyawajic. ²⁷Tzij ri' chi sibalaj xyawajic, xak jubik' xraj man xcämic. Ri Dios c'ut xel u c'ux che, xutok'obisaj u wäch. Xel u c'ux ri Dios chwe in xukuje', rech man rajwaxic taj quinrik niq'ui'aj bis chic ruc' ri c'äx ri nu rikom in waral. ²⁸Rumal wa' cwaj quintak bi ri Epafrodito iwuc', rech quixquicot na che rilic u wäch jumul chic. Quinuto' wa' che ri nu bis in xukuje' aretak ri in wetam chi quixquicot chic. ²⁹Chic'amowaj ri are' ruc' nimalaj quicotemal pa ru bi' ri Kajaw Jesús. Nim chiwila wi ri are', xukuje' conojel ri kachalal ri cuban junam jas ri cuban ri are'. ³⁰Je ri', rumal chi xa jubik' xraj man xcäm ri Epafrodito. Xurik c'äx chupatänixic ri Cristo. Xuya ranima' churikic c'äx chuya'ic ri tobanic chwe ri man xixcowin tä ix chubanic.

Waral cäkil wi jas ri' ri kas utzil, ri kas jicomal

3 Cämïc c'ut, wachalal, chixquicot rumal ri Kajaw Jesús. Man quincos tä in chubixic wa' chiwe jumul chic, jas ri nu tz'ibam, rumal chi xak are utz chiwe ru tatabexic wa'. ²Chichajij iwib chquiwäch ri lawalo tak winak, ri je' quepe "ch'uj tz'i'", ri cäcaj cäquisoc ri kachalal, cäquicoj ri retal ri ojer trato che ri

qui cuerpo. (Are wa' ri cäbix "circuncisión" che.)* ³Uj ri' ka banom ri kas "circuncisión", rumal chi cujk'ijilan che ri Dios pa kanima' ruc' ri chuk'ab ri cäyi' chke rumal ri Lok'alaj Espiritu. Uj ri' cujquicotic rumal chi uj rech ri Cristo, man cäcu'bi tä ka c'ux chrij ri cäka'n uj pa ri ka c'aslemal. ⁴We c'o jun ri kas takal che chi cäcu'bi u c'ux chrij ri u banom pa ru c'aslemal, in ri' ri winak ri takal chwe. Man c'o tä jun winak chic ri más u banom tz'akat che ri ojer Pixab chnuwäch in. ⁵Aretak xil nu wäch, chuwxajak k'ij xcoj ri retal ri ojer trato che ri nu cuerpo. In kas winak aj Israel re ri juch'ob winak ri xc'oji ri ka mam Benjamín che qui nimal pa ojer tak k'ij. In ri' jun kas hebreo rumal chi ri nu tat, nu nan e are' hebreos. Xintijox chrij ri qui Pixab ri winak aj Israel je' jas ri cäca'n ri tata'ib fariseos. ⁶Xinya ri wanima' che ri tjonic chrij ri Pixab, je ri' chi sibalaj c'äx xinban nabe chque ri kachalal cojonelab. Xinniman che ronojel ri Pixab, man c'o tä jun ri cuya' cubij chi man xinniman taj. ⁷Ronojel c'u wa' ri xinbano, man utz tä chic quinwil cämïc, rumal chi lok' na quinwil ri Cristo chuwäch ronojel wa'. ⁸Je wa' quinwil ronojel ri nu banom, conojel ri jastak we xukuje', chi man c'o tä chi c'u qui patän chnuwäch rumal chi kas xinwetamaj u wäch ri Kajaw Jesucristo. Rumal ri Cristo nu tzakom can ronojel. Quinwil in chi xa mes chic ri jastak we ri xec'oji nabe, xukuje' ronojel ri ojer nu c'aslemal. Je ri' ri nu chomanic rumal chi ri Cristo Are wech in, lok' c'u na quinwil wi ri Are' chuwäch ronojel. ⁹Cwaj quinc'oji junam ruc' ri Cristo. Man cwaj taj chi cäbix chwe chi in utz, chi jicom ri wanima' xa rumal ri nu banom in, o rumal chi nu nimam ri Pixab. Xane cwaj ri kas utzil, ri kas jicomal ri cuya ri Dios chwe rumal chi quincejon che

*3:2 Che retamaxic jubik' na chrij ri circuncisión, chawila' Hechos 7:8, nota.

ri Kajaw Jesucristo. Are ri Dios ri cubij na chi in utz, chi jicom ri wanima' rumal chi quincosjon che. ¹⁰Ri cwaj in cämïc, are chi kas tzij quinwetamaj na u wäch ri Cristo, xukuje' chi cäc'oji na ri nu chuk'ab junam jas ri xucoj ri Dios aretak xuc'astajisaj ri Jesucristo chquixol ri cäminakib. Cwaj quinrik c'äx junam ruc' ri Cristo. Cwaj chi junam ri wanima' in ruc' ri ranima' ri Cristo aretak xcäm ri Are' rumal wech. ¹¹Cu'l nu c'ux chi quinc'astaj na bi chquixol ri cäminakib, jas ri xuban ri Cristo.

Kacojo ka chuk'ab churikic ri yo'm chkawäch rumal ri Cristo

¹²Man quinbij taj chi ya nu rikom chi ronojel, chi ya in tz'akat chic, chi man c'o tä chi ri rajwaxic chwe. C'o ri craj na chwe. Quintakej c'u na u ternexic ri Cristo rumal chi cu'l nu c'ux chi je' quinel na jas ri utzalaj achi ri xuchomaj ri Cristo Jesús aretak xinuto' pu k'ab ri Itzel. ¹³Kachalal, man quinbij taj chi ya nu banom chic ronojel ri craj ri Dios chwe. Ri quinban cämïc are ru sachic can ronojel wa' ri ya xoc'owic, quintij nu chuk'ab chubanic ri c'ä c'o na chnuwäch, ri mäja' quinbano. ¹⁴Je' quinbano, quintij nu chuk'ab rech quinrika ri c'ä c'o na chnuwäch, quinch'acanic. Ri Dios cusipaj na chwe ri cäyi' chque ri quech'acanic, ri c'aslemal pa ri caj ri man c'o tä u q'uisic. Are la' ri cäyi' chke uj, ri uj rech ri Cristo Jesús.

¹⁵Konojel ri uj, ri uj cojonelab ri c'o chi ri ka noj' ri yo'm rumal ri Cristo, rajwaxic chi je' cäkachomaj wa'. We jun chi wi ri i chomanic ix, ri Dios cuban na chiwe chi cäk'alajin na ri kas tzij chiwäch. ¹⁶We c'o q'uia ri ketam, we c'u ne xa jubik' ri ka noj', tzrajwaxic wi chi cujniman che ri Dios pa ronojel jas ri u c'utum chkawäch, ri ya ketam chic.

¹⁷Kachalal, chibana' jas ri quinban in. Chitakej u banic xak xuwi ri cäca'n ri

winak ri je' cäca'no jas ri cäka'n uj, jas ri ka c'utum chiwäch. ¹⁸Jas ri nu bim chiwe q'uia mul, quinbij chi na jumul cämïc, rumal c'u wa' sibalaj quibisonic quinbij chi e c'o q'uia winak ri xa cäca'n qui c'ulel che ri Cristo, tzel c'ut cäquil wi ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri cutzijoj wi ru cämical ri Cristo cho ri cruz. ¹⁹Chuq'uisbal ronojel cäsach na qui wäch wa' we winak ri'. Nim c'u cäquil wi ri itzel qui rayinic, cäquicoj wa' che ri qui dios. Cäquinimarisaj quib rumal ri q'uixbal ri qui banom, je'l c'u cäquilo. Cäquichomaj xak xuwi ri ajuwächulew. ²⁰Ri uj c'ut, jela' pa ri caj c'o wi ri kas ka tinimit. Rumal wa' tajin cujejen che ri To'l Ke, ri Kajaw Jesucristo, ri cäpe na pa ri caj. ²¹Ri Jesucristo cuq'uex na ri ka cuerpo ri cäkarik wi c'äx amak'el. Cuban na che ri ka cuerpo chi sibalaj je'l na quelic junam jas ri rech ri Are'. Je' cuban na ruc' ri nimalaj u chuk'ab ri yo'm che rech cätakan na pa qui wi' conojel, c'o c'u ri cajulew pu k'ab.

Chixquicot amak'el ronojel k'ij rumal ri Kajaw Jesús

4 Je ri', lok'alaj tak wachalal, ri sibalaj cwaj quinwil i wäch, chijiquiba i c'ux chrij ri Kajaw Jesús. Sibalaj quinquicot iwumal. Ix ri' ri tojbal re ri nu chac. Mäsach chiwe chi sibalaj ix lok' chnuwäch.

²Quinbochi'n che ri nan Evodia xukuje' che ri nan Síntique chi xak jun e c'ol wi pa ri qui chomanic, man c'o tä c'u ch'oj chquixol, rumal chi e cachalal quib rumal ri Kajaw Jesús. ³Xukuje' quinta' tok'ob chawe, wach ajchac, rumal chi jicom ri awanima' pa ronojel, chi cattob chque we kachalal ixokib ri'. Xechacun wuc', xinquito' chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio junam ruc' ri Clemente, xukuje' ri niq'uij chic ri xechacun wuc'. Tz'ibam c'u ri qui bi' pa ri wuj re c'aslemal rumal ri Dios.

⁴Chixquicot amak'el ronojel k'ij rumal ri Kajaw Jesús. Quinbij chi na wa' jumul chic chiwe: ¡Chixquicotok! — quinchá'. ⁵Chibana' chi conojel quetam chi quixch'awic, chi lok' queiwil wi conojel ri winak. Mäsach pa iwanima' chi xa jubik' man cäpe ri Kajaw Jesús.

⁶Mixej ba' iwib chuwäch apachique ri cäpetic. Xane xa chibana orar, chibij ronojel wa' che ri Dios. Chixbochi'n che ri Dios amak'el ruc' maltioxinic. ⁷We je' quibano, ri Dios cuban na chi cuxlan ri iwanima'. Je ri' chi ri winak cäquicajmaj na wa' chi man quixej tä iwib. Ri uxlanem ri' ri cuya ri Dios chiwe cucha-jij na ri iwanima' xukuje' ri i chomanic, rumal chi cäcu'bi na i c'ux chrij ri Cristo Jesús.

Chichomaj ba' xak xuwi ri kas utz

⁸Kachalal, chuq'uisbalil ronojel cwaj quinbij chiwe chi pa ronojel ri quichomaj, chixchoman chrij ri kas tzij, xukuje' chrij ri kas utzil. Chixchoman chrij ri kas jicom, xukuje' chrij ri man äwas tä u banic. Chixchoman na chrij ri je'lic xukuje' chrij ri utz cäquita wi ri winak, ri utz u banic, ri nim quil wi cumal.

⁹Chibana ri nu c'utum chiwäch, ri nu bim chiwe chi rajwaxic quibano. Chibana ronojel ri i tom pa nu chi', xukuje' ri iwilom chi quibano. We quiban ronojel wa' ri ka Dios ri cubano chi cuxlan ri iwanima' cäc'o'ji na iwuc'.

Waral cäkil wi ri xquiya ri Filipenses chuto'ic ri apóstol Pablo

¹⁰Sibalaj quinquicot rumal ri Kajaw Jesús chi ya xixchoman chi na jumul chic chwij. Man quinbij taj chi xa xinsach chiwe. Wetam chi xa man xixcowin tä che nu to'ic, pune xixoc il wumal. ¹¹Man are tä rumal chi c'o rajwaxic chwe chi quinbij wa' chiwe. Quincowinic quinquicot ruc' ri jubik' ri c'o

wuc'. ¹²Wetam in ri meba'il, ri xak jubik' c'olic. Wetam xukuje' ri k'inomal, ri c'o q'uia jastak we. Ri in wetamam ronojel u wäch c'aslemal, we are c'o ri nu wa, we ne are la' chi quinnumic, man c'o tä nu wa. Xinwetamaj jas quibano we c'o q'uia ri jastak we, xukuje' we c'o meba'il, c'o c'u ri cajwataj chwe. ¹³Quincowin chuch'ijic ronojel rumal ri Cristo ri cuya nu chuk'ab. ¹⁴Pune je ri', utz i banom che nu to'ic pa ri c'äx ri nu rikom.

¹⁵Je' jas ri iwetam ix, ri ix aj Filipos, xak xuwi ri ix c'o ri xitak bi chwe chumaltioxixic ri tobanic ri xinya chiwe. Man c'o tä xquiya ri niq'uiyaj cojonelab chic. Are wa' ri xiban chwe aretak xinchap u tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, xine' pa ri tinimit Macedonia. ¹⁶Xukuje' aretak in c'o pa ri tinimit Tesalónica, c'o ri xitak bi che nu to'ic. Man xak xuwi tä jumul xitak bi ri rajwaxic chwe. ¹⁷Ri in c'ut man xa tä quintzucuj ri cäsipax chwe, xane quintzucuj ru banic utzil chiwe, rech c'o na ri cutz'ibaj ri Dios pa ri i cuenta chicaj. ¹⁸Nu cochim ba' ronojel. Man kas tä rajwaxic ronojel wa' ri xitak lok chwe rumal ri Epafrodito. Tzij ri' chi q'uia wa' ri xiya ix chwe. Quinna' in chi je' ta ne are jun c'oc'alaj cunabal sipam cho ri Dios. Wetam chi ri Dios sibalaj je'l cäri' wa'. ¹⁹Ri Kajaw Dios c'ut cuya na ronojel ri rajwaxic chiwe, rumal chi q'uia ri je'lalaj u k'inomal c'olic rumal ri Cristo Jesús. ²⁰¡Chnimarisax ta ba' u k'ij ri Dios ka Tat cämec, xukuje' pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na! Amén.

Q'uisbal re ri carta

²¹Chiya rutzil qui wäch conojel ri quecojon che ri Kajaw Jesucristo, ri e rech ri Dios. Ri kachalal ri e c'o wuc' in waral cäquitak bi rutzil i wäch ix nimalaj iwonojel. ²²Conojel ri niq'uiyaj cojonelab chic ri e c'o waral, ri e rech ri Dios, xukuje' cäquitak bi rutzil i wäch,

más na ri e c'o pa rachoch ri César, ri nimalaj takanel.

²³Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo cätewchin chiwe, cutok'obisaj ta na i wäch ix nimalaj iwonojel. Amén.

RI CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHQUE RI COJONELAB AJ COLOSAS

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta chque ri kachalal cojonelab aj Colosas

1 In wa', ri Pablo, in apóstol. In jun chque ru tako'n ri Jesucristo. Je wa' nu banic rumal chi are u rayibal ri Dios. ²Ri in, wachi'l ri kachalal Timoteo, quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chque ri winak ri jicom canima', ri e rech ri Dios, ri kachalal rumal ri Cristo ri e c'o pa ri tinimit Colosas. Are ta ba' ri Dios ka Tat cutok'obisaj i wäch, cubano chi cuxlan ri iwanima'.

Ri apóstol Pablo cuban orar pa qui wi' ri cojonelab

³Amak'el aretak cäka'n orar pi wi', cäkaya maltioxinic che ri Dios ru Tat ri Kajaw Jesucristo. ⁴Je ri' cäka'no rumal chi ka tom u tzijol chi kas ix cojoninac che ri Cristo Jesús, xukuje' chi kas queiwaj conojel ri e rech ri Dios. ⁵Je' quiban wa' rumal chi cu'l i c'ux chi c'o ri c'olotal chiwe chila' chicaj. Are xcu'bi i c'ux chrij wa' aretak xita ri kas tzij. Are wa' ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri xtzijox chiwe. ⁶We Utzalaj Tzij ri' re ri Evangelio tajin cubano jas ri cuban jun che' cäq'uuyic, ri cuya u wäch pa ronojel ruwächulew je' jas ri xbantaj na iwuc' ix, tzpa ri k'ij ri xita u tzijol wa', xiwetamaj c'ut chi kas tzij ri Dios cutok'obisaj qui wäch conojel. ⁷Are c'u wa' ri xuc'ut ri lok'alaj kachalal Epafra chiwäch. Ri are', are jun kach ajchac ri c'o kuc', jun patänil re ri Cristo ri kas jicom ranima'. ⁸Ri are' u yo'm u tzijol chke chi kas quiwaj iwib rumal ri Lok'alaj Espíritu.

⁹Rumal ri' ri uj, tzpa ri k'ij ri xkata u tzijol ri tajin quibano, man cujtäni tä

chubanic orar pi wi'. Cäkata' che ri Dios chi cuk'alajisaj ru rayibal chiwäch, chi cuya ronojel u wäch no'j chiwe, xukuje' ronojel u wäch etamanic ri cuya ri Lok'alaj Espíritu. ¹⁰Je ri' rech je' quiban na pa ri i c'aslemal jas ri takal u banic cumal ri e cojoninac che ri Kajaw Jesús, xukuje' rech amak'el quiban na ri utz cäril wi ri Are' pa ronojel, chi quiban na ronojel u wäch utzil, rech xukuje' cäc'o'ji na más ri iwetambal chrij ri Dios. ¹¹Cäkata' che ri Dios chi cuya na iwe ru chuk'ab ri Are', ri sibalaj nim u k'ij. Je ri' rech ruc' paciencia quich'ij na ronojel u wäch c'äx ri cäpe pi wi', quixquicotic, ¹²xukuje' quixmaltioxin ta na che ri Dios rumal chi u yo'm chke chi cäkac'am ke ri cuya na chque conojel ri e rech ri Are' ri e c'o pa ri sakil re ru takanic. ¹³Ri Dios xujuto' pu k'ab ri Satanás ri cätakan pa ri k'ekum, xujuk'axaj c'u jawije' ri cätakan wi ri lok'alaj u C'ojol. ¹⁴Rumal c'u ru cämical ru C'ojol xujutoro, xusach c'u ronojel ri ka mac.

Ru cämical ri Cristo cubano chi cuya' queutzir ri winak ruc' ri Dios

¹⁵Ru C'ojol ri Dios ri xpe waral cho we uwächulew, are je' u banic wa' jas ri Dios ri man quilitaj taj. Ri Are', c'ä mäjok cäban ronojel ri c'olic, nabe c'o ri Are'. ¹⁶Rumal c'u ri Are' ri Dios xuban ronojel ri c'o chicaj xukuje' ronojel ri c'o cho ruwächulew. Xban c'u ronojel ri quilitajic, xukuje' ri man quilitaj taj. Conojel ri c'o takanic pa qui k'ab, pune ta ne e ángeles, ronojel u wäch takanic ri nim u banic, conojel ri k'atal tak tzij, nimalaj conojel ri xyi' chque chi c'o qui takanic, conojel tak wa' xeban rumal ri Cristo. Xeban c'u wa' che ri Are' rech cänimarisax u k'ij. ¹⁷Ri Cristo, tzc'o wi ri Are' c'ä mäjok cäban ronojel ri c'olic. Rumal c'u ri Are' ronojel ri xbanic c'o qui c'olibal, c'o qui cholajil. ¹⁸Xukuje' ri Cristo are Cajaw conojel ri kachalal

cojonelab ri quenuc'uw ru cuerpo waral cho we uwächulew, junam jas ri cuban ri ka jolom c'o puwi' ri ka cuerpo. Are ri Are' cäyo'w ri ka c'aslemal. Are c'u wa' ri nabe chquixol conojel ri cäminalakib ri xec'astajic, rech nim na u k'ij ri Are' pa ronojel. ¹⁹ Are c'u wa' ru rayibal ri Dios ri xuchomaj ri Are', chi are xak junam ri Cuchomaj ri Are' pa ronojel. ²⁰ Xukuje' xuchomaj ri Dios chi rumal ri Cristo cäruzirisaj ta na ronojel ri c'olic, ronojel ri c'o cho ruwächulew, xukuje' ronojel ri c'o chicaj. Ri Dios c'ut xruzirisaj ronojel ri c'olic ruc' ri Are' rumal ru cämical ri Cristo cho ri cruz.

²¹ Ri ix nabe canok i xutum can ri Dios, i banom c'u i c'ulel che pa ri iwanima' rumal ri man utz taj ri xiban na, xukuje' ri xichomaj. Cämlic c'ut ri Dios ix rutzirisam chic ruc' ri Are'. ²² Xixruzirisaj ruc' ri Are' rumal ri cämical ri xurik ri Cristo cho ri cruz waral cho we uwächulew. Je' xuban wa' ri Cristo rech quixuya chuwäch ri Dios, ch'ajch'oj ri i c'aslemal, man c'o tä chi etzelal quibano, man c'o tä c'u i mac chuwäch ri Are'. ²³ Rajwaxic c'ut chi kas tzij quixcojonc. Ri ix je' jas jun ja ri utz banom chuyaquic, ri man cäslabtaj taj, ri co jekelic. Man quiya tä c'u can ri cu'l wi i c'ux. Are c'u wa' ri Tzij ri xito aretak xtzijox ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chiwe. Are c'u wa' we Tzij ri' ri tajin cätzijox cämlic cho ronojel ruwächulew. In wa', ri Pablo, in jun chque ri quetoban chutzijoxic wa' we Utzalaj Tzij ri'.

Cäyi' che ri apóstol Pablo chi cäpatänin chque ri kachalal cojonelab

²⁴ Cämlic c'ut quinquicotic rumal ri c'äx ri tajin quinriko rumal iwech. Xak je ri' ri in quintoban chubanic tz'akat che ri c'äx ri rajwaxic cäquirik na ri kachalal cojonelab ri quenuc'uw ru cuerpo ri Cristo waral cho we uwächulew. ²⁵ Ri in, in jun

chque ri e cojom che patänil tak que ri kachalal cojonelab. Are ri Dios ri xyo'w wa' pa nu k'ab, ru banic wa' we chac ri' che i patänixic ix, rech kas tz'akat quinban chuk'alajisaxic ru Lok' Pixab ri Dios chiwäch. ²⁶ Are c'u wa' ri man etamtal tä can nabe, ri man u yo'm tä retamaxic ri Dios pa tak ri k'ij ri junab ri e oc'owinak, aretak e c'asal ri ojer tak winak. Cämlic c'ut k'alajisam chi wa' chquiwäch ri e rech ri Dios, e are' conojel ri quecojon che. ²⁷ Utz c'u xril wi ri Dios chi chquiwäch ri e rech ri Are' cuk'alajisaj wi ri man etamtal tä can nabe, ri sibalaj nim u k'ij, ri xukuje' sibalaj je'lic. Are c'u wa' ru chomam lok chi cuya na chque conojel winak, ri winak aj Israel xukuje' ri winak ri man e aj Israel taj. Ri man etamtal taj are wa' chi ri Cristo cäc'o'ji na pa ri iwanima'. Tzare c'u wa' ri je'lalaj cu'lbal i c'ux ri sibalaj nim u k'ij.

²⁸ Ri uj cäkatzijoj ri Utzalaj Tzij chrij ri Cristo. Quekapixbaj conojel winak, xukuje' quekatijoj rech kas cäquich'obo, rech kas tz'akat ri qui chomanic ri cojonelab ri xa e jun chic ruc' ri Cristo. ²⁹ Rumal c'u ri' quinchacunic, quintij nu k'ij, quincej ronojel ri nu chuk'ab ri yo'm chwe rumal ri Cristo.

2 Cwaj c'ut chi quiwetamaj chi sibalaj quintij nu k'ij rumal iwech, sibalaj quinoc il chiwe, xukuje' chque ri e c'o pa ri tinimit Laodicea, xukuje' chque conojel ri mäja' quetam nu wäch. ² Je ri' quinbano rech ri e are' cäwalijisax ri canima', xukuje' rech cäcaj quib nimalaj conojel, xa e jun chic ri e are'. Are quinban wa' rech kas cäquich'ob na ri cuban ri Dios, je ri' chi kas cäcu'bi qui c'ux chrij ri Are'. Are más utz na wa' chuwäch apachique k'inomal ri c'olic. Quintij nu k'ij rech kas cäquetamaj u wäch ri Cristo. Are c'u wa' ri man etamtal tä can nabe, ri mäja' cäk'alajisax rumal ri Dios. ³ Ruc' c'u ri Are' sibalaj c'o wi ronojel u wäch etamanic xukuje' ronojel

u wäch no'j ri sibalaj je'lic. ⁴Quinbij wa' chiwe rech man c'o tä jun cäcowin che i subic ruc' je'lalaj tak tzij ri xak cäquibij chiwe rech quixkaj pa qui k'ab. ⁵Pune ta ne man in c'o iwuc' chwinakil, ri ix c'ut ix c'o pa wanima' je' ta ne kas tzij in c'o iwuc'. Quinquitic aretak quinwilo chi utz quibano, quiban ronojel pa cholajil, chi kas tzij ix cojoninac che ri Cristo, man i tasom tä c'u iwib chrij ri Are'.

⁶Je c'u ri', jas ri xibano, xic'amowaj ri Jesucristo che Iwajaw, xa jun chixc'ol ruc' ri Are'. ⁷Je' chibana' jas jun che' ri co tiquil pa ri ulew, man c'o tä jas quixslabisanic. Rajwaxic chi kas quixcojon che ri Kajaw Jesús jas ri c'utum chiwäch. Je' chibana wa', xukuje' sibalaj chiya maltioxinic che ri Dios amak'el ronojel k'ij.

Waral cäkil wi chi ri Cristo cuban c'ac' che ri ka c'aslemal

⁸Chiwila iwib mixkaj pa qui k'ab ri winak ri cäcaj quixquisub ruc' ri je'lalaj tak qui tzij chquij ri qui nak'atisam wi quib ri e are', ruc' c'u ri qui chomanic ri man c'o tä u patän chrij ri cajulew. Man are tä ru tijonic ri Cristo, xane are ri qui tijonic winak, ri xak ajuwächulew wa'.

⁹Ronojel c'u ru banic ri Dios cärik-taj wa' ruc' ri Cristo ri xil u wäch waral cho we uwächulew, rumal chi ri Cristo, are kas Dios. ¹⁰Ri ix c'ut c'o ri Dios pa ri iwanima' rumal chi xa ix jun ruc' ri Cristo. Ri Are' c'ut cätakan pa qui wi' conojel ri c'o qui takanic, pa qui wi' conojel ri ángeles, xukuje' cätakan pa qui wi' conojel ri nimak qui banic ri yo'm chque chi c'o takanic pa qui k'ab. ¹¹Xukuje' rumal chi xa ix jun ruc' ri Cristo, cojom ri retal ri c'ac' trato pa tak ri iwanima'. Man are tä c'u wa' ri cäban che ru cuerpo jun winak, xane are wa' ri

xuban ri Cristo aretak xixuto' pa ri ojer i c'aslemal, ri c'aslemal rech etzelal. Je ri' xubano rech man quiban tä chic ri man utz taj ri craj ri iwanima'. ¹²Aretak xban i kasna', je' ta ne ri xixmuk junam ruc' ri Cristo, xukuje' junam xixc'astaj ruc'. Je ri', rumal chi xixcojon che ri nimalaj u chuk'ab ri Dios ri xc'astajisan ri Cristo chquixol ri cäminakib. ¹³Ri ix nabe canok je' ta ne ri ix cäminac rumal ri i mac, xukuje' rumal chi ri ix man ix aj Israel taj, man i nimam tä c'u ri ojer Pixab.† Xpe c'u ri Dios, xuya ri kas i c'aslemal junam ruc' ri Cristo, xusach ronojel ri i mac. ¹⁴Ri Dios xusach ri nimalaj ka c'as ri c'o chki, ri u k'atom tzij pa ka wi' chi cäc'äjisax ka wäch, rachi'l c'u ri pixab ri cujutak chubanic q'uia jastak. Xresaj chki, xusach u wäch wa' rumal ru cämical ri Cristo cho ri cruz. ¹⁵Ri Cristo, aretak xcäm cho ri cruz, xch'acan ri Are' puwi' ri jun ri cäbin pa ri sutz' mayul, xukuje' pa qui wi' conojel ri nimak qui banic, ri c'o qui takanic. Xresaj ri qui chuk'ab, xukasaj qui k'ij chquiwäch conojel, xekaj c'u pu k'ab ri Cristo.

Rajwaxic chi ri cojonelab cäquitzucuj ri utzil ri cäpe chicaj chuquexwäch ri jastak ajuwächulew

¹⁶C'o ba' jun mucoj jun pixab chrij ri quitijo, o chrij apachique u wäch nimak'ij. Muban wa' chrij ri nimak'ij rech ri c'ac' ic'. Muban c'u wa' chrij ri k'ij re uxlanem. ¹⁷Conojel tak wa' e are' xa jun c'utbal re ri kas cäpe na, jas ri u nanoch' jun winak ri cäsachic. Ri kas xuc'ut lok, ri kas quilitajic, are c'u wa' ri Cristo. ¹⁸Chiwila ba' chi mämaj ri tojbal iwe cumal ri winak ri cäca'n che quib chi man cäca'n tä nimal. Xak are subunic wa'. Are winak wa' ri xukuje' quequik'ijilaj tak ri ángeles. We winak

†2:13 Ri mero tzij waral are "...man cojom tä ri retal ri ojer trato che ri i cuerpo". Chawila' Hechos 7:8, nota.

ri' xak cäquinim quib chupam ri man quetam taj, chupam ri man cäk'alajin taj. Cäca'n c'u nimal xa rumal ri q'uia u wäch qui chomanic ri e are'.¹⁹ We winak ri' qui tasom quib chrij ri Cristo. Ri Cristo cätakan pa ka wi' je' jas ri cuban ri ka jolom c'o puwi' ri ka cuerpo. Are ri Are' ri cäyo'w qui chuk'ab ri kachalal cojonelab ri quenuc'uw ru cuerpo waral cho we uwächulew, are c'u ri Are' ri xukuje' queq'uiyisanic. Je ri' chquijujunal ru tz'akatil ru cuerpo queq'uiyic, utz cäca'n conojel che qui rikic quib, je' jas ru chomam ri Dios pa qui wi'.

²⁰Ri ix, ix cäminak chic junam ruc' ri Cristo. Quel cubij wa' chi man junam tä chic ri i no'j jas ri qui no'j ri niq'uiyaj winak chic ri xak ajuwächulew. ¿Jas c'u che quiban na ri cäca'n ri niq'uiyaj winak chic ajuwächulew je' ta ne chi ri ix c'ä ix jun cuc' ri e are'? ¿Jas che quinimaj na ri qui pixab ri e are' ri man utz taj?

²¹Ri winak ri' cäquibij: “iMichap wa!” —quecha'. “iMitij wa', miwuc'aj wa' pa i k'ab!” —quecha ri'.²² Ronojel wa' we pixab ri' xa are qui takanic, qui tijonic ri winak chquij jastak ri xa cäsach na qui wäch. ²³Kas tzij c'ut, je' ta ne chi nim u banic wa' we cänimax ri cäquibij, xa rumal chi quek'ijilan chque tak ri ángeles. Cäca'n che quib chi man cäca'n tä nimal, man kas tzij tä c'ut. Xukuje' cäca'n c'äx che ri qui cuerpo. Are c'u ri qui tijonic man cäcowin tä che resaxic ri itzel tak qui rayinic ri winak.

3 Ri ix, ix c'astajinak chic chquixol ri cäminakib junam ruc' ri Cristo. (Quel cubij wa' chi banom c'ac' che ri i c'aslemal rumal ri Are'.) We je ri', rajwaxic chi quitzucuj ri utzil ri cäpe chila' chicaj ri t'uyul wi ri Cristo pa ru wiquiäk'ab ri Dios.[‡] ²Chichomaj apan ri c'o chila' chicaj, man xak xuwi tä c'u ri c'o cho ruwächulew. ³Ri ix, ix cäminak

junam ruc' ri Cristo. (Quel cubij wa' chi ri i c'aslemal cämïc man junam tä ruc' ri ojer i c'aslemal.) Ri i c'aslemal cämïc c'olotal ruc' ri Cristo pu k'ab ri Dios. ⁴C'o ri kas ka c'aslemal rumal ri Cristo ri c'o pa kanima'. Aretak c'ut cäpe chi ri Are', are chi' ri quilitaj na i wäch ruc' ri Are', cänimarisax c'u na i k'ij junam ruc'.

Waral cäkil wi ru jalbem rib ri ojer ka c'aslemal ruc' ri c'ac' ka c'aslemal

⁵Chisacha ba' u wäch ronojel ri man utz taj rech ruwächulew ri c'o pa ri iwanima'. Miban iwe jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. Miban ri etzelal ri sibalaj äwas u banic cho ri Dios, me' c'u iwanima' chubanic ri man utz taj, ri itzel tak i rayinic. Mirayij q'uia u wäch jastak ri xak rech ruwächulew rumal chi junam wa' ruc' ri qui k'ijilaxic tak tiox ri xa e banom cumal winak. ⁶Rumal c'u wa' cäpe na ri nimalaj royowal ri Dios pa qui wi' ri winak ri man queniman tä che. ⁷Ri ix c'ut nabe canok xiban conojel tak wa' we mac ri' pa ri ojer i c'aslemal. ⁸Are c'u ri cämïc chiya can u banic ronojel wa' we ri'. Xak mäpe iwoyowal, me' iwanima' chubanic ri man utz taj, ri itzel tak i rayinic, miban c'u ri etzelal. Mixyok'onic, mibij ri itzel tak tzij ri quixbal qui bixic. ⁹Miban tzij chixol, ri jun ruc' ri jun chic, rumal chi i yo'm can ri ojer i c'aslemal, xukuje' ronojel ri man utz taj ri xiban nabe. ¹⁰Cämïc ri' are jun chi wi ri i c'aslemal, je' ta ne i cojom jun c'ac' atz'iak. Tajin cuban na c'ac' wa' we i c'aslemal ri' ronojel k'ij rumal ri Dios ri tajin cuq'uex ri i no'j, tajin cuq'uex ri iwanima' rech quixel na junam ruc' ri Are'. Je ri' kas quiwetamaj na u wäch ri Dios pa ri iwanima'. ¹¹Man nim tä u banic cämïc we aj Israel jun winak o we man aj Israel taj, we cojom retal ri ojer trato che jun o we man cojom taj. Man

[‡]3:1 “Pa ru wiquiäk'ab”: Chawila' ri Efesios 1:20, nota.

nim tä u banic we estranjer jun winak o we man estranjer taj, we c'o retam jun o we man c'o tä retam, we cuban ri u chac c'o pu k'ab jun u patrón o we ne man c'o tä u patrón. Ri kas nim u banic cämíc, are ri Cristo. Rajwaxic chi ri Cristo nim na u banic ri Are' chuwäch ronojel, cätakan c'u ri Are' pa kanima' nimalaj konojel.

¹²Ri ix, ix u lok' ri Dios, ix cha'tal c'u rumal, rech ix rech ri Are'. Rumal ri' chibana ronojel u wäch utzil pa ri i c'aslemal. Chitok'obisaj qui wäch niq'uiaj winak chic, chibana utzil cuc' conojel. Miban nimal, xane rajwaxic quixch'awic. Micoj i c'a'nal, xane chichajij paciencia. ¹³We ruc' jubik' c'o c'äx ri cuban jun che ri jun chic, chicuyu wa', xukuje' chita' ri sachbal i mac we c'o jun chiwe c'o jas c'o pa ranima' chrij jun chic. Jas xuban ri Cristo chiwe xusach ri i mac, je' chibana ix xukuje'. ¹⁴Man xuwi tä wa', xane rajwaxic sibalaj quiwaj iwib. Are c'u wa' ri kas cäbanow chiwe chi xa ix jun. Cuban c'u tz'akat che ronojel. ¹⁵Ri utzil ri cuya ri Dios chixol, are chtakan wa' pa ri iwanima'. Are c'u wa' ri ix siq'uim wi rumal ri Dios rech xa ix jun chic, ix ri quinic' ru cuerpo ri Cristo waral cho we uwächulew. Chiya ba' maltioxinic pa ronojel.

¹⁶Chiya che ru Lok' Pixab ri Cristo chi kas cäjeki pa ri iwanima', chtakan c'u wa' pa ronojel ri quibano. Chitijola iwib ruc' ronojel u wäch utzalaj no'j, chiwalijisaj c'u ri iwanima' chbil tak iwib. Chibixoj salmos, himnos, xukuje' ronojel u wäch bix ri cuya ri Lok'alaj Espíritu chiwe. Chibixoj wa' che ri Dios ruc' ri maltioxinic ri cäpe pa ri iwanima'. ¹⁷Ronojel ri quibano, ronojel c'u ri quibij, chibana wa' pa ru bi' ri Kajaw Jesús. Rumal c'u ri Are' chiya ba' maltioxinic che ri Dios ka Tat.

Ri apóstol Pablo cubij jas ri rajwaxic pa ri qui c'aslemal ri cojonelab

¹⁸Ri ix ixokib, ri ix c'ulan chic, chixniman chque ri iwachajil rumal chi are rajwaxic chi je' quiban ix, ri ix cojoninak che ri Kajaw Jesús. ¹⁹Ri ix achijab, ri ix c'ulan chic, lok' cheiwila ri iwixokil, xak mäquístaj i c'ux cuc'. ²⁰Ri ix alabom, alitomab, chixniman chque ri i nan i tat pa ronojel, utz c'u cäril wa' ri Kajaw Jesús aretak je' quibano. ²¹Ri ix, tat nan, xak miyac coyowal ri iwalc'ual rech man quebison taj. ²²Ri ix ajchaquib, chixniman chque ri i patrón waral cho we uwächulew pa ronojel. Man xuwi tä utz quiban che qui patänixic aretak quixquilo rech utz quixquil wi, xane chibana ri cäpe pa ri iwanima', muban quieb i c'ux. Je ri' chiban na rumal chi quixej iwib cho ri Dios. ²³Ronojel ri quibano, chibana wa' ruc' quicotemal je' ta ne are tajin quipatänij ri Kajaw Jesús, man are tä c'u ri winak. ²⁴Iwetam c'ut chi ri Kajaw Jesús cuya na chiwe chi quiwchbej ru tobanic ri Are' che tojbal iwe, rumal chi are ri Cristo ri kas i Patrón ri tajin quipatänij. ²⁵Jachin c'u ri cuban ri man utz taj, cuc'am na ri rajil u q'uexel ri man utz taj ri cubano, rumal chi ri Dios junam queril wi conojel ri winak.

4 Ri ix xukuje' ri ix patrón, chibana ri takal u banic, ri jicomal cuc' ri patänil tak iwe. Chna'taj chiwe chi ri ix xukuje' c'o jun i Patrón ri c'o chila' chicaj.

²Amak'el ronojel k'ij chibana orar, chixoc il chubanic wa', chiya c'u maltioxinic che ri Dios. ³Aretak quiban orar, chibana orar pa ka wi' uj xukuje', rech ri Dios cuya na chke chi cuya' cäkatzi-joj ru Lok' Pixab ri Are'. Je ri' cujcowinic cäkaya u bixic ri xuban ri Cristo ri man etamtal tä can nabe. Rumal c'u rech ru tzijoxic wa' in c'o pa che'. ⁴Chibana orar rech kas utz quinban chuk'alajisaxic wa' we tzij ri' jas ri takal u banic wumal.

⁵Kas chiwila na jas ri quiban cuc' ri man e cojonelab taj, xak mitzak ri i k'ij. ⁶Utz chixtzijon cuc' ri winak, chibij ri kas c'o u patän chque. Kas chichomaj na ri' ri quibij aretak c'o jas ri cäquita' ri winak chiwe.

**Ri apóstol Pablo cuya bi
rutzil qui wäch ri kachalal**

⁷Ronojel ri nu banom cubij na ri lok'alaj kachalal Tíquico chiwe. Ri are' are jun kachalal ri jicom ranima' ri cä-toban wuc' chupatänixic ri Kajaw Jesús. ⁸Nu takom c'u bi iwuc' chubixic chiwe jas ri ka'nom uj waral, xukuje' rech cuwalijisaj na ri iwanima' ix. ⁹Xukuje' nu takom bi ri Onésimo junam ruc'. Ri are' are jun lok'alaj kachalal ri jicom ranima', xukuje' are jun wa' iwuc'. Cäquitzijoj c'u na chiwe ronojel ri tajin cäc'ulmataj waral.

¹⁰Ri Aristarco, ri wach ajpache', rachi'l ri Marcos ru primo ri Bernabé, cäquiya bi rutzil i wäch. Ri in, ya nu bim chic chiwe chrij ri Marcos, chi we copan iwuc' rajwaxic quic'ulaj ruc' utzil. ¹¹Xukuje' ri Jesús, ri cäbix Justo che, cuya bi rutzil i wäch. Xuwi c'u tak wa' chquixol ri winak aj Israel ri e cojoninak che ri Kajaw Jesús tajin quinquito' chutzijoxic ru takanic ri Dios, sibalaj c'u qui cu'bisam nu c'ux. ¹²Ri Epafras cuya

bi rutzil i wäch. Are' patänil re ri Cristo, xukuje' are jun wa' iwuc'. Ri are' amak'el cuban orar pi wi', cubochi'j ri Dios rech kas jicom ri iwanima' quixcojonic, kas c'u quijach iwib chubanic ru rayibal ri Dios. ¹³Kas tzij wilom in chi ri Epafras sibalaj coc il chiwe, xukuje' chque ri cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Laodicea, cachi'l ri cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Hierápolis. ¹⁴Ri Lucas ri lok'alaj cunanel xukuje' cuya bi rutzil i wäch, rachi'l ri Demas.

¹⁵Chibana tok'ob, chiya rutzil qui wäch ri kachalal ri e c'o pa ri tinimit Laodicea, xukuje' ri Ninfas cuc' conojel ri kachalal cojonelab ri cäquimulij quib cho rachoch. ¹⁶Aretak cäsiq'uitaj u wäch wa' we wuj ri' chiwäch ix, chitaka bi cuc' ri kachalal cojonelab aj Laodicea rech cäsiq'uix u wäch wa' chquiwäch ri e are' chila' xukuje'. Are c'u ri wuj ri qui c'amom ri cojonelab aj Laodicea, ri cäquitak na bi iwuc', ri ix quisiq'uij na u wäch wa' we wuj ri' xukuje'. ¹⁷Chibij wa' we tzij ri' che ri Arquipo: "Chawila' chi kas utz caban chubanic ri chac ri xyi' chawe chupatänixic ri Kajaw Jesús," — chixcho'k che.

¹⁸In wa', ri Pablo, quintz'ibaj bi wa' we rutzil i wäch ri' ruc' ri nu k'ab in. Chna'taj chiwe chi ri in, in c'o pa che'. Are ta ba' ri Dios cätok'obisan i wäch. Amén.

RI NABE CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHQUE RI COJONELAB AJ TESALÓNICA

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta chque ri kachalal cojonelab aj Tesalónica

1 In wa', ri Pablo, wachi'l ri Silvano ruc' ri Timoteo, tajin quintz'ibaj bi we wuj ri' chiwe ix, kachalal, ix ri' ri cojonelab ri c'o pa ri tinimit Tesalónica, ri xa ix jun ruc' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo. Are ta ba' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj i wäch, cubano chi cuxlan ri iwanima'.

Waral cäkil wi chi ri cojonelab aj Tesalónica kas tzij xecojonic

² Amak'el aretak cujxuqui'c quixna'taj chke cäka'n orar pi wi', cäkaya maltioxinic che ri Dios rumal iwech ix iwonojel. ³ Je' cäka'n wa' rumal chi amak'el cäna'taj chke chuwäch ri Dios ka Tat chi kas tzij ix cojoninak che ri Cristo. K'alaj wa' rumal ri chac ri tajin quibano. Cäna'taj chke xukuje' ri rutzil iwanima' chque nimalaj conojel. K'alaj wa' rumal chi i yo'm iwib chupatänixic ri Dios. Xukuje' cäna'taj chke chi man elinak tä ri cu'lbal i c'ux chrij ri Kajaw Jesucristo pune c'äx quiriko. ⁴ Ketam c'ut, kachalal, chi quixraj ri Dios, xukuje' chi ix cha'tal rumal. ⁵ Aretak xkatzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chiwe, man xuwi tä ri uj xujtzijonic, xane xukuje' are ri Lok'alaj Espíritu xuc'ut ru chuk'ab chiwäch rumal ri ka tzij. Kas ketam chi ri cäkatzijoj are ri kas tzij. Ri ix iwetam chi aretak xujc'oji iwuc', man are tä xkatzucuj jachique ri utz chke uj, xane are xkatzucuj jachique ri utz chiwe ix.

⁶ Ri ix c'ut xibano jas ri xka'n uj, xukuje' jas ri xuban ri Kajaw Jesucristo. Xukuje', pune sibalaj xirik c'äx aretak

xixcojonic, xic'amowaj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ruc' ri quicotemal ri xuya ri Lok'alaj Espíritu pa ri iwanima'. ⁷ Je ri' xic'ut chquiwäch conojel ri cojonelab aj Macedonia, xukuje' ri cojonelab aj Acaya, jas ri rajwaxic cäca'n ri e are'. ⁸ Chila' c'ut xchapletaj wi bi u tzijoxic ru Lok' Pixab ri Kajaw Dios iwumal, man xuwi tä chque ri aj Macedonia, ri aj Acaya, xane xukuje' chque ri winak pa ronojel tinimit. Xukuje' conojel qui tom u tzijol chi xixcojon che ri Dios. Je ri' chi ri uj man c'o tä chic jas rajwaxic cäkabij. ⁹ Xane ri winak ri qui tom u tzijol chi xixcojonic, cäquitzijoj jas ri xiban che ka c'ulaxic aretak xujopan iwuc'. Cäquitzijoj jas ri xibano, xiya can ri jule' tak dios chic ri banom cumal winak, xixcojon che ri Dios ka Tat. Xichaplej c'u u patänixic ri kas Dios ri c'aslic. ¹⁰ Xukuje' cäquitzijoj chi sibalaj cu'l i c'ux che reyexic ri Jesús, ri cätzelej lok pa ri caj. Are c'u wa' ru C'ojol ri Dios ri xc'astajisax bi chquixol ri cäminakib rumal ri Dios. Are Jesús wa' ri cujto'w chuwäch ri nimalaj royowal ri Dios ri cäpe na pa qui wi' ri winak.

Ri apóstol Pablo cuna'taj chque ri cojonelab aj Tesalónica jas ri xuban che qui patänixic

2 Ri ix, kachalal, kas iwetam chi man xak tä lok' xujc'oji iwuc', xane nim xixkato' wi. ² Pune c'u xkarik c'äx aretak uj c'o pa ri tinimit Filipos, xukuje' xujyok'ic, je' jas ri iwetam ix, ri Dios xuya ka chuk'ab rech man cäkaxej tä kib chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chiwe, pune e c'o ri sibalaj quec'ulelan chke, ri cäquik'atej ka wäch. ³ Je ri', rumal chi kas jicom ri cäkatzijoj, man c'o tä etzelal chupam, man xkatzijoj tä c'u jastak che qui subic ri winak. ⁴ Ri Dios c'ut kas utz xril na ri kanima', rumal ri' xuya pa ka k'ab ru tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, je' jas ri cäkatzijoj. Man c'o tä cäkesaj che, man cäkaya tä c'u

u wi'. Man are tä cäkatzijoj jachique ri utz cäquita wi ri winak, xane jachique ri cäkaj chuwäch ri Dios ri cäca'y pa kanima'. ⁵Ri ix iwetam chi man ruc' tä je'lalaj tak tzij xixkach'aco, man xkatzucuj taj jas xkabij chiwe rech cäkach'ac puak chiwij. Chuwäch ri Dios c'o wi chi man je' tä wa' xka'no. ⁶Man ka tzucum taj chi cäyi' ka k'ij cumal ri winak, we are iwumal ix, o are rumal jachin jun chic, pune takal chke chi c'o jas cäkata' chiwe. We je ri' cäka'no, rajwaxic chi quini-maj ri cäkabij rumal chi uj apóstoles, uj takom rumal ri Cristo. ⁷Man je' tä c'u wa' xkachomaj, xane je' xka'n chiwe jas ri cuban jun chichu' che qui chajixic ri ral, sibalaj uj utz iwuc'. ⁸Sibalaj nim na ri rutzil kanima' chiwe chi man xuwi tä ru Lok' Pixab ri Dios xkaj xkaya chiwe, xane xukuje', we ta rajwaxic, xkaya ta ri ka c'aslemal rumal chi sibalaj ix lok' chkawäch. ⁹Kachalal, ¿a mat cäna'taj ri' chiwe chi aretak xujc'oji iwuc', xujchacunic, sibalaj xujcotic? Xujchacunic chi pak'ij chi chak'ab chuch'auic ri ka wa rech man cäkaya tä latz' che jachin jun chiwe. Je' xka'n wa' aretak xkatzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio rech ri Dios chila' iwuc'.

¹⁰Ri ix kas xiwilo, xukuje' ri Dios kas xrilo chi xka'n ri jicomal iwuc', man c'o tä etzelal xriktaj chkij, ch'ajch'oj ri ka c'aslemal aretak xujc'oji chila' iwuc' ix ri ix cojonelab. ¹¹Kas iwetam c'ut chi ka walijisam iwanima' chijujunal, ka cu'bisam i c'ux, xukuje' ka yo'm pixbenic chiwe. Je' xka'n chiwe jas ri cuban jun tata' chque ri ralc'ual. ¹²Xixkabochi'j chi je' quibano jas ri ya'tal chque ri e rech ri Dios ri xixusiq'uij rech quixc'oji ruc', cä-takan c'u ri Are' pi wi', xukuje' rech cuya ri je'lalaj juluwem chiwe.

¹³Ri uj man cujtäni tä chuya'ic maltioxinic che ri Dios rumal chi aretak xitatabej ru Lok' Pixab ri Dios ri xkatzijoj chiwe, kas xic'amowaj, xicoj pa kas

tzij, man xichomaj taj chi xak u tzij jun achi, xane are ru Lok' Pixab ri Dios. Tzij c'u ri' chi are ru Lok' Pixab ri Dios ri cä-cowin chuqu'uexic ri i c'aslemal ix ri ix cojonelab. ¹⁴Ri c'äx ri xic'ulmaj ix, kachalal, are je' jas ri xquic'ulmaj ri e cojoninak che ri Dios ri e c'o pa Judea ri xa e jun ruc' ri Cristo Jesús. Xban c'äx chiwe cumal ri iwinakil, je' xban chiwe jas ri xban chque ri cojonelab aj Judea cumal ri qui winakil aj Israel. ¹⁵E are c'u wa' ri winak aj Israel ri xecämisan ri Kajaw Jesús, jas ri xca'n chque ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ri xetak bi cuc' nabe. Are c'u ri uj xukuje' xujquesaj lok. We winak ri' man cäca'n tä ri cäkaj chuwäch ri Dios, xane cäca'n qui c'ulel chque conojel winak. ¹⁶Aretak ri uj cäkaj cäkatzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri man e aj Israel taj, rech ri e are' xukuje' cäquirik ru tobanic ri Dios, ri winak aj Israel xa cäquik'atej ka wäch. Je ri' qui banom, qui nimarisam ri qui mac cho ri Dios. Cämïc c'ut petinac chic ri nimalaj royowal ri Dios pa qui wi' conojel.

Waral cäkil wi chi ri apóstol Pablo craj queusolij chi na jumul chic ri cojonelab aj Tesalónica

¹⁷Kachalal, pune xque' quieb oxib k'ij ri uj elinak lok iwuc', pune ta ne man cäkil tä i wäch, man ix sachinak tä chke, ix c'o pa kanima'. Sibalaj cäkaj cäkil i wäch jumul chic. ¹⁸Rumal ri' xkatzucuj jas xka'no rech cujopan iwuc' che iwilic. In wa', ri Pablo, q'uia mul xintzucuj jas quinbano rech cujopan iwuc'. Are c'u ri Satanás xujuk'atej. ¹⁹¿Jas c'u chrij cu'l wi ka c'ux, cujquicotic? ¿Jas ri' ri cubano chi cäcu'bisax ka c'ux, cuya quicotemal chke? Ix ri', kachalal, rumal chi jicom ri iwanima' cho ri Dios. Are ri ix ri quixbanowic chi cujquicot na cho ri Kajaw Jesús aretak cäpetic rumal

chi xujch'acanic. ²⁰ Are je' iwumal ix chi cäcu'bisax ka c'ux, cujqicotit.

3 Rumal c'u rech chi man xkach'ij tä chi na ri mat ketam jas i banom, xkachomaj cujcanaj can ka tuquiel pa ri tinimit Atenas. ² Je' xka'n wa', xkatak c'u bi ri kachalal Timoteo iwuc'. Ri Timoteo are jun utzalaj patänil re ri Dios ri chacuninac kuc' chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Cristo. Xkatak c'u bi iwuc' rech cuwalijisaj ri iwanima', quixupixbaj rech c'o na más u chuk'ab ri i cojonit. ³ Je ri' rech man c'o tä jun chiwe cuban quieb u c'ux cumal tak we c'äxc'ol ri'. Ri ix c'ut iwetam chi tzrajwaxic wi chi cäkarik c'äx. ⁴ Je ri', rumal chi xkabij wa' chiwe aretak xujc'oji iwuc', chi cäkarik na ri c'äxc'ol. Je ri' kas ya' iwetam ri xkac'ulmaj uj konojel. ⁵ Ri in man xinch'ij tä chi na ri mat quinwetamaj jas i banom. Rumal ri' xintak bi ri Timoteo chuta'ic u tzijol jas u banom ri i cojonit. Xinxej wib chi we ne ruc' jubik' xixch'actaj rumal ri Itzel, xak ba' lok' ri' ri ka chac ri xka'n iwuc'.

⁶ Cämïc c'ut tzelejeninac lok ri Timoteo pa Tesalónica, xuya ri utzalaj tzij chke chrij ri i cojonit, xukuje' chi sibalaj quiwaj iwib, utz iwanima' chque conojel. Cutzijoj chke chi amak'el cujna'taj chiwe, utz i chomanic chkij, xukuje' chi sibalaj quiwaj quiwil ka wäch. Je' ri ke uj xukuje', sibalaj cäkaj cäkil i wäch. ⁷ Xa je ri', kachalal, chupam ronojel ri ka rajwaxic, xukuje' ri c'äxc'ol ri tajin cäkariko, cäcu'bi ka c'ux rumal iwech, aretak cäkato chi kas tzij ix cojoninac che ri Cristo, jicom ri iwanima'. ⁸ Xkana' uj chi je' ta ne xuban c'ac' ri ka c'aslemal, man c'o tä chi jas cäkabisoj, rumal chi kas i jiquibam i c'ux chrij ri Kajaw Jesús. ⁹ Rumal c'u ri', sibalaj nim ri maltioxinic cäkaya che ri Dios rumal iwech ix, rumal ri nimalaj quicotemal ri cäkana' pa kanima' chuwäch ri Dios. ¹⁰ Xuwi ba' cäka'n orar pi wi' chi pak'ij chi chak'ab, man

cujk'iytaj taj. Cäkata' che ri Dios chi cuya chke chi cäkil i wäch. Je ri' cäkaya na chiwe ri c'ä craj na che ri i cojonit.

¹¹ Are ta ba' ri Dios ka Tat junam ruc' ri Kajaw Jesucristo cätob chke, cuc'am ka be rech cujcowinic cujopan iwuc'. ¹² Ri Kajaw Dios chuban ta ba' chiwe chi cäq'uiy na ri rutzil iwanima', chuya ta na chiwe chi sibalaj quiwaj iwib chbil tak iwib, xukuje' queiwaj conojel ri niq'uiyaj winak, je' jas ri uj xukuje' sibalaj quixkaj. ¹³ Xukuje' chubana chiwe chi sibalaj jicom iwanima' rech man c'o tä mac cäriktaj chiwij, ch'ajch'oj ri i c'aslemal chuwäch ri Dios ka Tat aretak cäpe ri Kajaw Jesucristo e rachi' conojel ri e rech ri Are'.

Waral cäkil wi jas u wäch ri c'aslemal ri cäkaj chuwäch ri Dios

4 Je c'u ri', kachalal, quixkabochi'j, quixkapixbaj rumal ri Kajaw Jesús chi quitakej u banic pa ri i c'aslemal jas ri xkac'ut can chiwäch, je' jas ri tajin quiban cämïc. Rumal chi are wa' ri cäkaj chuwäch ri Dios, cäkata' chiwe chi cänimar u banic wa' iwumal.

² Iwetam chi c'ut ri tijonic ri ka yo'm chiwe, ri xujtak chuya'ic rumal ri Kajaw Jesús. ³ Are c'u wa' ri craj ri Dios: chi quitas iwib chrij ronojel u wäch etzelal, ch'ajch'oj c'u ri i c'aslemal, chi man quiban tä iwe xa jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. ⁴ Xane ri Dios craj chi ri ix, ri ix achijab chijujunal utz chibana chucha'ic jun iwixokil, quixc'oji ruc', nim chiwila wi, je' jas ri takal chiwe ix, ix c'ut rech ri Dios. ⁵ Mibana xa jas ri quiwaj ix ruc' ri itzel i rayinic jas ri cäca'n ri niq'uiyaj winak chic ri man e cojoninac tä che ri Dios. ⁶ C'o ba' jun muban c'äx, man cusub tä jun kachalal, man cusub tä c'u na jun winak chic che wa' we ri' ri nu bim chiwe, rumal chi ri Dios sibalaj cuc'äjisaj na u wäch jachin ri je' cuban wa'. ¡Chi-

wilampe! Ka bim chi c'u wa' chiwe, ka k'alajisam chi wa' chiwäch. ⁷Man uj u siq'uim tä c'u ri Dios rech cäkatz'iloj ri ka c'aslemal, xane rech cäkatas kib chrij ronojel u wäch etzelal, cäkajach kib pu k'ab ri Are'. ⁸Je c'u ri' jachin ri cäretzelaj u wäch we tijonic ri', man cäretzelaj tä u wäch jun winak, xane are cäretzelaj u wäch ri Dios ri u yo'm ru Lok'alaj Espíritu pa kanima'.

⁹Man rajwaxic tä c'ut quintz'ibaj jun wuj chiwe, kachalal, chubixic chi rajwaxic sibalaj quiwaj iwib, rumal chi are ri Dios u c'utum wa' chiwäch chi rajwaxic quiwaj iwib chbil tak iwib. ¹⁰Xukuje' ketam chi amak'el queiwaj conojel ri kachalal ri e c'o pa ronojel ri Macedonia. Quixkabochoj' c'ut, kachalal, chi sibalaj quiwaj ta na más iwib. ¹¹Chibana xukuje' chi cäjoror ri i c'aslemal, chibana tak ri i rajwaxic chijujunal, xak minim iwib pa tak ri quech niq'uiaj chic. Chixchacun ruc' ri i k'ab, chito' ba' iwib, je' jas ri takanic ri ka yo'm chiwe. ¹²Je ri' rech ri man e cojonelab taj utz cäquil wi ri i c'aslemal, nim quixquilo, xukuje' rech c'o ronojel ri cajwataj chiwe.

Waral cäkil wi ri cäc'ulmataj na aretak cäpe ri Kajaw Jesucristo

¹³Man cäkaj tä c'ut, kachalal, chi mat quiwetamaj ri cäquic'ulmaj na ri cäminakib, rech man je' tä ri i bis jas ri qui bis ri niq'uiaj winak chic ri man c'o tä cu'l wi qui c'ux. ¹⁴Rumal chi cäkacojo chi ri Jesús xcämich xukuje' xc'astaj bi chquixol ri cäminakib, cäkacoj ri' chi pa ri c'astajibal quech ri cäminakib, aretak cäpe ri Jesús, queuc'am na lok junam ruc' ri canima' ri winak ri e cojoninac che, xecämich.

¹⁵Rumal ri' cäkaya wa' we tijonic ri' chiwe, ri yo'm chke rumal ri Kajaw Jesús, chi ri uj ri c'ä uj c'asal na, ri c'ä uj canajinac waral aretak cäpe ri Are', man

cujnabej tä c'u na chquiwäch ri kachalal ri e cäminak chic. ¹⁶Tzare c'u ri Kajaw Jesús cäkaj na lok chicaj, cätataj jun ri co cäch'awic, cuya takanic, je' jas ri cäch'aw jun arcángel, xukuje' cätataj na ru ch'abal ri trompeta re ri Dios. Are c'u ri e cojoninac che ri Cristo, ri e cäminak chic, e are' quec'astaj na bic nabe. ¹⁷C'ä te ri' ri uj ri c'ä uj c'aslic, ri uj canajinac canok, cujyac na, cuj'c'am na bic junam cuc' ri e are' pa ri sutz' churikic ri Kajaw Jesús chila' chicaj. Cuj'oji c'u na ruc' ri Kajaw Jesucristo amak'el ronojel k'ij. ¹⁸Chiwalijsaj ba' iwanima' chbil tak iwib ruc' we tzij ri' ri nu bim chiwe.

5 Are c'u ri k'ij, kachalal, ri ajilabal ri cäbantaj na ronojel wa', man rajwaxic taj chi quintz'ibaj bi chiwe. ²Je ri', rumal chi ri ix kas quich'obo chi man c'o tä jun retam ri k'ij ri cäpe ri Kajaw Jesús, xane je' cäc'ulmataj wa' jas ri cuban jun elak'om coc pa jun ja chak'ab, man cuna' tä jun. ³Aretak ri winak cäquibij: "Ronojel xak cäjoror chic, man c'o tä chi je wa' je ri'," —quecha ri'. Are chi' c'ut cäpe na ri nimalaj c'äx pa qui wi' ri xak c'ä te' cäpetic, jas ri k'oxom ri cuna' jun yawab ixok aretak cäril u wäch ri ral. Man quecowin tä c'u ri winak cäquito' quib. ⁴Are c'u ri ix, kachalal, man ix c'o tä pa ri k'ekum ri e sachinac wi ri man queniman tä che ri Dios. Ri k'ij ri cäpe ri Kajaw Jesús man je' taj cuban ri' chiwe jas ri cuban jun elak'om ri man quina' taj coc pa ja, rumal chi ri ix tajin quivej ru petbal ri Jesús. ⁵Iwonojel ix c'o pa ri sakilal, ix rech ri pak'ij, je' jas ri uj xukuje'. Man uj rech tä ri chak'ab, man uj sachinac tä c'u pa ri k'ekum. ⁶Rumal ri' mäka'n ba' jas ri cäca'n ri niq'uiaj winak chic, je' ta ne chi xa e warinac, xane chujc'asc'atok. Mäka'n xak jas ri cäkaj uj, xane nabe kas cäkachomaj na ri cäka'no. ⁷Ri quewaric, chak'ab ri' quewaric. Ri quek'abarc, chak'ab ri' quek'abarc. ⁸Are c'u ri uj, ri uj rech

ri pak'ij, mäka'n hak jas ri cäkaj uj, xane nabe kas utz u chomaxic na ri cäka'no. Rajwaxic chi cäkacoj na ri cojonc xukuje' ri rutzil kanima', je' jas jun atz'iak re ch'ich' ri cucoj jun soldado chuto'ic rib pa ri ch'oj. Xukuje' rajwaxic chi cäcu'bi ka c'ux chi cäkarik na ru tobanic ri Dios, je' ta ne chi are jun casco ri cucoj jun soldado che to'bal u jolom. ⁹Ri Dios c'ut man xujucha' taj rech xa cuc'äjisaj ka wäch, xane rech cucojon che ri Kajaw Jesucristo, cäkarik na ru tobanic ri Are'. ¹⁰Ri Jesucristo xcäm rumal kech, rech amak'el cuj'asi na junam ruc' Are'. We c'ä uj c'aslic aretak cäpetic, we ne uj cäminak chic, xak junam. ¹¹Rumal ri' chiwalijisaj iwanima' chbil tak iwib, xukuje' chito'la iwib ri jun ruc' ri jun chic jas ri tajin quibano.

Ri apóstol Pablo queupixbaj ri kachalal cojonelab

¹²Kachalal, cäkabij na chiwe chi nim queiwil wi ri quechacun iwuc', ri quec'amow i be, xukuje' cäquiya i no'j ri yo'm chque ri e are' rumal ri Kajaw Dios. ¹³Je', kachalal, sibalaj nim cheiwila wi, lok' cheiwila xukuje', rumal ri utzil ri tajin cäca'no. Chc'ol ba' utzil chixol iwonojel, ri jun ruc' ri jun chic.

¹⁴Kachalal, xukuje' quixkabocho'i'j chi cheipixbaj ri man cäcaj taj quechacunic, chiwalijisaj ri anima' ri hak quebisonic, ri cäquixej quib, cheitok'aj ri man c'o tä chi qui chuk'ab, chichajij paciencia cuc' conojel.

¹⁵Chichajij iwib, c'o jun muya c'äx che rajil u q'uexel jun c'äx ri banom che, xane

amak'el chitakej u banic ri utzil chbil tak iwib, xukuje' chque conojel winak.

¹⁶Amak'el chixquicotok. ¹⁷Mitänaba u banic orar. ¹⁸Chiya maltioxinic che ri Dios pa ronojel, rumal chi are wa' ri craj ri Dios chi je' quiban ix, ri ix cojoninac che ri Cristo Jesús.

¹⁹Mik'atej u wäch ri Lok'alaj Espiritu che ri craj cuban iwuc'. ²⁰Miwetzelaj u wäch ri tzij ri cuya ri Lok'alaj Espiritu chque ri kachalal ri quek'alajisan chiwäch. ²¹Na'l quiban che rilic ronojel, jachique ri utz, ri kas tzij, jachique ri man utz taj. Chitakej ba' ri utz. ²²Chitasa iwib chrij ronojel u wäch etzelal.

²³Tzare ta ba' ri Dios, ri xuwi ri Are' cäcowinic cuya utzil chquixol ri winak, cuban ch'ajch'oj che ri i c'aslemal pa ronojel, cuchajij ta na ri iwespiritü, ri iwanima', xukuje' ri i cuerpo, rech man c'o tä etzelal cäriktaj chiwij aretak cäpe ri Kajaw Jesucristo. ²⁴Ri Dios c'ut ri xixusiq'uij, jicom ri ranima', kas cuban na jas ru bim chiwe.

Ri apóstol Pablo cutak bi rutzil qui wäch ri kachalal, xukuje' cuta' u tewchibal ri Dios pa qui wi'

²⁵Kachalal, chibana orar pa ka wi'.

²⁶Chiya rutzil qui wäch conojel ri kachalal je wa'. Chitz'umaj iwib chbil tak iwib chuwäch ri Dios. Retal c'u wa' chi kas lok' quiwil iwib.

²⁷Quinbij chiwe chuwäch ri Kajaw Jesús chi quisiq'uij u wäch we wuj ri chquiwäch conojel ri kachalal cojonelab.

²⁸Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo cätok'obisan i wäch. Amén.

RI UCAB CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHQUE RI COJONELAB AJ TESALÓNICA

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta chic chque ri kachalal cojonelab aj Tesalónica

1 In wa', ri Pablo, wachi'l ri Silvano ruc' ri Timoteo, tajin quintz'ibaj bi we wuj ri' chiwe ix, kachalal, ix ri' ri cojonelab ri c'o pa ri tinimit Tesalónica, ri xa ix jun ruc' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo. ²Are ta ba' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj i wäch, cuban c'ut chi cuxlan ri iwanima'.

Waral cäkil wi chi ri Dios cuk'at na tzij pa qui wi' ri ajmaquib aretak cäpe ri Cristo

³Kachalal, rajwaxic ba' chi amak'el cujmaltioxin che ri Dios rumal iwech. Ya'talic chi je' cäka'n wa' rumal chi kas tzij tajin cäq'uiy ri i cojonic, xukuje' rumal chi ri ix chijujunal sibalaj lok' na quiwil wi iwib nimalaj iwonojel, ronojel k'ij c'ut tajin cänimar ri rutzil iwanima' chbil tak iwib. ⁴Je ri' chi ri uj sibalaj cujqicotc, cäkatziyoj ri i banic jawije' ri queriktaj wi ri e cojoninac che ri Dios. Cujquicot chubixic jas ri tajin quibano, quich'ij ri c'äx ri cäban chiwe cumal niq'uiay winak chic, xukuje' quich'ij ri bis ri quiriko. Cäkatziyoj c'ut chi sibalaj c'o ri i cojonic che ri Dios, jicom c'u iwanima' pa ronojel ri quic'ulmaj. ⁵Ronojel wa' we c'äx ri' ri tajin quiriko cuc'ut chkawäch chi jicom cuban ri Dios chuk'atic tzij. Je ri', rech takal chiwe quixc'o'ji ruc' ri Dios, cätakan c'u ri Are' pi wi'. Rumal c'u rech wa' tajin quirik c'äx.

⁶We winak ri' ri tajin quebanow c'äx chiwe, takal c'ut chi cäc'äjisax na qui wäch wa' rumal ri Dios. Cuban c'u na ri Are' chi cäquirik c'äx chuq'uexel ri xca'n

chiwe. ⁷Are c'u ri ix ri i rikom c'äx, cuban na ri Dios chi cuxlan ri iwanima' junam jas ri cuban chke uj. Aretak cuc'ut na rib ri Kajaw Jesús, sutim rij ruc' u xak k'ak' cäkaj lok chicaj, e rachi'l ri ángeles rech Are' ri sibalaj c'o qui chuk'ab. ⁸Aretak cäpetic, cuya na ri tojbal que ri winak ri man xecojon tä che ri Dios, ri man xeniman tä che ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chrij ri Kajaw Jesucristo. ⁹We winak ri' cäquitoj na ru q'uexel ri qui mac, cäsach na qui wäch, sibalaj nim ri c'äx ri cäquiriko, man c'o tä c'u u q'uisic. Quesax bi ri e are' chuwäch ri Kajaw Jesús, naj queyi' wi na che ri Are'. Xukuje' naj quec'o'ji wi che ri je'lalaj juluwem rech ri nimalaj u chuk'ab ri Jesús. ¹⁰Je' cäquic'ulmaj na wa' pa ri k'ij ri cäpe ri Jesús rech cänimarisax u k'ij cumal ri e rech ri Are', xukuje' cäcajmax na u wäch cumal ri e cojoninac che, cäyi' c'u u k'ij. Ri ix xukuje', rumal chi ix cojoninac che ri tzij ri ka k'alajisam chiwäch, quixc'o'ji na cuc' ri niq'uiay cojonelab.

¹¹Xa c'u rumal wa' amak'el cäka'n orar pi wi', cäkata' che ri ka Dios chi cubano chi kas takal chiwe chi ix siq'uim rumal ri Are'. Xukuje' cäkata' che ri Dios chi ru chuk'ab cuya ta na chiwe chi quixcowinic quiban ronojel u wäch utzil ri i chomam u banic, xukuje' ronojel utzalaj chac ri tajin quibano rumal chi kas quixcojon che ri Dios. ¹²Je ri', rech rumal iwech ix cäyi' na u k'ij ri Kajaw Jesucristo, xukuje' ri ix cäyi' na i k'ij rumal ri Are'. Je' cäban na wa' chiwe rumal chi tok'obisam i wäch rumal ri ka Dios, rumal ri Kajaw Jesucristo.

Waral cäkil wi ri cuban ri itzelalaj achi ri cuyac rib chrij ri Dios

2 Kachalal, cäkaj cäkabij chiwe ri cäc'ulmataj na aretak curik ru petbal ri Kajaw Jesucristo, aretak cäpe che ka mulixic bi ruc'. ²Quixkabochi'j chi mat ruc' jubik' quiq'uex i chomanic, cuban

quieb i c'ux, quixej iwib rumal jun winak ri cubij chi cäch'aw ri Lok'alaj Espiritu pa ranima', c'o c'u jas cubij chiwe, o rumal ri quito chi cätzijoxic, o rumal jun wuj ri je' ta ne uj ri uj takowinak bic, ri cubij chi ri k'ij ri cäpe ri Kajaw Jesús petinak chic pa ka wi'. ³C'o ba' jachin jun winak mubano chi quixsubtajic. Nabe c'ut chuwäch ru petbal ri Jesús cäquiyac na quib ri winak chrij ri Dios, cuc'ut na rib ri achi ri banal etzelal ri cuban u c'ulel che ri Dios. We achi ri' k'atom tzij puwi' chi cäsach na u wäch. ⁴Ri achi ri' cuyac na rib, cuban na c'ulel che ronojel ri cänä'tabex wi ri Dios, o cäk'ijilax wi. Cäcu'bi na pa ri nimalaj rachoch Dios, je' ta ne chi are Dios. Cuban na chbil rib chi are Dios.

⁵¿A mat cänä'taj chiwe chi aretak xinc'oji iwuc' xinbij wa' chiwe? ⁶Cämïc c'ut iwetam jas ri' ri k'ateninak, je ri' chi man kas u c'utum tä rib we itzelalaj achi cämïc ri'. C'ä te c'u ri' kas cuc'ut na rib ri banal etzelal aretak curik ru k'ijol. ⁷K'alaj chi c'ut chi ri itzelalaj u chomanic ri itzel ri c'u'talic tajin cächacun chic pa tak ri canima' ri winak cämïc. Xuwi reye'm chi quesax ri k'ateninak rech kas cuc'ut rib. ⁸Aretak c'ut esam chic ri k'ateninak, cuc'ut na rib ri achi ri banal etzelal ri cuyac na rib chrij ri Dios. Cäcämisax na rumal ri Kajaw Jesús ruc' ri ruxlab, cäsachisax na u wäch ruc' ru c'utic rib ri Jesús aretak cäpetic. ⁹We achi ri', are ri Satanás cätakow na lok. Cäpe na ruc' nimalaj chuk'ab, cuban na nimak tak c'utbal, xukuje' cajmabal. Man kas tzij tä c'ut ri cubano. ¹⁰Cucoj na ronojel u wäch itzel tak subunic che qui subic ri winak ri cäsach na qui wäch. Cäsach na qui wäch rumal chi man xcaj tä ri kas tzij, man xquic'amowaj tä c'u wa' rech cäquirik ru tobanic ri Dios. ¹¹Rumal ri' ri Dios cuya na chque chi quesubtaj rumal ri man kas tzij taj, chi ri e are' quecojon chque ri banow tzij. ¹²Je ri' rech cäk'at na tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax

na qui wäch conojel ri man e cojoninak tä che ri kas tzij, xane are benak canima' ruc' ru banic ri etzelal.

Waral cäbix wi chque ri kachalal chi e cha'talic rech cäquirik ru tobanic ri Dios

¹³Kachalal, ri ix sibalaj quixraj ri Kajaw Jesucristo. Ri uj c'ut cäkana' pa kanima' chi rajwaxic cäkaya maltioxin amak'el che ri Dios rumal iwech, rumal chi tzojer lok ix c'o chquixol ri xecha' nabe rumal ri Dios rech quirik ru tobanic. Quirik c'u ru tobanic ri Dios rumal ri Lok'alaj Espiritu ri xuban ch'ajch'oj che ri iwanima', xukuje' rumal chi xixcojon che ri kas tzij. ¹⁴Ri Dios c'ut xixusiq'uij rech quirik ru tobanic ri Are' rumal ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri xkatzijoj chiwe, rech quixc'oji junam ruc' ri Kajaw Jesucristo aretak cänimarisax u k'ij ri Are', quirik c'u na iwe ix we nimarisabal k'ij ri'.

¹⁵Rumal ri', kachalal, jicom chibana' chitakej ri tijonic ri ka c'utum chiwe petinak lok. Are wa' ri ka tzijom chiwe, xukuje' ri ka tz'ibam bi pa tak wuj. ¹⁶Tzare ta ba' ri Kajaw Jesucristo, junam ruc' ri Dios ka Tat, ru c'utum ri rutzil ranima' chke, quixuto' pa ronojel. Ri Are' xukuje' xuya cu'lbal ka c'ux ri man c'o tä u q'uisic, xuya xukuje' chke chi cäcu'bi ka c'ux chrij ri Jesús rumal ri tok'ob ri cuban pa ka wi'. ¹⁷Tzare ta ba' ri Are' chuwalijisaj ri iwanima', xukuje' chubana ta na jicom chiwe, rech xa utz ronojel ri quibij, xukuje' ronojel ri quibano.

Ri apóstol Pablo cuta' chque ri kachalal chi cäca'n orar puwi' ri are'

3 Je c'u ri', kachalal, chibana orar pa ka wi' rech ru Lok' Pixab ri Dios animak cäjabun u wäch pa ronojel tinimit, cäyi' c'u u k'ij cumal ri winak jas ri xc'ulmataj iwuc' ix. ²Xukuje' chibana orar pa ka wi' chi ri Dios kujuto' pa qui

k'ab ri itzel tak winak, ri e banal tak etzelal, rumal chi man conojel taj quecojon che ru Lok' Pixab ri Dios.

³Ri Dios c'ut, kas jicom ranima'. Cuban na chiwe chi c'o na i chuk'ab rech kas jicom ri iwanima' ix xukuje'. Quixuchajij na chuwäch ri Itzel. ⁴Cäcu'bi c'u ka c'ux chrij ri Kajaw Jesús chi tajin quiban ri xixkatak wi, xukuje' amak'el quitakej na u banic wa'. ⁵Are ta ba' ri Kajaw Jesús cäyo'w pa ri iwanima' chi queiwaj conojel, je' jas ri Dios queraj conojel ri winak. Xukuje' chuya ta chiwe chi quich'ij ronojel ri cäpe chiwij, chi c'o iwe ri paciencia ri c'o ruc' ri Cristo.

Waral cäkil wi chi rajwaxic cujchacunic chuch'aquic ri cäkatijo

⁶Cäkaya c'u takanic chiwe, kachalal, rumal ri Kajaw Jesucristo, chi quitas iwib chrij apachin jun kachalal ri cubano xa jachique ri craj, man cächacun taj, ri man cunimaj tä ri tijonic ri ka yo'm chiwe petinak lok. ⁷Ri ix iwetam chic jas ri rajwaxic quibano rech quiban iwe jas ri xka'n uj aretak xujc'oji iwuc'. Aretak xujc'oji iwuc' man are tä xka'no xa jachique ri xkaj, xane xujchacunic. ⁸Man xkabij tä che jachin jun chi chusipaj ri ka wa, xane xkatojo. Sibalaj xkatij ka chuk'ab che ri ka chac, xujcosic. Chi pak'ij chi chak'ab xujchacunic rech man cäkaya tä latz' che jachin jun chiwe. ⁹Pune ta ne ya'tal chke cäkata' ri ka wa chiwe, man je' taj xka'no, xane xujchacunic rech quiwesaj i no'j chkij, quiban c'u iwe jas ri xka'n uj. ¹⁰Xukuje' xkabij

wa' chiwe aretak xujc'oji iwuc': "Jachin jun ri man craj taj cächacunic, mäyi' che chi cäwi'c," —xujcha chiwe. ¹¹Ka tom c'u u tzijol chi e c'o jujun chiwe ri tajin cäca'no xa jachique ri cäcaj, ri man c'o tä jubik' chac cäca'no, xane xa quebe' je wa' je ri', cäquinim quib pa tak ri tajin cäca'n ri niq'uiaj winak chic. ¹²Are c'u tak wa' cäkabij chque ri cojonelab ri je' cäca'no, quekapixbaj rumal ri Kajaw Jesucristo chi chechacunok, mäca'n chic ri c'äx chquixol ri winak rech cäroror na ronojel, chquich'aca que ri cäquitijo.

¹³Ri ix c'ut, kachalal, mixk'iytaj chubanic ronojel u wäch utzil. ¹⁴We c'o jachin jun ri man cunimaj tä ri xkabij pa we wuj ri', chicojo retal jachinok, miwachi'laj chic rech cäq'uixic. ¹⁵Miban c'u i c'ulel che, xane chipixbaj je' jas ri quiban che jun iwachalal.

Ri apóstol Pablo cuta' ru tewchibal ri Dios pa qui wi' ri kachalal

¹⁶Tzare ta ba' ri Kajaw ri xuwi ri Are' cäcowinic cuya utzil chquixol ri winak, chuya ta chiwe chi amak'el c'o utzil iwuc' ix, xukuje' chi cuxlan ri iwanima' pa ronojel. Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo c'o iwuc' ix nimalaj iwonojel.

¹⁷In wa', ri Pablo, quintz'ibaj bi wa', quintak c'u bi rutzil i wäch. Chiwilampe' chi are wa' ri nu tz'ib. Je wa' ri quinban chutz'ibaxic ri nu bi' pa tak conojel ri nu wuj ri quintak bic. ¹⁸Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo cätok'obisan i wäch ix nimalaj iwonojel. Amén.

RI NABE CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHE RI TIMOTEO

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta che ri kachalal Timoteo

1 In wa', ri Pablo, in apóstol. In jun chque ru tako'n ri Jesucristo. Je wa' nu banic rumal chi je ri' ru takanic ri Dios ri To'l Ke, xukuje' ri Kajaw Jesucristo ri cu'l wi ka c'ux. ²Ri at, Timoteo, quintz'ibaj bi we wuj ri' chawe, je' ta ne chi kas at nu c'ojol rumal chi rumal ri nu tzij xatcojonic. Are ta ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo quel u c'ux chawe, cutok'obisaj a wäch, cubano chi cuxlan rawanima'.

Mac'ulaj jule' tak tijonic chic

³Quinna'taj chawe jas ri xinbij are-tak xine' pa Macedonia. Xinbij chawe chi catcanaj can pa ri tinimit Éfeso. Xinya we takanic ri' chawe chi cabij chque ri jule' winak, ri tajin cäquiya tijonic ri man tzij taj chque ri cojonelab, chi mäquiya chic we tijonic ri'. ⁴Chabij chque chi mäquitzijoj chic ri xak puc, xukuje' ri tzijobelil ri cätzijox chquij ri ka nan ka tat ojer. Ronojel wa' cuc'am lok ch'oj. Man c'o tä c'u qui patän wa' we ri', man cujquito' tä chuch'obic ru chomanic ri Dios ri xuwi quetamax rumal ri cojonic che ri Cristo.

⁵Ru patän we takanic ri' ri quinya chawe, are wa' chi ri uj, ri uj cojonelab kas quekaj conojel. Rajwaxic chi cä'uiy lok wa' pa kanima' ri ch'ajch'oj, ri cäkana' wi chi man c'o tä etzelal ka'nom, ri k'alaj wi chi kas tzij cujcojonic. ⁶E c'o c'u ju-jun ri xquisach ru beyal we takanic ri', xetzak c'ut. Xquijach quib chubixic tzij chbil tak quib ri man c'o tä qui patän. ⁷Ri winak ri' cäcaj quebec che ajtijab, que-quitijoj ri winak chrij ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés. Man cäquich'ob tä c'ut

ri tzij ri cäquibij, man cäquich'ob tä c'u ri cäquic'utu. Xak cäquibij chi are ri kas tzij.

⁸Tzij la' chi utz ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés. Rajwaxic c'ut chi cäco-jic jas ri kas ya'tal wi. ⁹Etamtal wa' chi ri Pixab man xyi' tä chque ri winak ri tajin cäca'n ri utzil, xane chque ri man cäquiya tä quib pa takic, chque ri man queniman taj, chque ri man quecojon tä che ri Dios, chque ri ajmaquib, chque ri man nim tä cäquil wi ri Dios, ri man c'o tä äwas chquiwäch, chque ri que- quicämisaj qui nan qui tat, chque rono-jel qui wäch cämisanelab. ¹⁰Xukuje' ri Pixab xyi' chque ri winak ri xak cäquirik quib jas ri cäca'n ri tz'i', man c'o tä qui pixab. Are c'u xyi' ri Pixab chque ri cäca'n ixok che jun cach achi, xukuje' chque ri ixokib ri cäca'n achi che jun cach ixok, chque ri quequelak'aj tak winak, chque ri banal tak tzij, xukuje' chque ri cäca'n juramento, man kas tzij tä c'ut ri cäquibij, rech cäca'n c'äx che jun winak chic. Are c'u ri Pixab xyi' chque conojel winak ri cäquic'ulelaj u wäch ri utzalaj tijonic ri man c'o tä etzelal chupam. ¹¹We utzalaj tijonic ri' cärik-taj chupam ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri sibalaj nim u k'ij. Ri ka Dios ri ya'tal che chi cänimarisax u k'ij, are ri Are' yo'winak wa' pa nu k'ab rech quintz-ijoj chque ri winak.

Ri apóstol Pablo cumaltioxij che ri Dios chi xel u c'ux che, xucoj chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio

¹²Quinmaltioxin che ri Kajaw Jesucristo ri u yo'm nu chuk'ab, rumal chi nim xrilo chi jicom ri wanima', xinucoj che patänil re chutzijoxic ru Lok' Pixab. ¹³Je wa' xuban chwe pune ri in nabe xinyok'on che ri Jesús, xintze'j u wäch, xinban c'äx chque ri e cojoninak che. Ri Dios c'ut xel u c'ux chwe rumal chi are-

tak xinban wa' c'ä mäja' quincojon che ri Cristo, man quinch'ob tä c'ut chi man utz taj ri quinbano. ¹⁴Sibalaj nim c'u ri' ri tok'ob ri xincochij che ri Kajaw Jesús. Xuya nu cojoníc, xuya pa wanima' chi quinwaj ri Dios, xukuje' chi quewaj ri winak xa rumal ri Cristo Jesús.

¹⁵Ri quinbij chanim are kas tzij. Rajwaxíc c'ut chi conojel winak cáquicoj wa': chi ri Cristo Jesús xpe cho we uwächulew che qui to'íc ri ajmaquib. Ri in c'ut, sibalaj in ajmac na chquiwäch conojel. ¹⁶Pune je' nu banic wa', xel u c'ux ri Dios chwe, xutok'obisaj nu wäch rech ri Jesucristo cuc'ut na jas modo cuchajij nimalaj paciencia wuc' in, in ri nabe ajmac chquiwäch conojel. Je ri' quinc'oji che c'utbal chquiwäch ri mäja' quecojoníc, cáquetamaj na chi ri Cristo cutok'obisaj qui wäch ri winak. Cácu'bi c'u na qui c'ux chi cáquirik na ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic we quecojoníc. ¹⁷Rumal ri' kaya ba' u k'ij ri Jun ri cá-takan pa ka wi', ri man cáqu'extaj taj, ri man cácam taj, ri man quilítaj tä u wäch, ri xuwi wa' Dios c'olic. C'o c'u u no'j che ronojel. Kanimarísaj ba' u k'ij amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Amén.

¹⁸Ri at, Timoteo, je' ta ne chi at nu c'ojol. Quinya wa' we takanic ri' chawe. Chatija a k'ij pa ri chac chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios, xukuje' chupatánixic pa ronojel. Je' chabana' jas ri xquik'alajisaj lok ri kachalal chawij rumal ri Lok'alaj Espíritu. ¹⁹Chatakej ri cojoníc, rajwaxíc chi cana' pa rawanima' chi man c'o tä etzelal a banom. E c'o c'u jujun ri man xeniman taj aretak xch'aw ri Dios pa ri canima', rumal ri' xetzakíc, man quecojon tä chic. ²⁰Kesajmpe' ka no'j chrij ri xuc'ulmaj ri Himeneo xukuje' ri Alejandro, ri xeinjach pu k'ab ri Satanás rech cáquetamaj chi man utz tä ri' ri cáquibij ri äwas u bixic chrij ri Dios.

Waral cäyi' tjoníc chrij ri rajwaxíc cáka'no aretak cáka'n orar

2 Nabe cwaj quinbij chawe chi caya we tjoníc ri' chque ri cojonelab: Rajwaxíc u banic orar pa qui wi' conojel ri winak. Rajwaxíc cáta' tok'ob pa qui wi', xukuje' cábochi'x ri Dios pa qui wi'. Xukuje' rajwaxíc u banic maltioxinic che ri Dios aretak cábantaj orar. ²Rajwaxíc u banic orar pa qui wi' ri k'atal tak tzij, pa qui wi' conojel ri c'o qui takanic pa ka wi', rech man c'o tä ch'oj, utz ri ka c'aslemal. Je ri' rech cákapatänij ri Dios, xukuje' nim cákil wi kib pa ronojel. ³Sibalaj utz c'u u banic wa', xukuje' cákaj wa' chu wäch ri Dios ri To'l Ke. ⁴Are c'u craj ri Dios chi conojel ri winak cáquirik ru tobanic, xukuje' cáquetamaj jas ri' ri kas tzij. ⁵Xa jun ri Dios c'olic, xukuje' xa Jun ri cách'aw pa ka wi' ruc' ri Dios. Are ri Jesucristo ri xuban kach winak. ⁶Ri Jesucristo xuya rib pa cámisaxíc chutojic ri ka mac, rech ri uj nimalaj konojel cujel pu k'ab ri Itzel. Pa ri kas u k'ijol c'ut, ri Dios xuc'ut wa' chquiwäch conojel winak chi kas tzij craj queuto'. ⁷Rumal wa' xinocsax che apóstol, jun chque ru tako'n ri Jesucristo, rech quintzizoj we sakalaj tzij ri' chrij ri kas tzij, chrij ri cojoníc. Je ri' queintizoj ri man e aj Israel taj, rech quecojon ri e are'. Ri in, in cojonínak che ri Cristo, kas tzij ri quinbij, man xak tä c'u quinban tzij.

⁸Cwaj chi ri achijab pa ronojel tinimit cáca'n orar, achijab ri kas jicom ri canima' che ri Dios. Are achijab wa' ri cuya' cáquiyac ri qui k'ab cho ri Dios, man c'o tä ch'oj, man c'o tä oyowal, man c'o tä c'u jun c'äx chic pa canima'. ⁹Xukuje' cwaj chi ri ixokib cáquicoj atz'iak ri kas takal chque, utz u cojic cáca'no, man cáca'n tä nimal ruc'. Rajwaxíc utz u banic ri qui wi' cáca'no jas ri kas takalic. Man xak tä cáquiwik quib ruc' k'än puak, ruc' chachal ri pakal rajil, o ruc' atz'iak ri

sibalaj pakalic. ¹⁰Ri ixok cojonel man cuwik tä rib xa cuc' tak jastak, xane ruc' ru banic ri utzil. Are wa' ri rajwaxic cäca'n ri ixokib ri qui jachom quib pu k'ab ri Dios. ¹¹Rajwaxic chi ri ixokib cäquitatabej ri tijonic ri tajin cätzijoxic, xak jun chec'ol wi, chquiya quib pa nimanic. ¹²Ri in man quinya tä che jun ixok chi queutijoj achijab, chi cätakan pa qui wi', xane rajwaxic xak jun quec'o'ji wi ri ixokib. ¹³Are c'u rumal chi nabe xban ri Adán rumal ri Dios, c'ä te ri' xban chi ri Eva. ¹⁴Xukuje' man are tä ri Adán ri xsub rumal ri Itzel, xane are ri Eva. Are tak xsubic xkaj pa ri mac. ¹⁵Ri ixokib cojonelab cäquirik c'u na ru tobanic ri Dios, we utz cäca'n che qui q'uiyisaxic ri cal, we cäquitakej ri cojonic, we quecaj ri winak, we utz ri qui c'aslemal, man c'o tä etzelal cäca'no, xukuje' we utz quechomanic.

Waral cäbixic jas ri c'aslemal ri rajwaxic che jun ri coc che obispo

3 Kas tzij wa': jachin jun ri craj coc che obispo,[†] utzalaj patäninic ri' ri craj cubano. ²Rajwaxic c'ut chi we cojonel ri' utz ru c'aslemal rech man cuya' taj cäyac tzijtal chrij. Rajwaxic xa jun ri rixokil, muya u wi' ri cutijo, o apachique ri cubano, xane utz ri cächomanic, man cuban taj xa jas ri craj ri are', xukuje' nim quil wi cumal ri winak. Rajwaxic utz cuban che qui c'ulaxic ri winak ri queopan cho rachoch. Rajwaxic cänaw che qui tijoxic ri winak che ru Lok' Pixab ri Dios. ³Mäk'abaric, mäch'ojinic, man curayij tä u ch'auic puak ri q'uixbal u c'amic, xane rajwaxic utz cuc' ri winak, man cuyac tä ch'oj, xukuje' man lok' tä cäril wi ri puak. ⁴Rajwaxic querilij conojel ri e c'o pa rachoch, queupixbaj

ri ralc'ual rech quenimanic, nim quequil wi ri winak. ⁵We jun cojonel man retam taj querilij conojel ri e c'o pa rachoch ¿a cäcowin lo ri' cuc'am qui be ri e cojoninac che ri Dios? Man cäcowin taj. ⁶Man cuya' taj jun c'ac' cojonel coc che obispo, rech man cuni-marisaj tä rib. We je ri', cäk'at na tzij ri' puwi' chi que' pa ri k'ak' jas ri xban che ri Itzel. ⁷Jun obispo rajwaxic utz cuban pa ru c'aslemal chquixol ri winak ri man e cojonelab taj, rech man c'o tä yok'bal re. Je ri' man quel tä u q'uixbal, man cäkaj tä c'u pa ru chapäbal ri Itzel.

Waral cäkil wi jas ri c'aslemal ri rajwaxic che jun ri coc che diácono

⁸Ri diáconos[§] xukuje', rajwaxic man xak tä quexi'ninic, rech nim que'il wi, cäquibij ri kas tzij, man quek'abar taj, man cäquirayij tä c'u u ch'auic puak ri q'uixbal u c'amic. ⁹Rajwaxic kas jicom ri canima' chrij ri kas tzij re ri Evangelio ri uj cojoninac wi, ri k'alajisam chkawäch. Xukuje' rajwaxic cäquina' pa canima' chi man c'o tä etzelal ri ca'nom. ¹⁰Nabe rajwaxic que'il na we utz ri qui c'aslemal. We c'u man c'o tä jas cärik-taj chquij, cuya' ri' quebec che diáconos. ¹¹Xukuje' ri diaconisas rajwaxic man xak tä quexi'ninic, rech nim que'il wi, man e yacal tä tzijtal, mäquiya u wi' ri cäquitijo, o apachique ri cäca'no, jicom c'u ri canima' pa ronojel. ¹²Ri coc che diácono rajwaxic xa jun ri rixokil. Xukuje' rajwaxic chi utz cuban che quilixic conojel ri e c'o pa rachoch, queupixbaj ri ralc'ual rech quenimanic. ¹³Ri diáconos ri utz quepatäninic, nim que'il wi ri'. Man xuwi taj nim que'il wi, xane xukuje' man cäquixej tä quib chutzijoxic ri qui cojonic chrij ri Cristo Jesús.

[†]3:1 Ri tzij “obispo” quel cubij “pastor” o apachin jun ri cäy' che chi cuchajij ri jumulaj cojonelab.

[§]3:8 Ri diáconos (xukuje' ri diaconisas, 3:11) e are' ri c'o quekle'n che qui to'ic ri niq'uiaj cojonelab.

Nim u banic ri uj cojoninak che

¹⁴Timoteo, cu'l nu c'ux chi xak pa quieb oxib k'ij quinopan na awuc'. We c'u ne ruc' jubik' quinbeytajic, quintz'ibaj bi we tzij ri' chawe nabe. ¹⁵Je wa' xinchomaj rech awetam chic jas ri utz cuban jun cojonel chquixol ri kachalal. E are wa' ri winak rech ri c'aslic Dios. We winak ri' e are wa' ri cäquijekeba', xukuje' cäquito' u wi' ri kas tzij. ¹⁶Kas k'alaj wa' chi nim u banic ri kas tzij re ri Evangelio ri uj cojoninak wi, jas ri cubij we tzij ri':

Ri Dios xul cho we uwächulew
je' jas jun winak,
xk'alajisax rumal ri Lok'alaj Espiritu
chi jicom ru c'aslemal,
xilitaj c'u ri Are' cumal ri ángeles.
Xtzijox wa' chque ri winak,
xecojon ri winak che cho ruwächulew,
xc'am chi na bic pa ri caj,
xnimarisax u k'ij,
—cächa'.

E c'o cojonelab ri cäquitas na quib chrij ri kas cojonic

4 Ri Lok'alaj Espiritu kas chi sakil cubij chi pa ri q'uisbal tak k'ij jujun cojonelab cäquitas na quib chrij ri kas cojonic. Que' na canima' ruc' ri itzel no'j ri quesubtaj rumal. Ronojel wa' xak are' qui tijonic itzel tak espíritus. ²Cäquitatabej na ri qui tijonic achijab ri e banal tak tzij, ri xak cäquesaj qui wäch ri quetzijon ru Lok' Pixab ri Dios. We winak ri' man cäquina' tä chic pa canima' ri etzelal ri cäca'no, je' ta ne chi abajarinak chi ri canima'. ³Cäquibij na chque ri winak chi man cuya' taj quec'uli'c, cäquibij na xukuje' chi e c'o jujun tak u wäch ri cäkatijo ri äwas u tijic, pune ri Dios u q'uiyisam ronojel wa' rech cäkatijo. Ri uj, ri uj cojonelab, ri ketam ri kas tzij cuya' cäkatij wa' ruc' maltioxinic. ⁴Je ri', rumal chi utz ronojel ru q'uiyisam

ri Dios, man cuya' tä c'ut cäketzelaj u wäch, xane rajwaxic cäkac'amo, cäkamaltioxij wa' che ri Dios. ⁵Cätewchitaj c'u wa' rumal ru Tzij ri Dios, xukuje' rumal ri oración ri cäca'no. Je ri' ri cäkatijo man äwas taj.

Waral cäkil wi jas u banic jun utzalaj patänil re ri Jesucristo

⁶Ri at, Timoteo, we cac'ut wa' we nu bim chawe chquiwäch ri kachalal, at jun utzalaj patänil re ri Jesucristo. Cäc'o'ji c'u na a chuk'ab rumal ru Lok' Pixab ri Dios ri at cojoninak wi, rumal ri utzalaj tijonic ri a takem. ⁷Me' awanima' cuc' tak ri puc ri man c'o tä qui patän ri cäquitzijoj ri winak. Are chacojo a chuk'ab chupatänixic ri Dios. ⁸Ru cojic ka chuk'ab ruc' ri ka cuerpo xak jubik' kujuto' wi. Are c'u ru patänixic ri Dios kujuto' na pa ronojel. C'o utzil cäkarik rumal wa' pa we c'aslemal ri' cho ruwächulew, xukuje' pa ri c'aslemal ri cäpe na. ⁹Kas tzij wa' ri quinbij, rajwaxic c'ut chi conojel winak cäquicojo. ¹⁰Xa rumal wa' sibalaj cäkatij ka k'ij cujchacunic, cäkarik yok'bal ke, rumal chi cu'l ka c'ux chrij ri c'aslic Dios, ri To'l Que conojel winak. Jachin c'u tak ri quecojon che, e are' ri kas cäquirik ru tobanic.

¹¹Chac'utu ba' ri nu bim chawe chquiwäch ri kachalal cojonelab. Chabij chque chi chquetamaj. ¹²Metzelax a wäch cumal ri winak rumal chi at ac'al na. Rech man quetzela tä a wäch, chac'utu jun utzalaj c'aslemal chquiwäch ri cojonelab, rech cäquito chi utz catch'awic, cäquilo chi utz ri caban pa ronojel, queawaj ri winak, utz awanima' chque conojel, k'alaj chi kas tzij at cojoninak che ri Cristo, utz ra c'aslemal. ¹³Chasiq'uij apan ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic chquiwäch ri kachalal c'ä quinopan na iwuc'. Cheapixbaj, cheati-joj. ¹⁴Nim chawila wi ri cuinem ri xsipax chawe rumal ri Dios aretak ri Lok'alaj Es-

přritu xch'aw pa canima' ri c'amal tak qui be ri cojonelab. Xquik'alajisaj c'u wa' aretak xquiya ri qui k'ab pa wi'. Chacojo wa' we cuinem ri', maya c'u canok.

¹⁵Chacojo a chuk'ab chubanic ri nu bim chawe. Chatija a k'ij chubanic wa' rech conojel cäquilo chi utz na ri tajin cabano. ¹⁶Chachajij awib. Xukuje' kas cawil na jas u wäch tijonic ri caya'. Chatakej u banic ronojel wa', jicom rawanima'. We je' caban wa', cato' na awib at xukuje' ri quetataben ri a tzij.

Jas qui ch'abexic ri kachalal rajwaxic cäka'no

5 Mayaj jun tata' ri nim winak chic, xane chapixbaj je' ta ne chi are ra tat. Cheapixbaj ri alabom je' ta ne chi e are' ra chak'. ²Ri chuchuib cheapixbaj je' ta ne chi are ra nan ri capixbaj. Ri alitomab cheapixbaj je' ta ne chi e are' ra wanab, utz ra chomanic chquij.

³Nim cheawila wi ri malca'nib ixokib, chabana c'u tok'ob chque ri kas c'o qui rajwaxic. ⁴Are c'u ri malca'n ixok ri e c'o ral, xukuje' we ne e c'o u wi' tak u mam, nabe ri' rajwaxic chi ri ac'alab nim quequil wi ri qui nan xukuje' ri cati't. Ri alc'ualaxelab rajwaxic cäquetamaj u tojic u qu'uxel chque ri qui nan qui tat ri utzil ri xban chque aretak xeq'uiyisaxic, rumal chi utz cäriil wi ri Dios wa', xukuje' cäkaj wa' chuwäch. ⁵Are c'u ri ixok ri kas tzij malca'n, ri canajinak can u tuquiel, ri man c'o tä cäch'aw u c'ux che, cu'l c'u u c'ux wa' chrij ri Dios. Cuban orar ri', cuta' ru tobanic ri Dios pa ru c'aslemal ronojel k'ij chi pak'ij chi chak'ab. ⁶Are c'u ri malca'n ixok ri kujach rib chubanic xak jachique ri utz cäriil wi, pune c'aslic, chuwäch c'u ri Dios are jas jun cäminak, rumal chi man c'o tä chic ru rayinic chupatänixic ri Dios. ⁷Cheataka we kachalal ri' chunimaxic wa' we nu bim chawe rech man c'o tä tzij cäbix chquij chi kas tzij c'o ri man utz taj ri cäca'no. ⁸We c'u c'o jun

cojonel ri man coc tä il che qui to'ic ri rachalaxic, o ri ralc'ual, man kas tzij tä ri' chi cojonel. Nim na ru mac ri' chuwäch jun ri man c'o tä jumul ri cojoninak.

⁹Xuwi ri malca'n ixok ri c'o chi oxc'al u junab, ri xa jun ri rachajil c'olinak, xuwi ri' cuya' cätz'ibax u bi' pa ri wuj ri tz'ibtal wi qui bi' ri malca'nib. ¹⁰Rajwaxic chi we chichu' ri' etamtalic chi u banom utzil, utz qui q'uiyisaxic ri ral u banom, utz u banom che qui c'ulaxic ri queopan cho rachoch, u ch'ajom cakan ri e rech ri Dios, e are wa' ri cojonelab. Xukuje' u banom tok'ob chque ri cäquirik c'äx, u banom c'u ronojel u wäch utzil.

¹¹Are c'u ri malca'nib ixokib ri c'ä e ac'alab na, matz'ibaj ri qui bi' pa ri wuj ri tz'ibtal wi qui bi' ri malca'nib rumal chi aretak quetakchi'x rumal ri qui rayinic, cäquitas quib chrij ri Cristo, man cäquinimaj tä chic, cäcaj quec'uli chi na jumul chic. ¹²Quemacun c'u ri' rumal chi man xca'n taj jas ri xquichi'j u banic, xquiya c'u can ri qui cojonic. ¹³Man xuwi tä wa' cäca'n ri malca'nib ixokib ri c'ä e ac'alab na, xane xukuje' xak quesak'orinic, xak quewacatalob chi tak ja. Man xuwi taj quesak'orinic, xane xukuje' cäquiyac tak tzijtal, cäquinim quib pa ronojel, cäquibij tak tzij ri man ya'tal tä qui bixic.

¹⁴Rumal ri' cwaj chi ri malca'nib ixokib ri c'ä e ac'alab na quec'uli chi na jumul chic, quequiq'uiyisaj cal, cäquiliij ri cachoch, rech ri winak ri kujquic'ulelej man cäquirik taj jas cäquibij chkij. ¹⁵E c'o c'u jujun malca'nib ri qui tasom chi quib chrij ri Cristo, xebe' ruc' ri Satanás.

¹⁶We c'o jun cojonel, we achi we ixok, ri e c'o malca'nib ixokib chquixol ri rachalaxic, rajwaxic cuya ri cajwataj chque, man cuya tä wa' chquij ri niq'uiaj cojonelab chic, rech ri kachalal cojonelab quecowinic quequito' ri malca'nib ixokib ri kas tzij c'o rajwaxic chque.

¹⁷Ri c'amal tak qui be ri cojonelab ri utz cäca'n chuc'amic qui be ri kachalal, takal ri' chque chi sibalaj nim que'il wi. Are c'u más nim que'il wi na ri cäquitzi-joj ru Lok' Pixab ri Dios, cäquiya tijonic chque ri kachalal. ¹⁸Je ri', rumal chi cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Ma-coj chim chutza'm ri wacäx aretak tajin cuyak' ri trico," —cächa ri'. Xukuje' cubij: "Takal che ri ajchac chi cätojic," —cächa'.

¹⁹Matatabej ri tzij ri cäbix chrij jun c'amal qui be ri cojonelab we man e c'o quieb, we man e c'o oxib ri quek'alajisanic chi c'o jas ri man utz taj ri xubano. ²⁰Are c'u ri cäquitakej macunic, cheayaja' chquiwäch conojel ri cojonelab, rech xukuje' ri niq'uiaj chic cäquina' quib. ²¹Chuwäch ri Dios, chuwäch ri Kajaw Jesucristo, xukuje' chquiwäch ri ángeles rech ri Dios ri e cha'talic, catinpixbaj chi catakej ri nu bim chawe. Aretak caban wa', junam cheawila wi ri winak, c'o jun más lok' mawil wi. ²²Aretak caya ra k'ab puwi' jun ri coc che c'amal qui be ri cojonelab, maban wa' xak ruc' aninakil. Maban ne awe ri mac ri cuban jun chic. Chachajij awib, matkaj pa mac.

²³Xuwi joron matijo, xane xukuje' chatija jubik' vino, rumal rech ri a pam ri amak'el cayawajij.

²⁴E c'o jujun ri kas k'alaj chic ri qui mac c'ä mäjok quebe' pa k'atbal tzij. E c'o jujun chic ri man k'alaj tä ri qui mac chanim, xane c'ä te cäk'alajin wa'. ²⁵Je c'u wa' ru banic ri utzil. K'alaj wa' chanim chquiwäch conojel. Pune ta ne man k'alaj chanim ri utzil ri cäka'no, kas copan na ri k'ij ri cäk'alajinic.

6 Conojel ri patäninelab cojonelab, rajwaxic nim quequil wi ri qui patrón rech man cäbix tä ri äwas chrij ri Dios, o chrij ri ka tijonic. ²We e cojonelab ri qui patrón ri patäninelab, man rumal tä ri' chi e kachalal mat nim quequil wi. Xane

rajwaxic utz na cäca'n che qui patänixic rumal chi ri quequipatänij e cojonelab, e lok'alaj tak kachalal. Chac'utu we tijonic ri' chquiwäch ri cojonelab, chabij chque chi cäquinimaj wa'.

Waral cäkil wi jas u rikic ri kas k'inomal

³We c'o jachin jun queutijoj ri cojonelab che jun tijonic chic ri man junam tä ruc' ri utzalaj u tzij ri Kajaw Jesucristo, ri tijonic ri uj cojoninak wi, ri cuc'ut chkawäch chi rajwaxic cujniman che ri Dios, ⁴ri winak ri' xa nimal ri' cubano, man c'o tä retam. C'amaninak che we winak ri' amak'el c'o jas cucoj pu tzij, xukuje' cäch'ojin chquij tak tzij. Rumal c'u wa' ri cojonelab cäquirayij jastak ri man quech taj, quech'ojinic, cäquibij tzij ri äwas u bixic chbil tak quib, xak quieb qui c'ux chic cäquich'abela quib.

⁵Ri winak ri' xak ch'oj cäquiliij cuc' winak ri c'o itzel tak qui chomanic, ri man que-tam tä chi ri kas tzij. Cäquichomaj chi ri winak quecojonic xak rech cäquich'ac puak. Timoteo, chatasa awib chquij ri winak ri je' qui no'j wa'. ⁶Kas tzij c'ut, ri cojonic are jun nimalaj k'inomal che ri winak ri cäquicot ruc' jampa' ri c'o ruc'. ⁷Man c'o tä jas kuc'am lok aretak xujul cho we uwächulew, man c'o tä c'u jas cäkac'am bic aretak cujcämïc.

⁸Xuwi ta c'u ne we c'o ka wa, we c'o katz'iak, chujquicot ruc' wa'. ⁹Are c'u ri cäcaj quek'inomarc, quetakchi'x na pa ri mac. Quekaj pa ru chapäbal ri Itzel. Cäquichaplej qui rayixic jastak ri man c'o tä qui patän, ri xa queuya pa c'äx, cäretzelaj u wäch ri qui c'aslemal, cusach c'u qui wäch. ¹⁰Are c'u ri winak ri que' canima' ruc' ri puak cäq'uiy na ronojel u wäch etzelal pa ri qui c'aslemal. E c'o c'u jujun ri xquirayij u wäch ri puak, xa je ri' xquiya can ri qui cojonic, xquiya c'u quib pa c'äxc'ol.

Chacojo a chuk'ab pa ri cojonic

¹¹Ri at c'ut, Timoteo, at rech ri Dios. Chatasa awib chquij we itzel tak no'j ri'. Are chatakej jun c'aslemal ri jicom. Chapatänij ri Dios, chatcojon che, cheawaj conojel ri winak, chc'ol a paciencia, maya c'olibal che ri c'a'nal. ¹²Chacojo a chuk'ab pa ri ch'oj chrij ri Itzel rech k'alaj chi a takem ri cojonic. Chac'utu' chi a rikom chic jun a c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Are c'u wa' ri xat-siq'uix wi rumal ri Dios. Utz c'u xaban chuk'alajisaxic ri kas tzij ri at cojoninak che chquiwäch q'uia winak ri xquita ra tzij. ¹³Cämic c'ut, chuwäch ri Dios ri q'uiyisaninak conojel ri jastak, xukuje' chuwäch ri Kajaw Jesucristo ri utz xuban chuk'alajisaxic ri kas tzij chuwäch ri Poncio Pilato, quinya we pixbenic ri' chawe. ¹⁴Chanimaj ba' ri catintak wi, c'o jubik' maq'uex che, rech man cuyuj tä rib ruc' ri man utz taj, xukuje' rech man c'o tä jas cäriktaj chawij ri catyaj wi. Je wa' catakej u banic c'ä cäpe na ri Kajaw Jesucristo. ¹⁵Ru petbal ri Jesús cäbantaj na rumal ri Dios aretak copan ri kas u k'ijol. Ri ka Dios, ri ya'tal che chi cänimarisax u k'ij, xak xuwi ri Are' c'o u chuk'ab che takanic pa qui wi' conojel. Are K'atal Tzij pa qui wi' ri k'atal tak tzij, xukuje' are Cajaw conojel ri que-takan pa qui wi' ri winak. ¹⁶Xak xuwi ri Are' ri ka Dios man cäcäm taj, jekel c'ut pa sakil jawije' ri man cuya' taj copan wi jun winak. Man c'o tä jun winak ri ilow-

inak u wäch, man cäcowinic tä c'u cäril u wäch. Chnimarisax ba' u k'ij, amak'el c'ut chtakan ri Are' puwi' ronojel pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Amén.

¹⁷Ri winak ri e k'inomab pa tak we k'ij ri', chabij chque chi mäca'n nimal, xukuje' mäcu'bi qui c'ux chrij ri k'inomal ri xa cäsach na u wäch. Xane are cäcu'bi qui c'ux chrij ri c'aslic Dios, ri cäyo'w ronojel ri jastak ri cajwataj chke rech cu-jquicot na cuc'. Man xa tä jubik' cuya', xane q'uia. ¹⁸Chabij chque ri k'inomab chi cäca'n ronojel u wäch utzil. Chabij chque chi jas ru q'uiyal ri jastak que, are ta c'u je' u q'uiyal ri tok'ob ri cäca'no. Chesipanok, chequijacha jutak bik' ri jastak que chquiwäch ri c'o rajwaxic chque. ¹⁹Je ri' tajin cäquimulij jun qui k'inomal pa ri caj ri man cäsach tä u wäch, rech cäquirik que ri kas c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic che tak ri k'ij ri quepe na. We k'inomal ri' are je' jas jun ja ri co jekelic.

Cäyi' ri q'uisbal tak pixbenic che ri Timoteo

²⁰Ri at, Timoteo, chac'olo', chachajij ri okxanim pa ra k'ab at rumal ri Dios. Matatabej tak ri puc, ri tzijobelil ri man c'o tä cäch'ac che, man canim tä c'u awib pa tak ch'oj chrij tijonic ri cäbix che chi are kas etamanic, man kas tzij tä c'ut. ²¹E c'o c'u jujun ri xe' anima' ruc' we etamanic ri', qui yo'm c'u can ri kas cojonic.

Are ta ba' ri Dios cätok'obisan a wäch at, Timoteo. Amén.

RI UCAB CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHE RI TIMOTEO

Ri apóstol Pablo c'o pa che' aretaq xutz'ibaj bi we carta ri' che ri kachalal Timoteo

1 In wa', ri Pablo, in apóstol. In jun chque ru tako'n ri Jesucristo. Je wa' nu banic rumal chi are u rayinic ri Dios chi quintzizijoj ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic, ri xuchi'j lok chke. Ri c'aslemal ri' cäkarik na rumal chi xa uj jun ruc' ri Cristo Jesús. ²Lok'alaj Timoteo, quintz'ibaj bi we wuj ri' chawe, je' ta ne chi at nu c'ojol. Are ta ba' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo quel u c'ux chawe, cutok'obisaj a wäch, cubano chi cuxlan rawanima'.

Rajwaxic u tzijoxic ri nimalaj tok'ob ru banom ri Jesucristo

³Ri in quinya maltioxinic che ri Dios ri tajin quinpatänij jas ri xca'n ri ka nan ka tat ojer, quinna' pa wanima' chi man c'o tä etzelal nu banom. Amak'el aretak catna'taj chwe, wachalal, chi pak'ij chi chak'ab quinban orar pa wi' ruc' maltioxinic. ⁴Aretak cäna'taj chwe ri ok'e'j ri xabano, aretak xatinya can a tuquiel, sibalaj quinrayij quinwil a wäch rech cäquicot chi na más ri wanima'. ⁵Cäna'taj chwe chi kas tzij at cojoninak, man cuban tä c'u quieb a c'ux. Je ri' ri qui cojonic ri nan Loida ri awati't, xukuje' ri Eunice ra nan ri xecojon nabe chawäch at. Tzij la' in quincojo chi je' cabano jas ri xca'n ri e are', xecojonic, je' caban at xukuje', catcojonic.

⁶Rumal wa' ri in cwaj quinna'taj chawe chi rajwaxic cac'asuj ri cuinem ri sipam chawe rumal ri Dios aretak xinya ri nu k'ab pa wi'. ⁷Je' quinbij wa' chawe rumal chi ri Espíritu ri u yo'm ri Dios chke man cuban taj chi cuxej

rib ri kanima'. Xane ri Espíritu ru yo'm chke cuya u chuk'ab ri kanima', cubano chi cäkaj kib, xukuje' cubano chi utz ri cujchomanic, man cäka'n taj xa jas ri cäkaj uj. ⁸Rumal wa' matq'uix ba' chutzijoxic ronojel ri utzil ru banom ri Kajaw Jesús pa ri ka c'aslemal. Matq'uix chwe in xukuje' chi in c'o pa che' rumal chi tajin quintzizijoj ri utzalaj tzij chrij ri Kajaw Jesús. Chach'ija ba' awe ri c'äxc'ol ri cäriktaj rumal ru tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. Chabana wa' ruc' ri chuk'ab ri yo'm chawe rumal ri Dios.

⁹Ri Dios are xujto'wic xukuje' xujusiq'uij rech cujc'o'ji ruc' ri Are', utz c'u ri ka c'aslemal chuwäch. Je' u banom ri Dios wa' chke, man rumal tä ri utzil ri ka'nom, xane rumal chi u chomam ri Are' chi cutok'obisaj ka wäch. Je ri' ru chomanic ri Dios pa ka wi' pa ri ojer tak k'ij, aretak mäjäk cäbantaj ri cajulew rumal, chi cutok'obisaj ka wäch rumal ri Cristo Jesús. ¹⁰Cämec c'ut c'utum chkawäch chi ri Dios cuban tok'ob rumal ru petic ri Cristo Jesús ri To'l Ke. Ri Cristo xresaj u chuk'ab ri cämical, xuk'alajisaj c'u chkawäch ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Je' xuban wa' rumal ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio.

¹¹Are ri Dios xincojow chutzijoxic we Utzalaj Tzij ri' rech ri Evangelio, xukuje' xinucoj che apóstol, jun chque ru tako'n ri Jesucristo, rech quinya we tijonic ri chque ri niq'uij winak chic. ¹²Tzrumal wa' tajin quinrik ronojel wa' we c'äx ri'. Jicom c'ut ri wanima' chrij ri Dios, man quin'quix taj rumal chi ri in wetam jachin che in cojoninak wi. Kas tzij c'ut wetam chi c'o u chuk'ab ri Dios chuchajixic ri okxan ru yo'm chwe, xukuje' ri okxan ri xinjach in pu k'ab ri Are' c'ä copan na ri k'ij aretak cätzelej lok ri Jesús.

¹³Ri at, Timoteo, aretak caya tijonic, chatzizijoj ri utzalaj tijonic ri man c'o tä etzelal chupam, junam jas ri a tatabem wumal. Chac'utu pa ra c'aslemal chi kas at cojoninak che ri Evangelio, lok' chawila

wi ri Dios, xukuje' conojel winak rumal chi xa uj jun ruc' ri Cristo Jesús. ¹⁴Ruc' ru chuk'ab ri Lok'alaj Espíritu ru yo'm ri Dios pa kanima', chachajij c'u ri okxan ri nim u banic, ri yo'm chawe rumal ri Dios.

¹⁵Je' jas ri awetam, in wonobam canok cumal conojel ri cojonelab ri e c'o pa tak ri tinimit re Asia. Ri Figelo xukuje' ri Hermógenes e are' jujun chque ri xca'n wa' chwe. ¹⁶Are ta ba' ri Kajaw Jesús chetewchun na ri e c'o pa rachoch ri Onesíforo, chutok'obisaj ta na qui wäch rumal chi q'ualaj mul ri are' u banom utzil chwe, u yo'm jororemal che ri wanima'. Man xq'uix tä c'u chwe chi ri in, in c'o pa che', in ximom ruc' ximibal re ch'ich'. ¹⁷Xane aretak ri are' xul pa ri tinimit Roma, xel ch'uj che nu tzucuxic, c'ä xinurik na. ¹⁸Ri at awetam chi sibalaj xujuto' pa ri tinimit Éfeso. Chuya ta ba' ri Kajaw Jesús che ri Onesíforo chi quel u c'ux ri Dios che, chutok'obisaj ta na u wäch pa ri k'ij ri cuk'at tzij.

Chabana' jas ri cuban jun utzalaj soldado rech ri Jesucristo

2 Ri at c'ut, Timoteo, at je' ta ne nu c'ojol. Rumal wa' quinbij chawe: Chacojo ri chuk'ab ri yo'm chawe rumal ru tok'ob ri Dios ri xarik ruc' ri Cristo Jesús. ²Ri tijonic ri a tom aretak quintzijon chquiwäch q'ualaj winak, chaya wa' pa qui k'ab achijab cojonelab ri jicom canima', ri quecowin che qui tijoxic niq'uij chic.

³Timoteo, chach'ija awe ri c'äxc'ol junam wuc' in jas ri rajwaxic cuban jun utzalaj soldado rech ri Jesucristo. ⁴Man c'o tä jun utzalaj soldado cunim rib chubanic jas ri cäca'n ri niq'uij winak chic ri man e soldados taj we kas tzij craj cuban ru rayinic ri qui nimal soldados ri cätakan puwi'. ⁵Je ri' xukuje' ri jun ajdeporte. Man cuch'ac tä ri' ri premio we man cubano jas ri cätakan wi

ri c'amal be rech ri deporte. ⁶Xukuje' ri jun ajchac pa juyub ri sibalaj cutij u k'ij che ru chac, che ri are' ya'tal wi chi cuyac nimalaj cosecha chquiwäch conojel ri niq'uij chic. ⁷Chatchoman ba' chrij ri tajin quinbij chawe. Are c'u ri Kajaw Jesucristo cuya na utzalaj a chomanic chuch'obic ronojel.

⁸Amak'el chna'taj ri Jesucristo chawe. (Ri nim takanel David are u mam ri Are' ojer.) Ri Jesucristo xc'astaj chquixol ri cäminakib. Are wa' ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri quintzijoj in. ⁹Rumal ru tzijoxic ri Evangelio nu rikom c'äx. In ximom ruc' ximibal re ch'ich'. Je' qui banom chwe jas jun banal etzelal. Pune in ximom in, in tz'aptalic, are ru Lok' Pixab ri Dios man tz'aptal taj, quel u tzijol pa ronojel tinimit. ¹⁰Rumal c'u wa' quinch'ij ronojel u wäch c'äx xa rumal quech ri e cha'tal rumal ri Dios, rech xukuje' ri e are' cäquirik ru tobanic ri Dios, ri cäquiriko we xa e jun ruc' ri Cristo Jesús. Cäquirik c'u na ri je'lalaj juluwem rachi'l ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic.

¹¹Kas tzij we tzij ri' ri quebixoxic: We ri uj je' ta ne uj cäminak junam ruc' ri Cristo, man uj c'o tä c'u pa ri ojer ka c'aslemal, cäkarik na ri utzalaj ka c'aslemal ruc' ri Are'.

¹²We cäkach'ij ri c'äx ri petinak chkij, cujtakan na ruc' ri Are'.

We cäkabij chi ri uj, man uj cojoninak tä che ri Cristo, xukuje' cubij na ri Are' chi kas tzij man uj cojoninak tä che.

¹³Pune ta ne man jicom ri kanima', are kas tzij chi jicom ri ranima' ri Jesús, rumal chi ri Are' man cuya' taj chi mat cubij rib chi kas tzij Are ri Dios.

Chabana' chi utz ra chac cho ri Dios

¹⁴Timoteo, c'o ri rajwaxic cana'taj chque ri kachalal cojonelab. Cheapixbaj cho ri Dios chi mech'ojin chquij tak tzij,

chquij tak tijonic, chquij ri qui chomanic ri winak rumal chi we ch'oj ri' man c'o tä cäch'ac che, xane xa quetzak ri kachalal rumal. ¹⁵ Chacojo a chuk'ab rech utz quel ra chac cho ri Dios. Chabana jun utzalaj ajchac chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, ri man c'o tä jas catq'uix wi rumal chi jicom caban chuc'utic ri kas tzij chrij ru Lok' Pixab ri Dios. ¹⁶ Mabij awe ri q'ualaj tak tzij ri man c'o tä qui patän, ri man e rech tä ri Dios. Chabij chque ri cojonelab chi mäquibij que wa' rumal chi we je' cäca'no, man queniman tä chi che ru Lok' Pixab ri Dios, xane quetzak na. ¹⁷ We quequicoj ri tzij ri man e utz taj che qui tijoxic niq'uiaj chic, man utz tä c'u ri'. Xa queq'uiyar wa' chquixol ri cojonelab je' jas jun c'äxalaj yabil ri sibalaj cusipaj rib, jas ri cuban ri itzel tak ch'a'c ri man queutzir taj. Jujun chque ri winak ri tajin cäquic'ut ri itzel tak tzij ri', e are' ri Himeneo rachi'l ri Fileto. ¹⁸ We tata'ib ri', e tzakinak, qui yo'm can ri kas tzij rech ru Lok' Pixab ri Dios, cäquibij chi ya xc'ulmataj ri qui c'astajibal ri cäminakib. Rumal c'u wa' jujun chque ri cojonelab tajin cuban quieb qui c'ux, jun chi wi ri qui chomanic. ¹⁹ Pune c'u cäc'ulmataj wa', ri Dios u banom chi ri cojonelab e je' ta ne jun tac'alibal o jun cimientu ri sibalaj co o'olic, ri man c'o tä jun ri cäcowinic cuslabisaj. Ketam chi ru banom ri Dios are kas tzij, rumal wa' u cojom we t'ikbal ri' chrij ri cimientu. Are wa' we tzij ri': "Ri Kajaw Dios cuch'ob qui wäch ri winak ri e rech ri Are'," —cächa ri'. C'o jun chic ri cubij: "Ronojel winak ri cubij chi cojoninac che ri Kajaw Dios, chuya can u banic ri etzelal," —cächa'.

²⁰ Pa jun nimalaj ja e c'o q'uia jastak ri c'o qui patän che ri ajchak'el ja. E c'o jastak ri e banom re k'än puak xukuje' ri e banom re sak puak. E c'o c'u niq'uiaj chic ri e banom xa ruc' che', xukuje' ri e banom xa ruc' ulew. Ri jastak ri nimak na qui k'ij e tasom wa' rumal ri ajchak'el

ja rech quecoj xak xuwi pa tak nimak'ij. Are c'u ri niq'uiaj chic ri man nimak tä más qui k'ij, e are wa' ri quecoj ronojel k'ij. ²¹ We c'o jun winak craj chi nim quil wi rumal ri Dios rech c'o u patän chque conojel ri utzalaj tak chac ri cuban ri ka Tat, ri winak ri' rajwaxic chi ch'ajch'oj ri ranima', man cuban tä ri etzelal. Je ri' c'o u patän chubanic apachique u wäch utzil.

²² Ri at, Timoteo, chaya ba' can ri man utz taj ri cäcaj cäca'n ri alabom, ri alitomab ri mäja' cäc'o'ji qui chomanic. Ri at c'ut, chatakej u banic ri utz pa ra c'aslemal cho ri Dios. Chatcojon che ri Dios, cheawaj ri winak, chabana ri utzil cuc' conojel. Match'ojin cuc' rech cuxlan rawanima'. Chabana wa' junam cuc' conojel ri cojonelab ri tajin cäquita' tok'ob che ri Kajaw Jesús, ch'ajch'oj c'u ri canima'. ²³ Maya c'olibal chque tak ri tzij, ri chomanic ri man c'o tä qui patän, cuc' winak ri man coc tä tzij pa qui jolom. Awetam c'ut chi ru banic wa' cuwalijisaj ch'oj. ²⁴ Ri patänil re ri Kajaw Jesús, man ya'tal tä che chi cäch'ojinic, xane rajwaxic cäch'awic, cuban utzil chque conojel ri winak. Xukuje' rajwaxic cäna'w che qui tijoxic, cuchajij paciencia cuc'. ²⁵ Rajwaxic chi ri are' man cunimarisaj tä rib aretak cusuc'uba' ri qui chomanic ri xa quec'ulelanic. Craj ne ri Dios cuya pa canima' chi cäquich'ob ri kas tzij, cäquiqu'uex c'u na ri qui chomanic. ²⁶ We je ri' cäca'no, quebul na pa sak, cäquich'ob na. Quebel na chupam ri chapäbal ru cojom ri Itzel chque. Are wa' ri diablo ri e u chapom, u banom c'u chque chi are cäca'n ronojel jas ri craj ri are'.

Waral cäkil wi jas ri qui banic ri winak pa ri q'uisbal tak k'ij

3 Timoteo, chach'obo wa' xukuje', chi pa ri q'uisbal tak k'ij quepe na k'ij ri sibalaj cäquirik c'äx ri winak. ² Ri winak

xa căcaj na quib chbil quib, man quel tă qui c'ux chque ri cach winak. Más lok' na căquil wi ri puak, xukuje' ri k'inomal. Căca'n nimal, nim căquina' quib pa canima'. Căquitze'j u wăch ri Dios, xukuje' căquitze'j qui wăch ri winak. We itzel tak winak ri' man queniman tă chic chque ri qui tat qui nan, man c'o tă ne jubik' ri maltioxinic pa canima'. Man nim tă căquil wi ri Dios, man nim tă c'u căquil wi ri takaninak ri Are'. ³Tzare wa' ri qui banic ri winak pa we q'uisbal tak k'ij ri'. Man quel tă na qui c'ux, man căquitok'obisaj tă u wăch jachin jun, xane xak xuwi căca'no jas ri căcaj ri e are'. Căquiyac tzijtal, man quecowin taj căquik'il quib che ri itzel tak rayinic ri c'o pa canima'. Sibalaj e c'a'n, xukuje' tzel căquil wi ronojel u wăch utzil, quec'ulelan na che. ⁴Căca'n na c'ăx chque tak ri cachi'l, quequijach na can pa qui k'ab ri qui c'ulel. Man căquichomaj tă na jas ri tajin căca'no, xa căca'n ri căcaj ri e are'. Sibalaj căquinimarisaj na quib, căquichomaj chi xuwi ri e are' c'o quetambal. Que' na canima' cuc' ri jastak rech ri uwăchulew. Are c'u ri Dios, man căcaj taj. ⁵We winak ri' căquesaj na qui wăch ri kas e cojonelab che ri Cristo. Xak chquichi' căca'no chi e cojonelab. Tzpa ri canima' c'ut căquibij wi chi man c'o tă u patăn ri cojonic, man c'o tă c'u u chuk'ab. Chatasa ba' awib chquij we winak ri', mat'oji cuc'.

⁶Quinbij wa' chawe rumal chi jujun chque we winak ri' quebec na pa tak ja che subunic, quecowin c'u na che qui subic ri ixokib ri man e jicom taj, ri c'ăx canima' rumal chi q'uia ri qui mac. Tzare c'u ri itzel tak qui rayinic c'amowinak qui be. ⁷We ixokib ri' ronojel k'ij căquitzucuj qui no'j chucu'bisaxic qui c'ux, rumal c'u wa' xa căquitatabej ri qui tzij apachinok. Man quecowin tă c'u jubik' căquetamaj na ri kas tzij. ⁸We winak ri' ri xinbij, ri e are' je' căca'no jas ri xca'n

ri ajk'ijab ri Janes rachi'l ri Jambres ri xquik'atej u wăch ri ka mam Moisés. Je ri' xukuje' we winak ri' căquik'atej na u wăch ri kas tzij rumal chi sachinak ri qui no'j, ri qui chomanic. Man c'o tă c'u qui patăn we winak ri', rumal chi man jicom tă chi ri canima' chrij ri Dios, man c'o tă qui cojonic. ⁹Man utz tă c'ut quel wi ri căca'no rumal chi conojel ri winak căquetamaj na chi xa e conab, man c'o tă căquich'obo. Je' căquic'ulmaj na jas ri xquic'ulmaj ri tata'ib ri xquik'atej u wăch ri ka mam Moisés.

Ri apóstol Pablo cuya ri q'uisbal u pixbenic che ri Timoteo

¹⁰Ri at c'ut, Timoteo, kas a takem u banic ri nu c'utum chawăch, xukuje' ronojel jas ri nu banom pa ri nu c'aslemal. Awetam ri nu chomanic, xukuje' jas ri nu cojonic. Awetamam ri nu banic, chi quinchajij paciencia cuc' ri winak, xukuje' chi lok' quewilo. Awetam xukuje' chi jicom ri wanima' chuch'ijic ronojel u wăch c'ăx. ¹¹We c'ăx ri' are ri nu rikom cumal ri winak, xukuje' c'o chi niq'uiaj c'ăxc'ol chic nu rikom in. Awetam ronojel ri c'ăx ri xinrik pa ri tinimit Antioquía, ri xinrik pa ri tinimit Iconio, xukuje' ri xinrik pa ri tinimit Listra. Xinch'ij na ronojel we nimalaj c'ăx ri' ri xca'n ri winak chwe. Ri Kajaw Jesús c'ut xinresaj pa qui k'ab conojel. ¹²Kas tzij ba' chi conojel winak ri e cojoninak che ri Cristo Jesús, conojel ri kas căcaj căca'n ru rayinic, queniman che, căban na c'ăx chque ri e are' xukuje'. ¹³Are c'u ri itzel tak winak ri quequisub ri niq'uiaj winak chic, quebux na más lawalo, xa quenimataj na pa ri etzelal. Căca'n na más ri subunic chque ri winak, quesubtaj c'u na ri e are' xukuje'.

¹⁴Ri at c'ut, Timoteo, chatakej ri utzaj tijonic ri awetamam, ri kas tzij at cojoninak che. Tzawetam c'ut jachin tak ri' ri xquiya we tijonic ri' chawe. ¹⁵Xukuje'

cäna'taj chawe chi c'ä at nu'ch na aretak tajin cawetamaj ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic. Are c'u wa' ri c'ä tajin cawetamaj cämïc, ri cäcowin chuc'utic chawäch jas modo ri winak cäquirik ru tobanic ri Dios aretak quecojon che ri Cristo Jesús. ¹⁶Ronojel ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic, yo'm wa' chke uj, ri uj winak, rumal ri Dios. Ru Lok' Pixab ri Dios cutijoj che ri kas tzij, cuc'ut chkawäch ri ka mac, cujusuc'uba' che ri tajin cäka'no, xukuje' cuya ka no'j chubanic ri jicom pa ri ka c'aslemal rech utz cäka'no. ¹⁷Je ri' rech c'o ronojel ri rajwaxic chque ri winak ri quepatänin che ri Dios, rech cäc'oji na qui no'j chubanic ronojel u wäch utzil.

4 Timoteo, ri in catinpixbaj cho ri Dios, xukuje' cho ri Cristo Jesús ri cuk'at na tzij pa qui wi' conojel winak, ri e c'asc'oj xukuje' ri e cämïnak, aretak cätzelej lok, cätakan c'u na pa ka wi' nimalaj konojel. ²Chatzïjoj ba' ru Lok' Pixab ri Dios. Apawije' ta ne ri rajwaxic cätzïjox wi, jatzïjoj ba' chila'. We are jun utzalaj k'ij chubanic tzïjonem, we ne man are tä jun utzalaj k'ij, chatzïjoj wa'. Chac'utu chquiwäch ri winak chi kas tzij ri cabij, chatyajon chque we man utz ri cäca'no. Cheatïjoj conojel, chachajïj paciencia cuc'. Matcos ba' chubanic ronojel wa'. ³Chabana wa' rumal chi cäpe na ri k'ij aretak ri winak man cäcaj tä chic cäquita ri utzalaj tïjonic ri man c'o tä etzelal chupam, xane quequitzucuj na q'uia achijab ri quetïjox cumal. We achijab ri' cäquiya na tïjonic ri utz cäquita ri winak, xa jas ri cäkaj chquiwäch, jas u beyal ri qui rayinic. ⁴Cäquiya c'u na can ri kas tzij. Are cäquitzucuj na u tatabexic ri qui tzij ri achijab ri xak quepucanic. ⁵Ri at c'ut, Timoteo, chachajïj ba' awib, kas chachomaj na jas ri cabano, chach'ïja na ri c'äxc'ol. Chatzïjoj ri Utzalaj Tzïj re ri Evangelio chque conojel winak, utz

chabana chupatänixic ri Dios, xukuje' chabana utzil chque conojel winak.

⁶Ri in c'ut, Timoteo, xa jubik' man cäpe tä ri k'ij ri quincämïc. Je' jas ri nu banom petinak lok, amak'el tajin quinya ri nu c'aslemal rumal quech niq'uiaj winak chic. ⁷Jas ri cuban jun utzalaj ajdeporte, je' nu banom in xukuje'. Nu tïjom nu chuk'ab pa ri chac chutzïjoxic ru Lok' Pixab ri Dios, in opaninac c'u na ri q'uisbal re ri nu c'aslemal. Man xintzak taj, xane xinçhajïj wib pa ri nu cojonic. ⁸Cämïc c'ut xuwi weye'm ri tojbal ri c'olom chwe. Are ri kas jicomalil, ri kas utzil ri cäyi' na chwe rumal ri Kajaw Jesucristo, ri nimalaj K'atal Tzïj ri jicom cuban na chuk'atic tzïj pa qui wi' conojel winak. Are ri Are' cäyo'w na we tojbal ri' chwe pa ri k'ij ri cuk'at tzïj. We tojbal ri' cäyi' na man xuwi tä chwe in, xane xukuje' chque conojel ri kas cojonelab, rumal chi sibalaj cäquirayïj ru petbal ri Jesús, sibalaj lok' c'u wa' chquiwäch.

C'o na ri rajwaxic cubij ri apóstol Pablo che ri Timoteo

⁹Timoteo, chacowij, chatpet wuc'chanim. ¹⁰Ri Demas xinuya canok xa rumal chi más utz na cäril wi ri are' ri jastak rech ri uwächulew, xe' c'u pa ri tinimit Tesalónica. Ri Crescente, benak ri are' pa Galacia. Are c'u ri Tito benak ri are' pa Dalmacia. ¹¹Xak xuwi ri Lucas c'o wuc' in cämïc. Chatzucuj ri Marcos jawije' c'o wi, chac'ama lok che awachi'l rumal chi ri are' cäcowin che nu to'ic pa ronojel. ¹²Are c'u ri Tíquico, nu takom bi pa ri tinimit Éfeso. ¹³Aretak catpetic, chabana tok'ob, chac'ama lok ri nu k'u' ri xinya can pa ri tinimit Troas cho rachoch ri Carpo. Cheac'ama lok ri nu wuj, más na ri ojer tak tz'um ri tz'ibtal qui wäch, ri sibalaj nim que'il wi.

¹⁴Ri tat Alejandro ri ch'ayal ch'ich', sibalaj q'uia u wäch c'äx u banom chwe, nim c'u ri tzïjtal u yacom chwïj. Ri Ka-

jaw Dios c'ut, are cäyo'w na che ri are' ri rajil u q'uexel ri c'äx u banom chwe. ¹⁵Ri at c'ut, chachajij awib chuwäch we tata' ri', rumal chi ri are' sibalaj u c'ulelam u wäch ru Lok' Pixab ri Dios ri ka tzijom.

¹⁶Aretak xinsiq'uiux pa k'atal tzij che ri nabe mul, xa nu tuquiel xinto' wib. Man c'o tä jun winak chic ri xc'o'ji wuc' che nu to'ic, xane conojel xinquiya canok. Cwaj c'ut chi ri Dios mat cuya wa' we mac ri' chquij. ¹⁷Are c'u ri Kajaw Jesús xc'o'ji wuc' che nu to'ic. Are ri Are' xyo'w ri nu chuk'ab rech quincowinic quintzi-joj na ronojel ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio je ri' chi cäquita wa' conojel ri niq'uiaj winak chic ri man e are tä aj Israel. Je wa' xuban ri Dios che nu to'ic pa qui k'ab ri nu c'ulel, je' ta ne chi xinresaj pu chi' jun nimalaj coj. ¹⁸Ri Kajaw Jesús quinresaj na pa ronojel u wäch c'äx ri cäpe chwij, quinuchajij na rech quinopan jawije' ri cätakan wi ri Are' pa ri caj. ¡Chnimarisax ta ba' u k'ij ri Kajaw

Jesucristo amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na! Amén.

**Ri apóstol Pablo cutak bi
rutzil qui wäch jujun chque ri
cojonelab, xukuje' cuta' ri
q'uisbal tewchibal pa qui wi'**

¹⁹Chaya rutzil qui wäch ri Aquila ruc' ri Prisca, ** xukuje' conojel ri e c'o pa rachoch ri Onesíforo. ²⁰Ri Erasto xcanaj can pa ri tinimit Corinto. Are c'u ri Tróximo, xinya can ri are' pa ri tinimit Mileto rumal chi yawab ri are'. ²¹Chacowij lok, Timoteo, rech catul waral c'ä mäja' quepe ri k'ij ri sibalaj c'o ri tew. Ri Eubulo, ri Pudente, ri Lino, ri Claudia xukuje' conojel ri niq'uiaj kachalal chic cäquitak bi rutzil a wäch.

²²Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo c'o pa wi', cana' ta c'u wa' pa rawanima' ru c'olem awuc'. Are ta ba' ri Dios cutok'obisaj i wäch, cätewchin chiwe ix iwonojel. Amén.

** 4:19 Ri bi'aj "Prisca" quel cubij "Priscila" (Hechos 18:2, 18).

RI CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHE RI TITO

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta che ri kachalal Tito

1 In wa', ri Pablo, in patänil re ri Dios. Xukuje' in apóstol, jun chque ru tako'n ri Jesucristo. Ri Are' xintakowic rech quintoban chque ri winak ri e cha'tal rumal ri Dios rech quecojoníc. Je ri' xukuje' rech căquetamaj na ri kas u banic ri cojoníc che ri Cristo, xukuje' rech quecowin che retamaxic jas ri kas u k'ijilaxic ri ka Dios. ²We căquetamaj ri kas cojoníc, căcu'bi na qui c'ux chi ya c'o chic qui c'aslemal ri man c'o tă u q'uisic. Ri Dios ri man cuban tă tzij xuchi'j lok we c'aslemal ri' c'ă măja' cuchap u banic ri cajulew ojer. ³Cămic c'ut, are wa' ri kas k'ij ri xuchomaj ri Dios chi cuc'ut na ru Lok' Pixab chkawăch. Are c'u ri Dios ri To'l Ke, are yo'winak wa' pa nu k'ab. In u takom c'u chutzijoxic we tzij ri'. ⁴Quintz'ibaj bi we wuj ri' chawe, Tito, je' ta ne chi kas at nu c'ojol rumal chi ri uj junam uj cojoninac che ri Kajaw Jesucristo. Are ta ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo ri To'l Ke, cutok'obisaj a wăch, cubano chi cuxlan rawanima'.

Ri cuban ri Tito pa ri Creta

⁵Ri in xatinya can pa Creta rech caq'uis u banic ri c'ă craj na, caban u banic ronojel, xukuje' rech queacoj na c'amal tak qui be ri cojonelab pa conojel tak ri tinimit, junam jas ri takanic ri nu yo'm chawe. ⁶We jun craj coc che c'amal qui be ri cojonelab, tzrajwaxic ri' chi man căriktaj tă etzelal chrij, xukuje' chi xa jun ri rixokil c'olic. Rajwaxic chi conojel ri ralc'ual e cojonelab, queniman chque ri quetakan pa qui wi', xukuje'

man c'o tă tzij căbix chquij chi kas tzij c'o ri man utz taj ri căca'no. ⁷Apachin jun ri coc che obispo,^{††} tzrajwaxic wi chi jicom ru c'aslemal, man c'o tă etzelal cubano, rumal chi yo'm pu k'ab ri rilic, xukuje' ru banic ri cătakan wi ri Dios. Munimarisaj rib, muban c'a'nal, măk'abaric, man cutzucuj tă u banic ch'oj, man curayij tă c'u u ch'aquic puak ri q'uixbal u c'amic. ⁸Xane rajwaxic chi căch'awic, utz cuban che qui c'ulaxic ri winak ri queopan ruc', amak'el curayij u banic utzil. Xukuje' rajwaxic chi utz u chomanic, jicom ri ranima', xukuje' utz u c'aslemal cho ri Dios. Rajwaxic chi cuchajij paciencia, man cuban taj xa jas ri craj ri are'. ⁹Rajwaxic chi kas jicom ranima' ri are' chrij ru Lok' Pixab ri Dios junam jas ri c'utum chuwăch, rech ri are' căcowinic cuwalijisaj ri canima' ri kachalal, queupixbaj ruc' ri utzaj tijonic ri man c'o tă etzelal chupam, xukuje' rajwaxic căna'w chuc'utic chi are ri kas tzij ri tajin cuc'ut chquiwăch ri winak ri xa quec'ulelanic.

¹⁰Je wa' quinbij rumal chi e q'uia ri man queniman taj, măs c'u na chquixol ri cojonelab aj Israel, ri quetok'in che qui banic jastak ri man c'o tă qui patän. Q'uia ri căquibij, quesubtaj c'u ri winak cumal. ¹¹We winak ri' rajwaxic cătz'apix u pa qui chi' rumal chi tajin quequituquij ri ka nan ka tat cachi'l ri calc'ual ruc' tijonic ri man takal taj. Xa căca'n wa' rech căquich'ac puak ri q'uixbal u c'amic.

¹²C'o jun chque ri winak aj Creta, jun achi ri căbix che chi are k'alajisanel, ri xubij chquij ru winakil aj Creta: "Ri e are' xak căca'n tzij, e itzel tak winak, e jik'ab, xukuje' e sak'orib," —xcha ri'. ¹³Ri xubij ri achi ri' are ri kas tzij. Rumal wa' rajwaxic chi co queapixbaj, cheayaja' rech kas tzij quecojoníc, jicom ri canima', ¹⁴rech man căquicoj tă ri qui pucanic ri

^{††}1:7 "Obispo": Chawila' ri 1 Timoteo 3:1.

winak aj Israel ri xak pa qui jolom quepe wi, xukuje' rech man queniman tä che ri qui takanic ri winak ri qui yo'm can ri kas tzij re ru Lok' Pixab ri Dios.

¹⁵Kas utz ronojel chque ri winak ri cäquichomaj xak xuwi ri utzil. Are c'u ri winak ri man utz tä ri cäquichomaj, ri man e cojonelab taj, man c'o tä jubik' ri kas utz chque ri e are'. Rumal chi man utz tä ri cäquichomaj, man utz tä c'u ri cäquina' pa canima'. ¹⁶We winak ri cäquibij chi c'o nimalaj quetambal chrij ri Dios. Are c'u rumal ri qui c'aslemal, xukuje' ronojel ri cäca'no, k'alaj chi man cäquibij tä ri kas tzij. Etzeltajinak ri qui c'aslemal chuwäch ri Dios. Man e nimanelab taj, man quecowin tä c'ut cäca'n ri utzil.

Rajwaxic ri utzalaj tijonic ri man c'o tä etzelal chupam

2 Ri at c'ut, Tito, ronojel ri catzijoje, rajwaxic je' jas ri c'o chupam ri utzalaj tijonic ri man c'o tä etzelal chupam. ²Cheatijoje ri achijab ri ya c'o chi qui junab chi mäquiya u wi' ri cäquitijo, o apachique ri cäca'no, chi man xak tä quexi'ninic, rech nim que'il wi, xukuje' utz ri quechomanic, man cäca'n taj xa jas ri cäcaj ri e are'. Rajwaxic chi jicom ri canima' pa ronojel, chi e are' utzalaj tak cojonelab, quecaj ri winak, xukuje' nim ri qui paciencia chuch'ijic ronojel ri cäpe pa qui wi'. ³Xukuje' cheatijoje ri ixokib ri ya c'o chi qui junab chi rajwaxic utz ri qui c'aslemal cho ri Dios, chi mäquiyac tziital, mek'abaric, xane rajwaxic cäquic'ut ri utzalaj noj chquiwäch ri niq'uijaj chic. ⁴Rajwaxic cäquic'ut chquiwäch ri ac'al tak ixokib chi quecaj ri cachajil, xukuje' quecaj tak ri cal. ⁵Ri ixokib ri c'o chi qui junab rajwaxic cäquiya qui noj ri ac'al tak ixokib rech utz ri quechomanic, man cäca'n taj xa jas ri cäcaj ri e are', ch'ajch'oj c'u ri canima', utz cäca'n che rilixic ri cachoch,

cäca'n utzil chque conojel, xukuje' queniman chque ri cachajil. Je ri' rech ri niq'uijaj winak chic, pune cäquibij tzij ri man utz taj chrij ru Lok' Pixab ri Dios, k'alaj chi man tzij tä ri' ri cäquibij.

⁶Cheapixbaj ri alabom xukuje', rech utz ri qui chomanic, man cäca'n tä c'u xa jas ri cäcaj ri e are'. ⁷Chac'utu jun utzalaj noj chquiwäch ri kachalal pa ronojel ri cabano. Aretak queatijoje, xak xuwi utzalaj tijonic cac'ut chquiwäch, xak matxi'ninic. ⁸Cheatzijojebaj ru' utzalaj tak tzij rech man c'o tä jun catyajowic. Je ri' quel na u quixbal apachin ri craj catuc'ulelaj, rumal chi man cärik-taj tä ri man utz tä u bixic chquij ri cojonelab.

⁹Cheapixbaj ri patäninelab chi cäquinimaj ronojel ri quetak wi, mec'ulelanic, xane utz quech'awic, rech utz que'il wi rumal ri qui patrón. ¹⁰Man cuya' taj cäca'n elak', xane rajwaxic chi kas jicom ri canima' pa ronojel. Rumal c'u ri utzalaj qui c'aslemal cäk'alajin chquiwäch ri winak chi kas tzij je'l na u nimaxic ru Lok' Pixab ri Dios ri To'l Ke.

¹¹Ri Dios u c'utum chi cujraj, u banom c'u tok'ob chke che ka to'ic nimalaj konojel ri uj winak. ¹²Rumal chi ri Dios xutok'obisaj ka wäch, je ri' xketamaj chi rajwaxic cäkaya can ri ojer c'aslemal ri xujc'oji wi aretak man xujniman tä che ru Lok' Pixab ri Dios, xukuje' cäkaya can ri itzel tak ka rayinic. Je ri' cujcowinic cäka'no jachique ri utz, ri jicom, man cäka'n tä xa jas ri cäkaj uj, xane cujpatänin che ri Dios pa ri ka c'aslemal waral cho we uwächulew. ¹³Cujeyen c'u che ri je'lalaj k'ij ri cu'l wi ka c'ux, ri bim can chke, aretak cäpe ri nimalaj ka Dios, ri Jesucristo, ri xukuje' are To'l Ke. Cänimarisax c'u na u k'ij aretak cäpetic. ¹⁴Ri Kajaw Jesús xuya rib rech cäcämisax rumal kech che kesaxic chupam ri etzelal, xukuje' rech cuban kas ch'ajch'oj che ri kanima', cujoc c'u na che u winakil ri

Dios, amak'el c'ut cäkatiy ka k'ij chubanic ronojel u wäch utzil.

¹⁵Are wa' ri rajwaxic queatijoj ri cojonelab che, xukuje' rajwaxic cawalijisaj ri canima'. Cheapixbaj rech k'alaj ri man utz taj ri cäca'no. Chac'utu' chi c'o a takanic pa qui wi' rech man c'o tä c'u jun ri mat nim catril wi.

Waral cäkil wi ri rajwaxic pa ri qui c'aslemal ri cojonelab

3 Chana'taj chque ri cojonelab chi cäquiya quib pa takic chque ri k'atal tak tzij, xukuje' chque conojel ri winak ri yo'm pa qui k'ab chi que-takan pa qui wi'. Chenimanok. Rajwaxic xukuje' chi amak'el c'o pa canima' ri rayinic chubanic ronojel u wäch utzil. ²Chabij chque chi mäquiyac tzi-jtal chrij apachin jun winak. Rajwaxic chi quech'awic, man cäquitzucuj tä ch'oj, xane utz canima' chque conojel ri winak, cäquitok'obisaj c'u qui wäch.

³Je ri' quinbij rumal chi ri uj nimalaj konojel, nabe canok ri uj xukuje' man xuniman tä che ri Dios, man xoc tä tzij pa ka jolom, jech' ri ka chomanic, man utz tä ri ka c'aslemal. Xka'n ronojel u wäch ri man utz taj ri xkarayij, xa jas ri xkaj chkawäch. Aretak c'ä mäja' uj cojonelab, xka'n ri etzelal, xkarayij jastak ri man kech taj. Tzel na xekil niq'uiay winak chic, xukuje' tzel xujquül uj ri e are'. ⁴Are c'u ri Dios ri To'l Ke, xuc'ut ri rutzil chkawäch, xukuje' xuc'ut chkawäch chi sibalaj cujraj nimalaj konojel ri uj winak. ⁵Je ri' ri Are' xujuto'. Man xuban tä c'u wa' rumal chi jicom ka'nom chubanic ju-jun tak utzil, xane xak xuwi rumal chi xel u c'ux chke. Xuch'aj ri kanima', xresaj ri etzelal, xuban c'ac' che ri ka c'aslemal rumal ri Lok'alaj Espíritu, je' ta ne chi xil chi na ka wäch jumul chic. ⁶Ri Dios u yo'm ri Lok'alaj Espíritu pa kanima' rumal ri Jesucristo ri To'l Ke. Sibalaj

nim c'u ri utzil ka rikom rumal. ⁷Je ri' xubano, xutok'obisaj ka wäch rech cäji-comataj na ri ka c'aslemal cho ri Dios, cujutzir c'u na ruc', rech cäkechbej na ke ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. Are wa' ri keye'm.

⁸Ri quinbij are wa' ri kas tzij. Cwaj c'ut chi co queapixbaj ri winak ruc' we tzij ri' ri quinbij chawe, rech ri winak ri quecojon che ri Dios cäquitiy na qui k'ij chubanic ronojel u wäch utzil. Ri utzil ri cäca'n ri kachalal, e utz na, c'o qui patän chque conojel ri winak. ⁹Chaya can ri mox tak chomanic, xukuje' ri puc ri cätz-ijox chquij ri ka nan ka tat ojer. Chabij chque ri kachalal chi mech'ojin chrij ru Pixab ri Moisés. Wa' we ri' man c'o tä qui beyal, man c'o tä c'u qui patän.

¹⁰We c'o jun ri tajin cucoj qui c'ux ri kachalal rech cäquitasala quib, chayaja', chabij che chucamul oxmul chi mubana wa'. We c'u man coc ri tzij pu jolom, man cäniman tä chawe, chawesaj bi ri winak ri'. ¹¹Aretak jun winak je' cuban wa' awetam chi kas tzij sachinak ri are'. Ri etzelal ri tajin cubano, are cäc'utuwiw chi are jun ajmac ri sachinak.

Ri apóstol Pablo cuya ri q'uisbal pixbenic che ri Tito

¹²Aretak quintak bi ri Artemas o ri Tíquico awuc', chatzucuj jas cabano rech catopan che wilic pa ri tinimit Nicópolis, rumal chi nu chomam quincanaj can chila' pa tak ri k'ij ri sibalaj c'o tew. ¹³Chabana ronojel ri catcowin che chuto'ic ri Zenas ri cojol tzij, xukuje' chuto'ic ri Apolos. Chaya ronojel ri rajwaxic chque rech cäquitakej ri qui be, xukuje' rech c'o ronojel ri cajwataj na chque. ¹⁴Cheapixbaj ri kachalal chi chquetamaj u banic ronojel u wäch utzil, xukuje' rech cäquetamaj qui to'ic niq'uiay kachalal chic, rech c'o u patän ri qui c'aslemal, man xak tä lok' quec'oji'c.

**Ri apóstol Pablo cutak bi rutzil qui
wäch ri cojonelab, xukuje'
cuta' tewchibal pa qui wi'**

¹⁵ Conojel ri e c'o wuc' waral căquitak
bi rutzil a wäch. Chaya rutzil qui wäch

conojel ri lok'alaj tak kachi'l cojonelab.
Are ta ba' ri Dios cätok'obisan i wäch ix
iwonojel. Amén.

RI CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PABLO CHE RI FILEMÓN

Ri apóstol Pablo cuchap u tz'ibaxic jun carta che ri kachalal Filemón

1 In wa', ri Pablo, in c'o pa che' rumal chi tajin quintzizijoj ri utzalaj tzij chrij ri Cristo Jesús. Lok'alaj Filemón, kach ajchac chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios, quintz'ibaj bi we wuj ri' chawe, wachi'l ri kachalal Timoteo. ²Xukuje' quintz'ibaj bi we wuj ri' chque ri kachalal cojonelab ri cäquimulij quib cho awachoch, che ri kachalal chichu' ri nan Apia, xukuje' che ri Arquipo ri jun kuc' pa ri chac chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios. ³Are ta ba' ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj na i wäch, cubano chi cuxlan iwanima'.

Ri apóstol Pablo cäch'aw chrij ru c'aslemal ri Filemón

⁴Ri at, Filemón, amak'el aretak quinxuqui'c, catna'taj chwe quinban orar pa wi', quinya maltioxinic che ri ka Dios. ⁵Je ri' quinbano rumal chi nu tom u tzi-jol chi kas tzij at cojoninac che ri Cristo Jesús, xukuje' chi sibalaj cawaj ri Are', man xuwi tä c'u ri Are', xane xukuje' queawaj ri e rech ri Dios. E are wa' ri e cojoninac che ri Cristo Jesús. ⁶Aretak quinban orar, quinta' che ri Dios chi ri e cojoninac che ri Jesús rumal ri a cojoninac man xuwi tä cäquirik na que ri tewchibal ru yo'm ri Cristo Jesús pa ri ka c'aslemal, xane xukuje' kas cäquich'ob na más jas ri' ri utzil ri yo'm chke uj ri uj cojonelab. ⁷Lok'alaj wachalal, sibalaj quinquicotic, sibalaj walijisam ri wanima' rumal ri rutzil awanima' at chque conojel, xukuje' rumal chi a yo'm jororemal che ri canima' ri cojonelab.

Ri apóstol Pablo cuta' tok'ob che ri Filemón puwi' ri Onésimo

⁸Ri in, pune in apóstol, jun chque ru tako'n ri Jesucristo, pune c'o takanic pa nu k'ab che a takic che jachique ri rajwaxic cubano, ⁹xa c'u jun tok'ob quinta' chawe rumal ri rutzil wanima' chawe. In wa', ri Pablo, in nim winak chic, cämich c'ut in c'o pa che' rumal ru tzijoxic ri Cristo Jesús. ¹⁰Quinta' jun tok'ob chawe puwi' ri Onésimo. Ri Onésimo je' ta ne chi are kas nu c'ojol. Je ri', rumal chi ri are' xcojon che ri Cristo waral pa che' rumal ri xintzizijoj che.

¹¹Nabe canok ri Onésimo xc'oji che patänil awe, man c'o tä c'u jas ri kas xatuto' wi. Cämich chi c'ut sibalaj nim cätob wi, man xuwi tä chawe at, xane xukuje' chwe in. ¹²Quintak chi bi jummul awuc'. Chac'ulaj ba' je' ta ne chi are ri in quinac'ulaj rumal chi que' wanima' ruc'. ¹³Ri in c'ut, are ta cwaj chi cäcanaj can na wuc', rech quinupatänij na che a qu'uxwäch waral pa ri che' jawije' in tz'aptal wi rumal ru tzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio. ¹⁴Man cwaj tä c'ut quinbij chi rajwaxic quinato' we ta mat junam ra chomanic wuc'. Je ri' rech ri tok'ob ri caban chwe, man xak tä at tok'le'm che, xane caban na ri tok'ob ri cäpe pa rawanima'. ¹⁵Craj ne ri Onésimo xatuya na canok quieb oxib k'ij rech aretak cätzelej chi na bic, cäjeki na awuc' amak'el, man quel tä chi na bic. ¹⁶Man cäc'oji tä chi na awuc' xa jas jun patäninel, xane cäc'oji awuc' rech c'o na ri catuto' wi chuwäch jun patäninel. Je' cuban na jas jun lok'alaj kachalal cojonel. Ri in, sibalaj lok' ri Onésimo chnuwäch, ri at c'ut xukuje' rajwaxic sibalaj lok' cawil wi. Man xak tä jun winak ri Onésimo, xane xukuje' jun kas kachalal rumal chi junam uj cojoninac che ri Kajaw Jesucristo.

¹⁷Je c'u ri', ri at awetam ya' chi in awachi'l. Rumal ri' chac'ulaj ba' ri Onésimo, je' ta ne chi are ri in quinac'ulaj. ¹⁸We c'o jun c'äx u banom chawe, we ne c'o u c'as awuc', chatok'ij chwe in. Ri in quintoj na wa'. ¹⁹In wa', ri Pablo, quintz'ibaj bi we wuj ri' chawe. Chawilampe' chi are wa' ri nu tz'ib. In quintojowic. Xukuje' cuya' quinna'taj chawe, chi ri at xukuje' c'o a c'as pa nu k'ab. Ri a c'as are ra c'aslemal ruc' ri Dios, rumal chi xintzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chawe, xatcojonc. ²⁰Je', wachalal, chabana we tok'ob ri' chwe, at cojoninak c'u che ri Kajaw Jesucristo. Chaya jororemal che ri wanima', at wachalal ya' rumal ri Cristo.

²¹Quintz'ibaj bi we wuj ri' chawe, wetam c'ut chi catnimanic. Wetam chi nim

na ri tok'ob cabano chuwäch ri nu bim chawe. ²²Xukuje' quinbij apanok: Chabana tok'ob, chabana u banic jun c'olibal ri quinc'oji wi. Cu'l nu c'ux chrij ri Dios chi rumal ri oración ri quiban pa nu wi', ri Are' cuya na chiwe chi quinopan chi na iwuc'.

Ri apóstol Pablo cuya rutzil qui wäch ri kachalal, cuta' tewchibal pa qui wi'

²³Cutak bi rutzil a wäch ri Epafras, ri wach ajpache' rumal chi tajin cutzijoj ri Utzalaj Tzij chrij ri Cristo Jesús. ²⁴Xukuje' ri Marcos, ri Aristarco, ri Demas, ri Lucas cäquitak bi rutzil a wäch. E are tak wa' quetob chwe chutzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios.

²⁵Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo cä-tok'obisan i wäch ix iwonojel. Amén.

RI CARTA RI XTZ'IBAX CHQUE RI WINAK HEBREOS

Ri Dios uj u tzijobem petinak lok rumal ri u C'ojol

1 Ri Dios q'uia mul xeutzijobej ri ka mam ojer, q'uia xuban che qui tzi-jobexic cumal ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab. ²Cämïc c'ut pa we q'uisbal tak k'ij ri' ri uj c'olic, uj u tzijobem uj rumal ri u C'ojol. Rumal c'u ri Are' ri Dios xuban we uwächulew, ri caj, ri k'ij, ri ic', ri ch'imil, pu k'ab c'u ri u C'ojol xujach wi ronojel wa'. ³Che ri Cristo cäkil wi ri nimalaj u k'ij ri Dios. Ri Are' c'ut kas je' u banic jas ri Dios. Are u c'aninak ronojel ri c'olic ruc' ru Tzij ri c'o u chuk'ab. Aretak u ch'ajom chic ri kanima' che ronojel ri ka mac rumal ru qui'uel, xt'uyi c'u pa ru wiquiäk'ab ri Dios chila' chicaj.

Ri u C'ojol ri Dios nim na u k'ij chquiwäch ri ángeles

⁴Ri u C'ojol ri Dios xnimar na u k'ij chquiwäch ri ángeles rumal chi c'o ri xrechbej ri nim na u banic chquiwäch ri e are'. Are la' chi cäbix "u C'ojol ri Dios" che. ⁵Man c'o tä c'u jumul ri xubij ri Dios che jun ángel: Ri at, at ri', at nu C'ojol. Cämïc xinoc che ra Tat, —man xcha tä che. Man c'o tä c'u jumul ri xubij chrij jun ángel: Ri in quinoc na che ru Tat, ri are' c'ut coc na che nu C'ojol, —man xcha tä che jun ángel. ⁶Aretak c'ut xutak lok ri nabeal u C'ojol cho we uwächulew, xubij: Chk'ijilax ta ri Are' cumal conojel ri ángeles rech ri Dios, —xcha ri'. ⁷Xubij c'u ri Dios chquij ri ángeles: Ri Dios cuban chque ri ángeles rech chi je' ta ne e quiäkik'.

Cuban chque we patänil tak re chi e je' ta ne u xak k'ak', —xcha ri'. ⁸Are c'u chrij ri u C'ojol cubij: Nimalaj Dios, ri takanic la man c'o tä u q'uisic pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Ri takanic la are jun takanic ri kas jicom.

⁹Lok' quil wi la ri jicomal, etzelam c'u la u wäch ri etzelal. Rumal c'u ri' ri Dios, ri Dios la, xuya nimalaj quicotemal pa anima' la, quicotemal c'ut ri nim na chuwäch ri quicotemal ri xyi' chque ri achi'l la, —cächa ri Dios. ¹⁰Xukuje' cubij ri Dios: Ri lal, Kajaw, tzaretak xchaptaj lok ronojel, xban la u banic we uwächulew, xjekba la canok. Ruc' ri k'ab la xban la ri caj.

¹¹Ronojel wa' xa cäsach na u wäch. Are c'u ri lal, man c'o tä q'uisic la. Ronojel wa' xa cäk'elob na jas ri cuban jun atz'iak.

¹²Xa cäbus na la wa' je' jas jun atz'iak, cäjäl na la apanok jas ri cäban che jun camixa'. Are c'u ri lal xak je' wi la. Ri c'aslemal la man c'o tä u q'uisic, —cächa ri'. ¹³Man c'o tä c'u jumul ri xubij ri Dios che jun chque ri ángeles: Chatt'uyul pa ri nu wiquiäk'ab, c'ä quinya na chawe chi catch'acanic, cattan c'u na pa qui wi' ri cäca'n qui c'ulel chawe, —man xcha tä che. ¹⁴Conojel ri ángeles e are' espíritus ri e c'o chupatänixic ri Dios, ri e takom lok che qui to'ic ri cäquirik na ru tobanic ri Dios.

Kila ba' chi mäkatzak ru tobanic ri Dios ri craj cuya chke

2 Rumal c'u ri', sibalaj rajwaxic cujoc il chunimaxic ru Lok' Pixab ri Dios ri ka tom rech man cäkatas tä kib chrij

wa'. ²Ru Lok' Pixab ri Dios ri xtzijox nabe canok cumal ri ángeles xk'alajinic chi are ri Kas Tzij. Conojel c'u ri xemacunic, ri man xeniman tä wa', xc'ájisax qui wäch jas ri takal chque. ³E c'u ri uj, ¿a cujto'taj lo ri' we ta mat cujoc il chutzucucix ri nimalaj u tobanic ri Dios? ¡Man je' taj! Are c'u xtzijox wa' rumal ri Kajaw Dios nabe. Te c'u ri' xjiquiba' u bixic chi are ri Kas Tzij cumal ri xetowic, xquitzijoj chi c'u wa' chke uj. ⁴Ri Dios xukuje' xujiquiba' chi kas tzij ri tajin cäquitzijoj. Je' xuban wa' ruc' nimak tak c'utbal, etal, xukuje' q'ualaj tak cajmabal ri xuban chquiwäch. Xukuje' xuban wa' rumal ri Lok'alaj Espíritu ri xuya jalajoj tak cuinem chke chkajujunal jas ri xraj ri Are'.

Ri Jesucristo xjunamataj cuc' ri rachalal

⁵Ri Dios man xuya tä chque ri ángeles chi quetakan puwi' ri c'ac' uwächulew ri cäc'o'ji na, ruwächulew ri tajin cäkatzijoj. ⁶Xane pa jun u xak wuj re ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic c'o jun ri xuk'alajisaj, xubij:

Kajaw Dios, ¿jas u banic jun winak chi ri lal coc la il che ri are'?

¿Jas lo u banic ri winak ri xa cäcämíc chi cächajin la che?

—cächa'.

⁷Xa quieb oxib k'ij xkasaj la u k'ij ri are' chquiwäch ri ángeles. Pune ta ne je ri', xya chi na la u k'ij, nim xil wi la.

Xya c'u la takanic pu k'ab puwi' ronojel ri banom la.

⁸Xya la takanic pu k'ab puwi' nimalaj ronojel ri c'olic, —xcha ri'.

Je c'u ri', aretak ri Dios xuya chque ri winak chi quetakan puwi' ronojel, man c'o tä ri xutas canok ri mat quetakan puwi'. Pune c'u je ri', cäkilo chi c'ä e c'o na jastak ri mäja' quetakan ri winak

pa qui wi' cämíc. ⁹Cäkil c'u ri Jesús ri xkasax u k'ij chquiwäch ri ángeles quieb oxib k'ij rumal ri Dios. Je ri' rech cäcämísax ri Are' rumal kech uj konojel. Te c'u ri' xyi' u k'ij, nim xil wi rumal chi xurik ri cämical. Je c'u wa' ri u rayibal ri Dios che rumal chi ri Dios sibalaj xutok'obisaj ka wäch.

¹⁰Ronojel ri c'olic are xban rumal ri Dios, xukuje' chuya'ic u k'ij ri Are' c'o ronojel ri c'olic. Ri Dios c'ut craj chi conojel ri ralc'ual cänimarísax qui k'ij junam ruc' ri Are'. Rumal wa' xurik c'äx ri Cristo ri To'l Que conojel ri winak, rech kas je' quel ri Are' jas ri craj ri Dios.

¹¹Je ri', rumal chi ri Jun ri cubano chi ri ralc'ual ri Dios cäquijach quib pu k'ab ri Are', xukuje' ri qui jachom quib, xa jun ri qui Tat c'olic. Rumal ri' ri u C'ojol ri Dios man cäq'uix tä ri' chubixic “¡Kachalal!” chque. ¹²Je wa' cubij ri Are' pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Quintzijon na chij la chque tak ri wachalal, quinbixoj c'u himnos chuya'ic k'ij la chquiwäch conojel ri qui mulim quib, —cächa'. ¹³Xukuje' cubij ri Are':

Ri in quinjiquiba' na ri wanima' chrij ri Dios,

—cächa'. Cubij xukuje':

Waral in c'o wi cuc' ri alc'ualaxelab ri xuya ri Dios chwe,

—cächa ri Are'.

¹⁴Uj ri' ri ralc'ual ri Dios, konojel ri uj, uj winak. Je ri' xukuje' xuban ri Jesús. Ri Are' xil u wäch jas jun winak, junam cäca'yic. Ri Are' xoc che winak rech cuya' cäcämíc. Je' xbanic rech cäcowin ri Are' chusachic u wäch ri Itzel ri c'o takanic pu k'ab che ri cämisanic. ¹⁵Je ri' xeutzokopij conojel ri je' ta ne e chaptalic xa rumal chi pa ronojel ri qui c'aslemal qui xem quib cho ri cämical. ¹⁶Kas tzij c'ut chi ri Cristo man xpe tä che qui to'ic ri ángeles, xane che qui to'ic ri winak ri c'o ri ka mam Abraham che ri qui mam ojer.

¹⁷ Rumal ri' ri Cristo xjunamataj cuc' ri rachalal pa ronojel. Je ri' rech quel u c'ux chque ri winak. Cuya' c'ut coc che qui nimal sacerdotes ri kas jicom ranima' cho ri Dios rech cäsachtaj qui mac ri winak rumal chi xuya rib che jun sipanic cho ri Dios. ¹⁸ Ri Are' c'ut xurik c'äx, xtakchi'x chubanic ri mac. Je ri' cäcöwin che qui to'ic ri winak ri quetakchi'x chubanic ri mac.

Ri Jesús are nim na u banic chuwäch ri ka mam Moisés

3 Je c'u ri', kachalal, ix ri' ix rech ri Dios, ix jun chquixol ri e siq'uim rumal ri Dios. Kas chixchoman ba' chrij ri Cristo Jesús ri kas apóstol, ri kas qui nimal sacerdotes re ri cojoníc ri cäkatziyoj. ² Ri Cristo Jesús, Are' kas jicom ranima' cho ri Dios, ri xcojow che we patäninic ri'. Je' c'u xuban ri ka mam Moisés xukuje', are' kas jicom ranima' xpatänin cho ri Dios chquixol ri alc'ualaxelab rech ri Dios. ³ Ya'tal c'u che ri Jesús chi cän-imarísax na u k'ij chuwäch ri ka mam Moisés je' jas jun yacal ja ya'talic chi cäyi' na u k'ij chuwäch ri ja ri xuyaco. ⁴ Ronojel ja rajwaxic cäban na rumal jun winak. Are c'u ri banowinak ronojel ri c'olic are ri Dios. ⁵ Kas tzij c'ut, ri ka mam Moisés kas jicom ranima' xpatänin che ri Dios pa ronojel chquixol ri alc'ualaxelab rech ri Dios. Ri patäninic ri xubano are u k'alajisaxic ri cuban na ri Dios. ⁶ Are c'u ri Cristo kas jicom ranima' je' jas jun alc'ualaxel ri kas c'o u takanic pa qui wi' ri rachalaxic ri Dios. Uj c'u ri' ri achalaxic ri' rech ri Dios, we cäkatakej ri cojoníc che ri Cristo, man cuban tä c'u quieb ka c'ux c'ä cäq'uis na ronojel. Je ri' we kas cujquicot amak'el ruc' ri cu'l wi ka c'ux.

Waral cäkil wi chi cäquirik na uxlanem ru winakil ri Dios

⁷ Rumal c'u ri' je' jas ri cubij ri Lok'alaj Espíritu chupam ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Cämíc, we quita ri cubij ri Dios,

⁸ miban ba' che ri iwanima'

chi xa cabajaric

jas ri xca'n ri winak

ri xquiwalijisaj quib chrij ri Dios,

xquiyac c'u royowal ri Are'

pa ri juyub ri cätz'inowic.

⁹ Chila', pa ri juyub ri cätz'inowic

ri i nan tat ojer xa xquiyac woyowal,

pune cawinak junab

xquil ronojel tak ri xinbano,

xukuje' tak ri cajmabal,

—cächa ri Dios.

¹⁰ Rumal ri' xyactaj woyowal chquij

ri winak ri',

xinbij c'ut: “We winak ri'

xak cuban quieb qui c'ux,

man cäcaj tä c'ut queniman

chque tak ri nu takanic,”

—xíncha pa wanima'.

¹¹ Rumal ri' xyactaj woyowal chquij,

xinban c'u juramento, xinbij:

“We winak ri' man cäquirik tä na

que ri uxlanem wuc' in,”

—xíncha ri'.

¹² Chichajij ba' iwib, kachalal, c'o jun

chiwe mäq'uiy etzelal pa ranima', ri xa

cutas can rib chrij ri c'aslic Dios, ri mat

cäcojon chi che ri Are'.

¹³ Xane chiwalijisaj ri iwanima' chbil tak iwib ronojel

k'ij, cämíc ri' ri c'ä c'o na ri k'ij. Je ri' rech

c'o jun chiwe mäsubtaj rumal ri mac,

cuwalijisaj ta c'u rib chrij ri Dios.

¹⁴ We cäkatakej ri ka cojoníc chrij ri cu'l wi ka

c'ux petinak lok, c'ä cäq'uis na ronojel,

cäkarik na ke ronojel u wäch tewchibal

junam ruc' ri Cristo.

¹⁵ Je ri' cubij ru Lok' Pixab ri Dios:

Cämíc ri' we quita ri cubij ri Dios,

miban ba' chi ri iwanima'

xa cabajarij
 je' jas ri xca'n ri winak
 ri xquivalijisaj quib chrij ri Dios,
 —cächa ri'. ¹⁶ ¿Jachin c'u tak ri' ri winak
 ri xquita ru ch'abal ri Dios, te c'u ri'
 xa xquivalijisaj quib chrij? E are' cono-
 jel ri winak ri xebel lok pa Egipto ri
 xc'am qui be rumal ri ka mam Moisés.
¹⁷ ¿Jachin tak chquij xyactaj wi royowal
 ri Dios cawinak junab? Chquij conojel
 ri xemacunic. Xecäm c'u can ri e are'
 pa ri juyub ri cätz'inowic. ¹⁸ ¿Jachin tak
 chquij xuban wi juramento ri Dios chi
 man cäquirik tä na que ri uxlanem ruc'?
 Chquij ri winak ri man xeniman taj.
¹⁹ Cäkilo chi man xecowin taj xquirik
 que ri uxlanem rumal chi man xecojon
 taj.

4 Cämïc c'ut, ri tajin cäbix chke ru-
 mal ri Dios chi cäkarik ke ri uxlanem
 ruc', kila ba' kib c'o ne jun chiwe mel
 canok ri mat curik re ri uxlanem ri'. ² Are
 xukuje' xtzijox ri Utzalaj Tzij re ri Evan-
 gelio chke uj je' jas ri xtzijox chque ri e
 are'. Man c'o tä c'u xupatänij ri Tzij ri xtz-
 ijox chque, rumal chi aretak xquito, man
 xecojon taj. ³ Ri uj c'ut, ri uj cojoninak,
 uj ri' ri cäkarik na ke ri uxlanem ruc' ri
 Dios, jas ri u bim ri Are':

Xa je ri' xyactaj woyowal chquij,
 xinban juramento, xinbij:

We winak ri' man cäquirik tä na que
 ri uxlanem wuc' in,

—xcha'. Je' xubij ri Dios wa' pune ta
 ne xq'uis na ru chac ri xubano tzaretak
 xbantaj we uwächulew. ⁴ Pa jun u xak
 ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cäbix
 wi chrij ri uwuk k'ij:

Ri Dios xuxlan che ronojel ru chac

pa ri uwuk k'ij,

—cächa'. ⁵ Jumul chic cubij ru Lok' Pixab
 ri Dios ri Tz'ibtalic:

We winak ri' man cäquirik tä na que
 ri uxlanem wuc' in,

—cächa'. ⁶ E c'o c'u jujun ri mäja'
 cäquirik que we uxlanem ri'. Ri niq'uiaj,

ri nabe xtzijox ri Utzalaj Tzij re ri
 Evangelio chque, man xquirik tä que ri
 uxlanem rumal chi man xeniman taj.
⁷ Rumal c'u ri' ri Dios xuch'ic jun k'ij chic,
 cämïc c'u ri'. Ri Dios cujutzijobej rumal
 ri xubij ri ka mam David pa jun u xak ru
 Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic ri ya xk-
 abij. Are wa' ri xubij ri Dios oc'owinak
 chi q'uia junab:

We quita ri cubij ri Dios cämïc,
 miban ba' chi ri iwanima'

xa cabajarij,

—cächa'. ⁸ We ta ri ka mam Josué xuya
 ta ri kas uxlanem chque ri winak aj Is-
 rael, mat xch'aw ri Dios ri' chrij jun
 k'ij chic re uxlanem. ⁹ Cämïc c'ut c'o na
 can jun je'lalaj uxlanem chic chque ru
 winakil ri Dios. ¹⁰ Jachin c'u ri curik re
 ri uxlanem ri cuya ri Dios, cuxlan ri' che
 ronojel ru chac, je' jas ri Dios xuxlan
 ojer che ronojel ru chac ri Are'. ¹¹ Ka-
 cojo ba' ka chuk'ab rech cäkarik na ke
 we uxlanem ri', c'o ne jun chke muban
 re jas ri xca'n ri niq'uiaj ri man xecojon
 taj.

¹² Ru Lok' Pixab ri Dios are c'aslic,
 xukuje' c'o u chuk'ab. Are je' ta ne jun
 espada ri sibalaj cäsocon na chuwäch
 apachique espada ri quieb u pu chi'.
 Cäjuch'uch'ic copan pa ri ranima' ri
 winak, curika ri respíritu, copan pa ri
 bak, que' pu c'ux ri winak. Cäresaj lok
 chisak ronojel ri c'o pa ru chomabal, ri
 c'o pa ranima' ri winak. ¹³ Man c'o tä
 c'u jun jasach ri c'olic ri cuya' cäc'utaj
 chuwäch ri Dios. Xane ronojel ri c'olic
 are cäk'alajinic, sak c'u chuwäch ri Dios
 ri cäkajach wi na ka cuenta.

**Waral cäkil wi chi ri Jesús are ri qui
 nimal sacerdotes ri sibalaj nim u k'ij**

¹⁴ Katakej ba' ri ka cojonic, rumal chi
 ri Jesús, ru C'ojol ri Dios, are ka sacer-
 dote. Are c'u qui nimal sacerdotes wa'
 ri sibalaj nim u k'ij ri xopan chuwäch ri
 Dios chila' chicaj. ¹⁵ Ri nimalaj ka sac-

erdote cäcowinic quel u c'ux chke uj ri man c'o tä ka chuk'ab, rumal chi ri Are' xtakchi'x che ronojel u wäch mac jas ri cäban chke uj, man xkaj tä c'u pa mac. ¹⁶Rumal ri' mäkaxej ba' kib, chujkeb chuwäch ri je'lalaj u t'uylalibal ri Dios ri cutok'obisaj qui wäch conojel. Je ri' rech quel u c'ux chke, cutok'obisaj ka wäch uj, kujuto' pa ri k'ij ri c'o ka rajwaxic.

5 Ronojel qui nimal sacerdotes^{‡‡} are cha'tal chquixol ri winak. Cojom c'u ri are' che qui q'uexwäch ri winak chuwäch ri Dios, xukuje' che qui ya'ic sipanic, che qui cämisaxic awaj cho ri Dios rech cäsachtaj ri qui mac ri winak. ²Ri sacerdote c'ut are jun winak ri cuya' cätakchi'x che mac rech ri are' cäcowinic cutok'obisaj qui wäch ri winak ri man c'o tä quetam, ri qui sachom ri qui be. ³Rumal chi xa winak, rajwaxic queucämisaj awaj cho ri Dios rech cäsachtaj ru mac ri are' junam jas ri cubano rech cäsachtaj qui mac ri winak.

⁴Man c'o tä c'u jun ri cäcowinic cucoj rib che qui nimal sacerdotes xak pa re wi, xane are ri Dios cäsiqu'unic, cuya c'u ri rekle'n ri' ri nim u k'ij jas ri xuban che ri ka mam Aarón. ⁵Je c'u ri' ri Cristo, ri Are' man xa tä xucoj rib che qui nimal sacerdotes, xane are ri Dios xyo'w ri rekle'n ri' ri nim u k'ij, je' jas ri xubij che: Ri at ri', at nu C'ojol, cämic xinoc che ra Tat, —xuchixic. ⁶Xukuje' pa jun u xak ru Lok' Pixab ri Dios chic, cubij: Ri at ri', at sacerdote ri man c'o tä awelic, je' jas ru banic ri Melquisedec, —cächa'. ⁷Ri Cristo aretak xc'asi waral cho we uwächulew, ri Are' co xch'awic, xuban orar, xel c'u u wa'l u wäch aretak xuta' tok'ob che ri Dios ri cäcowin chuto'ic cho ri cämical. Ri Dios c'ut xu-

tatabej ri xubij ri Cristo rumal chi xujach rib pu k'ab ri Are'. ⁸Je c'u ri' ri Cristo, pune Are u C'ojol ri Dios, rumal c'u ri c'äx ri xuriko xretamaj ri nimanic. ⁹Je ri' kas xujach rib chubanic ronojel ru rayibal ri Dios. Rumal c'u ri Are' xpe ri tobanic ri man c'o tä u q'uisic ri cuya ri Dios chque conojel ri queniman che. ¹⁰Xocsax c'u rumal ri Dios che qui nimal sacerdotes, jas ru banic ri Melquisedec.

Waral cäkil wi ri c'äx ri curik jun winak we cuya can ri cojonic

¹¹Sibalaj c'o na ri cäkaj cäkabij chrij wa' ri tajin cäkatzijoj. C'äx c'u u k'alajisaxic wa' chiwe, rumal chi ri ix man quiwaj taj quich'obo. ¹²Ri ix ya ojer chic ix cojoninac, rajwaxic c'ut chi ix chic queitijoj niq'uiyaj chic. Man je' tä c'u ri'. Xane xa rajwaxic i tijoxic chi na ix che ri nabe tak tijonic ri man c'äx tä u ch'obic rech ru Lok' Pixab ri Dios. Xa man c'o tä i chuk'ab, je' ta ne chi c'ä ix ac'alab na, rajwaxic c'u na ri tu' chiwe chuq'uexwäch ri wa. ¹³Conojel ri xak leche cäquitijoj, e je' ta ne ac'alab ri c'ä quetu'n na. Mäja' quecowin ri' cäquich'obo jas ri' ri u banic ri jicomal pa ri qui c'aslemal. ¹⁴Are c'u ri wa are chque ri ya e ri'jab chic, ri quecowin chic quechomanic, ri quecowin chic cäquich'obo jachique ri utz, jachique ri man utz taj.

6 Je c'u ri', kaya ba' can ri nabe tak tijonic chrij ri Cristo rech cäkatakej q'uiyem, cätz'akat c'u ri ka chomabal. Mäkatzijoj chic jas ri xkatzijoj can nabe, chi rajwaxic cäquiq'uex canima' ri winak, cäquiq'uex c'u qui chomanic rech cäquiya can u banic ri etzelal ri cäc'aman bi pa ri cämical. Mäkatzijoj chic xak xuwi ri cojonic chrij ri Dios. ²Mäkatzijoj chic xak xuwi ri tijonic chrij ri kasna', o chrij ru ya'ic k'abaj pa qui jolom ri

^{‡‡}5:1 “Sacerdote aj Israel”: Chawila' ri San Lucas 1:8, xukuje' ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

cojonelab, chrij ri qui c'astajic ri cäminakib, xukuje' chrij ri k'atow tzij, tojbal ri man c'o tä u q'uisic ri cuya ri Dios chque ri winak. ³Katakej ba' q'uiyem pa ri cojonic ruc' ru tobanic ri Dios pa ka wi'.

⁴Je ri', rumal chi ri winak ri e c'o chi pa ri sakil rech ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, man cuya' tä chic quetzelej chquij we quetzak chi na pa mac, rumal chi qui c'amowam chic ri tewchibal ri cuya ri Dios, c'o chic ri Lok'alaj Espiritu. ⁵Ri winak ri' xukuje' qui c'amowam ri je'lalaj u Lok' Pixab ri Dios, xukuje' ru chuk'ab ru takanic ri Dios pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na. ⁶We winak ri', we quetzakic, man cuya' tä chic cäbix chque chi cäquiq'uex chic ri canima', cäquiq'uex c'u qui chomanic, rumal chi ri e are' ruc' ri tajin cäca'n pa ri qui c'aslemal xa tajin cäquirip chi jumul ri u C'ojol ri Dios, xa tajin cäquesaj u q'uixbal chquiwäch conojel ri winak. ⁷E junam wa' ruc' ri ulew ri cubik' ri jäb ri cäkaj amak'el. We ri ulew ri' cuya utzalaj tico'n ri quewächinic chque ri quetajinic, c'o ru tewchibal ri Dios puwi'. ⁸We c'u xa q'uix queq'uiy chuwäch xukuje' k'ayes, man c'o tä u patän ri'. Cäpe na c'äx puwi' rumal ri Dios, chuq'uisbal c'ut cäporox na.

**Waral cäkil wi jas ri'
ri cäcu'bi wi ka c'ux chrij**

⁹Lok'alaj tak kachalal, pune c'u je' cutzijon wa', kas ketam chi ri ix quirik na ri nimalaj u tewchibal ri Dios rumal chi i rikom chic ru tobanic ri Are'. ¹⁰Je ri', rumal chi ri Dios kas cuban ri jicomal. Man cäsach tä na pu jolom ri i banom, ri rutzil iwanima' ri i c'utum che ri Are' aretak quiya tobanic chque ri kachalal cojonelab, are c'u wa' ri tajin quiban na cämïc. ¹¹Cäkaj

c'ut chi chijujunal quitakej u banic wa' ruc' quicotemal ri cäpe pa iwanima' c'ä quiq'uis na u banic ronojel, rech kas je' quel wi na ri iweye'm. ¹²Man cäkaj taj chi quixsak'orinic, xane chi quiban iwe jas ri xca'n ri niq'uiyaj ri rumal chi xecojonic xukuje' xquichajij paciencia xquechbej ri echbal ri xuchi'j ri Dios chque.

¹³Aretak ri Dios xuchi'j che ri ka mam Abraham chi cutewchij na, xucuj rib ri Are' che u juramento rumal chi man c'o tä chi jun ri nim na u k'ij chuwäch ri Are'. ¹⁴Xubij c'u che ri ka mam Abraham: "Kas tzij sibalaj catintewchij na, quinban na chi e q'uia ri awachalaxic ri quil na qui wäch pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic," —xcha'. ¹⁵Ri ka mam Abraham xuchajij paciencia, xreyej na. Je ri' xuc'amo jas ri xchi'x che rumal ri Dios. ¹⁶Ri winak, aretak cäca'n juramento, cäquicoj ru bi' jun ri nim na u banic chquiwäch ri e are' chubanic ri qui juramento. Aretak cäquijiquiba qui tzij ruc' juramento, man c'o tä chi jas chrij quech'ojin wi. ¹⁷Rumal ri' ri Dios xujiquiba u bixic ri xuchi'j ruc' juramento. Je ri', rumal chi xraj xuk'alajisaj chquiwäch ri queechben na ri xuchi'j chi ri Are' man cuq'uex tä ru chomanic, xane kas cuban na jas ri xubij. ¹⁸Je c'u ri' e c'o quieb ri man cuya' taj queq'uexic, ri xuchi'j ri Dios, xukuje' ri u juramento. Cumal c'u wa' ri Dios man cuya' taj ri mat cuban ri xubij. Cumal c'u wa' xukuje' ri Dios kas xucu'bisaj ka c'ux uj ri ka tzu-cum ru tobanic. Ka jiquibam c'u ka c'ux chrij ri xuchi'j ri Dios chke, chrij c'u ri u yo'm chkawäch. ¹⁹We cu'lbäl ka c'ux ri' kas cuchap ri kanima', je' jas ri cuban ri jun nimalaj ch'ich' ri cäbix ancla[¶] che ri cuchap ri jun barco. Ri uj xukuje' c'o jun ka ancla ri co ximital chrij ri tasbal u pam ri Lok'alaj C'olibal rech ri nimalaj

[¶]6:19 "Ancla": Chawila' Hechos 27:29, nota.

rachoch Dios ri c'o chila' chicaj. ²⁰Chila' xoc wi ri Jesús che ka q'uexwäch chu-paquic jun be chkawäch. Je ri' ri Jesús xoc che ka nimal sacerdotes ri man c'o tä relic jas ru banic ri Melquisedec.

Waral cäkil wi chi ri Jesús are sacerdote jas ru banic ri Melquisedec

7 We Melquisedec ri' are wa' ri xc'o'ji che nim takanel pa ri tinimit Salem,^{§§} xukuje' are sacerdote rech ri nimalaj ka Dios aj Chicaj. Aretak ri ka mam Abraham txzelej lok pa ri ch'oj ri xeuch'ac wi ri nimak tak takanelab, ri Melquisedec xel lok chuc'ulaxic, xutewchij c'ut. ²Xuya c'u ri ka mam Abraham che ri Melquisedec ru lajujil ronojel ri xutokij lok pa ri ch'oj. Ri bi'aj Melquisedec nabe quel cubij “nim takanel ri jicom ranima”. Xukuje' quel cubij “nim takanel ri cuya utzil chquixol ri winak”, rumal chi are nim takanel puwi' ri Salem. Ri Salem quel cubij “ri cuya utzil chquixol ri winak”. ³Man c'o tä cäbixic chquij ru nan u tat ri Melquisedec, o chquij tak ru mam. Man c'o tä cäbix chrij jampa' xil u wäch, xukuje' jampa' xcämïc. Je ri' are jun c'utbal chrij ru C'ojol ri Dios. Are jun sacerdote wa' ri man c'o tä relic.

⁴K'alaj ba' chi ri Melquisedec are jun takanel ri nim u banic, rumal chi ri ka mam Abraham xuya che ru lajujil ronojel ri xutokij lok chque ri nimak tak takanelab pa ri ch'oj. ⁵Cubij ru Pixab ri Moisés chi ri rachalaxic ri Leví ri queboc che tak sacerdotes yo'm takanic pa qui k'ab rech cäquitok'ij ru lajujil ronojel chque ri winak, pune ri winak e are' cachalal, pune ri e are' xukuje' e rachalaxic ri ka mam Abraham. ⁶Ri Melquisedec, pune man rachalaxic tä ri Leví, xutok'ij c'u ru lajujil ronojel che ri ka mam Abraham, ru c'amom ri xuchi'j ri

Dios. Xak je ri' ri Melquisedec xutewchij ri ka mam Abraham. ⁷Man c'o tä c'u jun ri mat cucojo chi ri jun ri cätewchinic are nim na u k'ij chuwäch ri jun ri cätewchixic. ⁸Conojel ri quec'amow ri lajujil waral chkaxol uj e winak wa' ri xa quecämïc. Are c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic man cubij tä chi ri Melquisedec xcämïc. ⁹Cuya' cäkabij chi ri Leví xukuje' ri rachalaxic ri are' ri queboc che sacerdotes, ri cäquitok'ij ru lajujil ronojel chque ri winak cämïc, je' ta ne chi ri e are' xukuje' xquiya ri' ru lajujil ronojel che ri Melquisedec aretak xuya re ri ka mam Abraham. ¹⁰Je ri', rumal chi ri ka mam Abraham je' ta ne e ruc'am na pa ru cuerpo ri rachalaxic ri mäja' xil qui wäch aretak ri Melquisedec xel bic chuc'ulaxic ri are'.

¹¹Ri winak aj Israel xyi' ri Pixab chque cumal ri sacerdotes aj Leví ri e rachalaxic can ri ka mam Aarón. We ta ri sacerdotes ri' ruc' ri Pixab kas xecowinic xca'n utz che ri qui c'aslemal ri winak cho ri Dios, mat rajwaxic ri' chi xwalij jun sacerdote chic jas ru banic ri Melquisedec, ri mat junam ruc' ri ka mam Aarón. ¹²Are c'u we cäq'uextaj ri sacerdote, rajwaxic ri' xukuje' cäq'uextaj ri Pixab. ¹³Are c'u ri Kajaw Jesús, ri cäch'aw ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic chrij, ri Are' are aj re jun tinimit chic re Israel. Man c'o tä c'u jumul oquinak jun re ri tinimit ri' che sacerdote. ¹⁴Kas k'alaj c'ut chi ri Kajaw Jesús are aj Judá, are c'u ri ka mam Moisés, aretak xch'aw chquij ri sacerdotes, man c'o tä jas xubij chquij ri winak aj Judá.

¹⁵Kas k'alaj c'u wa' rumal chi ri c'ac' sacerdote ri xwalijic are je' jas ru banic ri Melquisedec. ¹⁶Man xoc tä c'u wa' che sacerdote rumal ri qui pixab winak ri cubij jachin tak ri rachalaxic, xane rumal ru chuk'ab jun c'aslemal ajchicaj ri man

§§7:1 Ri tinimit Salem are ri tinimit Jerusalén ojer.

cäsach tä u wäch. ¹⁷ Are c'u wa' ri xch'aw ri Dios chrij aretak xubij:

At ri', at sacerdote

ri man c'o tä awelic

je' jas ru banic ri Melquisedec,

—cächa'. ¹⁸ Je c'u ri' ri ojer takanic xak xyi' canok rumal chi man c'o tä u chuk'ab, xukuje' man cäcowin tä ri' che qui to'ic ri winak. ¹⁹ Ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés man xcowin taj xuban utz che ru c'aslemal ri winak cho ri Dios. Chuq'uexwäch ri Pixab c'o ri kas utz na ri cäcu'bi ka c'ux chrij. Rumal c'u wa' cuya' cujkeb ruc' ri Dios.

²⁰ Ri Dios c'ut xuban ronojel wa' ruc' juramento. ²¹ Ri niq'uiaj sacerdotes chic man ruc' tä juramento xecojic. Are c'u ruc' juramento xoc ri Jesús che sacerdote. Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Ri Kajaw Dios xuban juramento,

man cuq'uex tä c'u ru chomanic:

“At ri', at sacerdote

ri man c'o tä awelic

je' jas ru banic ri Melquisedec,”

—cächa'. ²² Rumal ri' ri Jesús are jun cojol tzij ri kas cujiquiba ri jun trato, ri utz na chuwäch ri nabe. ²³ Ri niq'uiaj sacerdotes chic xeq'uiaric. Rumal chi xa xecämnic man xecowin taj xquitakej u banic ri qui chac. ²⁴ Are c'u ri Jesús man cäcäm taj. Rumal ri' man c'o tä relic che sacerdote. Man coc tä jun chic che u qu'uxel. ²⁵ Rumal c'u ri' ronojel k'ij cäcowinic queuto' ri winak ri queopan ruc' ri Dios rumal ri Are'. Je ri', rumal chi man cäq'uis tä ru c'aslemal, xane c'o ronojel k'ij chuta'ic tok'ob che ri Dios pa qui wi'.

²⁶ Je c'u ri' ri Jesús are wa' ri qui nimal sacerdotes ri kas rajwaxic chke. Ri Are' tastal chrij ronojel u wäch etzelal, man c'o tä c'u jubik' ru mac. Man u banom tä etzelal, man xuban tä re ri cäca'n ri aj-

maquib. Xc'am bi sibalaj chicao, nim c'u na u k'ij chuwäch ronojel ri u banom ri Dios. ²⁷ Ri Are' man je' taj jas ri niq'uiaj tak qui nimal sacerdotes chic ri ronojel k'ij quequicämisaj awaj che qui sipaxic cho ri Dios. Cäca'n wa' rech cäsach ri qui mac ri e are' nabe, te c'u ri' rech cäsach ri qui mac ri winak. Ri Jesús c'ut xa jumul ri' xuya jun sipanic cho ri Dios aretak xujach rib pa ri cämical. ²⁸ Ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés cucoj tak achijab ri xa e ajmaquib che qui nimal sacerdotes. Are c'u ri juramento ri xuban ri Dios aretak c'o chi ri Pixab, are xucoj ru C'ojol ri Dios che qui nimal sacerdotes. Are qui nimal sacerdotes wa' ri jicom ranima', ri man c'o tä u mac, ri c'o ronojel k'ij.

Waral cäkil wi chi ri Jesús are cojol tzij ri xuban jun c'ac' trato

8 Are c'u ri nim na u banic che ri tajin cäkabij, are wa': Ri Jesucristo, ri qui nimal sacerdotes ri c'o pa ka wi' uj, t'uyl ri Are' pa ru wiquiäk'ab ri Dios chila' chicao. ² Are sacerdote wa' ri cäpatänin pa ri kas Lok'alaj Ja ri xban rumal ri Kajaw Dios, man cumal tä ri winak. ³ Ronojel qui nimal sacerdotes are cojom chuya'ic sipanic xukuje' che qui cämisaxic awaj ri quesipax cho ri Dios, rumal c'u ri' ri Jesucristo rajwaxic chi ri Are' xukuje' c'o jas cuya che sipanic cho ri Dios. ⁴ We ta ri Cristo xak are c'o waral cho we uwächulew, mat oquinak ri' che sacerdote rumal chi c'ä e c'o na sacerdotes ri cäquiya sipanic cho ri Dios jas ri cätakan wi ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés. ⁵ We sacerdotes ri', aretak quepatäninic quequicoj jastak ri e c'utbal chquij ri jastak ri kas e c'o chila' chicao. Ketam chi xa e c'utbal, rumal chi ri Dios xubij che ri ka mam Moisés aretak xuchomaj u yaquic

ri rachoch Dios:* “Kas chawila', je' caban na che ronojel jas ri xinc'ut chawäch pa ri nimalaj juyub,”† —xcha che. ⁶ Are c'u ri ka sacerdote uj ri cojom che qui nimal sacerdotes, are utz na ri patäninic ri cubano rumal chi are cojol tzij ri xuban ri jun c'ac'trato ri utz na chuwäch ri nabe, rumal chi cuchij' wi ri Dios nimak tak tewchibal ri kas e utz na.

⁷ We ta kas utz xel ri nabe trato, mat rajwaxic ri' xban chi jun trato chic. ⁸ Ri Dios c'ut xrilo chi man utz tä ri qui c'aslemaal ri winak aj Israel, je' jas ri xubij pa ru Lok' Pixab ri Tz'ibtalic:

Ri Kajaw Dios cubij: Cäpe na ri k'ij aretak quinban na jun c'ac'trato cuc' ri winak aj Israel, cuc' ri winak aj Judá, —cächa ri Kajaw Dios.

⁹ Man junam tä c'u ri' ruc' ri trato ri xinban cuc' ri qui mam ojer pa ri k'ij ri xinc'am qui be rech queinwesaj lok pa ri nim tinimit Egipto. Man xca'n tä c'ut jas ri cubij ri trato ri xinban cuc', rumal c'u ri' xeinya canok, cubij ri Kajaw Dios, —cächa ri'.

¹⁰ Ri trato ri quinban na cuc' ri winak aj Israel pa tak ri k'ij ri quepetic are wa', cubij ri Kajaw Dios: Quinya na ri nu Pixab pa tak ri qui chomabal, quintz'ibaj c'u na wa' pa tak ri canima'. Quinoc chi na che qui Dios, are c'u ri e are' quebec na che ri nu winak in.

¹¹ Man c'o tä na jun winak rajwaxic

cuya tijonic che jun winak chic. Man cuya tä tijonic che ri rachi'l, man cuya tä c'u tijonic che ri rachalal rech kas cäretamaj u wäch ri Dios rumal chi conojel winak cäquetamaj na nu wäch, chi ac'alab, chi ri'jab.

¹² Quincuy na ri etzelal ri ca'nom, man c'o tä c'u jubik' ri qui mac ri cäna'taj chi na chwe, —cächa ri Kajaw Dios. ¹³ Aretak cubij ri Dios chi c'o chi jun c'ac'trato, quel cubij chi ri nabe trato ya xoc'owic, man c'o tä chi u patän. Ri ojer trato ri ya xoc'owic, cäsach na u wäch chanim.

Waral cäkil wi ru jalbem rib ri Lok'alaj Ja ri c'o chicaj ruc' ri rachoch Dios ri c'o cho we uwächulew

9 Ri nabe trato c'o ri u takanic ri cubij jas ri rajwaxic chubanic tak ri k'ijilanic. Are c'u jun k'ijilanic ri xa chupam jun rachoch Dios waral cho we uwächulew cäban wi. ² Ri rachoch Dios ri' are je wa' u banic: Pa ri nabe u tas ri cäbix Lok'alaj C'olibal che, chila' c'o wi ri tac'alibal cantela re k'än puak xukuje' ri mesa ri c'o wi ri wa ri yo'm cho ri Dios. ³ Ri ucab u tas ri rachoch Dios are ri c'o chrij ri tasbal u pam, are c'u wa' ri cäbix che: C'olibal ri Sibalaj Lok' na, —cuchixic. ⁴ Chila' c'o wi ri ta'bal tok'ob re k'än puak ri cäporox wi ri incienso, xukuje' ri caxa ri ch'ukum rij che k'än puak, ri c'olotal wi ri trato. Chupam ri caxa ri' c'o jun xaro re k'än puak ri c'o maná[‡] chupam, c'o c'u ru ch'imiy ri ka mam Aarón ri xtuxic, xukuje' e c'o ri tz'alam tak abaj chupam ri xetz'ibax wi ri takanic re ri trato. ⁵ Puwi' ri caxa e c'o quieb ángeles ri cäbix querubines chque

*8:5 a Chawila' ri tzij “Rachoch Dios” pa ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

†8:5 b Ri nimalaj juyub ri' are ri cäbix “juyub Siná” che.

‡9:4 “Maná”: Are ri wa ajchicaj tzukubal que ri winak aj Israel aretak xebin pa tak ri juyub ri quetz'inowic.

ri cäquiq'uexwächij ru c'olem ri Dios. E are c'u wa' qui lic'om ri qui xic' puwi' ri tz'apibal u wi' ri caxa ri cäban wi ri sachbal mac. Man cujcowin tä c'ut cäkatzijoj chi na más chrij ronojel wa' che we chanim ri'.

⁶ Je ri' e banom ri jastak pa ri rachoch Dios. Ri sacerdots c'ut ronojel k'ij queboc pa ri nabe u tas ri rachoch Dios chubanic ronojel ri cajwataj che ri k'ijilanic. ⁷ Are c'u pa ri ucab u tas ri rachoch Dios xuwi coc ri qui nimal sacerdots xa jumul che ri jun junab. Aretak coquic rajwaxic cuc'am bi quic' quech awaj rech cuya cho ri Dios che sipanic che sachbal u mac ri are' xukuje' che sachbal qui mac ri winak aj Israel. ⁸ Ruc' wa' we ri' ri Lok'alaj Espiritu cuk'alajisaj chkawäch chi aretak tajin cäcoj ri nabe u tas ri rachoch Dios che ri k'ijilanic, mäja' c'o ri ocbal chque ri winak rech queopan pa ri C'olibal ri Sibalaj Lok' na. ⁹ Ronojel c'u wa' xa are jun c'utbal chkawäch uj cämïc. Ri sipanic c'ut, xukuje' tak ri awaj ri quecämisax che qui ya'ic cho ri Dios, man quecowin taj cäca'no chi ri winak ri quek'ijilanic chila' utz cäquina' pa canima' cho ri Dios. ¹⁰ Je ri', rumal chi ronojel wa' xa e are jastak ri quetijowic, je' jas ri wa, xukuje' jujun jastak ri e nak'atal wi ri winak ri cäca'no che resaxic ri äwas chquij, are c'u xak e takanic wa' ri xuwi c'o cäquipatänij c'ä cäq'uex na ronojel rumal ri Dios.

¹¹ Cämïc c'ut ya xul ri Cristo. Are qui nimal sacerdots wa' ri cuya chke chi quekarik nimak tak tewchibal cämïc ri'. Cäpatänin c'u chupam ri kas Lok'alaj Ja ri utz na, ri kas je'lic, ri man xa tä banom cumal winak, ri man rech tä c'ut we uwächulew ri'. ¹² Xa jumul xoc ri Cristo pa ri C'olibal ri Sibalaj Lok' na chutojic ri ka mac. Man are tä chuya'ic qui quiq'uel tak q'uisic', qui quiq'uel alaj tak wacäx

cho ri Dios, xane tzare ru quiq'uel ri Are'. Ruc' wa' xubano chi xkarik ru tobanic ri Dios ri man c'o tä u q'uisic'. ¹³ Kas tzij c'ut chi ri qui quiq'uel tak ri ama'ib wacäx, ri qui quiq'uel tak ri q'uisic', ru chajil ri alaj ati't wacäx ri cäporox puwi' ri ta'bal tok'ob, ri cächicox pa qui wi' ri winak ri c'o ri äwas chquij, kas cäcowin wa' che resaxic ri äwas chrij ri qui cuerpo. ¹⁴ We je ri', za mat c'u sibalaj c'o na u chuk'ab ru quiq'uel ri Cristo? ¡Je!, je ri'! Ri Cristo, rumal ri Lok'alaj Espiritu ri man cäcäm taj, xujach rib ri Are' cho ri Dios che jun sipanic ch'ajch'oj. Ru quiq'uel cäresaj ri etzelal pa kanima'. Te c'u ri' man cäka'n tä chic ri uj nak'atal wi nabe ri man c'o tä u patän. Je ri' utz cäkana' pa kanima' cho ri Dios, rech cujcowinic cäkapatänij ri c'aslic Dios.

¹⁵ Rumal ri' ri Jesucristo are cojol tzij re ri c'ac' trato. Ri Cristo xcämisaxic rech quesachtaj ri mac ri xca'n ri winak pa ru k'ijol ri nabe trato, xukuje' rech ri e siq'uim rumal ri Dios cäquirik na ri echbal ri man c'o tä u q'uisic ri xuchi'j lok ri Dios chque. ¹⁶ Je ri', rumal chi we cäban jun wuj ri cäc'utuw ru rayibal jun winak, rajwaxic ri' cäk'alajisaxic chi kas cämïnak chic ri winak ri xbanow canok ri wuj ri' rech kas c'o u patän.¹

¹⁷ Ri wuj ri' xuwi c'o u patän aretak cämïnak chic ri xbanowic. We c'ä c'asal na ri jun ri xbanow ri wuj, man c'o tä u patän ri'. ¹⁸ Rumal ri' aretak xban ri nabe trato, xecämisax na jujun awaj, xtxic c'u ri qui quiq'uel. ¹⁹ Ri ka mam Moisés xubij conojel tak ri takanic re ri Pixab chque conojel ri winak aj Israel. Te c'u ri' xuc'am jun ch'äkap rismal chij ri banom quiäk che, xukuje' jun u k'ab che', hisopo u bi', xurub pa ri qui quiq'uel ri alaj tak wacäx xukuje' ri qui quiq'uel ri q'uisic', yuja'm c'u joron ruc', xuchicoj puwi' ri wuj re ri Pixab xukuje' pa qui wi' ri

¹9:16 Are jun u wäch “pacto” o “trato” wa'.

winak. ²⁰ Te c'u ri' xubij chque: "Are wa' ri quic' ri cujiquiba ri trato ri xuban ri Dios iwuc'," —xcha chque. ²¹ Xukuje' ri ka mam Moisés xuchicoj quic' chrij ri rachoch Dios, xukuje' chquij conojel ri jastak ri xecoj pa ri k'ijilanic. ²² Je' jas ri cubij ri Pixab: Are rajwaxic chi ruc' quic' quesax ri äwas chrij ronojel. Man cäsachtaj tä ri' ri mac ri banom cumal ri winak, we man cätix tä ri quic'.

**Waral cäkil wi chi ru cämical
ri Cristo cäresaj ri ka mac**

²³ Rajwaxic c'ut chi xtix ri qui quiq'uel tak ri awaj ri xesipax cho ri Dios che resaxic ri äwas chquij ri jastak ri' ri xa e c'utbal chquij ri jastak ri e c'o chila' chicaj. Are c'u ri jastak ri e c'o chila' chicaj, rajwaxic chi c'o ri utz na chuwäch ri qui quiq'uel ri awaj ri cäsipax cho ri Dios chubanic kas ch'ajch'oj chque. ²⁴ Ri Cristo man xoc tä chupam ri rachoch Dios ri xa banom cumal winak, ri xa jun c'utbal ri' chrij ri kas rachoch Dios chicaj, xane kas chila' pa ri caj xoc wi ri Are'. Chila' c'ut c'o wi cämich cho ri Dios chuta'ic tok'ob pa ka wi'. ²⁵ Ri qui nimal sacerdotes aj Israel rajwaxic chi coc ronojel junab pa ri C'olibal ri Sibalaj Lok' na chujachic quic' ri man rech tä ri are' cho ri Dios. Are c'u ri Cristo man cujach tä rib q'uia mul che sipanic cho ri Dios. ²⁶ We ta je ri', are q'uia mul ta na chi ri Cristo cäminak petinak lok tzaretak xbantaj ruwächulew. Man je' taj xubano, xane cämich, ri tajin quepe ri q'uisbal tak k'ij pa ka wi', ri Cristo xpetic. Ri Are' xa jumul ri' xujach rib che sipanic cho ri Dios che resaxic ri ka mac. ²⁷ Rajwaxic chi conojel winak xa jumul quecäm na cho we uwächulew, te c'u ri' cäk'at na tzij pa qui wi' rumal ri Dios. ²⁸ Je c'u ri' xukuje' ri Cristo xa jumul xcämisaxic che resaxic ri qui mac ri winak. Cäpe chi c'u na jumul chic che qui to'ic conojel ri tajin

queye'n che. Man cäpe tä chi c'u che resaxic ri qui mac ri winak.

10 Ri Pixab c'ut ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés man are tä jun kas c'utbal que ri utzalaj tak tewchibal ri quepe na. Man are tä c'u wa' ri kas quil-itaj na. Ri Pixab man cäcwin taj cuban utz che ri qui c'aslemaal ri winak ri que-boc cho ri Dios rumal ri qui cämisaxic awaj che qui sipaxic cho ri Dios ronojel junab. ² We ta ri Pixab cäcwinic cuban utz che ri qui c'aslemaal ri winak cho ri Dios, mat rajwaxic cutakej qui cämisaxic awaj che qui sipaxic cho ri Dios. We ta je ri', aretak sachtajinak chi ri qui mac ri winak ri quejachow ri awaj cho ri Dios, cäquina' ta na ri' pa canima' chi man c'o tä chi qui mac. ³ Man je' tä c'u ri' Xane ri awaj ri quecämisax cho ri Dios xa e na'tabal re ri qui mac ri winak ronojel junab. ⁴ Je ri', rumal chi ri qui quiq'uel tak ri ama' wacäx, ri qui quiq'uel tak ri q'uisic' man cäcwin tä wi cäresaj ri mac.

⁵ Rumal ri' ri Cristo, aretak xpe cho we uwächulew, xubij che ri Dios:

Man caj tä la awaj
ri quecämisax chuwäch la,
man caj tä c'u la sipanic quech awaj,
xane xa xban la u banic
jun nu cuerpo (rech quincämisax
chuwäch la).

⁶ Ri sipanic quech awaj ri queporoxic,
ri awaj ri quecämisax chuwäch la
che resaxic ri mac,
man utz taj quil wi la,
—xcha ri'.

⁷ Te ri' xinbij: "In c'olic ri', nu Dios.
In petinak chubanic ri rayibal la,
je' jas ri tz'ibtal chwij
chupam ri wuj re ri Pixab,"

—xcha ri'. ⁸ Nabe cubij chi ri Dios man cäkaj tä c'u chuwäch ri sipanic quech tak awaj, man craj tä c'u ri awaj ri queporox chuwäch, ri quejach che resaxic ri mac, pune c'u takaninac ri Pixab chi je wa' cäbanic. ⁹ Te c'u ri' cubij: "In c'olic ri', nu

Dios, in petinak chubanic ri rayibal la,” —cächa'. Quel cubij wa' chi ri Dios xresaj ri sipanic quech awaj, xucoj c'u ru cämical ri Cristo che sipanic chuqu'ewwäch wa'. ¹⁰Ri Dios xujutas chrij ronojel u wäch etzelal rumal chi ri Cristo xuban ru rayibal ri Are' aretak xa jumul xujach rib che sipanic cho ri Are'.

¹¹Ronojel sacerdote aj Israel coc che patäninic ronojel k'ij. Q'uia mul c'ut xak tajin wi queucämisaj awaj che qui sipanic cho ri Dios, pune we ri' man quecowin taj quequesaj ri mac. ¹²Are c'u ri Jesucristo xa jumul xujach jun sipanic cho ri Dios ri xak xuwi wa' rajwaxic che resaxic ri mac pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Te c'u ri' xt'uyi pa ru wiquiäk'ab ri Dios. ¹³Xak reye'm chic chila' chi cäyi' che chi cäch'acanic, cätakan c'u pa qui wi' conojel ri cäca'n qui c'ulel che. ¹⁴Je ri', rumal chi ruc' ri jun sipanic ri xyi' cho ri Dios xubano chi man c'o tä chi jas rajwaxic chque ri winak ri tajin quesax chrij ronojel u wäch etzelal. ¹⁵Ri Lok'alaj Espíritu cujiquiba u bixic wa' chke.[§] Nabe c'ut cubij:

¹⁶Ri trato ri quinban na cuc' pa tak ri k'ij ri quepe na are wa', cubij ri Kajaw Dios: Quinya na ri nu pixab pa tak ri canima',

quintz'ibaj na wa' pa tak ri qui chomabal, —cächa'. ¹⁷Te ri' cubij:

Man c'o tä jubik' ri qui mac ri cäna'taj chi na chwe. Je ri' xukuje' ri etzelal ri ca'nom, —cächa'. ¹⁸Je c'u ri', aretak e sachtajinak chi conojel tak ri ka mac, man rajwaxic tä chi ri' queyi' niq'uiaj sipanic chic cho ri Dios che resaxic ri mac.

Rajwaxic chi cujoc cho ri Dios

¹⁹Rumal ri', kachalal, mäkaxej ba' kib. Cämíc c'ut cuya' cujoc pa ri C'olibal ri Sibalaj Lok' na rumal ru quiq'uel ri Jesucristo. ²⁰Cäkac'am bi ri c'ac' be, ri be ri cujuc'am bi pa ri c'aslemal. Are wa' ri xujak chkawäch aretak xjisjeb ri tasbal u pam ri rachoch Dios. Are quel cubij wa' chi rumal ru cuerpo ri Jesús cuya' cujoc. ²¹Ri Jesús are nimalaj ka sacerdote ri cätakan puwi' ri rachoch Dios. ²²Rumal ri' rajwaxic cujoc cho ri Dios ruc' jicomalaj kanima' ri man c'o tä wi etzelal. Kas c'u cujcojon che, man cuban tä quieb ka c'ux. Ri Are' c'ut u banom ch'ajch'oj che ri kanima' rech man cäkana' taj chi c'o ka mac, ch'ajom chi c'ut ri ka cuerpo ruc' sak joron. ²³Katakej ba' ri ka cojoníc chrij ri cu'l wi ka c'ux, mäkaquexo, rumal chi ri Dios kas cuban na ri xuchi'j chke. ²⁴Xukuje' rajwaxic cäkatzucuj u to'ic kib ri jun ruc' ri jun chic rech lok' cäkil kib, cäca'n c'u ri utzil chque conojel. ²⁵Mäkaya ba' can ru mulixic kib, jas ri cäca'n jujun ri xa c'amaninak chque, xane kawalijisaj ri kanima' chbil tak kib, más na cämíc rumal chi ketam chi nakaj chic c'o wi ri k'ij ri cäpe ri Kajaw Jesús.

²⁶We cäkatzucuj u banic ri mac aretak ya ketam chi ri kas tzij, man c'o tä chi jun sipanic chic ri cuya' cäyi' cho ri Dios che resaxic ri ka mac. ²⁷Xane xuwi cäkayej ri xibibalalaj k'ij aretak cäk'at tzij pa qui wi' ri winak, xukuje' ri nimalaj k'ak' ri queuporoj na ri cäca'n qui c'ulel che ri Dios. ²⁸Ri winak ri man cunimaj tä ri Pixab ri xutz'ibaj ri ka mam Moisés, ri e c'o c'u quieb o we ne oxib ri quek'alajisanic chi kas c'o u mac, cäk'at na tzij puwi' ri winak ri' chi cäcämisaxic. Man cätok'obisax tä c'u na u wäch. ²⁹We je ri', ¿a mat quichomaj

§10:15 Are ri Lok'alaj Espíritu ri xuya ru Tzij ri Dios che tak ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer.

ix chi sibalaj takalic cäc'äjisax na qui wäch wa' jachin tak ri xa cäquetzelaj u wäch ru C'ojol ri Dios, tzel c'u cäquil wi ru quiq'uel, xukuje' cäquiyok' ri Lok'alaj Espíritu rech ri Dios ri cutok'obisaj qui wäch? ¡Je', je ri! Ri quic' ri' are wa' ri cujiq'iba ri c'ac'trato, ruc' c'u wa' quetastaj ri winak chrij ronojel u wäch etzelal. ³⁰ Ketam c'ut chi ri Kajaw Dios u bim: “In quinyo'w na ri c'äjisabal wächaj, in quintojow na ri rajil u q'uexel ri c'äx ri xbanic,” —xcha'. Xukuje' cubij pa ru Lok' Pixab: “Ri Kajaw Dios cuk'at na tzij pa qui wi' ri winak ri e rech ri Are',” —cächa'. ³¹ ¡Sibalaj c'äx c'ut we jun winak cuyac royowal ri c'aslic Dios, cäkaj c'u pu k'ab ri Are'!

³² Chena'taj ba' chiwe ri ojer tak k'ij aretak c'ä mäja' naj xixcojon che ru Tzij ri Dios, ri je' ta ne jun sakil wa' pa ri i c'aslemal. Ruc' c'u nimalaj paciencia xich'ij ri nimalaj c'äx ri xpe pi wi'. ³³ Jun c'u chiwe xixyok'ic, xban c'u c'äx chiwe chquiwäch conojel ri winak. Jun chic chiwe xeito' ri tajin cäquirik c'äx. Rumal c'u ri' xirik iwe ri c'äx ri xquirik ri e are'. ³⁴ Ri ix xitok'obisaj qui wäch ri xec'o'ji pa tak che'. Pune c'u xmaj ri jastak iwe, ruc' quicotemal xicuyu rumal chi iwetam chi c'o jun iwechbal ri utz na chila' chicaj ri man c'o tä u q'uisic. ³⁵ Mixbison ba', xane chicu'ba i c'ux chrij ri Dios rumal chi we je ri' quibano, nim na ri tojbal ri cäya'taj na chiwe. ³⁶ Ri ix rajwaxic quichajij paciencia chubanic ru rayibal ri Dios, xukuje' churikic ri xuchi'j ri Are' chi cuya na chiwe. ³⁷ Ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cubij:

Xa jubik' craj chi cäpe na ri Jun ri rajwaxic cäpetic, man cäbeytaj tä c'u na, —cächa'.

³⁸ Ri winak ri jicom ranima' cho ri Dios cäc'asi na rumal chi cäcojonic. We c'u cätzelej chrij,

man cäquicot tä ri wanima' ruc', —cächa'. ³⁹ Are c'u ri uj man uj jun tä cuc' ri niq'uijaj ri xa quetzelej chquij, cäsach c'u qui wäch, xane ri uj, uj jun cuc' ri quecojonic. Je ri' cäkarik ru tobanic ri Dios, cujc'asi c'u na.

Waral cäkil wi jas ri' ri cojonic

11 Ri cojonic are ri u jiquibaxic ka c'ux chi kas tzij cäya'taj na chke jas ri keye'm. Xukuje', pune man cäkil tä u wäch ri keye'm, cäkacoj pa kanima' chi kas c'olic. ² Ri ka mam ojer kas xecojonic. Rumal ri' ri Dios utz xril wi ri qui c'aslemal.

³ Rumal ri cojonic ketam chi ri Dios ruc' ru tzij xuban ri uwächulew, ri caj, ri k'ij, ri ic', xukuje' ri ch'imil. Je ri' chi ri man queilitaj taj, are xbambex que conojel ri quekil cämïc.

⁴ Rumal ri cojonic ri ka mam Abel xuya jun sipanic cho ri Dios ri utz na chuwäch ri sipanic ri xuya ri Caín. Rumal ri' xk'alajisax rumal ri Dios chi jicom ranima' ri ka mam Abel, xuc'amowaj c'u ru sipanic. Je ri', pune cämïnac chic ri ka mam Abel, je' ta ne chi tajin cätzïjon na cämïc rumal chi xcojonic.

⁵ Rumal ri cojonic ri ka mam Enoc xc'am bi chicaj, man xril tä c'u u wäch ri cämïcical. Man xriktaj tä chic rumal chi xc'am bi rumal ri Dios. Ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic cubij chi aretak mäjok cäc'am bi ri ka mam Enoc, ri Dios xquicot ruc' ru c'aslemal ri are'. ⁶ We man kas cujcojonic, ri ka c'aslemal man cäkaj tä ri' cho ri Dios. Je ri', rumal chi jachin ri craj coc cho ri Dios rajwaxic ri' cucojo chi kas c'olic, xukuje' chi ri Are' cuban ri utzil chque ri quetzucun che.

⁷ Rumal ri cojonic ri ka mam Noé xniman che ri Dios aretak xbix che chi c'o jas ri cäc'ulmataj na pune c'u mäja' quilitajic. Xkaj c'u chubanic ri arca che qui to'ic ri e c'o pa rachoch chuwäch ri c'äx ri cäpe na. Rumal ru cojonic xuk'at

tzij pa qui wi' ri niq'uiaj winak chic chi cäc'äjisax qui wäch. Xk'alajisax c'u rumal ri Dios chi jicom ranima' rumal chi xcojonic.

⁸Rumal ri cojonic ri ka mam Abraham xnimanic aretak xsiq'uiux rumal ri Dios, xe' c'u pa ri ulew ri xyi' che rumal ri Dios che rechbal. Xe'c, xel bi pa ru tinimit, man retam tä c'ut jawije' chi' copan wi. ⁹Rumal chi kas xcojon ri ka mam Abraham, xc'o'ji chila' pa ri ulew ri' ri xchi'x che rumal ri Dios, je' ta ne chi are jun estranjer winak. Xak pa tak carpa xc'o'ji wi. Je' c'u xuban ri ka mam Isaac, ri ka mam Jacob ri xukuje' xchi'x chque rumal ri Dios jas ri xubij che ri ka mam Abraham. ¹⁰Je ri', rumal chi ri ka mam Abraham xcu'bi u c'ux chi copan na pa ri jun tinimit ri man cäsach tä u wäch, ri xuchomaj u banic ri Dios, ri xukuje' Are' xyacowic.

¹¹Rumal ri cojonic ri ka mam Sara, pune ri are' man c'o tä ral quec'o'ji'c, xyi' c'u u chuk'ab rumal ri Dios rech cäc'o'ji ral pune nim winak chic. Je ri' xril u wäch jun ral ala, rumal chi xucojo chi ri Dios cubano jas ri xubij che. ¹²Je ri' ri ka mam Abraham, pune xa jubik' man cäcämïc, e q'uia c'u ri rachalaxic ri xil na qui wäch, ri je' qui q'uijal jas ri ch'imil ri e c'o chicaj, je' jas ri senyab ri c'o chuchi' ri mar ri man c'o tä jun cäcowin che cajilaxic.

¹³Conojel wa' we winak ri' xecämïc. Man xquirik tä c'u bic jas ri xuchi'j ri Dios chque. Rumal c'u rech chi kas xcojonic, je' ta ne chi tajin cäquil apan wa' chi naj, xquicojo chi c'olic, xequicot c'u chuchomaxic ri xchi'x chque. Xquik'alajisaj c'ut chi ri e are' xak e estranjerab, xak e oc'owel cho we uwächulew. ¹⁴Ri winak ri cäquibij chi xak e oc'owel cho we uwächulew, kas k'alaj wa' chi xa tajin cäquitzucuj na ri kas qui tinimit. ¹⁵We ta are tajin cäquichomaj apan ri ulew ri xebel wi lok, xecowin ta ri' xetzelej jela'.

¹⁶Man je' tä c'ut, xane ri e are' cäcäj jun qui tinimit ri utz na, are c'u wa' ri tinimit ri c'o chila' chicaj. Rumal ri' ri Dios man cäq'uiux taj aretak cäbix che chi are qui Dios ri winak ri', rumal chi u banom u banic jun tinimit ri cuya na chque.

¹⁷Rumal ri cojonic ri ka mam Abraham xuc'am bi ri Isaac ru c'ojol chuya'ic che sipanic cho ri Dios aretak ri Dios xuta' wa' che. Pune xak xuwi wa' u c'ojol c'olic man xuban tä quieb u c'ux chuya'ic ri are' che sipanic, pune ta ne ri Dios xuchi'j che: ¹⁸“Rumal ri a c'ojol, ri Isaac, quil na qui wäch ri awachalaxic,” —xcha ri' che. ¹⁹Ri ka mam Abraham kas xucojo chi ri Dios cäcowinic queuc'astajisaj ri cäminakib. Chuwäch ri are' c'ut, je' ta ne xcäm na ru c'ojol, te c'u ri' xc'astaj chic chquixol ri cäminakib, xc'o'ji chi na ruc'.

²⁰Rumal ri cojonic ri ka mam Isaac xuchi'j che ri a Jacob xukuje' che ri a Esaú chi quetewchix na pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na. ²¹Rumal ri cojonic ri ka mam Jacob aretak xa jubik' man cäcämïc, xuchi'j chque ri u c'ojol ri a José chquijujunal chi quetewchix na pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Xuk'ijilaj ri Dios xutok'aj c'u rib che ru tza'm ru ch'imiy. ²²Rumal ri cojonic ri ka mam José aretak xa jubik' man cäcämïc, xubij canok chi cäpe na ri k'ij aretak quebel na bi ri winak aj Israel pa Egipto. Xukuje' xubij canok jas ri cäban na che ru bakil.

²³Rumal ri cojonic ri a Moisés, aretak xil u wäch, oxib ic' xc'u' na cumal ru nan u tat. Je ri', rumal chi xquilo chi are jun ac'al je'lic. Man xquixej tä c'u quieb, xane man xquinimaj tä ri takanic ri xuya ri nim takanel chi rajwaxic cäquicämisaj ri ac'al. ²⁴Rumal ri cojonic ri a Moisés aretak nim ala chic, man xraj taj xuban u nan che ru mia'l ri nim takanel pa Egipto. ²⁵Xane ri are' más je'l na xril ru rikic c'äx cuc' ri winak ri e rech ri Dios chuquexwäch ri cäquicot na quieb oxib k'ij chubanic ri mac ri je'l cäquil

wi ri niq'uiaj winak chic. ²⁶ Are xuban u k'inomal che ri c'äxc'ol ri xuriko rumal ru patänixic ri Cristo, chuquexwäch ri qui k'inomal ri winak aj Egipto. Je ri', rumal chi tajin cuchomaj apan ri tojbal ri cäyi' na che rumal ri Dios. ²⁷ Rumal ri cojonice ri ka mam Moisés xel bi pa Egipto. Man xuxej tä rib chuwäch ri royowal ri nim takanel, man xuban tä c'u quieb u c'ux rumal chi je' ta ne tajin cäiril apan ri Dios ri man quilitaj taj.

²⁸ Rumal ri cojonice ri ka mam Moisés xuchap lok u banic ri nimak'ij Pascua,** aretak xtakanic chi cächicox quic' chuchi' tak ri ja. Je' xca'n ri winak aj Israel wa' rech ri ángel re ri cämical man queucämisaj tä ri nabeal tak qui c'ojol. ²⁹ Rumal ri cojonice xek'ax ri winak aj Israel pa ri nimalaj ja' rech ri Quiäk Mar, je' ta ne chi pa chaki'j ulew xek'ax wi. Aretak c'ut ri winak aj Egipto je' xcaj xek'axic, xejik' can ri e are' pa ri mar.

³⁰ Rumal ri cojonice xetzak ri pimak tak tapyä ri e c'o chrij ri tinimit Jericó, aretak e bininak chi wukub k'ij ri winak aj Israel chrij. ³¹ Rumal ri cojonice ri Rahab ri ixok ri queuch'abej achijab man xcäm tä junam cuc' ri winak ri man xeniman tä che ri Dios, rumal chi utz xuban che qui c'ulaxic ri achijab aj Israel ri e takom bi che rilic ri tinimit.

³² ¿Jas chi c'u ri quinbij na? Xa c'u man cuban tä ri k'ij chutzijoxic ri' ri xuban ri ka mam Gedeón, ri ka mam Barac, ri ka mam Sansón, ri ka mam Jefte, ri ka mam David, ri ka mam Samuel xukuje' ri xca'n ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. ³³ Rumal ri cojonice ri e are' xequich'ac tak tinimit, utz xca'n chuk'atic tzi, xya'taj c'u chque ri tobanic ri xuchi'j ri Dios. Xquitz'apij c'u u pa qui chi' tak ri coj. ³⁴ Xquichup nimak tak k'ak', xa jubik' c'u man xecämisax tä cumal winak ri c'o espada pa qui k'ab. Ri man c'o tä

qui chuk'ab xyi' ri qui chuk'ab. Te c'u ri sibalaj xech'acan pa ri ch'oj, xequich'ac c'u ri soldados ri e takom bic cumal ri qui c'ulel. ³⁵ E c'o c'u ixokib ri xquil chi na qui wäch ri qui cäminalic rumal chi xec'astaj chi na chquixol ri cäminalic.

Niq'uiaj winak chic xban c'äx chque, xecämisaxic, man xquic'am tä c'u ri torbal que. Je ri' xca'no rech cäquirik jun c'aslemal ri utz na aretak quec'astaj na chquixol ri cäminalic. ³⁶ Niq'uiaj chic xesax qui q'uibal, xech'ay c'ut. Man xuwi tä wa', xane xukuje' xeyut ruc' tikom tak ch'ich', xeocsax c'u pa che'. ³⁷ Xecämisax chabaj, xek'at che sierra, xban quieb chque, xban c'u q'uia u wäch c'äx chque che rilic we kas e cojonelab, xukuje' e c'o ri xecämisax ruc' machete. Xexulic, xepakic. Xa qui tz'umal chij xukuje' qui tz'umal q'uisic' xquicoj che catz'iak. E meba', xyac qui bis, xetzela x c'u qui wäch cumal ri winak. ³⁸ Ri winak re ri uwächulew man takal tä chque chi quec'oji we winak ri' cuc'. Xebe' c'u je wa', xebe' je ri' pa tak ri juyub ri quetz'inowic, pa tak ri c'ache'laj. Xak pa tak pec, xak pa tak ri jul ri e c'o pa tak ri ulew xec'oji wi. ³⁹ Conojel wa' we winak ri', pune xilitajic chi utz xca'n pa ri qui c'aslemal rumal ri qui cojonice, man xquirik tä c'u bic ri xuchi'j ri Dios chque. ⁴⁰ Je ri', rumal chi ri Dios xuchomaj jun tewchibal ri nim na chke uj, rech man xuwi tä ri e are' cäkarik ri utzil ri u chomam ri Are', xane ri uj xukuje' junam cuc'.

**Waral cäkil wi chi rajwaxic
cujchoman chrij ri Jesús je' ta
ne chi tajin cäkil u wäch**

12 Rumal c'u rech chi ri uj sutim k'ij cumal q'ualaj winak ri qui k'alajisam ri qui cojonice, kaya ba' apan jela' ri cuya latz' chke, xukuje' ri mac

**11:28 "Pascua": Chawila' ri San Mateo 26:2, nota.

ri cujuk'atej. Kachajij paciencia pa ri ka binem ri c'o na chkawäch. ² Chujchoman chrij ri Jesús ri cäyo'w chke chi cujco-jonic, cuban c'ut chi kas je' quel na. Ri Are' xuch'ij ri cämical cho ri cruz, man nim tä xril wi wa', pune xel u q'uixbal. Je ri', rumal chi retam chi aretak coc'ow ri c'äx, curik na nimalaj quicotemal. Xt'uyi c'u pa ru wiquiäk'ab ri Dios chila' chicaj.

³ Chixchoman ba' chrij wa' ri c'utbal ri xuya can ri Jesús. Ri Are' xurik nimalaj c'äx pa qui k'ab ri ajmaquib. Je ri' chixchomanok rech man quixcos tä ix, man quixbison taj, cuban ta c'u quieb i c'ux. ⁴ Ri ix c'ut man ix opaninak tä cho ri cämical pa ri ch'oj ri tajin quiban chrij ri mac. ⁵ ¿A sachinak pa i jolom ri pixbenic ri u yo'm ri Dios chiwe rumal chi ix ralc'ual ri Are'? Je wa' cubij pa ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Walc'ual, c'äx mana'
aretak cäc'äjisax a wäch
rumal ri Kajaw Dios.
Xa c'u che a tijoxic wa'.

Matbisonic aretak catuyajo.

⁶ Je ri', rumal chi ri Kajaw Dios
cuc'äjisaj u wäch
jachin ri lok' cäiril wi,
cuyaj c'u na jachin ri cuc'am
che ralc'ual,

—cächa'. ⁷ Chich'ija ba' ix aretak ri Dios
cuc'äjisaj i wäch, rumal chi are c'utbal
chi ri Are' u banom ralc'ual chiwe. Je ri',
rumal chi man c'o tä jun alc'ualaxel ri
mat cäc'äjisax u wäch rumal ru tat. ⁸ Are
c'u we ri Dios man cuc'äjisaj tä i wäch, je'
jas ri cuban chque conojel ri ralc'ual, xa
man kas ix alc'ualaxel tä ri', xane xa man
k'alaj tä u wäch ri' jachin ri i tat. ⁹ Nabe
canok, aretak uj ac'alab na, ri ka nan ka
tat waral cho we uwächulew xquic'äjisaj
ka wäch. Nim c'ut xekil wi. ¿A mat utz
na ri' we ta cäkaya kib pa nimaxic che
ri ka Tat ri c'o chila' chicaj rech c'o ri
ka c'aslemal? ¡Je', je ri'! ¹⁰ Ri ka nan ka
tat waral cho ruwächulew xquic'äjisaj ka

wäch quieb oxib junab jas ri utz xquil wi
ri e are' rech utz cujel pa we c'aslemal ri'
ri xa cäq'uisic. Are c'u ri Dios cuc'äjisaj
ka wäch rech kas utz cujelic, che ka tasic
chrij ri etzelal, je' jas ri Are' tastal chrij
ronojel u wäch etzelal. ¹¹ Kas tzij c'ut
chi aretak cäc'äjisax ka wäch man c'o tä
jumul ri' ri xa ta cujquicotic, xane xa
c'äx cäkana'. Pune je ri', we c'u rumal
chi cäc'äjisax ka wäch cäketamaj u banic
ri jicomal pa ri ka c'aslemal, cäka'n na
ronojel u wäch utzil ri', cuxlan c'u na ri
kanima'.

Waral cäkil wi ri c'äx ri curik jun we cäretzelaj u wäch ru tok'ob ri Dios

¹² Je c'u ri', mixbison ba', muban quieb
i c'ux je' ta ne chi xa cosinak ri i k'ab,
siquirinak c'u ri iwakan. ¹³ Are chitzucuj
ri be ri jicom rech chila' quixbin wi. Je ri'
rech ri jun ri cuban quieb u c'ux, ri xak
cäbisonic, cäquicot na, junam jas ri jun
winak ri u banom c'äx ri rakan cutzir na,
man cuban tä chi c'äx.

¹⁴ Chicojo i chuk'ab rech c'o utzil
chixol nimalaj iwonojel. Chitasa iwib
chrij ronojel u wäch etzelal, rumal chi
we man ch'ajch'oj ru c'aslemal jun cho
ri Dios, man cäiril tä ri' u wäch ri Ka-
jaw Jesús. ¹⁵ Chiwila iwib rech c'o ne jun
chiwe ri mat curik ri nimalaj u tok'ob
ri Dios. C'o ne jun chiwe mubano je'
jas jun itzel tico'n ri cuya latz', ri cuban
c'äx chque conojel ri niq'uij tico'n chic.
¹⁶ C'o ba' jun chiwe je' mubano xa jas ri
cäca'n ri tzi' ri xak cäquirik quib, man
c'o tä qui pixab, o cuban na ri äwas u
banic, jas ri xuban ri Esaú ri xa rumal jun
riquil xuc'ayij ri tewchibal ri ya'tal che ri
nabeal ala. ¹⁷ Iwetam c'u ix chi te ri' are-
tak ri Esaú xraj xtewchixic, man xcowin
tä chi ru tat xutewchij. Pune sibalaj xok'
ri Esaú, man xurik tä chi ri are' jas xuban
chuqu'exic ri xbantaj rumal.

¹⁸ Ri ix man ix opaninak taj cho ri
juyub Sinaí u bi' ri kas c'o wi, ri sibalaj

cänicowic, ri c'o wi k'ekum, k'ekmuj, xukuje' nimalaj k'ekal jäb, jawije' ri xeopan ri winak aj Israel ojer. ¹⁹Ri ix man i tom tä ru ch'abal ri trompeta, man i tom tä c'u ru ch'abal ri Dios ri xch'aw lok puwi' ri juyub cuc' ri winak. Ri xetow ru ch'abal ri Dios xquita' tok'ob chi mech'abex chic. ²⁰Je ri', rumal chi sibalaj xquixej quib aretak xquita ri takanic ri cubij: “Jachin ri cäpaki lok, pune ta ne xa jun awaj, we cäpaki lok puwi' we juyub ri', cäcämisax na chabaj o cäjut na che lanza,” —cächa'. ²¹¡Sibalaj xibibal ri xilitajic! Je ri' chi ri ka mam Moisés xubij: “Quinbirbitic rumal chi sibalaj quinxej wib,” —xcha'.

²²Ri ix c'ut ix opaninak cho ri nimalaj juyub Sión, cho ru tinimit ri c'aslic Dios, ri Jerusalén ri c'o chila' chicaj, jawije' e c'o wi q'uia mil ángeles. ²³We ángeles ri' qui mulim quib chuk'ijilaxic ri Dios. Ix opaninak c'u ix cuc' ri ralc'ual ri Dios ri tz'ibtal ri qui bi' chila' chicaj. Ri ix opaninak cho ri Dios ri K'atal Tzij ri c'o pa qui wi' conojel. I mulim c'u iwib cuc' ri canima' ri utzalaj tak winak ri banom utz che ri qui c'aslemal rumal ri Dios. ²⁴Ri ix c'ut, ix opaninak ruc' ri Jesús ri cojol tzij ri xuban ri c'ac' trato. Are cu'l i c'ux chrij ru quiq'uel ri xuchicoj ri Are'. Are quiq'uel wa' ri cuk'alajisaj ri utz na chuwäch ri cuk'alajisaj ru quiq'uel ri ka mam Abel.

²⁵Chiwila ba' iwib, miwetzelay u wäch ri Jun ri tajin cäch'awic, xane chitatabej. Man c'o tä jun chque ri winak aj Israel ri xcowinic xuto' rib aretak xquetzelaj u wäch ri Dios ri xeupixbaj waral cho we uwächulew rumal ri ka mam Moisés. We je ri', ¿a cujcowin ne lo uj cäkato' kib we cäketzelaj u wäch ri Jun ri cujupixbaj lok chila' chicaj? ¡Man cujcowin taj! ²⁶Ru ch'abal ri Dios ri xtataj pa ri ojer tak k'ij xuyacya' ruwächulew. Cämíc c'ut cubij ri Dios: “Jumul chic man xuwi tä chi ruwächulew quinyacya',

xane xukuje' ri caj,” —cächa'. ²⁷Aretak cubij “jumul chic”, quel cubij wa' chi ri Dios cusach na qui wäch ri jastak ri e u banom ri cuya' queslabic, cäcanaj c'u na canok ri man cuya' taj cäslabisaxic. ²⁸Ru takanic ri Dios ri cäpe na pa ka wi', man c'o tä jun cäcowinic quelsanic. Rumal ri', kaya ba' maltioxinic che ri Dios, kak'ijilaj c'ut. Kaxej ba' kib chuwäch, nim c'u kila wi. Are c'u wa' ri cäkaj chuwäch ri Are'. ²⁹Je ri', rumal chi ri ka Dios are je' jas jun k'ak' ri cusach u wäch ronojel.

**Waral cäkil wi ri rajwaxic
cäka'n uj, ri uj cojonelab,
rech cäquicot ranima' ri Dios**

13 Kachalal, chitakej u banic ri tajin quibano, quiwaj iwib ri jun ruc' ri jun chic rumal chi iwachalal iwib. ²Mäsach ba' pa i jolom ru banic utzil chque ri winak ri queopan cho iwachoch. E c'o c'u jujun ri rumal ri u banic ri utzil ri', xequic'ulaj ángeles cho ri cachoch, man xquich'ob tä c'ut.

³Chena'taj chiwe ri e c'o pa tak che', je' ta ne chi ri ix xukuje' ix c'o pa che' junam cuc'. Chichomaj qui wäch ri tajin cäban c'äx chque, je' ta ne chi ix ri' ri tajin quirik c'äx junam jas ri e are'.

⁴Nim chiwila wi ri c'ulanem nimalaj iwonojel. Ri ixok me' chi ruc' jun achi chic, ri achi c'ut me' chi ruc' jun ixok chic. Ri Dios c'ut cuk'at na tzij pa qui wi' jachin tak ri je' cäca'no jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, xukuje' cuk'at na tzij pa qui wi' ri cäca'n ri nimalaj mac ri áwas u banic ruc' ri rixokil o ri rachajil jun winak chic.

⁵Mirayij u wäch ri puak, xane chixquicot ruc' jampa' ri c'o iwuc' rumal chi ri Dios u bim: “Man catinya tä canok. Man catinwonoba tä c'u canok,” —xcha'. ⁶Je ri' man rajwaxic taj cäkaxej kib, cuya' c'ut cäkabij:

Ri Kajaw Dios are' quinto'wic, man quinxej tä c'u wib

chuwäch ri cäcowin jun winak cubano chubanic c'äx chwe, —cujcha na.

⁷Chen'ataj chiwe ri c'amal tak i be ojer, ri xquitzijoj ru Lok' Pixab ri Dios chiwe. Chixchoman chrij ronojel ri utzil ri qui banom petinak lok pa ri qui c'aslemaal. Jas ri xca'n ri e are' xecojonnic, je' c'u chibana ix.

⁸Ri Jesucristo xak je' u wäch. Are c'o ojer, are c'o cämïc, are cäc'oji na pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na. ⁹Xak mixsubtaj cumal winak ri cäquic'ut jule' tak tì-jonic chic ri jalan chi wi. Are utz na we cäkajiquiba ri kanima' chrij ri nimalaj u tok'ob ri Dios, man chrij tak tä ri takanic ri xuwi cäquibij jas u wäch ri cätijic. We jalajoj tak takanic ri' man c'o tä cätob wi chque ri tajin cäquinimaj wa'.

¹⁰Ri uj c'o jun ka sipanic ri jalan chi wi ri yo'm cho ri Dios ri man ya'tal taj cäquitij que ri sacerdotes ri quepatänin pa ri rachoch Dios. ¹¹Ri qui nimal sacerdotes aj Israel cuc'am bi ri qui quiq'uel ri awaj pa ri C'olibal ri Sibalaj Lok' na, cuya c'u wa' che sipanic cho ri Dios che resaxic ri mac. Are c'u ri qui cuerpo ri awaj ri' queporox chrij ri tinimit. ¹²Je c'u ri' xuban ri Jesús. Ri Are' xcämisax chrij ri tinimit chubanic ch'ajch'oj che ri canima' ri winak cho ri Dios ruc' ru quiq'uel ri Are'. ¹³Chujel ba' apan ruc' ri Jesús chrij ri tinimit rech cäkarik ke uj ri q'uixbal ri xurik ri Are'. ¹⁴Waral c'ut cho we uwächulew man c'o tä jun ka tinimit ri man cäsach tä u wäch, xane are keye'm ri ka tinimit ri cäc'oji na. ¹⁵Rumal ri' rajwaxic ba' kaya u k'ij ri Dios amak'el rumal ri Jesucristo. Ri ya'bal u k'ij ri Dios ri cäkaya', are wa' sipanic ri rajwaxic cäkaya cho ri Are'. ¡Kaya ba' u k'ij ruc' ri tzij ri cäpe pa kanima'! ¹⁶Xukuje' mäsach pa i jolom ru banic ronojel u wäch utzil, xukuje' ri qui to'ic niq'uiaj chic ruc' jampa' ri c'o iwuc'. Are c'u tak wa' ri sipanic ri cäkaj cho ri Dios.

¹⁷Chixniman chque ri c'amal tak i be, chiya iwib pa takic chque. Je ri', rumal chi ri e are' queboc il che ri iwanima', quetam c'ut chi cäquijach na cuenta cho ri Dios. Chibana wa' rech ri e are' quechacun ruc' quicotomal, man c'o tä c'äx cäquina' pa canima' chiwij. We man je ri', ri ix xukuje' man c'o tä quich'ac na.

¹⁸Chibana orar pa ka wi'. Ri uj c'ut kas ketam chi man c'o tä c'äx cäkana' pa kanima'. Je ri', rumal chi cäkaj cäka'n ri utz pa ronojel ri cäka'no. ¹⁹Sibalaj quinta' tok'ob chiwe chi quiban orar pa nu wi', rech ri Dios cuya chwe chi quinopan chi na iwuc' jumul chic chanim.

Ri xtz'iban we wuj ri' cuya rutzil qui wäch ri cojonelab, cuta' ru tewchibal ri Dios pa qui wi'

²⁰Ri Dios ri cubano chi cuxlan ri kanima' xuc'astajisaj ri Kajaw Jesucristo chquixol ri cämïnakib. Ri Jesucristo are ri nimalaj Ajyuk' ri queuchajij ru chij. Xujiquiba c'u ri trato ri man c'o tä u q'uisic ruc' ru quiq'uel. ²¹Are ta ri Dios cuya chiwe ronojel ri rajwaxic chubanic ri utz pa ri i c'aslemaal rech quixcowinic quiban ru rayibal. Chuban ta c'u na pa ri ka c'aslemaal rumal ri Jesucristo jachique ri cubano chi cäquicot ri ranima' ri Are'. ¡Chnimarisax ta ba' u k'ij ri Cristo cämïc, xukuje' pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic! Amén.

²²Kachalal, quinbochi'n chiwe chi quichajij paciencia chutatabexic we pixbenic ri', xak c'u quieb oxib tzij nu tz'ibam bi chiwe pa we carta. ²³Cwaj chi quiwetamaj chi ri kachalal Timoteo ya xel lok pa che'. We cäpe chanim, que' na wuc' aretak quine' che iwilic.

²⁴Chiya rutzil qui wäch conojel ri c'amal tak i be, xukuje' conojel ri kachalal cojonelab. Ri kachalal aj Italia cäquiya bi rutzil i wäch.

²⁵Are ta ba' ri Dios cätok'obisan i wäch nimalaj iwonojel. Amén.

RI CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SANTIAGO

Ri Santiago cuchap u tz'ibaxic jun carta chque ri cojonelab ri e jabuninak cho ronojel ruwächulew

1 In wa', ri Santiago, in patänil re ri Dios xukuje' ri Kajaw Jesucristo. Quinya bi rutzil qui wäch ri cojonelab ri e rech ri tinimit Israel, ri e jabuninak cho ronojel ruwächulew.

Waral cäkasiq'uij wi jubik' chrij ri c'äxc'ol ri cäkarik na, xukuje' jas cäka'no rech c'o ri ka noj ri cäpe ruc' ri Dios

²Ri ix, wachalal, rajwaxic chi xa sibalaj quixquicotic aretak quepe q'uia u wäch c'äxc'ol chiwij. ³Iwetam chi c'ut chi aretak cäpe c'äxc'ol chiwij che rilic we kas tzij ix cojoninak che ri Dios, xa quiwetamaj na jas quibano rech kas jicom ri iwanima' chuch'ijic ronojel. ⁴Chicojo ba' i chuk'ab rech kas tzij quiwetamaj jas quibano rech kas jicom ri iwanima' chuch'ijic ronojel ri cäpe pi wi'. Xa je ri' kas cätz'akat na ri i chomabal, utz quiban na pa ronojel, man c'o tä chi c'u jas ri cajwataj chiwe chuwäch ri Dios.

⁵We c'o jun chiwe ri cuna' chi c'o ri craj na che ri u noj, chuta' wa' che ri Dios. Are c'u ri Dios cuya na ri rajwaxic che. Man xa tä jubik' cuya ri Are', xane cuya chque conojel jas ri qui rajwaxic. Ri Are' man c'o tä cubij, man cäpe tä roy-owal. ⁶Rajwaxic c'ut chi aretak cuta' ru noj che ri Dios, cuchojo chi kas cäya'taj na che, man cuban tä c'u quieb u c'ux. Ri winak ri cuban quieb u c'ux junam ri' ruc' jun nimalaj uwoja' ri cäpe puwi' ri mar, ri cäc'am bi je wa' je ri' rumal ri quiäkik'. ⁷Ri winak ri je' u banic wa', muchomaj chi c'o jas cäyi' che rumal ri Dios. ⁸Man c'o tä jas cäyi' ri' che rumal chi xa quieb

u c'ux, man cäcowin tä c'u ri' chubanic jicom che ru c'aslemal.

Waral cäkil wi ru jalbem rib ru c'aslemal ri kachalal meba' ruc' ri kachalal k'inom

⁹Ri kachalal ri man nim tä u banic rajwaxic ri' cäquicotic aretak cänimarisax na u k'ij rumal ri Dios. ¹⁰Xukuje' ri kachalal ri k'inom rajwaxic ri' cäquicotic aretak cäkasax u k'ij rumal ri Dios, rumal chi ri k'inom xa je' jas ru cotz'ijal ri k'ayes, man naj tä c'ut cuch'ijo. Are je ri' ru c'aslemal cho we uwächulew. ¹¹Aretak quel lok ri k'ij, cäpe ru chuk'ab, sibalaj cuban k'ak', cächaki'jar c'u ri k'ayes. Cäpulpub ru cotz'ijal, cäsach c'u u wäch ru je'lal. Je wa' cuc'ulmaj na ri k'inom. Xak te'talic cäcäm na ri are' aretak tajin cuban ronojel u wäch chac chumulixic ru k'inomal.

Ri cojonel curik c'äx, xukuje' cätakchi'x che mac

¹²Utz re ri winak ri jicom ranima' chuch'ijic ri c'äx. Je ri', rumal chi ri winak ri', aretak quilittajic chi je wa' cubano chuch'ijic ri c'äx, cäyi' c'u na ri tojbal re. Are c'u wa' ri kas c'aslemal ri man c'o tä u quistic ru bim ri Dios chi cuya na chque ri winak ri lok' cäquil wi ri Are'. ¹³Aretak jun winak cuna' pa ranima' chi cätakchi'x chubanic ri man utz taj, muchomaj ri' chi are ri Dios tajin cätakchi'nic. Ri Dios man c'o tä jumul cutakchi'j jun winak chubanic ri etzelal, man cätakchi'x tä c'u ri Are' chubanic wa'. ¹⁴Xane ri winak cätakchi'x che mac aretak cäniman che ri itzel tak u rayinic. Xak je ri', ri winak cäkaj na pa mac. ¹⁵Ri itzel tak u rayinic ri winak are ri' ri cätakchi'n chubanic ri mac. Aretak ri winak cutakej u banic ri mac, chuqu'uisbal curik na ri cämical.

¹⁶Lok'alaj tak wachalal, jmisub iwib!
¹⁷Ronojel ri kas utzil ri cäkariko, rono-

jel c'u ri man c'o tä etzelal ruc' cäpe chila' chicaj. Cäpe ri' ruc' ri Dios ri banowinak ronojel u wäch sakil. U banom c'u ri k'ij, ri ic', xukuje' ri ch'imil. Man je' tä ri Are' jas ri k'ij, ri ic', ri ch'imil, man kujuya tä c'u pa ri k'ekum. Xak je' wi ri Dios, man cäq'uextaj tä c'u ri Are'.¹⁸ Ri Dios xuya ri kas ka c'aslemal, xuban c'ac' tak winak chke rumal ru Lok' Pixab ri cubij ri Kas Tzij. Jas ri quiban che ri ija', quicha' chquixol ri jal, ri nabe tak u wäch ri abix, are c'u je' xuban ri Dios chke uj. Xujucha' chquixol conojel ri u banom ri Are' rumal chi are wa' ru rayibal.

Waral cäkil wi jas ri' ri kas cojonic ri craj ri Dios

¹⁹ Lok'alaj tak kachalal, chna'taj wa' chiwe. Chijujunal ba' rajwaxic chi kas ix sac'aj chutatabexic na ri cäquibij niq'uij chic. Man chanim taj quixch'awic, xane utz quiban chuchomaxic ri quibij. Man xak tä chanim cäpe ri iwoyowal.²⁰ Ri winak ri xak cäpe royowal, man cuban tä ri' ri kas jicom, ri kas utz ri craj ri Dios.²¹ Chiya ba' can ronojel u wäch etzelal rumal chi äwas u banic wa' cho ri Dios xukuje' chquiwäch ri winak. Chiya can xukuje' ronojel u wäch ri sibalaj itzel u banic. Miban nimal, xane chixnimanok. Chic'amowaj c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri u ticom ri Are' pa ri iwanima'. Are c'u wa' ri cäcowinic cubano chi quirik ru to-banic ri Dios, man cäsach tä c'u u wäch ri iwanima'.

²² Rajwaxic c'ut chi kas quibano jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios. Man xuwi taj quitatabej. We xak xuwi quitatabej, man quiban tä c'u ri cubij, xak tajin quisub iwib ri'.²³ Jachin ri xak xuwi cutatabej ru Lok' Pixab ri Dios, man cunimaj tä c'u ri cubij, junam ri' ruc' jun winak ri na'l cuca'yey rib pa jun espejo, cäril na jas ri kas u banic ri u wäch.²⁴ Xuwi cäriilo jas u banic ri are', te c'u ri' que'c, cäsach c'u pu jolom jas ri xrilo, jas ri kas

u banic ri are'.²⁵ Ru Lok' Pixab ri Dios are jas jun espejo. Jachin jun ri cutakej cäca'y chupam, cusiq'uij, man cäsach tä c'u pu jolom ri cubij ri Lok' Pixab ri' ri kas tz'akat, ri xujresaj pa ri mac ri xujc'oji wi nabe. Xane kas cunimaj wa', cuban c'ut jas ri cubij. Utz re ri winak ri', cätewchix na rumal ri Dios pa ronojel ri cubano.

²⁶ We c'o jun cuchomaj chi are utz-laj cojonel, man retam tä c'ut cujic' ri rak', wa' we winak ri' xak tajin cusub rib. Ri cojoninac wi ri are', man c'o tä c'u u patän wa' che.²⁷ Ri kas cojonic ri ch'ajch'oj chuwäch ri Dios ka Tat, ri man c'o tä etzelal ruc', are ru banic utzil chque ri menorib xukuje' chque ri malca'nib ri tajin cäquirik c'äx, queriktaj c'u pa bis. Xukuje' are ru chajixic rib jun chquiwäch ri itzel tak jastak ajuwächulew.

Rajwaxic chi man nim taj cäkil wi jun winak chuwäch ri jun chic

2 Wachalal, ix ri ix cojoninac che ri Kajaw Jesucristo ri sibalaj nim u k'ij, man cuya' taj ri mat junam queiwil wi ri winak.² Ka'na che chi coc bi chixol jun achi ri k'inom, u cojom c'u jun u mulk'ab re k'an puak, xukuje' u cojom jun je'lalaj ratz'iak ri pakal rajil. Xukuje' coc bi jun achi chic ri meba' ri k'el ri ratz'iak u cojom.³ ¿Jas lo quel ri' we are nim quiwil wi ri achi ru cojom jun je'lalaj ratz'iak, quibij c'u che: "T'uyul la waral pa we utzalaj tem," —quixcha che, are c'u ri meba', quibij che: "Xak chattac'al na at chila', o chatt'uyul kaj waral cho ri ulew?" —quixcha che.⁴ We je' quiban wa', man junam tä ri' quiwil wi iwib, xane jun ri' ri más nim quiwil wi, are c'u ri jun chic xa quiwetzalaj u wäch. Ix je' ta ne k'atal tak tzij ri je' quiban wa' xa rumal ri itzel i chomanic.

⁵ Lok'alaj tak wachalal, chitampe wa': Ri meba'ib cho we uwächulew, e cha'tal rumal ri Dios rech kas quecojon na che ri Are', xukuje' rech cäyi' na chque ri

echbal ru bim ri Dios chi cuya chque ri lok' cäquil wi ri Are'. Are wa' chi queopan ruc' ri Dios rech cätakan ri Are' pa qui wi'. ⁶ Are c'u ri ix xa quiwetzelaq qui wäch ri meba'ib, quiwesaj qui q'uixbal. ¿A mat pu e are' ri k'inomab ri quetakan pi wi', quebanow c'äx chiwe, quixquic'am c'u bi chquiwäch ri k'atal tak tzij? ¡Je', je ri!' ⁷ ¿A mat pu are ri e are' ri cäquibij ri äwas u bixic chrij ri lok'alaj u bi' ri Cristo ri cojom chiwij chuc'utic chi ix rech ri Are'? ¡Je', je ri'!

⁸ We kas quibano jas ri cubij ri Pixab ri nim na u banic pa ru takanic ri Dios, jas ri cubij ri Lok' Pixab ri Tz'ibtalic: "Chiwaj ri iwach winak jas ri ix quiwaj iwib," —cächa', are utz ri' ri quibano. ⁹ We c'u c'o jun ri más nim quiwil wi, are c'u ri jun chic quiwetzelaq na u wäch, mac ri' ri quibano. Ru Pixab ri Dios cubij chi kas tzij ix macuninak chuwäch ri Are'.

¹⁰ Jachin jun ri cubij chi u nimam ronojel ri cätakan wi ri Pixab, te c'u ri' cutzak jun chque ru takanic, quel ri' chi man kas tzij tä ri cubij. Man u nimam tä ri' ri Pixab rumal chi ri Pixab xa jun ruc'am rib.

¹¹ Are ri Dios c'ut ri u bim: "Maban ri nimalaj mac ri äwas u banic ruc' ri rixokil o ri rachajil jun winak chic," —cächa'. Xukuje' u bim: "Matoc che cämisanel," —cächa ri'. Je ri', pune ta ne jun winak man cuban tä ri nimalaj mac ri äwas u banic, cucämisaj ta c'u jun rach winak, mac ri' ri u banom. Man u nimam tä ri' ru Pixab ri Dios. ¹² Chiwila ba' iwib jas ri quibij, xukuje' jas ri quiban na pa ri i c'aslemal amak'el ronojel k'ij. Iwetam c'ut chi cäk'at na tzij pa ka wi' junam jas ri cubij ru Pixab ri Cristo ri xujresaj pa ri mac ri xujc'oji wi nabe. ¹³ Jachin tak ri man xquitok'obisaj tä qui wäch niq'uiaj winak chic, man cätok'obisax tä na qui wäch ri e are' rumal ri Dios aretak cäk'at na tzij pa ka wi'. Are c'u ri xquitok'obisaj qui wäch niq'uiaj winak chic, cätok'obisax na qui wäch ri e are'

rumal ri Dios. Utz c'u quebel na pa ri k'ij ri cäk'at na tzij pa ka wi' uj konojel.

Ri utzil ri cäka'no cuc'utu chi kas tzij uj cojoninac che ri Jesús

¹⁴ Wachalal, ¿jas lo u patän wa' we jun cubij chi cojoninac che ri Cristo, te c'u ri' man c'o tä utzil cubano? ¡Man c'o taj! ¿A u rikom lo ri' ri kas cojonic ri cubano chi curik na ru tobanic ri Dios? ¡Man je' tä ri'! ¹⁵ Ka'na che chi c'o jun kachalal achi o jun kachalal ixok ri sibalaj rajwaxic ri ratz'iak, man c'o tä chi c'u ri cutij che ri jun k'ij. ¹⁶ Cäpe ta c'u jun chiwe, cubij che: "¡Nojim cate'c, are ta c'u ri Dios catto'wic! ¡Chamik'isaj ba' awib, chatwok!" —cächa ri' che. We c'u man cuya tä bic jachique ri cajwataj che, ¿a c'o lo u patän wa' ri cubij bi che? ¡Man c'o taj! ¹⁷ Je c'u ri' xukuje' ri cojonic. We ta ri winak man cuc'ut tä ruc' ri utzil ri cubano chi kas cojoninac, ri cojonic ri' man are tä kas cojonic, rumal chi man c'o tä utzil cubano. ¡Man c'o tä c'u u patän ri'! ¡Je' ta ne chi xa cäminak wa'!

¹⁸ Craj c'u ne c'o jun cubij: "Ri at c'ut cabij at chi at cojoninac, are c'u ri in, xuwi quinban ri utzil," —cächa'. We catcowinic, chac'utu chnuwäch chi at cojonel, pune man caban ri utzil. Ri in c'ut, quinc'ut na chawäch chi in cojonel ruc' ri utzil ri quinbano. ¹⁹ Ri at sibalaj c'o a cojonic, cacojo chi xa jun ri Dios, utz c'u ri' ri cabano. Xukuje' c'u ne ri itzel tak espíritus cäquicoj wa', quebirbitic rumal chi cäquixej quib chuwäch ri Are'. ²⁰ ¡Xak at con! ¿A mat cach'obo chi ri winak ri cubij chi cäcojonic, man cuban tä c'u ri utzil, man are tä ri' ri kas cojonic? ¡Man c'o tä c'u jubik' u patän we cojonic ri'! ¡Je' ta ne chi xa cäminak wa'! ²¹ ¡Kilampe ri ka mam Abraham ojer! Ri Dios xuk'alajisaj chi kas jicom ri ranima' rumal ri xubano, xuya c'u ru c'ojol rech cäcämisax che sipanic cho ri Dios. ²² ¿A mat cawilo chi ri ka

mam Abraham xk'alajinic chi kas cäcojonuc' ruc' ri xubano? Rumal ri xuban ri are' kas xuban tz'akat ru cojonuc'. ²³ Je' xbantajic jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic ri cubij: "Ri ka mam Abraham xcojon che ri Dios. Rumal c'u ru cojonuc' xilitaj rumal ri Dios chi kas jicom ri ranima'," —cächa'. Xbix c'u chrij ri ka mam Abraham chi sibalaj utz ri are' ruc' ri Dios.

²⁴ ¿A quich'obo? Ri Dios cäriilo chi jicom ranima' jun winak rumal ri cubano, man xuwi tä rumal chi cäcojonuc'. ²⁵ Je' xbantaj wa' ruc' ri Rahab xukuje', ri ixok ri queuch'abej achijab. Ri Dios c'ut xuk'alajisaj chi jicom ranima' ri are' rumal ri utzil ri xubano aretak xeu'culaj ri achijab aj Israel ri e takom bic, xuya chque chi quewi'c, quewar chila'. Te c'u ri' xeuto' churikic jun be chic rech queanimaj bi chquiwäch ri qui c'ulel. ²⁶ Je' jas ri cuerpo ri elinak chi ranima', cäminak ri'. Je ri' xukuje' ri cojonuc'. We ta ri winak man cuc'ut tä ruc' ri utzil ri cubano chi kas cojoninac, man c'o tä u patän we cojonuc' ri'. ¡Je' ta ne chi xa cäminak wa'!

Ri winak ri kas cojoninac che ri Cristo cäcowinic cujic' ri rak'

3 Wachalal, mec'oji q'uia chiwe ri xak cäquicoj quib che qui tijoxic ri kachalal. Iwetam c'ut chi c'äx na ri k'atow tzij pa ka wi' uj ri cäkaya tijonic chuwäch ri k'atow tzij pa qui wi' niq'uij chic. ² Ri uj konojel cujmacunic. Q'uia mul cujsach che ri cäka'no. We c'u c'o jun ri man c'o tä jubik' cäsach wi che ri cubij, are jun winak ri' ri kas tz'akat ru chomanic. Cäcowin ri' chuk'ilic rib che ronojel ri craj ri ranima'. ³ Ri uj cujcowin che qui jiq'uiic ri quiej ruc' jun alaj jic'bal ri cäkacoj pa qui chi'. Pune ta ne

sibalaj c'o qui chuk'ab, cujquinimaj c'u na ri'. ⁴ Kesajmpe ka no'j xukuje' chquij ri nimak tak barcos. Pune sibalaj c'o u chuk'ab ri quiäkik' ri cäch'icminic, ri achi ri c'amowinac bic cäcowinic cuc'am u be ri barco ruc' ri alaj u timón jawije' chi' ri craj que' wi. ^{††} ⁵ Je c'u ri' xukuje' ri kak'. Ri kak', pune are xa jun alaj ti'j ri sibalaj ch'utin ri c'o pa ka chi', q'uia c'u ri cäcowin chubanic. ¡Sibalaj nim ri c'ache'ljaj ri cäcowin jun alaj k'ak' chuporoxic! ⁶ Ri kak' junam ruc' jun u xak k'ak'. Je' ta ne ri uwächulew ruc' ronojel ri etzelal ri c'o chupam c'o pa ka cuerpo, cutz'iloj c'u ronojel. Ri kak' je' ta ne tzijtal wa' rumal ri k'ak' rech ri infierno. Ronojel k'ij c'ut cuban nimalaj c'äx che ri ka c'aslemal, je' ta ne chi cuj'atic. ⁷ Ri winak cäcowinic cäresaj ri u c'a'nal apachique u wäch chicop cho ruwächulew, je' c'u u banom wa'. Cäcowin ri are' chubanic wa' chque tak awaj aj pa tak juyub, chque ri chicop ajuwocaj, chque ri cumätz, xukuje' chque ronojel qui wäch chicop ri e c'o pa tak ri nimalaj ja' rech ri mar, pa tak ri nima'. ⁸ Man c'o tä c'u jun winak cäcowinic cujic' ri rak', cäresaj ru c'a'nal. Ri kak' are sibalaj itzel wa' ri man cuya' taj kas cäjiq'uiic. Are je' ta ne chi sibalaj c'o u veneno ri cäcowinic cäcämisanic. ⁹ Ruc' ri kak' cäkaya u k'ij ri Kajaw Dios ri ka Tat. Ruc' ri kak' xukuje' quekayok' ri winak ri e banom rumal ri Dios ri xak jubik' man e junam tä ruc'. ¹⁰ Jun winak ruc' ru chi' cuya u k'ij jun, xukuje' cäyok'onuc'. Wachalal, ¡man ya'tal tä wa' chi je' cäka'no, man utz tä c'u ri! ¹¹ ¿A quel lo lok utzalaj joron xukuje' c'alaj joron xa pa jun u q'uiyibal ja'? ¡Man je' taj! ¹² Wachalal, ¿a cuya lo alanxäx jun u che'al oj? ¿A cuya lo oj jun u c'amal quinak'?** ¡Man je' taj! Je c'u ri' man

^{††}3:4 Je ri' jas ri cubano jun alaj timón ruc' jun nim camión.

**3:12 Pa ri versículo ri' ka tz'ibam frutas aj Guatemala che qui q'uexwäch ri frutas ri man queriktaj tä waral. Ri mero tzij e are' "higuera", "aceitunas", "planta de uva", e "higos".

cuya' taj quel lok joron ri tza, xukuje' joron ri kas utz xa pa jun u q'uiyibal ja'.

**Waral cäkil wi jas ri' ri utzalaj
no'j ri cäpe ruc' ri Dios**

¹³We c'o jachin jun chixol ri sibalaj c'o retam xukuje' c'o u no'j, chuc'utu ba wa' ruc' ri utzalaj u c'aslemal, ruc' c'u ri utzil ri cubano ri man c'o tä nimal ruc', xane kas rajwaxic cucoj ri utzalaj u no'j chuc'utic wa'. ¹⁴We c'u ne c'äx quina' chrij jun winak chic pa ri iwanima', c'o c'u c'äx pa i c'ux chrij, we pa ronojel ri quibano quiban wa' xak rech utz quixil wi, man cuya' tä ri' quiban nimal che ri iwetam. We je ri' quibano, xak quiban tzij ri', man quibij tä c'u ri kas tzij. ¹⁵Wa' we nojibal ri' man are tä ri Dios cäyo'wic, xane xak ajuwächulew. Cäpe wa' xak pa ri qui chomanic ri winak, are c'u ri Itzel ri cäyo'wic. ¹⁶We c'äx quina' chbil tak iwib, we ri quibano, quiban wa' xak rech utz quixil wi, are wa' ri cubano chi c'o ch'oj chixol, xukuje' chi c'o ronojel u wäch etzelal chixol. ¹⁷Are c'u ri no'j ri cäpe chila' chicaj ruc' ri Dios, ri kas nabe ri cubano, are cuban ch'ajch'oj che ri ka c'aslemal. Cuya utzil ri' chxaxol, cubano chi kujch'awic, chi utz kujchomanic. Xukuje' cubano chi uj nimanelab, chi cäkatok'obisaj qui wäch niq'uiaj chic, cäka'n c'u ri utzil. Cubano chi junam quekil wi conojel, man xak tä quieb ka wäch. ¹⁸Ri winak ri cuxlan qui c'ux, ri c'o utzil pa canima', cäquitic na ri' ri utzil chquixol niq'uiaj winak chic, cäquiyac c'u na jun cosech rech utzil pa tak ri canima' ri e are', xukuje' pa ri qui c'aslemal.

**We sibalaj lok' cäkil wi ri
jastak rech ri uwächulew, xa
cäka'n ka c'ulel ri' che ri Dios**

4 ¿Jas che xak amak'el quixch'ojinic?
4 ¿Jas che quiban i c'ulel chbil tak iwib? ¿A mat cäpe wa' rumal ri itzel tak

rayinic ri cäquicoj qui chuk'ab pa tak ri iwanima'? ¡Je', rumal wa'! ²Ri ix c'o ri quiwaj, rumal c'ut chi man quirik taj, quixcämisanic. Ri ix c'o ri quirayij, rumal c'ut chi man cäya'taj tä chiwe, quixel ch'uj, xak quixch'ojinic. Man quirik taj jas ri quiwaj rumal chi man quita' tä wa' che ri Dios. ³We c'u quita' wa' che ri Dios, ri Are' man cuya' tä chiwe, rumal chi man kas utz ri iwanima' chuta'ic ri quita' che. Are c'u quiwaj chi cäyi' chiwe ri xak quicoj chupam jachique ri quiwaj. ⁴¡Ri ix, ix winak ri man jicom tä iwanima'! ¿A mat quich'obo chi we que' iwanima' cuc' ri jastak rech ri uwächulew, are quiban i c'ulel ri' che ri Dios? Apachin ri kujach rib chubanic ronojel ri cäca'n ri winak ajuwächulew, cuban u c'ulel ri' che ri Dios. ⁵Man xak tä c'u lok' cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Ri Lok'alaj Espíritu ru yo'm ri Dios pa kanima' sibalaj coc il chke, sibalaj kujraj," —cächa'. ⁶Ri Dios c'ut sibalaj kujuto' na ruc' ri nimalaj u tok'ob je' jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Tz'ibtalic: "Ri Dios cuk'atej qui wäch ri winak ri xa cäquinimarisaj quib. Are c'u ri man nim tä cäquil wi quib, queuto' na ri Are', cutok'obisaj qui wäch," —cächa'. ⁷Minimarisaj ba' iwib, xane chixniman che ri Dios. Co ba' quixjekelok, chik'atej u wäch ri Itzel, canimaj c'u na bi ri are' chiwäch. ⁸Chixkeb ruc' ri Dios, ri Are' c'ut cäkeb na iwuc' ix. Ri ix ajmaquib, chiya ba' can u banic ri man utz taj, je' ta ne ri quich'aj ri i k'ab rumal ri tz'il ri i chapom. Ri ix ri xak quieb cuban ri i chomanic ix, quiwaj quiban ri cäca'n ri winak ajuwächulew, xukuje' quiwaj quiban ri craj ri Dios. Rajwaxic ba' quiban ch'ajch'oj che ri iwanima'. ⁹Rajwaxic chi sibalaj quixbisonic, quirak i chi' che ok'ej, quel c'u na u wa'l i wäch rumal rech ri mac ri i banom. Chiq'uexa ri i tze' pa ok'ej, chiq'uexa c'u ri i quicotemal pa bis. ¹⁰China' iwib chi

man nim tä i banic chuwäch ri Dios. Ri Are' c'ut cuya na i k'ij.

Man utz taj cäkak'at tzij pa qui wi' ri kachalal chubanic c'äx chque

¹¹ Kachalal, mibij c'äx tak tzij chbil tak iwib. Jachin ri cuk'at tzij puwi' jun rachalal, cubij ri man utz taj chrij chubanic c'äx che, wa' we winak ri' xa c'äx cubij ri' chrij ru Pixab ri Dios, xa c'u tajin cucoj rib ri' che k'atal tzij. We ri at je' caban wa' ruc' ri Pixab, man canimaj tä c'ut jas ri cätakan wi, at ri' xa tajin cacoj awib che k'atal tzij, cabij c'u ri man utz taj chrij ru Pixab ri Dios. ¹² Xa jun ri Dios c'olic ri yo'winak ri Pixab, xuwi c'u ri Are' are kas K'atal Tzij pa ka wi'. Xuwi ri Are' cäcowinic cujuto', cäcowin c'ut chusachic ka wäch. Are c'u ri at, ¿jachin lo ri at chi ri at cak'at tzij puwi' ri awach winak?

Man xak tä kech uj ru bixic jas ri cäka'n na chuwek cäbij

¹³ Chitampe ri quibij, ix ri' ri je' quibij wa': "Cämïc o chuwek cuje' na jela' pa ri tinimit ri'. Cujcanaj c'u na can jun junab chila' chubanic ri c'ayij, cäkach'ac c'u na ka rajil," —quixcha na. ¹⁴ ¡Man iwetam tä c'ut jas ri quic'ulmaj na chuwek! ¿Jas pu u banic ri ka c'aslemal? Ri ka c'aslemal are junam ruc' ri jubik' sutz' ri xak jun rat cäk'alajinic, chanim c'ut cäsachic. ¹⁵ Ri quibij, rajwaxic are je wa': "We craj ri Dios, we cuya na ka c'aslemal, cäka'n na ri', cäka'n na la'," —quixcha na. ¹⁶ Are c'u ri ix ruc' nimal quixch'awic, xak quininmarisaj iwib. Man utz tä ri' ri quibano, quininmarisaj iwib. ¹⁷ Jachin ri retam chi utz u banic ri utzil jas ri xinbij, te c'u ri' man cuban taj, we winak ri' kas c'o u mac.

Ri Santiago cuya u bixic ri c'äx ri cäquirik na ri k'inomab

5 ¡Ri ix k'inomab, chitampe wa'! Chixok'ok, chiraka i chi' rumal ri nimalaj c'äx ri cäpe na pi wi'. ² Ri i k'inomal ri c'o cämïc ri xak i c'olom, je' ta ne k'ayinak chi wa'. Ri je'lalaj tak iwatz'iak, xak chicopirinak chi wa' xukuje'. ³ Ri k'än puak, ri sak puak ri i c'olom, xak u chulum chi rib. Ronojel c'u wa' cuk'alajisaj na chiwij ri c'äx ri i banom. Cäsach na i wäch ix rumal ronojel wa', je' ta ne jun k'ak' wa' ri cuporoj ri i cuerpo. ¿Jas che xak i mulim q'uia k'inomal che tak we k'ij ri'? ¡Iwetam chi are ri q'uisbal tak k'ij wa'! ⁴ ¡Chitampe! Ri ajchaquib ri xeyacow ri i cosech cäcok'ej ri qui rajil ri iwelak'am can chque. Quel cubij wa' chi man i yo'm tä ri tojbal que. Opaninak c'u ri cok'ej chuwäch ri Kajaw Dios ri c'o u takanic puwi' ronojel. ¡Ri Are' c'ut u tom ri qui tzij! ⁵ Waral cho we uwächulew xak i nimarisam iwib cuc' tak ri q'uialaj tak jastak iwe. I tzokopim iwib chubanic ronojel ri quiwaj, xak rech quixquicot ix. Xukuje' i chomarisam iwib je' ta ne ix wacäx, xa c'u jubik' man copan ri k'ij ri quixc'am bi pa cämisaxic rech quixpilic. ⁶ Ri ix i k'atom tzij pa qui wi' ri winak ri man c'o tä qui mac rech cäc'äjisax qui wäch, i cämisam c'u wa'. Ri e are' c'ut man c'o tä jas ri ca'nom chiwe, man cäquik'atej tä i wäch.

Rajwaxic quichajij paciencia xukuje' quitakej u banic orar

⁷ Kachalal, chichajij ba' paciencia c'ä cäpe na ri Kajaw Jesús. Chibana iwe jas ri cuban ri ticol abix, ruc' paciencia quereyey na ri nabe tak jäb xukuje' ri q'uisbal tak jäb rech cäq'uiy ru tico'n, cuyac c'u na jun utzalaj cosech. ⁸ Je wa' xukuje' rajwaxic quiban ix, quichajij paciencia. Chiwalijisaj ba' ri iwanima' rumal chi man naj tä chic c'o wi ri k'ij

ri cäpe ri Kajaw Jesús. ⁹Wachalal, xak mixch'ojinic, ri jun ruc' ri jun chic, rech man cäk'at tä tzij pi wi'. Ri Dios c'ut, ri nimalaj K'atal Tzij, ya mero cuchaplej u k'atic tzij pa qui wi' ri winak. Je' ta ne chi ya tac'al chic chi' ri ja. ¹⁰Kachalal, chiwesaj i noj' chquij ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ri xec'oji ojer. Ri e are' kas xc'oji qui paciencia chuch'ijic ri c'äx ri xquiriko. E takom c'u rumal ri Kajaw Dios, xech'aw pa ru bi' ri Are'. ¹¹Ri uj ketam chi sibalaj utz que ri xquich'ij ri c'äx. Ri ix i tom chi ri tat Job sibalaj xuchajij paciencia chuch'ijic ri nimalaj c'äx ri xuriko. Xukuje' iwetam jas ri xuban ri Kajaw Dios chuto'ic aretak xto'taj chupam ronojel ri nimalaj c'äx ri xuriko. Ri Kajaw Dios sibalaj quel u c'ux chke, xukuje' cutok'obisaj ka wäch.

¹²Ri nim na u banic chque tak we tijonic ri', wachalal, are wa': Man xak tä amak'el quicoj juramento pa tak ri i tzij. Man quicoj tä ru bi' ri Dios, o ruwächulew, man quicoj tä c'u jun u wäch juramento chic. We quibij: "¡Je!" —quixcha na, man xak tä quieb i c'ux quibij wa'. Xukuje' we quibij: "¡Man je' taj!" —quixcha', man xak tä quieb i c'ux quibij rech man cäk'at tä tzij pi wi' chi cäc'äjisax na i wäch rumal ri Dios.

¹³We c'o jun chiwe ri cäriktaj pa c'äxc'ol, chubana orar. We c'o jun chiwe ri cäquicotc, chbixonok, chuya u k'ij ri Dios. ¹⁴We c'o jun chiwe ri cäyawajic,

cheusiq'uij ri c'amal tak qui be ri kachalal cojonelab rech cäca'n orar puwi'. Cäquicoj c'u na jubik' aceite puwi' ri yawab pa ru bi' ri Kajaw Jesús. ¹⁵We aretak cäca'n orar ri c'amal tak qui be ri cojonelab puwi' ri yawab, kas cäquicojo chi cäcunatajic, cäcunataj na ri', cäwalijisax c'u na ri are' rumal ri Kajaw Dios. We macuninac ri yawab, cäsachtaj na u mac rumal ri Dios. ¹⁶Rumal ri' rajwaxic chi quik'alajisaj jas u wäch mac ri i banom chbil tak iwib. Te c'u ri' chibana orar pi wi' chbil tak iwib rech quixcunatajic. Ri oración ri cuban jun winak ri kas jicom ranima', sibalaj c'o na u chuk'ab wa' chubanic utzil. ¹⁷Ri ka mam Elías, ri k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios ojer, are xak jun winak je' jas ri uj. C'o jumul ri xuban orar, xuta' che ri Dios chi man cäkaj tä na ri jäb. Oxib junab c'ut ruc' niq'uij man c'o tä jäb xkajic. ¹⁸Aretak c'ut xuban orar jumul chic, xuta' che ri Dios chi cäkaj ri jäb. Xkaj c'u ri jäb, ri tico'n c'ut xuya jun utzalaj cosech.

¹⁹Wachalal, ka'na che chi jun chiwe cutas rib chrij ri Kas Tzij, c'o c'u jun chic ri cutij u chuk'ab che rech cätzelej chi na jumul. ²⁰Chiwetamaj ba' chi jachin ri cäcowinic cubano chi jun ajmac cuya can ru be ri man utz taj, are jun winak ri' ri xresaj ri ranima' jun ajmac pu k'ab ri cämical. Ri je' cuban wa' cubano chi cäsachtaj na ri q'ualaj u mac ri winak ri'.

RI NABE CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PEDRO

Ri apóstol Pedro cuchap u tz'ibaxic jun carta chque ri cojonelab ri e jabuninak cho ruwächulew

1 In wa', ri Pedro, in apóstol. In jun chque ru tako'n ri Jesucristo. Quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe ix, ix ri' ri ix jabuninak cho ruwächulew, ri ix ri c'o pa Ponto, pa Galacia, pa Capadocia, pa Asia, xukuje' ri ix ri c'o pa Bitinia. ²Ix ri', ri ix cha'tal rumal ri Dios ka Tat rumal chi je wa' ru chomam ri Are' petinak lok. Ri ix siq'uim rumal ri Lok'alaj Espíritu rech cuban ch'ajch'oj che ri iwanima' ruc' ri u quiq'uel ri Jesucristo rech quixoc chunimaxic ri Are'. Are ta ba' ri Dios sibalaj cutok'obisaj i wäch, cubano chi kas cuxlan ri iwanima'.

Waral cäkil wi jas ri cu'l wi ka c'ux pa ri ka c'aslemal waral cho we uwächulew

³Kaya ba' u k'ij ri Dios ru Tat ri Kajaw Jesucristo rumal chi sibalaj xel u c'ux chke, xuban c'ac' che ri ka c'aslemal rumal chi xc'astajisax ri Jesucristo chquixol ri cäminakib. Are c'u wa' ri cu'l wi ka c'ux pa we c'aslemal ri'. ⁴Je' xuban wa' chke rech cäkechbej ri nimalaj utzil ri man cuya' taj cäsach u wäch, ri man cätz'ilob taj, man je' tä cubano jas ri cuban ri cotz'ij ri xa cächaki'jic. Ronojel wa' are c'olotal chke chila' chicaj rumal ri Dios. ⁵Rumal chi ri ix kas ix cojoninak che ri Dios, ri Are' quixuchajij na ruc' ri nimalaj u chuk'ab rech quirik na ru tobanic ri u chomam lok chi cuk'alajisaj na pa ri q'uisbal tak k'ij.

⁶Rumal c'u wa' ri ix kas quixquicotic, pune ta ne rajwaxic chi quirik na c'äx cämïc ri', quixoc'ow c'u na pa jalajoj u

wäch tak c'äxc'ol. Xak c'u k'atetal k'ij quirik wa' we c'äx ri'. ⁷Tajin quirik wa' we c'äx ri' rech cäk'alajinic chi kas tzij ix cojoninak. Jas ri cäban che ri k'än puak cäyi' pa ri k'ak' che rilic we kas utz, je c'u ri' ri ix. We quixcowinic quich'ij ri c'äx, k'alaj ri' chi kas tzij ix cojoninak. Más lok' c'u wa' ri i cojonic chuwäch ri k'än puak ri xa cäsach u wäch. Utz c'u quixil na chi kas ix cojoninak, cäyi' na i k'ij, nim quixil wi na aretak cäpe ri Jesucristo, cuc'ut na rib chkawäch.

⁸Ri ix quiwaj ri Jesucristo, pune man iwilom tä u wäch. Cämïc c'u ri' ri ix i cu'bam i c'ux chrij, kas quixquicot c'u na ruc' nimalaj quicotemal ri man c'o tä je wi, ri man quirik taj jas quiban chubixic. ⁹Je ri', rumal chi i rikom ru tobanic ri Dios. Are c'u wa' ri tajin quic'amo rumal chi quixcojonic.

¹⁰Ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ojer, xech'aw lok chrij ri nimalaj tok'ob ri cuban na ri Are' chiwe. Ri e are' sibalaj xquitzucuj retamaxic wa', xquitzucuj c'u u ch'obic jas ri cuban na ri Dios che i to'ic. ¹¹Xquitala u tzijol jachin ri cäpe na xukuje' jampa' cäpetic. Xk'alajisax c'u wa' chquiwäch rumal ri Espíritu rech ri Cristo ri c'o pa canima'. Tzare c'u wa' xukuje' ri xyo'w lok u bixic ri c'äxc'ol ri curik na ri Cristo, xukuje' xubij lok chi cänimarisax na u k'ij aretak oc'owinak chi ronojel. ¹²Xk'alajisax c'u chquiwäch rumal ri Dios chi ri tajin cäquiya u bixic man are tä chque ri e are', xane chke uj cämïc. Are c'u wa' ri tzijom chiwe ix cumal ri winak ri xquitzijoj ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ruc' ru chuk'ab ri Lok'alaj Espíritu ri takom lok chicaj. Are sibalaj cäcaj ta na ri ángeles cäquetamaj ronojel wa'.

Ri Dios cujusiq'uij rech cäkatas kib chrij ri etzelal

¹³Rumal ri' rajwaxic chi kas utz chixchomanok, chichomaj na jas ri quibano,

chicojo c'u ri utzalaj i chomabal. Kas chicu'ba i c'ux chrij ri nimalaj tok'ob ri cuya na ri Dios chiwe aretak cäpe na ri Jesucristo, cuc'ut c'u na rib chkawäch. ¹⁴ Chixnimanok, miban chi c'ut ri xa i rayibal ix ri xiban can nabe aretak mäja' kas quiwetamaj u wäch ri Dios. ¹⁵ Xane jas ri Dios ri xixusiq'uij Are' tastal chrij ronojel u wäch etzelal, je' chibana ix xukuje' pa ronojel ri i c'aslemal, chijacha c'u iwib pu k'ab ri Dios. ¹⁶ Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic: "Chijacha iwib pa nu k'ab, chitasa iwib chrij ronojel u wäch etzelal, rumal chi ri in, in tastal chrij ronojel u wäch etzelal," — cächa ri tz'ibtal canok.

¹⁷ We quibij "ka Tat" che ri Dios ri junam cuban chuk'atic tzij pa qui wi' ri winak rumal ri qui banom chquijujunal, rajwaxic ba' chi nim quiwil wi ri Are', chixej c'u iwib chuwäch amak'el ronojel k'ij pa ri i c'aslemal waral cho we uwächulew. ¹⁸ Iwetam c'ut chi ri Dios xixutoro, xixresaj chupam ri c'aslemal ri man utz taj, ri man c'o tä u patän, ri c'aslemal ri xic'am can chque ri i nan i tat ojer. Iwetam xukuje' chi man are tä ri k'an puak, man are tä c'u ri sak puak ri xa cäsach qui wäch cuya' cäyi' wa' che rajil we tobanic ri' ri xiriko. ¹⁹ Xane ri xtorbex iwe are ri lok'alaj u qui'quel ri Cristo ri xyi' che sipanic cho ri Dios je' jas ru qui'quel jun alaj chij ri kas utz na, ri man c'o tä u yab. ²⁰ Ri Cristo cha'tal chi ri Are' rumal ri Dios tzaretak mäja' cuban ruwächulew. K'alajisam c'u wa' pa tak we q'uisbal tak k'ij ri' rech cuban utzil chiwe. ²¹ Rumal c'u ri Cristo ri ix quixcojon che ri Dios ri xc'astajisan ri Are' chquixol ri cäminakib, xunimarisaj c'u u k'ij. Rumal c'u ri' ri ix quixcojon che ri Dios, chrij c'u ri Are' cäcu'bi wi i c'ux.

²² Rumal ri nimanic che ri Kas Tzij i ch'ajom ri iwanima' rumal ri Lok'alaj Espiritu rech kas tzij quiwaj iwib chbil tak iwib nimalaj iwonojel. Kas rajwaxic ba'

quiwaj iwib chbil tak iwib. Chijiquiba ri iwanima', chitija c'u i chuk'ab chubanic wa'. ²³ Yo'm c'u jun c'ac' i c'aslemal je' ta ne chi xil chi na i wäch jumul chic. Are je' i banic wa' man cumal tä c'u ri i nan i tat ri xa quecämec, xane rumal ru Lok' Pixab ri Dios ri kas c'aslic, ri man cäsach tä u wäch pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. ²⁴ Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Conojel ri winak e je' jas ri k'ayes, ri qui je'lal c'ut are junam ruc' ru cotz'ijal ri k'ayes.

Ri k'ayes cuban chaki'j, ru cotz'ijal xa cäpulpublic.

²⁵ Are c'u ru Lok' Pixab ri Dios

cäc'oji na amak'el,

man cäsach tä u wäch wa',

—cächa ri tz'ibtal canok. Ri Tzij ri' are ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri xtzijox chiwe.

2 Rumal c'u ri' chiya ba' can u banic ronojel u wäch etzelal, mixsubun chic, miban xak quieb i wäch, c'äx mina' chquij niq'uij winak chic aretak cäquirik utzil, man quiyac tä c'u tzij. ² Chibana' jas ri cuban jun alaj ac'al ri te' quil u wäch, cutzucuj ru tu' ru nan. Rajwaxic chi sibalaj que' iwanima' ruc' ru Lok' Pixab ri Dios ri je' ta ne kas leche ri man c'o tä yujtal ruc', rech rumal wa' quixq'uiyic, quirik c'u na ru tobanic ri Dios. ³ Je' chibana wa' we kas xich'obo chi kas tzij sibalaj utz ri Kajaw Jesús.

Waral cäkil wi chi ri Cristo are junam jas jun nimalaj abaj ri cäcoj che tok'ebal re ri ja

⁴ Chixsa'j ruc' ri Kajaw Jesús! Pune c'asal ri Are', are junam ruc' jun cowilaj abaj. (Are utz na ri' we cäcoj wa' che tok'ebal re jun nim ja.) Kas tzij c'ut, ri Are' etzelam u wäch cumal ri winak. Chuwäch c'u ri Dios are ri abaj ri más utz na, ri nim na u k'ij, cha'tal c'u rumal ri ka Tat. ⁵ Ri ix xukuje', pune ix c'aslic, je' ta

ne ix abaj. Chiya ba' che ri Dios chi quix-
 ucoj chuyaquic jun lok'alaj ja ri cäk'ijilax
 wi ri Are'. Ri ix c'ut, ix juch'ob sacerdotes
 ri i jachom iwib pu k'ab ri Dios, ix tastal
 c'u chrij ronojel u wäch etzelal. Rumal
 c'u ri Jesucristo, ri ix quiya sipanic cho
 ri Dios xa jas ri cäkaj chuwäch ri Are',
 ri cuc'amowaj, jas ri cuya ri Lok'alaj Es-
 piritu pa ri iwanima'. ⁶Rumal ri' xukuje'
 cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:
 ¡Chiwilampe! C'o Jun ri quinya pa ri
 Sión,
 je' ta ne chi quinch'a jun abaj ri sibalaj
 nim u k'ij,
 quincej c'u ri Are' che tok'ebal re ri ja.
 Jachin c'u ri cäcojon che, man cäbison tä
 ri',
 xane cäquicot na ranima',
 —cächa ri tz'ibtal canok. ⁷Sibalaj lok' c'u
 na ri Are' chiwäch ix, ri ix cojoninak che.
 Are c'u ri man quecojon taj, je' cäban-
 taj na jas ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri
 Tz'ibtalic:
 Ri abaj ri man xcaj tä ri yacal tak ja,
 are abaj wa' xcoj che tok'ebal re ri ja,
 —cächa'. ⁸Xukuje' je' cäbantaj na jas ri
 cubij:
 Are jun abaj ri cäquichak'ij wi quib,
 jun nimalaj abaj ri xa quetzak rumal,
 —cächa ri' ri tz'ibtal canok. Quetzak c'u
 ri winak we man queniman tä che ru Lok'
 Pixab ri Dios. Je' c'u u chomam lok ri
 Dios wa' chquij.

Waral cäkil wi jachin tak ri e rech ri Dios

⁹Ri ix c'ut, ix juch'ob winak ri
 cha'talic, ix juch'ob sacerdotes ri quix-
 patänin che ri Nim Takanel, ix winak ri
 i jachom iwib pu k'ab ri Dios, i tasom
 iwib chrij ronojel u wäch etzelal, ix c'u
 ri' ri u tinimit ri Dios. Je wa' i banic rech
 quitzijoj ri nimak tak cajmabal ri tajin
 cuban ri Dios ri xixusiq'uij rech quixel
 pa ri k'ekum ri ix sachinak wi, quixk'ax
 c'u pa ri sakil ri sibalaj cajmabal ri cuya

ri Dios. ¹⁰Ri ix nabe canok man kas ix
 tä jun tinimit, are c'u ri cämich ix ri' ri
 u tinimit ri Dios. Nabe canok man c'o
 tä jun ri quel u c'ux chiwe. Cämich c'ut
 sibalaj quel u c'ux ri Dios chiwe.

Chicojo ri i c'aslemal chupatänixic ri Dios

¹¹Lok'alaj tak kachalal, quintzijon
 iwuc' rumal chi ri ix, ix winak ri naj
 ix c'o wi che ri i tinimit. Quixinbochi'j
 chi man quiban tä chi ri man utz taj
 ri craj ri iwanima', ri itzel tak i rayinic
 ri quech'ojin chiwij rech quixtzak na
 pa mac. ¹²Chibana ri kas utz pa ri i
 c'aslemal chquixol ri winak ri mäja' kas
 quetam u wäch ri Dios. Je ri', pune ri e
 are' cämich quixquiyok'o, cäquibij chiwij
 chi ix banal tak etzelal, cäquinimarisaj
 c'u na u k'ij ri Dios rumal ri utzil ri
 quibano aretak cäpe ri Are', cuc'ut c'u ri
 nimalaj u chuk'ab pa qui wi' ri winak.

¹³Chiya ba' iwib pa takic chque ri
 winak ri yo'm pa qui k'ab chi quetakan
 pi wi' ix rech nim cäquil wi ri Kajaw
 Jesús. Je' c'u quiban wa' che ri nimalaj
 takanel, ri tata' ri más c'o na takanic pu
 k'ab chquiwäch conojel. ¹⁴Je ri' quiban
 ix xukuje' chque ri winak, ri u tako'n
 ri k'atal tzij, ri e takom bi chuc'äjisaxic
 qui wäch ri banal tak etzelal, xukuje'
 chuya'ic qui k'ij ri cäca'n utzil. ¹⁵Are c'u
 u rayibal ri Dios chi quiban ri utzil rech
 quik'atej u wäch ri conalaj tak qui tzij ri
 winak ri man c'o tä quetam. Je ri' man
 cäquirik tä chic jas cäquibij chiwij.

¹⁶Ri ix, ix winak ri ix tzokopital chi
 pu k'ab ri Itzel, man rumal tä c'u rech
 chi ix tzokopitalic quiban ta ri man utz
 taj, xane chibana' jas ri cuban jun ri
 cojom che patänil re jun winak chic,
 chipatänij ri Dios. ¹⁷Nim cheiwila wi
 conojel. Cheiwaj conojel ri kachalal co-
 jonelab. Nim quiwil wi ri Dios, chixej c'u
 iwib chuwäch. Nim chiwila wi ri nimalaj
 takanel xukuje'.

**Ri Cristo, ruc' ri c'äx ri xuriko, xuc'ut
can chkawäch jas ri utz cäka'no**

¹⁸ Ix ri', ri ix cojom che patäninelab, chiya iwib pa takic chque ri i patrón, nim c'ut cheiwila wi. Man xuwi tä chque ri utz qui chomanic, ri quech'awic, xane je' xukuje' chibana chque ri e c'a'n. ¹⁹ Utz c'u na ri' we jun cuch'ij c'äx, pune man takal tä che chi curiko, we ri are' cuna' pa ranima' cho ri Dios chi man c'o tä etzelal u banom. ²⁰ We c'u rumal ri u banic ri man utz taj cäc'äjisax i wäch ix, ça nim c'u lo u banic wa' chi quich'ij ri c'äx ruc' paciencia? ¡Man je' taj! We c'u ne quirik c'äx xa rumal ru banic utzil, quich'ij c'u wa' ruc' paciencia, are utz quil na wa' rumal ri Dios. ²¹ Are c'u wa' ri ix siq'uim wi rumal ri Dios rumal chi ri Cristo xurik c'äx rumal kech uj, xuya c'u can jun utzalaj c'utbal chiwäch rech quiban iwe jas ri xuban ri Are'. ²² Ri Cristo man c'o tä mac xubano, man xuban tä c'u tzij che qui subic ri winak. ²³ Ri Are' aretak xyok'ic, man xutzelej tä u qu'uxel ri qui tzij ri winak ruc' yok'onic. Aretak xban c'äx che cumal ri winak, man xubij taj chi cäpe na c'äx chquij ri e are', xane xuya can ronojel pu k'ab ri Dios ri jicom cuban chuk'atic tzij. ²⁴ Ri Cristo xuc'am bi ri ka mac pa ri u cuerpo aretak xrip cho ri cruz rech ri uj, je' ta ne uj cäminak chi ruc' Are', man cäkatakej tä chi macunic, xane cäkachap u banic ri kas jicom, ri kas utz. Xsoctaj c'u ri Cristo rech ri ix quixutziric, quirik na ri c'aslemal ri kas utz. ²⁵ Ri ix nabe canok ix sachinak, je' ta ne ix chij ri i jabum iwib. Cämïc c'ut ix tzelejinak chi lok ruc' ri Cristo. Ri Are' quixuchajij junam jas jun ajoyuk' queuchajij ru chij. Cuchajij c'u na ri iwanima'.

**Waral cäkil wi jas ri rajwaxic pa ri
qui c'aslemal ri e c'ulan chic**

3 Ri ix ixokib, ri ix c'ulan chic, chixn-
iman chque ri iwachajil. Je ri' we

ne e c'o jujun chque ri iwachajil ri man cäquicoj tä ru Lok' Pixab ri Dios, quecojon ta c'u ne rumal ri utzalaj i c'aslemal ix, ri ix ixokib, pune ta ne man cätzi-
jox tä ru Lok' Pixab ri Dios chque. ² Are c'u ri ix quixquilo chi ch'ajch'oj ri iwanima', nim quiwil ri Dios, quixej c'u iwib chuwäch. ³ Ri ix ixokib rajwaxic quicoj atz'iak ri kas takal chiwe, rajwaxic c'ut chi utz u banic ri i wi' quibano jas ri kas takalic. Man xuwi tä quiwik iwib ruc' k'än puak, ruc' chachal ri pakal rajil, man ruc' tä c'u atz'iak ri sibalaj pakalic. ⁴ Xane ri kas wikobal iwib are ri c'o pa ri iwanima'. Ri kas je'lal ri man cäsach tä u wäch are ri utzalaj iwanima' ri sibalaj cäjororic. We wikobal ri' are sibalaj lok' na wa' chuwäch ri Dios. ⁵ Je' c'u wikobal wa' xquicoj ri ixokib ojer ri xquijach quib pu k'ab ri Dios. Ri e are' xcu'bi qui c'ux chrij ri Dios, xukuje' xeniman chque ri cachajil. ⁶ Je' jas ri nan Sara ojer xniman che ri ka mam Abraham, xubij c'u che: "At wajaw," —xcha che. Ri ix, ix je' jas ri nan Sara we quiban ri utzil, man c'o tä c'u jas quixej wi iwib.

⁷ Ri ix xukuje', ri ix achijab, ri ix c'ulan chic, rajwaxic kas quichomaj na jas quiban cuc' ri iwixokil. Nim cheiwila wi, man xak xuwi tä rumal chi ri ixokib man junam tä qui chuk'ab iwuc' ix, xane rumal chi ri e are' xukuje' cäquechbej na ri c'aslemal ri cuya ri Dios chiwe ix rumal ri nimalaj u tok'ob. Je' chibana wa' rech ri Dios cuto aretak quiban orar.

**Utz que ri cäquirik c'äx xa
rumal ri u banic ri utzil**

⁸ Más c'u na, china' pa iwanima' chi xa ix jun, ri ix nimalaj iwonojel. Chel i c'ux chbil tak iwib, chiwaj iwib junam jas ri cäca'n ri winak ri kas e cachalal quib. Minimarisaj iwib, xane chich'abela iwib ruc' utzil. ⁹ Mitzelej u qu'uxel ri c'äx ri cäban chiwe, man quixyok'on tä c'u chque ri winak ri quixquiyok'o. Xane jas

ri Dios ri quixtewchinic, chixtewchin ix xukuje' chque ri quebanow c'äx chiwe. Iwetam c'ut chi ix u siq'uim ri Dios rech quirik tewchibal. ¹⁰ Je ri' ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Jachin ri craj jun utzalaj c'aslemal, cäquicot na amak'el ronojel k'ij, chujic'a ba' ri rak', mubij ri c'äx u bixic, xane chutz'apij ru pu chi' rech man cuban tä tzij, —cächa'.

¹¹ Chutasa rib chrij ri etzelal, chubana c'u ri kas utz. Chutzucuj ru banic utzil chquixol ri winak,

kas c'u cutakej u banic wa'.

¹² Je ri', rumal chi ri Kajaw Dios queuchajij ri winak ri jicom canima', xukuje' cuto aretak cäca'n orar, cutatabej ri cäquibij che.

Are c'u ri Dios cuban u c'ulel chque ri banal tak etzelal, —cächa ri' ri tz'ibtal canok.

¹³ ¿Jachin ta c'u ne cuban c'äx chiwe we ri ix kas quitakej u banic ri utzil? ¿Craj man c'o taj! ¹⁴ Pune ba' rumal ru banic ri utzil quirik c'äx, utz c'u iwe ri'. Rumal ri' mixej iwib chquiwäch ri quebanow c'äx chiwe, mixoc il cumal. ¹⁵ Xane nim chiwila wi ri Cristo ri Iwajaw pa tak ri iwanima'. Jachin tak ri quetow chiwe jas che quicu'ba i c'ux chrij ri Cristo, ruc' utzil chibij wa' chque. Nim chiwila wi ri Dios, chixej ba' iwib chuwäch, minimarisaj c'u iwib.

¹⁶ Chibana utz pa ronojel rech quina' pa ri iwanima' chi man c'o tä etzelal i banom. Je ri' ri winak ri queyok'on chiwe, ri cäquibij chi ix banal tak etzelal, ri xa cäquitze'j i wäch rumal chi ri ix cojoninak che ri Cristo, xa quel na qui q'uixbal rumal ri cäquibij. ¹⁷ We je ri' craj ri Dios chiwe, are utz na quirik c'äx rumal ri u banic utzil chuwäch ri quirik c'äx xa rumal ru banic etzelal.

¹⁸ Are je wa' rumal chi ri Cristo xukuje' xurik c'äx. Rumal ri ka mac xcäm ri Are' xa jumul rech man c'o tä chi rajwaxic. Ri Are' man c'o tä u mac, xane xurik c'äx rumal kech uj, ri uj itzel tak winak, che kocsaxic ruc' ri Dios. Kas tzij xcäm ru cuerpo, are c'u ri ranima' man xcäm tä wa'. ¹⁹ Xe' c'u chutzijoxic ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri anima'aj ri e tz'apitz'oj. ²⁰ E are tak wa' ri anima'aj quech ri winak ri man xeniman tä che ri Dios ojer pa ru k'ijol ri ka mam Noé. Ri Dios xuchajij paciencia, xereyey chi cäquiq'uex canima', cäquiq'uex qui chomanic aretak ri ka mam Noé tajin cuban ri nimalaj barco ri cäbix "arca" che. Man e q'uia tä c'ut ri xquirik ru tobanic ri Dios, xane xa e wajxakib wa' ri man xejik' tä pa ri ja'. ²¹ Ri nimalaj k'ekal jäb ri xuban pa ri u k'ijol ri ka mam Noé, are c'utbal chrij ri ja' re ri kasna' cämíc ri cäc'utuwic chi ka rikom chi ru tobanic ri Dios. Ri ja' ri' man cäresaj tä c'u ru tz'ilol ri ka cuerpo, xane cubano chi cäkata' che ri Dios chi ri Are' cuban chke chi utz cäkana' pa kanima' chuwäch. Are wa' cubano chi cäkarik ru tobanic ri Dios rumal chi xc'astajisax ri Jesucristo chquixol ri cäminakib. ²² Aretak xc'astaj bic, ri Are' xpaki chicaj, xt'uyi c'u pa ru wiquiäk'ab ri Dios. Conojel ri ángeles, xukuje' conojel ri nimak tak k'atal tak tzij ajuwocaj, conojel c'u ri c'o takanic pa qui k'ab rajwaxic queniman na che.

Chkajujunal, jas ri u sipam ri Dios chke, rajwaxic cäkacoj wa' che qui to'ic niq'uiaj chic

4 Je c'u ri', kachalal, we ri Cristo xurik c'äx, ri ix xukuje' rajwaxic chi je' i chomanic wa', chi quirik na c'äx. Jachin c'u ri kas u rikom c'äx, man cutakej tä chi macunic ri'. ² Ronojel c'u ri k'ij ri cäc'asi na cho ruwächulew, man cucoj tä chi ru c'aslemal chubanic xak jas ri

craj ri are', xane chubanic ru rayibal ri Dios. ³Chubana c'u ri' chiwe ri xiban can pa ri ojer tak k'ij. Are c'u xiban ri qui rayinic ri winak ri man e cojoninac tä che ri Dios. Pa tak ri k'ij ri' xiban ronojel u wäch etzelal, xa jachique ri utz xiwil wi, pune äwas u banic wa' cho ri Dios, xukuje' chquiwäch ri winak. Xiban ri itzel tak i rayinic, xiban nimalaj k'abaric, xiban nimak tak wi'm ri xixwojco'r wi, sibalaj xiya c'u u wi' ru tijic ri ja'. Xukuje' xeik'ilijalaj jujun tak tiox ri sibalaj tzel quebelic, ri man takal tä chiwe chi je' quibano. ⁴Ri winak c'ut ri man e cojoninac taj, jun wi cäquilo chi ri ix ya man quirik tä chi iwib cuc' chubanic ri cäca'n ri e are' pa ri itzelalaj qui c'aslemal ri sibalaj man utz tä u banic. Xa rumal ri' cäquetzelaj i wäch, quixquiyok'o. ⁵We winak ri' cäquijach c'u na qui cuenta chuwäch ri Jun ri cäpe na chuk'atic tzij pa qui wi' ri e c'asc'oj, xukuje' pa qui wi' ri cäminakib. ⁶Xa rumal wa' xukuje' xtizjox ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio chque ri cäminakib, rech pune xec'asi waral cho ruwächulew, xk'at c'u tzij pa qui wi' junam jas ri cäban chque conojel ri winak, ri canima' c'ut curik na ri kas c'aslemal ri man c'o tä u qu'isic, junam jas ru c'aslemal ri Dios.

⁷Xa jubik' craj chi man copan ri k'ij ri cujto'tajic, ri cäq'uis na ronojel. Miban xak jas ri quiwaj ix, xane chichomaj ba' jas ri quibano. Kas chixoc il chubanic orar. ⁸Man xuwi tä c'u wa', xane xukuje' sibalaj chiwaj iwib chbil tak iwib rumal chi we je ri' quibano, quiwaj iwib, quisachala na ri i mac chbil tak iwib pune sibalaj q'uia ri i mac. ⁹Utz chibana che qui c'ulaxic ri queopan cho tak iwachoch. C'o ba' jas mibij pa iwanima' chquij. ¹⁰Chijujunal, jas ru sipam ri Dios chiwe, chicojo wa' che qui to'ic ri kachalal. Utz chibana chucojic ri jalajoj tak tewchibal ru sipam ri Dios chiwe rumal ri nimalaj u tok'ob. ¹¹Jachin ri cätzi-

jonc, chutzijoj jas ri cubij ri Dios pa ru Lok' Pixab ri Are'. Jachin ri coc che qui to'ic niq'uijaj chic, chubana wa' ruc' ri chuk'ab ri yo'm che rumal ri Dios. Ronojel ri quibano, chibana wa' chuya'ic u k'ij ri Dios rumal ri Jesucristo. Chnimarisax ba' u k'ij ri Are', chc'ol ta ba' u takanic amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Amén.

Utz ke we cäkarik c'äx rumal chi uj cojoninac che ri Cristo

¹²Lok'alaj tak kachalal, micajmaj iwib aretak cäpe ri nimalaj c'äx pi wi' je' ta ne chi jun wi ri tajin quic'ulmaj. ¹³Xane chixquicotok aretak quirik iwe ri c'äx junam jas ri xurik ri Cristo. Je ri' rech sibalaj quixquicot na aretak cäpe ri Are', cäk'alajin ri je'lalaj u juluwem, cänimarisax c'u na u k'ij. ¹⁴We xa rumal ri Cristo quetzela na i wäch, quixyok'ic, utz c'u iwe ix. Je ri', rumal chi ri Lok'alaj Espiritu rech ri Dios kajinac pi wi'. Kas tzij chi ri Cristo cäyok' cumal ri winak, are c'u ri ix xa quiya u k'ij ri Are'. ¹⁵Man utz tä ri' we c'o jun chiwe curik c'äx rumal chi ri are' cäcämisanic, rumal chi cuban elak', rumal chi cuxalk'atij ri pixab, o rumal chi cunim rib chupam ri quech niq'uijaj winak chic. ¹⁶We c'u c'o jun curik c'äx xa rumal chi cojoninac che ri Cristo, cäbix "Cristiano" che, mäquix ri' ri are', xane chuya u k'ij ri Dios rumal wa'.

¹⁷Xurik c'u ri k'ij ri cächapletaj ru k'atic tzij pa ka wi' uj, kachalal, uj ri' ri uj rech ri Dios. We c'u ru k'atic tzij cächapletaj nabe pa ka wi' uj, ¿jas lo ri cäquirik na ri winak ri man queniman tä che ri Utzalaj Tzij ri tzijom lok rumal ri Dios? ¹⁸We ruc' c'äx ri winak ri jicom canima' cho ri Dios cäquirik ru tobanic ri Are', ¿jas lo ri cäquirik na ri winak ri man quecojon tä che ri Dios, ri xak e ajmaquib? ¹⁹We c'u e c'o ri tajin cäquirik c'äx rumal chi je wa' craj ri Dios, chquitakej ba'

u banic ri utzil, xa chquiya c'u na quib pu k'ab ri Dios ri xebanowic. Ri Are' c'ut jicom ranima', kas cuban na ri cubij.

**Ri apóstol Pedro
queupixbaj ri cojonelab**

5 Queinpixbaj conojel ri c'amal tak qui be ri kachalal cojonelab ri ix c'o wi. Ri in xukuje' in c'amal be junam cuc', xukuje' kas xinwil in ri c'äxc'ol ri xurik ri Cristo. Ri in, je' jas ri e are' junam quinrik na we ri u nimarisaxic u k'ij ri Cristo ri cäk'alajinic aretak cäpetic. ²Cheichajij ri kachalal cojonelab ri e yo'm pa i k'ab, junam jas ri cuban jun utzalaj ajyuk' che qui chajixic ru chij. Chibana wa' ruc' jun utzalaj iwanima', xa jas ri craj ri Dios, man xak tä rumal chi ix takom chubanic wa'. Man queichajij tä c'u ri e are' xak xuwi rech quich'ac puak, xane chibana wa' rumal chi are ri kas quiwaj quibano. ³Miban iwe chque ri queichajij, xa quixtakan pa qui wi', xane chicojo i chuk'ab rech ri i c'aslemal are jun utzalaj c'utbal chquiwäch. ⁴Je ri', aretak cäpe ri nimalaj Kajyuk', ri Kajaw Jesús, ri ix quic'am na jun je'lalaj tojbal iwe ri man junam tä ruc' ri corona re u xak che', re cotz'ij ri xa cächaki'jic.

⁵Xukuje' ri ix, alabom, chinimaj ri qui takanic ri c'amal tak i be. Chiyala iwib pa takic chbil tak iwib nimalaj iwonojel, minimarisaj c'u iwib. Cubij c'u ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic:

Ri Dios cuc'ulelaj qui wäch ri winak ri cäca'n nimal, queuto' c'u ri man cäquinimarisaj tä quib ruc' ri nimalaj u tok'ob ri Are', —cächa ri tz'ibtal canok. ⁶Kas china' pa iwanima' chi man nim tä i banic, chiya c'u iwib pu k'ab ri ka Dios ri c'o nimalaj u chuk'ab rech ri Are' cunimarisaj na i k'ij ix aretak curik ri k'ij. ⁷Ronojel ri xak

quixoc wi il, chiya can wa' pu k'ab ri Dios. Ri Are' c'ut quel u c'ux chiwe, quixuto' c'u na.

⁸¡Chc'ol ba' i no'j, chixc'asc'atok! Je' chibana wa' rumal chi ri i c'ulel ri Itzel, are je' jas jun coj ri curak u chi', ri sibalaj cätio'nic, ri cutzucuj jachin ri cutijo. ⁹¡Chik'atej u wäch ri Itzel, kas chixcojonok! Iwetam c'ut chi ri c'äxc'ol ri tajin quirik ix, je' xukuje' tajin cäquirik conojel ri kachalal cho ronojel ruwächulew. ¹⁰Aretak c'ut i rikom chi quieb oxib k'ij c'äxc'ol, ri Dios ri sibalaj cutok'obisaj ka wäch, ri xujusiq'uij rech cänimarisax ka k'ij junam ruc' ri Jesucristo, cubano chi quijiquba na ri iwanima' chrij, cuban na tz'akat chiwe. Cuya na ri i chuk'ab, xukuje' cubano chi kas co quixjeki na pa ri i cojonic. ¹¹Chnimarisax ba' u k'ij ri Are', chc'ol c'u u takanic amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Amén.

**Ri apóstol Pedro cuya rutzil
qui wäch ri kachalal**

¹²Nu tz'ibam bi we quieb oxib tzij ri' chiwe ruc' ru tobanic ri kachalal Silvano, ri wilom chi kas jicom ri ranima'. Ruc' c'u we wuj ri' quixinpixbaj, quink'alajisaj c'u chiwäch chi kas tzij ri ix i rikom ri nimalaj u tok'ob ri Dios. ¡Chijiquiba ba' i c'ux chrij wa'!

¹³Ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Babilonia, ri e cha'tal rumal ri Dios junam iwuc' ix, cäquiya bi rutzil i wäch. Xukuje' ri kachalal Marcos, ri je' ta ne nu c'ojol, cuya bi rutzil i wäch. ¹⁴Chitz'umaj iwib chbil tak iwib aretak quiyala rutzil i wäch. Je ri' quibano chuc'utic chi kas quiwaj iwib chbil tak iwib.

Chuxlan ta ba' ri iwanima' nimalaj iwonojel ri ix, ix rech ri Jesucristo. Amén.

RI UCAB CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN PEDRO

Ri apóstol Pedro cuchap u tz'ibaxic ri ucab u carta chque ri kachalal cojonelab

1 In wa', ri Simón Pedro, in patänil re ri Jesucristo, xukuje' in apóstol, jun chque ru tako'n ri Are'. Quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe ix iwonojel ri i rikom ri cojonic ri sibalaj lok' na ri ka rikom uj. Je ri', rumal chi ri ka Dios Jesucristo ri To'l Ke are jicom ranima' kuc'. ²Are ta ba' ri Dios sibalaj cutok'obisaj i wäch, xukuje' cuban ta na chi sibalaj cuxlan ri iwanima' rumal chi iwetam u wäch ri Dios, iwetam c'u u wäch ri Kajaw Jesús.

Waral cäkil wi ri rajwaxic pa ru c'aslemal ri cojonel

³Ri Dios ruc' ri nimalaj u chuk'ab u sipam chke ronojel ri rajwaxic pa ri ka c'aslemal, xukuje' ri rajwaxic chke rech cujcowinic cäkatakej u patänixic ri Are'. Je ri' xubano aretak xuya chke chi kas cäketamaj u wäch ri Jesús. Are ri Are' ri xujusiquij rech c'o jubik' ke ri kas rutzil ri Are', xukuje' ri nimalaj u k'ij ri Are'. ⁴Ruc' ronojel wa' we ri' u yo'm chke chi cäkarik na conojel ri nimak tak u tewchibal ri sibalaj lok' na ri xuchi'j canok, rech ri uj cujcowinic cujel chupam ri itzelalaj c'aslemal ajuwächulew ri xa cusachisaj u wäch ronojel. Are c'äx na wa' we c'aslemal ri' rumal ri itzel tak qui rayibal ri winak. Je ri' xuban chke rech cuya' cäkarik ke ri kas c'aslemal ri c'o ruc' ri Dios. ⁵Rumal wa' rajwaxic chi ri ix quicoj i chuk'ab rech man xuwi tä quixcojonic, xane xukuje' quiban ri kas utzil pa ri i c'aslemal. Ruc' ri kas utzil ri quibano rajwaxic xukuje' chi cäc'oji na ri utzalaj iwetambal. ⁶Ruc' ri utzalaj iwetambal rajwaxic xukuje' chi quiwilo chi

man quiban tä xak xuwi jas ri quiwaj ix chiwe chbil tak iwib. Rajwaxic xukuje' chi quichajij paciencia chuch'ijic ronojel ri cäpe pi wi'. Ruc' we paciencia ri' rajwaxic xukuje' chi kas quixpatänin che ri Dios. ⁷Man ruc' tä c'u ri' chi quixpatänin che ri Dios, xane rajwaxic xukuje' chi quiwaj iwib nimalaj iwonojel ri ix ri iwachalal iwib rumal ri Cristo. Man ruc' tä c'u wa' chi quiwaj iwib, xane rajwaxic xukuje' chi lok' quiwil conojel winak.

⁸We c'u quicoj i chuk'ab rech c'o ronojel wa' pa ri i c'aslemal amak'el ronojel k'ij, kas c'o u patän ri' ri i c'aslemal, man xak tä c'u lok' ri' iwetam u wäch ri Kajaw Jesucristo. ⁹Apachin c'u ri man c'o tä ronojel wa' pa ru c'aslemal, je' ta ne moy ri are', man cäcowin tä c'ut cäc'a'yic. Sachinak chic pa u jolom chi ch'ajtajinak chi ri ranima' che tak ru mac ri xuban can pa ru c'aslemal ojer. ¹⁰Rumal ri', kachalal, chicojo na i chuk'ab pa ronojel rech kas iwetam chi ix jun cuc' ri e cha'tal rumal ri Dios, ri e siq'uim rumal ri Are' rech quec'oji ruc'. We je' quiban wa', man quixtzak tä chic pa mac. ¹¹Je ri' kas cäya'taj na chiwe chi quixopan na ruc' ri Kajaw Jesucristo ri To'l Ke rech cätakan ri Are' pi wi'. Aretak cuchap takanic ri Kajaw Jesús, man c'o tä u q'uisic wa' we takanic ri'.

¹²Rumal c'u ri' quintakej na u na'taxic chiwe ronojel wa', ri ya nu bim chic, pune ta ne ri ix iwetam chi wa', kas c'u tajin quitakej ri kas tzij ri c'utum chiwäch. ¹³Ri in quinchomaj chi takal chwe chi quinwalijisaj ri iwanima' ruc' we pixbenic ri' ri quinna'taj chiwe chuwek cäbij ri in c'asal na. ¹⁴Wetam c'ut chi xa jubik' craj chi quincämich, je' jas ri c'utum chnuwäch rumal ri Kajaw Jesucristo. ¹⁵Sibalaj c'ut quincej na nu chuk'ab rech aretak in cämínak chic, c'o ri cäc'oji na can iwuc' ri cänä'tan na chiwe ronojel wa' we tzij ri'.

**Waral cäkil wi chi e c'o ri xeilow ri
Cristo c'aslic, chi kas nim u k'ij**

¹⁶ Man xak tä c'u molom tak tzij re sub-unic ri pa qui jolom winak quepe wi ri ka tzijom chiwe chuc'utic chi kas tzij cäpe chi na jumol ri Kajaw Jesucristo ruc' nimalaj u chuk'ab. ¹⁷ Are ri uj, uj ri' ri xujilowic! Are ruc' ri ka wak'äch uj ri xkil ri Kajaw Jesús chi sibalaj je'l ri Are', sibalaj nim u k'ij. ¹⁷ Ri uj, uj c'o jela' ruc' ri Are' aretak xnimarisax u k'ij rumal ri Dios ka Tat, aretak ri Dios xuya u k'ij, xch'aw lok chicaj, xubij: “¡Are lok'alaj nu C'ojol wa! Sibalaj cäquicot ri wanima' rumal,” — xcha ri Jun ri sibalaj nim u k'ij. ¹⁸ Ri uj, uj ri' kas xkata ri Jun ri xch'aw lok chicaj aretak junam uj c'o ruc' ri Kajaw Jesús puwi' ri lok'alaj juyub.

¹⁹ Xukuje' ri qui tzij ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios ri xquitz'ibaj can ojer c'o can kuc' uj. We tzij ri' man cäqu'uxtaj taj. Sibalaj utz we quixoc il chutatabexic we tzij ri', rumal chi are je' jas jun chäj, jun candela ri cätununic, ri cäjuluw jawije' ri sibalaj k'ekum wi c'ä cäsakir na, quel c'u na lok ri nimalaj ch'imil re ri u sakiribal ri cätunun na chiwäch. Ri u k'alajisaxic ri Kajaw Jesús pa ri iwanima' are je' jas ri cuban ri nimalaj ch'imil ri'. ²⁰ Rajwaxic c'ut quiwetamaj chi man c'o tä jun tzij re ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic ri cäcowin jun winak xak pa re wi cuk'alajisaj ri quel cubij. ²¹ Je ri', rumal chi ri xek'alajisan ru Lok' Pixab ri Dios ojer man xquibij taj xak jas ri xcaj ri e are'. Xane ri Dios xyo'w ri tzij, ri chomanic chque rumal rech chi xquijach quib pu k'ab ri Are'. Are c'u ri Lok'alaj Espíritu xtakan pa canima', xuc'am qui be.

**Waral cäkil wi chi e c'o winak ri
cäquic'ut ri man kas tzij taj**

2 Xec'oji c'u banal tak tzij chquixol ri winak aj Israel ojer ri xquibij chi kas

e k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios. Xukuje' quec'oji na winak ri e banal tak tzij chixol ix ri cäquic'ut na ri man kas tzij taj. Ri e are' chc'uyal quequitijoj na ri winak che ri xak qui chomanic ri e are' ri man kas tzij taj. Xa c'u cäsachisax qui wäch ri winak rumal wa' we tijonic ri'. Je ri', rumal chi ri e are' man quecojon tä che ri Kajaw Jesús ri xcäm cho ri cruz che qui to'ic. Rumal wa' xak te'talic cäpe na c'äx pa qui wi', cäsach c'u na qui wäch. ² Pune ta ne je ri', e q'uia ri cäquitakej u banic ri cäca'n ri e are' pa ri itzelalaj qui c'aslemal ri sibalaj man utz tä u banic. Rumal c'u quech ri e are' ri winak cäquibij na ri äwas u bixic chrij ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio, ri kas be ri copan ruc' ri Dios. ³ Xa rumal ru rayixic q'uia u wäch jastak, ri banal tak tzij ri' quixquisub na ruc' tijonic ri man kas tzij taj che resaxic ri c'o iwuc'. Kas ya'talic chi cäsach na qui wäch we winak ri' ri ojer c'ut k'atom lok tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax na qui wäch.

⁴ Ri Dios man xusach tä qui mac ri ángeles ri xemacunic, xane xeuq'uiäk bi pa ri jul jawije' cäc'äjisax wi qui wäch. Chila' c'ut e tz'aptal wi cämich pa ri k'ekum. Sibalaj utz u banom che quichapic, c'ä copan na ri nimalaj k'ij aretak cäk'at na tzij pa qui wi'. ⁵ Ri Dios man xusach tä qui mac ri winak ri xec'oji can ojer cho we uwächulew, xane xutak lok ri nimalaj k'ekal jäh pa qui wi' ri banal tak etzelal ri'. Xuwi xuto' can ri ka mam Noé ri xutzijoj chi rajwaxic chi ri winak cäca'n jicom che ri qui c'aslemal cho ri Dios. Xuwi ri are' rachi'l wukub winak chic xeto' rumal ri Dios rech man quecäm taj. ⁶ Ri Dios xukuje' xuk'at tzij chi cäc'äjisax qui wäch ri winak ri e c'o pa tak ri tinimit Sodoma, ri tinimit Go-

morra.⁶ Xusach qui wäch we tinimit ri' ruc' ri k'ak' c'ä xechajir na. Wa' we xban-tajic ri' are jun c'utbal chquiwäch conojel ri itzel tak winak ri c'ä te' xepetic, xukuje' chquiwäch ri quec'o'ji na chi kas tzij cäpe na ri k'ij aretak cäk'at na tzij pa qui wi'.⁷ Xuto' c'u can ri ka mam Lot, jun utzalaj tata' wa' ri sibalaj xbisonic rumal ri tajin cäca'n ri itzel tak winak pa ri itzelalaj qui c'aslemal.⁸ We utzalaj tata' ri' ri xc'o'ji chquixol ri itzelalaj tak winak sibalaj xbisonic. Ronojel k'ij c'ut xuna' c'äx pa ri ranima' rumal ri etzelal ri xuto, ri xukuje' xrilo chi tajin cäca'n ri winak.⁹ Ri Kajaw Dios retam jas cuban che qui to'ic ri winak ri qui jachom quib pu k'ab ri Are'. Queuto' cho ri c'äx ri cäquirik na pa ri qui c'aslemal, xukuje' aretak quetakchi'x che mac. Are c'u ri itzel tak winak xa e u c'olom apanok, cuc'äjisaj c'u na qui wäch pa ri k'ij ri cäpe na aretak cäk'at tzij pa qui wi'.

¹⁰Ri Dios sibalaj cuc'äjisaj c'u na qui wäch ri winak ri xa cäquitakej u banic ri qui rayibal ri sibalaj man utz taj, ri xa cäquetz'bej u wäch ri Are', cäquetzelaj c'u u wäch ru Pixab. We winak ri' man cäquixej tä quib cho ri Dios. Man quen-iman taj, xane xa cäquinimarisaj quib. Man cäquixej tä c'u quib chubixic ri äwas u bixic chquij ri kas nimak qui k'ij ri c'o takanic pa qui k'ab.¹¹ Ri ángeles ri c'o na qui chuk'ab chquiwäch we itzel tak winak ri', ri xukuje' c'o takanic pa qui k'ab, man c'o tä ne jun chque ri e are' ri cäquicoch'o cäquibij c'äx tak tzij cho ri Kajaw Dios chquij ri nimak qui k'ij chuk'atic tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax na qui wäch.

¹²Are c'u we achijab ri' cäquibij tzij ri äwas u bixic chrij ri man cäquich'ob taj. E je' ta ne awaj aj pa tak juyub, rumal chi man c'o tä qui chomabal. Chapic

quij we awaj ri', cämisaxic quij, are c'u wa' qui patän e c'olic. Je' c'u u sachic na qui wäch we itzel tak winak ri' junam jas ri awaj.¹³ Cäquirik na c'äx, tojbal re ri c'äx ri qui banom chque niq'uiaj winak chic. Quequicot ri e are' aretak que-cowinic cäca'n ri itzelalaj tak qui rayibal chquiwäch conojel winak. We winak ri' xak e esal tak q'uixbal chixol pa tak ri i nimak'ij aretak quewi' iwuc' rumal ri cäca'no ri cäkaj chquiwäch. Quequicot c'u na chubanic ri itzel tak qui rayibal ri xa quesubtaj ri winak rumal.

¹⁴Amak'el aretak cäquil jun ixok, cäquirayij u wäch. Man quecos tä chubanic ri mac. Quequisub ri winak ri man kas tä qui jiquibam ri canima' chrij ri Dios, xukuje' c'amaninak chque ru ray-ixic q'uia u wäch jastak. E winak wa' ri k'atom tzij pa qui wi' rumal ri Dios chi cäc'äjisax na qui wäch.¹⁵ E sachinak rumal chi qui yo'm can ri kas be ri jicom. Xukuje', xak rech cäquirik puak, cäca'n ri etzelal je' jas ri xuban ri tat Balaam ru c'ojol ri tat Beor ojer.¹⁶ Jun bur c'ut ri man cäch'aw taj xyajow ri tat Balaam rumal ri mac ri tajin cubano. Xch'aw c'u ri bur jas ri cäch'aw jun winak, xuk'atej u wäch ri conil ri craj cuban ri tat Balaam ri je' ta ne ch'ujarinak chic.

¹⁷We achijab ri' e junam ruc' jun c'ua' ri ya chaki'j chic, man c'o tä joron chupam, xukuje' e junam cuc' ri sutz' ri quec'am bi jawije' chi' rumal ri quiäkik'. K'atom c'u tzij pa qui wi' rumal ri Dios chi quebe' na pa ri kas k'ekum ri man coc tä wi jubik' ri sakil, jawije' ri man c'o tä chi quelic wi lok.¹⁸ Je ri', rumal chi ruc' nimal cäquibij tak tzij ri man c'o tä qui patän. Ruc' ru banic ri itzel tak qui rayinic, ri etzelal ri cäca'n pa ri qui c'aslemal, cäquicoj qui c'ux ri winak. Quequisub na ri winak ri kas

⁶2:6 Chawila' ri Sodoma y ri Gomorra pa ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

qui tasom chi quib chquij ri niq'uiaj winak ri e sachinak. ¹⁹Cäquibij chque ri winak chi cuya' cäca'n xa jas ri cäcaj cäca'no, man rajwaxic tä c'ut queniman chic che ri Pixab. Je' cäquibij pune ta ne ri e are' tajin queniman chque ri itzel tak qui rayinic ri cätakan pa canima'. Ri e are' c'ut, je' ta ne e cojom che patäninelab. Apachique ri ch'acananak puwi' jun winak, wa' we winak ri' are patänil re ri ch'acananak puwi'. ²⁰Ri winak ri xquito' quib, ri ya e elinak chic chupam ri etzelal re ri uwächulew rumal ri retamaxic u wäch ri Kajaw Jesucristo ri To'l Ke, ri xquetamaj u wäch pa canima', te c'u ri' quetzelej chi chupam ri etzelal, quech'actaj c'u rumal, ri q'uisbal re ri qui c'aslemal we winak ri' sibalaj c'äx na chuwäch ri nabe. ²¹Are c'u utz na chque we ta mat xquetamaj jas ri kas u beyal ri cäjicomataj ri canima' ri winak cho ri Dios chuwäch ri ca'nom ri e are' cämïc. Are la' chi xquetamaj ri kas be, te c'u ri' xetzelej chi jumul chquij. Xquitas c'u quib chrij ri Lok'alaj Tzij, ru Lok' Pixab ri Dios ri yo'm chque. ²²Je' xbantaj pa ri qui c'aslemal ri kas tzij ri cäbixic: "Ri tz'i' cätzelej chutijic ri cuxabaj. Are c'u ri ak ri ch'ajtajinak chic, cuwolkotij rib jumul chic pa ri xok'ol," —cächa ri'.

Waral cäkil wi chi kas tzij cäpe chi na jumul ri Kajaw Jesús

3 Lok'alaj tak kachalal, are wa' we wuj ri' ri ucab wuj ri nu tz'ibam bi chiwe. Pa tak ri quieb wuj ri' nu tijom nu chuk'ab chubanic chi kas utz quixchomanic. Rumal ri' quixinpixbaj, quintakej c'u u na'taxic chiwe ronojel ri ya nu bim chic. ²Chna'taj ri tzij chiwe ri bim can ojer cumal ri lok'alaj tak k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, xukuje' ru takanic ri Kajaw Jesús ri To'l Ke ri c'utum can chiwäch kumal uj, ri uj apóstoles ru tako'n ri Are'.

³Nabe c'ut kas rajwaxic chiwetamaj chi pa ri q'uisbal tak k'ij quepe na winak ri xa cäquitze'j qui wäch conojel ri quek'ijilan che ri Dios, xukuje' ronojel ri kas utz, ri kas lok' cho ri Dios. We winak ri' are xa cäquitakej na u banic ri itzel tak qui rayibal. ⁴Cäquitze'j na i wäch, cäquita' na chiwe, cäquibij: "¿A mat xubij can ri Cristo chi cäpetic? We je ri', ¿jawije' chi' c'o wi ri Are' cämïc?" —quecha na. "Ri ka nan tat ojer e cämïnak chi ri'. Ronojel c'u ri c'olic are xak je wi petinak lok tzaretak ri xban u banic ruwächulew," —quecha na ri e are'. ⁵Kas tzij chi ri e are' xa man cäcaj taj cäquetamaj chi ojer ri' xbantaj ri caj xukuje' ri ulew rumal ru takanic ri Dios. C'o ri chaki'j ulew ri xel lok pa ri ja', xukuje' c'o ri ulew ri xcanaj can pa ri ja'. ⁶Xukuje' are rumal ri ja' re ri k'ekal jäb chi xsach qui wäch ri winak ojer cho ruwächulew. ⁷Are c'u ri caj xukuje' ri ulew ri e c'o cämïc, are rumal ru takanic ri Dios e c'olom wa' rech xa queporoxic. Queporox c'u na rumal ri k'ak' pa ri k'ij ri cäk'at na tzij rumal ri Dios, aretak cäsachisax na qui wäch ri itzel tak winak ri man quecojon tä che ri Dios.

⁸Man xuwi tä c'u wa', lok'alaj tak kachalal, xane rajwaxic chi man cäsach tä pi jolom chi chuwäch ri Dios ri jun k'ij are junam jas ri jun mil junab, ri jun mil junab c'ut are junam jas ri jun k'ij chuwäch ri Are'. ⁹Ri Dios man xa tä cäbeytaj chubanic ri cuchi'j, je' jas ri cäquichomaj jujun winak, xane xa u chajim paciencia kuc' uj nimalaj konojel. Man craj tä ri Are' chi c'o jun cäsach u wäch, xane are craj chi conojel cäquiq'uex canima', cäquiq'uex c'u ri qui chomanic.

¹⁰Man c'o tä c'u jun retam ri kas k'ij ri cäpe na ri Kajaw Jesús, xane je' cäc'ulmataj na wa' jas ri cuban jun elak'om coc pa jun ja chak'ab, ri man cuna' tä jun. Pa ri k'ij ri' cäsach u wäch

ri caj, cäjinin c'u na jas ru jininem jun nimalaj cäbrakan cäpetic. Ronojel c'u ri c'o chicaj, ri k'ij, ri ic', ri ch'imil, ronojel ri c'olic queporox na, cäsach c'u qui wäch rumal ri k'ak'. Ruwächulew, xukuje' ronojel ri c'o cho ruwächulew queporox na, cäsach c'u na qui wäch.

¹¹ We c'u ronojel ri c'olic je' u sachic u wäch wa' cäban na, şibalaj ba' rajwaxic chi quijach iwib pu k'ab ri Dios, quitas iwib chrij ronojel etzelal, quipätänij c'u ri Dios pa ri i c'aslemal cämich!¹² Chixoc ba' il che reyxexic ru k'ij ri Dios,^{§§} chibana c'u ri quixcowin che chubanic chi cäpe chanim. Pa ri k'ij ri cäporox na ri caj, cäsach c'u na u wäch wa' rumal ri k'ak'. Ronojel ri c'o chila' cho ri caj quenicow na ri', queja'r c'u na wa'.¹³ Are c'u ri uj, ri uj keye'm rilic ri c'ac' caj, ri c'ac' uwächulew jas ru bim can ri Dios chke. Chila' c'ut cäc'o'ji wi na xak xuwi ri utzil, ri jicomal.

¹⁴ Je c'u ri', lok'alaj tak kachalal, ri ix ri tajin quiweyey chi ronojel wa' cäbantaj na, chicojo ba' i chuk'ab rech c'o utzil chixol ix ruc' ri Dios, ch'ajch'oj ri iwanima', man c'o tä c'u i mac cho ri Dios aretak copan ri k'ij.¹⁵ Chich'obo ba' chi

ri Dios u chajim paciencia kuc' xa rumal chi craj chi konojel cäkarik na ru tobanic ri Are'. Je' xukuje' ri lok'alaj kachalal Pablo u tz'ibam bi wa' chiwe ruc' ri no'j ri yo'm che rumal ri Dios.¹⁶ Pa conojel tak ri wuj ri u tz'ibam are tzijoninac chrij ronojel wa' ri nu bim chiwe. Kas tzij chi e c'o jujun chque ru tzij ri c'äx qui ch'obic. Are c'u ri winak ri man c'o tä quetam, xukuje' ri cojonelab ri xa quieb canima' quecojonic, e are' cäquijechba' ri cäquibij we wuj ri', junam jas ri cäca'n che ri niq'uiay chic re ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic. Aretak je' cäca'n wa', xa c'äx tajin cäquic'am lok pa qui wi', cäsach c'u na qui wäch.

¹⁷ Are c'u ri ix, lok'alaj tak kachalal, rumal chi iwetam chi ronojel wa', chichajij ba' iwib. Mixch'actaj ne rumal ri qui subunic ri banal tak etzelal, miya c'u can ri kas tzij ri i takem, ri ix cojoninac wi, je' ta ne chi quixtzak bi pa jun siwan.

¹⁸ Xane are kas chiwetamaj na u wäch ri Kajaw Jesucristo, ri To'l Ke, cäc'o'ji c'u na i chuk'ab rumal ri nimalaj u tok'ob ru yo'm chiwe. ¡Chnimarisax ta ba' u k'ij ri Are' cämich xukuje' pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na, ri man c'o tä qui qu'uisic! Amén.

§§3:12 “Ru k'ij ri Dios”: Are ri k'ij ri cäban na ri qu'uisbal k'atanic pa qui wi' ri winak rumal ri Dios.

RI NABE CARTA RI KUTZ'IBAJ RI SAN JUAN

Ri apóstol Juan cäch'aw chrij ri Jun ri cäcowin chuya'ic ri kas c'aslemal

1 Cäkatz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe chrij ri Jun* ri cäyo'w ri Tzij ri cäcowin chuya'ic ri kas c'aslemal. Ri Are' ya c'o chic aretak mäjok cäban ri cajulew. Ka tatabem ri xubij, kilom c'u ri Are' chwinakil. Kas ka ca'yem ri Are', kas c'u ka chapom ruc' ri ka k'ab. ²Ri uj kilom ri Jun ri cäyo'w wa' we c'aslemal ri'. Ri Are' xuc'ut rib chkaxol. Ka k'alajisam c'u wa', xukuje' ka tzi-jom wa' chiwe chi ruc' Are' c'o wi we c'aslemal ri' ri man c'o tä u q'uisic. Ri cäyo'w we c'aslemal ri', ruc' ri ka Tat c'o wi ri Are' nabe, xuluc'utu c'u rib chkawäch uj. ³Cäkatz'ijoj c'u chiwe jachique ri kilom, jachique ri ka tom, rech ri ix xa ix jun chic kuc' uj, je' jas ri uj kas tzij xa uj jun ruc' ri Dios ka Tat, xukuje' ruc' ri Jesucristo ru C'ojol. ⁴Cäkatz'ibaj bi wa' we tzij ri' chiwe rech kas cäquicot ri iwanima'.

Ri Dios are cäyo'w ri kas sakil

⁵Are wa' ru Lok' Pixab ri Dios ri xuc'ut ri Jesucristo chkawäch, ri cäkatz'ijoj uj chiwe ix: Je' jas ri k'ij cuya sakil pa ka wi', je ri' ri Dios cuya ri sakil re ri Kas Tzij pa kanima'. Ruc' Are' man c'o tä jubik' ri k'ekum ri cubano chi cäsach ri winak. ⁶Rumal ri' we cäkabij chi xa uj jun ruc' ri Dios, te c'u ri' jun wi ri ka chomabal je' ta ne chi uj sachinak pa ri k'ekum, xak uj banal tak tzij ri', man cäka'n tä ri' jas ri cäkabij. ⁷We k'alaj pa ri ka c'aslemal chi cujbin pa ri sakil, je' jas ri Dios c'o pa ri sakil, xa uj jun ri' nimalaj konojel ri cäkanimaj ri Kas Tzij. Are c'u ru quiq'uel

ri Jesucristo ru C'ojol ri Dios cuch'aj ri kanima', cäresaj ronojel ri ka mac.

⁸We cäkabij chi man c'o tä ka mac, xa cäkasub kib ri', man kas tzij tä ri' chi uj cojonelab. ⁹We c'u cäkabij cho ri Dios chi ri uj, uj ajmaquib, xukuje' cäkabij jas u wäch mac ka'nom, cuya' cäkacojo chi kas jicom ri cuban na ri Dios kuc'. Cusach c'u ri ka mac, cuch'aj ri kanima', cäresaj ronojel u wäch etzelal pa ri ka c'aslemal. ¹⁰We c'u cäkabij chi man c'o tä mac ka'nom, cäka'n ri' chi ri Dios xak Are jun banal tzij, man kas ka cojom tä ri' ru Lok' Pixab ri Are'.

Ri Cristo are cäch'aw pa ka wi' ruc' ri Dios

2 Ix ri', ri ix je' ta ne alaj tak walc'ual, quintz'ibaj bi wa' we tzij ri' chiwe che i pixbexic rech man quixmacun taj. We c'u c'o jun chiwe ri cämacunic, c'o Jun ri cäch'aw pa ka wi' ruc' ri Dios ka Tat. Are ri Jesucristo, ri jicom ranima' pa ronojel. ²Ri Jesucristo are ri xcämisax rumal kech rech cäsachtaj ri ka mac, man xuwi tä c'u ri ka mac uj, xane xukuje' ri qui mac conojel ri winak cho ruwächulew.

³K'alaj ri' chi kas tzij ketam u wäch ri Dios, we cäkanimaj ru Pixab ri Are'. ⁴We c'u ne c'o jun cubij: "Kas wetam u wäch ri Dios," —cächa ri', man cunimaj tä c'u ru Pixab, are banal tzij wa', man c'o tä c'u ri kas tzij pa ranima'. ⁵Jachin c'u ri cunimaj ru Pixab, tzij ri' chi kas craj ri Dios. Xak je ri' cujcowinic cäketamaj na chi xa uj jun ruc' ri Are'. ⁶Jachin ri cubij chi xa jun ri are' ruc' ri Dios, rajwaxic ri' chi je' ru c'aslemal jas ru c'aslemal ri Jesucristo.

Ri c'ac' takanic ri u yo'm can ri Cristo

⁷Kachalal, man c'ac' tä wa' we takanic ri' ri tajin quintz'ibaj bi chiwe, xane are wa' ri xyi' chiwe petinak lok. We ojer

*1:1 Ri Jun ri cubij waral Are ri Jesucristo.

takanic ri' tzare wa' ru Lok' Pixab ri Dios ri ya i tom chic. ⁸Pune i tom chi wa' ri quintz'ibaj bi chiwe, are je' ta ne c'ac' wa' we Pixab ri' rumal chi kas bantajinak wa' pa ru c'aslemal ri Cristo, xukuje' pa ri i c'aslemal ix. Tajin coc'ow ri k'ekum ri cubano chi cäsach ri winak. Je' ta ne chi xsakiric, cäk'alajin chi lok ri sakil re ri kas tzij.

⁹Jachin ri cubij chi cäbin pa ri sakil re ri kas tzij, cäretzelaj c'u u wäch ri rachalal, c'ä sachinak wa' we winak ri' je' ta ne chi cäbin pa ri k'ekum. ¹⁰Ri winak ri craj ri rachalal c'o ri' pa ri sakil re ri kas tzij. Man c'o tä c'u jas c'o pa ranima' ri cäcwin chubanic chi jun chic cätzak pa ri mac. ¹¹Are c'u ri jun ri cäretzelaj u wäch ri rachalal je' ta ne chi c'o ri' pa ri k'ekum, xukuje' pa ri k'ekum cäbin wi. Man cuch'ob tä ri' jawije' que' wi rumal chi man cäril tä ru be rumal ri k'ekum.

¹²Ix ri', ri ix je' ta ne alaj tak walc'ual, quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe rumal chi ri Dios u sachom ri i mac rumal ri Jesucristo. ¹³Nan tat, quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe rumal chi kas iwetam u wäch ri Cristo. Are ri Jun ri c'olinak lok tzaretak xchaptaj lok ronojel. Quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe ix, ri c'ä ix ac'al na rumal chi ix ch'acananak pa ri ch'oj chrij ri Itzel.

Nu tz'ibam bi wa' we wuj ri' chiwe ix, ri ix je' ta ne alaj tak walc'ual, rumal chi kas iwetam u wäch ri ka Tat ri c'o chila' chicaj. ¹⁴Nan tat, ri ya c'o chi i junab, nu tz'ibam bi wa' we wuj ri' chiwe rumal chi kas iwetamam u wäch ri Cristo. Are wa' ri Jun ri c'olinak lok tzaretak xchaptaj lok ronojel. Nu tz'ibam wa' we wuj ri' chiwe ix, ri c'ä ix ac'al na, rumal chi c'o i chuk'ab ri cuya ri Dios, i cojom c'u ru Tzij ri Are' pa ri iwanima', xukuje' rumal chi ix ch'acananak pa ri ch'oj chrij ri Itzel.

¹⁵Me' iwanima' ruc' ruwächulew, cuc' ri jastak ri e c'o cho ruwächulew. Jachin ri que' ranima' ruc' ruwächulew, man

kas craj tä ri' ri Dios ka Tat. ¹⁶Ronojel c'u ri xak ajuwächulew man ruc' tä ri Dios ka Tat cäpe wi, xane xak ajwaral wa'. Ri itzel tak u rayinic jun winak, ri qui rayixic q'uia qui wäch jastak ri utz cäril wi jun, xukuje' ru banic nimal cuc' ri jastak ajuwächulew, ronojel wa' xak ajuwächulew wa'. Man ruc' tä ri Dios cäpe wi. ¹⁷Ri uwächulew xa tajin cäsach u wäch wa', xukuje' conojel ri jastak ri utz cäquil wi ri winak. Jachin c'u ri cuban ru rayibal ri Dios, ri are' c'o na u c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic.

Quepe na winak ri cäca'n qui c'ulel che ri Cristo

¹⁸Ix ri', ri ix je' ta ne alaj tak walc'ual, uj c'o chic pa ri q'uisbal tak k'ij. Ri ix i tom chi cäpe na jun ri cubano u c'ulel che ri Cristo. Cämie c'ut qui c'utum chi quib q'uia ri cäca'n qui c'ulel che ri Cristo, rumal c'u ri' ketam chi uj c'o chic pa ri q'uisbal tak k'ij. ¹⁹We winak ri' kuc' uj xebel wi bic, man kas ajkuc' tä c'u wa'. We ta kas tzij e ajkuc' mat xebel bi ri' chkaxol. Xebel c'u bic rech kas cäk'alajinic chi man jun tä chque are ajkuc'.

²⁰Ri ix c'ut, ri Cristo u yo'm ri Lok'alaj Espíritu pa ri iwanima'. Rumal c'u wa' iwonojel ri ix quich'obo jachique ri kas tzij. ²¹Quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe rumal chi iwetam ri kas tzij ri cubij ru Tzij ri Dios, man rumal tä chi mat iwetam, xane rumal chi iwetam chi man cäriktaj tä jun banal tzij ri cubij ri kas tzij.

²²¿Jachin c'u ri banal tzij? Are ri' ri cubij chi ri Jesús man are tä ri Cristo, ri To'l Ke. Are wa' ri cubano u c'ulel che ri Cristo. Man cäcojon tä che ri Dios ka Tat, man cäcojon tä c'u che ri Cristo ru C'ojol. ²³Jachin ri man cäcojon tä che ru C'ojol ri Dios, man cäcojon tä ri' che ri ka Tat. Jachin c'u ri cuk'alajisaj rib chi

cojoninak che ru C'ojol ri Dios, cojoninak ri' che ri ka Tat Dios xukuje'.

²⁴ Chic'olo ba' ix pa ri iwanima' ri Tzij ri i tom petinak lok. We ri Tzij ri' ri i tom petinak lok cäc'oji can pa ri iwanima', kas quixcanaj na can xa jun ruc' ri Dios ka Tat xukuje' ruc' ru C'ojol. ²⁵ Ri xuchi'j ri Cristo chi cuya chke, are ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic.

²⁶ Tajin quintz'ibaj bi wa' we tzij ri' chiwe chquij ri winak ri cäcaj quixquisubu. ²⁷ Ri ix c'ut pa ri iwanima' c'o wi ri Lok'alaj Espiritu ri xuya ri Jesucristo chiwe. Je ri' man rajwaxic taj chi c'o jun chic ri cuc'ut wa' we tzij ri' chiwäch, rumal chi tzare ri Lok'alaj Espiritu cuc'ut na ronojel chiwäch. Ri tijonic ri cuya ri Are' chiwe tzare kas tzij rumal chi ri Lok'alaj Espiritu man cäcowin taj cuban tzij. Chitakej ba' u banic jas ri i banom ix, ri xa ix jun ruc' ri Cristo. Are wa' ri tijonic ru yo'm ri Lok'alaj Espiritu chiwe.

²⁸ Je c'u ri', ix ri', ri ix je' ta ne alaj tak walc'ual, chitakej u banic jas ri i banom ix, xa ix jun ruc' ri Cristo, rech cäcu'bi i c'ux chrij ri Are', man quixquix tä c'u chuwäch aretak cäpetic. ²⁹ Ri ix iwetam chi ri Jesucristo jicom ranima'. We je ri' xukuje' iwetam ri' chi jachin ri cuban ri kas utz, jicom c'u ri ranima', are ri' ralc'ual ri Dios.

Waral cäkil wi ri cäretamaj jun we kas ralc'ual ri Dios

3 |Chiwilampe! Ri Dios ka Tat sibalaj cujraj je ri' chi u yo'm chke chi cäbix ralc'ual ri Dios chke. Are c'u kas tzij wa'. Rumal ri' ri winak ajuwächulew man cäquich'ob taj jas ka banic rumal chi man kas quetam tä u wäch ri Dios. ² Lok'alaj tak kachalal, ya uj ralc'ual ri Dios, mäja' c'u k'alaj jas ri cujel na. Ketam c'ut chi aretak cäpe ri Jesucristo, cuk'alajisaj c'u rib chkawäch, cujjunamataj na ruc' ri Are' rumal chi cäkil na u

wäch ri Jesús jas ri kas u banic. ³ Jachin c'u ri cu'l u c'ux chrij ri Cristo chi je wa' quel na aretak cäpe ri Are', cuban na ch'ajch'oj che ri ranima', je' jas ri Jesucristo kas ch'ajch'oj ranima' ri Are'.

⁴ Jachin c'u ri cämacunic, man cäni-man tä ri' che ru Lok' Pixab ri Dios, are ajchak' mac ri' rumal chi ri mac are ru xalk'atixic ri Pixab. ⁵ Ri ix iwetam chi ri Jesucristo xpe waral cho we uwächulew che resaxic ri ka mac. Ri Are' c'ut, man c'o tä jubik' u mac. ⁶ Apachin c'u ri xa jun ruc' ri Cristo, man cutakej tä macunic ri'. Apachin jun ri cutakej macunic, man cojoninak tä ri' che ri Cristo, man kas retam tä u wäch ri Are'. ⁷ Ix ri', ri ix je' ta ne alaj tak walc'ual, chiwila' chi c'o jun mixsubuwic! Jachin c'u ri cuban ri kas jicom, ri kas utz pa ru c'aslemal, kas jicom ranima' ri winak ri', je' jas ri Cristo, are jicom ranima' ri Are'. ⁸ Jachin c'u ri cutakej cämacunic, ralc'ual ri Itzel wa'. Macuninac c'u ri Itzel petinak lok. Xa c'u rumal wa' xpe ri Cristo ru C'ojol ri Dios cho we uwächulew chusachic u wäch ru banom ri Itzel.

⁹ Ri kas ralc'ual ri Dios man cutakej tä ri' ru banic ri mac rumal chi yo'm u c'aslemal rumal ri Dios. Man cäcowin tä ri' cutakej u banic ri mac, rumal chi kas tzij are ralc'ual ri Dios. ¹⁰ K'alaj ri' jachin tak e ralc'ual ri Dios, jachin c'u tak e ralc'ual ri Itzel. Ri winak ri man cuban tä ri kas utzil, ri man craj tä ri rachalal, man ralc'ual tä ri Dios ri'.

Rajwaxic cäkaj kib ri jun ruc' ri jun chic

¹¹ Are c'u wa' ru Lok' Pixab ri Dios ri i tom petinak lok, chi cäkaj kib ri jun ruc' ri jun chic. ¹² Je' mäka'no jas ri xuban ri a Caín. Rumal chi are ralc'ual ri Itzel, xucämisaj ru chak'. ¿Jas c'u che xucämisaj? Je ri' xubano rumal chi are ri a Caín tajin cuban ri etzelal, are c'u ru chak' tajin cuban ri utzil.

¹³Kachalal, micajmaj wa' we quetzela-x i wäch cumal ri winak ajuwächulew. ¹⁴Ri uj ketam chi uj elinak chic pa ri cämical re ri ojer ka c'aslemal, uj c'o chi c'u pa ri kas c'aslemal ri cuya ri Dios. K'alaj wa' rumal chi kas tzij quekaj ri kachalal. Jachin c'u ri man craj tä ri rachalal c'ä c'o ri' pa ri ojer u c'aslemal, je' ta ne cäminak ri'. ¹⁵Apachin ri cäretzelaj u wäch ri rachalal, are jun cämisanel ri' cho ri Dios. Ri ix c'ut iwetam chi man c'o tä jun cämisanel c'o ri c'aslemal ri man c'o tä u qu'isic pa ranima'. ¹⁶Ri uj ketam ri' jas u banic aretak jun winak kas craj jun winak chic, rumal chi ri Cristo sibalaj xujraj, xuya c'u rib pa cämical rumal kech uj. Je ri' ri uj xukuje' rajwaxic cäkaya kib pa cämical rumal quech ri kachalal. ¹⁷Je c'u ri', jachin ri c'o ri cajwataj che ru c'aslemal waral cho we uwächulew, cäriil c'u ri rachalal chi c'o u rajwaxic, te c'u ri' man cuya tä jubik' re ri rajwaxic che, ¿a tzij lo ri' chi kas craj ri Dios ruc' ronojel ranima'? ¡Man kas tzij tä ri'! ¹⁸¡Ix ri', ri ix je' ta ne alaj tak walc'ual, mekaj ri kachalal xak chkachi'! Xane rajwaxic cäkac'ut ruc' ru banic utzil chi kas tzij quekaj ri kachalal.

Mäkaxej kib kujoc chuwäch ri Dios

¹⁹Je ri' cuya' cäketamaj chi ri uj kas tzij ri cäkatzijo, xukuje' chi ri uj, uj rech ri Kas Tzij, man rajwaxic tä c'ut cäkaxej kib kujoc chuwäch ri Dios: ²⁰We cäkana' pa kanima' chi c'o mac ri ka'nom, man rajwaxic taj cäkaxej kib rumal chi ri Dios c'o na u chuk'ab chuwäch ri kanima', retam c'u ronojel ri ka chomanic, ronojel ri cäka'no. ²¹Je ri', lok'alaj tak kachalal, we cäkana' pa ri kanima' chi man c'o tä mac ri ka'nom, man rajwaxic tä ri' cäkaxej kib kujoc chuwäch ri Dios. ²²Ri Are' c'ut cuya na chke apachique ri cäkaj cäkata' che, rumal chi tajin quekanimaj ru takanic, xukuje' tajin cäka'no jachique ri utz cäriil wi ri Are'. ²³Are c'u wa' ru

takanic ri Dios, chi kujcojon che ri Jesucristo ru C'ojol, xukuje' chi cäkaj kib ri jun ruc' ri jun chic jas ri uj u takom wi. ²⁴Jachin tak ri cäquinimaj ri cätakan wi ri Are', xa e jun ri' ruc' ri Dios, xukuje' ri Dios kas c'o pa canima' ri e are'. Rumal c'u ri Lok'alaj Espiritu ru yo'm chke, ketam chi ri Are' c'o pa ri kanima'.

Rajwaxic cäketamaj jachique ri Espiritu rech ri Dios xukuje' jachique ri espíritu ri cuban u c'ulel che ri Cristo

4 Lok'alaj tak kachalal, micoj ri qui tzij conojel ri winak ri cäquibij chi ri espíritu ri c'o cuc' yo'm chque rumal ri Dios, xane chiwila na we ri espíritu ri c'o cuc' kas rech ri Dios o man rech taj. Je ri', rumal chi tajin quequiar cho ruwächulew ri banal tak tzij ri cäquibij chi kas e k'alajisaj tak re ru Lok' Pixab ri Dios. ²Are c'u wa' quiwetamabej re jachin ri kas tzij c'o ri Espiritu rech ri Dios ruc'. Jachin ri cucojo, xukuje' ri cuk'alajisaj chi ri Jesucristo kas tzij xpe waral cho ruwächulew chwinakil, are ri' ri c'o ri Espiritu rech ri Dios ruc'. ³Jachin c'u ri man cäcojon taj, man cuk'alajisaj tä c'ut chi kas tzij xpe ri Jesús waral cho we uwächulew chwinakil, man are tä ri Espiritu rech ri Dios ri c'o ruc' ri winak ri', xane are ri espíritu ri cuban u c'ulel che ri Cristo. I tom c'ut chi cäpe na wa' we espíritu ri', c'o chi c'u cämich cho ruwächulew.

⁴Ix ri', ri ix je' ta ne alaj tak walc'ual, ri ix, ix rech ri Dios. Ix ch'acananak c'u pa qui wi' we winak ri' ri xak e banal tak tzij rumal chi ri Lok'alaj Espiritu ri c'o pa ri iwanima' c'o na u chuk'ab chuwäch ri espíritu ri c'o pa canima' ri winak ajuwächulew. ⁵We winak ri' e ajuwächulew, rumal c'u ri' xuwi cäquitzijo ri qui chomanic ri winak ajuwächulew. Ri winak c'ut ajuwächulew utz cäquita ri cäquibij. ⁶Ri

uj, uj rech ri Dios. Apachique winak ri kas retam u wäch ri Dios cuta ri' ri ka tzij. Jachin c'u ri man rech tä ri Dios man cuta tä ri'. Je ri' cujcowinic cäketamaj jachin ri c'o ri Espíritu pa ranima' ri cubij ri Kas Tzij, cäketamaj c'ut jachin ri c'o ri espíritu pa ranima' ri cuban subunic.

Waral cäkil wi chi ri Dios cujraj nimalaj konojel

⁷Lok'alaj tak kachalal, rajwaxic chi cäkaj kib ri jun ruc' ri jun chic, rumal chi ri Dios cujraj. Jachin ri craj ri rachalal, ralc'ual ri Dios ri', xukuje' kas retam u wäch ri' ri Dios. ⁸Jachin c'u ri man craj tä ri rachalal, man kas retam tä u wäch ri Dios ri'. Je ri', rumal chi ri Dios cujraj nimalaj konojel. ⁹Ri Dios xuc'ut chkawäch chi cujraj aretak xutak lok ru C'ojol, ri xa jun c'olic, cho ruwächulew rech rumal ri Are' c'o ri ka c'aslemal. ¹⁰Je ri' cuya' cäkilo chi kas tzij cujraj ri Dios. Man are tä chi ri uj cäkaj ri Dios, xane chi ri Are' cujraj uj, xutak c'u lok ri u C'ojol rech cäcämisax ri Are' rumal kech, rech cäsachtaj ri ka mac.

¹¹Lok'alaj tak kachalal, we je wa' u banom ri Dios chke rumal chi sibalaj cujraj, ri uj xukuje' rajwaxic cäkaj kib ri jun ruc' ri jun chic. ¹²Man c'o tä jun winak ilowinak u wäch ri Dios. We c'u ri uj cäkaj kib ri jun ruc' ri jun chic, ri Dios kas c'o ri' pa kanima'. Kas cuban c'u na tz'akat ri rutzil ranima' ri Dios pa ri ka c'aslemal. ¹³K'alaj chi xa uj jun ruc' ri Dios, xukuje' chi ri Are' kas c'o pa kanima' uj rumal chi u yo'm chke ri Lok'alaj Espíritu rech ri Are'. ¹⁴Ri uj c'ut kilom, xukuje' cäkak'alajisaj chi ri Dios ka Tat xutak lok ru C'ojol rech coc che To'l Que ri winak ri e c'o cho ruwächulew. ¹⁵Apachin ri cucojo, xukuje' cuk'alajisaj chi ri Jesús are ru C'ojol ri Dios, we winak ri' xa jun ri' ruc' ri Dios. Xukuje' ri Dios kas c'o pa ranima' ri are'.

¹⁶Je ri' ri uj ketamam, xukuje' ka cojom chi kas cujraj ri Dios. Ri Dios queraj conojel ri winak. Jachin c'u ri amak'el queraj ri winak, xa jun ri' ruc' ri Dios, xukuje' ri Dios kas c'o ri' pa ranima'. ¹⁷Je ri' kas cuban na tz'akat ri rutzil ranima' ri Dios pa ri kanima' uj, man c'o tä c'u jas cäkaxej wi kib pa ri k'ij ri cäk'at na tzij pa qui wi' ri winak. Jas c'u ri u banic ri Jesucristo waral cho we uwächulew, are je' ri ka banic uj xukuje'. ¹⁸We ketam chi ri Dios cujraj, man cäkaxej tä kib ri'. Xane ri rutzil ranima' ri Dios cubano chi man cäkaxej tä kib. We jun cuxej rib, curik c'äx je' ta ne chi tajin cuc'äjisaj u wäch ri' chbil rib. Xak je ri', we jun cuxej rib man kas craj tä ri' ri Dios.

¹⁹Ri uj cäkaj ri Dios rumal chi ri Are' xujraj uj nabe. ²⁰We c'o jun cubij: "Ri in cwaj ri Dios," —cächa ri', te c'u ri' cäretzelaj u wäch ri rachalal, are jun banal tzij ri'. We jun man craj tä ri rachalal ri rilom u wäch, man cäcowin tä ri' craj ri Dios ri man rilom tä u wäch. ²¹Ri Are' u yo'm we Pixab ri' chke ri cubij: Jachin ri craj ri Dios, rajwaxic ri' xukuje' chi craj ri rachalal, —cächa'.

We cujcojonc, cujch'acan na puwi' ronojel ri man utz taj re ruwächulew

5 Jachin ri cucojo chi ri Jesús are ri Cristo ri To'l Ke, ralc'ual ri Dios ri'. Jachin ri lok' ri qui tat jujun ac'alab chuwäch, xukuje' e lok' ri' chuwäch ri ralc'ual ri tata'. ²Aretak cäkaj ri Dios, xukuje' cäkanimaj ru Pixab, cäketamaj c'u ri' chi quekaj ri ralc'ual ri Dios. ³We jun winak craj ri Dios, quel cubij wa' chi cunimaj ru Lok' Pixab ri Are'. Ru takanic ri Dios c'ut, man c'äx tä qui nimaxic. ⁴Jachin c'u ri kas ralc'ual ri Dios cäch'acan na puwi' ronojel ri man utz taj rech ruwächulew. We kas cujcojon che ri Dios, cujcowinic cujch'acan na puwi' ronojel ri man utz taj ajuwächulew. ⁵Xak xuwi ri jun ri cucojo

chi ri Jesús are u C'ojol ri Dios, cäcowinic cäch'acan na puwi' ronojel ri man utz taj re ruwächulew.

Ri Lok'alaj Espíritu cuk'alajisaj chi ri Jesús are u C'ojol ri Dios

⁶Ri Jesucristo xpe cho ruwächulew, xk'alajin c'u wa' chi are u C'ojol ri Dios aretak xban u kasna', xukuje' aretak xcämisaxic, xel c'u u quiq'uel. Man xuwi taj xk'alajin wa' aretak xban u kasna', xane rumal ri joron re ri kasna' xukuje' rumal ru quiq'uel ri xelic aretak xcämisaxic. Ri Lok'alaj Espíritu are xk'alajisan wa' rumal chi ri Lok'alaj Espíritu xak xuwi cubij ri kas tzij. ⁷E oxib ri e c'o pa ri caj ri cäquik'alajisaj ri kas tzij: ri ka Tat, ri u Tzij, xukuje' ri Lok'alaj Espíritu rech ri Dios. We oxib ri' xa jun ri cäquik'alajisaj. ⁸Xukuje' oxib ri e c'o cho ruwächulew ri cäquik'alajisaj ri kas tzij: ri Lok'alaj Espíritu rech ri Dios, ri joron re ri kasna', xukuje' ru quiq'uel ri Cristo. We oxib ri' junam ri qui k'alajisanic. ⁹Ri uj cäkacoj ri qui tzij ri winak chrij ri xquilo, xukuje' chrij ri xquito. Nim c'u na u banic ri xuk'alajisaj ri Dios chrij ri Cristo ru C'ojol. ¹⁰Jachin ri cäcojon che ru C'ojol ri Dios, u cojom ri' pa ranima' jas ri xubij ri Dios chrij ri Cristo ri u C'ojol. Jachin c'u ri man cäcojon tä che ri Dios u banom ri' chi ri Dios xak Are' banal tzij rumal chi man u cojom tä ri xuk'alajisaj ri Dios chrij ri Cristo ru C'ojol. ¹¹Are wa' ri xuk'alajisaj ri Dios, chi ri Are' u yo'm ka c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. We c'aslemal ri' cäkarik na wa' ruc' ri u C'ojol ri Are'. ¹²Jachin ri c'o ru C'ojol ri Dios pa ranima' c'o u c'aslemal ri'. Jachin c'u ri man c'o tä ru C'ojol ri Dios pa ranima' man c'o tä u c'aslemal ri'.

Are wa' ri q'uisbal re ri carta jawije' ri apóstol cuya wi jujun tak pixbenic chic

¹³Nu tz'ibam bi wa' we wuj ri' chiwe, ix ri' ri ix cojoninak che ru C'ojol ri Dios, rech kas quiwetamaj chi c'o na i c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic.

¹⁴Cu'l c'u ka c'ux chrij ri Dios chi apachique ri cäkaj cäkata' che, cutatabej na wa' ri cäkabij che, we are u rayibal ri Are'. ¹⁵We ketam chi ri Dios cujuto aretak cäka'n orar, ketam ri' chi cuya chke ri cäkata' che.

¹⁶We c'o jun cäril ri rachalal cäkaj pa jun mac ri man cäc'aman tä bi pa ri cämical, rajwaxic ri' cuban orar puwi'. Je ri' ri Dios cuya na u c'aslemal ri kachalal. Are wa' ri cäban chque ri quekaj pa ri mac ri man cäc'aman tä bi pa ri cämical, man quinbij tä c'ut chi quiban orar rech cäsachtaj wa' we mac ri'. ¹⁷Ronojel u wäch etzelal, are mac ri'. C'o c'u mac ri man cäc'aman tä bi pa ri cämical.

¹⁸Ketam chi jun kas ralc'ual ri Dios man cutakej tä macunic, rumal chi ru C'ojol ri Dios are cächajin che, man cäcowin tä ri Itzel chubanic c'äx che.

¹⁹Ri uj ketam chi uj rech ri Dios, conojel c'u ri winak ajuwächulew e c'o pu k'ab ri Itzel.

²⁰Ketam c'ut chi ri u C'ojol ri Dios petinak cho ruwächulew, u yo'm c'u ri ka no'j rech cäketamaj u wäch ri kas Dios. Ri uj, xa uj jun ruc' ri Dios. Quel cubij wa' chi xa uj jun ruc' ri Jesucristo ru C'ojol. Are c'u wa' ri kas Dios, cuya c'u ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic. ²¹Ix ri', ri ix je' ta ne alaj tak walc'ual, çchitasa iwib chquij tak ri dioses ri man kas e Dios taj! Amén.

RI UCAB CARTA RI KUTZ'IBAJ RI SAN JUAN

Ri apóstol Juan cäch'aw chrij ri Kas Tzij re ru Lok' Pixab ri Dios

1 In wa', in c'amal qui be ri cojonelab, ri ya in nim winak chic. Quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chawe at, wachalal, at ri' ri kachalal chichu' ri cha'tal rumal ri Dios, xukuje' chque tak ri awal at. Kas tzij sibalaj ix lok' chnuwäch, man xuwi tä c'u chnuwäch in, xane xukuje' chquiwäch conojel ri quetam ri Kas Tzij. ²Sibalaj quixwaj rumal rech ri Jun ri cäyo'w ri Kas Tzij ri c'o pa kanima' uj nimalaj konojel. Cäc'oji c'u na wa' pa kanima' uj amak'el ronojel k'ij. ³Are ta ri Dios ka Tat xukuje' ri Kajaw Jesucristo ru C'ojol ri Are' quel u c'ux chiwe, cutok'obisaj i wäch, cuban c'ut chi cuxlan ri iwanima' rumal chi i takem ri Kas Tzij, amak'el c'ut quiwaj iwib.

⁴Sibalaj cäquicot wanima' rumal chi nu rikom jujun chque ri awal ri tajin cäquitakej ri Kas Tzij re ru Lok' Pixab ri Dios, junam jas ri takanic ri yo'm chke rumal ri Are'. ⁵Cämíc ri', wachalal, catinbochi'j chi nimalaj konojel cäkaj kib chbil tak kib, ri jun ruc' ri jun chic. Wa' we takanic ri' ri quintz'ibaj bi chawe, man c'ac' tä ri'. Xane are wa' ri yo'm lok chke uj nabe canok. ⁶Wa' we takanic ri' chi cäkaj kib, are wa' quel cubij chi rajwaxic chi cujniman che ri Dios pa ronojel ri cätakan wi ri Are'. Ru takanic ri Are', jas ri i tom petinak lok, are chi cäkaj kib chbil tak kib ri jun ruc' ri jun chic.

Waral cäkil wi jas ri qui banic ri winak ri quequisub niq'uijaj winak chic

⁷E q'uia chi c'ut ri winak ri quesubunic ri e c'o cho ruwächulew, ri man

cäquicoj taj chi ri Jesucristo xpe waral cho we uwächulew chwinakil, ri man cäquik'alajisaj tä wa'. Jachin jun winak ri je' u banic wa', are kas cäsabunic, xukuje' are jun chque ri xinbij chi quepetic, ri kas cäca'n na qui c'ulel che ri Cristo. ⁸Chiwila ba' iwib ix chi mat cäsach u wäch ronojel ri utzil ri i banom, xane kane quirik na tz'akat ri rajil u q'uexel wa'.

⁹Apachin jun winak ri man cäcu'bi tä u c'ux ruc' ru tijonic ri Cristo, xane cutzucuj niq'uijaj tijonic chic ri man are taj, man c'o tä ri Dios ruc'. Ri winak ri cutakej ru tijonic ri Cristo, are wa' we winak ri' c'o ri Dios ka Tat ruc', xukuje' ri Cristo ru C'ojol ri Dios. ¹⁰We c'o jun winak ri copan iwuc', man are tä c'u ru tijonic ri Cristo ri cuc'utu, mic'ulaj wa' we winak ri' cho iwachoch, mibij ne che: “¡Are ta ri Dios que' uc' la!” —mixcha che. ¹¹Je ri', rumal chi ri cojonel ri je' cubij wa', cuban re ri etzelal ri cuban we winak ri'.

Waral cäkarik wi ri q'uisbal re we carta ri'

¹²Are ri in c'ut, c'o q'uia ri cwaj quinbij bi chiwe. Man cwaj tä c'ut xak quintz'ibaj bi wa' cho jun wuj. Chuq'uexwäch wa', quinweyej na chi quinopan iwuc' che iwilic. Je ri' cuya' quintz'ijon na iwuc' chwinakil rech kas cujquicot na junam.

¹³Ri ral ri lok'alaj awachalal ri xukuje' e cha'tal rumal ri Dios cäquiya bi rutzil a wäch. Amén.

RI UROX CARTA RI KUTZ'IBAJ RI SAN JUAN

Ri apóstol Juan cäquicotic rumal ri utzil ri cuban ri lok'alaj rachi'l Gayo

1 In wa', in c'amal qui be ri cojonelab, ri ya in nim winak chic. Quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chawe at, lok'alaj wachi'l Gayo, rumal chi kas tzij at lok' chnuwäch.

²Lok'alaj wachalal, tajin quinban orar, quinta' c'u che ri Dios chi man xak tä catyawajic, xane chi utz caban na pa ronojel, junam jas ri utzalaj a c'aslemal chuwäch ri Dios. ³Sibalaj xinquicotic aretak xebul jujun kachalal wuc' waral, xquitzijoj c'u chwe chi sibalaj jicom ri awanima' chunimaxic ri Kas Tzij, chi kas catakej u banic ri cubij ru Lok' Pixab ri Dios pa ronojel ri cabano. ⁴Man c'o tä c'u jas ri cuya nimalaj quicotemal chwe je' jas ri u tzijol ri quinto chi ri cojonelab, ri je' ta ne e walc'ual in, tajin cäquitakej ri Kas Tzij pa ri qui c'aslemal.

⁵Lok'alaj wachalal, sibalaj utz ri' ri tajin caban che qui to'ic ri kachalal, che qui patänixic pa ronojel, más c'u na chque ri kachalal ri craj naj quepe wi, ri man awetam tä qui wäch. ⁶We kachalal ri' qui bim chque ri kachalal cojonelab ri e c'o waral chi sibalaj e lok' chawäch. Chabana ba' tok'ob, chaya bi ronojel ri cajwataj chque che ri qui binem rumal chi utz cäri'l wi wa' ri Dios. Je ri' quecowinic cäquitakej ri qui be. ⁷Ri e are' c'ut e elinak bic chupatänixic ri Jesucristo. Man c'o tä c'u jas qui c'amom chque ri winak ri man e cojonelab taj che qui to'ic quib. ⁸Rumal ri' rajwaxic chi ri uj cäkaya ri rajwaxic chque. Je ri' tajin quekato' chutzijoxic ri Kas Tzij re ru Lok' Pixab ri Dios.

Waral cäkil wi ri itzelalaj u no'j ri Diótfrefes

⁹Ri in xintz'ibaj bi jun wuj chque ri kachalal cojonelab chila' iwuc', are c'u ri Diótfrefes man cunimaj tä ri cujtakan wi rumal chi ri are' cuban nimal, craj chi xak xuwi ri are' coc che c'amal qui be ri kachalal cojonelab. ¹⁰Rumal ri', aretak quinopan iwuc', quinbij na ronojel ri tajin cuban ri are' chquiwäch ri kachalal cojonelab. Ri are' cubij ri man utz taj, xak banal tzij ri' ri cuyac tzij chkij. Man cäcu'bi tä u c'ux ruc' wa', xane xukuje' man queuc'ulaj tä ri kachalal ri queopan che qui solixic ri cojonelab. Jachin c'u tak ri quec'ulanic, cubij chque chi man cuya' taj quequic'ulaj ri kachalal, te c'u ri' queresaj bi chquixol ri kachalal cojonelab.

¹¹Lok'alaj wachalal, maban awe ri itzel tak qui no'j niq'ui'aj chic, xane chabana awe ri utzalaj tak no'j. Jachin ri cuban ri kas utzil, are rech ri Dios wa'. Jachin c'u ri cuban ri man utz taj, man kas retam tä u wäch ri Dios ri'.

Waral cäkil wi chi ri Demetrio cuban ri kas utzil

¹²Conojel cäquibij chi ri Demetrio are utzalaj winak. Je ri' xukuje' ri Kas Tzij re ru Lok' Pixab ri Dios je' cuk'alajisaj wa' chrij. Ri uj xukuje' cäkak'alajisaj chi kas tzij ronojel wa'. ;Ri ix c'ut iwetam chi ri cäkabij are ri kas tzij!

Ri apóstol Juan cuya bi rutzil qui wäch ri kachalal

¹³Ri in c'ut, c'o q'uia ri cwaj quinbij chawe, man cwaj tä c'ut xak quintz'ibaj bi wa' cho jun wuj. ¹⁴Je ri', rumal chi quinweyey na chi quinwil a wäch chanim. Aretak cäkarik kib cuya' cujtijon na chwinakil chrij ronojel.

¹⁵Chuxlan ba' ra wanima'. Ri awachi'l ri e c'o waral wuc' in ri quetam a

wäch cäquiya bi rutzil a wäch. Chabana chquiujunal ri e c'o chila' ri kas e utz
ba' tok'ob chwe, chaya rutzil qui wäch kuc'.

RI CARTA RI XUTZ'IBAJ RI SAN JUDAS

Ri apóstol Judas cuchap u tz'ibaxic jun carta chque conojel ri cojonelab

1 In wa', ri Judas, in patänil re ri Jesu-cristo, xukuje' in u chak' ri Jacobo. Quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chque conojel ri e siquim rumal ri Dios ka Tat, ri cojonelab ri u banom rech chque, ri xukuje' e u chajim rumal chi xa e jun ruc' ri Jesucristo. ²Are ta ba' ri Dios sibalaj quel u c'ux chiwe, cutok'obisaj na i wäch, cubano chi kas cuxlan ri iwanima', xukuje' cubano chi quina' pa ri iwanima' chi ri Are' sibalaj quixraj nimalaj iwonojel.

Waral cäkil wi jas qui wäch ri achijab ri cäquiya tijonic xa che qui subic ri winak

³Lok'alaj tak kachalal, nim ri rayinic ri c'o pa wanima' petinak lok chi quintz'ibaj bi chiwe chrij ri xuban ri Dios che ka to'ic nimalaj konojel. Cämïc c'ut quinchomaj chi sibalaj rajwaxic na quintz'ibaj bi wa' we wuj ri' chiwe che i pixbexic, rech quicoj i chuk'ab chuto'ic u wi' ri ix cojoninak wi, ri xa jumul xyi' wa' rumal ri Dios chque ri winak ri e rech ri Are'. ⁴Je ri', rumal chi e c'o jujun achijab e oquinak chixol chc'uyal. We achijab ri' tzojer lok u bim ru Lok' Pixab ri Dios ri Tz'ibtalic chi ya'tal chque chi cäk'at na tzij pa qui wi' chi cäc'äjisax qui wäch. Itzel tak achijab wa' ri cäquibij chi we jun winak cäcojon che ru tok'ob ri Dios, cuya' cubano jachique ri craj, we utz, we man utz taj. Man quecojon tä che ri Dios, man quecojon tä c'u che ri Jesucristo ri

xuwi ri Are', are Kajaw ri c'o u takanic pa ka wi'.

⁵Cwaj c'ut quinna'taj chiwe ri xc'ulmataj ojer, pune iwetam chi wa'. Are chi ri Kajaw Dios xeresaj lok ri winak aj Israel pa ri tinimit Egipto, te c'u ri' xusach qui wäch ri winak ri man xecojon tä che, ri e c'o chquixol. ⁶Xukuje' tak ri ángeles ri xemacunic, ri xquitzucuj qui takanic ri man ya'tal tä chque, xquiya c'u can ri kas qui c'olibal. We ángeles ri' e tz'aptal cämïc rumal ri Dios pa ri k'ekum. Sibalaj utz u banom che quichapic, c'ä copan na ri nimalaj k'ij aretak cäk'at na tzij pa qui wi', man c'o tä c'u quitzokopitajic. ⁷Xukuje' ri winak ri xec'oji ojer pa ri tinimit Sodoma, ri tinimit Gomorra[†] cachi'l ri winak ri xec'oji pa tak ri tinimit chquinakaj, je' xca'no jas ri xca'n ri ángeles ri xemacunic. Xukuje' xquijach quib chubanic ronojel u wäch etzelal. Je' xca'no jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä c'u qui pixab. Xquiya c'u quib chubanic ri itzel tak qui rayinic, xukuje' ronojel u wäch ri man utz taj ri man takal tä u banic. Conojel c'u wa' tajin cäc'äjisax qui wäch, e c'o can pa ri k'ak' ri man cächuptaj taj. Wa' we xbantajic ri' are jun c'utbal wa' chkawäch uj cämïc nimalaj konojel, chi kas tzij cäpe na ri k'ij aretak cäc'äjisax na qui wäch ri ajmaquib.

⁸Pune c'o we c'utbal ri' chquiwäch ri achijab ri cäquic'ut jech' tak tijonic, are qui yo'm u k'ij ri qui chic', cäquitz'iloj ri canima' xukuje' ri qui cuerpo ruc' ri qui mac, cäquetzelaj u wäch ru takanic ri Kajaw Dios, xukuje' quequiyok' ri c'o takanic pa qui k'ab ri kas nimak qui k'ij, cäquibij c'u ri äwas u bixic chquij ri e are'. ⁹Ri arcángel Miguel, aretak tajin cäch'ojin ruc' ri Itzel chrij ri u cuerpo

[†]1:7 Chawila' ri Sodoma y ri Gomorra pa ri Diccionario, q'uisbal re we Nuevo Testamento.

ri ka mam Moisés, man xucoch' taj chubixic c'äx tak tzij che ri are' chuk'atic tzij puwi' chi cäc'äjisax na u wäch, xane xak xuwi xubij che: “¡Are ta ri Kajaw Dios catyajowic!” —xcha che. ¹⁰Are c'u we achijab ri' ri e oquinak chixol chc'uyal cäquibij ri äwas u bixic chrij apachique ri man cäquich'ob taj. Are c'u ri xak quetam pa que wi, je' jas ri xak quetam ri awaj aj pa tak juyub ri man c'o tä qui chomabal, cäquicoj wa', je ri' chi xa cäsach qui wäch rumal.

¹¹¡Tok'ob c'u qui wäch wa' we winak ri'! Rumal chi cäca'n que jas ri xuban ri a Caín ojer ri xucämisaj ru chak'. Xukuje' ri e are', xak rech cäquirik puak, qui jalom ri qui be jas ri xuban ri tat Balaam ojer, xuban subunic chque ri winak. Je' c'u cäca'n na we achijab ri', cäsach na qui wäch jas ri xuban ri tat Coré ojer, ri xcämisax rumal ri Dios rumal chi xuwalijisaj rib chrij ri ka mam Moisés. ¹²We achijab ri' sibalaj c'äx ri cäca'no. Xak e esal tak q'uixbal pa tak ri i nimak'ij aretak quimulij iwib ruc' quicotemal rumal chi quiwaj iwib, quixwi' c'u ruc' utzil. Ri e are' quewi' iwuc', cäquitij ronojel ri cäcaj, xak c'u tze' cäquillij. Man quequix taj, man c'o tä c'u nim chquiwäch. Xuwi ri e are' cäquillij quib. E je' ta ne ajyuk'ab ri man quena'taj tä ri qui chij chque. E junam ruc' ri sutz' ri man cuc'am tä jäb, ri quec'am bi rumal ri quiäkik'. E junam cuc' ri che' ri man quewächin taj, pune are u k'ijol ri cäquiya qui wäch. E je' ta ne ri che' ri xechaki'jic, ri e bokom chi apanok, ri ya e cäminak chic. ¹³E junam ruc' ri nimalaj ja' re ri mar aretak quepe ri nimak tak uwoja' ri quewokow puwi'. Ri quewokow c'u ri achijab ri', are ri cäca'no, ri kas are q'uixbal chquiwäch conojel. E je' ta ne ch'imil ri qui sachom ri qui be cho ri caj. We achijab ri' k'atom tzij pa qui wi' rumal ri Dios chi quec'äjisaxic, quebe' c'u na pa ri kas

k'ekum ri man cäc'oji tä na sakil, jawije' ri man c'o tä chi quelic wi lok.

¹⁴Xukuje' ri ka mam Enoc, ri uwuk qui tat tinimit chquixol ri winak re ri uwächulew ri xechaptaj ruc' ri ka mam Adán ojer, xubij ri bim che ri are' rumal ri Dios chrij ri cäca'n na we itzel tak winak ri'. Are wa' ri xubij: “¡Chiwilampe'!” —cächa'. “Ri Kajaw Jesús cäpetic e rachi'l jujun mil ri lok'alaj tak ángeles rech ri Are'.” ¹⁵Cäpe ri Are' rech culuk'ata tzij pa qui wi' conojel ri winak. Cuk'at c'u na tzij pa qui wi' ri banal tak etzelal chi cäc'äjisax na qui wäch rumal ri itzel tak c'äx ri ca'nom, xukuje' rumal ri q'uia u wäch tak tzij ri äwas qui bixic ri qui bim chrij ri Dios,” —xcha ri'. ¹⁶We winak ri' xak amak'el cäquich'a' quib, queyok'on chquij niq'uijaj chic, xuwi c'u cäquitzucuj u banic ri itzel tak qui rayinic ri e are'. Cäquibij tak tzij xa chubanic nimal, utz c'u qui ch'abexic ri winak cäca'no xak rech c'o ri cäquic'am na chquij.

Cäbix chque ri cojonelab jas ri rajwaxic chi cäca'no

¹⁷Are c'u ri ix, lok'alaj tak kachalal, chna'taj chiwe ri tzij ri bim can ojer cumal ri apóstoles, ri u tako'n ri Kajaw Jesucristo. ¹⁸Xquibij c'u can chiwe: “Pa ri q'uisbal tak k'ij quepe na winak ri xa cäquitz'e'j qui wäch conojel ri quek'ijilan ri Dios, xukuje' ronojel ri kas utz, ri kas lok' cho ri Dios. Ri e are' xuwi cäquillij na u banic ri itzel tak qui rayinic,” —xecha ri'. ¹⁹E are tak wa' ri quecojow qui c'ux ri kachalal rech cäquitasala quib. Utz cäquil wi ri winak ri' ru banic xak jas ri cäcaj ri e are', man c'o tä c'u ri Espíritu rech ri Dios pa canima'.

²⁰Ri ix c'ut, lok'alaj tak kachalal, ¡kas chixcojonok! Kas chixcojon che ru Lok' Pixab ri Dios. Chibana ba' orar ruc' ri chuk'ab ri cäyi' chiwe rumal ri Lok'alaj Espíritu. ²¹Chiwilij ba' iwib rech

kas quina' pa ri iwanima', xukuje' kas quich'obo chi ri Dios sibalaj quixraj. Chi-weyej ba' ri k'ij aretak ri Kajaw Jesucristo kas cutok'obisaj na ka wäch, cuya chke ri c'aslemal ri man c'o tä u q'uisic.

²²Ri kachalal ri xak quieb qui c'ux quecojonic, chitok'obisaj qui wäch, cheipixbaj c'ut rech kas jicom ri canima'. ²³Cheito' ba', cheiwesaj chuwäch ru k'ak'al ri c'äjisabal qui wäch ri man queniman tä che ri Dios. Rajwaxic chi quel i c'ux chque ri jule' chic, pune c'u kas rajwaxic chi quiwil na iwib chi man quixtzak tä ix chupam ri qui mac. ¡Tzel ba' chiwila ri etzelal ri tajin cäca'no! Xa c'u michap cok ri catz'iak ri tz'ilobtajinak rumal ri itzelalaj qui c'aslemal, xane chixej iwib chuwäch wa'.

**Che ri Dios ri xa jun c'olic ya'tal
wi chi cänimarisax u k'ij**

²⁴Ri Dios are xa jun c'olic, ri kas c'o u noj che ronojel. Cäcowin c'u ri Are'

che ka to'ic. Are wa' ri ka Dios ri c'o u chuk'ab che i chajixic rech man quixtzak tä pa mac. Ri Are' cuban na chi ch'ajch'oj ri iwanima' ix, rech quixcowinic ruc' nimalaj quicotemal quixopan chuwäch ri Are' ri sibalaj cänimarisax u k'ij, ri c'o je'lalaj u juluwem. ²⁵Che c'u ri Dios ri xa jun c'olic, ri cäcowin che ka to'ic, che ri Are' takal wi chi cänimarisax na u k'ij, takalic chi nim na u banic ri Are' chquiwäch conojel, chi c'o na ri nimalaj u chuk'ab pa qui wi' conojel, xukuje' chi xuwi ri Are' c'o takanic pu k'ab rumal ri Kajaw Jesucristo tzpa ru chaplexic lok ronojel ri c'olic c'ä we cämich ri', xukuje' pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na ri man c'o tä qui q'uisic. Amén.

RI XK'ALAJISAX CHUWÄCH RI SAN JUAN

Waral cäkil wi ri xuk'alajisaj ri Jesucristo chuwäch ri apóstol Juan

1 Are wa' ri xuk'alajisaj ri Dios chuwäch ri Jesucristo rech ri Are' cuk'alajisaj chi chquiwäch ri patänil tak re chrij ri cäbantaj na chanim. Ri Jesucristo xuk'alajisaj wa' chuwäch ri Juan ri patänil re rumal jun ángel ri xutak lok. ²Are c'u ri Juan xubij ri kas tzij chrij ronojel ri xrilo. Xutzizoj can ri kas tzij chrij ru Lok' Pixab ri Dios ri xuk'alajisaj ri Jesucristo.

³Utz re jachin ri cusiq'uij u wäch we wuj ri', xukuje' utz que jachin tak ri cäquitatabej u siq'uixic ri tzij ri yo'm rumal ri Lok'alaj Espíritu ri tz'ibtal chupam we wuj ri', cäquinimaj c'u ri cubij rumal chi nakaj chic c'o wi ri k'ij aretak cäbantaj na ronojel wa'.

Ri apóstol Juan cuchap u tz'ibaxic bi jun carta chque tak ri kachalal cojonelab ri e c'o pa tak ri wukub tinimit ri e c'o pa Asia

⁴In wa', ri Juan, quintz'ibaj bi we wuj ri' chiwe ix, kachalal cojonelab, ri ix c'o pa ri wukub tinimit re Asia. Are ta ba' ri Dios xukuje' ri wukub espíritus ri e c'o chuwäch ri je'lalaj u t'uuyulibal cätok'obisan i wäch, cubano chi cuxlan ri iwanima'. Are wa' ri Dios ri c'o cämíc, ri c'o ojer, ri cäpe na. ⁵Xukuje' ri Jesucristo cutok'obisaj ta na i wäch, cuban ta na chi cuxlan iwanima'. Ri Are' are ri k'alajisaj re ru Tzij ri Dios ri jicom ranima', ri nabe xc'astaj chquixol ri cämínakib, ri c'o u takanic pa qui wi' ri nimak tak takanelab cho we uwächulew. Ri Cristo cunjraj, xujuch'aj c'u che ri ka mac ruc' ru quiq'uel. ⁶Xujucoj che nimak tak takanelab, xukuje' che sacer-

dotes chupatänixic ri Dios, ru Tat. ¡Chn-imarissax ta ba' u k'ij, chtakan ta c'ut amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic! Amén.

⁷¡Chiwilampe', ri Cristo petinak pa ri sutz'! Conojel winak cäquil na wa', xukuje' ri xebanow c'äx che cäquil na u wäch. Ronojel qui wäch winak cho ruwächulew quebok' na aretak cäquil ri Are' cäpetic. Je', kas je' quel wi na.

⁸“Ri in, in je' jas ri nabe letra xukuje' ri q'uisbal letra re ri alfabeto, ri “A” ruc' ri “Z”. In c'ut ri chaplebal, in ri' ri q'uisbal re ronojel.” Je wa' cubij ri Kajaw Dios ri c'o ronojel u wäch chuk'ab ruc', ri c'o cämíc, ri c'o ojer, ri xukuje' cäpe na.

Ri apóstol Juan xril ri Cristo nimarissam chi u k'ij

⁹In wa' ri Juan, in iwachalal ri tajin quinrik c'äx junam iwuc' ix. Yo'm c'u chwe rumal ri Jesucristo chi quinchajij paciencia, je' jas ri yo'm chiwe ix. Je ri' junam cujec'ol na chila' jawije' ri cätakan wi ri Dios. Ri in, in ajpache', in c'o pa jun alaj ch'äkap ulew, Patmos u bi', ri c'o pa ri mar, xa rumal ru tzi-joxic ru Lok' Pixab ri Dios ri xuk'alajisaj ri Jesucristo. ¹⁰Xc'ulmataj pa jun k'ij domingo (ri cäbix “u k'ij ri Kajaw” che) chi xchaptaj ri wanima' rumal ru chuk'ab ri Lok'alaj Espíritu. Te' xinto c'o Jun ri sibalaj co xch'aw lok chwij, je' ta ne ru ch'abal jun tun. ¹¹Ri xch'awic, je wa' xubij: Ri in, in je' jas ri nabe letra xukuje' ri q'uisbal letra re ri alfabeto, ri “A” ruc' ri “Z”. In c'ut ri chaplebal, in ri' ri q'uisbal re ronojel. Chatz'ibaj pa jun wuj ri cawilo, te c'u ri' catak bi chque ri kachalal cojonelab ri e c'o pa tak ri wukub tinimit ri e c'o pa Asia, ri tinimit Éfeso, ri Esmirna, ri Pérgamo, ri Tiatira, ri Sardis, ri Filadelfia, xukuje' ri tinimit Laodicea, —xcha ri' chwe.

¹²Xinca'y c'u chwij che rilic jachin ri xch'awic. Aretak je wa' xinbano, xinwil

wukub u tac'alibal cantela re k'an puak. ¹³Te c'u ri' pa qui niq'uiajal ri wukub u tac'alibal cantela xinwil Jun ri junam ruc' ru c'ojol jun winak. U cojom c'u jun atzi'iak ri copan c'a chukul rakan, ximital cho u c'ux ruc' jun pas re k'an puak. ¹⁴Ri u wi' are sibalaj sakloloj je' jas ri ch'ajch'oj rismal chij, junam jas ri sak tew. Ri u wak'ach c'ut, quenicowic je' jas ri u xak k'ak'. ¹⁵Ri rakan quejuluwic junam jas ri ch'ich' bronce ri porom pa horno, ri ch'ajch'obisam c'ut. Ri cäch'awic are junam ruc' ri qui chojodem q'uia nimak tak ja'. ¹⁶Ruc'am ri Are' wukub ch'imil pa ru wiquiäk'ab, elinak c'u lok jun machete pu chi' ri t'ist'ic u wi' ri xukuje' quieb u pu chi'. Ru palaj sibalaj cäjuluwic je' jas ru juluwem ri k'ij aretak man c'o tä jubik' ri sutz' cho ri caj.

¹⁷Aretak xinwilo, xintzak chuwäch je' ta ne ri xincämïc. Ri Are' c'ut xuya ru wiquiäk'ab pa nu wi', te c'u ri' xubij chwe: ¡Maxej awib! In ri' ri nabe, in ri' ri q'uisbal re ronojel. ¹⁸Ri in, in c'aslic. Pune xincämïc, in c'asal chic cämïc, man c'o tä c'u u q'uisic ri nu c'aslemal. Pa nu k'ab c'o wi ri lawe re ri cämical xukuje' ri lawe re ri c'olibal ri e c'o wi ri cäminakib. ¹⁹Chatz'ibaj ba' ri awilom, xukuje' ri c'o chanim ri tajin cawilo. Chatz'ibaj xukuje' ronojel ri cäbantaj na aretak e oc'owinak chi wa' we ri'. ²⁰Are wa' ri quel cubij ri tijonic ri man etamtal taj chquij ri wukub ch'imil ri xawilo ri wuc'am pa ri nu wiquiäk'ab, xukuje' ri wukub u tac'alibal cantela re k'an puak: Ri wukub ch'imil e are' cäquiq'uexwächij ri c'amal tak qui be[‡] ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri wukub tinimit re Asia. Are c'u ri wukub u tac'alibal cantela e are tak wa' ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri wukub tinimit, —xcha ri Are' chwe.

Waral cäkil wi ri tzij ri xtz'ibax bi chque ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Éfeso

2 Te c'u ri' xubij: Chatz'ibaj bi wa' we tzij ri' che ri c'amal qui be ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Éfeso: “Ri Jun ri ruc'am ri wukub ch'imil pa ru wiquiäk'ab, ri cäbin chquixol ri wukub u tac'alibal cantela re k'an puak, je' cubij wa': ²Ri in wetam ronojel ri tajin cabano, wetam chi sibalaj tajin catchacunic, xukuje' chi cachajij paciencia pa ronojel. Wetam chi man cacoch' tä a wäch chque ri itzel tak winak. Wetam chi kas awilom ri qui c'aslemal ri winak ri cäca'n che quib chi e apóstoles, man kas e are' tä c'ut. Awilom c'ut chi xak e banal tak tzij. ³Pune a rikom c'äx, a chajim paciencia. Pune nim ri chac a banom rumal wech in, man at cosinak taj. ⁴C'o c'u ri tajin quinwil chawij, chi man je' tä chi ri nu lok'al chawäch jas ri nabe. ⁵Chna'taj ba' chawe jawije' ri at kajinak wi, chaq'uexa c'u ra chomanic, chaq'uexa rawanima'. Chachaplej chi na ri tajin caban nabe. We ta man je' caban wa', chanim quine' che awilic, quinwesaj na ru tac'alibal a cantela pa ru c'olibal we ta mat at tzelejnak ruc' ri Dios. ⁶Pune je ri', utz quinwil ri tajin cabano chi tzel cawil wi ri cäca'n ri jule' winak nicolaftas. Ri in xukuje' quinwetzelay u wäch ri tajin cäca'no. ⁷Apachin ri u jiquibam ranima' chutatabexic ri nu tzij, chutatabej ri cubij ri Lok'alaj Espiritu chque tak ri kachalal cojonelab: Jachin ri cäch'acan puwi' ri itzel, quinya na re ru wäch ri che' re c'aslemal ri c'o pa ri je'lalaj c'olibal jawije' c'o wi ri Dios ri cäbix “Paraíso” che,” —cächa ri'.

[‡]1:20 Ri tzij “c'amal qui be” are wa' ri tzij “ángel” pa castellano.

**Waral cäkil wi ri tzij ri xtz'ibax bi
chque ri kachalal cojonelab ri
e c'o pa ri tinimit Esmirna**

⁸Chatz'ibaj bi we tzij ri' xukuje' che ri c'amal qui be ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Esmirna: "Ri Jun ri c'o nabe, ri xukuje' are ri q'uisbal, ri xcäm na canok, te c'u ri' xc'astaj chquixol ri cäminakib, je' cubij wa': ⁹In wetam chi tajin carik c'äx, wetam chi at meba', pune ta ne we ta cäbix ri kas tzij, at k'inom. Wetam chi catyok' cumal ri winak ri cäquibij chi e aj Israel. Man e aj Israel tä c'ut, xane e jun comon winak ri e rech ri Satanás. ¹⁰Maxej awib rumal ri c'äx ri carik na. ¡Tampe! Ri Itzel cuban na chi e c'o jujun chiwe ri quebec pa che' che rilic we kas tzij iwonojel ix, ix cojonelab. Lajuj k'ij cäban na c'äx chiwe. Chatakej ba' ri cojonic c'ä catcäm na. Ri in c'ut quinya na ri c'aslemal chawe che tojbal awe je' ta ne are jun corona ri cacoj chajolom. ¹¹Apachin ri u jiquibam ranima' chutatabexic ri nu tzij, chutatabej ri cubij ri Lok'alaj Espíritu chque tak ri kachalal cojonelab: Jachin ri cäch'acan na puwi' ri itzel man curik tä na c'äx rumal ri ucab cämical," —cächa ri Are'.

**Waral cäkil wi ri tzij ri xtz'ibax bi
chque ri kachalal cojonelab ri e
c'o pa ri tinimit Pérgamo**

¹²Chatz'ibaj bi we tzij ri' xukuje' che ri c'amal qui be ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Pérgamo: "Ri Jun ri ruc'am ri machete t'ist'ic u wi', ri quieb u pu chi', je' cubij wa': ¹³Ri in wetam ronojel ri tajin cabano, xukuje' wetam chi at c'o chila' jawije' ri cätakan wi ri Satanás. Pune je ri' tajin catakej nu patänixic, at cojoninac chwe, man xaya tä c'u can ri a cojonic aretak xcämisax ri Antipas

ri patänil we ri jicom ranima' chila' pa ri tinimit jawije' cätakan wi ri Satanás. ¹⁴C'o c'u ri man utz taj ri tajin quinwil chawij, chi e c'o jujun winak awuc' ri man cäcaj taj cäquiya can ru tijonic ri tat Balaam ri xucoj u c'ux ri tat Balac rech queutakchi'j ri winak aj Israel che mac chutijic ri yo'm chquiwäch tak tiox ri xa e banom cumal winak, xukuje' chubanic que jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. ¹⁵Xukuje' e c'o jujun winak awuc' ri man cäcaj taj cäquiya can ri qui tijonic ri jule' winak nicolaftas, ri tzel quinwil wi. ¹⁶Rumal ri' chaquexa ri awanima', chaquexa ri a chomanic. We ta mat je' caban wa', chanim quinopan na iwuc', quinch'ojin na cuc' ri winak ri' ruc' ri machete ri quel pa nu chi'. ¹⁷Apachin ri u jiquibam ranima' chutatabexic ri nu tzij, chutatabej ri cubij ri Lok'alaj Espíritu chque tak ri kachalal cojonelab: Jachin ri cäch'acan puwi' ri itzel quinya na re ri maná^f ri c'u'talic, xukuje' quinya na che ri are' jun alaj sak abaj ri tz'ibtal wi jun c'ac' bi'aj, ri man c'o tä jun etamaninac, xane xak xuwi ri cäc'amowic," —cächa ri'.

**Waral cäkil wi ri tzij ri xtz'ibax bi
chque ri kachalal cojonelab ri
e c'o pa ri tinimit Tiatira**

¹⁸Chatz'ibaj bi we tzij ri' xukuje' che ri c'amal qui be ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Tiatira: "Ru Cojol ri Dios, ri cänicow ru wak'äch je' jas ri u xak k'ak', ri xukuje' quejuluw ri rakan junam ruc' ri ch'ich' bronce ri ch'ajch'obisam, je' cubij wa': ¹⁹Ri in wetam ronojel ri tajin cabano, wetam ri rutzil awanima', wetam c'ut chi c'o a cojonic, chi cachajij paciencia, xukuje' chi tajin quinapatänij. Wetam c'ut chi ri tajin caban cämie nim na chuwäch ri xa-

^f2:17 "Maná": Are ri wa ajchicaj tzukubal que ri winak aj Israel aretak xebin pa tak ri juyub ri quetz'inowic.

ban can nabe. ²⁰ C'o c'u ri man utz taj ri tajin quinwil chawij; chi xak utz cawil wi c'o ri ixok Jezabel awuc', ri cubij chi cuk'alajisaj tzij ri yo'm che rumal ri Dios, ri queusub c'u ri patänil tak we ruc' ri tijonic ri cuya chque rech cäca'n que jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. Ri are' cubij chque chi cuya' cäquitij que ri wa ri yo'm chquiwäch tak tiox ri xa e banom cumal winak. ²¹ Ri in xak weye'm chi cuq'uex u chomanic, cuq'uex c'u ranima' we ixok ri'. Man craj tä c'ut cuya can u banic ri nimalaj mac ri tajin cubano. ²² Ri in quintak na bi jun c'äxalaj yabil chrij we ixok ri', xukuje' quinban na chi sibalaj cäquirik na c'äx ri tajin cäca'n ri nimalaj mac ruc' we ixok ri' we ri e are' man cäquiya tä can u banic ri mac ri tajin cuban ri ixok. ²³ Ri ral ri ixok queincämisaj na, je ri' conojel ri kachalal cojonelab cäquetamaj na chi in wetam ri qui chomanic ri winak xukuje' ri c'o pa canima'. Quinya c'u na chiwe chijujunal ri tojbal re ronojel ri i banom. ²⁴ Are c'u ri niq'uiaj iwachalal chic ri e c'o pa Tiatira, ri ix ri man quitakej tä we tijonic ri', ri man c'o tä iwetamam chrij ru tijonic ri Satanás ri man etamtal taj ri cäquibij ri niq'uiaj chi sibalaj c'äx u ch'obic wa', quinbij chiwe chi man c'o tä chi na jas jun eka'n chic quinya na chiw. ²⁵ Kas utz ba' chibana chuc'olic ri c'o iwuc' c'ä quinopan na iwuc'. ²⁶ Jachin tak ri quech'acan na puwi' ri itzel, ri xukuje' cäquitakej u banic jachique ri cwaj chi cäbanic c'ä chuq'uisbal ronojel, quinya na takanic pa qui k'ab pa qui wi' conojel qui wäch winak ri e c'o cho ruwächulew. ²⁷ Je' jas ri in yo'm takanic pa nu k'ab rumal ri nu Tat, quetakan c'u na pa qui wi' conojel qui wäch winak ruc' jun vara re ch'ich', quequipaxij c'u na je' ta ne chi e t'uy re ulew. ²⁸ Xukuje' quinya na ri ch'imil re ri u sakiribal chque. ²⁹ Apachin ri u jiquibam ranima' chutatabexic ri nu tzij, chutatabej ri cubij ri Lok'alaj Es-

píritu chque tak ri kachalal cojonelab," —cächa ri Are'.

**Waral cäkil wi ri tzij ri xtz'ibax bi
chque ri kachalal cojonelab
ri e c'o pa ri tinimit Sardis**

3 Chatz'ibaj bi we tzij ri' xukuje' che ri c'amal qui be ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Sardis: "Ri Jun ri c'o ri wukub espíritus rech ri Dios ruc', xukuje' ri ruc'am ri wukub ch'imil, je' cubij wa': Ri in wetam ronojel ri tajin cubano. Pune elinak u tzijol chi at c'aslic, at cäminak c'ut pa ri a mac. ² Chatc'astajok, chabana ru banic ri c'ä c'o awuc' ri xa jubik' man cäsach u wäch. Wilom c'ut ri tajin cubano chi man jicom tä ri' cho ri nu Dios. ³ Chna'taj chawe ri tijonic ri a tom. Chatakej jas ri cubij, chaq'uexa ri awanima', chaq'uexa c'u ri a chomanic. We man catc'astajic, quinopan na awuc' je' jas jun elak'om, man awetam tä c'ut jachique hora quinopanic. ⁴ Pune je ri' e c'o c'u jujun winak chila' pa Sardis ri man qui tz'ilom tä ri catz'iak, xane ch'ajch'oj ri canima'. E are tak wa' quebin na junam wuc', qui cojom sak catz'iak rumal chi takal wa' chque. ⁵ Jachin tak ri quech'acan na puwi' ri itzel cäquicoj na sak catz'iak. Man quinchup tä c'u ri qui bi' pa ri wuj re c'aslemal, xane quink'alajisaj na ri qui bi' chuwäch ri nu Tat, xukuje' chquiwäch ri ángeles ri e c'o ruc'. ⁶ Apachin ri u jiquibam ranima' chutatabexic ri nu tzij, chutatabej ri cubij ri Lok'alaj Espíritu chque tak ri kachalal cojonelab," —cächa ri'.

**Waral cäkil wi ri tzij ri xtz'ibax bi
chque ri kachalal cojonelab ri e
c'o pa ri tinimit Filadelfia**

⁷ Chatz'ibaj bi we tzij ri' xukuje' che ri c'amal qui be ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Filadelfia: "Ri Jun ri sibalaj lok' ri cubij ri kas tzij, ri c'o ri lawe ruc' rech ri ka mam David ri nim

takanel, ri aretak cujak ri porta man c'o tä jun cäcowin chutz'apixic, aretak c'u cutz'apij wa' man c'o tä jun cäcowin chujakic, je' cubij wa': ⁸Ri in wetam ronojel ri tajin cabano. Nu yo'm c'u jun porta chawäch ri jaktalic, ri man c'o tä jun cäcowinic cutz'apij. Pune ba' xa jubik' ri a chuk'ab c'olic, a nimam ri nu tzij, man catq'uixtaj tä c'u chubixic chi at cojoninac chwe. ⁹¡Chatampe! Are c'u ri jun comon winak ri e rech ri Satanás, ri banal tak tzij ri' ri cäquibij chi kas e aj Israel, pune man kas tzij tä ri', ri in quinbano chi ri e are' quebe' na, quexuqui c'u na chawäch rech cäquetamaj chi at lok' chnuwäch. ¹⁰A nimam ri nu takanic chi rajwaxic cachajij paciencia, rumal c'u ri' catinto' na chuwäch ri nimalaj c'äxc'ol ri cäpe na pa qui wi' conojel ri winak cho we uwächulew che rilic we utz o man utz taj ri cäca'no. ¹¹Chanim quinopan na. Kas utz ba' chabana chuc'olic ri c'o awuc' rech man c'o tä jun cämajow ri tojbal awe. ¹²Jachin tak ri quech'acan na puwi' ri itzel, queincoj na che rakan ja pa ri nimalaj rachoch ri nu Dios. Man cäpe tä c'u ri k'ij ri quebel na chila'. Quintz'ibaj c'u na ru bi' ri nu Dios chquij, xukuje' ru bi' ru tinimit ri nu Dios, ri c'ac' Jerusalén ri cäkaj na lok chila' chicaj ruc' ri nu Dios. Xukuje' quintz'ibaj na ri c'ac' nu bi' chquij. ¹³Apachin ri u jiquibam ranima' chutatabexic ri nu tzij, chutatabej ri cubij ri Lok'alaj Espiritu chque tak ri kachalal cojonelab," —cächa ri Are'.

Waral cäkil wi ri tzij ri xtz'ibax bi chque ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Laodicea

¹⁴Chatz'ibaj bi we tzij ri' xukuje' che ri c'amal qui be ri kachalal cojonelab ri e c'o pa ri tinimit Laodicea: "Ri Jun ri ajchak'el ri Kas Tzij, ri k'alajisanel ri jicom ranima' chubixic ri kas tzij, ri Jun ri xcoj rumal ri Dios chubanic ronojel ri c'olic, je' cubij wa': ¹⁵Ri in wetam

ronojel ri tajin cabano, wetam chi man kas tä jorobinac ra wanima', xukuje' chi man kas tä mik'inak. Are ta cwaj in chi kas ta at jorobinac o kas ta at mik'inak. ¹⁶Rumal c'u rech chi xak sakli'l ri awanima', man are tä joron, man are tä c'u c'atän, xa catinwupij na lok pa nu chi'. ¹⁷Ri at cabij chi at k'inom, chi a rikom utzil. Cabij chi man c'o tä jas rajwaxic chawe. Man cana' tä c'u pa rawanima' chi sibalaj c'äx ri a bantajic. ¡Tok'ob a wäch! Man c'o tä ri catel wi, at meba', at moy, xukuje' at ch'analic. ¹⁸Rumal ri' catinpixbaj chi chalok'o awe ri k'än puak ri c'o wuc', ri banom ch'ajch'oj che pa k'ak' rech kas tzij at k'inom. Xukuje' chalok'o awe ri sak atziak ri c'o wuc' rech cacojo, je ri' cäch'uktaj ri awij ri ch'analic ri xa cäresaj a q'uixbal. Xukuje' chalok'o awe ri cunabal ri c'o wuc' ri cucunaj ri a wak'äch rech catcowinic catca'yic. ¹⁹Ri in queinyajo xukuje' quinc'äjisaj qui wäch conojel ri e lok' chnuwäch. Chatoc ba' il, chaquexa ri awanima', chaquexa c'u ri a chomanic. ²⁰¡Chatampe! Ri in tajin quinch'aw chi' ri uchija, xak c'u in tac'al chila'. Jachin ri cuto chi quinch'awic, cujak c'u ri uchija, quinoc na ruc' pa ja, quinwi' na junam ruc', ri are' c'ut cäwi' na junam wuc' in. ²¹Jachin tak ri quech'acan na puwi' ri itzel, quinya na chque chi quet'uyi wuc' pa ri je'lalaj nu t'uyulibal, je' jas ri in xinch'acan puwi' ri itzel, xint'uyi c'u ruc' ri nu Tat pa ri je'lalaj u t'uyulibal ri Are'. ²²Apachin ri u jiquibam ranima' chutatabexic ri nu tzij, chutatabej ri cubij ri Lok'alaj Espiritu chque tak ri kachalal cojonelab," —xcha c'u ri Are'.

Waral cäkil wi ri k'ijilanic ri cäban chila' chicaj

4 Aretak xbantaj ronojel wa', te' xinwilo c'o jun porta jaktal pa ri caj, te c'u ri xinta ri Jun ri xinuch'abej lok nabe ri je' ta ne u ch'abal jun nimalaj tun, xubij

c'u chwe: Chatpakal lok je wa', quinc'ut c'u na chawäch ri rajwaxic cäbantaj na aretak e bantajinak chi ronojel wa' we ri', —xcha chwe.

²Chanim c'ut xchaptaj ri wanima' rumal ru chuk'ab ri Lok'alaj Espiritu. Te' xinwilo c'o jun je'lalaj t'uyulibal cojom pa ri caj. C'o c'u Jun t'uyul chila'. ³Ri Jun ri t'uyul pa ri je'lalaj t'uyulibal ri' je' u bantajic jas jun je'lalaj abaj re jaspe,⁸ o junam ruc' jun abaj re cornalina ri sibalaj cäjuluwic. C'o jun räxquiäk'ab ri sibalaj cäjuluwic chrij ri je'lalaj t'uyulibal je' jas jun abaj re esmeralda. ⁴Xukuje' chrij ri je'lalaj t'uyulibal ri' e c'o chi juwinak quiejeb je'lalaj tak t'uyulibal chic ri e t'uyut'oj wi juwinak quiejeb c'amal tak qui be ri cojonelab. Ri tata'ib qui cojom sak catz'iak, c'o jujun corona re k'an puak chquijolom. ⁵Che ri nabe je'lalaj t'uyulibal quel lok caypa', wojjem, xukuje' quiäkulja. Chuwäch ri je'lalaj t'uyulibal e c'o wukub chäj ri quenicowic. E are c'u wa' ri wukub espíritus rech ri Dios. ⁶Chuwäch ri je'lalaj t'uyulibal xukuje' c'o jun mar ri je' ta ne vidrio ri cuya' cäca'y jun chupam.

Pu niq'uiajal ronojel, jawije' c'o wi ri je'lalaj t'uyulibal xukuje' chrij ri t'uyulibal e c'o quiejeb ri je' quepe ángeles, ri c'o q'uia qui wak'äch chquiwäch xukuje' chquij. ⁷Ri nabe chque je' cäpe jun coj. Ri ucab je' cäpe jun ama' wacäx. Ri urox junam u ca'yebal ruc' jun winak. Ri ucaj je' cäpe jun nimalaj xic ri tajin cärapapic. ⁸Ri quiejeb awaj c'o wakib qui xic' chquijujunal, nojinak c'u ri rij xukuje' ri u xe' ri qui xic' che wak'ächaj. Pak'ij chi chak'ab man quetäni tä chubixic:

Lok'alaj Dios, lok'alaj Dios, lok'alaj Dios,

ri Kajaw Dios ri c'o ronojel u wäch chuk'ab ruc',

ri c'o ojer, ri c'o cämíc,
ri xukuje' cäpe na,
—quecha ri'.

⁹Amak'el aretak ri quiejeb ri je' quepe ángeles cäquinimarisaj u k'ij, cäquiya u k'ij, cäquiya c'u maltioxinic che ri Jun ri t'uyul pa ri je'lalaj t'uyulibal ri xak tajin wi c'asal pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic, ¹⁰are chi' quexuqui ri juwinak quiejeb c'amal tak qui be ri cojonelab chuwäch ri Jun ri c'o pa ri je'lalaj t'uyulibal, cäquesaj ri qui corona chuwäch ri t'uyulibal, cäquik'ijilaj c'ut, cäquibij:

¹¹Kajaw xukuje' ka Dios, takalic chi cänimarisax k'ij la, chi cäyi' k'ij la, chi cäbix che la chi c'o nimalaj chuk'ab la rumal chi lal banowinak la ronojel ri c'olic, xak c'u rumal ri rayibal la e c'olic xukuje' xebanic, —quecha ri e are'.

Waral cäkil wi ri jun botom wuj ri xusol ri Alaj Chij

5 Te c'u ri' xinwilo chi ri Jun ri t'uyul pa ri je'lalaj t'uyulibal ruc'am jun botom wuj pa ru wiquiäk'ab, ri tz'ibtal rij xukuje' ru pam. Tz'apim wa' ruc' wukub t'ikbal. ²Te' xinwil jun ángel ri sibalaj c'o u chuk'ab ri co xurak u chi', xubij: ¿Jachin ya'tal che chi cuch'ol apan ri t'ikbal chrij ri botom wuj, cusol c'ut? — xcha'.

³Man c'o tä c'u jun. Man c'o tä pa ri caj, man c'o tä cho ruwächulew, man c'o tä c'u chuxe' ri ulew pa ri c'olibal ri e c'o wi ri cäminakib. Man c'o tä jun ri cäcowinic cusol ri botom wuj che rilic ri c'o chupam. ⁴Ri in c'ut sibalaj xinok'ic rumal chi man xriktaj tä jun ri ya'tal che chi cusol ri botom wuj, cäril ri c'o chupam, cusiq'uij c'u u wäch. ⁵Jun c'u chque ri c'amal tak qui be ri co-

§4:3 Conojel ri abaj ri quebix waral, e are' abaj wa' ri pakal cajil.

jonelab xubij chwe: Matok' chic. Chaw-ilampe' ri Coj rech ru tinimit ri Judá,** jun chque ri rachalaxic ri ka mam David ri nim takanel ojer. Ri Are' ch'acananak puwi' ronojel, rumal c'u ri' ya'tal che chi cuch'ol apan ri wukub t'ikbal chrij ri botom wuj, cusol c'u na wa', —xcha chwe.

⁶Te c'u ri' xinwil jun Alaj Chij pu niq'uiajal ronojel, jawije' c'o wi ri je'lalaj t'uyulibal, chquixol ri quiejeb ri je' quepe ángeles, xukuje' chquixol ri c'amal tak qui be ri cojonelab. Ri Alaj Chij ri' Are chacalic, pune c'o etal chrij chi xcämisaxic, xyi' che sipanic cho ri Dios. C'o wukub ru c'a', xukuje' c'o wukub u wak'äch. Are c'u wa' ri wukub espíritus rech ri Dios ri e takom bi cho ronojel ruwächulew. ⁷Ri Alaj Chij c'ut, xkeb ruc' ri Jun chic ri t'uyul pa ri je'lalaj t'uyulibal ri ruc'am ri botom wuj pa ru wiquiäk'ab. Xuc'am c'u ri botom wuj pu k'ab. ⁸Are-tak xuc'am ri botom wuj, ri quiejeb ri je' quepe ángeles xukuje' ri juwinak quiejeb c'amal tak qui be ri cojonelab xexuqui chuwäch ri Alaj Chij. Conojel c'o qui k'ojom, arpa u bi', xukuje' cuc'am jujun lak re k'än puak nojinak che incienso. Ri incienso are ri oración ri cäca'n ri winak ri e rech ri Dios. ⁹Xquibixoj c'u we c'ac' bix ri':

Che la ya'tal wi ru c'amic ri botom wuj, quech'ol c'u la ri t'ikbal chrij rumal chi xcämisax la, xyi' c'u la che sipanic cho ri Dios. Xujlok' la ruc' ri quiq'uel la chquixol conojel qui wäch winak cho ronojel ruwächulew rech uj rech chi ri Dios, chquixol winak ri jalajoj queca'yic, ri jalajoj quech'awic, chquixol c'u winak

ri jalajoj tak qui tinimit.

¹⁰Xujcoj la che nimak tak takanelab, che sacerdotes chupatänixic ri ka Dios. Cujtakan c'u na puwi' ruwächulew.

¹¹Te ri' xinca'yic, xinta c'u ri qui ch'abal qu'ualaj tak ángeles ri qui sutim rij ri je'lalaj t'uyulibal, qui sutim quij ri je' quepe ángeles, xukuje' ri c'amal tak qui be ri cojonelab. Sibalaj e qu'ua ri ángeles c'olic chi man queajilitaj taj. ¹²Co xech'awic, xquibij:

Ri Alaj Chij ri xcämisaxic ri xyi' che sipanic cho ri Dios takalic cäbix che chi c'o u takanic puwi' ronojel xukuje' chi c'o nimalaj u k'inomal, chi c'o nimalaj u noj, xukuje' chi c'o nimalaj u chuk'ab. Takal c'ut chi nim quil wi, cäyi' u k'ij, xukuje' cäk'ijilaxic.

¹³Te c'u ri' xinto xech'aw conojel ri e banom rumal ri Dios, ri e c'o pa ri caj, ri e c'o cho ruwächulew, ri e c'o chuxe' ri ulew pa ri c'olibal ri e c'o wi ri cäminakib, ri e c'o pa ri mar, conojel c'u ri e c'o pa ri cajulew, xquibij c'ut: Che ri Jun ri t'uyul pa ri je'lalaj t'uyulibal xukuje' che ri Alaj Chij, chque ri e Are' takal wi chi cänimarisax qui k'ij, nim queil wi, cäyi' qui k'ij, takal c'ut cäbixic chi c'o nimalaj qui chuk'ab puwi' ronojel amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepe na, —xecha'.

¹⁴Are c'u ri quiejeb ri je' quepe ángeles xquibij: ¡Je' ta chel wi! —xecha ri'.

Ri juwinak quiejeb c'amal tak qui be ri cojonelab xexuqui'c, xquik'ijilaj ri Jun ri man c'o tä u cämíc pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic.

**5:5 “Ri Coj rech ru tinimit ri Judá” are jun chque ru bi' ri Cristo, o ri Mesías ri xyi' che ojer.

**Waral cäkil wi chi ri Alaj Chij cuchap
qui ch'olic ri wukub t'ikbal**

6 Te c'u ri' xinwil ri Alaj Chij xuch'ol apan ri nabe chque ri wukub t'ikbal. Xinta c'ut xch'aw jun chque ri quiejeb ri je' quepe ángeles. Ru ch'abal junam ruc' jun quiäkulja, xubij c'ut: ¡Tasa'j, chawilampe'! —xcha chwe.

²Xinca'yic, xinwil c'u jun quiej sak rij, ri jun ri quiejeninak chrij ruc'am jun q'uiäkbal ch'ab pu k'ab. Te c'u ri' xyi' jun u corona. Xel c'u bi chuch'aquic ronojel, xutakej c'u ch'acanic.

³Aretak ri Alaj Chij xuch'ol chi apan ri ucab t'ikbal, xinto xch'aw ri ucab chque ri je' quepe ángeles, xubij: ¡Tasa'j, chawilampe'! —xcha chwe.

⁴Xel lok jun quiej chic, quiäk rij. Are c'u ri jun ri quiejeninak chrij xyi' takanic pu k'ab che resaxic ri utzil chquixol ri winak cho ruwächulew, rech cäquicämisala quib. Xyi' c'u jun nimalaj machete che.

⁵Aretak ri Alaj Chij xuch'ol chi apan ri urox t'ikbal, xinto xch'aw ri urox chque ri je' quepe ángeles, xubij: ¡Tasa'j, chawilampe'! —xcha chwe.

Xinca'yic, xinwil c'u jun quiej k'ek rij, ri jun ri quiejeninak chrij ruc'am jun pajbal pu k'ab. ⁶Te c'u ri' xinto c'o jun ri xch'aw lok chquixol ri quiejeb ri je' quepe ángeles, xubij: Xa rajil quieb libra trico, xa rajil wakib libra cebada, ri puak ri cuch'ac jun ajchac che ri jun k'ij. Xak ba' maban c'äx che ri aceite o ri vino, —xcha'.

⁷Aretak ri Alaj Chij xuch'ol chi apan ri ucaj t'ikbal, xinto xch'aw ri ucaj chque ri je' quepe ángeles, xubij: ¡Tasa'j, chawilampe'! —xcha chwe.

⁸Xinca'yic, te' xinwil jun quiej k'än rij, ri jun ri quiejeninak chrij, “Cämical” u bi', ternetal c'u rumal jun ri cuqu'uxwächij ri qui c'olibal ri cäminalakib (ri cäbix “Hades” che). Te c'u

ri' xyi' takanic pu k'ab puwi' ri ucaj u tz'akatil ruwächulew rech queucämisaj ri winak ruc' ch'oj, ruc' wi'jal, ruc' yabil, xukuje' cuc' c'analaj tak awaj aj pa tak juyub.

⁹Aretak ri Alaj Chij xuch'ol chi apan ri uro' t'ikbal, xinwil ri canima' ri cojonelab ri xecämisax rumal ru tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios, e c'olotal c'u chuxe' ri ta'bal tok'ob. ¹⁰Ri e are' co xech'awic, xquibij: Kajaw, lok'alaj ka Dios ri jicom anima' la, çjampa' cäk'at la tzij pa qui wi' ri winak ajuwächulew ri xujquicämisaj, cäya c'u la rajil u qu'uxel ri ka cämical chque? —xecha'.

¹¹Te c'u ri' xyi' jujun sak qui k'u' chquijujunal, xbix chque chi queuxlan chi na quieb oxib k'ij c'ä cätz'akat na ri cajilbalil ri cachalal ri quecämisax na rumal ru patänixic ri Cristo, junam jas ri e are'.

¹²Aretak ri Alaj Chij xuch'ol chi apan ri uwak t'ikbal, xinca'yic, te' xinwilo xuban jun nimalaj cäbrakan. Ri k'ij c'ut xuban k'ek ru wäch je' jas jun k'ek atz'iak, ri ic' xuban quiäk ru wäch je' ta ne quic'.

¹³Ri ch'imil cho ri caj xetzak lok puwi' ri ulew, jas cuban ri u che'al higos quetzak lok ri räx tak u wäch aretak cäs-labisax rumal jun nimalaj quiäkik'.

¹⁴Ri caj xsach u wäch jas cuban jun wuj aretak cuc'ol rib, conojel c'u tak ri juyub, xukuje' conojel ri ch'akatak tak ulew ri e c'o pa ri mar xquextaj tak ri qui c'olibal.

¹⁵Ri nimak tak takanelab cho ruwächulew, xukuje' ri nimak qui banic, ri k'inomab, ri qui nimakil soldados, ri winak ri c'o nimalaj quekle'n, ri winak patäninelab xukuje' ri winak ri man e c'o tä pu k'ab jun patrón, conojel xquic'u' quib pa tak ri pec, xol tak ri nimak tak abaj ri e c'o pa tak ri juyub.

¹⁶Xquibij c'u chque tak ri juyub xukuje' chque ri nimak tak abaj: Chixtzak lok chkij, chujic'u' chuwäch ri Jun ri t'uyl pa ri je'lalaj t'uylulibal, xukuje' chuwäch ri nimalaj

c'äjisabal ka wäch ri cäpe rumal ri Alaj Chij, —xecha'.

¹⁷Xopan c'u ri nimalaj k'ij rech cäc'äjisax ka wäch. ¿Jachin ta c'u lo cä-cowinic cuch'ijo? —xecha'.

**Cäcoj quetal chucrusil ri qui palaj
ri jun ciento ruc' cawinak
quiejeb mil winak aj Israel**

7 Aretak xbantaj wa', te' xinwil quiejeb ángeles ri e tac'atoj pa ri quiejeb u tza'm ruwächulew, ri qui k'atem ri quiejeb quiäkik' rech man c'o tä chi quiäkik' cuban puwi' ri ulew o puwi' ri mar o pa qui wi' tak ri che'. ²Xukuje' xinwil jun ángel chic ri petinak chrelbal k'ij, ruc'am ri t'ikbal ri yo'm che rumal ri c'aslic Dios. We ángel ri' co xch'aw apan chque ri quiejeb ángeles ri yo'm takanic pa qui k'ab chubanic c'äx che ri ulew xukuje' che ri mar. Xubij chque: ³Miban na c'äx che ri ulew, miban c'äx che ri mar, miban c'u c'äx chque tak ri che' c'ä cäcojtaj na quetal ri patänil tak re ri ka Dios ruc' jun t'ikbal chucrusil ri qui palaj, —xcha chque.

⁴Xinta c'ut jampa' ri xcoj quetal: E jun ciento ruc' cawinak quiejeb mil ri xecha' chquixol conojel tak ri tinimit re Israel.

⁵E cablajuj mil xcoj quetal chque ri aj Judá, e cablajuj mil chque ri aj Rubén, e cablajuj mil chque ri aj Gad. ⁶E cablajuj mil chque ri aj Aser, e cablajuj mil chque ri aj Neftalí, e cablajuj mil chque ri aj Manasés. ⁷E cablajuj mil chque ri aj Simeón, e cablajuj mil chque ri aj Leví, e cablajuj mil chque ri aj Isacar. ⁸E cablajuj mil chque ri aj Zabulón, e cablajuj mil chque ri aj José, e cablajuj mil c'ut chque ri aj Benjamín.

**Waral cäkil wi ri jumulaj winak ri
qui cojom sak tak qui k'u'**

⁹Aretak xbantaj wa', xinca'yic, te' xeinwilo q'ualaj winak qui cojom sak tak qui k'u' e tac'al cho ri je'lalaj

t'uyulibal chuwäch ri Alaj Chij, cuc'am c'u jujun u xak tut pa qui k'ab. Sibalaj e q'uia chi man c'o tä jun cäcowin che caji-laxic, winak ri jalajoj quech'awic, ri jalajoj queca'yic, ri jalajoj tak qui tinimit, conojel qui wäch winak ri e petinak cho ronojel ruwächulew. ¹⁰Conojel co quech'awic, cäquibij:

Ruc' ri ka Dios ri t'uyul pa ri je'lalaj u t'uyulibal, xukuje' ruc' ri Alaj Chij ka rikom wi ri to'bal kib, —quecha'. ¹¹Conojel c'u ri ángeles e tac'atoj qui sutim rij ri je'lalaj t'uyulibal, qui sutim quij ri c'amal tak qui be ri cojonelab xukuje' ri quiejeb ri je' quepe ángeles. Xquimej quib cho ri je'lalaj t'uyulibal, xquik'ijilaj c'u ri Dios. ¹²Je' xquibij wa':

¡Amén! Ri ka Dios takal che chi cänimarisax u k'ij, cäyi' u k'ij, cäyi' ri maltioxinic che, nim c'u quil wi.

Ru no'j, ru takanic puwi' ronojel, ri nimalaj u chuk'ab, man c'o tä u q'uisic ronojel wa' amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Amén, —xecha'.

¹³Te c'u ri' jun chque ri c'amal tak qui be ri cojonelab xch'awic, xuta' chwe: ¿Jachin tak wa' we winak ri' ri qui cojom sak tak qui k'u'? ¿Jawije' quepe wi? —xcha chwe.

¹⁴Ri in xinbij che: Tat, lal etam la, —xinha che.

Ri are' c'ut xubij chwe: Wa' we winak ri' e are wa' ri xeoc'ow pa ri nimalaj c'äx'col, qui ch'ajom c'u ri qui k'u', ca'nom sakloloj che pa ru quiq'uel ri Alaj Chij. ¹⁵Rumal ri' e c'o chuwäch ri je'lalaj u t'uyulibal ri Dios, quepatänin c'u che ri Are' pak'ij chi chak'ab pa ri nimalaj rachoch Dios. Ri Jun ri t'uyul pa ri je'lalaj t'uyulibal cäc'o'ji na cuc' che qui to'ic. ¹⁶Man cäpe tä chi na ri k'ij ri cäquirik

ri numic, o ri chaki'j chi', man quec'at tä rumal ri k'ij, man cäquina' tä chi nimalaj k'ak'. ¹⁷ Je ri', rumal chi quechajix na rumal ri Alaj Chij ri c'o pu niq'uiajal ri je'lalaj t'uyulibal, cuc'am c'u na qui be chi' u q'uiyibal tak ja' ri quel wi lok joron ri cuya c'aslemaal jas ri cuban jun ajoyuk' chque ri u hij. Ri Dios cusu' c'u na ronojel ri u wa'l qui wäch.

Waral cäkil wi ri cäch'ol apan ri uwuk t'ikbal, xukuje' cäkil ri porobal incienso re k'an puak

8 Aretak ri Alaj Chij xuch'ol chi apan ri uwuk t'ikbal chrij ri wuj ri botom, craj niq'uiaj hora ri' man c'o tä jas xtataj pa ri caj. ² Te ri' xeinwil ri wukub ángeles ri e tac'al chuwäch ri Dios, xyi' c'u wukub tun chque. ³ Xpe c'u jun ángel chic ri u tzayem jun porobal incienso re k'an puak, xtaq'ui c'u chuwäch ri ta'bal tok'ob. Xyi' q'uia incienso che rech cujach wa' cho ri Dios junam cuc' tak ri oración ri cäca'n ri winak ri e rech ri Dios puwi' ri ta'bal tok'ob re k'an puak ri c'o chuwäch ri je'lalaj t'uyulibal. ⁴ Xpaki c'u ru sibel ri incienso chuwäch ri Dios ri xel bi pu k'ab ri ángel junam cuc' tak ri oración ri cäca'n ri winak ri e rech ri Dios. ⁵ Te c'u ri' xpe ri ángel, xuc'am ri porobal incienso, xunojisaj c'u wa' che rachak k'ak' ri c'o puwi' ri ta'bal tok'ob, xuq'uiäk c'ut puwi' ruwächulew. Xuban c'u quiäkulja, nimalaj wojojem xtatajic, xuban caypa', xukuje' xuban jun nimalaj cäbrakan.

Queok'isax ri wukub tun

⁶ Te c'u ri' ri wukub ángeles ri cuc'am ri wukub tun xca'n u banic quib che rok'isaxic ri qui tun.

⁷ Aretak ri nabe ángel xrok'isaj ru tun, c'o sakbäch xukuje' k'ak' yujtal ruc' quic' ri xeq'uiäk puwi' ruwächulew. Ri urox u

ch'akapil ruwächulew xc'atic junam ruc' ri urox mulaj chque tak ri che'. Xukuje' ri urox mulaj che ri räx k'ayes ri e c'o chuwäch xec'atic.

⁸ Aretak ri ucab ángel xrok'isaj ru tun, jun jasach ri je' u banic jun juyub ri cänicowic xq'uiäk bi pa ri mar. Ri urox u tz'akatil ri mar c'ut xuban quic'. ⁹ Ri urox mulaj chque ri chicop ri e c'o pa ri mar xecämíc, ri urox mulaj c'ut chque ri barcos xeyojyobic.

¹⁰ Aretak ri urox ángel xrok'isaj ru tun, jun nimalaj ch'imil ri cänicowic jas jun nimalaj chäj xkaj lok chicaj puwi' ri urox mulaj chque tak ri nima', xukuje' ru q'uiyibal tak ja'. ¹¹ Ri ch'imil Ajenjo u bi'.^{††} Ri urox mulaj chque tak ri ja' xca'n c'a. E q'uia c'u chque ri winak xecäm rumal ri joron rumal chi sibalaj c'a chic.

¹² Aretak ri ucaj ángel xrok'isaj ru tun, xuban c'äx ri urox u tz'akatil ri k'ij. Xukuje' ri ic' xuban c'äx ri urox u tz'akatil. Ri urox u tz'akatil ri ch'imil xukuje' xuban c'äx. Je ri' chi ri urox u tz'akatil chque wa' man xejuluw tä chic. Man xca'y tä ri k'ij, ri ic', ri ch'imil che ri urox u tz'akatil ri jun k'ij ruc' ri jun ak'ab.

¹³ Te' xinwil jun ángel cärapap pu niq'uiajal ri caj, xukuje' xinto chi co cäch'awic, cubij: ¡Ay, ay, ay! ¡Tok'ob qui wäch ri winak ri e c'o cho ruwächulew rumal ri cäquirik na aretak ri oxib ángeles chic cäcok'isaj ri qui tun! —xcha'.

9 Ri uro' ángel xrok'isaj ru tun, xinwil c'u jun ch'imil ri tzakinak lok chicaj, kajinak c'u puwi' ruwächulew. Xyi' c'u ri lawe che ri ch'imil ri', ri lawe ri jakbal re ri u chi' ri nimalaj jul ri sibalaj naj u pam. ² Xpe ri ch'imil, xujak ri u chi' ri nimalaj jul, xel c'u lok sib chupam je' jas ru sibel jun nimalaj horno. Ri sib ri', ri xel lok pa ri nimalaj jul, xuban k'ekum che ronojel. Man k'alaj tä chi ri k'ij. ³ Chupam ri sib xebel lok sac' ri xejabun cho

^{††}8:11 Ri tzij "Ajenjo" quel cubij "c'a".

ronojel ruwächulew. Ri sac' ri' xyi' qui cuinem junam jas ri qui cuinem ri ixterix ri e c'o cho ruwächulew. ⁴Xbix c'u chque chi mäca'n c'äx chque ri k'ayes ri c'o cho ruwächulew, chi mäca'n c'äx che jun räx tico'n, chi mäca'n c'äx che tak ri che', xane xak xuwi cäca'n c'äx chque tak ri winak ri man cojom tä t'ikbal chque rumal ri Dios che quetal chucrusil ri qui palaj. ⁵Xbix c'u chque chi man quequicämisaj tä ri winak, xane xak xuwi cäquiya k'axom chque job ic'. Ri k'axom ri cäquiya are junam ruc' ri k'axom ri cuna' jun winak aretak cätia' rumal jun ixterix. ⁶Pa tak ri k'ij ri' ri winak kas cäquitzucuj na ri cämical, man cäquirik tä c'ut. Pune sibalaj cäcaj quecämic, ri cämical xa quel chquiwäch.

⁷Ri sac' je' quepe quiej ri benam que pa ch'oj. C'o jun jasach pa qui jolom chquijujunal ri je' jas jun corona re k'än puak. Ri qui palaj c'ut je' cäpe u palaj winak. ⁸Ri qui wi' je' cäpe u wi' ixok. Ri qui ware c'ut je' cäpe u ware coj. ⁹Ch'ukutal ri u wo qui c'ux ruc' to'bal ib ri je' ta ne ch'ich'. Ru jininem ri qui xic' je' jas ri qui jininem q'uia carruaje ri e chararem cumal quiej benam que pa ch'oj. ¹⁰Ri qui je' junam ruc' ri qui je' ri ixterix, ri c'o u wi' t'ist'ic. Yo'm qui chuk'ab chupam ri qui je' chubanik c'äx chque ri winak job ic'. ¹¹Ri sac' ri' c'o c'u jun ri cätakan pa qui wi', are ri ángel ri cätakan pa ri nimalaj jul. Ri u bi' pa hebreo are Abadón, pa griego are Apolión. We bi'aj ri' quel cubij "Sachal Wächaj".

¹²Xoc'ow ri nabe nimalaj c'äxc'ol. Craj chi c'u na quieb chic.

¹³Ri uwak ángel xrok'isaj ru tun, xinta c'u jun ri xch'aw lok chquixol ri quiejeb ru c'a' ri ta'bal tok'ob re k'än puak ri c'o chuwäch ri Dios. ¹⁴Xubij c'u che ri uwak ángel ri ruc'am ri tun: Cheaquira ri quiejeb ángeles ri e yututal chuchi' ri nimalaj nima' Eufrates, —xcha'.

¹⁵Xequirtaj c'u ri quiejeb ángeles, ri xak queye'm jampa' curik ri hora, ri k'ij, ri ic', ri junab rech quequicämisaj ri urox mulaj chque ri winak cho ruwächulew.

¹⁶Xinta ri cajilabal ri qui soldados ri e quiejeninak chquij quiej, e are c'u quieb ciento millones.

¹⁷Are je' quilic wa' ri quiej xeinwilo ri xuc'ut ri Dios chnuwäch. Ri e quiejeninak chquij qui cojom to'bal uwo qui c'ux re ch'ich' ri quiäk, räx, k'än cäca'yic. Ri qui jolom ri quiej are je' jas ri qui jolom ri coj. Quel c'u lok k'ak', sib, xukuje' azufre pa qui chi'. ¹⁸Xecämisax ri urox mulaj chque ri winak cho ruwächulew rumal we oxib nimak tak c'äxc'ol ri'. Are ri k'ak', ri sib, ri azufre ri xel lok pa qui chi' ri quiej. ¹⁹Je ri' rumal chi ri qui cuinem ri quiej ri' pa qui chi' c'o wi xukuje' chupam ri qui je'. Ri qui je' c'ut, je' quepe cumätz ri c'o qui jolom, ruc' c'u wa' cäca'n c'äx chque ri winak.

²⁰Are c'u ri niq'uiaj winak chic ri man xecäm tä rumal ri nimak tak c'äxc'ol ri', man xquiya tä can u banic ri etzelal ri cäca'no. Man xquiya tä c'u can qui k'ijilaxic ri itzel tak espíritus, o ri tiox re k'än puak, re sak puak, re ri ch'ich' bronze, re abaj, o re che' ri man queca'y taj, ri man cäquita taj, ri man quecowin taj quebinic. ²¹Man xquiya tä c'u can u banic ri cämisanic, ri itzinic, xukuje' ri elak'. Man xquiya tä c'u can u banic que jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab.

Waral cäkil wi ri ángel ri ruc'am jun alaj botom wuj

10 Te c'u ri' xinwil jun ángel chic ri sibalaj c'o u chuk'ab ri xkaj lok chicaj, ri je' ta ne cojom jun sutz' che ratziak, c'o c'u jun räxquiäk'ab puwi' ru jolom. Ru palaj cäjuluwic junam ruc' ri k'ij, ri rakan c'ut quenicowic je' jas ri k'ak'. ²Ruc'am pu k'ab jun alaj botom wuj ri soltajinak. Xuya ri rakan re u

wiquiäk'ab puwi' ri mar, are c'u ri u mox xuya puwi' ri ulew. ³Te ri' ri ángel co xch'awic jas ri cuban jun coj aretak curak u chi'. Aretak co xch'aw ri ángel xetataj wukub quiäkulja ri sibalaj xetililic. ⁴Te c'u ri' aretak xtataj ri wukub quiäkulja, xa jubik' man xintz'ibanic. Xinta c'u jun ri xch'aw lok chicaj, xubij chwe: Matz'ibaj ri xquibij ri wukub quiäkulja, man ya'tal tä c'u retamaxic wa', —xcha chwe.

⁵Te ri' ri ángel ri xinwilo ri tac'al puwi' ri mar xukuje' puwi' ri ulew xuyac ru wiquiäk'ab chicaj. ⁶Te c'u ri' xuban jurar pa ru bi' ri Jun ri man cäcäm taj, ri xbanow ri caj, ri ulew, ri mar, xukuje' ronojel ri c'o chquipam, xubij c'ut: Ya xopan ri q'uisbal k'ij, man cäbeytaj tä c'u na, —cächa'. ⁷Aretak copan ri k'ij ri cärok'isaj ru tun ri uwuk ángel, bantajinak chi ri' rumal ri Dios jas ru chomam u banic ri man etamtal taj, je' jas ri xubij chque ri patänil tak re, ri k'alajisal tak re ri Lok' Pixab, —xcha ri'.

⁸Ri jun ri xch'aw lok chicaj xch'aw chi na jumul wuc', xubij chwe: Jat, jac'ama ri alaj botom wuj ri soltajinak, ri c'o pu k'ab ri ángel ri tac'al puwi' ri mar xukuje' puwi' ri ulew, —xcha chwe.

⁹Xine' ruc' ri ángel, xinta' c'u che chi cuya ri alaj botom wuj chwe. Ri are' c'ut xubij chwe: Chac'ama, chatija c'ut. Sibalaj qui' cuban na pa ra chi' je' jas ri u wa'l che'. Aretak c'ut cäkaj bi chapam sibalaj c'a chic cubano, —xcha chwe.

¹⁰Xinc'am c'u ri alaj botom wuj pu k'ab ri ángel, te c'u ri' xintijo. Aretak xintijo, sibalaj qui' xuban pa nu chi' je' jas ri u wa'l che', aretak c'ut nu bik'om chi bic sibalaj c'a xuban chnupam. ¹¹Te ri' xbix chwe: Rajwaxic cabij chi na jumul ri cubij ri Dios chquij ri q'ualaj tak tinimit, chquij q'ua qui wäch winak, chquij q'ua winak ri jalajoj quech'awic, xukuje' chquij q'ua nimak tak takanelab, —xcha chwe.

Waral cäkil wi ri quieb k'alajisanelab ri quecämisax na

11 Te ri' xyi' jun aj chwe ri junam ruc' jun etäbal, xbix c'u chwe: Chatwalijok, chawetaj c'u ri retabalil ri nimalaj rachoch Dios, ri ta'bal tok'ob, xukuje' cheawajilaj janipa' ri quek'ijilan chila'. ²Mawetaj c'u ri uwoja ri c'o chrij ri nimalaj rachoch Dios, rumal chi yo'm wa' chque ri winak re niq'uiaj tinimit chic. Ri e are' c'ut cäquixak'lej na ri lok'alaj tinimit cawinak quieb ic'. ³Ri in c'ut queintak na bi ri quieb nu k'alajisanelab ri cäquitziyoj na ri nu Tzij. Mil quieb ciento ruc' oxc'al k'ij cäquitziyoj na ri nu Tzij, qui cojom c'u atz'iak re bis.

⁴We quieb k'alajisanelab ri' e are' ri quieb che' re olivos, ri quieb u tac'alibal cantela ri e yo'm chuwäch ri Rajaw ruwächulew. ⁵We c'o jun craj cuban c'äx chque, ri e are' cäquesaj lok k'ak' pa qui chi' ri cusach qui wäch ri qui c'ulel. Je ri' cäcämisax na apachin ri craj cuban c'äx chque. ⁶We k'alajisanelab ri' c'o takanic pa qui k'ab chutz'apixic ri caj, rech man cäkaj tä jäb aretak tajin cäquitziyoj ru Tzij ri Dios. Xukuje' quecowin chubanic quic' che tak ri ja', xukuje' chubanic c'äx che ruwächulew ruc' ronojel u wäch c'äxc'ol janipa' mul ri cäcäj. ⁷Aretak c'ut queto'taj chutzijoxic ru Tzij ri Dios, ri xibibalalaj awaj ri quel lok pa ri nimalaj jul ri sibalaj naj u pam cäch'ojin na cuc', queuch'ac c'u na, queucämisaj na. ⁸Ri qui cuerpo cäliyi na can pa tak ri be xol tak ri ja rech ri nimalaj tinimit ri xrip wi ri Kajaw Jesús, xcämisaxic. Cäbix Sodoma xukuje' Egipto che tak we tinimit ri' rumal ri quetzalal ri winak. ⁹Oxib k'ij c'ut ruc' niq'uiaj quil-itaj na ri qui cuerpos cumal winak ri jalajoj tak qui tinimit, winak ri jalajoj queca'yic, winak ri jalajoj quech'awic, conojel c'u qui wäch winak cho rono-

jel ruwächulew. Man cäyi' tä c'u na chi quemuk ri qui cuerpo. ¹⁰Ri winak cho ruwächulew quequicot na rumal ri qui cämical. Cäca'n c'u na nimak'ij, xukuje' cäquitakala na bi sipanic chbil tak quib. Je ri', rumal chi ri winak xquina' nimalaj c'äx rumal ri qui tzij we quieb k'alajisanelab ri' ri e takom lok rumal ri Dios. ¹¹Aretak c'ut oc'owinac chi ri oxib k'ij ruc' niq'uiaj, ri Dios xeuç'astajisaj chi na, xewalij chi c'u na jumul. Conojel c'u ri winak ri xeilowic sibalaj xquixej na quib. ¹²Te c'u ri' ri quieb k'alajisanelab xquita Jun ri co xch'aw lok chicaj ri xubij chque: Chixpakal lok je wa', —xcha'.

Ri e are' c'ut xepaki chicaj pa jun sutz'. Xeilitaj c'u cumal ri qui c'ulel. ¹³Che we chanim ri' xuban jun nimalaj cäbrakan. Are c'u ri ulajujil ri ja re ri tinimit xewulijic, wukub mil winak c'ut xecäm rumal ri nimalaj cäbrakan. Ri winak ri xec'asi canok sibalaj xquixej quib, xquinimarisaj c'u u k'ij ri Dios ri c'o chila' chicaj.

¹⁴Xoc'ow ri ucab nimalaj c'äxc'ol, chanim c'ut cäpe na ri urox.

Cok'isax ri uwuk tun

¹⁵Ri uwuk ängel xrok'isaj ru tun, xetataj c'ut chi e c'o ri sibalaj co xech'aw lok chicaj ri xquibij:

Ronojel takanic ri c'o pa qui k'ab ri nimak tak takanelab ajuwächulew

c'o chic pu k'ab ri Kajaw Dios

xukuje' pu k'ab ri u Cristo.††

Ri Are' c'ut cätakan na amak'el pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic,

—xecha'. ¹⁶Ri juwinak quiejeb c'amal tak qui be ri cojonelab ri e t'uylul pa tak ri je'lalaj qui t'uylulibal cho ri Dios xquimej quib chuwäch ri Are', xquik'ililaj c'ut.

¹⁷Xquibij:

Cujmaltioxin che la, Kajaw Dios, lal ri' ri Dios ri c'o ronojel u wäch chuk'ab ruc',

lal ri' ri c'o la ojer, ri c'o la cämïc, ri xukuje' cäpe na la.

Je ri', rumal chi cojom la ri nimalaj chuk'ab la,

c'utum c'u la cämïc chi c'o takanic pa k'ab la.

¹⁸Conojel qui wäch winak

cho ronojel ruwächulew

yactajinac coyowal.

Xopan c'u ri k'ij ri cäc'äjisaj la qui wäch,

xukuje' xopan ri k'ij ri cäk'at la

tzij pa qui wi' ri cämïnakib.

Cäya c'u la ri tojbal que

ri quepatänin che la,

ri k'alajisaj tak re ri Lok' Pixab la,

xukuje' ri winak ri qui jachom quib

pa k'ab la, xukuje' ri nim cäquil wi

ri bi' la, chi nimak chi ch'utik.

Xukuje' xopan ri k'ij ri cäsach la

qui wäch ri quesachow qui wäch

ri winak re ruwächulew,

—xecha ri'.

¹⁹Te c'u ri' xjaktaj ri nimalaj rachoch

Dios ri c'o pa ri caj, xk'alajin c'u

lok ri caxa ri c'o pa ri rachoch

Dios ri c'olotal wi ru Trato^{¶¶} ri Are'.

Xuban caypa', xtataj nimalaj wojojem,

xuban quiäkulja. Xuban c'u jun nimalaj

cäbrakan, xukuje' xkaj nimalaj sakbäch.

Waral cäkil wi ri ixok ruc' ri nimalaj itzel cumätz

12 Te ri' xilitaj jun nimalaj etal cho ri caj. C'o jun ixok ri ch'uktal ru-

mal ri k'ij je' ta ne ri u cojom che ratz'iak.

C'o ri ic' chuxe' ri rakan, cojom c'u jun

corona chujolom ri e c'o cablajuj ch'imil

chrij. ²Ri ixok ri', are yawab winak chic,

††11:15 Ri tzij “Cristo” quel cubij chi ri Jesús are ri Mesías, ri To'l Ke, ri kas cätakan pa ka wi'.

¶¶11:19 Ri “Trato” ri cäbix waral, are wa' ri “ojer Trato” ri xuban ri Dios cuc' ri winak aj Israel.

curak c'u u chi' rumal ri k'axom. Ruc' tak c'äx c'ut tajin cäril u wäch ri ral. ³Te ri' xilitaj jun cajmabal etal chic cho ri caj. Are jun nimalaj itzel cumätz quiäk rij, wukub u jolom, lajuj ru c'a' c'olic. C'o c'u jujun corona pa qui wi' ri jujun u jolom. ⁴Ruc' ru je' xeujic' lok ri urox mulaj chque ri ch'imil cho ri caj, xeuq'uiäk c'u cho ri uwächulew. Ri nimalaj itzel cumätz ri' xtaq'ui chuwäch ri ixok ri tajin cäril u wäch ri ral rech cutij ri ral ri ixok xuwi ta ne quilijaj u wäch. ⁵Xril c'u u wäch jun ral ala ri ixok, ri cätakan na pa qui wi' conojel qui wäch winak cho ruwächulew ruc' jun vara re ch'ich'.^{§§} Xesax c'u bi ri ral ri ixok, xc'am bi ruc' ri Dios, rech cät'uyi pa ri je'lalaj u t'uyulibal. ⁶Are c'u ri ixok xanimaj bic, xe' c'u pa ri juyub ri cätz'inowic jawije' ri banom wi u banic jun c'olibal che rumal ri Dios. Jela' c'ut cätzuk wi na mil quieb cientos ruc' oxc'al k'ij.

⁷Te c'u ri' xban jun nimalaj ch'oj pa ri caj. Ri arcángel Miguel e rachi'l ri ángeles rech ri are' xech'ojin ruc' ri nimalaj itzel cumätz. Xch'ojin c'u ri nimalaj itzel cumätz e rachi'l ri ángeles rech ri are'. ⁸Man xecowin tä c'ut xech'acan pa ri ch'oj, man xyi' tä c'u chque chi quec'oji chi pa ri caj. ⁹Xesax c'u lok ri nimalaj itzel cumätz, ri ojer cumätz ri cäbix Itzel xukuje' Satanás che ru bi'. Are c'u wa' ri queusub ri winak cho ronojel ruwächulew. Ri are' junam cuc' ri ángeles rech ri are' xeq'uiäk lok cho ruwächulew.

¹⁰Te c'u ri' xinta jun ri co xch'aw lok chicaj ri xubij: Xopan ri k'ij ri cäkarik ru tobanic ri Dios, quetamax c'u na chi ri ka Dios c'o nimalaj u chuk'ab, chi Are' cätakan na pa ka wi'. Cäyi' c'u na takanic pu k'ab ri u Cristo. Je ri', rumal chi esam bi ri jun ri cuyac tzij chquij ri kachalal. Xuyac c'u tzij chquij chuwäch ri ka

Dios chi pak'ij chi chak'ab. ¹¹Ri kachalal e ch'acananak puwi' rumal ru quiq'uel ri Alaj Chij, xukuje' rumal ru Lok' Pixab ri Dios ri xquitzijoj. Man xquixej tä c'u quib chuya'ic ri qui c'aslemal, xane xquijach quib cho ri cämical. ¹²Chixquicot ba' iwonojel ix, ri ix c'o pa tak ri caj. Tok'ob c'u i wäch ix, ri ix c'o cho ruwächulew xukuje' ri ix c'o pa ri mar, rumal chi ri Itzel kajinak bi iwuc' ruc' nimalaj oy-owal, retam c'ut chi xak quieb oxib k'ij chic cäcanaj che, —xcha ri jun ri xch'aw lok chicaj.

¹³Aretak ri nimalaj itzel cumätz xrilo chi xq'uiäk lok cho ruwächulew, xuchap rokataxic ri ixok ri rilom u wäch ri ral ala. ¹⁴Are c'u ri ixok xeyi' che quieb nimak tak u xic' je' jas ri u xic' jun nimalaj xic rech cäcowinic cärapap bic, que' pa ri u c'olibal pa tak juyub ri cätz'inowic, naj che ri cumätz. Chila' c'ut cätzuk wi na oxib junab ruc' ri niq'uijaj. ¹⁵Ri nimalaj itzel cumätz xresaj lok joron pu chi' chubanic jun nima' rech cäc'am bi ri ixok rumal ri ja'. ¹⁶Ri ulew c'ut xuto' ri ixok. Xujak rib ri ulew, xubik' c'u bi ri joron ri xresaj lok ri nimalaj itzel cumätz pu chi'. ¹⁷Rumal ri' ri nimalaj itzel cumätz xyactaj royowal chrij ri ixok. Xe' c'ut, xch'ojin cuc' ri niq'uijaj ral'c'ual ri ral ri ixok, ri queniman chque ru takanic ri Dios, ri qui jiquibam canima' chrij ri Kas Tzij ri xuk'alajisaj ri Jesucristo.

Waral cäkil wi ri quieb xibibalalaj tak awaj

13 Xintaq'ui in chuchi' ri mar, xinwil c'ut xel lok pa ri mar jun xibibalalaj awaj ri c'o wukub u jolom, lajuj c'u ru c'a'. E c'o jujun corona pa qui wi' ri jujun ru c'a'. Chque tak ru jolom e c'o jujun bi'aj ri sibalaj äwas qui bixic wa' chuwäch ri Dios. ²Ri xibibalalaj awaj ri' ri xinwilo je' cäpe jun balam, ri rakan c'ut

§§12:5 Cucoj na ru vara je' jas ri cuban jun ajyuk' cuc' tak ru chij.

e junam ruc' ri rakan jun oso, ri u chi' junam ruc' ri u chi' jun coj. Ri nimalaj itzel cumätz xuya ru chuk'ab che xukuje' ri je'lalaj u t'uyulibal. Xukuje' xuya ri nimalaj u takanic pu k'ab. ³Jun chque ru jolom ri xibibalalaj awaj ri' c'o jun nimalaj soctajinak che je' ta ne ri xa jubik' man cäcämïc. Xcunataj c'u ru soctajic ri cuya cämical, je ri' chi conojel ri winak cho ruwächulew sibalaj xquicajmaj, xquiterenej c'u ri xibibalalaj awaj. ⁴Ri winak xquik'ijilaj ri nimalaj itzel cumätz rumal chi u yo'm takanic pu k'ab ri xibibalalaj awaj, xukuje' xquik'ijilaj ri xibibalalaj awaj, xquibij c'ut: ¿Jachin ta lo jun ri junam ruc' we xibibalalaj awaj ri? ¿Jachin ta c'u ri cäcowinic cäch'ojin ruc'? ¡Man c'o taj! —xecha'.

⁵Xukuje' xyi' che ri xibibalalaj awaj chi cubij tak tzij re nimal, ri äwas qui bixic chrij ri Dios. Xukuje' xyi' che chi cätakan cawinak quieb ic'. ⁶Je' c'u xubano. Xubij c'äxalaj tak tzij chrij ri Dios, xukuje' xubij ri äwas u bixic chrij ru bi', chrij ri lok'alaj rachoch Dios, xukuje' chquij ri e c'o chila' chicaj. ⁷Xukuje' xyi' che chi cäch'ojin cuc' ri winak ri e rech ri Dios c'ä queuch'ac na. Xukuje' xyi' takanic pu k'ab chi cätakan pa qui wi' conojel qui wäch winak cho ruwächulew, winak ri jalajoj tak qui tinimit, winak ri jalajoj quech'awic, xukuje' winak ri jalajoj queca'yic. ⁸We xibibalalaj awaj ri' xk'ijilax cumal conojel ri winak ri e c'o cho ruwächulew, conojel ri winak ri tzaretak xban ri cajulew man tz'ibtal tä ri qui bi' pa ri wuj re c'aslemal ri c'o ruc' ri Alaj Chij ri xcämisaxic.

⁹We c'o jun ru jiquibam ranima' chutatabexic ri nu tzij, chutatabej ba' ri quibij. ¹⁰Ri winak ri quequichap bi niq'uiaj winak chic, ri e are' c'ut quechap na bic xukuje'. Ri winak ri cäquicämisaj niq'uiaj winak chic ruc' machete, ri e are'

c'ut quecämisax na ruc' machete xukuje'. Rumal ri' ri winak ri e rech ri Dios rajwaxic cäquichajij paciencia xukuje' rajwaxic chi kas quecojon che ri Dios.

¹¹Te ri' xinwil jun xibibalalaj awaj chic ri xel lok pa ri ulew. Ri jun ri' c'o quieb ru c'a' ri je' cäpe ru c'a' chij. Are c'u ri cäch'awic je' cäch'aw jun nimalaj itzel cumätz. ¹²Ri takanic ri c'o pu k'ab ri xibibalalaj awaj ri' are je' jas ri c'o ruc' ri nabe awaj. Chuwäch c'u ri nabe xibibalalaj awaj xubano chi ri uwächulew xukuje' conojel ri winak ri e c'o cho ruwächulew cäquik'ijilaj ri nabe xibibalalaj awaj ri xcunataj che ru soctajic ri xa jubik' man xcäm tä rumal. ¹³Xukuje' xuban nimak tak etal ri cajmabal, je ri' chi xcowinic xukasaj lok k'ak' chicaj cho ruwächulew chquiwäch ri winak. ¹⁴Rumal c'u ri cajmabal tak etal ri xyi' che chi cuban chuwäch ri nabe xibibalalaj awaj, xeusub ri winak ri e c'o cho ruwächulew. Xeutak c'u chubanic jun u wächbal ri nabe xibibalalaj awaj ri pune xsoc che machete, xc'asi c'ut. ¹⁵Xyi' che ri ucab xibibalalaj awaj chi cuya u c'aslemal ru wächbal ri nabe xibibalalaj awaj, rech cäcowinic cäch'awic, xukuje' queucämisaj jachin tak ri man quek'ijilan tä che. ¹⁶Man xak xuwi tä wa', xane xukuje' xubano chi conojel ri winak coc quetal che ri qui k'ab re ru wiquiäk'ab o chucrusil ri qui palaj chi ac'alab, chi ri'jab, chi k'inomab, chi meba'ib, xukuje' ri winak ri e c'o pu k'ab jun patrón o winak ri man c'o tä qui patrón. ¹⁷Man c'o tä c'u jun winak cuya' cälök'omic o cäch'ayinic we man cojom retal o man cojom tä ru bi' ri xibibalalaj awaj chrij o ri rajilbalil ru bi'. ¹⁸Waral k'alaj wi chi rajwaxic ri etamanic. Jachin ri c'o u no'j, chuch'obo ri rajilbalil ri xibibalalaj awaj. Are rajilbalil jun winak. Ri rajilbalil are wakib ciento ruc' oxclal wakib.

**Waral cätzijox wi ri qui bix ri jun
ciento ruc' cawinak quiejeb mil winak**

14 Te ri' xincayic, xinwil ri Alaj Chij chacal puwi' ri juyub Sión. E rachi'l jun ciento ruc' cawinak quiejeb mil winak ri tz'ibtal ru bi' ri Alaj Chij chucrusil ri qui palaj, xukuje' ru bi' ru Tat ri Alaj Chij. ²Xinta c'ut c'o jun wojojem ri xpe chicaj ri junam ruc' ru chojojem q'uia nima', je' ta c'u ne ru tililem jun nimalaj quiäkulja. Ri wojojem ri' junam ruc' ri rok'ebal q'uia arpas ri tajin cäquik'ojomaj ri ajk'ojomab. ³Tajin c'u cäquibixoj jun c'ac' bix chuwäch ri je'lalaj t'uyulibal xukuje' chquiwäch ri quiejeb ri je' quepe ángeles, xukuje' chquiwäch ri c'amal tak qui be ri cojonelab. Man c'o tä c'u jun cäcowinic cäretamaj ri bix ri', xane xak xuwi ri jun ciento ruc' cawinak quiejeb mil winak chquixol ri winak ajuwächulew ri xquirik ru tobanic ri Dios. ⁴E are tak wa' ri man xca'n tä ri nimalaj mac ri äwas u banic cuc' tak ixokib, ch'ajch'oj ri qui c'aslemal, qui terenem c'u ri Alaj Chij apawije' chi' ri que' wi. Xquirik ru tobanic ri Dios chquixol ri winak rech quec'oji che nabe tak sipanic ri cäyi' cho ri Dios je' jas jun sipanic re cosech, xukuje' cho ri Alaj Chij. ⁵Man cäriktaj tä jun banal tzij chquixol, xane ch'ajch'oj ri anima' cho ri je'lalaj u t'uyulibal ri Dios.

**Waral cäkarik wi ri qui
tzij ri oxib ángeles**

⁶Te c'u ri' xinwil jun ángel chic ri tajin cärapap pu niq'ui'ajal ri caj, ruc'am ri Utzalaj Tzij re ri Evangelio ri man c'o tä u q'uisic rech cutzijoj wa' chque ri winak ri e c'o cho ruwächulew, conojel qui wäch winak, winak ri jalajoj queca'yic, ri jalajoj quech'awic, xukuje' ri jalajoj tak qui tinimit. ⁷Co xch'awic, xubij: Chixej iwib cho ri Dios, nim chiwila wi, chiya c'u u k'ij, rumal chi xopan ri k'ij aretak ri Are'

cuk'at tzij pa qui wi' ri winak. Chik'ijilaj ri xbanow ri caj, ri ulew, ri mar, xukuje' ru q'uiyibal tak ja'.

⁸Te c'u ri' xteri chi lok jun ángel chic ri xubij: ¡Xwulijic, ya xwulij ri nimalaj tinimit Babilonia! Je ri', rumal chi u k'abarisam conojel qui wäch winak cho ruwächulew ruc' ru vino ri sibalaj c'o u chuk'ab re ri mac ri sibalaj äwas u banic ri sachinak u c'ux rumal, —xcha ri ángel.

⁹Te c'u ri' xteri chi lok jun urox ángel chic ri co xch'awic, xubij: We c'o jun cuk'ijilaj ri xibibalalaj awaj xukuje' ru wächbal, cuya c'u rib chi coc ri retal ri xibibalalaj awaj chucrusil u palaj o che ru k'ab, ¹⁰ri winak ri' cutij na re ri vino rech ri nimalaj c'äjisabal wächaj ri cuya na ri Dios, ri man c'o tä jas yujtal ruc', xane sibalaj c'o u chuk'ab, ri k'ijom pa ri vaso rech ri nimalaj royowal. Cäban na c'äx che ruc' k'ak', xukuje' ruc' azufre chquiwäch ri ángeles rech ri Dios xukuje' chuwäch ri Alaj Chij. ¹¹Ru sibel ri c'äxc'ol ri curiko cäbukuw na pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic. Man c'o tä c'u uxlanem pak'ij o chak'ab chque ri winak ri quek'ijilan ri xibibalalaj awaj, xukuje' ru wächbal, o ri cäquiya quib chi coc ri retal ru bi' chque. ¹²Rumal ri' ri winak ri e rech ri Dios, ri quequinimaj tak ru takanic, xukuje' jicom ri canima' chrij ri Jesús, rajwaxic cäquichajij paciencia.

¹³Te c'u ri' xinta jun ri xch'aw lok chicaj ri xubij chwe: Chatz'ibaj we tzij ri': "Cämíc cächaptaj bic, utz que ri quecämíc, ri xecojon bi che ri Kajaw Jesús," —xcha'. Je', je ri', —cächa ri Lok'alaj Espíritu. Rumal chi queuxlan na che ri qui chac. Ronojel c'u ri utzil ri ca'nom man cäsach tä ri', xane cäk'alajin na wa' cuc' chila'.

**Waral cäkil wi ri k'ij ri cämulix
ri cosech cho ruwächulew**

¹⁴Te c'u ri' xincayic, xinwil jun sutz' ri sibalaj sak. T'uyul Jun puwi' ri sutz'

ri junam ruc' ru c'ojol jun winak. Cojom c'u jun u corona re k'än puak, ruc'am jun ixjos pu k'ab ri sibalaj c'o u pu chi'.¹⁵ Xel c'u lok jun ángel chic pa ri nimalaj rachoch Dios ri xurak u chi' chuch'abexic ri Jun ri t'uyl puwi' ri sutz', xubij c'u che: Cojo la ri ixjos la, mulij c'u la ri cosech, rumal chi wa xopan ri k'ij. Ronojel qui wäch ri tico'n cho ruwächulew e are' utz chic, —xcha che.

¹⁶Ri Jun c'ut ri t'uyl puwi' ri sutz' xroc'owisaj ri rixjos puwi' ruwächulew, xumulij ri cosech ri c'o cho ruwächulew.

¹⁷Te c'u ri' xel chi lok jun ángel chic pa ri nimalaj rachoch Dios ri c'o pa ri caj. Ri are' xukuje' ruc'am jun ixjos ri sibalaj c'o u pu chi'.¹⁸ Xukuje' xel chi lok jun ángel chic ruc' ri ta'bal tok'ob ri c'o takanic pu k'ab puwi' ri k'ak'. Co xurak u chi' chuch'abexic ri ángel ri ruc'am ri ixjos ri sibalaj c'o u pu chi', xubij che: Chacojo ri awixjos ri sibalaj c'o u pu chi'. Cheak'ata ri jutak tzayaj uva che ri qui che'al, ri e tiquitoj cho ruwächulew, rumal chi e chak' chic, —xcha che.

¹⁹Ri ángel c'ut xroc'owisaj ri rixjos puwi' ruwächulew, xeumol c'u ri uvas ri e c'o cho ruwächulew, te c'u ri' xeuq'uiäk pa jun nimalaj c'olibal jawije' ri quepitz' wi. Are wa' quel cubij ri nimalaj c'äjisabal wächaj ri cuya ri Dios.²⁰ Ri uvas chrij ri tinimit xepitz' wi. Pa ri c'olibal ri xepitz' wi xel lok nimalaj quic' ri xopan ak'an pa tak ri jic'bal ri qui chi' ri quiej, xukajbej c'u oxib ciento kilómetros.

Waral cäkil wi ri wukub ángeles ri cuc'am ri wukub q'uisbal tak c'äxc'ol

15 Xinwil chi jun nimalaj etal chic cho ri caj ri sibalaj cajmabal u banic. Xeinwil wukub ángeles ri cuc'am ri wukub q'uisbal tak c'äxc'ol. Ruc' c'u wa' cäq'uis u tza'm ri nimalaj royowal ri Dios.

²Xukuje' c'o ri xinwilo ri je' u banic jun mar re vidrio ri cäcowin cäca'y jun chupam ri yujtal ruc' k'ak'. Chuchi' c'u ri mar ri' re vidrio e tac'atoj wi ri e ch'acanic puwi' ri xibibalalaj awaj, puwi' ru wächbal, xukuje' puwi' ri jun ri xyi' jun ajilabal che ru bi'. Cuc'am c'u jujun qui k'ojom arpas qui bi' ri yo'm chque rumal ri Dios.³ Cäquibixoj c'u ru bix ri ka mam Moisés ri patänil re ri Dios, ru bix ri Alaj Chij ri cubij:

Sibalaj nim, xukuje' cajmabal ronojel ri banom la, Kajaw Dios, ri c'o ronojel u wäch chuk'ab uc' la. E jicom xukuje' e kas tzij ru beyal ri chomanic la, lal ri' Nimalaj Takanel pa qui wi' conojel qui wäch winak cho ruwächulew.

⁴¿Jachin ta ri mat cuxej rib chuwäch la, nimalaj Kajaw? ¿Jachin ta ri mat cunimarisaj k'ij la?

Xuwi c'u ri lal, lal lok'alaj ka Dios.

Conojel qui wäch winak cho ruwächulew quepe na che k'ijilaxic la.

Je ri', rumal chi quilom chi jicom anima' la chubanic ronojel, —cächa ri bix.

⁵Te c'u ri' xinca'yic, xinwil c'ut xjakjob ru chi' ri Lok'alaj Rachoch Dios ri c'o pa ri caj, ri Lok'alaj Ja ri c'olotal wi ri tz'alam tak abaj re ru Pixab ri Dios.

⁶Chupam c'u ri Lok'alaj Rachoch Dios xebel wi lok ri wukub ángeles ri cuc'am ri wukub c'äxc'ol. Qui cojom ch'ajch'oj atz'iak re lino ri cäjuluwic, ximital jujun pas re k'än puak cho qui c'ux.⁷ Te c'u ri' jun chque ri quiejeb ri je' quepe ángeles xuya wukub lak re k'än puak chque ri wukub ángeles chquijujunal. E nojinak c'u ri lak che ri nimalaj c'äjisabal wächaj ri cuya ri ka Dios ri man cäcäm taj ri

c'asal pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic.
⁸Xnoj c'u ri Lok'alaj Rachoch Dios che sib rumal ri nimalaj u k'ij ri Dios xukuje' rumal ri nimalaj u chuk'ab. Man c'o tä c'u jun ri cuya' coc bi chupam c'ä cäq'uis na ri wukub c'äxc'ol ri cuc'am ri wukub ángeles.

Waral cäkil wi ri cäbanic aretak cäjamix ri c'o chupam ri wukub lak

16 Te c'u ri' xinta jun ri co xch'aw lok pa ri Lok'alaj Rachoch Dios, ri xubij chque ri wukub ángeles: ¡Jix ba! Jijamij puwi' ruwächulew ri nimalaj c'äjisabal wächaj ri cuya ri Dios ri c'o pa tak ri wukub lak, —xcha'.

²Xe' ri nabe ángel, xujamij puwi' ruwächulew ri c'o pa ru lak. Conojel c'u ri winak ri c'o ri retal ri xibibalalaj awaj chque, ri xukuje' cäquik'ijilaj ru wächbal, xel lok jun itzel ch'a'c chquij ri sibalaj cäk'ak'anic.

³Ri ucab ángel xujamij puwi' ri mar ri c'o pa ru lak. Xuban c'u quic' ri joron re ri mar, je' ta ne ru quiq'uel jun cäminak. Conojel c'u ri e c'aslic ri e c'o pa ri mar xecämíc.

⁴Ri urox ángel xujamij ri c'o pa ru lak puwi' tak ri nima', xukuje' puwi' ru q'uiyibal tak ja', xuban c'u quic' tak ri ja'.

⁵Te c'u ri' xinto xubij ri ángel rech tak ri ja': Ri lal jicom anima' la rumal chi je wa' banom la chuk'atic tzij, Kajaw, lok'alaj ka Dios, lal ri' ri c'o la cämíc, xukuje' xc'oji la ojer. ⁶Je ri', rumal chi we winak ri' qui cämisam ri winak ri qui jachom quib pa k'ab la, xukuje' qui cämisam ri k'alajisal tak re ri Lok' Pixab la. Cämíc c'ut yo'm la quic' chque pa tijic rumal chi je wa' ri takal chque, —xcha'.

⁷Xukuje' xinta jun ri xch'aw lok ruc' ri ta'bal tok'ob ri xubij: Je', Kajaw, ka Dios ri c'o ronojel u wäch chuk'ab uc' la, kas tzij xukuje' kas jicom banom la chuk'atic tzij pa qui wi', —xcha'.

⁸Ri ucay ángel xujamij ri c'o pa ru lak puwi' ri k'ij, xyi' c'u u chuk'ab ri k'ij che qui poroxic ri winak ruc' ru k'ak'al.

⁹Conojel c'ut sibalaj xec'atic. Pune ta je ri', man xquiqu'uex tä ri canima', ri qui chomanic, man xquiya tä c'u u k'ij ri Dios, xane xa xquibij tzij ri äwas u bixic chrij ri Dios ri c'o u takanic pa qui wi' tak we c'äxc'ol ri'.

¹⁰Ri uro' ángel xujamij ri c'o pa ru lak puwi' ri je'lalaj u t'uyulibal ri xibibalalaj awaj, xk'ekumar c'u ronojel ri tinimit ri cätakan wi. Ri winak c'ut xquitia' ri cak' rumal ri k'axom. ¹¹Pune je ri' man xquiya tä can u banic ri etzelal ri tajin cäca'no, xane xa xquibij tzij ri äwas u bixic chrij ri ka Dios ri c'o chila' chicaj rumal ri qui k'axowem xukuje' rumal ri ch'a'c ri c'o chquij.

¹²Ri uwak ángel xujamij ri c'o pa ru lak puwi' ri nimalaj nima' Eufrates. Xtzaj c'u ri joron re ri nima' rech cuya' cäban jun be chque ri nimak tak takanelab ri quepe pa ri relbal k'ij.

¹³Te c'u ri' xinwilo chi pu chi' ri nimalaj itzel cumätz, pu chi' ri xibibalalaj awaj, xukuje' pu chi' ri jun ri cuban che rib chi k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, xebel lok oxib itzel tak espíritus ri je' quepe ixtutz'. ¹⁴E are itzel tak espíritus wa' ri cäca'n cajmabal tak etal, quebel c'u bi che qui mulixic conojel tak ri nimak tak takanelab re ruwächulew che ri nimalaj ch'oj re ri nimalaj u k'ij ri ka Dios ri c'o ronojel u wäch chuk'ab ruc'. ¹⁵“¡Chitampe! Ri in quinpe na je' jas ru petic jun elak'om, man quina' tä c'ut. Utz re ri man cäwar taj, ri coc il che ri ratz'iak, rech man cäch'ani tä canok, quel c'u u q'uixbal chquiwäch ri winak,” —cächa ri Jesús. ¹⁶Ri itzel tak espíritus xequimulij c'u ri nimak tak takanelab pa ri lianic ri u bi' Armagedón pa ri ch'abal hebreo.

¹⁷Ri uwuk ángel xujamij ri c'o pa ru lak pa ri quiäkik', c'o c'u Jun ri co xch'aw lok pa ri Lok'alaj Rachoch Dios ri c'o pa

ri caj, kas ruc' ri je'lalaj t'uyulibal xch'aw wi lok, xubij: Ya xbantajic, —xcha'.

¹⁸Te c'u ri' xuban tak caypa', wojojem, xukuje' quiäkulja. Ruwächulew xs-labisax rumal jun nimalaj cäbrakan. We cäbrakan ri' sibalaj nim na chquiwäch ri niq'uiaj cäbrakan ri u banom tzaretak e c'o winak cho ruwächulew. ¹⁹Ri nimalaj tinimit Babilonia xutas rib, xuban oxib. Conojel c'u ri tinimit ri e c'o cho ruwächulew xewulijic. Man xsach tä c'u ri nimalaj tinimit Babilonia che ri Dios, xane xubano chi xuna' ri nimalaj c'äx re ri c'äjisabal u wäch ri xutak lok chrij rumal ri nimalaj royowal ri Are'. ²⁰Conojel ri ch'äkatak tak ulew ri e c'o pa ri mar xukuje' tak ri juyub xsach qui wäch. ²¹Xukuje' xkaj lok chicaj pa qui wi' ri winak nimak tak sakbäch ri xa jubik' man quepajan jujun quintal chquijujunal, ri winak c'ut xquibij ri äwas u bixic chrij ri Dios rumal ri c'äxc'ol re ri sakbäch, rumal chi are jun c'äjisabal wächaj ri sibalaj nim na.

Waral cäkil wi ri tinimit Babilonia ri je' jas jun nimalaj itzel ixok

17 Te c'u ri' xpe jun chque ri wukub ángeles ri cuc'am ri wukub lak, xubij c'u chwe: Tasa'jme', quinc'ut c'u na chawäch ru c'äjisaxic u wäch ri nimalaj itzel ixok, ri nimalaj tinimit ri t'uyul pa qui wi' tak ri mar, —xcha'. ²Ri nimak tak takanelab re ruwächulew ca'nom ruc' ri ixok xa jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, xukuje' ri winak ri e c'o cho ruwächulew e k'abarinak ruc' ru vino ri sibalaj c'o u chuk'ab re ri mac ri sibalaj äwas u banic ri sachinak qui c'ux rumal.

³Te c'u ri', chupam ri xc'ut chnuwäch rumal ri Lok'alaj Espíritu, ri ángel xinuc'am bi pa ri juyub ri cätz'inowic. Chila' c'ut xinwil wi jun ixok t'uyul puwi' jun xibibalalaj awaj quiäk rij, ri tz'ibtal ronojel ri rij che tak bi'aj ri sibalaj äwas

qui bixic chrij ri Dios. Ri awaj ri' c'o wukub u jolom, c'o c'u lajuj ru c'a'. ⁴We ixok ri' u cojom atz'iak ri quieb u wäch cäca'yic, morada xukuje' quiäk. Wiktal ruc' k'an puak, cuc' tak abaj ri pakal caji, xukuje' cuc' perlas. Ruc'am jun vaso re k'an puak pu k'ab ri nojinak che ronojel u wäch ri man utz taj, xukuje' ri u tz'ilol ri nimalaj mac ri u banom ri sibalaj äwas u banic, je' jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. ⁵Tz'ibtal c'u jun bi'aj chucrusil ru palaj ri ixok ri man c'o tä jun cäch'obowic. Are wa' ri bi'aj: "Ri nimalaj Babilonia, qui nan ri itzel tak ixokib, xukuje' conojel ri itzel tak winak ri e c'o cho ruwächulew," —cuchixic. ⁶Te ri' xinwilo chi ri ixok k'abarinak rumal ru tijic ri qui quiq'uel ri winak ri e rech ri Dios, xukuje' rumal ru tijic ri qui quiq'uel ri e cämisam rumal chi xquitzijoj ronojel ri xuban ri Jesús. Aretak xinwilo, sibalaj xincajmaj wa'. ⁷Te c'u ri' xubij ri ángel chwe: ¿Jas che sibalaj a cajmam awib? Quink'alajisaj na chawäch ri man etamtal taj chrij we ixok ri', xukuje' chrij ri xibibalalaj awaj ri cämowinak bic, ri c'o wukub u jolom, ri xukuje' c'o lajuj ru c'a'. ⁸Ri xibibalalaj awaj ri xawilo are wa' ri xc'o'ji na, cämíc c'ut man c'o tä chic. Pune ta ne je ri' quel c'u na lok pa ri nimalaj jul ri sibalaj naj u pam aretak mäjok que' pa ri q'uisbal cämical. Ri winak ri e c'o cho ruwächulew, ri man tz'ibtal tä ri qui bi' pa ri wuj re c'aslemal tzaretak xban ruwächulew, cäquicajmaj na aretak cäquil ri xibibalalaj awaj ri xc'o'ji na, ri man c'o tä chi c'ut, ri cäpe chi c'u na jumul chic, —xcha chwe.

⁹Waral c'o wi jun chomanic chque ri quecowinic quech'obonic. Ri wukub jolomaj quel cubij wukub juyub. Pa qui wi' c'u wa' t'uyul wi ri ixok. ¹⁰Ri wukub jolomaj xukuje' quel cubij wukub nimak tak takanelab. Job chque we takanelab ri' xsach qui wäch wa'. Jun chque tajin

cätakan cämıc, ri jun chi c'ut c'ä mäja' cäpetic. Aretak cäpe ri q'uisbal takanel, man naj tä c'u na cätakanic. ¹¹Ri xibibalalaj awaj ri xc'oji na, ri man c'o tä chic, are ri u wajxak takanel. Ri are' jun cuc' ri wukub. Benam c'u re wa' pa ri q'uisbal cämical.

¹²Ri lajuj u c'a' ri xawilo, e are lajuj nimak takanelab wa' ri c'ä mäja' cäquichap takanic. Cäyi' c'u na takanic pa qui k'ab rech quetakan pa qui wi' ri winak jun hora, junam ruc' ri xibibalalaj awaj. ¹³We lajuj nimak takanelab ri junam ri qui chomanic, cäquiya c'u na ri qui chuk'ab xukuje' ri qui takanic che ri xibibalalaj awaj. ¹⁴Quech'ojin na ruc' ri Alaj Chij, quech'actaj c'u na rumal ri Alaj Chij junam cuc' ri e c'o ruc'. Je ri', rumal chi ri Alaj Chij are Cajaw ri ajawib, xukuje' are Nim Takanel pa qui wi' conojel ri nimak takanelab. Ri e c'o ruc' e siq'uital wa' rumal ri Dios, xukuje' e cha'talic, jicom c'u ri canima'.

¹⁵Xukuje' xubij ri ángel chwe: Ri nimak tak mar ri xeawilo, ri t'uuyul wi ri itzel ixok pa qui wi', are quel cubij wa' chi e conojel qui wäch winak, e winak ri jalajoj queca'yic, e winak ri jalajoj tak qui tinimit, e winak ri jalajoj quech'awic. ¹⁶Ri lajuj u c'a' ri e c'o che ri xibibalalaj awaj ri xawilo, cäquetzelaj na u wäch ri itzel ixok, cäquiya c'u na canok u tuquiel, cäquich'anaba na canok. Cäquitij na ru tijol, cäquiporoj c'u na ru bakil pa k'ak'. ¹⁷Ri Dios yo'winak pa canima' ri lajuj takanelab ri' chi cäca'no jachique ri craj ri Are', chi cäjünamataj ri qui chomanic chuya'ic takanic pu k'ab ri xibibalalaj awaj, c'ä cäbantaj na ronojel ru bim ri Dios. ¹⁸Ri ixok ri xawilo, are wa' ri nimalaj tinimit ri cätakan pa qui wi' ri nimak takanelab ajuwächulew, —xcha ri ángel chwe.

Cäsachisax u wäch ri nimalaj tinimit Babilonia

18 Te c'u ri' xinwil jun ángel chic ri tajin cäkaj lok chicaj, c'o c'u nimalaj takanic pu k'ab. Ru juluwem xuya sakil cho ronojel ruwächulew. ²Co xch'awic, xubij: ¡Xwulljic! Ya xwulij ri nimalaj tinimit Babilonia. Cojom chi wa' che cachoch itzel tak espíritus. Are qui jul ronojel qui wäch itzelalaj tak espíritus chic, xukuje' are qui soc c'äx tak chicop ajuwocaj ri tzel queilitajic. ³Je ri', rumal chi ronojel qui wäch winak cho ruwächulew e k'abarinak rumal ru tijic ri vino re ri nimalaj mac ri cubano. Xukuje' ri nimak takanelab re ruwächulew je' ca'nom ruc' ri ixok jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab. Ri ajc'ayib c'ut ri e c'o cho ruwächulew e k'inomarinak rumal chi ri nimalaj tinimit Babilonia sibalaj oc'owinak u wi' ri u rayibal chque ronojel u wäch tak jastak, —xcha'.

⁴Te c'u ri' xinta chi Jun ri xch'aw lok chicaj ri xubij: Chixel lok pa we tinimit ri', winak ri ix wech in, rech man quiban tä iwe ri mac ri cäban pa we tinimit ri', rech man quirik tä c'u iwe ri nimak tak c'äx ri quepe na puwi'. ⁵Xak c'u u mulim rib ru mac, opaninak c'ä chicaj, na'tal c'u ronojel wa' ri retzelal che ri Dios. ⁶Chibana che ri are' jas ru banom ri are' chque niq'uijaj chic, chiya u camul ri rajil u q'uexel che ri are' jas ri u banom chiwe. Chiyujaj ri cutijo, ri sibalaj c'äx na u tijic wa' chuwäch ri xuya ri are' chque niq'uijaj chic, chiya c'u wa' che. ⁷Chiya c'äxc'ol che, xukuje' bis, jas ru nimal ri nimarisan ib ri xq'uij pa ranima', xukuje' jas ri nimalaj u rayibal chque q'uija tak jastak. Xubij c'u pa ranima': "Ri in, in t'uuyul waral je' jas jun ixok nim takanel, man in malca'n taj, man c'o tä c'u c'äx quinrik na," —cächa'. ⁸Rumal ri' xa pa jun k'ij quepe na ronojel ru c'äxc'ol puwi'.

Cäpe na cämical, cäpe na bis, xukuje' wi'jal. Cäporox c'u na ruc' k'ak'. Je ri', rumal chi ri Dios sibalaj c'o u chuk'ab, ri Kajaw Dios ri u k'atom tzij puwi' chi cäc'äjisax u wäch.

⁹Ri nimak tak takanelab re ruwächulew ri xca'n ruc' are' jas ri cäca'n ri tzi' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, ri xquiya quib chutzucuxic ruc' are' ri q'uia jastak ri xquirayij, quebok' na, cäquirak c'u qui chi' aretak cäquil ru sibel ri k'ak' re ru poroxic. ¹⁰Naj quetaq'ui wi na che rumal ri qui xibriquil. Sibalaj cäquixej na quib che ri nimalaj c'äjisabal u wäch ri tajin curiko, cäquibij c'u na: ¡Ay! ¡Tok'ob a wäch, nimalaj tinimit Babilonia, tinimit ri nim u k'ij! Xak te'talic xpe ri c'äx pa wi', xc'äjisax c'u a wäch, —quecha na.

¹¹Ri ajc'ayib ri e c'o cho ruwächulew xukuje' quebok' na, cäquirak c'u na qui chi' che we tinimit, rumal chi man c'o tä chi na jachin ri cälök'ow ri jastak ri cäquiq'uiyij. ¹²Ri cäquiq'uiyij are ri k'an puak, ri sak puak, ri abaj ri pakal rajil, ri perlas, ri manta re lino ri coc' u wäch, ri manta re xela, ri manta morada, xukuje' ri manta ri sibalaj quiäk u wäch. Cäquiq'uiyij c'u tak che' ri quec'oc'otic, jastak re marfil,* re che' ri pakal cajil, re ri ch'ich' bronce, re xak ch'ich', xukuje' jastak re mármol.† ¹³Xukuje' cäquiq'uiyij ri canela, ri molom tak k'ayes ri quec'oc'otic, ri incienso, ri mirra,‡ c'oc'alaj tak cunabal, vino, aceite, coc'alaj c'äj, ri trico c'ut. Cäquiq'uiyij c'u q'uia qui wäch tak awaj, wacäx, awaj re tak eka'n, chij, xukuje' quiej ruc' ri qui carruaje, xukuje' winak, e are' winak wa' ri xa cäquicoj

niq'uiaj winak chic che patänil tak que. ¹⁴Cäquibij c'u na che ri tinimit: ¡Conojel ri je'lalaj tak jastak ri sibalaj xarayij qui wäch, ri sibalaj xkaj chquiwäch ri winak, ya man c'o tä chic! ¡Xsach c'u u wäch ronojel ra k'inomal, xukuje' ronojel ri a je'lal ri c'o nabe!

¹⁵Ri ajc'ayib ri xca'n qui c'ay cuc' tak we jastak ri', ri e k'inomarinak rumal we tinimit ri', naj quetaq'ui wi na che ri tinimit rumal chi cäquixej quib we ne cäquirik que ri e are' ri nimalaj c'äjisabal u wäch we tinimit ri'. Quebok' na, cäk'axow c'u na ri canima'. ¹⁶Cäquibij c'u na: ¡Ay! ¡Tok'ob u wäch ri nimalaj tinimit! Junam c'u ri are' ruc' jun ixok ri u cojom coc'alaj lino che ratz'iak, xukuje' u cojom manta morada xukuje' manta ri sibalaj quiäk u wäch, u wikom c'u rib ruc' k'an puak, cuc' tak abaj ri pakal cajil, xukuje' cuc' perlas. ¹⁷Xak te'talic c'ut xsach u wäch ronojel ri nimalaj u k'inomal! —quecha na.

Conojel ri e cojom che caporal chque tak ri barcos, xukuje' ri winak ri quebe' pa tak barcos, ri e binisel tak barcos, conojel c'u ri quechacun pa ri mar, naj xetaq'ui wi can che ri tinimit. ¹⁸Aretak xquil ru sibel ri tinimit ri tajin cäporoxic, xquirak qui chi', xquibij: ¿A xc'oji lo jumul jun tinimit junam ruc' we nimalaj tinimit ri'? ¡Man xc'oji taj! —xecha'.

¹⁹Xquiq'uiäk ulew pa qui jolom (c'utbal re ri qui bis). Xebok'ic, xk'axow c'u ri canima', xquirak qui chi', xquibij: ¡Ay! ¡Tok'ob u wäch ri nimalaj tinimit! Ruc' c'u ru k'inomal e k'inomarinak conojel ri c'o qui barcos pa ri mar. ¡Xak te'talic c'ut xsach u wäch we nimalaj tinimit ri!' —xecha'.

*18:12 a Ri “jastak re marfil” e are' jastak wa' ri banom chque ru ca' ri tix (elefante), sibalaj pakal rajil c'u wa'.

†18:12 b Ri “jastak re mármol” e are' jastak ri banom che jun abaj sak u wäch ri sibalaj pakal rajil.

‡18:13 Chawila' ri nota chrij ri “mirra” pa San Marcos 15:23.

²⁰Chixquicot ba' iwonojel ix, ri ix c'o pa tak ri caj rumal ri xbantaj che we tinimit ri'. Chixquicot ix xukuje', ri ix rech ri Dios, xukuje' ri ix, ix apóstoles, ri ix xukuje' ri ix k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios rumal chi aretak ri Dios xuk'at tzij puwi' we tinimit ri' chi cäc'äjisax u wäch, xuya ri rajil u q'uexel ri c'äx ri u banom we tinimit ri' chiwe, —xcha ri Jun ri xch'aw lok chicaj.

²¹Te c'u ri' jun ángel ri sibalaj c'o u chuk'ab xuwalijisaj jun abaj ri junam ruc' jun nimalaj ca', xuq'uiäk bi pa ri mar, xubij c'ut: Are je wa' cäban na che ri nimalaj tinimit Babilonia, cäwulij na. ¡Ruc' chuk'ab cäwulixic! Man c'o tä c'u jumul ri quililtaj chi na u wäch. ²²¡Babilonia! Man c'o tä chi na jumul ri cätataj chi awuc' ri rok'ebal ri k'ojom arpa u bi', ri su', o ri tun. Man cäriktaj tä chi na jun ajchac ri cuban apachique u wäch chac. Man cätataj tä chi na jun winak ri cäjuknaj ru ca' pa ri tinimit. ²³Man cätunun tä chi na pa tak ja ru sakil ri jun candela, man cätataj tä c'ut ri wojcorem pa tak ri c'ulanem. Nabe canok ri ajc'ayib ri e c'o awuc' e are nimak qui k'ij cho ruwächulew. Xesubtaj c'u conojel qui wäch winak cho ruwächulew ruc' ri itzinic ri xabano, —xcha'.

²⁴Chupam c'u we tinimit ri' xecämisax wi ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, xukuje' ri winak ri e rech ri Dios. Xriktaj c'u ri qui quiq'uel conojel ri winak ri e cämisam cho ronojel ruwächulew chupam we tinimit ri', —xcha ri ángel.

19 Te c'u ri' xinta sibalaj q'uia winak ri e c'o pa ri caj ri co xech'awic, xquibij:

¡Aleluya! Ruc' ri ka Dios ka rikom wi ri to'bal kib. Xuwi che ri Are' takal wi chi cänimarisax u k'ij. Xuwi ri Are' takalic cäbix che chi c'o nimalaj u chuk'ab

²rumal chi u banom ri jicomal, u banom c'u ri kas tzij chuk'atic tzij.

Xuk'at c'u tzij puwi' ri nimalaj itzel ixok chi cäc'äjisax u wäch.

Are c'u ri are' ri retzelam ruwächulew ruc' ronojel ri man utz taj ri xubano.

Xuya c'u ri Dios che ri ixok ri rajil u q'uexel ri qui cämical ri patänil tak re ri Are', —xcha ri'.

³Te c'u ri' xech'aw chic, xquibij: ¡Aleluya! Ru sibel ri nimalaj tinimit ri tajin cäporoxic, man cätäni taj, xane xak tajin wi cäbukuw na pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic, —xcha'.

⁴Ri juwinak quiejeb c'amal tak qui be ri cojonelab xukuje' ri quiejeb ri je' quepe ángeles xquimej quib, xquik'ijilaj c'u ri Dios ri t'uuyul pa ri je'lalaj u t'uuyulibal, xquibij: ¡Amén! ¡Aleluya! —xcha'.

⁵Te c'u ri' xtataj Jun ri xch'aw lok ruc' ri je'lalaj t'uuyulibal ri xubij: Chiya u k'ij ri ka Dios, iwonojel ix ri quixpatänin che, ri quixej iwib chuwäch, ri nim quiwil wi, chi ac'alab chi ri'jab, —xcha'.

Waral cäkil wi ri nimak'ij re ru c'ulanem ri Alaj Chij

⁶Xukuje' xinta jun wojojem ri je' ta ne e q'uia winak tajin quech'awic, ri je' ta ne ru chojojem q'ualaj nimak tak ja', xukuje' je' ta ne ru tililem cowilaj tak quiäkulja ri xquibij:

¡Aleluya! Ri Kajaw, ri ka Dios, ri c'o ronojel u wäch chuk'ab ruc', u c'utum chi Are' tajin cätakanic.

⁷Chujquicotok, kas chquicot kanima', kanimarisaj c'u u k'ij ri Dios rumal chi xopan ri k'ij ri cäc'uli ri Alaj Chij. Ri rixokil c'ut u banom

u banic rib.

⁸Yo'm che chi cucoj ch'ajch'oj atz'iak re coc'alaj lino ri cäjuluwic, —xecha'. Ri coc'alaj lino quel cubij ri jicomalaj qui c'aslemal ri winak ri e rech ri Dios.

⁹Te c'u ri' xubij ri ángel chwe: Chatz'ibaj wa' we tzij ri': "Utz que ri e siq'uim che ri nimalaj wi'm ri cäban pa ru c'ulanem ri Alaj Chij," —xcha'.

Xubij chi c'u chwe: We tzij ri', kas e are u Tzij ri Dios wa', —xcha chwe.

¹⁰Xinxuqui c'u chuwäch ri ángel chuk'ijilaxic. Ri are' c'ut xubij chwe: ¡Maban wa'! Ri in xukuje' xak in patänil re ri Dios je' jas ri at, junam cuc' ri awachalal ri jicom canima' chrij ri kas tzij ri xuk'alajisaj ri Jesús. Are chak'ijilaj ri Dios, —xcha chwe.

Ri kas tzij ri xuk'alajisaj ri Jesús, are c'u wa' ri cäyo'w qui chuk'ab ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios.

Waral cäkil wi ri Jun ri quiejeninak chrij ri sak rij quiej

¹¹Te c'u ri' xinwil ri caj jaktalic, xuc'ut c'u rib jun sak rij quiej. Ru bi' ri Jun ri quiejeninak chrij are wa': Jicom Ranima' xukuje' Kas Tzij. Ruc' c'u jicomal cuk'at tzij xukuje' cuban ri ch'oj. ¹²Ru wak'äch quejuluwic je' jas ru xak k'ak', e cojom c'u q'uia corona chujolom. C'o jun bi'aj tz'ibtal chrij ri xak xuwi ri Are' kas cäch'obowic. ¹³U cojom jun u k'u ri tz'ajom che quic'. Ru bi' c'ut are "Ru Tzij ri Dios". ¹⁴Ternetal c'u cumal ri soldados ajchicaj ri qui cojom sak atz'iak re coc'alaj lino ri ch'ajch'oj. E quiejeninak c'ut chquij sak tak quiej. ¹⁵Pu chi' quel wi lok jun machete ri sibalaj c'o u pu chi', ri cucoj che qui soquic conojel qui wäch winak cho ruwächulew. Cätakan c'u na pa qui wi' ruc' jun vara re ch'ich'. Cuk'at c'u na tzij pa qui wi'. Je' cuban na chque jas ri cuban jun winak che qui pitz'ic ri uvas ruc' ri rakan, queu-

tae'alej. Xukuje' cuban na chi cäquina' ri c'äx re ri nimalaj c'äjisabal qui wäch ri cäpe pa qui wi' rumal ri nimalaj royowal ri Dios, ri ka Dios ri c'o ronojel u wäch chuk'ab ruc'. ¹⁶Tz'ibtal c'u we bi'aj ri' che ru k'u' xukuje' che ri rakan ri cubij: Are "Nim Takanel pa qui wi' ri nimak tak takanelab, Cajaw c'u conojel ri ajawib."

¹⁷Te ri' xinwil jun ángel ri ta'al pa ri k'ij, ri xurak u chi', co xch'awic che qui ch'abexic conojel ri chicop ri querapap chicaj, xubij chque: ¡Chixsa'j! Chimulij iwib che ri nimalaj wi'm ri cuya ri Dios. ¹⁸Chixsa'j rech quitij ri qui ti'jol nimak tak takanelab, ri qui ti'jol ri qui nimakil tak soldados, xukuje' ri qui ti'jol achijab ri sibalaj c'o qui chuk'ab. Quitij c'u na ri qui ti'jol tak quiej, xukuje' ri qui ti'jol tak ri ajquejab, ri qui ti'jol ronojel qui wäch winak, winak ri e c'o pu k'ab jun patrón o ri man c'o tä qui patrón, chi ac'alab, chi ri'jab, —xcha'.

¹⁹Te c'u ri' xinwil ri xibibalalaj awaj xukuje' ri nimak tak takanelab ajuwächulew cachi'l ri qui soldados, ri qui mulim quib rech quech'ojin ruc' ri Jun ri quiejeninak chrij ri quiej xukuje' cuc' ru soldados ri Are'. ²⁰Xchap c'u ri xibibalalaj awaj junam ruc' ri jun ri cuban che rib chi are k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, ri u banom cajmabal tak etal chuwäch ri xibibalalaj awaj. Cumal c'u we cajmabal tak etal ri' xeusub ri winak ri xquiya quib chi coc ri retal ri xibibalalaj awaj chque, ri xukuje' xquik'ijilaj ru wächbal. Ri xibibalalaj awaj xukuje' ri jun ri cuban che rib chi are k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios, e c'aslic xeq'uiäk bi pa ri k'ak' ri je' jas jun nimalaj mar ri sibalaj cänicow ruc' azufre. ²¹Are c'u ri niq'uiäc chic, xecämisax ruc' ri machete ri quel lok pu chi' ri Jun ri quiejeninak chrij ri quiej, conojel c'u tak ri chicop ajuwocaj xnoj qui pam ruc' ri qui ti'jol we winak ri'.

Waral cätzijox wi ri jun mil junab

20 Te c'u ri' xinwil jun ángel ri tajin cäkaj lok chicaj, ruc'am pu k'ab ri lawe rech ri nimalaj jul ri sibalaj naj u pam, xukuje' ruc'am jun nimalaj ximibal re ch'ich'. ²We ángel ri' xuchap ri nimalaj itzel cumätz, ri ojer cumätz ri cäbix Itzel xukuje' Satanás che u bi'. Mil junab c'ut xuxim na ruc' ri ximibal re ch'ich'. ³Xuq'uiäk bi pa ri nimalaj jul, xutz'apij can u chi' ri jul, xucoj jun t'ikbal che ri tz'apibal re rech man queusub tä chi ri winak cho ruwächulew c'ä cätz'akat na ri mil junab. Aretak cätz'akat ri mil junab rajwaxic c'ut cätzokopix na quieb oxib k'ij.

⁴Te c'u ri' xinwil jujun je'lalaj tak t'uyulibal. Chila' c'ut e t'uyul wi ri yo'm takanic pa qui k'ab chuk'atic tzij. Xukuje' xinwil ri canima' ri winak ri esam qui jolom rumal ru tzijoxic ru Lok' Pixab ri Dios ri xuk'alajisaj ri Jesús. Ri e are' man xquik'ijilaj tä ri xibibalalaj awaj. Man xquik'ijilaj tä ru wächbal, man xquiya tä c'u quib chi coc ri retal ri are' chucrusil ri qui palaj o che ri qui k'ab. Xinwilo chi xec'astaj chquixol ri cäminakib, xetakan c'ut junam ruc' ri Cristo pa ri mil junab. ⁵Are wa' ri nabe c'astajibal. Are c'u ri niq'uiaj cäminakib chic man xec'astaj tä che we chanim ri', xane c'ä te' xec'astajic aretak xtz'akat na ri mil junab. ⁶¡Utz que ri xec'astaj pa ri nabe c'astajibal! E are wa' ri qui jachom quib pu k'ab ri Dios. Ri ucab cämical man cäriktaj tä chi na cumal ri e are', xane queboc na che sacerdotes rech ri Dios xukuje' rech ri Cristo. Quetakan c'u na ruc' ri Cristo pa ri mil junab.

⁷Aretak cätz'akat ri mil junab, ri Satanás cätzokopix na, quel c'u na lok jawije' ri tz'aptal wi. ⁸Quel c'u na bi che qui subic ri winak cho ronojel ruwächulew. E are c'u wa' ri Gog, xukuje' ri Magog.

Queumulij na ri qui soldados che ri ch'oj, ri sibalaj e q'uaia je' jas ri senyäb ri c'o chi' ri mar ri man cäcowin tä jun che cajilaxic. ⁹Xepaki c'u lok cho ronojel ruwächulew, xquisutij rij ri c'olibal ri e c'o wi ri winak ri e rech ri Dios, xukuje' ri tinimit ri lok' chuwäch. Ri Dios c'ut xutak lok k'ak' chicaj, ri xeuporoj conojel. ¹⁰Ri Itzel c'ut, ri u banom subunic chque, xq'uiäk bi pa ri nimalaj k'ak' ri je' ta ne are jun mar ri sibalaj cänicow ruc' azufre, jawije' xq'uiäk wi bi ri xibibalalaj awaj xukuje' ri jun ri cuban che rib chi are k'alajisal re ru Lok' Pixab ri Dios. Chila' c'ut cäquirik wi na nimalaj c'äx chi pak'ij chi chak'ab pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic.

Waral cätzijox wi ri k'atow tzij ri cäban chuwäch ri nimalaj t'uyulibal ri sakloloj

¹¹Xinwil c'u jun nimalaj t'uyulibal ri sakloloj, xukuje' xinwil ri Jun ri t'uyul chila'. Chuwäch c'u ri Are' xsach u wäch ri ulew xukuje' ri caj, man c'o tä jumul xilitaj chi qui wäch rumal chi man c'o tä chi c'u c'olibal jawije' chi' cuya' quec'oji wi. ¹²Te c'u ri' xeinwil ri cäminakib, chi ri'jab chi ac'alab e tac'atoj chuwäch ri Dios. Xejaktaj c'u tak ri wuj xukuje' xjaktaj jun wuj chic, ri wuj re c'aslemal. Xk'at c'u tzij pa qui wi' ri cäminakib. Xilic jas ri xca'no aretak e c'asal cho ruwächulew, ri tz'ibtal pa tak ri wuj. ¹³Ri mar xeujach ri cäminakib ri e c'o chupam. Ri cämical xukuje' ri c'olibal ri e c'o wi ri cäminakib xequijach ri cäminakib ri e c'o chupam. Conojel c'ut xk'at tzij pa qui wi' chrij ronojel ri xca'n pa ri qui c'aslemal. ¹⁴Te c'u ri' ri cämical xukuje' ri c'olibal ri e c'o wi ri cäminakib, xeq'uiäk bi pa ri nimalaj k'ak' ri je' ta ne jun mar tajin cäc'atic. Are c'u wa' ri ucab cämical. ¹⁵Chila' c'ut xeq'uiäk wi bi ri man tz'ibtal tä ri qui bi' pa ri wuj re c'aslemal.

**Waral cäkil wi ri c'ac' caj
xukuje' ri c'ac' uwächulew**

21 Te c'u ri' xinwil jun c'ac' caj xukuje' jun c'ac' uwächulew, rumal chi ri nabe caj xukuje' ri nabe uwächulew xsach qui wäch, xukuje' ri mar man c'o tä chic. ²In ri', ri Juan, xinwil ri lok'alaj tinimit, ri c'ac' Jerusalén, tajin cäkaj lok chicaj ruc' ri Dios. Banom c'u u banic je' jas jun ali ri u cojom chi ri ratz'iak re c'ulanem rech cäc'uli ruc' ri ala ri coc che rachajil. ³Xinta c'u jun ri co xch'aw lok chicaj ri xubij: ¡Chawilampe! Ri Dios u yacom chi ri rachoch cämïc chquixol ri winak. Cäjeki na junam cuc', ri e are' c'ut quebec na che u winakil ri Are'. Tzare c'u ri kas Dios cäc'oji na cuc' che qui Dios. ⁴Ri Dios cusu' na ri u wa'l qui wäch. Man c'o tä chi c'u cämical, man c'o tä chi ok'ej, man cäk'axow tä chi na ri canima', man c'o tä chi c'u k'axom. Je ri', rumal chi ronojel ri c'o nabe ya man c'o tä chic, xsach c'u u wäch wa', —xcha'.

⁵Are c'u ri Jun ri t'uyul pa ri nimalaj t'uyulibal xubij chwe: Chawilampe', ri in quinban c'ac' che ronojel ri c'olic, —xcha chwe.

Xukuje' xubij: Chatz'ibaj wa' rumal chi we tzij ri' e kas tzij, cuya' c'ut kas cäcu'bi u c'ux jun chquij, —xcha'.

⁶Te c'u ri' xubij chi chwe: ¡Ya xbantajic! In ri' ri chaplebal xukuje' ri q'uisbal, je' jas ri nabe letra xukuje' ri q'uisbal letra rech ri alfabeto, ri “A” ruc' ri “Z”. Jachin ri cächakil'j u chi' quinya na che ri are' chi cutij re ri joron re ri u q'uiyibal ja' ri cuya c'aslemal, ri xak cäsipaxic. ⁷Jachin ri cäch'acanic cärechbej na ronojel wa'. Ri in quinoc na che u Dios, ri are' c'ut coc na che walc'ual in. ⁸Are c'u ri winak ri e xibrib, ri man quecojon taj, ri winak ri etzeltajinak qui c'aslemal cho ri Dios, ri cämisanelab, ri winak ri je' cäca'no jas ri cäca'n ri tz'i' ri

xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, ri winak ri cäca'n itzinic, ri quequik'ijilaj tak tiox ri xa e banom cumal winak, xukuje' conojel ri banal tak tzij, conojel wa' quebe' na pa ri nimalaj k'ak' ri je' ta ne jun mar ri tajin cäc'atic ruc' azufre. Are c'u wa' ri ucab cämical, —xcha ri Dios chwe.

**Waral cäkil wi ri c'ac'
tinimit Jerusalén**

⁹Te c'u ri' xpe jun chque ri wukub ángeles ri cuc'am ri wukub lak ri nojinak che ri q'uisbal tak c'äxc'ol, xubij chwe: Tasa', quinc'ut ri ali chawäch, ri rixokil ri Alaj Chij, —xcha chwe.

¹⁰Chupam ri xuc'ut ri Lok'alaj Espíritu chnuwäch xinwilo chi ri ángel xinuc'am bi puwi' jun nimalaj juyub ri sibalaj naj pakalinak, xuc'ut c'u ri nimalaj tinimit chnuwäch, ri lok'alaj Jerusalén ri tajin cäkaj lok chicaj jawije' xel wi lok chuwäch ri Dios. ¹¹Ri tinimit cäjuluw rumal ru je'lalaj u juluwem ri Dios, ru juluwem are junam ruc' jun abaj ri sibalaj pakal rajil, junam ruc' jun abaj re jasje, ri cuya' cäca'y jun chupam jas ri vidrio. ¹²Ri tinimit sutim rij che jun nimalaj tapya ri naj pakalinak. E c'o cablajuj uchibe che ri tapya, e c'o c'u jujun ángel chuchi' tak ri uchibe. Ri qui bi' ri cablajuj tinimit re Israel e tz'ibtal cho ri jujun porta re ri uchibe. ¹³Oxib uchibe e c'o chrelbal k'ij, oxib chic e c'o chuwiqwiäk'ab ri relbal k'ij, e c'o oxib chumoxk'ab ri relbal k'ij, e c'o c'u oxib chic chukajbal k'ij. ¹⁴Ri tapya rech ri tinimit cojom cablajuj abaj che u tac'alibal. Ri qui bi' ri cablajuj apóstoles re ri Alaj Chij e tz'ibtal chquij tak ri abaj. ¹⁵Ri ángel ri tajin cätzijon wuc' ruc'am jun aj re k'än puak che retaxic ri tinimit, xukuje' c'u tak ri uchibe ruc' ri tapya. ¹⁶Ri tinimit xak junam retabalil ri pa tak u xcut. Ri rakan xak junam ruc' ru wäch. Ri ángel xretaj ri tinimit ruc' ri

aj ri ruc'am. Quieb mil ruc' quieb ciento kilómetros quetanic. Ri rakan, xukuje' ri u wäch ri pakalinak xak junam queetanic. ¹⁷Te c'u ri' xretaj chi ri tapya, queetan c'u oxc'al ruc' quiejeb metros ru pimal, jas ri etabal ri cäquicoj ri winak are wa' ri tajin cucoj ri ángel.

¹⁸Ri tapya are abaj re jaspe^f ri cojom che ri tapya. Are c'u ri tinimit are k'än puak ri man c'o tä yuja'm ruc' cojom che, junam ruc' ri vidrio ri ch'ajch'oj. ¹⁹Ri abaj ri e cojom che ru tac'alibal ri tapya e wiktal cuc' ronojel qui wäch abaj ri pakal cajil. Ri nabe abaj re ri tac'alibal, wiktal ruc' jaspe, ri ucab abaj wiktal ruc' zafiro, ri urox abaj wiktal ruc' ágata, ri ucaj abaj c'ut, are wiktal ruc' esmeralda. ²⁰Ri uro' abaj wiktal ruc' ónice, ri uwak abaj wiktal ruc' cornalina, ri uwuk abaj wiktal ruc' crisólito, ri uwajxak abaj wiktal ruc' berilo, ri ubelej abaj wiktal ruc' topacio, ri ulajuj abaj wiktal ruc' crisoprasa, ri ujulajuj abaj wiktal ruc' jacinto, ri ucablajuj abaj c'ut, are wiktal ruc' amatista. ²¹Ri cablajuj porta re ri u chi' tak be e cablajuj perlas wa'. Chquijujunal ri porta e jujun perlas. Ri be ri coc'ow pu niq'uiajal ri tinimit are re k'än puak ri man c'o tä yuja'm ruc', je' jas ri vidrio ri cäcowinic cäca'y jun chupam.

²²Man xinwil tä jun Lok'alaj Rachoch Dios pa ri tinimit ri', rumal chi ri Kajaw Dios ri c'o ronojel u wäch chuk'ab ruc', are ri Are' ri Lok'alaj Rachoch Dios junam ruc' ri Alaj Chij. ²³Ri tinimit man rajwaxic taj chi cäca'y ri k'ij puwi', man rajwaxic tä c'u ri ic' rumal chi ri je'lalaj u juluwem ri Dios are cäca'y puwi'. Ri Alaj Chij c'ut Are u sakil. ²⁴Conojel qui wäch winak cho ruwächulew ri qui rikom ru tobanic ri Dios quebin na pa ru sakil ri tinimit ri'. Are c'u ri nimak

tak takanelab re ri uwächulew cäquic'am na bi ri jastak que ri nimak qui k'ij, ri nim queil wi, quequiya c'u na can pa ri tinimit. ²⁵Ru chi' tak be re ri tinimit man quetz'apix tä pak'ij. Chila' c'ut man c'o tä chak'ab. ²⁶Cäc'am na bi jela' ri k'inomal ri sibalaj nimak qui k'ij, ri nim queil wi quech conojel qui wäch winak cho ruwächulew. ²⁷Man c'o tä c'u jas ri man ch'ajch'oj taj coc bi pa ri tinimit. Man coc tä c'u bi jun winak ri etzeltajinak ru c'aslemal cho ri Dios, o jun ri u banom subunic. Xak xuwi quebec na bi ri winak ri tz'ibtal ri qui bi' pa ri wuj re c'aslemal ri c'o ruc' ri Alaj Chij.

22 Te c'u ri' ri ángel xuc'ut chnuwäch jun nima' ri saklojoj re joron ri cuya c'aslemal. Cäcowinic cäca'y jun chupam je' jas ri cristal. Chila' c'ut quel wi lok ri nima' ruc' ri je'lalaj t'uyulibal ri e c'o wi ri Dios xukuje' ri Alaj Chij. ²Pu niq'uiajal ri be ri coc'ow pa ri tinimit xukuje' pa tak u xcut ri nima' e q'uiyinak wi ri che' re c'aslemal. Cablajuj mul cäwächin che ri jun junab. Chi ic' cuya ru wäch. Are c'u ru xak coc che cunabal que conojel qui wäch winak cho ruwächulew. ³Chila' man c'o tä jas ri etzelam u wäch rumal ri Dios. Are c'u ri je'lalaj t'uyulibal ri e c'o wi ri Dios xukuje' ri Alaj Chij cäc'oji na pa ri tinimit ri'. Ri patänil tak re ri Dios c'ut, quek'ijilan na che ri Are'. ⁴Kas cäquil na rib qui wäch chbil quib, are c'u ru bi' cäc'oji na chucrusil ri qui palaj. ⁵Chila' man c'o tä chi chak'ab. Ri winak ri quejeki chila' man rajwaxic tä ru sakil jun candela chque. Man rajwaxic tä c'ut ru sakil ri k'ij rumal chi ri Dios ri Kajaw cuya na sakil pa qui wi'. Ri e are' c'ut que-takan na pa tak ri k'ij ri junab ri quepetic.

^f21:18 Conojel ri abaj ri quebix waral, ri jaspe, ri esmeralda, ri perlas, xukuje' ri niq'uiajal chic, e are' abaj wa' ri sibalaj pakal cajil.

**Xa jubik' craj chi cäpe chi na
jumul ri Jesucristo**

⁶Te c'u ri' xubij ri ángel chwe: We tzij ri' e kas tzij, cuya' c'ut kas cäcu'bi u c'ux jun chquij. Ri Kajaw c'ut, ri tzare Dios wa', ri cäyo'w qui chuk'ab ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab, u takom lok ru ángel chuc'utic chquiwäch ri patänil tak re jas ri cäbantaj na chanim, —xcha chwe.

⁷¡Chitampe! ¡Chanim quinopanic! —xcha ri Jesús.

¡Utz re ri cunimaj ru Lok' Pixab ri Dios ri tz'ibtal pa we wuj ri! —xcha chwe.

⁸In ri', ri Juan, xinto, xukuje' kas xinwil ronojel ri cätzijox waral. Aretak xtataj wa' wumal xukuje' xilitaj wumal, xinxquij chuwäch ri ángel ri xc'utuw ronojel wa' chnuwäch rech quink'ijilaj.

⁹Ri ángel c'ut xubij chwe: ¡Maban wa'! Ri in xak in patänil re ri Dios je' jas ri at xukuje' tak ri awachalal ri k'alajisal tak re ru Lok' Pixab ri Dios, xukuje' conojel ri queniman che ru Tzij ri Dios ri tz'ibtal pa we wuj ri'. ¡Are chak'ijilaj ri Dios! —xcha chwe.

¹⁰Xukuje' xubij chwe: Meac'u' ru Lok' Pixab ri Dios ri tz'ibtal pa we wuj ri', rumal chi xa jubik' chic craj chi copan ri k'ij ri cäbantaj na ronojel wa'. ¹¹Xak ba' chaya che ri banal etzelal chi cutatej u banic ri etzelal ri cubano, xukuje' ri winak ri man ch'ajch'oj tä ranima' chutakej na u banic ri man ch'ajch'oj taj. Are c'u ri utzalaj winak chutakej u banic ri utzil, ri winak c'ut ru jachom rib pu k'ab ri Dios chutakej u banic ri jicom cho ri Dios, —xcha'.

¹²¡Chitampe! —cächa ri Jesús. ¡Chanim quinopanic! Wuc'am bi ri tojbal ri quinya na chque ri winak chquijujunal, jas u wäch ri ca'nom. ¹³In ri', in ri nabe xukuje' in ri q'uisbal, ru chaplebal xukuje' ru q'uisic ronojel. Ri in, in je' jas ri nabe letra xukuje' ri

q'uisbal letra rech ri alfabeto, ri “A” ruc' ri “Z”, —xcha ri Are'.

¹⁴Utz que ri qui ch'ajom ri catz'iak (quel cubij wa' chi e nimaninak chwe), rech cuya' cäquitij que ru wäch ri che' ri cuya' c'aslemal. Xukuje' cuya' quebec pa ri uchibe rech ri tinimit. ¹⁵Are c'u ri itzel tak winak, xukuje' ri winak ri cäca'n itzinic, ri winak ri je' cäca'no jas ri cäca'n ri tz'i' ri xak cäquirik quib, man c'o tä qui pixab, ri cämisanelab, ri winak ri cäquik'ijilaj tak tiox ri xa e banom cumal, xukuje' conojel ri utz cäquil wi ri banow tzij, ri cäca'n subunic quecanaj na can ri e are' chrij ri tinimit.

¹⁶In ri', ri Jesús, nu takom bi ri nu ángel chuk'alajisaxic ronojel wa' chque tak ri kachalal cojonelab. Wuc' in xel wi ri a mam David ri nim takanel, in c'ut ri rachalaxic can ri are'. In ri' ri nimalaj ch'imil ri sibalaj cäjuluwic pa ru sakiribal, —xcha ri Are'.

¹⁷Ri Lok'alaj Espíritu xukuje' ri rixokil ri Alaj Chij cäquibij: ¡Chixsa'j! —quecha ri'.

Jachin ri cätowic, chubij: ¡Chixsa'j! —cächa na.

Jachin ri cächaki'j u chi', ri craj re ri joron, chpetok, chutija re ri joron ri cuya' c'aslemal ri xak cäsipaxic.

¹⁸Conojel ri cäquitatabej ru Lok' Pixab ri Dios ri tz'ibtal pa we wuj ri', in ri', ri Juan, quinbij wa' chque: We c'o jun cuya u wi' tak we tzij ri', ri Dios cuya na u wi' ri c'äxc'ol chrij ri are' ri e tz'ibtal pa we wuj ri' ri quepe na chquij ri winak. ¹⁹Xukuje' we c'o jun c'o cäresaj che ru Lok' Pixab ri Dios ri tz'ibtal pa we wuj ri', ri Dios cäresaj na ru bi' ri winak ri' pa ri wuj re c'aslemal, man cuya tä c'u che chi coc pa ri lok'alaj tinimit. Are c'u wa' ri e tz'ibtal chquij pa we wuj ri'.

²⁰Ri Jun ri cäk'alajisan tak we tzij ri', cubij: ¡Je', je ri'! ¡Quinopan na chanim!

Amén. ¡Sa'j la, Kajaw Jesús!

²¹ Are ta ba' ri Kajaw Jesucristo cutok'obisaj i wäch iwonojel. Amén.